

DAWNI PISARZE POLSCY

od początków piśmiennictwa do

Młodej Polski

Tom 2, I-Me

Digitalizacja przeprowadzona w ramach zadania „Cyfrowe zasoby dokumentacji literatury polskiej w wolnym dostępie” realizowanego przez Fundację Akademia Humanistyczna w partnerstwie z Instytutem Badań Literackich Polskiej Akademii Nauk i Muzeum Literatury im. Adama Mickiewicza. Dofinansowano ze środków Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego.

Ministerstwo
Kultury
i Dziedzictwa
Narodowego.

DAWNI PISARZE POLSCY

od początków piśmiennictwa
do Młodej Polski

**przewodnik biograficzny
i bibliograficzny**

Wydawnictwa
Szkolne
i Pedagogiczne
Spółka
Akcyjna

tom drugi

I-Me

<http://rcin.org.pl>

Przewodnik biograficzny i bibliograficzny *Dawni pisarze polscy* jest obszernym kompendium informacyjnym w zakresie dziejów literatury polskiej od jej początków po rok 1918. W głównym swym zrębie przewodnik składa się z sylwetek pisarzy; obejmują one krótki, faktograficznie ujęty biogram, bibliografię podmiotową oraz wybór bibliografii przedmiotowej. Oprócz pisarzy w ścisłym tego słowa znaczeniu uwzględniono pewną liczbę badaczy literatury i krytyków literackich. Przewodnik obejmuje też ponad 50 haseł utworów anonimowych (np. „Bogurodzica”, „Kazania świętokrzyskie”), opracowanych w podobny sposób, jak hasła osobowe. Całość przewodnika to około 1300 haseł. Przewodnik przeznaczony jest zarówno dla badaczy historii literatury polskiej, jak i dla szerszych kręgów odbiorców: nauczycieli akademickich i szkolnych, studentów, księgarzy, wydawców, bibliotekarzy, krytyków literackich oraz wszystkich zainteresowanych literaturą polską.

Tom 1 (A-H) zawiera 359 haseł

Tom 2 (I-Me) zawiera 320 haseł

Tom 3 ukaże się w 2002 roku

Z Księgozbioru
Jadwigi i Adama
Czachowskich

**DAWNI
PISARZE
POLSCY**

DAWNI PISARZE POLSCY

**od początków piśmiennictwa
do Młodej Polski**

**przewodnik biograficzny
i bibliograficzny**

**tom drugi
I-Me**

Warszawa

Wydawnictwa Szkolne i Pedagogiczne Spółka Akcyjna

<http://rcin.org.pl>

Z prac Instytutu Badań Literackich Polskiej Akademii Nauk

Praca zainicjowana przez JAROSŁAWA MACIEJEWSKIEGO

Koordinacja całości

ROMAN LOTH

Redaktorzy działów:

piśmiennictwo staropolskie **TADEUSZ WITCZAK**

literatura oświecenia **ELŻBIETA ALEKSANDROWSKA**

literatura romantyzmu **ZOFIA TROJANOWICZOWA**

literatura pozytywizmu i Młodej Polski **JAROSŁAW MACIEJEWSKI** (do roku 1987),

następnie **WIESŁAWA ALBRECHT-SZYMANOWSKA**

Autorzy haseł tomu II

WIESŁAWA ALBRECHT-SZYMANOWSKA (W.A.-Sz.), **ELŻBIETA ALEKSANDROWSKA** (E.A.),

HALINA GACOWA (H.G.), **ROMAN LOTH** (R.L.), **ANNA POLAKOWSKA** (A.P.),

IZABELLA TERESIŃSKA (I.T.), **ZOFIA TROJANOWICZOWA** (Z.T.),

TADEUSZ WITCZAK (T.W.), **BRONISŁAWA ZDROJEWSKA** (B.Z.)

Hasła autorstwa **WANDY ROSZKOWSKIEJ-SYKAŁOWEJ** zostały uzupełnione

przez **WIESŁAWĘ ALBRECHT-SZYMANOWSKĄ** (W.R.-S., W.A.-Sz.)

Tytuł dotowany przez Ministra Edukacji Narodowej

© Copyright by Wydawnictwa Szkolne i Pedagogiczne Spółka Akcyjna, Warszawa 2001

ISBN 83-02-07524-8 t.1-4; ISBN 83-02-08101-9 t.2

<http://rcin.org.pl>

I

ILNICKA Z MAJKOWSKICH Maria 1825–1897

Urodzona w 1825 (1827?) w Jasionnej pod Radomiem (w Warszawie?); córka Edwarda Majkowskiego, pułkownika saperów w Królestwie Polskim, poległego w powstaniu listopadowym, i Julii z Garczyńskich. Ukończyła pensję Plewińskiej w Warszawie, gdzie języka polskiego uczył Stanisław Jachowicz. W 1853 wyszła za mąż za Tomasza Ilnickiego, radcę prawnego Banku Polskiego. Debiutowała w 1854 jako tłumaczka poematu Waltera Scotta „Pan dwóchset wysp”. Pisała komedie i obrazy dramatyczne, przeważnie wierszem, m.in. wystawione w 1854 „Panny Konopianki” i „Alchemik” ogłoszony w 1858 w *Bibliotece Warszawskiej*, z którą współpracowała do 1870. Ponadto układała wiersze liryczne, poematy opisowe, robiła przekłady. Największą popularność zdobyła jej wierszowana historia Polski „Ilustrowany skarbiczek polski”. Współpracowała z wieloma czasopismami warszawskimi, m.in. z *Tygodnikiem Ilustrowanym* (1859–61, 66), *Kółkiem Domowym* (1862–65), *Kłosami* (1865–88). Czynna w powstaniu styczniowym — była archiwariuszką Rządu Narodowego, pomagała mężowi w jego działalności powstańczej (za którą został zesłany do Usoli za Uralem). Po upadku powstania przebywała przez krótki czas w więzieniu. W 1865–96 była redaktorką poczytnego tygodnika dla kobiet, *Bluszcz*, propagującego umiarkowaną emancypację. Oprócz utworów literackich zamieszczała tam liczne artykuły na tematy społeczne i pedagogiczne. W latach 1870–80 słynne były w Warszawie jej cotygodniowe „wtorki” literackie z udziałem wybitnych pisarzy warszawskich i młodzieży literackiej. Zmarła w Warszawie 26 sierpnia 1897; pochowana na Cmentarzu Powązkowskim.

T W Ó R C Z O Ś Ć

1. Kto winien. Komedia w 2 a. *Tyg. Ilustr.* 1861 nr 108–109; przedr. *Noworocznik (Kalendarz) ilustr. na rok 1866 i 1867*. Wwa 1867. Nagrodzona w 1861 na konkursie *Bibl. Warsz.*

2. Ilustrowany skarbiczek polski. Historia polska opowiedziana wierszem przez ... Z dodaniem do każdego panowania prozą wiadomości historycznych przez J.B.W. [Wagnera] i muzyki do niektórych S. Moniuszki. Ozdobiony 45 drzeworytami przedstawiającymi wizerunki królów polskich i 33

rycin[ami] z ważniejszych wypadków dziejowych. Wwa 1861. Wyd. nast. m.in.: wyd. nowe [3] pt. Ilustrowany skarbiczek polski. Opowiadania z dziejów ojczystych wierszem i prozą, ozdobione portretami królów polskich podług rysunków Jana Matejki z dodatkiem geografii i chronologii do r. 1795. Tekst prozą poprawiony przez J. Okszę przejrzał i uzupełnił Stanisław Krzemiński. Wwa 1909.

3. Sześć śpiewów z towarzyszeniem fortepianu S. Moniuszki. Słowa ...: Do...; Piast; Bolesław Chrobry; Kazimierz Wielki; Jadwiga, królowa Polski; Jan III Sobieski. Wwa 1861. Wyd. nast. Kr. [ok. 1871].

4. Dwakroć sto tysięcy posagu. Obrazek dramatyczny w 1 a. *Kalendarz Warsz. Tow. Dobroczynności na r. 1863*. Wwa 1862.

5. Stefan Czarniecki. Śpiew historyczny z towarzyszeniem fortepianu. Wwa 1863.

6. Imieniny dobrej mamy. Obraz sceniczny w 1 odsłonie. Wyst. Wil. 1869. Ogl. *Bluszcz* 1935 nr 50–51.

7. Pan profesor. *Bluszcz* 1869 nr 2–18 (z przerwami).

8. Księżniczka Beata. Powieść. *Bluszcz* 1875 nr 1–38 (z przerwami).

9. Narczyża Żmichowska. *Bluszcz* 1877 nr 4–16 (z przerwami).

10. Sariusze. Powieść. *Bluszcz* 1877 nr 1–34.

11. Pół wieku. Kr. 1879.

Wiersz na jubileusz J.I. Kraszewskiego.

Przedr. wierszy: *Zbiór poetów pol.* 3 (1962).

P r z e k ł a d y

12. W. Scott: Pan dwóchset wysp. Poemat. *Bibl. Warsz.* 1854 t. 2–4; 1855 t. 2–3.

13. J. Macpherson: Pieśni Ossyana. *Bibl. Warsz.* 1864 t. 2; 1865 t. 2; 1866 t. 2; 1868 t. 1.

14. J.W. Goethe: Powinowactwa z wyboru. *Romans. Cz.* 1–2. Wwa 1866.

Koresp. znajduje się m.in. w *Bibl. Jagiel.* (tu: 43 listy do J.I. Kraszewskiego).

O P R A C O W A N I A

NK 7 (1968), 9 (1972); LP.

[P. CHMIEŁOWSKI] PChm. *Wielka enc. powsz. ilustr.* 30 (1902). — A. KRAUSHAR: Wtorki M.I. W: Polki twórcze czasów nowszych. Seria 1. Wwa 1929. — J. HULEWICZ: Sprawa wyższego wykształcenia kobiet w Polsce w w. XIX. Kr. 1939. — M. HULEWICZOWA. *Pol. słownik biogr.* 10

(1962–1964). — K. KAMIŃSKA: M.I. — pierwsza redaktorka „Bluszczu”. *Studia i Mater. WSP w Zielonej Górze* 1981 z. 7. — T. MARCISZUK: M.I., podpora „Bluszczu”. *Warszawa pozytywistów*. Wwa 1992. — J. OLKUSZ, W. OLKUSZ: „Pisać dla dzieci, zasługa to wielka, ale i odpowiedzialność...” Szkice o M.I. — zapomnianym krytyku literatury dla dzieci i młodzieży. *Zesz. Nauk. Uniw. Opol. Filol. Pol.* 1995 nr 35.

W.R.-S., W.A.-Sz.

IŁOWSKI Stanisław

zm. 1589

Inna forma nazwiska: Ilovius.

Syn Aleksandra herbu Prawdzic, wojewody płockiego, i Anny z domu Niszczyckiej. Latem 1550 zapisał się na Akademii Krakowskiej. Studia kontynuował w Bazylei od 1555 na wydziale artium pod kierunkiem Caeliusa Curione, i w Paryżu, dokąd wyjechał w 1556 i gdzie zetknął się z głośnym humanistą, Robertem Estienne. W 1557 był prawdopodobnie w kraju. W 1563 znalazł się w Padwie. Był uczniem Francesca Robortello, brał aktywny udział w życiu tamtejszej nacji polskiej. Następnie w Bolonii zakończył studia prawnicze doktoratem w 1565. W lipcu 1566 wyjechał ponownie do Bazylei celem prowadzenia badań historycznych. W Szwajcarii utrzymywał bliskie kontakty z przywódcami kalwińskimi (C. Curionem, Teodorem Zwingerem, Johannesem Oporinem), pozostając przy katolicyzmie. Posiadał niższe święcenia kapłańskie, które uzupełnił po powrocie do kraju i 25 października 1566 został kanonikiem kapitulnym gnieźnieńskim. W 1568 otrzymał prałaturę kanclerza poznańskiego, w kwietniu 1569 — kanonikat w Płocku, gdzie odtąd przebywał. Zmarł między 2 stycznia a 15 kwietnia 1589.

T W Ó R C Z O Ś Ć

1. De historica facultate libellus. Wyd. przy: Demetrius Phalereus: De elocutione liber. Bazylea 1557 (zob. poz. 4).

Przekł. pol. fragm. pt. O umiejętności dziejopisańskiej ogł. J. Czerniatowicz. *700 lat myśli pol.: XVI w.* (1978).

Pierwsza pol. próba metodologii historii, dokonana na podstawie traktatu Lukiana: Jak należy pisać historię.

2. De laudibus iurisprudentiae oratio. Bolonia 1565 druk. J. Rossius.

Przekł. pol. fragm. pt. Pochwała prawoznawstwa ogł. J. Czerniatowicz, *700 lat ...*, jw.

P r z e k ł a d y

3. Dionisius Halicarnasseus: Nonnulla opuscula. Paryż 1556 druk. R.S. Lutet.

Przekł. z grec. na łac., zawiera: De praecipuis linguae Graecae auctoribus elogia; Responso ad Gn. Pompei epistolam.

4. Demetrius Phalereus: De elocutione liber. Bazylea 1557 druk. J. Oporinus. Fragm. przedr. I. Chrzczanowski, S. Kot: Humanizm i reformacja w Polsce. Lw. 1927.

Przekł. z grec. na łac.; tu również praca własna zob. poz. 1 i przedr. fragm. poz. 3.

5. Synerius Cyrenaesus: De regno bene administrando. Wenecja 1563 druk. J.B. Somascus. Przekł. z grec. na łac.

6. Basilius Magnus [Bazyli Wielki]: De moribus orationes XXIV. T. 1–4. Wenecja 1564 druk. J. Ziletus. Wyd. nast.: Frankfurt 1598; pt. Ethica sive sermones XXIV de civili sapientia. Frankfurt 1611. Przekł. z grec. na łac.

Poz. 5 i 6 miały liczne wznowienia za granicą aż do końca XVIII w., w Polsce niewyd.

O P R A C O W A N I A

NK 2 (1964); LP

T. GRABOWSKI: Pierwsza polska ars historica z r. 1557. *Spr. AU* 1916 nr 10. — L. WINNICZUK: Demetriusza z Faleronu „De elocutione” w przekładach łacińskich F. Masłowskiego i S.I. Eos 1951 (wyd. 1953) z. 2. — J. CZERNIATOWICZ, B. NADOLSKI. *Pol. słownik biogr.* 10 (1962–1964). — J. CZERNIATOWICZ: Z ziejów greccytki w Polsce w okresie Odrodzenia. Wr. 1965. — H. BARYCZ: Z dziejów polskich wędrówek naukowych za granicę. Wr. 1969. — *Hist. nauki pol.* 6 (1974). — H. BARYCZ: Z epistolografii szesnastowiecznej. *Odrodzenie i Ref. w Polsce.* 20 (1975). — I. LEWANDOWSKI: Początki teoretycznych rozważań nad historią w Polsce. *Historia* t. 6 (1976) s. 43–45, 91–98. — H.E. WYCZAWSKI. *Słownik pol. teologów katol.* 2 (1982). — G. BŁACHOWICZ: Listy S.I. do B. Amerbacha. *Odrodzenie i Ref. w Polsce* 30 (1985) s. 180–182. — J.Z. LICHANŃSKI: Polskie badania retoryczne w XVI w. Tradycja i innowacja. *Tamże* 37 (1993) s. 69–77. — TENŻE: Recepta retorów greckich w Polsce w XVI i XVII w. w nauczaniu szkolnym. *Retoryka antyczna i jej dziedzictwo*. Wwa 1996. I.T.

INES Albert

1619–1658

Urodzony 1 czerwca 1619 w Małopolsce, w mieszczkańskiej rodzinie kupieckiej, osiadłej w Krakowie. Jego ród wywodził się ze szlachty hiszpańskiej, ale bliżsi przodkowie przybyli do Polski ze Szkocji za panowania Stefana Batorego w interesach handlowych. W 1637 wstąpił do zakonu jezuitów. Studiował filozofię w Kaliszu (1640–1643), teologię w Krakowie (1646–1647) i Poznaniu (1647–1650). Był profesorem retoryki w Sandomierzu (1644–1646) i w Lublinie (1650–1651). Jako kaznodzieja działał w Jarosławiu (1652–1654) i w Krakowie (1654–1658). Pisał epigramaty i wiersze religijne. Był naśladowcą Macieja Kazimierza Sarbiewskiego. Zmarł 5 lipca 1658 w Krakowie.

TWÓRCZOŚĆ

1. *Acroamatum epigrammaticorum centuria septem*. Kr. 1653. Wyd. nast. (powiększone) Kr. 1655; pt. *Acroamata epigrammatica latino-polonica centuria sex*. Gdańsk 1655; Amsterdam 1679; Wr. 1686; Kolonia 1733.

Fragm. przedr.: *Poeci pol. baroku 1* (1965); *I w odmianach czasu smak jest*. Wwa 1991.

J. Sokołowska i K. Żukowska uważają, że autorstwo fraszek pol. jest niepewne; być może są pióra Jana Borkowskiego (wg notatki łac. znajdującej się w zbiorze).

2. *Lechias ducum, principum ac regum Poloniae*. Kr. 1655 druk. F. Cezary. Wyd. nast.: 1665 (wg G. Korbuta; Estr. uważa tę datę za mylną); Frankfurt n/O. 1680; Frankfurt n/O. 1713; Pozń. 1733.

3. *Lycorum centuria prima*. Gdańsk 1655 druk. J. Förster (prawdopodobnie dwie ed.; jedna z nich mylnie oznaczona: 1645). Wyd. nast.: Wr. 1686; Kolonia 1723.

OPRACOWANIA

NK 2 (1964); LP

S. RZEPIŃSKI: Kilka słów o życiu i pismach A.I., tudzież rozbiór i ocena jego panegyryku pt. „Wanda”. *Spr. Głmn. w Wadowicach za r. 1894/95* i odb. 1895. — [P. CHMIEŁOWSKI] PChm. *Wielka enc. powsz. ilustr.* 29/30 (1902). — T. SINKO: Poezja nowołacińska w Polsce. *Dzieje lit. pięknej w Polsce*. Wyd. 2, cz. 1. Kr. 1935 *Enc. pol. PAU*. — I. LEWANDOWSKI: Antyk w „Lechiadzie” A.I. *Symbolae Philologorum Posnaniensium Graecae et Latinae* 3 (1977) s. 181–192. — K. STAWIECKA: W kręgu Sarbiewskiego – liryka A.I. *Rocz. Hum.* 42 (1994) nr 3. — *Enc. wiedzy o jezuitach na ziemiach Polski i Litwy 1564–1995*. Kr. 1997.

I.T.

IZDEBSKA Władysława 1829–1902

Urodzona 8 kwietnia 1829 w Warszawie; córka Antoniego Rogozińskiego, ziemianina, i Salomei z Magnuszewskich, siostry pisarza Dominika. Otrzymała staranne wykształcenie domowe. Całe życie zajmowała się pracą pedagogiczną, pisała dla dzieci i młodzieży. Twórczość literacką rozpoczęła w 1854, zamieszczając w *Czytelnicy Niedzielnej*, później również w *Bibliotece Warszawskiej*, komedijki i powiastki umoralniające, a także opowiadania historyczne. W 1864 nawiązała stałą współpracę z czasopismem *Przyjaciel Dzieci*. Często posługiwała się kryptonimem Wł. z R.I. Od 1877 pisywała również powieści. Utwory jej kilkakrotnie nagradzano na konkursach literackich, poświęconych twórczości dla dzieci i młodzieży. Zmarła 30 października 1902 w Warszawie.

TWÓRCZOŚĆ

1. *Próba strzału*. Komedia w 2 aktach. Wyst. Wwa 1857.

2. *Córka fabrykanta*. Komedia w 2 aktach. Wyst. Wwa 1860.

3. *Wieczory z babunią*. Powieści i opowiadania poświęcone dorastającej młodzieży polskiej. Wwa 1863.

4. *Wianek*. Dziełko poświęcone dorastającej młodzieży, zawierające powieści, obrazki wierszem i prozą, komedijki, opowiadania i wspomnienia historyczne. Wwa 1871.

5. *Naszyjnik babuni*. Komedyjka w 1 a. wierszem, uwieńczona nagrodą konkursową. Lw. 1874. Wyd. nast.: Wwa 1876; Wwa 1903, Przedr. w poz. 10.

6. *Pamiętnik babuni*. Dziełko poświęcone dorastającej młodzieży. Wwa 1875. Wyd. nast.: Wwa 1912; Wwa 1932.

7. *Wiano macierzyńskie*. [Utwór dla dzieci, nagrodzony na konkursie *Bibl. Warsz.* w 1875. Wg *Enc. wychow.* wyd. drukiem w 1878].

8. *Jest to cnota nad cnotami trzymać język za zębami*. Przysłowie w 1 a. prozą. Wwa 1876. Wyd. nast.: Wwa 1899; Wwa 1914. Przedr. w poz. 10.

9. *Praca bogactwem*. Powieść dla dorastającej młodzieży oryginalnie napisana. Wwa 1877 [1876]. Wyd. 2 Łódź 1927.

10. *Teatryk dla młodego wieku*. Zbiór komedijek wierszem i prozą oryginalnie napisanych dla dorastającej młodzieży. Wwa 1876.

11. *Wiązka bławatków*. Zbiór powieści, opowiadań, obrazków wierszem i prozą młodemu wiekowi poświęconych. Wwa 1878 [1877].

12. *Nie masz to jak zgoda*. Powiastka z życia rzemieślniczego. Wwa 1899.

Niektóre jej utwory zamieszczano współcześnie w almanachach, np. *Szlachetna zabawa*. *Oryginalne powiastki, opowiadania i komedijki dla młodzieży*. Wwa 1880, *Towarzysz pilnych dzieci*. Lw. 1882, *Teatryk amatorski*. *Wybór komedijek*. Wwa 1906, i wydawano osobno w serii „Zajmujące Czytanki Ilustrowane”.

Przekłady

13. G.P. Galdos: *Marianella*. Powieść z hiszpańskiego. Wwa 1899.

Wybór twórczości

14. *Nowe opowiadania dziadunia*. Zbiór bajek i opowiadań dla dzieci do lat dwunastu. Wwa 1934.

OPRACOWANIA

NK 14 (1973).

K. KULICZKOWSKA: *Literatura dla dzieci i młodzieży*. *Obraz lit. pol.* S. 4 t. 2 (1966). — *TAŻ*: *Literatura dla dzieci i młodzieży w l. 1864–1918*. Wwa 1975.

I.T. 7

JABLONOWSKI Jan Stanisław 1669–1731

Urodzony w 1669; syn Stanisława Jana, hetmana wielkiego koronnego, i Marii Anny z Kazanowskich. Nauki początkowe pobierał u jezuitów we Lwowie, potem w Pradze. Dla uzupełnienia wykształcenia podróżował wraz z bratem w 1685–87 po Europie Zachodniej. W Paryżu zatrzymał się na dłużej; przebywał na dworze Ludwika XIV, uczęszczał też do akademii jezuickiej. Po powrocie do kraju został w 1687 chorążym wielkim koronnym. Szkolił się pod okiem ojca w sztuce wojennej; brał udział w wojnie z Turcją, m.in. w kampanii 1689, później w obronie Lwowa przed Tatarami. W 1690 był posłem na sejm; marszałkował na sejmikach przedsejmowych. Od 1693 był wojewodą wołyńskim, a od 1697 wojewodą ruskim. W 1694 ożenił się z Joanną, margrabianką de Béthune, siostrzenicą królowej Marii Sobieskiej. Po śmierci Jana III Sobieskiego popierał Augusta II Sasa, po 1704 — Stanisława Leszczyńskiego, swego siostrzeńca. Zabiegał usilnie o uzyskanie dla niego poparcia w kraju i poza granicami (m.in. u papieża Klemensa XI), za co w następstwie został kanclerzem wielkim koronnym (1706). Po ucieczce Leszczyńskiego powrócił do obozu Augusta II. Nie zaprzestał jednak spisków przeciwko królowi, po ujawnieniu których został aresztowany w 1713 i cztery lata przebywał w więzieniu w Königsteinie. Odtąd wycofał się z regularnej działalności politycznej, powracając do niej jedynie sporadycznie, mając na uwadze własne interesy majątkowe. W tym czasie zajął się pisaniem pamiętników, wierszy satyrycznych, a także utworów dewocyjnych, które podpisywał w charakterystyczny dla epoki sposób: Jeden, który teź Opatrzności w szczęściu i nieszczęściu doznał; Pewien penitent opłakujący rozkoszy i marności światowe; Pewien Polak temiż grzechami grzeszny, ale żałujący; Pewien szlachcic polski, Wielki Kliens swój. Zmarł 28 kwietnia 1731 we Lwowie.

T W Ó R C Z O Ś Ć

1. Dziennik. [Ogł. fragm.:] Cz. 1 (1694–1695). Z rękopisu wyd.: W. Chomentowski. *Gaz. Pol.* 1865 i odb. Wwa 1865; pt. Ułamki dziennika. *Kron. Rodz.* 1888–1889; Zapiski za lata 1718–1725 rękop. Bibl. Ord. Zamojskiej sygn. 814, Bibl. Nar. w Wwie.

2. Oratio ... ad Regem Poloniae Augustum II novissime electum habita die 13 Julii. Kr. 1697. Wyd. ostatnie: J. Daneykowicz-Ostrowski: *Swada polska i łacińska*. T. 1. Lubl. 1745 (tu również inne mowy J.).

3. Mowa na pogrzebie ... Krystyny z Lubomirskich Potockiej ... 1699 die 9 novembris. Zamość b.r.

4. Zabawa chrześcijańska. Lw. 1700.

Rozważania dewocyjne.

5. Myśli i refleksje pewnego penitenta. Wwa 1714.

6. Historia obrazu N.P. Marii w kościele W.W. O.O. bernardynów w Sokału. Lw. 1724.

7. Skrupuł bez skrupułu w Polsce albo oświecenie grzechów narodowi naszemu polskiemu zwyczajniejszych, a za grzechy nie mianych ... przez pewnego Polaka temiż grzechami grzesznego, ale żałującego, na poprawę swoją i ludzką podany. Lw. 1730 (dwa wyd.). Wyd. nast.: wyd. 3 b.m. 1741; Supraśl 1750; Lw. 1776; wyd. 5 b.m. 1779; wyd. K.J. Turowski. Kr. 1858 *Bibl. Pol.*

8. Diariusz prawdziwy... Wyd. L. Rogalski: *Dzieje Jana III Sobieskiego*. Wwa 1847.

9. Pamiętnik. Z autografu wyd. A. Bielowski. *Bibl. Ossol.* 1862 t. 1 i osob. Lw. 1862.

W przedmowie bibliogr. twórczości.

Autograf Ossol. sygn. 437/II (tu również inne utwory J.).

Przekłady i przeróbki

10. Polityka włoska i polska albo przysłowia włoskie po włosku zebrane i na polski język przetłumaczone, polskimi ... przysłowiami przyczynione ... W Königsteinie anno 1715. Przedmowę i wyciągi wyd. K.W. Wójcicki: *Przysłowia narodowe*. Wwa 1830.

11. Justynian Wincenty Antyst: Traktat o Niepokalanym Poczęciu Najświętszej Panny Marii skomponowany po hiszpańsku przez ... Przełożony z franc. ... w Königsteinie roku 1716. Braniewo 1722.

12. Historia Telemaka. Sandomierz 1726.

Przeróbka wierszem powieści F. Fénelona: *Télémaque*.

13. Ezop nowy polski ... sto i oko bajek. Lipsk 1731. Wyd. nast.: wyd. 2 [Supraśl] 1750; wyd. 3 Lipsk 1767; wybrane bajki przedr. w książce: L. Krasicki: *Bajki i przypowieści*. Wwa 1821; Biernata z Lublina *Ezop*. Wyd. I. Chrzanowski. Kr. 1910 *BPP* nr 55. *Fragm. przedr. Poezja pol. XVIII w.* Wwa 1976.

Powst. w 1713–16; zawiera żywot Ezopa i 101 bajek przerobionych z różnych źródeł, głównie z La Fontaine'a.

14. A.M. Amelot: *Tacyt polski albo raczej Moralita Tacyta nad pochlebstwem*. Wyd. Lw. 1744.

O P R A C O W A N I A

NK 2 (1964); LP

T. STERNAL: O autorze diariusza z lat 1696–97. *Przew. Nauk i Lit.* 1891. — J. WIMMER: Wojsko Rzeczypospolitej w dobie wojny północnej. Wwa 1956. — E. ROSTWOROWSKI: O polską koronę. Wr. 1958. — J. GIEROWSKI: *Pol. słownik biogr.* 10 (1962–1964). — J. ZIENIUKOWA: Udział łaciny w polskich listach J.J. Łódz. *Tow. Nauk. Rozpr. Komisji Język.* t. 10 (1964). — W. KONOPCZYŃSKI: Polscy pisarze polityczni XVIII w. (do Sejmu Czteroletniego). Wyd. E. Rostworowski. Wr. 1966. — J. ZIENIUKOWA: Elementy kresowe w języku J.S.J. *Studia Filol. Pol.-Słowiańskie* 7 (1967). — P. BUCHWALD-PELCOWA: Satyra czasów saskich. Wr. 1969. — *Hist. nauki pol.* 6 (1974). — W. WOŹNOWSKI: Śladami Ezopa staropolskiego. *Rocz. Komisji Hist.-Lit. PAN w Kr.* 1983 s. 3–38. — A. SAJKOWSKI: W stronę Wiednia. Pozn. 1984 [dot. prawdopodobnego autorstwa J.S.J.: „Rozmowy umarłych Polaków albo epilog”, powst. 1721–1730] — W. JANIEC: „Historia Telemaka” J.S.J. — jasny epizod czasów saskich. *Przeł. Hum.* 1985 nr 5–6. — W. WOŹNOWSKI: Dzieje bajki polskiej. Wwa 1990. — J. ABRAMOWSKA: Bajka jako gawęda szlachecka. *Kultura, lit., folklor.* Wwa 1988. — W. WOŹNOWSKI: Dzieje bajki polskiej. Wwa 1990. — J. ABRAMOWSKA: Pierwsi polscy lafonteniści. W: *Polska bajka ezopowa*. Pozn. 1991. — K. MAĆKOWIAK: „Ezop nowy polski” J.S.J. W: *Ukształtowanie leksykalno-stylistyczne polskiej bajki oświeceniowej*. Zielona Góra 1994. — J. ŻURAWSKA: Polska bajka późnego baroku. *Barok* 1995 nr 2. — A. RYSZKIEWICZ: J.G. Bohm: Portret brodatego magnata. [Wizerunek J.S.J.]. *Spotkania z Zabytkami* 1997 nr 3. — M. HANUSIEWICZ: Święte i zmysłowe w poezji religijnej polskiego baroku. Lubl. 1998.

I.T.

JABLONOWSKI Józef Aleksander
1711–1777

Urodzony 4 lutego 1711 w Tychomlu na Wołyniu; syn Aleksandra Jana, chorążego wielkiego koronnego, i Teofili z Sieniawskich. Wykształcenie domowe uzupełnił (1729–31) podróżą edukacyjną po Europie (Francja, Włochy, Niemcy, Holandia, Anglia). Działalność polityczną rozpoczął jako zwolennik Stanisława Leszczyńskiego, popierał go na sejmach 1732–34 (poseł bełski i inflancki), w 1733–34 postował w jego sprawie do Paryża i Rzymu, przebył z nim obłędnie Gdańską. W 1735–36 przebywał we Francji, walczył w armii francuskiej nad Renem, następnie osiadł w Paryżu, gdzie studiował matematykę i astronomię. W 1737 wrócił do kraju, postował na sejmy 1738, 1740, 1750 (poseł wołyński i halicki), utrzymywał dobre stosunki z Czartoryskimi i Potockimi,

prowadził korespondencję z Lunéville. W 1740 ożenił się z Karoliną Teresą z Radziwiłłów Sapieżyną (zm. 1765). W 1741 debiutował w druku przekładem sentencji i maksym moralnych. W 1743 otrzymał z rąk cesarza Karola VII tytuł książęcy. W 1744 został stolnikiem litewskim, w 1755 — wojewodą nowogródzkim, w 1756 — kawalerem francuskiego Orderu Św. Ducha. Rezydował przeważnie w Lachowcach (Wołyń), gdzie zgromadził bogatą bibliotekę udostępnianą uczynom. W czasie elekcji 1764 popierał zrazu kandydaturę Adama Kazimierza Czartoryskiego, następnie Jana Klemensa Branickiego. W 1766 ożenił się z Franciszką Woroniecką. W 1768 wyjechał do Saksonii, skąd wspomagał konfederację barską. Po pierwszym rozbiore odsunął się od polityki, rzekł też województwa nowogródzkiego, osiadł w Lipsku i zajął wyłącznie działalnością literacką i naukową (w zakresie heraldyki, trygonometrii, astronomii, kartografii, bibliografii, historii). Był też mecenasem i inspiratorem prac naukowych i literackich (finansował niektóre przedsięwzięcia edytorskie Wawrzyńca Mitzlera de Kolof, Macieja Dogiela, Jana Andrzeja Janockiego). Popierał Gdańskie Towarzystwo Naukowe, powierzając mu w 1765 fundusz na nagrody, przeniesiony w 1768 na nowo utworzone przez siebie w Lipsku Societas Jablonoviana, przy którym od 1771 wydawał *Acta Societatis Jablonovianae* (w 1774 ogłosił tam parę własnych rozpraw). W 1776 zamieścił wiersz weselny w *Zabawach Przyjemnych i Pożytecznych* (pod krypt. X.J.J.P.W.N.). Utrzymywał bliskie kontakty z kołami bibliofilskimi i naukowymi w kraju (z Józefem Andrzejem Załuskim, Stanisławem Konarskim, Kasprem Niesieckim, Antonim Wiśniewskim) i za granicą; był członkiem akademii w Bolonii, Padwie, Rzymie (Akademii Arkadyjskiej, pod pseud. Argisto Calidio) i Paryżu (Académie des Inscriptions et des Belles Lettres i Académie des Sciences). Fundusze na przedsięwzięcia kulturalne czerpał z licznych ziemskich majątków i starostw. Zmarł 1 marca 1777 w Lipsku.

T W Ó R C Z O Ś Ć

1. L'Empire des Sarmates, aujourd'hui Royaume de Pologne... Halle 1742. Wyd. nast. zmien. i poszerz.: Norymberga 1748; Halle 1755; Norymberga 1758.

2. Heraldyka, to jest osada klejnotów rycerskich i wiadomość znaków herbownych, dotąd w Polsce nie objaśniona... Lw. 1742. Wyd. nast. poszerz.: Lw. 1748; Lw. 1752.

3. Tabulae Jablonovianae ex arboribus genealogicis familiarum Slavicarum Regni Poloniae... Amsterdam 1743 [właśc. 1743–1748]. Cz. 2: 9

Tabulae Jablonovianae ... Opus novissimum... Norymberga 1748 [właśc. Warszawa 1748–1754]. Dzieło wydawane tablicami, przy współpracy J.E. Minasowicza i J.A. Załuskiego. W obu częściach po dedykacjach publikowano przysłane do autora listy różnych osobistości. (m.in. Załuskiego) i wiersze (W. Jakubowski, S. Konarskiego, J.K. Skopa).

4. Szachownica dla łatwiejszego pojęcia nauki heraldycznej w grę zabawną obrócona. Lw. [po 1747].

5. Opisanie fundacji zamku i kaplicy w Lachowcach. B.m. 1751.

6. Ostafi po polsku, Eustachius po łacinie, Placyd po świecku, życie którego świętego z poważnych autorów zebrane, jak pełne przeciwności czytelnika zdumiewa, tak przykłady jego, nauki i moralizacje tu przyłączone niech budują. Tudzież Nauka o wierszach i wierszopiscach polskich wszystkich przydana... Lw. 1751. Fragm. przedr. w: *Oświeceni o literaturze. Wypowiedzi pisarzy pol. 1740–1800*. Oprac. T. Kostkiewiczowa i Z. Goliński. Wwa 1993.

Od k. 12 alfabetyczny: Zbiór poetów polskich przez JKMcI Xiędza Załuskiego zestawiony, a przez ... dopełniony.

7. Museum Polonium seu collectionem in Regno Poloniae et Magno Ducatu Lithuaniae scriptorum, editorum et edendorum opus bipartitum, dicat tomus I, tomus vero II complectitur alios Polonos et Polonas, supplementum alphabeticum tum eos, qui de Poloniae Regno variis idiomatibus scripsere. T. 1. Lw. 1752 [właśc. 1752–1754].

Alfabetyczny spis dzieł pol. i litew. cytowanych w jęz. łac.

8. Dodecas ducum Martis Poloniae Magnique Ducatus Lithuaniae ... Dwanaście wodzów polskich z 16-tu wszystkich tylko dożywojących i naszego już wieku: buławy szacowne, klejnot bezcenny, wolność upiastowały. A tu się mówi o wszystkich prawie hetmanach, potrzebach, domach, imionach i rycerzach, godnych nieśmiertelnej pamięci, w co i kronika wchodzi wojenna cała z zawistnymi sąsiady. Lw. 1754.

Tyt. i tekst łac. i pol.

9. De motu telluris variorum priopriumque systema. Lw. 1760.

10. Narratio ... redeuntis a Serenissimo Throno Galliae, in Bibliotheca Arcis Lachovecensis reposita. Wwa 1761.

11. Poloniam et patronum eius tutelarem ac apostolum patriae suae divum Adalbertum vindicat et defendit contra Bohemos, Boleslaum, Balbinum aliosque auctores. Wwa 1761.

12. De astronomiae ortu atque progressu et de coelesti systemate opus astronomico-historicum. Romae [ok. 1763]. Wyd. nast. Gdańsk 1763.

13. Lechi et Czechi adversus scriptorem recentissimum Vindiciae. Partes 1–3. Lipsiae 1771. Wyd. nast. pomnożone Lipsiae 1777.

10 Polem. z A.L. Schloezera: *Dissertatio de Lecho*.

14. Carte de Pologne divisée par provinces et palatinats... Paris 1772.

Współautorzy: F.F. Csaki de Kerestszegh, S. Hillaire, J.A. Rizzi Zannoni.

15. *Dissertatio de gestis Polonorum cum Bohemis et de vero corpore S. Adalberti archiepiscopi Gnesnensi et martyris, Gnesnae quiescentia*. B.m.r.

Nadto mowy okolicznościowe, dzieło z trygonometrii oraz liczne prace hist. niedruk.

Przekłady

16. Ustawy i zdania przeciwko wynikającym w sercu ludzkim zarazom. [Lw.] 1741, toż Wwa 1741. Wyd. nast. b.m. 1754.

Przełk. sentencji A.N. Amelota de la Houssaye, J.T. Oxenstierny i in.

17. Ch. Rollin: *Dziejopis starożytny*. T. 1. Lubl. 1743.

Przełk. skróc.

18. Nagody Pańskie, powab i pokarm chrześcijańskiego człowieka, do zbioru obfitych łask boskich ... odrobiny zbawienne przymietane z języków łacińskiego, francuskiego, włoskiego, polskiego i wielu własnych przydatków... B.m. 1755.

19. Pismo Święte w ogarnieniu, a psalmy w zupełności, polskim językiem podane... B.m. 1760. Współtłum.: A. Ostroróg.

Liczna koresp., m.in. z J.A. Załuskim, W. Rzewuskim, H. Brühlem, S. Konarskim, w rkpsach lub w rozproszonych publikacjach, np.: Listy Stanisława Konarskiego 1733–1771. Wyd. oprac. J. Nowak-Dłużewski. Wwa 1962; M. Kudelka: K otázky česko-polských literárních vztahův počátků českého národního obrození. *Slezský Sborník* 5 (1957) nr 2 [koresp. z F. Pubičką]; R. Kaleta: Między nadzieją a zwątpieniem. (Nieznane listy S. Konarskiego). *Filologia e letteratura nei paesi slavi*. Roma 1990.

OPRACOWANIA

NK 5 (1967), 6/2 (1972).

T. LIPIŃSKI: Życiorys księcia J.A.J. *Bibl. Warsz.* 1842 t. 2. — K.W. WÓJCICKI: *Enc. powsz. Orgel.* 12 (1863). — T.J. STECKI: Miasteczko Lachowce i uczoney J. *Kłosy* 1872 nr 368–369. — [J.A. ROLLE] Dr Antoni: *Opowiadania historyczne*. S. 4. T. 1. Wwa 1884; przedr. w: *Wybór pism*. T. 1. Kr. 1966. — W. SMOLEŃSKI: *Towarzystwa naukowe i literackie w Polsce w XVIII*. *Ateneum* 1887. T. 3 i odb.; przedr. w: *Pisma historyczne*. T. 2. Kr. 1901. — [S. KRZEMIŃSKI] s. *Wielka enc. powsz. ilustr.* 31/32 (1902/1903). — W.A. FRANCEW: *Polskoje sławianowiedienije konca XVIII i pierwoj czetwerti XIX st.* Praga 1906. — A. KRAUSHAR: *W sprawie fundacji naukowej Towarzystwa im. J.A.J., wojewody nowogrodzkiego, w Lipsku*. Wwa 1912. — H. WANICZKÓWNA: *Societas*

Jablonowiana w Lipsku. *Nauka Pol.* 1930 — Ł. KURDYBACHA: Stosunki kulturalne polsko-gdańskie w XVIII w. Gdańsk 1937. — K. OPAŁEK: Nauka polskiego Oświecenia w walce o postęp. Wwa 1951. — B. SUCHODOLSKI: Nauka polska w okresie Oświecenia. Wwa 1953 i wyd. nast. — J. DOBRZYŃCIEKA: *Pol. słownik biograf.* 10 (1962–1964). — R.W. WOŁOSZYŃSKI: Pokolenia oświeconych. Wwa 1967. — J. MAŚLANKA: Słowiańskie mity historyczne w literaturze polskiego Oświecenia. Wwa 1968. — B. LEYTNER: *Słownik pracowników książki pol.* Wwa 1972. — E. MERIÁN: Die Bedeutung der Jablonowskischen Gesellschaft in Leipzig für slavistische Forschung im ehem. Deutschland. *Zeitschrift f. Slavistik* 1976 nr 5. — A. POPIOL-SZYMAŃSKA: Zapomniane dzieło o pieniądzu J.A.J. *Kwart. Hist. Nauki i Techniki* 1978 nr 1. — K. BARTKIEWICZ: Obraz dziejów ojczystych w świadomości historycznej w Polsce doby Oświecenia. Pozń. 1979. K. LAUSZ: Co „czas nie zaćmił i niepamięć”. *Przeł. Hum.* 1979 nr 8. — M. GARBACZOWA: Łacińska twórczość pisarzy polskiego Oświecenia. (Zagadnienia wstępne). Kielce 1982. — TAŻ: Poezja łacińska w Polsce doby Oświecenia. Wr. 1986. — J. JARZEŃKA: Obraz życia umysłowego doby saskiej w świetle wybranych lipińskich czasopism naukowych (1710–1762). Wwa 1987. — S. GRACIOTT: Od Renesansu do Oświecenia. T. 2. Warszawa 1991. — K.A. KUCZYŃSKI: Od J.A.J. do Almanacha Bronikowskiego. Przyczynek do polsko-niemieckich związków kulturalnych w XVIII i XIX w. *Studia Historica Slavo-Germanica* 18 (1991/92) [wyd. 1994]. — J. KURKOWSKI: Warszawskie czasopisma uczone doby Augusta III. Wwa 1994. — M. KLIMOWICZ: Polsko-niemieckie pogranicza literackie w XVIII w. Wr. 1998. E.A.

JABŁONOWSKI Władysław 1865–1956

Urodzony 22 września 1865 w Żabokrzyczu na Podolu; syn Juliana, lekarza, i Marii z Woroneckich. Do gimnazjum uczęszczał w Białej Cerkwi, następnie rozpoczął studia na Politechnice Lwowskiej. W 1887 podróżował do Albanii, Grecji i Konstantynopola; w 1888–91 studiował nauki społeczne na uniwersytecie w Genewie. W czasie studiów poznał Zygmunta Miłkowskiego i za jego pośrednictwem zbliżył się do studentów politycznych kół emigracyjnych. Został członkiem Towarzystwa Kształcącej się Młodzieży „Polonia” (przez pewien czas był przewodniczącym, a w 1889 — delegatem na zjeździe Zjednoczenia Towarzystw Młodzieży Polskiej w Paryżu), tajnego Związku Młodzieży Polskiej — ZET (z jego ramienia delegowany w 1890 na pogrzeb Adama Mickiewicza w Krakowie) oraz Ligi Polskiej. W 1890 nawiązał kontakty z przedstawicielami emigracji rosyjskiej, m.in. z Georgijem W. Plechanowem. W tymże roku rozpoczął trwającą przez wiele lat współpracę z warszawskim *Głosem*. W 1891 wyjechał do Paryża; studiował w École d'Antropologie oraz w Collège de France.

Zaprzyjaźnił się wówczas z Romanem Dmowskiem. W wrześniu 1891 studiował w Lipsku, tu zapoznał się z filozofią Artura Schopenhauera i Friedricha Nietzschego oraz zbliżył się na krótki czas do socjalistów. W 1893 był jednym z założycieli Ligi Narodowej i członkiem jej pierwszego Komitetu Centralnego. W 1893 wrócił na stałe do Warszawy i zajął się pracą literacką oraz działalnością polityczną, w wyniku której został aresztowany i skazany na zesłanie do Wierchnieurańska w guberni orenburskiej. W 1896 wrócił do kraju, w roku następnym ożenił się z Heleną Ośniałowską. Nawiązał współpracę z licznymi czasopismami, w których umieszczał artykuły i szkice krytycznoliterackie, m.in. w *Tygodniku Ilustrowanym*, *Gazecie Polskiej*, *Ateneum*, *Bibliotece Warszawskiej*, *Słowie Polskim*. W 1903 na Międzynarodowym Kongresie Nauk Historycznych w Rzymie wygłosił referat pt. „Stan obecny literatury w Polsce”. Przez krótki czas redagował „Bibliotekę Dzieł Wyborowych”. W 1908 został członkiem Towarzystwa Naukowego Warszawskiego. Wchodził w skład Zarządu Głównego Stronnictwa Demokratyczno-Narodowego. W 1906–07 był redaktorem tygodnika *Mysł Polska*. Współpracował z organami Narodowej Demokracji: *Głosem Warszawskim* oraz *Gazetą Warszawską*. W 1909 został posłem do III Dumy, był jednocześnie członkiem tajnej Rady Głównej Ligi Narodowej. W 1913 na Międzynarodowym Kongresie Historyków we Lwowie wygłosił odczyt „Orientacja dzisiejsza literatury polskiej”. W czasie I wojny światowej jako delegat Stronnictwa Demokratyczno-Narodowego wszedł w skład Sekretariatu Międzypartyjnego Koła Politycznego, w 1917 był członkiem tymczasowej Rady Stanu. W tymże roku zainicjował tajne wydawnictwo *Wolne Głosy*. W 1919 został posłem do Sejmu, a w 1922–35 senatorem. Od 1920 kontynuował współpracę z *Gazetą Warszawską*, od 1923 współpracował ściśle z *Myslą Narodową*. Kilkakrotnie był w Włoszech (1923, 1924, 1926). W II wojnie światowej lata okupacji przeżył w Warszawie, po powstaniu warszawskim przebywał w Olesinie pod Nadarzynem. Od 1946 mieszkał w Sopocie. Zmarł 21 czerwca 1956; pochowany w Warszawie na Cmentarzu Powązkowskim.

T W Ó R C Z O Ś Ć

1. W zatoce śmierci. Nowele. Wwa 1899.
2. Dusza poety. Rzecz o Juliuszu Słowackim. Wwa 1900.
3. Chwila obecna. Dążności i usposobienia. Wwa 1901.
4. Emil Zola. Charakterystyka twórczości. Wwa 1903.

5. Wśród obcych. Zarysy i notaty literackie. Lw. 1905.

Tu m.in.: Poezja współczesna włoska. (Wyd. osob. Lw. 1905).

6. Rozprawy i wrażenia literackie. Wwa 1908. Wyd. 2 Wwa 1913; wyd. 3 Wwa [b.d.].

Tu m.in.: C.A. Sainte-Beuve. Człowiek i dzieło. (*Bibl. Warsz.* 1904 t. 4); H. Balzac w świetle najnowszych badań. (*Bibl. Warsz.* 1906 t. 3).

7. Dokoła Sfinksa. Studia o życiu i twórczości narodu rosyjskiego. Wwa 1910.

Tu m.in.: Maksym Gorki (wyd. osob. Wwa 1906).

8. Dwie kultury. Studia historyczne i literackie. Wwa 1913.

Tu m.in.: Dekabryści i ich stosunek do Polski (wyd. osob. Wwa 1910 odb. z *Przegl. Hist.* t. 9).

9. Z ojczyzny Danta. Szkice i wrażenia. Wwa 1921.

10. Amica Italia. Rzecz o faszyzmie. Wrażenia i rozważania. Pozn. 1926.

11. Z biegiem lat. [Pamiętnik]. Fragm. ogł.: pt. Z biegiem lat. Wspomnienia o R. Dmowskim. Częstochowa 1939; *Znak* 1975 nr 248–249.

Rkps całości Ossol. sygn. 12858.

Przekłady

12. A. Condivi: Żywot Michała Anioła. Wwa [1922]. Wyd. 2 Wwa 1960.

13. Mowy Mussoliniego. Wybrał, przeł. i przedmową poprzedził. Wwa 1927.

Koresp. WJ. znajduje się m.in. w *Bibl. Jagiel.*, *Bibl. Nar.*; papiery zawierające notatki i rkpsy art. w Ossol., autobiografia pt. Krótki życiorys w posiadaniu córki, Zofii Pstrokońskiej.

OPRACOWANIA

NK 14 (1973), LP

[J. KISIELEWSKA] J. Oksza: WJ. jako krytyk. W: Z literatury współczesnej. Wwa 1912. — [Nekrologi:] [Z. HERBERT] zh. *Twórczość* 1956 nr 12; P. GRZEGORCZYK. *Kultura i Społeczeństwo* 1957 nr 3. — T. SYGA: Spotkanie. W: Woda z Niemna. Wwa 1957 s. 223–237. — A. BIERNACKI. *Pol. słownik biogr.* 10 (1962–1964). — J. SPEINA, M. POKRASENOWA. *Obraz lit. pol.* S. 5 t. 4 (1977). — *Biogramy uczonych pol.* Cz. 1. Wr. 1983.

W.A.-Sz.

JABŁOŃSKI Henryk 1828–1869

Urodzony 2 lutego 1828 w Strzelczyńcach na Podolu w rodzinie drobnoszlacheckiej; syn (pogrobowiec) porucznika w wojsku rosyjskim (poległego w 1827 podczas wojny rosyjsko-tureckiej na Bałkanach) i Teresy z Wolskich. W 1839–42 nauki pobierał w Międzybożu i tu zaprzyjaźnił się z Leonardem Sowińskim; następnie uczył się w Kamień-

cu Podolskim. Wiosną 1848 na wieść o wydarzeniach Wiosny Ludów przedostał się do Galicji i przybył do Lwowa, gdzie wstąpić miał do Gwardii Narodowej. Brał udział w powstaniu na Węgrzech. Chcąc uniknąć aresztowania, ukrywał się u przyjaciół na Podolu galicyjskim. Nawiązał bliskie stosunki z przedstawicielami tamtejszego środowiska literacko-artystycznego (Kornelem Ujejskim, Zygmuntem Kaczkowskim, Adamem Pajgertem). Debiutował jako poeta pod koniec 1848 dwoma wierszami w *Tygodniku Polskim* (nr 39, 43) oraz przekładem własnych wierszy na język ukraiński w czasopiśmie *Dnewnyk Russkyj*. Poezję ogłaszał w czasopismach lwowskich i kijowskich. W 1851 wydany przez Austriaków władzom rosyjskim, uwięziony został w twierdzy w Kijowie, a następnie wcielony karnie do rosyjskiej armii jako szeregowy żołnierz. Po wybuchu wojny krymskiej w 1854 został wysłany na Krym. Po bitwie pod Almą zbiegł do obozu francuskiego, gdzie otrzymał stanowisko tłumacza przy głównodowodzącym floty francuskiej. W tym okresie był parokrotnie w Konstantynopolu. Po zakończeniu wojny, w czerwcu 1856 przyjął zaofiarowaną mu przez rząd francuski posadę tłumacza w konsulacie francuskim w Zanzibarze. Tu wkrótce ożenił się z córką konsula francuskiego, Cochet. W 1861 mianowany konsulem; w 1867 odznaczony Krzyżem Legii Honorowej. Przez cały czas utrzymywał korespondencję z przyjaciółmi w kraju, m.in. z Zygmuntem Miłkowskim, przesyłał im swoje artykuły i utwory poetyckie, które opublikowano m.in. w *Nowinach* (1854–56) i *Dzienniku Literackim* (1856–61). W 1868 wyjechał na urlop do Europy. Zmarł 2 stycznia 1869 w Marsylii.

TWÓRCZOŚĆ

1. Gwido i dumki. Lw. 1855. Wyd. nast. Wil. 1857.

2. Listy z podróży. *Dzien. Lit.* 1856 nr 6, 17–19; *Nowiny* 1856 nr 39–40, 50–51.

3. Ostatnie święto Światowida. Dramat w 2 a. *Dzien. Lit.* 1859 nr 29–31; 1860 nr 46–49.

Przedr. wierszy: *Zbiór poetów pol.* 3 (1962).

Rkpsy utworów znajdują się w *Bibl. Jagiel.*; koresp. w *Bibl. Ossol.*

OPRACOWANIA

NK 7 (1968), 9 (1972), LP

[A.J. ROLLE] Dr Antoni J.: Skromni pracownicy. W: *Szkice i opowiadania*. S. 5. Kr. 1887. — F. BOBERSKA: H.J. Lw. 1893. — [P. CHMIEŁOWSKI] *PChm. Wielka enc. powsz. ilustr.* 31 (1902). — Z. MIŁKOWSKI: Od kolebki

przez życie. T. 2. Kr. 1936. — R. TABORSKI. *Pol. słownik biogr.* 10 (1962–1964). — W.A. KEMPA: H.J. — poeta zapomniany. *Prace Polon.* 25 (1969). — A. CHCIUK: O H.J. *Tydzień Pol.* dod. *Nowego Dzien.* (Jersey City–New York) 1976 nr 14. — J. BACHÓRZ: U kresu romantycznej egzotyki morskiej. (Na przykładzie poezji H.J.). *Zesz. Nauk. U.G. Prace Historycznolit.* 1991 nr 17.

W.R.-S., W.A.-Sz.

JACHOWICZ Stanisław 1796–1857

Urodzony 17 kwietnia 1796 w Dzikowie pod Tarnobrzegiem; syn Wojciecha, administratora majątku Tarnowskich, i Wiktorii z Dobrzańskich. W 1805–08 uczył się w szkole obwodowej w Rzeszowie, później w gimnazjum w Stanisławowie. W 1815–18 studiował na wydziale filozoficznym Uniwersytetu Lwowskiego. Interesował się szczególnie literaturą polską i niemiecką oraz historią powszechną. W 1817 należał do tajnego Towarzystwa Ćwiczącej się Młodzieży w Literaturze Ojczystej, kierowanego przez Walentego Chłędowskiego. Organizował amatorskie przedstawienia teatralne i sam brał w nich udział. Debiutował przekładem bajki Lessinga „Pasterz i wilk” w *Pamiętniku Luowskim* (1818 t. 1 nr 2), w dalszych numerach zamieszczał wiersze oryginalne. W 1818 przeniósł się do Warszawy, gdzie otrzymał posadę aplikanta w Biurze Prokuraturii Królestwa Polskiego. Udzielał ponadto prywatnych lekcji języka polskiego, wykazując zainteresowania i zdolności pedagogiczne. W 1819 został członkiem tajnego Związku Wolnych Polaków. Po dekonspiracji związku nie mógł zajmować stanowiska etatowego w instytucji rządowej, uczył więc na pensjach dla dziewcząt oraz w domach prywatnych. W 1823 ożenił się z Salomeą Jabłońską i niebawem został nauczycielem w najlepszej wówczas pensji żeńskiej Zuzanny Wilczyńskiej. Propagował i stosował nowe metody pracy pedagogicznej. W 1825 zmarła jego żona i nowo narodzony syn. W 1829 był stałym współpracownikiem *Tygodnika dla Dzieci*, w roku następnym założył i redagował wraz z Ignacym Chrczanowskim *Dziennik dla Dzieci*, w którym publikowano po raz pierwszy korespondencję dziecięcą. W 1830 został dyrektorem Instytutu dla Moralnie Zaniedbanych Dzieci. W czasie powstania listopadowego należał do Towarzystwa Patriotycznego, założył Towarzystwo Wychowania Dzieci po Poległych Rycerzach. Potrzebne fundusze dla Towarzystwa uzyskiwano ze składek społecznych. Jego „Pieśń narodowa” na nutę „Jeszcze Polska nie zginęła” była drukowana w pismach powstańczych. Od 1832 do końca życia był członkiem Warszawskiego Towarzystwa Do-

broczyności i kierował tu sprawami opieki nad dziećmi. Przyjaźnił się z Kazimierzem Brodzińskim i był stałym gościem salonu Katarzyny Lewockiej. W 1833 ożenił się z Antoniną Ośniałowską, malarką, później autorką książek dla dzieci. W 1836 drukował opowiadania dla dzieci w *Wianku*, podpisując je: Stanisław z Dzikowa. W domu Jachowiczów wychowywało się pięcioro sierot, później urodziło się im dwóch synów (w 1842 i 1846). J. należał do komitetu zakładania ochronek dla małych dzieci. W 1844 otrzymał stałą posadę nauczyciela Wyższej Szkoły Żeńskiej. Potrzebne uprawnienia urzędowe zdobył w 1845, złożony egzamin państwowy. Przez krótki okres był wychowawcą syna Zygmunta Krasieńskiego, Władysława, któremu poświęcił zbiorek „Sto nowych powiastek dla dzieci...”. Drobne utwory wierszem i prozą drukował w 1855–57 w *Kurjerze Warszawskim* (podpisując je krypt.: S.J. lub St.J.). W 1856 został członkiem Towarzystwa Naukowego Krakowskiego. Kilkakrotnie wyjeżdżał w celach zdrowotnych do Ciechocinka. Przez całe życie gromadził przysłowia ludowe, które pozostały w rękopisie. Dla uczczenia 61 rocznicy jego urodzin oraz w celu uzyskania funduszu pomocy dla zastrzelonego pisarza i filantropa przyjaciele i uczniowie wydali pismo zbiorowe w trzech tomach *Wieniec* (Wwa 1857–58). Tylko tom pierwszy ukazał się przed śmiercią pisarza. J. zmarł 24 grudnia 1857 w Warszawie; pochowany na Cmentarzu Powązkowskim.

T W Ó R C Z O Ś Ć

1. Bajki i powieści. Płock 1824. Wyd. nast.: wyd. 2 znacznie pomnożone. Wwa 1826; wyd. 3 pomnożone pt. Bajki, przypowiadki i powieści. Wwa 1827; wyd. 4 na nowo pomnożone. Wwa 1829; wyd. 5 Wwa 1829; wyd. 6 pt. Powiastki i bajki. T. 1–4. Wwa 1842–1847; wyd. 7 pt. Powiastki i bajki. T. 1–3. Żytomierz 1860; wyd. 8 Wwa 1871. Fragm. wyd. osob.: Kominiarczyk. Łódź 1947; Chory kotek. Wwa 1959 (trzydzięć wyd. do 1988 w serii: *Poczytaj mi, Mamo*); pt. Bajeczka o chorym kotku. Kr. 1985; pt. Chory kotek. Wwa 1993; Pozn. 1997; Wwa 1998. Poszczególne utwory tłum. na jęz. ang. 1881, czes. 1962, franc. 1839, 1860, niem. 1962, 1987, ros. 1969, serb.-chorw. 1962, włos. 1889.
2. Nauka w zabawce, dziełko dla dzieci. Wwa 1829. Wyd. nast.: Wwa 1856.
3. Pieśń narodowa. *Bard Oswobodzonej Polski* 1830 nr 8; też *Patriota* 1830 nr 17; wyd. osob. b.m.r. [Wwa 1830]. Wyd. nast.: z muzyką I. Dobrzyńskiego. Wwa 1831.
4. Rozmowy mamy z Józją, służące za wstęp do wszelkich nauk, a mianowicie do gramatyki, ułożone dla pożytku młodzieży. Wwa 1830. Wyd. 2 popr. i pomnożone. Wwa 1846.

5. Pamiątka dla Eryczka. T. 1–4. Wwa 1846–1852.
6. Źródło wiadomości dla dzieci polskich, czyli abecadnik powszechny, w 2 częściach przez Starożytności Dzieci. Wwa 1849.

7. Pisma różne wierszem. Wwa 1853.

Tu: przedr. niektórych utworów z poz. 1.

8. Sto nowych powiastek dla dzieci z dodaniem wierszyków moralnych. Wwa 1853. Sześć wyd. do 1902.

9. Śpiewy dla dzieci. (Z melodiami I. Dobrzyńskiego, K. Lubomirskiego, S. Moniuszki i J. Nowakowskiego). Wwa 1854; cz. 2 pt. Nowe śpiewy dla dzieci [...]. Z melodiami F. Chopina i innych. Wwa 1856. Wyd. 2 z przedmową S. Pruszkowej. Petersb. 1857.

10. Pomysły do poznania zasad języka polskiego. Wwa 1858.

Przekłady

11. Pamiątka dla dobrych dzieci. Płock 1827.

Tu: przekł. z jęz. franc. i niem.

Wybory utworów

12. Bajki i powiastki. Wyd. ozdobione 24 drzeworytami według rysunku W. Gersona. Petersb. 1860. Wyd. 2 Petersb. 1876, wyd. fotooffs.: Wwa 1985, Wwa 1989.

Tu: 150 drobnych utworów.

13. Bajki i powiastki. W ilustr. edycji z 24 drzeworytami rysunku J. Kossaka, W. Gersona, L. Piccarda, H. Pillatiego. Wwa 1870. Wyd. nast. Kr. 1890.

14. Upominek za prac ... Bajki, nauczki, opisy, powiastki i różne wierszyki. Pozn. 1890. Wyd. nowe Pozn. 1897.

15. Pamiątka dla dobrych dzieci. Wybór z mało rozpowszechnionych poezjek. Wyd. F. Łagowski. Wwa 1891.

16. Bajki, powiastki i pieśni. Zebrał, wstępem o życiu i pracach autora poprzedził F. Majchrowicz. Lw. 1896. Wyd. nast.: Lw. 1908; Wwa 1909.

17. Bajki. Powiastki. Pieśni. Wwa 1919.

Tu: 160 drobnych utworów wierszem i prozą.

18. Wiersze i bajki. Zebrała i wstępem poprzedziła S. Posadzowa. Pozn. [1927] *Bibl. Wych. Przedszkolnego* z. 7 i 8. Wyd. 2 Pozn. [1934].

Tu: 316 wierszyków.

19. Powiastki i bajki. Zebrał L. Posadzy. Pozn. [1934] *Bibl. Wych. Przedszkolnego* z. 12.

20. Dzień dobry. Wybór, oprac. tekstu i posłowie E. Fonferko. Kr. 1943.

21. Bajki. Wybór i układ I. Skowronkówny. Ilustr. S. Styczyński. Wwa 1950. Wyd. 2 Wwa 1953.

22. Pan kotek był chory. Wybór i układ I. Skowronkówny. Ilustr. J.M. Szancer. Wwa 1951. Wyd. nast.: wyd. 2 Wwa 1952; wyd. 3 Wwa 1957;

wyd. 4 Wwa 1959.

23. Wiersze. Wyd. A. Dudziński, M. Goebel, A. Krauze. Wwa 1979.

24. Pia! kogucik kukuryku! Ilustr. J. Karwowska-Wnuczak. Wwa 1984. Wyd. nast.: wyd. 2 Wwa 1985; wyd. 3 Wwa 1990.

25. Dziwne te dzieciaki. Wybór H. Piaścik. Ilustr. E. Gaudasińska i T. Borowski. Wwa 1985. Przekł. czes. E. Jilková. Wwa 1988.

26. Bajki i powiastki. Ilustr. A. Pollo. Częstochowa 1991.

27. Pan kotek był chory. Ilustr. M. Kołpanowicz. Kr. 1991. Wyd. 2 Kr. 1992.

Przedr. wierszy: *Księga wierszy pol.* I (1954) i wyd. nast.; *Zbiór poetów pol.* I (1959); *Poezja powstania listopadowego*. Wr. 1971 *BN* I 205; *Poezja dla dzieci*. Wr. 1987.

Najbardziej znany, wielokrotnie przedrukowywany i tłum. na kilka obcych jęz. jest wierszyk „Chory kotek” (inc. Pan kotek był chory i leżał w łóżeczku...). Cenione współcześnie, a później znane dzięki licznym trawestacjom, to m.in. wierszyki: „Andzia” (inc. Nie rusz Andziu tego kwiatka...); „Staś” (inc. Staś na sukni zrobił plamę...); „Tadeuszek” (inc. Raz swawolny Tadeuszek...).

OPRACOWANIA

NK 7 (1968), 9 (1972); LP

T. RODZISZEWSKI: Przyjaciel dzieci. Szczegóły z życia S.J. dla pożytku młodocianego wieku. Wwa 1858. — L. PIETRUSIŃSKI: S.J. *Tyg. Ilustr.* 1860 nr 22–23. — F. ŁAGOWSKI: Spuścizna literacko-pedagogiczna po S.J. Wwa 1891. — E. MAJCHROWICZ: S.J. Jego żywot i działalność pedagogiczna, literacka i obywatelska. Lw. 1896. — A. SZYCÓWNA: S.J. *Album biogr. zasłużonych Polaków i Polek w XIX. T.* 2. Wwa 1903. — J. MUSZKOWSKI: „Geniusz serca”. *Ruch Pedagog.* 1933 nr 3. — L. ŻARÓW-MAŃSZEWSKA: „Dziennik dla Dzieci” S.J. Wr. 1961. — K. KULICZKOWSKA: *Pol. słownik biogr.* 10 (1963). — L. KOŁAKOWSKI: *Poezja filozoficzna S.J. Twórczość* 1964 z. 4. — E. DURCZYŃSKA-GLUČKOWA: J. albo pochwała cnót mieszczańskich. *Życie i Myśl* 1967 nr 7/8. — J. CIEŚLIKOWSKI: Literatura i podkultura dziecięca. Wr. 1975 [tu: rozdz. Model Jachowiczowskiej bajki i powiastki]. — F. ZIEJKA: S.J. — poeta nieznany. *Zesz. Nauk. UJ. Prace Hist.-Lit.* 1976 z. 35. — T. ROJEK: Kałamarz z bajkami. Opowieść o S.J. Wwa 1976. — T. ZAWADZKI: Walory muzyczne wierszy dla dzieci S.J. i Marii Konopnickiej. *Polonistyka* 1981 nr 3. — J. ADAMSKI: S.J. pionier piśmiennictwa dziecięcego. *Studia i Dokumenty* 1983 t. 9. — I. KANIOWSKA-LEWAŃSKA: S.J. życie, twórczość i działalność. Wwa 1986. — M. DERNAŁOWICZ, I. JAROSIŃSKA: *Obraz lit. pol.* S. 3 t. 2 (1988). — M. WOLAK: S.J. — bajkopisarz, pedagog i opiekun. *Rocz. Nauk. Społ.* 1995 z. 2. — I. KANIOWSKA-LEWAŃSKA: S.J. w Warszawie. *Romantycy i Warszawa*. Wwa 1996.

H.G.

JACKOWSKI Ignacy

zm. 1873

Urodzony w Nowogródku; syn Jana. W Nowogródku spędził młodość i pracował jako adwokat. Wziął udział w powstaniu listopadowym, następnie emigrował do Anglii. W 1852–55 mieszkał w Londynie, gdzie wspólnie z wydawcą Aleksandrem Rypińskim prowadził drukarnię i księgarnię polską. Udzielał się również w Polskim Komitecie i pełnił funkcję sekretarza tamtejszego Towarzystwa Literackiego. Był agentem politycznym i stałym korespondentem Adama Czartoryskiego oraz naczelnym płaćnikiem dywizji gen. Władysława Zamoyskiego na Wschodzie. W tym czasie zamieszczał artykuły w czasopiśmie *Trzeci Maj*, pisał też i publikował wiersze okolicznościowe. W 1857 powrócił do kraju i osiadł pod Nowogródkiem. Zmarł w 1873 r.

T W Ó R C Z O Ś Ć

1. Krucjata. Ballada o Krakusie. [Londyn ok. 1850].

2. Pismo polityczne. *Trzeci Maj* 1853 nr 5; odb. pt. Pisma polityczne wyjęte z dziennika *Trzeci Maj*. Londyn 1853.

3. Powieść z czasu mojego, czyli przygody litewskie. Londyn 1854 [tylko 3 egz.]. Wyd. nast. Pozn. 1858.

Niewyd. wiersze zachowały się w Bibl. PAN w Kr., kosp. w Arch. Czart. i Bibl. Jagiel.

OPRACOWANIA

NK 7 (1968), 9 (1972); LP

W. MACKIEWICZ: O I. J. *Kraj* 1895 nr 21. — M. HANDELSMAN: Adam Czartoryski. T. 3. Wwa 1950. — S. SIEROTWIŃSKI: *Pol. słownik biogr.* 10 (1962–1964). B.Z.

JAGODYŃSKI Stanisław Serafin
1594 lub 1595 – 1644?

Urodzony w końcu 1594 lub w pierwszej połowie 1595; syn ubożego szlachcica ze Żmudzi herbu Korwin. Prawdopodobnie od 1606 do 1613 był uczniem Akademii Wileńskiej; przypuszczalnie na tenże czas przypada jego debiut literacki. Przez kilka następnych lat przebywał w Wilnie lub okolicy. W połowie 1619 zapisał się na studia prawnicze w Krakowie, które ukończył w 1620 ze stopniem iuris utriusque consultus. Możliwe, że równocześnie był preceptorem Kazimierza Stanisła-

wa Wolskiego, syna kasztelana witebskiego, Mikołaja. Co najmniej czterokrotnie podróżował do Włoch na studia, jednocześnie będąc na usługach możnych rodów litewskich; posługiwał się biegle językiem włoskim. W grudniu 1620 wpisał się na wydział prawny uniwersytetu w Padwie. Po raz drugi wyjechał do Padwy w 1622 jako opiekun Piotra Woyny, syna Andrzeja, krajczego Wielkiego Księstwa Litewskiego. Tego roku został tam obrany pierwszym asesorem nacji polskiej. 3 lutego 1625 był świadkiem wizyty Władysława Wazy we Florencji i wystawianej dla królewicza opery „Wybawienie Ruggiera...”. 1 marca immatrykułował się na uniwersytecie w Bolonii. Po powrocie do kraju lata 1627–28 spędził na dworze biskupa krakowskiego, Marcina Szyszkowskiego. Z nadania króla w 1634 stał się właścicielem trzech kaduków (majątności) po bezpotomnych mieszczanach kazimierskich. Pod koniec życia osiadł pod Krakowem. W 1637 odstąpił bratu Krzysztofowi majątność Nowosady (pow. nowogródzki). Był mężem Katarzyny Linczowskiej z Leńcy Górnych (czy Katarzyny Gardeckiej, poślubionej 1 kwietnia 1642). Jego zainteresowania obejmowały — poza poezją — paremiografię, heraldykę i kaligrafię. Zmarł najpóźniej w 1644.

T W Ó R C Z O Ś Ć

1. Epitimia J.W. Pana Jarosza Wołowicza... od najuniżeńszego sługi a blahego poety ... za szczodry wieczór ofiarowana. Wil. 1613 druk. J. Karcan.

2. Syzygia praenobilium ... coniugium ... Christophori Chalecki et Mariae ... Stuoebichin ... decantata. Wil. [1613]. Unikat Bibl. Czart.

3. Nymfice (na wesele) Aleksandra Chaleczkiego z Anną Magdaleną Woynianką. Wil. 1617 druk. J. Karcan.

4. Grosz. B.m. [1618?]. Wyd. nast.: Kr. 1620 druk. F. Cezary; Wwa 1692; Kr. 1705 (dwie ed.). (Zbiór epigramatów).

5. Dworzanki. Kr. 1621. (Zbiór fraszek).

6. Maszkary mięsopustne i powszechnie, przy tym kłoda popielcowa... białymgłowom ku obronie i ozdobie, męskim rozumom ku... zabawie wybrana i wydana. [Kr. ok. 1622]. (Zbiór epigramatów). Fragm. przedr. K. Badecki: *Literatura mieszczańska w Polsce XVII w.* Lw. 1925 s. 191–193. Unikat Bibl. UW sygn. 462a.

7. Pieśni katolickie. Kr. [1638] druk. F. Cezary. Wyd. nast.: b.m.r.; Kr. 1695; b.m.r. Podp.: S.S.J.

Tu: teksty pol. i łac., oryginalne i przekł.

8. Kalligraphia abo cancellaria... Ma w sobie discurs, epigrammata, reguły dobrego pisanja. [Ed. przedr. 1644 nie znana]. Kr. 1695 druk. F. Cezary. Pierwszy pol. podręcznik kaligrafii.

9. Poezje. Wyd. K.J. Turowski. Kr. 1860 *Bibl. Pol.* z. 29.

Przekłady

10. F. Saracinielli: Wybawienie Ruggiera z wyspy Alcyny. Kr. 1628 druk. F. Cezary. Przedr. K.W. Wójcicki: Biblioteka starożytnych pisarzy polskich. T. 3. Wwa 1843; toż wyd. 2 Wwa 1853. Prolog z opery – z prwdr. wyd. Z.M. Szweykowski. Kr. 1973 *Florilegium Musicae Antiquae* 40. Fragm. przedr. *Helikon sarmacki*. Wr. 1989 *BN* 1, 259. Przekł. libretta operowego dokonany być może z inspiracji królewicza, Władysława Wazy.

Utwory o autorstwie niepewnym

11. F. Petrarca: [Trzy sonety: inc.: Jeśli nie masz miłości; Miłość mię strzałam na cel właśnie wystawiła; Pokoju mieć nie mogę]. Ogł. M. Adamczyk. *Poezja* 1968 nr 9. Anonim. przekł. z ok. 1630. Autorstwo przekł. nie jest rozstrzygnięte, niekiedy przypisywane S.S.J., najczęściej D. Naborowskiemu.

Wybrane fraszki i fragmenty utworów przedr.: K. Bartoszewicz: Księgi humoru polskiego. T. 1. Petersburg. 1897 s. 131–137; A.R.: Humor staropolski w poezji XVI i XVII w. Wwa 1903; *Cztery wieki fraszki pol.* Wwa 1937 i wyd. nast.; *Księgi humoru pol.* Łódź 1958; *Poeci pol. baroku* 1 (1965); *Z głębokości ... Antologia pol. modlitwy poetyckiej*. Wwa 1966; *Poeci pol. od średniowiecza do baroku*. Wwa 1977; *Mała muza od Reja do Leca*. Wwa 1986; *I w odmianach czasu smak jest*. Wwa 1991.

Wybór w przekł. ros. (tłum. N. Łabkowski): *Polskie fraszki*. Moskwa 1964.

OPRACOWANIA

NK 2 (1964); LP

J. CZARNECKI: S.S.J. Calligrafia abo cancellaria z r. 1695. *Muzeum* 1903 i odb. — S. DOBRZYCKI: Kilka urwag o „Pieśniach katolickich” J. *Pam. Lit.* 1929. — S. RACHWAŁ: S.S.J., prawnik, heraldyk i literat XVII w. *Księga pam. ku czci W. Abrabama*. T. 2. Lw. 1931. — M. ADAMCZYK: S.S.J. przekład libretta Saraciniello. *Muzyka* 1962 nr 4. — M. ADAMCZYK, W. BUDKA. *Pol. słownik biogr.* 10 (1962–1964). — K. TARGOSZ-KRETOWA: Teatr dworski Władysława (1635–1648). Kr. 1965. — *Dramat staropol.* T. 1. Wr. 1965. — A. GIEYSZTOR: Zarys dziejów pisma łacińskiego. Wwa 1973. — L. PSZCZOŁOWSKA: Z obserwacji nad strukturą brzmieniową poezji staropolskiej. *Pam. Lit.* 1974 z. 3. — T. WITCZAK: Do biografii i twórczości S.S.J. *Studia Polon.* T. 5 (1977). — J. ŻURAWSKA: Pod maską Alcyny, czyli La Liberazione di Ruggiero dall'Isola d'Alcina F. Saraciniello i Wybawienie Ruggiera z wyspy Alcyny S.S.J. wraz z partyturą Franceschi Caecini. Napoli 1996; toż przedr.: *Z ducha Tassa*. Kat. 1998.

JAKUBOWSKI August Antoni

ok. 1814 – 1837

Urodzony około 1814 na Podolu, przypuszczalnie w okolicach Kamieńca; syn naturalny Antoniego Malczewskiego, ojca poznał około 1823. Uczęszczał do Liceum Krzemienieckiego, naukę przerwał po wybuchu powstania listopadowego. W 1832 znalazł się w Galicji, może brał udział w zbrojnej wyprawie Józefa Zaliwskiego do zaboru rosyjskiego. W maju 1833 przebywał we Lwowie, gdzie napisał kilka utworów poetyckich o treściach patriotycznych. W tymże roku został aresztowany i internowany kolejno w Brnie i Trieście, a następnie deportowany do Stanów Zjednoczonych Ameryki Północnej. Osiedlił się w miejscowości Albany w stanie Nowy Jork i pracował jako nauczyciel języka francuskiego w pobliskim Stockbridge. W 1835 ogłosił „The Remembrances of a Polish Exile”, które wywarły wpływ na rozbudzenie zainteresowania opinii amerykańskiej polską emigracją polityczną. W pracy tej zamieścił też szkic o edukacji oraz esej o poezji polskiej, będący pierwszą w Stanach Zjednoczonych (a jedną z pierwszych w języku angielskim) pracą poświęconą literaturze polskiej. W 1836 udał się do Meksyku, by odwiedzić stryja, Konstantego Malczewskiego. Po powrocie zamieszkał w Northampton w stanie Massachusetts, gdzie także uczył języka francuskiego. 25 kwietnia 1837 popełnił samobójstwo w Northampton, tam pochowany.

TWÓRCZOŚĆ

1. The Remembrances of a Polish Exile. Przedmowa: W.B. Sprague. Albany 1835. Wyd. nast. Filadelfia 1836. Niepodp.

Tu m.in.: Essay on Polish Poetry; Historical Sketch of Education in Poland; The Polish Lovers [opowiadanie]; The Causes of the Emigration of the Poles; przekł. na ang. utworów A. Mickiewicza, A. Malczewskiego, M. Gosławskiego, J. Korsaka, T. Zaborowskiego.

2. Poezje. Z rękopisu wydał i wstępem opatrzył J. Maślanka. Kr. 1973 (tu: M. Rosienkiewicz: Wiaćdomość biograficzna).

Rkps *Bibl. Pol.* w Paryżu sygn. 131.

OPRACOWANIA

LP

Młoda Polska 1838 nr 25 [nekrolog]. — S. GOSZCZYŃSKI: Wstęp do: A. Malczewski: Maria. Lipsk 1844 s. 37. — P. SOBOLEWSKI: Poets and Poetry of Poland. Chicago 1881 s. 458–459. — S. PIGON: Syn Malczewskiego. *Ruch Lit.* 1930 nr 3. — J. KRZYŻANOWSKI: A.A.J. syn Malczewskiego. *Silva Rerum* 1930 z. 8/9 i odb. Przedr. w: W świecie romantyzmu. Kr. 1961. — A.P. COLEMAN, M.M. COLEMAN:

I.T.

Dr William Buell Sprague and A.J. *Polish American Studies* 4 (1947) nr 1-2. — *Pol. słownik biogr.* 10 (1962-1964). — S. PIGON: Uciec od rozpacz... W: *Miłe życia drobiazgi*. Wwa 1964. — M. DERNALOWICZ: Antoni Malczewski. Wwa 1967 s. 34-35. — M. GIERGIELEWICZ: A.A.J. and his „Remembrances of a Polish Exile”. *The Polish Review* 16 (1971) nr 2. — TENŻE: Poeta nieznan. *Przełęcz* 1972 nr 1417. — J. MASIAŃKA: Poeta tragiczny. *Losy i twórczość A.A.J.* *Ruch Lit.* 1972 z. 5. — *Zbiór poetów pol.* 6 (1975). — E. ŻUK: „The Remembrances of a Polish Exile”. *Ruch Lit.* 1979 z. 5.

W.A.-Sz.

JAKUBOWSKI Wojciech

1712-1784

Urodzony w Krakowskiem; syn Franciszka, neofity, podstolego owruckiego (?), i Heleny z Rupnie-wskich. Kształcił się w kolegium jezuickim we Lwo-wie. W 1734 wyjechał do Francji i wstąpił do armii francuskiej. W 1734-38 walczył w pułku Royal-Pologne w wojnie o sukcesję polską, osiągając stopień kapitana. Bywał częstym gościem na dworze Stanisława Leszczyńskiego w Lunéville i — za protekcją Marii Leszczyńskiej — na dworze wersalskim. Debiutował w druku łacińskim wierszem przyjacielskim do Józefa Aleksandra Jabłonowskiego, pomieszczonym przez adresata w części I dzieła „*Tabulae Jablonovianae*” (1743-48). W 1741-48 uczestniczył w wojnie o sukcesję austriacką w pułku Royal-Allemand, dochodząc w 1749 do stopnia pułkownika. W 1754 został odznaczony Orderem Św. Ludwika i, pozostając formalnie w służbie wojskowej, przeszedł do pracy w dyplomacji w „*Secret du Roi*” Ludwika XV. W tym charakterze przebywał w 1754 w Dreźnie, a od 1755 — w Białymstoku, pośrednicząc w układach między Wersalem a francuską partią w Polsce. W 1755 towarzyszył Jerzemu Mnischowi w poselstwie do Stambułu (z Wiśniowca do Żwańca), sporządzając dla hr. Charlesa de Broglie dziennik. W 1758-59 posłował od Jana Klemensa Branickiego do Wersalu. W tym czasie objął w dzierżawę starostwo niegrodowe — Lesznowolę koło Warszawy, mieszkając odtąd na przemian w Lesznowoli, Warszawie, u Branickich w Białymstoku lub u Barbary Sanguszkowej w Lubartowie. Od 1764 pełnił nieoficjalną funkcję rezydenta francuskiego przy dworze warszawskim. Był baronem Rzeszy; w 1765 uzyskał od Stanisława Augusta tajną nobilitację i herb Kopacz odmieniony. W 1768 ożenił się z Salomeą Łoską, pułkownikówną koronną, i awansował do stopnia generała brygadiera kawalerii francuskiej, a w 1780 — do stopnia marszałka polnego (maréchal de camp). Utrzymywał kontakty towarzyskie i literackie z Elżbietą Drużbacką; uczestniczył aktywnie w prowadzonym przez Barbarę Sanguszkową salonie literackim; należał do grona bywalców zebra-

rań literackich u Adama Kazimierza Czartoryskiego w Pałacu Błękitnym, a następnie — królewskich obiadów czwartkowych. Przyjaźnił się z Ignacym Krasickim, Adamem Naruszewiczem, Stanisławem Trembeckim. W 1771-77 ogłaszał wiersze i rozprawki w *Zabawach Przyjemnych i Pożytecznych*; jako tłumacz uczestniczył w edycji „*Pieśni wszystkich Horacjusza przekładania różnych*” (t. 1, Wwa 1773), a jako tłumacz, autor i współwydawca — w edycji „*Wierszy wszystkich Stanisława Konarskiego z łacińskich na polskie przełożonych*” (Wwa 1778). Zmarł 3 grudnia 1784 w Warszawie.

T W Ó R C Z O Ś Ć

1. W dzień imienin Jaśnie Oświeconego Książęcia ... Czartoryskiego, generała ziem podolskich ... Oda. B.m.r.

Nadto liczne wiersze w rkpsach, m.in. zbiór wierszy w rkpsie Bibl. Nar. BOZ sygn. 1413 oraz w Państw. Arch. na Wawelu, Arch. Sanguszków teka 378 plik 28. Parę utworów z rkpsów ogł. S. Tomkowicz w: *Z wieku Stanisława Augusta*. T. 2. Kr. 1882; L. Bernacki w: *Materiały do życiorysu i twórczości I. Krasickiego*. *Pam. Lit.* 1934; M. Klimowicz w: *Nieznane wiersze I. Krasickiego*. *Pam. Lit.* 1953 z. 2.

Przekłady

2. J.P. Boudier de Vilermet: *Przyjaciel białych głów*. Wwa 1760 (współautor przekł. J.E. Minasowicz). Wyd. 2 popr. i uzup. („z przedmową i z różnymi wierszem i prozą na końcu przydatkami”) przez Minasowicza: Wwa 1766.

3. K.A. Bel: J.O.X. Jmci Józefowi Aleksandrowi Jabłonowskiemu. B. m. 1760. Wyd. 2. Wwa 1761.

4. J. de La Fontaine: *Bajki Ezopa* wybrane, wierszem francuskim ... ułożone, a przez ... polskim językiem z przydatkami wydane. Wwa 1774.

Listy

5. Listy ... do Jana Klemensa Branickiego w. hetmana koronnego z l. 1758-1771. Wyd. i oprac. J. Bartoszewicz. Wwa 1882 *Bibl. Ord. Hrabów Kras., Muz. K. Świdzińskiego* 7.

Tu także listy do A. Betańskiego.

Nadto liczna koresp. w rkpsach zbiorów krajowych i franc., głównie w Arch. Ministerstwa Spraw Zagranicznych w Paryżu.

OPRACOWANIA

NK 5 (1967), 6/2 (1972); LP

F.M. SOBIESZCZAŃSKI. *Enc. powsz. Orgel*. 12 (1863). — J. IOSKI: WJ., marszałek polny wojsk francuskich. *Bibl. Warsz.* 1873 t. 4 i odb. — S. TOMKOWICZ: *Z wieku*

Stanisława Augusta. T. 2. Kr. 1882. — [J. BOJASINSKI] J.B. *Wielka enc. powsz. ilustr.* 31/32 (1902-1903). — P. BOYÉ: La Cour polonoise de Lunéville, Nancy 1926. — I.Z. TURAWSKA-BAROWA: „Zabawy Przyjemne i Pożyteczne” (1770-1777). Kr. 1935. — W. Borowy: Drużbaciana. *Pam. Lit. R.* 41 (1950). — E. ALEKSANDROWSKA: „Zabawy Przyjemne i Pożyteczne” 1770-1777. Monografia bibliograficzna. Wr. 1959, wyd. 2 zmien. i popr. Wwa 1999 [wyd. 2000]. — TAŻ. *Pol. słownik biogr.* 10 (1962-1964). — R. KALETA: Obiady czwartkowe na dworze króla Stanisława Augusta. *Warszawa XVIII w.* 1973 z. 2. — W. WOŹNOWSKI: Bajka w literaturze polskiego Oświecenia. Wwa 1974 *Zesz. Nauk. UJ.* 355. *Prace Hist.-Lit.* z. 28. — TENZE: Dzieje bajki polskiej. Wwa 1990. — J. ABRAMOWSKA: Polska bajka Ezopowa. Pozn. 1991. — S. GRACIOTTI: Od Renesansu do Oświecenia. T. 2. Wwa 1991. — E. ALEKSANDROWSKA: O Barbarze Sanguszkowej, jej literackim salonie i nieznaney twórczości poetyckiej. *Kultura lit. pol. XVIII w. w Polsce.* Red. T. Kostkiewiczowa. Wr. 1992 [z fragm. wierszy W.J.]. — K. STASIEWICZ: Elżbieta Drużbacka, najwybitniejsza poetka czasów saskich. Olsztyn 1992. *Studia i Mater. WSP w Olsztynie.* 33: *Filologia Pol.*

E.A.

JAKSA BYKOWSKI Piotr

zob. BYKOWSKI Piotr Jaksa

JAN Z KIJAN

zob. SOWIZRZAŁ NOWY

JAN Z KOSZYCZEK

ok. 1488 – 1546

Inne formy imienia i nazwiska: Joannes de Coszytze; Joannes de Koszytze; Joannes de Koszytze; Koszytzeck.

Urodzony w Koszycach, miasteczku królewskim w Krakowskiem (obecnie wieś pod Kazimierzą Wielką); syn Mikołaja. W 1503 zapisał się na Akademię Krakowską jako Joannes Nicolai de Koszytze. W 1513 został bakałarzem nauk wyzwolonych. Przed 1517 mógł być rektorem szkoły parafialnej w Koszyczkach (Koszycach). W 1521-1533 był pisarzem miasta Kleparza (dziś dzielnica Krakowa), w 1533 jako rajca i skryba miejski należał do grona zatwierdzającego statut miejscowego cechu krawców. Był pierwszym polskim tłumaczem prozy powieściowej. Zmarł w 1546. Inne szczegóły życia nie są znane.

T W Ó R C Z O Ś Ć

1. Pokorne wspomnienie żywota Pana Jezusowego i przemowa do Pana Jezusa od Jana, bakałarza z Koszyczek. [Poemat narracyjny]. Druk. jako „zalecenie” przy B. Opecia: Żywot Pana Jezusa. Kr. 1522 druk. H. Wieter.

Przekłady

2. Rozmowy, które miał król Salomon mądry z Marchołem grubym a sprośnym. Kr. 1521 druk. H. Wieter. Wyd. nast.: Kr. 1526; Kr. 1529; Kr. 1535; Kr. ok. 1540; Kr. ok. 1553.

Żaden egz. niezachowany w całości. Fragm. zachowane przedr. M. Poliński. *Wizerunki i Roztrząsania Nauk.* t. 15 (1840); Z. Celichowski: Marchołt. Pozn. 1876 (wyd. homograficzne fragm. ed. z 1535); wyd. kryt. (z egz. ed. 1521, 1526, 1535) L. Bernacki. Haarlem 1913 (wraz z 23 podobiznami, 18 tablicami światłodrukowymi, bibliogr. wstępem). Fragm. przedr. A.A. Kryński i M. Kryński: Zabytki języka staropolskiego. Wwa 1918; toż: Wwa 1925; S. Vrtel-Wierczyński: Wybór tekstów staropolskich do r. 1543. Lw. 1930 i wyd. nast., wyd. 5 Wwa 1977. Siedem fragm. odnalezionych w oprawach ksiąg ogł. K. Piekarski: Fragmenty czterech nieznanych wydań Marchoła. *Pam. Lit.* 1935 s. 481-520 i odb. (wraz z podobiznami). Rekonstrukcję całości oprac. i ogł. J. Krzyżanowski: Proza polska wczesnego Renesansu 1510-1550. Wwa 1954. Fragm. przedr. W. Wydra, W.R. Rzepka: Chrestomattia staropolska. Wyd. 2 popr. i uzup. Wr. 1995. Przekł. łac. utworu pt. *Collationes quas dicuntur habuisse inter se mutuo rex Salomon sapientissimus et Marcolphus facie deformis et turpissimus, tamen, ut fertur, eloquentissimus, sequitur cum figuris* (z końca XV w.). Wyst. teatr. Wwa 1966 „Teatr bez nazwy” przy UW. *Ad p a c j a* radiowa 1966.

3. Żywot świętej Anny, naczystszej panny Maryjej Matki Bożej i Pana Jezusa Krysta, starej matki Jego. Kr. ok. 1522 druk. zapewne H. Wieter (egz. nie zachował się). Wyd. nast.: Kr. 1530 druk. H. Wieter. Fragm. przedr.: L. Bernacki: Nieznana praca Jana z Koszyczek. *Pam. Lit.* 1907 z. 3; S. Vrtel-Wierczyński: Wybór tekstów... jw. poz. 2, W. Wydra, W.R. Rzepka: Chrestomattia staropolska... jw. poz. 2. Przekł. łac. legendy średniowiecznej *Vita sanctissimae matronae Annae*.

Unikat Bibl. Jagiel. sygn. Cim. 0. 147.

4. Poncyjan, który ma w sobie rozmaite powieści mile barzo ku czcieniu, wzięte z rzymskich dziejów. Kr. ok. 1530 (egz. nieznan; tyt. przypuszczalny). Wyd. nast.: Kr. 1540 druk. F. Ungler; pt. *Historija piękna z przykłady nadobnymi o Poncyjanie, cesarzu rzymskim*. Kr. 1566 druk. M. Szarffenberger; b.m.r. [Kr. koniec XVII - pocz. XVIII w.]; b.m.r. [1719?]; b.m.r.; b.m. 1761; w XIX w. liczne przedruki zmodernizowane. Wyd. kryt. (wg. ed. 1540) J. Krzyżanowski pt. Poncyan. *Historia o siedmiu mędracach*. Kr. 1927 *BPP* nr 79; przedr. popularny pt. *Niezwykła opowieść o siedmiu mędracach*. Wwa 1931. Fragm. (zapewne ed. z ok. 1530) ogł. A. Brückner: *Dawne powieści ludowe. Prace Filol.* 6 (1907). Podobizny wyd. z ok. 1540 ogł. K. Piekarski.

ski: Poncján Wietorów. *Przełg. Bibl.* 1930 i w odb. pt. *Miscellanea bibliograficzne*. Kr. 1930; S. Vrtel-Wierczyński: *Wybór...* jw. poz. 2; J. Krzyżanowski: *Proza...* jw. poz. 2; W. Wydra, W.R. Rzepka: *Chrestomatia...* jw. poz. 2.

Unikat ed. 1540 w bibl. w Monachium; jeden arkusz w Bibl. Jagiel., egz. defekt. ed. 1566 w Bibl. Jagiel.

Przełk. łac. wersji romansu pt. *Pontianus aut facta septem sapientum*.

Przełk. ruski powst. w XVII w., zachowany w 40 odpisach; ormiański Jakuba Tokata wyd. Zamość 1614.

5. [Łacińskie rękopisy pism urzędowych sporządzonych przez J. z K. — 156 stronic]. Inf. S. Korrecki i W. Urban: *Muza urzędowa J. z K. Pam. Lit.* 1996 z. 2.

Zachowane 77 kart w Arch. Państw. w Kr. Dział Miejski, Kl. 1 s. 365–403; kl. 2 s. 1–16.

O P R A C O W A N I A

NK 2 (1964), 3 (1965); LP.

J. LOŚ: *Przełgład językowych zabytków staropolskich do r. 1543*. Kr. 1915; wyd. 2 zmien. pt. *Początki piśmiennictwa polskiego*. Lw. 1922. — J. KRZYŻANOWSKI: *Powieść o Marcholcie*. *Pam. Lit.* 1925/26 i odb. Lw. 1926. — A. BRÜCKNER: „Poncján” z r. 1540 i „Historie rzymskie” z r. 1543. *Ruch. Lit.* 1926. — J. JANÓW: O stosunku dwu wydań „Żywota P. Jezu Krysta” z r. 1522 i wynikających stąd wnioskach o redaktorze druku Ossolińskiego nr 60862 oraz zaginionym wydaniu „Historii o św. Annie” (ok. 1522). *Spr. Tow. Nauk. we Lw.* t. 8 (1928). — J. KRZYŻANOWSKI: *Romans polski wieku XVI*. Lubl. 1934; wyd. 2 Wwa 1962. — K. BUDZYK: „Marcholt” J. z K. *Ze studiów nad lit. staropol.* Wr. 1957. — M. KARPLUKÓWNA: *Pol. słownik biogr.* 10 (1962/1964). — J.S. *Merkuriusz* 1966 nr 1 [rec. wyst. teatr.]. — S. GRZESZCZUK: *Błazeńskie zwierciadło*. Kr. 1970; wyd. 2 poszerz. Kr. 1994. — T. MICHAŁOWSKA: *Między poezją a wymową*. Wr. 1970. — M. GŁOWIŃSKI: *Portret Marcholta. Twórczość* 1974 nr 8. — Z. PODHAJECKA: *Problemy narracji w „Poncjanie”*. *Studia Polon.* 6 (1978). — M. ADAMCZYK: *Biblijno-apokryficzne narracje w literaturze staropolskiej do końca XVI w.* Pozn. 1980. — Z. PODHAJECKA: *Rozważania nad sytuacją przekładu artystycznego w pierwszej fazie ery druku na materiale XVI-wiecznego romansu polskiego*. *Pam. Lit.* 1980 z. 1. — E. MAŁEK: *W okowach moralistyki*. W: *Staropolska proza narracyjna w procesie literackim Rosji wieku XVII i XVIII*. Łódź 1983. — W. URBAN: *Renesansowe życie J. z K. Przemiany* (Kielce) 1985 nr 2. — E. MAŁEK: *Narracje staropolskie w Rosji w XVII i XVIII w.* Łódź 1988. — T. MICHAŁOWSKA: *Średniowiecze*. Wwa 1995 i wyd. nast.

L.T.

JAN Z LUDZISKA
ok. 1400 – przed 1460

Urodzony około 1400 w Ludzisku na Kujawach, prawdopodobnie w rodzinie chłopskiej. Początki jego nauk nie są znane; przypuszczalnie należał do uczniów szkoły katedralnej w Płocku. Od 1418

studiował w Akademii Krakowskiej, gdzie jesienią 1419 uzyskał bakałaurat, a w początkach 1422 — mistrzostwo nauk wyzwolonych. Przejściowo (dowodnie 1424) zajmował się astronomią. Następnie był, jak się zdaje, pisarzem miasta Kazimierza (przy Krakowie) oraz rektorem szkoły parafialnej przy kościele Bożego Ciała. Z zasiłku biskupa płockiego, Pawła Giżyckiego (który być może już uprzednio mecenasował Janowi) i kapituły płockiej wyjechał do Włoch. Najpóźniej do października 1430 studiował w Padwie i tu 9 marca 1433 uzyskał doktorat medycyny. Przebywał również w Rzymie. Prócz nauk lekarskich przyswoił sobie zasady retoryki humanistycznej, a poprzez nią — starożytnej (m.in. Cyceron); sporządził kilkadziesiąt kopii tekstów mów rozmaitej treści, w tym Guarina Guariniego z Werony, Paola Brorbortella starszego i Poggia Braccioliniego, które następnie wykorzystwał w swojej praktyce oratorskiej. Nie później niż w 1440, powróciwszy do Krakowa, objął jedną z katedr medycyny; o jego działalności w tej dziedzinie bliżej nie wiadomo. Do 1447 wygłaszał (a co najmniej redagował) przy różnych okazjach mowy z ramienia Akademii. Szerzył w nich użytek nowego stylu łacińskiego, parokrotnie zaś występował w obronie uciemiężonego ludu wiejskiego. Późniejsze szczegóły jego życia nie są znane. Zmarł przed 1460.

T W Ó R C Z O Ś Ć

1. Mowa uniwersytecka o pochwałę sztuki wymowy (inc.: *Cum mecum ipse, viri eruditissimi...*). Wygl. w czerwcu 1440. Wyd. kryt. zob. poz. 9.

Przełk. pol. B. Nadolski: *Wybór mów staropolskich*. Wr. 1961 *BN* 1, 175.

2. Mowa na powitanie poselstwa soboru bazylejskiego (inc.: *Quamquam eximus tuarum virtutum splendor...*). Wygl. w końcu 1440. Ogl. J. Fijałek: *Mistrz Jakub z Paradyża*. T. 1. Kr. 1900 s. 240–249. Wyd. kryt. zob. poz. 9.

3. Druga mowa na powitanie wysłanników soboru bazylejskiego w Krakowie (inc.: *Quamquam, venerabiles patres et doctores clarissimi...*). Wyd. kryt. zob. poz. 9.

4. Mowa na powitanie króla Władysława III (inc.: *Optavi tum sepe aliis tum hoc maxime tempore...*). Powst. 1444. Nie wygl. Wyd. kryt. zob. poz. 9.

5. Mowa na przyjęcie Kazimierza Jagiellończyka w Akademii Krakowskiej (inc.: *Cogitanti mihi, magnifici domini, patres, magistri et doctores clarissimi...*). Powst. 1447. Ogl. A. Lewicki. *Codex epistolaris saeculi XV* t. 3 (1894) s. 13–16. *Monumenta Medii Aevi Historica* t. 14. Przedr. (z poprawkami wg rkpsu) I. Chrzanowski, S. Kot: *Humanizm i reformacja w Polsce*. Lw. 1927. Wyd. kryt. zob. poz. 9.

Przełk. pol. B. Nadolski, jw. poz. 1.

6. Mowa na powitanie arcybiskupa Wincentego Kota (inc.: Optavi pro tempore, Reverendissime Pater...). Wygl. 25 czerwca 1447. Ogl. S. Hain: Wincenty Kot, prymas polski 1436–1448. Pozn. 1948 *PTPN Prace Komisji Filol.*, t. 3 z. 2. Wyd. kryt. zob. poz. 9.

7. Mowa poświęcona biskupowi Pawłowi Gżyciemu (inc.: Sepe et multum hoc mihi cogitavi, Reverendissime Antistes...). Wyd. kryt. zob. poz. 9.

8. Mowa pochwalna na cześć filozofii (inc.: Considero, patres ornatissimi [...] difficilimum onus dicendi...); Wyd. kryt. J.S. Bojarski. *Mediaevalia Philosophica Polonorum* 13 (1968); zob. też poz. 9. Przekł. pol. M. Cytowska. *700 lat myśli pol.: XIII–XV w.* (1978).

Wydanie zbiorowe

9. Orationes. Ed. J.S. Bojarski. Wr. 1971 *Bibl. Latina Medii et Recentioris Aevi* t. 19.

Na pewno autorstwa J. z L. są mowy wymienione w dziale TWÓRCZOŚĆ pod nr 5 i 6. Autorstwo mów: 1, 2, 4, 7, 8 jest wysoce prawdopodobne; mowy 3 – przypuszczalne.

OPRACOWANIA

NK 2 (1964); LP

J. FIJALEK: Polonia apud Italos scholastica. Saeculum XV. Kr. 1900. — B. NADOLSKI: Rola J. z L. w polskim odrodzeniu. *Pam. Lit.* 26 (1929). — M. FRIEDEBERG: Kancelaria miasta Kazimierza pod Krakowem 1335–1802. *Archeion* 36 (1962) s. 144. — B. NADOLSKI. *Pol. słownik biogr.* 10 (1962–1964). — J.S. BOJARSKI: Quibus fontibus Joannes de Ludzisko in sua oratione „De laudibus et dignitate philosophiae” componenda usus sit. *Eos* 1966 z. 1. — TENZE: J. z L. *Mater. i Studia Zakładu Hist. Filoz. Starożytnej i Średniowiecznej PAN S. A t. 8* (1967): *Uczni i filozofowie w Polsce* 5. — W. SEŃKO: La Philosophie médiévale en Pologne: caractères, tendances et courants principaux. *Mediaevalia Philosophica Polonorum* t. 14 (1970). — J.S. BOJARSKI: J. z L. i przypisywane mu mowy uniwersyteckie. *Studia Medievalistyczne* t. 14 (1973). — M. MARKOWSKI: Działalność J. z L. na polu astronomii w świetle rękopisów Państwowej Biblioteki ZSRR im. W.I. Lenina w Moskwie i Biblioteki Jagiellońskiej w Krakowie. *Biul. Bibl. Jagiel.* 1973 nr 1/2. — *Hist. nauki pol.* 6 (1974). — B. NADOLSKI: J. z L. pionier odrodzenia w Polsce. *Strzelno* 1977. — J. DOMAŃSKI: Życie kontemplacyjne i życie aktywne a praca intelektualna w pismach trzech ministrów krakowskich. *Odrodzenie i Ref.* 25 (1981). — TENZE: Początki humanizmu. Wr. 1982. — Janusz PELC: Europejskość i polskość literatury naszego renesansu. Wwa 1984. — J. DREWNOŃSKI: Uczony w świadomości polskiego środowiska naukowego pierwszej połowy XV w. Wr. 1987. — M. MARKOWSKI: Repertorium bibliobibliographicum astronomorum Polonorum mediae aevi. *Studia Medievalistyczne* 28 (1992). — T. MICHAŁOWSKA: Średniowiecze. Wwa 1995 i wyd. nast. — J. WYROZUMSKI: J. z L. — uczone i humanista. *Arch. Hist. i Filoz. Medycyny* 61 (1998) z. 4.

JAN Z SZAMOTUŁ

ok. 1480 – 1519

Urodzony około 1480 w Szamotułach w Wielkopolsce; syn Macieja, mieszczanina. W 1500 wpisał się na Akademię Krakowską, w 1502 został bakałarzem, w 1504 magistrem sztuk wyzwolonych. W czasie studiów pozostawał pod opieką Wojciecha Krypy, lekarza nadwornego króla Aleksandra Jagiellończyka. Po uzyskaniu dyplomu wstąpił do zakonu bernardynów w Krakowie, jednakże w rok później opuścił nowicjat (po wystąpieniu z klasztoru nadano mu przydomek „Paterek”). Objął funkcję profesorskie w Akademii Krakowskiej, prowadził wykłady i ćwiczenia z zakresu filozofii, poetyki i epistolografii. Równocześnie studiował teologię i prawo kanoniczne. Studia prawnicze ukończył (przed 1513) z tytułem doktora dekrétów. Od 1506 pełnił funkcję kaznodziei przy kościele św. Anny; możliwe, że był również kaznodzieją w katedrze krakowskiej. Kazania wygłaszał i spisywał po polsku; należą one do najstarszych zabytków języka polskiego. Jako profesor uniwersytetu otrzymał prebendę we wsi Pobiódr (pow. wadowicki). Gdy usiłował uzyskać należne mu dziesięciny od dzierżawcy Rusockiego, został przez niego zamordowany w Rusocicach pod Czernichowem nad Wisłą 9 stycznia 1519; pochowany 21 stycznia w kościele Karmelitów na Piasku w Krakowie.

TWÓRCZOŚĆ

1. Trzy kazania o Najśw. Pannie Maryi. Powst. prawdopodobnie między 1506 a 1518. Wyd. L. Malinowski pt. Magistra Jana z Szamotuł, dekrétów doktora, Paterkiem zwanego, kazania o Marii Pannie Czystej. *Spr. Komisji Język. AU.* T. 1 (1880) s. 161–294 i odb. *Fragm. przedr.*: A.A. Kryński, M. Kryński: Zabytki języka staropolskiego. Wwa 1918; wyd. 2 Wwa 1925; S. Vrtel-Wierczyński: Wybór tekstów staropolskich do r. 1543. Lw. 1930; toż wyd. 5 Wwa 1977; S. Vrtel-Wierczyński: Średniowieczna proza polska. Wyd. 2 zmien. Wr. 1959 *BNI*, 68; wyd. w transkrypcji i transliteracji W. Wydra i W.R. Rzepka: Chrestomatia staropolska. Wr. 1984; toż wyd. 2 popr. i uzup. Wr. 1995; przedr. *fragm. Cały świat nie pomieściłby ksiąg*. Wwa 1996. *Rkps* (odpis z ok. 1523–1525) Książnica Miejska im. M. Kopernika w Tor. sygn. R.IV°, 26. Wg M. Karplukówny J. z Sz. jest autorem tylko pierwszego i trzeciego kazania. T. Michałowska kazanie trzecie odczytuje jako dwa odrębne kazania; kazanie czwarte zawiera *fragm.*, który jest tłum. łac. traktatu „De laude Beatae Mariae Virginis” — przypisywanego dominikaninowi, Albertowi Wielkiemu. Wg W. Taszczykowi, J. z Sz. prócz kazań napisał również nieznaną dziś Żywot Panny Maryjej (wg wzmianki w kazaniu trzecim).

OPRACOWANIA

NK 3 (1965); LP

J. I.OŚ: Przegląd językowych zabytków staropolskich do r. 1543. Kr. 1915; wyd. 2 zmien. pt. Początki piśmiennictwa polskiego. Lw. 1922. — M. KARPLUKÓWNA: Zagadnienia autorstwa tzw. Kazań Paterka. *Zesz. Nauk. UJ* nr 17 *Filol.* nr 4 *Prace Językoznawcze* nr 2 (1958) s. 79–91. — W. SMOLEŃ: Ołtarz Mariacki Wita Stwosza w Krakowie na tle polskich źródeł literackich. *Archiwa, Biblioteki i Muzea Kościelne* 5 (1962) s. 251–253. — W. TASZYCKI: *Pol. słownik biogr.* 10 (1962/1964). — M. BARGIEL: Cechy dialektyczne polskich zabytków rękopiśmiennych pierwszej połowy XVI w. Wr. 1969. — W. TASZYCKI: Życiorysy miłośników języka polskiego. W: *Rozprawy i studia polonistyczne. T. 5: Onomastyka i historia języka polskiego.* Wr. 1973. — M. ADAMCZYK: Biblijno-apokryficzne narracje w literaturze staropolskiej do końca XVI w. Pozn. 1980. — A.E. WYCZAŃSKI: *Słownik pol. teologów katol.* 2 (1982). — S. BYLINA: Kazania w Polsce średniowiecznej. *Kieleckie Studia Hist.* 10 (1992). — R. MAZURKIEWICZ: Tradycja świętojańska w literaturze staropolskiej. Kr. 1993. — M. HANUSIEWICZ: Ciało jako symbol w „Kazaniach o Maryi Pannie Czystej” J. z Sz. Paterka. *Lit. i kultura pol. średniowiecza.* Wwa 1995. — TAŻ: Święte i zmysłowe w poezji religijnej polskiego baroku. Lubl. 1998.

I.T.

JAN Z WIŚLICZY

ok. 1485 – ok. 1520

Inne formy imienia i nazwiska: Joannes Vislicensis; Joannes Vislicius.

Urodzony około 1485 w Wiślicy nad Nidą w ubogiej rodzinie mieszczańskiej. Od 1505 (może już wcześniej) kształcił się w Akademii Krakowskiej, gdzie był uczniem Pawła z Krosna i przyjacielem humanisty szwajcarskiego, Walentego Ecka. Tytułu naukowego prawdopodobnie nie posiadał. Około 1515 trudnił się sekretarzowaniem u starosty wieluńskiego, Stanisława z Kurozwęk. Jest autorem pierwszej w Polsce XVI-wiecznej epepej („Bellum Prutenum”). Zmarł po 1516, najpóźniej około 1520.

Nie ustalono, czy J. z W., który w 1506 otrzymał tytuł bakałarza, w 1520 magistra nauk wyzwolonych i wykładał jako „extraneus” w 1510–12, jest tożsamym czy innym Janem z Wiślicy.

T W Ó R C Z O Ś Ć

1. *Bellum Prutenum.* Kr. 1516 druk J. Haller. (Poprzedzone przedmową w formie listu do Pawła z Krosna). Wyd. nast. J. Smereka. Lw. 1933 *Zbiór Pisarzy Pol.-Lac.* t. 3.

Przekł. pol. całości: J. Smereka pt. *Wojna pruska.* Lw. 1932 *Zbiór Pisarzy Pol.-Lac.* t. 1. *Fragm.* przedr.: S. Łempicki: *Słowo o Grunwaldzie.* Kr.

1945; M. Plezia: Najstarsza poezja polsko-łacińska (do połowy XVI w.). Wr. 1952 *BN* I, 141; fragm. przełożył: E. Jędrkiewicz. *Antologia poezji pol.-lac. 1470–1543.* Wwa 1956; wyd. 2 Szczecin 1985; Z. Kaltenbergh: *Proporzec Rzplitej, czyli Stanu żołnierskiego w służbie lat tysiąca.* Wwa 1966; *Z głębokości ... Antologia pol. modlitwy poetyckiej.* Wwa 1966; *Antologia poezji lac. w Polsce. Renesans.* Pozn. 1996.

Wydania zbiorowe

2. *Pauli Crosnensis Rutheni atque Joannis Vislicensis Carmina.* Wyd. B. Kruczkiewicz. Kr. 1887 *Corpus Antiquissimorum Poetarum Poloniae Latinorum* t. 2.

OPRACOWANIA

NK 3 (1965); LP

M. JEZIENICKI: Wpływ klasycznych poetów rzymskich na J. z W. i ślady ich w jego utworach. *Rozpr. AU Wydz. Filol.* 14 (1891) i odb. Kr. 1890. — W. HAHN: Grunwald w poezji polskiej. Kr. 1910. — J. KRÓKOWSKI: Studia nad J. z W. *Spr. Tow. Nauk. we Lw.* 13 (1933) z. 3. — I.N. GOLENI SZCZEW-KUTUZOW: Italijskoje wozroźdzenie i sławiańskie literatury XV–XVI wieków. Moskwa 1963; przekł. pol. Wwa 1970. — K. STAWECKA: Religijna poezja łacińska XVI w. w Polsce. Lubl. 1964. — J. NOWAK-DŁUŻEWSKI: Okolicznościowa poezja polityczna w Polsce. Czasy Zygmunto-wskie. Wwa 1966. — K. KUMANIECKI: Die lateinische Dichtung in Polen in der Zeit der Renaissance (1460–1620). W: *Scripta minora.* Wr. 1967. — L. SZCZERBICKA-SŁĘK: W kręgu Klio i Kaliope. Wr. 1973. — WJ. DOROSZKIEWICZ: Nowolatinska poezja Bielorusi i Litwy. Pierwaja połowina XVI w. Minsk 1979. — H. BARYCZ: Z krakowskiego Parnasu w początkach w. XVI: O poecie J. z W. inaczej. *Biul. Bibl. Jagiel.* 1980 nr 1/2. — Janusz PELC: Europejskość i polskość literatury naszego renesansu. Wwa 1984. — M. BROŻEK: Epitalamia zygmunto-wskie. *Lac. poezja w dawnej Polsce.* Wwa 1995.

I.T.

JANICKI Klemens

1516–1543

Inne formy nazwiska: Janeczko; Janicius (Janitius); Janicjusz; Janicz; Janik; Januscovius; Januszkowski.

Urodzony 17 listopada 1516 w rodzinie chłopskiej w Januszkowie koło Żnina w Wielkopolsce. Od piątego roku życia uczył się w szkole elementarnej w Żninie, później kształcił w Poznaniu w Akademii Lubrańskiego, gdzie był uczniem Tomasza Beder-manna i Krzysztofa Hegendorfina, którzy rozbudzili jego zainteresowania literaturą antyczną. W wieku szesnastu lat pisywał wiersze, a utworem na cześć Jana Lubrańskiego zwrócił na siebie uwagę otoczenia. Z polecenia kanonika gnieźnień-

skiego, Stanisława Kiłowskiego, w maju 1536 znalazł się w gronie domowników arcybiskupa Andrzeja Krzyckiego, prawdopodobnie w charakterze bibliotekarza. Wraz z nim przebywał w Łowiczu, w Skierniewicach i w Krakowie. Po śmierci A. Krzyckiego (1537) został przyjęty na dwór Piotra Kmity, wojewody krakowskiego. Zajmował się prowadzeniem urzędowej korespondencji oraz pisaniem wierszy okolicznościowych i utworów politycznych, w których popierał poglądy swego mecenasa. Wraz z P. Kmitą przebywał w Krakowie, Wiśniczu i Lwowie, a w marcu lub na początku kwietnia 1538, dzięki jego pomocy finansowej, wyjechał do Padwy, gdzie studiował humaniora. W Italii zetknął się z wybitnymi humanistami włoskimi, m.in. kardynałem Piotrem Bembo. Zaprzyjaźnił się z wykładawcą literatury łacińskiej i greckiej, Łazarzem Bonamico, który zaopiekował się nim, gdy po roku pobytu za granicą zachorował i znalazł się w trudnych warunkach materialnych. Papież Paweł III obdarzył go laurem poetyckim, który wraz z dyplomem doktora filozofii został mu wręczony 22 lipca 1540 przez patrycjusza weneckiego, Antoniego Contariniego. Trudności finansowe i choroba zmusiły poetę do powrotu do kraju. Przez Alpy, Wiedeń, Morawy przybył jesienią 1540 do Krakowa. Wraz z matką osiadł na probostwie w Gołaczowie pod Olkuszem, które otrzymał jako kleryk niższych święceń. W tym czasie napisał m.in. słynną autobiograficzną elegię „De se ipso”. Zmarł (najprawdopodobniej) przed 12 lutego 1543.

T W Ó R C Z O Ś Ć

1. Vitae archiepiscoporum gnesnensium. [Dystychy]. Powst. 1536/1537. Wyd. A. Trzeciecki. Kr. 1574 druk. S. Szarffenberger.

2. Querela Reipublicae Regni Poloniae anno 1538 conscripta. [Kr. po 1538 druk. H. Szarffenberger].

3. In Polonici vestitus varietatem et inconstantiam dialogus. [Satyra]. Powst. w końcu 1541 lub z początkiem 1542. Wyd. przy Vitae Regum Polonorum... zob. poz. 6 (nie przy wszystkich ed.).

4. Tristium liber I. Variarum elegiarum liber I. Epigrammatum liber I. Kr. 1542 druk. wdowa po F. Unglerze. Wyd. nast.: Kr. [1547–1550]. Elegię pt.: De se ipso, przedr. I. Chrzanowski, S. Kot: Humanizm i reformacja w Polsce. Lw. 1927 s. 171–175. Przekł. pol.: zob. Wyd. zbior. oraz M. Jeżenicki: K. Janickiego Księga żalów. *Przegl. Hum.* 1931; pojedyncze utwory przedr.: M. Jeżenicki (Tristium X). *Kwart. Klas.* 1931 nr 2; J. Birkenmajer. *Ziemia* 1936 nr 9; J. Birkenmajer. *Wici Wielkopol.* 1937 nr 2/3; por. *Wybór tekstów do dziejów kultury Wielkopol.* Pozn. 1962; A. Kowalkowski. *Pomorze* 1955 nr 3; *Antologia poezji pol.-łac.*

1470–1543. Wwa 1956 (tłum. E. Jędrkiewicz), wyd. 2 Szczecin 1985; *Z głębokości ... Antologia pol. modlitwy poetyckiej*. Wyd. 2. T. 1. Wwa 1974; *Poezi pol. od średniowiecza do baroku*. Wwa 1977; *Strofy o porach roku*. Wwa 1985; *Mala muza od Reja do Leca*. Wwa 1986; *Dzieje Polski w malarstwie i poezji*. Wwa 1987; *Panorama de la littérature polonaise*. Wwa–Paris 1991; *Metafora* 1992 nr 5; *Tyg. Powsz.* 1993 nr 12. Przekł. pojedynczych wierszy: ros. 1962, włos. 1965, węgier. 1955.

5. Epithalamii Serenissimo Regi Poloniae Domino Sigismundo Augusto ... editio posthuma. Kr. 1543 druk. wdowa po F. Unglerze. Przekł. pol. zob. poz. 9.

6. Vitae Regum Polonorum elegiaco carmino descriptae. Antwerpia 1563 druk. W. Silvius. Wyd. nast.: Kr. 1565; Kr. 1566; Kr. 1569; Kr. 1573; Kr. 1574; Kr. 1575 (dwie ed.); Kr. 1605; Kr. 1621; Kr. 1631; Kr. 1634; Kr. 1670 i kilka wydań zagranicznych.

Przekł. pol. i przeróbki: S.F. Klonowic: Królów i książąt polskich zawarcie i opis. [Kr.] 1576; J. Achacy Kmita: Żywoty królów polskich. Kr. 1591 druk. M. Szarffenberger; Przeróbkę z końca XVI w. z unikatami bez k. tyt. wyd. Z. Gloger pt. Nieznany śpiewnik historyczny polski z końca XVI w. Wwa 1905; Jan Gluchowski: Ikones książąt i królów polskich ... Do tego są przyłożone wiersze łacińskie Jana Janicjusza poety. Wyd. J. Januszowski. Kr. 1605 (wg L. Ćwiklińskiego 1606) Druk. Łazarzowa; Marcin Paszkowski przy przekł. A. Gwagnina: Kronika Sarmacji europejskiej. Kr. 1611; Jan Bielski: Widok Królestwa Polskiego. T. 1. Pozn. 1763. Fragm. tłum. M. Jeżenicki. *Kron. m. Pozn.* 1995 nr 2.

7. Psalmus „In Te Domine speravi” paraphrasticie oraz trzy epigramaty. Ogl. A. Turyn: Anegdoton Janicianum. *Munera philologica L. Ćwikliński ... oblata*. Pozn. 1936 i odb.

Wydania zbiorowe

8. Poemata in unum libellum collecta. Wyd. J.E. Boehmius. Lipsk. 1755.

Tu: Tristia; Vitae Polonorum principum; Vitae archiepiscoporum; Epithalamion.

9. Poemata. Tłum. W. Syrokomla. Wil. 1848; wyd. 2 w zbiorze: Przekłady poetów polsko-łacińskich. T. 1. Wil. 1851. (Tu: Tristia; Epithalamion Zygmunta Augusta); fragm. przedr. M. Plezia: Najstarsza poezja polsko-łacińska (do połowy XVI w.). Wr. 1952 BN I, 141.

10. Carmina. Wyd. L. Ćwikliński. Kr. 1930 *Corpus Antiquissimorum Poetarum Poloniae Latinorum* t. 6.

11. Utwory łacińskie. Przeł. i wstępem opatrzył M. Jeżenicki. Lw. 1933. Wybór przedr. J. Tuwim. *Cztery wieki fraszki pol.* Wwa 1936; wyd. 2 Wwa 1957.

12. Carmina. Dzieła wszystkie. Wyd. i wstęp: J. Krókowski. Przeł. [z łac.] E. Jędrkiewicz. Wstęp 2, komentarz, similia, appendices, słownik imion własnych i indeks: J. Mosdorf. Wr. 1966 BPP Ser. B, 15.

13. Poezje wybrane. Wybór oprac., przeł. i wstępem poprzedził Z. Kubiak. Wwa 1975.

14. Medytacje Janicjusza. [Wybór, przekł. i wstęp:] Z. Kubiak. Wwa 1993.

15. [Wybór tekstów łac. i przekł. pol. twórczości K.J.]: I. Lewandowski: Antologia poezji łacińskiej w Polsce. Renesans. Pozn. 1996.

OPRACOWANIA

NK 2 (1964); LP

W. MASŁOWSKI: De vita et poesia C. Janicii. Wr. 1857. — Z. WĘCLEWSKI: Wiadomość o życiu, pismach, wydaniach i przekładach poezji K.J. *Bibl. Warsz.* 1868 t. 4 i odb. Wwa 1869. — L. CŹWIKLIŃSKI: K.J., poeta uwieńczony. *Rozpr. AU Wyzd. Filol.* T. 17 (1893) i odb. — K. MIASKOWSKI: Dyplom promocji K.J. na doktora filozofii i poeie uwieńczony. *Pam. Lit.* 1907 s. 507–512. — R. PISARSKI: Elegia „O sobie samym do potomności...” jako utwór pisarza humanisty. W: *Pierwsiastek ludowy i społeczny w piśmiennictwie polskim.* Kr. [1948]. — S. CZERNIK: Opowieść o K.J. Wwa 1954; wyd. 2 pt. Laur padewski. Łódź 1969. — M. CYTOWSKA. *Pol. słownik biogr.* 10 (1962–1964). — I.N. GOLENIŚCZEW-KUTUZOW: Italianojskoje wzroźdzenie i sławiankije literatury XV–XVI wiekow. Wwa 1965; przekł. pol. Wwa 1970. — K. STAWECKA: Religijna poezja łacińska XVI w. w Polsce. Lubl. 1964. — M. CYTOWSKA: Hodoeporicon w literaturze polsko-łacińskiej. *Meander* 1966 nr 4. — A. KACZMAREK: Pomnik K.J. w Januszkowie pod Żninem. *Magazyn Turystyczny Światowid* 1966 nr 6 [z fot. pomnika]. — J. NOWAK-DŁUŻEWSKI: Okolicznościowa poezja polityczna. *Czasy Zygmunto-wskie.* Wwa 1966. — K. STAWECKA: Elementy liryczne i epiczne w polsko-łacińskim epitalamium. *Rocz. Hum.* 14 (1966) nr 3. — Portrety wybitnych postaci ziemi bydgoskiej. Bydg. 1967. — M. CYTOWSKA: Nowe uwagi o „Żywotach Królów Polskich” K.J. *Europejskie związki lit. pol.* Wwa 1969. — L. JAMRÓZ: De C. Janicii lingua observationes aliquot. *Eos* 1969 nr 2. — Cz. KŁAK: Powieści biograficzne Jana Zachariasiewicza. [O K.J.]. *Z dziejów kultury i lit. ziemi przemyskiej.* Przemysł 1969. — Janusz PELC: Obraz – słowo – znak. Wr. 1973. — W. STEFFEN: Scripta minora selecta. T. 2. Wr. 1973. — *Hist. nauki pol.* 6 (1974). — Z. SPIERSKI: J. Tarnowski i obrona potoczna w twórczości K.J. *Odrodzenie i Ref. w Polsce* 21 (1976) s. 111–120. — Z. MROZEK: Udział Pałuk w życiu literackim kraju. *Kron. Bydg.* 8 (1979/80–81) s. 222–345. — F. PEŁOWSKI: „Vitae regum Polonorum” w przekładzie J.A. Kmity. *Pam. Lit.* 1980 z. 4. — U. BORKOWSKA: The ideology of „antemurale” in the shere Slavic culture. *Common Christian Roots of the European Nations.* Florence 1982. — J. STARNAWSKI: Kodeks Stanisława Kilowskiego. *Listy Bibliofilskie* 1983 nr 3. — A. BUDZISZ: Z badań nad retorycznymi zasadami kompozycji epigramatów Krzyckiego [J.]. *Rocz. Hum.* 32 (1984) nr 1. — J. MALICKI: Paradoxum poeticum? O przyczynach popularności Janicjuszowych „Żywotów królów polskich”. *Ruch. Lit.* 1984 nr 5/6. — Janusz PELC: Europejskość i polskość naszego renesansu.

Wwa 1984. — Z. KUBIAK: Janicjusz. W: *Jak w zwierciadle.* Wwa 1985. — Z. KUPIŃSKA: Motywy tematyczne w „Tristiach” K.J. *Rocz. Hum.* 34 (1986) nr 3. — A. BUDZISZ: Epigramat łaciński w Polsce w pierwszej połowie XVI w. Lubl. 1988. — Z. KUPIŃSKA: O panegyryku w inny sposób. *Rocz. Hum.* 38 (1988) nr 3. — B. i M. KOSMAN: Sylwetki Wielkopolan. Pozn. 1988. — A. NOWICKA-JEŻOWA: Poezja humanistyczna pod znakiem Saturna – ojca melancholii. W: *Homo viator – mundus – mors.* Wwa 1988. — J. MALICKI: Legat wieku rycerskiego. Wr. 1989. — R. LIS: K.J. z tradycją wobec rozpaczy. *Ogród* 1990 nr 2. — E. KOTARSKI: *Pisarze staropol.* *Sylwetki.* T. 1. Wwa 1991. — K. ŻUKOWSKA: Portrety pisarzy dawnych. *Ogród* 1992 nr 3–4. — M. CYTOWSKA: Obraz Polski w poezji łacińskiej XVI w. *Odrodzenie i Ref. w Polsce* 37 (1993) s. 59–68. — J.S. GRUCHAŁA: K.J. – „O sobie samym do potomności”. *Lektury polon.* T. 2. Kr. 1993. — Z. KUBIAK: Medytacje Janicjusza. Wwa 1993. [Rec.: Janusz PELC. *Tyg. Powsz.* 1994 nr 31; L. SZARUGA. *Znak* 1994 nr 7]. — I. LEWANDOWSKI: Epigramy K.J. *Meander* 1994 nr 9/10. — J.K. GOLINSKI: „De se ipso ad posteritatem”. Kallimacha, Dantyszka i J. autobiografie kreowane. *Pam. Lit.* 1995 z. 1. — K. GÓRSKI: Poprzedziciel zyciopisania. *Regiony* 1995 nr 4. — Z. KUBIAK: Wśród zagadek Zygmunto-wskiego Wawelu: J., Hozjusz, Stańczyk. *Regiony* 1995 nr 4. — I. LEWANDOWSKI: J. epigramy o polskich królach. *Litteris vivere.* Pozn. 1996. — E. BUSZEWICZ: Cracovia in litteris. Obraz Krakowa w piśmiennictwie doby Odrodzenia. Kr. 1998. I.T.

JANISZEWSKI Leon
1810–1861

Urodzony w 1810 w Kaliszu w rodzinie mieszczańskiej; syn Tomasza. Uczęszczał do gimnazjum w Kaliszu, od 1828 w Piotrkowie i tam zdał maturę. Zdobył również wykształcenie muzyczne. Następnie studiował filologię na Uniwersytecie Warszawskim. Już w czasie studiów tłumaczył traktat Swetoniusza „De grammaticis” i satyry Persjusza. W 1830 wstąpił do zakonu pijarów w Łupkowie. Podczas nowicjatu tłumaczył kronikę Szymona Starowolskiego „De rebus Sigismundi primi ... gestis”, której rękopis znajduje się w Bibliotece Jagiellońskiej. Tęgoż roku opuścił nowicjat, aby wziąć udział w powstaniu listopadowym. Ranny pod Grochowem, dostał się do niewoli i przez dziesięć lat przebywał na zesłaniu w Bobrujsku. Od 1841 zamieszkał w Tyflisie, gdzie był dyrektorem szkoły i nauczycielem muzyki w Zakaukaskim Instytucie Żeńskim. Należał do kaukaskiej grupy poetów. W 1842–50 publikował artykuły i drobne utwory poetyckie w czasopismach, m.in. *Bibliotece Warszawskiej* (1842–43), wychodzącej w Tyflisie rosyjskiej gazecie *Kaukaz* (1846), *Pamiętniku Naukowo-Literackim* (1849–50); tu m.in.: „Wyjătki z obrazów i myśli z podróży do Tyflisu w 1841 r. odbytej”. 1849 z. 1; „Z listu L.J. do Wydawcy *Pamiętnika* 1850 z. 6, przedr. pt. „List o pracach literackich i naukowych

na Kaukazie". *Czas* 1851 nr 203–205), *Roczniku Literackim* (1849) i *Rubonie* (1846–49; tu m.in.: poemat „Dwa dni”. 1846 t. 7; „Obrazy i myśli z podróży do Tyflisu w 1841 r. odbytej”. Wyjątek z cz. 1 i cz. 2. 1849 t. 10). Przełożył na język polski kilka utworów z literatury rosyjskiej, m.in. dwa utwory Puszkina: „Cyganie” (1842) i „Jeniec kaukaski” (1851). W 1843 były przygotowane do druku w Wilnie dwa tomy jego poezji, lecz nie doszło do ich wydania. Ożenił się w 1848. Zmarł 27 lutego 1861 w Tyflisie.

Przedr. wierszy: *Księga wierszy pol.* 1 (1954) wyd. 2 (1956); *Zbiór poetów pol.* 2 (1961).

Koresp. L.J. znajduje się m.in. w arch. A. Zawadzkiego w Wil.

OPRACOWANIA

NK 7 (1968), 9 (1972); LP

M. INGLOT: Polacy piszący na Kaukazie w pierwszej połowie XIX w. *Pam. Lit.* 1957 z. 2. — M. ŻYWOW: Polscy poeci „kaukasky”. *Tamże* 1959 z. 3/4. — M. INGLOT: *Pol. słownik biogr.* 10 (1962–1964). — D.S. PROKOJEW: „Kaukaskaja grupa” polskich poetów. W: „Strun wieszczich plomieninyje zwuki”. Moskwa 1990. — M.A. FILINA: Gruzino-polskie literaturyje wzaimnoswiazii XIX–XX wiekow. Tbilisi 1991. — E. LIJEWSKA: Szkice kaukaskie. Pozn. 1998.

B.Z.

JANKO Z CZARNKOWA ok. 1320 – 1386/87

Urodzony około 1320; syn Bogumiła, wójta miejskiego w wielkopolskim (?) Czarnkowie, rodem z raczej drobnego rycerstwa. Nie wiadomo, gdzie się kształcił (władal łaciną, biegle znał prawo) i kiedy został duchownym. Czas jakiś spędził w Meklemburgii; w 1352 był proboszczem w Tarnowie i w Bützow oraz (1355) kanclerzem (wikariuszem generalnym) biskupa Andrzeja z Wiśnicy w Szwerynie. Stamtąd pod koniec 1355 uczestniczył w misji do kurii papieskiej w Awinionie, gdzie był już uprzednio w 1354 i gdzie wobec rychłej śmierci biskupa Andrzeja (1356), jak się wydaje, pozostał dłużej, m.in. załatwiając sprawy biskupów polskich; czy zasłużył się erygowaniu Akademii Krakowskiej, współdziałając w 1363 z poselstwem polskim do papieża Urbana V, nie jest stwierdzone. Po powrocie na stałe do kraju otrzymał podkanclerstwo (z tytułem tym wystąpił po raz pierwszy 9 kwietnia 1363), którego rangę państwową znacznie podniósł. Jednocześnie osiągał kolejne godności kościelne. Mając już stanowiska (kanonikaty i inne) w kapitułach: wrocławskiej (1354), poznańskiej (1356), gnieźnień-

skiej (1363), krakowskiej i płockiej, w 1368 został archidiaconem gnieźnieńskim, co było uwieńczeniem jego kariery. Po śmierci Kazimierza Wielkiego wraz z wielmożami wielkopolskimi zwalczał prowęgierskich Małopolan oraz zabiegi Andegawenów o tron polski, popierając Kaźka Bogusławowica, księcia słupsko-szczecińskiego. Sukces stronnictwa węgierskiego przyniósł mu polityczną i osobistą klęskę. Oskarżony m.in. o wykradzenie insygniów królewskich, stracił podkanclerstwo (1370/71), następnie przejął (do 1375) archidiaconat i po wyroku banicyjnym (10 maja 1372) tułał się po dworach we Wrocławiu, Pradze i Lubuszu. Prawdopodobnie już w 1374, osiadłszy w Poznaniu i Gnieźnie, oddał się pracy dziejopisarskiej, gospodarzeniu w swych beneficjach i sprawom kapituły gnieźnieńskiej. Zmarł między 26 grudnia 1386 a 24 kwietnia 1387.

TWÓRCZOŚĆ

1. Kronika (oryginalny tyt. nieznan). Powst. 1376–1384. Zachowana w zwodzie „Kroniki wielkiej” (zob. niżej) w przekazach zdefekt.: bez rozdz. 1–3, być może bez zakończenia, obejmuje okres 1370–1384. Stanowi cenne źródło wiadomości hist., z cechami pamfletu antyandegawerskiego oraz apologii własnej i pamiętnika autora. Wyd.: J. Szlachetowski. *Monumenta Poloniae Historica* 2 (1872). (Właściwą „Kronikę” Janka z Czarnkowa tworzą w tej ed. rozdz. IV–CXVI). Przekł. pol. J. Żerbiłło [J. Łabuński] pt. Kronika Janka z Czarnkowa. Wwa 1905; toż wyd. 2 popr. oprac. N.D. Kowalski. Kr. 1996. Fragm. przedr.: *By czas nie zaćmił i niepamięć*. Wwa 1975.

Utwory o autorstwie niepewnym Prace redakcyjne

2. *Cronica magna (longa) Polonorum* (Lechitarum). Zwód źródeł historiograficznych o zasięgu od X do XIV w., pozyskanych z różnych zbiorów, głównie wielkopolskich. Obejmuje teksty: kronik – wielkopolskiej, Janka z Czarnkowa i tzw. krakowskiej; roczników – tzw. krótkiego, kapitułnych poznańskiego i gnieźnieńskiego oraz tzw. wielkopolskiego; in. notat – poddane (zwłaszcza tekst Kroniki wielkopolskiej) amplifikacjom i selekcji. Gromadzone z zamysłem napisania wielkiej syntezy historii Polski od początków do czasów współczesnych kolekcjonerowi, uwydatniającej rolę dziejową Wielkopolski. Pozostawał w drugiej połowie XIV w. prawdopodobnie w kancelarii królewskiej, a następnie w ośrodkach kapitułnych Poznania i Gniezna. Po śmierci twórcy zaniedbany i pozbawiony niektórych fragmentów,

przeniesiony do Krakowa, był po 1395 do połowy XV w. wielokrotnie kopiowany w dwóch układach zawartości, z których drugi sporządzono prawdopodobnie na użytek Władysława Jagiełły.

Rkpsy wymienia m.in. B. Kürbis, J. Wiesiołowski – zob. OPRACOWANIA.

Zob. też: EPITAFIUM BOLESŁAWA CHROBREGO; KRONIKA WIELKOPOLSKA.

OPRACOWANIA

NK 2 (1964); LP

S. KRZYŻANOWSKI: Poselstwo Kazimierza Wielkiego do Awinionu i pierwsze uniwersyteckie przywileje. *Rocz. Kr.* 4 (1900). — S. KĘTRZYŃSKI: Do genezy kanclerstwa koronnego. *Kwart. Hist.* 1928 z. [Rec.: J. DĄBROWSKI. *Tamże* 1930 z.]. — B. KÜRBIŚ: Wstęp do wyd.: Roczniki wielkopolskie XIII i XIV w. Wwa 1959. — J. SIERADZKI: Sprawa J. z Cz. i jego utwór. *Studia Źródłoznawcze* 4 (1959); toż: Polska wieku XIV. Studium z czasów Kazimierza Wielkiego. Wwa 1959. [Rec.: J. BASZKIEWICZ. *Kwart. Hist.* 1960 z. 1]. — B. KÜRBIŚ: Wstęp do wyd.: Roczniki wielkopolskie. Wwa 1962. *Pomniki Dziejowe Polski* S. II t. 6. — J. DĄBROWSKI. *Pol. słownik biogr.* 10 (1962–1964). — TENŻE: Dawne dziejopisarstwo polskie (do roku 1480). Wr. 1964. [Rec. K. TYMIENIECKI. *Studia Źródłoznawcze* 12 (1967)]. — B. KÜRBIŚ: Udział Gniezna w dorobku kulturalnym średniowiecznej Polski. *Dzieje Gniezna*. Wwa 1965. — J. WIESIOŁOWSKI: Kolekcje historyczne w Polsce średniowiecznej XIV–XV wieku. Wr. 1967. — *Hist. nauki Pol.* 6 (1974). — M. PŁOCHARSKA: Pomorze zachodnie w „Kronice polskiej” J. z Cz. *Zesz. Nauk. WSP w Szczecinie. Prace Wydz. Hum.* 6 (1978). — J. ŁOJEK: Literacki portret J. z Cz. w oczach historyka. *Rocz. Nadnotecki* 10 (1979) z. 1. — TENŻE: Przyczynki do życiorysu J. z Cz. *Rocz. Hist.* 46 (1980). — J. KRZYŻANIAKOWA: *Wielkop. słownik biogr.* Wwa 1981. — S. DOBRZAŃSKI: *Słownik pol. teologów katol.* 2 (1982). — J. BIENIAK: Fragment 1333–1341 w twórczości dziejopisarskiej J. z Cz. *Cz. 1. Zapiski Hist.* 1983 z. 4. — 1984 z. 1. — J. KŁOCZOWSKI: Ludwik Wielki jako król Polski w Kronice J. z Cz. *Zesz. Nauk. KUL* 1983 nr 3. — M. DERWICH: J. z Cz. a „Kronika wielkopolska”. *Acta Universitatis Wratislaviensis nr 800 Historia* 50 (1985). — T. MICHAŁOWSKA: Średniowiecze. Wwa 1995 i wyd. nast. — J. PAKULSKI: Kulisy sprawy J. z Cz. *Genealogia*. [...] Tor. 1996. — S. HELSZTYŃSKI: J. z Cz. Opowieść Świętopełwa z czasów Kazimierza Wielkiego i Ludwika Węgierskiego. [Beletrystycznie oprac. biografii]. Wwa 1977.

T.W.

logiczno-historycznym na Uniwersytecie Warszawskim, w 1879–82 na wydziale filozoficznym Uniwersytetu Jagiellońskiego. W tym czasie odbył kilka podróży po kraju i za granicę, m.in. do Paryża. W 1876 debiutował jako poeta w *Biesiadzie Literackiej*. Wiersze swe ogłaszał m.in. w *Kurierze Warszawskim*, *Kraju*, *Tygodniku Ilustrowanym*, później wydawał pod pseudonimem Czesław. Równocześnie tłumaczył poetów czeskich, francuskich i rosyjskich. Był malarzem-amatorem, uczył się u Stanisława Witkiewicza. W 1883 został członkiem redakcji *Kuriera Warszawskiego*, w 1889–93 sekretarzem redakcji *Kuriera Codziennego*. Od tej chwili publicystyka literacka, głównie felieton literacki, stała się domeną jego działalności. W 1886 zawarł związek małżeński z Marią z Jasieńskich Szeszel, opuścił Warszawę i osiadł na pewien czas w Polanach, by gospodarować na roli. Nie zarzucił jednak kontaktów z prasą i nadsyłał korespondencje do czasopism warszawskich, m.in. *Słowa*, *Tygodnika Ilustrowanego* i do petersburskiego *Kraju*. W 1902–04 był sekretarzem redakcji *Kraju*, w 1905–07 redagował *Kurier Litewski* w Wilnie. W 1906 został wybrany posłem do I Dumy i piastował tam funkcję sekretarza Koła Posłów Polskich z Litwy i Rusi. Należał do założycieli Wileńskiego Towarzystwa Przyjaciół Nauk. Pod koniec 1907 wrócił do Warszawy i wszedł do redakcji *Słowa*. Jednocześnie był stałym współpracownikiem *Tygodnika Ilustrowanego*, w którym m.in. prowadził dział sprawozdań teatralnych i muzycznych; współpracował też z redakcją *Świata*, *Kuriera Warszawskiego* i kilku pism prowincjonalnych. Wybuch I wojny światowej zastał go w Wilnie. W 1916 wyjechał do Warszawy i wraz z Ludwikiem Solmskim objął dyrekcję Teatru Polskiego w sezonie 1917/18. Po odzyskaniu niepodległości wrócił do Wilna, gdzie rozwinął ożywioną działalność zawodową i społeczną. W 1922 wszedł w skład redakcji wileńskiego *Słowa*, które do końca życia wypełniał licznymi artykułami, a przede wszystkim stałymi felietonami (pod pseud. Jan Kanty Skierka). Miał zwyczaj podpisywania swych prac różnorodnymi kryptonimami i pseudonimami. Przez wiele lat był prezesem Związku Zawodowego Literatów Polskich w Wilnie, prezesem Syndykatu Dziennikarzy Wileńskich, członkiem Związku Syndykatów Prasowych Rzeczypospolitej Polskiej. Zmarł 6 października 1929 w Wilnie.

TWÓRCZOŚĆ

1. Poezje. Zeszyt 1. Wwa 1879.
2. Poezje. Zeszyt 2. Kr. 1881.
3. Z pieśni Litwina. [Poezje]. Kr. 1881.
4. Arabeski. Szkice prozą. Kr. 1884.
5. Poezje. Zeszyt 3. Wwa 1884.
6. Capriccio. Cykl arabesek. [Poezje]. Kr. 1889. 25

JANKOWSKI Czesław 1857–1929

Urodzony z 8 na 9 grudnia 1857 w Polanach (pow. oszmiański na Wileńszczyźnie); syn Karola, ziemianina, i Wandy z Benisławskich. W 1870–77 uczęszczał do niemieckiego gimnazjum klasycznego w Mitawie, następnie studiował na wydziale filo-

7. Sylwetki poetów: I. Rudolf Baumbach; II. Józef Wiktor Scheffer. Wwa 1891.

8. Z notatek turysty. Wwa 1892 [1891].

9. Rymów nieco. Kr. 1892.

10. Po Europie. Kartki z podróży. Wwa 1893.

11. Powiat oszmiański. Materiały do dziejów ziemi i ludzi. Cz. 1-4. Petersb.-Kr. 1896-1900.

12. Wybór poezji. Wwa 1897.

13. Sześćset lat stosunków polsko-pruskich. Z przydanymi głosami w sprawach polsko-pruskich: H. Sienkiewicza, B. Prusa, T. Smarzewskiego. Wil. 1902.

14. Wspomnienie. Wwa 1904.

15. O czym dziś mówią. Wil. 1906.

Niepodp.

16. Z powodu uroczystości wileńskiej. Głos jednego z wielu. Lw. 1905.

Art. polemiczny w związku z odsłonięciem pomnika Kartarzyni II w Wilnie.

17. Zjazd oszmiański. Dzieje - przebieg - uchwały - protesty. [B.m.] 1905.

Broszura poza obiegiem księgarskim.

18. Na marginesie literatury. Szkice i wrażenia. Kr. 1906.

19. W ciągu dwóch lat ... Przyczynek do dziejów prasy polskiej na Litwie. Wwa 1908.

Druk na prawach rkpsu w 155 egz. numerowanych.

20. Wiersze niektóre. Kr. 1913.

21. „Chłopi” Reymonta i krytyka niemiecka. Przyczynek do dziejów literatury naszej na obczyźnie. Zestawił... Wwa 1914.

22. Polska etnograficzna. Wwa 1914.

Szkie popularnohist.

23. Sto lat temu. Od lipca 1814 do lipca 1815. Wwa 1914.

24. Na gruzach Turcji. Zarysy historyczno-publicystyczne. Wwa 1915.

25. Czy wiesz kim jesteś? Wil. 1916.

26. Quasi una fantasia. [Poezje]. Wwa 1916.

27. Warszawa wczoraj - dziś - jutro. Wwa 1916.

28. Na ostrzu sprawiedliwości. Wwa 1918.

29. Z dnia na dzień. Wil. 1923.

30. Fundacja Żemłosławska w województwie wileńskim. Wil. 1926.

Publicystyka.

31. Z czeczotkowej szkatułki. Odgłosy ginącego świata. Wil. 1926.

Wspomnienia, fragmenty listów, wierszy.

32. Gościom Wilna ku pamięci. Wil. 1926.

33. O Słowackim. Wil. 1927.

Szkie okolicznościowy.

34. Wilno w legendzie. Przemyśl 1928.

Przekł. franc.

Pojedyncze wiersze przedr. w antologiach m.in. w: *Księga wierszy pol. XIX w.* 3 (1954) i wyd. nast.; *Od Kochanowskiego do Staffa*. Lw. 1930 i wyd. nast.; *Zbiór poetów pol.* 4 (1965).

Prace edytorskie

35. Lira polska. Zebrał... T. 1-5. Wwa 1883.

36. Młoda Polska w pieśni. Wybór celniejszych poezji ostatniej doby. Ułożył... Wwa 1898. Wyd. 2 przerobione, powiększone, dopełnione. Wwa 1903.

O P R A C O W A N I A

NK 14 (1973); LP

P. CHMIEŁOWSKI: Współcześni poeci polscy. Petersb. 1895. — *Almanach lit.* Wil. 1926 s. 25-26. — W. PIOTROWICZ: Cz.J. służba pisarska. W: W nawiasie literackim. Wil. 1930. — W. GRUBIŃSKI: *Wiadomości* (Londyn) 1953 nr 35/36. — S. CAT-MACKIEWICZ: Sciogli la treccia. W: Muchy chodzą po mózgu. Kr. 1957. — M. STOKOWA: *Pol. słownik biogr.* 10 (1962-1964). — *TAŻ. Obraz lit. pol.* 5. 4 t. 1 (1965). — S. CAT-MACKIEWICZ: Odeszli w zmierzch. Wwa 1968 s. 117-120. — J.J. LIPSKI: Warszawscy „pustelnicy” i „bywalscy”. T. 1. Wwa 1973. — W. MEYSZTOWICZ: Poszło z dymem. T. 1. Londyn 1973. — B. KAWECKI: Ze wspomnień. *Wiadomości* (Londyn) 1975 nr 29, 35. — J. KLUCZYŃSKA: Rękopiśmienne dedykacje w księgozbiórce Cz.J. *Rocz. Bibl.* 1975 nr 3/4. — M. ZAWAŁSKA: Spór M. Kopnickiej z Cz.J. o poglądy na kwestię kobiecą. *Rocz. Zakładu Nar. im. Ossol.* 11 (1976) s. 115-127. — [Z. RA-SZEWSKI] Z.R. *Pam. Teatr.* 32 (1985) nr 3 [tu przedr. art. Cz.J. z 1890 pt. Wieczór teatralny]. — R. JURKOWSKI: Cz.J. jako dziennikarz. *Kwart. Hist. Prasy Pol.* 1984 nr 3.

I.T.

JANKOWSKI Józef 1865-1935

Urodzony 14 kwietnia 1865 w Wiśniewie (pow. siedlecki); syn Aleksandra i Antoniny z Mordazów. Uczęszczał do gimnazjum w Łomży, następnie do około 1888 studiował na wydziale filozoficznym Uniwersytetu Warszawskiego. Miał zamiar zostać aktorem i ukończył szkołę dykcji i deklamacji przy Warszawskim Towarzystwie Muzycznym. Wyjechał do Paryża, gdzie studiował w École des Hautes Études. Po powrocie do Warszawy zajął się działalnością literacką i dziennikarską: w latach 1896-1900 redagował *Kurier Świąteczny*, w 1905-13 *Przyjaciele Dzieci*, w 1909-10 *Romans i Powieść* dodatek do *Świata*. Przez pewien czas pełnił funkcję sekretarza redakcji *Świata*. W 1915 uległ częściowemu paraliżowi. Interesował się filozofią Józefa Marii Hoene-Wrońskiego i przełożył kilkanaście jego dzieł. Był jednym z założycieli i prezesem powstałego w 1919 w Warszawie Instytutu Mesjanistycznego im. J.M. Hoene-Wrońskiego. Zmarł 13 maja 1935 w Warszawie.

T W Ó R C Z O Ś Ć

1. Staccato. [Poezje]. Wwa 1892.

2. Strachy. Kaprys sceniczny w I odsłonie wierszem. Wwa 1893. Wyd. nast. Wwa 1924.

3. Na majówce. Wierszem. Wwa [1894].
4. Smutny rycerz. – Siostra Lucja. – Kamienne serce. – Chore dziecko. – Śpiąca królewna. Wwa 1894.
- Siostra Lucja, Kamienne serce, Chore dziecko przedr. w poz. 6.
5. Żyje! ... Obrazek dramatyczny w 1 a. Wwa 1894.
6. Rytm i rymy. Wwa 1897.
- Tu m.in.: Lalka. Żart satyryczny (wyd. osob. Wwa [1895]. Wyd. 2 Wwa 1900); Zwrotki (wyd. osob. Wwa 1903. Przedr. w poz. 10).
7. „Samuel Zborowski” Juliusza Słowackiego. Myśli i wrażenia. Kr. 1904.
8. Skoczek. [Poemat]. Wwa 1904.
9. Kesa. Utwory dramatyczne i obrazy niknące. Wwa 1910.
10. Poezje. Seria liryczna. Wwa 1910.
11. Słoneczna rzeczywistość. [Poezje]. Wwa 1913. Podp.: Wrotny z Kierdan.
12. Z żywej strugi. [Poezje]. Wwa 1913. Podp.: Wrotny. – Współautor: Fiat [Z. Stokowska].
13. O jedno słowo. Misterium dramatyczne. Kr. [1914].
14. Mina albo rozmowa o życiu. Sielanka dramatyczna. Wwa 1917.
15. Chrystus na wojnie. [Poemat]. Wwa 1920.
16. Piełgrzym duchowy. Rymy przydrożne wzniesieniem pobożne. Wwa 1920.
17. Skry. Poezje. Wwa 1922.
18. Pan idzie! ... [Poezje]. Wwa 1924.
19. Miłość artysty. Szopen i pani Sand. Wwa 1927.
20. Eliasz. [Poemat]. Wwa [1928].
21. Historie niezwykle. Nowele. Wwa 1928.
22. Maria z Magdali. [Poemat]. Wwa [1928].
23. Ślepy margrabia. Widowisko sceniczne w 3 a. z epilogiem. Wwa [1928].
24. Dwuwiersze. Wwa [1931].
25. Dwuwiersze. Pięć setek. Seria 2. Wwa [1933].
26. Sonety wstępujące. Od jedno- do piętnastogłoskowego. Wwa 1934.

Przedr. wierszy: *Zbiór poetów pol.* 4 (1965).

Ponadto wiersze dla dzieci, wiersze okolicznościowe, drobne utwory dram. (niedruk.), rozprawy z zakresu okultyzmu i metafizyki.

Przekłady

27. Skarbczyk poezji chińskiej. Wwa 1902 [1901].
28. A. Czechow: Opowiadania. Wwa 1904.
29. Apulejusz: Z „Metamorfoz albo Złotego Ośła”. Bajka o Amorze i Psyche. Wwa 1911.
30. H. Heine: Niemcy. Baśń zimowa. Wwa 1911.
31. Psalmi Dawidowe, które najprzedsniejsze, na nowo przełożone. Wwa 1916.
32. R. Tagore: Pieśni ofiarne. Wwa 1918.

33. Anioł Ślązak [J. Scheffler]: Pątnik anielski. Rymy w ducha bogate, stateczne i ostateczne. Wwa 1924.

Rkpsy utworów (m.in.: Pierwsze dni wojny. Wspomnienie z 1914 r.) oraz część koresp. znajduje się w Bibl. Nar.

OPRACOWANIA

NK 14 (1973); LP.

R. TABORSKI. *Pol. słownik biogr.* 10 (1962–1964). — *Filoz. w Polsce. Słownik pisarzy*, Wr. 1971.

W.A.-Sz.

JANKOWSKI Placyd 1810–1872

Urodzony 20 września 1810 we wsi Wojska w Grodzieńszczyźnie; syn Gabriela, kanonika kapituły unickiej, archiprezbitera katedry brzeskiej, i Anny z Łytkowskich. Jego starszym bratem był Jan, który w śledztwie w sprawie filomatów wydał kolegów (wprowadzony pod nazwiskiem Jankowski do sceny więziennej III cz. „Dziadów”). Uczył się w gimnazjum w Świsłocz, później w bazylianów w Brześciu. W 1826 wstąpił do Seminarium Głównego Uniwersytetu Wileńskiego, które ukończył w 1830 i został profesorem seminarium Duchownego Unickiego w Żyrowicach, gdzie wykładał Pismo Św., teologię dogmatyczną i łacinę. Powstanie listopadowe i epidemia cholery w 1831 przerwały mu pracę; wrócił do Wilna, następnie został nauczycielem dzieci marszałka Tadeusza Czudowskiego w jego majątku Nizy na Podolu. W 1832 powrócił do Seminarium w Żyrowicach i przygotowywał się do egzaminu doktorskiego, który zdał w 1833 w Akademii Duchownej Rzymsko-Katolickiej w Wilnie. Również w tym roku przyjął święcenia kapłańskie unickie i ożenił się z Heleną Tupalską. Debiutował w 1835 utworem „Chaos”. Pisywał powieści – szkice, wspomnienia oraz poezje; był ceniony jako humorysta. Dokonał kilku przekładów z angielskiego, niemieckiego i włoskiego, jako jeden z pierwszych tłumaczył Williama Shakespeare’a. W latach 1837–53 drobne utwory i artykuły ogłaszał w czasopismach, m.in. *Atbenaeum* (1841–45), *Radegast* (1843), *Rocznik Literacki* (1844), *Ondyna Druskieniickich Źródeł* (1844), *Pamiętnik Naukowo-Literacki* (1849–50), *Gazeta Codzienna* (1853). W 1839 przeszedł na prawosławie, zostając wiceprezesem litewskiego konsystorza prawosławnego w Żyrowicach. Od 1841 utwory literackie podpisywał pseudonimem John of Dycalp. W 1845 przeniósł się do Wilna, gdzie otrzymał probostwo cerkwi św. Mikołaja. Po dwu latach powrócił na probostwo

we wsi Białawice. W 1858 przeszedł na emeryturę i przeniósł się do Żywic. Odegrał znaczną rolę w likwidacji Kościoła Unickiego. Po 1863 pisał w języku rosyjskim, w pismach: *Czotmskij Greko-Uniatskij Miesiacestow*, *Litowskij Jeparchialnyja Wiedomosti*, *Wilenskiej Wiestnik*. Zmarł 28 lutego (11 marca) 1872 w Żywicach; tam pochowany.

T W Ó R C Z O Ś Ć

1. Chaos. Szczypta kadzidła cieniem wierszokle-tów. Od Witalisa Komu-jedzie. Wil. 1835. Wyd. 2 znacznie odmienił, powiększył i powtórnie wydał... Wil. 1842.

2. Pisma przed-slubne i przed-splinowe. T. 1–2. Wil. 1841.

3. Zaścianek. Niedawna kronika spisana przez ... Wil. 1841. Przedr. w poz. 28.

4. Chwila. Opowiadanie. Wil. 1842.

5. Ostatni upiór w Bielehradzie. Dosłowny wyciąg z kroniki czeskiej, wieku XVI. [Powieść]. Wil. 1842.

6. Przeczucie. Komedyjka we 3 a. Wil. 1842.

7. Opowiadania. Wil. 1843.

8. Pamiętnik Elfa. Ogłoszony przez ... T. 1–2. Wil. 1843.

9. Powieść składana. Wil. 1843.

Wspólnie z J.I. Kraszewskim, który napisał rozdz. 2, 4, 6.

10. Doktor Panteusz w przemianach. Rękopis ze skrzyni śp. Przybysława Dyamentowskiego, stolnika urzędowskiego, mając sobie łaskawie udzielony spisał... Lipsk 1845. Wyd. 2 (wyd. tyt.) Bruksela 1862 *Bibl. Dom.* t. 18. Przedr. w poz. 28.

11. Sędzia Pieniążek. Improwizacja wypracowana. [Powieść wierszem]. Wil. 1845.

12. Opowiadania wierszem. Wil. 1846.

13. Anegdota i fraszki doznanej usypiającej własności, przez Komitet Medyczny sprawdzone i aprobowane. Drużyna zbierana przez... Wil. 1847.

14. Nowe opowiadania. Lipsk 1847. Wyd. nast. (tyt.) Bruksela 1862 *Bibl. Dom.* t. 37.

15. Kilka wspomnień uniwersyteckich. Wil. 1849. Wyd. nowe dopełnione Wil. 1854.

16. Krynice. Ze wspomnień i gawęd z sobą samym autora dawnego autoramentu. Wil. 1853. Przedr. w poz. 28.

17. Książeczka in 16-mo bez tytułu i nazwiska autora. [Opowiadania]. Wil. 1854. Niepodp.

18. Kabała z odpowiedzi wirujących stołów i tabliczek, dosłownie spisana przez pewnego dymisjonowanego Pomocnika Stołu. Wil. 1855.

19. Adaś. Opowiadanie. Wil. 1856. Podp.: Pseudonym.

20. Posiedzenie wiejskie we IV-ch niedzielach. [Wiersze]. Wil. 1856.

Podp.: February Luty.

21. Fanaberie pana starosty Kaniowskiego.

28 Wwa 1873.

Przekłady

22. S. Pellico: O obowiązkach ludzi. Wil. 1835.

23. W. Shakespeare: Puste kobiety z Windsoru. Wil. 1842.

24. W. Shakespeare: Północna godzina. Wil. 1845.

25. J.W. Goethe: Brat i siostra. Obrazek dramatyczny. Wil. 1846.

26. A. Manzoni: Narzeczeni. T. 1. Petersb. 1846.

27. W. Shakespeare: Henryk IV. W: Dzieła W. Shakespeare'a. T. 3. Wil. 1847.

Wydanie zbiorowe

28. Doktor Panteusz w przemianach i inne utwory. Wybrał i oprac. oraz szkic o życiu i twórczości napisał L. Sokół. Wwa 1985.

Przedr. wierszy: *Zbiór poetów pol.* 2 (1961).

Koresp. znajduje się w Bibl. Jagiel. (listy do J.I. Kraszewskiego), w Ossol. (listy do H. Rzewuskiego).

OPRACOWANIA

NK 7 (1968), 9 (1972); LP

J. BIELIŃSKI: Uniwersytet Wileński (1579–1831). T. 3. Kr. 1899–1900. — [P. CHMIEŁOWSKI] P.Chm. *Wielka enc. pousz. ilustr.* 32 (1902). — W. TARNAWSKI: O polskich przekładach dramatów Szekspira. Kr. 1914. — H. GALLE. *Wiek XIX. Sto lat myśli pol.* 9 (1923). — W. CHARKIEWICZ: P.J. (John of Dycalp). Życie i twórczość. Wil. 1928 [tu: bibliogr.]. — B. KONARSKA. *Pol. słownik biogr.* 10 (1962–1964). — J. BACHÓRZ: Poszukiwanie realizmu. Gdańsk 1972. — B. CZESZKO. *Nowe książki* 1985 nr 6 [rec.: Doktor Panteusz]. — Z. STEFANOWSKA, K. BARTOSZYŃSKI. *Obraz lit. pol.* S. 3 t. 3 (1992).

WR.-S., WA.-Sz.

JANOCKI Jan Daniel Andrzej 1720–1786

Inne formy nazwiska: Jaenisch; Janozki; Jönisch.

Urodzony w grudniu 1720 w Międzychodzie (Wielkopolska) w zniemczonyj rodzinie pochodzenia serbołużyckiego; syn Johanna Georga Jönischa, krawca i drobnego kupca. Uczył się w Szkole Św. Krzyża w Dreźnie i Instytucie Pedagogicznym w Pforcie nad Salą (1737–44), kolegując z Friedrichem Klopstockiem. Ze szkoły tej wyniósł zainteresowania bibliofilskie oraz doskonałą znajomość łaciny, greki i języka hebrajskiego. W 1745 debiutował rozprawą bibliofilską „Kritische Briefe”, ogłoszoną pod nazwiskiem Janozki. W tym samym roku rozpoczął pracę w Bibliotece Załuskich w Warszawie, zrazu na stanowisku sekretarza Józefa Andrzeja Załuskiego, następnie po

przejściu z luteranizmem na katolicyzm (30 XI 1750) — na stanowisku prefekta biblioteki (od lipca 1751). Przybrał wówczas do posiadanych uprzednio imion Jana Daniela imiona Załuskiego i podpisywał się jako Jan Andrzej. Przyjął niższe święcenia duchowne i został kanonikiem kolegiaty w Skalbierzu. Utrzymywał kontakty z niemieckimi uczonymi, w 1746–47 był stałym korespondentem literackim lipskiego czasopisma *Neue Zeitungen von Gelehrten Sachen*, od 1747 — korespondentem z Polski wrocławskich *Gelehrte Nachrichten* (dod. *Schlesische privilegierte Staats-, Kriegs- und Friedenszeitung*), od 1751 — *Schlesische Zuverlässige Nachrichten* (wyd. we wrocławskiej drukarni Kornów). W 1756 podjął próbę wydawania *Polnischer Büchersaal*, czasopisma naukowego o profilu biograficzno-bibliograficznym, zakończoną realizacją tomu pierwszego. W 1760 został kanonikiem kijowskim. Opiekował się biblioteką w okresie pobytu Załuskiego na zesłaniu w Kałudze, za co w nagrodę otrzymał (1773) probostwo babimojskie. Po śmierci Załuskiego i przejściu biblioteki pod zarząd Komisji Edukacji Narodowej pracował nadal nad porządkowaniem zbiorów, nawet po całkowitej utracie wzroku w 1775. Zmarł 29 października 1786 w Warszawie (podczas pracy w Bibliotece Załuskiej).

T W Ó R C Z O Ś Ć

1. Kritische Briefe an vertraute Freunde geschrieben und den Liebhabern der gelehrten Geschichte zu gefallen herausgegeben. Dresden 1745.
2. Litterarum in Polonia instauratores. Lipsiae 1745.
3. Litterarum in Polonia propagatores. Gdańsk 1746. Wyd. nast. w: *Scriptorum rerum Polonicarum et Prussicarum collectio nova*. Gdańsk 1753.
4. Nachricht von denen in der Hochgräflich Zaluskischen Bibliothek sich befindenden raren polnischen Büchern. T. 1–5. Dresden–Wr. 1747–1753.
5. Polonia litterata nostri temporis. Pars 1. Wr. 1750.
6. Specimen catalogi codicum manuscriptorum Bibliothecae Zaluscianae. Dresden 1752.
7. Lexicon derer itztlebenden Gelehrten in Polen. T. 1–2. Wr. 1755.
8. Polnischer Büchersaal, darinn die rühmlichsten Bemühungen derer Maecenaten und Gelehrten in Polen, auch andere zur polnischen Literatur gehörige Merkwürdigkeiten, aufrichtig angezeigt werden. Teil. 1. Wr. 1756.
9. Serenissimi et potentissimi principis Stanislai Augusti regis Poloniarum imago. Lipsiae 1764 [dwa wyd.].

10. Excerptum Polonicae litteraturae huius atque superioris aetatis. Pars 1–4. Wr. 1764–1766.
11. Musarum Sarmaticarum specimina nova. Wr. 1771.
12. Parens patriae Stanislaus Augustus, Poloniae regum maximus atque invicissimus, civibus fidelissimis a parricida ereptus redditusque. Wwa 1772.
13. Sarmaticae litteraturae nostri temporis fragmenta. T. 1. Wwa–Lipsiae 1773.
14. Janociana, sive clarorum atque illustrium Poloniae auctorum maecenatumque memoriae miscellae. T. 1–2. Wwa–Lipsiae 1776–1779. T. 3 wyd. z rkpsu S.B. Linde. Wwa 1819.

Fragm. kilku prac J. przedr. i omówił W. Mitzler de Kolof w: *Acta Litteraria* (1755–1756) i *Warschauer Bibliothek* (1753–1755).

Prace edytorskie

15. Bibliographia Zalusciana, exhibens ... tam edita quam edenda scripta, interspers plurimis notis atque observationibus litterariis ex eiusdem illustrissimi praesulis scrinio decuratis. Opus litterariae historiae Poloniae amatoribus iocundum ac perutile. Berdyczów–Wwa 1763–1766 (wyd. w 3 egz., zachowany fragm. jednego w Bibl. Czart.).

Obfita koresp. J. z J.A. Załuskim w rkpsach Bibl. Nar., ogł. z niej fragm. w rozproszonych publikacjach; także głównie w rkpsach fragm. koresp. z innymi osobami.

O P R A C O W A N I A

NK 5 (1967), 6/2 (1972); LP

- F.M. SOBIESZCZAŃSKI. *Enc. powsz. Orgel*. 13 (1863). — K. ESTREICHER: J.D.A.J. *Rocz. Tow. Nauk. Kr.* 38 (1869) i odb. — [P. CHMIEŁOWSKI] *PChm. Wielka enc. powsz. ilustr.* 31/32 (1902/1903). — Z. BIRKENMAJEROWA: *Z młodzieńczych lat J.D.J. Prace Komisji Hist. Tow. Przyj. Nauk w Pozn.* 4 (1927) i odb. Pozn. 1925 [z koresp.]. — A. LATTERMANN: *Der Vater der Bücherkunde in Polen. Deutsche Gestalter und Ordner im Osten*. Pozn. 1940. — J. KORPALA: *Zarys dziejów bibliografii w Polsce*. Wr. 1953 i wyd. nast. — M. MANTEUFFLOWA: *J. czy Friese? Przegl. Bibl.* 1955. — H. LEMKE: *Die Brüder Załuski und ihre Beziehungen zu Gelehrten in Deutschland und Danzig*. Berlin 1958. — S.B. KUPŚĆ. *Pol. słownik biogr.* (1962–1964). — *Słownik pracowników książki pol.* Wwa 1972. — J. PLATT: *Adam Naruszewicz w kręgu Biblioteki Załuskiej. Miscellanea z doby Oświecenia*, 4. Wr. 1973 *Arch. Lit.* 18 [z koresp.]. — J. KOZŁOWSKI: *Leksykon współczesnych uczonych polskich J.D.J. Studia i Mater z Dziejów Nauki Pol.* S. A z. 15 (1980). — W. MURAWIEC. *Słownik pol. teologów katol.* 2 (1982). — J. KOZŁOWSKI: *Szkice o dziejach Biblioteki Załuskiej*. Wr. 1986. — J. JARZĘC-KA: *Obraz życia umysłowego doby saskiej w świetle*

wybranych lipskich czasopism naukowych (1710–1762). Wwa 1987. — S. GRACIOTTI: Od Renesansu do Oświecenia. T. 2. Wwa 1991. — J. KURKOWSKI: Warszawskie czasopisma uczone doby Augusta III. Wwa 1994. — P. DREWS: Recepcja beletrystyki polskiej na niemieckim obszarze językowym w drugiej połowie XVIII w. *Wiek Oświecenia* 13 (1998).

E.A.

JANUSZKIEWICZ Adolf 1803–1857

Urodzony 9 czerwca 1803 w Nieświeżu; syn Michała, dzierżawcy, rządcy dóbr Radziwiłłów, i Tekli z Sokołowskich, krewnej Tadeusza Kościuszki, starszy brat Eustachego. Uczył się u dominikanów w Nieświeżu, potem w gimnazjum w Winnicy na Podolu. W 1821–23 był słuchaczem Oddziału Literackiego Uniwersytetu Wileńskiego; należał do kręgu bliskiego filaretem. Pisywał wiersze, które ogłaszał w periodykach wileńskich. Debiutował w 1821 sentymentalną dumą „Meliton i Ewelina” (*Dziennik Wileński*, t. 3). Należał do wielbicieli Adama Mickiewicza i popularyzował jego poezje na Podolu, dokąd powrócił w 1823; mieszkał w Kamieńcu Podolskim oraz w majątku rodzinnym Dziahylnia. W 1826 został deputatem Sądu Głównego Izby Cywilnej w Kamieńcu. Z funkcji tej zrezygnował wiosną 1829 z powodu choroby i wyjechał na kurację za granicę; przebywał w Karlsbadzie, w Niemczech, południowej Francji i Włoszech. W Rzymie spotykał się z A. Mickiewiczem (został wprowadzony jako Adolf do III cz. „Dziadów”), a także z Antonim Edwardem Odyńcem. We wrześniu 1830 powrócił do kraju. Uczestniczył w powstaniu listopadowym; ranny, dostał się do niewoli. Wyrokiem sądu z 4 marca 1832 został skazany na karę śmierci przez powieszenie, wyrok zamieniono na zesłanie na Syberię, utratę szlachectwa i konfiskatę majątku. Zesłany został do Tobolska, następnie w 1833 do wsi Żelakowa pod Iszymem. W 1835 przeniósł się do Iszyna, gdzie zawarł przyjaźń z Gustawem Zielińskim. Gromadził tam przysyłane z kraju książki, jego dom stał się miejscem spotkań zesłańców. W 1839–40 tłumaczył „Historię podbicia Anglii przez Normanów” Augustina Thierry’ego; interesował się także bieżącym życiem literackim Polski i Europy. W sierpniu 1841 przeniósł się do Omska; zatrudniony był w kancelarii Sądu Okręgowego. Od stycznia 1842 pracował w kancelarii Pogranicznego Naczelnika Sybirskich Kirgizów; został sekretarzem komitetu do ułożenia projektu praw kirgizkich. Odbywał podróże w stepy Kazachstanu; interesował się również folklorem kazachskim. Podczas wyprawy

w 1846 prowadził dokładny „Dziennik podróży po Syberii”. W 1853 przeniósł się do Niżnego Tagiłska w guberni permskiej, gdzie zajął się biblioteką i ogrodem hrabiego Anatola Demidowa, właściciela kopalni uralskich. Ułaskawiony w 1856 powrócił do kraju ciężko chory na gruźlicę. Zmarł 19 czerwca 1857 w majątku Dziahylnia.

TWÓRCZOŚĆ

1. Listy ze stepów (dat. 8 maja – 2 września 1846) i *Dziennik podróży po Syberii* (dat. 13 maja – 10 października 1846). Wyd. jako część druga książki: [F. Wrotnowski]: *Żywoć A.J. i jego listy ze stepów kirgizkich*. Berlin 1861. Wyd. 2 Berlin 1875 [Wyd. E. Januszkiewicz i F. Wrotnowski]. Przedr. fragm. w: Z. Trojanowiczowa: *Sybir romantyków*. Kr. 1992. Wyd. 2 Pozn. 1993.

Rkps Bibl. Pol. w Paryżu sygn. 476.

Przekł.: kazachski 1979, ros. 1966 (wraz z przedmową tłumaczki, F.I. Stieckowej).

Przedr. wiersza: *Zbiór poetów pol.* 2 (1961).

OPRACOWANIA

NK 7 (1968), 9 (1972), LP

[F. WROTNOWSKI]: *Żywoć Adolfa Januszkiewicza i jego listy ze stepów kirgizkich*. [Cz. 1] Berlin 1861. Wyd. 2: t. 1 Berlin 1875. — [P. CHMIEŁOWSKI] PChm. *Wielka enc. powsz. ilustr.* 32 (1902). — M. JANIK: *Dzieje Polaków na Syberii*. Kr. 1928. Wyd. 2 Wr. 1991 [reprint]. — J. ODROWĄŻ-PIENIAŻEK: *Dzieje mickiewiczowskiego Adolfa*. (O Adolfe Januszkiewiczu). *Kwart. Instytutu Pol.-Radz.* 1956 nr 1 i odb. — TENŻE: *Z paryskiego archiwum A.J. Twórczość 1961 nr 9*. — TENŻE. *Pol. słownik biogr.* 10 (1962–1964). — F.I. STIEKŁOWA: *Z życia A.J. Świadczenie dokumentów archiwalnych. Miscellanea z l. 1800–1850*. T. 2. Wr. 1967 *Arch. Lit.* T. 11; przedr. pt. *Nowyje archiwnyje materijały ob A.J. Russkaja i zarubieżnaja literatura*. Alma-Ata 1969. — S. MAKOWSKI: *A.J. odkryty w Kazachstanie; A.J. w świetle nowych odkryć archiwalnych. Przegl. Hum.* 1969 nr 3, nr 6. — J. ODROWĄŻ-PIENIAŻEK. *Słownik pracowników książki pol.* Wwa 1972. — F.I. STIEKŁOWA: *A.J. i jego książki. Przegl. Hum.* 1980 nr 7/8. — G. SAPARGALIEW, W. DJAKOW: *Polacy w Kazachstanie w XIX w.* Wwa 1982. — F.I. STIEKŁOWA: *W kręgu Zielińskiego i J. Spółeczeństwo pol. i próby wznowienia walki zbrojnej w 1833*. Wr. 1984. — E. LANDAU: „Habent sua fata libelli” — A.J. II tomik „Poezji” A. Mickiewicza z wariantem „Strofy pocałunkowej”. *Blok-Notes* 1991 nr 10. — *Polacy w Kazachstanie*. Wr. 1996 [tu: J. FIECKO: *Romantyk wśród Kirgizów*. Kilka uwag o „Listach ze stepów kirgizkich” A.J.; J. ODROWĄŻ-PIENIAŻEK: *Kazachowie romantycy. Pierwszy obraz społeczeństwa kazachskiego w twórczości G. Zielińskiego i A.J.*; J. TRYNKOWSKI: *A.J. na zesłaniu – nowe materiały*]. — W. ŚLIWOWSKA: *Zesłańcy polscy w imperium Rosyjskim w pierwszej połowie XIX w.* Wwa 1998.

W.R.-S., W.A.-Sz.

JANUSZKIEWICZ Eustachy
1805–1874

Urodzony 26 listopada 1805 we wsi Prusy koło Słucka na Litwie; syn Michała i Tekli z Sokółwskich, młodszy brat Adolfa. Uczył się u dominikanów w Nieświeżu, potem w gimnazjum w Wilnie. Ukończył wydział prawa na Uniwersytecie Wileńskim. Brał udział w życiu kulturalnym Wilna, współpracował z *Dziennikiem Wileńskim* (1825–30), w którym debiutował w 1825 rozprawą „Stan nauk i literatury we Francji za panowania Ludwika XIV”. W 1826 został aplikantem adwokackim, w 1829 sekretarzem prokuratury masy spadkowej w tzw. Komisji Radziwiłłowskiej. Uczestniczył w powstaniu listopadowym jako adiutant, potem szef sztabu gen. Samuela Różyckiego. Po upadku powstania, z którego wyszedł z orderem *Virtuti Militari*, emigrował przez Drezno do Francji, gdzie rozwinął działalność polityczną (początkowo związany z Joachimem Lelewel i jego programem), księgarską i wydawniczą. W 1832–33 wydawał i redagował w Paryżu czasopismo *Pielgrzym Polski* (w drugim kwartale 1833 redagowane przez Adama Mickiewicza). W lutym 1833 wspólnie z Hektorem Bosange założył księgarnię nakładową, organizując wysyłanie do kraju i sprowadzanie stamtąd książek, broszur i czasopism. Po wydaleniu go z Francji w 1833 przebywał czas jakiś w Brukseli, następnie mieszkał w Paryżu pod przybranym nazwiskiem, w połowie 1834 uzyskał pozwolenie na pobyt stały. Około 1834 nawiązał kontakt z obozem księcia Adama Czartoryskiego. W 1835 został, wraz z Aleksandrem Jełowickim i Stefanem Dembowskim, współzałożycielem nakładowej Księgarni Polskiej (wraz z drukarnią i domem komisowym), która stała się wkrótce ośrodkiem życia polskiego na obczyźnie. Ukazało się tam wiele dzieł literatury emigracyjnej, m.in. A. Mickiewicza i Juliusza Słowackiego, z którymi J. utrzymywał bliskie kontakty (J. Słowacki w 1837 skierował do niego wiersz pt. „Do księgarza”). W 1838–40 wydawał pisma *Młoda Polska* oraz *Kalendarz Pielgrzyma Polskiego*. 24 grudnia 1840 w swoim domu zorganizował słynną ucztę, na której improwizowali Mickiewicz i Słowacki, po czym zamieścił w *Tygodniku Literackim* 1841 krzywdzący Słowackiego artykuł-pamflet pt. „Improwizatorowie”. Otaczał kultem Mickiewicza, opracował i wydał stenogramy jego wykładów o literaturze słowiańskiej, których bronił przed atakami krytyki. W 1842 przystąpił do koła towarzyszyków, stając się gorliwym wyznawcą ich doktryny. W 1851 ożenił się z Eugenią Larissówną. W 1854–61 wydawał *Wiadomości Polskie*, w 1856–61 prowadził (przy pomocy Waleriana Kalinki i Juliana Klaczki) spółkę wydawniczą przy Towarzystwie Historyczno-Literackim, zawiązaną głównie dla

wydania „Pism” A. Mickiewicza. W 1859–62 nadsyłał stałe korespondencje do krakowskiego *Czasu*. Był członkiem wielu towarzystw emigracyjnych, m.in. Towarzystwa Litewskiego i Ziemi Ruskich oraz Towarzystwa Historyczno-Literackiego. Należał do utworzonej w 1862 Rady Bibliotecznej dla nadzoru Biblioteki Polskiej w Paryżu. W okresie powstania styczniowego (którego nie był entuzjastą) działał w Komitecie Polskim w Paryżu. Po upadku powstania został sekretarzem Komitetu Opieki nad emigrantami. Zmarł 27 sierpnia 1874 w Paryżu; pochowany na cmentarzu Montmorency.

T W Ó R C Z O Ś Ć

1. Stan nauk i literatury we Francji za panowania Ludwika XIV-go. Wil. 1825 odb. z *Dzien. Wil.*
2. Kilka słów o Drukarni Polskiej. Paryż 1835 [druk ulotny].
3. Ostatnie chwile Joachima Lelewela. Pozn. 1861. Wyd. nast.: wyd 2 Paryż 1862; wyd. 3 Pozn. 1863. Niepodp.; współautor S. Gałęzowski.
4. Krótki wykład historii i jeografii polskiej. Paryż 1866. Niepodp.; współautor F. Wrotnowski.
5. Wspomnienia z czasu oblężenia Paryża. (Wyjątki z Dziennika spisywanego przez ojca dla swej córki). Kr. 1871 odb. z *Przegl. Pol.*

Przekłady

6. M. Pietkiewicz: Dziełko o Litwie i jej powstaniu. [Fragm.]. Tłum. E.J. *Pam. Emigracji* 1832.
7. J. Lelewel: O monecie polskiej. Rzecz pierwotnie po francusku wydana w dzienniku *La Pologne illustrée*. Pozn. 1862.

Prace edytorskie

8. Polacy w Oporto. Paryż 1833.
9. A. Mickiewicz: Kurs trzecieletni (1842–1843) literatury słowiańskiej wykładanej w Kolegium Francuskim. Paryż 1844.
10. A. Mickiewicz: Kurs czwartoletni (1843–1844) literatury słowiańskiej wykładanej w Kolegium Francuskim. Paryż 1845.
11. A. Mickiewicz: Pisma. Wydanie zupełne. T. 1–11. Paryż 1860–1861. Współwyd.: J. Klaczko.
12. A. Januszkiewicz: Listy ze stepów i Dziennik podróży po Syberii. [Wyd. jako cz. druga książki:] Żywot Adolfa Januszkiewicza i jego listy ze stepów kirgizkich. Berlin 1861. Wyd. 2. T. 1–2. Berlin 1875. Współwyd.: F. Wrotnowski.
13. J. Lelewel: Polska, dzieje i rzeczy jej rozpatrywane. T. 17–18; Rozbiory dzieł obejmujących albo dzieje, albo rzeczy polskie różnymi czasy. T. 1–2. Pozn. 1865.

Koresp. znajduje się w Bibl. Jagiel. (m.in. listy do J.I. Kraszewskiego), w Bibl. Kórni. (m.in. listy do J. Lelewela). Listy od J. Klaczki ogł. S. Tarnowski: J. Klaczko. T. 1-2. Kr. 1909; od A. Mickiewicza ogł. w: A. Mickiewicz: *Dzieła*. T. 15-16. Wwa 1954-1955.

OPRACOWANIA

NK 7 (1968), 9 (1972); LP

[B. ZALESKI] Br. Z.: Zmarli na wychodźstwie od 1873-1878 r. *Rocz. Tow. Hist.-Lit. w Paryżu*. R. 1873-1878. T. 2. Pozn. 1878. — S. BARZYKOWSKI: Historia powstania listopadowego. T. 4. Pozn. 1884. — L. GADON: Emigracja polska. Pierwsze lata po upadku powstania listopadowego. T. 1-3. Kr. 1901-1902. — [P. CHMIELOWSKI], P.Chm. *Wielka enc. powsz. ilustr.* 32 (1902). — J. KLACZKO: Pisma polskie w układzie i z objaśnieniami F. Hoesicka. Wwa 1902. — W. MICKIEWICZ: Emigracja polska 1860-1890. Kr. 1908. — A.F. GRABSKI: Z dziejów księgarstwa polskiego w Paryżu. *Rocz. Bibl.* 1960 z. 1/2. — A. LEWAK. *Pol. słownik biogr.* 10 (1962-1964). — *Kronika życia i twórczości Mickiewicza 1834-1840* (1996), *1840-1844* (1968), *1844-1847* (1975), *1850-1855* (1978). — M. STRASZEWSKA: Życie literackie Wielkiej Emigracji we Francji 1831-1840. Wwa 1970. — W. ZACHOROWSKI. *Słownik pracowników książki pol.* Wwa 1972. — A. KLOSSOWSKI: Początki księgarstwa polskiego w Paryżu. *Księgarz* 1974 nr 2/3. — S. GOSZCZYŃSKI: Dziennik Sprawy Bożej. T. 1-2. Wwa 1984. — Z. TROJANOWICZOWA: Księgarnia Polska E.J. Parę przypomnień i uzupełnień. *Fakty i interpretacje*. Wwa 1991.

W.R.-S., W.A.-Sz.

JANUSZOWSKI Jan 1550-1613

Imię i nazwisko właściwe: Joannes Lazari; Lazarides; Łazarzowic. Formy nazwiska przybranego: Janussowic; Janussovius; Janussowski.

Urodzony w 1550; syn Łazarza Andrysiowica i Barbary, wdowy po Hieronimie Wietorze, właścicielki największej oficyny drukarskiej w Krakowie. Wykształcenie otrzymał staranne, studiował m.in. na wydziale artium Akademii Krakowskiej. Przez pewien czas przebywał na dworze cesarza Maksymiliana II. Po powrocie do kraju został pisarzem pokojowym Zygmunta II Augusta; należał także do domowników wojewody krakowskiego, Mikołaja Firleja. W 1571 wyjechał na studia prawnicze do Padwy. Za granicą przyswoił sobie kilka języków i udoskonalił znajomość drukarstwa. W połowie 1576 został sekretarzem Stefana Batorego. W 1577, po śmierci ojca, objął drukarnię (Drukarnia Łazarzowa), którą przekształcił w liczący się ośrodek wydawniczy. W 1578 uzyskał serwitariat i przywilej na druk książek. Protektorami jego byli m.in. Jan Zamojski i M. Firlej.

Od 1575 posługiwał się nazwiskiem Januszowski (uprzedniu podpisywał się Łazarzowic lub Joannes Lazari, niekiedy pseud. Jan Podworzecki); szlachectwo (herb Kłośnik) otrzymał dopiero z nadania Zygmunta III Wazy w 1588, a w 1590 — tytuł architypografa królewskiego i kościelnego. Działal jako tłumacz i edytor, był również inicjatorem nowego systemu ortograficznego i narodowego pisma („Nowy charakter polski” 1594). Spod jego prasy wyszło około 400 tytułów, w tym Biblia Jakuba Wujka, „Statuta” we własnym opracowaniu, pierwsze utwory literatury mieszczańskiej, a przede wszystkim dzieła Jana Kochanowskiego. Żonaty był, prawdopodobnie od 1583, z Elżbietą Strzeszkowską. Straciwszy żonę i pięcioro dzieci w czasie zarazy 1601, został księdzem. Był archidiaconem sądeckim i proboszczem w Solcu, brał udział w zarządzie diecezji. W 1594-97 i później pomagał w urządzaniu drukarni Akademii Zamojskiej; w 1610 sporządził inwentarz zasobu typograficznego tejże oficyny. Zmarł 30 listopada 1613 w Nowym Sączu; pochowany w kościele św. Małgorzaty.

TWÓRCZOŚĆ

1. Witanie króla Stefana z wojny Połockiej. Wyd. I. Polkowski: *Sprawy wojenne króla Stefana Batorego*. Kr. 1887 s. 179-181 *Acta Hist.* XI. Rkps Bibl. Jagiel. sygn. 107.

2. Kwiat rajski albo rożanka. Kr. 1580 [Druk. Łazarzowa].

3. Epitaphium Króla J.M. Stefana. Druk. przy: H. Powodowski: *Na pogrzebie Stefana wielkiego króla polskiego kazanie*. Kr. 1588 Druk. Łazarzowa. Rkps Leningradzki Inst. Lit. Ros. (Dom Puszkiniowski) — kolekcja I.Z. Onacewicza.

4. Sion pochylony. Kr. 1587 Druk. Łazarzowa. Podp.: Jan Podworzecki.

5. Wróżki. Kr. 1589 Druk. Łazarzowa. Podp.: Jan Podworzecki.

6. Nowy charakter polski. [Kr.]. 1594 Druk. Łazarzowa. (Tu również rozpr. J. Kochanowskiego i Ł. Górnickiego o ortografii, wyd. nast.: przedr. homograf. R. Löwenfeld, Pozn. 1882; przedr. fotooffs. Wwa 1982 *Wydaun. Artyst. i Filmowe*; wyd. fototyp. *Die altpolnischen Orthographien des 16. Jahrbunderts*. Wstęp i wyd. S. Urbańczyk i R. Olesch. Köln-Wien 1983. *Fragm. przedr. W. Taszycki: Wybór tekstów staropolskich XVI-XVIII w. Lw. 1928; toż wyd. nast. Wwa 1955; Wwa 1969; fragm. wstępu przedr. W. Taszycki: Obrońcy języka polskiego. Wiek XV-XVIII. Wr. 1953 BN I, 146.*

7. Statuta, prawa i konstytucje koronne. Kr. 1600 Druk. Łazarzowa.

8. Wywód ... i obmowa z strony statutów koronnych. Kr. 1602 Druk. Łazarzowa. Wyd. kryt. B. Ulanowski. Kr. 1920 *BPP* nr 7.

9. Nauka umierania chrześcijańskiego. Kr. 1604 Druk. Łazarzowa [druk. B. Skalski]. Wyd. nast.: Kr. 1608; Kr. 1612; Kr. 1615 [mylnie dat.: 1515]; Kr. 1619; Kr. 1675; Wil. 1695. Przeróbka zagr. podręczników dewocyjnych.

10. Cenzor obyczajów niektórych potocznych. Kr. 1607 Druk. Łazarzowa. Wyd. nast. w przeróbce (przypisywanej S. Starowolskiemu) pt. Poprawa niektórych obyczajów polskich potocznych. Kr. 1625 (dwie ed.). Wyd. nast. Kr. 1628.

Broszura polit.: Paradoxa Koronne publice i privatum potrzebne szlachcicowi polskiemu. Powst. 1603, wyd. A. Bielowski. Kr. 1853 – broszura polit. – stanowi prawdopodobnie wcześniejszą wersję Cenzora.

11. Wzór rzeczypospolitej rządnej do ciała człowięczego przystosowany. Kr. 1613 druk. M. Lob. Fragm. przedr. A. Rembowski. *Niwa* IV, 1876, t. 8 s. 910–920; też w: *Pisma*. T. I, Wwa 1901 s. 355–366.

Przekłady

12. Kopia dwu listów posłanych od cesarza tureckiego i króla perskiego do hiszpańskiego Filipa. Kr. 1586 Druk. Łazarzowa.

13. M. Kossobudzki: Zwierciadło królewskie. Tłum. powst. ok. 1588 (opatrzone datą 1606). Wyd. kryt. B. Ulanowski: Sześć broszur politycznych z początku XVII stulecia. Kr. 1921 *BPP* nr 76. Przeróbka utworu De administranda Republica ... commentarius.

14. S. Sokołowski: Szafarz abo o pohamowaniu utrat niepotrzebnych dialog. Kr. 1589 Druk. Łazarzowa.

15. S. Sokołowski: Posel wielki o wcieleniu Syna Bożego. Kr. 1590 Druk. Łazarzowa.

16. S. Orzechowski: Oksza ... na Turka. [Tzw. Turcyki]. Kr. 1590 Druk. Łazarzowa. Wyd. nast.: Mowy S. Orzechowskiego. Wyd. K.J. Turowski. Sanok 1855 *Bibl. Pol.* z. 1–2. Inne wyd. zob. ORZECZOWSKI Stanisław.

17. G. Malaspina: O lidze oracja. Kr. 1596 Druk. Łazarzowa. Dedyk. przedr. W. Taszycki: *Obrońcy ...*, jw. poz. 6.

18. J. Bessarion: Rzecz o pochodzeniu Ducha św. Kr. 1605 Druk. Łazarzowa. Przedmowę przedr. W. Taszycki: *Obrońcy ...*, jw. poz. 6.

19. S. Orzechowski: Fidelis subditus albo o stanie królewskim. Przekł. powst. 1606. Wyd. B. Ulanowski, jw. poz. 13. Inne wyd. zob. ORZECZOWSKI Stanisław.

20. Plutarch: Theseus athenieński i Numa rzymski, dwaj królowie wielcy. Kr. 1613 druk. M. Lob. Fragm. Żywotów.

Prace edytorskie

21. Jan Kochanowski. [Wyd. zbior. pism. J. Kochanowskiego]. Kr. 1585/1586 Druk. Łazarzowa.

Inne wyd. zob. K. Piekarski: Bibliografia dzieł J. Kochanowskiego. Kr. 1934.

Tu również dedyk. i przedmowa. Przedr. przy J. Kochanowski: *Dzieła wszystkie*. Wyd. pomnikowe. T. 2. Wwa 1884; W. Taszycki: *Wybór tekstów*, jw. poz. 6.

22. J. Kochanowski: Wróżki. Kr. 1587 Druk. Łazarzowa.

Tu również przedmowa.

23. J. Kochanowski: O Czechu i Lechu historia naganiona. Kr. 1589 Druk. Łazarzowa.

Tu również przedmowa. Przedr. J. Przyborowski: *Wiadomość o życiu i pismach J. Kochanowskiego*. Pozn. 1857.

24. J. Kochanowski: Fragmenta albo pozostałe pisma. Kr. 1590 Druk. Łazarzowa.

Tu również przedmowa.

25. J. Górski: Rada państwa. Kr. 1597 Druk. Łazarzowa.

Fragm. dedyk. przedr. W. Taszycki: *Obrońcy ...*, jw. poz. 6.

26. J. Gluchowski: Ikones książąt i królów polskich ... Do tego są przyłożone wiersze łacińskie Jana Janicjusza poety. Kr. 1605 (wg L. Ćwiklińskiego 1606) Druk. Łazarzowa.

OPRACOWANIA

NK 2 (1964); LP

W. BUDKA: Architypograf Zygmunta III. *Silva Rerum* 1927. — S. BODNIAK: W oficynie „architypografa” – rzecz o kłopotach J. *Tamże* 1930. — A. BIRKENMAJER: Typograficzny zasób drukarni Akademii Zamojskiej w r. 1617. Kr. 1936; przedr. w: *Studia bibliologiczne*. Wr. 1975. — S. BODNIAK: Autorstwo „Zwierciadła królewskiego”, traktatu z końca XVI stulecia. *Pam. Bibl. Kórn.* 1946. — J. KRZYŻANOWSKI: Nota przy wyd.: J. Kochanowski: *Dzieła polskie*. T. 2. Wwa 1952 s. 426 i nn. — B. NADOLSKI: Dokoła prac przekładowych w XVI w. *Pam. Lit.* R. 43 (1952) s. 485–487 i odb. — E. JARRA: Twórczość prawna duchowieństwa polskiego (966–1800). *Sacrum Poloniae Millennium*. T. 1. Rzym 1954. — A. KAWECKA-GRYCZOWA: Rola drukarstwa polskiego w dobie Odrodzenia. Wwa 1954. — B. GOLKA, M. KAFEL, Z. KŁOS: Z dziejów drukarstwa polskiego. Wwa 1957. — A. CZEKAJEWSKA: O listach dedykacyjnych w polskiej księżce XVI w. *Rocz. Bibl.* 1962 z. 1/2. — A. KAWECKA-GRYCZOWA: *Pol. słownik biogr.* 10 (1962–1964). — R. TOMASZEWSKI: „Nowy charakter polski”. *Litera* 1967 nr 13–15. — T. ULEWICZ: O edytorstwie J. „Ortografii” J. Kochanowskiego i dyskusja nad pisownią polską za Zygmunta Augusta. *Ricerche Slavistiche* t. 17/19 (1970/72); przedr. w: *Wśród impresorów krakowskich doby renesansu*. Kr. 1977. — *Enc. wiedzy o książce*. Wr. 1971. — W. ZACHOROWSKI: *Słownik pracowników książki pol.* Wwa 1972. — M. BORECKI: Kształtowanie się normy językowej w drukach polskich XVI w. Wr. 1974. — B. OTWINOWSKA: Język, naród, kultura. Wr. 1974. — *Hist. nauki pol.* 6 (1974). — C. BACKVIS: Szkice o kulturze staropolskiej. Wwa 1975. — H. SZWEJKOWSKA: *Książka drukowana XV–XVIII w.* Wr. 1975. — Kolekcja I.Ż. Onacewicz. *Lit. Radz.* 1980 nr 12 [inf. o rękopisie „Epitafium ku czci Stefana Batorego”]. — *Polonia typographica saeculi sedecimi*. Z. 11. Wr. 1981. — E. OZOROWSKI: *Słownik pol. teologów katol.* 2 (1982). — *Drukarze dawnej Polski*.

T. I cz. 1. Wr. 1983. — W. BLACHUT. *Życie Lit.* 1984 nr 35. — W. WEINTRAUB. Jakiego Kochanowskiego znamy? *O języku poetyckim J. Kochanowskiego*. Kr. 1984. — *Mater do dziejów twórczości J. Kochanowskiego z l. 1551–1625*. Wyd. i oprac. M. Korolko. Wr. 1986. — W. WYDRA. *Slavia Occidentalis* T. 43 (1986). — S. URBAŃCZYK. *Studia Polon.* 14/15 (1986/87) s. 313–320. — A. NOWICKA-JEŻOWA. Homo viator – mundus – mors. Wwa 1988. — G. TOMASSUCCI. L'„Ars bene moriendi” de J.J. Une interprétation baroque d'un traité religieux italien du XVI siècle. W: *La percezione del Medioevo... Ricerche Slavistiche* 37 (1990) s. 173–189. — J. SŁOWIŃSKI. J.J. projekt narodowej czcionki drukarskiej. *Folia Bibliologica* 38/39 (1990/91) s. 123–143. — M. PRZYWECKA-SAMECKA. Dzieje drukarstwa muzycznego w Polsce do końca XVIII w. Wr. 1993.

I.T.

JARACZEWSKA Elżbieta 1791–1832

Urodzona 10 stycznia 1791 w Warszawie; córka Kazimierza Krasieńskiego, oboźnego wielkiego koronnego, i Anny z Ossolińskich, primo voto Józefowej Ossolińskiej, wojewodziny podlaskiej. Dzieciństwo spędziła w rodzinnym Zegrzu nad Narwią i w Galicji (w okolicach Zamościa), od 1802 przebywała wraz z matką w majątku starszego brata, Józefa Wawrzyńca, w Radziejowicach pod Warszawą, uczestnicząc w życiu muzyczno-teatralnym rezydencji. W 1815 wyszła za mąż za Adama Jaraczewskiego, uczestnika wojen napoleońskich, majora w 4 pułku ułanów Królestwa Polskiego, który wkrótce po ślubie został zwolniony ze służby wojskowej. Osiedla z mężem w odziedziczonym po rodzicach majątku Borowica na Lubelszczyźnie i zajęła się działalnością filantropijną i oświatową wśród ludu oraz twórczością literacką, debiutując w druku dopiero w 1827. W czasie powstania listopadowego (w którym mąż jej uczestniczył w randze pułkownika dowodzącego pułkiem jazdy ziemi lubelskiej, a następnie generała brygady w 2 dywizji kawalerii) mieszkała w Krakowie; tu doszła ją wiadomość o śmierci męża (zm. 22 VII 1831 na cholere). J. zmarła 28 września 1832 w Krakowie.

T W Ó R C Z O Ś Ć

1. *Zofia i Emilia*. Powieść narodowa oryginalnie przez Polkę napisana. T. 1–2. Wwa 1827. Wyd. nast.: w poz. 5; Bruksela 1862 *Bibl. Dom.* 31; Wwa 1957.

2. *Wieczór adwentowy*. Powieść narodowa przez Autorkę „*Zofii i Emilii*”. T. 1–2. Wwa 1828. Wyd. nast.: w poz. 5; Bruksela 1862 *Bibl. Dom.* 32; Tarnów 1890.

3. *Upominek dla dzieci*, czyli krótkie powieści moralne przez Autorkę „*Zofii i Emilii*”. Wwa 1828.

Wyd. 2 pt. Powieści krótkie moralne dla dzieci. Wwa 1842.

4. *Pierwsza młodość, pierwsze uczucia*. Powieść narodowa przez Autorkę „*Zofii i Emilii*”. T. 1–4. Wwa 1829. Wyd. nast.: w poz. 5; Bruksela 1862 *Bibl. Dom.* 33–34.

Wydania zbiorowe

5. *Powieści narodowe*. Wydanie nowe J.N. Bobrowicza, uczynione za upoważnieniem rodziny autorki. T. 1–4. Lipsk 1845 (z przedmową L. Ossolińskiej).

Koresp. rodzinna w rkpsach *Bibl. Nar.* sygn. III 5762.

OPRACOWANIA

NK 5 (1967); LP

A. TYSZYŃSKI. *Powieści E.J. Bibl. Warsz.* t. 3; przedr. w: *Rozbiory i krytyki*. T. 3. Petersb. 1854. — K.W. WÓJCICKI. *Życiorysy znakomitych ludzi*. T. 1. Wwa 1850. — C. BIERNACKI. *Enc. powsz. Orgel.* 13 (1863). — S. TARNOWSKI. *Romans polski w początkach XIX w.* Kr. 1871. — [P. CHMIEŁOWSKI] PChm. *Wielka enc. powsz. ilustr.* 31/32 (1902/1903). — H. GALLE. *Sto lat myśli pol.* 3 (1907). — K. WOJCIECHOWSKI. *Historia powieści w Polsce*. Lw. 1925. — S. CZERWIŃSKI. E. z Krasieńskich J. *Studium z dziejów powieściopisarstwa polskiego*. Kr. 1930. — *Pol. słownik biograf.* 10 (1962–1964). — M. JASIŃSKA. Narrator w powieści przedromantycznej 1776–1831. Wwa 1965. — I. LOSSOWSKA. Tradycja i nowatorstwo w powieściach E.J. *Przegl. Hum.* 1985 nr 7/8. — J. WINIARSKI. *Kołowrotek i książka. O przedromantycznym otoczu „Wieczoru adwentowego” E.J. Od Koźmiana do Czernika*. Rzeszów 1992. — I. LOSSOWSKA. Bohaterowie literacy w polskiej prozie fabularnej okresu przełomu 1800–1830. *Między Oświeceniem i Romantyzmem*. Wwa 1997. — Z. REJMAN. *W stronę prywatności. Z problemów polskiej powieści pocz. XIX w. Tamże*.

E.A.

JARACHOWSKI Kazimierz 1828 – 1888

Urodzony 12 września 1828* w rodzinnym majątku Sokolniki Małe pod Szamotułami; syn Cypriana (adiutanta gen. Tomasza Łubieńskiego w powstaniu listopadowym, później dyrektora Ziemstwa Kredytowego w Poznaniu), i Konstancji z Trampczyńskich. Od 1839 uczęszczał do poznańskiego Gimnazjum Marii Magdaleny. Był zaangażowany w działalność konspiracyjną (wyjeżdżał z misją do Pragi, Drezna i Königsteinu w Saksonii), w związku z czym został aresztowany 27 lipca 1846

* Rok urodzenia 1828 ustalił J. Kozłowski (*Wielkopolski słownik biograf.*)

i przez pół roku więziony w twierdzy na Winiarach. Gdy został zwolniony, ukończył gimnazjum, zdał maturę (1847) i wyjechał na studia prawnicze do Berlina. W okresie Wiosny Ludów działał w Berlinie i Poznańskim, walczył w bitwach pod Miłostawem i Wrześnią. W 1850 ukończył studia na uniwersytecie w Berlinie i rozpoczął pracę w sądownictwie. W 1857 był jednym z założycieli Poznańskiego Towarzystwa Przyjaciół Nauk i od 1865 redagował jego *Roczniki*. Od 1859 był współpracownikiem *Dziennika Poznańskiego*; w 1882 wszedł w skład redakcji pisma. W 1862 zdał egzamin referendarski oraz asesorski i otrzymał nominację na sędziego obwodowego w Poznaniu. Zajmował się równocześnie publicystyką i studiami historycznymi. Na podstawie archiwów krajowych i zagranicznych (Drezna, Sztokholmu, Uppsali, Kopenhagi, Berlina i Wiednia) wydawał cenne prace dotyczące czasów saskich. Współpracował z czasopismami warszawskimi, krakowskimi i lwowskimi, ogłaszając w nich prace historyczne, artykuły polityczne, rozprawy krytycznoliterackie i sprawozdania. W 1863 należał do tzw. Komitetu Działyńskiego, organizującego pomoc dla powstania styczniowego. W 1878 został członkiem korespondentem Akademii Umiejętności w Krakowie. W 1880 brał udział w zjeździe historyków im. Jana Długosza w Krakowie, za co został karnie przeniesiony przez władze pruskie do powiatowego miasteczka Sulęcina (Zielenzieg) koło Frankfurtu nad Odrą. Po półtorarocznym tam pobycie i podaniu się do dymisji powrócił na stałe do Poznania. Odtąd zajmował się wyłącznie pracą naukową i publicystyczną. W 1883 był uczestnikiem kongresu historyków saskich w Dreźnie, a w 1884 — zjazdu historycznoliterackiego im. Jana Kochanowskiego w Krakowie. W 1887 kierował wydziałem historycznym Poznańskiego Towarzystwa Przyjaciół Nauk i równocześnie pełnił funkcje wiceprezesa zarządu. W 1887 został wybrany do sejmiku pruskiego i jako poseł występował w obronie praw narodowych Polaków. Żoną jego była Maria Koszutska. Zmarł 24 marca 1888 w Poznaniu; pochowany w Kaźmierzu pod Szamotułami.

T W Ó R C Z O Ś Ć

1. Dzieje panowania Augusta II. Od śmierci Jana III do chwili wstąpienia Karola XII na ziemię polską. Pozn. 1856 (wyd. bezimiennie). T. 2: Od wstąpienia Karola XII na ziemię polską aż do elekcji Stanisława Leszczyńskiego (1702–1704). Pozn. 1874. T. 3: Od elekcji Stanisława Leszczyńskiego aż do bitwy pułtawskiej (1704–1709). *Rocz. Tow. Przyj. Nauk*. Pozn. 1890 t. 17 z. 1.

2. Opowiadania historyczne. T. 1. Pozn. 1860. T. 2: Opowiadania i studia historyczne. Pozn. 1863.

3. Opowiadania i studia historyczne. Wwa 1877. Wyd. anonim.

4. Literatura poznańska w pierwszej połowie bieżącego stulecia. *Przegl. Pol.* R. 14 (1879/80) t. 2–4 (podp.: Seweryn Przerowa). Wyd. osob.: Pozn. 1880. Wyd. 2 Pozn. 1884.

5. Nowe opowiadania i studia historyczne. Pozn. 1882.

6. Opowiadania i studia historyczne. Seria nowa. Pozn. 1884.

7. Rozprawy historyczno-krytyczne. Wyd. pośmiertne. Pozn. 1889.

8. Zarys literatury wielkopolskiej porozbiorowej. (Z papierów pośmiertnych). *Przegl. Lit. Dod. do Kraju* 1890 nr 32.

Listy i mater. K.J. znajdują się w Bibl. Jagiel., Kórn., Raczyńskich i Ossol. Odpisy źródłowe, tzw. Teki K.J. — w Ossol.

O P R A C O W A N I A

NK 7 (1968), 9 (1972); LP

A. KRAUSHAR: K.J. Szkic biograficzny. *Kłosa* 1882 nr 873–875; przedr. w: *Drobiażki historyczne*. T. 1. Petersb.–Kr. 1891. — W. SMOLEŃSKI: Stanowisko K.J. w historiografii polskiej. *Bibl. Warsz.* 1888 t. 2 s. 161–183; przedr. w: *Pisma historyczne*. T. 3. Kr. 1901. — [L. TATOMIR] L.T. *Przew. Nauk. i Lit.* 16 (1888). — S. KRZEMIŃSKI. *Wielka enc. powsz. ilustr.* t. 32 (1902). — J.K. KOCHANOWSKI. *Album biogr. zasłużonych Polaków i Polek w. XIX*. T. 2. Wwa 1903. — D. RZEPNIEWSKA. *Pol. słownik biogr.* 10 (1962–1964). — J. KOZŁOWSKI. *Wielkop. słownik biogr.* Wwa 1981. — M. DROZDOWSKI: K.J. *Wybitni historycy wielkop.* Pozn. 1989.

A.P.

JAROŃ Jan Nikodem 1881–1922

Urodzony 3 maja 1881 w Jastrzygowicach (pow. Olesno) w rodzinie chłopskiej; syn Walentego i Agnieszki z Malechów. Po ukończeniu szkoły elementarnej w Jastrzygowicach uczęszczał w 1896–1900 do niemieckiego gimnazjum w Bytomiu. Za manifestowanie polskości został z gimnazjum usunięty. Rozpoczął studia na wydziale filologicznym Uniwersytetu Wrocławskiego. Debiutował w 1902 ogłaszając w *Górnosłazaku* wiersz „Przyroda w jesieni”. W tym czasie podjął także twórczość dramatyczną, pisząc satyryczną komedię obyczajową wierszem pt. „Eleuzis”, nigdy nieopublikowaną. W 1904 przebywał na kuracji zdrowotnej w Szwajcarii. Egzamin dojrzałości zdał jako eksternista w Wertheim nad Menem i w 1905 zapisał się na wydział prawa Uniwersytetu Wrocławskiego. Z powodu trudności materialnych przerwał studia i pracował

jako korepetytor w domach ziemiańskich: w Turwid pod Kościanem i w Ruszczy pod Krakowem. Nawiązał współpracę z *Zaraniem Śląskiem*, gdzie w 1907–12 ogłaszał swoje wiersze. W 1910 zamieszkał we Lwowie i zawarł bliższą znajomość z Janem Kasprowiczem. W 1911 ogłosił w *Kłosach*, literackim dodatku do katowickiej *Gazety Ludowej*, siedem opowiadań. Ukończył prawo na Uniwersytecie Lwowskim, w 1914 uzyskał stopień doktora. Po wybuchu I wojny światowej zrzekł się obywatelstwa niemieckiego i powrócił na Śląsk. Przez pewien czas był praktykantem rolnym na wsi, potem urzędnikiem w konsulacie austriackim we Wrocławiu. W 1918–21 aktywnie uczestniczył w ruchu niepodległościowym na Górnym Śląsku, pisał także wiersze patriotyczno-agitacyjne. Od 1919 redagował *Gazetę Polską*, pisywał także do *Nowin*. Pracował w Biurze Informacyjnym dla Koalicji w Katowicach, potem jako działacz plebiscytowy w Bytomiu i powiecie kluczborskim. Brał udział w trzecim powstaniu śląskim, uczestniczył w wyzwoleniu Olesna. Po zakończeniu działań wojennych przebywał w Ostrowie Wielkopolskim, gdzie pracował jako aplikant sądowy. Zły stan zdrowia uniemożliwił mu otwarcie praktyki adwokackiej. Przez pewien czas mieszkał w Jawornicy pod Lublińcem. Zmarł 1 sierpnia 1922 w Lublińcu.

T W Ó R C Z O Ś Ć

1. Konrad Kędzierzawy. Dramat śląski z początków XIII w. w 5 a. Powst. 1905. Ponowna red. 1917. Wyd. Opole 1920. Wyst. Kat. 12 maja 1928. Przedr. fragm. w poz. 6.

W 1931 przerobiony na libretto operowe pt. *Silesiana*. Muzyka S. Ślązaka. Wyst. Kat. 1933.

2. *Wywłaszczenie*. Dramat górnośląski w 5 a. Lw. [1913]. *Bibl. Utworów Dram.* t. 21. Wyd. nast. do druku przygotował, wstęp i przyp. oprac. S. Dąbrowski. Kat. 1958.

Podp.: Nikodem Arios.

3. *Wojsko św. Jadwigi*. 5 obrazków dramatycznych z dziejów śląskich. Powst. 1920. Wyst. Kat. 1927. Wyd. pośmiertnie Kat. 1931 [wstęp: E. Szramek].

Wydania zbiorowe i wybory

4. Z pamiętnika Górnoślązaka oraz inne wiersze liryczne. Wyd. i wstęp: W. Ogrodziński. Kat. 1932. Tu m.in.: Z pamiętnika Górnoślązaka; W domu hrabiów. Satyra w 3 obrazach; Zakleci rycerze.

5. Wiersze liryczne J.J. Ogl. S. Dąbrowski. *Zesz. Nauk. WSP w Opolu* 1957 nr 3.

6. O nic nie proszę. Liryki powstańcze. Wybór i wstęp: B. Lubosz. Kat. 1981.

Przedr. wierszy: *Zbiór poetów pol.* 5 (1967).

36 Rękopisy utworów J. znajdują się w Bibl. Śl. w Kat.

OPRACOWANIA

NK 14 (1973), LP

W. OGRODZIŃSKI: Śląsk w poezji J.N.J. *Rocz. Tow. Przyj. Nauk na Śląsku* 1931 t. 3 s. 87–120 i odb. 1932. — M. PAZDRO: J.N.J. poeta odpowiedzialności społecznej. Kat. 1947. — S. DĄBROWSKI: Konrad Kędzierzawy na Śląsku. *Kwart. Opol.* 1959 nr 3. — A. GŁADYSZ: J.N.J. Kat. 1961. — S. DĄBROWSKI: *Pol. słownik biogr.* 10 (1962–1964). — TENŻE: *Pisarze śl. XIX i XX w.* Wr. 1963. — TENŻE: Twórczość dramatyczna J.N.J. Analiza utworów wydanych za życia poety. Opole 1964 *Zesz. Nauk. WSP w Opolu* S. B nr 7. — TENŻE: Polityczno-agitacyjny dramaturg z okresu powstań śląskich. Opole 1965 [dot. Wojska św. Jadwigi]. — W. OGRODZIŃSKI: Dzieje piśmiennictwa śląskiego. Kat. 1965. — Z. HIEROWSKI: Nieporozumienia wokół dramaturgii J.N.J. *Kwart. Opol.* 1966 nr 1 [dot. książki S. Dąbrowskiego: Twórczość dramatyczna J.N.J.]. — A. GŁADYSZ: J.N.J. Zarys monograficzny. Kat. 1968. — H. WIECEK: O właściwą interpretację problematyki społecznej „Wywłaszczenia”. *Kwart. Opol.* 1968 nr 1/2. — E. DŁUGAJCZYK: Jak poeta walczył o zawód prawnika. Kilka uzupełnień do życiorysu J.N.J. *Poglądy* 1971 nr 9. — Z. HIEROWSKI: *Pisarze śląscy. Obraz lit. pol.* S. 5 t. 3 (1973). — J. OLEKSIŃSKI: J.N.J. W: I nie ustali w walce... Wwa 1980. — B. LUBOSZ: Konrad poezji śląskiej. W: Bohaterowie i statyci. Kat. 1982. — R. ANTKOWIAK: Jaroń. *Głos Olesna* T. 15 (1983) s. 93–97. — *Oddajmy im cześć*. Opole 1985. — B. ZAJĄCZKOWSKA: Pamiątki po J.N.J. w zbiorach Biblioteki Śląskiej w Katowicach. *Książnica Śl.* T. 23 (1985/87). — Z. ZIELONKA: Śląski poeta wolności. *Wczoraj, Dzisiaj, Jutro* 1986 nr 1/2.

W.A.-Sz.

JAROŃSKI Feliks

1777–1827

Urodzony 6 czerwca 1777 w majątku Kozłów w Radomskim; syn Marcina i Franciszki z Krocze-wskich. Uczył się w kolegium pijarskim w Krakowie i studiował teologię w Szkole Głównej Krakowskiej. W druku debiutował w 1800 pracą kaznodziejską. Od około 1804 był proboszczem w Chotowie-Olesznie w dziekanacie włoszczowskim, następnie kanonikiem kurzelowskim i sekretarzem konsystorza w Kielcach, potem w Krakowie, gdzie objął też obowiązki proboszcza w kościele Wszystkich Świętych. W 1809 ogłaszał wiersze patriotyczne w *Gazecie Korespondenta Warszawskiego* (pod pseud. F.N.J. oraz E... N... J... Przychylny Rodak) i podjął starania o Katedrę Prawa Kościelnego, Teologii Moralnej, Fizyki, Matematyki lub Wymowy w Szkole Głównej Krakowskiej, otrzymując wszakże 1 kwietnia 1810 Katedrę Filozofii Spekulatywnej (od 20 grudnia na stanowisku profesora zwyczajnego); wkrótce potem uzyskał tytuł doktora teologii (30 sierpnia 1810) i doktora filozofii (12 października 1811). Angażował się w organiza-

cyjne i naukowe działa Akademii, był przez kilka miesięcy sekretarzem Szkoły, przez rok — sekretarzem Dozoru Szkolnego, uczestniczył w pracach nad Kodeksem Napoleona, interesował się także historią Kościoła; prace pomieszczał w periodyku uniwersyteckim *Miscellanea Cracoviensia* (1814–15), utwory okolicznościowe — w *Gazecie Krakowskiej* (1816). Zrazu dobre stosunki z władzami uniwersytetu i dyrekcją Edukacji Publicznej od 1813 zaczęły się pogarszać, zarzucano mu nieprzestrzeganie przepisów uniwersyteckich i nietolerancję religijną. W 1816 sprzeciwił się oddaniu przez senat uniwersytecki i konsystorz krakowski kościoła pod wezwaniem św. Marcina protestantom, za co Komisja Organizacyjna Trzech Dworów zawiesiła go w czynnościach profesora (od 1 stycznia 1817), stawiając mu również zarzuty osobiste, a konsystorz zakazał mu wygłaszania kazań i pozbawił probostwa w kościele Wszystkich Świętych. Na odwołania nie otrzymał odpowiedzi, odszedł z poczuciem krzywdy doznanej „od intolercancji masońskiej”. W 1819 ubiegał się (bez powodzenia) o profesurę filozofii lub teologii dogmatycznej na Uniwersytecie Warszawskim, w 1820 — o profesurę teologii na Uniwersytecie Krakowskim. Od 1819 uczył teologii w Seminarium Duchownym w Kielcach. W ostatnich latach życia wrócił na probostwo w Chotowie-Olesznie. Jako filozof uchodził za jednego z pierwszych w Polsce zwolenników i popularyzatorów Emanuela Kanta. Zmarł 26 grudnia 1827 w Olesznie.

T W Ó R C Z O Ś Ć

1. Kazanie na dzień Niepokalanego Poczęcia Najświętszej Marii Panny, miane w Kościele Kolegiaty Łowickiej. B. m. 1800.

2. Kazanie pewnego Polaka na dzień Zesłania Ducha Świętego, miane w Krakowie 1802 r. Kr. 1802. Wyd. 2 w poz. 6.

3. Jakiej filozofii Polacy potrzebują? Rozprawa na publicznym posiedzeniu Akademii Krakowskiej, dla obchodu pamiętki traktatu w Wiedniu 1809 zawartego i upamiętnienia wolności handlowej miasta Krakowa, dnia 15 października r. 1810 zebrany czytana. Kr. 1810. Wyd. nast. oprac. W. Tatarkiewicz. W: *Jakiej filoz. Polacy potrzebują?* Wwa 1970. *Bibl. Klasyków Filoz.*

4. Mowa na dzień obchodu imienia Najjaśniejszego Fryderyka Augusta, króla saskiego, księcia warszawskiego. Kr. 1810.

5. Bracia! Polacy! [Kr. 1811].

Wiersz podp. pseud. F.N.J.

6. O filozofii. Cz. 1–3. Kr. 1812.

Wg G. E. Wentzel: *Elementa philosophiae methodo critica adornata* (Linz 1807).

7. De Michaële Vratislaviensi diatribe. *Miscellanea Cracoviensia* fasc. 1–2 (1814–1815) i odb. Kr. 1815.

8. De Friderico Wilhelmo III, rege Borussiae, Thermanum Carolinarum aquas bibente, Cracoviam reversus Polonus... [Kr.] 1816.

9. Die 24/12 Decembris 1819, quae est quadragesima tertia natalis ... Alexandri I, omnium Rossarium auctoratoris, Poloniae regis ... presbyter polonus... Kielce 1819.

Prawdopodobnie był też autorem rozpr. *De arte moriendi, opusculo manuscripto, ineditoque, altero xylographico et saepe vulgato. Primus auctor Mattheus de Cracovia, Miscellanea Cracoviensia Nova* fasc. 1 (1829).

Fragm. pism i koresp. w rkpsach Bibl. Jagiel., pismo do Komisji Wyznań i Oświecenia z 1819 ogl. T. Wierzbowski w: *Materiały do dziejów piśmiennictwa polskiego*. T. 2. Wwa 1804.

O P R A C O W A N I A

NK 5 (1967).

C. BIERNACKI. *Enc. powsz. Orgel*. 13 (1863). — [P. CHMIEŁOWSKI] P.Chm. *Wielka enc. powsz. ilustr.* 31/32 (1902/1903). — W.M. KOZŁOWSKI. *Sto lat myśli pol.* 2 (1907). — H. STRUVE. *Historia logiki jako teorii poznania w Polsce*. Wwa 1911. — F. GABRYL. *Polska filozofia religijna w XIX w.* T. 1. Wwa 1913. — S. HARRASEK. *Kant w Polsce przed r. 1830*. Kr. 1916. — A. ZIELEŃCZYK. *Geneza i charakterystyka kandyzmu polskiego*. *Przegl. Filoz.* 1924. — W. TATARKIEWICZ. *Losy krakowskiej katedry filozofii XIX w.* *Spr. PAU* 1951 nr 2. — W. WĄSIK. *Historia filozofii polskiej*. T. 1–2. Wwa 1958–1966. — W. TATARKIEWICZ. *Pol. słownik biogr.* 10 (1962–1964). — R. DUTKOVA. *Uniwersytet Jagielloński w czasach Księstwa Warszawskiego*. Wr. 1965. — W. TATARKIEWICZ. *Między Oświeceniem a meşjanizmem, Jakiej filoz. Polacy potrzebują?* Wwa 1970. — T. KOZANECKI. *Filoz. w Polsce. Słownik pisarzy*. Wr. 1971. — W. MANDZIUK. *Słownik pol. teologów katol.* 2 (1982). — W. JAWORSKI. E.J. — współautor historii filozofii polskiej. *Kwart. Filoz.* 1993 z. 3.

E.A.

JAROSZYŃSKI Tadeusz 1862–1917

Urodzony 9 grudnia 1862 w Wólce Dobryńskiej (pow. Biała Podlaska); syn Władysława i Marii z Tomasiewiczów. Do gimnazjum uczęszczał we Lwowie i Piotrkowie, kształcił się w Warszawskiej Szkole Rysunkowej (1883–84), następnie do 1892 przebywał w Paryżu na studiach malarskich. Był członkiem Gminy Narodowo-Socjalistycznej i współpracownikiem *Pobudki*. W 1890 poślubił Natalię Rakowską. W tym roku debiutował jednoaktówką „W szynkowni” ogłoszoną w *Życiu*. Po powrocie do kraju zamieszkał w Warszawie i pracował jako rysownik

J

i ilustrator m.in. *Tygodnika Ilustrowanego* i *Wędrowca*. Był zarazem kierownikiem artystycznym w Kole Miłośników Sceny. Pisywał i ogłaszał artykuły z historii sztuki, recenzje teatralne, felietony, opowiadania i powieści. Od 1896 zamieszczał w *Głosie i Gazecie Polskiej* recenzje z wystaw malarskich i artykuły z dziedziny plastyki. Od 1900 współpracował jako recenzent teatralny i nowelista z *Tygodnikiem Ilustrowanym*, a od 1902 — z *Kurierem Codziennym* i *Wędrowcem*. W 1913 redagował tygodnik *Wieś i Dwór* i przez parę lat kierował działem plastycznym tego pisma oraz *Kłosów*. Należał do Towarzystwa Literatów i Dziennikarzy Polskich w Warszawie, w 1914–16 był członkiem zarządu. Zmarł 20 lipca 1917 w Warszawie; pochowany na Cmentarzu Powązkowskim.

T W Ó R C Z O Ś Ć

1. Ścigana. Sztuka w 4 a. Wyst. Wwa, Łódź 1899, Pozn. 1900. Niedruk.
2. Rabuś. Dramat w 4 a. Wyst. Wwa, Pozn., Łódź 1900. Niedruk.
3. Chimera. Powieść z życia artystów. Petersb. 1903. Wyd. nast. Wwa 1905 (z przedmową Z. Dębickiego).
Przekł. czes. 1919 lub 1921.
4. Dla nich. Powieść. Wwa 1904.
5. Różni ludzie. [Opowiadania]. Wwa 1904.
6. Miasto. Powieść. Wwa 1906.
7. Doktor Tomasz. Powieść. Wwa 1907.
8. W nawiasach życia. [Opowiadania]. Wwa 1908.
9. Sąsiadka. Komedja w 3 a. Wyst. Wwa, Lw., Łódź 1909, Wil., Kr. 1910. Wyd. Wwa 1910.
10. Wieża z kości słońowej. Powieść. Wwa 1909.
11. Dobra krew. Powieść. Wwa 1911.
12. Narodziny dziedzica. [Opowiadania]. Wwa 1911.
13. Oko za oko. [Opowiadania]. Wwa 1912.
14. Za wieku starego. Powieść. Wwa 1913. Wyd. nowe Wwa 1914.
15. Wieczny płomień. Powieść. Wwa 1914.
16. Zmora. Nowele. Wwa 1914.
17. Konspiratorka. Wwa 1916.
18. Przekupnie. Powieść. Wwa 1917.

Przekłady

19. E. Brieux: Przyjaciółka. Sztuka w 4 a. Wwa 1905.
20. O. Mirbeau: Wywiad. Wwa 1907.
21. O. Wilde: Portret Doriana Graya. Przekład i słowo wstępne... T. 1–2. Wwa [1916].

Koresp. i mater. znajdują się w zbiorach Bibl. Nar. i Bibl. Miejskiej w Bydgu.

OPRACOWANIA

NK 14 (1973); LP

A. HUTNIKIEWICZ. *Pol. słownik biogr.* 11 (1964–1965). — TENŻE. *Obraz lit. pol.* S. 5 t. 2 (1968). — A.Z. MAKOWIECKI: Młodopolski portret artysty. Wwa 1971. — J. REBKOWSKA-HENISZ. *Słownik artystów pol.* T. 3. Wr. 1979. — [J. SROKA] (Jes): Podlaski słownik biograficzny. *Słowo Podlasia* 1986 nr 41.

A.P.

JARZĘBSKI Adam przed 1590 – przed 1651

Inne formy nazwiska: Harzebsky (?); Jarzebski; Jarzemb-ski; Jarzemski; Jarzepski; błędnie: Jastrzębski.
Inne nazwisko: Warka.

Urodzony przed 1590 w Warce nad Pilicą; syn mieszczanina Stanisława, zwanego Sukiennikiem, i Katarzyny; ojciec Szymona, muzyka i skrzypka kapeli królewskiej. Po ukończeniu szkół początkowych odbył prawdopodobnie studia muzyczne za granicą. Przez jakiś czas trudnił się preceptorstwem na dworach m.in. Radziwińskich i Stanisława Lubomirskiego. W 1612 został skrzypkiem elektora brandenburskiego, Jana Zygmunta, w Berlinie. Z kapelą, którą kierował Mikołaj Zangius z Pragi, zwiedził liczne miasta niemieckie. W 1615 wyjechał do Włoch na roczne stypendium swego mecenasa, po czym przybył do Warszawy, gdzie do końca życia pozostawał członkiem kapeli królewskiej. Około 1630 ożenił się z Elżbietą z Sienickich Cybulską, zamożną wdową po malarzu. Był twórcą wielu koncertów i pieśni, dzięki którym uchodził obecnie za jednego z czołowych polskich kompozytorów wczesnego baroku. Za panowania Władysława IV został zarządcą królewskich przedsięwzięć budowlanych, m.in. Zamku Ujazdowskiego (od 1635). Dorobił się własnej fortuny i w 1648 stał się obywatelom (patrycjuszem) Starej Warszawy. 26 grudnia 1648 sporządził testament. Zmarł przed 1651.

T W Ó R C Z O Ś Ć

1. Gościniec albo Krótkie opisanie Warszawy z okolicznościami jej, dla kompanij dworskiej ... wydany. [Wwa] 1643 [druk. P. Elert]. Wyd. nast.: wyd. i oprac. I. Chrzanowski, przedmowa A. Kraushara, wstęp W. Korotyńskiego. Wwa 1909; oprac. i wstępem opatrzył W. Tomkiewicz. Wwa 1974. Obszerne fragm. wyd. fototyp. M. Lewocka, B. Szymanowska: Piękno ocalone. Z Jarzębskim po współczesnej Warszawie. Wwa 1982. Fragm. przedr.: *I w odmianach czasu smak jest*. Wwa 1991.

OPRACOWANIA

NK 2 (1964), 3 (1965); LP.

Z. CELICHOWSKI: „Gościniec albo opisanie Warszawy” przez J. w r. 1643. *Upominek. Księga zbior. na cześć E. Orzeszkowej*. Kr. 1893. — W. PRZYBOROWSKI: Z przeszłości Warszawy. Wwa 1899. — B. CHLEBOWSKI: Warszawa za Władysława IV W. Pisma. T. 4 cz. 2. Wwa 1912. — Z. JACHIMECKI: Historia muzyki polskiej w zarysie. Wwa 1920; wyd. zmien. pt. Muzyka polska w rozwoju historycznym od czasów najdawniejszych do doby obecnej. T. 1 cz. 1. Kr. [1948]. — J.J. DUNICZ: A.J. i jego „Canzoni e concerti” (1627). Lw. 1938. — W. TOMKIEWICZ: Z dziejów polskiego mecenasu artystycznego w w. XVII. Wr. 1952. — Z. SZULC: Słownik lutników polskich. Pozn. 1953. — H. FEICHT, S. HERBST: *Pol. słownik biogr.* 11 (1964–1965). — *Słownik muzyków pol.* T. 1 (1964). — K. TARGOSZ-KRETOWA: Teatr dworski Władysława IV (1635–1648). Kr. 1965. — W. TOMKIEWICZ: A.J. jako serwitör królewski (przyczynki biograficzne). *Studia H. Feicht septuagenario dedicata*. Kr. 1967. — A. SOLTAN, *Wiedza i Życie* 1968 nr 10. — *Mala enc. muzyki*. Wwa 1968. — W. TOMKIEWICZ: Wartości historyczne „Gościńca” A.J. *Kron. Wuy* 1972 nr 1. — W. SZANIAWSKA: Dwa rękopisy A.J. Wwa 1974. — G. STAWECKA: „Gościniec” A.J. jako poemat opisowy i źródło historyczne. *Roczn. Hum.* 1979 z. 1. — J. LILEJKO. *Kron. Wuy* 1983 nr 3. — Z. SZELĄG: A.J. – piewca Warszawy. *Tyż. Radomski* 1984 nr 41. — M. LEWICKA. *Spotkania z Zabytkami* 1986 nr 5. — Z. SZELĄG. *Słownik wiedzy o Grójce*. Z. 1. Grójec 1993. — M. CICHY: Muzyka, poezja i wapno. *Studio* 1994 nr 2. — A. SAPIEHA: Różne oblicza J. *Tamże* [dot. nagrania wszystkich dzieł muzycz. J. przez zespół Lucy van Dael].

I.T.

JASIŃSKI Jakub 1761–1794

Inna forma nazwiska: Jasiński.

Urodzony 24 lipca 1761 w Węglewie koło Pyzdr w Poznańskim; syn Pawła, dzierżawcy wójtostwa w Pyzdrach, b. porucznika chorągwi sapieżańskiej, i Franciszki z Kościelskich. Wychowywał się w Pyzdrach i w posiadłości Sapiechów w Wieluniu nad Notecią (od 1768). W 1773–81 kształcił się na koszt króla w Szkole Rycerskiej. Po jej ukończeniu pozostał w kadrze oficerskiej Szkoły, w 1783–84 był podbrygadierem 4 brygady Korpusu Kadetów. Pod koniec 1784 podjął pracę gubernera synów Piotra Potockiego, starosty szczyrzeckiego, przebywając wraz z wychowanekami kolejno w Bockach na Podlasiu i w Warszawie. W 1787, poróżniony z babką podopiecznych, Pelagią Potocką, na tle metod wychowawczych i oskarżony o wolnomysłność, wrócił do Korpusu Kadetów. W 1789 został „wyższym kapitanem i brygadierem” delegowanym do zorganizowania Korpusu Inżynierów Wielkiego Księstwa Litewskiego w Wilnie. 15 stycznia 1790

uzyskał awans na podpułkownika i został mianowany komendantem Korpusu. W 1791 uczestniczył w pracach przy budowie Kanału Królewskiego. 13 stycznia 1792 awansował do stopnia pułkownika; stał na czele Korpusu w wojnie rosyjskiej, zyskując złoty krzyż *Virtuti Militari*. W czasie targowicy pozostał w służbie wojskowej, złożył przysięgę na wierność konfederacji (27 sierpnia) i skierowany został do Warszawy, gdzie brał udział w pracach komisji kontrolującej działalność komisariatu wojennego (wrzesień — grudzień 1792), a następnie (od kwietnia 1793) w Litewskiej Komisji Wojskowej. Z jej ramienia uczestniczył w sierpniu 1793 w Sejmie Grodzieńskim. W tym czasie związał się z antytargowickim sprzysiężeniem wojskowym (wprowadzony do spisku przez Piotra Groźmianiego) i stał się jednym z jego przywódców na Litwie. W insurekcji kościuszkowskiej dowodził powstaniem wileńskim i po opanowaniu miasta został jego komendantem oraz członkiem Rady Najwyższej Wielkiego Księstwa Litewskiego. 3 maja uzyskał nominację na generalnego komendanta wojsk litewskich (zatwierdzoną 12 maja przez Tadeusza Kościuszkę). Awansował na generała lejtnanta; w tym czasie ogłosił w *Gazecie Narodowej Wileńskiej* kilka odczytów powstańczych, a w druczku ulotnym „Odezwę do Rosjan”. Jednak już 21 maja, oskarżony przed Kościuszką o jakobinizm i separatyzm litewski, odsunięty został od głównego dowodzenia; pozostawiono mu jedynie Korpus Inżynierów (4 czerwca mianowano nowego głównodowodzącego — Michała Wielhorskiego). Po przegranej bitwie pod Sołami (26 czerwca) zrzekł się dowództwa Korpusu i wyjechał do Warszawy, gdzie powierzono mu dowództwo armii nadnarwiańskiej (15 lipca), które objął dopiero na początku sierpnia. W połowie września, zniechęcony złym stanem wojska, „intrygą i zawiścią”, złożył prośbę o dymisję. Tymczasem 29 września otrzymał pierścień orderowy „Ojczyzna swemu obrońcy” oraz dowództwo jednej z dywizji litewskich, wysłanych do obrony Warszawy, gdzie w październiku wszedł do Zgromadzenia na Utrzymanie Rewolucji i Aktu Krakowskiego. W czasie oblężenia Pragi dowodził północnym skrzydłem frontu. Poległ w czasie szturm 4 listopada 1794. Jako poeta zasłynął dopiero po śmierci.

T W Ó R C Z O Ś Ć

1. Do egzulantów polskich o stałości. Grodno [właśc. Lipsk] 1793 (anonim.). Wyd. nast.: w poz. 3; przedr. fototyp. w: *Ulotna poezja patriotyczna Oświecenia (1774–1779)*. Wr. 1977 (wstęp R. Kality, przypisanie autorstwa J.U. Niemcewiczowi); w poz. 4. Nadto przedr. w licznych antologiach. Autorstwo po lokalizacji prwdr. w Lipsku wątpliwe, przypisywane raczej Niemcewiczowi.

Inne wiersze, sentymentalne liryki i piosenki, poematy heroikomiczne i wiersze jakobińskie, nieogłoszone za życia poety, krążyły w odpisach rękopiśmiennych, niekiedy z przypisaniem autorstwa innym (T.K. Węgierskiemu, F. Karpińskiemu), a następnie w rozproszonych publikacjach periodyków z pocz. w. XIX (*Nowy Pamiętnik Warsz.* 1802; *Zabawy Przyjemne i Pożyteczne* 1804, 1806; *Pamiętnik Warsz.* 1805, 1816; *Tygodnik Wil.* 1819; *Wanda* 1821; *Bard Oswobodzonej Polski* 1831; *Kurier Pol.* 1831; *Patriota* 1831 i in.), oraz w wyd. antologiach.

Większość została zebrana w poz. 3 (m.in.: Do Stefana Batorego, toż pt. Poema o Zamoyskim; Sprzeczki, poema żartobliwe w 6 pieśniach; Wiersz w czasie obchodzenia żałoby przez dwór polski po Ludwiku XVI). Nieobjęte tym wyd. wiersze ukazały się następnie w publikacjach: H. Mościcki: Generał Jasiński i powstanie kościuszkowskie. Wwa 1917 (tu: Do narodu); J. Kełera: Poezje J.J. Wr. 1952 (tu m. in.: Do Boga; Kwestarz; Qui pro quo; Ciańcia, poema żartobliwe). Nadto przedr. wybranych wierszy w licznych antologiach, m.in.: *Wiersze, które lubimy. Antologia*. Wwa 1951, wyd. 2 Wwa 1956; *Poezja pol. XVIII w.* Wwa 1976, wyd. 2 Wwa 1983; *Świat poprawiać – zuchwale rzemiosło*. Wwa 1981.

Autorstwu J.J. przypisuje się też zaszyfrowany katechizm sprzysiężenia wileńskiego, zachowany w rękopisie pt. Wypis z ksiąg moralnych Wielkiego Good, filozofa indyjskiego, wiernym swoim za regułę życia podany (fragm. ogł. W. Dzwonkowski w: Tadeusz Kościuszko. Wwa 1917; był to zaszyfrowany katechizm sprzysiężenia wileńskiego, nadsładowanie dziełka Ph. Chesterfielda).

Przekłady

2. List Barnaweta do Trumana swego przyjaciela, pisany z więzienia. Oryginał angielski [G. Lillo], z francuskiego [C.J. Dorat] przełożony przez ś. p.... Wwa 1816. Wyd. nast.: wyd. G. Gizewicz pt. Pokuta dwóch zabójców, to jest list Zbójnickiego, przez ... z francuskiego przełożony. Olsztyn 1846.

Wydania zbiorowe

3. Pisma ... generała inżynierii. Wyd. oprac. K.W. Wójcicki. Kr. 1869 (wyd. niepełne).

Tu zamieszczone bajki: Dwa kłosa i Kaczka (w rzeczywistości utwory J.N. Wyleżyńskiego, nie J.J.)

4. Poezje wybrane. Wyd., wstęp i notę biogr. oprac. A.K. Guzek. Wwa 1982 *Bibl. Poetów*.

Listy i mater. w rękopisach i rozproszonych publikacjach.

OPRACOWANIA

NK 5 (1967), 6/2 (1972); LP

K.W. WÓJCICKI. *Enc. powsz. Orgel*. 13 (1863). — [P. CHMIEŁOWSKI] PChm. [S. KRZEMIŃSKI] s. *Wielka enc. powsz. ilustr.* (1902/1903). — M. ROLLE: Bohater Mickiewiczowskiej tragedii. Sylwetka generała-poety. W: *Z. minionych stuleci*. Lw. 1908. — H. MOŚCICKI: Generał J. i powstanie kościuszkowskie. Wwa 1917 [z koresp. J.], wyd. 2 skróc. pt. J.J. Kr. 1948. [Rec.: A.M. SKALKOWSKI. *Kwart. Hist.* 1922; E. KIPA. *Tamże* 1949]. — L. ŻYTKOWICZ: Ze stosunków J. z konfederacją targowicką. *Ateneum Wil.* 13 (1938) z. 1. — W. BOROWY: O poczci polskiej w w. XVIII. Kr. 1948, wyd. 2 Wwa 1978. — E. KIPA: Materiały do biografii J.J. *Kwart. Hist.* 1949, przedr. w: *Studia i szkice historyczne*. Wr. 1959. — Z. LIBERA: J.J. — poeta jakobin. *Pam. Lit.* 41 (1950) z. 3/4, wyd. nast. w: *Wiek oświecony. Studia i szkice z dziejów literatury i kultury polskiej XVIII i początku XIX w.* Wwa 1986. — E. KIPA: J.J. w bitwie pod Mirem, 11 czerwca 1792. *Pam. Lit.* 1951 z. 2 [z koresp. J.]. — Z. LIBERA: J.J. i anonimowa poezja końca XVIII w. *Polonistyka* 1951 nr 2. — J. KEŁERA: Poezja J.J. Zarys monograficzny. Wr. 1952. [Rec.: R. WOŁOSZYŃSKI. *Pam. Lit.* 1953 z. 3/4 i odb. pt. *Wokół J. Wr.* 1954]. — R. KALETA: Wiersze na cześć generała J.J. *Rocz. Zakładu Nar. im. Ossol.* 5 (1957), wyd. 2 w: *Oświeceni i sentymentalni*. Wr. 1971. — W. SKOWROŃSKI: W sprawie pochodzenia generała J.J. *Studia i Mater. do Dziejów Wielkop. i Pomorza*. T. 5 z. 1 (1959) [z dokumentami]. — B. LEŚNODORSKI: Polscy jakobini. Wwa 1960. — S. HERBST, Z. LIBERA. *Pol. słownik biogr.* II (1964–1965). — S. LAND, M. PLEWKIEWICZ: Portret J.J. Wwa 1964. — R. KALETA: „Nagrodek generała J.” kompilacja. *Pam. Lit.* 1981 z. 2. — Z. SULEK: Sprzysiężenie J.J. Wwa 1982. — T. NAMOWICZ: Aufklärung und Revolution. Zu literarischen Texten der Jakobiner in Frankreich, Deutschland und Polen. *Wissenschaftliche Zeitschrift der F. Schiller-Universität (Jena)* 1983 nr 6. — J.W. GOMULICKI: Bajka o dwóch kłosach. Szkic z pogarnicza tekstologii, komparatystyki i sztuki interpretacji. *Rocz. Tow. Lit. im. A. Mickiewicza* 19 (1984). — M. PIASZYK: Kilka druków polskich z tłoczni lipskich z okresu konfederacji targowickiej. Próba ustaleń bibliograficznych. *Ze skarbcza kultury* z. 40 (1984). — K. GALON-KURKOWA: „Bohater Wilna” (Piotr Wiaziemski a J.J.). *Studia Polono-Slavica-Orientalia. Acta Litteraria* 11 (1988). — W. LISOWSKI: J.J. (1761–1794). Wwa 1988. — M. DOŁĘGOWSKA-WYSOCKA: Libertynizm radykała. *Współcz. Tyg. Argumenty* 1989 nr 43. — Z.M. ZACHMACZ: O autorstwie wiersza „Do egzulantów polskich. O stałości”. *Pam. Lit.* 1989 z. 2. — Z. LIBERA: J.J. w Warszawie. *Rocz. Warsz.* 23 (1993). — J.W. GOMULICKI: Coś nowego o „Sprzeczkach” J.J. Komunikat filologa. *Ogród* 1994 nr 1; przedr. *Wśród pisarzy Oświecenia*. Bydż. 1997 [1998]. — Z. LIBERA: J.J. (1761–1794). *Pisarze pol. Oświecenia*. T. 2. Wwa 1994 [z tekstami]. — M. PIETRZYK: J.J. *Inouoclaowski słownik biogr.* 2 (1994). — Z.M. ZACHMACZ: J.J., generał i poeta. Nad biografią i tekstami. Wwa 1995. — TENŻE: Jeszcze o „Sprzeczkach” J.J. — J.W. GOMULICKI: „Komunikatu filologa” uwag kilka. *Ogród* 1994 nr 4; przedr. *Wśród pisarzy Oświecenia*. Bydż. 1997 [1998]. — J.W. GOMULICKI: Przyjazny spór o losy autografów J.J. — Z.M. Zachmaczowi — rozjaśnienie. *Ogród* 1994 nr 4; przedr. *Wśród pisarzy Oświecenia*. Bydż. 1997 [1998].

E.A.

JASZOWSKI Stanisław 1803–1842

Urodzony w 1803 w Czyżkach koło Sambora; syn Józefa, urzędnika sądowego, i Franciszki z Kędzierskich. W 1818–19 uczęszczał na dwuletni kurs filozofii na Uniwersytecie Lwowskim, będący wstępem do właściwych studiów, których jednak nie rozpoczął. Skupił wówczas wokół siebie kółko młodzieży zainteresowanej literaturą polską. Pierwsze prace ogłosił w 1819 na łamach *Pamiętnika Lwowskiego* i *Rozmaitości*. Pisał i tłumaczył poezję (m.in. Georga Gordona Byrona, François Reného de Chateaubrianda, Thomasa Moore'a), powieści historyczne oraz artykuły krytyczne; publikował niemal we wszystkich ówczesnych czasopismach galicyjskich, zwłaszcza w *Rozmaitościach* (1819–42) i *Luowianinie* (1835–42), które również współredagował. W 1821 w *Pamiętniku Galicyjskim* zamieścił poemat pt. „Karpaty”. Pisywał także do wielu pism warszawskich, współpracował z Janem Nepomucenem Kamińskim, przekładając i przerabiając dla kierowanego przezeń teatru lwowskiego sztuki modnych wówczas autorów (m.in. Augusta Kotzebuego). Do twórczości własnej wprowadzał motywy osjaniczne, wielbił i naśladował poezję Mickiewicza. W napisanej w 1823 „powieści dramatycznej” pt. „Rozwida” (ogł. w t. 2 „Zabawek rymotwórczych”) wykorzystał wątek „Żeliszawa i Ludomiry”, utworu, który przełożył (z oryg. ogł. w *Rozmaitościach* 1819) dla wydawanego we Lwowie niemieckojęzycznego pisma *Mnemosyne* (1824 nr 68–69). Krytyka odmawiała mu talentu, podkreślano jednak jego zasługi jako popularyzatora w Galicji nowych zjawisk literackich. Już w 1820 ogłosił szkic pt. „Niec o bardach i Osjanie” (*Pszczola Polska* t. 1), w 1824 jako pierwszy w Polsce omówił krytycznie młodzieńczą twórczość Aleksandra Puszkina w tłumaczym z niemieckiego artykule pt. „Puszkina” (podp. S.J.; ogł. w *Rozmaitościach* nr 49). Pisywał także w wydawanych przez siebie almanachach *Słowianin* (1837–39) i *Dniestrzanek* (1841). W latach późniejszych pisywał gawędy szlacheckie. Zmarł we Lwowie 12 lutego 1842; pochowany na Cmentarzu Paparówka; w 1868 przeniesiono jego prochy na Cmentarz Łyczakowski.

TWÓRCZOŚĆ

1. Zabawki rymotwórcze. T. 1–3. Lw. 1826.
  2. Powieści historyczne polskie. T. 1–3. Lw. 1829–30.
- W t. 1 m.in.: Elżbieta księżniczka Ostrogska (*Rozmaitości* 1827 nr 19–22, przekł. niem. 1827).

3. Bitwa pod Stubnem. Powieść historyczna z w. XIV. T. 1–2. Lw. 1831.
4. Mulatka. Powieść wierszem. Lw. 1833.

Przedr. wierszy: *Zbiór poetów pol.* 2 (1961).

Przekł. komedii z franc. i niem. – w zbiorach Bibl. Ossol.

OPRACOWANIA

NK 7 (1968), 9 (1972); LP

W. ZAWADZKI: Pamiętniki życia literackiego w Galicji. [Powst. ok. 1870]. Przygotował do druku, wstępem i przypisami opatrzył A. Knot. Kr. 1961. — [P. CHMIELOWSKI] PChm. *Wielka enc. powsz. ilustr.* 32 (1902). — M. SZYJKOWSKI: Ossyan w Polsce na tle genyzy romantycznego ruchu. Kr. 1912. — F. ILEŚIĆ: Motyw „Żeliszaw i Ludomira”. *Pam. Lit.* 1929 z. 1, 1932 z. 3/4. — A. KNOT: Dążenia oświatowe młodzieży galicyjskiej w latach 1815–1830. Wr. 1959. — M. JANION: *Pol. słownik biogr.* 11 (1964–1965). — H. STANKOWSKA: Początki powieści historycznej w Polsce. Opole 1965. — *Dzieje folklorystyki pol. 1800–1863*. Wr. 1970. — K. POKLEWSKA: *Obraz lit. pol.* S. 3 t. 1 (1975). — TAŻ.: S.J. – popularyzator romantyczności. W: *Galicja romantyczna (1816–1840)*. Wwa 1976. — J. KOLBUSZEWSKI: „Karpaty” S.J. Jakże to góry? *Kultura, lit., folklor.* Wwa 1988. — S. NIEDZIELA: S.J. a J. Kollár. W: *Slawistyczne studia literackie od renesansu do współczesności*. Kr. 1994.

WA.-Sz., WR.-S.

JAŚKIEWICZ Mikołaj 1717–1779

Urodzony w 1717 w szlacheckiej rodzinie ormiańskiej herbu Sulima, osiadłej na Rusi. Około 1737 został księdzem (nie był jednak jezuitą, jak informowali niektórzy biografowie, myląc go z Mikołajem Juśkiewiczem). Bliskie związki łączyły go z rodziną wojewody wołyńskiego, Józefa Jana Kantego Ossolińskiego, oraz z Józefem Andrzejem Załuskim i Józefem Epifanem Minasowiczem. Jako pisarz debiutował w 1757 traktatem moralno-filozoficznym „Polityk chrześcijański”, później parał się głównie twórczością poetycką. Na początku lat sześćdziesiątych był kanonikiem warszawskim, w 1767–70 — sufraganem kanonii kijowskiej i kanonikiem chełmskim, następnie — kanonikiem chełmskim i łowickim. W 1769 i 1776 ogłosił kilka artykułów w *Monitorze* (m.in. pod pseud. Exodus Dobrowierski i Philalethes Prawdzicki). Był pierwszym polskim tłumaczem „Ody do człowieka” Aleksandra Pope’a (tekst niezachowany). Zmarł 23 lutego 1779 w Łowiczu.

1. Polityk chrześcijański, albo przestrogi i uwa-
gi chrześcijańsko-polityczne wszelkiemu stanowi
służące. Wwa 1757. Wyd. nast. Wwa 1767.

Pewne zapożyczenia treści z rozprawy pisarza hiszpań-
skiego D. Saavedra Fajardo: Idea principis christiano-
politici symbolis expressa (1648).

2. Wdzięczność obowiązane serca przy imie-
ninach dorocznych ... Teresy z Stadnickich ...
Ossolińskiej, wojewodziny wołyńskiej oświadczo-
na. Wwa 1762 (wiersz).

3. Szczęśliwość życia wiejskiego wierszem oj-
czystym opisana. Łowicz 1773 (dwa wyd.).

4. Życzliwość okazana podczas aktu weselnego
... hrabi na Tęczynie i Ossolinie Ossolińskiego...
B.m. 1774.

5. Skarb w ziemi ukryty, nieśmiertelna w śmier-
telnym ciele dusza, albo szacunek duszy ludzkiej,
przez ... opisany wierszem ojczystym R.P. 1775.
Dzieło pogrobkowe staraniem J.E.M. K.K.K. [J.E.
Minasowicza] z rękopisma autora wydane. Wwa
1779 (z przedmową-wspomnieniem o autorze).

6. Kazania postne z rozmyślaniami o Męce Pań-
skiej, na uwagi wszystkich tajemnic podzielone...
Łowicz 1779.

7. Wyprowadzenie duszy na drogę wieczności, albo
afekta do Boga strzeliste... Łowicz 1779
Anonim.

8. Nabożeństwo do świętego Jana Bożego.
Łowicz b.r.

Przekłady

9. J.B. Bossuet: Wykład nauki katolickiej o tych do-
wodach, o których jest sprzeczka Kościoła Świętego z
dysydentami, po francusku spisany od ..., po łacinie
tłumaczony przez Klauzjusza Fleury ..., a po polsku z
obu języków przełożony przez... Wwa 1762.

Prace edytorskie

10. F.A. Muratowicz: Niepróżnujące próżnowa-
nie. Wwa 1759.

Wyd. przygotowane na zlecenie J.A. Załuskiego przy
współpracy J.E. Minasowicza; pod dedyk. wydawcy
podp. Jaśkiewicz.

OPRACOWANIA

NK 5 (1967).

E. RABOWICZ. *Pol. słownik biogr.* 11 (1964–1965). —
TENŻE: Z dziejów recepcji Pope'a w Polsce. *Prace o lit. i*
teatrze ofiarowane Z. Szwejkowskiemu. Wr. 1966. —
I. STASIEWICZ-JASIUŁOWA: Człowiek i obywatel w piśmien-
nictwie naukowym i podręcznikach polskiego Oświecenia.
Wr. 1979. — B. ROK: Ormianin M.J. (1717–1779) i jego po-
uczenia duszpasterskie. *Śl. Kwart. Hist. Sobótka* 1996 nr 1/3.
E.A.

JAŚKOWSKI Jan Nepomucen 1807–1882

Urodzony w 1807 w Wąchocku w Kieleckiem; syn
Pawła i Katarzyny z Pomianowskich. Uczył się
u cystersów w Wąchocku, później u pijarów w Ra-
domiu, gdzie utrzymywał się z korepetycji.
Debiutował wierszowanymi bajkami „Ogar”,
„Mucha”, „Do T.C.” w wydawnictwie *Kolęda na*
*rok 1828, czyli Nowe śpiewki, bajki, różne poe-
zje i szarady* (Wwa 1828 s. 56–57 podp.: J.N.J.).
Po ukończeniu gimnazjum przez rok był nauczy-
cielem prywatnym. Rozpoczęte studia na Uniwer-
sytecie Warszawskim przerwał mu wybuch pow-
stania listopadowego, w którym wziął udział, do-
sługując się stopnia oficera. Kontynuował twór-
czość poetycką, pisząc głównie utwory liryczne,
ballady, elegie i legendy. Od 1832 był korepety-
torem u Kretkowskich w Grabowie (pow. łączycy-
ki). Mieszkał w Krakowie, lub podróżował ze
swym uczniem, synem kasztelanowej Klementyny
Kretkowskiej, po Niemczech, Szwajcarii i Wło-
szach. Utwory poetyckie drukował przeważnie
pod kryptonimem J.N.J. w czasopismach wielko-
polskich, m.in. w *Przyjacielu Ludu* (1836–41; tu
m.in.: „Elegia na śmierć Kazimierza Brodzińskiego”
1836 nr 20; „Grosz wdowy” 1836 nr 23;
„Policzek. Zdarzenie prawdziwe” 1837 nr 23;
„Ballada jakich wiele” 1838 nr 21) i w *Tygodniku*
Literackim (1838–41; tu m.in.: „Błogosławień-
stwo polom” 1840 nr 17; „Cześć autorowi Marii”
1840 nr 45; „Gościnność” 1840 nr 46). W 1840
ożenił się z Klementyną Kretkowską i zajął gospodar-
stwem. W tymże roku i następnym jeździł
wraz z żoną do Wrocławia, gdzie zaprzyjaźnił się
z Franciszkiem Morawskim. W 1841–42 drukował
swoje utwory w *Bibliotece Warszawskiej* (tu
m.in.: „Dwaj bracia. Legenda” 1841 t. 3) oraz w
Przeglądzie Warszawskim (tu wiersz: „Początek
zimy” 1842 t. 3). Od 1843 mieszkał w majątku
żony Besiekierzy w powiecie łączycyckim, a około
1850 przeniósł się do Chociwina (pow. rawski).
Owdowiawszy ożenił się z Henryką Wolffówną.
Był członkiem Towarzystwa Rolniczego. Jego
wiersze były często przedrukowywane w czytan-
kach szkolnych i zbiorach poetyckich, zwłaszcza
wówczas popularna „Ballada, jakich wiele”.
Część swego majątku zapisał Kasie im. Miano-
wskiego. Utworzył fundusz pomocy dla ubogich
uczniów szkół radomskich. Zmarł 10 maja 1862
w Chociwiu.

TWÓRCZOŚĆ

1. Poezje. Wwa 1883.

Zawartość: 68 wierszy, w większości druk. poprzednio w
czasop.

Przekład

2. A. Bernard: Stary Robin Grej. Ballada szkocka. *Bibl. Warsz.* 1841 t. 3.

Przedr. wierszy: *Księga wierszy pol.* 1 (1954) i wyd. nast. *Zbiór poetów pol.* 2 (1961).

OPRACOWANIA

NK 7 (1968); LP

[S. GRUDZIŃSKI] S.G.: J.N.J. *Tyg. Powsz.* 1882 nr 22. — [A. PIETKIEWICZ] A. Plug: J.N.J. *Kłosa* 1882 nr 883. — [L. TATOMIR] L.T.: J.N.J. *Szkola* 1882 s. 190–191. — P. CHMIEŁOWSKI: J.N.J. *Złota przędza poetów i prozaików pol.* T. 3. Wwa 1886. — S. ZDZIARSKI: Ludowość w poezji polskiej XIX wieku. *Lud* 1904 t. 10 i odb. — I. OPACKI: Ewolucje balladowej opowieści. Zagadnienie narratora i narracji w balladzie lat 1822–1920. *Lubl.* 1961. — *Ballada pol.* Wr. 1962 BN 1, 177. — S. SIEROTWIŃSKI. *Pol. słownik biogr.* 11 (1964–65).

H.G.

JATOWT Maksymilian

ok. 1827 – 1895

Nazwisko zmienione: Jakub Gordon.

Urodzony około 1827 w rodzinie drobnej szlachty litewskiej. Gimnazjum ukończył w Warszawie. W 1845 oskarżono go o udział w Związku Narodu Polskiego i wcielono karnie do wojska, skąd uciekł we wrześniu tegoż roku. Udał się na Śląsk i w Mikołowie poznał Cypriana Norwida, który ułatwił mu ucieczkę, dając swój paszport i pieniądze. J. wyjechał do Wrocławia i Lipska, podróżował po Włoszech i Szwajcarii, a w 1847 udał się do Paryża, gdzie pod nazwiskiem Norwida zamieszkał u księży zmarłych wstąpił do pracy w kancelarii Adama Kazimierza Czartoryskiego. Według niesprawdzonej wersji, przekazywał ambasadzie rosyjskiej tajne dokumenty kancelarii A.K. Czartoryskiego, oddał tam także paszport C. Norwida. Około 1848 znalazł się w Krakowie i brał udział w konspiracji rewolucyjnej. Przekroczył nielegalnie granicę zaboru rosyjskiego i został uwięziony, a następnie wcielony do wojska i zesłany do Uralska, gdzie zaprzyjaźnił się z Zygmuntem Sierakowskim. W 1849–55 przebywał w Orenburgu, Orsku i Ileckiej Zaszczycie. Następnie został zesłany na Krym, skąd uciekł do Ameryki Północnej i przyjął obywatelstwo amerykańskie, zmieniając nazwisko na Jakub Gordon. Pod wpływem przeżyć doznanych w Rosji, a potem w Ameryce zaczął pisać wspomnienia i reportaże podróżnicze, debiutując tomem „Moskwa. Pamiętniki Polaka z Koro-

ny...”. Nawiązał także współpracę z pismami polskimi i obcymi, wychodzącymi w Stanach Zjednoczonych i w Europie. W 1861 wrócił do Europy, dużo podróżował, zbierając materiały do dalszych reportaży. W 1865 przebywał w Dreźnie. Po powrocie do kraju redagował w Sanoku *Reformę* (1868–69), współpracował ze *Strzebą* (1868–72), w 1871 wydawał w Krakowie *Zagrodę, Tygodnik dla Ludu*. Około 1872 zamieszkał we Lwowie i pracował jako archiwista oddziału rachunkowego Wydziału Krajowego. Zapadł na chorobę umysłową. Zmarł 27 listopada 1895 we Lwowie.

T W Ó R C Z O Ś Ć

1. Moskwa. Pamiętniki J.G. Polaka z Korony, obywatela Stanów Zjednoczonych Ameryki. Paryż 1861. Wyd. nast. m.in.: pt. *Obrazki caryzmu. Pamiętniki. Z przedmową B. Trentowskiego.* Lipsk 1861 *Bibl. Pisarzy Pol.* t. 6; Chicago 1886. Pięć wyd. do 1886.

Przekł.: franc. 1861, niem. 1863.

2. Soldat. Nowe pamiętniki. Bruksela 1864. Wyd. 2 przejrz. i dopełnione pt. *Soldat, czyli sześć lat w Orenburgu i Uralsku. Nowe pamiętniki.* Lipsk 1865 *Bibl. Pisarzy Pol.* t. 33. Przedr. fragm. Z. Trojanowiczowa: *Sybir romantyków.* Kr. 1992. Wyd. 2 Pozn. 1993.

Przekł.: czes. 1864, niem. 1864.

3. Kaukaz, czyli ostatnie dni Szamyla. Powieść historyczna. Lipsk 1865 *Bibl. Pisarzy Pol.* t. 34. Wyd. nast. Wwa 1904.

4. Przechadzki po Ameryce. Berlin 1866. Przedr. częściowy w poz. 12.

5. Podróż do Nowego Orleanu. Lipsk 1867 *Bibl. Pisarzy Pol.* t. 48. Wyd. nast. Pozn. 1912 *Bibl. Poetów i Pisarzy Pol.* t. 38. Przedr. częściowy w poz. 12.

6. Obrazki galicyjskie. Sanok 1869. Wyd. nowe pt. *Obrazki galicyjskie z r. 1863.* Kr. 1882.

7. Grzechy Krystyny, królowej hiszpańskiej. Powieść historyczna (podług oryginału francuskiego). Lw. 1870.

8. Szkice i ramotki. Lw. 1870.

9. Gdy się było młodym. Wspomnienia z podróży po szerokim świecie. Lipsk 1871 *Bibl. Pisarzy Pol.* t. 63.

10. Wspomnienia z Szwajcarii i Włoch. *Strzecha* 1871 nr 2–10.

11. Turysta z musu. T. 1–2. Lw. 1873.

Wybory twórczości

12. Wytłumaczę Wam, skąd się wzięła Ameryka. Wybór, wstęp i oprac.: R. Przybyłowska-Bratkowska, S. Bratkowski. Wwa 1979.

Koresp. J. znajduje się m.in. w *Bibl. Jagieli.*

M. JANIK: Dzieje Polaków na Syberii. Kr. 1928 s. 252–255. — Z. [TROJANOWICZ-]MUSZYŃSKA: Norwid w więzieniu berlińskim. *Pam. Lit.* 1961 z. 1. — M. TYROWICZ: *Pol. słownik biogr.* 11 (1964–1965). — W. BARANOWSKI: Etnograficzne i folklorystyczne obserwacje M.J. (J. Gordona) na terenie kozacczyny uralskiej z połowy XIX w. *Acta Universitatis Lodzianis* 1979 nr 51. — R. DZIESZYŃSKI: J. Gordon i sanocka „Reforma”. *Podkarpacie* 1988 nr 52.

W.A.-Sz.

JAWORSKI Stanisław 1711 – ok. 1791

Urodzony 25 kwietnia 1711 w Kalisziem w rodzinie szlacheckiej. Kształcił się najprawdopodobniej w szkołach jezuickich w Kaliszu, następnie wstąpił do jezuitów. Nowicjat odbył w Krakowie (1728/29–1729/30), studia filozoficzne w Lublinie (1730–33), teologiczne w kolegium św. Piotra w Krakowie (1736–40), gdzie też przyjął święcenia kapłańskie (1739). Pracę nauczycielską rozpoczął jako profesor klas niższych w kolegiach w Jarosławiu (dwa lata) i Krasnymstawie (dwa lata). Był profesorem retoryki w Kaliszu (1743–46), w 1746 debiutował w druku i na scenie szkolnej napisanym w języku polskim utworem dramatycznym „Jonatas, tragedia święta”. Następnie pracował w Piotrkowie (1746/47). W 1749/50–1750/51 wykładał w Rawie filozofię moralną, w 1751/52 — retorykę w Lublinie, w 1753/54 — teologię moralną w Przemyślu, a w 1755–59 — retorykę w Collegium Nobilium we Lwowie. Po podziale polskiej prowincji zakonnej jezuitów na małopolską i wielkopolską (1756) przydzielony został do prowincji małopolskiej. Był też profesorem kolegiów w Kamieńcu Podolskim (rok) i Krośnie (trzy lata), misjonarzem w Krośnie i Ostrogu (rok), prefektem studiów w Samborze i Przemyślu (rok). W 1761 został przeniesiony do prowincji wielkopolskiej, gdzie pracował w Grudziądzu (jako misjonarz) i w Kaliszu (jako penitencjarz), w 1746–67 uczył retoryki w Gdańsku, w 1768/69 był prefektem studiów wyższych i profesorem teologii moralnej w Brześciu Litewskim, następnie prefektem szkół w Rawie. Utrzymywał bliskie kontakty naukowe z Józefem Andrzejem Załuskim i w wyniku jego nalegań ogłosił pracę poświęconą teorii wymowy i apologetyce (kontynuator Jerzego Gengella, przeciwnik Kartezjusza). Kasata jezuitów w 1773 zastała go w Łęczycy na stanowisku ojca duchownego. W 1775 Komisja Edukacji Narodowej przyznała mu jako zasłużonemu nauczycielowi

emeryturę, którą otrzymał od września 1777, choć pracował jeszcze w 1777/78 jako nauczyciel klasy IV szkoły wojewódzkiej w Łęczycy. Na listach emerytów Komisji figurował do 1791. Zmarł około 1791, być może w Warszawie, gdzie jeszcze w 1786 odbierał emeryturę.

T W Ó R C Z O Ś Ć

1. Jonatas, tragedia święta, na widok dana od prześwietnej młodzi ćwiczącej się w naukach poetycznych i geograficznych na publicznej sali szkolnej Collegium Kaliskiego Societatis Jesu R. P. 1746... Kalisz 1746. Wyd. 2 Kalisz 1748. Przedr. z wyd. 1 oprac. I. Kadulska. W: Teatr jezuicki XVII i XVIII w. w Polsce. Gdańsk 1998 (w tyt. inf. o wyst. na scenie kolegium piotrkowskiego).

2. Pro M. Tullio Cicerone atque styli oratorii adiumento oratio in studiorum innovatione habita Petricoviae [1746]. Sandomierz 1748. Wyd. 2 w poz. 6.

3. Pro vera eloquentia oratio in solenni studiorum innovatione Lublini habita... 1751. Lubl. 1751. Wyd. 2 w poz. 6.

4. Oratio in studiorum invocatione dicta Leopoli ... A.D. 1758... Rkps Lw. Bibl. Nauk., zbiory b. Ossol. sygn. 798 (116).

5. Pierwsza bezkrwawa ofiara w Jonacie, Bogu na śmierć poświęconym przez kapłaństwa powagę, krwi królewskiej godność, rycerstwa cnotę, przy życiu drogim i zasług koronie zachowanym okazana ..., powtórzona na sali szkół Societatis Jesu, przez ... młodzież prowincji pruskiej ... publicznemu widokowi podana tragedia święta w Gdańsku ... 1767 die 15 czerwca. B.m. [1767]. Niepodp.

6. Specimina litteraria laborum in Reipublicae Orthodoxae atque Ecclesiae obsequia susceptorum. Wwa 1767.

7. Pierwszy grunt łacińskiego języka do ugruntowania pamięci młodych na rozumne pojęcie początków tego powszechnego języka założony... Lw. 1779. Reguly gramatyczne ujęte w wierszyki.

Koresp. z J.A. Załuskim zachowana w rkpsach Bibl. Nar.

OPRACOWANIA

NK 5 (1967), 6/2 (1972)

[W. KUBICKI] Ks.Wł.Ku. *Wielka enc. powsz. ilustr.* 31/32 (1902/03). — M. SZYJKOWSKI: Dzieje nowożytnej tragedii polskiej. Typ pseudoklasyczny, 1661–1831. Kr. 1920. — S. BEDNARSKI: Upadek i odrodzenie szkół jezuickich w Polsce. Kr. 1933. — W. WĄSIK: Kartezjusz w Polsce. *Przeegl. Filoz.* 1937 i odb. — T. WITCZAK: Teatr i dramaty staropolski w Gdańsku. Gdańsk 1959. — E. RABOWICZ: Gdański teatr jezuicki wobec Oświecenia.

Gdańskie Zesz. Nauk. 1961 z. 1/2. — B. NATOŃSKI. *Pol. słownik biogr.* 11 (1964–1965). — L. SZCZUCKI. *Filoz. w Polsce. Słownik pisarzy.* Wr. 1971. — J. POPLATEK: Komisja Edukacji Narodowej. Udział byłych jezuitów w Komisji Edukacji Narodowej. Kr. 1973. — I. KADULSKA: Ze studiów nad dramatem jezuickim wczesnego Oświecenia (1746–1765). Wr. 1974. — R. DAROWSKI: Poglądy filozoficzne S.J. *Rocz. Filoz.* 1981. — *Enc. wiedzy o jezuitach na ziemiach Polski i Litwy 1564–1995.* Oprac. L. Grzebień. Kr. 1996. — I. KADULSKA: S.J., kaliski reformator teatru jezuickiego. *Jezuici w przedrozbiorowym Kaliszu. Mater. z Sympozjum poświęconego 400-leciu konsekracji kościołów św. św. Wojciecha i Stanisława w Kaliszu.* Kalisz 1996 [wyd. 1997]. — R. DAROWSKI: Poglądy filozoficzne S.J. W: *Studia z filozofii jezuitów w Polsce XVII i XVIII w.* Kr. 1998. — K. PUCHALSKI: Edukacja historyczna w jezuickich szkołach Rzeczypospolitej 1565–1773. Gdańsk 1999.

E.A.

JAXA BYKOWSKI Ignacy

zob. BYKOWSKI Ignacy Jaxa

JAXA MAKULSKI Franciszek

zob. MAKULSKI Franciszek Jaxa

JAXA MARCINKOWSKI Antoni

zob. MARCINKOWSKI Antoni Jaxa

JAXA MARCINKOWSKI Kajetan

zob. MARCINKOWSKI Jaxa Kajetan

JEDLICZ Józef

1878–1955

Właściwe nazwisko: Kapuściński Józef

Urodzony 20 marca 1878 we wsi Wróblówka koło Nowego Targu w rodzinie góralskiej; syn Jakuba Kapuściarza i Marii z Cikowskich. Uczęszczał do szkoły w Czarnym Dunajcu i w Nowym Targu, do gimnazjum w Krakowie, następnie studiował filologię polską i klasyczną na Uniwersytecie Jagiellońskim. Nawiązał wówczas bliskie kontakty ze środowiskiem artystycznym Młodej Polski, m.in. z Janem Stenem, Wilhelmem Feldmanem, Tadeuszem Micińskim, Stanisławem Przybyszewskim. Więzy przyjaźni łączyły go z Władysławem Orkanem. Debiutował w 1899, ogłaszając wiersz pt. „Krzyk” w *Młodości* (z. 1) oraz nowelę pt. „Prymicjant. Szkic z Podtatrza” w *Krytyce* (z. 6), w której pisywał do 1907. W 1900 współpracował przy wydawaniu *Podgórzanina*. W 1904 poślubił Helenę Kissowiczównę. W 1904–06 pracował jako nauczyciel gimnazjalny w Jaśle. W tym roku zmienił nazwisko na Kapuściński i przeniósł się na stałe do Lwowa,

gdzie uczył do 1907. W latach następnych zajął się wyłącznie pracą literacką i publicystyczną. Wszystkie utwory pisywał pod pseudonimem Józef Jedlicz. W 1907–15 był kolejno kierownikiem działu literackiego i teatralnego w redakcjach *Dziennika Polskiego* i *Wieku Nowego*. Utwory własne i przekłady ogłaszał od 1907 w *Słowie Polskim*. W 1908–09 pracował w redakcji *Naszego Kraju*, w 1910–12 należał do zespołu redakcyjnego *Widnokreęgów*. W 1907 był współorganizatorem i wiceprezesem Związku Teatrów i Chórów Włociańskich, organizował i reżyserował widowiska teatralne dla ludu. W 1913–14 pracował w redakcji wydawnictwa *Skarbnica Polska*. W 1916 przebywał na leczeniu w Zakopanem, gdzie poznał bliżej Stefana Żeromskiego. Od 1917 pełnił funkcję kierownika Miejskiego Urzędu Opieki Społecznej we Lwowie. W 1919 był współorganizatorem Związku Zawodowego Literatów Polskich we Lwowie, w 1920–23 wiceprezesem. Wygłaszał odczyty i pogadanki radiowe, organizował cykle wykładów z dziedziny dramatu i teatru. W 1922–24 nadsyłał recenzje teatralne do warszawskiej *Rzeczypospolitej*, w latach następnych ogłaszał je w pismach lwowskich, m.in. w *Wiadomościach Teatralnych* (1925–28, od 1927 był tu redaktorem), w *Lwowskich Wiadomościach Muzycznych i Literackich* (1931–32). W 1925 został kierownikiem literackim teatrów miejskich, w 1928–39 pełnił funkcję referenta kultury i sztuki w magistracie lwowskim. W 1937 odmówił przyjęcia Srebrnego Wawrzynu Polskiej Akademii Literatury. W 1939 redagował *Scenę Lwowską*. W 1940–46 pracował w bibliotece przy lwowskiej Galerii Obrazów. Od 1946 mieszkał w Częstochowie, od 1953 w Warszawie. Zmarł 20 lutego 1955 w Warszawie.

T W Ó R C Z O Ś Ć

1. Słoneczna pieśń. [Poezje]. Kr. 1904. Niektóre utwory przedr. w poz. 6.
2. Jasny i Czarny. [Opowiadania]. Wwa 1909 *Nowości Lit.* t. 21. Wyd. nast. pt. Korale. Nowele. Wwa 1917. Niektóre utwory przedr. w poz. 6.
3. Nieznanemu Bogu. [Poezje]. Wwa 1912 *Pod Znakiem Poetów*. Niektóre utwory przedr. w poz. 6.
4. Teatr a kino. [Rozprawa]. Lw. 1924.

Przedr. wierszy: *Zbiór poetów pol.* 5 (1967) oraz w licznych antologiach.

P r z e k ł a d y

5. Arystofanes: Ptaki. Komedia fantastyczna. Wstęp: S. Witkowski. Lw. 1922. Wyd. nowe. Przekł. przejr., miejscami przetworzony i na nowo objaśniony przez tłum. Wstęp: K. Kumaniecki. Wwa 1954.

Ponadto przekładał drobne utwory J.W. Goethego, F. Hebbła, W. Whitmana, przedr. w poz. 6, a także partie liryczne „Ifigenii w Aulidzie” Eurypidesa, „Kredowego koła” Klabunda [A. Henschkego] oraz „List żaka do panny” (przedr. *Najstarsza poezja pol.-łac.* Wr. 1952 BN I, 141).

Wybór utworów

6. Utwory wybrane. Wstęp i oprac. A. Czabawska-Wróbel. Kr. 1998.

Koresp. znajduje się w Bibl. Jagiel. (tu m.in. listy do W. Orkana) oraz w Ossol. Koresp. ze S. Żeromskim ogł. P. Kądziela. *Ruch Lit.* 1988 z. 6.

OPRACOWANIA

NK 14 (1973); LP

M. GREKOWICZ-HAUSNEROWA. *Pol. słownik biogr.* 12 (1966). — R. GERLECKA. *Obraz lit. pol.* S. 5 t 1 (1968). — W. HENDZEL. Regionalizm w twórczości J.J. *Zesz. Nauk. WSP w Opolu* 12 (1974). — TENŻE: Z badań nad życiem i twórczością J.J. *Tamże* 14 (1976). — TENŻE: J.J. w opinii krytyki literackiej. *Tamże* 25 (1986).

WA.-Sz.

JELLENTA Cezary

1861–1935

Pierwotne imię i nazwisko: Napoleon Hirschband (Hirschband).

Urodzony 13 kwietnia 1861 w Warszawie; syn Hermmana Hirschbanda, urzędnika bankowego. Uczęszczał do II Gimnazjum w Warszawie, do 1884 studiował prawo i filozofię na Uniwersytecie Warszawskim. Debiutował jako poeta w 1880 ogłaszając w *Tygodniku Powszechnym* nr 22 wiersz „Dziewczęca logika”. Ważniejszą jednak dziedziną twórczości J. była krytyka literacka, którą uprawiał na łamach czasopism pozytywistycznych: *Prawda* (1882–1901), *Przegląd Tygodniowy* (1883–1900) i *Ateneum* (1884–95). Ogłaszał tu liczne artykuły także z zakresu socjologii, etyki, estetyki, historii i filozofii. W 1887 wyjechał do Monachium, gdzie studiował filozofię. Ożenił się z Albiną Stanisławą Szawińską, osiadł w Warszawie i do 1905 pracował jako adwokat, kontynuując jednocześnie działalność krytycznoliteracką. Współpracował m.in. z *Głosem*. W 1903–05 był kierownikiem literackim *Ateneum*. W 1905 zagrożony aresztowaniem — z powodu ożywionej działalności odczytowej w duchu niepodległościowym — wyjechał do Niemiec; przebywał w Berlinie, Lipsku i Dreźnie. W 1911 zamieszkał w Krakowie. Wykładał literaturę w Instytucie Muzycznym, w 1912–14 wydawał i redagował *Ryduwan. Miesięcznik poświęcony*

sprawom twórczości i kultury polskiej. W 1914 wrócił do Warszawy i współpracował z *Kurierem Porannym* w dziale krytyki teatralnej i muzycznej. W 1918 zmienił prawnie imię i nazwisko na Cezary Jellenta (swoją dotychczasowy pseudonim literacki). W 1919 wznowił na krótki czas wydawanie *Ryduwanu*, w 1921–23 współpracował z *Gazetą Policji Państwowej*. W 1923–27 redagował pismo *Biały Paw. Biuletyn Teatralno-Muzyczny*. W 1926–33 podróżował kilkakrotnie do Francji, Belgii, Holandii, Niemiec, Austrii, Czechosłowacji, Rumunii, wygłaszał tam liczne odczyty. Od 1929 pisywał do *Gazety Lwowskiej*, w 1930–32 drukował tu „Listy apolityczne z Warszawy”. Współpracował z Polskim Radiem (1930–34), w którym wygłosił wiele felietonów. Pod koniec życia ze względu na pogarszający się stan zdrowia przebywał często w Otwocku pod Warszawą, gdzie zmarł w nocy z 31 sierpnia na 1 września 1935. Odznaczony pośmiertnie Krzyżem Oficerskim Orderu Odrodzenia Polski i Medalem Niepodległości.

T W Ó R C Z O Ś Ć

1. Studia i szkice filozoficzne. Wwa 1891. Tu m.in.: Epidemia rozpacy; Sekta estetyczna.
2. Ideał wszechludzki w poezji współczesnej. T. 1. Kr. 1894; wyd. tyt. pt. Wszechpoemat i najnowsze jego dzieje. Wwa 1895 [1894]. Dalsze tomy nie ukazały się.
3. W przesileniu. Wykrawki z życia. [Opowiadania]. Kr. 1894.
4. Forpoczty. Książka zbior.... Lw. 1895. Współautorzy: W. Nalkowski, M. Komornicka. Tu: W upojeniu. Fantazja; Cieplarnia bezducha; Spośród zbira.
5. Nurty. Ogniwa dramatyczne. Część 1. Kr. 1896. Wyd. 2. Kr. 1899. Cz. 2 w poz. 10.
6. Galeria ostatnich dni. Wizerunki, rozbiory, pomysły. Kr. 1897.
7. Juliusz Słowacki dzisiaj. Szkic konturowy. Kr. 1900. Wyd. nast. znacznie przerobione i poszerz. pt. Druid Juliusz Słowacki. Brody-Lw. 1911.
8. Dante Alighieri. Życiorys. Wwa 1900; wyd. tyt. Wwa 1922.
9. Kraswa. Poemat dramatyczny z cyklu „Mity”. Kr. 1902.
10. Orfan. Kr. 1902. Tu m.in.: Orfan, części drugiej „Nurtów” fragmenty.
11. Linie Hofera. Powieść. *Ateneum* 1903–1905. Wyd. osob. Lw. 1908.
12. Meduza. Dramat w 1 a. *Dzien. Pozn.* 1906 nr 261–278. Red. ponowna z podtyt.: Fantazja dramatyczna w 3 a. Kr. 1912.
13. Cyprian Norwid. Szkic syntezy. Stanisławów 1909 *Lit. i Sztuka. Monogr.* 7.
14. Grający szczyt. Studia syntetyczno-krytyczne. Kr. 1912.

15. Baletnik. Sztuka w 4 a. z tańcami. *Rydwani* 1913 s. 23–24, 210–220. Wyd. osob. Wwa 1922 [1921].

16. Jasny Hubert. Powieść. Wwa 1922.

17. Wielki zmierzch. Pamiętnik. Wwa 1924. Wyd. nast.: przedmowa: R. Taborski. Wwa 1985.

18. Rycerze lilii. Powieść współczesna. Wwa 1926.

19. Powtórne ścięcie Samuela Zborowskiego i innych. Kartka z dziejów inkwizycji literacko-teatralnej. Wwa [1927].

20. Józef Piłsudski jako pisarz i mówca. Studium. Wwa 1929.

Przekł. holend. 1931.

21. Książę o turkusowych oczach. Powieść. Wwa 1929.

22. Wizja Madonny. [Opowiadania]. Wwa 1931 [1930].

23. Wiatraki Don Chichota. Pamiętnik-scenariusz. Wwa 1933.

Przedr. wierszy: *Zbiór poetów pol.* 4 (1965); przedr. prac publicystycznych: *Pol. krytyka lit. (1800–1918)*. Mater. T. 3. Wwa 1959; *700 lat myśli pol.* (1980); *Programy i dyskusje lit. okresu pozytywizmu*. Wr. 1985 BN 1, 249.

Przekładał drobne utwory G.G. Byrona, H. Heinego, R. Dehmel'a, E. Renana, M. Sałtykowa-Szczedrina.

OPRACOWANIA

NK 14 (1973); LP

R. TABORSKI. *Pol. słownik biogr.* 11 (1964–1965). — *Bibliogr. filoz. pol.* Wwa 1971. — T. LEWANDOWSKI: C.J. estetyk i krytyk. Działalność w latach 1880–1914. Wr. 1975. — TENŻE. *Obraz lit. pol.* S. 5 t. 4 (1977). — M. GŁOWIŃSKI: Młodopolska lektura Słowackiego C.J. *Telesy* 1979 nr 1. — Z. KUDEROWICZ: Artyści i historia. Wr. 1980. — B. CZESZKO: *Nowe Książki* 1985 nr 12 [rec. Wielkiego zmierzchu]. — M. JANTOS: Recepcja filozofii A. Schopenhauera w polskim modernizmie. C.J. *Zesz. Nauk. Akademii Górniczo-Hutniczej Kr.* 1985 nr 964 z. 27. — TAŻ: Poglądy etyczne C.J. *Tamże* 1985 nr 1008 z. 28. — S. JEDYNAK: Etyka w Polsce. Wr. 1986. — M.M. DROZDOWSKI. *Kron. Wzry* 1987 nr 3/4. — M. MIESES: C.N.H.J. W: Z. rodu żydowskiego. Wwa 1991. — M.J. OLSZEWSKA: C.J. i S. Witkiewicza „romans z narodem”. *Kategoria narodu w kulturach słowiańskich*. Wwa 1993. — M. GŁOWIŃSKI: Trzy młodopolskie manifesty literackie. *Pam. Lit.* 1995 z. 3.

WA.-Sz.

JEŁOWICKI Aleksander 1804–1877

Urodzony 18 grudnia 1804 w Hubniku na Podolu w rodzinie ziemiańskiej; syn Wacława i Honoraty z Jaroszyńskich. Początkowe nauki pobierał w domu, następnie w Gimnazjum w Winnicy na Podolu, które ukończył w 1820. W 1821 roz-

począł studia na wydziale filozofii Uniwersytetu Jagiellońskiego; w 1824 przeniósł się na Uniwersytet Warszawski, gdzie w 1825 uzyskał stopień magistra filozofii. Pod koniec 1825 powrócił do Hubnika i zajmował się gospodarstwem. Uczestnik powstania listopadowego, po jego upadku emigrował przez Drezno do Paryża. Działal tam w licznych organizacjach polskich, m.in. w Towarzystwie Naukowej Pomocy; zajmował się działalnością wydawniczą na potrzeby emigracji. Wydał własnym nakładem najważniejsze utwory Adama Mickiewicza. W 1835 został wraz z Eustachym Januszkiewiczem i Stefanem Dembowskim współzałożycielem drukarni i Księgarni Polskiej nakładowej oraz domu komisowego, które prowadził do 1839. Wydawał i redagował czasopisma: *Rocznik Emigracji Polskiej* (1836), *Wiadomości Krajowe i Emigracyjne* (1837), *Kalendarz Pielgrzymstwa Polskiego* (1838–40); współpracował z czasopismami, m.in.: *Souvenirs de la Pologne Historiques, Statistiques et Littéraires* (1833–34), *Trzeci Maj* (1834), *Kronika Emigracji Polskiej* (1834–35), *Nowa Polska* (1837–39), *Młoda Polska* (1838–39), *Comptendu de la Société des Études* (1839). W 1838 wstąpił do Seminarium Duchownego i 18 grudnia 1841 otrzymał święcenia kapłańskie. W 1842 wyjechał do Rzymu celem złożenia papieżowi sprawozdania o stanie Kościoła w kraju. W roku następnym wstąpił do Zgromadzenia Zmartwychwstania Pańskiego. Od 1844 pełnił funkcję przełożonego Misji Polskiej w Paryżu, zwalczal towianizm. W 1847 poznał w Rzymie Cypriana Norwida i przez szereg lat utrzymywał z nim kontakty. Stanisław Wyspiański wprowadził go jako jedną z postaci do „Legionu”. Zmarł w Rzymie 15 kwietnia 1877, pochowany w grobowcu swego zgromadzenia zakonnego.

T W Ó R C Z O Ś Ć

1. O towarzystwie wzajemnej pomocy. Paryż 1833; toż Lw. 1833. Wyd. 2 Lipsk 1866.

2. Uwagi o użyciu najkorzystniejszym czasu w emigracji wraz z projektem ogólnego stowarzyszenia się wychodźców polskich. Przez jednego z posłów. Paryż 1833.

3. O powstaniu. Paryż 1835.

Wyd. wraz z: W. Chrzanowski: O wojnie partyzanckiej.

4. Moje wspomnienia. T. 1–2. Paryż 1839. Wyd. nast. m.in.: wyd. 6 Wwa 1970.

5. Opowiadanie Makryny Mieczysławskiej, ksielni bazylianiek mińskich, o ich siedmioletnim prześladowaniu za wiarę. Z woli Grzegorza XVI papieża przez ... spisane w klasztorze Trojeckiej Góry od 6 listopada do 6 grudnia 1846 w Rzymie. Paryż 1846. Toż w jęz. franc. Paryż 1846. Wspólnie z A. Leitnerem i M. Rytlą.

6. Kazania o świętych polskich i o Królowej Korony Polskiej tudzież nauki przedślubne, mowy pogrzebowe i kazania przygodne. Paryż 1869. Przedr. częściowo w poz. 7.

Wydania zbiorowe

7. Kazania na święta patronów polskich i na rocznice narodowe. Wyd. E. Jełowicki. Lw. 1912.

Przekłady

8. H.F. Lamennais: Słowa wieszcz. Paryż 1834. Wyd. 2 Paryż 1834.

9. Tomasz à Kempis: O naśladowaniu Jezusa Chrystusa. Paryż 1841. Wyd. nast. m.in. [wyd. 13] Wwa 1910.

Ponadto wydał szereg własnych i tłumaczonych dzieł religijnych i kazań.

Koresp. znajduje się m.in. w Bibl. Kórn.; Bibl. Ukr. Akademii Nauk we Lw.; Arch. Zgromadzenia Zmartwychwstańców w Rzymie; Listy do K. Chodkiewiczowej wyd. F. German pt. Listy do Ksaweryny. Wwa 1964; Koresp. z C. Norwidem ogł. F. German. *Znak* 1960 nr 7/8; List do A. Mickiewicza ogł. J. Odrowąż-Pieniążek; Listy do A. Mickiewicza w Muzeum A. Mickiewicza w Paryżu. Wr. 1968 *Arch. Lit.* 12; Listy od C. Norwida ogł. w: C. Norwid: Pisma wszystkie. T. 8 i 9. Wwa 1971.

OPRACOWANIA

NK 7 (1968), 9 (1972); LP

L. GADON: Emigracja polska. Pierwsze lata po upadku powstania listopadowego. T. 2-3. Kr. 1901-1902. — [S. POPLAWSKI] S.Pł. *Wielka enc. powsz. ilustr.* 32 (1902). — W. HAHN. *Wiek XIX. Sto lat myśli pol.* 6 (1911). — P. SMOLIKOWSKI: Historia Zgromadzenia Zmartwychwstania Pańskiego. T. 1. Kr. 1925. — A.F. GRABSKI: Z dziejów księgarstwa polskiego w Paryżu. *Rocz. Bibl.* 1960 z. 1/2. — S. SKWARCZYŃSKA: Listy A.J. do K. Chodkiewiczowej jako materiał do wiedzy o Mickiewiczu. *Prace Polon.* S. 17 (1961). — F. GERMAN. *Pol. słownik biogr.* 11 (1965). — *Kron. życia i twórczości Mickiewicza 1832-1834* (1966), *1840-1844* (1968), *1848-1849* (1969). — M. STRASZEWSKA: Życie literackie Wielkiej Emigracji we Francji 1831-1840. Wwa 1970. — J.W. GOMULICKI: A.J. W: C. Norwid: Pisma wszystkie. T. 10: Listy. Wwa 1971 s. 375 (Słownik biogr.). — J.Z. JAKUBOWSKI: Wśród pamiętnikarzy. *Nowe Książki* 1971 nr 1 [dot. „Moich wspomnień”]; — B. ŁOPUSZAŃSKI. *Studia Hist.* 1971 nr 4 [dot. j.w.]. — S. WŁOSZCZEWSKI: A.J. — powstaniec, publicysta, wydawca, działacz i zakonnik. *Tyg. Powsz.* 1971 nr 5. — W. ZACHOROWSKI. *Słownik pracowników książki pol.* Wwa 1972. — J. DACKIEWICZ: Paryż księdza Jełowickiego. W: O Francji, o tęsknocie, czyli każdy kochał

inaczej. Łódź 1974. — J. MRÓWCZYŃSKI: Wprowadzenie do źródeł historii i duchowości zmartwychwstańskiej. Rzym 1977 [tu: bibliografia]. — F. GERMAN: A.J. *Novum* 1978 nr 8/9. — S. SZURO. *Tyg. Powsz.* 1978 nr 4. — B. MICEWSKI. *Słownik pol. teologów katol.* 2 (1982). — B. BURDZIEJ: Nieznany list Rafała Kalinowskiego błogosławionego do ks. A.J. *Przegl. Powsz.* 1988 nr 2. — K. RUTKOWSKI: Stos dla Adama albo Kacerze i kapłani. Wwa 1994.

WR.-S., WA.-Sz.

JENIKE Ludwik 1818-1903

Urodzony w 1818 w Warszawie w rodzinie mieszczańskiej; syn Karola, urzędnika Izby Obrachunkowej, i Wilhelminy z domu Spiess. Do 1829 uczył się w Warszawie, w szkole wydziałowej przy ul. Królewskiej, później w gimnazjum na Lesznie. W 1833 złożył egzamin dojrzałości i rozpoczął pracę biurową w Izbie Obrachunkowej. Debiutował w 1838 w *Gazecie Porannej* wierszem „Fiołek” oraz artykułem „Czas ubiegający” (nr 244 i 245, podp. L.J.). Uczestniczył w warszawskim życiu literackim. Około 1840 nawiązał bliższe kontakty z gronem „entuzjastek”, bywał w salonach Seweryny Pruszkowej i Niny Łuszczewskiej. W 1851 ożenił się z Anielą Rydzewską. W 1852-59 redagował miesięcznik *Księga Świata*, w 1859-86 był naczelnym redaktorem *Tygodnika Ilustrowanego*. Przekładał z literatury niemieckiej, głównie utwory Johanna Wolfganga Goethego. Przyjaźnił się z Oskarem Kolbergiem. W 1863-67 był członkiem redakcji *Biblioteki Warszawskiej*. W 1869 owdowiał, w roku następnym ożenił się z Teklą Dalewską. W 1877-98 był prezesem Kolegium Kościelnego Parafii Ewangelicko-Augsburskiej Św. Trójcy w Warszawie. W 1888-90 współpracował z redakcją *Kłosów*, w 1896-97 z *Ateneum*. Przez wiele lat był prezesem rady opiekuńczej kasy pożyczek i wsparł dla literatów przy Warszawskim Towarzystwie Dobroczynności, członkiem komitetu budowy pomnika Adama Mickiewicza. Zmarł 2 maja 1903 w Warszawie; pochowany na Cmentarzu Ewangelickim przy ul. Młynarskiej.

T W Ó R C Z O Ś Ć

1. Stefan Czarniecki. Urywek historyczny. *Księga Świata* 1855; wyd. osob. Wwa 1891.
2. O znaczeniu rytmu w poezji, a mianowicie o rytmiczności języka polskiego. Wwa 1865 odb. z *Bibl. Warsz.*
3. Kronika Zboru Ewangelicko-Augsburskiego w Warszawie od 1782 do 1890. Wwa 1891.
4. Młodość Goethego i nieprzełożone dotąd poezje jego ulotne. Cz. 1-2. Wwa 1897.

Tu: cz. 1: Młodość Goethego na tle własnych jego wspomnień; cz. 2: Goethego nieprzetłózone dotąd poezje ulotne.

5. Ze wspomnień. Cz. 1–2. Wwa 1910 *Bibl. Dzieł Wybor.* t. 622–623.

Przekłady

6. K. Rotteck: Historia nowożytna. Ciąg dziejowy od odkrycia Ameryki aż do rewolucji francuskiej. T. 1–2. Wwa 1852. Wyd. nast. Wwa 1854. Podp.: L.J.

7. J.F. Cooper: Krzysztof Kolumb. Wwa 1853. Wyd. nast. Wwa 1989.

8. J.W. Goethe: Torquato Tasso. Dramat w 5 a. Wwa 1861; przedr. w poz. 15.

9. J.W. Goethe: Ifigenia w Taurydzie. Dramat w 5 a. Wwa 1863; przedr. w poz. 15.

10. J.W. Goethe: Żywot ziemski artysty. *Bibl. Warsz.* 1863 t. 4 i nadb.

11. T. Körner: Zriny. Tragedia z dziejów węgierskich w 5 a. Przetłóżył wierszem rytmicznym... Wwa 1867. Wyd. nast. Złoczów 1905 *Bibl. Powsz.* nr 56/57.

12. J.W. Goethe: Herman i Dorota. Poemat w 9 pieśniach, przetłóżył sześciomiarem (heksametrem) polskim... *Tyg. Ilustr.* 1872 nr 227–235; wyd. osob. Wwa 1872; przedr. w poz. 15. Wyd. nast.: oprac. Z. Zagórowski. Kr. 1928 *BN II*, 51.

13. J.W. Goethe: Reineke-lis. Poemat satyryczny w 12 pieśniach. Oprac. sześciomiarem (heksametrem) polskim... *Tyg. Ilustr.* 1877 nr 72–79; wyd. osob. Wwa 1877; przedr. w poz. 15. Wyd. nast.: Wwa 1899; Toledo 1910.

14. J.W. Goethe: Faust. Tragedia. *Ateneum* 1887 t. 2–3; wyd. osob. Wwa 1889. Wyd. nast.: wyd. nowe przejrz. i pomnożone. Złoczów 1891; Lw. [ok. 1926].

15. J.W. Goethe: Wybór pism. Wwa 1889.

16. Prometeusz. Fragment dramatyczny. *Ateneum* 1892 t. 2.

17. J.W. Goethe: Z mojego życia. (Prawda i fantazja). Przetłóżył i wstępem oraz przypisami opatrzył... Wwa 1895 *Bibl. Najcelniejszych Utworów Lit. Europejskiej*.

18. J.W. Goethe: Pandora. Fragment alegoryczny. Wwa 1898. Wyd. nast. Złoczów 1903 *Bibl. Powsz.* nr 254.

210 listów do J.I. Kraszewskiego oraz kilka do innych osób w *Bibl. Jagiel.*; kilkadziesiąt listów do różnych osób w *Bibl. Korn.*, *Bibl. PAN* w Kr. i w Ossol.

OPRACOWANIA

NK 7 (1968), 9 (1972); LP

[K.W. WÓJCICKI] Wl.W. *Dzien. Warsz.* 1856 nr 68 [rec. Stefana Czarnieckiego]. — W. ZIELIŃSKI. *Gaz. Pol.* 1865 nr 250–252 [rec. O znaczeniu rytmu w poezji]. —

K. KASZEWSKI: Kilka słów o przekładach L.J. *Bibl. Warsz.* 1867 t. 4. — M. GAWALEWICZ: *Śp. L.J. Bluszcz* 1903 nr 20. — W. GOMULICKI: L.J. W. Warszawa wczorajsza. Wwa 1961 (prwdr. 1903). — A. BIERNACKI. *Pol. słownik biogr.* 11 (1965). — E. SZULC: Analiza tekstu rękopisu kroniki warszawskiego Zboru Ewangelicko-Augsburskiego pióra L.J. Wwa 1978. — TENŻE: Skorowidz nazwisk osób występujących w pracy L.J. pt. „Kronika Zboru Ewangelicko-Augsburskiego w Warszawie 1782 do 1890”. *Rocz. Teolog.* 1981 z. 2 i nadb. — TENŻE: Cmentarz Ewangelicko-Augsburski w Warszawie. Zmarli i ich rodziny. Wwa 1989. — E. PACZOSKA: L.J. redaktor nad redaktorami. *Warszawa pozytywistów*. Wwa 1992.

H.G.

JERZY Z LEGNICY

zob. LIBANUS Jerzy

JESKE-CHOIŃSKI Teodor

1854–1920

Urodzony 27 lutego 1854 w Pleszewie, w Poznańskim; syn Fryderyka Jeskego, urzędnika sądowego, i Franciszki z Choińskich. Do gimnazjum uczęszczał w Śremie i w Poznaniu, od 1872 studiował inżynierię drogową, następnie filozofię i literaturę we Wrocławiu, Pradze i Wiedniu. Działalność literacką rozpoczął w 1876 w poznańskim czasopiśmie *Warta*. Od 1878 współpracował z *Wiektem* (do 1896), gdzie umieszczał też stałe felietony. W Pradze był prezesem Koła Polskiego (1881), założył tam stowarzyszenie kulturalne Ognisko Polskie. W 1880 ożenił się z Ludmiłą Mikorską, kompozytorką i śpiewaczką. We wczesnych utworach opowiadał się za programem pozytywistów. Widał to także w pracach publicystycznych, ogłaszanych w *Przeglądzie Tygodniowym* (1880), *Ateneum* (1881). Po ukończeniu studiów w 1882 przeniósł się do Warszawy. Poglądy jego uległy ewolucji, stał się filarem obozu „młodego konserwatyzmu” i dawał temu wyraz w całej późniejszej działalności pisarskiej. Od 1882 był członkiem kolegium redakcyjnego *Niwy*. Ogłosił tu w 1882 m.in. artykuł „Zródło i pochod naturalizmu w beletryście francuskiej”, pisał w stałych rubrykach pt.: „Ziarna i plewy” (1882–84), „Ruch naukowoliteracki” (1884–85), „Przegląd Literacki” (1885–86), „Sprawy bieżące” (1888). Od 1883 ogłaszał artykuły w antysemitycznej *Roli* (m.in. pod pseud. Pancerny), w *Kurierze Warszawskim* (1884–96) umieszczał stałe krytyki literackie i teatralne, kierując także działem literackim. Współpracował ze *Słowem* (1885–1908), *Gazetą Łwowską* (1888–1910) — tu nadsyłał do 1898 „Listy literacko-artystyczne z Warszawy”. W 1891–1905 współpracował z *Wędrownicem*,

w *Tygodniku Ilustrowanym* ogłosił m.in. studium: „Emil Zola jako polemista i krytyk” (1892). W 1910 wyjechał do Lwowa, gdzie objął redakcję *Kroniki Powszechniej*. W 1914–15 przebywał w Wiedniu. W 1915 wrócił do Warszawy, tu zmarł 14 kwietnia 1920. Pochowany na Cmentarzu Powązkowskim.

T W Ó R C Z O Ś Ć

1. Cztery fantazje. *Warta* 1876 nr 82–101 i odb.
2. Kossak i Kuczma, dwaj konfratrowie. Studium patologiczne. Lipsk 1876.
Podp.: M. Bogdanowicz.
3. Karmazyn. Studium z natury. Pozn. 1877.
4. Pierwsza miłość. Powieść z XVIII w. Lw. 1878.
5. Syn burmistrza. Obrazek z niedawnej przeszłości. Lw. 1879. Wyd. nast.: wyd. 2 Chicago 1882 odb. z *Gaz. Pol.*; wyd. 3 Lw. 1897 odb. z *Gaz. Nar.*
6. Straceniec. Powieść. Lw. 1880.
7. Za winy ojców. [Powieść]. Wwa 1881 odb. z *Bluszczu*.
8. Dramat niemiecki XIX w. Studium literackie. Wwa 1883 odb. z *Bibl. Warsz.*
9. Przednia straż. Zarys do obrazu społecznego. Wwa 1883. Przeróbka pt. Trzeźwi. Powieść społeczna. Wwa 1885.
10. Epopeja rycerska Niemców. Das deutsche Ritterrepos. Studium historycznoliterackie. Wwa 1884 odb. z *Niwy*.
11. Henryk Heine. Portret literacki. Kr. 1885.
12. Niedobitek. Kartka z najbliższej przeszłości. Wwa 1885 odb. z *Kur. Warsz.*
13. Pozytywizm warszawski i jego główni przedstawiciele. Wwa 1885 odb. z *Niwy*.
14. Stłumione iskry. Opowieść. Wwa 1886. Wyd. 2 z przedmową I. Matuszewskiego. Wwa 1898 *Bibl. Dzieł Wyborowych* nr 17.
15. Narwańcy. Powieść. *Rola* 1887 nr 52–53, 1888 nr 1–45.
16. Z popiołów. Powieść. *Życie* 1887 nr 1–33.
17. Typy i ideały pozytywnej beletrystyki polskiej. Wwa 1888 odb. z *Niwy*.
18. Historyczna powieść polska. Studium krytycznoliterackie. *Niwa* 1888 nr 326–336. Wyd. osob. zmien. z podtyt. Od Niemcewicza do Kaczkowskiego. Wwa 1899 *Bibl. Dzieł Wyborowych* nr 87. Wyd. 2. Wwa 1901.
19. Nad Wartą. Powieść. Kr. 1888. Przeróbka pt. Różycki. Powieść na tle stosunków poznańskich. Wwa 1903. Wyd. 2 Wwa 1921.
20. Z kulą u nogi. Opowieść. Wwa 1888 odb. z *Echa Muzycz., Teatr. i Artyst.*
21. Na straconym posterunku. Dramat współczesny w 5 a. Wwa 1891. Wyst. pt. Sara Wejsblut. Sztuka w 4 a. Wwa 1898.
22. Po latach dwudziestu pięciu. Wwa 1891.
23. Po złote runo. Powieść współczesna. Wwa 1892 [1891]. Wyd. 2. T. 1–2. Łódź 1898 *Bibl. Nowości* nr 8–9.
24. Ofiara pozytywizmu. Wwa 1893.
25. Ostatni akt. Dramat w 4 a. Wyst. Lw. 1893. Ogl. fragm. *Kur. Warsz.* 1896 nr 1.
26. W pętach. Powieść współczesna. Wwa 1893.
27. Bez wyboru. Opowieści, jakich wiele. Wwa 1894.
Tu m.in.: Z miłości (wyd. osob. Wwa 1905).
28. Na schyłku wieku. Studium. Wwa 1894. Wyd. nowe [3], popr. i uzupełn. Wwa 1905 (pt. Dekadentyzm. Łącznie z poz. 31).
29. Gasnące słońce. Powieść z czasów Marka Aureliusza. T. 1–2. Wwa 1895. Wyd. nast. m.in.: wyd. [5] Kat. 1957.
Przekł.: czes. 1900, holend. 1924, litew. 1937, niem. 1898, ros. 1900, serb. 1909, włos. 1905.
30. Majaki. Niedokończona kartka z chwili bieżącej. [Powieść]. Wwa 1895 [1894].
31. Rozkład w życiu i literaturze. Studium. Wwa 1895. Wyd. 2 Wwa 1905 (pt. Dekadentyzm. Łącznie z poz. 28).
32. Ostatni Rzymianie. Powieść z czasów Teodozjusza Wielkiego. T. 1–2 Wwa 1897. Wyd. nast. m.in.: wyd. 3 Kat. 1958.
Przeróbka sceniczna zob. poz. 40.
Przekł.: ang. 1936, franc. 1902, holend. 1924, litew. 1937, niem. 1913, ros. 1898, węgier. 1903, włos. 1905.
33. Tiara i korona. Powieść historyczna z czasów Grzegorza VII. T. 1–4. Wwa 1900. Wyd. nast. m.in.: t. 1–2 Kat. 1968; t. 1–4. Wwa 1989. Siedem wyd. do 1989.
Przekł.: czes. 1930, włos. 1906.
34. Trubadurówie. Wwa 1901 *Bibl. Dzieł Wyborowych* nr 188.
Tu: Romans trubadur. Nowela historyczna (przedr. w poz. 36); Trubadur w pułapce. Nowela historyczna (przedr. w poz. 36, wyd. osob. Pozn. 1920 *Dla wszystkich* nr 8).
35. O mitrę gospodarską. Powieść historyczna z XVI stulecia. Wwa 1904. Wyd. 2 Wwa 1959.
36. Nowele historyczne. Wwa 1906 [1905].
Tu: Pogrom Rosenbergow (wyd. osob. Kr. 1890); Tryumf Zawiszy Czarnego; Trubadur Mnich.
37. Pozytywizm w nauce i literaturze. [Artykuły krytycznoliterackie]. Wwa 1905. Wyd. 2 popr. i uzupełn. Wwa 1908 *Bibl. Dzieł Chrześcijańskich* nr 88.
38. Małżeństwo, jakich wiele. Studium powieściowe. Wwa 1906 *Bibl. Dzieł Wyborowych* nr 440.
39. Błyskawice. Powieść historyczna z czasów rewolucji francuskiej. T. 1–2. Wwa 1907. Wyd. 2 t. 1–2. Pozn. 1916.
40. Ostatnia Rzymianka. Obraz dramatyczny w 6 odsłonach wg powieści autora „Ostatni Rzymianie”. Wyst. 1908.
41. Jakobini. Powieść historyczna z czasów rewolucji francuskiej. T. 1–2. Wwa 1909.

42. Po czerwonym zwycięstwie. Obraz przyszłości. Wwa 1909. Wyd. nast.: Wwa 1919; Wwa 1989. Przekł. czes. 1913.

43. Sąd Boży. Obrazek z XII stulecia. Lw. 1911. *Bibl. Powsz.* nr 858/859.

44. Terror. Powieść historyczna z czasów rewolucji francuskiej. T. 1–3. Wwa 1911 *Nowości Lit.* t. 49–50.

45. W pętach wolnej miłości. Powieść współczesna. Wwa 1913.

46. Seksualizm w powieści polskiej. Wwa 1914.

47. Żyd w powieści polskiej. Studium. Wwa 1914.

48. Ludzie Renesansu. Sylwetki. Wwa [1916].

49. Demon Odrodzenia. Powieść historyczna z czasów włoskiego Renesansu. T. 1–2. Wwa 1917.

50. Przyjaciółki, przyjaciele, żony i różnego rodzaju typy niewieście. [Opowiadania]. Wwa 1918.

51. Na Kosowym Polu. Opowieść z dziejów Serbii w XVI w. Wwa 1919.

52. Paskarze. Powieść. Wwa 1920.

53. Rycerz – bandyta. Opowiadanie z XV wieku. Pozn. 1920 *Dla wszystkich* 1.

Ponadto prace hist. (zwłaszcza dot. rewolucji franc.) oraz publicystyczne (poświęcone problematyce żydowskiej).

Przedr. prac: *Programy i dyskusje lit. okresu pozytywizmu*. Wr. 1985 *BN* I, 249.

OPRACOWANIA

NK 14 (1973); LP

S. PILCH: Wpływ Łacyta na powieści rzymskie Ch. Eos 1935 z. 2 i odb. — Z. SZWEJKOWSKI *Pol. słownik biogr.* 11 (1964–1965). — T. WEISS *Obraz lit. pol. s. 4 t. 3* (1969). — Z. MOCARSKA-TYCOWA: Działalność krytycznoliteracka T.J.-Ch. wobec przełomu antypozytywistycznego. Pozn. 1975. — J. MIKLASZEWSKA: „Po czerwonym zwycięstwie” – krytyka konserwatywna. W: *Antyutopia w literaturze Młodej Polski*. Wr. 1988. — S. SZYMUTKO: Poetyka powieści historycznych T.J.-Ch. *Między krytyką a prozą pozytywizmu i modernizmu*. Kat. 1988 *Prace Nauk. UŚL* nr 911. — E. PA-CZOSKA: T.J.-Ch., wielkopolanin w Warszawie. *Warszawa pozytywistów*. Wwa 1992. — H. FILIPKOWSKA: Obraz chrześcijaństwa w powieściach T.J.-Ch. *Religijne tradycje lit. pol.* T. 8 Lubl. 1993. — M. PAKCIŃSKI: Tradycja i postęp w wizjach przełomów historycznych na przykładzie twórczości T.J.-Ch.: Polemiki prasowe. W: *Konserwatyzm na rozdwoju*. Wwa 1994. — M. ŚLIWA: Ksenofobie żydowskie T.J.-Ch. *Studia Hist.* 1994 nr 2.

W.A.-Sz.

JEZIERSKI Feliks 1817–1901

Urodzony 18 maja 1817 w Kozłowie koło Lubartowa; syn Leona i Elżbiety z Grandjeanów. Gimnazjum ukończył w Lublinie, następnie w 1836–40

jako stypendysta Królestwa Polskiego studiował filologię klasyczną i pedagogiczną na uniwersytecie w Moskwie. Po uzyskaniu stopnia kandydata nauk został nauczycielem języka polskiego i łacińskiego w gimnazjum w Lublinie (w 1842–62). Uprawiał twórczość literacką, zajmował się też pracą naukową z zakresu językoznawstwa. W 1842 nawiązał kontakt ze środowiskiem warszawskich „entuzjastów” i „entuzjastek” skupionych wokół *Przeglądu Naukowego*, w którym ogłaszał swoje rozprawy dotyczące badań nad mową polską oraz historii filozofii (1842–48). W latach następnych przekładał utwory poetów angielskich, m.in. Henry’ego Wadswortha Longfellowa, George’a Gordona Byrona, Percy’ego Bysshe Shelleya. Napisał też ogłoszony pod pseudonimem E. Fulham oryginalny poemat „Biała Góra” (1859). W 1862 otrzymał stanowisko adiunkta na wydziale filologiczno-historycznym Szkoły Głównej i przeniósł się do Warszawy. W tymże roku odbył podróż naukową do Niemiec. Słuchał wykładów na uniwersytecie w Getyndze, Heidelbergu, Berlinie i Jenie, gdzie doktoryzował się w 1863. Do kraju powrócił w 1864 i został nauczycielem przedmiotów filologicznych i historii w IV Gimnazjum w Warszawie. Po przejściu na emeryturę w 1873 udzielał lekcji w szkołach prywatnych. Uprawiał publicystykę, kontynuował działalność przekładową oraz badania nad historią literatury angielskiej. Współpracował z *Kłosami* (1865–1866, 1875, 1882), *Biblioteką Warszawską* (1873–1880, od 1879 był jej redaktorem; ogłosił tu m.in. przekłady fragmentów „liady” – 1876 t. 4, oraz „Kalewali. Eposu narodowego Finów” – 1880 t.1), *Więciem* (1876–1877), *Życiem* (1887–1888). W 1883 objął obowiązki sekretarza redakcji *Encyklopedii wychowawczej. W Wielkiej encyklopedii powszechnej ilustrowanej* (1892–94) zamieścił wiele artykułów z dziedziny literatury angielskiej, interesowała go również angielska filozofia. Zmarł w Warszawie 15 grudnia 1901.

T W Ó R C Z O Ś Ć

1. Przygotowania do wiedzy mowy polskiej. Wwa 1843.

2. Rzecz o pojęciach ludzkich, ich pochodzeniu i rozwijaniu się. Wwa 1846.

3. Nauczyciel ze stanowiska moralnego i naukowego. Dzieło dla rodziców i nauczycieli. Wwa 1847.

4. Biała Góra. [Poemat]. Z angielskiego przełożył... Wwa 1859.

Podp.: E. Fulham.

5. Historia XIX wieku na podstawie źródeł i najnowszych opracowań. Wwa 1888.

6. Literatura angielska wieku XVI, XVII i XVIII. W: *Dzieje lit. powsz.* Z ilustr. T. 3–4. Wwa 1891–1893.

Przedr. prac: 700 lat myśli pol. (1977).

Przekłady

7. H. Longfellow: *Ewangelina*. Powieść z dzieł anglo-amerykańskich. Wwa 1857.

8. H. Longfellow: *Złota legenda*. Wwa 1857.

9. H. Longfellow: *Duma o Hiawacie*. Wwa 1860.

10. J.W. Goethe: *Faust*. Cz. 1 i 2. Wwa 1880 *Bibl. Najcelniejszych Utworów Lit. Europejskiej*.

11. J. Brandes: *Główne prądy literatury XIX stulecia*. T. 1–5. Wwa 1882–1884.

12. P.B. Shelley: *Prometeusz rozpętany*. Dramat liryczny w 4 a. Wwa 1887.

13. G.G. Byron: *Dwie tragedie historyczne* (Dwaj Foskarowie. Marino Faliero). Po raz pierwszy na język polski przetłózone. Wwa 1889 *Bibl. Najcelniejszych Utworów Lit. Europejskiej*. Wyd. nast. m.in.: *Wybór dzieł*. T. 2. Dramaty. Wwa 1986.

OPRACOWANIA

NK 7 (1968), 9 (1972).

[P. CHMIEŁOWSKI] PChm. *Wielka enc. powsz. ilustr.* 32 (1902). — W. Hahn. *Enc. uych.* 6 (1904). — H. STRUVE: *Historia logiki jako teorii poznania w Polsce*. Poprzedzona zarysem jej rozwoju u obcych. Wyd. 2 pomnożone Wwa 1911. — A. BAR: *Zwolennicy i przeciwnicy filozofii Hegla w polskim czasopiśmiennictwie (1830–1850)*. *Arch. Komisji do Badania Hist. Filoz. w Polsce*. T. 5. Kr. 1933. — A. KLECZKOWSKI: *Germanistyka, anglistyka i skandynawistyka w Polsce*. Kr. 1948. — H. KR.: *Językoznanstwo natchnione. Poradnik Język.* 1950 nr 2. — J.W. GOMULICKI: FJ. *Wspomnienie*. W: *Warszawa wczorajsza*. Wwa 1961. — P. ŻBIKOWSKI. *Pol. słownik biogr.* 11 (1964–1965). — F. LYRA: *Epizod polsko-amerykańskich kontaktów literackich*. *Kwart. Neofilol.* 1977 nr 4 [tu: list F.J. z 1872 do H.W. Longfellowa]. — S. WOŁOSZYN: *Zapomniana rozprawa o nauczycielu* — F.J. „Nauczyciel ze stanowiska moralnego i naukowego”. *Studia Pedagog.* T. 39 (1978) s. 95–104. — J. LEPIANKA: *Rola nauczyciela w życiu społecznym narodu w koncepcji F.J.* *Zesz. Nauk. WSI w Koszalinie. Prace Instytutu Nauk Społ.* 1985 z. 5. — TENŻE: *Filozofia społeczna F.J. i jej implikacje pedagogiczne*. *Tamże* 1986 z. 6 cz. 2. — TENŻE: F.J. — *życie i dzieło*. *Przeł. Hist.-Oświatowy* 1989 nr 1.

WR.-S., WA.-Sz.

JEZIERSKI Franciszek Salezy 1740–1791

Urodzony w 1740 w ziemi łukowskiej; syn Jana Franciszka herbu Nowina, pisarza ziemi łukowskiej, właściciela Jezior i Gołąbków, i Izabeli z Kielczewskich. Po ukończeniu szkoły pijarskiej w Łukowie był przez krótki czas regentem ziemskim łukowskim, następnie, odziedziczywszy w 1762

Wronkowie w ordynacji ostrogskiej, namiestnikiem w złotej chorągwi Sanguszków; uczestniczył w walkach przeciw hajdamakom. Roztrwoniwszy Wronkowie, porzucił służbę wojskową, wstąpił do seminarium świętokrzyskiego misjonarzy w Warszawie, otrzymał święcenia kapłańskie i podjął pracę duszpasterską w diecezji przemyskiej. Wkrótce przy poparciu biskupa przemyskiego, Józefa Kierskiego, wyjechał na dalsze studia do Włoch. Po powrocie został kanonikiem kaliskim i cenzorem książek w archidiecezji gnieźnieńskiej. 20 września 1781 otrzymał od Komisji Edukacji Narodowej nominację na rektora szkół wydziału lubelskiego i rozpoczął urzędowanie od opublikowania „Wykładu nauk podług przepisów publicznej instrukcji ... dla szkół większych wydziału lubelskiego stosowanego na rok 1781”. W 1783 po przeprowadzeniu nowego podziału otrzymał nominację na rektora wydziału małopolskiego; 1 września uzyskał w Szkole Głównej Koronnej tytuł filozofa i teologa. W tych latach przebywał przeważnie w Lublinie (poza wizytacjami), był też kaznodzieją kolegiaty lubelskiej i Trybunału Koronnego. Z początkiem roku szkolnego 1784/85 przeniesiony został do Krakowa na stanowisko wizytatora Szkoły Głównej Koronnej (przewidziany na profesora historii powszechnej) i kaznodziei katedralnego. Pełnił też w 1785–86 funkcję substytutu biblioteki uniwersyteckiej pod nieobecność w Krakowie Jacka Przybylskiego. Na jesieni 1785 po wizytacji szkół łączących został pod presją opinii konserwatywnej szlachty zwolniony ze stanowiska wizytatora; równocześnie otrzymał koadiutorię kanonii krakowskiej (w 1787–88 był delegatem kapituły krakowskiej na Trybunał Koronny). W 1788 zamieszkał w Warszawie, gdzie zaprzyjaźnił się z Hugonem Kollątajem popierającym już wcześniej działalność wizytatorską J.; zamieszkał w jego domu na Solcu i wszedł do grupy publicystów Kuźnicy Kollątajowskiej, wysuwając się na jej czoło i zyskując imię „Wulkan gromów Kuźnicy”. Do końca angażował się w akcję społeczno-politycznej reformy państwa. Zmarł (według nagrobka) 14 lutego 1791 w Warszawie (wg Adama Naruszewicza — 24 lutego); pochowany na Cmentarzu Świętokrzyskim.

T W Ó R C Z O Ś Ć

1. Do Najjaśniejszego Trybunału Koronnego przez ... rektora wydziału lubelskiego imieniem szkół na miejscu nauk o naukach, przy powitaniu, dnia 13 kwietnia 1782 roku powiedziana mowa. [Lubl. 1782]. Przedr. R. Treger w: F.S.J.: *Dwa wystąpienia trybunałskie*. *Napis* 5. V 1999 s. 87–89 (notka edytorska s. 112–113).
Pwdr. zachowany w dwóch egz., nieznanu Estr.

2. Kazanie przy zaczęciu Trybunału Koronnego na prowincję małopolską poczynającego się dnia 19 kwietnia 1784 w Lublinie, powiedziane przez ... i z rozkazu zwierzchności do druku podane. Lubl. 1784. Przedr. R. Treger, jw. s. 90–94.

3. Kazanie przed stanami Rzeczypospolitej na sejmie w roku 1788 w Kościele Ś. Jana w Kolegiacie Warszawskiej powiedziane przez... Wwa 1788. Wyd. nast. w poz. 18.

4. Antoni Strzelbicki, kat krakowski, w roku 1782 ścięty w Krakowie. Powieść prawdziwa. Pieśni 1–4. Powst. 1789. Wyd. i wstęp oprac. J. Ziomek. *Miscellanea z doby Oświecenia*. Wr. 1960 *Arch. Lit.* 5. Pamflet na Adama Ponińskiego. Autorstwo domniemane.

5. Gawórek herbu Rawicz, wojewoda sandomierski. Powieść z widoku we śnie. Wwa 1789 (anonim.). Wyd. 2 oprac. B. Treger. *Napis* S. VI 2000 s. 127–174.

6. Tron dla próżnej powagi, szlachta do poddaństwa. Bajka z powieścią prawdy w wolnym królestwie, napisana w języku łacińskim przez Sulikowskiego, teraz na polski przetłumaczona. Powst. 1789. Ustalił autorstwo, wydał z rękopisu i oprac. B. Treger. *Napis* S. IV 1998 s. 88–129.

Utwór za świadectwem wklejki w rękopisie F. Kojświewicza w Bibl. PAU w Kr. przypisywany H. Koflątajowi.

7. Głos na prędcę do stanu miejskiego. [Wwa 1790] (anonim.). Przedr. w: *Abyśmy o ojczyźnie naszej radzili. Antologia publicystyki doby stanisławowskiej*. Wwa 1984. Autorstwo domniemane.

8. Jarosza Kutasińskiego herbu Dębórog, szlachcica łukowskiego, uwagi nad stanem nieszlacheckim w Polsce. [Wwa] 1790 (anonim.). Wyd. nast. w poz. 18.

Przekł. niem.: Tagebuch des unterm Bande der Konföderation in Jahr 1788 angefangen und ins gegenwärtige 1789 Jahr fortgesetzt... Bd. 4. Wwa 1789.

9. Katechizm o tajemnicach rządu polskiego, jaki był około roku 1735, napisany przez J.P. Sterne w języku angielskim, potem przełożony po francusku, a teraz na koniec po polsku. Sambor [właśc. Wwa] 1790 (anonim.). Wyd. nast.: [Wwa 1790, pięć wyd.]; wyd. K. Bartoszewicz w: *Księga pam. setnej rocznicy ustanowienia Konstytucji 3 Maja*. T. 1. Kr. 1891; w poz. 18; przedr. w: *Abyśmy o ojczyźnie naszej radzili...*, jw. poz. 7. Przypisywany też błędnie Janowi Śniadeckiemu.

10. Ktoś piszący z Warszawy (dnia 11 lutego 1790 roku). [Wwa 1790] (anonim.). Wyd. nast.: skróc. w: *Kuźnica Koflątajowska*. Wr. 1949 BN I, 130; w poz. 18; przedr. w: *Abyśmy o ojczyźnie naszej radzili...*, jw. poz. 7.

11. O bezkrólewicach w Polsce i o wybieraniu królów, począwszy od śmierci Zygmunta Augusta Jagielly aż do naszych czasów. Dzieło w terażniejszych okolicznościach do wiadomości przydatne. Wwa 1790 (anonim.).

12. Rzepicha, matka królów, żona Piasta, między narodami sarmackimi słowiańskiego monarchy tej części ziemi, która się nazywa Polska. Wwa 1790 (dwa wyd., anonim.). Wyd. nast. Wwa 1794.

13. Wzmianka krótka o zjednoczeniu Księstwa Litewskiego z Królestwem Polskim w duchu wolności i równości. [Wwa 1790] (anonim.).

14. Wypis z kroniki Witykinda tłumaczony przez Grzegorza a Słupia, który żył około roku 1375, z autografu w bibliotece na Łysej Górze znajdującego się. B. m. [ok. 1790] (anonim.). Wyd. nast. w poz. 18. Tyt. w rękopisach: Sąd Leszka.

15. Niektóre wyrazy porządkiem abecadło zebrane i stosownymi do rzeczy uwagami objaśnione ... Dzieło pogrobowe. Wwa 1791 (z przedmową H. Koflątaja). Wyd. nast.: Wwa 1792; w poz. 18.

Nadto pisma w rękopisach (Mowa na pochwałę króla Jana III w dzień stoletniego aniwersarza zwycięstwa nad Turkami pod Wiednem, 1783) i zaginione (Kazania, Podróż po Polszcze, Korespondencja z Krakowa).

Przekłady

16. Duch nieboszczki Bastylli czyniący uwagi nad karą więzienia, niewoli i nad stanem pospółstwa francuskiego w dzisiejszej odmianie rządu. Z francuskiego przetłumaczony przez Autora „Rzepichy”. Wwa 1790.

Wg E.J. Sieyès: Qu'est ce que le tiers état?

17. E.J. Sieyès: Rozstrząśnienie przywilejów. Wyjątek z pism ... obywatela francuskiego. B.m.r. (anonim.).

Wydania zbiorowe

18. Wybór pism. Oprac. Z. Skwarczyński, wstęp J. Ziomek. Wwa 1952.

Parę listów w rękopisach i rozproszonych publikacjach; Raport wizyty generalnej szkół ... dany Szkole Głównej roku 1785, ogł. T. Wierzbowski w: Raporty generalnych wizytatorów z r. 1785. Wwa 1914.

OPRACOWANIA

NK 5 (1967), 6/2 (1972); LP

F.M. SOBIESZCZAŃSKI. *Enc. powsz. Orgel* 13 (1863). — R. PILAT. O literaturze politycznej Sejmu Czteroletniego (1788–1792). Kr. 1872. — W. SMOLEŃSKI. *Kuźnica Koflątajowska*. Kr. 1885, przedr. w: *Pisma historyczne*. T. 2. Kr. 1901 i wyd. nast. — [P. CHMIEŁOWSKI] *PChm. Wielka enc. powsz. ilustr.* 31/32 (1902/1903). — J. NOWAK. *Satyra polityczna Sejmu Czteroletniego*. Kr. 1933. — W. BERENT. *Diogenes w kontuszu*. Wwa 1936. Wyd. nast.:

Wwa 1950; w: *Utwory wybrane. Opowieści biograficzne*. Oprac. W. Bolecki. Kr. 1991. — J. ZIOMEK: *Polski dyktararz polityczny*. *Zesz. Wr.* 1948 nr 4. — B. LEŚNODORSKI: *Wstęp* [do:] *Kuźnica Kollątajowska*. Wybór źródeł. Wr. 1949 *BN I*, 130. — Z. SKWARCZYŃSKI: F.S.J. (Jarosza Kutasińskiego ... uwagi o stanie nieszlacheckim w Polsce). *Prace Polon.* 9 (1951) i odb. — TENŻE: F.S.J. jako ideolog antyfeudalny. *Przegl. Nauk Hist. i Społ.* 1952. T. 2. — Wybór pism F.S.J. Wwa 1952 [rec.: J. MICHAŁSKI *Przegl. Hist.* 1953 z. 4; J. WOJNAR. *Mysł Filoz.* 1954 nr 2]. — J. LEKCYŃSKA: F.S.J. w „Diogenesie w kontuszu” Berenta. *Prace Polon.* 12 (1955). — K. MROZOWSKA: Walka o nauczycieli świeckich w dobie Komisji Edukacji Narodowej. Wr. 1956. — J. WOJNAR-SUJECKA: F.S.J. Zarys poglądów. Wwa 1956. — M. CHAMCOWNA: Uniwersytet Jagielloński w dobie Komisji Edukacji Narodowej. Szkoła Główna Koronna w okresie wizyty i rektoratu Hugona Kollątaja, 1777–1786. Wr. 1957. — E. RABOWICZ: Wydania rękopiśmienne „Kata krakowskiego”. *Miscellanea z doby Oświecenia*. Wr. 1960 *Arch. Lit.* 5. — I. HOMOLA. *Pol. słownik biograf.* 11 (1964–1965). — M. JASIŃSKA: Narrator w powieści przedromantycznej 1776–1831. Wwa 1965. — H. STANKOWSKA: Początki powieści historycznej w Polsce. Opole 1965. — J.W. GOMULICKI: „Wulkan” Kuźnicy Kollątajowskiej. *Polonistyka* 1966 nr 5. — J. MASŁANKA: Słowiańskie mity historyczne w literaturze polskiego Oświecenia. Wr. 1968. — Z. LIBERA: Problemy polskiego Oświecenia. Wwa 1969. — M. KLIMOWICZ: Sarmatyzm oświecony. Cz. 1: Prozaicy i ideologowie. *Acta Universitatis Wratislaviensis. Prace Lit.* 1970 z. 11/12. — W. M. GRABSKI: U źródeł twórczości F.S.J. *Prace Polon.* 27 (1971). — J. WOJNAR-SUJECKA. *Filoz. w Polsce. Słownik pisarzy*. Wr. 1971. — A.F. GRABSKI: Mysł historyczna polskiego Oświecenia. Wwa 1976. — E. RABOWICZ: Kuźnica Kollątajowska. *Słownik lit. pol. Oświecenia*. Wr. 1977 i wyd. nast. — S. JEDYNAK: Etyka w Polsce. *Słownik pisarzy*. Wr. 1986. — Z. SINKO: Le roman polonais à l'âge des lumières en Pologne et en Hongrie. Budapest 1988. — A. WALICKI: Tradycje polskiego patriotyzmu. *Zdanie* 1988 nr 9. — Z. ZIELIŃSKA: Republikanin spod znaku buławy. Publicystyka Seweryna Rzewuskiego z l. 1788–1790. Wwa 1988 s. 223–228; 240–243. — T. KOSTKIEWICZOWA: „Przewodnik słów polskich do prawdy”. Ludzie Oświecenia o manipulacji językowej. *Pam. Lit.* 1990 z. 3; przedr. w: *Oświecenie. Próg naszej współczesności*. Wwa 1994. — TAŻ.: Publicystyka F.S.J. z lat 1788–1791. Z zagadnień literackiej perswazyi. *Sejm Czteroletni i jego tradycje*. Wwa 1991; przedr. w: *Oświecenie...*, jw. — Z. LIBERA: Rozważania o wieku tolerancji, rozumu i gustu. Szkice o XVIII stuleciu. Wwa 1994. — P. MATUSZEWSKA: F.S.J. (1740–1790). *Pisarze pol. Oświecenia*. T. 2. Wwa 1994 [z tekstami]. — B. TREGER: Kollątaj czy Jezierski? Zagadnienie autorstwa „Tronu dla próżnej powagi...”. *Napis* S. IV 1998 s. 75–87. — I. LOSSOWSKA: Między historyzmem oświeceniowym a romantyzmem. *Rzecz o powieści* F.S.J. „Rzepicha”. *Analecta. Studia z Dziedzin Nauki* 1999 nr 1. — B. TREGER: Kaznodzieja i przesmiwca. Uwagi o niektórych zagadnieniach twórczości i życia F.S.J. *Napis* S. V 1999 s. 95–119 [w Aneksie: Wokół uzasadnienia autorstwa „Katechizmu...” i niektórych innych pism F.S.J.] — K. MAKSYMOWICZ: Poezja polityczna a Sejm Czteroletni. Gdańsk 2000. — B. TREGER: „Gaworek herbu Rawicz...” a niektóre własności metody pisarskiej F.S.J. *Napis* S. VI 2000 s. 119–126. E.A.

JEZIERSKI Jacek (Hiacynt) 1722–1805

Urodzony w 1722 w ziemi łukowskiej; syn Ludwika herbu Nowina, komornika ziemskiego łukowskiego, i Wiktorii ze Stońskich. Przez 22 lata służył w wojsku, dochodząc do rangi kapitana regimentu artylerii koronnej i tytułu generała majora Buławy Wielkiej. Około 1758 wystąpił z wojska, odkupił od rodzeństwa ziemię dziedziczną i zajął się gospodarstwem, spekulacją dobrami ziemskimi i działalnością publiczną. Od 1758 wielokrotnie posłował na sejmy; w 1760 był deputatem na Trybunał Koronny; już jako skarbnik łukowski uczestniczył w sejmie konwokacyjnym 1764, popierając program reform Familii. Wygłoszone tam mowy ogłosił drukiem („na usilną wielu imciów obligacją”). W 1767 należał do konfederacji radomskiej i był jej konsyliarzem; obrany posłem na sejm 1767 nie brał udziału w delegacji repninowskiej. Na sejm 1773–75 posłował z ziemi nurskiej już jako miecznik ziemi łukowskiej, popierał działalność Adama Ponińskiego i wszedł do delegacji sejmowej; w nagrodę otrzymał kasztelanie łukowską (1775) i pięć wsi w emfiteuzę, korzystał także z jurysdykcji A. Ponińskiego, rozstrzygającej wiele sporów na jego korzyść. W tym czasie, wzbogacając się również na komisarstwie dóbr prymasowskich Gabriela Podolskiego i transakcjach finansowych z Radziwillami, doszedł do znacznego majątku. W 1776 nabył w Warszawie plac nad Wisłą przy ul. Bednarskiej; zbudował pałac (nazwany kasztelańskim) i osławione jako dom schadzek — łaźienki; wtedy też został współudziałowcem monopolu tabacznego. Równocześnie zbliżył się do stronnictwa królewskiego i z jego ramienia organizował sejmik lubelski w 1776. Podjął szeroką działalność przemysłową, uzyskując za nią Order Św. Stanisława (1782). Założył warzelnię soli we wsi Solca w Łęczyckiem, kopalnię i „fabryki” żelaza w Małcu i Miedzieży w Kieleckiem, wytwórnię kos w Sobieniach pod Warszawą i fabrykę fajansów w Grembieniach. W okresie Sejmu Czteroletniego, w którego obradach czynnie uczestniczył, rozwinął ożywioną działalność publicystyczną. Był zwolennikiem i propagatorem reform gospodarczych i aukcji wojska, wiążąc z nią osobiste korzyści, sprzeciwiał się natomiast równoprawnieniu politycznemu mieszczan i wszelkim bardziej radykalnym projektom reform społecznych; szczególnie napaściwie atakował swego krewnego, Franciszka Salezego Jezierskiego. Sam będąc przedmiotem paszkwili politycznego (głównie Franciszka Zabłockiego), domagał się w sejmie kary na paszk-

wilantów. Był członkiem deputacji do ułożenia projektu „fabryk” oraz do ułożenia projektu reformy Żydów; wysunął też i opublikował w *Pamiętniku Historyczno-politycznym* (1790) „Projekt banku narodowego” i osobno „Objaśnienie projektu do banku”. W obliczu wojny 1792 złożył sejmowi projekt pt. „Obrona kraju generalna”. W sejmie 1793 nie uczestniczył; po upadku domów bankierów warszawskich został członkiem administracji masy upadłościowej Piotra Teppera i Karola Szulca. W czerwcu 1794 „niepokojony przez pospólstwo” (pomawiany o tajną korespondencję z królem pruskim 1792–93) wyjechał potajemnie z powstańczej Warszawy; w sierpniu, podejrzany o próbę ucieczki ze złotem za granicę, poszukiwany był przez Wydział Bezpieczeństwa Rady Najwyższej Narodowej; również władzom powstańczym oferował swe usługi w zakresie produkcji broni. W 1797 został członkiem delegacji do zarządzania dobrami P. Teppera, K. Szulca, Fryderyka Cabrita i Prota Potockiego w województwach południowo-wschodnich. W ostatnich latach mieszkał w dobrach otwoczkich, wziętych w zastaw od Bielińskich. W 1801 otrzymał tytuł hrabiego austriackiego. Był trzykrotnie żonaty kolejno z Zofią Miszewską, Marcelą Grotkowską i Różą Szczutową. Zmarł w 1805 w Otwocku.

TWÓRCZOŚĆ

1. Zgoda i niezgoda z autorem [S. Staszicem] „Uwag nad życiem Jana Zamoyskiego”. *Zbiór pism, do których były powodem „Uwagi nad życiem Jana Zamoyskiego”*. Wwa 1788 (anonim.).

2. Projekt sejmowy z autora „Zgoda i niezgoda” wynikający [Wwa 1789] (anonim.).

3. Respons na list plebana pod płaszczkiem kanonika. B.m. [1789] (anonim.).
Odpowiedź na wyd. anonim. pismo W. Skarszewskiego: List plebana do korespondenta warszawskiego. B.m. 1788, na co odpowiedział z kolei Skarszewski: Odpowiedź plebana na nowe zarzuty przeciwko duchowieństwu polskiemu. B.m. 1789.

4. List do przyjaciela w okolicznościach miast ryczących się z Warszawy pisany. Wwa [1790] (anonim.). Wyd. 2 Wwa [1790] (z dodatkami); przedr. *Mater. do dziejów Sejmu Czteroletniego*. T. 2. Wr. 1959 (wg ed. 2).

5. Wszyscy błądzą. Rozmowa pana z rolnikiem, obaj z błędu wychodzą. Wwa [1790] (podp. pod tekstem). Cz. 2: Wszyscy błądzą. Rozmowa druga pana z rolnikiem. Wwa [1790] (podp. jw.). Wyd. nast.: *Mater. do dziejów Sejmu Czteroletniego*. T. 1. Wr. 1955; fragm. w *Abyśmy o ojczyźnie naszej radzili*. Wwa 1984.

6. Zdanie swoje o panowaniu dożywotnim i sukcesjonalnym rozwadze publicznej oddaje,

a o sąd z doświadczenia nie argumentów prosi. Wwa 1790 (anonim.).

7. Jak życzy, tak pisze. Skarb, wojsko pierwsze uszczęśliwienie, reszta nie zginie... Wwa 1791.

8. Kopia listu do Angielczyka pisanego w Warszawie 1791. Wwa 1791. Wyd. nast. oprac. E. Kottarski w: *Trzymajmy się morza. Problemy morza w opinii Rzeczypospolitej XVIII w.* Gdańsk 1985.

9. Kurlandia bez pana, miasta bez prawa. Krótka niewidomym o rewolucji Księstwa Kurlandzkiego Polsko-Moskiewskiego podana wiadomość. Wwa [1791]. Wyd. nast.: *Mater. do dziejów Sejmu Czteroletniego*. T. 4. Wr. 1961.

10. Objazd rzek z relacji W. Komora, starosty szołomeckiego, do druku podanej skrócony, a przez ... dodatkami i uwagami powiększony. [Wwa] 1791. Fragm. przedr. w: *Trzymajmy się morza. Problemy morza w opinii Rzeczypospolitej XVIII w.* Gdańsk 1985.

Nadto liczne mowy sejmowe i projekty. Przypisywano mu też pismo anonim.: Czytałem. A ja wcale trzymam lepiej o królu, a ja wcale. To jest tak po prostu widzę, słyszę i pojmuję. Ziemiannin. B.m. 1792.

Przekłady

11. W. Robertson: Historia odkrycia Ameryki przez Kolombę, wynalezienia i podbicia Meksyku przez Korteza, podbicia Peru przez Pizarra, napisana w francuskim języku [!] przez Robertsona a na polski przetłóżona i skrócona przez... Wwa 1789.

Tłum. wg przekł. franc. J.B.A. Suarda i A. Marelleta.

Prace edytorskie

12. Traktaty polskie z sąsiednimi mocarstwami zawarte od roku 1618 jak najkrócej być mogło w samych istotniejszych punktach zebrane, z konstytucji wyjęte. Z przydaniem niektórych innych autorów dla sejmujących wypisane i do druku ... przez ... podane. Wwa 1789.

OPRACOWANIA

NK 5 (1967), 6/2 (1972).

F.M. SOBIESZCZAŃSKI. *Enc. powsz. Orgel*. 13 (1863). — R. PILAT: O literaturze politycznej Sejmu Czteroletniego (1788–1792). Kr. 1872. — W. SMOLEŃSKI: Przewrót umysłowy w Polsce w XVIII. Kr. 1891; wyd. 4 Wwa 1979. — TENŻE: Publicyści anonimowi z końca XVIII w. *Przegl. Hist.* 1912 i odb. — J. NOWAK: Satyra polityczna Sejmu Czteroletniego. Kr. 1933. — W. BERENT: Diogenes w kontuszu. Wwa 1936; wyd. 3 w: *Opowieści biograficzne*. Wstęp, oprac. tekstu, dodatki krytyczny W. Bolecki. Kr. 1991. — B. SUCHODOLSKI: 55

Idee społeczne doby stanisławowskiej. Wwa 1948. — R. KALETA: Rozkład feudalizmu w Polsce w świetle nieznannej satyry bibliograficznej. *Pam. Lit.* 1953 z. 2; przedr. zmien. w: Oświeceni i sentymentalni. Wr. 1971. — J.W. GOMULICKI: Napis na kasztelani. *Stolica* 1960 nr 37. — K. ZIENKOWSKA: J.J., kasztelan łukowski (1722–1805). Z dziejów szlachty polskiej XVIII w. Wwa 1963. [Rec.: A. ZAHORSKI. *Rocz. Warsz.* 7 (1964, wyd. 1966)] — K. ZIENKOWSKA. *Pol. słownik biogr.* 11 (1964–1965). — B. KRAKOWSKI: Oratorstwo polityczne na forum Sejmu Czteroletniego. Gdańsk 1968. — K. ZIENKOWSKA: Sławetni i urodzeni. Ruch polityczny mieszczaństwa w dobie Sejmu Czteroletniego. Wwa 1976. — M. KUCHARSKI: Przyczynek do działalności J.J. w dobie Sejmu Wielkiego. *Prace Nauk. UŚl.* 1987 nr 879 (pt. *Cztery lata nadziei. 200 rocznica Sejmu Wielkiego*). — K. ZIENKOWSKA: O prekursorach inteligencji polskiej uwag kilka. *Inteligencja pol. XIX i XX w.* Wwa 1987. — J. KOWECKI: „Klasy ludzi próżnujących w Polsce” wg J.J. *Ludzie, kontakty, kultura XVI–XVIII w.* Wwa 1997. — A. GRZEŚKOWIAK-KRWAWICZ: Publicystyczna dyskusja wokół „Uwag nad życiem Jana Zamoyskiego” Stanisława Staszica. *Napis* S. V 1999.

E.A.

JEZIERSKI Michał ok. 1811 – 1891

Urodzony około 1811 w Hajworowie na Podolu w rodzinie możnej szlachty; syn Nazariusza Celestyna. Uczył się w szkołach winnickich i prawdopodobnie na Uniwersytecie Warszawskim. Debiutował w 1837 zbiorkiem poezji. Pozostawał pod wpływem literackiej grupy petersbursko-kijowskiej, skupionej wokół *Tygodnika Petersburskiego*. W latach czterdziestych korespondował z Józefem Ignacym Kraszewskim i Michałem Grabowskim, któremu przysyłał swoje utwory do oceny. Pisywał powieści, komedie, dramaty z życia szlachty polskiej. W 1837–54 drobne utwory publikował w czasopiśmie: *Biruta* (1837); *Rusalka* (1838, 1840); *Athenaeum* (1841, 1843); *Magazyn Mód* (1843); *Pielgrzym* (1843); *Dziennik Warszawski* (1851–54). Przez długi czas przebywał w Wierchowinie na Wołyniu, gdzie zajmował się wychowaniem Stanisława Rzewuskiego. Począwszy od schyłku lat pięćdziesiątych do 1874 nie zajmował się twórczością literacką. Prawdopodobnie pisał wówczas historię literatury polskiej, która nie zachowała się; być może jej fragmentem jest szkic „Ruch literacki w Kijowie od 1840 do 1852” (*Ruch Literacki* 1877 nr 20–21). Od 1874 pisywał do *Tygodnika Romansów i Powieści* (1874, 1880, 1885). W 1887 wystawił w Warszawie dwie jednoaktowe komedie: „Diana” i „Farbowane lisy”. Zmarł 11 stycznia 1891 w Januszpolu na Wołyniu.

T W Ó R C Z O Ś Ć

1. Poezje. Wil. 1837.
2. Pan kasztelan. Powieść historyczna z początku XVIII w. Wil. 1841.
3. Julia i Maria. Powieść. T. 1–2. Wil. 1843.
4. Intryga włóczęgów. Powieść obyczajowa. Wil. 1854.
5. Konkurenci i Letarg. Dwie powieści. Wwa 1855.
6. Dwie komedie wierszem. Kabała panny chorażanki i Kaprys i głupota. Kijów 1857.
7. Powieści. T. 1: Złota tabakiera. Powieść obyczajowa. T. 2: Ekonomowa. Powiastka. Kijów 1857.
8. Córka morza. Powieść. Wwa 1875.
9. Ofiary zasad. Dramat w 5 a. Kr. 1880.
10. Pani podkanclerzyna. Opowiadanie historyczne z czasów panowania Jana Kazimierza. Wwa 1881. Wyd. nast. Chicago 1894. Dedyk. J.I. Kraszewskiemu.
11. Z dziejów dawnej Polski. Studium historyczne. Wwa 1882.
12. Ostatnia miłość ostatniego króla. Opowiadanie historyczne. Kr. 1884. Wyd. nast. [okładkowe?] Kr. 1886.
13. Zemsta kasztelanowej. Dramat w 4 a. napisany wierszem. Wwa 1887.
14. Dwie powieści. Stryj z Ameryki. Powieść. Klemens Janicki. Opowiadanie historyczne. Wwa 1888.
15. Dwie powiastki. Koniec dzieła chwali. Z jednego drzewa krzyż i motyka. Wwa 1890.

Przedr. wierszy: *Zbiór poetów pol.* 2 (1961).

Koresp. z J.I. Kraszewskim znajduje się w Bibl. Jagiel.

OPRACOWANIA

NK 7 (1968), 9 (1972); LP

[P. CHMIEŁOWSKI] PChm. *Wielka enc. powsz. ilustr.* 32 (1902). — S. ZDZIARSKI: Ludowość w poezji polskiej XIX w. Okruszyny badań. Lw. 1904. — E. KOZŁOWSKI. *Pol. słownik biogr.* 11 (1964–1965).

W.R.-S., W.A.-Sz.

JEZUS CHRYSZTUS BÓG-CZŁOWIEK...

XIV w.

Najstarsza znana pieśń pasyjna w języku polskim; powstała w końcu XIV w. jako swobodny przekład hymnu „Horiae canonicae Salvatoris” (inc.: Patris sapientia, veritas divina...). Składa się z dziewięciu strof 4-wersowych, przyporządkowa-

nych treścią do kolejnych godzin kanonicznych; po raz pierwszy w dziejach naszej literatury użyto przy tym regularnego 13-zgłoskowca. Bezimienny autor okazał niepospolitą sprawność poezjotwórczą. Żywotności utworu dowodzi istnienie wielu jego odpisów z XV–XVI w. z wariantami tekstu. Cechy językowe najdawniejszego przekazu z początku stulecia świadczą, iż sporządził go kopista z Mazowsza.

WYDANIA

A. Brückner: Drobne zabytki języka polskiego. *Rozpr. AU Wydz. Filol.* t. 25 (1897) s. 222 i odb. Kr. 1896 [tekst najdawniejszy z ok. 1420]. — Tenże: Średniowieczna pieśń religijna polska. Kr. 1925 *BN I*, 65, s. 67–78 [w transkrypcji]; toż oprac. M. Korolko. Wyd. 2 zmien. Wr. 1980. — Wyd. kryt.: *Pol. pieśni pasyjne. Średniowiecze i wiek XVI*. Pod red. J. Nowak-Dłużewskiego. T. 1: Teksty i komentarze. Zebrał i oprac. M. Korolko. Oprac. język. J. Puzynina przy współudziale T. Dobrzyńskiej. Oprac. paleograf. H. Kowalewicz. Wwa 1977 s. 87–89; W. Wydra, W.R. Rzepka: *Chrestomatia staropolska*. Wr. 1984; toż wyd. 2 popr. i uzupeł. Wr. 1995. Teksty późniejsze ogl.: A. Brückner: Drobne zabytki..., jw. s. 208. — Tenże: Ueber die älteren Texte des Polnischen. *Archiv f. Slavische Philologie* t. 10 (1887) s. 402; J. Łoś: Przegląd językowych zabytków staropolskich do r. 1543. Kr. 1915 s. 546–547; *Pol. pieśni pasyjne...* jw. t. 1 s. 89–93 [4 wersje średniowieczne i red. późniejszej]. Najstarszy rkps zaginął. Opis i reprodukcja innych przekazów w: *Pol. pieśni pasyjne...* jw., t. 1–2.

Transkrypcja nut ogl. w *Pol. pieśni pasyjne...*, jw. t. 2.

OPRACOWANIA

NK 1 (1963).

A. BRÜCKNER: Literatura religijna w Polsce średniowiecznej. T. 1. Wwa 1902. — J. ŁOŚ: Przegląd językowych zabytków staropolskich do r. 1543. Kr. 1915; wyd. 2 pt. Początki piśmiennictwa polskiego. Lw. 1922. — TENŻE: Wiersze polskie w ich dziejowym rozwoju. Wwa [1920]. — M. DEUSKA: Studia z historii i teorii wersyfikacji polskiej. T. 1. Kr. 1948. — TAŻ: Sylabizm. *Sylabizm*. Wr. 1956 s. 27–28. *Poetyka. Zarys enc.*; przedr. w: *Studia i rozprawy*. T. 1. Kr. 1970. — Z. KOPCZYŃSKA: Trzynastozgłoskowiec. *Sylabizm* jw. s. 381. — E. OSTROWSKA: Utalentowany polski poeta średniowieczny. *Symbolae philologicae in honorem V. Tazzycki*. Wr. 1968; przedr. w: *Z dziejów języka polskiego i jego piękna*. Kr. 1978. — J. LEWANSKI: O przeznaczeniu, funkcjonowaniu i zasięgu dzieł literackich XIV w. *Sztuka i ideologia XIV w.* Wwa 1975 s. 139.

JEŻ Teodor Tomasz

zob. MILKOWSKI Zygmunt

JEŻOWSKI Józef

ok. 1793 – 1855

Urodzony około 1793, być może we wsi Swinarka koło Humania. Pochodził ze zubożałej rodziny szlacheckiej. W 1815 ukończył szkołę u bazylianów w Humaniu, gdzie był preceptorem młodego Józefa Bohdana Zaleskiego, następnie studiował na wydziale filologii klasycznej Uniwersytetu Wileńskiego; był uczniem Gotfryda Ernesta Groddecka. Debiutował w 1816 przekładem ód Horacego. Przyjaźnił się z Adamem Mickiewiczem i Tomaszem Zanem. Był współzałożycielem i prezesem Towarzystwa Filomatów, niezwykle czynny zarówno w pracach organizacyjnych, jak i naukowych Towarzystwa. Przez kilka lat przygotowywał wydanie Horacjusza „Ód celniejszych”, które ukazały się w 1821–23. W roku akademickim 1821/22 prowadził na Uniwersytecie Wileńskim wykłady z hodegetyki (metody wychowania i wyższej dydaktyki). Z powodu trudnych warunków materialnych latem 1822 objął posadę nauczyciela u benedyktynów w Trokach Starych. W październiku 1823 aresztowany w procesie filomatów, skazany został na zesłanie do Rosji. W 1825 osiadł w Moskwie, gdzie uczył języków klasycznych w gimnazjum, a także języka greckiego na tamtejszym uniwersytecie. Pracował jakiś czas na uniwersytecie w Charkowie. Usiłował przenieść się do Kazania, robił też starania o katedrę w Krakowie — w obu wypadkach bezskutecznie. Przez cały czas nie przerywał działalności naukowej. Po 1831 wycofał się z życia naukowego. Z A. Mickiewiczem na emigracji utrzymywał sporadyczne kontakty. Na początku 1841 powrócił do kraju i osiadł w Tahańczy koło Kaniowa, w majątku Dionizji Poniatowskiej jako nauczyciel domowy. Zmarł 16 sierpnia 1855 w Kuryłówce na Podolu.

TWÓRCZOŚĆ

1. Dodatek do Horacjusza ód celniejszych objaśnionych przez... Wil. 1824.

2. O postępie badań filologicznych we względzie pism Platona. Rzecz krytyczna ułożona z powodu wydanego w języku rosyjskim tłumaczenia Rozmów o prawach Platonowi przyznawanych. Moskwa 1829.

Wiersze ogl. z rkpsu: J. Czubek: Archiwum filomatów. Cz. 3: Poezja filomatów. T. 1. Kr. 1922

T.W.

(tu: Adamowi Mickiewiczowi dn. 24 grudnia 1818 r.; Dziewica na rozdrużu. Romans); I. Chrzanowski: Autograf „Majtki” i poezje filaretów. Lw. 1901 (tu: Dwa są kwiaty...).

Przedr. wierszy: *Zbiór poetów pol.* 1 (1959).

Prace edytorskie

3. Horacjusza ody celniejsze stosownie do użycia szkół objaśnione. T. 1–2. Wil. 1821–1823.

4. Homeri Odysseae Rhapsodiae sex, quibus Ulyssis errorum narratio absolvitur. In usum tironum cum notis et indice. Moskwa 1828. Wyd. nast. Moskwa 1831.

Koresp.: Listy do J. Czeczota, I. Domeyki, F. Malewskiego, A. Mickiewicza, O. Pietraszkiewicza, T. Zana ogł.: J. Czubek. *Archiwum filomatów*. Cz. 1: Korespondencja. T. 1–5. Kr. 1913; *Archiwum filomatów*. T. 1: *Na zesłaniu*. Wr. 1973; *Korespondencja filomatów*. Wwa 1989; *Archiwum filomatów. Listy z zesłania*. T. 3. *Krag F. Malewskiego i J.J.* Wwa 1999 (tu: m.in. Listy do J. Lelewela); listy do J. Lelewela znajdują się w Bibl. Jagiel.

OPRACOWANIA

NK 7 (1968), 9 (1972)

[P. CHMIEŁOWSKI] PChm. *Wielka enc. powsz. ilustr.* 32 (1902). — S. PIETRASZKIEWICZÓWNA: Dzieje Filomatów w zarysie. Kr. 1912. — H. MOŚCICKI: Z filareckiego świata. Zbiór wspomnień z lat 1816–1824. Wwa 1924. — S. PIGOŃ: Filomata na wygnaniu. W: *Wśród twórców. Studia i szkice z dziejów literatury i oświaty*. Kr. 1947. — *Kron. życia i twórczości Mickiewicza. 1798–1824* (1957). — A. WITKOWSKA: Wstęp i nota biograficzna w: *Wybór pism filomatów. Konspiracje studenckie w Wilnie 1817–1823*. Wyd. 2 zmien. Wr. 1959 BN I, 77. — TAZ: *Rówieśnicy Mickiewicza*. Wwa 1962. — S. PIGOŃ. *Pol. słownik biogr.* 11 (1964–1965). — L.T. BŁASZCZYK: J. and Bulgarin. *The Polish Review* (New York) 1980 nr 2. — W. ŚLIWOWSKA: Zesłańcy polscy w Imperium Rosyjskim w pierwszej połowie XIX w. Wwa 1998.

WR.-S., WA.-Sz.

JOCHER Adam Benedykt 1791–1860

Urodzony 11 sierpnia 1791 w Wilnie; syn Leona, księgarza i kupca, oraz Tekli z Ziętkiewiczów. Ukończył gimnazjum w Wilnie i od 1807 studiował na Uniwersytecie Wileńskim, uczęszczając m.in. na seminarium Godfryda Ernesta Grodecka. W 1811 uzyskał stopień magistra filozofii i

pracował jako nauczyciel prywatny. W 1819–22 należał do Towarzystwa Szubrawców; w *Wiadomościach Brukowych* publikował utwory satyryczne pod pseudonimem Widar II. W 1827–42 pracował kolejno w bibliotekach wileńskich: Uniwersyteckiej (1827–32 — spisywał tu zbiory numizmatyczne), Akademii Medyko-Chirurgicznej (1833–41 — na stanowisku starszego bibliotekarza) i równocześnie od 1834 w Akademii Duchownej. Wtedy też zaczął gromadzić materiały do pełnej, usystematyzowanej rejestracji bibliograficznej piśmiennictwa polskiego, zamierzonej na kilkanaście tomów; nakładem Józefa Zawadzkiego w Wilnie ukazały się jedynie trzy tomy obejmujące dzieła z zakresu filologii starożytnej i teologii wraz z historią Kościoła. W 1842 opuścił Wilno i przez jakiś czas dzierżawił majątek w powiecie wiłkomierskim. W 1844 otrzymał stanowisko starszego nauczyciela łaciny w gimnazjum kowieńskim. W 1845–56 ponownie zajmował się nauczaniem w domach prywatnych, początkowo u Kubickich, następnie u Eustachego Tyszkiewicza. W 1856 powrócił na stałe do Wilna i podjął pracę w Komisji Archeologicznej jako jej członek. Zmarł 3 kwietnia 1860 w Wilnie; pochowany na Cmentarzu na Rossie.

TWÓRCZOŚĆ

1. Obraz bibliograficzno-historyczny literatury i nauk w Polsce, od wprowadzenia do niej druku po r. 1830 włącznie, z pism Janockiego, Bentkowskiego, Ludwika Sobolewskiego, Ossolińskiego, Juszyńskiego, Jana Winc. i Jerz. Sam. Bandtków itd. wystawiony. T. 1–3. Wil. 1840–1857.

Spis alfabetyczny nazw osobowych oraz tyt. anonim. wymienionych w pracy J. podaje Estr. T. 2. Kr. 1874 s. 225–301 i odb. Kr. 1873.

2. Pelasgia, seu de sermone quondam communi, eoque principe in Slavorum, imprimis in Polonorum, illo filare statuendo, ad viros eruditos praeludebat. Vilnae 1851.

3. Epilog historii mowy pierwotnej oraz wstęp do jej odnowienia w mowie słowiano-polskiej i do „Harmonii mów”. Wil. 1859.

4. Harmonia mów albo zlanie ich w jedną, to jest polską, za pośrednictwem fenickiej, powróconej do rodziny mów słowiańskich. Wykład z komentarzem ciągłym monologu komedii Plauta „Poenulus” akt V, scena I, wiersz 1–16. Wil. 1859.

Przekłady

5. S. Łubieński: Pisma pośmiertne. Z łacińskiego oryginału przełożył... Petersb. 1855.

W. KOROTYŃSKI: A.B.J. *Tyg. Ilustr.* 1869 nr 82–83. — [P. CHMIELEWSKI] PChm. *Wielka enc. powsz. ilustr.* 32 (1902). — R. PLENKIEWICZ. *Enc. wych.* 6 (1904). — L. JANOWSKI: Słownik bio-bibliograficzny dawnego Uniwersytetu Wileńskiego. Wil. 1939. — S. SIEROTWIŃSKI. *Pol. słownik biogr.* 11 (1964–1965). — TENŻE. *Słownik pracowników książki pol.* Wwa 1972.

A.P.

JONSTON Jan 1603–1675

Urodzony 3 września 1603 w Szamotułach; syn Szymona, emigranta ze Szkocji (stąd niekiedy podpisywał się *Scoto-Polonus*), i Anny z Beckerów, tamtejszej mieszczki. Od 1611 kształcił się w szkole braci czeskich w Ostrorogu, od 1614 — w Bytomiu nad Odrą, od 1619 — w gimnazjum toruńskim. W 1623–25 zgłębiał filozofię, teologię i język hebrajski w Saint Andrews w Szkocji. Po powrocie do Polski pracował jako nauczyciel młodych Korczbok-Zawadzkich w Lesznie. W 1628 przebywał m.in. we Frankfurcie, Wittenberdze i Lipsku; w 1629 studiował we Franekerze, w 1630 w Lejdzie; w 1631 był w Anglii. Na krótko powrócił do kraju, by podjąć stanowisko wychowawcy i nauczyciela Bogusława Leszczyńskiego, wojewodzica bełskiego, któremu następnie towarzyszył podczas pobytu za granicą w 1633–36. Jednocześnie kończył studia własne i — będąc prawdopodobnie już wówczas doktorem filozofii — uzyskał 15 kwietnia 1634 w Lejdzie doktorat medycyny. Stamtąd udał się do Anglii, potem przez Francję do Włoch. W 1636 osiadł w Lesznie jako lekarz Leszczyńskich oraz medyk miejski. Przyjaźnił się z Janem Amosem Komenskim, był czynnym pedagogiem w tamtejszym gimnazjum. W 1637 ożenił się z Krystyną Hortensius, a po jej śmierci — z Anną Rozyną Wechner (1638). Reprezentował braci czeskich na *Colloquium Charitativum* (1645). W 1656 w czasie wojny szwedzkiej przeniósł się do swej posiadłości na Śląsku w Skłodowicach (Ziebendorf) koło Legnicy. Znał 12 języków. Korespondował i utrzymywał osobiste kontakty z wieloma autorytetami naukowymi Europy. Propozycje objęcia katedry, wysuwane przez uczelnie zagraniczne wielokrotnie odrzucał. Pozostawił po sobie wiele dzieł z zakresu zoologii, botaniki, medycyny, mineralogii, filozofii i pedagogiki. Zmarł 8 czerwca 1675 w Skłodowicach; pochowany w Lesznie.

1. *Enchiridion historiae naturalis*. Powst. 1625–1628. Wyd. pt. *Thaumatographia naturalis, in decem classes distincta*. Amsterdam 1632 druk. G. Blaeu. Wyd. nast.: poszerz. Amsterdam 1633; Amsterdam 1641; Amsterdam 1661; Amsterdam 1665.

Przekł. ang. 1657.

2. *Naturae constantia*. Amsterdam 1632 druk. G. Blaeu. Wyd. nast. Amsterdam 1634.

Przekł. pol. M. Stokowska pt. *O stałości natury*. Wwa 1960 (ze wstępem S. Ziemskiego). *Fragm. tłum. popr. 700 lat myśli pol.: XVII w. cz. 2* (1979). Przekł. ang. 1657.

3. *Sceleton historiae universalis civilis et ecclesiasticae*. Lejda 1633 druk. J. Marcus. Wyd. nast. b.m.r. (dwie ed.).

Liczne dalsze ed.; przez pół wieku służyły jako podręcznik gimnazjalny w Lesznie.

Przekł. niem. 1636.

4. *Idea universae medicinae practicae*. Amsterdam 1644 druk. L. Elzevirius. Wyd. nast.: Wenecja 1647; Amsterdam 1648; Amsterdam 1652; Lejda 1655; Frankfurt 1664; Amsterdam 1664; pt. *Synagma universae medicinae practicae libri XIV*. Jena 1673; Jena 1674; Frankfurt b.r.; Lipsk 1722. Liczne dalsze ed.; niektóre bezprawne (tzw. korsarskie). Przekł. ang.: 1652 [?]; 1665; 1684.

5. *Theatrum universale historiae naturalis*. Wyd. częściami:

Historiae naturalis de avibus libri VI. Frankfurt nad Menem 1650 druk. M. Merian (dwie ed.); Amsterdam 1657; Heilbrunn 1756.

Przekł. franc. 1773.

Historiae naturalis exanguibus aquaticis libri IV. Frankfurt nad Menem 1650 druk. M. Merian (dwie ed.); Amsterdam 1655; Heilbrunn 1677.

Historiae naturalis de piscibus et cetis libri V. Frankfurt nad Menem 1650 druk. M. Merian; Frankfurt nad Menem 1651; Amsterdam 1657; Heilbrunn 1677.

Theatrum universale omnium animalium quadrupendum libri IV. Frankfurt 1652; Heilbrunn 1755.

Historiae naturalis de insectis libri III. Frankfurt (nad Menem) 1653 druk. M. Merian (dwie ed.).

Wyd. nast. łącznie z: *De serpentibus et draconibus libri II*. Frankfurt nad Menem 1657; Amsterdam 1657; Heilbrunn 1757.

Historiae naturalis de serpentibus libri II. Frankfurt nad Menem 1653 druk. dziedzice M. Meriana; Amsterdam 1657; Amsterdam 1665; Heilbrunn 1757.

Całość Theatrum universale... wyd.: Amsterdam 1718; T. 1–4. Frankfurt 1755–1757; T. 1–6. Rouen 1768.

Przekł.: franc. i holend.

6. Polyhistor, seu rerum ab exortu universi ad nostra usque tempora ... series. Jena 1660 nakł. W.J. Trescher druk. J. Nisius. Wyd. nast. Amsterdam 1665.

7. Idea hygieines recensita. Libri II. Jena 1661 nakł. W.J. Trescher druk. J. Nisius. Wyd. nast.: Frankfurt nad Menem 1664; Jena 1674.

8. Notitia regni mineralis. Lipsk 1661 nakł. W.J. Trescher, druk. dziedziców „Collerianorum”.

9. Dendrographias sive historiae naturalis de arboribus et fructibus tam nostri quam peregrini orbis libri decem figuris aeneis adornati. Frankfurt nad Menem 1662 nakł. dziedziców M. Meriana, druk. H. Potihius.

10. Polymathiae filologicae, seu totius rerum universitatis ad suos ordines revocatae adumbratio horis subsecisvis... concinnata. Frankfurt i Lipsk 1666 nakł. Fellgibellus. Wyd. nast. Frankfurt 1667.

Przekł. pol. fragm. T. Włodarczyk. *700 lat myśli pol.: XVII w. cz. 2* (1979).

11. Historia naturalis de herbis et plantis. (Dzieło ukończone w 1666).

Zaginęło po oddaniu do druku we Frankfurcie nad Menem.

12. Polyhistor coatinuatus, seu rerum toto orbe a Carolo M. ad Albertum II Austriacum ... gestarum ... series. Jena 1667 nakł. W.J. Trescher, druk. J. Nisius. Toż: ... pars quinta seu rerum a Rudolpho Habsburgico ad Albertum II Austriacum gestarum series. (b.m.r?). Dedyk. dat. 1668.

13. [Spis książek własnej biblioteki]. Ogł. H. Sadowska: Nieznany rękopis J.J. Wykaz pozycji podręcznego księgozbioru. Lubl. 1975 (wraz z facsimile rkpsu).

OPRACOWANIA

NK 2 (1964).

T. BILIKIEWICZ: J.J. (1603–1675). Żywot i działalność lekarska. Wwa 1931. — B. ŚWIDERSKI: Dr. J.J., wybitny uczony dawnego Leszna. Leszno 1935. — J. HRYNIEWIECKI: J.J. – pierwszy polski dendrolog. *Rocz. Sekcji Dendrologicznej Pol. Tow. Botanicznego* 11 (1956). — Ł. KURDYBACHA: Działalność J.A. Komenskigo w Polsce. Wwa 1957. — T. BILIKIEWICZ. *Pol. słownik biogr.* 11 (1964–1965). — P. BEYLIŃ: „O stałości natury”, czyli ku czemu zmierza świat. W: *Ideal i praktyka*. Wwa 1966. — *Filoz. w Polsce. Słownik pisarzy*. Wr. 1971. — *Jan Jonston. 1603–1675*. Leszno 1974. — *Hist. nauki pol.* 6 (1974). — A. BANDOMIR: Poczet uczonych polskich. Wwa 1975. — H. BUKOWIECKI, O. OLSZOWSKA: Egzotyczne rośliny lecznicze w dziełach botaników polskich XVII w. *Farmacja Pol.* 1975 nr 12. — H. PANKIEWICZ: Sympozjum naukowe o J.J. *Tamże*. — M. SKRZYPEK: J.J. – „Scoto-Polonus”. *Pol. Tyg. Lekarski* 1975 nr 8. — S. SZPIŁCZYŃSKI: J.J. z Szamotuł. W 300 rocznicę zgonu. *Wschodniwiat* 1975 nr 12. — H. OSTROMĘCKA: J.J. – w trzeczsetną rocznicę śmierci.

Kwart. Hist. Nauki 1976 nr 1. — T. OSTROWSKA: Międzynarodowe Sympozjum z okazji 300 rocznicy śmierci J.J. *Arch. Hist. Medycyny* 1976 nr 1. — W. LISOWSKI: Doktor J.J. z Szamotuł (1603–1675) – lekarz, przyrodnik, filozof, aktywny działacz reformacji w Polsce. *Lekarz Wojskowy* 1977 nr 10. — J., *lekarz i uczony XVII w.* Wwa 1978. — J. DZIĘGIELEWSKI. *Kwart. Hist.* 1980 nr 3/4. — A. DZIĘCZKOWSKI. *Wielkopól. słownik biogr.* Wwa 1981. — H.T. KOCH, A. SKROBACKI: Dwa nieznanne listy J. do elektora brandenburskiego, Fryderyka Wilhelma. *Arch. Hist. Medycyny* 1983 nr 3.

I.T.

JUCEWICZ Ludwik Adam 1813–1846

Urodzony 3 grudnia 1813 w Pokiewiu na Żmudzi, w rodzinie drobnoszlacheckiej. W 1823–29 uczęszczał do gimnazjum w Krożach i tam zdał maturę. W 1829–31 studiował medycynę na Uniwersytecie Wileńskim. W 1831–34 pracował jako nauczyciel prywatny w domach szlacheckich na Żmudzi. W 1834 wstąpił do Seminarium Duchownego w Wilnie, skąd po roku został skierowany do Akademii Duchownej. W tym czasie zaczął interesować się przeszłością historyczną i folklorem Litwy. Jeździł po kraju i opisywał zwyczaje litewskiego ludu, interesował się też starożytnościami litewskimi. Rezultaty swoich folklorystycznych zainteresowań publikował w czasopiśmie, m.in. w *Tygodniku Petersburskim* (1836–39, 1841), *Birucie* (1837), *Bojanie* (1838), *Gazecie Codziennej* (1839) i *Przyjacielu Ludu* (1839–1840). W 1841 redagował wydaną w Wilnie publikację zbiorową *Linksmine*. Pisywał również (pod pseud. Ludwik z Pokiewia) w prasie warszawskiej, m.in. w *Piśmiennictwie Krajowym* (1841–1842, tu m.in. szkic: „Pisarze w narodowym języku litewskim”). 1841 nr 8, 11, 12). Był pierwszym tłumaczem na język litewski polskiej poezji romantycznej, przekładał wiersze Adama Mickiewicza, Antoniego Edwarda Odyńca, Józefa Bohdana Zaleskiego. W 1838 otrzymał święcenia kapłańskie i pracował jako wikariusz w Święcianach. Wkrótce popadł w konflikt z władzami kościelnymi i został przeniesiony do Świadościa. Tu przeszedł na prawosławie i w 1843 ożenił się z Malwiną Żurakowską. W 1844 przeniósł się do Lepla w guberni witebskiej, gdzie uczył w szkole powiatowej. Tam zmarł 12 marca 1846 r.

T W Ó R C Z O Ś Ć

I. Pisma. Wil. 1834.

Tu przekł.: A. Puszkini: Pultawa. Poemat; W. Żukowski: Wadim. Powieść słowiańska; Los Marii. Powieść z rosyjskiego; oraz: Obraz Finlandii; Myśli i zdania.

2. Historia litewska dla dzieci. Wil. 1836.

Podp.: L.A.J.

3. Przysłowia ludu litewskiego. Ogl. fragm. *Pisma rozmaite* 1838. Wyd. osob. całości Wil. 1840. Przekł. litew. w poz. 8.

4. Rysy Żmudzi. Wwa 1840. Wyd. nast. pt. Wspomnienia Żmudzi. Wil. 1842.

Przekł. litew. w poz. 8.

5. Litwa pod względem starożytnych zabytków, obyczajów i zwyczajów. Wil. 1846. Wyd. nast. Wil. 1854.

Przekł. litew. w poz. 8.

Przekłady

6. Wyjątki z nowoczesnych poetów polskich, tłumaczone na język litewski, z przydaniem kilku słów o języku i literaturze litewskiej. Wil. 1837. [Tytuł i przedmowa w jęz. pol.]. Przedr. w poz. 8.

7. Pieśni litewskie. Wraz z przedmową. Wil. 1844.

Podp.: Ludwik z Pokiewia.

Wybór utworów w przekładzie litewskim

8. Raštai. Oprac. J. Lebedys, M. Lukšienė, Z. Slaviunas. Przedmowa: M. Lukšienė, posłowie: D. Urbas. Wil. 1959 (z bibliogr.).

Listy do J.I. Kraszewskiego ogł. M. Niedźwiedzka. *Acta UW*. 1982 nr 661; w przekł. litew. ogł. w poz. 8.

OPRACOWANIA

NK 7 (1968), 9 (1972); LP

Wielka enc. powsz. ilustr. T. 33 (1903). — A. JANU-LAITIS: Kun. L.A.J., Lietuvos rašytojas (1813–1846). Wil. 1910. — J.M. BALCIŪNAS: L.A.J. a smuo ir reikšmė. *Tauta ir zodis* (Kaunas) 1930 t. 6. — M. STRASZEWSKA: Czasopisma literackie w Królestwie Polskim w latach 1832–1842. T. 1–2. Wr. 1953–1959. — W. ARMON. *Pol. słownik biogr.* 11 (1964–1965). — *Zbiór poetów pol.* 6 (1975). — Z. STOBERSKI: Między dawnymi i młodszymi laty. Polsko-litewskie związki literackie. Łódź 1981.

B.Z.

nauk wyzwolonych, po czym nauczał w domach bogatych mieszczan krakowskich, szlachty i magnatów. Z przekonania regalista, popierał piórem Zygmunta III Wazę w okresie rokosz Zembrzydowskiego. Dalsze szczegóły biograficzne są dyskusyjne ze względu na żyjących współcześnie mu dwóch (może trzech) imienników. Prawdopodobnie dzięki pomocy protektorów studiował we Włoszech; 17 września 1621 uzyskał w Padwie dyplom doktora medycyny. Po powrocie do kraju przebywał najpierw w Bieczu, a od około 1627 w Krakowie, gdzie zapewne w początkach 1633 ożenił się z Katarzyną z Suchockich, która w posagu wniosła mu dom w Krakowie oraz kram i skład solny w Wieliczce. Był przenikliwym obserwatorem i krytykiem przywar ówczesnego społeczeństwa. W twórczości posługiwał się bogatym barokizującym stylem, m.in. także topiką sowizrzałą. Początkowo swe prace podpisywał Bakalarz pilźnieński; przypisuje mu się również pseudonim Prawdzie Niedzwiel. Tomaszowi, jednemu synowi, przekazał testamentem zasobny księgozbiór. Zmarł około 23 czerwca 1635.

T W Ó R C Z O Ś Ć

1. Hymeneusz Jego Mci Pana Jana Baptisty Ciekiego. Kr. 1604.

2. Muzy na wesele Imci Pana Aleksandra Morskiego z Morska. Kr. 1604.

3. Pieśni muz sarmackich przy szczęśliwym objęciu kardynałstwa ... Bernata Maciejowskiego. Kr. 1604.

4. Tragedya o polskim Scylurucie i trzech synach koronnych Ojczyzny Polskiej. Kr. 1604 druk. M. Szarffenberger. Wyd. kryt. S. Pigoń. Kr. 1949 *BPP* nr 90; G. Krzyżanowski ... zob. poz. 10; J. Lewański. *Dramaty staropol.* Antologia. T. 3. Wwa 1961.

Wyst. Kr. 1955 Państw. Wyższa Szkoła Teatr.

5. Hymeneusz Najaśniejszego Monarchy Dymitra Iwanowicza. Kr. 1605. Przedr. T. Wierzbowski: Materiały k historii moskowskiego gosu-darstwa w XVI i XVII stuleciach. T. 3. Wwa 1900.

6. Lutnia na wesele Najaśniejszego ... Zygmunta III Kr. 1605.

7. Lech wzbudzony i lament jego żaloszny. Kr. 1606. Wyd. nast. [b.m.] 1649. Wyd. kryt. J. Czubek: Pisma polityczne z czasów rokosz Zembrzydowskiego 1606–1608. T. 1. Kr. 1916.

8. Poselstwo z Dzikich Pól. [B.m.] 1606. Wyd. kryt. K. Badecki: Polska satyra mieszczańska. Kr. 1950 *BPP* nr 91.

Pod pseud.: Prawdzie Niedzwiel.

9. Chorągiew Wandalinowa. Kr. 1607.

JURKOWSKI Jan ok. 1580 – 1635

Urodzony około 1580 w Pilźnie; syn Marcina, mieszczanina, i matki rodem z Wiślicy. Miał brata Krzysztofa. W 1596 zapisał się na Akademię Krakowską jako Joannes Martini Georgides Pilznensis; po dwóch latach uzyskał bakalearat

10. Dzieła wszystkie. T. 1: Tragedia o polskim Scylurusie. Wyd. kryt. J. Krzyżanowski, S. Rospond. Wr. 1958 BPP S. B nr 11.

T. 2: Utwory panegiryczne i satyryczne. Wyd. kryt. oprac.: Cz. Hernas, M. Karplukówna. Objaśnienia: M. Eustachiewicz, M. Hernasowa. Wr. BPP S. B nr 18.

Fragm. przedr.: *I w odmianach czasu smak jest*. Wwa 1991.

OPRACOWANIA

NK 2 (1964), LP

A. BRÜCKNER: Studia nad literaturą w XVII. Cz. 1. *Rozpr. AU Wydz. Filol.* t. 57 (1919) i odb. 1917. — W. HAHN: Motywy klasyczne w „Tragedii o polskim Scylurusie” J.J. Munera philologica L. Cwikliński... *oblata*. Pozn. 1936. — A. SAJKOWSKI: Uwagi nad J.J. Pam. Lit. R. 43 (1952) z. 1/2 i odb. — J. KRZYŻANOWSKI: Kłopoty tekstologa, czyli o języku artystycznym „Tragedii o polskim Scylurusie” J. *Poradnik Język.* 1955 nr 5–6, 9. — M. HERNASOWA: J.J. Zarys twórczości (1604–1607). *Zesz. Nauk. UW.* S. A nr 2 *Prace Lit.* 1 (1956). — J. KRZYŻANOWSKI: Dramaturgia Polski renesansowej. W: W wieku Reja i Stańczyka. Wwa 1958 (prwdr. 1952). — S. POTOCZEK: Moralitet polskiego nauczyciela w J.J. „Tragedia o polskim Scylurusie”. Kr. 1964. — S. CYNARSKI. *Pol. słownik biogr.* 11 (1964–1965). — Janusz PELC: Jan Kochanowski w tradycjach literatury polskiej. Wwa 1965. — *Dramat staropól.* T. 1. Wr. 1965. — M. KARPLUKÓWNA: Język J.J. Wr. 1967. — J. KULTUNIAKOWA [ABRAMOWSKA]: Od mitu do moralitetu. Wr. *spotkania teatr.* Wr. 1967 s. 7–25. — K. KUMANIECKI: Uwagi do tekstu „Tragedii o polskim Scylurusie” J.J. W: *Scripta minora.* Wr. 1967 (prwdr. 1950). — E. STOCKI: J.J. Lekarz, satyryk – panegirysta. *Wiad. Lekarskie* 1969 nr 11. — J. NOWAK-DŁUŻEWSKI: Okolicznościowa poezja polityczna w Polsce. Zygmunt III. Wwa 1971. — M. EUSTACHIEWICZ: Stylizacja biblijna w „Pieśniach muz sarmackich” J.J. *Acta Universitatis Wratislaviensis, Prace Lit.* 1972 nr 15. — L. SZCZERBICKA-SŁĘK: W kręgu Klio i Kalliope. Wr. 1973. — J. LIPiŃSKI: Sztuka aktorska w Polsce 1500–1633. Kr. 1974. — L. SZCZERBICKA-SŁĘK: Wandalin, narodziny sarmackiego bóstwa. *Teksty* 1975 nr 3. — A. MRUGAŁ: Kitajron, lackie Tątry i Góra Pańska, czyli góry w poezji J.J. *Wierchy* 45 (1976) s. 266–268. — TAŻ: Mitologia antyczna w poematach satyrowych J.J. *Acta Universitatis Wratislaviensis, Prace Lit.* 1976 nr 18. — J. ABRAMOWSKA: Alegoreza i alegoria w dawnej kulturze literackiej. *Problemy odbioru i odbiorcy.* Wr. 1977. — J. SOKOLSKI: Wzór rycerskiego życia w twórczości J.J. *Acta Universitatis Wratislaviensis, Prace Lit.* 1981 nr 21. — S. PIGOŃ: Kilka rysów osobowości J.J. W: *Poprzc. stulecia.* Wwa 1984 (prwdr. 1950). — M. FLEISCHER: Frequenzlisten zur Lyrik von M. Sep Szarzyński, J.J. und S. Szymonowic und das Problem der statistischen Autorschaftsanalyse. München 1988.

— A. NOWICKA-JEŻOWA: Wizerunki śmierci. W: *Homo viator – mundus – mors.* Wwa 1988. — B. PFEIFFER: „Lutnia na wesele ... Zygmunta III” J.J. jako wyraz sarmackiej historiozofii. *Ze skarbcza kultury* 1988 nr 47. — J. BIENIARZÓWNA: Schylek świętości. *Dzieje Krakowa.* T. 2. Kr. 1994 s. 296–336. — S. GRZESZCZUK: Błażeńskie zwierciadło. Kr. 1994 (prwdr. 1970). — B. PFEIFFER: Alegoria między pochwałą a naganą. *Twórczość J.J. (1580–1635).* Wr. 1995. — TENŻE: Personifikacja dobra i zła w „Chorągwi Wandalinowej” J.J. *Acta Universitatis Wratislaviensis, Prace Lit.* 1995 nr 34. — TENŻE: Z zagadnień barokowej alegorezy i recepcji mitu. „Tragedia o polskim Scylurusie” J.J. *Pam. Lit.* 1995 z. 1. — A. NIEWOLAK-KRZYWDA: Moralista, wizjoner czy towarzysz „frantowskiego cechu”? — J.J. *Pisarze staropól. Sylwetki.* T. 2. Wwa 1997.

I.T.

JUSZYŃSKI Michał Hieronim 1760–1830

Urodzony w 1760 w Gniazdowie koło Olkusza w rodzinie szlacheckiej. Kształcił się w szkołach wojewódzkich krakowskich (w 1781/82 był uczniem klasy VII) i w Szkole Głównej Koronnej, następnie był nauczycielem prywatnym u Jordanów i Morsztynów. Uzyskawszy w 1785 święcenia kapłańskie, przebywał parę lat na dworze prymasowskim Michała Poniatowskiego w Warszawie. Zajmował się twórczością literacką (w 1787 debiutował w druku), studiował w Bibliotece Zaluskich, nawiązał kontakty z bibliofilami (Tadeusz Czacki i Józef Maksymilian Ossoliński) oraz z przedstawicielami stronnictwa patriotycznego (Hugo Kołłątaj i Julian Ursyn Niemcewicz), wziął też czynny udział w wierszowanej publicystyce sejmowej („Wiersz do posłów z sejmu 1788 do cudzoziemskich dworów wysłanych”, rkps). Od 1789 był profesorem szkoły wydziałowej w Pińczowie, a w 1792–94 jej prorektorem. Po rozbiorach przebywał przez krótki czas w Krzemieńcu u T. Czackiego i w Mysłowicach koło Krakowa u Stanisława Mioszowskiego w charakterze nauczyciela domowego. W 1795 był wikariuszem kolegiaty w Wojniczu w diecezji tarnowskiej; wtedy objął probostwo we wsi szwagra J.M. Ossolińskiego, Podole, a od 1799 we wsi rodowej Ossolińskiego w Zgórsku. Równocześnie pełnił obowiązki kaznodziei katedralnego w Tarnowie, pracował nad „Dykcjonarzem poetów polskich” i zajmował się zbieraniem starych druków dla J.M. Ossolińskiego, T. Czackiego i dla siebie. Oskarżony w konsystorzku o działalność „cudotwórczą” w Zgórsku i Mielcu, poróżniony z J.M. Ossolińskim na

tle zbieractwa, został w 1800 zawieszony w funkcji proboszcza, a po ukończeniu procesu w 1803 — usunięty ze Zgórska i pozbawiony części zbiorów; pozostawiony mu księgozbiór spłonął w pożarze. W 1810, przy poparciu biskupa kieleckiego, Wojciecha Górskiego, otrzymał probostwo w Ostrowcu i administrację parafii w Szydłowie, następnie był proboszczem i prałatem kolegiaty w Wiślicy. Kontynuował działalność literacką (w 1817 ogłosił w *Pamiętniku Warszawskim* apokryficzny list Jana Kazimierza) i pasję bibliofilską. W 1819 przebywał w Warszawie, nawiązał stosunki z Towarzystwem Przyjaciół Nauk i — dzięki poparciu Jana Pawła Woronicza — uzyskał stanowisko oficjała i profesora Seminarium Duchownego w Kielcach, które objął w tymże roku. W 1825 wrócił na probostwo w Szydłowie. Pozostawiona po nim biblioteka przeszła do zbiorów Tarnowskich w Dzikowie, rękopisy J. — do zbiorów Ambrożego Grabowskiego. Zmarł 23 sierpnia 1830 w Szydłowie.

TWÓRCZOŚĆ

1. Rymy i proza. T. 1–3. Kr. 1787–1789. Podp.: M., H., J...
2. Groby. Poema oryginalne. Kr. 1788 (anonym.).
3. Asketemoria w 6 pieśniach. [Kr. 1795] (anonym.). Wyd. 2 tyt.: Zgromadzenie fartuszkowe, czyli sejm mniszek. Satyra. Drezno [właśc. Kr. ok. 1802].
4. Kazanie jubileuszowe w Kościele Katedralnym Tarnowskim miane dnia 1 czerwca roku 1795. B.m. 1795.
5. Kazanie na pogrzebie ... Eufrozyny z Jordanów Kotkowskiej ... w Kościele Katedralnym Tarnowskim dnia 16 stycznia roku 1799 miane. B.m. 1799.
6. Kazanie na egzekwiach za Piusa VI w Katedrze Tarnowskiej odprawionych miane dnia 13 listopada 1799. Kr. 1799.
7. Kazanie na pogrzebie ... ks. Floriana Amandusa Janowskiego, biskupa tarnowskiego, w Kościele Katedralnym Tarnowskim dnia 7 stycznia 1801 roku miane. Kr. 1801.
8. Zajazd. Kr. 1810. Wyd. nast. pt. Poemat o stanie Galicji (1772–1809). Petersb. 1886 (dod. lit. do nr 23 *Kraju*).
9. Dyksjonarz poetów polskich. Kr. 1820 (przy wyd. współprac. A. Grabowski). Wyd. nast. fotoofs. Wwa 1977.

Nadto prace pozostawione w rkpsach m.in. Dyksjonarz ascetów polskich i Spis chronologiczny najdawniejszych druków polskich inku-

nabułów, dziś nieznane, częściowo wykorzystane przez A. Jochera w *Obrazie bibliograficzno-historycznym*.

Przekłady

10. Myśli i zdania z pism Justa Lipsiusza wyjęte. Z dodaniem jego listów pisanych do różnych panów polskich. Kr. 1789. Wyd. 2 Kr. 1808. Podp.: M.H.I.

Nadto pozostawił w rkpsach przekł. paru utworów dram., m. in. tragedii P. Corneille'a *Cid*, *Cinna*, *Horace*. Zob. też *Prace edytorskie*.

Prace edytorskie

11. Jan Złotousty: Bunt w Antiochii, z francuskiego [przekł. I. Dembińskiego]. Przydane Życie Jana Złotoustego przez Erazma Rotterdamczyka napisane [przekł. wydawcy]. Kr. 1792. Wyd. 2 Kr. 1902.

12. Krótkie przypowieści dawnych Polaków, czyli apoftegmata, anegdoty, odpowiedzi dowcipne i ucinki satyryczne, zdania moralne, opisy i porównania piękne itp., z rzadkich dzieł i rękopisów ojczystych zebrane. Kr. 1819 (przy wyd. współprac. A. Grabowski).

Fragm. koresp. z T. Czackim, J. Przybylskim, S.B. Lindem, J.S. Bandtkiem i in. w rkpsach Bibl. Czart. i Bibl. Jagiel. List J. do J.M. Ossolińskiego z 1795 wyd. W. Jabłońska w: *Korespondencja Józefa Maksymiliana Ossolińskiego*. Wr. 1975.

OPRACOWANIA

NK 5 (1967), 6/2 (1972); LP

F.M. SOBIESZCZAŃSKI. *Enc. powsz. Orgel*. 13 (1863). — [P. CHMIEŁOWSKI] *PChm. Wielka enc. powsz. ilustr.* 33/34 (1902/1903). — I. CHRZANOWSKI. *Sto lat myśli pol.* 1 (1906). — S. PIGOŃ: Początki pracy badawczej nad dziejami literatury polskiej. *Ruch Lit.* 1960 z. 1/2. — J. KORPAŁA. *Pol. słownik biogr.* 11 (1964–1965). — E. ALEKSANDROWSKA: Historyczno-literackie kompendia bio-bibliograficzne z zakresu staropolszczyzny i Oświecenia. *Dokumentacja w badaniach lit. i teatr.* Wr. 1970. — J.A. KOSIŃSKI: Biblioteka fundacyjna Józefa Maksymiliana Ossolińskiego. Wr. 1971. — J. STARNAWSKI. *Słownik pracowników książki pol.* Wwa 1972. — K. BEDNARSKA-RUSZAJOWA: M.H.J., bibliograf i bibliofil. *Biul. Bibl. Jagiel.* 1976 nr 10. — J. MANDZIUK. *Słownik pol. teologów katol.* 2 (1982). — M. GÓRALSKA: M.H.J. w Bibliotece Ossolineum. *Czasop. Zakładu Nar. im. Ossol.* z. 5 (1994).

K

KACZKOWSKI Zygmunt 1825–1896

Urodzony 2 maja 1825 w Kamionce Wołoskiej (pow. rawski) w zubożalej rodzinie szlacheckiej; syn Ignacego, administratora w majątku Aleksandra Fredry w Cisnej, oraz Franciszki z Niklewiczów. W 1833 poznał w domu rodziców Wincentego Pola i Seweryna Goszczyńskiego. Od 1835 kształcił się w gimnazjach we Lwowie (m.in. u dominikanów), od 1838 — w Przemyślu, potem — w Samborze i Tarnowie. Od 1843 rozpoczął studia na wydziale filozoficznym Uniwersytetu we Lwowie, w roku następnym przeniósł się na Uniwersytet w Wiedniu. Wkrótce potem, nie ukończywszy studiów, wrócił do kraju i gospodarował w majątku ojca, Bereźnica w Sanockiem. Utrzymywał wówczas bliskie kontakty z Kornelem Ujejskim, które osłabły około 1858. Debiutował w 1845, ogłaszając w *Dzienniku Mód Paryskich* cykl artykułów pt. „Uwagi nad moralnymi chorobami”. W 1846 wziął udział w powstaniu galicyjskim. Aresztowany, przebywał dwa lata w więzieniu. Spisał wówczas opowiadanie współwzięnia, Jana Andrusikiewicza, o powstaniu chochołowskim. W więzieniu także powstał cykl wierszy „Pieśni z otchłani”. W czerwcu 1847 skazany (wraz z ojcem) na śmierć, został zwolniony w wyniku Wiosny Ludów. Organizował gwardię narodową w Sanockiem. Po klęsce powstania przebywał we Lwowie i w Bereźnicy. W 1848–49 drukował wiersze patriotyczne w *Tygodniku Polskim*, a po jego zamknięciu w *Pamiętniku Literackim*, którego był w 1850 współredaktorem. W tymże roku ogłosił tu fragmenty nieukończonych utworów: „Dwa pokolenia” (nr 17–18) oraz „Dziedzie Strwiążyka” (nr 28–29). W 1851–52 ogłaszał utwory oraz korespondencje ze Lwowa w krakowskim *Czasie*. Współpracował też z *Gazetą Lwowską* 1852–53. Zaczął wówczas pisać powieści historyczne, które przyniosły mu duży rozgłos. Wzorował się w nich na „Pamiętkach Soplicy” Henryka Rzewuskiego. W 1853 wyjechał do Krakowa. Nawiązał współpracę z *Gazetą Warszawską* 1853–57, w której zamieścił m.in. artykuł atakujący krytyków poezji Jadwigi Łuszczewskiej, pt. „Deotyma w Krakowie” (1854 nr 291–302 i odb.). W 1855 pojechał przez Wiedeń i Drezno do Paryża. Zetknął się wówczas z Adamem Mickiewiczem, który udzielał mu rad przy zbieraniu materiałów do dziejów konfederacji barskiej. W Brukseli poznał Joachima Lelewela,

w Heidelbergu odwiedził Zygmunta Krasieńskiego. W 1856 przebywał na kuracji w Karlsbadzie. Od 1858 zamieszkał ponownie we Lwowie. Utrzymywał kontakty z Karolem Szajnochą, Wincentym Polem i Adamem Sapiehą. Do paryskiego biura Hotelu Lambert wysyłał raporty z doniesieniami o sytuacji politycznej w kraju. W 1861 został redaktorem dziennika politycznego *Głos*. W lipcu tego roku aresztowany za umieszczenie w *Głosie* wolnościowej odezwy Agatona Gillera, w więzieniu przebywał od grudnia 1862. W czasie powstania styczniowego wszedł w skład komitetu miejskiego. W styczniu 1864 tajny sąd obywatelski skazał go na banicję pod zarzutem szpiegostwa na rzecz Austrii. Długo toczyła się dyskusja na temat jego winy, dopiero w 1920 na podstawie ujawnionych tajnych akt policji austriackiej udowodniono, że od 1863 był płatnym agentem rządu austriackiego, dla którego pisywał raporty szpiegowskie podpisywane Heubauer. Po ogłoszeniu wyroku K. wyjechał za granicę. Przebywał w Wiedniu i Paryżu, pisał do prasy niemieckiej, francuskiej i angielskiej, był także współwłaścicielem kilku pism zagranicznych: *Presse* i *Morgen-Post* w Wiedniu, *Pall Mall Gazette* w Londynie, *Journal de Paris* i *La Semaine Française* w Paryżu. Zajmował się ponadto operacjami finansowymi, a także działalnością polityczną, reprezentując stanowisko ugodowe wobec Austrii. W lipcu 1869 złożył w Wiedniu memoriał „Politische Lage in Galizien”, w którym scharakteryzował siły polityczne w Galicji. Od 1873 zamieszkał na stałe w Paryżu. Był doradcą finansowym i dyplomatycznym różnych rządów europejskich. Za zasługi dyplomatyczne i finansowe otrzymał odznaczenia od rządów Włoch, Portugalii i Francji, m.in. w 1871 francuską Legię Honorową. Należał do założycieli *Banque Romaine*. W 1877 zakupił w Wiedniu dziennik *Morgenpost*. Finansowany przez Turcję, szerzył propagandę antyrosyjską. Około 1878 wznowił działalność literacką. W 1884 nawiązał ponownie współpracę z *Gazetą Lwowską* i ogłosił tu rozprawę „O pismach Henryka Sienkiewicza”, w której skrytykował jego twórczość. Literacką próbą zmierzenia się z Sienkiewiczem była powieść „Olbrachtowi rycerze”. Na krótko przed śmiercią ożenił się z Francuzką, Marią Caillet (Cayez?). Zmarł 7 września 1896 w Paryżu; pochowany na Cmentarzu w Montmorency.

TWÓRCZOŚĆ

1. Pieśni z otchłani. 1846. [Poezje]. Powst. 1846–48. Wyd. i wstęp: W. Bruchnański. Lw. 1920.
2. Kato. Powieść z niedawnych czasów. *Czas* 1851 nr 73–81. Przedr. w poz. 22 t. 9.
3. Bitwa o chorążankę. Obrazek z XVIII wieku. Kr. 1852. Wyd. nast.: Wwa [1908]; Wwa [1923]. Przedr. w poz. 8 t. 1, 22 t. 1, 33 t. 1, 34.
4. Kasztelanice Lubaczewscy. Powieść ostatniego z domu Nieczujów. Kr. 1852. Przedr. w poz. 8 t. 6, 22 t. 2, 33 t. 2, 34.
5. Pan Bal. Powiastka. *Gaz. Lw.* 1852 nr 18–24. Niepodp.
6. Mąż szalony. Powieść. *Gaz. Lw.* 1853 nr 2–106. Wyd. osob. w poz. 8 t. 4–5; przedr. w poz. 22 t. 1, 33 t. 1. Wyd. nast.: posłowie A. Jopek. Kr. 1963.
7. Murdelio. Powieść ostatniego z Nieczujów. T. 1–2. Petersb. 1853. Wyd. nast.: w poz. 8 t. 2–3, w poz. 22 t. 2, w poz. 33 t. 3–4; oprac. Z. Szweykowski. Kr. 1925 *BV* I, 84; wstęp: J. Wilhelm. Wwa 1953; posłowie A. Jopek. Kr. 1959; Kr. 1974; posłowie Cz. Klak. Rzeszów 1989. Przekł. ros. 1864.
8. Ostatni z Nieczujów. Powieści. T. 1–6. Petersb. – Mohylew 1853–1855. Tu m.in.: Junakowie. Przedr. w poz. 22 t. 1, 33 t. 2; Swaty na Rusi. Przedr. w poz. 22 t. 1, 33 t. 2, 34; Gniazdo Nieczujów. Przedr. w poz. 22 t. 3, 33 t. 5, 34; Pierwsza wyprawa pana Marcina. Przedr. w poz. 34; Pan Franciszek Puławski.
9. Bracia ślubni. Powieść z czasów augustowskich. T. 1–3. Petersb.–Mohylew 1854. Wyd. nast.: w poz. 22 t. 9–10; oprac. A. Jopek. Kr. 1967.
10. Dziwożona. Powieść współczesna. T. 1–4. Lw. 1855. Przedr. w poz. 22 t. 6–7. Przekł. niem. 1869.
11. Wnuczęta. Powieść współczesna. T. 1–4. Petersb.–Mohylew 1855. Przedr. w poz. 22 t. 7–9. Przekł. ros. 1869.
12. Stach z Kępy. Powieść z życia wiejskiego ludu. Wwa 1856. Przedr. w poz. 22 t. 5.
13. Bajronista. Powieść współczesna. T. 1–3. Wil. 1857. Przedr. w poz. 22 t. 5–6.
14. Starosta hołobucki. Powieść z czasów Stanisława Augusta podług opowiadania Jmć pana Nieczui. T. 1–3. Wwa 1857. Wyd. nast.: w poz. 22 t. 3, 33 t. 6; posłowie A. Jopek. Kr. 1961.
15. Annuncjata. Powieść historyczna z czasów konfederacji barskiej. T. 1–3. Wwa 1858. Wyd. nast.: w poz. 33 t. 9–10; t. 1–2. Oprac. A. Jopek. Kr. 1968.
16. Grób Nieczui. Powieść. T. 1–4. Wil. 1858. Wyd. nast.: w poz. 22 t. 4–5; 33 t. 7–8; z posłowiem A. Jopka. T. 1–2. Kr. 1964.
17. Sodalis Marianus. Powieść historyczna ze starych ksiąg i papierów spisana. T. 1–5. Wwa 1859. Wyd. nast.: Wwa 1866; w poz. 22 t. 10–11; Pozn. 1924.
18. Żydowscy. Kronika rodzinna. *Kółko Rodz.* 1860 nr 7–29. Wyd. osob. t. 1–2. Lw. 1872.
19. Rozbitek. Powieść. T. 1–3. Wil. 1861. Wyd. nast. z przedmową W. Jabłonowskiego. T. 1–4. Wwa 1905 *Bibl. Dzieł Wyborowych* nr 383–386.
20. Kobieta w Polsce. Studium historyczno-obyczajowe. T. 1. Żytomierz 1862; wyd. nast. Petersb. 1895; T. 2 z przedmową i uwagami P. Chmielowskiego. Petersb. 1895. Dzieło nieukończony.
21. Rewolucyjne sądy i wyroki. Rzecz osobista przedstawiona przez... Paryż – Wiedeń 1866.
22. Dzieła ... przejrzone i poprawione przez autora. T. 1–11. Wwa 1874–1875. Tu: w t. 1: Od autora (zawiera m.in. rozprawkę: O wartości źródeł rękopiśmiennych i ustnych tradycji do historii drugiej połowy XVIII wieku); t. 3: Tradycje sanockie. Przedr. w poz. 33 t. 4. W t. 11 rozprawa W. Korotyńskiego: Z. Kaczkowski.
23. Graf Rak. Powieść. Lw. 1879.
24. Teka Nieczui. Posłanie Jmć Pana Nieczui do Małych Polaków i Czerwonnych Rusinów, a które też i Wielcy Polacy na czas sobie czytać mogą, dla zbudowania i dla krotoczwili. T. 1. Paryż 1883. Pamflet przeciw stańczykom, niepodp.
25. Abraham Kitaj. Powieść z czasów króla Jana. T. 1–2. Wwa 1886. Przekł. franc. 1886.
26. Olbrachtowi rycerze. Powieść. T. 1–3. Wwa 1889. Wyd. nast.: t. 1–6. Z przedmową W. Jabłonowskiego. Wwa [1904]; t. 1–3 wg wyd. z 1889 oprac. S. Vrtel-Wierczyński. Wwa [1924]; Łódź 1948; Kr. 1960.
27. Romantyzm. Gawęda literacka. Lw. 1891 odb. z *Gaz. Nar.* Tyt. na okładce: Słowo o romantyzmie.
28. Mój pamiętnik z lat 1833–1843. Powst. 1893. Wyd. Lw. 1899. Wyd. nast. Lw. 1907.
29. Wasi ojcowie. Powieść historyczna z własnych wspomnień. Lw. 1892 odb. z *Dzien. Pol.* Wyd. nast.: wyd 2 Lw. 1898; Wwa [1909]; posłowie i oprac. A. Jopek. Kr. 1965.
30. Zaklika. Powieść współczesna. T. 1–3. Kr. 1893.
31. Offenes Sendschreiben an den Fürsten von Bismarck von einem Polen. Zurych 1894. Niepodp.
32. Święta Klara. Historia polskiej rodziny. Powieść współczesna. *Nowa Reforma* 1895 nr 215–293.

Wydania zbiorowe i wybory

33. Wybór pism. T. 1–10. Z przedmową I. Chrzanowskiego. Wwa 1900.
34. Opowiadania Nieczui. Z posłowiem A. Jopka. Kr. 1962.

Przekłady

35. E. Legouvé, E. Scribe: *Adrienne Lecoureur*. Dramat w 5 a. Wyst. Lw. 1852.

36, Ch. Lafont: Arcydziało nieznanne, czyli wawrzyny i ciernie. Dramat w 1 a. Wyst. Lw. 1852.

Przedr. wierszy: *Zbiór poetów pol.* 3 (1962).

Koresp. K. znajduje się m.in. w Ossol.; listy do J.I. Kraszewskiego w Bibl. Jagiel.; listy z 1863, m.in. do L. Kaplińskiego oraz do Hotelu Lambert w Paryżu ogł.: *Galicja w powstaniu styczniowym*. Wr. 1980; do J. Kremiera ogł. B. Schnaydrowa. *Rocz. Bibl. PAN w Kr.* 1985.

OPRACOWANIA

NK 8 (1969), 9 (1972); LP

L. SIEMIENSKI: Tradycje szlacheckie i koloryt miejscowy w powieściach Z.K. W: *Kilka rysów z literatury i społeczeństwa od roku 1848–1858*. T. 1. Wwa 1859. — [S. ESTREICHER] Stan.: „Olbrachtwi rycerze” Z.K. i jego teoria historycznego romansu. *Bibl. Warsz.* 1890 t. 2. — T. JESKE-CHOIŃSKI: Sylwetka literacka. *Z.K. Kur. Warsz.* 1896 nr 255–257. — P. CHMIEŁOWSKI: Z.K. Jego życie i działalność literacka. Petersburg. 1898. — A. KRECHOWIECKI: Z.K. i jego czasy. Lw. 1918. — E. BARWIŃSKI: Z.K. w świetle prawdy. Lw. 1920. — J. KIJAS: K. jako współzawodnik Sienkiewicza. Kr. 1926. — K. WOJCIECHOWSKI: Współzawodnik Sienkiewicza. W: *Przewrót w umysłowości i literaturze polskiej po r. 1863*. Lw. 1928. — A. JOPEK: *Pol. słownik biogr.* 11 (1964–1965). — L. RATAJCZYK: Literatura i zdrada. *Współczesność* 1965 nr 3. — Z. SZWEJKOWSKI: „Murdelio” Z.K. W: *Nie tylko o Prusie*. Pozn. 1967. — A. JOPEK: Bard szlachty sanockiej. Opowiadania i powieści historyczne Z.K. Kr. 1974. — W. BRUCHNAŁSKI: Z.K. jako autor „Pieśni z otchłani”. W: *Między Średniowieczem a romantyzmem*. Wwa 1975. — M. GRZĘDZIŁSKA: Z.K. między gawędą a romansidłem. *Z dziejów kultury i lit. Ziemi Przemyskiej*. T. 3. Przemysł 1978. — A. SIEROSZEWSKI: Pierwsze powieści historyczne M. Jókajego i Z.K. *Acta Philologica* (1978). — A. JOPEK: Poniższe w twórczości Z.K. *Kieleckie Studia Filol.* 1 (1980). — M. WOŹNIAKIEWICZ-DZIADOSZ: Romantyczna powieść organicznikowska. *Studia z lit. pol. i obcej*. Lubl. 1988 *Litteraria Lublinitensia* 1. — W. BEDNARCZYK-SOŁTYS: Z.K. — „Olbrachtwi rycerze”. *Powieść pol. XIX w.* Lubl. 1992. — Z. FRAS: Sługa wielu panów. *Prawo i Życie* 1993 nr 21. — A. WOLNY: Konwencja i stereotypy obrazu świata szlacheckiego w prozie międzypowstaniowej. *W kręgu baroku i barokowości*. Opole 1993. — A. WAŚKO: Romantyczny sarmatyzm. Kr. 1995 *passim*. — A. KOWALIK: Z.K., człowiek i pisarz, czyli twórczość w smudze cienia. *Ziemia krośnieńska w kulturze pol. Podkarpackie spotkania*. T. 1. Kr. 1996.

W.A.-Sz.

KADŁUBEK Wincenty

ok. 1150 – 1223

Inne formy nazwiska: Vincentius Cadlubonis; Vincencius Cadlubonis.

Urodzony w 1150 (lub nieco wcześniej). Pochodził z małopolskiego stanu rycerskiego. Szczegóły jego rodowodu nie są bliżej znane. Odprzezwiskowe

patronimikum „Kadłubek” poświadczają zapisy od XV w. Według niepotwierdzonych informacji Jana Długosza, był synem Bogusława z rodu Różyków, osiadłego w Karwowie pod Opatowem, i Benigny. Nowsze badania dowodzą, że może pochodzić z Kargowa pod Stopnicą; inna (dyskusyjna) możliwość, że był synem komesa Stefana z ziemi sandomierskiej. Również przebieg jego nauk nie jest ustalony. Otoczony, jak się zdaje, opieką biskupa krakowskiego, Mateusza, kształcił się w krakowskiej szkole katedralnej, po czym studiował za granicą, prawdopodobnie w Paryżu; niewykluczone, iż odwiedził również Bolonię. Uzyskał tytuł magistra (zapewne nauk wyzwolonych), potwierdzony dokumentami od 1189. Doskonale opanował łacinę i elementy greki; zdobył rozległą, choć kompilacyjną erudycję, przede wszystkim zaś biegłość w prawie rzymskim oraz orientację w prądach naukowych i literackich obszaru francuskiego, a także angielskiego. Po powrocie ze studiów pracował (przypuszczalnie od ok. 1183 lub wcześniej) w kancelarii Kazimierza Sprawiedliwego, którego osobowość i program polityczny wywarły na K. głęboki wpływ. Jednocześnie — być może — uczył w szkole katedralnej na Wawelu. Po nagłym zgonie księcia w 1194 przeniósł się do Sandomierza, gdzie posiadał prepozyturę. W 1207/1208 obrano go kanonicznie (elekcją kapituły) biskupem krakowskim. Konsekrowany około połowy 1208, przez dziesięć lat kierował diecezją w duchu reformy Kościoła. Szczególnie popierał zakon cystersów. Klasztorem w Sulejowie i Koprzywnicy nadał przywileje i własne działy dóbr rodowych w Sandomierskiem. W 1215 uczestniczył w obradach soboru laterańskiego. Trzy lata później zrezygnował z biskupstwa w nie dość jasnych okolicznościach, być może wskutek podeszłego wieku, osiadł (raczej jako mnich niż rezydent) w klasztorze cystersów w Jędrzejowie. Dziełem jego życia jest pisana na polecenie Kazimierza Sprawiedliwego „Kronika dziejów Polski”. Powstała od około 1190, eksplorując co do faktografii utwór Galla Anonima i roczniki oraz relacje ustne; poważną część tworzywa jest rezultatem autopsji wydarzeń i miejsc. Autor nadał dziełu strukturę dwoiosta: dialogu narratora oraz komentatora-moralisty — w trzech pierwszych księgach i narracji ciągłej w księdze czwartej. Podział na księgi pochodzi zapewne od kopistów. Całość objęła okres od czasów legendarnych po 1202. Pojmowanie historii uwarunkowały zarówno okoliczności polityczne, jak osobista orientacja ideowa i kultura umysłowa kronikarza głoszącego m.in. hasło zjednoczenia ojczyzny w suwerenną i sprawiedliwą monarchię, oraz hasło nadrzędności Kościoła. Utwór istotnie zaważył na rozwoju kultu Stanisława biskupa jako szlachetnego męczennika, oraz wydatnił państwowotwórczą rolę Krakowa. Wartości

wychowawcze wykładu, erudycyjność i kunsztowna retoryczność stylu przyniosła „Kronice” olbrzymią poczytność, którą poświadcza liczba kopii tekstu. Aż do schyłku wieków średnich służyła za podręcznik historii narodowej, komentowany również w Akademii Krakowskiej, mianowicie przez Jana Dąbrowkę. K. zmarł 8 marca 1223 w Jędrzejowie; pochowany w kościele klasztornym; w 1764 ogłoszono jego beatyfikację.

TWÓRCZOŚĆ

I. Cronica Polonorum. Powst. na przełomie XII/XIII w. Oryginał zaginął. Wyd.: Historia Polonica... Ogl. J.S. Herbut. Dobromil 1612 druk. J. Szeliga. (Ed. obejmuje komentarz Jana Dąbrowki z XV w.). Wyd. kryt.: A. Bielowski. *Monumenta Poloniae Historica* t. 2 (1872) i odb.; też przedr. fotooffs. Wwa 1961.

Ostatnie przekł. pol. całości: K. Abgarowicz i B. Kürbis. Wstęp i komentarze napisała B. Kürbis. Wwa 1974; Kronika polska. Przel. i oprac. B. Kürbis. Wr. 1992 *BN* I, 277. – Fragm.: wierszowany dialog alegoryczny na śmierć Kazimierza Sprawiedliwego (z ks. IV Kroniki) tłum.: E. Świeżawski. *Złota przędza*. T. 4. Wwa 1887; też *Lud* 9 (1903); J. Gamska-Łempicka, ogl. M. Plezia: Najstarsza poezja polsko-łacińska (do połowy XVI wieku). Wr. 1952 *BN* I, 141; Z. Abramowicz, przy wyd. przekł. całości, jw.; *By czas nie zaćmił i niepamięć*. Oprac. A. Jelicz. Wwa 1975; Myśli i nauki Mistra Wincentego zwanego Kadłubkiem. Zebrała i przełożyła B. Kürbis. Wwa 1980.

Rkpsy podają: H. Hofman-Dadejowa: Studia nad rękopisami Kroniki mistrza W. Lw. 1924; J. Wiciślołowski: Kolekcje historyczne w Polsce średniowiecznej XIV–XV w. Wr. 1967.

OPRACOWANIA

NK 2 (1964); LP

R. GRODECKI: Mistrz WK., biskup krakowski. (Zarys biograficzny). *Roczn. Kr.* 9 (1923). — O. BALZER: Pisma poświęcone. T. 1–2. Studium o K. Lw. 1934–1935. — D. BORAWSKA: Z dziejów jednej legendy. W sprawie genezy kultu św. Stanisława biskupa. Wwa 1950. — M. PLEZIA: Od Arystotelesa do „Złotej legendy”. Wwa 1958. — S. KIELTYKA: Błogosławiony WK. (ok. 1150–1223). *Nasza Przeszłość* 16 (1962). — M. PLEZIA: Kronika K. na tle renesansu XII wieku. *Znak* 1962 nr 7/8. — E. BATURO: Pogląd mistrza WK. na stosunek władzy duchownej i świeckiej. *Nasza Przeszłość* 17 (1963). — M. ZWIERCAN: Komentarz Jana z Dąbrowki do „Kroniki” mistrza W. zwanego K. Kr. 1963. — J. DĄBROWSKI: Dawne dziejopisarstwo polskie (do roku 1480). Wr. 1964. — S. BELCH: Dlaczego K. zrezygnował z biskupstwa? W: *Prace historyczne*. T. 1. Londyn 1965. — B. KÜRBIŚ: K.W. *Słownik starożytności słowiańskich* t. 2 cz. 2 (1965). — TAŻ.: Czy mistrz WK. był historykiem? *Zesz. Nauk. UAM* 63. *Historia* z. 7 (1967). — A. RUTKOWSKA-PLACHCIŃSKA: Bajka i polityka. Na marginesie księgi IV Kroniki WK.

Studia Źródłoznawcze 13 (1968). — K. ŚLĄSKI: Wątki historyczne w podaniach o początkach Polski. Pozn. 1968. — M. ZWIERCAN: Komentarz Jana z Dąbrowki do „Kroniki” mistrza W. zwanego K. Wr. 1969. — TENŻE: Warsztat naukowy piętnastowiecznego komentatora „Kroniki” mistrza W. zwanego K. *Spr. [...] KUL* 17 (1968). Lubl. 1969. — Z. KOZŁOWSKA-BUDKOWA: Rezygnacja biskupów krakowskich W. i Iwona. *Nasza Przeszłość* 33 (1970). — I. LEWANDOWSKI: Florus w Polsce. Wr. 1970. — Z. SUŁOWSKI: Nad pierwszą księgą „Kroniki” mistrza W. *Europa – Słowiańszczyzna – Polska. Studia ku uczczeniu prof. K. Tymienickiego*. Pozn. 1970. — B. KÜRBIŚ: Echa makrobiańskie w „Kronice” WK. a szkoła w Chartres. *Studia Źródłoznawcze* 17 (1972); przedr. w: *Na progach historii*. Pozn. 1994. — Z. OBERTYŃSKI: Kadłubkowe „inter infulas”. *Studia... jw.* — J. SZYMAŃSKI, R. GUSTAW: *Wincenty. Hagiografia pol.* T. 2. Pozn. 1972. — H. ŁOWMIANŃSKI: Początki Polski. T. 5. Wwa 1973. — M. PLEZIA: Die Polenchronik des Magisters Vincentius als Musterbeispiel des „ornatus gravis”. *Classica et Mediaevalia F. Blatt septuagenario dedicata* (Kopenhaga) 9 (1973). — J. STABINSKA: Mistrz Wincenty. Kr. 1973. — I. SZCZERBICKA-ŚLĘK: W kręgu Klio i Kallopie. Wr. 1973. — B. KÜRBIŚ: Pollexianorum cervicosa feritas. (Dziakość i barbarzyństwo w opinii Mistra W.). *Słowianie w dziejach Europy*. Pozn. 1974. — TAŻ.: Polska wersja humanizmu średniowiecznego. Mistrz WK. *Sztuka i ideologia XIII w.* Wr. 1974. — K. MIESZKOWSKI: Pontyfikat Wincenty. W: *Studia nad dokumentami katedry krakowskiej XIII w.* Kr. 1974. — F. SIELICKI: Najdawniejsze polsko-ukraińskie stosunki kulturalne w świetle „Latopisu kijowskiego” i „Kroniki” K. *Z dziejów stosunków lit. pol.-ukr.* Wr. 1974. — B. KÜRBIŚ: Wizerunki Piastów w opiniach dziejopisarskich. *Piastowie w dziejach Polski*. Wr. 1975. — I. LEWANDOWSKI: Recepcja rzymskich kompendiów historycznych w dawnej Polsce do połowy XVIII w. Pozn. 1976. — M. PLEZIA: Tradycja rękopiśmienna „Kroniki” K. *Ars historica*. Pozn. 1976. — TENŻE: Zawartość kodeksu tzw. Eugeniuszowskiego „Kroniki” Mistra W. *Cultus et cognitio*. Wwa 1976. — *Studia Źródłoznawcze* 20 (1976) [tu: referaty i dyskusja Sympozjum nauk. Mistrz WK. *pierwszy uczonej polski – w 750-lecie śmierci*. Pozn. 23–24 XI 1973]. — D. BORAWSKA: Mistrz W. w nowym wydaniu i opracowaniu. W stronę cystersów i św. Bernarda z Clairvaux. *Przeł. Hist.* 68 (1977) z. 2. — Z. SZPAKOWSKI: WK. – historyk i humanista. Kontrowersji o „plemię Kadłubka” stan aktualny. *Więź* 1977 nr 10. — J. BANASZKIEWICZ: Kronika Dzierżwy XIV-wieczne kompendium historii ojczyzny. Wr. 1979. — H. ŁOWMIANŃSKI: Religia Słowian i jej upadek (w. VI–XII). Wwa 1979. — S. ŚLIWIŃSKI: W sprawie pochodzenia Mistra W. *Studia Źródłoznawcze* 24 (1979). — M.J. KARP: Znajomość kulistości ziemi w „Kronice” K. *Kwart. Hist. Nauki i Techniki* 1982 nr 1. — J. MALICKI: Mity narodowe. Lechida. Wr. 1982. — K. ŚWIEŻEK: Błogosławiony WK. *Pol. święci*. T. 2. Wwa 1983. — Z. KOZŁOWSKA-BUDKOWA: W sprawie relacji mistrza W. *Chronica Polonorum*” księga II c. 18 i 20. *Mente et litteris*. Pozn. 1984. — B. NOWACKI: Poglądy prawnopolityczne w Kronice mistrza W. *Tamże*. — J. BANASZKIEWICZ: Podanie o Lestku i aurifabrze. Kronika mistrza W. lib. I, cap. 9, 11. *Studia Źródłoznawcze* 30 (1985). — TENŻE: Podanie o Piaście i Popielu. Wwa 1986. — TENŻE: Podanie o Lestku i Złotniku. Mistrza W. „Kronika polska” I, 9, 11. *Studia Źródłoznawcze* 32 (1987). — E. KIBIŃSKI: Dialog

w „Kronice” mistrza W. *Symbolae Philologorum Posnaniensium* 27 (1988). — J.B. KOROLEC: Ideał władcy w Kronice mistrza W. Rola cnót moralnych w legitymizacji władzy. *Pogranicze i konteksty lit. pol. średniowiecza*. Wwa 1989. — M. PLEZIA: Mistrz W. zwany K. Pisarze staropol. Sylwetki. T. 1. Wwa 1991. — J.B. KOROLEC: Problem cnót moralnych w Komentarzu Jana z Dąbrowki do Kroniki mistrza W. *Lit. i kultura*. Wwa 1992. — M. PLEZIA: Jak K. uczył się łaciny? *Meander* 1994 nr 5/6. — E. SKIBIŃSKI: Źródła erudycji K. *Rocz. Hist.* 1994. — M. PLEZIA: Bl. WK. — kronikarz krakowski. *Rocz. Kr.* 61 (1995). — T. MICHAŁOWSKA: Średniowiecze. Wwa 1995 i wyd. nast. — D. PANDOWSKA: Wincentyńska transformacja „Kroniki” Galla Anonima na przykładzie przekazu o walkach z Pomorzaniem. *Władcy, mnisi, rycerze*. Gdańsk 1996. — J. STARNAWSKI: Od Jana z Dąbrowki do Mariana Plezi. Rozważania wywołane nową edycją „Kroniki polskiej” mistrza W. zwanego K. *Duktem czasów*. Opole 1996. — J. MALICKI: Interpretacja i nadinterpretacja w dawnej historiografii polskiej. *Staropol. teksty i konteksty*. T. 3. Kat. 1997. — S. TRAWKOWSKI: Monarcha wobec ludu w świetle „Kroniki” mistrza W. *Człowiek w społeczeństwie średniowiecznym*. Wwa 1997. — J. BANASZKIEWICZ: Polskie dzieje bajeczne mistrza WK. Wr. 1998. — E. SKIBIŃSKI: Elementy historii oralnej w kronikach Galla Anonima i WK. *Res Historica* 3 (1998). — G. LABUDA: Święty Stanisław, biskup krakowski, patron Polski. Śladami zabójstwa — męczeństwa — kanonizacji. Pozn. 2000.

T.W.

KAJSIEWICZ Józef Hieronim 1812–1873

Urodzony 7 grudnia 1812 w Gielgudyszkach (pow. mariampolski) w rodzinie drobnoszlacheckiej; syn Dominika i Anny z Pawłowskich. Nauki początkowe pobierał u pijarów w Rosieniach, w 1822–29 uczęszczał do gimnazjum w Sejnach, w 1829 rozpoczął studia prawnicze na Uniwersytecie Warszawskim. Interesował się literaturą, słuchał wykładów Kazimierza Brodzińskiego i Ludwika Osińskiego. W 1830–31 ogłaszał utwory poetyckie w *Dekameronie Polskim* i *Bardzie Oswobodzonej Polski*. Wziął udział w powstaniu listopadowym, walczył pod Stoczkiem i pod Nową Wsią, gdzie został ranny. Po upadku powstania udał się na emigrację. Przebywał w Besançon, potem w Paryżu. Przez pewien czas zarabiał na utrzymanie jako kowal w fabryce. Należał w tym czasie do stronników Joachima Lelewela. W 1832 za pośrednictwem Stanisława Worcella zbliżył się do Adama Mickiewicza, który w roku następnym zamieścił w *Pielgrzymie Polskim* omówienie jego głośnych, związanych z powstaniem listopadowym sonetów. Odtąd obracał się w kręgu osób otaczających A. Mickiewicza. W 1833 zamieścił w *Rozmaitościach* (lwowskich) sonet „Do Adama Mickiewicza” oraz kilka wierszy w *Pielgrzymie Polskim*. W lipcu tego roku został wydalony z Paryża i przez dwa lata mieszkał w Angers.

W 1835 wrócił do Paryża, w lutym następnego roku wraz z grupą przyjaciół zamieszkał w „domku” Bogdana Jańskiego, będącego pierwszą komórką Zgromadzenia Zmartwychwstania Pańskiego (założonego w 1841). W czerwcu rozpoczął studia teologiczne w Collège St. Stanislas, które od 1837 kontynuował w Rzymie. Poznał w tym czasie Mikołaja Gogola, któremu dedykował jeden ze swoich sonetów, korespondował z A. Mickiewiczem. W 1841 otrzymał święcenia kapłańskie. W 1842 przybył do Paryża i rozpoczął kampanię przeciw towarzyszmowi, wygłaszając w kościele św. Rocha kazania o treściach religijno-politycznych. Odbywał pielgrzymki do Francji, a także do Londynu, Monachium, Brukseli, głosząc kazania w środowiskach polskiej emigracji. W 1845 przybył do Rzymu i został przełożonym Zgromadzenia Zmartwychwstańców. Poznał Cypriana Norwida, który w 1847 dedykował mu „Psalm wigilii”. W marcu 1848 powrócił do Paryża. W kwietniu tego roku wyjechał przez Berlin do Wielkopolski. Mieszkał w Turwi u gen. Dedydrego Chłapowskiego. Wydalony przez władze pruskie, przebywał przez pewien czas we Wrocławiu, Dreźnie i Krakowie, w 1849 wrócił do Paryża. Od 1850 mieszkał w Rzymie, w 1855 został ponownie przełożonym zakonu. W 1861 objął w Bułgarii placówkę misyjną wśród tamtejszych unitów. Negował sens zbrojnej konspiracji (m.in. w kazaniu przeciw legionowi A. Mickiewicza w 1848 oraz w „Liście do braci księży” w 1863). Po upadku powstania styczniowego organizował w Rzymie kolegium polskie dla kształcenia duchownych z kraju. W 1865 i 1871 jeździł do Ameryki, wizytując polskie parafie i placówki swego zgromadzenia. Owocem tych podróży były „Listy ... do braci i przyjaciół” ogłaszane w *Roczniku Towarzystwa Historyczno-Literackiego w Paryżu 1868* oraz w *Przeglądzie Lwowskim* 1871–72, wydane także osobno. W 1872 odbył drugą podróż do Bułgarii. Zmarł 26 lutego 1873 w Rzymie; pochowany w grobowcu swego zgromadzenia zakonnego.

T W Ó R C Z O Ś Ć

1. Uwiedziona małżonka. Powieść. *Dekameron Pol.* 1830 t. 2.
2. Boże, zbaw Polskę. [Wiersz]. Wwa 1831.
3. Sonety. Paryż 1833. Wyd. nast. Kr. 1926.
4. Rzecz do braci na wygnaniu zabląkaney, z powodu piątej rocznicy listopadowej. Paryż 1835.
5. Nunc dimittis, Domine. Powieść z dziejów szkockich z końca XVI w. Paryż 1836.
6. Głos z kraju do wychodźstwa polskiego. Paryż 1846.
7. List otwarty do wydawcy „Przeglądu Poznańskiego” o stanowisku kapłana względem sprawy narodowej a polityki. Paryż 1849.

8. O duchu narodowym i duchu rewolucyjnym, kazanie wygł. d. 29 listopada 1849. Paryż 1849. Wyd. nast. Paryż 1864.

9. List otwarty do braci księży grzesznie spiskujących i do braci szlachty niemądze umiarkowanej. Grodzisk 1863 odb. z *Tyg. Katol.*

Liczne przedr. w czasop. w 1863–1864.

10. Pisma. T. 1–3. Berlin 1870–1872.

Tu m.in.: w t. 1 i 2: Kazania i mowy przygodne (wyd. osob. Paryż 1845. Wyd. 2 pomnożone Paryż 1848), w t. 3: Listy z podróży; Pamiętnik historyczny o zgromadzeniu zmartwychwstańców.

Ponadto utwory o treściach religijnych, kazania i mowy.

Przedr. utworów: *Zbiór poetów pol.* 2 (1961); *Poezja powstania listopadowego*. Wr. 1971 BN 1, 205; *700 lat myśli pol.: 1831–1874* (1977).

Listy do różnych osób oraz fragm. Pamiętnika ogł. P. Smolikowski: Historia zgromadzenia Zmartwychwstania Pańskiego. T. 1–4. Kr. 1892–1896; F. Chłapowski: Korespondencja między J. Koźmianem a H.K. Pozn. 1915 odb. z *Ruchu Kult.*; Listy do A. Mickiewicza ogł. W. Mickiewicz: Korespondencja A. Mickiewicza. T. 4. Paryż 1885; Listy do A. Mickiewicza ogł. S. Pigoń: A. Mickiewicz: Dzieła. T. 15. Wwa 1955, list z 1833 ogł. J. Starnawski: Odnaleziony autograf listu A. Mickiewicza. *Rocz. Tow. Lit. im. A. Mickiewicza* 16 (1981).

Ponadto koresp. H.K. znajduje się w Bibl. PAN w Kr., w Bibl. Kórn., w Arch. Zgromadzenia Zmartwychwstańców w Rzymie.

OPRACOWANIA

NK 8 (1969), 9 (1972); LP.

A. MICKIEWICZ: Sonety J.H.K. *Pielgrzym Pol.* 1833 cz. 1; przedr. w: Pisma nieobjęte czterotomowym wydaniem warszawskim. T. 2. Lw. 1901 i wyd. nast. — B. ZALESKI: Ks. H.K. Wyciągi z listów i notat zmarłego. Pozn. 1878 odb. z *Rocz. Tow. Hist.-Lit. w Paryżu*. T. 1. — S. TARNOWSKI: Ks. H.K. Kr. 1897 odb. z tegoż: Rozprawy i sprawozdania. T. 3. — J. BYSTRZYCKI: O poezjach i mowach pogrzebowych Ks. H.K. Kr. 1902. — W. HAHN. *Wiek XIX. Sto lat myśli pol.* 6 (1911). — J. BYSTRZYCKI: Krasiński a K. Lw. 1912 odb. z *Księgi pam. ... Z. Krasińskiego*. — [K. KUŹNICKI] Dr Witold K.: Ks. H.K. Kr. 1913. — S. KOLBUSZEWSKI: K. jako rywal Mickiewicza. *Ruch Lit.* 1933 nr 8; przedr. w: *Romantyzm i modernizm*. Kat. 1959. — S. KIENIEWICZ. *Pol. słownik biogr.* 11 (1964–1965). — A. WALICKI. *Filoz. w Polsce. Słownik pisarzy*. Wr. 1971. — B. MICEWSKI: Ks. K. a powstanie styczniowe. *Znak* 1973 nr 233/234. — R. GERBER: Studenci Uniwersytetu Warszawskiego 1808–1831. Wr. 1977. — J. MRÓWCZYŃSKI: Wprowadzenie do źródeł historii i duchowości zmartwychwstańskiej. Rzym 1977 [tu bibliografia K.]. — B. MICEWSKI. *Słownik pol. teologów katol.* 2 (1982). — A. DUNAJSKI: Przypomnienie księdza K. *Msza Święta* 1984

nr 10. — M. KRÓL: Konserwatyści a niepodległość. Wwa 1985. — WT.: D. O'Connell i H.K. *Tydzien Pol. dod. Dzienn. Pol. i Dzienn. Żołnierza* (Londyn) 1985 nr 42. — P. BROŻYNA: Próba ognia. Wokół „Listu otwartego” księdza H.K. z 1863 r. *Przeł. Hist.* 1988 nr 1. — K. RUTKOWSKI: Stos dla Adama, albo kacerze i kapłani. Wwa 1994. — *Kronika życia i twórczości Mickiewicza 1834–1840* (1996).

W.A.-Sz.

KALINKA Walerian

1826–1886

Urodzony 20 listopada 1826 w Bolechowicach pod Krakowem; syn Andrzeja, prawnika, sędziego Sądu Najwyższego Wolnego Miasta Krakowa, i Marii z Brzeskich. Ukończył Liceum św. Anny i studiował na Uniwersytecie Jagiellońskim, początkowo na wydziale filozoficznym (1840–42), następnie prawnym (do 1845). Debiutował w 1844 w wychodzącym w Lesznie *Przyjacielu Ludu* rozprawką historyczną „Żywot i dzieła Pawła Szczerbicza” (nr 11–13) i recenzją w poznańskim *Oświeceniu Naukowym* książki Józefa Mączyńskiego, „Pamiętka z Krakowa”, (nr 41–43, podp.: Ks. W.K. Zakrzystyan kościoła S. Genowefy). Po ukończeniu studiów odbywał aplikanturę sądową. Brał udział w akcji spiskowej 1846 w Krakowie – był dyrektorem kancelarii Rządu Narodowego oraz redagował *Dziennik Rządowy Rzeczypospolitej Polskiej*. Aresztowany w marcu 1846 przy przekraczaniu granicy pruskiej, zdołał zbiec i wyjechał do Brukseli. Poznał tam Joachima Lelewela, przyjaźnił się z Lucjanem Siemieńskim. W roku akademickim 1846/47 podjął studia prawnicze na tamtejszym uniwersytecie. Gromadził materiały dotyczące polityki zagranicznej Polski w XVII wieku. Po wybuchu rewolucji 1848 powrócił w końcu kwietnia do Krakowa. Włączył się w działalność młodzieży akademickiej, udzielał się w Towarzystwie Wzajemnej Naukowej Pomocy, ogłaszał artykuły i broszury. Początkowo współpracował z *Jutrzenką*, następnie przeszedł do lwowskiej *Polski* korespondencje krytykujące stosunki krakowskie. Jesienią 1848 stawał do konkursu na stanowisko zastępcy wykładowcy prawa polskiego na UJ. W początkach 1849 czynił starania o przeprowadzenie obrony pracy doktorskiej na wydziale prawa, w związku z czym podjął pracę w sądownictwie. Nauczał też przez rok geografii w Szkole Technicznej i pracował jako zastępca adiunkta w Bibliotece Jagiellońskiej. Wszedł w skład redakcji *Czasu*. W 1851 jako jego korespondent przebywał dwa miesiące na wystawie powszechnej w Londynie, skąd nadsyłał korespondencje do *Czasu* i *Biblioteki Warszawskiej*. W czerwcu 1851 powrócił do Krakowa. Zatargi w redakcji, a także obawa przed aresztowaniem spowodowały jego wyjazd w styczniu 1852 do Paryża. Wkrótce uzyskał opiekę

Władysława Zamoyskiego i zbliżył się do Hotelu Lambert i księcia Adama Czartoryskiego. W 1854–55 towarzyszył W. Zamoyskiemu jako sekretarz w czasie pobytu w Stambule i Bukareszcie, a następnie wyjechał z nim do Londynu. Był później w Paryżu sekretarzem dywizji powstałej w Londynie i wysyłał na Wschód broń i ludzi. Pracował także w redakcji *Wiadomości Polskich*. W 1857–61 był obok Juliana Klaczki czołowym publicystą pisma. Umieszczał w nim wiele artykułów na tematy krajowe. Po zawieszeniu *Wiadomości* w 1861 pracował jako konserwator w Bibliotece Polskiej w Paryżu, pełnił też funkcję sekretarza A. Czartoryskiego i był aktywnym członkiem Biura Hotelu Lambert, m.in. redagował poufną korespondencję z Warszawą. W 1862 prowadził rokowania z wysłannikami Dyrekcji „białych”. Ustąpił z Biura jesienią 1862 i wyjechał do Rzymu. Po wybuchu powstania 1863 przebywał w Sztokholmie w charakterze agenta obozu A. Czartoryskiego. Odwołany po paru miesiącach przez Władysława Czartoryskiego, wycofał się z działalności politycznej. Osiadł w Wersalu i zajął się pracami historycznymi, wysoko cenionymi przez współczesnych i inicjującymi działalność krakowskiej szkoły historycznej. Po bezskutecznych staraniach o powrót do kraju (m.in. zabiegał w 1867 o stanowisko kierownika Biblioteki Jagiellońskiej) zdecydował się pozostać na emigracji. W 1868 wyjechał do Rzymu i wstąpił do zgromadzenia zmartwychwstańców, z którymi już uprzednio kontaktował się i współpracował. W 1870 otrzymał święcenia kapłańskie. W 1871 nie przyjął oferowanej mu Katedry Historii Powszechnej na UJ. W 1874–75 przebywał na Wschodzie, wizytując bułgarską misję zgromadzenia w Adrianopolu. W 1875 powrócił na stałe do kraju. Osiadł w Jarosławiu i pełnił tam obowiązki kapelana internatu sióstr niepokalank. Od 1880 był w Lwowie kierownikiem internatu założonego przez zmartwychwstańców dla młodzieży unickiej. Zajmował się wówczas głównie działalnością naukową. Pracował nad dziełem „Sejm Czteroletni”, ogłaszał artykuły w *Czasie* (1878–79) i *Przeglądzie Polskim* (1878–85), uczestniczył w pracach Akademii Umiejętności (członek korespondent od 1873, członek czynny od 1878). Był również zaufanym doradcą redakcji *Czasu* i poufnym informatorem nuncjusza papieskiego w Wiedniu o sytuacji Kościoła na ziemiach polskich. Po wznowieniu rokowań z Rosją, dotyczących konkordatu w związku z tą sprawą wyjeżdżał w 1881 do Rzymu. W 1883 nie przyjął Katedry Historii Polskiej na UJ, proponowanej mu po śmierci Józefa Szujskiego. Zmarł 16 grudnia 1886 we Lwowie; pochowany na Cmentarzu Łyczakowskim w grobowcu zmartwychwstańców.

TWÓRCZOŚĆ

1. Jaką była dawniej Polska. Napisał ... ku nauce i przestrodze braci swoich. Kr. 1848. Podp.: Włocianin znad Wisły.
2. Korespondencja z Krakowa. Kr. 1848.
3. Historia pożaru miasta Krakowa. Kr. 1850. Niepodp.
4. Listy o Krakowie przez... Pozn. 1850. Podp.: Pełcański.
5. Galicja i Kraków pod panowaniem austriackim. Paryż 1853. Przedr. w poz. 20 t. 10. Niepodp.
6. Żywot Tadeusza Tyszkiewicza. Pozn. 1853. Przedr. w poz. 20 t. 11.
7. Rząd rosyjski i jego teraźniejsza polityka. Paryż 1858. Przedr. w poz. 20 t. 3. Niepodp.
8. Ostatnie lata panowania Stanisława Augusta. Dokumenta do historii drugiego i trzeciego podziału. Cz. 1–2. Pozn. 1868. Przedr. w poz. 20 t. 1–2.
9. Przegrana Francji i przyszłość Europy. Kr. 1871.
10. Polityka dworu austriackiego w sprawie Konstytucji 3 maja. Opowiadanie historyczne z czasów Sejmu Czteroletniego. Kr. 1873 odb. z *Przegl. Pol.*
11. Męczeństwo świętego Stanisława i jego znaczenie w dziejach narodu. (Rzecz czytana na posiedzeniu publicznym Akademii Umiejętności 3 maja 1879 w Krakowie). Kr. 1879. Wyd. nast.: wyd. S. Wizbek. Londyn 1942. Przedr. w poz. 20 t. 12.
12. O książce prof. M. Bobrzyńskiego „Dzieje Polski w zarysie” napisał słów kilka... Kr. 1879. Przedr. w poz. 20 t. 11.
13. Sejm Czteroletni. T. 1–2. Kr. 1880–1881. Wyd. nast.: wyd. 2 Lw. 1881; wyd. 3 przejr. i popr. Lw. 1884–1886. Przedr. w poz. 20 t. 5–8. T. 3 pt. Konstytucja trzeciego maja. (Kwiecień–czerwiec 1791). Lw. 1888. Wyd. nast.: Kr. 1896; Petersb. 1898. Przedr. w poz. 20 t. 9. Przekł. niem. t. 1–2. 1896–1998.
14. Internat ruski xx. zmartwychwstańców we Lwowie. Lw. 1881. Przedr. w poz. 20 t. 12.
15. Sprawa ruska na Sejmie Czteroletnim. Lw. 1884 odb. z *Przegl. Pol.*
16. Jenerał Dezydery Chłapowski. Pozn. 1885. Przedr. (wyd. nowe) w poz. 20 t. 11.

Ponadto rozprawy z zakresu teologii i hist. Kościoła.

Przekłady

17. M. Bakunin: Sąd Rosjanina o Polsce i Rosji. Mowa. Kr. 1848.
18. J. Pecci (Papież Leon XIII): Kościół i cywilizacja. Kr. 1878.

Prace edytorskie

19. L. Łukaszewicz: Rys dziejów piśmiennictwa polskiego. Przejrzał i uzup. WK. Wyd. 3 Kr. 1848.

Wydania zbiorowe

20. Dzieła. T. 1–12. Kr. 1891–1902.

Koresp. WK. znajduje się m.in. w zbiorach Bibl. Kórń. (tu: listy do L. Niedźwieckiego, W. Zamoykiego), Bibl. PAN w Kr., Ossol.

OPRACOWANIA

NK 8 (1969), 9 (1972); LP.

S. TARNOWSKI: Książd WK. Kr. 1887 odb. z *Przeł. Pol. Wyd. wznowione Kr. 1902* [tu: wykaz art. WK. w *Wiadom. Pol.*]. — S. KIENIEWICZ. *Pol. słownik biogr.* 11 (1964–1965). — J. MRÓWCZYŃSKI: Ks. WK. *Życie i działalność.* Pozn. 1972. — J. TUROWSKA-BAROWA. *Słownik pracowników księżki pol.* Wwa 1972. — W. KARPIŃSKI, M. KRÓL: Sylwetki polityczne XIX w. Kr. 1974. — H. WYCZAŃSKI. *Słownik pol. teologów katol.* 2 (1982). — *Biogramy uczonych pol.* Cz. 1 z. 2. Wr. 1984. — Z. MIĘDZIŃSKI: Poszukiwacz prawdy. *Kierunki* 1987 nr 31. — S. WALASEK: Działalność pedagogiczna WK. Wr. 1993.

A.P.

KALIŃSKI Wilhelm (Gwilhelm) 1747–1789

Urodzony 3 marca 1747 w Warszawie w rodzinie mieszczańskiej. W 1762, najprawdopodobniej po ukończeniu szkoły parafialnej misjonarzy, wstąpił do ich zgromadzenia. Po odbyciu nowicjatu i złożeniu ślubów zakonnych (1765) studiował w Seminarium Świętokrzyskim (Internum) filozofię i teologię, po czym w 1772 otrzymał święcenia kapłańskie. W 1772–74 był wykładowcą w Seminarium Świętokrzyskim (Internum i Externum). W 1774 dostał nominację na profesora historii Kościoła w wileńskim seminarium diecezjalnym. Brał czynny udział w reorganizacji seminarium, był egzaminatorem prosynodalnym, cenzorem ksiąg religijnych i osobistym doradcą biskupa wileńskiego, Ignacego Massalskiego, w sprawach kościelnych i oświatowych. W 1776 należał do organizatorów obchodzonego uroczystości na Litwie Wielkiego Jubileuszu; opracował tematykę kazań jubileuszowych (wyd. Tomasz Hussarzewski w: „Książka jubileuszowa na diecezję wileńską...”, Wilno 1776); osobiście wygłosił 8 kazań. Nie był oratorem i wśród współczesnych panowała opinia, że kazania jego — w których poruszał ważką problematykę społeczną, oświatową i ekonomiczną — bardziej nadają się do czytania niż słuchania. Pisał też teksty kazań i mów trybunalskich, wygłaszanych przez

innych (np. „Kazanie na początku Sejmu Grodzieńskiego r. 1784 ... miane przez księdza Nikodema Puzyń”, Grodno 1784). W 1782 uzyskał nominację na profesora historii Kościoła i teologii moralnej w Szkole Głównej WKs. Litewskiego, wykłady podjął w 1783 po otrzymaniu promocji na doktora teologii i prowadził je do końca życia. Zmarł na tyfus 20 stycznia 1789 w Wilnie.

TWÓRCZOŚĆ

1. Mowa ... przy rozpoczęciu nauk miana w Seminarium Generalnym Diecezji Wileńskiej. Wil. 1775. Wyd. nast. poz. 14, t. 2.

2. Kazania miane podczas Wielkiego Jubileuszu roku 1776... Wil. 1776. Wyd. nast. w poz. 14, t. 1.

3. Kazanie ... o zepsuciu krajowych obyczajów miane w Wilnie w dzień ś. Ignacego Wyznawcy w Kościele Seminaryjskim... Wil. 1776. Wyd. nast. w poz. 14, t. 1.

4. Mowa do JPP Kawalerów (jak cenić szlachetność urodzenia). Wil. 1777. Wyd. nast. w poz. 14, t. 2.

5. Mowa do JM. Panów Kawalerów Konwiktu Szlacheckiego XX. Pijarów miana 23 stycznia r. 1777 (o edukacji do świata). Wil. 1777. Wyd. nast. w poz. 14, t. 2.

6. Mowa ... o prawdziwej i fałszywej chwale do JPP Kawalerów edukujących się w Konwiktie Szlacheckim XX. Pijarów... Wil. 1777. Wyd. nast. w poz. 14, t. 2.

7. Mowa ... o obieraniu stanu miana do JPP Kawalerów edukujących się w Konwiktie Szlacheckim XX. Pijarów... Wil. 1779. Wyd. nast. w poz. 14, t. 2.

8. Mowa o prawdziwej obyczajowości do JPP Kawalerów w Konwiktie XX. Pijarów. Wil. 1779. Wyd. nast. w poz. 14, t. 2.

9. Kazania przygodne i mowy o edukacji... Mohylew 1779.

10. Mowy do rolników miane w Pawłowie. Wil. [1780]; też pt. *Mowy ... do rolników.* Wwa 1780. Wyd. nast. w poz. 14, t. 2.

Poszczególne mowy sukcesywnie wyd. osob.: *Mowa ... o pociechach stanu rolniczego...* Wwa 1779; *Mowa ... o wolności...* Wil. 1779; *Mowa ... o pożytkach z nauk dla rolników...* Wil. 1780.

11. Początki historii naturalnej dla dzieci. Wil. 1780.

12. Kazanie ... miane na uroczystości ś. Stanisława, biskupa i męczennika, w Kościele Akademickim. Wil. 1784. Wyd. nast. w poz. 14, t. 1.

Nadto ogłosił kilka kazań pogrzebowych i pozostawił w rękopisach: *Prelekcje akademickie teologii moralnej i historii kościelnej* (fragm. wyd. *Wizerunki i Roztrząsania Nauk.* 1836. T. 1).

Materiały

13. Dziennik 1787–1788. Oprac. Ł. Kurdybacha. Wr. 1968 *Arch. Dziejów Oświaty.* T. 4.

Wydania zbiorowe

14. Kazania i mowy. T. 1–2. Wwa 1791. Wyd. nast.: Wil. 1802; Kr. 1808 [dwa wyd.].

OPRACOWANIA

NK 5 (1967), 6/2 (1972).

M. BALIŃSKI: Dawna Akademia Wileńska. Petersburg. 1862. — F.M. SOBIESZCZAŃSKI. *Enc. powsz. Orgel*. 13 (1863). — J.S. PELCZAR: Zarys dziejów kaznodziejstwa w Kościele Katolickim. Cz. 2. Kr. 1896; wyd. 2 uzup. pt. Zarys dziejów kaznodziejstwa w Polsce. Kr. 1917. — J. BIELIŃSKI: Uniwersytet Wileński (1579–1831). T. 2–3. Kr. 1899–1900. — A. JOUGAN: O kazaniach jubileuszowych polskich. Lw. 1902. — A. JOBERT: La Commission d'Éducation Nationale en Pologne (1773–1794). Son oeuvre d'instruction civique. Paris 1941; przekł. pol. pt. Komisja Edukacji Narodowej w Polsce (1773–1794). Jej dzieło wychowania obywatelskiego. Przeł. i uzup. M. Chamcówna. Wr. 1979. — A. SCHLETZ: Współpraca Misjonarzy z Komisją Edukacji Narodowej. Kr. 1946. — TENŻE. *Pol. słownik biogr.* 11 (1964–1965). — S. JANECZEK. *Słownik pol. teologów katol.* 2 (1982). — M. ŚLUSARSKA: Kaznodziejstwo epoki stanisławowskiej — inspiratorzy, twórcy, odbiorcy. *Napis* S. II 1995.

E.A.

KALISZEWSKI Julian

1845–1909

Urodzony pod koniec 1845 w Warszawie (lub w okolicach Ilży na Kielecczyźnie); syn Antoniego, przedsiębiorcy budowlanego, i Aleksandry ze Śliwickich. Ukończył warszawskie gimnazjum realne. Od 1863 zamieszczał wiersze satyryczne w *Kurjerze Niedzielnym*, następnie do połowy 1864 prowadził w nim rubryki: „Przegląd literacki” i „Przegląd gazet”. Odziedziczony majątek pozwolił mu na podróż po Europie; w latach 1867–77 zwiedził Niemcy, Francję, Hiszpanię i Grecję. Przyjaźnił się z Władysławem Ordonem i Władysławem Bełzą, którego „Pieśni liryczne” wydał własnym kosztem w 1868. Wiersze i felietony K., które w większości ogłaszał pod pseudonimem Klin, wzbudzały poruszenie w literackim świecie Warszawy. W „Szkicach” zawarł krytykę doktryny pozytywistycznej, a także sugestię odrodzenia romantycznej koncepcji kultury. W broszurze „Moi kochani rodacy” przeprowadził niezwykle surową analizę polskich wad narodowych. Ogólne oburzenie i niechęć czytelników i krytyki sprawiły, iż pod koniec życia zarzucił pisanie. Cały swój majątek (ok. 30 tysięcy rubli) zapisał w testamentie Akademii Umiejętności na stypendia. Pozostawił w rękopisie pamiętniki, które — wraz z depozytem pieniężnym na ich wydanie — przekazał również Akademii. Ze względu na skandalizującą treść zostały zwrócone rodzinie, a następnie zniszczone. Zmarł 26 sierpnia 1909 w Warszawie; pochowany na Cmentarzu Powązkowskim.

TWÓRCZOŚĆ

1. Szkice. Cz. 1 z. 1–7. Wwa 1868–1870.

2. Pamiętniki sceptyka. Kr. 1872.

Nakład w dużej części skonfiskowany przez cenzurę austriacką.

3. Szkice. Cz. 2 z. 1–6. Wwa 1882–1885.

4. Moi kochani rodacy! Wwa 1888 [1887].

5. Stara i młoda prasa. Przyczynek do historii literatury ojczystej 1866–1872. Kartki ze wspomnień Eksdziennikarza. Petersburg 1897 [1896]. Wyd. 2 przygotowała do druku i posłowiem opatrzyła D. Świerczyńska. Wwa 1998.

Autorstwo niepewne. Praca była też przypisywana Waleremu Przyborowskiemu, autorstwo J.K. sugeruje D. Świerczyńska.

Przekłady

6. Horacy: Miłosne pieśni. Wwa 1871.

OPRACOWANIA

NK 14 (1973); LP

C. GAJKOWSKA. *Pol. słownik biogr.* 11 (1964–1965). — *Zbiór poetów pol.* 6 (1975) s. 626–627. — D. ŚWIERCZYŃSKA: J.K. — pisarz zapomniany. *Pam. Lit.* 1986 z. 4. — W. TYBURSKI: W kręgu pozytywistycznych ideałów. *Księga pam. ku czci prof. T. Czeżowskiego*. Tor. 1980. — J.W. GOMULICKI: „Klin”. W: *Zygakiem*. Szkice, wspomnienia, przekłady. Wwa 1981. — A. MARIANOWICZ: Zapomniany satyryk polski. *Szpilki* 1983 nr 15.

I.T.

KALLENBACH Józef

1861–1929

Urodzony 24 listopada 1861 w Kamieńcu Podolskim; syn Henryka, księgarza-wydawcy, i Julii z Seemannów. Do szkół uczęszczał w Stanisławowie, Tarnopolu oraz Lwowie, gdzie w 1880 ukończył IV Gimnazjum. Studiował w Krakowie, początkowo filologię klasyczną, a następnie filologię polską pod kierunkiem Stanisława Tarnowskiego i Lucjana Malinowskiego. Debiutował w czasie studiów artykułem w *Przełądzie Akademickim* (1881 nr 3 i odb.) „Z poezji rzymskich. Kilka słów o poemacie Lukrecjusza De rerum natura, Prospercjusza Królowa elegii”. W 1884 doktoryzował się u Tarnowskiego na podstawie pracy o Janie Kochanowskim. Dalsze studia odbywał w Lipsku, Monachium, Paryżu i Bazylei. W 1886 należał do zorganizowanej przez Stanisława Smółkę ekspedycji naukowej, badającej zasoby archiwów watykańskich. Po powrocie w 1887 do Krakowa habilitował się, przedkładając rozprawę o czwartej części „Dziadów”. Od 1886 ogłaszał artykuły i fragmenty prac w *Czasie* (do 1912), *Kurjerze Warszawskim* (do 1927), *Pamiętniku Towarzystwa Literackiego im. A. Mickiewicza*

i dalej *Pamiętniku Literackim* (od 1887 do 1917). W 1887–88 pracował jako bibliotekarz Akademii Umiejętności; równocześnie jako docent prywatny prowadził na Uniwersytecie Jagiellońskim wykłady z historii literatury polskiej. W 1888 przyznano mu stypendium naukowe Akademii Umiejętności na badania naukowe i w 1888–89 zbierał materiały w Kolonii, Paryżu i Londynie. W 1889 został powołany na Katedrę Języków Słowiańskich we Fryburgu w Szwajcarii i na tym stanowisku pracował do 1901, prowadząc wykłady o literaturze polskiej i literaturach słowiańskich, ogłaszając studia głównie o Adamie Mickiewiczu i Zygmuncie Krasińskim. Od 1891 do końca życia prowadził intensywną działalność edytorską, m.in. wydawał wielokrotnie poezje Mickiewicza, Krasińskiego i Juliusza Słowackiego. W 1893 został członkiem korespondentem AU. W tymże roku ożenił się z Franciszką Stefanią Pittet. W 1901 przeniósł się do Warszawy i do 1904 pełnił funkcję dyrektora Biblioteki Krasińskich. Od 1901 współpracował z mieszczyńskim *Biblioteka Warszawska*. W 1904 został powołany na Katedrę Języka i Literatury Polskiej Uniwersytetu Lwowskiego. We Lwowie prowadził nadal działalność naukową, wygłaszał prelekcje, był czynnym członkiem wielu towarzystw naukowych. W 1906 został członkiem zwyczajnym AU, w 1906–09 redagował czasopismo *Lud*, w 1908–18 był prezesem Towarzystwa Literackiego im. A. Mickiewicza. W 1917 przeniósł się wraz z rodziną do Krakowa i podjął pracę w Muzeum Czartoryskich, prowadząc nadal wykłady we Lwowie. W 1919 otrzymał katedrę na Uniwersytecie Warszawskim. W roku akademickim 1919/20 został oddelegowany do Uniwersytetu w Wilnie. W 1920 mianowano go profesorem UJ; równocześnie od 1921 pełnił funkcję dyrektora Muzeum Czartoryskich w Krakowie. W 1925 obchodził jubileusz 40-lecia pracy naukowej. W ostatnich latach życia pracował nad kontynuacją monografii o twórczości Z. Krasińskiego. W 1928 wybrano go rektorem UJ. Zmarł 12 września 1929 w Krakowie; pochowany na Cmentarzu Łyczakowskim we Lwowie.

T W Ó R C Z O Ś Ć

1. „Odprawa posłów greckich” Jana Kochanowskiego, jej wzory i geneza. *Rozpr. AU Wyzd. Filol.* t. 10 (1884) i odb. Rozpr. doktorska.
2. Czwarta część „Dziadów” Adama Mickiewicza. Studium porównawcze. *Pam. AU Wyzd. Filol. i Hist.-Filoz.* t. 7 (1889) i odb. Kr. 1888. Rozpr. habilitacyjna.
3. Adam Mickiewicz. T. 1–2. Kr. 1897. Wyd. nast. m.in. wyd. 4 Lw. 1926.
4. Zygmunt Krasiński. Życie i twórczość lat młodych, 1812–1838. T. 1–2. W: Z. Krasiński: *Pisma*. T. 7–8. Lw. 1904.

5. Czasy i ludzie. Wwa 1905. Zbiór rozpr.

6. Poezja polska w l. 1800–1863. *Dzieje lit. pięknej w Polsce*. Cz. 1. Kr. 1918 *Enc. pol.* T. 21.

Prace edytorskie

7. Wybór listów Adama Mickiewicza. Wstęp i oprac.... Kr. 1899.
8. Correspondance de Sigismond Krasiński et de Henry Reeve. T. 1–2. Paris 1902.
9. M. Rej: Żywot człowieka poczciwego. – Spólne narzekanie na niedbałość naszą. T. 1–4. Wwa 1903–1904.
10. A. Mickiewicz: Księgi narodu polskiego i pielgrzymstwa polskiego. Tekst pierwotny z autografu wyd.... Paryż–Kr. 1905.
11. J.B. Zaleski: Wybór poezji. Ułożył... Wwa 1909. Wyd. nast. Wwa 1991.
12. Nieznane pisma A. Mickiewicza (1817–1823) z Archiwum Filomatów wyd.... Kr. 1910.
13. A. Mickiewicz: *Pisma*. Wyd., objaśnił, wstępami poprzedził... T. 1–7. Brody 1911.
14. Listy Zygmunta Krasińskiego do Augusta Cieszkowskiego. Z autografu wyd.... T. 1–2. Kr. 1912.
15. A. Mickiewicz: *Dziady wileńskie*. Oprac., wstęp, bibliogr.... Kr. 1920 *BN I*, 20. Wyd. nast. m.in. wyd. 5 Kr. 1929.
16. A. Mickiewicz: *Dziady*. Część III. Oprac., wstęp, bibliogr.... Kr. 1920 *BN I*, 20. Wyd. nast. m.in. wyd. 5 Kr. 1929.
17. A. Mickiewicz: *Poezje*. Tom pierwszy. Wybór, wstęp i objaśnienia... Kr. 1920 *BN I*, 6. Wyd. nast. m.in.: wyd. 4 Kr. 1930; wyd. 7 Kat. 1946; Wr. 1949.
18. A. Mickiewicz: *Pan Tadeusz*. Wydał... i J. Łoś. Lw. 1921 (ze wstępem J.K.).
19. W. Pol: *Pieśni Janusza*. Kr. 1921 *BN I*, 33.
20. Z. Krasiński: *Pisma*. Wyd., objaśnił i wstępami poprzedził... T. 1–4. Wwa [1922].
21. A. Mickiewicz: *Pisma*. Wyd., objaśnił i wstępami poprzedził... T. 1–4. Wwa [1922].
22. J. Słowacki: *Pisma*. Wyd., objaśnił i wstępami poprzedził... T. 1–6. Wwa [1922].
23. A. Mickiewicz: *Poezje*. Tom drugi. Układ i wstęp... Kr. 1924 *BN I*, 66. Wyd. 2 popr. Kr. 1928.
24. A. Mickiewicz: *Dziadów* część III w podobieniu autografu. Kr. 1925.

OPRACOWANIA

NK 14 (1973); LP

J. Kallenbachowi ku uczczeniu czterdziestolecia pracy nauk – dawni uczniowie. Lw. 1925 [tu m.in.: K. BADECKI: Bibliografia prac J.K. 1881–1925; J. KLEINER: J.K.]. — J. KLEINER: *Śp. J.K. Przegl. Współcz.* 1929 t. 31. — S. PI-GOŃ: *Śp. J.K. Pam. Lit.* 1929. — J. MIKOŁAJTIS: *J.K. Tamże* 1963 z. 3. — J. SPYTKOWSKI: *Pol. słownik biogr.* 11 (1964–1965). — TENŻE: Studium historii literatury pol-

skiej w Uniwersytecie Jagiellońskim w l. 1910–1945. *Dzieje katedry hist. lit. pol. w UJ*. Kr. 1966. — T. FRĄCZYK. *Słownik pracowników książki pol.* Wwa 1972. — J. STARNAWSKI. Próba syntezy literatury polskiej końca XVI i XVII w. *Przegl. Hum.* 1973 nr 2. — *Vilniaus universiteto istorija. 1803–1940*. Vilnius 1977. — K. NIZIO. *Polacy w bist. i kulturze krajów Europy Zach.* Pozn. 1981. — M. WICHOWA: J.K. i S. Dobrzycki jako badacze Kochanowskiego. *J. Kochanowskiemu ziemia rodz.* Kr. 1981 *Rocz. Świętokrzyski* t. 9. — *Biogramy uczonych pol.* Cz. 1 z. 2. Wr. 1984. — A. BIERNACKI: J.K. *Rocz. Tow. Lit. im. A. Mickiewicza* R. 20 (1985). — Z. MIEDZIŃSKI: Filolog odkrywca. *Słowo Powsz.* 1986 nr 237. — A. KOMORNICKA: Index lectionum, quae in Universitate Friburgensi per Menses hibernales Anni MDCCCXCII ... habebuntur. W *boldzie prof. Zofii Abramowiczównie*. Tor. 1987 [omówienie rozpr. „O humanistach polskich”]. — J. NOWAKOWSKI: Przypomnienie J.K. *Ruch. Lit.* 1990 z. 1. — J. STARNAWSKI: Sylwetki lwowskich historyków literatury: J.K. *Przegl. Wschodni* 2 (1992/1993) nr 4. — J. NOWAK: Stipendium fryburskie W Czartoryskiego w l. 1891–1914. *Rocz. Bibl. PAN w Kr.* 1993.

A.P.

KALLIMACH Filip

1437–1496

Imię i nazwisko właściwe: Filippo Buonaccorsi.

Urodzony 2 maja 1437 w San Gimignano w Toskanii, w średniozamożnej rodzinie kupieckiej; syn Piotra pochodzącego z Wenecji. We wczesnej młodości zetknął się z ośrodkami humanistycznymi we Florencji i Wenecji; wcześniej też rozpoczął twórczość poetycką, opierając się na wzorach klasycznych (Martialis, Katullus, Horacy, Owidiusz) i przybrał na stałe miano Kallimacha. Posługiwał się również następującymi pseudonimami: Callimacho Romano; Callimachus Etruscus; Callimachus (Kallimachus) Experiens; Damianus Tuscus; Ph. Callimachus de Thebaldis. Z początkiem 1462 udał się do Rzymu, gdzie dzięki sławie poetyckiej dostał się na dwór kardynała Bartolomea Roverelli i do tzw. Akademii Rzymskiej Pomponiusa Laetusa. Oskarżony w 1468 o udział w spisku na życie papieża Pawła II, uciekł z Rzymu. Zatrzymał się na wyspie Chios, lecz zamieszany w próbę zajęcia tej wyspy przez flotę turecką, uszedł przed pogonią przez Turcję (przypuszczalnie zimą 1469) i przybył do Polski. Z początkiem 1470 dotarł do Lwowa. Dzięki protekcji krewnego, bogatego kupca z Florencji, osiadłego z dawną w Polsce, Ainolfa Thebaldiego, znalazł schronienie na dworze biskupa Grzegorza z Sanoka w Dunajewie i opiekę króla Kazimierza Jagiellończyka, który odmówił kurii wydania zbiega. W kwietniu 1472 immatrykułował się na Akademii Krakowskiej i włączył do panującego tam ruchu humanistycznego, wyrażnie go ożywiającej i inspirującej. W 1476 został sekretarzem królewskim. Uczył synów króla. W środowisku wybitnych osobistości,

przede wszystkim pod zwierzchnictwem samego monarchy, rozpoczął karierę polityczną. Wykazywał niepospolity talent dyplomatyczny. Jako poseł odbył wiele podróży: do Włoch (1476–77, 1486), na Węgry (1479–80), do cesarza Fryderyka III (1483–84), do Pragi (1485), do Turcji (1487). Jako przeciwnik kurii dłuższy czas dążył do zrealizowania przymierza polsko-tureckiego; dopiero po 1484 — przyjąwszy kurs prohabsburski — prowadził politykę antyturcką. W 1490–92 zaanagażował się w sprawę Jana Olbrachta na Węgrzech. Po śmierci Kazimierza Jagiellończyka (1492) zagrożony wrogością magnatów, zatrzymał się w Wiedniu na dworze cesarza Maksymiliana. Po elekcji Jana Olbrachta wrócił do Polski w 1493 i stał się cichym doradcą politycznym nowego króla. Mimo wieloletniego pobytu poza krajem urodzenia K. utrzymywał kontakty z wybitnymi humanistami włoskimi, m.in.: Marsilem Ficino, Angelem Poliziano, korespondował również z Lorenzem Medici „Il Magnifico”. Posiadał zasobny zbiór rękopisów dzieł klasycznych i humanistycznych (zniszczony pożarem w 1487). Pracą literacką zajmował się całe życie. Dzięki niemu dwór Grzegorza z Sanoka stał się ośrodkiem kultury, a postać biskupa — ideałem mecenasa i twórcy. Znał się z Konradem Celtesem i był związany z Sodalitas Vistulana. Do grona jego wybitnych uczniów należał Maciej Drzewicki i Paweł z Krosna; przez pewien czas przebywał na jego dworze w charakterze sekretarza Biernat z Lublina. Pisma K. są pierwszymi w Polsce utworami reprezentującymi zarówno w formie, jak i tematyce dojrzały humanizm renesansowy, pobudziły silny ruch kulturalny i literacki nie tylko w kraju — były ówczesnie znane na Węgrzech, w Wiedniu i w Pradze. Podobnie duży wpływ wywarła jego działalność w zakresie polskiej dyplomacji. Tzw. Rady Kallimachowe (ogł. dopiero w XIX w., lecz znane od dawna z wielu odpisów) zawierają zalecenia zgodne z koncepcją autora scentralizowanego państwa o silnej władzy królewskiej, co przez lata budziło wiele kontrowersji. K. zmarł 31 października 1496 w Krakowie; pochowany w kościele dominikanów (jego nagrobek jest dziełem Wita Stwosza).

T W Ó R C Z O Ś Ć

1. [Epigramaty]. Powst. ok. 1468. Wyd. (11 epigramatów) S. Windakiewicz: *Epigramata rzymskie K. Spr. AU* 1918 nr 18; (213 epigramatów) wyd. kryt. K.F. Kumaniecki pt. *Epigrammatum libri duo*. Wr. 1963 *Bibl. Latina Medii et Recentioris Aevi* t. 11.

2. [Wiersze]. [6 drobnych utworów pisanych w Polsce]. Ogł. A. Miodoński: Ph. Callimachi et G. Sanocei carminum corollarium. *Rozpr. AU Wyd. Filol.* t. 36 (1904) i odb.

3. Tzw. Fannietum. [32 elegie miłosne i 28 epigramatów do Fanni Świętochny, tj. prawdopodobnie Anny Ligęziny, córki Jana Feliksa Tarnowskiego]. Powst. 1470–1471. Niektóre ogł. L. Piotrowicz: Ph. Callimachi carminum ineditorum particula. *Stromata in honorem C. Morawski*. Kr. 1908; A. Miodoński: Inedita carmina Ph. C. Tamże; J. Domański. *Eos* 1952/53 z. 1. Przekł. pol. (fragm.): K. Jeżewska. *Antologia poezji pol.-łac. 1470–1543*. Wwa 1956; toż wyd. 2 Szczecin 1985; *Toż jest dziwne a nowe*. Wwa 1987. Zob. też poz. 19.

4. Magnifico et insigni Domino Derslao de Ritwani palatino sandomiriensi. [Wiersz na cześć Dersława z Rytwian]. Ogl. F. Bostel: Nieznany wiersz K. Przew. *Nauk. i Lit.* 1887 s. 662–663. Przekł. pol. K. Żukowska. *Poeci pol. od średniowiecza do baroku*. Wwa 1977.

5. Carmen sapphicum in vitam gloriosissimi martyris sancti Stanislai, episcopi Cracoviensis, Polonorum gentis patroni. Powst. między 1472 a 1480. Wyd. we własnej przeróbce J. Libanus. Kr. b.r. [między 1514 a 1522] druk. J. Haller. Rekonstrukcję wersji pierwotnej, autorskiej, ogł. H. Kowalewicz. *Eos* 1972 z. 2.

6. Ad Joannem Longinum seniore. Ogl. T. Wierzbowski: Kallimacha i nieznanego poety wiersze na cześć Jana Długosza. *Rozpr. AU Wydz. Filol.* t. 8 (1880) i odb. Przekł. pol. prozą T. Wierzbowski, jw.

7. De vita et moribus Gregorii Sanocensis, archiepiscopi leopoliensis. Powst. 1475–1477. Wyd. M. Wiszniewski: Pomniki historii i literatury polskiej. T. 4. Kr. 1835. Wyd. kryt.: L. Finkel pt. Vita et mores Gregorii Sanocci. *Monumenta Poloniae Historica* t. 6 (1893) i odb. Lw. 1891; S.A. Miodoński. Kr. 1900; przedr. I. Chrzanowski, S. Kot: Humanizm i reformacja w Polsce. Lw. 1927; wyd. kryt. I. Lichońska. Wr. 1963 *Bibl. Latina...*, jw. t. 12. Przekł. pol. pt. Życie i obyczaje Grzegorza z Sano-ka, arcybiskupa lwowskiego. Lw. 1909; I. Lichońska, przy wyd. 1963, jw.; fragm. przedr. *700 lat myśli pol.: XIII–XV w.* (1978).

8. Rhetorica. Powst. przypuszczalnie w 1476. Wyd. kryt. K.F. Kumaniecki. Wwa 1950 *Auctarium Meandream* t. 1 (tu 14 fotografii rkpsu). Rkps (autograf lub odpis L. Theobaldiego) Bibl. Kórń.

9. Ad Petrum Garasdam Hungarum (oraz 5 innych epigramatów). Powst. przypuszczalnie podczas pobytu na Węgrzech. Ogl. J. Huszti: Callimachus Experiens költeményei Mátyás királyhoz. Budapest 1927.

10. Vita et mores Sbginei cardinalis. Powst. przypuszczalnie w 1480. Wyd. L. Finkel. *Monumenta Poloniae Historica* t. 6 (1893); wyd. kryt. I. Lichońska. Wwa 1962 *Bibl. Latina...*, jw. t. 7. Przekł. pol. I. Lichońska 1962, jw.

11. Historia de his, quae a Venetis tentata sunt, Persis ac Tartaris contra Turcos movendis. Powst. po 1483. Wyd. Haganoae 1533 (razem z De bello ... Turcis..., zob. poz. 16); wyd. kryt. A. Kempfi, T. Kowalewski. Wwa 1962 *Bibl. Latina...*, jw. t. 5. Przekł. pol. M. Cytowska 1962 *Bibl. Latina...*, jw. t. 5.

12. Ad Marsilium Ficinum ... quaestio. (Rozprawka filozoficzna; powst. przed 1485). Ogl. H. Zeissberg: Kleinere Geschichtsquellen Polens im Mittelalter. *Archiv f. Österreichische Geschichte* t. 55 (1877) i odb. Wyd. I. Lichońska: Epistulae..., zob. poz. 18. Przekł. pol. I. Lichońska, jw.; przedr. *700 lat myśli pol.: XIII–XV w.* (1978).

13. Ad Ioannem Picum Mirandulae ... quaestio de peccato. [Rozprawka filozoficzna]. Powst. 1485/86. Fragm. ogł. H. Zeissberg, jw. poz. 12; V. Zabughin: Giulio Pomponio Leto. Roma 1909–1912; całość wyd. I. Lichońska: Epistulae..., zob. poz. 18. Przekł. pol. I. Lichońska, jw.; przedr. *700 lat myśli pol.*, jw. poz. 12.

14. Historia de rege Vladislao, seu clade Varnensi. Powst. przypuszczalnie w 1487. Wyd. Augsburg 1518/19 druk. S. Grim Medici. Przedr.: Bazylea 1556; Frankfurt 1578; 1584. Wyd. nast. pt. De rebus gestis a Vladislao Polonorum atque Hungarorum rege libri tres. Kr. 1582 Druk. Łazarzowa; wyd. J. Bongarsius: Rerum Hungaricarum scriptores varii. Frankfurt 1600; wyd. J.G. Schwandner. *Scriptores Rerum Hungaricarum*. Vindobonae 1746; wyd. kryt.: S. Kwiatkowski: Historia rerum gestarum in Hungaria et contra Turcos per Vladislauum ... regem. *Monumenta Poloniae Historica* t. 6 (1893); I. Lichońska, T. Kowalewski. Wwa 1961 *Bibl. Latina...*, jw. t. 3.

Przekł. pol. M. Gliszczyński pt. Kallimacha Geminańczyka O królu Władysławie, czyli o klęsce warneńskiej. *Bibl. Warsz.* 1851 t. 4– 1852 t. 1 i osob. Wwa 1854; A. Komornicka, przy wyd. 1961 *Bibl. Latina...*, jw. t. 3. Fragm. przedr. *By czas nie zaćmił i niepamięć*. Wwa 1975; *Panorama Bułg.* (Wwa) 1986 nr 11 (z komentarzem Z. Kostrzewy).

15. Attila seu de gestis Attilae. [Tarvisii ok. 1489]. Wyd. nast. (ze zmianami w tyt.): Haganoae 1513 druk. J. Secarius; Haganoae 1531; Francofuri 1581. Wyd. kryt.: T. Kardos. Lipsk 1932 *Bibl. Scriptorum Medii Recentisque Aevorum*; T. Kowalewski. Wwa 1962 *Bibl. Latina...*, t. 10. Przekł. pol.: C. Bazylik pt. Historia spraw Atyle króla węgierskiego. Kr. 1574 druk. M. Wirzbięta; T. Kowalewski, przy wyd. 1962, jw.

16. Ad Innocentium Octavum... de bello inferendo Turcis oratio. Powst. 1490. Wyd. Kr. 1524 druk. J. Haller. Wyd. nast.: Haganoae 1533; Solebii 1603. Wyd. kryt. I. Lichońska, T. Kowalewski. Wwa 1964 *Bibl. Latina...*, t. 13. Rkps Bibl. Nar. sygn. BOZ 128.

Przekł. pol. I. Lichońska, T. Kowalewski 1964, jw. 75

17. Praefatio in Sommiarium Leonis Tusci philosophi. (Wstęp do traktatu o snach adaptowanego z arabskiego przez Leona Toskańczyka z XII w.). Powst. na przełomie 1494 i 1495 (przed 7 marca). Ogl. H. Zeissberg, jw. poz. 12. Wyd. A. Kempf. *Odrodzenie i Ref. w Polsce* 12 (1967) s. 173–190; A. Kempf. *Mater. do Hist. Filoz. Średniowiecznej w Polsce* 15 (1971) s. 151–155. Przekł. pol. A. Kempf. *Mater. do Hist....* 1971, jw.

Wydania zbiorowe

18. Epistolae selectae. Wyd. I. Lichońska, G. Pianko, T. Kowalewski. Wr. 1967 *Bibl. Latina...*, jw. t. 16 (wraz z przekł. pol.). List do A. Thebaldiego (Dedykacja „Fannientum”) przedr. *700 lat myśli pol.: XIII–XV w.* (1978).

32 listy z 1468–1490 oraz Homilia na temat ośmiu błogawieństw.

Przekł. pol. I. Lichońska (z łac.), G. Pianko (z włos.).

19. [Wybór tekstów poetyckich w oryg. łac. i przekł. pol. ogł.:] I. Lewandowski: Antologia poezji łacińskiej w Polsce. Renesans. Pozn. 1996.

Utworky o autorstwie niepewnym

20. Joannis Długosch canonici Cracoviensis et rerum Poloniae historiographi vita. Powst. 1468–1478, raczej tuż przed 1478. Wyd. w: J. Długosz: *Opera omnia*. T. 1. Kr. 1887.

Autorstwo przypuszczalne wg A. Strzeleckiej, pewne wg M. Brożka.

21. Consilia Callimachi. [Tzw. Rady Kallimachowe. Wskazówki polityczne dla rządzących]. Wyd. kryt. z kilkunastu wersji rękopiśmiennych R. Všeťecka. *Pam. Słuchaczy UJ*. Kr. 1887; przedr. I. Chrzanowski, S. Kot: Humanizm i reformacja w Polsce. Lw. 1927.

Przekł. pol.: A. Grabowski. *Pszczółka Kr.* 1821 t. 2; M. Wiszniewski: Historia literatury polskiej T. 3. Kr. 1841; W.S. Broel-Plater: Zbiór pamiętników do dziejów polskich. T. 1. Wwa 1858; R. Všeťecka przy wyd. 1887, jw.

Z ostatnich badaczy za autorstwem K. opowiadają się m.in. K. Kumaniecki, W. Sobociński, B. Suchodolski; kwestionuje J. Krzyżanowski.

OPRACOWANIA

NK 4 (1964), 3 (1965); LP

J. SKOCZEK: Legenda K. w Polsce. Lw. 1939. — J. GARBACIK: K. jako dyplomata i polityk. *Rozpr. PAU Wydz. Hist-Filoz.* t. 46 nr 4 (1948). — K. KUMANIECKI: Twórczość poetycka F.K. Wwa 1953. — W. SOBOCIŃSKI: Problematyka polityczno-prawna w twórczości F.K. *Studia i Mater. do Dziejów Nauki Pol.* t. 2 (1954). — A. NOWICKI: Grzegorz z Sanoka i F.K. *Z dziejów pol. myśli filoz. i społ.* T. 1. Wwa 1956. — I. ZARĘBSKI: Problemy wczesnego Odrodzenia w Polsce. *Odrodzenie i Ref. w Polsce* 2 (1957). — M. BRO-

ZEK: Czy F.K. jest autorem „Żywota Długosza”. *Zesz. Nauk. UJ* 21 *Prace Historycznolit.* z. 3 *Filol.* 5 (1959). — G. RADETTI: Demoni e sogni nella critica di Callimaco Esperiente al Ficino. *Centro Internazionale di Studi Umanistici*. Roma 1960; toż *Archivio di Filosofia* 1960 nr 1/2. — J. ZATHEY: Quelques recherches sur l'humaniste Kallimach. *Archivio di Filosofia* 1960 nr 2/3. — J. DOMAŃSKI: Ze studiów nad K. *Odrodzenie i Ref. w Polsce* 6 (1961). — K. STAWECKA: Humanistyczne panegiriki łacińskie ku czci św. Stanisława ze Szczepanowa. *Rocz. Hum.* 9 (1961) z. 1. — L. LICHONSKA: Die Handschriftlichen Grundlagen der neuen Ausgabe von Ph. K. Schrift. *Renaissance und Humanismus in Mittel- und Osteuropa*. Wyd. 2. Berlin 1962. — I. GOLENIŠCZEW-KUTUZOW: Italjańskie wozroźdzenie i sławiańskie literatury XV–XVI w. Moskwa 1963; tłum. pol. Wwa 1970. — A. KEMPF: Z dziejów nauki o człowieku w zaraniu polskiego Odrodzenia. O nieznanym polemice K. z platonizmem M. Ficino. *Kwart. Hist. Nauki i Techniki* 1963 nr 4; toż po franc. *Archives Internationales d'Histoire de la Science* t. 68/69 (1964). — J. NOWAK-DEUŻEWSKI: Okolicznościowa poezja polityczna w Polsce. Średniowiecze. Wwa 1963. — I. ZARĘBSKI: Uwagi o „Nita Gregorii Sanocci”. *Studia Źródłoznawcze* 8 (1963). — G. RADETTI: L'epicurismo di C. Esperiente nella biografia di Gregorio di Sanok. *Ungberia d'oggi*. [B.m.] 1964 i odb. — J. GARBACIK. *Pol. słownik biogr.* 11 (1964–1965). — G. RADETTI: Il problema del peccato in G. Pico della Mirandola e in F. Buonaccorsi. *L'opera e il pensiero di G. Pico della Mirandola*. T. 2. Firenze 1965. — J. ZATHEY: Recherches sur milieu de Callimaque et de Jean Pic. *Tamże*. — M. CYTOWSKA: Hodoeporicon w literaturze polsko-łacińskiej. *Meander* 1966 nr 4. — J. DOMAŃSKI: De Ph. C. elegicorum Romanorum imitatore. Wr. 1966. — J. GARBACIK: Materiały do dziejów dyplomacji polskiej z lat 1486–1516. „Kodeks zagrzebski”. Wr. 1966. — J. ZATHEY: O K. przed jego przybyciem do Polski w 1470 r. *Spr. PAN w Kr.* 1966 s. 71–74. — TENZE: Twórczość F.K. Próba charakterystyki. *Tamże* 1967 s. 428–431. — TENZE: Jak patrzeć na K. *Kwart. Hist.* 1966 nr 1. — TENZE: Per una caratterizzazione dell'opera di C. Esperiente. *Arch. Hist. Filoz.* 12 (1966) s. 7–27. — I. C. CHIŃMIJA: Ph. Buonaccorsi et l'origine des Roumains et de la langue romaine. *Mélanges de littérature comparée... offerts à M. Brabner*. Wwa 1967. — TENZE: Umanistul polonez F. Buonaccorsi-Callimachus și originea latină a poporului român. *Romanoslavica* 15 (1967). — K. GRZYBOWSKI: Historia doktryn politycznych i prawnych. Wwa 1967. — K. KUMANIECKI: Scripta minora. Wr. 1967. — I. SUŁKOWSKA-KURASIOWA: Polska kancelaria królewska w l. 1447–1506. Wwa 1967. — J. ZATHEY: Twórczość K.K. Próba charakterystyki. *Spr. PAN w Kr.* 1967 s. 428–431. — H. BARYCZ: W blaskach epoki Odrodzenia. Wwa 1968. — S. ZABŁOCKI: Polsko-łacińskie epicedium renesansowe na tle europejskim. Wr. 1968. — J. ZATHEY: Z dziejów staropolskich opinii o K. *Kultura i lit. dawnej Polśki*. Wwa 1968. — H. DZIECHCIŃSKA: Biografistyka staropolska w l. 1476–1627. Wr. 1971. — J. DOMAŃSKI: Grzegorz z Sanoka i poglądy filozoficzne F.K. *Filoz. pol. XV w.* Wwa 1972. — TENZE: Echa XV-wiecznych dysput włoskich o „godności” prawa i medycyny w Kallimachowym „Żywocie Grzegorza z Sanoka”. *Spr. PAN w Kr.* 1972 [streszcz.]. — S. PAPACOSTEA: La guerre ajournée les relations polono-moldaves en 1478. *Revue Roumaine d'Histoire* 11 (1972) nr 1. — Janusz PELC: Obraz – słowo – znak. Wr. 1973. — J. ZATHEY: Amici italiani di F. Buonaccorsi e di

N. Copernico. *Misure Critiche* 1973 nr 6-9; toż wersja pol. *Renesans. Sztuka i ideologia*. Wwa 1976 [1975]. — J. MULARCZYK: Wizerunek renesansowego władcy. *Annales UMCS. Sectio G* 21 (1974). — *Hist. nauki pol.* 6 (1974). — A. NOWICKI: Portrety filozofów w poezji, malarstwie i muzyce. Lubl. 1978. — M. KOCZERSKA: Piętnastowieczne biografie Zbigniewa Oleśnickiego. *Studia Źródłoznawcze* 24 (1979). — B. BŁASZCZYK: Dwa portrety literackie Grzegorza z Sanoka. *500-lecie Grzegorza z Sanoka. Mater.* Lubl. 1979 [1980]. — K. SKURJAT-STAWSKA: Spotkanie K. z Grzegorzem z Sanoka. *Tamże*. — J. ZATHEY: Grzegorz z Sanoka i K. Mater. z sesji nauk ... *500-lecia zgonu Grzegorza z Sanoka*. Rzeszów 1980. — J. OLKIEWICZ: K. doświadczony. Wwa 1981. — H.E. WYCZAWSKI: *Słownik pol. teologów katol.* 2 (1982). — J. KOWALCZYK: F.K. i Wit Stwosz. *Biul. Hist. Sztuki* 1983 nr 1. — Janusz PELC: Europejskość i polskość literatury naszego renesansu. Wwa 1984. — W. STRZALKOWSKI: Ludzie i idee. Londyn 1985. — K. PAWŁOWSKI: Pierwszy manifest poezji humanistycznej w Polsce. *Analecta Cracoviensia*. Kr. 1986 s. 443-450 [wraz z tekstem: Gloriosi martyris divi Stanisłai vita]. — G. BROGI BERCOFF: Dell' utilità e dei fini di un nuovo studio sullo storiografia della Polonia, dell'Ucraina et della Russia. *Europa Orientalis* t. 5 (1986) s. 7-20. — Z. GŁOMBOWSKA: O naśladowaniu Horacego w „Fannientum” F.B.K. *Gdańskie Zesz. Hum.* R. 24 (1986) nr 29. — J. ZATHEY: Quelques remarques à propos de Callimachus et de la recherche sur son oeuvre. Probleme der Bearbeitung mittelalterlichen Handschriften. Wiesbaden 1986 s. 141-146. — *Callimaco Esperiente poeta e politico* [...]. Firenze 1987 [tu m.in.: J. WIESIOŁOWSKI: Gli amici e i mecenati di Callimaco in Polonia]. — T. SINKO: Antyk w literaturze polskiej. Wwa 1988. — J. KOTARSKA: Poeta i historyk — F.K. *Pisarze staropol. Sylwetki*. T. 1. Wwa 1991. — J. DOMAŃSKI: F.K. a Uniwersytet Krakowski. *Necessitas et ars*. Wwa 1993. — K. BACZKOWSKI: Renaissance — Einflüsse auf die polnische Historiographie am Ende des 15. und in der ersten Hälfte des 16. Jahrhunderts. *Zesz. Nauk. UJ. Prace Hist.* 1994 nr 113. — TENŻE: Callimaco e le ambescerie veneziane in Polonia negli anni 70 del XV secolo. *Tamże* nr 110. — J.K. GOLINSKI: „De se ipso ad posteritatem”. K., Dantyszka i Janickiego autobiografie kreowane. *Pam. Lit.* 1995 z. 1. — J. NIKODEM: Długosz i K. o koronie węgierskiej Władysława III. *Balkanica Posnaniensia* 8 (1997). — P. SKUBISZEWSKI: Obraz człowieka na nagrobku K. *Człowiek w społeczeństwie średniowiecznym*. Wwa 1997. — J. WIESIOŁOWSKI: Dom K. i tajemnicza córka gliniarza. *Kron. m. Pozn.* 1998 nr 4. — T. ULEWICZ: Przełom humanistyczny w Polsce i jego sprawca. *Ruch. Lit.* 1997 nr 2; przedr. w: *Iter Romano-italicum Polonorum*. Kr. 1999.

I.T.

KAMIEŃSKI Adolf

1737-1781

Imię chrzestne: Bartłomiej.

Urodzony 8 września 1737 w rodzinie szlacheckiej w Bereźnicy na Wołyniu. Kształcił się w kolegium pijarskim w Międzyrzeczu Koreckim; po ukończeniu tam nauk wstąpił do zgromadzenia pijarów (1752), przyjmując imię Adolfa od św. Brygidy. Nowicjat odbył w Podolińcu (1752/53 – 1753/54), następnie

studiował retorykę w seminarium zakonnym w Rzeszowie (1754/55) i filozofię w Międzyrzeczu (1755/56 – 1756/57). Pracę nauczycielską rozpoczął w 1757/58 jako profesor infimy w kolegium w Warężu; wykładał kolejno poetykę i retorykę w kolegiach w Międzyrzeczu (1758/59, 1760/61) i Złoczowie (1759/60). W 1761/62 studiował teologię w seminarium w Krakowie, a w 1762/63 — w rzymskim Collegium Nazarenum. Po powrocie do kraju uczył retoryki w Międzyrzeczu, a od 1766/67 — filozofii w Collegium Regium w Warszawie. W 1770, w związku z prowadzonym z rodziną procesem majątkowym, przebywał poza zakonem i był gubernierem w domu Aleksandra Borzęckiego, podstolego koronnego. Po powrocie do Warszawy uczył retoryki (1770/71 – 1772/73), a następnie nauk moralnych (1773/74 – 1774/75) w pijarskim Collegium Nobilium. W tym okresie podjął działalność pisarską — przekładową i edukacyjną. W 1776-77 przebywał w domu zakonnym w Warężu, od 1778 na dworze Karola Radziwiłła w Nieświeżu. Był członkiem rzymskiej Akademii Arkadyjskiej (pod imieniem Nivisio Paflagonio). Zmarł 9 lutego 1781 w Nieświeżu.

T W Ó R C Z O Ś Ć

1. Edukacja obywatelska. *Przez A.K.*... Wwa 1774. Wyd. nast. w: *Pisma i projekty pedag. doby Komisji Edukacji Nar.* Wstęp i wyd. oprac. K. Mrozowska. Wr. 1973 *Źródła do Dziejów Myśli Pedag.* 13.

Przekłady

2. G.B. de Mably: Uwagi nad historią grecką, czyli o przyczynach pomysłności i nieszczęścia Greków, po francusku napisane przez ..., a z francuskiego na polski przetłumaczone przez A.K.***. Wwa 1771.

3. Przyjaźń patriotyczna, w której się podają sposoby niezawodne do uczynienia ludzi cnotliwymi i lepszymi obywatelami ... Z francuskiego na polski wytłumaczona przez A.K. Wwa 1772.

4. Saige: Kato, czyli rozmowa o wolności i cnotach politycznych. Po francusku napisana od ..., a zaś po polsku przetłumaczona przez A.K. Wwa 1772.

Prace edytorskie

5. Sulpicius Severus: Excerpta sacrae historiae ... adjectis quaestionibus illustrata ad usum iuventutis scholasticae. Wwa 1771.

OPRACOWANIA

NK 5 (1967), 6/2 (1972).

K. ESTREICHER. *Enc. pousz Orgel*. 13 (1863). — S. URBANOWSKI. *Enc. Wych.* 6 (1903). — A. JOBERT: La Commission d'Éducation Nationale en Pologne (1773-1794). Son oeuvre d'instruction civique. Paris 1941; przekł. pol. pt.

K

Komisja Edukacji Narodowej w Polsce (1773–1794). Jej dzieło wychowania obywatelskiego. Przel. i uzup. M. Chamcówna. Wr. 1979. — S. TYNC: Wstęp [do] *Komisja Edukacji Nar.* Wybór źródeł. Wr. 1954 BN I, 126. — J. BUBA: Pijarzy w Polsce. *Nasza Przeszłość* 15 (1962). — S. TYNC: Pijarzy a sprawa włościarska. *Tamże*. — H. HINZ, R. LESZCZYŃSKI. *Pol. słownik biogr.* 11 (1964–1965). — Ł. KURDYBACHA, M. MITERA-DOBROWOLSKA: Komisja Edukacji Narodowej. Wwa 1973. — M. KINOWSKA: Udział nauczycieli Collegium Nobilium w życiu umysłowym polskiego Oświecenia (1740–1795). *Studia i Mater z Dziejów Nauki Pol. S. A z.* 15 (1980). — W. MURAWIEC. *Słownik pol. teologów katol.* 2 (1982). — I. BUBA. *Diccionario enciclopedico escolapia* 2 (Salamanca 1983). — A. PITALA: Przyczynki do dziejów polskiej prowincji pijarów 1642–1992. Kr. 1993. — *Wkład pijarów do nauki i kultury w Polsce XVII–XIX w.* Red. I. Stasiwicz-Jasiukowa. Wwa 1993.

E.A.

KAMIEŃSKI Gustaw 1848–1930

Urodzony 5 kwietnia 1848 w Siedlcach; syn Ottona i Ludwiki z Dąbrowskich. Uczęszczał do IV Gimnazjum Realnego w Warszawie i w 1865 podjął studia na wydziale matematyczno-fizycznym w Szkole Głównej. W roku następnym wyjechał jako stypendysta do Petersburga, gdzie do 1870 studiował w Instytucie Technologii, uzyskując dyplom inżyniera technologa. Początkowo pracował w działach mechanicznych fabryk w Petersburgu i Kostromie, następnie od 1876 związał się z budową kolei Towarzystwa Drog Żelaznych Południowo-Zachodnich — zatrudniony był w Starosielcach, później w Kijowie jako naczelnik warsztatów kolejowych. Prace z dziedziny technologii mechanicznej i kolejnictwa ogłaszał w czasopiśmie specjalistycznych, takich jak: *Przegląd Techniczny* (1883–1907), *Revue Générale Chemins de Fer*. W 1886–90 mieszkał w Warszawie i pełnił funkcję dyrektora fabryki Towarzystwa Przemysłowego Lilpop, Rau i Loewenstein. Ożenił się z Józefą Barszczewską. W 1889 debiutował jako nowelista na łamach *Kuriera Codziennego* (1889 nr 281 – 1890 nr 9) utworem „Fata morgana. Opowiadanie ze wspomnień szkolnych”. Podpisywał się pseudonimem Gamaston. Współpracował z prasą warszawską, publikując nowele, felietony i korespondencje z podróży, m.in. w pismach: *Gazeta Warszawska* (1889–97), *Tygodnik Ilustrowany* (1890–98), *Kurier Warszawski* (1892–1906), *Tygodnik Mód i Powieści* (1896–1900). W 1891 powrócił do pracy w Kijowie. Kilkakrotnie odbywał podróże po Europie Zachodniej i Stanach Zjednoczonych. W 1895 podał się do dymisji i przeniósł się do Warszawy. Założył tu i prowadził biuro techniczno-budowlane. Nadal zajmował się twórczością literacką. Oprócz nowel i opowiadań wydawanych w kolejnych tomach uprawiał twórczość dramatopisarską.

Niektóre komedie i farsy wystawiano w 1894–98, m.in. w teatrach warszawskich. Był jednym z założycieli w 1898 Stowarzyszenia Techników Polskich w Warszawie i działał w jego władzach, współorganizował Towarzystwo Przyjaciół Politechniki Warszawskiej i Towarzystwo Filomatów im. Szkoły Głównej. Był członkiem Towarzystwa Literatów i Dziennikarzy w Warszawie. W 1918 organizował wydział techniczny Ministerstwa Spraw Wojskowych i wykładał technologię na kursach kolejowych Wolnej Wszechnicy oraz w Wyższej Szkole Intendentury Wojsk. W 1929 obchodzono 40-lecie jego pracy literackiej. Zmarł 30 stycznia 1930 w Warszawie; pochowany na Cmentarzu Powązkowskim.

T W Ó R C Z O Ś Ć

1. Fata morgana. Opowiadanie ze wspomnień szkolnych. Kr. 1890. Wyd. nast. m.in. [wyd. 6] Wwa 1930.
2. Żona z „Kuriera”. Krotchwila w 4 a. Wyst. Wwa 1894; Lubl. 1895. Wyd. [b.m.] 1894.
3. Lamparcie życie. Opowiadanie ze wspomnień studenckich. Petersburg. 1894. Wyd. 2 Kijów 1895.
4. Fotografie bez retuszu. Zbiór opowiadań. Kijów 1894.
5. Jak mogło być i jak było. Złuda sceniczna w 5 a. z prologiem. Powst. 1896. Wyst. Wwa 1897; Kr. 1897 (pt. Jak było, a jak być mogło). Niedruk.
6. Po złote runo. Farsa w 4 a. Wyst. Wwa 1898. Niedruk.
7. Wiara, nadzieja, miłość. Nowele. Wwa 1898. Wyd. 2 Wwa 1900.
8. Lwia miłość i inne opowiadania. Wwa 1900.
9. Pierścionek Maryli. [Opowiadania]. Wwa 1903.
10. Białe róże i inne nowele. Wwa 1909.
11. Jak było. Nowela. Wwa 1912.
12. Czarna zagadka. [Powieść]. Lubl. 1921.
13. Z moich szpargalów. T. 1. Wwa 1922. Wspomnienia z czasów szkolnych.
14. Ogon królewskiego konia. Powieść. Wwa 1923.
15. Lazurowe zaślubiny. [Opowiadania]. Wwa [ok. 1925].

O P R A C O W A N I A

NK 14 (1973); LP

Z. DĘBICKI: Gamaston Kamieński. W 40-lecie pracy literackiej. *Kur. Warsz.* 1928 nr 328. — M. KOCIĘCKA. *Pol. słownik biogr.* 11 (1964–1965).

A.P.

KAMIEŃSKI Henryk Michał 1813–1866

Urodzony 25 lutego 1813 w Warszawie w zamożnej rodzinie szlacheckiej; syn Henryka Ignacego, pułkownika napoleońskiego, generała poległego

w powstaniu listopadowym, oraz Franciszki z Kochanowskich. Dzieciństwo spędził w dzierżawionym przez ojca majątku Ruda w pow. chełmskim. Nauki początkowe pobierał w domu, w 1828–30 uczęszczał do liceum w Warszawie. Rozpoczęte w 1830 studia na wydziale prawa Uniwersytetu Warszawskiego przerwał, by wziąć udział w powstaniu listopadowym — był adiutantem Michała Radziwiłła i Jana Skrzyneckiego. Ranny w bitwie pod Warszawą, odznaczony Złotym Krzyżem Zasługi, powrócił do Rudy, którą nabył na własność w 1836. Zajął się tam intensywnymi studiami nad literaturą filozoficzno-społeczną, ekonomiczną i polityczną. Około 1834 przebywał w Kijowie, w 1840 zwiedzał Niemcy, Francję i Włochy. Pod wpływem Michała Czajkowskiego zbliżył się wówczas na krótko do stronnictwa Adama Jerzego Czartoryskiego. Około 1842 nawiązał kontakt ze Związkiem Narodu Polskiego oraz ze swym kuzynem Edwardem Dembowskim. Debiutował jako publicysta w 1842 zamieszczonym w *Bibliotece Warszawskiej* artykułem pt. „Uwagi nad stanem włościan i produkcji krajowej”, w którym głosił konieczność zniesienia pańszczyzny. W 1842–44 współpracował z *Tygodnikiem Literackim*. W początkach 1843 wyjechał do Poznania i tam oddał do druku swoją rozprawę „Filozofia ekonomii materialnej...”. Następnie udał się do Berlina, gdzie napisał najważniejsze swoje dzieło „O prawdach żywotnych narodu polskiego”, zadedukowane działaczom Towarzystwa Demokratycznego Polskiego. W pracy tej zawarł ocenę sytuacji politycznej i społecznej kraju, program powiązania spraw społecznych i narodowych, propagandę rewolucyjną wśród ludu, masowego ruchu w kraju. Popularnym wykładem „Prawd” stał się wydany w 1845 „Katechizm demokratyczny”. Oba dzieła zostały ogłoszone pod pseudonimem Filaret Prawdoski. Z radykalnymi poglądami K. podjął polemikę m.in. Zygmunt Krasieński w „Psalmach przyszłości”, wydanych pod pseudonimem Spirydion Prawdzicki. Z Berlina K. pojechał do Belgii i Francji, gdzie nawiązał kontakt z działaczami Towarzystwa Demokratycznego, niechętny był jednak koncepcjom spisku kierowanego przez emigrację. W lipcu 1843 przybył do Warszawy, wkrótce potem powrócił do Rudy. Zajmował się działalnością organizacyjną i propagandową w Lubelskiem i na Wołyniu, jak również pracą pisarską. W 1843–45 ogłaszał w *Przebiegach Naukowych* prace o tematyce społecznej oraz rozprawy filozoficzne, w których nawiązywał do heglizmu i saint-simonizmu, niezmiennie podkreślając konieczność uwłaszczenia chłopów. W rozprawce „Parafianiszczyna” (1843 t. 3 nr 27, podp. K.) sformułował teorię realistycznej powieści i dramatu. Aresztowany w 1845 przebywał od września 1846 do czerwca 1850 na zesłaniu w Wiatce. Interesujące stamtąd sprawozdania zawarte są

w korespondencji przysyłanej do siostry, Laury Sufczyńskiej. Po powrocie do Rudy przeprowadził w 1851 oczyszczanie włościan. Chory na gruźlicę, wyjechał w tymże roku do Szwajcarii i osiadł w Interlaken, skąd w zimie wyjeżdżał do Algieru i Tunisu. Ożenił się ze Szwajcarką, Luizą Wittwer. W 1853 uzyskał obywatelstwo szwajcarskie. W 1860–61 wydawał w Genewie, potem w Berlinie, czasopismo *Prawda*, w którym ogłaszał liczne artykuły. W ostatnich latach życia poglądy K. uległy ewolucji. W miejsce radykalizmu społecznego zalecał społeczną solidarność, w pracy „Demokracja w Polsce” apoteozował szlachecką przeszłość. Ostrzegł przed nieprzemyślaną akcją zbrojną, wysuwał nawet koncepcję związania losów Polski z Rosją, pod warunkiem demokratyzacji Rosji. Powstanie styczniowe przyjął jednak z entuzjazmem i na jego użytek opracował ponownie swoją teorię wojny ludowej, przesyłając ją Rządowi Narodowemu w Warszawie. Od maja 1865 ogłaszał pod pseudonimem Henri Corvin w czasopiśmie *Le Temps* wspomnienia z więzienia i z zesłania. Zmarł 14 stycznia 1866 w Algierze.

T W Ó R C Z O Ś Ć

1. Filozofia ekonomii materialnej ludzkiego społeczeństwa. T. 1–2. Pozn. 1843–1845. Wyd. nast.: wyd. skróc., wstępy: B. Limanowski, Z. Daszyńska-Golińska. Wwa 1911. Przedr. fragm. w poz. 13, 14, 16, całość w poz. 15. Niepodp.
2. O prawdach żywotnych narodu polskiego. Bruksela 1844. Przedr. fragm. w poz. 13, 16. Podp.: Filaret Prawdoski. Cz. 2 powst. 1845, niedruk., rkps zaginął.
3. Katechizm demokratyczny, czyli opowiadanie słowa ludowego. Paryż 1845; przedr.: oprac. W. Kula. W *Stulecie Wiosny Ludów 1848–1849*. T. 5 Wwa 1953. Przedr. fragm. w poz. 14. Podp.: Filaret Prawdoski.
4. Stan średni i powstanie. Rzecz napisana w Polsce gnębionej przez całą jedną gromadę bractwa ruchu i postępu. Pióro trzymał brat Maciej. Powst. 1845. Wyd. pt. Stan średni i powstanie. Oprac. W. Stummer, S. Kieniewicz. Przedmowa: S. Kieniewicz. Wwa 1982. Tyt. pierwotny: Klasa średnia i powstanie.
5. Pamiętnik. Powst. 1852–53. Wyd. pt. Pamiętniki i wizerunki. Wstęp: W. Kula, oprac. I. Śliwińska. Wr. 1951.
6. Pan Józef Bojalski, dziedzic dóbr Osin z przyległościami. Księga pierwsza. Pozn. 1854. Wyd. nast.: wstęp i przypisy: B. Zakrzewski. Wwa 1955. Podp.: Szymon Gadulski.
7. Lettre à M. Léon. Plée sur la question européenne. Genewa 1857. Podp.: X.Y.Z.

8. Rosja i Europa. Polska. Wstęp do badań nad Rosją i Moskalami. Paryż 1857. Wyd. nast.: wstęp B. Łagowski. Wwa 1999.

Podp.: X.Y.Z.

Przekł. franc. 1858.

9. Demokracją w Polsce. Wstęp do prac nad wyswobodzeniem Polski. Genewa 1858.

Podp.: X.Y.Z.

10. Odezwa do wychodźstwa z dnia 28 V 1858. Paryż 1859.

Podp.: X.Y.Z.

11. Wojna ludowa. Bendlikon 1866. Wyd. nast.: oprac. L. Przemski. Wwa 1948; toż wyd. 2 Wwa 1949. Podp.: X.Y.Z.

Traktuje o wojnie partyzanckiej. W 1943 franc. ruch oporu wyd. w przekł. skróconą wersję pt. *L'insurrection est un art*. Tłum J. Tepicht. [Paris 1943?].

12. Mémoires d'un prisonnier d'état. *Le Temps* (Paris) 1865 nr z maja, czerwca, sierpnia. Cz. 2 pt. Voyage forcé. Suite des Mémoires d'un prisonnier. Niedruk.

Podp.: Henri Corvin.

Przekł. pol.: Wspomnienia więźnia. Tłum H. Devechy. Wstęp i oprac. B. Zakrzewski. Wr. 1977. (Tu także przekł. cz. 2 pt. Podróż pod przymusem. Ciąg dalszy „Wspomnień więźnia”).

Wydania zbiorowe

13. Wybór pism. Oprac. i wstęp: P. Hoffman. Wwa 1948.

14. Wybór pism. Wyboru dokonała I. Bibrowska. Wstępy: Z. Poniatowski, I. Bibrowska, Z. Chodkiewicz. Wwa 1953.

15. Filozofia ekonomii materialnej ludzkiego społeczeństwa. Dodane mniejsze pisma filozoficzne. Wstęp i oprac.: B. Baczek. Wwa 1959.

16. Postęp to życie. Wybór pism. Oprac. i wstęp: S. Filipowicz. Wwa 1980.

Przedr. prac: *700 lat myśli pol.: 1831-1864* (1977).

Koresp. z H. Skimborowiczem ogł. J. Rudnicka. *Studia i Mater. z Dziejów Nauki Pol.* 3 (1955). Koresp. z siostrą Laurą z Kamińskich Suffczyńską. Ogł. wraz ze wstępem T. Kozanecki pt.: Listy z zesłania. Wwa 1968 *Arch. Hist. Filoz. i Myśli Społ.* 14.

OPRACOWANIA

NK 8 (1969), 9 (1972); LP

Z. KRASIŃSKI: Uwagi nad dziełem o Rosji, Europie i Polsce. W: Pisma. T. 7. Kr. 1912. — B. ZAKRZEWSKI: Nieznana powieść H.K. Wwa 1954 odb. z *Pam. Lit.* — Z. PONIATOWSKI: O poglądach społeczno-filozoficznych H.K. Wwa 1955 [tu bibliogr.]. — J. KĄDZIELSKI: Poglądy historyczne H.K. *Zesz. Nauk. UL. S. I. Nauki Hum.-Społ.* z. 4 (1956). — M. ŻMIGRODZKA: E. Dembowski i polska krytyka roman-

tyczna. Wwa 1957. — J. KĄDZIELSKI: Filozofia społeczna H.K. w latach czterdziestych XIX w. *Przegl. Socjol.* 1959 t. 1. — M. STRASZEWSKA: Czasopisma literackie w Królestwie Polskim w latach 1832-1848. Cz. 2 (1840-1848). Wr. 1959. — *Bibliogr. filoz. pol. 1831-1864*. Wwa 1960. — J. WSZOLEK: H.K. i obóz A. Czartoryskiego w l. 1840-1842. *Przegl. Hist.* 1964 s. 604-618. — B. BACZKO: H.K. system filozofii społecznej. Próba interpretacji. W: Człowiek i światopogląd. Wwa 1965. — S. KIENIEWICZ. *Pol. słownik biogr.* 11 (1964-1965). — B. ZAKRZEWSKI: „Mémoires d'un prisonnier H.K.”. *Acta Universitatis Wratislaviensis nr 30 Prace Lit.* 6 (1964). — D. FAJNHAUZ: Nowe aspekty tajnej działalności H.K. *Przegl. Hist.* 1966 z. 3. — B. BACZKO: K. — absolut, człowiek i postępek. *Filoz. pol.* Wwa 1967. — TENZE. *Filoz. w Polsce. Słownik pisarzy*. Wr. 1971. — R. BENDER: H.K. w Algierze. 1858-1866. *Rocz. Hum.* 1972 nr 2. — M. TAUTY: Idea słowiańska i współdziałanie polsko-rosyjskie w pismach H.K. *Z pol. studiów slawist.* S. 4 cz. 3 (1972). — A. WALICKI: H.K. *Pol. myśl filoz. i społ.* T. 1. Wwa 1973. — W. KARPIŃSKI: H.K. Tradycja i utopia. *Twórczość* 1974 z. 9. — W. KARPIŃSKI, M. KRÓL: Sylwetki polityczne XIX w. Kr. 1974. [w wersji skróc.]. — Z. SUDOLSKI: Hrabia Henryk polemista i obrońcą Pankratego. *Pam. Lit.* 1976 z. 3. — M. GRABOWSKA: K. czy Dembowski? *Tamże* 1977 nr 1. — J.W. GOMULICKI: Wspomnienia więźnia. *Rocz. Lit.* 1977 s. 137-142. — B. URBANKOWSKI: Myśl romantyczna. Wwa 1979. — M. TANTY. *Przegl. Hum.* 1982 nr 11 [rec. książki: Stan średni i powstanie]. — A. WALICKI: Philosophy and romantic nationalism. The case of Poland. Oxford 1982. — A. NOWAK. *Przegl. Hum.* 1985 nr 4 [dot.: Rosja i Europa. Polska]. — A. WALICKI. *Obraz lit. pol.* S. 3 t. 2 (1988). — J. ŻURAW: Filozofia H.K. istotnym źródłem marksizmu w Polsce. *Studia filoz.* 1988 nr 3. — W. CHYTROWSKI: Filozofowie romantycy i przyszłości Polski. Tor. 1993. — Z. OPACKI: Barbara rosyjska. Rosja w historiozofii i myśli politycznej H.K. Gdańsk 1993. — W. KARPIŃSKI: Polska a Rosja. Z dziejów słowiańskiego sporu. Wwa 1994. — L. KUK: W stronę Rosji, czyli „Rosja i Europa. Polska” H.K. *Acta UNC. Studia Rosjanoznawcze* 1994 z. 1 (280). — T. KULAK: Mit narodowej siły polskiego ludu. *Pol. mity polit. XIX i XX w.* Wr. 1994. — J. LEPIANKA: H.M.K. filozof i rewolucjonista. Cz. 2 *Zesz. Nauk. Instytutu Nauk Społ. WSI w Koszalinie* 1995 nr 9. — M. ZUBKOWICZ: Kontrowersyjność postaci i poglądów społeczno-politycznych H.K. *Zesz. Nauk. WSP w Rzeszowie, Hist.* 1995 nr 5. — B. ZAKRZEWSKI: H.K. i J. Karska. W: Dwaj wieszcz. Mickiewicz i Wernyhora. Wr. 1996. — B. ZAORSKA: Ostatnie lata H.K. w świetle jego korespondencji. *Przegl. Hist.* 1996 nr 1.

W.A.-Sz.

KAMIŃSKI Wincenty Dadzibóg ok. 1768 – po 1811

Urodzony około 1768, zapewne we wsi Jampolczyk koło Kaniowa, w szlacheckiej rodzinie unickiej; syn Kazimierza, starosty drohickiego, właściciela Jampolczyka, zarządcy starostwa kaniowskiego, i Karoliny z Mateczyńskich. Miał wykształcenie prawnicze; w 1787 złożył przysięgę na urząd obrońcy w Sądzie Zwyczajnym Trybunału Lubelskiego. Jako literat za-

debiutował przekładem powieści wydanej w Warszawie w 1787. W 1791–94 był wojskim trembowelskim. W 1796 sprzedał ojcowiznę i osiadł we Lwowie. Ok. 1805 ożenił się z Domicelą z Olszewskich, primo voto Hadziewiczową; wraz z żoną był właścicielem dóbr Wołosów w Stanisławowskim. Żył jeszcze w 1812.

T W Ó R C Z O Ś Ć

1. Gaj. Poema oryginalne w 5 pieśniach. Przez W.K. B.m. 1809.

2. Przypadki lubelskie. Poema oryginalne wierszem takim jak „Monachomachium” ułożone w 10 pieśniach. Przez W.K. B.m. 1810.

3. Bajki. Lw. 1812.

P r z e k ł a d y

4. Cnota w drodze do szczęścia, czyli Aspazja. Przypadki angielskie, tłumaczenia W.K.***. T. 1–2. Wwa 1787. Wyd. nast. t. 1–2 Wwa 1803 (tłum. podp. krypt. W.K....).

Nadto w rkpse Bibl. Ukr. Akademii Nauk we Lwowie zachował się jego przekł. tragedii Woltera Semiramis.

O P R A C O W A N I A

NK 5 (1967), 6/2 (1972).

E. RABOWICZ. *Pol. słownik biogr.* 11 (1964–1965).
— H. KOSIENKOWSKA. „Przypadki lubelskie”. *Kamena* 1975 nr 3.

E.A.

KAMIŃSKI Jan Nepomucen 1777–1855

Urodzony 16 maja 1777 w Kutkorzu (pow. złoczowski) w zubożałej rodzinie szlacheckiej; syn Tomasza (?), ekonoma w dobrach łączyczkich, i Katarzyny (?). We Lwowie ukończył szkołę parafialną, gimnazjum i w 1796 podjął studia filozoficzne na tamtejszym uniwersytecie Lwowskim. Twórczość dramatopisarską rozpoczął już w gimnazjum; tłumaczył i przerabiał sztuki dla sceny gimnazjalnej, dla teatru Dominka Morawskiego (1793–94) i Wojciecha Bogusławskiego (1795–99); w zespole W. Bogusławskiego podobno próbował też zawodu aktora. W 1800–03 prowadził zespół amatorski występujący w pałacu Stanisława Wronowskiego. Od 1803 był dyrektorem teatru zawodowego w Kamieńcu Podolskim (tu m.in. przełożył, wystawił i grał *Hamleta* i *Makbeta*) i występował w Dubnie, Kijowie, Mińsku, Krzemieńcu i Mińkowcach, gdzie w 1805 debiutował w druku przekładem z niemiec-

kiego „*Hamleta*”. Od 1805 do poł. 1809 prowadził teatr w Odessie. Po zajęciu Lwowa przez wojska Księstwa Warszawskiego dawał tam, przy współudziale Kaspra Kamińskiego, polskie przedstawienia, debiutowała w nich świeżo poślubiona żona K. — Apolonia Sokołowska. Patriotyczny charakter przedstawień spowodował, że po powrocie Austriaków miał zakaz działalności teatralnej. Dzięki poparciu gubernatora Petra Goessa i dyrektora teatru niemieckiego, Franza Heinricha Bulli, uzyskał pozwolenie na pozostanie we Lwowie, a od jesieni, acz nieregularnie, podjął przedstawienia. Z czasem władze pozwoliły mu na dawanie ośmiu przedstawień polskich w miesiącu z obowiązkiem wpłacania 1/3 dochodów do kasy teatru niemieckiego. W 1814 podjął współpracę z czasopismami lwowskimi, drukował wiersze i arie teatralne w *Roczniku Teatru Polskiego we Lwowie* (1814–15), przekłady z poezji niemieckiej w *Pamiętniku Lwowskim* (1816), polemiki i artykuły w *Gazecie Lwowskiej* (od 1816), wiersze, powiastki i fragmenty sztuk w *Rozmaitościach* (od 1817). Pewną stabilizację teatrowi dało udzielone K. w 1817 pozwolenie Franciszka I na przedstawienia. Lata 1817–20 były szczytowe dla jego działalności teatralnej i aktorskiej. W 1819–24, po śmierci Bulli, prowadził także lwowski teatr niemiecki. Po 1820 borykał się z trudnościami finansowymi, w 1822 rozwiązał nawet na kilka miesięcy teatr i podjął starania o Katedrę Języka i Literatury Polskiej na uniwersytecie. Dla podratowania finansów parokrotnie wyjeżdżał z przedstawieniami do Krakowa (1820, 1822, 1829, w 1820 proponowano mu objęcie kierownictwa teatru krakowskiego), Kamieńca Podolskiego (1826), Stanisławowa (1826) i Tarnopola (1827). W 1829 opracował projekt nowej organizacji teatru jako spółki akcjonariuszy zarządzanej przez wyłoniony komitet i w 1830–32 oparł na niej teatr lwowski, w 1832 teatr przeszedł na własność spółki aktorskiej. K. był nieprzerwanie dyrektorem teatru aż do 28 marca 1842, obejmując następnie w ufundowanym przez Stanisława Skarbka teatrze nowym stanowisko reżysera (w 1843–46 wspólnie z Bernardem Dawisonem). Po przejściu w 1848 na emeryturę pełnił funkcję „dramaturga” z obowiązkiem dostarczenia teatrowi sześciu sztuk rocznie. W 1848 uczestniczył w pracy Rady Narodowej i wchodził w skład delegacji polskiej do Wiednia. W 1830 współpracował z Walentym Chłędowskim przy wydawaniu *Haliczanina* (t. 1–2), w którym zamieścił parę studiów filozoficzno-językoznawczych i wierszy. W 1834–48 prowadził redakcję *Gazety Lwowskiej* (tu w 1844 miał ogłaszać anonimowo recenzje teatralne) i *Rozmaitości*; pisywał też do *Luowianina* (1848). Znanych jest około 50 jego ról aktorskich. Był czołowym aktorem własnej trupy objazdowej (1804–09); w teatrze lwowskim

występował głównie w 1809–21 i 1828–31, przeważnie w tragediach i dramach, później (1848, 1851) tylko sporadycznie. Na użytek prowadzonego przez siebie teatru przetłumaczył i przerobił (przystosował) około 180 utworów dramatycznych, prawie cały repertuar Wiednia i Paryża (komedie, komediooper, dramy i tragedie), m.in. tragedie Friedricha Schillera i Williama Szekspira, komedie Carla Goldoniego i Moliere, dramaty Pedra de la Barca Calderona i Augusta von Kotzebuego. Wystawiał sztuki Aleksandra Fredry i Józefa Korzeniowskiego. Stworzył pierwsze we Lwowie, zgrupowane wokół teatru, środowisko artystyczne i zyskał nazwę „ojca galicyjskiej sceny polskiej”. Zmarł 5 stycznia 1855 we Lwowie, jego pogrzeb stał się okazją do manifestacji patriotycznej; pochowany na Cmentarzu Łyczakowskim.

T W Ó R C Z O Ś Ć

1. Zabobon, czyli Krakowiacy i Górale. Zabawka dramatyczna ze śpiewkami w 3 a. (Muzyka: K. Kurpiński). Wyst. Wwa 1816. Wyd. Lw. 1821. Wyd. nast.: Wwa 1859; Tarnów 1881; Lw. 1885; Pozn. 1886; Złoczów 1906.

Przekł. niem. wyst. 1829 (muzyka: W. Müller). Jest to kontynuacja, cz. 2 Krakowiaków i Górali W Bogusławskiego; K. pracował również nad cz. 3 i ogł.: Wybór piosenek z cz. 3 Krakowiaków i Górali (*Rozmaitości* (Lw.) 1832 nr 3, przedr. w poz. 21).

2. Helena, czyli hajdamacy na Ukrainie. Dramat w 3 a. Wyst. Lw. 1819. Wyd. S. Makowski w: *Miscellanea z l. 1800–1850*. Wr. 1967 *Arch. Lit.* 11. Wg T. Koerner: Hedwig.

3. Głos boleści na skon Franciszka barona Hauera, gubernatora Galicji. Lw. 1822 (odb. z *Rozmaitości*). Wyd. nast. w poz. 11.

4. Twardowski na Krzemionkach. Krotoczwila czarodziejska we 3 a. z powieści gminnej. Wyst. Lw. 1825. Rkps Bibl. Ossol.

5. Szlachta czynszowa, czyli kłótnia o wiatr. Komedioopera w 1 a. Wyst. Lw. 1825. Rkpsy Bibl. Ossol. i Bibl. Teatru Śl. w Kat.

6. Bolesław Śmiały, mieszkaniec przepaści, czyli dziewczina w górach Karyńskich. Romantyczna melodrama w 3 a. Wyst. Lw. 1826. Rkps Bibl. Ossol. Wg Ch.V. d'Arlincour: Le Solitaire.

7. Pieśń z powodu uroczystości założenia kamienia węgielnego na Dom Radny ... miasta Lwowa ... Lw. 1827. Wyd. nast. w poz. 11.

8. Sonety. Lw. 1827.

Przekł. niem. 1840.

9. Hymn śpiewany przez aktorów sceny polskiej w wigilię urodzin Najjaśniejszego Cesarza i Króla Galicji i Lodomerii. Lw. 1828.

10. Kominiarz i młynarz, czyli zawalenie się wieży. Komedioopera w 1 a. Wyst. Lw. 1828. Wyd. Pozn. 1898. Wyd. 3. Pozn. 1930.

11. Przekłady i ulotne wiersze. T. 2. Lw. 1828.

12. Skalmierzanki, czyli koniki zwierzyńckie. Komedioopera w 3 a. Wyst. Lw. 1830. Wyd. Wwa 1863. Wyd. nast. Pozn. 1905. (Muzyka: J. Baschny). Przekł. niem. b.m.r.

13. Kosynier, czyli Antek spod Raclawic. Komedioopera w 1 a. Wyst. i wyd. Wwa 1831.

14. Lwowianka, królowa Golkondy, czyli Finfa w obrotach. Krotoczwila ze śpiewami i chórami w 3 a. Wyst. Lw. 1830. Rkps Bibl. Ossol. Wg F. Treischke: Aline, Konigin von Golkonda.

15. Hymn błagalny o długie panowanie Najjaśniejszego Cesarza i Króla Franciszka I... [Lw.] 1834.

16. Wiersz na ukończenie wieży ratuszowej miasta Lwowa... Lw. 1835 (odb. z *Rozmaitości*). Wyd. nast. w poz. 17.

17. Haliczanka, czyli zbiór nowszy wierszy. Lw. 1835.

18. Pan Piotr z Podlasia. Przypadek na odpuszczenie. Wyd. w poz. 17. Wyd. nast.: Lw. 1848; w poz. 21; Lw. 1881.

19. Zbiór niektórych poezji... Jako dalszy ciąg Haliczanki. Wyd. w: *Goląb pożaru...*, Lw. 1843; toż wyd. tyt. Lw. 1862.

20. Dziwak z uprzedzenia, czyli staroświeczyzna i postępek czasu. Szkic dramatyczny komiczno-krotoczwilny w 4 a. ze śpiewkami i obrazem. Wyst. Lw. 1849.

Wg J.A. Bäuerle: Rococo.

21. Zbiór wierszów wesołych. Lw. 1849.

22. Dusza uważana jako myśl, słowo i znak. Psychologiczno-etymologiczne poszukiwania. Lw. 1851.

23. Książka do czytania na klasę drugą c.k. szkół ludowych. Wiedeń 1852.

24. Książka do czytania na klasę trzecią szkół głównych. Lw. 1852.

Ponadto wiele utworów scenicznych niedruk., zachowanych w większości w rkpsach. Parę wierszy przedr. antologie, m.in.: *Poezja pol. 1800–1830*. Wwa 1984; *Tam na błoniu błyszczą kwiecie*. Kr. 1984.

P r z e k ł a d y

25. W. Shakespeare: Hamlet, królówic duński. Tragedia w 5 a., w angielskim języku przez wiekopomnego Szekspira napisana, z niemieckiego zaś polskim piórem ... przełożona. Minkowce 1805.

Wg przeróbki F.L. Schrödera.

26. F. Schiller: Pieśń o dzwonie. Lw. 1818. Wyd. nast.: w poz. 27; Lw. 1895; Lw. 1904.

27. F. Schiller: Ballady i pieśni. Lw. 1818. Wyd. nast. rozszerz. Wiedeń 1820.

28. L. Angely: Siedm dziewcząt pod bronią. Krotoczwila w 1 a. z muzyką różnych kompozytorów przetłumaczona z francuskiego. Wyst. Lw. 1826. Wyd. Wwa 1835.

29. P. Calderón de la Barca: Lekarz swojego honoru. Tragedia w 5 a. Lw. 1827. Wyst. Lw. 1828. Wyd. nast. Pozn. 1881.

30. Tatzauer: J.O. Księciu Jmci Augustowi Longinowi Lobkowiczowi ... kantata tłumaczona z niemieckiego... Lw. 1830. (Muzyka: J. Baschny).

31. F. Schiller: Dwaj Pikkolominowie. Rzecz w 5 a. Lw. 1834. Wyd. nast.: w poz. 32; wyd. 5 w: F. Schiller: Dzieła wybrane. T. 2 Wwa 1858 i wyd. nast..

32. F. Schiller: Wallensztain. Poemat dramatyczny. Cz. 1–2. Lw. 1837. Wyd. 3 w: F. Schiller: Dzieła wybrane. T. 2 Wwa 1958 i wyd. nast.

33. J. Mosen: Ostatnich dziesięciu z czwartego pułku. Lw. 1848.

Inny tyt.: Pułk czwarty.

34. Hymn ludu. Na melodię Haydena. Lw. 1854.

35. F. Schiller: Wilhelm Tell, czyli oswobodzenie Szwajcarii. Dramat w 5 a. Lw. 1880. Wyd. nast. m.in.: Złoczów 1903; Wwa 1911; Wwa 1925; Wwa 1958; w: F. Schiller: Dzieła wybrane. T. 3 Wwa 1958.

Ponadto liczne niedruk. przekł. utworów scenicznych.

Pięć listów do A. Fredry z 1825 i 1833. Wyd. K. Czajkowska i S. Pigoń w: A. Fredry: Pisma wszystkie. T. 14: Korespondencja. Wwa 1976. Pojedyncze listy i mater. w publikacjach rozproszonych i w rkpsach.

OPRACOWANIA

NK 5 (1967), 6/2 (1972); LP

K.W. WÓJCICKI: Życiorysy znakomitych ludzi. T. 2. Wwa 1851. — K. ESTREICHER. *Enc. powsz. Orgel*. 13 (1863). — TENŻE: Teatra w Polsce. T. 1–3. Kr. 1873–1878; wyd. nast. t. 1–4. Wwa 1953–1959. — W. ZAWADZKI: Literatura w Galicji. Ustęp z pamiętników. Lw. 1878; wyd. nast. Pamiętniki życia literackiego w Galicji. Oprac. A. Knot. Kr. 1961. — S. SCHNÜR-PEPŁOWSKI: Teatr polski we Lwowie (1780–1881). Lw. 1889. — B. CZARNIK: Memoriał J.N.K. (1829). *Spr. z Czynności Zakładu Nar. im. Ossol. za r. 1890* i odb. Lw. 1890. — TENŻE: Życia J.N.K. *Ateneum* 1890. T. 4, z. 2 i odb. Wwa 1891. — L. BERNACKI: J.N.K. 1777–1855. Materiały do biografii K. i dziejów teatru polskiego we Lwowie. *Stulecie Gaz. Lw. 1811–1911*. T. 1 cz. 2. Lw. 1912 i odb. Lw. 1912. — W. HAHN: Przyczynki do twórczości J.N.K. *Pam. Lit.* 1911 z. 2/3–4. — TENŻE: Tłumaczenia J.N.K. z języka hiszpańskiego. *Tamże* 1920. — S. WASYLEWSKI: Historie lwowskie. Lw. 1921; wyd. nast. pt. Bardzo przyjemne miasto. Pozn. 1929. — M. RULIKOWSKI: Autobiografia J.N.K. *Ruch Lit.* 1926 nr 10. — W. HAHN: Do biografii J.N.K. *Tamże* 1929 nr 8. — TENŻE: „Sen srebrny Salomei” J. Słowackiego i „Helena, czyli hajdamacy na Ukrainie” J.N.K. *Pam. Lit.* 1930. — Z. RASZEWSKI: Staroświeczyna i postęp czasu. Wwa 1965. — Z. JABŁONSKI. *Pol. słownik biogr.* 11 (1964–1965). — B. LASOCKA: Teatr lwowski w l. 1800–1842. Wwa 1967. — TAŻ.: J.N.K. Wwa 1972. — *Słownik biogr. teatru pol. 1765–1965*. Wwa 1973. — Z. KOPCZYŃSKA: Język a poezja. Studia z dziejów świadomości

językowej i literackiej Oświecenia i Romantyzmu. Wr. 1976. — K. POKLEWSKA: Galicja romantyczna (1816–1840). Wwa 1976. — W. BRUMER: Tradycja i styl w teatrze. Wwa 1986. — B. MARESZ, M. SZYDŁOWSKA: J.N.K. kłopoty z cenzurą. *Pam. Teatr.* 1988 z. 3/4. — S. PIERÓG: Naród i filozofia. (U źródła polskiej poezji narodowej). *Dziękuję-nastawieczność*. Wr. 1988. — B. LASOCKA: Dramatopisarstwo J.N.K. W: Między klasycyzmem a romantyzmem. Trzy portrety. Wwa 1991; przedr. *Dramat i teatr postanislawowski*. Wr. 1991. — Z. KLOCH: Spory o język. Wwa 1995. M. MACZEL: Język i styl wypowiedzi szlachty-sarmatów w utworach J.N.K. *Studia i Mater. Filol. Pol. WSP w Zielonej Górze* z. 8 (1995). — TAŻ.: O języku i stylu komediooper J.N.K. Zielona Góra 1995. — J. LUKASZEWICZ: Carlo Goldoni w polskim Oświeceniu. Wr. 1997. — K. KUREK: J.N.K. and his Romantic Hamlet. *Hamlet East-West*. Gdańsk 1998. E.A.

KAMIŃSKI Ludwik 1786–1867

Urodzony w 1786 w majątku Bostyń (na Litwie?); syn naturalny Michała Paca, i (nieznanej z imienia) Kamińskiej. Kształcił się na pensji Rousseau'a w Warszawie, edukację uzupełniał w Paryżu (dwa lata) i Londynie. W 1806 debiutował jako literat (tłumacz z języka angielskiego). W Poznaniu zaciągnął się do pułku Seweryna Mielżyńskiego (późniejszego 11 pułku piechoty Księstwa Warszawskiego) i wiosną 1807 wziął udział w oblężeniu Gdańska; awansował kolejno na porucznika i kapitana. W 1808 odznaczony krzyżem kawalerskim *Virtuti Militari*. Podczas wojny z Austrią służył w Sztabie Głównym, skąd w sierpniu 1809 przeniesiony został do 5 pułku piechoty i awansowany na szefa batalionu (podpułkownika). Po reorganizacji wojska przeniesiony do sztabu 2 dywizji, a od kwietnia 1810 — do 15 pułku piechoty. Kampanię 1812 odbył jako szef batalionu w 5 pułku piechoty, odznaczył się w walkach w czasie odwrotu i wyróżniony został w raporcie z 21 listopada przez marszałka Alexandre'a Macdonalda. Po zwolnieniu z wojska w 1815 osiadł w majątku Górki Boże koło Węgrowa, ożenił się z Barbarą Wałknowską i zajął gospodarstwem i pracą literacką. Przekłady i wiersze ogłaszał sporadycznie w *Pamiętniku Warszawskim* (1818), wreszcie (1809) w *Pamiętniku Warszawskim* L. Osińskiego, *Rozmaitościach* (Lw. 1821), *Pamiętniku Moralnym i Literackim* (1830). W 1830 został członkiem korespondentem Warszawskiego Towarzystwa Przyjaciół Nauk. Wziął czynny udział w powstaniu listopadowym; od marca 1831 był dowódcą woj. warszawskiego (w stopniu pułkownika), potem — wicegubernatorem Warszawy. Po upadku powstania wycofał się z wojskiem generała Michała Rybińskiego przez Prusy na Pomorze i stał internowany w Elblągu. Od 1832 mieszkał w Poznaniu, nawiązał kontakty z wielkopolskim srod-

wiskiem literackim; w 1834 drukował wiersze we wrocławskim noworoczniku *Marzenna*. W tym samym roku wrócił do Królestwa i po przekroczeniu granicy został aresztowany i uwięziony w Kaliszu, a następnie wywieziony do Wiatki. Powróciwszy w 1839 z zesłania do Górek, nawiązał ożywioną współpracę z wieloma czasopismami. Publikował swe utwory, przeważnie przekłady z literatury angielskiej, włoskiej, francuskiej i niemieckiej, w *Muzeum Domowym* (1839), *Tygodniku Literackim* (1839), *Niezapominajkach* (1839), *Bibliotece Warszawskiej* (1841–66, tu także recenzje literackie), *Pielgrzymie* (1842), *Radegastie* (1843), *Przełądzie Naukowym* (1848) i *Podarunku dla Płci Pięknej* (1850). Natomiast wiersze publikowane w *Luowianinie* (1837) i *Dniestrzance* (1841) wyszły spod pióra innego L.K., członka galicyjskiego Stowarzyszenia Ludu Polskiego i paryskiego Towarzystwa Demokratycznego. Przyjaźnił się z Narcyzą Żmichowską. Córka K. była Zofia, secundo voto Węgierska (pisząca pod pseud. Bronisława Kamińska). Zmarł 7 października 1867 w Warszawie.

T W Ó R C Z O Ś Ć

Przekłady

1. O. Goldsmith: Wieś opuszczona. Poema z angielskiego przełożone przez L.K. Wwa 1806.
2. A. Pope: Wiersz o człowieku. Z angielskiego przełożony. Wwa 1816. Wyd. nast. w poz. 3.
3. A. Pope: Wybór poezji ... wierszem z angielskiego przełożonych. Wwa 1822 (z „Wiadomością o życiu i pismach A. Popa”).
4. A. Manzoni: Piąty maja. Oda ... z włoskiego przełożona ... 1831. Elbląg 1831.
5. T. Tasso: Jerozolima wyzwolona. T. 1–2. Wwa 1846 (z nutami, „Wiadomością o życiu i pismach T. Tassa”, „Żalami Tassa” G.G. Byrona).
6. Dante Alighieri: Piekło „Boskiej komedii”. Pieśni 1–5, 32–33. *Bibl. Warsz.* 1853 t. 1, 1857 t. 1 (z „Wiadomością o życiu i pismach Dantego”).

Nadto był autorem niezachowanych przekł.: tragedii V. Alfieriego „Filip” (wyst. Wwa 1816) i „Pieśni Osjana” J. Macphersona. Parę niedruk. wierszy K. ogł. *Ruch Lit.* 1932 nr 2; list z 1827 *Kron. Rodz.* 1883 nr 10.

O P R A C O W A N I A

NK 5 (1967), 6/2 (1972); LP

R. POLLAK: „Gofred” Tassa – Kochanowskiego. Pozn. 1922. — M. DADLEZ: Pope w Polsce w XVIII w. Kr. 1923. — W. PREISNER: Dante i jego dzieła w Polsce. Tor. 1957. — E. RABOWICZ: *Pol. słownik biogr.* 11 (1964–1965). — J. WEINBERG: L.K. przekład „Jerozolimy wyzwolonej” a „Gofred” Tassa – Kochanowskiego. *Ruch Lit.* 1992 z. 6.

KAPLIŃSKI Leon 1826–1873

Urodzony 4 maja 1826 we wsi Lisów koło Grójca; syn Jana, ziemianina, i Julii z Grabowskich. Uczył się w gimnazjum w Rawie Mazowieckiej, następnie w Warszawie. Tu uczęszczał na dwuletnie kursy prawa. Brał udział w tajnym spisku młodzieży akademickiej i w 1844, w obawie przed represjami, musiał opuścić Królestwo Kongresowe. W 1845 studiował filozofię i historię na Uniwersytecie Wrocławskim oraz brał udział w pracach Towarzystwa Literacko-Słowiańskiego. W tym czasie zaprzyjaźnił się z Sewerynem Mielżyńskim, który dając mu lekcje rysunku i malarstwa wywarł znaczny wpływ na jego późniejsze zainteresowania artystyczne. Zaangażowany w pracę konspiracyjną we Wrocławiu, został w 1847 aresztowany i osadzony w twierdzy w Głogowie, następnie w berlińskim Moabicie. Po uwolnieniu (w wyniku rewolucji) udał się do Miłosławia, do S. Mielżyńskiego, i włączył w powstańczą działalność konspiracyjną. Brał udział w bitwie pod Miłosławiem, następnie emigrował do Paryża, gdzie studiował malarstwo pod kierunkiem J.N. Robert-Fleury i Ary Scheffera. W 1854–55 utrzymywał bliskie kontakty z Cyprianem Norwidem. Swoje obrazy — ilustrujące przede wszystkim utwory romantyków: „Marię” Malczewskiego, „Pana Tadeusza” Mickiewicza, „Przedświt” Krasieńskiego — prezentował na wystawach w Krakowie, a od 1857 w Paryżu. Przyjaźnił się z Henrykiem Rodakowskim i Juliuszem Kossakiem. Pierwszy swój wiersz „Piękno i prawda” wysłał do *Pokotostia* (Pozn. 1854). Często przyjeżdżał do kraju, kilkakrotnie odwiedzał Wielkopolskę, w 1857 przebywał w Dzikowie u Tarnowskich i tu namalował portrety całej rodziny. Był też w Krakowie, Lwowie i Podhajcach. W 1861–62 odbył podróż do Włoch i Konstantynopola. Związany był z Hotelem Lambert i od 1862 jako członek komisji wschodniej otrzymywał stałe honoraria. Około 1863 ożenił się z Heleną Hryniewiecką. Wysłał korespondencje do prasy krajowej, m.in. *Bibliotece Warszawskiej* (1863) i *Przełądu Polskiego* (1868–70), podpisując się niekiedy kryptonimem L.K. W 1863–64 był w Paryżu redaktorem kwartalnika *Epbémérides Polonaises*. W 1868 pracował jako dziennikarz w agencji *Correspondance du Nord-Est*. W 1871 powrócił do kraju. Zmarł na gruźlicę 16 marca 1873 u Mielżyńskich w Miłosławiu, pochowany w krypcie rodziny Mielżyńskich.

T W Ó R C Z O Ś Ć

1. Nad Wisłą. Powieść. Powst. Paryż 1852. Ogł. *Czas. Dod. Mies.* 1859. Wyd. osob. Żytomierz 1860. Przekł. serb.-chorw. 1865.

2. Do wieszczą psalmów. Paryż 1859. [Wiersz poświęcony pamięci Z. Krasińskiego]. Niepodp.

3. Zdrowi i chorzy. Powieść. *Głos* 1861 nr 48–80.

4. Przemówienie na obiedzie danym d. 26 czerwca 1870 roku Janowi Matejce przez Polaków mieszkających w Paryżu. Paryż 1870.

5. Emir Rzewuski. Powst. 1870. Wyd. Pozn. 1881.

6. Ufność bez granic. Przysłowie dramatyczne w 1 a. *Przeł. Pol.* 1872 t. 3 z. 7. Wyd. osob. Kr. 1872. Wyd. nast.: Chicago 1898.

Przekłady

7. E. Augier, J. Sandeau: Zięć pana Poirier. Komedia w 3 a. Wyst. Wwa 1856.

8. A. d'Ennery, M. Fourier: Pajac i jego żona. Drama w 1 a. Rkps w Ossol. sygn. 11073/1

Przedr. wierszy: *Zbiór poetów pol.* 3 (1962).

Zbiór 22 listów do J. Działyńskiego z 1853–1871 w Bibl. Kórń.

Wiele jego obrazów, zwłaszcza portretów, znajduje się w Muz. Nar. w Krakowie, Poznaniu (portrety T. i J. Działyńskich, S. Mielżyńskiego, R. Raczyńskiego) i Warszawie oraz w zbiorach prywatnych.

OPRACOWANIA

NK 8 (1969).

S. TARNOWSKI: Wspomnienie pośmiertne o śp. L.K. Kr. 1873. — J. MYCIELSKI: Sto lat malarstwa w Polsce 1760–1860. Kr. 1897 i wyd. nast. — W. KALINOWSKA. *Pol. słownik biogr.* 11 (1964–1965). — M. WOJCIECHOWSKA: Przyczynki do ikonografii okresu Wiosny Ludów. *Studia Muzealne* 8 (1970). — A. RYSZKIEWICZ. *Słownik artystów pol. i obcych w Polsce działających.* T. 3. Wr. 1979. — P. MICHAŁOWSKI. *Wielkopol. słownik biogr.* Wwa 1981. — Z. SZELĄG: L.K. (1826–1873). *Tyg. Radomski* 1984 nr 47. — Ł. KRZYWKA: Sztuk-mistrz polski L.K. (1826–1873). Wr. 1994.

H.G.

KAPOSTAS Andrzej

1757 – po 1796

Inne formy nazwiska: Kapostasz, Kaposztas, Kásposztás, Kaposztasz, Kapustas, Kapustaś.

Urodzony w 1757 na Węgrzech, prawdopodobnie w Galgoczu. Ok. 1780 osiadł w Warszawie i wraz z Franciszkiem Morino prowadził kantor bankierski przy Krakowskim Przedmieściu, m.in. nadzorował interesy Ignacego Działyńskiego. Był członkiem afiliowanej z masonerią sekty illumi-

natów, zajmował się interpretacją Pisma Świętego, Talmudu i kabalistyką. W okresie Sejmu Czteroletniego prowadził ożywioną działalność polityczną i publicystyczną: drukował wygłaszane w imieniu konfraterni kupieckiej mowy, projekty „ulożenia banku narodowego” i „urządzenia Żydów”, oraz pisma polityczne. W 1790 uzyskał nobilitację, w 1791 — herb Odrowąż odmieniony. W 1791 był deputatem na zebranie wyborcze miast wydziału warszawskiego, w 1792 — radnym i członkiem deputacji do współpracy z Komisją Policji. Za targowicy należał do administracji masy upadłościowej banku Cabrita i pełnił funkcję biegłego w Komisji Sądowej. Od połowy 1793 był członkiem przysiężenia przygotowującego insurekcję; w marcu 1794, powiadomiony o groźącym mu aresztowaniu, ukrywał się w Krakowie i okolicy. Do Warszawy powrócił tego samego roku w maju. Był członkiem powołanej przez Radę Zastępczą Tymczasową deputacji do uformowania projektu „względem cyrkulacji pieniędzy”, zastępcą radcy w Wydziale Porządku Najwyższej Rady Narodowej, członkiem deputacji „do rozstrząśnienia rachunków” Wydziału Skarbowego i „do rozpatrzenia żądań obywateli wielkopolskich”. Wybitną rolę w insurekcji odegrał jako twórca, organizator i kierownik Dyrekcji do Uskutecznienia Biletów Skarbowych. Po upadku powstania aresztowany i 21 grudnia wywieziony do Petersburga (razem z Janem Kilińskim, Julianem Ursynem Niemcewiczem, Tadeuszem Mostowskim i Ignacym Potockim), gdzie więziono go w twierdzy Pietropawłowskiej. 3 grudnia 1796 został uwolniony wraz z innymi więźniami polskimi przez Pawła I. Wycieńczony pobytem w więzieniu i epilepsją, zmarł wkrótce potem.

T W Ó R C Z O Ś Ć

1. Raczej piórem niż orężem, czyli droga do traktowania z Imperatorową Imcią Rosyjską. B.m. [1792] (dwa wyd. anonim.) Przedr. w: *Abyśmy o ojczyźnie naszej radzili. Antologia publicystyki doby stanisławowskiej.* Wwa 1984.

2. Pogoda, zabytek prawdy z greckiego wyjęty. Przez Autora pisma „Raczej piórem niż orężem” na dokończenie bajki „Wiatry”. B.m. [1792]. (anonim.).

Polem. z pismem anonim.: Dla autora „Raczej piórem niż orężem” bajka wschodnia „Wiatry”. Przekł. z ros. B.m. [1792].

3. Scena ostatnia Pythona, czyli odpowiednie pismo na dzieło pod tytułem: Python lipsko-warszawski diabeł, kontrtragedia na tragedię „Saul” wyjętą z Pisma Świętego. B.m. [1792] (anonim.). Polem. z K. Surowieckim, który odpowiedział z kolei broszurą: Góra rodząca... (b.m. 1792).

R. PILAT: O literaturze politycznej Sejmu Czteroletniego (1788–1792). Kr. 1872. — W. SMOLEŃSKI: Publicyści anonimowi z końca XVIII w. *Przegl. Hist.* T. 14 (1912) i odt. Wwa 1912. — TENŻE: Mieszczanństwo warszawskie. Wwa 1917; wyd. nast. Wwa 1976. — A. GRODEK: Idea banku narodowego. Wwa 1936; wyd. nast. w: *Studia z historii myśli ekonomicznej*. Wwa 1963. — TENŻE: Rozwój kapitalizmu w Polsce. Wwa 1963. — I. HOMOLA, A. ZAHORSKI. *Pol. słownik biogr.* 12 (1966–1967).

E.A.

KARCZEWSKI Wacław 1855–1911

Urodzony w 1855 we wsi Wola Siennieńska (pow. iłżecki); syn Feliksa i Justyny z Heydlów. Lata dziecińcze i młodzieńcze spędził w majątku rodzinnym Wielgie w Radomskim razem ze swym kuzynem, Jackiem Malczewskim. Od 1869 ich wychowawcą i guwernerem był Adolf Dygasiński. W 1871 K. wyjechał do Krakowa, gdzie mieszkał w prowadzonym przez Dygasińskiego pensjonacie dla uczniów; tu uczęszczał do gimnazjum, następnie do Wyższej Szkoły Przemysłowo-Handlowej. W 1877 powrócił na wieś, od 1880 gospodarował w majątku Kuczki (pow. radomski). Utraciwszy majątek, zajął się pracą literacką. Debiutował w 1884 przekładem (z francuskiej przeróbki) „Filozofii” Aldousa Leonarda Huxleya, wydanym przez *Bibliotekę „Wędrowca”*, do którego wysyłał także korespondencje. Debiutem beletrystycznym K. było opowiadanie „Kruczek”, które ogłosił w 1885 w *Dzienniku Łódzkim*. Utwory swe (pozostające w kręgu tematyki pisarstwa A. Dygasińskiego) podpisywał pseudonimem Marian Jasińczyk. W 1885 zamieszkał na stałe w Warszawie. Wszedł w skład komitetu redakcyjnego *Kuriera Warszawskiego*, z którym współpracował do 1895. W 1887 ożenił się z siostrą Jacka Malczewskiego, Heleną. W tym roku zaczął pisać do *Gazety Polskiej*, a w 1892–97 ogłaszał recenzje w *Bibliotece Warszawskiej*. W 1894 wyjechał do Szwajcarii i zamieszkał w Genewie, pełniąc funkcję korespondenta pism krajowych: *Dziennika Polskiego*, *Gazety Polskiej*, *Kraju* i *Kuriera Warszawskiego*. Tu ukończył zaczęta już w kraju powieść „W Wielgiem” i rozpoczął pracę nad autobiograficzną powieścią „Mieczek Wieliski”. W 1900 przeniósł się do Raperswilu i pracował jako bibliotekarz w Muzeum Polskim. Położył duże zasługi dla ochrony kultury polskiej w Szwajcarii. Podjął również próby uzdrowienia stosunków panujących w Muzeum Raperswilem, w czym poparli go Zygmunt Miłkowski i Stefan Żeromski.

Nie uzyskawszy spodziewanych rezultatów w 1910 podał się do dymisji. Ciężko chory powrócił do kraju. Zmarł 24 listopada 1911 w Krakowie.

T W Ó R C Z O Ś Ć

1. Temida nad Dniestrem. Farsa w 4 momentach. Powst. 1884. *Ogl. Gaz. Radomska* 1886 nr 97–100, 1887 nr 2–5.

2. Lena. Dramat w 4 a., 6 odsłonach. Wyst. Łódź 1886, Wwa 1887. Wyd. Wwa 1888.

Odnaznaczony na konkursie dram. im. W. Bogusławskiego w 1886 oraz nagrodą J. Kurierowa w 1888. Przekł. ukr. 1889.

3. Zaczarowana księżniczka. Obraz sceniczny w 1 a. Wyst. Radom i Wwa 1886. Niedruk.

4. Drobiazgowy garść. [Opowiadania]. Wwa 1887.

5. Komedia do spółki. Krotoczwila w 3 a. Wyst. Wwa 1890.

Niedruk. Współautor: W. Kosiakiewicz.

6. W Wielgiem. Powieść współczesna. Petersburg. 1898. Wyd. nast.: wyd. i posłowie: J. Krzyżanowski. Wwa 1948.

7. Mieczek Wieliski. Powieść. *Słowo Pol.* 1910 nr 210–581 z przerwami.; *Gaz. Warsz.* 1910 nr 216–357, 1911 nr 2 i nn.

8. Muzeum Narodowe Polskie w Raperswilu. [Przewodnik]. Kr. 1906.

Rkpsy utworów K. oraz jego koresp. znajdują się w Ossol. (m.in. fragm. dziennika z 1889–1894 oraz zyciorys).

OPRACOWANIA

NK 14 (1973); LP

[P. CHMIEŁOWSKI] PChm. *Wielka enc. powsz. ilustr.* 33–34 (1903). — Z. WASILEWSKI: Współcześni. Wwa [1923] s. 201–223. — Z. KŁYSZEWSKI: Z moich wspomnień. Kr. 1961. — M. PUCHAŁSKA. *Pol. słownik biogr.* 12 (1966–1967). — TAŻ: *Obraz lit. pol.* S. 4 t. 4 (1971). — W. ŚWIĘCICKA. *Słownik pracowników książki pol.* Wwa 1972. — S. MIJAS: Mieczek Wieliski. W: *Świętokrzyskie szlaki literackie*. Łódź 1973. — M. BIELSKI: *WK. Znani i nieznanzi Ziemi Radomskiej*. Radom 1980. — Z. ARCT: *Wybitni Polacy w służbie książki*. Wwa 1983.

W.A.-Sz.

KARMANOWSKI Olbrycht koniec XVI w. – pierwsza poł. XVII w.

Urodzony w końcu XVI w. w rodzinie szlacheckiej (być może z Karmanowic w Lubelskiem) pieczętującej się herbem Prus I. Był arianinem. Otrzymał staranne wykształcenie, prawdopodobnie w Rakowie lub Lubartowie. Możliwe, że uczył się dalej,

również za granicą (nie w Niemczech, gdyż wiadomo, iż nie znał języka niemieckiego). W 1607 przyłączył się do rokoszu Zebrzydowskiego. Jako dworzanin Krzysztofa Radziwiłła, wojewody wileńskiego i hetmana wielkiego koronnego, należał wówczas do kręgu związanych z nim poetów (Salomon Rysiński, Daniel Naborowski, Jerzy Szlichtyng, Krzysztof Arciszewski). Sam tworzył, ale też tłumaczył poetów łacińskich. Przypuszczalnie napisał znacznie więcej utworów, niż się zachowało. Pełnił funkcję lustratora dóbr Radziwiłłowskich. W 1625 występował z ramienia księcia na Trybunale Lubelskim. W 1626 w czasie walk ze Szwedami na Litwie prowadził w obozie wojennym dziennik wydarzeń dla swego mocodawcy, sprawując zarazem funkcję intendenta-płatnika. Od sierpnia tego roku na nowo podjął obowiązki lustratora. Inne szczegóły życia nieznane.

TWÓRCZOŚĆ

1. Piotrowi Kochanowskiemu, autorowi przełożenia Gofreda. Powst. 1618. Wyd. T. Ujazdowski. *Pam. Sandomierski* 1830 t. 2; J.K. Plebański: O. Karmanowskiego, poety wieku XVII, wiersze różne. *Bibl. Warsz.* 1890 t. 2 i odb.; T. Wierzbowski: Materiały do dziejów piśmiennictwa polskiego. T. 2. Wwa 1904; przedr. R. Pollak: „Gofred” Tassa–Kochanowskiego. Pozn. 1922; toż *Wr.* 1973; J. Dürr-Durski: Arianie polscy w świetle własnej poezji. Wwa 1948; *Poeci pol. baroku* 1 (1965); *Poeci pol. od średniowiecza do baroku*. Wwa 1977; *Poeci pol. o sztuce przekładu*. Pozn. 1977.

2. List do Lisowczyków (vel List do Lisowczyka). Powst. zapewne 1625. Wyd.: T. Ujazdowski, jw. poz. 1; M. Dzieduszycki: Krótki rys dziejów i spraw Lisowczyków. T. 1. Lw. 1843 s. 321; J. Dürr-Durski, jw. poz. 1; M. Piszczkowski: Obrońcy chłopów w literaturze polskiej. Cz. 1. Kr. 1948 *Bibl. Arcydział Poezji i Prozy*; toż wyd. 2 Kr. 1951; *Poeci pol. baroku*, jw. poz. 1.

3. Pieśni pokutne. [Cykl wierszy]. Powst. wg K. Borzęckiego ok. 1627, wg J. Dürr-Durskiego 1638 lub później. Wyd. J.K. Plebański, jw. poz. 1; A. Brückner w: J.T. Trembecki: Wirydarz poetycki. T. 2. Lw. 1911; wybór J. Dürr-Durski, jw. poz. 1; *Poeci pol. baroku*, jw. poz. 1; *Z głębokości... Antologia*. Wwa 1966; toż wyd. 2 zmien. Wwa 1974; *Poeci pol. od średniowiecza do baroku*, jw. poz. 1; *Krzak gorejący*. Londyn 1973; *Patrzaj, jaki to Bóg*. Wwa 1981.

4. [Utwory pomniejszych m.in.: Wesele towarzyskie; Do zazdrości; Koń dzielny i piękny; Fraszki]. Poszczególne wiersze wyd. J.K. Plebański, jw. poz. 1; M. Wołoski. *Enc. humoru*. Z. 3. Wwa 1889; A. Brückner, jw. poz. 3 t. 1–2. Lw. 1910–1911. Niektóre wiersze przedr.: *Cztery wieki fraszki pol.* Wwa 1937; toż wyd. 2 Wwa 1957; *Księgi humoru pol.*

Łódź 1958; *Poeci pol. baroku*, jw. poz. 1; *Poeci pol. od średniowiecza do baroku*, jw. poz. 1; *Staropol. poezja ziemiańska*. Wwa 1988; *I w odmianach czasu smak jest*. Wwa 1991; *Wysoki umysł w dolnych rzeczach zawikłany*. Wwa 1993.

Przekłady

5. O. Melander: [wiersz, inc.:] Trzydzieści sztuk mieć winna każda białogłowa... Wyd. F. Nowakowski: *Jocoseria*. Berlin 1840; toż wyd. 2 Berlin 1849 s. 209 (tu: jako utwór anonimowy pt. O gładkiej białej głowie); J.K. Plebański, jw. poz. 1; R. Ganszyniec: *Criciana. Pam. Lit.* 21 (1924/25); A. Brückner, jw. poz. 4 t. 1 s. 72–73.

6. Anakreon: Potęga białychgłów. Wyd. A. Brückner, jw. poz. 4 t. 1 s. 128.

7. Klaudian: O śnie. Wyd. A. Brückner, jw. poz. 4 t. 1 s. 118; przedr. *Poeci pol. od średniowiecza do baroku*, jw. poz. 1.

Utwory o autorstwie niepewnym

8. Paidonomia albo sposób życia w towarzystwie. (Parafraza Teognisa). Wyd. T. Ujazdowski, J.K. Plebański, J. Dürr-Durski, jw. poz. 1.

9. O Lisowskich i konfederackich żołnierzach. Wiersz w: W. Trepka: *Liber generationis plebanorum („Liber chamorum”)*. Wyd. W. Dworzaczek, J. Bartyś, Z. Kuchowicz. Cz. 1. *Wr.* 1963 s. 22–23 *BJP Ser. B nr 13*.

Większość wierszy znajduje się w rękopisie tzw. Peny historicopoliticum Stanisława Różyckiego w *Bibl. Nar.* BOZ sygn. 1162.

OPRACOWANIA

NK 3 (1964), LP

K. BORZĘCKI: O O.K. poecie – arianinie. *Reformacja w Polsce* 1928 s. 98–102. — A. JAROSZ: *Pol. słownik biogr.* 12 (1966). — A. JARCZYKOWA: Spuścizna literacka O.K. – zarys problematyki edytorskiej. *Studia bibliolog. UŚI* 3 (1990) s. 78–91. — A. JAROSZ: Uwagi o listach O.K. *Tamże* 5 (1992) s. 67–82. — W. URBAN: Żywoć i sprawy dwóch Olbrychtów. *Ruch Lit.* 1992 nr 5. — M. JARCZYKOWA: Książka i literatura w kręgu Radziwiłłów birzańskich w pierwszej połowie XVII w. *Kat.* 1995. — A. JAROSZ: Walory literackie i informacyjne listów poetów z XVII w. O.K. i D. Naborowskiego. *Studia bibliogr.-bibliolog.* Kr. 1995.

I.T.

KARNKOWSKI Stanisław 1520–1603

Urodzony 10 maja 1520 w Karnkowie koło Płocka; syn Tadeusza herbu Junosza, dziedzica Karnkowa i dzierżawcy dóbr w woj. poznańskim, i Elżbiety

z Olszewskich z Kanigowa. Wychowywał się na dworze swego stryja Jana, biskupa kujawskiego. Dzięki niemu w 1539–45 uczył się na Akademii Krakowskiej (był uczniem Piotra Rojzjusza), następnie studiował prawo kanoniczne w Padwie (gdzie prawdopodobnie uzyskał stopień doktora obójga praw) i w Wittenberdze. W 1550 został sekretarzem biskupa chełmskiego, Jana Drohojowskiego, w 1553 — notariuszem publicznym, od około 1555 — jednym z sekretarzy na dworze Zygmunta Augusta, a od 1558 — referendarzem koronnym. Od tej pory do końca życia uczestniczył we wszystkich najważniejszych sprawach państwowych. W 1558 został kanonikiem gnieźnieńskim; wyższe święcenia kapłańskie przyjął w 1564 i wkrótce doszedł do wysokich godności kościelnych: został biskupem kujawskim (1567), prekonizowany na arcybiskupa gnieźnieńskiego (1581; ingres 1593). W 1569 erygował pierwsze w Polsce Seminarium Duchowne we Włocławku. Zwalczał stanowczo reformację; po sejmie w 1570 przygotował szczegółowy projekt kampanii przeciw różnowiercom. Był zdecydowanym rzecznikiem panowania Polski nad Bałtykiem. Odbiwał liczne poselstwa do Wiednia (1567), do Joachima II, margrabiego brandenburskiego (1568), do Elbląga i Gdańska (1569). Po śmierci króla popierał kandydaturę Henryka Walezego, a po jego ucieczce przystąpił do partii batorian. W 1577 dzięki staraniom K. doszło do zwołania synodu w Piotrkowie, na którym przyjęto uchwały soboru trydenckiego. W 1579 ogłosił zbiór prawa prowincjonalnego, który przez kilkadziesiąt lat obowiązywał Kościół katolicki w Polsce. Po śmierci Stefana Batorego popierał jako interrex kandydaturę Zygmunta III, a później jego politykę austriacką, rywalizując w tym z Janem Zamojskim. Na swoim dworze skupiał gromy wybitnych pisarzy, duchownych i polityków. We własnym piśmiennictwie przy zagadnieniach teologicznych posilkował się piórem jezuity Adriana Jungi. Mecenasał rozlicznym przedsięwzięciom literackim, artystycznym i charytatywnym. Zgromadził bogatą bibliotekę (książki i rękopisy), z której część przekazał testamentem jezuitom w Kaliszu, część — arcybiskupowi Janowi Tarnowskiemu. Zmarł 8 czerwca 1603 w Łowiczu; pochowany w kościele jezuitów w Kaliszu.

T W Ó R C Z O Ś Ć

1. Napominania potrzebne i zbawienne, których wszyscy plebani ... używać mają. Kr. 1569 [1568?] druk. M. Szarffenberger. Wyd. nast.: Kr. 1570; Kr. 1577.

2. Oratio ... in Comitibus Varsaviensibus anno 1570 in senatu habita. B.m.r. [1570].

3. Modus et ordo electionis novi regis. Kr. 1573 druk. M. Szarffenberger. Inne wyd.: wyd. S. Reszka przy: De rebus in electione ... Henrici Regis Poloniae

... gestis. Rzym 1574; przy: M. Kromer: Polonia sive de origine et rebus gestis Polonorum libri XXX. Kolonia 1589; pt. De ratione eligendorum regum Poloniae. Pozn. 1593; pt. De modo et ordine electionis novi Regis. Wwa 1750; wyd. W. Mitzler de Kolof. *Acta litteraria Regno Poloniae*. Wwa 1756.

4. Ad Henricum Valesium ... panegyricus. Paryż 1574 druk. F. Morelli (kilka ed.).

Przekł. franc. Paryż 1574 (kilka ed.).

5. Ad ... Principem Henricum ... de tuenda unitate fidei oratio. Kr. 1574.

Przekł. pol. pt. Mowa ... do Henryka Walezyusza ... w obronie jedności wiary. Wyd. A. Chmielowski, zob. OPRACOWANIA.

6. Dwie mowy sejmowe z 1587, tzw. Propozycje. Wyd. A. Sokołowski. *Scriptores Rerum Polonicarum* t. 11 (1887).

7. Sententia albo zdanie ... o odjeździe Króla J.M. do Szwecji ... na Sejmie Warszawskim ... 1593. B.m.r. [Pozn. 1593 druk. wdowa Wolrabowa]. Przedr.: T. Ujazdowski. *Pam. Sandomierski* t. 2 (1829) i odb. Wwa 1830; K.J. Turowski: *Pisma S.K.* Kr. 1859 *Bibl. Pol.* z. 50.

Rkps. Bibl. Jagiel. sygn. 2390 DD XVIII 17 s. 805–856.

8. Exorbitancje i naprawa koła poselskiego. [Pozn.] 1596 [druk. wdowa Wolrabowa] (dwie ed.).

Przedr. K.J. Turowski, jw. poz. 7.

9. Kazanie ... o dwojakim Kościele chrześcijańskim. Kr. 1596 druk. Ł. Andrysowic. Wyd. nast.: Pozn. 1597 (razem z poz. 10); Pozn. 1847 (razem z poz. 10); wyd. A. Chmielowski. Wwa 1884.

10. Messyjasz albo kazania o upadku i naprawie rodzaju ludzkiego. Pozn. 1597 [druk. wdowa Wolrabowa] (razem z poz. 9). Wyd. nast. Pozn. 1847 (razem z poz. 9).

11. Mowa sejmowa z 1597. Wyd. przy broszurze: Recepta na to, abyśmy się długo w ojczyźnie ziemi osiedzieli. A. 1682. B.m.r. [ok. 1682].

12. Eucharistia ... Kazań czterdzieści. Kr. 1602 druk. A. Piotrkowczyk. Wyd. nast. pt. Kazania o chwalebnej Eucharystii. Wyd. A. Chmielowski. Wwa 1885; Kazanie osiemnaste (fragm.) *Ład Boży* 1988 nr 11.

Nadto zachowały się w rkpsach: Articuli politici, napisane dla kardynała Montalta w 1588 lub 1589 (zakład Dokum. Hist. PAN w Kr. Teki Rzymskie 46); *Rerum gestarum ... Sigismundi I ... compendium* (Ossol. sygn. 3511/III).

Prace edytorskie

13. Epistolae illustrium virorum in tres libros digestae. Kr. 1578. Wyd. nast. przy: J. Długosz: *Historiae Polonicae libri XII*. T. 2. Lipsk 1711.

Przekł. pol.: A.F. Sobalski pt. Listy znakomitych mężów wieku XVI w roku 1578 w trzy księgi. *Kwart. Teolog.* 1903–1907.

Tu również koresp. z S. Hozjuszem.

14. *Constitutiones synodorum metropolitanae ecclesiae Gnesnensis*. Kr. 1579 druk. A. Piotrkowczyk.

15. *Constitutiones et decreta condita in provinciali synodo Gnesnensi quam... Petricoviae habuita*. 1589. Praga 1590.

Listy i mater. znajdują się w rkpsach: Bibl. Czart., Bibl. Jagiel., Bibl. Kapitulnej w Gnieźnie, w Arch. Watykańskim.

OPRACOWANIA

NK 2 (1964).

A. CHMIEŁOWSKI: Życiorys księdza S.K., arcybiskupa gnieźnieńskiego. Wwa 1885. [Tu: zestawienie starszej lit. przedmiotu oraz fragm. utworów]. — A. KAKOWSKI: Biskupa S.K. „Zbiór konstytucji synodalnych”, Przyczynke do historii ustawodawstwa kościelnego w Polsce. *Ateneum Kapłanskie* t. 7 (1912) i odb. — S. BODNIAK: Polska a Baltyk za ostatniego Jagiellona. *Pam. Bibl. Körn.* 1946 s. 108 i in. — *Sacrum Poloniae Millennium*. T. I. Rzym 1954 s. 483. — Z. SZMIDT: Źródła zbioru prawa prowincjonalnego S.K. *Spr. KUL* 1962 t. 12. — H. KOWALSKA: *Pol. słownik biogr.* 12 (1966–1967). — S. LIBROWSKI: Czterechsetlecie erekcji seminarium. *Arch., Bibl. i Muzea Kościelne* t. 18 (1969). — M. KOROLKO: Klejnot swobodnego sumienia. Wwa 1974. — I. SUBERA: Historia źródeł i nauki prawa kanonicznego. Wwa 1977. — W. ODYNIĘC: Pojęcie dominium maris Baltici u S.K. *Nautologia* 1981 nr 4. — TENŻE: Wokół terminu dominium maris S.K. z 1574 r. *Zesz. Nauk. UG. Hist.* 1982 nr 12. — E. OZOROWSKI: *Słownik pol. teologów katol.* 2 (1982). — L. SŁOWIŃSKI: *Wielkop. słownik biogr.* Wwa 1983 (prdr. 1981). — S. RYBANDT: Supereklibrisy prymasa S.K. w Bibliotece Uniwersyteckiej w Warszawie. *Z badań nad Pol. Księgozbiórami Hist.* 1991 z. 11. — TENŻE: Księgozbiór prymasa S.K., źródło badań nad kulturą umysłową dostojnika kościelnego XVI w. *Tamże* 1992 z. 13. — E. KOTARSKI: *Słownik biogr. Pomorza Nadwiślańskiego*. T. 2. Gdańsk 1994. — A. BRUŹDZIŃSKI: Działalność duszpasterska prymasa S.K. *Folia Historica Cracoviensia* 3 (1995) s. 9–111. — TENŻE: Działalność prymasa S.K. w zakresie wprowadzania uchwał Soboru Trydenckiego w Polsce. Kr. 1996. — P. BUCHWALD-PELCOWA: Cenzura w danej Polsce. Wwa 1997. — W. PAZERA: Kaznodziejstwo w Polsce od początku do końca epoki baroku. Częstochowa 1999.

I.T.

KARNOWSKI Jan 1886–1939

Urodzony 16 maja 1886 w Czarnowie pod Brusami (pow. chojnicki) w rodzinie kaszubskiej; syn Jana i Anny Wnuk Lipińskiej. Uczęszczał do gimnazjum w Pelplinie i Chojnicach i tu kierował młodzieżowym filomackim Towarzystwem Tomasza Zana (1906–07). Maturę zdał w 1907, po czym wstąpił do Seminarium Duchownego w Pelplinie. W 1908 założył Koło Kaszubologów, rozpoczął też twór-

czość literacką. Nawiązał kontakty z Aleksandrem Majkowskim; współpracował z redagowanym przez niego *Gryfem*. Oglądał tu artykuły dotyczące kultury kaszubskiej (do 1934). W 1910 ukończył Seminarium i złożył egzamin państwowy, nie otrzymał jednak święceń, lecz podjął dalsze studia. W tym też roku debiutował jako poeta tomikiem wierszy. W 1910–11 studiował prawo we Fryburgu, a następnie we Wrocławiu (do 1913). W 1912 założył we Wrocławiu Koło Akademików Prus Królewskich. Po ukończeniu studiów odbył roczną służbę wojskową w Toruniu. Po wybuchu I wojny światowej walczył — powołany do wojska niemieckiego — przez dwa lata na froncie wschodnim. Raniony w 1916 przebywał na leczeniu w Baranowiczach, Modlinie i Poznaniu. Wziął udział w powstaniu wielkopolskim, obejmując m.in. Komendę Obwodową w Poznaniu. W czerwcu 1919 pełnił funkcje sędziego wojskowego w Gnieźnie. W 1920 był komendantem policji na Pomorzu, następnie naczelnikiem wydziału bezpieczeństwa w Toruniu. Uczestniczył w życiu kulturalnym i naukowym. W 1921 założył Towarzystwo Filomatów Pomorskich i w tymże roku zorganizował w Chelmie pierwszy zjazd Towarzystwa. W 1921–30 należał do zarządu Towarzystwa Naukowego w Toruniu oraz Towarzystwa Pomocy Naukowej, był też członkiem-korespondentem Instytutu Zachodniosłowiańskiego w Poznaniu. W 1923 przeszedł do pracy w sądownictwie cywilnym; początkowo w Toruniu, potem w Czersku (1924–25), następnie w adwokaturze w Toruniu. Równocześnie z pracą zawodową prowadził działalność publicystyczną i literacką. Posługiwał się pseudonimem Wōś Budzysz. W 1925 założył i redagował *Mestwina*, dodatek naukowo-literacki *Słowa Pomorskiego* (do 1934). W 1927 powrócił do sądownictwa — był sędzią w Chojnicach. Nadal zajmował się publicystyką i pracą literacką. Artykuły na temat literatury kaszubskiej i twory literackie ogłaszał m.in. w *Słowie Pomorskim* i *Dzienniku Pomorskim*. Od 1935 redagował *Zaborę*, dodatek regionalny do *Dziennika Pomorskiego*. Po przejściu na emeryturę zamieszkał w 1937 u siostry we wsi Krostkowo pod Wyrzyskiem. Zmarł 3 października 1939 w Wyrzysku; pochowany w Krostkowie. Po wojnie w 1947 prochy jego przeniesiono na cmentarz w Brusach.

T W Ó R C Z O Ś Ć

1. *Nôwotné spiévcé*. Pozn. 1910. Przedr. w poz. 4.
2. *Filomaci pomorscy*. Cz. 1: 1840–1901. Tor. 1926.
3. *Kaszubë pod Widnem*. Widowisko w 2 a. Wyst. Chojnice, 1933 oraz Kartuzy, Tor., Pozn., Kr. 1935. Przedr. w poz. 5.

Wydania zbiorowe

4. Nowotne spiéwé i wiersze. Gdańsk 1958 (przedmowa: L. Roppel).

5. Utwory sceniczne. Słowo wstępne: K. Ostrowski. Gdańsk 1970.

6. Wiersze pierwotne. Zebrał, wstęp i oprac. J. Borzyszkowski. Gdańsk 1978.

7. Pisma. T. 1–2. Z rkpsu oprac. i wstępem opatrzył J. Borzyszkowski. Gdańsk 1981–1983.

Koresp. oraz mater. arch. znajdują się w posiadaniu A. Bukowskiego w Gdańsku, F. Marszałkowskiego w Kartuzach oraz rodziny A. Majkowskiego.

OPRACOWANIA

NK 14 (1973), LP

M. DEREŻYŃSKI: Wóś Budzysz – poeta kaszubski. *Odrodzenie* 1946 nr 35. — A. BUKOWSKI: Regionalizm kaszubski. Poznań, 1950. — D. MAJKOWSKA, J. PODGÓRZCZNY. *Pol. słownik biogr.* 12 (1966–1967). — K. OSTROWSKI: Z kaszubskiej gleby. O J.K. Gdańsk 1974. — L. ROPPEL: Dykteryjki i historyjki z Kaszub. Gdańsk 1977. — J. BORZYSZKOWSKI: Ludzie Pomorza 1920–1939. Szkice biograficzne. Gdańsk 1977. — J. BORZYSZKOWSKI: Uwagi po ukazaniu się „Gryfa”. (Ze spuścizny rękopiśmiennej J.K.). *Pomerania* 1980 nr 3. — J. SAMP: Droga na sabat. Gdańsk 1981. — A. BUKOWSKI: La situation de la population polonaise sous l'occupation prusienne à la lumière des écrits des mémoralistes poméraniens du XIX-e siècle et du début du XX-e. *Polish Western Affairs* 1982 t. 23 nr 1. — R. CHWALISZEWSKI: Piewca Kaszub na krajnie. *Tyg. Piłski* 1982 nr 3. — J. SAMP: Smętek. Studium kreacji literackich. Gdańsk 1984. — Z. STROMSKI: Pamięci godni. Chojnicki słownik biograficzny. Bydgoszcz, 1986. — J. BORZYSZKOWSKI. *Słownik biogr. Pomorza Nadwiślańskiego*. T. 2. Gdańsk 1994.

A.P.

KARP Maurycy Franciszek 1749–1817

Urodzony w 1749 w starej żmudzkiej rodzinie szlacheckiej; syn Józefa, ciwuna ejragskiego, i Barbary Nagurskiej. Studiował w Krakowie, edukację uzupełniał w podróży po Anglii, Francji i Włoszech. Za młodu przygotowywał się do stanu duchownego. Twórczość literacką podjął już w siedemnastym roku życia (niezachowanym poematem „Założenie i zburzenie miasta Kowna”). Pierwszy zidentyfikowany utwór ogłosił w 1773. W 1782 w wyniku podziału rodzinnego majątku został właścicielem Rekiwowa (Rykiwowa) i części Karpowicz oraz starostą jodajckim. W 1788 kandydował na posła z Księstwa Żmudzkiego, został nim dopiero w listopadzie 1790. W czasie sejmu

wyłosił i wydrukował kilka mów oraz „Projekt ... Dodatek o prawach o sejmikach” (1791), prowadził też ożywioną działalność publicystyczną. Był zwolennikiem szlacheckiego demokratyzmu, a równocześnie zwolennikiem Konstytucji 3 maja. W czasie targowicy usunął się od życia publicznego, wziął natomiast czynny udział w insurrekcji kościuszkowskiej: był delegowanym z pow. szawelskiego do Rady Najwyższej Narodu Litewskiego, oraz członkiem Wydziału Instrukcji Narodowej w Deputacji Centralnej. Po upadku powstania, zagrożony sekwestrem dóbr, złożył przysięgę homagiálną. W 1797 wszedł w skład wileńskiej Komisji Edukacyjnej. W tym samym roku odsprzedał część Karpowicz bratu Felicjanowi. W 1802 sprzedał Rekijów swemu kuzynowi Benedyktowi, zachowując sobie dożywocie. Zajmował się nadal literaturą, napisał m.in. trzy zbiory wierszy pt. „Dowody zbliżonej starości”. Zmarł 22 października 1817 w Rekiwowie; pochowany w monumentalnym grobowcu na brzegu Jeziora Rekijowskiego.

TWÓRCZOŚĆ

1. Obrona mitologii, albo odpis na Monitora Warszawskiego na Rok P. 1771 d. 19 sierpnia wydanego. Lipsk 1773.

Pod krypt. M.F.K.

2. Z Rykiwowa na Żmudzi d. 29 listopada 1789. B.m. 1789.

Druk unikatowy; z treści wynika, że nie był to pierwszy list K. „Z Rykiwowa”.

3. Obraz sejmików. Czyli co to są sejmiki terazniejsze nasze? Czym są i być mają z natury ustawy swojej? Czy w ten ustawy ich zamiar trafia projekt podany od deputacji rządowej? Jaki sposób albo jaka może być im dana forma, aby były tym, czym być powinny? Wwa 1791 (od s. 26: List, albo zdanie do przyjaciela w Warszawie o sejmikach, z Rekiwowa na Żmudzi 24 kwietnia 1790).

4. Pytanie, czy do doskonałości konstytucji politycznej państwa naszego konieczne potrzeba, aby gmin miał udział w prawodawstwie? Albo raczej czyli przeto ta konstytucja jest najgorszą i potworną, iż chłopci rolnicy nie są do prawodawstwa przypuszczeni? A w przypadku nieuchronnej potrzeby przyjęcia ich do niego, komu by raczej tego zaszczytu udzielić, chłopom wieśniakom, czy kupcom mieszczańom, pod ogólnym imieniem gminu u nas zajętego? [Wwa 1791] (anonim.). Wyd. 2: Pytanie i odpowiedzi ... Przez M.F.K.P.Z. [Wwa 1791].

Rkpsy różnych prac K. (wierszy, mów, prac filozof., hist. i z zakresu retoryki) na początku w. XX znajdowały się w arch. rodzinnym Karpiów w Jochaniszkielach.

Przekłady

5. Séguier de Saint-Brisson: *Aryst, albo powaby poćwióści*. Przełożone przed 1776. Wyd. Wwa 1792. Pod krypt. M.F.K.PŻ.

6. [Chansierges]: *Przypadki Pirrusa, syna Achilleowego*. Dzieło pośmiertne nieboszczyka J.X. Fénelona [!], za dodatek do *Przypadków Telemaka* ujęć mogące, z francuskiego na ojczysty język przełożone usiłowaniem W.J.P.M.F.K.**** tłumacza „Arysta, czyli powabów podczwióści”. Cz. 1–2. Kr. 1776 (dwa warianty). Wyd. 2 (tyt.) Wwa 1782.

7. J.J. Rousseau: *Uwagi nad rządem polskim oraz nad odmianą, czyli reformą onego projektowaną*. Z francuskiego na ojczysty język przełożone miesiąca grudnia dnia 20 r. 1788. Cz. 1–2. Wwa 1789 (anonim., wyd. W. Turski). Wyd. 2 (tyt.) b.m. 1799.

Niektórzy historycy błędnie przypisywali autorstwu K. broszurę J. Pawlikowskiego: *O poddanych polskich* (1788).

OPRACOWANIA

NK (1967), 6/2 (1972).

R. PILAT: *O literaturze politycznej Sejmu Czteroletniego* (1788–1792). Kr. 1782. — A. MEYSZTOWICZ: *Karpio wie herbu własnego*. Wil. 1907 [z bibliogr. rkpsów]. — W. SMOLEŃSKI: *Publicyści anonimowi z końca w. XVIII*. *Przegl. Hist.* T. 14 (1912) i odb. Wwa 1912. — B. GUBRYNOWICZ: *Walka o mitologię. Epizod z dziejów krytyki literackiej w Polsce w XVIII w.* *Prace Filol.* 12 (1927). — M. STRZALKOWA: *Nieznanym tłumacz dwu powieści francuskich M.F.K. (1749–1817)*. *Pam. Lit.* 1955 z. 1. — E. ROSTWOROWSKI. *Pol. słownik biogr.* 12 (1966–1967).

E.A.

KARPIŃSKI Franciszek

1741–1825

Urodzony 4 października 1741 w majątku Potoczek Hołoskowie na Pokuciu; syn Andrzeja, zarządcy majątku, i Rozalii ze Spendowskich. Od 1750 uczył się w kolegium jezuickim w Stanisławowie, a od jesieni 1758 studiował filozofię i teologię w Akademii Lwowskiej, równocześnie pełnił obowiązki „dyrektora” (opiekuna) Józefa Maurycego Cieńskiego. W końcowym okresie studiów, uwieńczonych tytułem bakałarza teologii i doktora filozofii, napisał jeden z pierwszych swoich liryków „Tęskność do Justyny na wiosnę”, poświęcony pierwszej Justynie poety — Mariannie Brosełównie. Od października 1765 do grudnia 1766 pracował w pałastrze lwowskiej, sprawując nadal opiekę nad Cieńskim. W 1767 gościł czas pewien u brata Antoniego, wikarego w Chocimierzu, po czym objął pracę gubernera synów Józefa Poniń-

skiego w Zahajpolu, gdzie poznał swą drugą Justynę — żonę chlebobdawcy, Mariannę. W 1769 przebywał we Lwowie, tam przeżył oblężenie miasta przez konfederatów. Wiosną 1770, dla dopełnienia edukacji, wyjechał w towarzystwie Józefa Koblańskiego do Wiednia. Do kraju wrócił w końcu 1771; w grudniu 1772 był obecny w katedrze lwowskiej podczas przysięgi homagiальной składanej Marii Teresie przez przedstawicieli polskich z części kraju objętego zaborem austriackim. W 1775–76 dzierżawił Wierzbowiec koło Horodenki, w 1777–78 Żabokruki koło Chocimierza, gdzie poznał trzecią Justynę — Franciszkę Koziebrodzką, późniejszą księżną Puzyrinę. Od 1778 dzierżawił Dobrowody. W 1780 ogłosił we Lwowie pierwszy tomik wierszy, obejmujący prawie cały dotychczasowy własny dorobek poetycki. W tym samym roku na zaproszenie Adama Kazimierza Czartoryskiego, któremu zadedykował wydane wiersze, przybył do Warszawy i zamieszkał w Pałacu Błękitnym, obejmując obowiązki sekretarza księcia, wkrótce potem został wprowadzony przez Adama Naruszewicza na obiady czwartkowe i przedstawiony królowi Stanisławowi Augustowi. Od kwietnia 1781 do kwietnia 1782 towarzyszył A.K. Czartoryskiemu, marszałkowi Trybunału Litewskiego, w Grodnie i Wilnie. Po powrocie przez parę miesięcy pełnił funkcję bibliotekarza w Pałacu Błękitnym (zaprzyjaźnił się z Franciszkiem Dionizym Książninem). W listopadzie 1782 podjął obowiązki gubernera Romana Sanguszki i przeniósł się do kolegium pijarów; z Pałacem Błękitnym zachował kontakt jako nauczyciel literatury Marii Czartoryskiej. Na przełomie 1783/84 wrócił do Dobrowód, skąd w 1784 wyjechał na krótko do Lwowa, Warszawy (lipiec) i Dubiecka. W połowie 1785 wrócił do Warszawy i zamieszkał ponownie w kolegium pijarskim; w tym czasie zbliżył się do Izabeli Branickiej i przez kilka kolejnych lat spędzał w Białymstoku miesiące letnie. W związku z przygotowaniami do objęcia w dzierżawę klucza Suchodolina koło Grodna w 1787 likwidował swe interesy w Dobrowodach. Wiosną 1788 gościł u Aleksandry Ogińskiej w Siedlcach; latem odbył z R. Sanguszką podróż do Krakowa i jego okolic. Przez pierwsze lata Sejmu Czteroletniego przebywał przezważnie w Warszawie, na krótko wyjeżdżając do dzierżawionej od 1788 (lub 1789) Suchodoliny. W tym czasie pisał utwory związane z obradami sejmu i jego atmosferą. Jesienią 1791 objął obowiązki gubernera Dominika Radziwiłła i przeniósł się do Zabłudowa koło Białegostoku; zarządzanie Suchodoliną powierzył siostrzeńcowi, Antoniemu Zańkowskiemu. Latem 1792 wrócił do Warszawy (był tu również w czasie „anniwersarza” konstytucji); w okresie Sejmu Grodzieńskiego przebywał w Grodnie. Następnie objął w dzierżawę Kraśnik (Karpin) na skraju Puszczy Białowieskiej,

gdzie przeżył insurekcję kościuszkowską i spłądowanie majątku przez wojska rosyjskie. Po trzecim rozbiórce składał dwukrotnie przysięgę homagialną, w grudniu 1794 — Katarzynie II, w 1796 — Pawłowi I. W czasie bytności króla w Grodnie odwiedzał go parokrotnie i poznał Mikołaja Repnina. Wyjeżdżał też corocznie do Teofilii Sapieżyny do Wisznic w Galicji po procenty od udzielonej 1794 pożyczki. W listopadzie 1800 powołany został na członka Towarzystwa Przyjaciół Nauk. W 1801 napisał „Żale Sarmaty”, rozpowszechniane zrazu w kopiach rękopiśmiennych; odrzucił propozycję objęcia obowiązków sekretarza Szkoły Głównej Litewskiej; pod koniec 1801 bawił w Puławach, odnawiając dawne znajomości. W 1805 został z ramienia Uniwersytetu Wileńskiego kuratorem gimnazjum w Swisłoczy. W 1811/12 przebywał kilka miesięcy w Warszawie i uczestniczył w posiedzeniach Towarzystwa Przyjaciół Nauk. W czasie wojny 1812 Kraśnik został spłądowany i częściowo spalony; K. przeniósł się wówczas do wydzierzawionej na trzy lata pobliskiej Murawy. Około 1818 nabył na własność Chorowszczyznę pod Łyskowem (pow. wołkowyski) i zamieszkał tam wraz z siostrzeńcem, Franciszkiem Kozierowskim, którego ustanowił swoim głównym spadkobiercą. Nieogłoszone rękopisy powierzył opiece przyjaciela, Karola Prozora. Zmarł 16 września 1825 w Chorowszczyźnie; pochowany na terenie przykościelnym w Łyskowie.

T W Ó R C Z O Ś Ć

1. Zabawki wierszem i przekłady obyczajne. Lw. 1780. Wyd. nast.: wyd. 2 tyt. Lw. 1782; wyd. 3 Wwa 1782 (odtąd pt. Zabawki wierszem i prozą. T. 1); wyd. 4 pomnożone. Wwa 1785; wyd. 5 Wwa 1790; b.m. 1803; reprografia wyd. 3 Wr. 1981 (z posłowiem R. Sobola). Teksty z tomiku w całości lub w wyborze wyd. też w poz. 19, 26–43. Sielanka „Laura i Filon” wyd. osob. b.m.r. (trzykrotnie, raz w XVIII w., dwa razy na pocz. XIX).

2. O wielkości Boga. Wiersz... [Grodno 1781?]. Wyd. nast.: w poz. 4; w poz. 19; w poz. 26–32; 43.

3. O wymowie w prozie albo wierszu. Wyd. w poz. 4. Wyd. nast.: w poz. 19, 26–29, 32; w antologii *Oświeceni i literaturze*. T. 1. Oprac. T. Kostkiewiczowa, Z. Goliński. Wwa 1993.

4. Zabawki wierszem i prozą. T. 2. Wwa 1782. Wyd. nast.: Wwa 1785; Wwa 1790; b.m. 1803. Teksty z tomiku w całości lub w wyborze wyd. też w poz. 19, 26–43.

O powinnościach obywatela wyd. osob. Kr. 1830 (pt. Wiersz ... o powinnościach obywatela; dziesięć ostatnich strof zastąpiono trzema nowymi, dodanymi „z powodu obecnych wypadków”).

5. Zabawki wierszem i prozą. T. 4. Wwa 1783. Wyd. nast.: Wwa 1792; b.m. 1803. Teksty z tomiku w całości lub w wyborze wyd. też w poz. 19, 26–43.

6. Powrót z Warszawy na wieś Autora „Zabawek wierszem i prozą”. Grodno 1784, toż Wwa 1784. Wyd. nast.: *Magazyn Warsz.* 1784 t. 2; w poz. 7; b.m.r. (pt. Powrót na wieś); w poz. 19, 26–29, 32–43. Przekł.: czes. 1853; niem. 1784 (tekst równoległy do pol. z dwóch pierwszych wyd. wiersza).

7. Zabawki wierszem i prozą. T. 7. Wwa 1787. Teksty z tomiku w całości lub w wyborze wyd. też w poz. 19, 26–29, 32–43.

8. Podróż do Krakowa i jego okolic. Wwa 1788 (dwa wyd.). Wyd. nast.: w poz. 19; w poz. 26–29, 32.

9. Czysz. Komedia w 3 a. Wyst. Wwa i Kr. 1789. Wyd. Wwa 1789. Wyd. nast.: w poz. 19, 26–29, 32.

10. Bolesław III. Tragedia. Wwa 1790. Wyd. nast.: wyd. 2 zmien. pt. Judyta, królowa Polski. Wwa 1792; Pozn. 1806; w poz. 19, 26–29, 32.

11. Do Stanisława Małachowskiego ... z okoliczności danej przez niego wolności poddanym swoim. [Wwa 1790]. Wyd. nast.: w poz. 19, 26–29, 35, 37.

12. Projekt, czyli uwagi, co lepsze jest dla Polski: sukcesja tronu, czyli elekcja królów. Druk ulotny [Wwa] 1790 (egz. unikat, w AGAD, Arch. Popielów 205 k. 214–217). Wyd. nast.: z kopii autografu ogł. J. Platt w: *Karpinsciana wileńskie. Miscellanea z doby Oświecenia*, 2. Wr. 1965 *Arch. Lit.* 9.

13. Pieśń na dzień Trzeci Maja, szczęśliwie doszłej konstytucji kraju. [Wwa 1791] (anonim.). Wyd. nast.: w poz. 19, 26–29, 33, 35–39; przedr. fototyp. prwdr. *Ulotna poezja patriotyczna Oświecenia (1774–1797)*. Wr. 1977.

14. Wiersz do ... Księdza Poczobuta ... i ... Księdza Kundzicza ... z przypadku mostu spalonego w Wilnie. B.m. [1791]. Wyd. nast.: w poz. 19, 27–29, 32.

15. Pieśni nabożne. Supraśl 1792 (dwa wyd., tu wyd. również 20 psalmów). Wyd. nast.: Wil. 1793; Wil. 1795; Kr. 1798; w poz. 19; Wil. 1819; w poz. 24, 26–29; Kołomyja 1880; poz. 32; reprint prwdr. z posłowiem A. Guzka. Supraśl 1992; reprint wyd. kołomyjskiego: Wwa 2000.

Pieśni wybrane w poz. 33–36, 38–43 oraz w licznych śpiewnikach, antologiach i ksiązkach od nabożeństwa. Wyd. bibliofilskie koledy Bóg się rodzi: Pieśń o Narodzeniu Pańskim. Wr. 1957 (oprac. R. Sobol).

Przekł. ang. wybranych pieśni m.in. w: *Poets and Poetry of Poland*. Chicago 1881; *Golden Treasury of Polish Lyrics*. Winnipeg 1936; *Treasured Polish Songs*. Minneapolis 1953; *The Golden Book of Polish Songs*. London 1955; – węgier. Pieśni porannej w: *Lengyel költök antológiája*. Budapest 1969.

16. Przeciw samobójstwu. B.m. [1793]. Wyd. nast.: w poz. 19, 26–29, 32.

17. Pieśń chudopacholska. B.m.r. [XVIII w.]. Wyd. nast.: wyd. K. Prozor. *Dzien. Wil.* 1827 t. 2 nr 6 (pt. Pieśń na drożynę); w poz. 27–29, 32; wyd. R. Kaleta. *Przeł. Hum.* 1960 nr 5 (wraz z 4 innymi „pieśniami światowymi” K.); w poz. 38–40.

18. Rozmowy Platona z uczniami swoimi. Cz. 1. Grodno 1802. Wyd. nast.: w poz. 19, 26–29, 32. Fragmenty z przygotowywanej przez K. cz. 2 wyd.: K. Prozor. *Dzien. Wil* 1827 t. 2 nr 5; J. Platt w: *Karpinsciana wileńskie*, jw. poz. 12.

19. Dzieła ... wierszem i prozą. Edycja nowa i zupełna, wielą pismami od autora nadesłanymi pomnożona. Wyd. F.K. Dmochowski. T. 1–4. Wwa 1806. Tu m.in.: Mowa pochwalna Jana Sobieskiego ... do młodzieży szkolnej (1783); prwdr.: Żalów Sarmaty nad grobem Zygmunta Augusta (1801); Alcesty, królowej Tesalii. Opery w 1 a.

20. Dzieciom dla ich rozrywki i nauki niektóre zabawniejsze historie z różnych dziejów świata dawniejszych zebrane. Wil. 1820. (Tu też prwdr. Podróży w kraju zaczarowanym, 1802).

21. Historia mego wieku i ludzi, z którymi żyłem. Pamiętniki powst. 1801–1822. Wersję I wyd. I. Moraczewski. Pozn. 1844. Wyd. nast.: Lw. 1849; Pozn. 1884; w poz. 29 i 32; oprac. P. Chmielowski. Wwa 1898. Wersję II oprac. z rkpsu R. Sobol, przygot. do druku E. Aleksandrowska, Z. Goliński. Wwa 1987 *Bibl. Pam. Pol. i Obcyb.*

Wiele utworów K. przedr. w licznych antologiach i zbiorach, także w antologiach obcojęzycznych poezji pol., m.in.: *Poezja pol. Oświecenia*. Wwa 1954 i wyd. nast.; *Poezja pol. XVIII w.* Wwa 1976 i wyd. nast.; *Świat poprawiać – zuchwale rzemiosło*. Wwa 1981.

Przekł.: ang. m.in. w: *The Polish Land*. New York 1943; *Five Centuries of Polish Poetry*. London 1960 oraz w wymienionych w poz. 15, – ros. m.in. w: *Polskaja poezija*. T. I. Moskwa 1963, – węgier. w: jw. poz. 15.

Przekłady

22. Kopia przywileju Jana Kazimierza ... Szczepanowi Czarnieckiemu na starostwo tykocińskie danego. Z oryginału w Archiwum Białostockim będącego wypisana, na polski przetłumaczona... Grodno [ok. 1781/82] (z „Krótko zebranych życiem Stefana Czarnieckiego” i wierszem „Z okoliczności czasów Czarnieckiego”). Wyd. nast.: w poz. 4 i 19, 26–29, 32.

23. J. Delille: Ogrody. Wyd. w: *Zabawki wierszem i prozą*. T. 3. Wwa 1783 i nadb. Wyd. nast. w: jw. Wwa 1790, w: jw. b.m. 1803; w poz. 19, 26–29, 32.

W Przydadku: List o ogrodach dawnych Rzymian (Caiusa Pliniusza Caeciliosa Secundusa) i List o ogrodach Chińczyków (W. Chambersa).

24. Psalterz Dawida nowo przetłumaczony. Cz. 1–2. Wyd. w: *Zabawki wierszem i prozą*. T. 5–6. Wwa 1786 i nadb. Wyd. nast.: w poz. 19; Połock 1807; w poz. 26 i odb. Wr. 1826; t. 1–2. Wwa 1829 (na końcu t. 2: także Pieśni nabożne); w poz. 24 t. 2, 27–29; psalmy wybrane w poz. 33, 36–40.

25. J.F. Michaud: Wiara, prawa i obyczaje Indianów. Lipsk [właśc. Grodno?] 1803. Wyd. nast.: w poz. 19, 26–29.

Wydania zbiorowe

26. Dzieła ... wierszem i prozą. Nowe i zupełne wydanie. T. 1–4. Wr. 1826.

27. Dzieła... Wyd. W. Krasieński. Wwa 1830 (z dod. utworów wyd. po śmierci F.K. i rozprawy K. Brodzińskiego O życiu i pismach F.K.).

28. Dzieła... Wyd. J.N. Bobrowicz. T. 1–5. Lipsk 1835–1836.

29. Dzieła... Wyd. K.J. Turowski. Kr. 1862.

30. Sielanki. Lw. 1882 *Bibl. Mrówki* 7.

31. Sielanki. Wwa 1892. Wyd. 2 Wwa 1894.

32. Pisma ... wierszem i prozą. Wstęp i oprac. P. Chmielowski. Wwa 1896 (wyd. skażone przez cenzurę).

33. Pisma... Wyd. W. Bruchnalski. Lw. 1896 *Wyd. Macierzy Pol.* 67. (Wybór).

34. Wybór poezji... Wwa 1910 *Bibl. Uniw. Lud. i Młodzieży Szk.* 152. Wyd. 2 Wwa 1925.

Tu także: Wybór poezji F.D. Kniażnina.

35. Wybór poezji. Oprac. i wstęp W. Jankowski. Kr. 1926 *BN* I, 89.

36. Wybór poezji i prozy. Oprac. J. Kijas. Kr. 1949 *Bibl. Arcydział Poezji i Prozy* 62.

37. [Wybór poezji]. Wwa 1964 *Poeci Pol.* Wyd. 2 Wwa 1969, przedr. pt. Wybór wierszy. Wwa 1986.

38. Wiersze wybrane. Wybrał i wstępem poprzedził J. Kott. Wwa 1966 *Bibl. Poetów*.

39. Poezje wybrane. Wybór i wstęp oprac. A.K. Guzek. Wwa 1972. *Bibl. Poetów*.

40. Poezje wybrane. Wstęp i oprac. T. Chachulski. Wyd. 2 zmien. Wr. 1997 *BN* I, 89. Wyd. 1 zob. poz. 35.

41. Wiersze wybrane. Wybór, wstęp i oprac. T. Chachulski. Wwa 1997. *Biblioteka Poetów*.

42. Pieśni nabożne i inne wiersze. Wybór i posłowie W. Smaszcz. Wwa 2000. *Seria „Z listkiem”*.

43. Pieśni nabożne i patriotyczne. Sielanki. Wybór i układ W. Smaszcz. Białystok 2000.

Listy

44. Korespondencja ... z 1763–1825. Zebrał i do druku przygotował T. Mikulski. Komentarze i notę edytorską oprac. R. Sobol. Wr. 1958 *Arch. Lit.* 4.

Edycję uzupełniają publikacje: Nieznany list F.K. do Ludwika Chodkiewiczowej. *Ruch Lit.* 1964 z. 5/6; J. Platt: Karpinsciana wileńskie. *Miscellanea z doby Oświecenia*, 2. Wr. 1965 *Arch. Lit.* 9; Z. Sudolski: Nieznana korespondencja F.K. z Eustachym Jawornickim. *Przegl. Hum.* 1968 nr 1; R. Sobol: Gospodarz zewsząd stroskany ... Nieznane materiały do biografii K. *Miscellanea z doby Oświecenia*, 6. Wr. 1982 *Arch. Lit.* 25.

A. KORNIŁOWICZ: O życiu F.K. Wił. 1827. — A. MIKIEWICZ: Kurs drugoletni literatury słowiańskiej (wykład 20). Paryż 1842 i wyd. nast. — K.W. WÓJCICKI: Życiorys znakomitych ludzi. T. 1. Wwa 1850. — A. BELCIKOWSKI: Ze studiów nad literaturą polską. Wwa 1886. — [P. CHMIELEWSKI] PChm. *Wielka enc. powsz. ilustr.* 33/34 (1903). — P. KWOCZYŃSKI: „Psalterz” K. i jego stosunek do „Psalterza” Kochanowskiego. Lubl. 1907. — W. ZOSEL: Sielanka K. *Bibl. Warsz.* 1911 t. 3. — K.M. GÓRSKI: Pisma literackie. Wwa 1913. — M. SZYKOWSKI: Mysł Jana Jakuba Rousseau w Polsce XVIII w. Kr. 1913. — W. WŁOCH: Polska elegia patriotyczna w epoce rozbiorów. Kr. 1916. — S. PIGOŃ: Z epoki Mickiewicza. Lw. 1922. — F. STOPA: Stanowisko filozoficzne K. *Przełg. Filoz.* 1926 z. 1–2 i odb. — L. KAMYKOWSKI: „Ty śpisz, Enczasu...” — z dziejów jednego motywu. *Ruch Lit.* 1932 nr 6. — W. BERENT: Pustelnik W. Nurt. Opowieści biograficzne. T. 2. Wwa 1934 (Pisma, t. 9); wyd. 5 w: *Utwory wybrane. Opowieści biograficzne. Wyd. i komentarze oprac. W. Bolecki.* Kr. 1991. — J. WEPSIĘCZ: Ze studiów nad K. „Pieśni nabożne” a „Psalterz” Dawida. *Ruch Lit.* 1933 nr 10. — J. KRZYŻANOWSKI: Paralele. Wwa 1935 i wyd. nast. — L. KAMYKOWSKI: Sielanka polska. *Prace hist.-lit. Księga zbior. ku czci I. Chrzczanowskiego.* Kr. 1936. — W. BOROŃ: O poezji polskiej w wieku XVIII. Kr. 1948, wyd. 2 Wwa 1978. — W. KUBACKI: Pierwiosnki polskiego romantyzmu. Kr. 1949. — Cz. ZGORZELECKI: Duma — poprzedniczka ballady. *Tór.* 1949. — T. MIKULSKI: Ze studiów nad Oświeceniem. Wwa 1956. — R. SOBOL: F.K. „Podróż w kraj zaczął zarysowanym.” *Pam. Lit.* 1959 z. 3/4. — T. MIKULSKI: F.K. w Lubeku. Niewydana karta „Pamiętników” poety. Wr. 1960 [druk bibliofilski], przedr. w: *Miniatury krytyczne.* Wwa 1976. — R. SOBOL: F.K. jako doradca literacki Aleksandra Chodkiewicza. *Miscellanea z doby Oświecenia.* Wr. 1960 *Arch. Lit.* 5. — Cz. HERNAS: Hejnały polskie. Studium z dziejów poezji melicznej. Wr. 1961. — T. KOSTKIEWICZOWA: Model liryki sentymentalnej w twórczości F.K. Wr. 1964. — Cz. HERNAS: W kalinowym lesie. T. 1. Wwa 1965. — A. GUZEK: Z problemów estetyki polskiego sentymentalizmu. *Przełg. Hum.* 1966 nr 1. — J. KOTT: Prowinjonalny Karpiński. *Twórczość* 1966 nr 4. — S. PIETRASZKO: Doktryna literacka polskiego klasycyzmu. Wr. 1966. — R. SOBOL. *Pol. słownik biogr.* 12 (1966–67). — M. SZPAKOWSKA: Ogień i żal. O słownictwie wierszy miłosnych Książnika i K. *Pam. Lit.* 1966 z. 4. — R. SOBOL: Ze studiów nad K. Wr. 1967. — J. MASŁANKA: Słowiańskie mity historyczne w literaturze polskiego Oświecenia. Wr. 1968. — Z. LIBERA: Problemy polskiego Oświecenia. Kultura i styl. Wwa 1969. — J. ZIĘTARSKA: Sztuka przekładu w poglądach literackich polskiego Oświecenia. Wr. 1969. — A. DOBAKOWNA: Sielanka końca XVIII i pierwszej poł. XIX wieku wobec polskiej tradycji gatunku. *Rocz. Hum.* 18 (1970) z. 1. — E. RÓŻYCKI: Przyczynek do biografii F.K. *Pam. Lit.* 1974 z. 3. — A. GWÓZDŹ: Kołęda poetycka doby Oświecenia. *Znak* 1975 nr 11/12. — T. KOSTKIEWICZOWA: Klasycyzm, sentymalizm, rokoko. Wwa 1975, wyd. 2 Wwa 1980. — R. SOBOL: F.K. a folklor. Wybrane zagadnienia. *Lit. Lud.* 1977 nr 4/5. — W. KUBACKI: Kołęda F.K. *Ruch Lit.* 1978 z. 1. — Cz. ZGORZELECKI: Wśród gwiazd liryki stanisławowskiej. W: *Od Oświecenia ku*

Romantyzmowi i współczesności. Kr. 1978. — K. KWAS-NIEWSKA-MŹYK: Język F.K. Wwa 1979. — R. SOBOL: F.K. Wwa 1979 *Male Portrety Lit.*, wyd. 2 Wwa 1987. — TENŻE: K. — Reprin. W związku z odnalezieniem autografu wiersza do generała-gubernatora Litwy. *Pam. Lit.* 1980 z. 3. — T. KOSTKIEWICZOWA: Poezja religijna czasów Oświecenia w Polsce. *Polska liryka religijna.* Lubl. 1983. — J.A. CHORAŻY: Romans z Huculszczyzną. *Wierchy* 1984. — T. KOSTKIEWICZOWA: Horyzonty wyobraźni. O języku poezji czasów Oświecenia. Wwa 1984. — W. BŁACHUT: K., jakiego mniej znamy. *Życie Lit.* 1985 nr 40. — S. GRACIOT-TI: Le mélodrame métastasien dans la culture littéraire polonaise du XVIII siècle. *Acta Universitatis Wratislaviensis* z. 845 (1985). — S. JEDYNAK: Etyka w Polsce. *Słownik pisarzy.* Wr. 1986. — T. MATULEWICZ: Skąd ta pieśń. *Olsztyn* 1987. — [Rec. Historii mego wieku... Wwa 1987]; L. KĄDZIELA. *Kwart. Hist.* 1988 nr 1; TENŻE. *Acta Pol. Hist.* 61 (1990); T. CHACHULSKI. *Pam. Lit.* 1989 z. 1. — Z. KOPCZYŃSKA, L. PSZCZOŁOWSKA: Les idées linguistiques et stylistiques des lumières polonaises et les développements des formes littéraires. — Z. LIBERA: Les origines de la critique littéraire en Pologne. *Tamże.* — T. KOSTKIEWICZOWA: Poetyckie adresy do wrogów. *Ethos* 1989 nr 4. — Z. LIBERA: Kilka uwag o wierszu F.K. „Przeciwoi fanatyzmowi”. W: *Kręgu Oświecenia i teatru. Prace ofiarowane Prof. M. Klimowiczowi.* Wr. 1989. — J. WÓJCICKI: „Psalterz Dawida” i „Pieśni nabożne” F.K. — powrót do źródeł. *Polonistyka* 1991 nr 4. — E. SARNOWSKA-TEMERJUSZ, T. KOSTKIEWICZOWA: Krytyka literacka w Polsce w XVI i XVII w. oraz w epoce Oświecenia. Wr. 1990. — A.K. GUZEK: F.K. (1741–1825). *Pisarze pol. Oświecenia.* T. 1. Wwa 1992 [z tekstami]. — E. KRAWIECKA: Patystyczny pierwowzór „Przykładu religii” F.K. *Studia Polon.* 20 (1992). — K. KOEHLER: Pustelnik w urzędzie, czyli F.K. osiada w Puszczy Białowieskiej. *Arca* 1993 nr 48. — Cz. ZGORZELECKI: „W Tobie jest światłość”. Szkice o liryce religijnej. Lubl. 1993. — Z. LIBERA: Rozważania o wieku tolerancji, rozumie i gustu. Szkice o XVIII stuleciu. Wwa 1994. — T. CHACHULSKI: F.K. jako poeta religijny. *Motywy religijne w twórczości pisarzy pol. Oświecenia.* Lubl. 1995. — L. POSTOŁOWICZ: F.K. w Suchodolinie. *Białostoczczyzna* 1995 nr 1. — T. CHACHULSKI: Oświeceniowe dylematy sumień, czyli F.K. przysięga na wierność. „*Bo insza jest rzecz zdradzić, insza dać się złudzić*”. Wwa 1995 [wyd. 1996]. — TENŻE: Teatr F.K. *Wiek Oświecenia* 12 (1996). — T. KOSTKIEWICZOWA: Oda w poezji polskiej. Wr. 1996. — T. POKRZYWNIĄK: Sentymentalny patriotyzm F.K. *Nie tylko o Norwidzie.* Pozn. 1997; też w: *Prace Komisji Filol. PTPN* 38 (1997). — R. RIPPEL: Drama, tragedia, opera. O twórczości dramatycznej F.K. *Ruch Lit.* 1997 nr 6. — T. CHACHULSKI: F.K. Wwa 1998. — TENŻE: O „Pieśniach nabożnych” F.K. *Wśród pisarzy Oświecenia. Studia i portrety.* Bydł. 1997 [wyd. 1998]. — TENŻE: F.K. w kręgu Czarotorskich. *Rocz. Międzyrzecki* 27/28 (1997) [wyd. 1998]. — TENŻE: F.K. Wwa 1998. *Ludzie niezwyčajni.* — M. CIENSKI: „Wszystko najczystsze wody odbijały”. O kilku poezjach F.K. *Orbis Linguarum. Legnickie Rozpr. Filol.* 9 (1998). — T. POKRZYWNIĄK: F.K. W: *Pisarze i poeci.* Pozn. 1998. — TENŻE: F.K. — kochanek Justyny. *Konteksty polon. edukacji.* Pozn. 1998. — W. SMASZCZAK: Rzecz o F.K. *Obsypany Twym dary.* Białystok 2000. — M. CIENSKI: *Pejzaż oświeconych.* Sposoby przedstawiania krajobrazu w literaturze polskiej w l. 1770–1830. Wr. 2000.

KARPOWICZ Michał Franciszek 1744–1803

Urodzony 4 października 1744 w Kamieńcu (ekonomia brzesko-litewska) w rodzinie drobnoszlacheckiej (wg notat M. Polińskiego we włościańskiej). Uczył się w kolegium jezuickim w Brześciu (1757–61), po czym wstąpił do zgromadzenia misjonarzy. Nowicjat i studia zakonne odbył (1761–66) w warszawskim Seminarium Świętokrzyskim (internum). Uzyskawszy w 1767 święcenia kapłańskie, został profesorem filozofii Seminarium Świętokrzyskiego. Cieszył się względami prowincjonała Piotra Hiacynta Śliwickiego i biskupa Andrzeja Stanisława Młodziejowskiego, za jego protekcją wcześniej był dopuszczony do głoszenia kazań w kolegiacie św. Jana. W 1771/72 wykładał teologię w seminarium krakowskim; w 1772/73–1773/74 — w seminarium diecezjalnym w Wilnie. Tu w 1773 debiutował w druku kazaniem wygłoszonym uprzednio na pogrzebie Brygidy z Radziwiłłów Sołhubowej. W 1774 brał udział w konwencie prowincjonalnym misjonarzy w Warszawie, popadł w nieznaną bliżej konflikt z przełożonymi i wystąpił ze zgromadzenia. Początkowo przebywał w Warszawie i głosił kazania w kolegiacie św. Jana, w kościele kanoniczek i w kaplicy pijarskiego Collegium Nobilium. Latem 1775 wyjechał do Wilna, objął probostwo w Grażyszkach i został kaznodzieją Trybunału Litewskiego w Grodnie. Szczególną sławę, obok kazań trybunalskich, przyniosły mu kazania „o powinności panów względem poddanych”, głoszone w Wilnie podczas Wielkiego Jubileuszu 1776. Nazywany był „Massillonem polskim”, „księciem kaznodziejów” i „Skargą XVIII wieku”. W 1776 został archidiaconem smoleńskim, a w 1778 — proboszczem w pobliskich Grażyszkach Prenach i odznaczony medalem „Merentibus”. W 1783 uzyskał promocję na doktora teologii oraz Katedrę Teologii Dogmatycznej w Szkole Głównej Wielkiego Księstwa Litewskiego; od 1791 wykładał także Pismo Św. W 1786 otrzymał przywilej królewski na druk zbioru kazań, lecz go nie zrealizował. W czasie Sejmu Czteroletniego w swych kazaniach propagował reformy społeczne i polityczne, a następnie Konstytucję 3 maja; w 1792 odznaczony został Orderem Św. Stanisława. Uczestniczył w sprzysiężeniu antytargowickim, a po wybuchu insurekcji kościuszkowskiej głosił patriotyczne kazania kolportowane jako ulotki agitacyjne; od września wchodził w skład powstańczego rządu litewskiego oraz wydziału instrukcji. Po trzecim rozbiore, chcąc uniknąć aresztowania, ukrywał się przed aresztowaniem w Warszawie. Został represyjnie skreślony z listy profesorów Szkoły Głównej Wileńskiej. Wtedy zdecydował się wygłosić mowę podczas homagium składanego Fryderykowi

Wilhelmowi w Gąbinie (1796). Na początku 1797 został biskupem nowo utworzonej przez króla pruskiego diecezji wigerskiej (erygowanej przez papieża w 1799), w 1800 był konsekrowany w Warszawie. W zorganizowanym seminarium diecezjalnym wykładał osobiście. Zmarł 5 listopada 1803 w Bereźniakach pod Sejnam; pochowany w Wigrach.

T W Ó R C Z O Ś Ć

1. Do ... Kazimierza Poniatowskiego ... w dzień imienin 4 marca roku 1776. B.m. 1776 (wiersz).

2. Kazania na Post Wielki roku 1775 i do Trybunału Głównego WX. Litewskiego miane. Wwa 1776. Wyd. nast.: w poz. 3 t. 1; w poz. 33 (wybór). Cztery druk. tu kazania trybunalskie miały też wyd. osob. (1775–1776).

3. Kazania religii i społeczności. T. 1–2. Wwa 1776–1777. Wyd. nast. w poz. 30. Wyd. nast. t. 2 (z kazaniem z Wielkiego Jubileuszu): b.m. 1778; w poz. 32 t. 6.

Kazanie czwarte z t. 2, z powodu wywołanego nim poruszenia i zgorznienia wśród części duchowieństwa (m.in. wygłoszonej w kościele dominikańskim repliki) wyszło też w wyd. osob.: Kazanie jubileuszowe, z porządku 80, z rozkazu J.O. Jmci Księcia Pasterza dnia 24 września 1776 w kościele Św. Ducha miane o powinności poddanych od panów miłości względem ich duszy, a zatem o powinności wyrowadzenia ich z tej grubości rozumu, w którym zostają, i o szkołach parafialnych. Słowo w słowo tak jak z ambony opowiedziane wiernym Chrystusowym było. Wil. [1776]. Fragn. przedr. w: *Pisarze pol. Oświecenia*. T. 2. Wwa 1994.

4. Do Jerzego z Książąt Litewskich na Lubnie Połubińskiego, archidiakona wileńskiego, na ofiarowany order od Stanisława Augusta. Wil. 1777 (wiersz).

Pod krypt. X.M.F.K.P.G.

5. Kazanie do Trybunału Głównego WX. Litewskiego ... dnia 1 maja roku 1777 w Grodnie. B.m. 1777.

6. Kazanie ... w dzień dorocznej szczęśliwej koronacji Najjaśniejszego Pana miane. Wil. 1777. Toż pt. Kazanie ... do Trybunału Głównego WX. Litewskiego ... w dzień pamiętki ... koronacji ... Stanisława Augusta... Wil. 1777.

7. Kazanie ... na rozpoczęcie Trybunału Głównego WX. Litewskiego przed obraniem do łaski marszałkowskiej ... Michała Hr. Rokickiego ... i o rozumnej narodu wolności i szlachetności prawdziwej, d. 1 maja 1778. Grodno 1778.

8. Do Michała Butlera, starosty preńskiego, kawalera Orderu Św. Stanisława, na tenże order jemu ofiarowany od Stanisława Augusta, w Prenach r. 1778 w miesiącu sierpniu. B.m. 1778 (wiersz). Pod krypt. X.M.K.P.G. i P.

9. Kazanie ... do Trybunału WX. Litewskiego w uroczystość imienin Najjaśniejszego Pana i festu orderu Św. Stanisława ... w Grodnie d. 8 maja 1779. Grodno 1779.

10. Kazanie o miłości ojczyzny na rozpoczęcie Trybunału Głównego W.X. Litewskiego dnia 1 maja w Grodnie... B.m. 1781 (dwa wyd.).

11. Kazanie o miłości ojczyzny na reasumpcji Trybunału Głównego W.X. Litewskiego 1781 miane w Wilnie. Wil. 1781 (dwa wyd.), toż Wwa 1781. Wyd. nast. Wil. 1782 (z wierszem [M. Wolskiego] Do JWW. X. Karpowicza z okazji kazania jego o miłości ojczyzny).

12. Kazania na rozpoczęcie Trybunału Głównego W.X. Litewskiego w roku 1782 d. 1 i 8 maja miane w Grodnie. Pierwsze o szlachetności i chęci do usług ojczyźnie. Drugie o ciężarach i pociechach osób na urzędzie i godności będących. Wil. 1782. Wyd. nast. Wil. 1783.

13. Kazanie ... na rozpoczęcie Trybunału Głównego W.X. Litewskiego w roku 1783 d. 1 maja w Grodnie, o poczciwości ... miane. Grodno 1783.

14. Kazanie na obchód stoletniej pamiętki zwycięstwa króla Jana III i Polaków nad Turkami w obronie Wiednia i chrześcijaństwa całego r. 1683 ... miane w kościele Św. Jana w Akademii Wileńskiej. Wil. 1783 (odb. z: *Pamiętka stoletnia zwycięstwa...* Wil. 1783).

15. Na rocznicę imienin Xcia Ignacego Massalskiego, biskupa wileńskiego oda. 1783, 31 lipca. [Wil. 1783].

16. Kazanie w dzień Katarzyny ś. na uroczystości Akademii i pamiętkę ... koronacji ... Stanisława Augusta króla ... miane. Wil. [1784].

17. Oratio ad initium lectionum theologiae dogmaticae in Schola Principe M.D.L. ... Mowa przy zaczęciu lekcji teologii dogmatycznej w Szkole Głównej W.X. Litewskiego w Akademii Wileńskiej publicznie miane r. 1783 (3 grudnia). [Wil.] b.r. (tekst łac. i pol.).

18. Kazanie w uroczystość imienin ... Stanisława Augusta do Trybunału Głównego W.X. Litewskiego w Grodnie miane. (Rząd nie może być bez władzy i naród nie może stać bez rządu i zwierzchności). Wil. 1784.

19. Kazanie o zgodzie i jedności obywateli ... w uroczystość imienin ... Stanisława Augusta króla, miane 8 maja roku 1786. Wil. 1786 (dwa wyd.).

20. Kazanie na uroczystość śś. Piotra i Pawła apostołów, przy wprowadzeniu odpustów od Stolicy Apostolskiej ... miane ... 29 Junii 1788. (O władzy duchownej w Kościele). Wil. 1788.

21. Kazanie o władzy Kościoła jak jest narodom zbawienna i o majątkach kościelnych jak narodom są użyteczne, w dzień śś. apostołów Piotra i Pawła w Wilnie ... miane. [Wil.] 1789.

22. Kazanie o potrzebie poczciwości i religii w obywatelach i urzędach, na rozpoczęcie Trybunału Głównego W.X. Litewskiego ... w Wilnie ... d. 15 Novembris 1789. Wil. 1789.

23. Kazanie w uroczystość dorocznej pamiętki ... koronacji ... Stanisława Augusta o władzy boskiej nad rządami ludzkiego narodu, do Trybunału W.X. Litewskiego ... w Wilnie 25 Novembris 1789 miane. Wil. 1789.

24. Kazanie ... w uroczystość imienin Jego Królewskiej Mości i pamiętkę ustanowienia orderu Ś. Stanisława ... do Trybunału Głównego W.X. Litewskiego w dzień doszłej wiadomości do Grodna o konstytucji rządowej miane 8 maja 1791. Grodno 1791.

25. Kazanie ... na pierwszym zafundowniu powiatu preńskiego i rozpoczęciu pierwszych sejmików w kościele parafialnym preńskim 14 lutego 1792 roku. Wil. 1792.

26. Na zaprzysiężeniu uroczystym Ustawy Rządowej 3 i 5 Maja od Trybunału Głównego W.X. Litewskiego, jego palestry, kancelarii i chorągwi trybunalskiej, w dniu 15 marca roku 1792 ... w Wilnie kazanie... Wil. 1792.

27. Kazanie na żałobnym obchodzie pamiętki tych obywateli, którzy w dniu Powstania Narodu w Wilnie i w następnym gonieniu nieprzyjaciół życie swe mężnie za wolność i ojczyznę położyli ... miane w Wilnie dnia 20 maja 1794, a z rozkazu Rady Narodowej Litewskiej do druku podane. Wil. 1794.

Przekł. litew. 1794.

28. Mowa kaznodziejska obywatela ... przy poświęceniu broni i chorągwi, gdy pospolite ruszenie województwa wileńskiego wychodzące już na wojnę, miana 25 Junii na równinach, Jozafatową Doliną zwanych, pod Wilnem 1794 ... Z dodatkiem modlitw, pobudek i przykładów rycerskich z Pisma Ś. przez X. Skargę zebranych. Wil. 1794.

29. Mowa przy zaprzysiężeniu homagii od prowincji dotąd polskich, Litwy, Żmudzi, Mazowsza i Podlasia w pewnych częściach ... Fryderykowi Wilhelmowi, królowi pruskiemu w Gembinie dnia 6 lipca roku 1796. Wwa 1796, toż pt. Mowa ... w dniu hołdu patentem N. Króla JMci Pruskiego przeznaczonym w Gumbinie... B.m. 1796. Wyd. nast. w *Arch. Wróblowieckie* 2 (1876).

Nadto wydał kilka mów pogrzebowych.

Wydania zbiorowe

30. Kazania ... w różnych okolicznościach miane. T. 1-3. Kr. 1806.

31. Kazania i inne dzieła. Edycja nowa i zupełna. T. 1-3. Wwa 1807-1808 *Zbiór Bibl. Kaznodziejskiej*. (Z przedmową J. Karpowicza w t. 1).

32. Kazania. T. 1-8. Wwa 1808-1814. Wyd. zamierzone na 11 tomów, nieukończ.

33. Kazania postne we czwartki Wielkiego Postu miane. Przemysł 1830.

Przekł. czes. wyboru kazań: Wyd. A. Mužik, V. Štulc w: *Kazatelé Slovanosti*. T. 1–4. Praha 1869–1875.

OPRACOWANIA

NK 5 (1967), 6/2 (1972).

M.F. SOBIESZCZANSKI. *Enc. powsz. Orgel*. 14 (1863). — JAMIOŁOWSKI S.J. *Enc. kościelna* Nowodworskiego 10 (1877). — J.S. PELCZAR: *Zarys dziejów kaznodziejstwa w Kościele Katolickim*. Cz. 2: *Kaznodzieje polscy*. Kr. 1896; wyd. 2 uzup. pt. *Zarys dziejów kaznodziejstwa w Polsce*. Kr. 1917. — A. JOUGAN: *O kazaniach jubileuszowych polskich*. Łw. 1902. — [W. KRYNICKI] Ks. Wl. Kr. *Wielka enc. powsz. ilustr.* 33/34 (1903–1904). — [A. PECHNIK] A.P.: *O kazaniach ks. M.K. Gaz. Kościelna* 1918. — L. PUKANIEC: *Kazania jubileuszowe ks. M.K. Ich geneza i charakter społeczno-religijny*. *Alma Mater Vilnensis* 11 (1933) i odb. Wł. 1934. — A. JOBERT: *La Commission d'Éducation Nationale en Pologne (1773–1794). Son oeuvre d'instruction civique*. Paris 1941; przekł. pol. pt. *Komisja Edukacji Narodowej w Polsce (1773–1794)*. Jej dzieło wychowania obywatelskiego. Przeł. i uzup. M. Chamcówna. Wr. 1979. — A. SCHLETZ: *Współpraca Misjonarzy z Komisją Edukacji Narodowej*. Kr. 1946. — W. KONOPCZYNSKI: *Polscy pisarze polityczni XVIII w. (do Sejmu Czteroletniego)*. Wwa 1966. — E. RABOWICZ. *Pol. słownik biogr.* 12 (1966–1967). — A.J. ZAKRZEWSKI: *Kształcenie opinii publicznej w XVIII w. na przykładzie działalności kaznodziejskiej M.F.K. Przegl. Hum.* 1978 nr 12. — J. PASIERB: *Religijność polskiego Oświecenia. Przegl. Katol.* 1984 nr 2. — J. KRACIK: *Rodzinne wątki w duszpasterstwie polskim XVIII w. Ateneum Kapłańskie* 1986 z. 3. — A.J. ZAKRZEWSKI: *Idee Oświecenia w kazaniach polskich, Studium literacko-socjologiczne*. Częstochowa 1986. — M. ŚLUSARSKA: *Konstytucja 3 Maja w kaznodziejstwie okolicznościowym l. 1791–1792. „Rok Monarchii Konstytucyjnej”. Piśmiennictwo pol. l. 1791–1792 wobec Konstytucji 3 Maja*. Wwa 1992. — TAŻ.: *M.F.K. (1744–1803). Pisarze pol. Oświecenia*. T. 2. Wwa 1994 [z fragm. tekstów]. — TAŻ.: *Królewskie kaznodziejstwo okolicznościowe czasów Stanisława Augusta Poniatowskiego*. *Napis S. I* (1994). — TAŻ.: *„Obca przemoc” i „domowa zdrada” w kaznodziejstwie okolicznościowym lat 1792–1796. „Bo insza jest rzecz zdradzić, insza dać się złudzić”*. Wwa 1995 [wyd. 1996]. — TAŻ.: *Litewskie kaznodziejstwo trybunałskie czasów stanisławowskich „o miłości ojczyzny, zgodzie i jedności obywatelów”*. *Lietuvos valstybe XII–XVIII a.* Vilnius 1997. — TAŻ.: *„Powinność i należytość”. Wzajemne relacje między właścicielami dóbr a społecznością wiejską w świetle kazań z epoki stanisławowskiej. Dwór – plebania – rodzina chłopska. Szkice z dziejów usi pol. XVII i XVIII w.* Wwa 1998.

E.A.

KASPROWICZ Jan 1860–1926

Urodzony 12 grudnia 1860 we wsi Szymborze pod Inowrocławiem; syn Piotra, ubogiego chłopca, i Józefy z domu Klofta. Początkowo uczył się w miejscowej szkole elementarnej, następnie (1870–80) w gimnazjum inowrocławskim, skąd odszedł przed

maturą. W gimnazjum zaczął pisać (najwcześniejsza znana data utworu: maj 1877). Debiutował w 1878 sonetem „Poranek”, ogłoszonym w poznańskim *Lechu* (nr 5). Uczęszczał do szkół w Poznaniu (1880–81), Opolu (1881), Raciborzu (1882–83) i ponownie w Poznaniu; tu w 1884 uzyskał maturę w Gimnazjum Marii Magdaleny. W latach szkolnych był aktywnym członkiem tajnych młodzieżowych kół samokształceniowych, zorientowanych niepodległościowo (najdłużej — inowrocławskiego koła „Wincenty Pol”) i prowadził agitację narodowościową w Wielkopolsce i na Śląsku. Studiował filozofię, historię i literaturę na uniwersytetach w Lipsku (1884) i Wrocławiu (1884–87). W czasie studiów działał społecznie i politycznie w polskich organizacjach studenckich: w Towarzystwie Naukowym Akademików Polaków w Lipsku i w Towarzystwie Literacko-Słowiańskim we Wrocławiu, a także w ugrupowaniach młodzieży socjalistycznej: w Lipsku należał do grona skupionego wokół Ludwika Krzywickiego (m.in. brał udział w wydaniu pierwszego polskiego przekładu „Kapitału” Karola Marksa), we Wrocławiu był członkiem nielegalnego zrzeszenia niemieckiego „Pacific”. Wydrukował trzy wiersze w socjalistycznych czasopismach *Walka Klas* i *Przedświt*. W tym czasie nawiązał współpracę z czasopismami: *Kraj* (1885–92), *Przegląd Tygodniowy* (1885–97), *Przegląd Społeczny* (1886), *Głos* (1887–99), *Życie* (1888–90), *Wolne Polskie Słowo* (1888–89), *Ateneum* (1889–94) jako poeta oraz autor korespondencji ze Śląska i Poznańskiego, które drukował pod pseudonimami: Piotr Huta, Omikron i Franciszek Szyba. W 1886 ożenił się z Teodozją Szymańską; po kilku miesiącach opuścił żonę. W 1887 był krótko we Lwowie. Po powrocie do Wrocławia został aresztowany w związku ze swą działalnością socjalistyczną, był sądzony i po dwumiesięcznym areszcie śledczym skazany na półroczne więzienie. Wyszedł na wolność w maju 1888 i opuściwszy we wrześniu Wrocław, po krótkim pobycie w Szymborzu, przeniósł się (w grudniu 1888) na stałe do Lwowa. Tu pracował od stycznia 1889 do października 1900 jako dziennikarz i recenzent teatralny w radykalno-ludowym *Kurierze Lwowskim*; w dzienniku tym i w jego dodatku *Tydzień* publikował wiele utworów literackich. W 1893 poślubił Jadwigę Gąsowską. We Lwowie rozwijał działalność społeczną: był m.in. aktywnym członkiem Koła Literacko-Artystycznego, członkiem zarządu (1894) Związku Naukowo-Literackiego, a następnie jednym ze znawców Związku (1898), jego wiceprezesem (1898–1902, 1906–14) i prezesem (1903–05). W 1898–1914 współredagował serię wydawnicza Związku „Wiedza i Życie”. Należał też (przez pewien czas jako członek zarządu) do popularnooświatowego Towarzystwa im. Stanisława Staszica. Podróżował wielokrotnie do

Szwajcarii i Włoch (po raz pierwszy w 1895). Publikował w krakowskim *Życiu* (1897-99) i w *Chimerze* (1901-07). Po porzuceniu go przez żonę dla Stanisława Przybyszewskiego (1901) pozostał na wiele lat sam, wychowując córki — Janinę i Annę. Od marca 1902 do 1906 pracował w narodowo-demokratycznym dzienniku *Słowo Polskie*, m.in. jako stały recenzent teatralny oraz redaktor działu literacko-artystycznego, w 1902-03 przekształconego w dodatek *Słowa* pt. *Tygodnik Słowa Polskiego*. W 1904 doktoryzował się na Uniwersytecie Lwowskim na podstawie pracy „Liryka Teofila Lenartowicza”. Latem 1906 przeniósł się do Poronina, do Lwowa powrócił w początku 1909. Choć nie miał habilitacji, objął w 1909 utworzoną specjalnie dla niego katedrę literatury powszechnej porównawczej na Uniwersytecie Lwowskim zrazu jako profesor nadzwyczajny, od 1912 — profesor zwyczajny. (Jeden z jego cyklów wykładowych został opublikowany: „Prometeizm w poezji”. Wyd. J. Berger. *Rocz. Kasprowiczowski* 2: 1938 i odb.). Związany był z Poroninem i Podhalem, gdzie często przyjeżdżał. W 1909 został (na kilka lat) prezesem Towarzystwa Pisarzy Polskich w Zakopanem. W 1911 ożenił się z Rosjanką, Marią Bunin. Pierwszy rok wojny światowej (1914/15) spędził w Poroninie, oddzielony od Lwowa linią frontu; tu w sierpniu 1914 uczestniczył w zbiorowej interwencji na rzecz aresztowanego przez władze austriackie Włodzimierza Iljicza Lenina. Należał w tym czasie do tajnej ententofilskiej organizacji niepodległościowej w Zakopanem, zbliżonej do narodowej demokracji. W listopadzie 1915 powrócił do Lwowa i podjął wykłady na uniwersytecie. Działal aktywnie w ruchu nauczycielskim: był członkiem Towarzystwa Nauczycieli Szkół Średnich i Wyzszych (TNSW) od maja 1918 do listopada 1919 jako jego prezes; zorganizował wówczas międzydzielnicowy Związek Polskich Towarzystw Nauczycielskich i przewodniczył mu do sierpnia 1919. W 1919 został wybrany członkiem-korespondentem Wydziału Filologicznego Polskiej Akademii Umiejętności, ale wyboru tego, zdaje się, nie przyjął. W 1920 został powołany na członka czynnego Towarzystwa Naukowego we Lwowie. Należał do honorowego prezydium pierwszego Wszedździelnicowego Zjazdu Literatów Polskich w Warszawie (12-13 maja 1920). W maju i czerwcu tegoż roku odbył wspólnie ze Stefanem Żeromskim i Władysławem Kozickim propagandową podróż po terenach plebiscytowych Warmii i Mazur, agitując na rzecz polskości tych ziem. W 1921 otrzymał doktorat honoris causa Uniwersytetu Warszawskiego. W tymże roku został odznaczony Krzyżem Komandorskim Orderu Odrodzenia Polski, w 1922 — Krzyżem Oficerskim francuskiej Legii Honorowej. W 1921/22 był rektorem Uniwersytetu Lwowskiego. Przewodniczył Radzie

Nadzorczej Instytutu Wydawniczego „Biblioteka Polska” w Warszawie. Od lutego 1923 przebywał w Poroninie; jesienią tego roku osiadł na stałe we własnym domu na Harendzie (między Poroninem a Zakopanem). Otrzymał członkostwo honorowe Pen-Clubów: polskiego (1925) i londyńskiego (1926), a także Syndykatu Dziennikarzy we Lwowie (1926). W 1926 został nagrodzony przez Polską Akademię Umiejętności za całokształt działalności twórczej. Zmarł 1 sierpnia 1926 na Harendzie; został pochowany na Cmentarzu Zasłużonych w Zakopanem. W 1933 jego trumnę przeniesiono do Mauzoleum na Harendzie. Poświęcone mu muzea biograficzne: w domu poety na Harendzie oraz specjalny dział w Muzeum im. J. Kasprowicza w Inowrocławiu z filią w Szymborzu. Od 1964 działa Stowarzyszenie Przyjaciół Twórczości Jana Kasprowicza, sprawujące opiekę nad Harendą.

T W Ó R C Z O Ś Ć

1. Poezje. I. Melodie wiosenne. II. Melodie jesienne. III. Z padołu walki. IV. Sny i marzenia. V. Do niej. VI. Sonety. VII. Z motywów biblijnych. Lw. [1888].

2. Moskwa wobec Unii i Polski. [Broszura publicystyczna]. Lw. 1889. Wyd. nast. Kr. 1904.

Oba wyd. anonim. Wyd. z 1889 skonfiskowane w Galicji za współwyd. wiersz innego autorstwa.

3. Chrystus. Poemat społeczno-religijny. Lw. 1890. Wyd. nast. Londyn 1904.

Wyd. z 1890 skonfiskowane w Galicji. Większa część nakł. z 1904 rozprowadzona z inną kartą tyt. z adresem wydawniczym: Kraków [1904].

4. U trumny wieszczka. Dwa fragmenty poświęcone pamięci Adama Mickiewicza. [Wiersze]. Lw. 1890 Tow. Przyj. Oświaty. Wyd. inne: Lw. 1890 H. Altenberg.

5. Świat się kończy! Dramat z życia ludu wielkopolskiego w 5 odsłonach. Lw. 1891. Wyst. Kr., T. Lud. 1904. Wyst. TV 1970.

6. Z chłopskiego zagonu. Opowiadania wierszem. Jewka Orliczka. Na służbie. Dwaj bracia rodzeni. Salusia Orczykówna. Lw. 1891.

7. Żywot Karola Marcinkowskiego, przez autora książeczki „Moskwa wobec Unii i Polski”. Lw. 1891. Wyd. anonim. Popularny zarys biogr.

8. Wojtek Skiba. Powieść współczesna. [Poemat]. Powst. 1886-1893. *Fragm.: Ateneum* 1889 t. 3 z. 1, t. 4 z. 1, 1892 t. 4 z. 2; *Jednodniówka* [„Sokota”]. Lwów 2 VI 1889; *Dod. lit. do Kur. Lw.* 1891 nr 34, 36; *Kal. Rob. na rok 1895*. Kr. 1894; J. Kasprowicz: *Krzak dzikiej róży*. Wyd. 2. Lw. 1907; poz. 29 t. 1; poz. 123 t. 4; tekst najpełniejszy: poz. 131 t. 2. Utwór niedokończony.

9. Lirnik mazowiecki. Szkic literacki. Przez ... (autora „Moskwy wobec Unii i Polski” oraz „Żywota Karola Marcinkowskiego”). Lw. 1893. O Teofila Lenartowicza.

10. Anima lachrymans i inne nowe poezje. Lw. 1894.
11. Miłość. Powst. 1891–1894. Wyd. Lw. 1895. Wyd. nast. m.in. wyd. 3 Lw. 1911. Poematy i wiersze. Wyd. bibliofilskie utworu „O poranku”: Wwa 1997.
12. Na wzgórzu śmierci. [Poemat dramatyczny]. Powst. 1897. Druk w: J. Kasprowicz: Krzak dzikiej róży. Lw. 1898; J. Kasprowicz: Moja pieśń wieczorna (poz. 20). Wyst. Lw., Koło Dramatyczne 1912. Radio 1929.
13. Krzak dzikiej róży. Poezje. Lw. 1898. Wyd. 2 zmien. Lw. 1907 [właśc. 1906]. W wyd. 2 dodano m.in. przekł. – Wyd. bibliofilskie poszczególnych utworów: Krzak dzikiej róży w Ciemnych Smrczynach. Wwa 1976; Łaniec zbojnicki. Wwa 1929 oraz zminiaturyzowany reprint tego wyd.: Wwa 1981.
14. Z Tatr. [Szkic prozą]. *Kur. Lw.* 1898 nr 229–231, 233, 238, 240, 242, 244, 248, 251. Wyd. osob.: oprac. R. Loth. Kr. 1976.
15. Bunt Napierskiego. Poemat dramatyczny. *Tydzien* 1899 nr 1–14, 16–21. Wyd. osob. Lw. 1899. Wyst. Kr., T. Miejski 1899.
16. Słowacki i poezja najnowsza. [Odczyt]. *Goniec Wielkop.* 1899 nr 293–297, 1900 nr 3–6. Wyd. osob. Pozn. 1900.
17. Baśń nocy świętojańskiej. Prolog na otwarcie Teatru Miejskiego we Lwowie. Muzyka: S. Beron. Lw. 1900. Wyst. Lw., T. Miejski 1900.
18. Ginącemu światu: Dies irae. Salome. Święty Boże, Święty Mocny. Moja pieśń wieczorna. Lw. 1902 [właśc. 1901]. Por. poz. 20 i 35. Prwd.: Dies irae. *Życie* 1899 nr 7; Salome. *Życie* 1899 nr 13/14; Święty Boże, Święty Mocny. *Życie* 1899 nr 15/16; Moja pieśń wieczorna. *Chimera* 1901 t. 1 z. 1. Niemal jednocześnie z wyd. książkowym ukazało się wyd. inne (Lw. 1902), przeznaczane na rynek księgarski Królestwa Polskiego i wskutek tego silnie okaleczone przez cenzurę ros.; m.in. brak w nim poematu Salome. Wyd. bibliofilskie Mojej pieśni wieczornej: [Pozn.] 1933.
19. Salve Regina. Hymn św. Franciszka z Asyżu. Judasz. Maria Egipcjanka. Poezje. Lw. 1902. Por. poz. 35. Prwd.: Salve Regina. *Chimera* 1901 t. 2 z. 4/5; Hymn św. Franciszka z Asyżu. *Chimera* 1901 t. 3 z. 7/8; Judasz. *Chimera* 1901 t. 4 z. 10/12; Maria Egipcjanka. *Krytyka* 1901 t. 2 z. 12.
20. Moja pieśń wieczorna. Poezje. Lw. 1902. Jest to, w innym układzie, poz. 18, rozszerz. o poemat dramatyczny Na wzgórzu śmierci (por. poz. 12). Przekł. ros. (częściowy) 1908.
21. Bajki, klechdy i baśnie. Seria I. Oprac.... Lw. [1902]. Wyd. nast. [rozszerz.] Lw. [1922]; reprint wyd. 2: Inowrocław 1986. Dla dzieci. – Seria II nie ukazała się.
22. Wybór poezji. Lw. 1902. Wyd. nast. pt.: Poezje. Wyd. nowe: Lw. 1904; Lw. 1905. Wyd. z 1905 nieznacznie zmien.
23. Liryka Teofila Lenartowicza. *Pam. Lit.* 1905 z. 2/3 s. 149–204. Rozpr. doktorska.
24. Uczta Herodiady. Poemat dramatyczny w 3 a. Z cyklu „Na wzgórzu śmierci”. Lw. 1905 [właśc. 1904]. Wyst. Kr., T. Miejski 1905.
25. O bohaterskim koniu i walącym się domu. Prozą napisał ... Lw. 1906. Wyd. nast.: ze wstępem [i w oprac.] J.J. Lipskiego. Wwa 1960; Wwa 1976. Wyd. bibliofilskie utworu Głównki dziecięcej: Nowy Sącz 1986. Przekł.: czes. 1919, lotew. (częściowy) 1924, niem. 1922, ros. (częściowy) 1909.
26. Sita. Indyjski hymn miłości w 3 odsłonach. Powst. ok. 1906–1907. Wyd. Pozn. 1917.
27. Ballada o słoneczniku i inne nowe poezje. Lw. 1908 [właśc. 1907]. Tu również przekłady – Wyd. bibliofilskie utworów: Pieśń o burmistrzance. Ze wstępem K. Górskiego. Tor. 1907; Pieśń o Waligórze. Oprac. [i posłowie]: R. Loth. Kr. 1988.
28. Chwile. Poezje. Lw. 1911.
29. Dzieła poetyckie. Wydanie zbiorowe L. Bernackiego. T. 1–6. Lw. 1912. Przygotowane przy współudziale autora. Część nakł. przeznaczona na rynek księgarski Królestwa Polskiego, przystosowana do wymogów cenzury ros.
30. Ojcom na chwałę. Przemówienie na obchodzie Konstytucji Trzeciego Maja w Zakopanem. Zakopane 1915. Tekst ocenizowany. Tekst pełny: *Mysl Nar.* 1931 nr 22.
31. Księga ubogich. [Wiersze]. Lw. 1916. Wyd. nast., m.in.: wyd. 3 uzup. Wwa 1927; wyd. 3 [właśc. 15] Wwa 1980. Wyd. wspólnie z poz. 35 i 37, ze wstępem K. Górskiego. Wwa 1956; wspólne wyd. nast. m.in. wyd. 4 Wwa 1976. Wiersz inc.: „Okrutny mam co dzień widok” wydany był jako ulotka we Lw. 3 V 1917 i włączony do Księgi ubogich począwszy od wyd. 3 (Wwa 1927). – Wyd. bibliofilskie wiersza inc. „Na razie, mówiący prawdę”: Testament poetycki. (Księga ubogich – XIV). Wr. [1971]. Przekł. ros. 1928.
32. W 126 rocznicę Konstytucji 3 maja. Przemówienie wygłoszone d[nia] 2 maja 1917, trzeciego roku wielkiej wojny, w Sali Ratuszowej we Lwowie. Lw. 1917.
33. W setną rocznicę skonu Kościuszki. Przemówienie wygłoszone na uroczystej akademii, urządzonej wieczorem dnia 14-go października [1917] w Teatrze Miejskim we Lwowie. Lw. 1918.
34. Marchołat gruby a sprośny, jego narodzin, życia i śmierci misterium tragicomiczne w obrazach czterech zamknięte. Powst. 1900–1920. Wyd. Lw. 1920. Wyst. Lw., T. Wielki 1934. Pierwsza red. ukończona w 1914. Wyd. z 1920 jest drugą red. Kolejna, trzecia, wyd. pośmiertnie w Dziełach (poz. 123). Na motywach Marchołta powst. opera: M. Kondracki: Popieliny. Wyst. Wwa, T. Wielki 1934.
35. Hymny. Wwa 1921. Wyd. nast. m.in. wyd. 3 [właśc. 4] Wwa 1935. Wspólnie z poz. 31 i 37, ze wstępem K. Górskiego Wwa 1956; wspólne wyd. nast., m.in. wyd. 4 Wwa 1976. Łączne wyd. pozycji 18 i 19. Przekł.: bułg. 1924, niem. (dwa różne, oba częściowe) 1905, słowac. 1949.

36. Księga miłości. [Poematy i wiersze]. Wwa 1922. Zawiera m.in. poz. 11.

37. Mój świat. Pieśni na gęśliczkach i malowanki na szkle. Wwa 1926 [właśc. 1925]. Wyd. nast. wspólnie z poz. 31 i 35, ze wstępem K. Górskiego Wwa 1956; wspólne wyd. nast. m.in. wyd. 4 Wwa 1976.

38. Bajki, klechdy i baśnie. Oprac. ... Wstęp: J. Sikorska. Inowrocław 1996.

Wyd. obejmuje utwory wyłącznie z Czytań polskich M. Reitera (Lw. 1910–1912). Nie jest kolejnym wyd. poz. 21.

Przekłady

39. J.K. Rodbertus-Jagetzow: [Przyczynek do oświecenia kwestii społecznej]. Tłum. powst. ok. 1885.

Przekł. zaginiony. Tyt. przekł. niewiadomy, oryg.: Zur Beleuchtung der sozialen Frage.

40. P.B. Shelley: Rodzina Cencich. Tragedia w 5 a. Tłum. powst. 1886. Wyd. Wwa 1887. Wyd. nast. Lw. 1907.

41. P.B. Shelley: Epipsychidion. [Poemat]. Tłum. powst. 1885–1887. Druk *Życie* 1888 nr 15–19. Wyd. osob. Wwa [1924].

42. J.W. Goethe: Ifigenia w Taurydzie. Dramat. Tłum. powst. 1887. Wyd. Złoczów 1894. Do 1928 kilka nakł. tegoż wyd.

43. J.W. Goethe: Torkwato Tasso. Dramat. Tłum. powst. 1887. Wyd. Złoczów 1895. Do 1928 kilka nakł. tegoż wyd.

44. W. Shakespeare: Hamlet, królówic duński. Tragedia w 5 a. Z oryginału przełożył ... Lw. [1890]. Inny, zupełnie odmienny przekł. *Skarbnica Pol.* [1914] nr 49.

45. G.G. Byron: Wędrowki Rycerza Harolda. Romanca. Przełożył z oryginału ... Tłum. powst. 1893–1894. Druk w: G.G. Byron: Poematy. Wwa 1895. Przedr. w: G.G. Byron: Wędrowki Childe Harolda. Dramaty. (Z pism Byrona). Wwa 1955; G.G. Byron: Wybór dzieł. T. 1 Wwa 1986.

46. W. Shakespeare: Arcydzieła dramatyczne. W przekładach Paszkowskiego, Koźmiana i ... T. 1–5. Lw. 1894–1896.

W przekł. J. Kasprówicza (w nawiasach daty powstania tłumaczeń): prolog do Romea i Julii (1894); Król Henryk VI (cz. 1–3; 1894–1895); Król Henryk V (1895); Komedia omyłek (1895).

Przedr. (oprócz prologu do Romea i Julii) w: W. Shakespeare: Dzieła. Pod red. H. Biegeleisena. Wyd. 2. T. 1–10. Lw. 1895–1897. Tu ponadto przekł. J. Kasprówicza: Wiele hałasu o nic (1895) i Miarka za miarkę (1897; por. poz. 51); W. Shakespeare: Dzieła dramatyczne. T. 1–12. Wwa 1912–1913 (tu: te same przekł., co w Dziełach 1895–1897).

47. F. Schiller: Don Karlos. Dramat w 5 a. Wyst. Lw., T. hr. Skarbka 1895.

48. R. Bracco: Niewierna. Komedia w 3 a. Wyst. Lw., T. hr. Skarbka 1896.

49. G. Hauptmann: Dzwon zatopiony. Baśń dramatyczna. [Lw. 1897]. Wyd. nast.: Wwa 1899

[właśc. 1898]; Lw. 1914. Wyst. Lw., T. hr. Skarbka 1898.

Wyd. z r. 1897 w formie kilkustronicowych wkładek dodawanych do dwutyg. *Wiad. Artyst.*

50. G. Rovetta: Nieuczciwi. Dramat w 3 a. Wyst. Lw., T. hr. Skarbka 1897.

Autografy przekł.: Bibl. Śl. w Kat., zespół b. Teatru Miejskiego we Lw. sygn. 5529; Bibl. Teatru im. J. Słowackiego w Kr., sygn. 323.

51. W. Shakespeare: Miarka za miarkę. Komedia w 5 a. Tłum. powst. 1897. Druk. zob. poz. 46. Wyd. osob. Lw. [1897].

52. R. Bracco: Pietro Caruso. Dramat w 1 a. Wyst. Lw., T. hr. Skarbka 1898. Wyd. Lw. 1902.

53. G. Hirschfeld: Agnieszka Jordan. Dramat w 5 a. Wyst. Lw., T. hr. Skarbka 1898.

54. F. Jacobsen: Burza. Sztuka w 4 a. Tłum. powst. 1898.

Autograf przekł. w Bibl. Śl. w Kat., zespół b. Teatru Miejskiego we Lw. sygn. 462.

55. E. Rostand: Cyrano de Bergerac. Romantyczna komedia w 5 a. Tłum. powst. 1898. Wyst. Lw., T. hr. Skarbka 1899. Wyd. Lw. 1899. Wyd. nast. Lw. 1913. W wyd. z 1899 podtyt.: Romantyczna komedia w 4 a.

56. H. Sudermann: Jan Chrzciciel (Johannes). Tragedia w 5 a. z prologiem. Wyst. pt. Johannes. Lw., T. hr. Skarbka 1899. Wyd. Złoczów 1900.

57. M. Björnson Björnsterne: Ponad siły. Sztuka w 2 cz. a 6 odsłonach. Tłum. powst. 1901. Fragm. druk. *Słowo Pol.* 1902 nr 140, 152, 162, 175. Wyst. Lw., T. Miejski 1905.

Autografy przekł.: Bibl. Śl. w Kat., zespół b. Teatru Miejskiego we Lw. sygn. 3096; Bibl. Teatru im. J. Słowackiego w Kr. sygn. 3312.

58. F. Grillparzer: Biada kłamcy. Komedia w 5 a. Wyst. Lw., T. Miejski 1901. Wyd. Lw. 1902.

59. H. Heijermanns: Nadzieja. (Op hope van zegen). Dramat rybacki w 4 obrazach. Wyst. Lw., T. Miejski 1901. Wyd. Lw. 1902. Wyd. nast. [skrót.] z podtyt.: Dramat rybacki w 2 a. Insc.: R. Sykała. Wstęp: B. Hajdukowicz. Wwa 1949.

60. R. Bracco: Maski. Dramat w 1 a. Wyst. Lw., T. Miejski 1902.

61. Eurypides: Cyklop. Lw. 1902. Wyst. Kr., Koło Miłośników Dramatu Klas. 1905.

62. G. Hauptmann: Biedny Henryk. Baśń niemiecka. [Utwór dramatyczny]. Tłum. powst. 1902. Wyd. Lw. 1908 [właśc. 1907].

63. K. Woermann: Czego nas uczą dzieje sztuki? Przedmowa: J. Boloż-Antoniewicz. Lw. 1902.

64. G. Hauptmann: Róża Bernd. Dramat w 5 a. Z upoważnienia autora przełożył ... Monachium [1903]. Wyst. Kr., T. Miejski 1904.

65. M. Maeterlinck: Siostra Beatryks. W 3 a. Z franc. przełożył ... Tłum. powst. 1902–1903. Wyd. Lw. 1907 [właśc. 1906]. Wyst. Wwa, T. Mały 1916.

66. W. Butler Yeats: Księżniczka Kasia. (The countess Cathleen). [Utwór dramatyczny].

Chimera 1904 z. 20/21 s. 217–286. Przedr. w poz. 72 i 87.

67. R. Kipling: [Wiersz, inc.:] Na krańcu czerynych tych wód. Tłum. powst. 1905. Ogl. R. Loth: Kasprowiczowski przekład wiersza Rudyarda Kiplinga. *Rocz. Kasprowiczowski* t. 6: 1990.

68. F. Paulsen: Schopenhauer. Hamlet. Mefistofeles. Trzy rozprawy z historii naturalnej pesymizmu. Lw. 1905.

69. G. d' Annunzio: Franceszka z Rimini. Tragedia w 5 a. Lw. 1906.

70. R. Browning: Na balkonie. Tłum. powst. przed 1908. Druk w poz. 72 i 87.

71. Poeci angielscy. (Wybór poezji). W przekładzie... Lw. 1907.

72. Próby angielskiej poezji dramatycznej w przekładzie ... R. Browning: Na balkonie. W. Butler Yeats: Księżniczka Kasia. Lw. 1907.

73. P.B. Shelley: Oedipus tyrannus czyli Opuchołydzic król. Tragedia. Lw. 1907.

74. A.Ch. Swinburne: Atalanta w Kalydonie. Tragedia. Lw. 1907.

75. Ajschylos: Dzieje Orestesa. [Trylogia dramatyczna]. Lw. 1908. Wyd. nast. pt. Orestesa. Wwa [1925]. Wyst. Kr., T. Miejski im. J. Słowackiego 1910.

Zawartość: Agamemnon; Ofiary (Choefory). *Sfinks* 1908 z. 1–2; Święto pojednania (Eumenidy). *Słowo Pol.* 1907 nr 583–607, 1908 nr 3 oraz (zakończenie) *Ateneum Pol.* 1908 t. 1 z. 1. – W wyd. z 1925 każda część w osobnym tomiku.

76. Ch. Marlowe: Tragiczne dzieje doktora Fausta. [Utwór dramatyczny]. Lw. 1908.

77. P. Rosegger: Z górskich wsi. Opowieści dla dojrzałszej młodości. Spolszczył... Kr. 1908. Wybór z kilku różnych tłumów Roseggera, dokonany prawdopodobnie przez tłumacza.

78. Ajschylos: Prometeusz skowany. *Sfinks* 1909 t. 5 z. 1–2. Wyst. Kr., Koło Miłośników Dramatu Klas. 1910. Wyd. osob. m.in.: z wstępem i objaśnieniami S. Witkowskiego. Kr. [1921] *BN* II, 7; Wwa [1926]. Radio (Wil.) 1937.

79. A. Mickiewicz: Jakub Jasiński czyli Dwie Polski. Tragedia w 5 a. Tłum. powst. 1909. Druk w: A. Mickiewicz: Dzieła. Wyd. T. Pini. T. 1. Lw. [1911]. Przedr. m.in. w: A. Mickiewicz: Pisma poetyczne. Wyd. T. Pini. Kr. 1925 i wyd. nast.; A. Mickiewicz: Dzieła. Pod red. M. Kridla. T. 7. Wwa 1929. Przekł. z oryg. franc.

80. A. Mickiewicz: Konfederaci barscy. Dramat w 5 a. Tłum. powst. 1909. Druk jak poz. 79. Przekł. z oryg. franc.

81. L. de Clapiers de Vauvenargues: Uwagi i myśli. Przekład ... uzupełniony studium E. Key. Lw. 1909.

Wybór z tego tomu w wyd. bibliofilskim: Wwa 1998.

82. R. Browning: Pippa przechodzi. [Utwór dramatyczny]. Lw. 1910.

83. Cztery głosy: R.W. Emersona, K. Spittelera, H. v. Hoffmannsthal i R. Dehmla o pocie. Zebrał i przełożył ... [Szkie]. Lw. 1910.

84. H. Ibsen: Peer Gynt. Poemat dramatyczny w 5 a. Wyst. Lw. T. Miejski 1910. Wyd. Wwa [1923].

85. E. Rostand: Chantecler. [Utwór dramatyczny]. Tłum. powst. 1910. *Fragm. Słowo Pol.* 1910 nr 131, 143, 152.

86. Ajschylos: Cztery dramaty. Prometeusz. Persowie. Siedmiu przeciw Tebom. Błagalnice. Lw. 1911.

87. Arcydzieła europejskiej poezji dramatycznej w przekładzie... T. 1–2. Lw. 1912 [właśc. 1911].

88. A. Mickiewicz: Do Napoleona III Cezara Augusta oda na wzięcie Bomarsundu. W: A. Mickiewicz: Dzieła. Wyd. T. Pini. T. 1. Lw. [1911]. Przedr. m.in. w: A. Mickiewicz: Pisma poetyczne. Wyd. T. Pini. Kr. 1925 i wyd. nast. Przekł. z oryginału łac.

89. Ajschylos: Dzieła. Prometeusz. Persowie. Siedmiu przeciw Tebom. Błagalnice. Dzieje Orestesa. Lw. 1912.

90. A. Bertrand: Z „Nocnych przechadzek Boruty”. (Gaspard de la nuit). *Museion* 1912 nr 1. Przedr. w: J. Kasprowicz: O bohaterskim koniu i walącym się domie. Wstęp [i oprac.:] J.J. Lipski. Wwa 1960 i w wyd. nast. Wyd. osob. pt. Fantazje nocnego Kacpra. [Wyd. J. Kulisa]. Wwa 1995.

91. H. Ibsen: Brand. Poemat dramatyczny w 5 a. Wyst. Lw. T. Miejski 1912. Wyd. Wwa 1923.

92. M. Maeterlinck: Ariana i Sinobrody. Opowieść w 3 a. Tłum. powst. ok. 1912.

Rkps przekł. w Ossol. sygn. 12624 II.

93. Eurypides: Medea. [Utwór dramatyczny]. Tłum. powst. 1912–1913. Druk. *Sfinks* 1914 nr [1–2] (kwiecień–maj). Przedr. w poz. 98.

94. M. Hussowski: Pieśń o żubrzu, jego postaci, dzikości i o polowaniu na niego. W przekładzie ... Tłum. powst. 1913. Przygot. do druku E. Jabłońska. Przedmowy: A. Sujecki, Cz. Okołów: Białowieża 1994.

Tekst pol. i łac. – *Fragm. druk. wcześniej w prasie oraz m.in. w: Najstarsza poezja polsko-lacińska (do połowy XVI wieku)*. Oprac. M. Plezia. Wr. 1952; poz. 123 t. 20.

95. M. Maeterlinck: Błękitny ptak. Baśń w 6 a. a 12 obrazach. *Skarbnica Pol.* [1913] nr 2.

96. F. Schiller: Dymitr Samozwaniec czyli krwawe wesele w Moskwie. Tłum. powst. 1913.

Tekst zaginiony.

97. H. Macfall: Historia malarstwa. Dzieło zbiorowe [...] pod red. T. Piniego. Tłum.... [i in.]. Lw. 1912–1917.

W przekł. J. Kasprowicza tomy: 1. Odrodzenie we Włoszech środkowych [1912]; 3. Malarstwo hiszpańskie [1912]; 5. Malarstwo holenderskie [1913]; 6. Malarstwo francuskie [1913]; 8–9. Malarstwo XIX w. [1913–1917].

98. Eurypides: Tragedie. Wstęp: T. Sinko. T. 1: Tragedie niewieście: Alkestis. Medea. Fedra (Hip-

politus). Hekabe. Ifigenia w Aulidzie. Ifigenia w Taurii. T. 2: Tragedie wojenne i ateńskie: Heraklidi. Andromache. Błagalnice. Ion. Trojanki. Fenicjanki. T. 3: Tragedie ludzi zwyczajnych i tragedie szalu: Elektra. Helena. Cyklop. Herakles szalejący. Orestes. Bachantki. Dodatek: Rzezos. Kr. 1918. Przekł. całego dorobku dram. Eurypidesa. Tłum. ukończone w 1917. – Wyst. poszczególnych utworów: Bachantki: Lw., T. Wielki 1933; Ifigenia w Aulidzie. Kr. 1932; zob. też poz. 61.

99. R. Tagore: Gitanjali. [Proza poetycka]. Z ang. przekładu autora spolszczył... Pozn. 1918. Zawiera cykle: Księżyc przybierający; Ogrodnik; Gitanjali – Bibliofilskie wyd. wyboru utworów z cyklu Ogrodnik: Wwa 1993.

100. W. Shakespeare: Juliusz Cezar. Dramat. Tłum. powst. 1918. Wyd. Wwa 1924. Wyd. nast. Wwa 1929.

101. R. de Bury: O miłości do książek to jest Philobiblon. Traktat łaciński. Spolszczył... Lw. 1921. Wyd. nast. (reprint): Gdańsk 1992.

102. R.H. Lord: Polska. [Rozprawa]. Wstęp: H. Arctowski. Lw. 1921.

103. W. Shakespeare: Venus i Adonis. [Poemat]. *Nowy Przegl. Lit. i Sztuki* 1921 nr 4–6. Wyd. osob. Wwa 1923.

104. W. Shakespeare: Sonety. Tłum. powst. 1905–1921. Wyd. Wwa 1922.

105. P.B. Shelley: Prometeusz rozpętany. Dramat liryczny w 4 a. Fragm.: *Przegl. Warsz.* 1921 t. 1 nr 2–3 oraz w poz. 116.

106. W. Shakespeare: Król Lir. Wwa [1922].

107. W. Shakespeare: Lukrecja. [Poemat]. Wwa 1922.

108. O. Wilde: Ballada o więzieniu w Reading. [Poemat]. *Słowo Pol.* 1922 nr 258–263. Wyd. osob. Wwa 1923.

109. Ch. de Coster: Podróż poślubna. Powieść. Lw. 1923.

110. W. Shakespeare: Otello. Tłum. powst. 1923. Fragm. druk. w poz. 116.

Autograf całości zniszczony.

111. M. Kopernik: Siedem gwiazd. *Mikołaj Kopernik. Księga zbior.* [...] Lw. 1924.

Wyd. fragm. z muzyką: T.Z. Kassern: Cztery motety kopernikowskie. Na chór mieszany a cappella. Pozn. 1937. Wyd. nast.: Wwa 1973; Kr. 1990.

112. W. Shakespeare: Antoniusz i Kleopatra. Tłum. powst. 1924. Fragm. druk. w poz. 116.

Autograf całości przekł. zniszczony.

113. W. Shakespeare: Makbet. Tragedia. Wwa [1924]. Wyd. nast. m.in.: oprac. S. Helsztyński. Cz. 1: Tekst. Cz. 2: Objasnienia i przypisy. Wwa 1929; Wwa 1950.

114. W. Shakespeare: Romeo i Julia. Tragedia. Wwa [1924]. Wyst. Wwa, T. Pol. 1931.

115. O. Wilde: Poezje. Przedmowa: J. Parandowski. Lw. 1924.

116. Obraz poezji angielskiej. Z oryginałów anglijskich] zebrał, przełożył i notatkami biograficznymi opatrzył ... Wydął z rękopisu W. Meisels. T. 1–5. Kr. 1931.

117. Przekłady. T. 1–15. Kr. 1931.

Przekł. zebrane utworów dram. Ajschylosa (t.1–4) i Eurypidesa (t. 5–15).

Prace redakcyjne

118. Album współczesnych poetów polskich. T. 1–2. Wyd.... Lw. 1899 [właśc. 1898].

Wydania zbiorowe i ważniejsze wybory

119. Wybór poezji. Wwa 1909.

120. Wybór poezji. Przedmowa: K. Wojciechowski. Lw. 1910.

121. Wybór poezji. Wwa 1911.

122. Wybór poezji. Wstępem zaopatrzył i oprac. S. Kołaczkowski. Kr. 1929 *BN I*, 120. Por. poz. 130.

123. Dzieła. Pod red. S. Kołaczkowskiego. T. 1–22. Kr. 1930. Toż Wwa 1931.

124. Wiersze wybrane. Do użytku szkolnego przygotował L. Staff. Wwa 1938. Wyd. nast. [zmien.] m.in. wyd. 2 [właśc. 4] Wwa 1950. Wyd. 2 i nast. bez podtyt.

125. Wybór poezji. Przedmowa: A. Szczerbowski. Łódź 1945.

126. Wybór poezji. Oprac. J. Kijas. Wr. 1953.

127. Poezje. Wybór [i wstęp:] J.J. Lipski. Wwa 1957.

128. Dzieła wybrane. Pod red. J.J. Lipskiego. T. 1–4. Kr. 1958.

129. Poezje wybrane. Wybór i wstęp: J.Z. Jakubowski. Wwa 1970.

130. Wybór poezji. Oprac. [i wstępem opatrzył] J.J. Lipski. Wyd. 2 zmien. Wr. 1973 *BN I*, 120. Wyd. nast.: wyd. 3 rozszerz. Wr. 1990; [wyd. 4 zmien., poza seria]. Kr. [1999]. Wyd. 1 zob. poz. 122.

131. Pisma zebrane. Wyd. krytyczne pod red. J.J. Lipskiego i R. Lotha. T. 1–5. Oprac. R. Loth. Kr. 1973–1999.

Dalsze tomy w przygotowaniu.

132. Wybór poezji. Wyboru dokonał i wstępem opatrzył J.Z. Jakubowski. Wwa 1975. Inny niż w poz. 129.

133. Poszukiwanie prawdy. Fragmenty utworów ... w wyborze i tłumaczeniach K. Dedeciusa. Wstęp: J. Sikorska. Posłowie: J. Papiór. Inowrocław 1990. Tytuł i teksty w jęz. pol. i niem.

134. Poezje. Wiersze wybrała i ułożyła M. Baranowska. Kr. 1996.

135. Poezje wybrane. Wybrał i posłowiem opatrzył P. Hertz. Wwa 1996.

136. Utwory poetyckie. Wybór, oprac. i wstęp R. Loth. Wwa 1996.

137. Życia płomienny stróż. Wwa 1996.

138. J.K. o Adamie Mickiewiczu. Oprac. J. Sikorska. Inowrocław 1998.

Poezje, artykuły i przemówienia.

139. Ogrody liryki. Wybór i oprac. I. Sikora. Wr. 1999.

Wybory w przekł.: niem. 1905 (zob. też poz. 133), ros. 1908, 1983, słoweń. 1944, 1990.

Przedr. wierszy: *Zbiór poetów pol.* 4 (1965).

Do słów J.K. komponowali muzykę m.in.: T.Z. Kassem (1937), H. Opieński (1927), F. Rybicki (ok. 1925), P. Rytel (ok. 1960), K. Szymanowski (1902), B. Wallek-Walewski (1932).

Listy

140. Wrocławska korespondencja Jana Kasprowicza 1885–1888. Zebrał i do druku przygotował T. Mikulski. Komentarz oprac. Z. Sypulanka. *Pam. Lit.* 1961 z. 2; nadb.

141. A. Kasprowicz-Jarocka: Poeta i miłość. Wwa 1958. Wyd. 2 popraw. i rozszerz. Wwa 1961.

Szczegółowy rejestr listów J.K. w poświęconym mu tomie NK (t. 18 vol. 2). Nieodnotowane tam nowe ich publikacje oraz nowo odnalezione listy: do G. Hauptmanna 6 X 1903. Ogł. K.A. Kuczyński. *Studia Historica Slavo-Germanica* 20 (1995). – Do J. Lechonia 28 I 1925 [?]. Rkps w arch. Pol. Instytutu Nauk w Nowym Jorku. – Do L.H. Morstina 3 I, 5 I, 31 XII 1911, 22 II 1912. Ogł. M. Szkudlarska. *Miscellanea z okresu Młodej Polski*. Wwa 1995 (*Arch. Lit.* t. 28). – Do T. Paprockiego lub E. Jachowicza 27 XII 1891. Rkps w Bibl. Jagiel. sygn. Przyb. 14/97. – Do Tow. Miłośników Książki we Lw. 26 IV 1926. Ogł. R. Chrzóstowski: Ostatni (?) list J.K. Kat. 1992 [facsimile]. – Do K. Woźnickiego 3 II 1912. Ogł. G. Leszczyński. *Acta Tow. Hist.-Lit. w Paryżu*. T. 3. Paryż 1996 s. 125.

OPRACOWANIA

NK 18 vol. 2 (1994, R. Loth); LP

Bibliografie: L. BERNACKI: Bibliografia. W: J. Kasprowicz: *Dzieła poetyckie*. T. 1. Lw. 1912. — K. CZACHOWSKI: J.K. Próba bibliografii. Kr. 1929. — S. WASZAK: Zapiski bibliograficzne. *Rocz. Kasprowiczowski*. Pozn. 1936, 1938. — R. LOTH: Bibliografia [wspomnień]. W: *Wspomnienia o J.K.* Zebrał i oprac. R. Loth. Wwa 1967. — T. LINKNER: Szkic bibliografii J.K. lat 1945–1980. *Rocz. Kasprowiczowski* 6 (1990).

[Z. PRZESMYCKI] Miriam. *Chimera* 1902 z. 13–14; przedr. pt. *Metamorfoza poety*, m.in. w: *Wybór pism krytycznych*. T. 2. Wwa 1967. — A. POTOCKI: J.K. W: *Szkie i wrażenia literackie*. Lw. 1903. — P. CHMIEŁOWSKI: J.K. Próba charakterystyki. Brody 1904. — W. GOSTOMSKI: Liryka K. W: *Z przeszłości i teraźniejszości*. Wwa 1904. — S. BRZO-

ZOWSKI: *Dusza samotna*. W: *Legenda Młodej Polski*. Wyd. 2. Lw. 1910. — W. GOSTOMSKI: *Śpiewak duszy*. *Bibl. Warsz.* 1912 t. 3. — J. DICKSTEINOWNA: *Drogi myślowe w twórczości K. W: Idee i twórcy*. T. 1. Wwa 1918. — [O. KATZENELLENBOGEN] O. ORTWIN: O gazdostwie Kasprowiczowskiej „Księgi ubogich”. *Nowy Przegl. Lit. i Sztuki* 1920 t. 1 nr 1; przedr. m.in. w: *Żywe fikcje*. Wwa 1970. — J. ŁOŚ: *Wiersze polskie w ich dziejowym rozwoju*. Wwa [1920] s. 347–356 i passim. — Z. WASILEWSKI: J.K. *Zarys wizerunku*. Wwa 1923. — S. KOLACZKOWSKI: *Twórczość J.K. Kraków 1924*; przedr. w: *Wyspiański. Kasprowicz. Przeglądy*. Wwa 1968. — W. BOROWY: J.K. *Przegl. Współcz.* 1926 nr 53 [sprost. nr 54] i odb.; przedr. w: *Dziś i wczoraj*. Wwa 1934; *Studia i szkice literackie*. T. 1. Wwa 1983. — Z. DĘBICKI: K. — poeta-bibliofil. Wwa 1926. — [O. KATZENELLENBOGEN] O. ORTWIN: *Podstawy liryki K. [...] Słowo Pol.* 1926 nr 350–359, 1927 nr 1–7; przedr. m.in. w: *Żywe fikcje*. Wwa 1970. — *Tyż. Ilustr.* 1926 nr 33 i *Wiad. Lit.* 1926 nr 43 [numery kasprowiczowskie]. — Z. DĘBICKI: J.K. W: *Portrety*. [Seria I]. Wwa 1927. — Z. WASILEWSKI: *Wspomnienia o J.K. i Stefanie Żeromskim*. Wwa 1927. — K. BALMONT: J.K., poeta duszy polskiej. [Tłum. i] przedmową poprzedził S. Pazurkiewicz. Częstochowa 1928. — Z. CIECHANOWSKA: „Credo” K. *Przegl. Pousz.* 1927 t. 176, 1928 t. 177; nadb. — L. PŁOSZEWSKI: *Poronińskim szlachciem „Pana Kasprowicza”*. *Ziemia* 1930 nr 19; odb. — S. WASZAK: *Wielki Pieśniarz znad Gopla*. [...]. Inowrocław 1930. — Z. ZALESKI: *Biblioteka J.K. w Muzeum Miejskim w Poznaniu*. Pozn. 1930. — W. BRZEŃKA: *Lata szkolne J.K. Inowrocław 1872–1879*. Pozn. 1931. — M. SUCHOCKI: *Pierwsiastki franciszkańskie w twórczości J.K.* *Kron. m. Pozn.* 1931 nr 4. — Z. WASILEWSKI: *Przełęcz J.K.* *Mysł. Nar.* 1931 nr 10; odb. — M. JANOWA KASPROWICZOWA: *Dziennik*. Cz. 1–5. Wwa 1932–1934 i wyd. nast., m.in. wyd. 3 zmien. Wwa 1968. — P. CZARNECKI: *Młody K. a grupa warszawskiego „Głosu”*. Pozn. 1935. — F. SURÓWKA: *Charakterystyka „Hymnów” K.* [Wwa] 1935. — L. PŁOSZEWSKI: *Wieczność w notatniku. O „Księdze ubogich” K.* [Kr.] 1936. — *Rocz. Kasprowiczowski*. Pozn. 1936 [tu m.in. J. BERGER: *Z nieznanych przekładów K.*; M. SUCHOCKI: *Stosunek K. do Boga*; S. WASZAK: *Kult J.K. w Wielkopolsce*]. — J. SZWEMINÓWNA: *K. a średniowiecze*. *Kron. m. Pozn.* 1936 nr 1; odb. — *Rocz. Kasprowiczowski*. Pozn. 1938 [tu m.in.: S. WASZAK: *Dział Kasprowiczowski Muzeum Miejskiego w Poznaniu*; odb.]. — E. SAWRYMOWICZ: J.K. Wwa 1946. — TENŻE: *Rozwój stylu hymnicznego u K.* (Fragment z monografii o „Hymnach”). *Prace Polon.* 4 (1946). — M. JASTRUN: K. — po latach. *Kuźnica* 1947 nr 28. — Cz. IATAWIEC: *Awans społeczny i artystyczny J.K. i Władysława Orkana*. Pozn. 1947. — M. DEJUSKA: *Studia z historii i teorii wersyfikacji polskiej*. T. 1–2. Kr. 1948–1950 passim; przedr. w: *Studia i rozprawy*. T. 1–3. Kr. 1970–1972. — J. BERGER: *Przekłady K. Cz. 1: Poezja niemiecka*. Pozn. 1948. — Z. SOBIERAJSKI: *Elementy gwarowe w utworach K.* Pozn. 1950. — T. MIKULSKI: *Uniwersytet Kasprowicza. (1884–1888)*. W: *Spotkania wrocławskie*. Wr. 1950. — M. GRZĘDZIŁSKA: *Wiersz wolny J.K. w ramach polskiej wersyfikacji nieregularnej*. *Pam. Lit.* 1951 z. 3/4; odb. — S. HELSZTYŃSKI: J.K., poeta wsi wielkopolskiej. Wwa 1955. — J. KRZYŻANOWSKI: J.K. — poeta myśli. *Pam. Lit.* 1956 z. 3 i odb.; przedr. w: *Neoromantyzm polski 1890–1918*. Wr. 1971 s. 91–112. — R. LOTH: *Młodość J.K. Szkic biograficzny*. Pozn. 1962. — W. NAWROCKI: *Twórczość poetka J.K. w czasie pobytu na Śląsku*. *Zesz. Nauk WSP w Kat. Prace Hist.-Lit. Katedry Hist. Lit. Pol.* 1962; nadb. — K. ROSNER: *Struktura i ideolo-*

- glia prozy K. „O bohaterskim koniu i walącym się domie”. *Przegl. Hum.* 1962 nr 2. — Jan Kasprowicz. Wstęp, wybór mater. i przypisy R. Loth. Wwa 1964. — T. JODEŁKA: J.K. Zarys biografii. Wwa 1964 [właśc. 1965]. — A. KASPROWICZ-JAROCKA: Córki mówią... Wwa 1966. — J.J. LIPSKI: Pozycja „Hymnów” K. na tle kierunków literackich okresu. *Pam. Lit.* 1966 nr 4; nadb. — R. LOTH: *Pol. słownik biogr.* 12 (1966-67) — Z. OSIŃSKI: Dramaty J.K. na scenach Młodej Polski. Gdynia 1966. — J.J. LIPSKI: Twórczość J.K. [Cz. 1.] W latach 1878–1891. [Cz. 2.] W latach 1891–1906. Wwa 1967–1975. — Wspomnienia o J.K. Zebrał i oprac. R. Loth. Wwa 1967. — J.J. LIPSKI: J.K. *Obraz lit. pol. s. 5 t. 1* (1968). — E. SAWRYMOWICZ: O źródłach aryzmu „Hymnów” K. *Literatura, komparatystyka, folklor.* Wwa 1968. — Sz.K. ZIMMER: Z chalupy na Parnas. Londyn 1968. — R. LOTH: Nad „Hymnami” K. *Tyg. Kult.* 1970 nr 45; przedr. *Lektury i problemy.* Wwa 1976. — S. PIOTROWSKI: Skalne Podhale w literaturze i kulturze polskiej. Wwa 1970. — A. OKOŃSKA: Dramaty K. *Przegl. Hum.* 1971 nr 5. — J. TUCZYŃSKI: Motywy indyjskie w liryce K. Geneza i uytuowanie. *Pam. Lit.* 1971 z. 3. — A.S. WINCHESTER: The Plays of J.K.: Credo et Exempla. Salora 1972. — A. HUTNIKIEWICZ: Hymny J.K. Wwa 1973. — J.J. LIPSKI: J.K. — człowiek i pisarz prawnicy? *O współcz. kulturze lit.* T. 2. Wr. 1973; nadb. — M. KUPIŃSKI: Franko i K. *Slavia Orientalis* 1974 nr 2. — R. LOTH: J.K. i literatura niemiecka. *Kwart. Neofilol.* 1974 nr 2; nadb. — J. TUCZYŃSKI: K. i Tagore. *Księga pam. ku czci E. Szuszkiewicz.* Wwa 1974. — M. PREJS: Począj a rytuał. Rzecz o „Hymnach” J.K. *Przegl. Hum.* 1975 nr 9. — A. ROMANOWSKI: „Moja pieśń wieczorna” — rzecz o odkupieniu człowieka i Boga. *Mater. międzynarod. sesji nauk zorganizowanej przez Kolo Polonistów IFP UJ...* Kr. 1976. — T. STAICH: Harenda. Krajobraz, przepowiednia, teraźniejszość. Kr. 1976. — O. SWAN: Symbolism in a „nonsymbolic” poem by J.K. *The Polish Review* (New York) 1976 nr 4 [o „Księdze ubogich”]. — K. GÓRSKI: J.K. *Studia.* Wwa 1977. — A. HUTNIKIEWICZ: K. i Przybyszewski. *Rocz. Kult. Kujaw i Pomorza* 10 (1977/78). — J. KACZYŃSKI: Cechy ludowej stylizacji języka w dramacie J.K. „Marcholta”. *Prace Nauk-Badawcze Zakładu Filol. Pol. WSP w Olsztynie.* Olsztyn 1978. — A. ROMANOWSKI: J.K. (1860–1926). Zarys życia i twórczości. Kr. 1978. — T. DOBRZYŃSKA, Z. KOPCZYŃSKA: Tónizm. Wr. 1979. — M. DAHIKE: J.K. „Ścięcie Jana Chrzciciela”. *Zeitschrift für Slavische Philologie* (Heidelberg) 1980 z. 2 [dot. poematu „Chrystus”]. — J. PANASEWICZ: O niektórych źródłach artystycznych w „Pieśni o burmistrzance” J.K. *Studia Filol. Zesz. Nauk WSP w Byd. Z. 9 Filol. pol.* Byd. 1980. — W. STUDENCKI: O „Marcholcie” J.K. *Zesz. Nauk WSP w Opolu. Filol. pol.* 17. Opole 1980. — J. TUCZYŃSKI: Motywy indyjskie w literaturze polskiej. Wwa 1981. — A. HUTNIKIEWICZ: J.K. (1860–1926). *Dzieje Inowrocławia.* T. 2. Wwa 1982. — J. KOLBUSZEWSKI: Łatry w literaturze polskiej. Kr. 1982. — *Rocz. Kasprowiczowski* 3 (1982) [tu m.in.: A. GRZYBIAKÓWNA: K. i Ibsen; A. HUTNIKIEWICZ: K. i Przybyszewski; J. KACZYŃSKI: O języku i stylu „Marcholta”; M. SOSNOWSKI: Problem światopoglądu J.K.; J. TUCZYŃSKI: K. — poeta i człowiek]. — J. TYNECKI: Metafizyczny motyw i religijny wątek. O metafizycznej i religijnej interpretacji „Hymnów” J.K. *Prace Polon.* 38 (1982). — K. GÓRSKI: Religijność K. *Religijne tradycje lit. pol. 1. Pol. liryka religijna.* [Lublin] 1983. — D. URBAŃSKA: Budowa rytmiczna „Hymnów” J.K. *Pam. Lit.* 1983 z. 3. — E. GURBAN: Ludowe elementy językowe w „chłopskich” wierszach J.K. *Studia i Mater. WSP w Zielonej Górze.* Z. 13. *Filol. pol.* 4. Zielona Góra 1984. — T. PRETNAR: J.K. pri Slovencih. *Slavistina revija* (Lublana) 1984 nr 2. — *Rocz. Kasprowiczowski* 4/5 (1985) [tu m.in.: M. BARTIKOWSKA: K. i Biblia; J. KACZYŃSKI: Chrystus w twórczości K.; R. LOTH: Między „Hymnami” a „Księdze ubogich”. O „Chwilach” J.K.; A. ROGALSKI: Z epoki szczytowego rozwoju J.K.; J. SIKORSKA: Kasprowicziana w zbiorach Muzeum im. J.K. w Inowrocławiu; P. STRACHANOWSKI: Problem stylizacji w „Moim świecie” J.K.; M. ŚLIWIŃSKI: „Pejzaż doskonaly” w poezji K.; J. TUCZYŃSKI: O „Księdze ubogich” K.; M. ZEREBNY: J.K. w plebiscycie na Powiślu i Warmii]. — A. BILSKA: O „Hymnach” J.K. *Polon.* 1986 nr 8. — S. LICHAŃSKI: Ten, który powstał z tej ziemi. W: *Pisarstwo wsi i ziemi. Szkice i eseje.* Wwa 1986. — R. LOTH: Kasprowicz J. *Słownik badaczy literatury polskiej.* Zeszyt próbny. [Łódź 1989]. — B. WACHOWICZ: Czas nasturcji. Ścieżkami K. Wwa 1989 [zarys biogr.]. — *Rocz. Kasprowiczowski* 6 (1990) [tu m.in.: M. BARTIKOWSKA: Sposoby korzystania K. z Biblii; J. KACZYŃSKI: Elementy autobiograficzne w „Marcholcie” K.; M. SOSNOWSKI: Elementy orientalne w poemacie K. „Giordano Bruno”; M. ŚLIWIŃSKI: Harmonia świata w poezji K.; J. TUCZYŃSKI: Czas i przestrzeń w liryce K.]. — I. BURZACKA: Oblicza Chrystusa w twórczości J.K. *Acta UNC. Filol. Pol.* 1991 nr 33. — G. LESZCZYŃSKI: J.K. — od naturalizmu do franciszkańskiej pokory. W: *Kazimierz Przerwa-Tetmajer* (J.K. Wwa 1991 *Przewodnik po lekturach* 33. — L. TATAROWSKI: Ballada J.K. — konstrukcja i symbolika. W: *Ludowość w literaturze Młodej Polski.* Wr. 1991. — M.B. STYKOWA: Dzieje sceniczne i recepcja krytyczna „Na Wzgórzu Śmierci” oraz „Uczty Herodiady” J.K. *Dramat biblijny Młodej Polski.* Wr. 1992. — R. JADCAK: J.K. i Kazimierz Twardowski. Z dziejów przyjaźni. *Ruch Lit.* 1993 z. 5. — M. GŁOWIŃSKI: Portret Marcholta. W: *Mity przebrane.* Dionizos, Narcyz, Prometeusz, Marcholt, labirynt. Kr. 1994. — J. SIKORSKA: Kasprowicz J. *Inowrocławski słownik biogr.* Z. 2. Inowrocław 1994. — O. WERETJUK: Iwan Franko o J.K. *Thum. M. Hornung. Przegl. Wschodni* 1994 z. 3. — U. DZIÓBAŁTOWSKA: O języku i stylu poezji J.K. *Acta Universitatis Lodzianis. Folia Linguistica* 1995 z. 35. — G. IGLIŃSKI: Smutek i radość istnienia w „Balladzie o słoneczniku” J.K. *Zesz. Nauk WSP w Olsztynie. Prace Filol.* 1 (1995). — TENŻE: Śmiałość Erosa i świętość krzyża. Egzystencjalna teodycea „Na Wzgórzu Śmierci” J.K. wobec tradycji antycznej i judeochrześcijańskiej. Olsztyn 1995. — *Rocz. Kasprowiczowski* 8 (1995) [tu m.in.: W. GUTOWSKI: Symbolika pasyjna w twórczości J.K.; G. IGLIŃSKI: Postać Szatana we wczesnej twórczości J.K. wobec tradycji literackiej i filozoficznej; M. JANKOWIAK: Kasprowiczowski dialog z kulturą; J. KACZYŃSKI: Sacrum a świadomość poetycka K.; K. KRALKOWSKA-GĄTKOWSKA: „Salome” K. i jej modernistyczne siostry; J.J. LIPSKI: Miejsce K. w rozwoju europejskiego ekspresjonizmu; G. MATUSZEK: O naturalizmie dramatu K. „Świat się kończy”; R. OKULICZ-KOZARYN: Gnoza w „Hymnach” J.K.; M. STASZAK: J.K. w *Cbimerze*. (Listy Zenona Przesmyckiego do J.K. z lat 1901–1907)]. — G. IGLIŃSKI: Świadomość grzechu, cierpienia i śmierci w „Hymnach” J.K. Olsztyn 1996. — TENŻE: Wizyjne obrazy męczeństwa Chrystusa w cyklach poetyckich „Ginącemu światu” i „Salve Regina” J.K. *Tradycja religijna w lit. pol. XIX w.* Olsztyn 1996. — A. KOGUTKOWA: Na Harendzie u K. Wyd. 2 zaktualizowane.

[Harenda] 1996 [przewodnik]. — I. PERESZCZAKO: W kręgu ballad J.K. Olsztyn 1996. — J. STARNAWSKI: J.K. [...] profesorem literatury porównawczej w Uniwersytecie Lwowskim. *Ruch Lit.* 1996 z. 2. — J. TUCZYŃSKI: K. – pogłos wieszczności. [Studia]. Bydgoszcz 1996. — G. IGLIŃSKI: Ciernie ducha. Doświadczenie zła we wczesnej poezji J.K. Olsztyn 1997. — O J.K. W siedemdziesięciolecie zgonu. *Studia*. Red. P. Kulczka. Kr. 1997 [tu m.in.]: J. WOJCIECHOWSKI: Twórczość J.K. w potocznym obiegu współczesnym; J. KOLBUSZEWSKI: K. w Tatrach – nieobecny!; J. BUBAK: Elementy gwary zakopiańskiej w twórczości J.K.; A. TOMCZAK: K. we wspomnieniach i pamiątkach rodziny Twardowskich]. — G. IGLIŃSKI: Idealizm Chrystusowy w twórczości J.K. *Idee i obrazy religijne w lit. pol. XIX i XX w. Studia i szkice*. Olsztyn 1998. — TENŻE: Świadomość chrześcijańska w myśleniu o historii – „Na dzień trzeciego maja” J.K. *Tamże*. — *Gazda z Harendy. Mater. z Sesji Jubileuszowej. XX-lecie działalności Oddz. Stowarzyszenia Przyj. Twórczości J.K. w Zielonej Górze* [...]. Red. P. Kulczka. Zielona Góra 1999 [tu m.in.]: Cz. P. DUTKA: K. misterium słowa i epifanie; W.A. WÓJCIAK: J.K. a Sabala]. — G. IGLIŃSKI: Pieśni wieszczniej tęsknoty. Liryka J.K. w latach 1906–1926. Olsztyn 1999. — J.K. W siedemdziesięciolecie śmierci. [...] Red. J. Kaczyński. Olsztyn 1999 [tu: C z ę ś ć I. Kasprowicz dzisiaj; M. PODRAZA-KWIATKOWSKA: K. czytany dzisiaj; I. SIKORA: Twórczość J.K. w szkolnej edukacji polonistycznej; J. WOJCIECHOWSKI: Twórczość J.K. w potocznym obiegu współczesnym; J. KACZYŃSKI: Przesłanie aksjologiczne poezji K.; C z ę ś ć II pt. Wobec tradycji; M. ŚLIWIŃSKI: Kasprowiczowska historiozofia kultury europejskiej; K. BILIŃSKI: „Aryman i Oromaz” J.K. wobec tradycji polskiego romantyzmu; M. DZIUGIEL-LAGUNA: J.K. wobec polskiej tradycji pozytywistycznej; C z ę ś ć III. Interpretacje; B. BIAŁOKOZOWICZ: J.K. jako interpretator Lwa Tołstoja; M. JANUSZEWICZ: Kasprowiczowski poetycki ogład „Mony Lizy” Leonarda da Vinci; M. JANKOWIAK: O prozie J.K.; W. GUTOWSKI: „Salome” J.K., czyli kreacja w śmierci; G. IGLIŃSKI: Echa wojny w „Księdze ubogich” J.K.; T. BRZESKA-SMEREK: „Bajki, klechdy i baśnie” J.K. – konteksty, wartości i recepcja; E. TYMOCZKO-TICHONIUK: Sumienie świata. Poglądy Wilhelma Feldmana na twórczość J.K.; C z ę ś ć IV Z dziejów wschodniosłowiańskiej recepcji i typologii; W. CHORIEW: J.K. w ruskich krytykach i pierwiastkach; W. MORTONY, A. TATARENKO: J.K. w ukraińskich przekładach; W. KORNIJCZUK: Intymna liryka J.K. ta I. Franka; L. PETRUCHINA: Eschatologiczni motywy w twórczości J.K. i M. Wronogo; C z ę ś ć V. Profesor i obywatel; R. LOTH: J.K. jako profesor Uniwersytetu Lwowskiego; M. ŻEREBNYI: K. w 1920 roku na Powiślu i Warmii]. — *Zesz. Harendyzjańskie* 1 (2000) [tu: M. SZYSZKOWSKA: Elementy filozofii dziejów w poglądach J.K.; A. DĄBROWSKA: Wokół symboliki barw w „Hymnach” J.K.; J. JASIŃSKA: Trzy obole dla Charona – Kasprowiczowskie oblicza miłości; J. MAJDA: Literacka twórczość i patriotyczna działalność J.K. pod Tatrami].

R.L.

KASZEWSKI Kazimierz 1825–1910

Urodzony 5 marca 1825 w Warszawie; syn Jana, oficera „Czwartaków”, kompozytora (m.in. autora muzyki do pieśni Alojzego Felińskiego „Boże coś Polskę...”, śpiewanej na tę melodię do 1860), i Teofili

z Iwańskich. Uczęszczał do Gimnazjum Gubernialnego (przyjaźnił się m.in. z Felicjanem Faleńskim) i później, w 1840–43, na tzw. kursa dodatkowe, gdzie studiował filologię klasyczną pod kierunkiem Aleksego Nendzińskiego. W 1843–45 był aplikantem w Komisji Rządowej Spraw Wewnętrznych, następnie nauczycielem prywatnym u Jundziłów w Iwacewiczach na Litwie. W czasie podróży po Europie słuchał na uniwersytetach zagranicznych wykładów z estetyki, filozofii i literatur starożytnych. Brał udział w powstaniu wielkopolskim i wojnie węgierskiej 1848. W 1850 powrócił do Warszawy i pracował jako nauczyciel prywatny. Debiutował w 1852 omówieniem powiastki Włodzimierza Wolskiego „Wielki Pan” (*Gazeta Codzienna* nr 296–298). Od 1853 przez długie lata współpracował z *Biblioteką Warszawską*. W tym też roku debiutował jako tłumacz przekładem „Antygony” Sofoklesa. W 1853–57 sprawował funkcję sekretarza Instytutu Panien w Puławach. W 1857–62 pracował na stanowisku sekretarza Akademii Medyko-Chirurgicznej w Warszawie, a w 1862–69 sekretarza Szkoły Głównej. Od końca 1861 do połowy 1862 jako zastępca profesora wykładał logikę i psychologię na kursach przygotowawczych tejże szkoły. Przypuszczalnie brał udział w powstaniu styczniowym, jednak brak na ten temat bliższych danych. Od połowy 1862 do września 1864 przebywał w Krakowie. Był stałym współpracownikiem *Bluszczu* (1865–77) i *Kłosów* (1865–90). W 1866 ożenił się z Miłostawą Sławianowską. W 1869 objął posadę sekretarza Rady Nadzorczej przy Towarzystwie Kredytowym Miejskim. Pełnił także obowiązki redaktora *Tygodnika Romansów i Powieści* (1869–90), był współredaktorem *Kłosów* (1879–90). Od 1881 współpracował z *Encyklopedią wychowawczą*. W 1900 obchodzono jubileusz 50-lecia jego pracy literackiej. K. wywierał znaczny wpływ na warszawskie środowisko artystyczne jako krytyk literacki, współpracujący z wieloma pismami, i „niezależny” krytyk teatralny, drukujący stałe recenzje w *Tygodniku Ilustrowanym* (1874–75), *Tygodniku Powszechnym* (1878, 83), *Kłosach* (1880–90), *Kurierze Warszawskim* (1887–88). Był znakomitym tłumaczem (dokonał pierwszego pełnego przekładu utworów m.in. Sofoklesa i Ajschylosa), autorem rozpraw o filozofii i literaturze starożytnej oraz prac na temat estetyki i logiki. Przerabiał i tłumaczył sztuki dla potrzeb teatru. Przyjaźnił się z warszawskimi literatami i aktorami. Zmarł 30 czerwca 1910 w Warszawie; pochowany na Cmentarzu Powązkowskim.

T W Ó R C Z O Ś Ć

1. Konrad Wallenrod. Dramat liryczny według poematu A. Mickiewicza. Muzyka I. Dobrzyński. Wyst. Wwa 1859.

Współautor: J. Królikowski.

105

2. Sztuka i handel. Komedia w 3 a. z prologiem, z treści franc. przerobiona. Muzyka I. Dobrzyński. Wwa 1861.

Wg autorów J.Ch. Du Boys, A. Rolland.

3. On będzie moim. Komedia w 1 a. naśladowana. Wyst. i wyd. Wwa 1867. Niepodp.

4. Krytyka literacko-artystyczna i jej trudności. *Tyg. Ilustr.* 1872 nr 210–216. Przedr. fragm. *Obraz lit. pol.* S. 4 t. 3 (1969) s. 533–539.

Streszcz.: K. Wóycicki: Walka na Parnasie i o Parnas. Cz. 1. Wwa 1928.

5. Literatura grecka. *Dzieje lit. powsz.* T. 1. Wwa 1880 s. 389–728.

6. Wypisy z autorów starożytnych dla użytku młodzieży ułożyl... Wwa 1880.

7. Tancerka. Fantazja sceniczna w 1 a. Podług dramatu [P.] Cossy. Muzyka: K. Hoffman. Wyst. Wwa 1883. Wyd. Wwa 1887.

8. Przedmowa do: J.I. Kraszewski: Wybór pism. Oddział I. Powieści sielskie, poprzedzone wstępem krytycznym... Wwa 1884 s. V–LXVII.

9. Jan Zachariasiewicz. (Czterdziestolecie powieści). Lw. 1895.

10. Dr Henryk Struve. (Zarys 35-letniej działalności jako profesora i pisarza). Wwa 1898 odb. z *Bibl. Warsz.*

11. Książę Jan Tadeusz Lubomirski. Wwa 1908 odb. z *Bibl. Warsz.*

Przedr. prac: *700 lat myśli pol.* (1980), *Programy i dyskusje lit. okresu pozytywizmu.* Wr. 1985 BN I, 249.

Przekłady

12. Sofokles: Antygona. Tragedia. Wwa 1853 odb. z *Bibl. Warsz.* Wyd. nast. m.in.: zob. poz. 22; oprac. P. Chmielowski. Brody 1902; toż wyd. 2 Brody 1906; Wwa 1924; Częstochowa 1947.

13. Sofokles: Edyp w Kolonie. Tragedia. Wwa 1854 odb. z *Bibl. Warsz.* Wyd. nast.: zob. poz. 22; Brody 1908.

14. V. Hugo: Burgrafowie. Dramat w 3 częściach. Wwa 1861.

15. E. Augier: Filiberta. Komedia w 3 a. Wwa 1869.

16. F. Coppe: Przechodzień. Nokturn sceniczny w 1 a. Wwa 1869.

17. W. Jordan: Wdowa Agisa. Tragedia w 3 a. Wwa 1874.

18. J. Simon: Obowiązek. Wwa 1876.

19. A. Wilbrandt: Arria i Messalina. Tragedia w 5 a. Wyd. Wwa 1877. Wyst. Wwa 1886.

20. P. Heyse: Sabinki. Tragedia w 5 a. Wyst. i wyd. Wwa 1879.

21. Sofokles: Edyp król. Tragedia. Ogł. w poz. 22. Wyd. nast.: Brody 1907; Wwa 1924.

22. Sofokles: Tragedie. W przekładzie... Wwa 1888. Tu m.in.: Ajas; Filoktet; Elektra; Trachinki.

23. Ajschylos: Persowie. Wyd. zob. poz. 23. Wyd. nast. oprac. S. Witkowski. Kr. 1921 BN II, 19.

24. Ajschylos: Tragedie. Wwa 1895.

Tu m.in.: Siedmiu przed Tebami; Prometeusz w okowach; Ucieczka; Agamemnon; Krwawy odwet; Eumenidy.

25. Teokryt: Utwory (Idylle i epigramaty). Wwa 1901.

26. Hezjod: Roboty i dnie. Lw. 1902.

27. George Sand: Ostatnia z Aldinich. Wwa 1903.

28. Hezjod: Teogonia. Wwa 1904.

29. Anakreont: [Wybór wierszy]. Przekład ... z rozprawą wstępną i objaśnieniami. Wwa 1907 [1906].

30. E. Labiche, E. Martin: Podróż pana de Perichona. Komedia w 4 a. Wwa b.r.

Ponadto liczne przekł. ogł. w czasop.

O P R A C O W A N I A

NK 8 (1969), 9 (1972); LP

A. BIERNACKI: *Pol. słownik biogr.* 12 (1966–1967). — J. SKARBK: Koncepcja nauki w pozytywizmie polskim. Wr. 1968. — A. BIERNACKI: *Obraz lit. pol.* S. 4 t. 3 (1969). — *Biogramy uczonych pol.* Cz. 1 z. 2. Wr. 1984. — S. JEDYNAK: Etyka w Polsce. Słownik pisarzy. Wwa 1986.

A.P.

KAULFUSS Jan Samuel ok. 1780 – 1832

Urodzony około 1780 w Kargowej (pow. Babi-most); syn Jana Christiana, pastora polskiego, konsejera generalnego Wielkopolski. Uczył się w szkole miejskiej ewangelickiej w Kargowej. Studiował filologię klasyczną na uniwersytecie w Halle. W 1803 przedłożył i wydał dysertację „*Judicium criticum de H.E.G. Paulo, professore Jenensi, commentatio philologica in Novum Testamentum*” i otrzymał stopień doktora. Od 1804 profesor historii starożytnej, a od 1811 — literatury w Gimnazjum Marii Magdaleny w Poznaniu. W 1805 za rozprawę „*Ueber den Geist der polnischen Sprache*” powołany na członka Warszawskiego Towarzystwa Przyjaciół Nauk (po 1815 był także członkiem Krakowskiego Towarzystwa Naukowego). W 1807 wypowiedział się publicznie w sprawach organizacji edukacji w Księstwie (*Korespondencja w materiach obraz kraju i narodu polskiego rozjaśniających*) oraz projekt przedłożony Izbie Edukacyjnej). Był inicjatorem i kuratorem otwartej w 1813 w Poznaniu pierwszej w Polsce szkoły średniej dla dziewcząt. W 1815 został rektorem Gimnazjum Poznańskiego (Marii Magdaleny); wydawał corocznie *Rozprawy na popis uczniów Królewskiego Gimnazjum Poznańskiego*, gdzie pomieszczał głównie

własne prace z zakresu pedagogiki i dydaktyki; sprowadził kilku wybitnych profesorów Polaków (m.in. Jana Trojańskiego, Józefa Muczkowskiego, Józefa Franciszka Królikowskiego). W 1824 został przeniesiony represyjnie (z powodu wypowiedzi ucznia, obrażającej Fryderyka II) do Neustettin (Szczecinka), a następnie do Köslin (Koszalin), gdzie ogłosił kilka pedagogicznych i dydaktycznych prac w języku niemieckim. Zmarł 5 września 1832 w Koszalinie.

T W Ó R C Z O Ś Ć

1. Ueber den Geist der polnischen Sprache. Eine Einleitung in die polnische Literär-Geschichte für Deutsche. Halle 1804.

Przekłady pol.: J. Łęski, fragm.: *Nowy Pam. Warsz.* 1805; *Gaz. Kr.* 1805; *Pam. Lu.* 1816. – K. Kossecki, rkps przysłany Warsz. Tow. Przyj. Nauk.

2. Polens Untergang. Ein charakteristisches Gemälde dieser Adels-Nation. Köln 1808–1809.

3. O filologii, czyli nauce starożytności klasycznej, o jej wpływie do kształcenia rozumu i serca, do przysposobienia na dobrego obywatela i urzędnika, niemniej do szczęśliwości publicznej i prywatnej. *Pam. Warsz.* 1810 t. 2–3. Wyd. nast. osob. Pozn. 1814.

4. Wiadomość o Szkole Panięńskiej założonej w Poznaniu. Pozn. 1813.

5. Warum ist die deutsche Sprache und Literatur als Hilfsmittel zur Fortbildung der französischen Sprache vorzuziehen. Pozn. 1816. Wersja pol.: Dlaczego język i literatura niemiecka zdolniejszymi są do ukształcenia rozumu i serca niż język i literatura francuska. Rozprawa na popis uczniów Królewskiego Liceum W. Księżstwa Poznańskiego odbyć się mający. Pozn. 1816.

6. Dissertatio de studiis Graecarum et Romanarum litterarum in scholis acris et rectis exercendis. Sulechów 1819. Wyd. nast. Pozn. 1819.

7. Cur lingua Graeca juventuti Polonicae inprimis addiscenda sit? Ad solemne examen in Gymnasio Regio Posnaniensi omnes litterarum cultores invitat. Pozn. 1821.

Wersja pol.: Dlaczego młodzież polska języka greckiego szczególnie uczyć się powinna? *Mrówka* Pozn. 1821 t. 4.

8. Uwagi nad wychowaniem terazniejszym. Wstęp: Rzut oka na wychowanie i oświecenie w Polsce w dawniejszych czasach, osobliwie w XVI w. Rozprawa na popis uczniów Królewskiego Gimnazjum Poznańskiego w dniach 24, 25, 26, 27 września odbywać się mający. Pozn. 1823.

Błędnie przyznawano K. autorstwo wyd. anonim. rozprawy J.F. Królikowskiego „O pięknościach języka polskiego”. Pozn. 1820.

Prace edytorskie

9. J.G. Fülleborn: Encyclopaedia philologica. Editionem alteram et emendatiorem curavit... Wr. 1805 (z przedm. i bibliogr. sporządzoną przez wydawcę).

O P R A C O W A N I A

NK 5 (1967), 6/2 (1972).

M. MOTTY: Przechadzki po mieście. T. 1–5. Pozn. 1888–1891; wyd. 2. T. 1–2. Wwa 1957. — A. WOJTKOWSKI: *J.S.K. Kron. m. Pozn.* 1925 nr 4. — TENŻE: Z dziejów walki o język polski w Wielkopolsce. *Minerwa Pol.* 1927. — J. PETR: Kto był autorem rozprawy „O pięknościach języka polskiego” z roku 1820? *Jez. Pol.* 1954 z. 3. — T. MIKULSKI: W kręgu Oświeconych. Wwa 1960. — A. GŁOWACKA. *Pol. słownik biograf.* 12 (1966–1967). — W. STEFFEN: Sylwetki filologów wielkopolskich. *J.S.K.*, pierwszy organizator gimnazjum filologicznego w Poznaniu, *Meander* 1969 nr 2. — TENŻE: *J.S.K.*, filolog i pedagog poznański. *Symbolae Philologorum Posnaniensium Graecae et Latinae* 2 (1974). — J. DUDZ: *J.S.K.*, dyrektor gimnazjum w Poznaniu i Szczecinku. *Koszalińskie Zesz. Muzealne* 16 (1986). — H. ROTHE: Die Schriften von J.S.K. *Między Oświeceniem i Romantyzmem.* Wwa 1997.

E.A.

KAWCZYŃSKI Maksymilian 1842–1906

Urodzony 29 grudnia 1842 w Ostrorogu w Wielkopolsce w rodzinie mieszczańskiej; ojciec był nauczycielem. Naukę w Gimnazjum Marii Magdaleny w Poznaniu (1853–58) przerwał z powodu trudności materialnych i przeniósł się do Seminarium Nauczycielskiego. W 1864–66 był nauczycielem w Rogoźnie. W 1865 debiutował w *Dzienniku Poznańskim*, w 1866 pracował w redakcji czasopisma *Oświata* w Poznaniu. W 1867 wyjechał na studia do Lipska, potem do Zurichu. Około 1870 pracował jako nauczyciel w Szamotułach. W 1871–72 podróżował po Anglii oraz Ameryce Północnej i Południowej. Po powrocie do kraju osiadł w Galicji. Był nauczycielem początkowo w Sokalu, następnie w Seminarium Nauczycielskim we Lwowie. Współpracował także w 1872–75 z *Gazetą Narodową*, od 1873 ze *Szkolą*. W 1877 rozpoczął studia filologiczne na Uniwersytecie Lwowskim, a po uzyskaniu stypendium studiował w Monachium i Lipsku, gdzie w 1881 otrzymał stopień doktora filozofii za rozprawę „Studien zur Literaturgeschichte des XVIII Jahrhunderts”, wydaną we Lwowie i w Lipsku w 1880. W 1883–87 był wykładowcą na Uniwersytecie Lwowskim; tu habilitował się w zakresie filologii germańskiej i romańskiej. Współpracował także w 1883–84 z *Przewodnikiem Naukowym i Literackim*. Ogłosił tu rozprawy: „Metoda Taine'a” (1883) oraz „Determinizm a literatura” (1884). W 1887 wy-

jechał do Paryża i studiował w École Pratique des Hautes Études i w Collège de France. Wydany tam „Essai comparatif sur l'origine et l'histoire des rythmes” (1889) zyskał pozytywne oceny recenzentów francuskich. Po powrocie do kraju został profesorem nadzwyczajnym (1890), następnie profesorem zwyczajnym (1894) filologii romańskiej na Uniwersytecie Jagiellońskim; wykładał historię literatury francuskiej, włoskiej, hiszpańskiej. Prace naukowe ogłaszał w *Rozprawach Wydziału Filologicznego Akademii Umiejętności*, gdzie m.in. w 1901 opublikował przekład „Amora i Psyche” Apulejusza. Od 1890 był członkiem korespondentem, od 1902 członkiem zwyczajnym Akademii Umiejętności. Żoną jego była Józefa z Foliśiewiczów. Zmarł 12 kwietnia 1906 w Krakowie.

TWÓRCZOŚĆ

1. O wadach szkolnictwa pruskiego. Lw. 1872.
2. Listy pedagogiczne z okazji wystawy wiedeńskiej. Z. 1–2. Lw. 1875.
3. Badania nad językiem zapisków niemieckich z czternastego wieku ogłoszonych w najstarszych księgach i rachunkach miasta Krakowa. Kr. 1883 odb. z *Rozpr. AU Wyzd. Filol.* t. 10.
4. Porównawcze badania nad rytmem i rytмами. Cz. 1: Teoria o pochodzeniu i rozwoju rytmiczności. Cz. 2: Przemiana klasycznej rytmiczności na średniowieczną. Cz. 3: Rytmika romańska. Kr. 1887–1889 odb. z *Pam. AU Wyzd. Filol. i Hist.-Filoz.* t. 6–7. Wersja franc. Paris 1889.
5. Studia romańskie. Cz. 1: Łacińsko-romański wokalizm. Kr. 1886 odb. z *Rozpr. AU Wyzd. Filol.* t. 12 (1887).
6. Adama Mickiewicza „Dziadów” część trzecia w stosunku do romantyzmu francuskiego. Kr. 1893 odb. z *Rozpr. AU Wyzd. Filol.* t. 21.
7. Dwa hymny delfickie na cześć Apollina. Lw. 1895 odb. z *Eos*.
8. Konrad z „Dziadów” w poezji francuskiej. Lw. 1898. Streszcz. franc. 1895.
9. Über das Verhältniss des Lustspiels „Les Contents” von Odet de Turnébe zur „Les Ebahis” von Jacques Grévin und beider zu den Italienern. *Festschrift zum VIII allgemeinen deutschen Neophilologentage*. Graz [1898].
10. Życie Apulejusza Platończyka z Madaury. Kr. 1899 odb. z *Rozpr. AU Wyzd. Filol.* t. 29.
11. Apulejusza „Metamorfozy, czyli powieść o złotym osle”. Kr. 1900 odb. z *Rozpr. AU Wyzd. Filol.* t. 31. Streszcz. niem. 1899.
12. O pismach oratorskich i filozoficznych Apulejusza z Madaury. Kr. 1900 odb. z *Rozpr. AU Wyzd. Filol.* t. 31.

13. Amor i Psyche w baśniach. Powst. 1900. Wyd. pośmiertne. Kr. 1907 odb. z *Rozpr. AU Wyzd. Filol.* t. 45.

14. Amor i Psyche w poezji starofrancuskiej. I: „Partenoepus de Blois”. Poemat z dwunastego wieku. II: Pieśń o Rycerzu z Łabędziem w połączeniu z cyklem poematów odnoszących się do pierwszej krucjaty. Kr. 1902–1903 odb. *Rozpr. AU Wyzd. Filol.* t. 34, 39.

15. Huon z Bordeaux. Poemat starofrancuski. Streścił, rozebrał i objaśnił ... Kr. 1905 odb. z *Rozpr. AU Wyzd. Filol.* t. 42.

16. Ist Apuleius im Mittelalter bekannt gewesen? Halle 1905.

OPRACOWANIA

NK 14 (1973); LP

P. CHMIEŁOWSKI: Metodyka historii literatury polskiej. Wwa 1899. — [TENŻE] Pchm. *Wielka enc. powsz. ilustr.* 35–36 (1904). — [Nekrolog]. *Gaz. Lw.* 1906 nr 87. — Z. CZERNY. *Pol. słownik biograf.* 12 (1966–1967). — *Biogramy uczonych pol.* Cz. 1 z. 2. Wr. 1984. — B. KIELSKI: Z teki pośmiertnej. (Garść wspomnień o M.K.). *Acta Universitatis Lodzianis. Folia Litteraria* 1988 nr 23. W.A.-Sz.

KAWECKI Zygmunt 1876–1955

Urodzony 13 kwietnia 1876 w Samborze, w rodzinie inteligentkiej; syn Karola, prawnika pełniącego funkcje sędziego, i Filipiny z Polakiewiczów. Uczęszczał do gimnazjum w Drohobyczu i Przemyślu, następnie studiował prawo na Uniwersytecie Lwowskim, filologię germańską na Uniwersytecie Jagiellońskim oraz romanistykę w Wiedniu. Po studiach podjął pracę nauczyciela gimnazjalnego w Jasle i Krakowie. W 1896 ożenił się z Olgą Rodender von Rohland i zamieszkał we Lwowie. Debiutował w 1899 nowelą „Kotyliion” (lwowski *Dziennik Polski* nr 42). Jego debiutem dramatopisarskim była sztuka „Dramat Kaliny”, grana w 1902 w Krakowie. Głośne było wystawienie jej przez Tadeusza Pawlikowskiego na scenie lwowskiej z Kazimierzem Kamińskim w roli tytułowej. W tym samym roku ogłosił szereg nowel, m.in. w *Chimerze*, *Nowym Głosie Polskim*, *Przeglądzie Tygodniowym*, *Słowie Polskim*. Po konflikcie z władzami szkolnymi — w wystawionej w 1907 sztuce „Szkoła” krytykował stosunki w szkolnictwie galicyjskim — przeniósł się do Warszawy. Zajmował się dramatopisarstwem i publicystyką (w 1914 był sekretarzem redakcji *Kuriera Polskiego*). Po wybuchu wojny jako poddany austriacki został ewakuowany do Moskwy. Pracował jako tłumacz i współpracował z wydawaną tam pra-

są polską: *Gazetą Polską* i *Tygodniem Ilustrowanym* (1916–18). W 1918 wrócił do Warszawy i rozwiódł się z żoną. W okresie międzywojennym głównie tworzył i tłumaczył komedie oraz farsy dla scen stolicy. Pracował również jako urzędnik, następnie cenzor filmowy. Pisywał nadal do prasy warszawskiej, m.in. zamieszczał recenzje teatralne w *Kurierze Polskim* (1926), felietony w *7 Dni* (1930–31), artykuły w *Wiadomościach Filmowych* (1934–35). W 1933 obchodzono 30-lecie jego pracy dramatopisarskiej. W 1935 ożenił się z Heleną Korff, znaną śpiewaczką operową. W czasie II wojny światowej mieszkał nadal w Warszawie. W 1944 zamieszczał w wydawanym przez niemieckie władze okupacyjne *Nowym Kurierze Warszawskim* recenzje i notatki, za co po wojnie został zawieszony w prawach członka Związku Literatów Polskich (1946–48). Od 1945 mieszkał w Poznaniu; tu zmarł 22 sierpnia 1955; pochowany w Warszawie.

T W Ó R C Z O Ś Ć

1. *Dramat Kaliny*. Trzy akty z prozy życia. Wyst. Kr., Lw., Wwa 1902. Wyd. Lw. 1902. W nowej autorskiej red. pt. *Teatr Kaliny* wyst. w 1933: Kr., Wwa, Pozn. (tu pt. *Pan Kalina pisze sztukę*).
2. *Szkoła*. *Sztuka w 4 a*. Wyst. Kr., Wwa, Lw., Łódź, Pozn. 1907. Wyd. Brody 1908.
3. *Balwierz zakochany*. *Fantazja w 3 a*. Wyst. Wwa 1921 (z muzyką S. Tymienieckiego). Niedruk.

Nadto wiele innych komedii i fars wyst. głównie w Warszawie (niewyd.), m.in.: *Pan Adam*, *Poczekalnia I klasy*, *Ludzie tymczasowi*, *Para nie para*, *Fura słomy*, *Droga do piekła* – oraz przekłady.

O P R A C O W A N I A

- NK 14 (1973); LP
- R. TABORSKI. *Pol. słownik biogr.* 12 (1966–67). — E. WYSIŃSKA. *Obraz lit. pol. S. 5 t. 2* (1969). — J.J. LIPSKI. *Warszawscy „pustelnicy” i „bywalscy”*, T. 2. Wwa 1973.

A.P.

KAZANIA GNIEŹNIEŃSKIE ok. 1411

Zbiór kazań w ogólnej liczbie 103, w tym 93 łacińskich i 10 w języku polskim; pisany duktem gotyckim przez pięć rąk na 190 kartach. Większość łacińskich (71) stanowi jedną z wielu kopii słynnego w Europie na przełomie XII i XIII w. kaznodziei Peregrinusa z Opola, wówczas przeora konwentu dominikańskiego w Raciborzu; proveniencji pozostałych nie ustalono. Liczne glosy dowodzą, iż wygaszono je również po pol-

sku. Teksty polskie, zapisane wraz z kilkoma łacińskimi oraz licznymi glosami jedną ręką, tworzą cztery kazania na Boże Narodzenie (1–2, 7–8) oraz o świętych: Janie Chrzcicielu (3), Marii Magdalenie (4), Wawrzyńcu (5), Bartłomieju (6) i Janie Ewangelście (9–10). Są one — zapewne wszystkie — przekładami bądź przeróbkami utworów obcych; jako wzory autorskie kilku z nich rozpoznano prace Konrada Waldhausena z Austrii (1), Peregryna z Opola (2 i częściowo 10), Hieronima z Pragi (7), prócz tego wykryto bezpośrednie lub pośrednie zapożyczenia z *Legendy złotej* Jakuba de Voragine, z Jana z Holešowa i in. Pod względem retorycznym mają znamiona ujęć popularnych na użytek ludu; wyjątkiem jest kazanie o św. Bartłomieju, zbudowane według reguł uczonej ars sermonandi. Zarazem wyraźna dążność do ozdobnej rozbudowy wypowiedzi spowodowała niespotykane powikłanie ich stylu. Treść obfituje w materiał apokryficzny i anegdotyczny. Język kazań wykazuje niektóre dialektałne cechy wielkopolskie, jednakże cały zbiór powstał na terenie diecezji krakowskiej tuż po 1409. Według poważnych danych, autorem kazań polskich mógł być wielkopoleśnik Łukasz z Wielkiego Koźmina, bakałarz praski (1395), mistrz (od 1403) i rektor Akademii Krakowskiej (1411), w 1409 rektor szkoły w Beszowej, pracowity i świadomy wartości języka ojczystego kaznodzieja i postylograf, zmarły prawdopodobnie w 1412. Teksty polskie w zbiorze mogą być autografem ich twórcy. Nazwa „gnieźnieńskie” pochodzi od miejsca odkrycia (XIX w.) i przechowywania rękopisu.

W Y D A N I A

Zabytek dawnej mowy polskiej. Wyd. T.A. Działyński. Pozn. 1857; wyd. kryt.: *Kazania gnieźnieńskie*. Teksty i glosy rkpsu wyd., uwagami i słownikiem opatrzył W. Nehring. *Rozpr. AU Wyzd. Filol.* t. 25 (1897) i odb. Kr. 1896; *Kazania gnieźnieńskie*. Podobizna, transliteracja, transkrypcja. Wyd. S. Vrtel-Wierczyński. Pozn. 1953. (Słownik oprac. I. Reślińska). *Fragm. ogł. m.in.:* W. Tańczycki. *Najdawniejsze zabytki języka polskiego*. Kr. 1927 *BN I*, 104; toż wyd. nast.: Wr. 1949, 1951, 1967, 1975; S. Vrtel-Wierczyński: *Wybór tekstów staropolskich*. Lw. 1930; toż wyd. nast.: Wwa 1950, 1963, 1969, 1977; tenże: *Średniowieczna proza polska*. Wyd. 2 zmien. Wr. 1959 *BN I*, 68; W. Wydra, W.R. Rzepka: *Chrestomatia staropolska*. Teksty do roku 1543. Wr. 1984; toż wyd. 2 popr. i uzup. Wr. 1995. — *Cały świat nie pomieszczyłby ksiąg. Statopolskie opowieści i przekazy apokryficzne*. Wyd. W.R. Rzepka, W. Wydra. Wwa–Pozn. 1996.

Rkps Bibl. Kapitulnej w Gnieźnie sygn. Ms. 24.

J. ŁOŚ: Przegląd językowych zabytków staropolskich do r. 1543. Kr. 1915; wyd. 2 zmien. pt. Początki piśmiennictwa polskiego. Lw. 1922. — Z. STIEBER: O stylu „Kazań gnieźnieńskich”. *Prace Polon.* 10 (1952); przedr. w: Świat językowy Słowian. Wwa 1974. — J. WOLNY: Łaciński zbiór kazań Peregryna z Opola i ich związek z tzw. „Kazaniami gnieźnieńskimi”. *Sredniowiecze. Studia o kulturze.* T. 1. Wwa 1961. — T. BRAJERSKI: Latynizmy w Kazaniach gnieźnieńskich. *Studia językozn. poświęcone [...] S. Rospondowi.* Wr. 1966; przedr. w: O języku polskim dawnym i dzisiejszym. Lubl. 1995. — K. PISARKOWA: O składni Kazań gnieźnieńskich: partykula „c”, „ci”. *Studia z pol. składni hist.* 1. Wr. 1976. — TAŻ: Tekst o teście w „Kazaniach gnieźnieńskich”. *Tamże.* 2. Wr. 1978. — B. MATUSZCZYK: W sprawie pisowni typu „kralefniy parity” w „Kazaniach gnieźnieńskich”. *Rocz. Hum.* 39/40 (1991/1992). — T. MICHAŁOWSKA: Średniowiecze. Wwa 1995 i wyd. nast.

T.W.

KAZANIA ŚWIĘTOKRZYSKIE XIII w.

Najstarszy zabytek prozy polskiej. Obejmuje fragmenty należące ongiś najpewniej do zwodu służącego potrzebom całego roku kościelnego. Są to początkowe bądź końcowe urywki pięciu kazań na dni: św. Michała (29 IX), św. Mikołaja (6 XII), Bożego Narodzenia (25 XII), Trzech Króli (6 I), święta Oczyszczenia (Matki Boskiej Gromniczej, 2 II) — oraz całkowity tekst kazania na dzień św. Katarzyny (25 XI). Według dotychczasowych poglądów, stanowią dzieło oryginalne, dostrzeżono w nim jednak ślady wpływów czeskich. Kompozycja zgodna z regułami ars sermonandi, scholastyczna enumeracja, alegoreza, kunsztowna rytmika i rymy stosowne do ars dictandi, fragmenty łacińskie (czyniące z tekstu twór dwujęzyczny) — dowodzą uczonego charakteru kazań i przeznaczenia dla słuchacza elitarnego w nieustalonym dotąd środowisku feudalnym, zapewne na jednym z dworów książęcych. Zwód powstał przypuszczalnie w początkach drugiej połowy XIII w., zachowane jego części, pisane minuskułą gotycką, pochodzą już z kopii sporządzonej na pergaminie w pierwszej połowie w. XIV. Język zabytku, obok uderzających archaizmów, odznacza się świadomym celem wypracowaniem. Dialektalne jego cechy wskazują na północnomalopolski rodowód autora bądź kopisty. W nieustalonym dziś czasie manuskryptu użyto do robót introligatorskich. Ocalałe urywki tkwiły w oprawie kodeksu, sporządzonej zapewne w benedyktyńskim klasztorze Św. Krzyża lub (wcześniej?) w filialnym eremie benedyktynów pod wezwaniem św. Marii Magdaleny koło Leżajska. Sam

tekst kazań powstał prawdopodobnie również w środowisku benedyktyńskim. Zachowane fragmenty odkrył w 1890 w Petersburgu Aleksander Brückner.

WYDANIA

A. Brückner: Kazania świętokrzyskie. *Prace Filol.* 3 (1891) i odb.; P. Diels: Die altpolnischen Predigten aus Heiligenkreutz. Mit Einleitung, Übersetzung und Wortverzeichnis herausgegeben. Berlin 1921; W. Taszycki: Najdawniejsze zabytki języka polskiego. Kr. 1927 *BN* I, 104; toż wyd. nast.: Wr. 1949, 1951, 1967, 1975; S. Vrtel-Wierczyński: Wybór tekstów staropolskich. Czasy najdawniejsze do roku 1543. Lw. 1930; toż wyd. nast.: Wwa 1950, 1963, 1969, 1977; J. Łoś i W. Semkowicz: Kazania tzw. świętokrzyskie. Kr. 1934 (wyd. kryt. w transliteracji i transkrypcji, z reprodukcją fototyp.); S. Vrtel-Wierczyński: Średniowieczna proza polska. Wyd. 2 zmien. Wr. 1959 *BN* I, 68; W. Wydra, W.R. Rzepka: Chrestomatia staropolska. Teksty do roku 1543. Wr. 1984; toż wyd. 2 popr. i uzup. Wr. 1995. Rkps Bibl. Nar. w Wwie. nr 8001.

OPRACOWANIA

NK 1 (1963); 3 (1965) Addenda; LP

J. ŁOŚ: Przegląd językowych zabytków staropolskich do r. 1543. Kr. 1915; wyd. 2 zmien. pt. Początki piśmiennictwa polskiego. Lw. 1922. — J. KRZYŻANOWSKI: O artyzmie „Kazań świętokrzyskich”. *Studia nad książką poświęconie pamięci K. Piekarskiego.* Wr. 1951. — S. URBAŃCZYK: U progu polszczyzny literackiej. *Slavica Pragensia* 4 (1963); przedr. w: Prace z dziejów języka polskiego. Wr. 1979. — M. ZĘBATY-MICHALAKOWA: „Asi” czy „a si” w „Kazaniach świętokrzyskich”. *Jez. Pol.* 44 (1964) z. 2. — E. OSTROWSKA: O artyzmie polskich średniowiecznych zabytków językowych. *Zesz. Nauk UJ* 154 *Prace Językozn.* z. 20 (1967); fragm. przedr. pt. Kompozycja i artyzm językowy „Kazań świętokrzyskich”. W: *Z dziejów języka polskiego i jego piękna.* Kr. 1978. — J.O. FERRELL: Voiced and Voiceless Consonants in the Spelling System of the „Kazania świętokrzyskie”. *Studia linguistica Alexandro [...] Issatschenko [...] oblata.* Lisse 1978. — A.M. SCHENKER: On the Bohemianisms in Kazania świętokrzyskie. *Studia slavica [...] Riccardo Picchio dicata.* 2. Roma 1986. — H.G. LUNT: Dwie zagadki Kazań świętokrzyskich: „barancha” i „oblcenim”. *Jez. Pol.* 1987 z. 1. — S. URBAŃCZYK: Zmartwienia wydawców „Kazań świętokrzyskich”: „baraniec” i „oplcenia”. *Tamże.* — M. DERWICH: „Kazania świętokrzyskie” a benedyktyni łysogórscy. *Acta Universitatis Wratislaviensis* 1112 *Historia* 76 (1989). — TENŻE: Benedyktyński klasztor Św. Krzyża na Łysej Górze w średniowieczu. Wwa 1992. — T. MICHAŁOWSKA: Średniowiecze. Wwa 1995 i wyd. nast. — R. SKRZYNIARZ: „Kazania świętokrzyskie” a bożogrobcy. *Arch., Bibl. i Muzea Kościelne* 64 (1995). — TENŻE: „Kazania świętokrzyskie”. Przepowiadanie w XIII wieku. Lubl. 2001.

T.W.

KENIG Józef

1821–1900

Inna pisownia nazwiska: Koentig, Kōnig.

Urodzony 16 lutego 1821 w Płocku; syn Teofila, urzędnika skarbowego, i Józefy z Romanowskich, primo voto Sławęckiej. Uczęszczał do Gimnazjum św. Anny w Krakowie, a następnie studiował na wydziale filozoficznym Uniwersytetu Jagiellońskiego. W 1837 przerwał studia i powrócił do Królestwa. Na jakiś czas zatrzymał się u krewnych w Chrabkowie w Proszowskiem, następnie przebywał w Kielcach. Tam w 1839 złożył egzamin dojrzałości i rozpoczął aplikanturę sądową w Warszawie. Obracał się w kręgach Cyganerii warszawskiej, należał do Cechu Głupców z przydomkiem Serio. Debiutował w 1841, ogłaszając w *Nadwiślaninie* trzy artykuły (m.in. „Sztuka i artyści”), a w *Gazecie Warszawskiej* szkic satyryczno-obyczajowy „O dandyzmie w Warszawie” (nr 120–134 z przerw., podp. K...). W 1843 zrezygnował z pracy w sądownictwie na rzecz dziennikarstwa. Wszedł w skład redakcji *Gazety Warszawskiej*, w której od 1845 redagował dział polityczny, a po śmierci Antoniego Lesznowskiego objął w 1859 redakcję gazety, przyczyniając się wydatnie do jej unowocześnienia. Uprawiał krytykę artystyczną, koncentrując się początkowo na malarstwie. Poruszał także problemy ochrony zabytków, sprawy muzealnictwa, szkolnictwa artystycznego. Oprócz publicystyki politycznej zajmował się następnie krytyką teatralną i muzyczną. Przez wiele lat prowadził felieton teatralny i ogłaszał artykuły na temat teatru. Był jednym z najpopularniejszych dziennikarzy warszawskich tych lat. W 1868 poślubił Salomeę Palińską, aktorkę scen warszawskich. W 1881 należał do komitetu pracującego nad reformą sceny. W 1889 wskutek nieporozumień ze Stanisławem Lesznowskim, właścicielem *Gazety Warszawskiej*, opuścił redakcję i przeszedł do redakcji *Słowa*, gdzie działał jako publicysta polityczny i recenzent teatralny. Współpracował także z innymi pismami warszawskimi, m.in. *Tygodnikiem Ilustrowanym* (od 1886), z *Niwą* (1889–92) i z *Ateneum* (1890–95). W 1895 ogłosił w *Bibliotece Warszawskiej* (i osobnej odbitce) broszurę polityczną „Sprawa chińsko-japońska”. Trzykrotnie obchodzone jubileusz jego pracy dziennikarskiej, w 1871, 1884, 1891. Zmarł 13 marca 1900 w Warszawie; pochowany na Cmentarzu Powązkowskim.

OPRACOWANIA

NK 8 (1969), 9 (1972).

S. KOZAKIEWICZ: Początki krytyki artystycznej w Warszawie (1818–1845). *Mater. do Studiów i Dyskusji...* 1951 nr 6. — A. PROKOP: O działalności krytycznej J.K. w l. 1841–1860. *Sztuka i Krytyka* 1956 nr 1/2 s. 201–234.

— H. SECOMSKA. *Pol. słownik biogr.* 12 (1966–1967). — S. KAWYN: Wstęp do: *Cyganeria warszawska*. Wr. 1967 BN I, 192. — M. PIEKUT: J.K. o sztuce aktorskiej i krytyce teatralnej. *Pol. krytyka teatr. w XIX w.* Wwa 1994.

A.P.

KĘMPSKI Adam

XVIII w.

Inna forma nazwiska: Kempski.

Urodzony w pierwszym dziesięcioleciu XVIII w.; syn Michała, podczaszego steżyckiego, i Teresy z Czarnkowska. Uczył się w Szkołach Nowodworskich w Krakowie, w 1721 był uczniem klasy gramatyki i debiutował w druku czterowerszem pomieszczonym w wydaniu sztuki profesora Franciszka Mitulskiego „Imago salutis humanae”. Następnie studiował (prawdopodobnie prawo) w Akademii Krakowskiej; był kolegą Jacka Ogrodzkiego, który w 1730–31 sporządził odpis dwóch zbiorów przyspiewek mazowieckich („Pieśni wiejskie” i „Pieśni mazowieckie”), zebranych przez K. i przywiezionych do Krakowa. Ok. 1735 (lub nieco wcześniej) K. związał się z marszałkiem nadwornym Franciszkiem Bielińskim. Gdy w 1742 F. Bieliński otrzymał marszałkostwo wielkie koronne, K. został sekretarzem łaski marszałkowskiej i urząd ten piastował do jego śmierci w 1763. Zbliżył się wówczas do środowiska literackiego skupionego wokół Biblioteki Załuskich; w 1753 jako autor wierszy polskich uczestniczył w Akademii Mariańskiej Józefa Andrzeja Załuskiego. Wiersze jego chwalili J.A. Załuski, Jan Andrzej Janocki i Stanisław Konarski. W 1741–42 otrzymał od ojca zapis wsi Starogród w ziemi czerkskiej, którą w 1763 przekazał swej córce, Marianie. Zmarł pod koniec lat sześćdziesiątych.

TWÓRCZOŚĆ

1. Myśli o Bogu i człowieku w mowie człowieka i ducha wyrażone. Księga pierwsza. Wwa 1756.
2. Muzy polskie do Najjaśniejszych Królów Ksawerego i Karola, powracających z wojny na ziemię do Warszawy roku 1757. [Wwa] 1757.
3. Muzy polskie do Najjaśniejszych Królów Ksawerego i Karola, śpieszących na wojnę po przezimowaniu w Warszawie. [Wwa] 1758.
4. Na Nowy Rok 1763 do Jaśnie Wielmożnej Pani Bielińskiej, wojewodziny chełmińskiej. B.m.r. Pod krypt. A.K.S.L.W.K.
5. Pasterz do króla. B.m.r. Pod krypt. A.K.B.

Przekłady

6. H. Grotius: O prawdzie wiary chrześcijańskiej. Tłum. 1766. Wwa b.r.

Zbiory Pieśni wiejskich i Pieśni mazowieckich wyd. Cz. Hernas (w kalinowym lesie. T. 2. Wwa 1965). Listy do J.A. Załuskiego zachowane w rkpsach koresp. Załuskiego w Bibl. Nar.

OPRACOWANIA

NK 5 (1967).

R. SKULSKI: K. „Myśli o Bogu i człowieku”. *Pam. Lit.* 1938 i odb. — W. BOROWY: O poezji polskiej w w. XVIII. Kr. 1948; wyd. 2 Wwa 1978. — Cz. HERNAS: W kalinowym lesie. T. 1–2. Wwa 1965. — J. PLATT: Topos marności w poezji polskiego Oświecenia. *Wiek Oświecenia* 9 (1993). — E. RESSEL: A.K. a kultura ludowa późnego baroku. *Między Barokiem a Oświeceniem*. Olsztyn 1996.

E.A.

KICIŃSKI Bruno

1789–1844

Urodzony 7 października 1797 w Lachowicach (pow. stryjski) w Galicji; syn Piusa, b. dyrektora Gabinetu Stanisława Augusta i kasztelana połanieckiego, od 1806 hrabiego galicyjskiego, i Franciszki z Cieciszowskich. Po śmierci matki (w marcu 1802) wychowywał się w Łucku u dziada ciotecznego, biskupa łuckiego, Kaspra Cieciszowskiego. Od jesieni 1805 kształcił się na jego koszt w Theresianum w Wiedniu, a od jesieni 1807 — w kolegium pijarskim w Warszawie na Żoliborzu (z Józefem Brykczyńskim, Antonim Borzewskim, Ferdynandem Chotomskim). Wakacje spędzał w warszawskim domu krewnych ze strony matki — Lelewełów; zaprzyjaźnił się z Joachimem Lelewelem. Twórczość literacką rozpoczął już w kolegium (w 1811 przekładał sielanki Salomona Gessnera, w 1812 „Przemiany” Owidiusza). Po ukończeniu nauki w lipcu 1814 wyjechał do majątku ojca Siechów koło Lwowa; pod koniec roku rozpoczął (z inicjatywy J. Lelewela, Józefa Zawadzkiego i Czartoryskich) starania o założenie we Lwowie *Pamiętnika Lwowskiego*, co sfinalizowane zostało w 1816, już po wyjeździe K. ze Lwowa. W druku debiutował w 1814 (przekładem romansu sensacyjnego), pisał do *Tygodnika Wileńskiego* i *Pamiętnika Warszawskiego* (1815), jego utwory ukazywały się również na łamach *Pamiętnika Lwowskiego* (1816–19). W styczniu 1816 przyjechał do Warszawy; tu ponownie nawiązał kontakt z J. Brykczyńskim i A. Borzewskim, a także z Szymonem Konopackim. Za protekcją przyjaciela ojca, Augusta Kickiego, został sekretarzem (do spraw Galicji) w Komisji Handlowej Trzech Dworów; za pracę tę, ukończoną na wiosnę 1817, uzyskał Order Św. Stanisława (klasy IV). W maju 1816 wyjechał na pięć miesięcy jako sekretarz komisarzy handlowych do Petersburga, był w tamtejszych teatrach, w bibliotekach, zwiedzał Ermitaż, był

przyjmowany na dworze carskim. Po powrocie do Warszawy, z początkiem 1818, podjął wydawanie i redakcję *Tygodnika Polskiego* i *Zagranicznego*, skupiając wokół siebie grono współpracowników, nieformalne towarzystwo przyjaciół-pisarzy zbierających się w jego domu. Pismo składane było w drukarni na Nowolipiu, a od połowy 1818 we własnej, założonej przez K. przy ul. Gęsiej, w nabytej przez ojca nieruchomości. W tym czasie współredaktorem *Tygodnika* został J. Brykczyński, współdziaławiec drukarni. W 1819 pismo wychodziło pod nazwą *Tygodnik Polski*, a od połowy 1820 do 1822 — *Wanda*. Pismo redagowali Franciszek Salezy Dmochowski i Dominik Lisiecki. Od października 1818 wraz z Teodorem Morawskim K. wydawał *Gazetę Codzienną Narodową i Obcą*, która w wyniku kampanii redaktorów o przestrzeganie wolności konstytucyjnej Królestwa (artykuły z 13 i 15 maja 1819) została zamknięta; drukarnię 19 maja czasowo zapieczątowano. Jako kontynuację *Gazety* redaktorzy podjęli wydawnictwo formalnie nieperiodyczne (niepodlegające cenzurze) pt. *Kronika drugiej połowy roku 1819*, a od 1820 *Orzeł Biały*, zawieszony we wrześniu za artykuł Wojciecha Grzymały „Polak Konstytucyjny”. W 1821 rozpoczął K. wydawanie *Kuriera Warszawskiego*, w 1822 odsprzedanego Ludwikowi Adamowi Dmuszewskiemu; w 1822 wydawał *Pamiętnik Zagraniczny*, a w 1823 — pismo *Lech*; periodyki te nie miały jednak większego powodzenia. Od połowy 1820 wydawnictwa K., periodyczne i nieperiodyczne (m.in. „Poezje Stanisława Trembeckiego”, t. 1–3, Wwa 1819–21) drukowane były przy ul. Świętojerskiej, dokąd — po sprzedaży posiadłości przy Gęsiej i nabyciu majątku Grochów — przeniósł swą oficynę. K. był członkiem loży wolnomularskiej Bracia Polacy Zjednoczeni (w 1820 piastował urząd pieczętarza), brał też udział w założeniu Towarzystwa Patriotycznego (1821). 30 maja 1821 ożenił się z Julianną Zaborowską i zajął gospodarowaniem w Grochowie. W 1826 przeniósł się do nowo nabytego Ojrzenia koło Przasnysza, kompletował bibliotekę, urządzał park, zajmował się literaturą przekładową, w 1830 ogłaszał utwory w *Pamiętniku dla Plci Pięknąj*. Do publicznej działalności wrócił w czasie powstania listopadowego, uczestniczył w zebraniach Towarzystwa Przyjaciół Nauk (w 1831 wybrany na członka), ogłaszał poezje i pisma polityczne, współredagował pismo konserwatywne *Polak Sumienny* (1830–31); za napastliwy artykuł na J. Lelewela grożono mu pojedynkiem. Redagował *Orta Białego* (od lipca 1831) i *Pogoń* (lipiec 1831), pisał do *Dziennika Powszechnego* (1830–31), *Kuriera Polskiego* (1831), *Merkurego* (1831) i *Zjednoczenia* (1831). Podobno służył jako szeregowiec w 1 pułku piechoty, ale nie ma na to świadectw. Po powstaniu publikował w *Muzeum Domowym* (1836) i *Piśmiennictwie Krajowym*

(1840) oraz przygotowywał zbiorowe wydania swoich pism. Od 1818 był członkiem Towarzystwa Naukowego Krakowskiego. Zmarł 23 marca 1844 w Ojrzeńcu; pochowany w Krakowie.

T W Ó R C Z O Ś Ć

1. Kobiety. Poema w 2 pieśniach. Wwa 1818. Wyd. nast.: Minkowce 1818; w poz. 10 t. 1.
2. Wiersz do wojsk polskich. Wwa 1830.
3. Oda do ziomków. Wwa 1831.
4. Pieśń wieśniaków polskich. Wwa 1831.
5. Pieśń żołnierska z roku 1794 zastosowana do teraźniejszych okoliczności. Wwa 1831.
6. Śpiew Żydka warszawskiego o Roźnieckim. Wwa 1831. Podp. Lajbus.

7. Dziesięcioro przykazania ojczyzny. [Wwa 1831].
8. Zbiór poezji ... wydanych w czasie powstania narodowego. Wwa 1831. Wyd. 2 Wwa b.r. Cztery z zebranych tu utworów wyszło nadto osob.: Do dyktatora Chłopickiego. Wiersz (b.m.r.); Dwa dni zwycięstw odniesionych pod naczelnym dowództwem Jana Skrzyneckiego. Wiersz (Wwa 1831); Nowa wiara (Wwa 1831); Trzeci Maj na znaną nutę (Wwa 1831).
9. Myśliwy, czyli dwoje oczu za jedno. Komedioopera w 2 a. przerobiona z niemieckiego. Wyst. i wyd. Wwa 1840. (Muzyka: F.K. Zaremba). Wyd. nast. w poz. 10 t. 3.
10. Poezje ... częścią przekładane, częścią oryginalne w 12 tomach. (Wydął autor). T. 1–5 (Oddz. 1). Wwa 1840–1841; t. 6–8 (Oddz. 2). Wwa 1843. (Wyd. nieukończ.).

P r z e k ł a d y

11. J.G. Eichhorn [Ch.A. Vulpius]: Rinaldo Rinaldini, herszt zbójców. Romans historyczny wieku osiemnastego, z niemieckiego. T. 1–2. Wwa 1814. Wyd. nast.: Wwa 1815; t. 1–3. Wwa 1819; t. 1–2. Kr. 1845; t. 1–4. Wwa 1845.
12. Batrachomyomachia Homera, czyli wojna żab z myszami. Lw. 1815. Wyd. 2 w poz. 10 t. 5.
13. J.P.C. Florian: Powieści ... z francuskiego. T. 1–2. Wwa 1816. Niepodp.
14. G.G. Byron: Poematy i powieści z dzieł ... T. 1. Wwa 1820 *Bibl. Romansów, Powieści, Podróży, Biografii, Poematów*. Tu: poema Oblężenie Koryntu i Korsarz.

15. V. Ducange: Walentyna, czyli romans protestancki. Romans historyczny z francuskiego przez Br.Hr.K. Wwa 1821.

16. P. Ovidius Naso: Przemiany. Poema w 15 pieśniach z oryginałem obok i przypisami objaśniającymi. T. 1–3. Wwa 1825–1826. Wyd. nast. w poz. 10 t. 7–8. Wybór oprac. m.in. J. Krókowski. Wr. 1953 *BN* II, 76; całość oprac. A. Krawczuk. Wwa 1995.

17. T.H. Friedrich: Wyprawa satyryczna. Z niemieckiego przekład wolny. Wwa 1830.

18. F. Schiller: Maria Stuart. Tragedia w 5 a., przerobiona z ... przez P. Lebrun. Wwa 1830. Wyst. Wwa 1862.

19. C.J. Rouget de Lisle: Hymn wojenny marsylczyków. Wwa 1831.

20. V. Hugo: Wybór poezji pomniejszych. Wwa 1840.

21. L. Schefer: Brewiarz świecki. Wwa 1843.

Wiersze K. przedr. antologii, m.in.: *Poezja polska 1800-1830*. Wwa 1984; *Poezja i łowy*. Wr. 1994.

O P R A C O W A N I A

NK 5 (1967), 6/2 (1972); LP

K.W. WÓJCICKI: Warszawa, jej życie umysłowe i ruch literacki w ciągu lat trzydziestu (od 1800 do 1830 r.). *Bibl. Warsz.* 1878 t. 2, 1879 t. 1–3 i odb. Wwa 1880; wyd. nast. oprac. Z. Lewinówna. W: *Pamiętniki dziecka Warszawy i inne wspomnienia warszawskie*. T. 2. Wwa 1974. — A. NOWICKI: Pionier dziennikarstwa polskiego. *Przeł. Tyg.* 1879. — B. ERZEPKI: Listy hr. B.K. do Antoniny Cieciszowskiej pisane z Petersburga w r. 1817. *Dzienn. Pozn.* 1896 nr 204–228 i odb. — *Księga jubileuszowa „Kur. Warsz.”* Wwa 1896 [tu: życiorys B.K. i listy]. — A. KRAUSHAR: Wolność druku i dziennikarstwo warszawskie. Wwa 1902. — TENŻE: Senator Nowosiłcow i cenzura za Królestwa Kongresowego (1819–1829). *Kr.* 1911. — A. BAR: Kumoszki na Parnasie. *Kr.* 1947. — A. KOWALSKA: Warszawa literacka w okresie przełomu kulturalnego 1815–1822. Wwa 1961. — D. KAMOLOWA: B.K. i jego czasopisma. *Rocz. Hist. Czasopiśmiennictwa Pol.* 3 (1963) z. 1. — J. ŁOJEK: Memoriał B.K. w sprawie „Gazety Codziennej Narodowej i Obcej” (1819). *Tamże* 4 (1965) z. 2. — M. TYROWICZ: *Pol. słownik biogr.* 12 (1966–1967). — A. SŁOMKOWSKA: Dziennikarze warszawscy. Szkice z XIX w. Wwa 1974. — W. PUSZ: „Nowy Parnas” przedromantycznej Warszawy. B.K. i grono jego współpracowników. Wr. 1979. — B. ZAKRZEWSKI: „Za Varsoviennę” C. Delavigne. *Zesz. Nauk. UG. Hist. Lit.* 1986 nr 10/11. — Z. ANCULEWICZ: Geneza „Kuriera Warszawskiego”. Okres redakcji B.K. *Kwart. Historii Prasy* 1991 nr 2. — W. PUSZ: B.K. – pierwszy i ostatni hrabia – redaktor *Romantycy i Warszawa*. Wwa 1996. — TENŻE: Między poetą a wieszczem, czyli o powodach bycia literatem w dobie przedromantycznej. *Od Oświecenia do Romantyzmu. Prace ofiarowane P. Żbikowskiemu*. Rzeszów 1997. — TENŻE: Wokół periodyków B.K. „Orzeł Biały” i sejmiki uzupełniające skład posłów (styczeń – luty 1820). *Wiek Oświecenia* 13 (1998).

E.A.

KIERMASZ WIEŚNIACKI
1613–1615

Zbiór wierszy miłosnych, obyczajowych, fraszek oraz żartów związanych w sposób widoczny z Krakowem i zwyczajami polskiego karnawalu. Powstał najpewniej w 1613–15. Kompozycją

nawiązuje do ówczesnej mody europejskiej, treść zawiera rodzime, w których jako twórca docho- dzi do głosu warstwa wieśniacza. Nieznany autor ukrył się pod pseudonimem Jan z Wychylówki.

WYDANIA

Kiermasz wieśniacki albo rozgwara Kmosia z Bar- toszem na Zawisłu. [Kr. 1613–1615, druk. B. Skal- ski?]. Wyd. nast.: [Kr. po 1618]; b.m.r.; przedr. T. Wierzbowski. Wwa 1902 *Bibl. Zapomnianych Poetów i Prozaików Pol. XVI–XVII w.* t. 17; wyd. kryt. K. Badecki: *Polska liryka mieszczańska*. Lw. 1936 *Zabytki Piśmiennictwa Pol.* t. 7. Wybór przedr.: *Cztery wieki fraszki pol.* Wwa 1937; toż Wwa 1957; S. Czernik: *Humor i satyra ludu polskiego*. Wwa 1956 (tu: pieśń Mazurowie mili...); M. Hernasowa: *Polska litera- tura mieszczańska XVII w.* Wr. 1956; *Księgi bumo- ru pol.* Łódź 1958; *Poeci renesansu*. Wwa 1959; *Wień- pańszczyzniana w lit. pol. w. XV–XIX*. Wwa 1972. Egz. wyd. 1 *Bibl. Królewska* w Berlinie sygn. Zo 8724; unikat wyd. 2 *Bibl. UW*; egz. wyd. 3 (zdefekt.) Ossol.

OPRACOWANIA

NK I (1963), LP (hasło: Sowizdrzalska literatura).

M. DEUSKA: *Studia z historii i teorii wersyfikacji pol- skiej*. T. 2. Kr. 1950; wyd. 2 Wwa 1978. — S. GRZESZCZUK: *Błażeńskie zwierciadło*. Kr. 1970; wyd. nast. Kr. 1994. — TENŻE: *Polska literatura plebejska z przełomu XVI i XVII w.* Kr. 1970. — J. KOTARSKA: *Poetyka popularnej liryki miłosnej XVII w. w Polsce*. Gdańsk 1970.

I.T.

z KIJAN JAN

zob. SOWIZDRZAL NOWY

KILIŃSKI Jan

1760–1819

Urodzony w 1760 w Trzemesznie; syn Augustyna, majstra murarskiego, i Marcjanny. Uczył się w szkole parafialnej w Trzemesznie. Około 1780 osiadł w Warszawie, ok. 1789 został majstrem szewskim i poślubił Mariannę Rucińską; od 1789 był właścicielem kamienicy na Szerokim Dunaju. W sierpniu 1791 został wybrany na deputata Starej Warszawy, w kwietniu 1792 i 1793 (po Sejmie Grodzieńskim) na radnego. Należał do sprzyświeżania przygotowują- cego insurekcję 1794 i odegrał w nim ważną rolę. W czasie powstania jako jedyny przedstawiciel rze- mieślników wszedł (19 kwietnia) do Rady Zastępczej Tymczasowej z przydziałem do Wydziału Skarbo- wego i Deputacji Indagacyjnej i Paszportowej. Poc- zątkowo ściśle związany z lewicą powstańczą (czło-

nek klubu jakobinów), następnie pozyskany przez króla, 9 maja uisłował przeciwstawić się samosądowi ludowemu. Po wypadkach 28 czerwca drastycznie przeprowadzał rekrutacje do armii tzw. ludzi luź- nych. Był zastępcą radcy Rady Najwyższej Narodo- wej. Na początku lipca otrzymał nominację na puł- kownika milicji Księstwa Mazowieckiego i upoważ- nienie do uformowania 20 regimentu piechoty. Odtąd zajmował się głównie swym regimentem, do- wodził nim w obronie Warszawy przed Prusakami; był dwukrotnie ranny. Po Maciejowicach wysłany do Poznania dla zorganizowania powstania, dotarł tam po klęsce radziejewskiej. Aresztowany przez Prusa- ków, następnie na żądanie władz rosyjskich przeka- zany został do Warszawy, skąd 24 grudnia w grupie sześciu najwybitniejszych przywódców insurekcji wywieziono go do Petersburga i osadzono w twier- dzy Piotropawłowskiej. Zwolniony 3 grudnia 1796 przez Pawła I, wrócił do Warszawy; w marcu 1797 wydany został przez władze pruskie za granicę. Schorowany i bez środków do życia, udał się do Wil- na, gdzie — oskarżony o udział w sprzyświeżeniu Fau- styna Ciecierskiego — został ponownie aresztowany i wywieziony w głąb Rosji. Około 1798 powrócił do Wilna, gdzie do grudnia 1802 prowadził warsztat szewski. Następnie w celu uregulowania spraw ma- jątkowych udał się do Warszawy i podjął starania u władz pruskich o zezwolenie na stały pobyt. Uzyskał je we wrześniu 1803 z warunkiem złożenia przysięgi homagialnej, co zrobił 12 grudnia tego roku. Odtąd prowadził warsztat szewski w Warszawie. W czasach Księstwa Warszawskiego obrany został ponownie radnym miejskim; za okupacji austriackiej (1809) i rosyjskiej (1813) był internowany jako niebezpiecz- ny rewolucjonista. W 1811, po śmierci pierwszej żony, poślubił Anastazję Jasińską. Za Królestwa Kongresowego uzyskał emeryturę pułkownikowską. Dzieje K. weszły do rewolucyjnej legendy naro- dowej. Zmarł 28 stycznia 1819 w Warszawie; pochowany na Cmentarzu Powązkowskim.

TWÓRCZOŚĆ

1. Nieszczęśliwy i smutny dla mnie przypadek do- stania się w niewolę pruską roku 1794, tzw. Pierwszy pamiętnik. Powst. 1795. Wyd. bez tyt. T. Działyński. Brzeg 1828 (wyd. niepełne). Wyd. nast. pełne: *Pamiętniki ...* Wyd. z autografu i wstęp oprac. K.W. Wój- cicki. Wwa 1830 [właśc. 1831]; Wwa 1831 [właśc. Lw. 1833, nakład skonfiskowany przez policję austriacką w 1834]; Pozn. 1850 (pt. *Historia...*); Pozn. 1860 *Pamiętniki z XVIII w.* 1; Paryż 1868 *Bibl. Lud. Pol.* 55; Lw. 1881; Pozn. 1882; Lw. 1894; Wwa 1907; Wwa 1918 *Skarbiec Pol.* wyd. wg ed. K.W. Wójcickiego i postłowie oprac. S. Herbst (pt. *Pierwszy pamiętnik*) w: *Pamiętniki*. Wwa 1958 *Bibl. Pam. Pol. i Obcych*. Wersja szersza od druk. w rkpśie *Bibl. Pol.* w Paryżu.

2. Drugi pamiętnik, nieznanymi, o czasach Stanisława Augusta. Powst. 1814–1818. Fragm. wyd. J.I. Kraszewski. *Rocz. Tow. Hist.-Lit. w Paryżu R. 1767*. Paryż 1868 (tu: tekst zeznań złożonych przez K. w śledztwie petersburskim 1795). Całość wyd. i wstęp oprac. A. Kraushar. Kr. 1899. Wyd. nast.: Kr. 1900; Kr. 1906; z autografu wyd. i postłowie oprac. S. Herbst (pt. Drugi pamiętnik) w: Pamiętniki, jw. poz. 1 (tu: własnoręczny życiorys K. z 1809).

OPRACOWANIA

NK 5(1967), 6/2 (1972).

K.W. WÓJCICKI: Cmentarz Powązkowski pod Warszawą. T. 1–3. Wwa 1855–1858; wyd. 2 fotoofs. Wwa 1979. [W r. 3 testament K.]. — A. KRAUSHAR: Okruchy przeszłości. Wwa 1913. — T. KORZON: Listy otwarte, mowy, rozprawy, rozbiory. Wwa 1916. — WP: Pierwsze wydania „Pamiętników” K. *Silva rerum* 1927. — W. MAĆIŃSKI: Przyczynki do życiorysu J.K. *Rocz. Hist.* 1932 z. 2. — W. TOKARZ: Insurekcja warszawska. Lw. 1934; wyd. 2 Wwa 1950. — A.M. SKALKOWSKI: Legenda i prawda o K. *Przeł. Wielkop.* 1946 nr 3. — W. BORYS: Na marginesie pierwszego wydania „Pamiętników” K. *Kwart. Hist.* 1958 nr 3. — J. ŁOJEK: Szewc warszawski w historii i tradycji. *Tyg. Demokrat.* 1961 nr 12. — S. HERBST, *Pol. słownik biogr.* 12 (1966–1967). — J. KOSIM: Podanie J.K. z 1802 o stały pobyt w Warszawie w świetle źródeł pruskich. *Warszawa XVIII w.* 2 (1973). — D. CZAPLIŃSKI: Nieznany rękopis K. z Głuchej Puszczy. *Rocz. Kult. Kujaw i Pomorza* 1973/74. — S. SZENIC: Cmentarz Powązkowski 1790–1850. Wwa 1979 [tu: akt zgonu K.]. — J. GŁOWACKI: Pułkownik z Szerokiego Dunaju. Powieść historyczna z XVIII w. Łódź 1990.

E.A.

KIRKOR Adam Honory 1818–1886

Urodzony 21 stycznia 1818 (1819?) przypuszczalnie w Śliwinie koło Mohylewa w rodzinie szlacheckiej; syn Karola i Tekli z Wołodkowiczów. Od 1832 uczęszczał do gimnazjum w Mohylewie, w 1834–38 do II Gimnazjum (Instytutu Szlacheckiego) w Wilnie. W 1838–64 pracował w Izbie Skarbowej Wileńskiej. Debiutował w 1842, ogłaszając sprawozdania teatralne w nrze 84 *Tygodnika Petersburskiego* pt. „Nowiny z Wilna”. Wyrazem zainteresowań teatralnych K. było wydanie w 1843 pisma zbiorowego *Radegast*. W latach następnych współpracował z *Tygodnikiem Petersburskim* (1844–45), w tym też czasie wydał w Petersburgu własnym nakładem pięć zeszytów „Śpiewnika Wiktora Każyńskiego”, zawierającego m.in. nuty do utworów Franciszka Karpińskiego, Józefa Ignacego Kraszewskiego, Władysława Syrokomli (Ludwika Kondratowicza). Ożenił się z aktorką, Heleną Majewską, i w 1845 wyjechał do Odessy, gdzie bezskutecznie starał się o założenie polskiego czasopisma; następnie przebywał w Pe-

tersburgu, skąd przysyłał do wileńskiego *Athenaeum* „Wrażenia petersburskie” (1846). Po powrocie do Wilna wydał trzytomowe pismo zbiorowe pt. *Pamiętniki umysłowe* (1845–46). W 1846 na zlecenie władz rosyjskich odbył podróż po Grodzieńszczyźnie, z której przysyłał sprawozdania pt. „Dziennik podróży”, zawierające charakterystykę nastrojów wśród chłopów. W 1849 został członkiem rzeczywistym wileńskiego Komitetu Statystycznego i w 1850–54 redagował jego roczniki pt. *Pamiętna Książka Wileńskiej Guberni*. Około 1853 nawiązał bliskie kontakty z W. Syrokomlą [Ludwikiem Kondratowiczem], które zostały zakłócone (1857–60), gdy żona opuściła go dla Syrokomli. W 1855 został członkiem rzeczywistym Komisji Archeologicznej Wileńskiej i kustoszem Muzeum Starożytności. Był także członkiem kilku towarzystw naukowych rosyjskich. Nieudane próby wydawania *Tygodnika Literackiego Wileńskiego* spowodowały ogłoszenie zebranych materiałów w sześciotomowym piśmie zbiorowym *Teka Wileńska* (1857–58), a po zamknięciu jej przez cenzurę — wydanie dwu roczników: *Pismo zbiorowe wileńskie na rok 1859* i *Pismo zbiorowe wileńskie na rok 1862*. Patriotyczną opinię publiczną oburzył inicjując w 1858 hołdowniczy album *Na pamiątkę pobytu ... Aleksandra II w Wilnie* (tzw. Album wileńskie). Od 1859 był współwłaścicielem drukarni, którą w 1861 nabył na własność; wydał w niej dużo wartościowych utworów literackich i prac naukowych, także litewskich i rosyjskich. Od 1860 dzierżawił i redagował urzędowy *Kurier Wileński*. W czasie powstania styczniowego był współautorem adresu hołdowniczego szlachty guberni wileńskiej do cara, ogłoszonego w *Kurierze Wileńskim*. W 1864–65 redagował zrasyfikowaną kontynuację *Kuriera* pt. *Wileńskiej wiadomości*. W 1866 ożenił się z Marią z Boczkowskich Korewiną, z którą był związany od 1860. W 1867 wyjechał do Petersburga, gdzie od 1868 wydawał polonofilski dziennik rosyjski *Nowoje uremia*, zawieszony przez władze w styczniu 1871. K. w wyniku tego zbankrutował i musiał opuścić granice Rosji. W 1871 przybył do Krakowa i poświęcił się pracom naukowym z zakresu archeologii, publikując wiele rozpraw z tej dziedziny. W 1872 redagował trzytomowe pismo zbiorowe *Na dziś*. Nawiązał współpracę z *Tygodnikiem Wielkopolskim* (1872–73) oraz z *Opiekunem Domowym* (1875). Od 1873 był członkiem Komisji Historyczno-Archeologicznej i Antropologicznej Akademii Umiejętności, a także kustoszem zbiorów archeologicznych, był też przewodniczącym sekcji wykopalisk. Przez wiele lat utrzymywał bliskie kontakty z Józefem Ignacym Kraszewskim. W 1873 przysyłał mu korespondencje z Petersburga (korzystając z informacji mieszkającej tam żony), przekazywane następnie rządowi francuskiemu. Był współinicjatorem i współredaktorem *Księgi pamiątkowej*

jubileuszu J.I. Kraszewskiego 1879, wydanej w Krakowie w 1881 r. W ostatnich latach życia zajmował się głównie pracami archeologicznymi w Galicji. Zmarł 23 listopada 1886 w Krakowie.

T W Ó R C Z O Ś Ć

1. Istoryczsko-statisticzeskija ocerzki wilen-skoy gubernii. T. 1–2. Wil. 1852–1853.

Niepodp.

2. Przechadzki po Wilnie i jego okolicach. Wil. 1856. Wyd. 2 popr. i uzup. Wil. 1859.

Podp.: Jan ze Śliwina.

3. Wilno i koleje żelazne z Wilna do Peterburga i Rygi oraz do granic na Kowno i Warszawę. Przewodnik z planem, widokami Wilna i mapą kolei żelaznych. Wil. 1863. Wyd. nast.: wyd. 2 przejrz. i powiększone pt. Przewodnik historyczny po Wilnie i jego okolicach z wykazaniem historycznym najbliższych stacji kolei żelaznych. Wil. 1880; reprint: Gdańsk [1991]; wyd. 3 Wil. 1889.

4. Zarys współczesnej literatury rosyjskiej. Pozn. 1873 odb. z *Tyg. Wielkop.*

5. O literaturze pobratymczych narodów słowiańskich. Odczyty publiczne w Muzeum Techniczno-Przemysłowym w Krakowie. Kr. 1874.

6. Obrazki litewskie. Ze wspomnień tułacza Sobarri. Pozn. 1874 odb. z *Tyg. Wielkop.*

7. Litwa i Ruś pod względem historycznym, geograficznym, statystycznym i archeologicznym. Wwa 1875.

Ponadto prace z zakresu archeologii.

Koresp. K. z J.I. Kraszewskim znajduje się w Bibl. Jagiel., z K.W. Wójcickim w Bibl. PAN w Kr. Koresp. z W. Duninem-Marcinkiewiczem ogł. w tegoż: Twory. Mińsk 1984.

O P R A C O W A N I A

NK 8 (1969), 9 (1972); LP.

M. BRENSZTEJN: A.H. Kirkor, wydawca, redaktor i właściciel drukarni w Wilnie od roku 1834–1867. Wil. 1930. — S. KONARSKI: Kirkorowie herbu własnego. Szkic genealogiczny. Londyn 1963. — R. JAMAJKA: A.H. Kirkor, pierwszy badacz pradziejów regionu chrzanowsko-jaworznińskiego. *Zesz. Nauk. Uj.* 171 *Prace Archeol.* z. 9. Kr. 1967. — D. FAJNHAUZ, A.NOSEK. *Pol. słownik biogr.* 12 (1966–1967). — M. STOLZMAN: Z działalności wydawniczej A.H. Kirkora. Pismo zbiorowe „Na dziś”. *Rocz. Hist. Czasopiśmiennictwa Pol.* 1968 z. 1. — TAŻ: *Słownik pracowników książki pol.* Wwa 1972. — S. KIRKOR: Od Heleny do Marii. (Przyczynki do biografii A.H.K.). *Wiadomości* (Londyn) 1973 nr 50. — M. STOLZMAN: Czasopisma wileńskie A.H.K. *Zesz. Nauk. Uj. Prace Historycznolit.* 1973 z. 321. — B. JAROSZEWICZ-KLEINDIENST: W kręgu bohemistycznych zainteresowań A.H.K. *Pam. słowiański* 25 (1975). — S. KIRKOR: Przeszłość umiera dwa razy. Powieść prawdziwa. Kr. 1978.

WA.-Sz.

KISIELEWSKI Jan August 1876–1918

Urodzony 8 lutego 1876 w Rzeszowie; syn Augusta, z wykształcenia prawnika, trudniącego się nauką tańca, i Józefy z Szalajków, nauczycielki szkoły wydziałowej, brat powieściopisarza Zygmunta Kisielewskiego. Wydalony w 1894 w szóstej klasie z gimnazjum w Tarnowie za działalność w tajnym kółku patriotycznym, zerwał z rodziną i — otrzymawszy niewielki spadek po zmarłej matce — wyjechał do Wiednia. Obracał się w kręgach cyganerii artystycznej, podróżował po Europie. W 1895 powrócił do kraju, zamieszkał w Krakowie i podjął pracę jako kopiaista w kancelarii adwokackiej. Uczęszczał zarazem w charakterze wolnego słuchacza na Uniwersytet Jagielloński i działał w „Zjednoczeniu” — studenckiej organizacji socjalistycznej. Debiutował wystawioną w styczniu 1899 przez Tadeusza Pawlikowskiego komedią „W sieci”, która — podobnie jak grane w tymże roku „Karykatury” — odniosła wielki sukces. W 1899 wyjechał na krótko do Paryża, odbył też wycieczkę na Kaukaz. W 1901–03 przebywał głównie w Paryżu, gdzie w 1901 poślubił Julię Krzyską. W Paryżu i Berlinie zabiegał bezskutecznie o wystawienie swoich sztuk. W 1903 powrócił do kraju i działał w Krakowie. Założył satyryczne pismo *Liberum Veto* i był współtwórcą kabaretu literackiego „Zielony Balonik” (1905). W roku następnym rozwiązał działalność polityczną na terenie Warszawy, wiążąc się z obozem Narodowej Demokracji. Następnie przebywał jakiś czas we Lwowie. Gdy powrócił znowu do Warszawy, zajął się publicystyką oraz krytyką literacką i teatralną. W 1910 nasiliły się objawy nękażącej go od dawna choroby psychicznej i odtąd przebywał co pewien czas w zamkniętych zakładach leczniczych. Zmarł 29 stycznia 1918 w Warszawie; pochowany na Cmentarzu Powązkowskim.

T W Ó R C Z O Ś Ć

1. W sieci. Komedia. Powst. przed końcem maja 1897. Wyst. Kr. 31 stycznia 1899 z podtyt.: Komedia w 5 a. Wyd. z podtyt. Wesoły dramat w 2 częściach a 5 a. Kr. 1899. Wyd. nast.: wyd. zmien. Lw. [1902] pt. W sieci. Wesoły dramat. *Dylogia* 1. W sieci. Komedia. Cz. 2 zob. poz. 4; Wwa 1956 ze wstępem J.Z. Jakubowskiego (współwyd. z poz. 2). Przedr. w poz. 7. Drugie wyróżnienie na konkursie *Kur. Warsz.* w 1898. Przekł. ros. 1902.

2. Karykatury. Komedia. Powst. 1898. Wyst. Kr. 8 kwietnia 1899, Lw., Wwa, Pozn. 1899 (z podtyt.: Studium sceniczne w 4 a.). Ogł. *Ateneum* 1899 (z podtyt. jw.). Wyd. osob. Lw. [1903]. Wyd. nast. Wwa 1924; Wwa 1956 (współwyd. z poz. 1). Przedr. w poz. 7.

Trzecia nagroda na konkursie im. I. Paderewskiego.

Przekł.: czes. wyst. i wyd. 1902, fiń. wyst. 1923, chorw. wyst. 1906, niem. wyd. między 1903 a 1911, słoweń. wyst. 1903.

3. Sonata. Dramat. Wyst. Kr. 28 października 1899 (z podtytuł.: Sztuka w 5 a.); Wyd. Lw. [1902].

4. Ostatnie spotkanie. Komedia. Zob. poz. 1. Wyst. jako odrębna całość Wwa 1903. Wyd. Lw. [1903]. Przedr. w poz. 7.

5. Panmusaion. Lw. 1906. Zbiór rec., felietonów i odczytów.

6. Życie dramatu. Lw. 1907. Zbiór jw.

Wydania zbiorowe

7. Dramaty. Oprac. R. Taborski. Wr. 1969 BVI, 196.

Listy J.A.K. do różnych adresatów w zbiorach Bibl. Jagieli., Muzeum Hist. m. Krakowa, Bibl. Nar. i Ossol., częściowo ogł., m.in.: P. Obrączka: Studia nad życiem i twórczością J.A.K. Opole 1973 [tu: 20 listów z l. 1889–1913].

OPRACOWANIA

NK 14 (1973); LP

A. GRZYMAŁA-SIEDLECKI: J.A.K. W: Na orbicie Melpomeny. Wwa 1966. — R. TABORSKI: *Pol. słownik biograf.* 12 (1966–1967). — T. WEISS: *Obraz lit. pol.* S. 5 t. 2 (1967). — J. MICHALIK: Nietzscheizm w dramatach J.A.K. *Rocz. Komisji Historycznolit.* PAN 10 (1972). — P. OBRĄCZKA: Studia nad życiem i twórczością J.A.K. Opole 1973 [rec.: J. MICHALIK. *Pam. Lit.* 1974 z. 4]. — J. MICHALIK: Kształtowanie tekstów dramatów J.A.K. *Pam. Lit.* 1977 z. 3. — J.A.K. i problemy dramatu młodopolskiego. Red. E. Łoch. Rzeszów 1980 [tu: E. ŁOCH: Meteor Młodej Polski; J. SZUREK: O J.A.K. i młodopolskich zainteresowaniach teatrem japońskim; Z. DARASZ: J.A.K. na scenach krajów słowiańskich; Z. SZUREK: J.A.K. w oczach swoich współczesnych; E. SZUREK: Kalendaryczny przegląd życia i twórczości J.A.K.]. — P. OBRĄCZKA: O J.A. i Zygmuncie Kisielewskich. *Zesz. Nauk. WSP w Opolu. Filol. Pol.* 1986 z. 25. — J.-Z. JAKUBOWSKI: Sztuce wierny, O J.A.K. W: Trwałe przymierze. Wwa 1988. — E. ZIEJKA: J.A.K. niedoszłym stypendystą Muzeum Narodowego Polskiego w Rapperswilu. *Ruch Lit.* 1989 z. 4/5. — TENŻE: J.A.K. nieudana wyprawa po złote rucho. *Rocz. Komisji Historycznolit.* PAN 27 (1990); przedr. w: Paryż młodopolski Wwa 1993. — R. TABORSKI: O elementach teatralnych w tekstach dramatycznych (na kilku wybranych przykładach). *Przeł. Hum.* 1993 z. 2. — M. JANUSZEWICZ: Podkowiński i Kisielewski, czyli malarski wzór i jego literacka transpozycja (w setną rocznicę „Szafu uniesień”). *Litteraria* T. 26 (1995).

A.P.

KISIELNICKA Józefa 1859–1941

Urodzona 1859 w Broniszewicach (pow. Pleszew) w rodzinie ziemiańskiej; córka Andrzeja Skórzeńskiego i Anny z Unrugów. Około 1865, po stracie

majątku, zamieszkała z rodzicami w Montrealu w Kanadzie i tam uczęszczała do szkoły Sacré Coeur. W 1878 powróciła do kraju i zamieszkała w Poznaniu, pracując na pensji Anastazji Warnki. W latach następnych była nauczycielką w domach ziemiańskich. Jako sekretarka ks. Katarzyny Radziwiłłowej wyjeżdżała dwukrotnie do Kairu oraz do guberni tambowskiej w Rosji. W 1889 rozpoczęła pracę literacką, ogłaszając pod pseudonimem Esteja utwory beletrystyczne o tematyce „salonowej”, m.in. w *Gazecie Lwowskiej* (do 1893) i w *Kurjerze Warszawskim* (do 1904). Zdobyły one dość dużą popularność wśród czytelników, wywołując jednocześnie niezbyt pochlebne oceny krytyków. Działalność literacką traktowała K. jako źródło zarobku. Około 1894 wyszła za mąż za Kazimierza Kisielnickiego, właściciela ziemskiego, i zamieszkała w Korzenistem (pow. Kolno). Zaprzestała wówczas prawie zupełnie pisać, zajęła się natomiast działalnością społeczną. W 1905 za udział w demonstracjach patriotycznych odpowiadała przed władzami carskimi. W czasie I wojny światowej uczestniczyła w pracach Rady Głównej Opiekuńczej. Od 1933 mieszkała w Dzierżbi. W 1938 została odznaczona Krzyżem Kawalerskim Orderu Odrodzenia Polski. Zmarła 22 czerwca 1941 w Warszawie.

T W Ó R C Z O Ś Ć

1. Kartki z życia kobiety. Powieść. Wwa [1890]. Wyd. nast. Wwa [1892]. Wyróżniona na konkursie *Kur. Warsz.* w 1888.
2. Fuga Bacha. Powieść. Wwa [1891].
3. Mój testament. Powieść. — Mea. Obrazek kanadyjski. — W sercu garbuska. Powieść. Kr. 1891.
4. Za oceanem. Powieść współczesna. Wwa 1891. Przekł. franc. ok. 1897.
5. W sieci pajęczej. Powieść. Wwa 1892.
6. We czworo. [Powieść]. Wwa [1892]. Współautorka: Własta [J. Dunin-Karwicka].
7. Kto zwyciężca? Nowele. Wwa [1893].
8. Królewicz Kędziorek i królowna Perełka. Wwa [1894]. Wyd. nast. Wwa [1908].
9. Mgławica. Powieść. T. 1–2. Wwa [1895].
10. Nina. Powieść współczesna. Wwa 1903.
11. Ironia życia. Powieść. Wwa 1904.

P r z e k ł a d y

12. E.H. Beecher Stowe: Podjadki szczęścia rodzinne. Opowiadanie. Wwa 1892 (z przedmową tłumaczkii).

OPRACOWANIA

NK 14 (1973); LP

A. POTOCKI: Marek i Ninetka. W: Szkice i wrażenia literackie. Lw. 1903 [przedr. 1892]. — [P. CHMIEŁOWSKI] PChm. *Wielka enc. powsz.* 35–36 (1904). —

M. ROMANKÓWNA. *Pol. słownik biogr.* 12 (1966–1967). — TAŻ: Kilka cech twórczości Estei. *Księga pam. ku czci K. Górskiego*. Tor. 1967.

WA.-Sz.

KITOWICZ Jędrzej 1728–1804

Urodzony 1 grudnia 1728 w Wielkopolsce (na ziemi leszczyńskiej, gostyńskiej lub kaliskiej) w rodzinie prawdopodobnie mieszczańskiej. Kształcił się w szkołach publicznych (z retoryką włącznie) w Warszawie (najpewniej u jezuitów). Następnie, „prosto ze szkół”, podjął służbę dworską. Pierwszym znanym jego chlebodawcą był Michał Lipski, opat komandoryjny lubiński, pisarz wielki i referendarz koronny, z którego dworem K. związany był co najmniej od 1751. W 1759 otrzymał od Lipskiego przywilej na wójtostwo wsi Wieszkowo pod Lubinem, a w 1768 pełnił funkcję sekretarza opata. Na przełomie 1768/69 zaciągnął się w szeregi konfederatów barskich. Początkowo służył w oddziałach Ignacego Malczewskiego; w marcu 1770 jako rotmistrz pułku Antoniego Morawskiego dowodził oddziałem w Poznaniu; następnie pełnił funkcję registratora, sekretarza i kwatermistrza w sztabie Józefa Zaremby i w jego imieniu redagował odezwy i rozkazy dzienne. Z początkiem 1771, z myślą o obraniu stanu duchownego, odsprzedał wójtostwo wieszkowskie i 1 października rozpoczął studia kleryckie w seminarium misjonarzy (externum) przy kościele Św. Krzyża w Warszawie; równocześnie biskup poznańsko-warszawski, Andrzej Stanisław Młodziejowski, podjął w Rzymie starania o uzyskanie dyspensy usuwającej nieznane nam bliżej przeszkody do przyjęcia przez K. święceń kapłańskich. Jednak po pierwszym roku nauki (w lipcu 1772) K. opuścił seminarium. Po krótkim pobycie w Krzwickowicach u M. Lipskiego i Sokolnikach u J. Zaremby podjął pracę sekretarza plenipotenta u biskupa kujawskiego, Antoniego Ostrowskiego. W 1771–76 był nieoficjalnym korespondentem politycznym Lipskiego (w Bibliotece Polskiej w Paryżu dochowało się około 130 listów-gazetek pisanych przeważnie z Warszawy). W tym czasie uzyskał niższe święcenia duchowne, w 1778 tytułowany był kantorem wólborskim. Z początkiem tego roku wziął od A. Ostrowskiego w dziesięcioletnią dzierżawę kilka wsi należących do opactwa łądzkiego i osiedlił się w Koszutach. W 1781 podpisywał się jako proboszcz rzeczycki i komendantz kowalewski, choć na probostwie w Ręczycy osiadł dopiero w 1787, skąd wyjeżdżał do Wólborza, Piotrkowa i Warszawy (tu w 1788 i 1791). W 1793 został kanonikiem kaliskim. W 1796–99 pracował w kancelarii audytora diecezji kujawskiej u Jana Pawła Woronicza; miał wówczas stopień doktora teologii.

Pracę nad pamiętnikami podjął około 1788 i kontynuował w latach dziewięćdziesiątych. Dwa ukończone pamiętniki przekazał testamentem z 1799 do biblioteki misjonarzy warszawskich; początkowo przechowywane były w bibliotece pijarów. Zmarł 3 kwietnia 1804 w Ręczycy.

T W Ó R C Z O Ś Ć

1. Listy (gazetki pisane) do Michała Lipskiego z 1771–1776 w rkpsie Bibl. Pol. w Paryżu sygn. 50. Omów. i fragm. w: K. Sienkiewicz: *Skarbiec historii polskiej*. T. 1. Paryż 1839 s. 17–18; D. Maniewska: *Zagadki życia i twórczości J.K. *Miscellanea staropolskie**. Wr. 1962 *Arch. Lit.* 6 (tu kilka innych listów i dokumentów J.K.).

2. Pamiętniki, czyli historia polska.

Cz. 1 wyd. z kopii ks. Kotowskiego E. Raczyński pt. *Pamiętniki do panowania Augusta III i pierwszych lat Stanisława Augusta przez nieznajomego autora*. T. 1–3. Pozn. 1840 *Obraz Polaków i Polski z XVIII w.* [tekst okrojony]. Wyd. nast. oprac. A. Woykowski. Pozn. 1840 [z nazwiskiem autora].

Cz. 2 wyd. A. Popliński pt. *Pamiętniki ... do panowania Stanisława Poniatowskiego*. Z manuskryptu dotąd drukiem nie ogłoszonego. T. 1–3. Pozn. 1845. Wyd. nast. Pozn. 1886.

Całość wraz z przedmową autora wyd. (wg ed. E. Raczyńskiego i A. Poplińskiego) i wstępem opatrzył W. Zawadzki. T. 1–3. Lw. 1882 *Bibl. Pol.* 29–32. Wyd. nast.: przedr. A. Kaczurba. T. 1–4. Lw. 1882; wyd. (wg autografu i odpisu M. Wiszniewskiego) i wstęp oprac. P. Matuszewska, komentarz Z. Lewinówna. Wwa 1971 *Bibl. Pam. Pol. i Obcych*.

3. Opis obyczajów i zwyczajów za panowania Augusta III. Wyd. E. Raczyński. T. 1–4. Pozn. 1840–1841 *Obraz Polaków i Polski w XVIII w.* 7–10 (tekst okrojony). Wyd. nast. T. 1 [wyd. nieukończ.]. Pozn. 1850; wyd. i wstęp oprac. K.W. Wójcicki. Petersb. 1885; Tarnów 1881 *Bibl. Uniwersalna Arcydział Pol. i Obcych*; wyd. i wstęp oprac. W. Zawadzki. T. 1–2. Lw. 1883 *Bibl. Pol.* 32–33; wyd. i wstęp oprac. M. Janik. Kr. 1925 *BN* 1, 88.

Z autografu: wyd. i wstęp oprac. R. Pollak. Wr. 1951 *BN* 1, 88; toż wyd. 2 popr. Wr. 1970; oprac. A. Skarżyńska, komentarz Z. Goliński, wstęp M. Dernałowicz. Wwa 1985; toż wyd. 2 Wwa 1999. *Adaptacja* sceniczna: wyst. Kr. Teatr Stu 1990; Kr. Teatr Słowackiego 1995.

O P R A C O W A N I A

NK 5 (1967), 6/2 (1972); LP

K.W. WÓJCICKI: J.K. *Bibl. Warsz.* 1853 t. 1 [z testamentem K. i listami]. — TENŻE: J.K. *Tyg. Ilustr.* 1860. T. 1 nr 39–40. — [S. KRZEMIŃSKI] s. *Wielka enc. powsz. ilustr.* 35/36 (1904). — W KONOPCZYŃSKI: *Szkoda że nie powieść. Tyg. Powsz.* 1951 nr 51/52. — R. POLLAK: *Kitowi-*

cziana. *Pam. Lit.* 1952 z. 3/4 i odb. — A. ZAJĄCZKOWSKI: O pochodzeniu K. *Tamże*. — T. MIKULSKI: Do historii i źródeł K. *Tamże* 1953 z. 3/4 i odb.; przedr. w: *Ze studiów nad Oświeceniem*. Wwa 1956. — M. MOREŁOWSKI: W sprawie pochodzenia J.K. *Pam. Lit.* 1952 z. 3/4. — J. KOZŁOWSKA-STUDNICKA: Zapiski J.K. w archiwaliach konfederackich 1770–1771. *Pam. Bibl. Kórni.* 5 (1955) [z listami K.]. — W. RUDŹ: Memorial J.K. do Komisji Cywilno-Wojskowej w Łęczycy. *Ziemia Łęczyska* 7 (1959) nr 11. — W. DĄBROWSKI: Kitowicziana rzeczyskie. *Pam. Lit.* 1960 z. 4. — Konferencja naukowa poświęcona zagadnieniom związanym z postacią J.K. *Spr. Pozn. Tow. Przejf. Nauk* 1962 nr 1. — P. MATUSZEWSKA: Z dziejów „Historii polskiej” K. *Pam. Lit.* 1962 z. 4. — TAŻ: Proza J.K. Wr. 1965. — P. POLIAK: Wśród literatów staropolskich. Wwa 1966. — P. MATUSZEWSKA. *Pol. słownik biogr.* 12 (1966–1967). — [O „Pamiętnikach” J.K.]: A. KIJOWSKI. *Tyg. Powsz.* 1972 nr 19; B. KRÓLIKOWSKI. *Twórczość* 1972 nr 6; M. KACZMAREK. *Spr. Opol. Tow. Przejf. Nauk* S. B nr 13 (1977); R. KALETA: Świadek, gawędziarz i publicysta w roli historyka. *Wiek Oświecenia* 1 (1978). — H. BARYCZ: Szlakiem dziejopisarstwa staropolskiego. Studia nad historiografią w XVI–XVIII. Kr. 1981. — H.E. WYCZAWSKI. *Słownik pol. teologów katol.* 2 (1982). — J. POKORA: Obraz Najjaśniejszego Pana Stanisława Augusta (1764–1770). Studium z ikonografii władcy. Wwa 1993. — J. TAZBIR: Zapiski zgrzybliwego plebana. *Polityka* 1994 nr 52. — *Kitowicz – badacz niedoceniony. Mater. z sesji popularyzacji nauk. Rawa Mazowiecka 17 XI 1995*. Łódź 1995. [Tu m.in.: J. TAZBIR: K. jako prekursor badań nad dziejami oby-czajów; J. STARNAWSKI: Uwagi o piśmarstwie J.K.; Z. LJB-SZOWSKA: Powstanie kościuszkowskie w oświeceniowej J.K.; P. MATUSZEWSKA: „Irzecie dzieło” K. Listy i gazety pisane w rękopisie Biblioteki Polskiej w Paryżu (przedr. w: Gry z adresatem. Studia o poezji i epistolografii wieku Oświecenia. Wr. 1999); R. JACHOWICZ: J.K. proboszcz Rzeczycy].

E.A.

KLACZKO Julian 1825–1906

Urodzony 6 listopada 1825 w Wilnie jako Jehuda Lejb; syn Hersza, bogatego i wykształconego kupca, oraz Taby Lejby z domu Grünberg (jej romans z Władawem Pelikanem spowodował pogłoski, jakoby K. był jego synem). Otrzymał staranne wykształcenie domowe. Debiutował już w 13 roku życia wierszem „Moja pierwsza ofiara”. Jego wcześniej ujawnione zdolności literackie budziły duże zainteresowanie; pisano o nim w ówczesnej prasie jako o „cudownym dziecku”. W 1838–44 opublikował kilkanaście wierszy polskich i hebrajskich; przetłumaczył na hebrajski parę utworów Mickiewicza oraz „Mnicha” Józefa Korzeniowskiego. W 1842 podjął studia na wydziale filozoficznym uniwersytetu w Królewcu; związał się wtedy z ruchem spiskowym Centralizacji Towarzystwa Demokratycznego. Studia zakończył w 1847 doktoratem z filozofii, następnie udał się do Heidelbergu, gdzie kształcił się pod kierunkiem Jerzego Gotfryda Gerwinusa, profesora historii i redaktora liberalnej *Deutsche Zeitung*. W 1847–48 ogłosił tu

kilkadziesiąt anonimowych artykułów i notatek poświęconych sprawom polskim, m.in. obszerną rozprawę dotyczącą okresu 1815–47 pt. „Die polnische Verschwörung”. Na wieść o wybuchu powstania w Wielkopolsce wyjechał do Berlina, a stamtąd — z Legią Akademicką — w Poznańskie do obozów powstańców. Jako współpracownik poznańskiego Komitetu Narodowego zetknął się z Juliuszem Słowackim (opisał to po latach). Po upadku powstania przebywał we dworach bogatych ziemian wielkopolskich, zwłaszcza w Turwi gen. Dezyderego Chłapowskiego; to nawiązał wieloletnią przyjaźń z Janem Koźmianem sprawującym pieczę nad jego przełomem religijnym i obecnym przy jego chrzcie (1856). W czerwcu 1848 w Berlinie był jednym z sygnatariuszy aktu zawiązania się Ligi Polskiej. W 1849 wyjechał do Paryża, skąd przesyłał korespondencje do czasopism poznańskich, związanych z Ligą (*Gazeta Polska*; *Goniec Polski* 1850–51). W pierwszych latach paryskich utrzymywał się głównie z lekcji dawanych młodzieży z rodzin arystokratycznych oraz w Szkole Polskiej w Battignoles; prowadził także rozległe studia nad literaturą polską i europejską. Poznał wówczas czołowych przedstawicieli literatury emigracyjnej, m.in. Cypriana Norwida, z którym przez kilka lat prowadził ostry spór literacki. Działalność pisarską w języku francuskim rozpoczął w 1854–55 współpracą z *Revue Contemporaine* i *Revue de Paris*, gdzie ogłaszał prace poświęcone literaturze. W 1857–61 był — obok Waleriana Kalinki i Feliksa Wrotnowskiego — współredaktorem *Wiadomości Polskich*, tygodnika Hotelu Lambert. Zamieścił tu szereg błyskotliwych artykułów, które wywołały sporo wrzawy wokół jego nazwiska: ostre recenzje „Krewnych” Józefa Korzeniowskiego i „Gladiatorów” Teofila Lenartowicza, pamflet „Sztuka polska”, „Katechizm nierycerski” skierowany przeciw Ludwikowi Mierosławskiemu oraz artykuł „Odstępcy”, gromiący autorów tzw. *Album wileriskiego*, wydanego ku czci cara Aleksandra I. Rosnącą sławę ugruntowały wygłoszone w Paryżu 1858 i przyjęte entuzjastycznie wykłady o Adamie Mickiewiczu oraz przedsięwzięte wraz z Eustachym Januskiewiczem 11-tomowe wydanie „Pism” Mickiewicza (Paryż 1860–61). W 1860 odbył podróż do Włoch, skąd przesyłał korespondencje do *Gazety Codziennej* Józefa Ignacego Kraszewskiego. Po powrocie do Paryża został wciągnięty do organizowanego wówczas Biura Hotelu Lambert, w którego prace był zaangażowany do końca działalności stronnictwa w 1871. W 1862 głośnym artykułem o Zygmuncie Krasieńskim „La poésie polonaise au dix-neuvième siècle et le Poète Anonyme” nawiązał stały kontakt z *Revue des Deux Mondes*, nieco później z innymi czasopismami francuskimi, m.in. z *Journal des Débats*, *La Patrie*. W czasie powstania styczniowego prowadził intensywną akcję propagandową i dyplomatyczną jako współpracownik Biura, m.in.

jeździł z Władysławem Czartoryskim i Władysławem Zamojskim do Londynu z misją dyplomatyczną. Rozprawy polityczne zamieszczane w *Revue des Deux Mondes* zgodne były z linią propagowaną przez Hotel Lambert i utrzymane w duchu nadania sprawie polskiej ogólnoeuropejskiego znaczenia. Zwłaszcza ogłoszone w 1864–65 „Études de diplomatie contemporaine” przyniosły K. pozycję jednego z najwybitniejszych publicystów europejskich. W 1866 otrzymał posadę podbibliotekarza w Bibliotece Ciała Prawodawczego w Paryżu. W 1868–70 współredagował biuletyn agencji Hotelu Lambert *Correspondance du Nord-Est*. W tym okresie, rozczarowany co do możliwości dyplomatycznej interwencji mocarstw w sprawę polską, pracował nad zbliżeniem polityków galicyjskich z rządem wiedeńskim. W 1870–71 był austriackim radcą dworu z przydziałem do Ministerstwa Spraw Zagranicznych, a równocześnie posłem do sejmu galicyjskiego, jego delegatem do Rady Państwa, uczestnikiem wspólnych delegacji austro-węgierskich obradujących w Peszcie. Przemówienia K. wywoływały liczne komentarze prasowe. Jako zdeklarowany konserwatysta wywarł duży wpływ na poglądy stańczyków. W czasie Komuny Paryskiej przebywał w Paryżu, skąd przysyłał niechętnie Komunicie korespondencje do *Przeglądu Polskiego*. W 1872 zaangażował się w spółkę akcyjną do eksploatacji siarki i asfaltu w Abruzzach, z tym były związane jego wyjazdy do Włoch i do Paryża. Zniechęcony do polityki, powrócił do swoich zainteresowań kulturą włoskiego Odrodzenia, czego rezultatem były „Causées florentines” i „Rome et la Renaissance. Jules II”. Prace te przyniosły mu kolejny wielki sukces. Od 1880 był wysokim urzędnikiem Laenderbanku w Wiedniu, w związku z tym wyjeżdżał często do Serbii, Bułgarii, Paryża. W 1888 przeniósł się na stałe do Krakowa, ale często jeździł do Włoch. Pozostawał w przyjacielskich stosunkach ze Stanisławem Tarnowskim, tłumaczem i wydawcą jego pism, autorem późniejszej monografii. Uczestniczył w pracach Akademii Umiejętności (której był czynnym członkiem od 1873). W 1887 nadano mu tytuł doktora honoris causa Uniwersytetu Jagiellońskiego. Równocześnie został członkiem korespondentem Académie des Sciences Morales et Politiques. W 1896 otrzymał francuski Krzyż Komandorski Legii Honorowej, a w 1897, w 50-lecie doktoratu — dyplom honorowy uniwersytetu w Królewcu. W 1898 uległ paraliżowi. Zmarł 26 listopada 1906 w Krakowie; pochowany na Cmentarzu Rakowickim.

T W Ó R C Z O Ś Ć

1. Moja pierwsza ofiara. [Wiersz po pol. i hebr.]. Wil. 1838. Przedr. fragm. w poz. 27.

2. Dudaim. Viola. Sylloge hebraicorum carminum atque narrationum. Lipsk 1842.

Zawiera wiersze hebr. m.in. przekł. Farysa A. Mickiewicza. Podp.: Klatzko Juda.

3. Die deutschen Hegemonen. Offenes Sendschreiben an Herrn Georg Gervinus. Berlin 1849. Podp.: J.K.

Przekł. pol. i oprac.: Z. Baran. *Arch. Hist. Filoz. i Myśl Społ.* 32 (1987).

4. Dante Alighieri. I. Epoka Dantego. II. Znaczenie „Boskiej komedii”. *Bibl. Warsz.* 1852 t. 4. Wyd. osob. Zamość 1921. Przedr. w poz. 33. Niepodp.

5. O szkole narodowej polskiej na Battignoles pod Paryżem. Odpowiedź p. J. Jedlińskiemu. Paryż 1854. Przedr. fragm. w poz. 27, 33.

Polem. z broszurą J. Jedlińskiego O wychowaniu dzieci wychodźców w Szkole Narodowej Polskiej w Battignoles pod Paryżem. Paryż 1853.

6. Étude sur Adam Mickiewicz. La Crimée poétique. *Revue Contemporaine* 1855. Wyd. osob. Paris 1855 [?].

Przekł. pol. pt. Półwysep krymski w poezji. Tłum.: A. Potocki. *Bluszcz* 1903 nr 15–25 oraz w poz. 28.

7. „Krewni”. Powieść pana Józefa Korzeniowskiego. Recenzja. *Wiad. Pol.* 1857 nr 3–4. Wyd. osob. Paryż [1858]. Przedr. w zbiorach: *Rocz. pol. z l. 1857–1861*. T. 1. Paryż 1865; *Pol. krytyka lit.* T. 2. Wwa 1959 [fragm.]. Niepodp.

8. Sztuka polska. *Wiad. Pol.* 1857 nr 21, 23, 41. Wyd. osob. Paryż 1858. Przedr. w zbiorach: *Rocz. pol. z l. 1857–1861*. T. 1. Paryż 1865; *Z dziejów pol. krytyki i teorii sztuki*. T. 2. Wwa 1961; przedr. fragm. w poz. 27. Niepodp.

9. „Gladiatorowie” przez T. Lenartowicza. *Wiad. Pol.* 1857 nr 48, 50. Wyd. osob. Paryż 1858. Przedr. *Rocz. pol. z l. 1857–1861*. T. 1. Paryż 1865 oraz w poz. 27 [fragm.]. Niepodp.

10. Katechizm nierycerski. *Wiad. Pol.* 1859 nr 8. Wyd. osob. Paryż 1859. Przedr. *Rocz. pol. z l. 1857–1861*. T. 3. Paryż 1865 oraz w poz. 27 [fragm.]. Niepodp.

11. Ojcom i matkom młodego pokolenia. Paryż 1859.

12. Listy włoskie (1860). Margrabia Aleksander Wielopolski. Książę Adam Czartoryski (1861). *Gaz. Codz.* 1860; *Journal des Débats* 1861. Wyd. osob. ze wstępem F. Hoesicka Kr. 1908.

13. Odstępcy. *Wiad. Pol.* 1860 nr 5. Wyd. osob. Paryż 1860. Przedr. *Rocz. pol. z l. 1857–1861*. T. 4. Paryż 1865 oraz w poz. 27 [fragm.].

14. Korespondencja Mickiewicza. Studium. Paryż – Berlin 1861. Przedr. w poz. 27 [fragm.]. Niepodp.

15. La poésie polonaise au dix-neuvième siècle et la Poète Anonyme. *Revue des Deux Mondes* 1862 t. 37. Przekł. pol.: [J. Jabłonowski] J.J.: Poezja polska w

XIX w. i poeta bezimienny. Kr. 1863, Stanisławów 1882. Przedr. fragm. w poz. 27, 28.

16. L'agitation unitaire en Allemagne et le régime constitutionnel en Prusse. Paris 1863 odb. z *Revue des Deux Mondes*.

17. Études de diplomatie contemporaine. Les cabinets de l'Europe en 1863–1864. *Revue des Deux Mondes* 1864 t. 5 – 1865 t. 1–2, 4. Wyd. osob. Paris 1866.

Przekł. pol.: K. Scipio: Studia dyplomatyczne. Sprawa polska – sprawa duńska (1863–1865). Wstęp: S. Tarnowski. Kr. 1903–1904. Wyd. nast. pt. Studia współczesnej dyplomacji. Kr. 1907 razem z poz. 19. Przekł. duń. 1866.

Rząd duń. za tę książkę przyznał J. Klaczkę wysokie odznaczenie.

18. Le congrès de Moscou et la propagande panslaviste. *Revue des Deux Mondes* 1867 t. 5. Wyd. osob. Paris 1867.

Przekł. pol.: Kongres moskiewski i panslawistyczna propaganda. Kr. 1867.

Przekł. czes. 1867.

19. Les préliminaires de Sadova. Étude diplomatique. *Revue des Deux Mondes* 1868. Wyd. osob. Paris 1869.

Przekł. pol.: K. Scipio: Przygotowania do Sadowy. Wstęp S. Tarnowski. Kr. 1907 razem z poz. 17.

20. Une annexion d'autrefois. L'union de la Pologne et de la Lithuanie. *Revue des Deux Mondes* 1869 t. 82. Wyd. osob. Paris 1869.

Przekł. pol.: K. Scipio: Aneksja w dawnej Polsce. Unia Polski z Litwą. Wstęp: S. Tarnowski. Kr. 1901.

21. Notatki z podróży. Kr. 1871 odb. z *Przegl. Pol.* Przedr. w poz. 27 [fragm.].

22. Eustachy Januskiewicz. Kr. 1874 odb. z *Czasu*. Przedr. w poz. 27 [fragm.].

23. Deux chanceliers. Le prince Gortchakoff et le prince de Bismarck par ... ancien député au parlement de Vienne. *Revue des Deux Mondes* 1875 t. 9–12, 1876 t. 13. Wyd. osob. Paris 1876. Wyd. nast.: wyd. 2 Paris 1876; wyd. 3 Paris 1877. Przekł. pol.: K. Scipio: Dwaj kanclerze. Książę Gorczakow. Książę Bismarck. Wstęp: S. Tarnowski. Kr. 1905. Przekł.: ang. 1876, niem. 1877.

24. Le secret du chancelier, Orient et Occident. *Journal des Débats* 1879. Wyd. osob. Paris 1879. Niepodp.

25. Causeries florentines. *Revue des Deux Mondes* 1880 t. 37–38. Wyd. osob. Paris 1880.

Przekł. pol.: S. Tarnowski: Wieczory florenckie. Wwa 1881 odb. z *Przegl. Pol.* Wyd. nast. m.in.: wyd. 5 Wwa 1917; Wwa 1922; z posłowiem M. Brahmera. Wwa 1965 (razem z poz. 26). Przekł.: niem. 1884, włos. 1925.

Dzieło nagrodzone przez Akademię Francuską.

26. Rome et la Renaissance. Essais et esquisses. Jules II. *Revue des Deux Mondes* 1893 t. 115–116. Wyd. osob. Paris 1898. Wyd. nast.: wyd. 2 Paris 1902; wyd. 3 Paris 1902.

Przekł. pol.: A. Morzkowska: Rzym i Odrodzenie. Szkice. Juliusz II. Wwa 1900. Wyd. nast. z posłowiem J. Białostockiego. Wwa 1965 (razem z poz. 25). Przekł. ang. 1926.

27. Pisma polskie w układzie i z objaśnieniami F. Hoesicka. Wwa 1902.

Tu m.in.: art. z 1855: Lenora i Ucieczka (przedr. w poz. 33).

28. Szkice i rozprawy literackie. Z upoważnienia autora tłumaczyli: S. Tarnowski, J. Jabłonowski, A. Potocki. Przedmowa S. Tarnowskiego. Wwa 1904. Wyd. nast. pt. Dante i inne szkice literackie. Wwa 1921.

Zawiera m.in. art. Święty Franciszek z Asyżu i gotycyzm włoski oraz prace krytyczne publikowane w l. 1854–1855 w *Revue Contemporaine* i *Revue de Paris*.

Przekłady

29. J. Korzeniowski: Mnich. Wil. 1841.

Przekł. hebr.

30. A. Mickiewicz: Powrót taty. *Pircebej Cafon* (Wil.) 1844 z. 2 s. 160–164.

Przekł. hebr.

31. J. Michelet: Legenda o Kościuszcze. *Goniec Pol.* 1851 nr 233–247. Przedr. w poz. 34.

32. R. Piotrowski: Souvenirs d'un Sibérien. Extraits des mémoires ... et traduit du polonais avec l'autorisation de l'auteur. *Revue des Deux Mondes* 1862. Wyd. osob. Paris 1863. Wyd. nast.: Paris 1870; Paris 1888.

Wydania zbiorowe

33. Zapomniane pisma polskie (1850–1866). Zebrał i objaśnił F. Hoesick. Kr. 1912.

Tu m.in.: art. z 1851 Wieszcze i wieszczby. Rys dziejowej nowszej poezji polskiej. Wstęp (przedr. w poz. 34).

34. Pisma z l. 1849–1851. Cz. 1–2. Zebrał B. Erzepki. Pozn. 1919.

Tu m.in.: całość koresp. paryskich ogł. w *Goncu Pol.*

Prace edytorskie

35. A. Mickiewicz: Pisma. Wyd. zupełne. T. 1–11. Paryż 1860–1861.

Współedytor: E. Januskiewicz.

Koresp. znajduje się m.in. w Bibl. Kórni. (tu m.in. 29 listów do J. Działyńskiego) oraz w Bibl. PAN w Kr., w Arch. UJ, w Bibl. Jagiel. Kilkadziesiąt listów do różnych osób (m.in. do J. Koźmiana) ogł. w 1909 S. Tarnowski (zob. OPRACOWANIA); 24 listy (m.in. do M. Sokołowskiego i K.M. Górskiego) ogł. w 1998 Z. Baran (zob. OPRACOWANIA).

OPRACOWANIA

NK 8 (1969), 9 (1972); LP.

Biogramy J. Klaczki znajdują się w ważniejszych encyklopediach światowych (m.in. w *Enc. Judaica*, *Larousse*, *Enc. Britannica*).

F. HOESICK: J.K. Rys życia i prac. Kr. 1904. Przedr. w: Pisma zbiorowe. T. 9. Wwa 1934-1935. — A. SZCZEPAŃSKI: J.K. Poznań 1907. — H. WELSCHINGER: J.K. historien, critique et patriote. *Revue des Deux Mondes* (Paris) 1907 t. 42. — S. TARNOWSKI: J.K. T. 1-2. Kr. 1909. — B. CROCE: La poesia di Dante. Bari 1921. — R. BRANDSTAETTER: Tragedia J.K. *Mies. Żydowski* 1932 s. 383-412; przedr.: *W Drodzce* 1992 nr 1. — M. HANDELSMAN: Adam Czartoryski. T. 3. Wwa 1950. — Z. ŻABICKI: K., Europa i sprawa polska. *Życie Lit.* 1958 nr 13. — W. GUENTHER: Norwid i K. o polskiej sztuce. *Teki Hist.* (Londyn) 11 (1960-1961). — I. JAKIMOWICZ: Spór o rację bytu sztuki narodowej. *Z dziejów pol. krytyki i teorii sztuki*. T. 2. Wwa 1961. — J. BIAŁOSTOCKI: J.K. (1825-1906), uno storico dell'arte italiana. Wr. 1966. *Accademia Polacca di Scienze e Lettere*, t. 29. — TENŻE: Sztuka renesansowa w pismach J.K. *Sztuka i myśl bum*. Wwa 1966. — H. WERESZYCKI: *Pol. słownik biogr.* 12 (1967). — TENŻE: J.K. — hofrat austriacki. *Wiek XIX*. Wwa 1967; przedr. w: *Niewygasła przeszłość. Refleksje i polemiki*. Kr. 1987. — J. BOREJSZA: Rewolucjonista polski — szkic do portretu (Bem i K., czyli wielość portretu). *Polska XIX w.* Wwa 1977; przedr. w: *Piękny wiek XIX*. Wwa 1984. — M. GRABOWSKA: J.K. o Edwardzie Dembowskim. *Pam. Lit.* 1970 z. 1; przedr. w: *Rozmaitości romantyczne*. Wwa 1978. — W. KARPINSKI: Sylwetki polityczne XIX w. Kr. 1974. — M. KRÖL: Pośrednia droga. Myśl polityczna A. Czartoryskiego i Hotelu Lambert (1832-1861). *Znak* 1974 nr 239. — TAŻ: Polityka kulturalna Hotelu Lambert po Wiośnie Ludów (na marginesie „Wiadomości Polskich”). *Romantycy i rewolucja*. Wr. 1980. — Z. TROJANOWICZOWA: Ostatni spór romantyczny. Cyprian Norwid — J.K. Wwa 1981. — H. WERESZYCKI, J. ZDRADA: Polska działalność dyplomatyczna (1860-1900). *Hist. dyplomacji pol.* T. 3. Wwa 1982. — *Biogramy uczonych pol.* Cz. 1 z. 2. Wr. 1984. — A. KRAWCZUK: Opowieści o zmarłych. Cmentarz Rakowicki. T. 1. Kr. 1987. — Z. BARAN: Z Niemcami ku Europie. Refleksje wokół „Die Polnische Verschwörung” J.K. *Znak* 1988 nr 3. — E. CZAPLEJEWICZ: Koncepcje teoretyczne J.K. *Z dziejów pol. nauki o lit.* T. 2. Wwa 1988. — J. MATERNICKI: Początki mitu jagiellońskiego w historiografii i publicystyce polskiej XIX w. K. Szajnocha i J.K. *Przegl. Hum.* 1988 nr 11/12. — M. BIENIŃCZYK: Wileński debiut J.K. *Zesz. Lit.* 1989 nr 28-29 [polem. *Tamże* nr 31]. — J. KUBIAK: J.K. o H. Heinem. Między tradycją a nowoczesnością. *Fakty i interpretacje*. Wwa 1991. — TENŻE: „W głębi duszy mną pogardzacie”. Jeszcze raz o tragedii J.K. *Dwór mający w sobie osoby i mógł rozmaite*. Pozn. 1991. — M. MIESES: Z rodu żydowskiego. Wwa 1991 s. 119-125. — W. WEINTRAUB: K. i jego kompleks. *Teksty Drugie* 1992 nr 5. — Z. BARAN: J.K. — Portret wygnańca. *Kultura* 1995 nr 4. — TENŻE: Itaka J.K. Kr. 1998 [z obszerną bibliogr. przedmiotową].

Z.T.

KLECZEWSKI Stanisław 1714-1776

Urodzony w październiku 1714 w Krakowie w rodzinie mieszczańskiej; syn Stanisława i Teresy. Uczył się w szkole parafialnej przy kościele Mariackim oraz w szkołach jezuickich lub pijarskich. W październiku 1732 wstąpił do zakonu reformatów (prowincki małopolskiej Matki Boskiej Anielskiej) w Wieliczce.

Na jesieni 1738 we Lwowie, pod koniec studiów filozoficzno-teologicznych, uzyskał święcenia kapłańskie. Następnie był lektorem filozofii i teologii oraz gwardianem w klasztorach w Bukaczowcach, Dederkałach Wielkich, Kryłowie, Lwowie, Rawie Ruskiej, Sądowej Wiszni i Krzemieńcu. Od 1746 należał do nowo erygowanej ruskiej kustodii reformatów (od — 1763 prowincji), której był, obok Floriana Jaroszewicza, współorganizatorem. W 1750 odbył pieszą podróż na kapitułę generalną do Rzymu, którą opisał w interesującym, zachowanym w rękopisie dziuryszu pt. „Itinerarium Romanum tempore Jubilaei Magni ... de domo Lambertini”. W tym samym roku debiutował w druku wydanym w Zamościu przekładem „Rozmyślań codziennych św. Piotra z Alkantary”. W 1755-58 był kustoszem samodzielnym kustodii ruskiej (Matki Boskiej Bolesnej), a w 1772-75 — prowincjałem. Troszczył się o archiwa i biblioteki klasztorne (sprowadzał liczne druki z zagranicy), oraz o wykształcenie podległych mu zakonników. Zmarł 7 maja 1776 w Krzemieńcu.

T W Ó R C Z O Ś Ć

1. Dysertacje albo mowa o pismach żydowskich i Talmudzie podczas walnej dysputy contra talmudystów z talmudystami ... publico ore miana. Lw. 1759.

2. Kalendarz seraficzny zamykający w sobie żywoty wielebnych sług boskich zakonu Ś. O. Franciszka, reformatów polskich, osobliwą świętobliwością znamięnych. Lw. 1760.

3. O początku, dawności, odmianach i wydoskonaleniu języka polskiego zadanie... Lw. 1767. Dedyk. I. Krasickiemu.

4. Sarmatia Europea mox post diluvium universale inhabitata, seu fragmentum tractatus de diluvio universali partis III... Lw. 1769.

5. Soliloquium octiduanum tempore annui recessus pia consuetudine practicandum usui fratrum religiosorum accomodatam praedicatoribus... Począzów 1771. Wyd. nast. Głaz (Kłodzko) 1778.

6. Prima elementa philosophiae rationalis et experimentalis synthetice disposita, pro usu Scholasticorum Regularium succincte collecta. Lw. 1772.

7. Lechus historiae Polonae restitutus. Ołomuńiec 1774. Dedyk. J.A. Jabłonowskiemu.

Nadto wydawał prace dewocyjno-ascetyczne, podręczniki dla kleryków, kazania (w: *Hasła słowa bożego Bogurodzicy...*, Lw. 1754).

Rkpsy pism K. i koresp. zachowane w Arch. Prowincjonalnym Reformatów w Kr.

OPRACOWANIA

NK 5(1967), 6/2 (1972).

M. RUDNICKI: Językoznawstwo polskie w okresie Oświecenia. Pozń. 1956. — M.R. MAYENOWA: Wstęp do: *Ludzie Oświecenia o jęz. i stylu*. Oprac. Z. Florczak, L. Pszczołowska. T. 1. Wr. 1958. — A. KORONCZEWSKI: Polska terminologia gramatyczna. Wr. 1961. — A.J. SZTEINKE. *Pol. słownik biogr.* 12 (1966–1967). — J. KWIEK-OSIOWSKA: S.K. – obrońca języka polskiego. *Jęz. Pol.* 1968 nr 3. — J. MAŚLANKA: Słowiańskie mity historyczne w literaturze polskiego Oświecenia. Wr. 1968. — J. ZIĘTARSKA: Sztuka przekładu w poglądach literackich polskiego Oświecenia. Wr. 1969. — M. GARBACZOWA: Łacińska twórczość pisarzy polskiego Oświecenia (zagadnienia wstępne). Kielce 1982. — A.J. SZTEINKE. *Słownik pol. teologów katol.* 2 (1982).

E.A.

KLERYKA Stanisław

zob. GAŚSIÓREK Stanisław

KLIMASZEWSKI Hipolit

1802–1874

Urodzony 19 stycznia 1802 w Kopatkiewiczach (pow. mozyrski) na Litwie, w rodzinie drobnoszlacheckiej; syn dzierżawcy i administratora majątków. W 1810 uczęszczał do szkoły elementarnej w Mozyrzu, w 1812 w Owrużu na Wołyniu. Około 1813 wstąpił do zakonu bazylianów i został wysłany do Seminarium Duchownego w Poczajowie, potem jako kleryk kształcił się w Liceum w Krzemieńcu. W 1819 uczył retoryki w szkole bazylianów w Lubarze. W 1820 rozpoczął studia na wydziale literatury i sztuk wyzwolonych Uniwersytetu Wileńskiego, obracał się w kręgu filaretów. Lato 1823 spędził na wsi na Wołyniu i na wieść o aresztowaniach filaretów nie wrócił do Wilna; zamieszkał u brata w Hudowie, następnie zarządzał dobrami w Krasnopolu (pow. owrucki). Zrezygnował ze stanu duchownego, w 1826 powrócił na uniwersytet, w 1827 uzyskał stopień magistra filozofii i objął posadę nauczyciela w II Gimnazjum w Wilnie. Jednocześnie zajmował się twórczością literacką: od 1829 ogłaszał utwory w *Dzienniku Wileńskim* i w wydawanym przez siebie *Noworoczniku Liteuskim na r. 1831*, w którym ułatwił debiut literacki Józefowi Ignacemu Kraszewskiemu, wciągnął go też do pracy konspiracyjnej. Spośród wierszy największą popularność zyskał napisany po wybuchu powstania jego „Śpiew ochotników wileńskich”. W maju 1831 wziął udział w powstaniu. Ranny dostał się do niewoli, przebywał w więzieniu razem z J.I. Kraszewskim. Został skazany na karę śmierci; wyrok zamieniono na zesłanie. W lutym 1832 uciekł z więzienia i przez Prusy udał się do Francji. Mieszkał w Fontainebleau, Paryżu i Wersalu. Od 1832 był członkiem Towarzystwa Literackiego w Paryżu. Pod pseudonimem Baba Jere-

miasz wydawał i redagował pisemka satyryczne: *Baba. Bezimienny Karteluszek* (1840), *Szubrawiec. Miesięcznik Satyryczny* (1842), *Plotkarz. Świstek Satyryczny* (1842), *Przyjaciel Prawdy* (1842–43). W 1841 był jednym z założycieli i kierownikiem biblioteki wersalsko-wileńskiej, Związany ze Zjednoczeniem Emigracji Polskiej, w 1840–42 pełnił funkcję sekretarza gminy wersalskiej tego stronnictwa. Przymuszalnie był autorem polemicznego wiersza odpowiadającego na utwór Adama Mickiewicza „Słowiczku mój”, ogłoszonego w *Demokracji Pol skim* 1841 pt. „H.K. do A.M.” (inc. „Słowiczku mój ach gdzieś głos twój...”). W 1842 wykonał na zlecenie zmartwychwstańców litografowane faksymile „Biesiady” Andrzeja Towiańskiego. Jesienią 1847 został dyrektorem Szkoły Polskiej na Batignolles w Paryżu, w 1849 przyłączył do Szkoły bibliotekę wersalsko-wileńską. W wyniku konfliktu z Radą Szkoły, do której m.in. należał A. Mickiewicz, otrzymał w 1853 dymisję ze stanowiska dyrektora. Wyjechał wówczas do Marsylii i kierował działem ekonomicznym Drogi Żelaznej Marsylsko-Paryskiej. Około 1860 próbował bez powodzenia uzyskać pozwolenie na powrót do kraju. Ożenił się z Francuzką, Anną Cecylią Lavergue. W ostatnich latach życia za namową J.I. Kraszewskiego zaczął pisać pamiętniki. Po przejściu w 1873 na emeryturę zamieszkał w Bagnols-sur-Cèze, gdzie zmarł 18 września 1874.

TWÓRCZOŚĆ

1. Rozbiór poezji Stanisława Trembeckiego. Wil. 1830.
2. Skład i rozkład mowy, czyli gramatyka obrazowa języka polskiego dla użytku szkoły polskiej w Paryżu ułożona. [Paryż 1838].
3. Wiadomość o Bibliotece Polskiej w Wersalu. Wersal 1841.
4. Pamiętniki. Fragm. ogł. i oprac. J. Iwaszkiewicz pt. Z pamiętników... Wil. 1929 odb. z *Księgi pam. ku uczczeniu ... rocz. ... Uniu. Wil.* T. 1. Rkps. w całości zniszcz. w 1944.

Przedr. wierszy: *Zbiór poetów pol.* 2 (1961), 6 (1975).

Ponadto artykuły i spr. związane z funkcją dyrektora Szkoły Polskiej w Batignolles.

Listy do J.I. Kraszewskiego znajdują się w Bibl. Jagiel.

OPRACOWANIA

NK 8 (19169), 9 (1972); LP

[S. KRZEMIŃSKI] s. *Wielka enc. powsz. ilustr.* 36 (1904). — N. GRUSS: Szkoła polska w Paryżu. Wwa 1962. — S. KONARSKI. *Pol. słownik biogr.* 12 (1966–1967). — A. KOL-

BUSZEWSKA. *Słownik pracowników książki*. Wwa 1972. — Z. SUDOLSKI: Wokół Mickiewiczowskiego wiersza „Do B[ohdana] Z[aleskiego]”. *Roczn. Tow. Lit. im. A. Mickiewicza* 10 (1975).

W.A.-Sz.

KLONOWIC Sebastian Fabian

ok. 1545 – 1602

Inne formy imienia i nazwiska: Acern; Acernus; Sebastianus Fab. Acernus Sulmircenus; Sebastianus Sulmircensis Acernus; Sebastyan Fabian Klonowic z Sulmierzyc.

Urodzony około 1545 w Sulmierzycach w Poznańskim; syn Jana Klona, dzierżawcy folwarku i młyna nad Orlą, i Anny z Pietrzyków. Nauki początkowe pobierał zapewne w miejscowości rodzinnej; dalszy ich przebieg nie jest znany. Posiadał znaczną erudycję ogólną, a także znajomość prawa choć nie ma śladów, by studiował na Akademii Krakowskiej. W 1560 był w węgierskim Pezinku (dziś słowacki Pezinok), dziesięć lat później w Czeskim Kromofowie (Český Krumlov). Około 1570 udał się na Ruś Czerwoną; wrażenia i obserwacje z tej podróży zawarł w poemacie „Roxolania”. W 1570 osiadł na stałe w Lublinie. Zapewne już w 1573 podjął pracę w kancelarii miejskiej; w 1576–82 był pisarzem miejscowego sądu. W 1580 ożenił się z Agnieszką Wiślicką, córką tamtejszego kupca. W 1582 przyjął obywatelstwo lubelskie i w roku następnym został wybrany ławnikiem. Z poręki Józefa Wereszczyńskiego, biskupa kijowskiego i opata sieciuchowskiego, otrzymał wójtostwo w Psarach z wioską klasztorną Wólką Józefowską. W 1589 był rektorem (kierownikiem) szkoły w Zamościu. W 1592 obrano go wójtem lubelskim, w 1594 wszedł do Rady Miejskiej; parokrotnie pełnił urząd burmistrza. Jesienią 1594 odbył podróż Wisłą do Gdańska, którą opisał w poemacie „Flis”. Drukowanie dzieł w oficynach różnowierczych, przyjazne kontakty z arianami lubelskimi i lubartowskimi ściągnęły na niego podejrzenie o sprzyjanie reformacji, a posądzenie o autorstwo antyjezuickiego pamfletu „Equitis Poloni in Jesuitas actio prima” (1590) naraziło go na zatarg z zakonem. W wydanym pod koniec życia „Worku Judaszów” satyrycznie przedstawił — poznany m.in. poprzez praktykę sądową — ówczesny świat nadużyć i przestępstw; w poemacie „Victoria deorum” poddał krytyce stosunki społeczne; dzieło budziło protesty u współczesnych, szczególnie wśród jezuitów. Skłócony z rodziną, opuszczony przez najbliższych zmarł 29 sierpnia 1602 w szpitalu Świętego Ducha w Lublinie; pochowany w kościele św. Michała Archanioła.

T W Ó R C Z O Ś Ć

1. Królów i książąt polskich ... zawarcie i opis. [Kr.] 1576 druk. A. Rodecki. Wyd. nast.: Kr. 1579;

pt. Pamiętnik książąt i królów polskich. B.m.r. [ok. 1590]; b.m.r.; b.m. 1639; b.m. 1673; b.m. 1697; pt. Historia książąt i królów polskich. B.m.r.; Kr. 1787; Lw. 1849.

Przeróbka poematu K. Janickiego: Vitae Regum Polonorum. W wyd. Vitae... z 1575 i ok. 1586 dodane są dwa wiersze o Henryku Walezym i Stefanie Batorym, podp.: Sebastian Acernus.

2. Philtron. Kr. 1582 druk. A. Piotrkowczyk.

Przekł. pol. S. Moroniewicz pt. Filtron. *Spr. Dyrekcji Szkoły Realnej za r. szk. 1908*. Krosno 1908. Egz. Bibl. PAN w Gdańsku, sygn. Cf 5902.

3. Roxolania. Kr. 1584 druk. A. Piotrkowczyk.

Wyd. nast.: W. Syrokomla: Przekłady poetów polsko-lacińskich. T. 6. Wil. 1852; A. Mierzyński: De vita, moribus scriptisque latinis S.F. Acerni. Berlin 1857. Przekł. pol. W. Syrokomla: Przekłady..., jw. t. 3. Wil. 1851; wyd. 2 pt. Ziemie Czerwonej Rusi. Złoczów 1905 *Bibl. Powsz.*; pt. Roxolania – Roksolania, czyli Ziemie Czerwonej Rusi. Tłum. z łac. i oprac. M. Mejor. Wwa 1996 *Bibl. Pisarzy Staropól*. 6.

Przekł.: białorus. 1973, ukr. 1987.

4. Żale nagrobne na ślachetnie urodzonego i znacznie uczonego męża, nieboszczyka pana Jana Kochanowskiego. Kr. 1585 druk. A. Piotrkowczyk. Wyd. nast. (nowe): *Hołdy Janowi Kochanowskiemu „poetycznie składane”*. Wybrał i oprac. R. Montusiewicz. *W kręgu dawnej poezji*. Wwa 1983 (bez tekstów towarzyszących); Oprac. H. Wiśniewska oraz R. Szczygiel i H. Gawarecki. Lubl. 1988. – Fragm. przedr. w antologiach.

5. Goraidos liber unicus. Powst. przypuszczalnie między 1587 a 1594. Wyd. W. Okęcki pt. Gorais, poemat... Wwa 1875.

Poemat panegiryczny na cześć rodu Gorajskich.

Rkps Bibl. Nar. BOZ sygn. 948.

6. Victoria deorum. In qua continetur veri herois educatio. B.m.r. [miejsce i data nie ustalone ostatecznie; najprawdopodobniej: do s. 97 Kr. 1587 druk. A. Rodecki; ciąg dalszy Raków lub Kr. ok. 1600 druk. S. Sternacki]. Fragm. (rozdz. XVII) wyd. B. Milewska. *Eos* 1981 z. 1. Całość wyd. B. Milewska, rozdz. XXVIII oprac. M. Cytowska. Wr. 1986 *Bibliotheca Latina Medii et Recentioris Aevi* 23; Rozdz. XXXVI–XXXVIII pt. Victoria Deorum sive veri Herois educatio. Wyd. i objaśnienia M. Mejor. Wwa 1995.

Fragm. autografu Bibl. Nar. BOZ sygn. 203.

Przekł. pol. fragm.: M. Cytowska. *Eos* 1952/53 z. 2; przedr. K. Budzyk, H. Budzykowa, J. Lewański. *Lit. mieszczańska w Polsce od końca XVI do końca XVII w.* T. 1. Wwa 1954; M. Piszczkowski: *Wies pańszczyzniana w lit. pol.* Wwa 1972. Zob. też poz. 9.

7. Flis, to jest spuszczenie statków Wisłą i innymi rzekami do niej przypadającymi. [Kr. 1595] druk. S. Sternacki. Wyd. nast.: wyd. 2 poszerz. [Kr. 1598] druk. S. Sternacki; pt. Flis albo spuszczenie statków do Gdańska i nauka żeglarska

ska. Wwa 1643 druk. J. Treliński (wyd. zmien.; dodano 23 strofki); Gdańsk 1829; Wwa 1830; wyd. S. Węclewski. Chełmno 1862; wyd. S. Hrabec. Wr. 1951 *BN I*, 137; oprac. A. Karpiński. Wwa 1984. – Fragn. przedr. w antologiach. Przekł. ang. 1958.

8. [Wiersz łac. na urodziny Władysława IV]. Powst. 1595. Ogl. T. Wierzbowski: Materiały do dziejów piśmiennictwa polskiego. T. 1. Wwa 1900 s. 308. Przekł. pol. J. Nowak-Dłużewski – zob. OPRACOWANIA, 1971.

Rkps Bibl. Nar. BOZ sygn. 1162 (S. Różycki: Penu historico-politicum, fol. 444).

9. Pożar. Upominanie do gaszenia i wróżka o upadku mocy tureckiej. [Kr.] 1597 [druk. M. Wierzbicka].

Przekł. autorski fragm. (41 rozdz.) *Victoria deorum* – zob. poz. 6.

10. Worek Judaszów, to jest złe nabycie majątności. Kr. 1600 [druk. S. Sternacki] (odbicie skazone licznymi błędami). Wyd. nast.: Kr. 1600 [właśc. po 1600, a przed końcem sierpnia 1602 druk. S. Sternacki; dokonane prawdopodobnie przy współpracy autora]; Kr. 1603; Kr. 1607; Kr. po 1607; Kr. 1633; Kr. 1674; wyd. kryt. K. Budzyk, A. Obrębska-Jabłońska. Komentarz prawniczy oprac. Z. Zdrójkowski. Wr. 1960 *BPP Ser. B nr 10* (wyd. synoptyczne: podobizna fotooffs. i transkrypcja). – Fragn. przedr. w antologiach.

11. Honos paternus Illustrissimo Principi ... Domino D. Joanni Demetrio Solikowski. Kr. 1602 druk. J. Siebeneicher.

Przekłady

12. *Catonis disticha moralia castigatissima Polonicis versibus elucidata*. Katonowe wiersze podwójne... B.m.r [Kr. ok. 1588 druk. S. Sternacki]. Wyd. nast.: Kr. 1598; Kr. 1633; Kr. 1661; Kr. 1674; Kr. 1695; pt. Katonowe wiersze (*Catonis disticha*) w przekładach polskich w. XVI F. Mymerusa i S. Klonowica. Oprac. J. Bystróż. *Spr. Gimn. III w Kr. za r. szk. 1894*. Kr. 1894 i odb.

13. J. Wereszczyński: *Adhortatio ... ad Regni Poloniae proceres*. Kr. 1587 druk. A. Piotrkowczyk. (Przekł. z pol.).

14. J. Wereszczyński: *Ad nobilitatem R.P. et M.D. Lithuani de eligendo novo rege*. Kr. 1587 druk. A. Piotrkowczyk. (Przekł. z pol.).

15. J. Wereszczyński: *Regula id est institutio seu cursus vitae cuiusque regis Christiani*. Kr. 1588 druk. A. Piotrkowczyk. (Przekł. z pol.).

16. Reguła błogosławionego i Bogu upodobanego ojca Benedykta S. Kr. 1597 druk. A. Piotrkowczyk. (Przekł. z łac.).

17. Erazm z Rotterdamu: *Dworstwo obyczajów dziecińskich, dziatkom na polskie przełożone*. [Raków, najwcześniej 1602 druk. S. Sternacki].

Inna (wcześniejsza?) ed. niewiadomej oficyny znana z fragm. zachowanych w Bibl. Jagiel. sygn. 585 349 I.

Wydania zbiorowe

18. Dzieła. T. 1–2. Kr. 1829; wyd. J.N. Bobrowicz. Lipsk 1836 *Bibl. Klasyków Pol.*

19. Pisma poetyczne polskie. Oprac. K.J. Turrowski. Kr. 1858 *Bibl. Pol.*

20. Flis, Worek Judaszów i inne polskie pisma w wyborze. Oprac. A. Baumfeld. Wwa 1914 *Bibl. Klasyków Pol. Wendego*; toż wyd. 2 Wwa 1920.

Fragm. utworów przedr. w antologiach i wyborach m.in.: W Taszycki: *Wybór tekstów staropolskich XVI–XVIII w.* Lw. 1928; toż Wwa 1955, Wwa 1968; *Pisarze pol. Odrodzenia o sztuce*. Wr. 1955; *Wzięli diabła pana*. Wwa 1955; *Poeci pol. renesansu*. Wwa 1959; *Wies pańszczyzniana w lit. pol. (w. XV–XIX)*. Wwa 1972; *Lit. pol. do końca XVIII w.* Rzeszów 1973; *Mazowieckie rytmy*. Płock 1973; *Tor w opisanach lit.* Pozn. 1973; *Poeci pol. od średniowiecza do baroku*. Wwa 1977; *W kręgu dawnej poezji*. Wwa 1983; *Biblia a lit. pol.* Wwa 1984; *Patrzac na rozmaite tego świata sprawy*. Wwa 1984; *Staropol. poezja ziemiańska*. Wwa 1988; *Helikon sarmacki*. Wr. 1989 *BN I*, 259; *Panorama de la littérature polonaise*. Wwa–Paris 1991; *Poezja a łowy*. Wr. 1994; *Antologia poezji łac. w Polsce*. Pozn. 1996.

OPRACOWANIA

NK 2 (1964), LP

A. MIERZYŃSKI: *De vita, moribus scriptisque latinis S.F. Acerni*. Berlin 1857. — J.K. EHRENBERG: S.F.K. Jego stanowisko w literaturze XVI w. Wwa 1889 odb. z *Bibl. Warsz.* — R. PILAT: *Historia poezji polskiej w. XVI*. Lw. 1909. — L.S. JASEK: *S.F.K. Przew. Nauk i Lit.* 1913. — M. CYTOWSKA: „*Victoria deorum*”, zapomniany utwór S.F.K. *Eos* 1952/1953 z. 2. — K. BUDZYK: Oryginalne wydanie „*Worka Judaszowego*” S.F.K. W: *Z dziejów renesansu w Polsce*. Wr. 1953; przedr. w: *Studia z zakresu nauk pomocniczych i historii literatury polskiej*. T. 1. Wr. 1956. — E. LIPIŃSKI: S.K. W: *Studia nad historią polskiej myśli ekonomicznej*. Wwa 1956. — M. PISZCZKOWSKI: *Wies w literaturze polskiego renesansu*. Kr. 1959. — A.R. CHONIK: „*Roksolanija*”, łacińska poema o Rusi XVI w. S.E.K. *Uczenye Zapiski Kiemierowskiej Gosudarstwiennyj Piedadogiceskiej Institut 62 Sbornik Trudow Kafiedr Russkogo Jazyka, Literatury i Piedadogiki* 5 (1962). — M.M. COLEMAN: K. and Ukraine. An introduction to the poem „*Roxolania*”. *Marguette University Slavic Institute (Milwaukee, USA) Papers* 17 (1963). — W. PTAKÓWNA: Nieznane XVII-wieczne wydanie „*Dworstwa obyczajów*” Erazma z Rotterdamu w przekładzie S.F.K. *Bud. Bibl. Jagiel.* 17 (1965). — J. CZERNIATOWICZ: *Recepcja poezji greckiej w Polsce*. Wr. 1966. — M. STANKOWA: S.K., pisarz i rajca miasta Lublina 1573–1602. *Archeion* 46 (1967). — B. NADOLSKI: *Pol. słownik biogr.* 13 (1967–1968). — J. NOWAK-DŁUŻEWSKI: *Okolicznościowa*

- poezja polityczna w Polsce. Zygmunt III. Wwa 1971. — I. STRELNICKOWA: Drukarstwo lubelskie w XVI i XVII w. *Bibliotekarz Lubel.* 1971 nr 3/4. — M. CYTOWSKA: Erasme de Rotterdam dans le poème de S.K. „Victoria deorum”. *Eos* 1972 nr 2. — A. KAWECKA-GRYCHOWA: Ariańskie oficyny wydawnicze Rodeckiego i Sternackiego. Wr. 1973. — W. KURASZKIEWICZ: Obfitość słownictwa w kilku dużych tekstach polskich. *Studia Polon.* I (1973); przedr. w: *Polski język literacki.* Wwa 1986. — A. GRZYCHOWSKI: Lublin i Lubelszczyzna w życiu i twórczości pisarzy polskich. Lubl. 1974. — *Hist. nauki pol.* 8 (1974). — A. WRONSKA: Struktura gramatyczna rymu S.E.K. opracowana na podstawie „Flisu”. *Prace Nauk. UŚL* nr 33 (1976). — J. KRZYŻANOWSKI: K. facecja o Rusinie i niedźwiedziu. W: *Paralele.* Wwa 1977. — B. MILEWSKA: Dwie redakcje poematu S.E.K. „Victoria deorum” *Eos* 1977 nr 2. — TAŻ: Wersja rękopiśmienna poematu K. „Victoria deorum”. *Meander* 1977 nr 4/5. — H. WIŚNIEWSKA: Warianty elementów gramatycznych w utworach S.F.K. *Annales UMCS* vol. 32 sectio F (1977). — A. NOWICKI: Boginie S.F.K. *Eubemer* 1978 nr 1. — T. SKUBALANKA: Nad tekstem poematu S.F.K. „Worek Judaszów”. *Opuscula Polono-Slavica.* Wr. 1979. — A. NOWICKI: Lampa trzydziestu spotkań, czyli Bruno w trzydziestu dialogach. Kat. 1980. — E. PEPEŁOWSKI: „Vita regum Polonorum”. *Pam. Lit.* 1980 z. 4. — A. TRĘBSKA: Pole wyrazowe „miasto” w „Worku Judaszowym” S.K. *Zesz. Językozn.* 1980 s. 85–99. — H. WIŚNIEWSKA: Poetyka „Flisu” S.F.K. *Przeł. Hum.* 1981 nr 3. — TAŻ: Pejoratywne nazwy osobowe u S.F.K. i mieszczan lubelskich. *Przeł. Hum.* 1982 nr 5/6. — TAŻ: Tytułatura S.F.K. *Język Pol.* 1982 nr 1. — E. KELERA, A. ŁUSZCZYK: *Świat Młodych* 1983 nr 119 [o identyfikacji pism K. w księgach miejskich Lublina]. — H. NOWACZYK: *Południowa Wielkop.* 1983 nr 6 [dot. metryki K.]. — WR. RZEPKA, B. WALCZAK: Osobliwości leksykalne „Worka Judaszowego” S.F.K. *Prace Filol.* 31 (1983). — H. WIŚNIEWSKA: Dedykacja S.F.K. *Annales UMCS, Sectio FF* 1983 nr 1. — TAŻ: Kalendarium życia i twórczości S.F.K. *Pam. Lit.* 1983 z. 3. — A. GUBAŃSKI: Przekłady polskie „Dystychów” Pseudo-Katona. *Pam. Lit.* 1984 z. 2. — J. KARPIŃSKI: S.F.K. – pisarz z przełomu epok. *Przełom w: XVI i XVII w. lit. i kult. pol.* Wr. 1984. — Janusz PELC: Europejskość i polskość naszego renesansu. Wwa 1984. — H. WIŚNIEWSKA: Pobyt Sebastiana Acernusa w Zamościu. *Rocz. Zamojski* 1 (1984) s. 239–253. — B. MILEWSKA: Mitologia wykładnią nauk moralnych w „Victoria deorum” S.K. *Meander* 1985 nr 10. — H. NOWACZYK: Głosy do poematu S.F.K. „Flis”: (1). Tropami Karaji. (2). Poszukiwanie zaginionego „Mucharaju”. *Południowa Wielkop.* 1985 nr 10, 12. — H. WIŚNIEWSKA: Renesansowe życie i dzieło S.F.K. Lubl. 1985. [Rec.: H. RYBICKA. *Poradnik Język.* 1986 nr 7; E. BUSZEWICZOWA. *Ruch Lit.* 1987 nr 6; A. KARPIŃSKI. *Pam. Lit.* 1987 z. 4; T. LI-SOWSKI. *Slavia Occidentalis* 44 (1987)]. — H. WIŚNIEWSKA: Właściwości gramatyczne polskich rękopisów S.F.K. *Pam. Lit.* 1985 z. 2. — S. JEDYNAK: Etyka w Polsce. Słownik pisarzy. Wr. 1986. — *Mater. do dziejów twórczości J. Kochanowskiego, z l. 1551–1625.* Wr. 1986. — H. WIŚNIEWSKA: Acernus, Klonowic czy Klonowicz? *Język Pol.* 1986 nr 1/2. — TAŻ: Zależność badań historycznojęzykowych od zasobów archiwaliów – na przykładzie spuścizny Klonowiczowej. *Studia historycznojęzyk.* Wr. 1986. — B. MILEWSKA: „Pożar wojny tureckiej” jako próba translatorska S.F.K. *Meander* 1987 nr 1. — T. SINKO: S.K. „Żale nagrobne” W: *Antyk w literaturze polskiej.* Wwa 1988. — H. WIŚNIEWSKA: Uwagi o stylu F.K. Na przykładzie „Worka Judaszowego”. *Studia z lit. pol. i obcej.* Lubl. 1988. — B. MILEWSKA-WAŻBIŃSKA: O roli twórczej inspiracji. Na podstawie „Zodiacus vitae” Palingeniusza i „Victoria deorum” K. *Meander* 1989 nr 3. — A. SITKOWA: Wizerunek S.F.K. w „Hekatontas” S. Starowolskiego i jego naukowe oraz literackie reperkusje. *Szkice o dawnej lekturze i lit.* Kat. 1989. — M. MEJOR: Uwagi o edycji dwóch wersji „Victoria deorum” S.F.K. *Problemy edytorskie literatury słowiańskich.* Wr. 1991. — W. POKRYWKA: Metryka S.F.K. w poemacie „Victoria deorum” (księga XXXI–XXXV). *Rocz. Hum.* 39/40 (1991/1992) z. 3. — A. SITKOWA: J. Kochanowski i S.F.K. Kilka refleksji w związku z nowym wydaniem „Żalów nagrobnych”. *Studia Bibliolog. UŚL* 1992 t. 5 s. 99–111. — M. CYTOWSKA: Obraz Polski w poezji łacińskiej XVI w. *Odrodzenie i Ref. w Polsce* 37 (1993) s. 59–68. — R. OCIECZEK: S.F.K. – poeta epoki odrodzenia. Kielce 1993. — W. ODYŃCIEC: Okno na świat. Bałtyckie podróże Polaków w XVI–XVIII w. *Acta UNC* 1993 nr 28. — W. POKRYWKA: Heksamet K. w poemacie „Victoria deorum” (ks. XXXI–XXXV) a utwory heksametryczne Dantyszka i Sarbiewskiego. *Rocz. Hum.* 41 (1993) z. 3. — R. SZCZYGIEL: Słownik biograficzny miasta Lublina. Lubl. 1993. — M. CYTOWSKA: „Victoria deorum” S.F.K. *Lac. poezja w dawnej Polsce.* Wwa 1995. — B. GEREMEK: Środowisko przestępcze w „Worku Judaszowym” K. *Ludzie, kontakty, kultura XVI–XVIII w.* Wwa 1997. — R. OCIECZEK: Moralista mieszczański XVI wieku – S.F.K. *Pisarze staropolski. Sylwetki.* T. 2. Wwa 1997.
- Opracowania lit.: [L. KONDRATOWICZ] W: *Syrokomla: Zgon Acerna.* Wil. 1856 i wyd. nast. [poemat]. — J. ZACHARIASIEWICZ: S.K. Chelmon 1862 [powieść]. — W. RAPACKI: Acernus. Wwa 1879 [dramat]. — I. SIECIECHOWICZOWA: Moralista i wagan. Wwa 1958 [powieść]. — TAŻ: Za Krakowską Bramą. Wwa 1960 [powieść]. — D. BIENKOWSKA: Żywość szczęśliwy S.K. Lubl. 1965 [powieść]. — A. RYMKIEWICZ: *Lowca dnia poprzedniego.* *Teatr Lud.* 1966 nr 9 [dramat].

I.T.

KŁOKOCKI Stanisław 1763 – po 1831

Urodzony w 1763 w Syczykach koło Wołczyna (woj. brzesko-litewskie); syn Jana Józefa, starosty kołaczewskiego, wojskiego mińskiego (od 1772), komisarza i plenipotenta kanclerza litewskiego, Michała Czartoryskiego, oraz Joanny z Niezabytowskich. Kształcił się w Warszawie w pojezuickim Collegium Nobilium; w 1776 (jako uczeń gramatyki) i 1778 na dorocznych popisach szkolnych występował z mowami powitalnymi do króla, które następnie ukazały się drukiem (w *Zabawach Przyjemnych i Pożytecznych* 1776 t. 14 i osob. [Wwa] 1778). Po ukończeniu nauki związany był z dworem Adama Kazimierza Czartoryskiego, często przebywał w Wołczynie i Puławach, w Warszawie pracował w kancelarii księcia przy Komisji Edukacji Narodowej, uczestniczył też w wizytacjach szkół na Rusi i Litwie. Przystał się z Franciszkiem Dionizym Książczym i Tadeuszem Matuszewiczem. Jako literat debiu-

tował w 1781 przekładem wileńscy Jeana François Marmontela. W czasie insurekcji kościuszkowskiej był członkiem Komisji Porządkowej Brzesko-Litewskiej. Należał do członków-założycieli Towarzystwa Przyjaciół Nauk i początkowo czynnie uczestniczył w jego pracach. W 1804–06 był informatorem A.K. Czartoryskiego o politycznym, naukowym i literackim życiu Warszawy; często wyjeżdżał do Wilna i Petersburga z poleceniami do syna księcia — Adama Jerzego Czartoryskiego. W 1804 ogłaszał prace w *Nowym Pamiętniku Warszawskim*, w 1806 współpracował z *Dziennikiem Wileńskim*. W okresie Księstwa Warszawskiego brał udział w pracach Izby Edukacyjnej. W 1812, utraciwszy dom i folwark w dzierżawionych od Dominika Radziwiłła Woskresnicach, zamieszkał na parę lat u Czartoryskich w Sieniawie; w 1813 współdziałał z Andrzejem Horodyskim w popieranym przez Czartoryskich spisku prosyjskim; w 1814 wszedł do utworzonej przez A.J. Czartoryskiego Komisji Włościańskiej. Po 1815 zajmował się wyłącznie pracą naukową i literacką oraz gospodarowaniem w Woskresnicach, gdzie od 1817 ponownie zamieszkał. Prace swe, głównie przekłady z literatury pięknej (m.in. z Georga Gordona Byrona i Friedricha Schillera), filozoficznej i ekonomicznej pomieszczał w czasopismach: *Pamiętnik Naukowy* (1819), *Astrea* (1821), *Pamiętnik Warszawski Umiejętności Czystych i Stosowanych* (1829), *Pamiętnik Umiejętności Moralnych i Literatury* (1830). Nazwisko jego jeszcze figurowało na liście żyjących członków Towarzystwa Przyjaciół Nauk, którą sporządzono dla Iwana Paskiewicza pod koniec 1831. Zmarł po 1831.

Przekłady

1. J.F. Marmontel: *Inkasy, czyli zniszczenie państwa Peru*. T. 1–2. Wwa 1781. Wyd. nast.: Lw. 1781; wyd. 2 [!] Wwa 1801.

W Bibl. Lit. Akademii Nauk w Wilnie zachowało się przygotowane do druku (druk z 1801 dopełniony autografem) „wyd. 3 popr. 1818”.

2. A.R. Turgot: O składaniu się i podzieleniu majątków w społeczności, z francuskiego. Dodane do tego pismo oryginalne [J. Chreptowicza] o Reprodukcji corocznej krajowej. (Wyd. A. Horodyski). Wwa 1802.

3. B. Franklin: Uwagi nad powiększeniem zapłat robotnikom i rzemieślnikom, którego będzie przyczyną w Europie rewolucja amerykańska. Przez ... Z poprzedzającym rozwiązaniem zapytania [P.S. Dupont de Nemours]: Dlaczego najwięcej dróg krętych i czemu ludzie rzadko chodzą prosto? Wwa 1814. Przedm. podp. krypt. S.K.

4. A. Smith: Rozprawa o handlu zbożowym i o ustawach dotyczących się handlu tego. Wyjęta z dzieła ... O naturze i przyczynach bogactwa narodów, z książki 4-ej rozdziału 5-go. Wwa 1814.

5. F. Reuter: Nauka doroczna o rolnictwie w związku wszystkich jego części, czyli uświelenia otrzymania z ziemi ile tylko można obfitego plonu jak najmniejszym sił nakładem. Napisana dla Galicji przez ... Przełożona z niemieckiego. Lw. 1816.

6. L. Sterne: Podróż sentymalna ... Z poprzedzającym uwiadomieniem o życiu i dziełach autora. Wwa 1817.

Tlum. niepodp.

7. J. Le Rond d'Alembert: Postrzeżenia i uwagi nad sztuką tłumaczeń. Oprac. i wstęp J. Wójcickiego. Wwa 1995 (wyd. bibliofil. Bibl. Nar.)

Nadto liczne pisma literackie i ekonomiczne w rkpsach, m.in.: „Powieści wschodnie” Saadiego, „Zadig” Voltaire’a. List poetycki S.K. do F.D. Książnina ogl. R. Kaleta w: *Oświeceni i sentymalni*. Wr. 1971.

Prace edytorskie

8. [J. Chreptowicz]: O prawie natury. Pismo oryginalne jednego z współziomków. Wwa 1814. Przedm. podp. krypt. S.K.

Koresp. K. z Czartoryskimi w rkpsach Bibl. Czart., z A. Horodyskim w Bibl. PAU Kr. List od F. Karpińskiego (1781) w: Korespondencja F. Karpińskiego z l. 1763–1825. Wr. 1958 *Arch. Lit.* 4.

OPRACOWANIA

NK 5 (1967), 6/2 (1972).

L. DĘBICKI: Puławy. T. 3. Lw. 1888. — T. MIKULSKI: Ze studiów nad Oświeceniem. Wwa 1956 [z listem Książnina do K.]. — G. FRYDRYCHOWICZ: S.K. W kręgu Puław. *Pam. Lit.* 1959 z. 3/4 i odb. — J. PLATTE: Tadeusz Mostowski jako wydawca. *Ze skarbcza kultury* 1960 z. 1 [z listem K.]. — G. FRYDRYCHOWICZ: *Pol. słownik biogr.* 13 (1967–1968). — E. RZADKOWSKA: Francuskie wzorce polskich oświeconych. Studium o recepcji Marmontela w XVIII w. Wwa 1989.

E.A.

KMITA Jan Achacy zm. ok. 1628

Wywodził się prawdopodobnie z rodu mieszczkańskiego Kmitów osiadłych w Bochni i Olkuszu (wg innych danych, pochodził ze wsi Żreńczyce w okolicy Bochni); matka z domu Dymitrowska. W młodości brał udział w wyprawach do Inflant za panowania Stefana Batorego. Prawdopodobnie dopiero w wieku dojrzałym odbył studia na Akademii Krakowskiej, zakończone uzyskaniem stopnia bakałarza (1593). Był ocytany w piśmiennictwie humanistycznym, znał język włoski i łacinę. Mieszkał w Bochni, skąd jeździł często do Prus, Niepołomic, Babina i Krakowa. Od 1588 był podpiskiem

miejskim bocheńskim, w 1594 — ławnikiem, w 1602–08 — rajcą, w 1608 — burmistrzem, a w 1611 występował jako „consul antiquus”. Przez kilkanaście lat był podzupnikiem w Bochni i prawdopodobnie na tym urzędzie miał jakieś zatargi z miejscowymi Żydami, co było powodem wydania kilku broszur antysemitycznych. Żoną jego była mieszczka bocheńska, Małgorzata Marcinkowska. Należał do koła towarzyskiego o humorystyczno-satyrycznym pokroju, znanego jako Rzeczpospolita Babińska. Obok twórczości własnej (podpisywanej niekiedy krypt. J.A.K.), w której wzorował się na Janie Kochanowskim, Sebastianie Klonowicu i Szymonie Szymonowicu, zajmował się również przekładaniem i przeróbkami poetów antycznych oraz włoskich. Zmarł około 1628 w Bochni (wg innych informacji — 27 sierpnia 1624).

T W Ó R C Z O Ś Ć

1. Psalma przyjazdu szczęśliwego... Zygmunta III. Kr. 1587.

Podp.: J.A.K.

Debiut literacki.

2. Spitategeranomachia albo bitwa Pigmejów z żurawiami. Kr. 1595 druk. J. Kobyliński. Wyd. nast. zob. poz. 12.

3. Phoenix. Kr. 1609 druk. J. Kobyliński.

4. Monogamia Jego Mci Pana Mikołaja Stradomskiego i Jej M. Panny Katarzyny Pszonkówny, Jego Mości Pana Jakuba Pszonki z Babina córki. Kr. 1617. Tu dod.: Morocosmea babińskie. Przedr. M. Wiszniewski: Historia literatury polskiej. T. 6. Kr. 1844; S. Windakiewicz: Akta Rzeczypospolitej Babińskiej. *Arch. do Dziejów Lit. i Oświaty w Polsce*. T. 8 (1895) i odb. Kr. 1894; K. Bartoszewicz: Księgi humoru polskiego. Łódź 1958.

5. Osculum mortis... D. Christophori de Bogoria Podłęski. Kr. 1621 druk. A. Wosiński.

6. Kruk w złotej klatce abo Żydzi w swiebodnej wolności Korony Polskiej. B.m. 1648.

P r z e k ł a d y

7. Lów Dyjanny. Kr. 1588 druk. M. Szarffenberger. Przedr. fragm. *Poezja i łowy*. Wr. 1994.

Przeróbka utworu Adriana da Corneto: Ad Ascianum Cardinale. S. Viti Venatio.

Unikat Bibl. Ossol. sygn. XVI. 9046.

8. P. Vergilius Maro: Pasterskie Publiusza Vergiliusza Marona rozmowy. Kr. 1588.

Unikat Bibl. Kór. PAN sygn. Cim. Qu 3010 adl.

9. K. Janicki: Żywy królów polskich. Kr. 1591 druk. M. Szarffenberger.

10. Mafeo Vegio: O Aeneaszu trojańskim księgi trzynaste. Kr. 1591. Wyd. nast. zob. poz. 12.

11. Penelopea ab niewinność dziwnie cudownej niewiasty. Kr. 1610. Wyd. nast. zob. poz. 12. Opowiadka — przeróbka za św. Hieronimem.

Wydania zbiorowe

12. J. Stoka, M. Pudłowskiego i J.A. Kmity Powieści wierszowane. Wyd. S. Adalberg. Kr. 1897 *BPP* nr 33.

O P R A C O W A N I A

NK 2 (1964), LP

K. BARTOSZEWICZ: Antysemityzm w literaturze polskiej XV–XVII w. Wwa 1914 s. 60–73. — J. KRZYŻANOWSKI: Romans polski wieku XVI. Lubl. 1934; wyd. 2 Wwa 1962. — M. CYTOWSKA: U źródeł „Lowu Dyjanny” J.A.K. *Meander* 1962 nr 4. — K. KREJČI: Heroikomika w basniectwi Slovanů. Praha 1964. — Janusz PELC: J. Kochanowski w tradycjach literatury polskiej. Wwa 1965. — M. CYTOWSKA, Z. WOJAS. *Pol. słownik biograf.* 13 (1967/1968). — J. KEHL: Zapomniany pomnik polskiej literatury łowieckiej. *Lowiec Pol.* 1974 nr 18. — M. WŁODARSKI: Walka Pigmejów z żurawiami. Na tropie utworu poprzedzającego poemat J.A.K. *Ruch Lit.* 1975 nr 5. — A. KRZEWIŃSKA: Sielanka staropolska. Wwa 1979. — F. PEPEŁOWSKI: „Vita regum Polonorum” K. Janickiego w przekładzie J.A.K. *Pam. Lit.* 1980 z. 4. — J. ŚLASKI: J.A.K. a literatura włoska. Kilka rysów do portretu wierszopisa z pogranicza renesansu i baroku. *Przegl. Hum.* 1984 nr 5/6. — J. WÓJCICKI: Pierwsze polskie tłumaczenie „Bukolik” Wergiliusza. *Meander* 1996 nr 1.

I.T.

KNAPIUSZ Grzegorz 1564–1639

Inne formy nazwiska: Cnapius; Knap; Knapski.

Urodzony 1564 w Grójcu na Mazowszu w rodzinie mieszczańskiej; syn sukiennika Knapa. Uczył się w szkołach warszawskich, następnie 1582/83 — w kolegium jezuitów w Pułtusk. Latem 1583 zgłosił się do zakonu w Wilnie, dokąd udał się na studia filozoficzne. Odesłany do Pułtuska, został tam 13 listopada przyjęty i skierowany do nowicjatu w Braniewie, gdzie spędził jeszcze następny rok. W 1585 przyjechał ponownie na kurs retoryki do Pułtuska. W lipcu tego roku złożył śluby zakonne w Kaliszu; tu został nauczycielem retoryki i syntaksy. Od 1587 studiował filozofię w Poznaniu. W 1590 podjął nauczanie języka greckiego, następnie — humaniorów, później — retoryki w kolegium w Pułtusk. W latach 1594–98 odbył kurs teologii w Wilnie. W tym czasie powstały jego tragedie szkolne. W 1598 został wyświęcony w Poznaniu i otrzymał stanowisko prefekta. Od tej pory do końca życia trudnił się nauczaniem i pełnieniem lżejszych — ze względu za słabe zdrowie — funkcji zakonnych: w 1603 w Lublinie, w 1605 w Poznaniu, w 1606 w Krakowie, 1608–12 w Lublinie, 1613 w Krakowie, 1614–15 we Lwowie, 1616–17 w Jarosławiu. Od 1618 osiadł na stałe w Krakowie jako emeryt w domu nowicjatu przy kościele św. Szczepana. Ostatnie lata spędził

wyłącznie na redagowaniu słownika, który do dziś posiada fundamentalne znaczenie dla badaczy języka i przysłów polskich. Zmarł na wpół ociemniały 10 listopada 1639 w Krakowie.

TWÓRCZOŚĆ

1. *Philopater seu Pietas. Drama comico-tragicum.* Powst. i wyst. Wil. 1596. Wyst. nast. Pułtusk 1598; Pozn. 1600. Wyd. L. Winniczuk: *Gregorii Cnapii Tragoediae: Philopater; Felicitas; Eutropius.* Wr. 1965 *Bibl. Latina Medii et Recentioris Aevi* t. 15. Rkps Bibl. Uniw. Uppsala sygn. R. 380.

2. *Felicitas. Tragoedia.* Powst. i wyst. Wil. 1597. Wyst. nast.: Kalisz 1598; Pozn. 1599. Wyd. L. Winniczuk, jw. poz. 1. Rkps, jw. poz. 1.

3. *Eutropius. Tragoedia de immunitate Ecclesiarum.* Powst. i wyst. Lubl. 1604. Wyd. L. Winniczuk, jw. poz. 1. Rkps, jw. poz. 1.

4. *Thesaurus polono-latino-graecus.* Kr. 1621 druk. F. Cezary. Wyd. nast.: pomnożone Kr. 1643; Kr. 1668. Wyd. skróc. pt. *Synonyma seu Dictionarium polono-latinum, ex Thesaurō ... collectum.* Kr. 1643 druk. F. Cezary. (Ogółem 35 wyd. do 1793). Popularna przeróbka pt. *Słownik polsko-laciński ze skarbu ks. Knapiusza wybrany...* Oprac. B. Woronowski. T. 1–2. Kalisz 1769; toż: t. 1–3. Kalisz 1787. — *Fragm. wstępu do ed. 1621* przełożony na pol. przez M. Brożka wyd. W. Taszycki: *Obrońcy języka polskiego. Wiek XV–XVIII.* Wr. 1953 *BNI*, 146.

Thesauri ... tomus secundus latino-polonicus. Kr. 1626 druk. F. Cezary. Wyd. nast.: Kr. 1644; Kr. 1652; Kr. 1668 (15 wyd. do 1780).

Thesauri ... tomus tertius, continens Adagia polonica selecta et sententias morales ac dicteria facta honesta... Kr. 1632. Wyd. nast. skróc. pt. *Idiotismi polonici...* B.m.r. (19 wyd. do 1766).

OPRACOWANIA

NK 2 (1964); LP

S. WINDAKIEWICZ: *Teatr kolegów jezuitów w dawnej Polsce.* Kr. 1922 odb. z *Rozpr. PAU.* — T. SINKO: *Klasyczne przysłowia w polszczyźnie.* Lw. 1939. — J. LEWAŃSKI: *Studia nad dramatem polskiego Odrodzenia.* Wr. 1956. — M. PLEZIA: *Dzieje leksykografii łacińskiej w Polsce. Słownik lac-pol.* T. 1. Wwa 1959 s. XVII–XXI. — T. BIENKOWSKI: *Motywy antyczne i ich funkcja w jezuitckim dramacie szkolnym w Polsce. Meander* 1961 nr 1–3. — J. PUZYŃNINA: *„Thesaurus” G.K. Siedemnastowieczny warsztat pracy nad językiem polskim.* Wr. 1961. — L. WINNICZUK: *De G.C. tragoediis ac Thesaurō.* *Eos* 1964 nr 1. — H. BARYCZ: *Dwie biografie literackie z XVII w. W art. pt. Kilka strzępów źródłowych do dziejów literatury polskiej XVI i XVII w. Księga pam. ku czci K. Górskiego.* Tor. 1967. — B. OTWIŃNOWSKI: *Modele i style prozy w dyskusjach na przełomie XVI i XVII w. Wr. 1967.* — M. PLEZIA: *Pol. słownik biograf.* 13

(1967–1968). — F. BIELAK: *Najbogatszy słownik rodzimy – „Thesaurus” G.K. Wwa 1968.* — O. HORBACZ: *Perszy rukopysnyj ukraińsko-łatyński słownik Arsenija Korečko-ho ta Epifanija Sławynečko-ho.* Roma 1968. — J. KRZYŻANOWSKI: *Dzieje przysłowia polskiego w toku pięciu wieków. W: Nowa księga przysłów i wyrażeń przysłowowych polskich.* T. 1. Wwa 1969. — L. WINNICZUK: *Szkoła jezuitcka w zwierciadle szkolnego teatru jezuitckiego. Europejskie związki lit. pol.* Wwa 1969. — J. OKOŃ: *Dramat i teatr szkolny. Sceny jezuitckie XVII wieku.* Wr. 1970. — Z. BRODZKI: *Nowe publikacje o słownikach polskich. Poradnik Język.* 1971 nr 9. — J. ABRAMOWSKA: *Jezuitcka tragedia tendencyjna.* W: *Ład i Fortuna.* Wr. 1974. — Z. KLEMENSIEWICZ: *Historia języka polskiego.* Wwa 1974. — *Hist. nauki pol.* 6 (1974). — J. LEWAŃSKI: *Dramat i teatr średniowiecza i renesansu w Polsce.* Wwa 1981. — J. CZERNIATOWICZ: *Poezja polsko-grecka w XVI i XVII w. Eos* 1984 nr 1. — S. ROSPOND: *Kościół w dziejach języka polskiego.* Wr. 1985. — Z. SZELAĞ: *Słownik pisarzy radomskich. Tyg. Radomski* 1985 nr 21. — *Mater. do dziejów twórczości J. Kocbanouskiego z l. 1551–1625.* Wyd. i oprac. M. Korolko. Wr. 1986. — G. FREIDHOF: *Zum semantischen Gegensatz im polnischen Sprichwort des 17. Jahrhunderts. Die „Adagia Polonica” des G.K. Barok w pol. kult., lit. i języku.* Wwa 1992. — K. SIEKIERSKA: *Rzeczywistość w słownikach K. i Troca. Prace Filol.* 37 (1992) s. 259–268. — *Słownik wiedzy o Grójeckiem.* Z. 1. Grójec 1993. — *Nasi dawni jezuitci.* Pozn. 1997 *Kron. m. Pozn.* 1997 nr. 4.

I.T.

KNIAŻNIN Franciszek Dionizy 1749 (lub 1750) – 1807

Urodzony na początku października 1749 (lub 1750) w Witebsku, w zubożałej rodzinie starej szlachty smoleńskiej; syn Leona Ignacego i Anastazji. W 1759/60 – 1763/64 kształcił się w witebskim kolegium jezuitckim, tam też pisał pierwsze wiersze (łacińskie). 15 sierpnia 1764 wstąpił do zakonu jezuitów. Nowicjat odbył w Połocku (1764/65) i Nieświeżu (1765/66), następnie studiował retorykę w seminarium zakonnym w Słucku (1766/67) i filozofię w Nieświeżu (1767/68–1769/70). Od jesieni 1770 był profesorem warszawskiego kolegium na Starym Mieście; uczył kolejno w infimie (1770/71), gramatyce (1771/72) i syntaksie (1772/73). Na ten okres przypadają pierwsze jego publikacje: przekłady z Claudiana (w wyd. 3 tłum. Andrzeja Wincentego Ustrzyckiego poematu „O porwaniu Prozerpiny”, 1772) i Horacjusza (w antologii „Pieśni wszystkie Horacjusza przekładania różnych”, 1773). Po kasacji jezuitów, nie mając jeszcze złożonych ślubów wieczystych, ukończony studiów teologicznych i otrzymanych święceń kapłańskich, wrócił do stanu świeckiego. Niebawem (najpóźniej w 1775) trafił na dwór Adama Kazimierza Czartoryskiego i podjął obowiązki jego sekretarza oraz nauczyciela literatury polskiej najstarszego syna, Adama Jerzego. Odtąd wraz z Czartoryskimi dzielił życie między Pałacem

Błękitnym (zimną) a rezydencjami w Różance nad Bugiem, Wołczynie i Powązkach. Od 1773 do 1777 pomieszczał swe utwory w *Zabawach Przyjemnych i Pożytecznych*. Zastąpiony na stanowisku sekretarza Czartoryskich przez Franciszka Karpińskiego, został od 1 kwietnia 1781 bibliotekarzem Biblioteki Załuskich, gdzie pracował do 1 października 1783. Następnie wrócił na dwór A.K. Czartoryskiego, który w tym czasie przeniósł swą stałą rezydencję do Puław. K. był tu nauczycielem młodych księżąt i szkoły puławskiej, przede wszystkim zaś — poetą nadwornym i dostawcą okolicznościowych sztuk dla teatru Izabeli Czartoryskiej. Z Puław, wraz z towarzysztwem dworskim, odwiedzał Siedlce Aleksandry Ogińskiej i Janowiec Piaskowskich, dłuższe okresy spędzał z Czartoryskimi w ich galicyjskiej rezydencji w Sieniawie. W 1786 jeździł z Czartoryskimi do Karlsbadu, w czasie Sejmu Czteroletniego przebywał głównie w Warszawie, w 1789 odbył podróż do Krakowa i zwiedzał Bibliotekę Szkoły Głównej Koronnej (oprowadzany przez Jacka Przybyłskiego). Należał do wolnomularstwa (członek loży Świętynia Iżis). Upadek Rzeczypospolitej stał się dla K. klęską osobistą. Już po niepowodzeniach wojny 1792 zaczął zapadać w zrazu nierozpoznany obłęd, który z czasem — po upadku insurekcji i zniszczeniu Puław przez wojska rosyjskie — doprowadził go do utraty poczucia rzeczywistości i zdolności rozpoznawania osób z otoczenia. W pierwszej fazie choroby (do marca 1796) zajmował się jeszcze twórczością literacką i porządkował swą spuściznę poetycką. Sporządził dwutomowy zbiór „Poezji własną ręką pisanych” (rkps Bibli. Czart. 2223), w którym zawarł większość swych utworów raz jeszcze przeredagowanych i poprawionych, pracował nad wypisami tekstów poetów staropolskich oraz nad dykcjonarium — bibliografią uczonych Polaków. Do 1800 przebywał w Puławach, następnie przeniósł się do Końskowoli, gdzie aż do śmierci opiekował się nim Franciszek Zabłocki, serdeczny przyjaciel od kilkunastu lat. Zmarł 25 sierpnia 1807 w Końskowoli; pochowany na miejscowym cmentarzu.

T W Ó R C Z O Ś Ć

1. Bajki. Wwa 1776. Wyd. nast.: w poz. 10, 13, 14; wyd. Z. Łempicki, wstęp oprac. J. Krzyżanowski. Wwa 1947 (wyd. poszerz. o bajki późniejsze); wybór w poz. 15, 16, 18.

2. Erotyki. T. 1–2. Wwa 1779. Stąd 26 utworów wyd. w poz. 6, a 12 w poz. 10, 13, 14; większy wybór w poz. 16.

3. Carmina. Wwa 1781 (tu m.in.: przekł. łac. „Muzy” i „Trenów” J. Kochanowskiego). Red. 2 zmien. z 1795–1796 w rkpsie Bibli. Czart. 2223 t. 2. Wyd. nast. Wr. 1994 *Bibl. Latina Medii et Recentioris Aevi* 25 (w oparciu o obie red. oprac. E.J. Głębińska).

4. Kolęda na rok 1783. [Wwa ok. 1783]. Wyd. nast.: w poz. 6, 10, 13, 14; wg prwdr. wyd. T. Mikulski. *Pam. Lit.* 39 (1950), przedr. w: W kręgu oświeconych. Wwa 1956.

5. Do wąsów. Wwa 1783 (anonim.). Red. 3 utworu; przedr. fototyp. *Ulotna poezja patriotyczna Oświecenia (1774–1797)*. Wr. 1977. Red. 1 (powst. 1779) wyd. w poz. 2 t. 1. Red. 2 (powst. 1782) wyd. w poz. 6. Red. 4 (powst. 1787) wyd. w poz. 10 i osob. Wwa 1788. Red. 5 (powst. ok. 1796) w rkpsie Bibli. Czart. 2223 t. 1.

Wszystkie red. utworu wyd. T. Mikulski w: Nad tekstami Książnina. I. Wr. 1947 (tu: szczegółowa bibliogr. wydań), wyd. nast. w: W kręgu oświeconych. Wwa 1960.

6. Wiersze. Wwa 1783. Stąd 15 utworów wyd. w poz. 10, 13, 14; 4 utwory w poz. 16. Egz. w Bibli. Czart. i Bibli. KUL.

7. Na regiment J.W. Potockiego wwdy ruskiego i 24 sztuk armat Rzplitej na Sejmie Grodzieńskim 1784 roku dany. B.m. 1784.

8. Matka Spartanka. Opera w 3 a. Red. 1 (powst. 1786) wyst. Puławy 1786. (Muzyka: W. Lessel). Red. 2 (powst. 1787) wyd. w poz. 10 t. 2. Wyd. nast. w poz. 13–14, 17. Red. 3 (powst. 1794–1796) w rkpsie Bibli. Czart. 2223 t. 2.

9. Cyganie. Opera w 3 a. Wyst. Siedlce 1786. (Muzyka: M.K. Ogiński). Wyd. w poz. 10 t. 2. Wyst. Wwa 1822. (Muzyka: F. Mirecki). Red. 2 (powst. 1794–1796) w rkpsie Bibli. Czart. 2223 t. 2. Wyd. nast.: w poz. 13–14, 17.

10. Poezje. Edycja zupełna. T. 1–3. Wwa 1787–1788. Wyd. nast.: Wil. 1820; w poz. 13–14, 16 (wybór), 18 (jw.).

Tu m.in.: prwdr. utworów: Balon czyli wieczory puławskie. Poema w 10 pieśniach; Troiste weselo. Sielanka w 2 a.; Rozmaryn. Poema liryczne. 3 pieśni.

11. Do Jaśnie Oświeconego Księcia Imci Wirtemberskiego. Na obóz pod Gołębiem. Wwa 1791. Toż pt. Do J.O. Książęcia Jegomości Ludwika Wirtemberskiego gen. lejtn. dyw. małopol. Na obóz pod Gołębiem. Wwa 1791. Red. 2 (powst. 1794–1796) pt. Do X^o Ad^o Jerzego Czartoryskiego. Na obóz pod Gołębiem. Rkps Bibli. Czart. 2223 t. 1.

12. Hejnał na dzień Trzeci Maja 1792. B.m. 1792 (anonim.). Wyd. nast.: wg prwdr. wyd. W. Borowy. W: Książnina. *Pam. Lit.* 1947; wyd. Cz. Hernas. W: Hejnaty polskie. Studium nad historią poezji melicznej. Wr. 1961; przedr. fototyp. prwdr. *Ulotna poezja patriotyczna Oświecenia...*, jw. poz. 5.

Parę wierszy i przekł. K. ukazało się w: S. Konarski: Wiersze wszystkie z łacińskich na polskie przełożone. Wwa 1778; A. Kossakowski: Anno 1778 Mense Januarii..., b.m. 1778.

Pośmiertnie kilkanaście wierszy K. wyd. z rkpsów m.in.: *Pam. Warsz.* 1817–1818, 1822–1823; *Motył*

1829 t. 1; *Tyg. Pol.* 1832; *Przeegl. Nauk.* 1842 nr 3-4; W. Jankowski. *Pam. Lit.* 1904; K. Badecki. *Przew. Nauk. i Lit.* 1909; W. Borowy. *Pam. Lit.* 1947; T. Mikulski. *Pam. Lit.* 39 (1950).

Wiele wierszy K. przedr. w licznych antologiach i zbiorach, m.in. w: *Poezja pol. Oświecenia*. Wwa 1954 i nast.; *Poezja pol. XVIII w.* Wwa 1976 i nast.; *Świat poprawiać – zachwale rzemiosło*. Wwa 1981; *Antologia poezji masonskiej*. Wwa 1995.

Także w antologiach i zbiorach obcojęzycznych:

Przełk.: ang. m.in. w: *Poets and Poetry of Poland*. Chicago 1881 i wyd. nast. (wyd. P. Sobolewski); *Golden Treasury of Polish Lyrics*. Winnipeg 1936; *Five Centuries of Polish Poetry*. London 1960; *An Antology of Polish Literature* (wyd. M. Kridl, wyd. 2) New York 1964. — czes. m.in. w: A. J. Puchmajer: *Sebrání básni*. T. 2. 1797 i wyd. nast.; tenże: *Nové básni*. 1798 i wyd. nast.; J. Jungman: *Slovenost*. 1820 i wyd. nast.; — niem.: *Polnische Bibliothek* (Wwa) 1788, t. 4-5., — ros. m.in. w: *Polskaja poezija*. T. 1. Moskwa 1963., — węgier. w: *Lengyel költök antológiája*. Budapest 1969.

Wydania zbiorowe

13. Dzieła. Wyd. i wstęp oprac. F.S. Dmochowski. T. 1-7. Wwa 1828-1829 *Bibl. Nar.* oddz. 1-3. Tu m.in.: prwdr. utworów: Anakreon. Krotofila w 3 a.; Marynki. Krotofila w 1 a.; Trzy gody. Sielanka w 5 a.; Zosiny. Sielanka w 1 a.; Hektor. Tragedia w 5 a.; Temistokles. Tragedia (z Metastasia) w 5 a.; Pieśni Osjana i Pienia selmskie (z Mackphersona); Ody z pośmiertnych rękopisów wyjęte.

14. Dzieła. Wyd. J.N. Bobrowicz, wstęp oprac. O + +. T. 1-6. Lipsk 1837 *Bibl. Kieszonkowa Kłasyków Pol.* 32-37.

15. Wybór poezji... Wwa 1910 *Bibl. Uniw. Lud. i Młodzieży Szk.* 152. Wyd. 2 Wwa 1925. Tu także: Wybór poezji F. Karpińskiego.

16. Wybór poezji. Wyd. i wstęp oprac. W. Borowy. Wr. 1948 *BN I*, 129.

17. Utwory dramatyczne. (Wybór). Wyd. i wstęp oprac. A. Jendrysik. Wwa 1958. *Teatr Pol. Oświecenia*.

18. [Wybór poezji]. Wwa 1965 *Poeci Pol.* Wyd. 2 Wwa 1972.

OPRACOWANIA

NK 5 (1967), 6/2 (1972); LP

K.W. WÓJCICKI. *Enc. powsz. Orgel*. 14 (1863). — F. SURYN: E.D.K. *Tyg. Ilustr.* 1881 t. 1 nr 283-286. — L. DĘBICKI. Puławy. T. 1-4. Lw. 1887-1888. — TENŻE: E.D.K. *Przew. Nauk. i Lit.* 1888. — W. JANKOWSKI. Pierwiastek ludowy w poezji E.D.K. *Lud* 1902. — P. CHMIEŁOWSKI. Ostatni z poetów polsko-łacińskich. *Eos* 1903 i odb. — TENŻE [P.Chm.]. *Wielka enc. powsz. ilustr.* 35/36 (1904). — W. JANKOWSKI: K. *Pam. Lit.* 1904. — L. KAMYKOWSKI. Liryka K. a poezja klasyczna. *Tamże* 1924/25. — W. KONIECZNY: „Na obóz pod Gołębiem” E.D.K. *Ruch Lit.* 1926 nr 6. — W. OGRÓDZINSKI. Polskie przekłady Horacego.

Commentationes Horatianae. T. 2. Kr. 1935 i odb. — W. BOROWY: W cypryjskim powieciu. *Prace hist.-lit. Księga zbior. ku czci I. Chrzanowskiego*. Kr. 1936 i odb.; przedr. w: *Studia i rozprawy*. T. 1. Wr. 1952. — TENŻE: Książniunia. *Pam. Lit.* 1947. — TENŻE: O poezji polskiej w w. XVIII. Kr. 1948; wyd. 2 Wwa 1978. — J. GAJEK: „Troiste wesle” E.D.K. w świetle folkloru. *Księga pam. ku uczczeniu ... J. Kleimera*. Łódź 1949. — W. KUBACKI: Metastasia. *Pam. Lit.* 41 (1950) z. 3/4. — L. KALISZ: Liryka K. a poezja klasyczna. *Eos* 1951 z. 2. — M. PISZCZKOWSKI: Wodewile K. *Pam. Teatr.* 1952 z. 2/3. — E. ALEKSANDROWSKA: „Zabawy Przyjemne i Pożyteczne” 1770-1777. Monografia bibliograficzna. Wr. 1959; wyd. 2 zmien. i popr. Wwa 1999 [wyd. 2000]. — T. MIKULSKI: Ze studiów nad Oświeceniem. Wwa 1956 [z listami i tekstami K.]. — TENŻE: W kręgu oświeconych. Wwa 1960 [z tekstami K.]. — M. PISZCZKOWSKI: Zagadnienia wiejskie w literaturze polskiego Oświecenia. Cz. 1 Kr. 1960. — Cz. HERNAS: W kalinowym lesie. T. 1. Wwa 1965. — A. GUZEK: Z problemów estetyki polskiego sentymentalizmu. *Przeegl. Hum.* 1966 nr 1. — M. JASTRUN: K. *Poezja* 1966 nr 10; wyd. 2 w: *Wolność wyboru*. Wwa 1969. — T. KOSTKIEWICZOWA: E.D.K. „Tryumf miłości”. *Liryka pol. Interpretacje*. Kr. 1966. — S. PIETRASZKO: Doktryna literacka polskiego klasycyzmu. Wr. 1966. — M. SZPAKOWSKA: Ogień i żal. O słownictwie wierszy miłosnych K. i Karpińskiego. *Pam. Lit.* 1966 z. 4. — E. ALEKSANDROWSKA. *Pol. słownik biogr.* 13 (1967-1968). — A. GUZEK: Zamęt i harmonia. O późnej liryce K.K. *Poezja* 1970 nr 2. — R. KALETA: Oświeceni i sentymentalni. Wr. 1971 [z tekstami utworów K. i koresp.]. — T. KOSTKIEWICZOWA: K. jako poeta liryczny. Wr. 1971. — W. WOŹNOWSKI: Literacki spór o tradycję w czasach Stanisława Augusta. Z dziejów motywu wąsów, kontusza i fraczka. *Zesz. Nauk. UJ.* 271 (1971) *Zesz. Hist.-Lit.* z. 21. — I. RYMACKA-KITOWICZOWA: O „Erotykach” K. *Hist.-Lit. Prace ćwiczniowe*. Lubl. 1972. — M. BRZEZIŃSKI: Język ukraiński w sielance „Trzy gody” K. *Zesz. Nauk. UJ.* 368 (1974) *Prace Językozn.* 42. — W. WOŹNOWSKI: Bajka w literaturze polskiego Oświecenia. Wwa 1974. *Tamże* 355 *Prace Hist.-Lit.* z. 28. — J. BRZEZIŃSKI: Język E.D.K. Zielona Góra 1975. — T. KOSTKIEWICZOWA: Klasycyzm, sentymentalizm, rokoko. Szkice o prądach literackich polskiego Oświecenia. Wwa 1975; wyd. 2 Wwa 1980. — M. GARBACZOWA: Uwagi nad łańcuchową twórczością E.D.K. *Ruch Lit.* 1978 z. 3. — Cz. ZGORZELSKI: Od Oświecenia ku Romantyzmowi i współczesności. Kr. 1978. — M. GARBACZOWA: Łańcuchowa twórczość pisarzy polskiego Oświecenia (zagadnienia wstępne). Kielce 1982. — T. KOSTKIEWICZOWA: Horyzonty wyobraźni. O języku poezji czasów Oświecenia. Wwa 1984. — S. GRACIOTTI: Le mélodrame métastasien dans la culture littéraire polonaise du XVIII siècle. *Acta Universitatis Wratislaviensis* z. 845 (1985). — J. NEUBERG: E.D.K. barok wieloraki. *Barok i barokowość w lit. pol.* Opole 1985. — J. PIETRKIEWICZ: Collins i K. Paralela i jej tło. W: *Literatura polska w perspektywie europejskiej*. Wwa 1986. — M. GARBACZOWA: Poezja łańcuchowa w Polsce doby Oświecenia. Wr. 1986. — A. ALEKSANDROWICZ: Z problematyki kultu drzew w poezji E.D.K. *Annales UMCS. Sectio FF. Philologiae* V 6 (1987), VII 12 (wyd. 1989). — J. BRZEZIŃSKI: Elementy ruskie w języku F. K. *Studia i Mater.* XXV. *Filol. Ros.* 6. Zielona Góra 1987. — A. SZASTYŃSKA-SIEMION: Poezja anakreontyczna w okresie Oświecenia w Polsce. *Classica Wratislaviensis* 11 (1987). — J. WÓJCICKI: Dwa zapomniane przekłady Katullusa.

Meander 1987 nr 9/10 [z tekstami]. — J. BUDZYŃSKI: Horacjanizm w polsko-lacińskiej liryce oświeceniowej XVIII w. *Wiek Oświecenia* 7 (1989). — E.J. GŁĘBICKA: Dwie redakcje łacińskich utworów K. *Tamże*. — A. ALEKSANDROWICZ: Sejm Czteroletni i Konstytucja 3 Maja w kręgu Puław. *Rok monarchii konstytucyjnej*. Wwa 1992. — J. GUZEK: F.D.K. (1750–1807) *Pisarze pol. Oświecenia*. T. 1. Wwa 1992 [z tekstami]. — B. MAZURKOWA: Edytorski kształt i losy zachowanych egzemplarzy „Wierszy” F.D.K. *Autorów i wydawców dialogi z czytelnikami*. Kat. 1992. — T. KOSTKIEWICZOWA: Sławni poeci polscy XVIII w. wobec Konstytucji 3 Maja. *Rok monarchii konstytucyjnej*. Wwa 1992. — E.J. GŁĘBICKA: Łacińska poezja F.D.K. Wr. 1993. [Rec. L. Marinelli, *Ricerche Slavistiche* 41 (Roma 1994)]. — T. KOSTKIEWICZOWA: Lipy czarnońskie i lipy puławskie. *Necessitas et ars. Studia starop. dedyk. Prof. Januszowi Pelcowi*. T. 1. Wwa 1993. — B. MAZURKOWA: Literacka rama wydawnicza dzieł F.D.K. (na tle porównawczym). Kat. 1993. *Prace Nauk. UŚL* nr 1397. — Cz. ZGORZELSKI: Wśród gwiazd lirki stanisławowskiej. W: *Observacje*. Wwa 1993. — TENZE: W Tobie jest światłość. Szkice o liryce religijnej. Lubl. 1993. — A. GOLIK-PRUS, B. MAZURKOWA: Łacińskie utwory dedykacyjne F.D.K. *Barokowe przypomnienia*. Kat. 1994. — K. MAĆKOWIAK: Ukształtowanie leksykalno-stylistyczne bajki oświeceniowej. Zielona Góra 1994. — T. KOSTKIEWICZOWA: Transcendencja w liryce Książna. *Motywy religijne w twórczości pisarzy pol. Oświecenia*. Lubl. 1995. — TAŻ: Oda w poezji polskiej. Wr. 1996. — R. FIEGUTH: Zur Komposition von F.D.K. „Zale Orfeusza nad Eurydyką”. *Między Oświeceniem i Romantyzmem*. Wwa 1997. — U. JAKUTSCH: Leichte Poesie? Zur Verhältnis von „Jekkość” und „trud” in F.D.K. „Balon, czyli Wieczory puławskie”. *Tamże*. — I. KULDELSKA: F.D.K. *Patrimoine littéraire Européen*. T. 10: *Gestation du romantisme 1778–1832*. Bruxelles 1998. — B. MAZURKOWA: Mary i sny „prawdziwe” w poezji F.D.K. Kielce 1999. — M. CIEŃSKI: Pejzaż oświeconych. Sposoby przedstawiania krajobrazu w literaturze polskiej w l. 1770–1830. Wr. 2000. — J. PAWŁOWICZOWA: O „Pasterzu szalonym”. *Dramaty F. Zabłockiego. Interpretacje*. Wr. 2000. E.A.

KOBIERZYCKI Stanisław ok. 1600 – 1665

Urodzony około 1600; syn Bartłomieja wywodzącego się z zamożnej szlachty herbu Pomian z Kobierzycy w Sieradzkim, i Zofii z Żerońskich. Jego siostra, Zofia, była żoną Stefana Czarnieckiego. Od 1624 studiował w Lowanium, gdzie znajomością klasyków, a także współczesnej literatury europejskiej wyróżniał się wśród studentów. W 1627 pośredniczył w zawianiu porozumienia między uczelniami z Lowanium i z Krakowa dla wspólnego przeciwstawienia się wpływowi jezuitów. Po powrocie do kraju w 1627 został cześnikiem poznańskim, w 1636 — podczaszym kaliskim, a w 1637 — sekretarzem królewskim, co zapoczątkowało jego karierę polityczną. Brał udział w poselstwach oraz wielokrotnie w komisjach sejmowych, w 1652 został

komisarzem do traktatów ze Szwecją. Był starostą brodnickim, w 1643 dostał kasztelanie gdańską, którą objął pięć lat później; w 1656 otrzymał godność wojewody pomorskiego. Po 1658 rezydował jeszcze przy dworze, lecz nie działał już zbyt aktywnie. Zawsze zdecydowany regalista, popierał politykę króla Władysława IV, w czasie najazdu szwedzkiego pozostał wierny królowi Janowi Kazimierzowi. Mówca i pisarz, pozostawił prace historyczne o czasach mu współczesnych. Był żonaty z Zofią Parznieńską. Zmarł w początkiem 1665.

T W Ó R C Z O Ś Ć

1. *De luxu Romanorum commentarius*. Lowanium 1628. Wyd. nast. Lowanium 1655.
2. *Historia Vladislai, Poloniae et Sueciae principis ... usque ad excessum Sigismundi III*. Gdańsk 1655. Przedr. C.T.L. Sorniz Scriptorum Rerum Polonicarum. T. 2. Amsterdam 1698.
3. *Obsidio Clari Montis Częstochoviensis ... ab exercitu Suecorum duce Burchardo Melleri*. Gdańsk 1659. Przedr. C.T.L. Sorniz, jw. poz. 2. Dzieło oparte m.in. na książce A. Kordeckiego: *Nova Gigantomachia* (1657).

O P R A C O W A N I A

NK 2 (1964).

A. KERSTEN. *Pol. słownik biogr.* 13 (1967–1968). — I. LEWANDOWSKI: *Florus* w Polsce. Wr. 1970. — *Hist. nauki pol.* 6 (1974). — I. LEWANDOWSKI: *Recepcja rzymskich kompendiów historycznych w dawnej Polsce*. Pozn. 1976. — E. OZOROWSKI. *Słownik pol. teologów katol.* 2 (1982). — W. ODYNYEC. *Słownik biogr. Pomorza Nadwiślańskiego*. T. 2. Gdańsk 1994.

I.T.

KOBLAŃSKI Józef 1738–1798

Inna forma nazwiska: Kobyłański

Urodzony 2 marca 1738 w ziemi przemyskiej w rodzinie szlacheckiej. Kształcił się w lwowskim kolegium jezuitów. 14 września 1752 wstąpił do jezuitów. Dwuletni nowicjat odbył w Krakowie, po czym studiował retorykę w seminarium zakonnym w Jarosławiu (1754/55) i filozofię w Kaliszu (1755/56–1756/57) oraz Lwowie (1757/58). Od 1758/59 uczył kolejno w infimie w Lublinie i syntaksie we Lwowie. Jesienią 1759 podjął nadto studia matematyczno-fizyczne w Akademii Lwowskiej, a w 1762/63–1765/66 studiował tamże teologię i uzyskał święcenia kapłańskie. W następnych dwóch latach przebywał kolejno w domach zakonnych w Łaszczowie i Jarosławiu. W tym czasie nawiązał współpracę z *Monitorem*, w 1766 debiutował na

jego łamach „Wierszem o nocie” i do 1769 był czołowym poetą pisma, w którym pomieszczał wiersze oryginalne i przekłady (m.in. z Alexandra Pope'a, Antoine'a Léonarda Thomasa, Horacjusza). W 1768/69 pełnił obowiązki zastępcy rektora kolegium w Ostrogu. W 1770 wyjechał w towarzystwie Franciszka Karpińskiego jako guwerner Józefa Puzyry do Wiednia, gdzie kontynuował studia matematyczno-fizyczne na Uniwersytecie Wiedeńskim. Do kraju wrócił w poł. 1772 via Rzym i Praga. Jeszcze przed wyjazdem, na początku 1770, nawiązał współpracę z nowo powstałymi *Zabawami Przyjemnymi i Pożytecznymi*, gdzie do 1775 publikował swoje wiersze (m.in. przekłady z Mme Antoinette Deshoulières, Jeana de La Fontaine'a, Horacjusza). W wydanym w poł. 1773 pierwszym tomie „Pieśni wszystkich Horacjusza przekładania różnych” był tłumaczem największej liczby pieśni. Kasata jezuitów zastała go na stanowisku sekretarza prowincji małopolskiej w Krakowie. Wkrótce potem przeniósł się do Warszawy, gdzie 14 maja 1774 uzyskał nominację na akademika projektowanej akademii warszawskiej, a 10 lutego 1775 — na członka Towarzystwa do Ksiąg Elementarnych, z którym współpracował do 1792; opiniował podręczniki nauk ścisłych, uczestniczył w przygotowywaniu wypisów z autorów klasycznych, w pracach programowych, opracowywał dykjonarz historyczny i mitologiczny. Związany był z rodzinami Potockich (Szczęsnego i Ignacego) i Rzewuskich (z Sewerynem i Anną Humiecką). W 1778 został proboszczem w Słonimiu Ogińskich, a od około 1781 — w Górze Jaroszyńce koło Puław i związał się na stałe z Czartoryskimi. Na dworze puławskim pełnił obowiązki kapelana, nauczyciela dzieci książęcych i szkoły puławskiej. Był, obok Franciszka Dionizego Książczyna, poetą dworskim, choć po 1775 wierszy swoich nie publikował. Często przebywał w Warszawie, m.in. w okresie Sejmu Czteroletniego, skąd przysyłał do Puław obszerne listy. W 1792 bawił kolejno w Krzeszowicach, Krakowie i Sieniawie. W 1796 leczył się w Karlsbadzie, dokąd wyjechał w towarzystwie Czartoryskich. Zmarł w 1798; pochowany w Końskowoli.

TWÓRCZOŚĆ

1. List do potomności. Z francuskiego. [Wwa 1771]. Odb. z *Zabaw Przyjemnych i Pożytecznych* 1771 t. 4 cz. 2. Wyd. nast. w poz. 5.

2. Oda na śmierć ... Stanisława Konarskiego S.P. przez... [Wwa 1773]. Toż druk. dwukrotnie w: *Zabawy Przyjemne i Pożyteczne* 1773. T. 8 cz. 1 (anonim.) i cz. 2 (błędnie pod krypt. Mateusza Czarnka). Wyd. nast. (z nazwiskiem K.) w: Wiersze wszystkie S. Konarskiego z łacińskich na polskie przełożone. Wwa 1778; w poz. 5.

3. Oda do JW. Seweryna Rzewuskiego, starosty dolińskiego, z okoliczności oddanej mu buławy polnej koronnej. [Wwa 1775]. Odb. z: *Zabaw Przyjemnych i Pożytecznych* 1775 t. 9 cz. 1. Wyd. nast. w poz. 5.

4. Bukiet dla JO: Księżniczki Jejmi Marianny Czartoryskiej, generałówny podolskiej. B.m. [ok. 1782–1784]. Wyd. nast. w poz. 5.

Kilka wierszy K. uchodziło błędnie za utwory innych poetów: I. Krasickiego (Wiersz o nocie), A. Naruszewicza (Do kominka), T.K. Węgierskiego (Moje życzenia (żądania) do przyjaciela).

Wydania zbiorowe

5. Wiersze. Wyd. i wstęp oprac. E. Aleksandrowska w: *Wiersze J.K. i Stanisława Szczęsnego Potockiego, zapomnianych poetów Oświecenia*. Wr. 1980.

Zawartą w poz. 5 całą znaną spuściznę poetycką K. (97 wierszy) uzupełnia o trzy nowo odnalezione utwory R. Kaleta: *Antologia poetycka Franciszka Ksawerego Woyny. Ze skarbcza kultury* z. 38 (1983). Parę wierszy przedr. antologie: *Świat poprawiać – zachwaleć rzemiosło*. Wwa 1981; *Poezja pol. XVIII w.* Wyd. 2. Wwa 1983.

Listy

Listy J.K. do I. Czartoryskiej (1790–1796). Wyd. i wstęp oprac. E. Aleksandrowska. W: *Miscellanea z doby Oświecenia*, 4. Wr. 1973 *Arch. Lit.* 18; Listy J.K. i Konstancji z Narbutów Dembowskiej, 1789–1790. Wyd. i wstęp oprac. E. Aleksandrowska. W: *Miscellanea z doby Oświecenia*, 5. Wr. 1978 *Arch. Lit.* 22; List J.K. do F. Turskiego, 1796. Wyd. i wstęp oprac. E. Aleksandrowska. W: *Miscellanea z doby Oświecenia*, 6. Wr. 1982 *Arch. Lit.* 25

OPRACOWANIA

NK 5 (1967), 6/2 (1972).

S. TOMKIEWICZ: Z wieku Stanisława Augusta. T. 2. Kr. 1882. — I. TUROWSKA-BAROWA: „Zabawy Przyjemne i Pożyteczne” (1770–1777). Ze studiów nad literaturą stanisławowską. Kr. 1933. — W. OGRODZIŃSKI: Polskie przekłady Horacego. *Commentationes Horatianae*. T. 2. Kr. 1935 i odb. — E. ALEKSANDROWSKA: „Zabawy Przyjemne i Pożyteczne” 1770–1777. Monografia bibliograficzna. Wr. 1959; wyd. 2 zmien. i popr. Wwa 1999 [wyd. 2000]. — E. RABOWICZ. *Pol. słownik biograf.* (1967–1968). — R. KALETA: Imienninowy bukiet J.K. do Marii Czartoryskiej. W: *Miscellanea z doby Oświecenia* 4. Wr. 1973 *Arch. Lit.* 18. — J. POPŁATEK: Komisja Edukacji Narodowej. Udział b. jezuitów w pracach KEN. Kr. 1973. — R. SOBOL: List poetycki J.K. do Franciszka Karpińskiego. W: *Miscella-*

nea z doby Oświecenia 4. Wr. 1973 *Arch. Lit.* 18. [Sprostowanie. *Pam. Lit.* 1974 z. 2]. — B. WOLSKA: Począ polityczna czasów pierwszego rozbioru i Sejmu Delegacyjnego, 1772–1775. Wr. 1982. — R. WIERZBOWSKI: O „Cudzie, czyli Krakowiakach i Góralach” W Bogusławskiego. Łódź 1984 *Acta Universitatis Lodzianis*. — E. ALEKSANDROWSKA: J.K. (1738–1798). *Pisarze pol. Oświecenia*. T. 1. Wwa 1992 [z tekstami].

E.A.

KOCHANOWSKI ANDRZEJ po 1530 – ok. 1599

Urodzony po 1530 (dokładna data niewiadoma, w marcu 1552 był jeszcze małoletni), przypuszczalnie w Sycynie; czwarty syn Piotra herbu Korwin, sędziego sandomierskiego, i Anny Białaczowskiej. Był młodszym bratem Jana i Mikołaja, a stryjem Piotra Kochanowskich. Początki jego nauk nie są znane. 14 sierpnia 1554 immatrykułował się na uniwersytecie w Królewcu i zapewne studiował humaniora. Przy podziale majątności rodowych przez ojca otrzymał w 1559 osadę Barycz i Wolę Sycyńską. Ożenił się w styczniu 1571 z Zofią Sobieską (Sobieszczańską), pozostawił dziewięciu synów. Przed lipcem 1577 został burgrabią sandomierskim. Wśród zajęć ziemiańskich, zachęcany przez Jana Zamoyskiego, podjął (1574) w epickim 13-zgłoskowcu przekład „Eneidy” Wergilego. Rozpoczął też tłumaczenie dzieła Liwiusza „Ab urbe condita”; w 1591 było ono prawdopodobnie dość zaawansowane, lecz dalszy los tej pracy nie jest znany. Zmarł około 1599.

T W Ó R C Z O Ś Ć

Przekłady

1. P. Vergilius Maro: Aeneida. To jest o Aeneaszu Trojańskim ksiąg dwanaście. Kr. 1590 Druk Łazarzowa. Wyd. nast.: [Kr. ok. 1607 i ok. 1608 druk. B. Skalski z fałszywą datą 1590, jako poddruki editio princeps]; Kr. 1640; pt. Publiusza Wirgiliusza Marona Księgi wszystkie, to jest: Ksiąg dwanaście o Eneaszu Trojańskim. Wyd. J.A. Załuski. Wwa 1754.

O P R A C O W A N I A

NK 2 (1964); LP

K. PIEKARSKI: Bibliografia dzieł Jana Kochanowskiego. Wiek XVI i XVII. Wyd. 2 rozszerz. Kr. 1934 s. IX, XVI–XVII. — H. BOREK: Język A.K. na podstawie pierwodruku „Eneidy” z roku 1590. *Zesz. Nauk WSP w Opolu 4. Językoznawstwo* z. 1 (1957). — J. PIEROŻYŃSKI: Nielegalne XVII-wieczne edycje „Psalterza Dawidowego” J. Kochanowskiego i „Eneidy” w przekładzie A.K. [tzw. poddruki]. *Biał. Bibl. Jagiel.* 16 (1964) nr 2. — T. ULEWICZ: *Pol. słownik biogr.* 13 (1967/1968). — E. ŁUCZYŃSKI: Wyraz „półmorze” w

XVI-wiecznym przekładzie „Eneidy”. *Zesz. Nauk. Wyzd. Hum. UG. Językoznawstwo* 8 (1982). — M. KARPLUK: Composita w staropolskim tłumaczeniu „Eneidy” Wergiliusza. *Jez. Pol.* 1984 z. 1/2. — S. NIEZNAŃKOWSKI: Czeladnicy u wielkiego brata. *Jan Kochanowski i jego czasy*. Wwa 1984. — *Źródła urzędowe do biografii J. Kochanowskiego*. Wyd. i oprac. M. Garbaczowa i W. Urban. Wr. 1985. — *Mater. do dzieł twórczości J. Kochanowskiego z l. 1551–1625*. Wyd. i oprac. M. Korolko. Wr. 1986. — W. URBAN: A.K. *Pisarze regionu świętokrzyskiego*. 2. Kielce 1987. — D. HECK: Uwagi metodologiczne do badań form adresatywnych. Nad przekładem „Eneidy” A.K. *Zesz. Nauk. Filol. Pol. WSP w Opolu* z. 32 (1994). — E. RANOCCHI: O przekładzie „Eneidy”, dokonany przez A.K. *Ruch Lit.* 1997 z. 4.

T.W.

KOCHANOWSKI Jan ok. 1530 – 1584

Inna forma imienia i nazwiska: Joannes Cochanovius.

Urodzony około 1530 we wsi Sycyna w Sandomierskiem; syn Piotra herbu Korwin, sędziego ziemskiego sandomierskiego, właściciela Sycyny, Baryczy, Konar, Policzny oraz połowy Czarnolasu, i Anny z Białaczowskich. Wielu członków rodziny K. wyróżniało się niepewszymi uzdolnieniami intelektualnymi. Mądrość i dowcip matki K. upamiętnił Łukasz Górnicki; młodszy bracia, Mikołaj i Andrzej, a również bratanek Piotr zasłużyli się kulturze polskiej przekładami wybitnych dzieł literatury antycznej i włoskiej. Gdzie K. pobierał nauki początkowe, nie wiadomo. W semestrze letnim 1544 wpał się na wydział nauk wyzwolonych Akademii Krakowskiej; przebieg studiów (zakłócany sprawami sądowymi po śmierci ojca wiosną 1547) nie jest znany. Między 1547 a 1550 K. mógł studiować albo na uczelni we Wrocławiu, albo w Lipsku lub — co bardziej prawdopodobne — znajdować się na dworze któregoś z Tarnowskich bądź Tęczyńskich. Około schyłku 1551 (z krótką przerwą) przebywał w Królewcu; przyjaźnił się tam ze Stanisławem Grzeskim i znalazł z Andrzejem Trzeciejskim. Od jesieni (?) 1552 do wiosny 1555 był pierwszy raz w Padwie na studiach, gdzie zgłębiał humaniora. Tam też śledził historyczny spór — któremu przewodził Sperone Speroni — o miejsce języka narodowego w literaturze. Dobrze opanował grekę; był słuchaczem znakomitego grekisty, Francesca Robortello. Młody sandomierzaniec już wtedy cieszył się uznaniem wśród rodaków: 30 czerwca 1554 powierzono mu urząd konsyliarza nacji polskiej. Zmarł trwale przyjaźni, zwłaszcza z Andrzejem Patrycem Nideckim. Po powrocie do kraju ponowił studia w Królewcu; bywał też na dworze księcia Albrechta. W kwietniu 1556 otrzymał od księcia pieniądze na wyjazd do Włoch, dokąd udał się latem; celem podróży była między innymi kuracja oczu. Drugi pobyt w Padwie przerwała wieść o śmierci matki (przed

marcem 1557). Po uporządkowaniu spraw majątkowych wyjechał wiosną 1558 do Padwy po raz trzeci, skąd pod koniec roku przypuszczalnie drogą morską, a potem przez Marsylię udał się do Francji. Kraj ten zwiedził w towarzystwie humanisty Karola (Uthenhove?). W Paryżu (według własnej wzmianki) widział Pierre Ronsarda. W maju 1559 wrócił do Polski. Przy podziale dóbr rodowych otrzymał m.in. połowę Czarnolasu, gdzie nie od razu osiadł, bo najął się do służby dworskiej, początkowo w otoczeniu wojewody lubelskiego i marszałka wielkiego koronnego, Jana Firleja. Zapewne posiadał pewną znajomość prawa, gdyż powierzano mu również sprawy sądowe. Około 1562 zaprzyjaźnił się z Piotrem Myszkowskim, podkanclerzym koronnym, który pozyskał K. do prac w kancelarii. W 1563 otrzymał K. tytuł sekretarza królewskiego, a także profit z dwóch beneficjów kościelnych. Od 7 lutego 1564 do 1 czerwca 1574 dzierżawił odstąpioną mu przez Myszkowskiego prepozyturę katedralną poznzańską; 22 lutego 1566 objął probostwo w Zwoleniu, z którego zrezygnował 17 stycznia 1575. Jako dworzanin króla Zygmunta Augusta uczestniczył 1568 w wyprawie radoszwickiej pod Wilnem, a w lutym 1569 był świadkiem obrad sejmu lubelskiego, na którym 1 lipca proklamowano unię Korony i Litwy. Około 1570 odszedł z dworu i rozpoczął życie ziemiańskie w swoim majątku (2 lutego 1574 dokupił część wsi Chechły). W 1575 ożenił się z Dorotą Podlodowską. Rezydował głównie w ulubionym przez siebie Czarnolesie, skąd wyjeżdżał jedynie dla ważnych przyczyn obywatelskich bądź względów przyjaźni. Jako zwolennik Henryka Walezego 18 lutego 1574 wziął udział w ingresie elekta do Krakowa; w maju 1575 był na zjeździe w Stęszycy; 26 listopada tego roku na sejmie elekcyjnym w Woli pod Warszawą przemawiał (bez rezultatów) za kandydaturą albo carewicza Fiodora, albo Ernesta Habsburga, a 18 grudnia zapewne podpisał akt obioru cesarza Maksymiliana II. Ostatecznie uznał zalety Stefana Batorego. Możliwe, że w styczniu 1578 oglądał w obecności pary monarszej prapremię swą „Odprawy posłów greckich” w Ujazdowie pod Warszawą. 8 października 1579 król mianował go wojskim sandomierskim. Niezwykły talent K. objawił się wcześniej — iuvenilia łacińskie i pierwsze utwory polskie powstały w czasie pobytów w Padwie. W całym swoim piśmarstwie prezentował się jako homo bilinguis, ale jego doskonała i piękna polszczyzna jeszcze za życia przyniosła mu tytuł „ojca języka polskiego”. Jego wielka kultura humanistyczna skłaniała się ku szczególnym wartościom kultury greckiej; deklarował się jako wyznawca jej spuścizny. W twórczości zawarł przeżycia osobiste od pobytów za granicą poprzez życie dworskie aż do czasów czarnoleskich. Najsilniejszym powołaniem artystycznym poety stała się liryka, zaś jej uwieńczeniem genialny przekład „Psalterza Dawidowego”

(1579) — przyjęty przez wszystkie konfesje Rzeczypospolitej, a przyswajany bądź naśladowany także poza jej granicami; następnie cykl „Trenów” (1580). Do ważnych osiągnięć warsztatu poetyckiego K. należy ustabilizowanie systemu sylabicznego i rymu żeńskiego, ożywienie przetrzutni oraz niespotykane przedtem bogactwo strofiki; ponadpokową innowacją pozostały znakomite próby wiersza sylabotonicznego. K. zapoczątkował nowe gatunki literackie, np. „Satyrem” (1564) — poemat satyrowy; „Treny” i „Fraszki” (1584) dały w następstwie liczne w dziejach późniejszej literatury ich odwzorowania i odmiany. Mimo niezwykłej sprawności pióra niektóre wiersze łacińskie, pieśni i fraszki doskonalił przez lata, więc nie doczekał ich druku. Nie dożył też poprawnego wydania zbiorowego swych dzieł, o czym zamyślał. Po śmierci K. dokonał tego — nierzetelnie — Jan Januszowski na zlecenie wdowy po poecie. Znamiona geniuszu K. dostrzeżone zostały przez współczesnych już od pierwszych utworów wchodzących w obieg czytelnicy, a potomni (z nielicznymi wyjątkami) doceniali wielkość twórcy, przyznając mu miano „poety żywego”, największego wśród Słowian do czasów Mickiewicza. Schyłek życia zmały mu tragiczne doznania osobiste: w 1577 zgon najstarszego brata, Kaspra, śmierć (ok. 1579) córki Urszuli, a niebawem potem — starszej córki, Hanny. Na wieść o zamordowaniu wysłanego do Turcji szwagra, Jakuba Podlodowskiego, zabiegał o interwencję Stefana Batorego. Będąc prawdopodobnie w tej sprawie w Lublinie, 20 sierpnia 1584 nagle zasłabł i 22 sierpnia tam zmarł. Osierocił żonę i cztery córki: Ewę, Poliksenę, Elżbietę i Krystynę; syn-pogrobowiec Jan zmarł w 1586. K. pochowany został być może najpierw w Lublinie, następnie ciało jego złożono w kościele w Zwoleniu, gdzie z początkiem XVII w. postawiono nagrobek z (wiarygodnie podobnym) popiersiem poety.

T W Ó R C Z O Ś Ć

1. Epitaphium Cretcovii. [Napis na płycie nagrobkowej Erazma Kretkowskiego w bazylice św. Antoniego w Padwie]. Powst. po 16 maja 1558. Wyd. B. Scardeone: *De antiquitate urbis Patavii et claris civibus Patavinis libri tres*. Bazylea 1560 s. 404. Reprodukacja w: T. Ulewicz: „Epitaphium Cretcovii”, czyli najstarszy dziś wiersz drukowany J.K. *Księga pam. ku czci S. Pigonia*. Kr. 1961 (tu: podobizny płyty i stronicy dzieła Scardeona z tekstem K.). Zob. też: *Elegiarum libri IV*, poz. 33.

2. Pieśń o potopie. Datowanie powst. rozbieżne: od ok. 1550 do 1559. Wyd.: [Kr. ok. 1570? druk. S. Szarfenberger? — dwie ed.?: po 1582 druk. K. Szarfenberger?]. Wyd. nast. (w red. zmien.) w: *Pieśni*, zob. poz. 37.

Egz. prwdr.: Ossol. sygn. XVI. 0.565; ed. 2: Bibl. Nar. sygn. XVI. 0.246. Podobizny ogł. J. Przyborski. B.m.r.; Wwa 1882; ed. bibliofilski facsimile fotooffs. wg wyd. 2 Wwa 1981.

Tekst rękopiśmienny z XVI w. pt. Piosnka o potopie ogł. K. Piekarski: J.K. pieśń pierwsza księgi wtórej w tekście rękopiśmiennym XVI w. *Szparagaly* 1935 nr 5 (10).

3. Pieśń [tzw. Hymn do Boga, inc.: Czego chcesz od nas, Panie...]. Wg przekazu anegdotycznego powst. we Francji 1559. Wyd. przy: Zuzanna, zob. poz. 7. Red. odmienna ogł. w: [Kancjonał tzw. nieświeski]. Nieśwież 1563/1564. Wyd. kryt. Janusz Pelc: Wiersze J.K. w rękopisie Osmólskiego a wczesne wydanie hymnu „Czego chcesz od nas, Panie, za Twe hojne dary”. *Miscellanea Staropol.* 4. Wr. 1972 *Arch. Lit.* t. 16.

Zapis pt. *Gratiarum actio pro victu*, powst. ok. 1564. Zachowany w sylwie Jana Osmólskiego (rkps Bibl. Nar. w Wwie sygn. IV. 3043). Wyd. kryt. Janusz Pelc, jw.

Przeł.: ang. 1881, czes. 1659, niem. 1639, 1696; przedr. O. Dobijanka-Witczakowa: Niemiecki przekład psalmów K. z czasów Jana III. *Miscellanea Staropol.* 5. Wr. 1980 *Arch. Lit.* t. 23; szwedz. 1918.

4. Szachy. Data powst. niepewna; możliwe m.in.: 1558/59 oraz 1562–1565. Wyd. [Kr. 1564–1565 druk. M. Wirzbięta]. Wyd. nast.: Kr. [po 1566]; Kr. 1585. Wyd. kryt.: K. Nitsch. Lubl. 1923 *Książeczki Staropol.* nr 2; J. Krzyżanowski. Wwa 1966; J. Ciechanowicz. Wwa 1983 [ed. łączna: G.M. Vida: Szachy. Tłum. J. Ciechanowicz; J. Kochanowski: Szachy]. Unikat prwdr.: Bibl. Kór. sygn. Cim. Qu. 2580. Podobiznę wyd. W. Bartynowski. Kr. 1884. Przeł.: franc. 1851, niem. 1931.

5. M.T. Ciceronis Aratus ad Graecum exemplar expensus et locis mancis restitutus. [Rekonstrukcja poematu dydaktycznego Aratosia Fainomena wg łac. przeł. Cicerona z uzup. J.K.]. Data powst. nieustalona; przypuszczalnie ok. 1560. Wyd.: Kr. 1579 [druk. A. Piotrkowczyk]. Wyd. nast.: Kr. 1612; pt. Fenomena. Wstęp: K. Górski. Tor. 1973.

6. O śmierci Jana Tarnowskiego, kasztelana krakowskiego, do syna jego, Jana Krzysztofa. Powst. 1561 po 16 maja. Wyd. Kr. 1561 druk. Ł. Andrysowicz. [Tyt. wg opisu Estr. XIX: 1903, 366]. Wyd. nast. zob. poz. 51 red. C. Unikat bez k. tyt. i ostatniej, ongiś w posiadaniu J. Przyborskiego, dziś nieznan.

7. Zuzanna. Powst. przed 20 września 1562. Wyd. [Kr. 1562 druk. M. Wirzbięta]. Wyd. nast. [Kr. ok. 1585].

Unikat prwdr.: Ossol. sygn. XVI. Qu. 1636. Podobiznę ogł. W. Bartynowski. Kr. 1884.

8. Zgoda. Powst. 1562. Wyd. Kr. 1564 [druk. Ł. Andrysowicz]. Wyd. nast.: Kr. 1565; Kr. [ok. 1564–1565].

Reprodukcja prwdr. Lw. 1930.

Odpis tekstu z 1562–1563 Bibl. kapituły katedralnej w Kr. Ogł. I. Polkowski: O rękopisie nieznanego poematu „Zgoda” K. *Przeł. Pol.* 1884 t. 73.

9. Satyr albo dziki mąż. Powst. 1563. Wyd. Kr. [1564 druk. dziedzice M. Szarffenbergera]. Wyd. nast. Kr. [1564] druk. M. Siebeneicher (toż, reprodukcję i transkrypcję oprac. P. Buchwald-Pelcowa. Wwa 1983); Kr. [prawdopodobnie 1564] druk. M. Siebeneicher.

Unikat prwdr.: Bibl. Nar. w Wwie zniszcz. 1944. Unikat pierwszego odbicia M. Siebeneichera: Bibl. Ossol. we Wr. sygn. XVI. Qu. 3198; unikat drugiego odbicia: Niedersächsisches Staatsarchiv Wolfenbüttel sygn. 1 Abt. 23 nr 115. Przeł. franc. 1976.

10. Pamiętka wszystkim cnotami hojnie obdarzonemu Janowi Baptście hrabi na Tęczynie, belskiemu wojewodzie i lubelskiemu staroście. Powst. po grudniu 1563. Wyd. [Brześć ok. 1570 druk. C. Bazylik]. Wyd. kryt.: K. Badecki: Pierwsze wydanie „Pamiętki...” *Pam. Lit.* 1907 i odb.; E. Kotarski. *Trzy podróże*. Gdańsk 1973; Janusz Pelc przy: Treny. Wr. 1978 *BN I*, 1 (por. poz. 28).

Egz. prwdr.: Bibl. Gdańska PAN sygn. 30 in: Nl 57.80; Bibl. Jagiel. sygn. Cim. 5029.

11. Muza. Data powst. nieustalona; przypuszczalna: 1568–1574. Wyd. zob. poz. 51 red. C.

Poetycki wyraz samowiedzy artystycznej autora.

12. Proporzec albo hołd pruski. [Poemat napisany z okazji złożenia Zygmuntovi Augustowi hołdu lennego przez księcia pruskiego Albrechta Fryderyka 19 lipca 1569 w Lublinie]. Wyd. Kr. 1587 Druk. Łazarzowa.

Przypuszczalna ed. 1569 niepoświadczona egzemplarzem druku.

13. Ortographia polska. [Traktacik prozą o zasadach pisowni z propozycjami poety]. Powst.: pierwsza red. być może przed 1570; druga red. krótko przed 1584. Wyd.: J. Ursinus: *Methodicae grammaticae libri quatuor*. Lw. 1592; inny tekst ogł. J. Januszowski: Nowy charakter polski z Drukarni Łazarzowej i ortographia polska Jana Kochanowskiego ... Łukasza Górnickiego et Jana Januszowskiego. [Kr.] 1594 [Druk. Łazarzowa]. Reprodukcje: W. Wisłocki: *Nauka języka polskiego w szkołach polskich przed Kopczyńskim*. *Spr. Gimn. im. Franciszka Józefa we Lw. za r. szk. 1868* i odb. Lw. 1868; Pozn. 1882; Wwa 1982.

14. Wróżki. [Dialog publicystyczny prozą]. Data powst. sporna; prawdopodobna ok. 1570. Wyd. Kr. 1587 Druk. Łazarzowa. Red. J. Krzyżanowskiego (1972) zob. *Dzieła polskie*, poz. 58; przedr. W. Walecki: *Z duchem w rozmawianiu*. *Szesnastowieczna proza polska*. Kr. 1991.

15. Pieśń świętojańska o sobótce. [Cykl 12 pieśni z „prologiem” sytuacyjnym w związku

z obrzędem ludowym]. Powst. w dwóch red.: pierwsza pt. Sobótka – przypuszczalnie ok. 1571; druga w 1575–1583. Wyd.: red. pierwszą ogł. A. Brückner, zob. poz. 57; wyd. kryt. Janusz Pelc: Rękopiśmienna wersja „Sobótki” Jana Kochanowskiego. *Miscellanea Staropol.* 3. Wr. 1969 *Arch. Lit.* t. 14; red. druga wyd. przy: Pieśni, zob. poz. 37.

16. Fragment bitwy z Amuratem u Warny. [Fragm. poematu hist. o Władysławie III]. Powst. przypuszczalnie przed 1572. Wyd. zob. poz. 53.

17. Marszałek. [„List” poetycki do jednego z marszałków nadwornych koronnych: Andrzeja Zborowskiego lub Andrzeja Opalińskiego]. Powst. 1573–1574. Zob. poz. 51.

18. Gallo crocitant i 'AMOIBH. [Riposta poetycka na paszkwil F. Desportes'a: Adieu à la Pologne]. Powst. prawdopodobnie w 1575 lub 1576. Wyd. zob. poz. 54.

Przekł. pol.: J. Ejsmond: Polska w pieśniach cudzoziemskich. Wwa 1915; przedr. S. Kot: Adieu à la Pologne. *Silva Rerum* 1930 i odb.

19. Przy pogrzebie rzecz. [Mowa na pogrzebie Kaspra Kochanowskiego, najstarszego brata poety, w 1577], zob. poz. 53; *Wybór mów staropol.* Oprac. B. Nadolski. Wr. 1961 *BN I*, 175.

20. Odprawa posłów greckich. Podana na teatrum przed Królem Jego Mścią i Królową Jej Mścią w Jazdowie nad Warszawą dnia dwunastego stycznia roku Pańskiego 1578 na fęście Jego Mści Pana Podkanclerzego Koronnego. Wwa 1578 [druk „oficyna latająca” M. Szarfenbergera pod kier. W. Łapki. Odbicie o dwóch nieznanie różnych wariantach]. Wyd. nast. zob. poz. 51. Wyd. osob. m.in.: T. Sinko. Kr. 1919 *BN I*, 3; toż Kr. 1921, 1923, 1924, 1926, 1928, 1929; Lw. [1937]; Wr. 1949; T. Sinko. Chicago 1945; S. Łempicki. Kr. 1947 *Bibl. Arcydział Poezji i Prozy* nr 19; toż 1948, 1949, 1950; T. Ulewicz. Wr. 1962 *BN I*, 3; toż 1969, 1974; J. Lewański w: *Dramaty staropol.* Antologia. T. 2. Wwa 1959; tenże w: *Teatr pol. renesansu.* Antologia. Wwa 1988; J. Krzyżanowski. Wwa 1968, toż wyd. 30 Wwa 1981.

Liczne przedruki popularne i dla celów szkolnych, m.in. ed. w: *Antologia dramatu pol. Od J.K. do Z. Kraszińskiego.* Kr. 1994; Wwa 1998 *Klasyka Pol.*

Egz. prwdr.: wariant A – Ossol. sygn. XVI. Qu 1639 III; podobizna światłodruk. wyd. Lw. [Wiedeń] 1930; wariant B – Bibl. Nar. (dawniej zbiory w Dzikowie) sygn. XVI. Qu. 569 adl.; Bibl. Czart. sygn. Cim. 2138/I; podobiznę fotooffs. (wg egz. Bibl. Nar.) ogł. A. Kawecka-Gryczowa. Wwa 1974; wariant A reprint Wr. 1992.

Przekł.: ang. 1918, franc. 1823, niem. 1901, ros. 1915, rum. 1941, szwedz. 1998.

21. Orpheus Sarmaticus. [Wiersz o charakterze „pobudki” wojennej]. Powst. przy końcu 1577.

Odśpiewany przez muzyka przy wtórze lutni po przedstawieniu Odprawy posłów greckich 12 stycznia 1578. Wyd. przy ed.: *Odprawa...* Wwa 1578. Wyd. nast. zob. poz. 51; 54.

Przekł. pol.: zob. poz. 56; tłum. W. Syrokomli przedr.: T. Ulewicz przy wyd.: *Odprawa...*, zob. poz. 20; *Teatr pol. renesansu*, zob. poz. 20.

22. Dryas Zamchana Polonice et Latine. [Utwór okolicznościowy w red. łac. i pol.]. Recytowany (inscenizowany?) przy wtórze lutni przed Stefanem Batorem 8 maja 1578 w Zamchu. Wyd.: Lw. 1578 [druk „oficyna latająca” M. Szarfenbergera pod kier. W. Łapki]. Wyd. nast. zob. poz. 51 red. A i B; 54.

Egz. prwdr.: Bibl. Nar. sygn. XVI Qu. 568 adl. Podobizna Lw. 1928.

Rkps Bibl. Nar. sygn. BOZ Cim. 206, uważany do niedawna za autograf autora.

23. Pan Zamchanus. [Łac. wiersz okolicznościowy]. Recytowany przed Stefanem Batorem 8 maja 1578 w Zamchu. Wyd. z: Dryas Zamchana, jw. poz. 22.

24. Epithalamium na wesele [...] Krzysztofa Radziwiłła [...] hetmana polnego i podczaszego Księstwa Wielkiego Litewskiego [...] i [...] Katarzyny Ostrogskiej wojewodzianki kijowskiej 27 Iulii Anno 1578. Kr. 1584 Druk. Łazarzowa. Podobiznę ogł. W. Bartynowski. Kr. 1884.

25. De expugnatione Polottei ode. Powst. w drugiej poł. 1579. Wyd.: Wwa 1580 [druk „oficyna latająca” M. Szarfenbergera pod kier. W. Łapki]. Wyd. nast. w: *Lycorum libellus*, zob. poz. 27.

26. Pieśni trzy. O wzięciu Połocka. – O statecznym słudze R.P. – O uczciwej małżonce. Powst. 1579. Wyd. Wwa 1580 [dwa różne odbicia druk. „oficyna latająca” M. Szarfenbergera pod kier. W. Łapki]. Wyd. nast. w: *Pieśni*, zob. poz. 37.

Unikat wariantu A: Bibl. Nar. sygn. XVI. Qu. 1409 adl. Reprodukcje: W. Bartynowski. Kr. 1883; S. Welanyk. Kr. 1926.

27. *Lycorum libellus*. Kr. 1580 Druk. Łazarzowa. Wyd. nast. zob. poz. 54.

Przekł. pol. L. Staff pt. *Lyrica*. *Wybór*. Wwa 1956.

28. *Treny*. [Cykl 19 utworów napisany po śmierci córki Urszuli]. Powst. prawdopodobnie w 1579. Wyd. Kr. 1580 Druk. Łazarzowa. Wyd. nast.: Kr. 1583; (toż fotokopię ogł. Janusz Pelc w ed.: *Treny*. Wwa 1980); Kr. 1585; inne wyd. m.in.: oprac. T. Sinko. Kr. [1919] *BN I*, 1; toż Kr. 1921, 1922, 1924, 1925, 1927, 1928, 1930; Lw. 1934; Hanower 1946; Wr. 1949 (dwa nakł.); oprac. H. Gaertner i S. Łempicki, ilustr. Z. Stryjeńska. Lw. 1930; oprac. T. Ulewicz. Kr. 1947 *Bibl. Arcydział Poezji i Prozy* nr 18; toż Kr. 1948, 1949, 1950; oprac. K. Górski. Wr. 1947 *Klasyki Lit.* t. 3; toż Wr. 1948, 1949; oprac. Janusz Pelc. Wr. 1978 *BN I*, 1; toż wyd. 16 Wr. 1997; oprac. J. Krzyżanowski. Wwa 1979.

Liczne ed. i przedruki popularne oraz dla celów szkolnych.

Egz. prwdr. zniszcz. 1944. Podobiznę ogł. W. Bartynowski. Kr. 1884.

Przekł.: ang. (kilka tłum.) 1986, 1995, 1996, czes. 1928, franc. 1984, hebr. 1929, niem. ok. 1932, ros. 1916, rum. 1941, włos. 1926.

29. O Czechu i Lechu historia naganiona. [Krytyka wiarygodności podania]. Datowanie powst. nieustalone; ostatnio: 1564–1565 i 1580–1581. Wyd. zob. poz. 51 red. B, 52. Reprint tekstu z ed. Jan Kochanowski, Kr. 1585 (= 1589) jako druczek bibliofilski pod red. W. Waleckiego ze „Słowem objaśniającym” T. Ulewicza wyd. Kr. 1998 *Bibl. Tradycji Lit.* nr 19.

30. Ad Stephanum Bathorreum, Regem Poloniae inclitum Moscho debellato et Livonia recuperata, epinicion. Powst. 1582. Wyd. Kr. 1583 Druk. Łazarzowa. Wyd. nast. zob. poz. 54.

Wg tradycji utwór odpiewany przy wtórze lutni przez nadwornego muzyka, Krzysztofa Klabona, 13 czerwca 1583 na uroczystości wesela Jana Zamoyskiego i Gryzeldy Batorówny.

31. In nuptias illustrium Joan. de Zamoscio, R.P. cancellarii et exercituum praefecti, ac Griseldis Bathorrhoeae [...] epithalamion. Powst. i wyd. Kr. 1583 Druk. Łazarzowa. Wyd. nast. zob. poz. 54. Przedr. w: *Szesnastowieczne epitalamia łac. w Polsce*. Przeł. i opatrzył komentarzem M. Brożek. Oprac. [...] J. Niedźwiedz. Kr. 1999.

Odpiewane przy wtórze lutni przez K. Klabona, jw. poz. 30. Przekł. pol.: W. Syrokoma [L. Kondratowicz], przedr. J. Lewański w: *Teatr pol. renesansu*, jw. poz. 20; M. Brożek, jw. (synoptycznie z tekstem łac.).

32. Jezda do Moskwy i posługi z młodych lat aż i przez wszystkie czas przeszłej wojny z Moskiewskim, ojczyźnie swej i panom swym czynione [...] Krzysztofa Radziwiłła [...] prawdziwie opisane. Powst. 1583. Wyd. Kr. 1583 Druk. Łazarzowa. Wyd. nast. pt. Wtargnienie do Moskwy Krzysztofa Radziwiłła, polnego hetmana W.X. Litewskiego, roku 1581. [Zapis wg tyt. nagłówkowego]. Wyd. nast. zob. poz. 51 red. F.

33. Elegiarum libri IV, [...] Foricoenia sive epigrammatum libellus. [Zbiór utworów łac. pisanych od czasów padewskich]. Wyd. Kr. 1584 Druk. Łazarzowa (dwa odbicia wariantowe). Wyd. nast. Kr. 1612.

Tekst Elegiarum libri duo wg red. w rkpsie Jana Osmólskiego (Bibl. Nar. sygn. IV. 3043) ogł. Z. Głombiowska: La première version des *Élégies* de J. Kochanowski. *Humanistica Lovaniensia. Journal of Neo-Latin Studies* 27 (1978).

Przekł. pol.: K. Brodziński pt. Elegie ... z łacińskiego przełożone. Wwa 1829; toż w: *Dzieła*. T. 2. Wil. 1842; Sanok 1856; w: *Pisma*. T. 2. Pozn. 1872; oprac. W. Walecki. Wwa 1976; L. Staff pt. Elegii ksiąg czworo. Wwa 1955.

34. Foricoenia sive epigrammatum libellus. [Zbiór „fraszek” łac.]. Wyd. przy: *Elegiarum libri IV*, jw. poz. 33.

Przekł. pol.: L. Staff pt. Foricoenia, czyli fraszki łacińskie. Wwa 1956; Z. Kubiak pt. Dworzanki, czyli Książeczka epigramatów. Wwa 1989; wybór *Twórczość* 1988 nr 4.

35. Fraszki. [Ułożone w trzy księgi o celowo zartanej zasadzie porządkowania]. Powst. w okresie: przed 1565–1584. Wyd.: Fraszki. [Red. A., autoryzowana]. Kr. 1584 Druk. Łazarzowa. Wyd. nast.: [Red. B: bez fraszki O księdzu, z przesunięciem ośmiu fraszek do dod.: Dobrym towarzyszom gwoli]. Kr. 1584 [właśc. ok. 1598]; Kr. 1584 [właśc. ok. 1600]; Kr. 1590 [właśc. 1590–1598]; Kr. 1604; b.m. 1608; Kr. 1612; Kr. 1612 [właśc. po 1617]; Kr. 1617; [Red. C: bez dziewięciu tekstów zakwestionowanych w red. B, jw.]. Kr. 1629; Kr. 1639. Wyd. kryt. red. A z uzup. Janusza Pelca. Wr. 1957 *BN I*, 163; toż wyd. 2 zmien. Wr. 1991; ilustr. A. Czeczot. Wwa 1982.

Unikat prwdr. red. A w Berlinie, Staatsbibliothek, sygn. *Libr. impr. rari* 4, 297 adl. Reprodukcję fotooffs. ogł. W. Floryan. Wr. 1953.

Przedr. w wyborze m.in.: J. Tuwim: Cztery wieki fraszki polskiej. Wwa 1937; toż Wwa 1957; Fraszki. Wybór. Oprac. A. Jelicz. Ilustr. M. Berezowska. Wwa 1956; toż wyd. Wwa 1990; S. Czernik, J. Huszcza, J. Saloni: Księgi humoru polskiego. Od Reja do Niemcewicza. Łódź 1958; Pięć fraszek na most warszawski. Na 400 rocznicę zaczercia budowy pierwszego mostu warszawskiego. Przedmowa i nota ed. J.W. Gomulicki. Wwa 1967; Fraszki nieprzystojne. Wstęp A.Z. Makowiecki. Wybór A. Soszyński. Białystok 1980; toż wyd. 2 Białystok 1989.

Oprac. muzyczne J. Fotek pt. Fraszki na chór mieszany a cappella od tekstów J.K. [Partytura]. Kr. 1988. Przekł.: czes. 1598, niem. 1652, włos. 1995.

36. Carmen macaronicum de eligendo vitae genere. Data powst. nieustalona; wskazywano momenty od studiów krakowskich do lat czarno-leskich. Wyd.: [Kr. przed 1585 druk. S. Szarffenberger?; egz. nieznanne, być może nie prwdr.]; Kr. 1600 [egz. nieznanne]; zob. też *Fragmenta ...* 1590 – poz. 53 [tekst utworu zdefekt.]; przedr. M. Pełczyński: *Studia macaronica*. Stanisław Orzelski na tle poezji makaronicznej w Polsce. Pozn. 1960.

37. Pieśni [...] Księgi dwoje. Kr. 1586 Druk. Łazarzowa. Wyd. nast.: Kr. 1586/1589; m.in.: pt. Pieśni i wybór innych wierszy. Oprac. T. Sinko. Kr. 1927 *BN I*, 100; toż: Chicago 1945; wyd. 2 przejr. Wr. 1948; wyd. 3 zmien. oprac. L. Szczerbicka-Ślękowa. Wr. 1970; Wwa 1993.

Reprodukcję fototyp. prwdr. oprac. W. Floryan. Wr. 1953.

Przekł. franc. 1932.

38. Apoptegmata. [Zbiór anegdot]. Powst. okazjonalnie od czasów dworskich. Wyd. zob.

poz. 53. *Fragm. przedr. J. Krzyżanowski, K. Żukowska-Billip: Dawna facecja polska (XVI–XVIII w.)*. Wwa 1960.

39. Broda. [Poemacik o znamionach heroikomicznych; nieukończony]. Data powst. nieustalona. Wyd. zob. poz. 51.

40. Dziewosłab. [Poemat o charakterze przypominającym orację zrękową. Napisany z inspiracji nieoznaczonej siostry autora]. Data powst. nieustalona. Wyd. zob. poz. 51.

41. Iż pijaństwo jest rzecz sprośna a nieprzystojna człowiekowi. [Utwór parenetyczny prozą na modłę przemowy]. Data powst. nieustalona. Wyd. zob. poz. 51 red. B, 52; przedmowa: S. Helzsyński. Wwa 1967.

42. Omen. [Fragm. wiersza patriotycznego]. Data powst. nieustalona. Wyd. zob. poz. 51 red. B.

43. Wykład cnoty. [Szkic traktatu prozą z zakresu etyki, w stylu gnomicznym]. Data powst. nieustalona. Wyd. zob. poz. 51 red. B, 52.

44. Wzór pań męcznych. [Zbiorek (nieukończony?) prozą sześciu szkiełowych wizerunków słynnych niewiast: biblijnej Ewy oraz anegdotycznych heroin greckich]. Data powst. nieustalona. Wyd. zob. poz. 51.

Częściowo przeróbka z *Moralii* Plutarcha.

Zbiorowe wydania utworów łacińskich J.K. w przekładach polskich

K. Brodziński, zob. poz. 33; L. Kondratowicz: *Przekłady poetów polsko-łacińskich epoki zygmunto-wskiej*. T. 2: *Rymy łacińskie J.K. Wil. 1851*; toż przedr. w: *Poezje L. Kondratowicza (W. Syrokomli)*. T. 8. Wwa 1872; T. Krasnosielski, zob. poz. 56; J. Ejsmond: *Przekład łacińskich utworów J.K. z Czarnolasu*. Wwa 1919, toż Wwa 1953; *Pod lipą czarnoleską*. Pozn. 1930; L. Staff, zob. poz. 27, 33, 34, przedr. pt. *Z łacińska śpiewa Słowian Muza. Elegie, foricenia, liryki*. Wstęp Z. Kubiak. Wwa 1982; toż Wwa 1988.

Przekłady

45. Aratos: *Phaenomena*. [Przekł. poematu astronomicznego, por. poz. 5]. Powst. przypuszczalnie ok. 1564. Wyd. zob. poz. 51.

46. Oficjum, psalmy, hymny i responsoria o Męce Pańskiej w tłum. J.K. Przeznaczone do śpiewu podczas nabożeństw w kościele mansonarzu w Krasnem, wg polecenia biskupa Piotra Myszkowskiego. Powst. przed 14 września 1575. Teksty przekładów (z wyjątkiem psalmów) nieznanne. Źródłowe wiad. ogł. J. Mańkowski, A. Skolimowska: *Polskie śpiewy o Męce Pańskiej – nieznaną cząstką twórczości Jana Kochanowskiego*. *Odrodzenie i Ref. w Pol.* 38 (1994).

47. Homer: *Iliada*. [Księga III]. Przekład pt. *Monomachia Menelaosowa z Parysem*. Powst. prawdopodobnie przed 1577. Wyd. zob. poz. 51; red. poprawniejszą ze współcz. odpisu ogł. W. Budka. Kr. 1926.

48. Euripides: *Alcestis*. [Fragm., obejmujący prolog oraz urywek parodosu, przełożony wierszem białym]. Data powst. niepewna (1577?). Wyd. pt. *Alcestis męża od śmierci zastąpiła* – zob. poz. 53.

49. Catullus: *Carmen nuptiale*. [Przekł. ze skróceniami pt. *Epithalamium*]. Powst. przypuszczalnie przed 1578. Wyd. zob. poz. 51.

50. *Psalterz Dawidów*. Kr. 1579 Druk. Łazarzowa. Wyd. nast. (poprawniejsze) Kr. 1583 – i do końca XVIII w. nie mniej niż dwadzieścia trzy wznowienia, w tym poddruki B. Skalskiego; do poł. XX w. nie mniej niż siedem dalszych ed. Wyd. kryt. J. Ziomek. Wr. 1960 *BN I*, 174; oprac. W. Solecki. Wwa 1991; wstęp i oprac. K. Meller. Kr. 1997 *Bibl. Pol.*

Unikat prwdr.: *Bibl. Czart. sygn. 1815. II.*

Siedem psalmów pokutnych [ps. 6, 32, 38, 51, 102, 130, 143] wyd. osob. Kr. 1579 Druk. Łazarzowa. Unikat: *Bibl. Kórn. sygn. Cim. Qu. 2249.*

Nuty do psalmów w przekładzie J.K. ułożył Mikołaj Gomółka. Wyd. pt. *Melodiae na psalterz polski...* Kr. 1580 Druk. Łazarzowa. Wyd. kryt.: J. Reiss. Kr. 1923 [właśc. 1927]; pt. *Melodie na psalterz polski. Psalmi 4 vocibus concinendi*. Przygotował do druku M. Perz, interpretację wykonawczą oprac. S. Wiechowicz [od z. 2] i S. Krukowski. Z. 1–3. Kr. 1963–1966 *Wydawn. Dawnej Muzyki Pol.* z. 47–49.

Przedr. wyboru i pojedynczych psalmów w licznych kancjonałach staropolskich. M.in. 33 psalmy z nutami kompozycji I. R. wyd. w: *Pieśni co przedniejsze z Kancjonala wielkiego toruńskiego [...]* wydane. [...] Brzeg 1670 druk. K. Tschorn. Fotokopie tekstów J.K. ogł. (z transkrypcją) T. Maciejewski pt. 33 psalmy Dawidowe [...]. Wwa 1982.

Przekł.: litew. 1653; niem. jw. poz. 3, przedr. O. Dobijanka-Witczakowa, jw. poz. 3; przeróbka rum. 1671–1673.

Wydania zbiorowe (najważniejsze)

51. Jan Kochanowski. [Red. A. Wyd. J. Januszowski]. Kr. 1585/86 Druk. Łazarzowa. Zawartość wg porządku w edycji: poz. 45, 11, 9, 47, 20, 4, 40, 49, 28, 44, 7, 39, 17, 8, 22, 23, 21.

Unikat pełnego egz.: *Sächsische Landesbibliothek w Dreźnie*, sygn. Lit. Slav. 25 adl.

Wyd. nast.:

[Red. B]. Kr. 1585 [właśc. 1589 lub 1590].

Zawartość wg porządku w edycji jak w red. A oraz poz.: 24, 12, 14, 29, 43, 41, 42.

[Red. C]. Kr. 1585 [właśc. między VII 1590 a 1594]; toż Kr. 1585 [właśc. 1594–1597].

Zawartość jak w red. A bez poz.: 22, 23, 21; z dodaniem poz.: 37, 15, 3, 6, 10.

[Red. D]. Kr. 1598; toż Kr. 1600; Kr. 1604.

Wariant ed. C (z odmianą dedyk.).

[Red. E]. Kr. 1611.

Wariant ed. C (bez tablicy do poz. 45).

[Red. F]. Kr. 1617; toż Kr. 1617 [właśc. ok. 1620]; Kr. 1629; Kr. 1639.

Zawartość jak w red. E z dodaniem: poz. 32 (tekst wersji pt. Wtargnienie...); wiersza Pod obraz; Mikołaja Kochanowskiego Rotul.

52. O Czechu i Lechu historia naganiona. K temu o cności i o sprosności pijaństwa. Kr. 1589 Druk. Łazarzowa.

Zawartość: poz. 29, 43, 41.

53. Fragmenta albo pozostałe pisma. Kr. 1590 Druk. Łazarzowa. Wyd. nast.: Kr. 1590 [szereg poddruków wyd. właśc. między 1590 a 1593, ok. 1598, ok. 1600]; Kr. 1604; Kr. 1608; Kr. 1612; Kr. 1612 [poddruk po 1617]; Kr. 1617; Kr. 1629; Kr. 1639.

Zawartość wg porządku edycji: poz. 48, 38, 36, 16, 19; szereg fraszek.

Fraszki przedr. Janusz Pelc przy wyd.: Fraszki, jw. poz. 35; Kolędę przedr. *Kolędy pol. Średniowiecze i wiek XVI*. T. 1–2. Wwa 1966.

Przekł. niem. Kolędy. 1652.

54. *Lycoricum libellus*. Kr. 1612.

Zawartość: poz. 27 z dodaniem poz. 18, 21, 22, 23, 30, 31 oraz Andreae Patricio, Epitaphium Doralices.

55. Rymy wszystkie w jedno zebrane, prócz tych, które wolniejszymi żartami uczciwych czytelników odrażały. Wyd. F. Bohomolec. Wwa 1767; toż Wwa 1768.

56. Dzieła wszystkie. Wydanie pomnikowe. T. 1–4. Wwa 1884–[1897]; wyd. osob. t. 3. Wwa 1886.

Zawartość: t. 1–2: utwory pol.; t. 3: utwory łac. (z przekł. filol. T. Krasnosielskiego); t. 4: monografia R. Plenkiewicza 1897 (zob. OPRACOWANIA), uzup. do t. 3 z rkpsu Osmólskiego.

57. Pisma zbiorowe. T. 1–2. Wyd. A. Brückner. Wwa 1924.

58. Dzieła polskie. Wybór, wstęp i przypisy J. Krzyżanowski. T. 1–2. [Wwa] 1952; wyd. nast. zupełne: t. 1–3. Wwa 1953, 1955, 1960 *Bibl. Poezji i Prozy*; 1967, 1969, 1972, 1976, 1978, wyd. 12 Wwa 1989 *Bibl. Klasyków*.

59. Poezje. Wwa 1957 *Bibl. Poetów*.

60. [Wybór poezji]. Wwa 1963 *Poeci Pol.*; toż Wwa 1968.

61. Sobie śpiewam a Muzom. Antologia. Wybór K. Żukowska. Wr. 1972 *Bibl. Klasyki Pol. i Obcej*; toż Wr. 1975; Wwa 1980.

62. Poezje. Oprac. i wstęp Janusz Pelc. Wwa 1979; toż wyd. 2 zmien. Wwa 1988; toż Wwa 1993, 1998.

63. Dzieła wszystkie. Wyd. sejmowe. Red. naczelny J. Woronczak. Wr. 1982 nn. *BPP* S. B nr 22 nn. Tom wstępny: Wprowadzenie wydawnicze do edycji [...]. Oprac. M.R. Mayenowa i J. Woronczak oraz M. Kaczmarek i E. Głębička (1983). – T. 1 cz. 1: Psalterz Dawidów.

Fototypia – transkrypcja. List J.K. do Stanisława Fogelwедера. Oprac. J. Woronczak (1982); t. 1 cz. 3: Indeksy wyrazów i form. Oprac. J. Woronczak (1991); t. 1 cz. 4: Melodiae na Psalterz polski przez Mikołaja Gomółkę uczynione. Fototypia tekstu. Do druku przygotował M. Perz (1983); t. 1 cz. 5: Melodiae..., jw. Wstęp i transkrypcja nut M. Perz. Transkrypcja tekstu J. Woronczak (1990). – T. 2: Treny. Oprac. M.R. Mayenowa i L. Woronczakowa oraz J. Axer i M. Cytowska (1983). – T. 7 cz. 2: Proza. Oprac. B. Kreja, B. Otwinowska, M. Szymański (1997).

64. Tam, „gdzie brzegi bursztynem świecą”. (Wybór wierszy). Wyd. i wstępem opatrzył E. Kortański. Gdańsk 1984.

65. Utwory wybrane. Wybór, oprac. i posłowie M. Tomczak. Białystok 1993 *Bibl. Klasyki Pol.*

66. Poezje. Wybór tekstów dopełnił i ułożył J.W. Gomułicki. Wwa 1995.

67. Poezje wybrane. Wybór i oprac. Z. Kubiak. Wwa 1997 *Bibl. Poetów*.

Pojedyncze utwory i fragm. przedr. m.in.: W Borowy: Od Kochanowskiego do Staffa. Lw. 1930; wyd. 2 rozszerz. Londyn 1954; toż Wwa 1958, 1981, 1992; *Hist. w poezji*. Wwa 1965; *Z głębokości ... Antologia pol. modlitwy poetyckiej*. Wwa 1966; toż wyd. 2 zmien. T. 1. Wwa 1974; *Poeci żołnierzom 1410–1945*. Wwa 1970; *Od Czarnolasu*. Wwa 1971; *Z przemian wiersza pol.* Kr. 1972; *Krzak gorejący. Antologia pol. poezji religijnej*. Londyn 1973; *Poezja pol.* T. 1. Wr. 1973; *Patrząc na rozmaite światła tego sprawy*. Wwa 1984; *Uciechy miłosne*. [...] Wybór [...]. Lubl. 1986; *Staropol. poezja ziemianiska. Antologia*. Wwa 1988; *Panorama de la littérature polonaise des origines à 1822*. Wwa–Paris 1991.

Wybór utworów łac. (z obocznymi przekł. T. Krasnosielskiego i L. Staffa) przedr. I. Lewandowski: *Antologia poezji łacińskiej w Polsce*. Renesans. Pozn. 1996.

Wydania zbiorowe przekładów na języki obce

68. Poems. Tłum.: D.P. Radin, M.B. Peacock, R.E. Merrill, H.H. Havermale, G.R. Noyes. Berkeley 1928; wyd. 2 New York 1978 (ang.).

69. Threnodien und andere Gedichte. Tłum.: S. Wukadinović. Mikołów [ok. 1932] (niem.).

70. Jan Kochanowski. Eine Auslese aus seinem Werk. Tłum.: S. Wukadinović. Wr. [1937] (niem.).

71. Izbrannyje proizwiedienija. Tłum.: T. Dmitriewskij, W. Roźdiewstwienskij, W.B. Obolewicz, S. Sawiackij, S.S. Sowietow. Oprac. S. Sowietow. Moskwa 1960 (ros.).

72. *Introduction à la poésie polonaise avec un choix de poèmes polonais*. Tłum.: A. Posner. Oprac. Cz. Miłosz. Paris 1964 (franc.).

73. Lirika. Tłum.: L. Martynow, I. Goleniszczew-Kutuzow; D. Samojłow. Oprac. B.F. Stachiejew. Moskwa 1970 (ros.).

74. Renesancná lyra. Tłum.: M. Koviáčik. Oprac. M. Winčer. Bratislava 1970 (słow.).

75. Renesancni loutna. Tłum.: J. Pilař, E. Sojka. Praha 1971 (czes.).

76. Versur'. Tłum.: P. Kërare. Kiszyniew 1972 (rum.).

77. Ausgewählte Dichtungen. Tłum.: z łac. V. Ebersbach; z pol.: H. Bereska, A. Bostroem, H. Czechowski, R. Erb, U. Grüning, W. Hoopp, U. Kolbe, B. Petras, R. Pietrass, R. Zenker. Oprac. W. Hoopp. Lipsk 1980 (niem.).

78. Poezii. Wybór. Tłum.: P. Timoczko. Kyjiv 1980 (ukr.).

79. Stichotworienija. Tłum.: I. Goleniszczew-Kutuzow, L. Martynow, W. Roźdiewski, D. Samojłow, S. Swiackij. Oprac. B. Stachiejew. Moskwa 1980 (ros.).

Bibliografie przekładów twórczości J.K. zestawili: M. Korolko. W: *Kochanowski. Z dziejów badań i recepcji twórczości*. Wwa 1980; Janusz Pelc: Jan Kochanowski, poeta Renesansu. Wwa 1988, s. 166–177.

Zob. też: A. Bar: Jan Kochanowski w obcych językach. Próba bibliografii. *Silva Rerum* 1930 z. 4/7 i odb.; R. Brtán: Jan Kochanowski w českéj a slovenskéj literatúre. *Slavica Slovaca* 3 (1968); A. Měšťán: Kochanowski w Czechach od XVI w. po dzień dzisiejszy. *Lit., komparatystyka, folklor*. Wwa 1968; L. Paździński: Jan Kochanowski wśród Chorwatów i Serbów. *Godišnjak Filozofskog Fakulteta u Novom Sadu* 1971; P. Lewin: Rosyjskie tłumaczenia z Jana Kochanowskiego (pierwsza poł. XVIII w.). *Miscellanea Staropol.* 4. Wr. 1972 *Arch. Lit.* 16; M. Cieśla: J.K. in deutscher Übertragung. *Zesz. Nauk. UL Nauki Hum.-Spol.* S. 1 z. 10 (1977); W. Hoopp: Zur Übersetzung von Werken Jan Kochanowski. *Zeitschrift f. Slawistik* 22 (1977); G. Hammarberg: Jan Kochanowski a czytelnik amerykański. *Poezja* 1980 nr 8/9; J. Koprowski: Kochanowski u obcych. *Literatura* 1981 nr 26; J. Osmanis: Jan Kochanowski na Lotwie. *Tu i teraz* 1984 nr 46; Z. Abramowicz, A. Dubiński: Jan Kochanowski po karaimsku. *Ruch Lit.* 1989 z. 3; M. Jackiewicz: Utwory Jana Kochanowskiego w przekładach litewskich. *Tamże* 1992 z. 5; P. Wilczek: Angielskie przekłady „Trenów” Jana Kochanowskiego. *Prace Nauk. UŚL*. nr 1274: *Przeł. artystyczny*. T. 3: *Tłum. lit. pol. na jęz. obce*. Kat. 1992; T. Ulewicz: Nie spodzianka humanistyczna. „Fraszki” Kochanowskiego w przekładzie włoskim. *Ruch Lit.* 1996 z. 4.

OPRACOWANIA

NK 2 (1964), 3 (1965) Addenda; LP

J. KALLENBACH: Odprawa posłów greckich J.K., jej wzory i geneza. *Rozpr. AU. Wyzd. Filol.* t. 10 (1884) i odb. Kr. 1883. — S. WITKOWSKI: Stosunek „Szachów” K. do poe-

matu Widy „Scaccia ludus”. *Tamże* t. 18 (1893). — B. CHLEBOWSKI: Artyzm Kochanowskiego; jego czynniki i znamiona. *Ateneum* 1897 t. 4; przedr. w: *Pisma*. T. 2. Wwa 1912; w: *Od Kochanowskiego do Brzozowskiego*. Wwa 1979. — S. ZATHEY: „Fraszki” J.K. Studium literackie. *Rozpr. AU. Wyzd. Filol.* t. 34 (1902) i odb. Kr. 1903. — R. PLENKIEWICZ: Akta sądowe z wieku XVI, użyte jako materiał do życiorysu J.K. *Arch. do Dziejów Lit. i Oświaty w Polsce* t. 10 (1904). — S. DOBRZYCKI: Pieśni K. *Rozpr. AU. Wyzd. Filol.* t. 43 (1906) i odb.; przedr. w: *Z historii literatury polskiej*. Wwa 1986. — TENZE: „Psalterz” K.: jego powstanie, źródła i wzory. *Rozpr. AU. Wyzd. Filol.* t. 48 (1910) i odb.; przedr. jw. — S. SZARSKI: Mitologia klasyczna w poezji K. Kr. 1913. — M. HARTLEB: Estetyka J.K. Cz. 1: Stosunek poety do sztuki plastycznej. Lw. 1923. — T. SINKO: Echa klasyczne w literaturze polskiej. Kr. 1923; przedr. w: *Antyk w literaturze polskiej*. Wwa 1988. — M. BRAHMER: Petrarkizm w poezji polskiej XVI w. Kr. 1927. — M. HARTLEB: Nagrobek Urszulki. Studium o genezie i budowie „Trenów” J.K. Kr. 1927. — S. BOT: J.K. podróże i studia zagraniczne. *Studia staropol. Księga ku czci A. Brücknera*. Kr. 1928; przedr. w: *Polska Złotego Wieku a Europa*. Wwa 1987. — S. DOBRZYCKI: Ze studiów nad K. Pzn. 1929. — S. WINDAKIEWICZ: J.K. Kr. 1930; wyd. 2 Wwa 1947. — *Pam. Zjazdu Nauk. im. J.K. w Kr. 8 i 9 czerwca 1930 r.* Kr. 1931. — J. SKOCZEK: „Vir bonus” w pojęciu J.K. Lw. 1931. — W. BOROWY: Kamienne rękawiczki. Wwa 1932; przedr. w: *Studia i rozprawy*. T. 1. Wr. 1952; *Studia i szkice literackie*. Wwa 1983. — J. LANGLADE: J.K., l'homme, le penseur, le poète lyrique. Paris 1932. — W. WEINTRAUB: Styl J.K. Kr. 1932; przedr. w: *Rzecz czarnoleska*. Kr. 1977.

M. DŁUSKA: Studia z historii i teorii wersyfikacji polskiej. T. 1–2. Kr. 1948; wyd. 2 poszerz. Wwa 1978. — W. FLORYAN: Forma poetycka „Pieśni” J.K. wobec kierunków liryki renesansowej. Wr. 1948. — T. ULEWICZ: Świadomość słowiańska J.K. Z zagadnień psychiki polskiego Renesansu. Kr. 1948. — S. SŁOŃSKI: O języku J.K. Wwa 1949. — S. LEMPICKI: Renesans i humanizm w Polsce. Wwa 1952. — T. KRUSZEWSKA: Funeralna poezja J.K. na te poetyki renesansowej. *Zesz. Nauk. UW*. S. A nr 2. *Prace Lit.* 1 (1956). — J. ZIOMEK: O „Zuzannie” J.K. *Ze studiów nad lit. staropol.* Wr. 1957. — J. KRZYŻANOWSKI: W wieku Reja i Stanczyka. Wwa 1958. — L. GÁLDI: Un grand disciple roumain de J.K.: le métropolitain Dositheé. Contribution à l'histoire de l'ancien vers roumain. *Studia Slavica* 6 (1960). — D. GAMARD: Les relations littéraires entre la France et la Pologne au temps de la Renaissance. *Bulletin de la Société Archéologique, Scientifique et Littéraire du Vendomois* 99 (1960). — J. GLZYCKI: Z szachami przez wieki i kraje. Wwa 1960; wyd. nast.: poszerz. Wwa 1972; uzup. i popr. Wwa 1984; ed. pt. *Schach zu allen Zeiten*. Zürich 1967. — *J.K. Życie – twórczość – epoka*. Wwa 1960; toż 1962; 1966. — J. NOWAK-DŁUŻEWSKI: Poemat satyrowy w literaturze polskiej XVI i XVII w. *Zagadnienia Rodzajów Lit.* 1960 z. 2; przedr. w: *Z historii polskiej literatury i kultury*. Wwa 1967. — A. SUTKOWSKI: Psalm J.K. z kancjonału z Brzegu. *Muzyka* 1960 nr 3. — G. PAPP: I smeretku K. fordítások a XVI–XVII századból. *Irodalomtörténeti Közlemények* t. 65 (1961) nr 3 s. 328–40. — S. RESPOND: Język i artyzm językowy J.K. Wr. 1961. — T. ULEWICZ: „Epitaphium Cretcovii”, czyli najstarszy dziś wiersz drukowany J.K. *Księga pam. ku czci S. Pigonia*. Kr. 1961. — J. NOWAK-DŁUŻEWSKI: Poemat satyrowy w literaturze polskiej w XVI–XVII Z. dziejów inicjatywy artystycznej J.K. (Wwa) 1962. — I.N. GOLENISZCZEW-KUTUZOW: Ita-

- lianskoje Wozrozdżenie i sławianskaje lityeratury XV–XVI w Moskwa 1963; przekład pol. W i R. Śliwowsy. Wwa 1970. — Z. KAWECKA: O J.K. w Jugosławii. *Spr. Pozn. Tou. Przyj. Nauk* 1963 nr 1. — A. KRZEWIŃSKA: Poetyka staropolskiej pieśni ziemiańskiej. *Zesz. Nauk. UMK Nauki Hum.-Spot. z. 9 Filol. Pol.* 4 (1963). — T. KRUSZEWSKA: Narodziny i rozwój nowelistyki w literaturze staropolskiej. *Studia z dawnej lit. czes., słowac. i pol.* Wr. 1963. — J. KUŁTUNIAKOWA [ABRAMOWSKA]: „Odprawa posłów greckich” J.K. wobec tragedii renesansowej. Pozn. 1963. — Janusz PELC: Teksty J.K. w kancjonach staropolskich XVI i XVII w. *Odrodzenie i Ref. w Polsce* 8 (1963). — S. GRACIOTTI: Fraszki i „fraszki”. *Jęz. Pol.* 1964 z. 5; przedr. w: *Od Renesansu do Oświecenia*. T. 1. Wwa 1991. — J. KOWALCZYK: Sławne theatrum na weselu podkanclerzego Jana Zamoyskiego. (Premiera „Odprawy posłów greckich” 1578). *Pam. Teatr.* 1964 z. 3. — J. KRZYŻANOWSKI: O paru fraszkach J.K. *Odrodzenie i Ref. w Polsce* 9 (1964). — J. PIROŻYŃSKI: Nielegalne XVII-wieczne edycje „Psałterza Dawidowego” J.K. i „Encydy” w przekładzie Andrzeja Kochanowskiego (tzw. poddruki). *Biul. Bibl. Jagiel.* 16 (1964) nr 2. — Z. SZMYDTOWA: Poezja i poetyka. Wwa 1964. — IAZ: *Zę składni J.K. Prace Filol.* 18 (1964) z. 3. — H. BARYCZ: Spojrzenia w przeszłość polsko-włoską. Wr. 1965. — *Dramat starop. od pocz. do powst. sceny nar.* Bibliografia. T. 1. Wr. 1965. — S. FURMANIK: Z zagadnień wersyfikacji polskiej. Wwa 1965. — A. KOWALSKA: John Browning, tłumacz i propagator literatury polskiej w Anglii. Łódź 1965. — A. KRZEWIŃSKA: Poetyka antytureckiej liryki artystycznej XVI i XVII wieku. *Zesz. Nauk. UMK Nauki Hum.-Spot. z. 9 Filol. Pol.* 5 (1965). — J. KRZYŻANOWSKI: Paralele. Wwa 1961; wyd. 3 Wwa 1977. — TENŻE: „Sobie śpiewam a Muzom”. *Poezja* 1965 nr 1. — Janusz PELC: J.K. w tradycjach literatury polskiej (od XVI do połowy XVIII w.). Wwa 1965. — H. POPOWSKA-TABORSKA: O „kaszubskiej wersji” dwóch wierszy J.K. *Jęz. Pol.* (1965) z. 4. — A. SAJKOWSKI: Od Sierotki do Rybenki. Pozn. 1965. — J. ZIOMEK: Staff i K. Próba zastosowania teorii informacji w badaniach nad przekładem. Pozn. 1965. — P. ZWOLIŃSKI: Naśladowania psalmów P. Hulaka-Artemowskiego i ich pierwowzór. *Slavia Orientalis* 1965 nr 2. — J. CZERNIATOWICZ: Recepcja poezji greckiej w Polsce w XVI–XVII wieku. Wr. 1966. — R. LUŻNY: Pisarze kręgu Akademii Kijowsko-Mohylańskiej a literatura polska. *Zesz. Nauk. UJ* 142 *Prace Historycznolit.* z. 11 (1966). — TENŻE: „Psałterz rymowany” S. Polockiego a „Psałterz Dawidów” J.K. *Slavia Orientalis* 1966 nr 1. — M.R. MAYENOWA: Accent pattern in Polish syllabic verse. *Poetics, Poetyka, Poetika*. Hague 1966. — J. NOWAK-DŁUŻEWSKI: Okolicznościowa poezja polityczna w Polsce. Czasy Zygmuntońskie. Wwa 1966. — Janusz PELC: J.K. „Do dziecku”. *Liryka pol. Interpretacje*. Krak. 1966; wyd. 2 Kr. 1974. — S. PIETRASZKO: Doktryna literacka polskiego klasycyzmu. Wr. 1966. — R. POLLAK: Wśród literatów staropolskich. Wwa 1966. — T. SKUBALANKA: Słownictwo poezji miłosnej J. Słowackiego na tle tradycji. Tor. 1966. — K. STAWECKA: Elementy liryczne i epiczne w polsko-łacińskim epitalamium. *Rocz. Hum.* 14 (1966) nr 3. — I. STOLFI: 1 „Treny” di K. *Convivium* 1966. — T. ULEWICZ: W sprawie dawnych przekładów litewskich Psalmów J.K. *Ruch Lit.* 1966 nr 5. — J. ZAREMBA: Tradycja czarnoleska we wczesnych wierszach Wacława Potockiego. *Rocz. Komisji Historycznolit.* 4 (1966). — S. GRACIOTTI: Alcune considerazioni sul contributo padovano alla novità ed originalità di K. Italia, Venezia e Polonia tra *umanesimo e Rinascimento*. Wr. 1967. — K. KUŚMANIECKI: Scripta minora. Wr. 1967. — Janusz PELC: Fraszka polska XVI wieku terenem kształtowania się liryki nowożytniej. *Studia z hist. i teorii poezji*. S. 1. Wr. 1967. — J. PRZYBOS: Sens poetycki. T. 1. Kr. 1967. — J. RYTEL: J.K. Wwa 1967; wyd. 2 Wwa 1974. — I. SZEWCZENKO: Rozważania nad „Szachami” J.K. *Pam. Lit.* 1967 z. 1/2. — W. WEINTRAUB: J.K. Reader of Latin Boccaccio and Petrarch. *Mélanges de littérature comparée et de philologie offerts à Mieczysław Brahmer*. Wwa 1967; też w tłum. pol. w: *Rzecz czarnoleska*. Kr. 1977. — T. ULEWICZ: *Pol. słownik biogr.* 13 (1967–1968). — H. BARYCZ: W blaskach epoki Odrodzenia. Wwa 1968. — T. BIENKOWSKI: Problematyka nauki w literaturze staropolskiej od XVI do XVIII wieku. Wr. 1968. — M. BRAHMER: Kochanowski – Ronsard. *Lit., komparatystyka, folklor*. Wwa 1968; przedr. pt. Z. Padwy do Paryża. W: *Powinowactwa polsko-włoskie*. Wwa 1980; por.: „Ronsardium vidi”. *Mélanges d'histoire littéraire (XVI–XVII siècle) offerts à R. Lebeque*. Paris 1969. — M. KOSSOWSKA: Biblia w języku polskim. T. 1. Pozn. 1968. — A. KRZEWIŃSKA: Pieśń ziemiańska, antyturecka i refleksyjna. Tor. 1968. — Janusz PELC: Renesansowa koncepcja człowieka w „Trenach” J.K. *Pam. Lit.* 1968 z. 3/4. — S. SKWARCZYŃSKA: „Treny” J.K. a cykl funeralny Ronsarda „Sour la mort de Marie”. *Kultura i lit. dawnej Polski*. *Studia*. Wwa 1968. — Z. SZMYDTOWA: J.K. Wwa 1968; wyd. 2 Wwa 1979. — M. TATAR: Antyk żartobliwy i na serio. (O pieśni 1 21 J.K.). *Zesz. Nauk. UJ* 168 *Prace Historycznolit.* 14 (1968). — T. ULEWICZ: O „Satyrze” J.K. oraz historycznoliterackich kłopotach z bohaterem tytułowym. *Lit., komparatystyka, folklor*. Wwa 1968. — S. URBANCIK: Szkice z dziejów języka polskiego. Wwa 1968. — W. WEINTRAUB: Teatr Seneki a struktura „Odprawy posłów greckich”. *Kultura i lit. dawnej Polski*. *Studia*. Wwa 1968; przedr. w: *Rzecz czarnoleska*. Kr. 1977. — S. ZABŁOCKI: Polsko-łacińskie epicedium renesansowe na tle europejskim. Wr. 1968. — H. BARYCZ: Z dziejów polskich wędrowek naukowych za granicę. Wr. 1969. — H. BIRNBAUM: Some Aspects of the Slavic Renaissance. *The Slavonic and East European Review* 1969 nr 108. — M. BRAHMER: Tereny J.K. *Europejskie związki lit. pol.* Wwa 1969; przedr. w: *Powinowactwa polsko-włoskie*. Wwa 1980. — I.C. CHIŃMI: Natura cosmică în creația lui J.K. și în opere similare din alte literaturi. *Studi și Cercetări de Istoria Literară și Folklor* (București) 1969; *Revista de Istorie și Teorie Literară* 18 (1969) nr 1; przekł. pol. J. Pleciński pt. Piękno wczehświata i przyrody u K. i w innych podobnych wiazach. W: *Literackie studia i szkice rumunistyczno-polonistyczne*. Wwa 1883. — S. FURMANIK: Nad obłokiem i chmurą. *Pam. Lit.* 1969 z. 1. — S. KOTARSKI: „Odprawa posłów greckich” J.K. Wwa 1969. — TENŻE: Uwagi o kształcie teatralnym i sceniczności „Odprawy posłów greckich” J.K. *Zesz. Nauk. UJ. Wjdz. Hum.* 12 (1969) *Prace Historycznolit.* 2. — Z. KUBIAK: Wędrowki po stuleciach. Kr. 1969. — K. NIZIO: „Czułe noce” czy „całe noce”. *Pam. Lit.* 1969 z. 1. — J. NOWAK-DŁUŻEWSKI: Okolicznościowa poezja polityczna w Polsce. Pierwsi królowie elekcyjni. Wwa 1969. — R.J. PARROT IR: Mythological allusions in Kochanowski's „Laments”. *Polish Review* 1969 nr 1. — Janusz PELC: K. i Kantemir. Z dziejów i wędrowek Satyra-moralisty w literaturach europejskich. *Europejskie związki lit. pol.* Wwa 1969. — TENŻE: „Treny” J.K. Wwa 1969; wyd. 2 Wwa 1972. — R. POLLAK: Od renesansu do baroku. Wwa 1969. — J. STARNAWSKI: Głosy polskie w łańcuchu poetyckim z r. 1742–1743. *Z dziejów kultury i lit. Ziemi Przemyskiej*. Przemysł 1969. — Z. SZMYDTOWA: *Studia i portrety*. Wwa 1969. —

W. WEINTRAUB: The Latin and the Polish K. The two faces of a poet. *Actes du Ve Congrès de l'Association Internationale de Littérature Comparée - Belgrad 1967*. Amsterdam 1969. [Streszcz.; pełna red. pol. w: *Rzecz czarnoleska*. Kr. 1977].

M. DŁUSKA: Studia i rozprawy. T. 1-2. Kr. 1970. — M. GIERGIELEWICZ: Introduction to Polish versification. Philadelphia 1970. — S. GRZESZCZUK: Błazeńskie zwierciadło. Kr. 1970; wyd. 2 zmien. i poszerz. Kr. 1994. — A. KAMIENSKA: Od Czarnolasu. *Poezja* 1970 nr 12. — J. KOTARSKA: Poetyka popularnej liryki miłosnej XVII wieku w Polsce. Gdańsk 1970. — H. MISTERSKI: Lzwoarele „Psaltirii in versuri” a lui Dosoftei. *Romanoslavica* 17 (1970). — TENŹE: „Psaltirea în versuri” metropolity moldawskiego Dosoftei'a a „Psalteria Dawidów” J.K. Pozn. 1970. — J. RZYMOWSKI: Mit Admeta i Alcesty w literaturze polskiej. *Prace Polon.* 26 (1970). — S. SKWARCZYŃSKA: Wokół teatru i literatury. Wwa 1970. — J. STARNAWSKI: Monografia „Trenów”. [Rec. ed. Janusza Pelca, 1969]. *Ruch Lit.* 1970 z. 2. — T. ULFOWICZ: Oddziaływanie europejskie J.K. Kr. 1970; wyd. 2 rozszerz. Kr. 1976. — TENŹE: Tradycje poetyckie J.K. w twórczości Piotra. *W kręgu „Gofreda” i „Orlanda”*. Wr. 1970. — S. ZABIEROWSKI: O losie jednej z peryfraz J.K. *Ruch Lit.* 1970 z. 6. — J. AXER: Mysz między gwiazdy policzona. *Meander* 1971 nr 3. — S. GRZESZCZUK: Nobilitacja Alberta. Wr. 1971. — A. KAMIENSKA: Od Czarnolasu. Najpiękniejsze wiersze polskie. Wwa 1971. — W. LITMANOWICZ: Dykteryjki i cieka-wostki szachowe. Wwa 1971; wyd. nast. popr. i poszerz. Wwa 1974. — W. OBOLEWICZ: J.K. i problema narodności drewniejskiej literatury. Leningrad 1971. — L. PAŹDZIERSKI: J.K. w twórczości i działalności polonofilskiej J. Benešicia. *Godišnjak Filozofskog Fakulteta u Novom Sadu* 1971. — Janusz PELC: „Tren X. Liryka pol. Interpretacja”. Wyd. 2 Kr. 1971. — W. WEINTRAUB: Kochanowski versus Desportes. A Sixteenth-century French-Polish Poetic Duel. *Symbolae in honorem Georgii Y. Shevelov*. München 1971; *toż* w jęz. pol. w: *Rzecz czarnoleska*. Kr. 1977. — L. WITKOWSKI: Przekaz antyku w polskiej zagadce literackiej i ludowej. Tor. 1971. — Z. GŁOMBIEWSKA: Inspiracje propercjańskie w „Elegiach” J.K. *Pam. Lit.* 1972 z. 3. — J. HAMM: K. kod južnih Slavena. *Pol.-jug. stosunki lit.* Wr. 1972. — Z. KLUBIAK: Szkoła stylu. Wwa 1972. — P. LEWIN: Dawne polonica literackie w archiwach Moskwy i Leningradu. *Slavia Orientalis* 1972 nr 1. — TENŹE: Wykłady poetyki w uczelniach rosyjskich XVIII w. (1772-1774) a tradycje polskie. Wr. 1972. — L. PAŹDZIERSKI: Matija Antun Belković i stvaralaštvo Jana Kohanovskog i poljskog baroka. *Godišnjak Filozofskog Fakulteta u Novom Sadu* 15/2 (1972). — Janusz PELC: Wiersze J.K. w rękopisie Osmońskiego a wczesne wydania hymnu „Czego chcesz od nas, Panie, za Twe hojne dary”. *Miscellanea staropol.* 4. Wr. 1972. *Arch. Lit.* t. 16. — *Problemy lit. staropol.* S. 1. Wr. 1972. — W. PUZ: Nad fraszką „Jan Kochanowski do Stanisława brata Reja”. *Prace Polon.* 28 (1972). — M. BARANOWSKA: Renesansowa przestrzeń śmierci. *Literatura* 1973 nr 6. — W. BERBELICKI: Krzysztof Kochanowski, bratanek Jana Czarnolasu. *Zesz. Nauk. UJ 293 Prace Historycznol.* 24 (1973). — M. BROZEK: Do problemu wczesnej recepcji Lukrecjusza w Polsce. *Eos* 1973 nr 1. — S. CSANDA: A reneszánsz költői stílus néhány sajátossága K. és Balassi műveiben. W: Balassi Bálint költészete és a közép-európai szláv reneszánsz stílus. Bratislava 1973. — Z. GŁOMBIEWSKA: Osm. wersje elegii „Urbs invisa vale...” J.K. (EL. I 13 = II 3 Dwie.). *Meander* 1973 z. 2/3. — I.N. GOLENISZCZEW-KUTUZOW: Pierwiy wielikiy poet Polzi J.K. W:

Slawianskije literatury. Moskwa 1973. — J. KOWALCZYK: Sebastiano Serlio a sztuka polska. Wr. 1973. — S. MIJAS: Świętokrzyskie szlaki literackie. Łódź 1973. — W. OBOLEWICZ: Narodnye istoki poemu J.K. „Satyr, ili dikij czelowiek” (XVI w.). *Wiestnik Leningradskogo Uniuwersiteta* nr 14 *Istorija, Jazyk, Literatura* 3 (1973). — Janusz PELC: Obraz - słowo - znak. Wr. 1973. — L. SZCZERBICKA-ŚLĘK: „Treny” J.K. w świetle estetyki recepcji i oddziaływania. *Pam. Lit.* 1973 z. 4. — TAŹ: W kręgu Klio i Kalliope. Wr. 1973. — W. WALECKI: Łacińskie i polskie fraszki J.K. *Meander* 1973 nr 9. — TENŹE: O podobiznach J.K. z przełomu XVIII i XIX wieku. *Zesz. Nauk. UJ 323 Prace Historycznol.* z. 27 (1973). — TENŹE: O znajomości łacińskiej twórczości J.K. *Przegl. Hum.* 1973 nr 4. — D. WELSH: Kochanowski's „Songs of the City of God” (1579). *The Polish Review* 1973 nr 3. — T. WITKOWSKI: Dwa wiersze o przemianiu. *Literatura* 1973 nr 5. — M. WŁODARSKI: „Maryjannie ... wdzięcznej dziecinie...”, czyli żale barokowe. *Zesz. Nauk. UJ 323 Prace Historycznol.* z. 27 (1973). — J. ZIOMEK: Renesans. Wwa 1973, *toż* 1976, 1977, 1980. — J. ABRAMOWSKA: Ład i Fortuna. Wr. 1974. — K. KWAŚNIEWSKA-MZYK: „Psalterz Dawidów” J.K. a „Psalterz Dawida” F. Karpińskiego. *Zesz. Nauk. WSP w Opolu. Językoznawstwo* z. 5 (1974). — J. LIPIŃSKI: Sztuka okularska w Polsce 1500-1633. Wwa 1974. — L.JA. POTEKINA, N.I. GRABCZENKO: O ljubownoj liriki J.K. i J. Morsztyna. *Aktualnyje woprosy kursa istorii zarubežnoj literatury XVII wieka*. Dniepropietrowsk 1974. — S. ROSPOND: Mówia nazwy i nazwiska. *Kwart. Opol.* 1974 nr 2. — W. WALECKI: J.K. w ósmowiekowej recepcji antyku. *Meander* 1974 nr 4/5. — TENŹE: Literackie portrety J.K. w twórczości pseudoklasyków i preromantyków. *Zesz. Nauk. UJ 362 Prace Historycznol.* z. 29 (1974). — TENŹE: O znaczeniu J.K. w czasach oświecenia. *Ruch Lit.* 1974 nr 2. — D. WELSH: J.K. New York 1974.

J. AXER: Drobniaczki z krytyki tekstu. *Przegl. Hum.* 1975 nr 6. — C. BACKVIS: Szkice o kulturze staropolskiej. Wwa 1975. — H. BARYCZ: Wojski sandomierski contra wojski krasnostawski? *For Wiktor Weintraub*. The Hague 1975. — A. BIRKENMAJER: Studia bibliologiczne. Wwa 1975. — H. BIRNBAUM: The sublimation of grief. (Poem two mourning fathers). *For Wiktor Weintraub*. The Hague 1975. — M. KARPLUK: O języku poezji J.K. *Jęz. Pol.* 1975 z. 1-2. — A. KAWECKA-GRYCZOWA: Z dziejów polskiej książki w okresie Renesansu. Wr. 1975. — M. KUĆALA: Zagadka składniowa w „Trenach” K. *Jęz. Pol.* 1975 z. 2. [Nawiaz.: E. Ostrowska: K. „Tren II”. *Tamże*]. — W. LUBAŚ: Rym J.K. Próba lingwistycznej charakterystyki i oceny. Kat. 1975. — E. OSTROWSKA: K. i Tuwim. *Jęz. Pol.* 1975 z. 1. — TAŹ: K. „Pieśni” i „Pieśń świętojańska o Sobótcie”. (Pieśń II 7 i Pieśń Panny 6). *Jęz. Pol.* 1975 z. 4. — Janusz PELC: Czarnoleska Arkadia J.K. *For Wiktor Weintraub*. The Hague 1975. — R. PICCHIO: „Treny” K. a poetyka renesansowa. *Tamże*. — *Polonia typographica saeculi sedecimi*. Z. 10. Wr. 1975. — S. SUBOTIN: Wokół zagadki wpływu „Satyra” J.K. na „Satyra” M.A. Reljkowicia. *For Wiktor Weintraub*. The Hague 1975. — T. ULEWICZ: Z badań porównawczych nad twórczością K. *Ruch Lit.* 1975 z. 5. — W. WALECKI: J.K. w „szkole” pseudoklasyków. *Rocz. Komisji Historycznol.* 13 (1975). — TENŹE: Nad genezą i formą preromantycznego tłumaczenia elegii K. *Meander* 1975 nr 11/12. — TENŹE: O K. i Krasicim. *Ruch Lit.* 1975 z. 5. — TENŹE: Wokół elegii łacińskich J.K. *Meander* 1975 nr 10. — TENŹE: Z dziejów osiemnastowiecznej walki o język polski. (F. Bohomolec wobec J.K.). *Przegl. Hum.* 1975 nr 4. —

W WAŃCZOWSKI: „Na zdrowie” J.K. – fraszka o wartości. *Zesz. Nauk WSP w Opolu. Filol. Pol.* 13 (1975). — J. ZIOMEK: Autobiografizm jako hipoteza konieczna („Treny” J.K.). *Biografia – geografia – kultura lit.* Wr. 1975; przedr. w: *Powinowactwa literatury*. Wwa 1980. — T. BIENKOWSKI: Antyk w literaturze i kulturze staropolskiej (1450–1750). Wr. 1976. — M. DŁUSKA: Prozodia języka polskiego. Wyd. 2 Wwa 1976. — Z. GŁOBIOWSKA: Motywy polityczne w łacińskich elegiach J.K. *Meander* 1976 nr 3. — S. GRZESZCZUK: Literatura sowizdrzalska wobec tradycji J.K. *Bud. Bibl. Jagiel.* 1976 nr 1/2. — D.H. MIZILU: Borocul in literatura romană din secolul al XVII-lea. București 1976. — Janusz PELC: J.K. wycieczka do Francji. *Prace Polon.* S. 23 (1976). — J. STARNAWSKI: Propozycje do nowego wydania dzieł J.K. *Ruch Lit.* 1976 z. 5. — W. WALECKI: W.K. wobec tradycji czarnołoskiej. *Zesz. Nauk. UJ 442 Prace Historyczne*. 35 (1976). — M.R. BOCHENSKA: „Nikommu, albo raczej wszystkim, swoje księgi daję”. O roli odbiorcy w strukturze „fraszek” K. *Studia Polon.* 4 (1977). — S. GRZESZCZUK: Trzy role podmiotu lirycznego w „Trenach”. *Ruch Lit.* 1977 z. 6. — J. KRZYŻANOWSKI: Paralele. Wyd. 3. Wwa 1977. — *Lit. starop.* w kontekście europejskim. Wr. 1977. — J. MALICKI: J.K. „O Czechu i Lechu historią naganioną” wobec historiografii polskiej XVI wieku. *Ruch Lit.* 1977 z. 6. — J. STARNAWSKI: Pierwsze studium poświęcone „Odprawie posłów greckich” (1823) i wyniki z niego konsekwencje badawcze. *Tamże*. — J. TRZYNADŁOWSKI: Małe formy literackie. Wr. 1977. — J. ULEWICZ: Wśród impresorów krakowskich doby renesansu. Kr. 1977. — W. WEINTRAUB: Rzecz czarnołoska. Kr. 1977. — R.K. WILSON: K. and Ronsard: contemporaries and kindred spirits. *Polish Review* 1977 nr 1. — I. ABRAMOWSKA, J. ZIOMEK: Łódź bukowa. *Studia Polon.* 5 (1977) [1978]. — J. ABRAMOWSKA: K. biografia kreowana. *Teksty* 1978 nr 1; przedr. pt. Scalenie poety... w: *Powtórzenia i wybory*. Pozn. 1995. — C. BACKVIS: O rodowódzie polskiej przekory. *Twórczość* 1978 nr 12. — S. GRZESZCZUK: „Treny” J.K. Wwa 1978, wyd. 2 popr. Wwa 1988. — M. KACZMAREK: Słownik rytmiczny wiersza J.K. *Pam. Lit.* 1978 z. 2. — T. MICHAŁOWSKA: K. poetyka przestrzeni. Kula i pion. *Tamże*; przedr. w: *Poetyka i poezja*. Wwa 1982. — W. NAMERLA: Inscenizacje: „Odprawy posłów greckich” 1870–1978. *Pam. Teatr.* 1978 z. 3. — A. NOWICKA-JEŻOWA: Liryka miłosna J.K. a madrygalowa pieśń romańska. *Przeł. Hum.* 1978 nr 2. — TAŻ: Madrygaly staropolskie. Wr. 1978. — E. OSTROWSKA: Z dziejów języka polskiego i jego piękna. Kr. 1978. — Janusz PELC: Ironia i autoironia w poezji J.K. *Studia slavistica in ricordo di Carlo Verdiani*. Pisa 1978. — W. URBAN: Druga wieś Jana z Czarnolasu. *Odrodzenie i Ref. w Polsce* 23 (1978). — W. WALECKI: Twórczość łacińska J.K. Wr. 1978. — W. WEINTRAUB: Jan Kochanowski i Joannes Cochranovius: dwóch świadków historii. *Dzielo lit. jako źródło hist.* Wwa 1978. — T. WIŁCZAK: Wokół pierwszej i ostatniej kwestii Antenora. *Pam. Teatr.* 1978 z. 3. — J. ZIOMEK: Poeta jako źródło historyczne. *Dzielo lit. jako źródło hist.* Wwa 1978. — E. KOTARSKI: U progu marynistyki polskiej. Gdańsk 1978 [1979]. — P. BUCHWALD-PELCOWA: Nieznane pierwsze wydanie „Pieśni trzech” J.K. *Acta UNC. Nauki Hum.-Społ.* 100 *Filol. Pol.* 16 (1979). — S. GRZESZCZUK: „Treny” J.K. Próba interpretacji. Kr. 1979. — *Jan Kochanowski (1530–1584)*. 450 rocznica urodzin poety. *Bud. Kwart. Radomskiego Tow. Nauk.* 16 (1979) z. 4 [tu: mater. sesji nauk w Bocheńcu 10–12 maja 1979; J. DETKO: Recepta dzieł J.K. w romanizmie polskim; Z. PIETRZYK: Młodzień z woj. sandomierskiego na studiach za granicą w l. 1480–1580; T. ULEWICZ:

Przed wyjazdem do Czarnolasu; W. URBAN: Szesnastowieczni imiennicy Jana z Czarnolasu; T. WROCZYŃSKI: Z problemów recepcji twórczości J.K. w polskiej poezji XX w.]. — A. KEMPF: Albrecht pruski a polscy pisarze czasów zygmunto-wskich. *Zesz. Nauk. KUL* 1979 nr 4. — A. KRZEWIŃSKA: Sielanka staropolska – jej początki, tradycje i główne kierunki rozwoju. Wwa 1979. — Z. NIEDZIELA: J.K. w almanachu Václava Tháma. *Opuscula Polono-Slavica* Wr. 1979. — *Pam. Lit.* 1979 z. 1 [tu: J. AXER: Smok i słowiczki. Wokół wersów 9–14 „Trenu I” J.K.; P. BUCHWALD-PELCOWA: Jeszcze jedno nieznanie XVI-wieczne wydanie „Psalterza” J.K.; M. CYTO-WSKA: Nad „Trenami” J.K.; Z. GŁOBIOWSKA: „In scribendo assequi quod summum est”: Ajschylośowa koncepcja dramatu w „Odprawie posłów greckich”; S. GRZESZCZUK: „Wszyscy w niepewnej gospodzie mieszkamy...” Poetyka i filozofia „Pieśni IV” z „Fragmentów” J.K.; T. MICHAŁOWSKA: Kochanowski poetyka przestrzeni. Wizja horyzontalna (przedr. w: *Poetyka i poezja*. Wwa 1982); Janusz PELC: Orfeusz pisarzy renesansowych; T. ŚLĘK: Ze studiów nad stylistycznym kształtem liryki K.]. — Janusz PELC: J.K. „pieśni... nad złoto droższe”. *Mies. Lit.* 1979 nr 1. — TENZE: J.K. „Poetica nescio quid blandum spirans”. *Acta UNC. Nauki Hum.-Społ.* 100 *Filol. Pol.* 16 (1979). — Z. SZMYDTOWA: W kręgu renesansu i romantyzmu. Wwa 1979. — S. URBAN-CZYK: Prace z dziejów języka polskiego. Wr. 1979. — W. WALECKI: J.K. w literaturze i kulturze polskiej doby Oświecenia. Wr. 1979.

B. BILIŃSKI: Gli echi dall'Italia nelle poesie J.K. *Atti del Convegno del Centro di Studi dell'Accademia Polacca delle Scienze* (Roma) 1980. — M. BRAHMER: Powinowactwa polsko-włoskie. Wwa 1980. — S. CIEŚLAK: Amare omnia in Deo. *Życie i Myśl* 1980 nr 10. — T. DZIERŻYKRAJ-ROGAŁSKI, A. WIERCZYŃSKI: Czaszka i portret J.K.: próba rekonstrukcji wyglądu poety. *Przeł. Antropologiczny* 1980 z. 1. — *Fragen der polnischen Kultur im 16. Jahrhundert* [...]. Bd. 1. Giessen 1980. — A. KAMIENSKA: Jeden jest Pan smutku i nadgrody. *Tyg. Powsz.* 1980 nr 14. — *Kochanowski. Z dziejów badań i recepcji twórczości*. Wybór tekstów, oprac. i wstęp: M. Korolko. Wwa 1980. — M. KOROLKO: Głosy źródłowe do „Proporca albo Hołdu pruskiego” J.K. *Odrodzenie i Ref. w Polsce* 25 (1980). — TENZE: Kalendarz życia i twórczości J.K. *Kochanowski...*, jw. — TENZE: Wieków czterech kochanie – czyli cztery wieki dziejów sławy J.K. *Poezja* 1980 nr 5. — J. KOTARSKA: Erotyk staropolski. Wr. 1980. — A. KEMPF: Królewicki epizod z życia J.K., M. Reja i A. Frycza Modrzewskiego. *Kalendarz Ewangelicki* 1980. — J. KOWALCZYK: W kręgu kultury dworu Jana Zamojskiego. Lubl. 1980. — J. LABYNCEW: Rasprostranjenie polskich proziewidienij J.K. na fonie obszecznej recepcji polskiej knigi i literatury w Rossii XVII wieka. *Sowietoskoje Slawianowiedienije* 1980 nr 6. — *Literatura* 1980 nr 26 [tu m.in.: K. BOSEK: Nié Ariadny; tekst poematu „Zgoda” i głosy o idei utworu; W. BUDZYŃSKI: Przesłanie z Czarnolasu]. — B. NADOLSKI: Łacińska poezja dworska J.K. związana ze Stefanem Batorym. *Studia porównawcze o lit. starop.* Wr. 1980. — M. NARBUT: J.K. – w 450-lecie urodzin. *Rocz. Teolog.* 22 (1980) z. 2. — *Pam. Lit.* 1980 z. 4 [tu: T. KOSTKIEWICZOWA: Oświeceniowe wiersze o porach roku wobec dziedziactwa J.K.; T. MICHAŁOWSKA: Świersze i poeta. Na marginesie „Muzy” J.K.; L. PSZCZOŁOWSKA: O szyku wyrazów w wierszu K.; J. WÓRONCZAK: Wyrażanie stosunków czasowych w hebrajskim tekście „Psalmy” i w „Psalterzu Dawidowym” J.K.; toż przedr.: *Studia o literaturze średniowiecza i renesansu*. Wr.

- 1994]. — Janusz PELC: J.K. Szczyt renesansu w literaturze polskiej. [Monografia]. Wwa 1980; wyd. 2 Wwa 1987. [Rec.: J. ŚLASKI. *Nowe Książki* 1980 nr 18, *Rocz. Lit.* 1980; J. RYTEL. *Przegl. Hum.* 1982 nr 10/12; A. SĄJKOWSKI. *Odrodzenie i Ref. w Polsce* 27 (1982); J. TAZBIR. *Acta pol.-bist.* 46 (1982); E. KOTARSKI. *Pam. Lit.* 1984 z. 4]. — Janusz PELC: O kolokwialności we „Fraszach” J.K. *Jęz. Artyst. Kat.* 1980. — *Poezja* 1980 nr 8/9 [tu m.in.: P. BUCHWALD-PELCOWA; „Poeta taki polski, jaki w Polsce jeszcze nie był, ani się takiego drugiego spodziewać można”; A. CZYŻ: Poeci baroku a K.; A. KARPINSKI: „Wsi spokojna, wsi wesola...”; M. KOROLKO: J.K. przed sądem potomności (1584–1979); TENŻE: Na śladach historycznego konterfektu J.K.?; E. KOTARSKI: Morze u J.K.; L. KUKULSKI: Pierwsze narodziny polskiego sonetu (K. – Sęp Szarzyński); D. KÜNSTLER: Przestrzeń realna i metafizyczna w „Trenach”; B. OTWINOWSKA: Wyraz „ojczyzna” na przestrzeni życia i twórczości J.K.; Janusz PELC: J.K. – Twórca polskiej poezji narodowej; A. STANISZEWSKI: Pieśni i psalmy J.K. w „Kancjonałach Mazurskich”; Z. SUDOLSKI: „Rzecz czarnoleska” w oczach romantyków; B. TWARDOCHLEB: O słowiku, śpiewaku i królu. (Co mówiono o K. sto lat temu); J. WEINBERG: Felicjan Faleński wobec J.K. i Miłkołaja Sępa Szarzyńskiego; S. ŻAK: O „Pieśniach”. — *Ruch Lit.* 1980 z. 2. [tu m.in.: J. SKUCZYŃSKI: „Jezda do Moskwy”, panegiryczne, epicko-heroiczne i parencytne przekształcenia rymowanej kroniki; T. ULEWICZ: J.K. w odbiciu encyklopedycznym Zachodu; W. URBAN: Nie każdy Kochanowski był poetą. (Szesnastowieczni imiennicy Jana z Czarnolasu)]. — J. RUDNICKA: „Piękna pruska ziemia”, *Twórczość* 1980 nr 8. — A. STANISZEWSKI: Z badań nad rolą tradycji czarnoleskiej na Mazurach. *Komunikaty Mazursko-Warmińskie* 1980 nr 3. — S. STANISZEWSKI: Kult J.K. na Mazurach w latach 1741–1939. *Regiony* 1980 nr 3. — W. STEC: J.K. w świetle najnowszych badań. *Polonistyka* 1980 nr 6. — J. SZLEKYS: Stepono Jaugelio-Telegos psalmių vertimai į lietuvių kalbą. Wil. 1980. — W. URBAN: Nowe archiwalia do J.K. (Druga posiadłość ziemską poety). *Miscellanea staropol.* T. 5. Wr. 1980 *Arch. Lit.* t. 23. — S. URBAN: Uwagi o artyzmie Psalterza Dawidów w przekładzie J.K. *Jęz. Pol.* 1980 z. 5. — W. WALECKI: Z dziejów recepcji J.K. w Europie doby Oświecenia. *Rocz. Komisji Historycznol.* 17 (1980). — J. ZATHEY, M. MALICKI: Nieznane pieśni miłosne polskie z połowy XVI wieku w rękopisie Biblioteki Jagiellońskiej. *Miscellanea staropol.* T. 5. Wr. 1980 *Arch. Lit.* 23. — J. ZIOMEK: Powinowactwa literatury. Wwa 1980. — C. T. ZWOLSKI: Jana z Czarnolasu strofy o morzu. *Woj. Informator Kult. Radom.* 1980 nr 6. — W. WEINTRAUB: K. w oczach współczesnych. *Rocz. Pol. Tow. na Obczyźnie* 24 (1980/1981) (Londyn) 1982. — H. BARYCZ: Z zaścianka na Parnas. Kr. 1881. — Z. BAJK: Z dziejów recepcji rzeczy czarnoleskiej na Śląsku. *Kwart. Opol.* 1881 nr 1. — B. BILIŃSKI: La musa latina di J.K. — Giovanni Cochano, poeta rinascimentale polacco (1530–1584). *Atti dell'Accademia Letteraria Italiana „Arkadia”*. Roma 1881. — H. BIRNBAUM: Essays in Early Slavic Civilization. Munich 1981. — P. BUCHWALD-PELCOWA: Emblematy w drukach polskich i Polski dotyczących XVI–XVIII w. Bibliografia. Wr. 1981. — TAJ: Emblematyczne konseksje sygnetu M. Siebeneichera. *Biul. Bibl. Jagiel.* 1981 nr 1/2. — Z. GŁOMBIEWSKA: Elegie łacińskie J.K. Dwie wersje. Wwa 1981. — TAJ: Przekład czy imitacja? *Meander* 1981 nr 5. — S. GRZESZCZUK: W stronę K. Studia, charakterystyki, interpretacje. Kat. 1981; wyd. 2 zmien. i uzup. pt. Kochanowski i inni. Kat. 1988. — *Janowi Kochanowskiemu ziemia rodzinna*. Kr. 1981 *Rocz. Świętokrzyski* t. 9 [tu m.in.:
- P. BUCHWALD-PELCOWA: Dynamika staropolskich wydań dzieł J.K.; Janusz PELC: Los człowieczy i poezja w ujęciu Jana z Czarnolasu; J. PRUS: Dworski krąg przyjaciół J.K.; T. ULEWICZ: J.K., konterfekt osobowy i literacki; S. URBAN: Uwagi o artyzmie „Psalterza” w przekładzie J.K.; W. WEINTRAUB: „Odprowa posłów greckich”: forma dramatyczna a dykcja poetycka; S. ŻAK: Jaki jest podmiot mówiący w „Pieśniach” i „Fraszach”. — M. KACZMAREK: Wersyfikacja J.K. w liczbach. *Pam. Lit.* 1981 z. 3. — M. KARPLUK: Czy K. tworzył nowe wyrazy? *Prace Nauk UŚL.* 397 *O jez. lit.* (1981). — J. KOBYLIŃSKA: Czy „ostatnia Persefona”? (O odmienne odczytanie trenu IV J.K.). *Jęz. Pol.* 1981 z. 3/5. — S. URBAN: „Persefonia ostatnie się stawie” w Trenach J.K. *Tamże*. — M. KOROLKO: Głosy źródłowe do „Proporca albo Holdu pruskiego” J.K. *Odrodzenie i Ref. w Polsce* 25 (1981). — E. KOTARSKI: „Wróżki” J.K. *Tamże*. — A. KRZEWIŃSKA: Sielankowość w poezji J.K. *Acta UNC* 119 *Filol. Pol.* 19 *Literatura* (1981). — J. LEWAŃSKI: Dramat i teatr średniowiecza i renesansu w Polsce. Wwa 1981. — K. LUTYŃSKI: Prokuratorzy J.K. jako prepozyta poznańskiego (1564–1574). *Pam. Lit.* 1981 z. 1. — S. LEMPICKI: Dwie „Jezdy do Moskwy”, K. i jego zapomniany poprzednik. Oprac. H. Barycz. *Biul. Bibl. Jagiel.* 1981 nr 1/2. — W. MAGNUSZEWSKI: Psalm J.K. orężem agitacji politycznej. *Studia i Mater. Filol. pol. WSP w Zielonej Górze (7) Nauki Filol.* 3 (1981). — I. NĘDZYŃSKA: Literacka organizacja rymu zaimkowego we „Fraszach” J.K. *Prace Nauk UŚL.* 459 *Jęz. Artyst. t. 2* (1981). — Janusz PELC: Jana Kochanowskiego „Ja na farbach malarskich nie się nie rozumiem”. *Ars auro prior. Studia Ioanni Białostocki sexagenario dicata*. Wwa 1981. — TENŻE: Los człowieczy i poezja w ujęciu Jana z Czarnolasu. *Poezja* 1981 nr 4. — TENŻE: O kolokwialności we „Fraszach” J.K. *Prace Nauk UŚL.* 397 *O jez. lit.* (1981). — R. PICCHIO: „Le cycle élégiaque” de J.K., dans le cadre de la poétique du seizième siècle. *Etudes Littéraires Slavo-Romanes* 78 (1981). — J. PIAŁA: J.K. twórca polsk. poezje. W: *Má cesta za polskou poezií*. Praha 1981. — *Ruch Lit.* 1981 z. 4/5 [tu m.in.: S. GRZESZCZUK: Między optymizmem i zwątpieniem; R. LESZCZYŃSKI: Poezja J.K. u luzyczan; M. MALICKI: O czytaniu tekstów J.K. w okresie staropolskim (na przykładzie egzemplarzy z bibliotek krakowskich); M. PISZCZKOWSKI: Zagadnienie i obraz wsi polskiej w twórczości J.K.; J. PRUS: Wawel w życiu i twórczości J.K.; T. ULEWICZ: Związki duchowe J.K. ze środowiskiem stołecznym Krakowa]. — J. RUDNICKA: J.K. w szkołach Komisji Edukacji Narodowej. *Przegl. Hum.* 1981 nr 3. — J. STARNAWSKI: Od Reja do Krasickiego. Najdawniejszy okres w dziejach sławy K. *Rocz. Świętokrzyski* 9 (1981). — W. URBAN: Kregi działalności J.K. *Biul. Bibl. Jagiel.* 1981 nr 1/2. — TENŻE: Lubelskie ślady K. *Kamena* 1981 nr 14. — TENŻE: Poznań skarbniąca materiałów do K. *Pam. Bibl. Kór.* 17 (1981). — T. WITCZAK: Przeoczony przekład niemiecki „Szachów” J.K. *Ruch Lit.* 1981 z. 6. — J. WOJCIECHOWSKI: Twórczość J.K. we współczesnej świadomości potocznej. *Kultura i Społeczeństwo* 1981 nr 1/2. — M. KOSTIĆ: Nešto o Benšičevom prevodu „Trena” Kochanovskog. *Naučni Sastanak Slavista u Vukove Dane* 1981 [1982]. — J. AXER: Rola kryptocytatów z literatury łacińskiej w polskojęzycznej twórczości J.K. *Pam. Lit.* 1982 z. 1/2. — B. BILIŃSKI: Gli „Aratea” ciceroniani — edizione e traduzione di J.K. („Aratus”, Cracovia 1579). *Colloquium Tullianum* (Roma) 1982. — TENŻE: Le meditazioni di J.K. sopra le rovine di Roma. *Strenna dei Romanisti*. Roma 1982. — K. BOSEK: Legendarium. *Literatura* 1982 nr 1. — G. GÖMÖRI: Eulogy of K. in a 16th century encyclopedia. *Polish Review* 1982

- nr 3/4. — B. KREJA: Zagadkowe „wynałazszy” — „wynałazszy” u J.K. *Zesz. Nauk. Wých. Filol. Pol. Prace Językozn.* z. 8 (1982). — W. KUPISZEWSKI: Artyzm językowy J.K. *Poradnik Język.* 1982 z. 10. — TENŹE: Czy naprawdę niemiec poeta? *Prace Filol.* 31 (1982). — J. MALICKI: Mity narodowe. Lechiada. Wr. 1982. — T. MICHAŁOWSKA: Poetyka i poezja. Wwa 1982. — Janusz PEŁC: Problemy periodyzacji twórczości J.K. a periodyzacja literatury polskiego renesansu. *Odrodzenie i Ref. w Polsce* 27 (1982). — H. POWOWSKA-TABORSKA: „Pieśń o suszy” z rękopiśmiennego dodatku do druku „Duchownych pieśni” Sz. Krofeya. *Roczn. Gdański* 42 (1982) z. 1. — H. RYBICKA-NOWACKA: Wkład J.K. w rozwój polskiego języka literackiego. *Poradnik Język.* 1982 z. 10. — H.A. STAMMLER: Glosse zu zwei Baumgedichten von J.K. und T. Däubler. *Wiener Slawistischer Almanach* 10 (1982). — J. ŚLASKI: K. u Sz. Starowolskiego i Girolama Ghilinięgo. *Przeł. Hum.* 1982 nr 1/2. — J. TWARDOWSKA: Tropem niespełnionej przepowiedni. *Przemiany* 1982 nr 5. — T. ULEWICZ: The portrait of J.K. in the encyclopedias of non-slavic countries. A critical survey. *Polish Review* 1982 nr 3/4. — W. URBAN: Kochanowscy a Bałtyk w XVI w. *Roczn. Gdański* 42 (1982) z. 1. — J. VLÁSEK: Obrys manierizmu w polskiej poezji. *Slavia* 1982 nr 3/4. — K. ŻUKOWSKA: „Il non finito” — poeta zawsze in statu nascendi. *Przeł. Hum.* 1982 nr 5/6. — B. BILIŃSKI: Traduzioni e modelli orazionali nelle trasformazioni cochavianone. *Orazio in J.K. (1530-1584). Orazio da Venosa*. Periegesi di studio. Venosa 1983. — T. DZIERŻYKRAJ-ROGALSKI: Historia badań szczątków kostnych J. z Czarnolasu K. *Kwart. Hist. Nauki i Techniki* 1983 nr 2. — P. GRUŚZKA: Przyczynek do genety literackiej trendów K. *Acta Universitatis Wratislaviensis 497 Antiquitas* 9 (1983). — Holdy J.K. „poetycznie składane”. Wybór i oprac. R. Montusiewicz. *W kręgu dawnej poezji*. Wwa 1983. — T. HORBACZ, Z. LECHOWICZ: W poszukiwaniu kolebki J.K. *Z otchłani wieków* 1983 nr 3. — A. KARPINSKI: Staropolska poezja ideałów ziemiankich. Wr. 1983. — U. KOŁAKOWSKA: Wiersz Potockiego i Kochowskiego a wersyfikacja K. *Annales UMCS Sectio FF Philologiae* 1983 z. 1. — M. KU- NOWSKA: Szesnasto- i siedemnastowieczne edycje dzieł J.K. w Bibliotece Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego. *Arch. Bibl. i Muz. Kościelne* 46 (1983). — K. LUTYŃSKI: Poeta i dworzaniarz prepozytem poznańskim. *Pozn. Studia Teolog.* 4 (1983). — J. MAGNUSZEWSKI: Twórczość J.K. na tle poezji słowiańskiej XVI w. *Przeł. Hum.* 1983 nr 5. — E. MAREK: Les Thrènes de J.K. 1530-1584. Lille 1983. — Z. MAREK: Czaszka J.K. w zbiorach Muzeum XX. Czartoryskich w Krakowie. *Wykorzystanie metod kryminalistyk i medycyny sądowej w badaniach hist.* Kat. 1983. — M.R. MAYENOWA: O języku poezji J.K. Kr. 1983. — K. MYŚLIŃSKI: Od Sycyno do Czarnolasu. *Biul. Kwart. Radomskiego Tow. Nauk.* 1983 z. 1/2. — S. NIEZNAŃSKI: Dwie tradycje nowożytniej liryki polskiej. K. — *Sep. Lit. pol. w kulturze chrześcijańskiej Europy*. Lubl. 1983; też jęz. ang.: Two traditions in modern Polish lyrical poetry. (K. and Sep). *Polish literature in the culture of Christian Europe*. Lubl. 1983. — Janusz PEŁC: Inspiratorska rola J.K. jako twórcy literatury narodowej w krajach słowiańskich i ościennych w dobie baroku. *Z pol. studiów slawist.* S. VI: *Prace na IX Międzynar. Kongres Slawistów w Kijowie* 1983. Wwa 1983. — W.R. RZEPKA: Linde wobec Reja i K. *Slavia Occidentalis* 40 (1983). — A. SIOMKAJŁO: Ewolucje epigramatu (do początków Romantyzmu w Polsce). Wwa 1983. — J. STARNAWSKI: O „Odprawie posłów greckich” J.K. w zestawieniu nie tylko z antykami, ale i z renesansowym dramatem włoskim i francuskim. *Filomata* 1983 nr 353. — E. STOMAL: Religijność J.K. na przykładzie „Psalterza Dawidów”. *Kalendarz Katol.* 1983. Wwa 1983. — J. ŚLASKI: Kłopotów z bohaterami tytułowymi „Satyra” K. ciąg dalszy. *Odrodzenie i Ref. w Polsce* 28 (1983). — *Tradycja czarnoleska w szk. kształceniu lit. Mater. z sesji nauk zorganizowanej z okazji 450 rocznicy urodzin J.K.* Olsztyn 1983 [tu m.in.: M. KOROLKO: Cztery wieki obecności J.K. w literaturze polskiej; B. KRYDA: Tradycja czarnoleska w szkolnym nauczaniu literatury (B. Michałowskiej); W.J. PODGÓRSKI: J.K. bezimienny? (Poezja J.K. w XVIII-wiecznych drukach warmińsko-mazurskich)]. — W. WEINTRAUB: Dwie redakcje „Szachy” J.K. *Pam. Lit.* 1983 z. 4. — TENŹE: Kochanowski’s Gambit: Kochanowski’s „Szachy” and Vida’s „Scacchia ludus”. *Harvard Ukrainian Studies. Oceanos* 7 (1983). — TENŹE: O poezji religijnej J.K. *Religijne tradycje lit. pol. 1: Pol. liryka religijna*. Lubl. 1983. — J. WIDACKI, Z. MAREK: Czaszka J.K. w zbiorach Muzeum Ks. Czartoryskich w Krakowie. *Arch. Medycyny Sądowej i Kryminologii* 1983 nr 2. — T. WITCZAK: Wileńskie echo muzy czarnoleskiej. *Studien zu Literatur und Kultur in Ost-europa*. [...] Köln-Wien 1983. — *Studia Polon.* 11/12 (1983/1984) [tu: M. BOREJSZO: Nazwy staropolskich realiów w utworach J.K. wobec słownictwa doby nowopolskiej; TAŹ: O zmodyfikowanej wersji psalmu 91 w przekładzie J.K.; L. SŁOWIŃSKI: Z dziejów recepcji twórczości J.K. w szkołach średnich Wielkiego Księstwa Poznańskiego; W. WEINTRAUB: Gambit Kochanowskiego: „Szachy” a Vidy „Scacchia ludus”]. — J. ABRAMOWSKA: Kochanowskiego czas uporządkowany. *Pam. Lit.* 1984 z. 3; przedr. w: Powtórzenia i wybory. Pozn. 1995. — TAŹ: Kochanowskiego lekcja historii. *Tamże* z. 4; przedr. jw. — T. CHACHULSKI: Kochanowski i Montaigne. *Roczn. Hum. KUL* 1984 z. 1. — J. CHMIEL: J. Kochanowskiego lektury biblijne. *Ruch Biblijny* 1984 nr 6. — *Jan Kochanowski — fakty i bipotezy*. [Wystawa Muzeum Okręgowego w Radomiu, sierpień 1984]. Radom 1984. — *Jan Kochanowski i epoka renesansu. W 450 rocznicę urodzin poety 1530-1980*. Wwa 1984 [tu: J. ABRAMOWSKA: Światopogląd i styl. Wokół pytań o „proteusową naturę” K. (przedr. w: Powtórzenia i wybory. Pozn. 1995); J. AXER, „Aratus” — miejsce poematu w twórczości K.; B. BILIŃSKI: Italia i Rzym J.K. (Poeta między konwencją, autopsją i historiozofią); J. BIRCZYŃSKA: Słownik erotyczny „Fraszek” J.K.; M. CYTOWSKA: Horacy w twórczości J.K.; G. GÓMÓRI: „Odprawa posłów greckich” i „Madziarska Elektra” Pétra Bornemisz; S. GRZESZCZUK: Cyceo w „Trenach” J.K.; H. KAPELUŚ: Ludowość w twórczości K. („Sobótka”); M. KARPLUK: O wyrazach przez K. nie używanych; J. KOLÁR: J.K. i literatura czeska XVI-XVII wieku a zagadnienia komparatystyki literackiej; M. KOROLKO, W. URBAN: Fakty i przypuszczenia w życiu J.K.; J. KOWALCZYK: J.K. i Jan Zamoyski; A. KRZEWIŃSKA: Poetyka metafory w poezji J.K.; J. LEWAŃSKI: „Odprawa posłów greckich” w teatrze XIX i XX wieku; J. ŁANOWSKI: J. Kochanowskiego „studia Graeca”; E. MAREK: K. i Plejada. Legenda a rzeczywistość; T. MICHAŁOWSKA: Kochanowskiego „poeta perennis”; W. MOCZAŁOWA: Recepcja poezji J.K. w Rosji XIX-XX wieku (do 1917 r.); Janusz PEŁC: Problemy periodyzacji i syntezy twórczości J.K.; L. PSZCZOŁOWSKA: K. jako prekursor barokowych sposobów kształtowania wiersza; K. STAWECKA: Rzymskie wzory poezji K. jako przykład twórczego naśladownictwa; J. ŚLASKI: J.K. i Węgrzy; L. ŚLĘK: „Roksolanki” Szymona Zimorowica a renesansowy klasycyzm; W. WEINTRAUB: Polityka w poezji K.]. — *Jan Kochanowski i jego czasy*. Wwa 1984 [tu m.in.: T. ADAMEK:

- J.K. w sztuce; H. GMITEREK: J.K. a reformacja; R. MON-TUSIEWICZ: J.K. w kręgu europejskim; TENŻE: „Niedościgniony tyś w poetów kole”, O sławie poetyckiej J.K.; K. MYŚLIŃSKI: Początki Kochanowskich w Ziemi Radomskiej; S. NIEZNAKOWSKI: Czładnicy u wielkiego brata. (O Andrzeju i Mikołaju K.); TENŻE: J.K. – „księżę poetów polskich”; A. SOCHACKA: J.K. w Czarnolesie; R. SZCZYGIEL: Śmierć i pogrzeb J.K.; S. WIŚNIEWSKI: Peregrynacje do miejsc rodzinnych J.K.; A.A. WITUSIK: Rzeczpospolita w czasach J.K.]. — *Jez. Pol.* 1984 z. 4 [tu: I. BOBROWSKI: Języko-we środki personifikacji figurek w „Szachach” J.K.; M. KAR-PLUK: Współcześni J.K. Ze słowotwórczych środków ekspresji w utworach epików drugiej połowy XVI wieku; M. KUCAŁA: Modlitwę Pańską napisał prawdopodobnie J.K.; TENŻE: Słownik języka J.K.; J. PIROŻYŃSKI: Nieznane XVI-wieczne wydanie „Satyra” J.K. Drobny przyczynek do bibliografii dzieł poety; H. POPOWSKA-TABORSKA: Modlit-wy Pańskiej nie napisał Andrzej Trzeciaki; Próbné artykuły hasłowe Słownika dzieł polskich J.K. Oprac. I. Bobrowski (i in.); W. ŚLIWIŃSKI: Rozważania nad szykiem przydawek przymiotnych w poezji J.K.; S. URBAŃCZYK: Co wiemy o języku J.K.?; Z. ZIERHOFEROWA: Zagadkowy róża w XVI pieśni „Książ wotnych” J.K.]. — *Jan Kochanowski. Ioannes Cochranovius (1530–1584). Materialien des Freiburger Sym-posiums 1984*. Freiburg (Szwajcaria) 1987 [tu: R. FIEGUTH: Vates Janus Cochranovius. Bemerkungen zum „literarischen Autobiographismus” in Kochanowskis polnischen und lateinischen Gedichten; W. KROLL: Randbemerkungen zur Emblematik-Rezeption bei J.K.; J.P. LOCHER: K. und die antike, vor allem römische, Poesie; J. LUCZAK-WILD: Bemerkungen zu J. Kochanowskis polnischer Verstechnik; O. NEVERŠILOVÁ: Venus, Mutter der Liebe. Zu Kochanowskis „Fraszka III 12”; A. SPROEDE: J. Kochanowskis „Schach” – Poem; J. STARNAWSKI: J. Kochanowskis lateinische Wanda-Dichtung (Elegie I 15); TENŻE: Kochanowskis literarische Entwicklungsansätze auf dem Hintergrund der Renaissancepoetik; M. URSEL, P. BORONOWSKI: Die Fraszka im Zeitalter der Renaissance]. — M. KOROLKO: Kilka uwag o retoryczności tekstów J.K. *Retoryka a lit.* Wr. 1984. — J. KRZYŻANOWSKI: Poeta czarnoleski. Studia literackie. Wwa 1984 [przedr. art. z 1927–1947]. — *Kultura umysłowo-lit. Kr. i Małopolski w dobie Renesansu. W rocznicę czterechsetlecia zgonu J.K. [...]* Kraków 10–13 października 1984 r. [Streszcz. referatów]. Kr. 1984. — A. IAM: K. a poeci XX wieku. *Mies. Lit.* 1984 nr 11/12. — Z. LIBERA: Dziedzictwo poezji J.K. w literaturze polskiej. *Lomżyński Zesz. Lit.* 1984. — W. MAGNUSZEWSKI: Czy J.K. był kawalerem maltańskim? (Fragmenty rozważań). *Biul. Kwartalny Radomskiego Tow. Nauk.* 21 (1984) z. 3. — J. MAŚLANKA: Literatura a dzieje bajeczne. Wwa 1984. — W. MOCZAŁOWA: K historii wospri-ątania J.K. w Rosji. („Treny” w ocenie russkiej krytyki i w pie-niewodach). *Souietiskoje Slawianowiedienie* 1984 nr 6. — K. MROWCEWICZ: Proteusz i cztery wywołuy. Wątki pla-tońskie i hermetyczne we fraszce „Do gór i lasów”. *Przełom wieków XVI i XVII w lit. i kulturze pol.* Wr. 1984. — TENŻE: Z dziejów ironii retorycznej – „Satyr” J.K. *Retoryka a lit.* Wr. 1984. — *O języku poetyckim J.K.* Wybór artykułów z „Języka Polskiego”. Kr. 1984. (Tu przedruk art. z 1. 1926–1980 autorów: S. GRACIOTTI, M. KARPIUK, J. KRZYŻANOWSKI, M. KUCAŁA, J. LANGE, W. LUBAŚ, K. NITSCH, H. OESTER-REICHER, E. OSTROWSKA, S. ROSPOND, S. URBAŃCZYK, W. WEINTRAUB). — Janusz PELC: Europejskość i polskość literatury naszego renesansu. Wwa 1984. — S. PIGOŃ: Poprzez stulecia. Wwa 1984. — *Poeta z Czarnolasu. W cze-rechsetną rocznicę śmierci J.K. Zbiór rozpraw*. Radom 1984 [tu m.in.: C. BARTULA: Z badań nad językiem J.K.; P. BUCH-WALD-PELCOWA: „Pierwszy snop” poetyckiego żniwa J.K.; A. CZYŻ: Benislawska a K.; M. GARBACZOWA: J.K. i Firlejo-wie; M. LOJEK: J.K. w gimnazjach polskich zaboru austriac-kiego w l. 1867–1918; M. MALICKI: Pieśń „Kto mi dał skrzyd-ła” na tle przemian gatunkowych renesansowych icones; TENŻE: Sporów o genezę „Historii naganionej” J.K. ciąg dal-szy; K. MROWCEWICZ: K. o filozofii; Janusz PELC: „Kamienne rękawiczki” J.K. po latach; J. SAWICKA-JUREK: Bóg w „Psalterzu” J.K. i w „Psalmodii polskiej” W. Kochow-skiego; W. URBAN: Źródłowe nowości do rodziny Kocha-nowskich]. — *Polonistyka* 1984 nr 5/6 [tu: A.S. KOWAL-CZYK: Ogród harmonii i nadziei. O hymnie „Czego chcesz od nas, Panie...” J.K.; B. OTRĘBSKI: Przyroda w twórczości J.K.; W. STEC: Publicystyka J.K.]. — M. PREJS: „Nowy Helikon” i J.K. *Przegl. Hum.* 1984 nr 1. — S. RECZEK: Lekcja zgody J.K. *Profile (Rzeszów)* 1984 nr 12; przedr. w: *Polszczy-na dawna i dzisiejsza. Rzeszów 1998*. — *Retoryka a lit.* Wr. 1984 [tu m.in.: M. KOROLKO: Kilka uwag o retoryczności tekstów J.K.; K. MROWCEWICZ: Z dziejów ironii retorycznej – „Satyr” J.K.; A. RYSIEWICZ: Sonet jako gatunek retoryczny; K. SZARZYŃSKI – pierwsze manifestacje]. — *Ruch Lit.* 1984 z. 5/6 [tu m.in.: S. GRZESZCZUK: „Przy pogrzebie rzecz” – konspekt intelektualny „Trenów”; J. SNOPEK: Kult K. w kręgu twórców skupionych wokół Józefa Sycgarta; T. ULE-WICZ: J.K. albo swoistość polskiego renesansu; nadto spr. z okolicznościowych sesji i uroczystości dot. J.K.]. — T. SKU-BALANKA: Historyczna stylistyka języka polskiego. Wr. 1984. — J. STARNAWSKI: Dzieje wiedzy o literaturze polskiej (do końca wieku XVIII). Wr. 1984. — I. SZCZYTKOWSKA: Dwa modele liryki miłosnej. Wiersze z rękopisu Zamoyskich a liry-ka miłosna J.K. *Rocz. Hum. Kul.* 1984 z. 1. — J. ŚLĄSKI: Z dziejów „Satyra” K. w Oświęcieniu. *Rocz. Tow. Lit. im. A. Mickiewicza* 19 (1984). — *Twórczość* 1984 nr 9 [tu m.in.: S. GRACIOTTI: Motywy i formy poezji J.K.; Janusz PELC: J.K. i jego miejsce w polskim renesansie; S. SKWARCZYŃSKA: Kwestia autentycznej podobizny J.K.; W. WEINTRAUB: „Odprawa posłów greckich”: forma dramatyczna a dyskusja poetycka]. — T. ULEWICZ: The european significance of J.K. from the renaissance to the romantics. *Cross Currents. A Yearbook of Central European culture. Michigan Slavic Materials* (Ann Arbor, USA) 1984. — W. URBAN: Nieznane rozgraniczenia dóbr ziemskich Kochanowskich. *Ze skarbcza kultury* 1984 z. 40. — W. WALECKI: Zu altpolnischen Texten, III. Über den ersten Vers des Epigramms „An die Berge und Wälder” von J.K. und seine deutschen Übersetzungen. *Wiener Slavistisches Jahrbuch* 30 (1984). — A.A. WITUSIK: K. i mecenat Jana Zamoyskiego. *Informacja Kult. Biul. Woj. Domu Kultury w Lubl.* 1984 nr 3/4. — J. ZIOMEK: J.K. „Pan zastępów”. Przyczynek z pogranicza gramatyki i poetyki. *Prace ofiarowane H. Markiewiczowi*. Kr.–Wr. 1984; przedr. w: *Prace ostatnie. Wwa 1994*. — *Źródła urzędowe do najbliższej rodziny J.K.* Kielce 1984. — K. ŻUKOWSKA: „Poeta ze dwojgy złożony natury”. Czytanie K. *Mies. Lit.* 1984 nr 2. — M. ŻUROWSKI: Kochanowski and Palingenius. *Slavia Orientalis* 1984 nr 3/4. — J. AXER: Problemy kompozycji makaronicznej. Poprzedzający „Pieśni trzy” list K. do Zamoyskiego. *Am. Lit.* 1985 z. 3. — T. BIENKOWSKI: Wiedza przyrodnicza w Polsce w wieku XVI. Wr. 1985. — J. BUDZYŃSKI: Horacjanizm w liryce polsko-łacińskiej Renesansu i Baroku. Wr. 1985. — *Cochanoviana*. I: Źródła urzędowe do biografii J.K. Wyd. i oprac. M. GARBACZOWA i W. URBAN. Wr. 1985; 2: Mat. do dziejów twórczości J.K. z l.

- 1551–1625. Wyd. i oprac. M. KOROLKO. Wr. 1986. [Rec. L. ŚLEFKOWA. *Pam. Lit.* 1988 z. 1]. — *Ian Kochanowski in Glasgow. Papers and Materials from the J.K. Anniversary Symposium*. Glasgow 1985. — *Jan Kochanowski. Giovanni Cochanoio poeta rinascimentale polacco 1530–1584. Nel 450-mo [sic] anniversario della morte*. Wr. 1985 [tu: H. BARYCZ; J.K. a Padova: i suoi maestri ed i suoi colleghi; B. BILINŃSKI: Riflessi italiani nelle poesie di J.K. — Giovanni Cochanoio; P. BUCHWAJD-PELCOWA: Editions of J.K. Works against the Background of the 16th-Century Poetic Book in Europe; S. GRACIOTTI: Motivi e forme della poesia di J.K.; Janusz PELC: J.K., creatore della poesia nazionale polacca; L. ROSETTI: J.K. e lo studio di Padova; T. ULEWICZ: Ritratto del poeta del Rinascimento polacco]. — *Jan Kochanowski i kultura Odrodzenia. Materiały z sesji nauk. UW [...] 1981 [...]*. Wwa 1985 [tu m.in.: J. AXER: Rola kryptocytatów z literatury łacińskiej w polskojęzycznej twórczości J.K.; M. CYTOWSKA: K. a antyk (tradycjonalizm czy nowatorstwo?); W. KUPISZEWSKI: Artyzm językowy J.K.; Z. LIBERA: Dziedzictwo poezji J.K. w literaturze późniejszej; J. MAGNUSZEWSKI: Twórczość J.K. na tle poezji słowiańskiej XVI wieku; Janusz PELC: Przemiany świadomości poetyckiej J.K.; H. RYBICKA-NOWACKA: Wkład J.K. w rozwój polskiego języka literackiego; J. RYTEL: Główne kierunki współczesnych badań nad K. i jego twórczością; P. ZWOLIŃSKI: J.K. cztery koncepcje ortografii języka narodowego; M. ŻŁROWSKI: Twórczość K. i dynamika poezji europejskiej XVI w.]; — *Jan Kochanowski. Twórczość i recepcja*. T. 1–2. Kat. 1985 [tu: T. 1: W. MAGNUSZEWSKI: J. i Piotr Kochanowscy w świetle nieznanego konterfektu; J. MALICKI: Poety czarnoleskiego zabawa z czytelnikiem; Z. MAŚLIŃSKA-NOWAKOWA: J.K. w malarstwie i rzeźbie; K. MUSIOŁ: J.K. w muzyce; I. NĘDZYŃSKA: Wybrane aspekty funkcjonalne wersyfikacji epitaforów polskich J.K.; R. OCIECZEK: O dedykacjach J.K.; J. STARNAWSKI: O J.K. na ziemi i w mowie Ronsarda. — T. 2: H. BURSZYŃSKA: Sądy J.J. Kraszewskiego o J.K.; K. HESKA-KWAŚNIEWICZ: J. Przybysz jako interpretator K.; K. KOSEK: Tradycja czarnoleska w twórczości literackiej i naukowej w Łozińskiego; E. MALINOWSKA: Formy kontaktu Górnoślązaków z twórczością J.K. w świetle materiałów prasowych z przełomu XIX i XX wieku; M. MITERA-DOBROWOLSKA: Twórczość J.K. w recepcji młodych pokoleń Rzeczypospolitej Obojga Narodów w w. XVI–XVIII; E. NAWRAT: „Odprawa posłów greckich”: J.K. na zawodowych scenach teatralnych Górnośląska; Z.J. NOWAK: J.K. w sądach K. Brodzińskiego; M. PAWŁOWICZOWA: Recepcja twórczości J.K. na Śląsku Cieszyńskim w XIX i początkach XX w.; M. PIECHOTA: A. Belcikowski o J.K. (Komunikat); J. ZAREMBA: J.K. w wykładach paryskich A. Mickiewicza]. — H. KARBOWNIK: Anna Białaczowska — matka J.K. i jej związki z Białaczowem. *Biul. Kwart. Radomskiego Tow. Nauk*. 1985 z. 1/2. — U. KOLAT: Sprachliche Charakteristik der Paraphrase „Salterz Dawidów” von J.K. Würzburg 1985. — M. KOROLKO: J.K. żywot i sprawy. Materiały, komentarze, przypuszczenia. Wwa 1985. — W. KRZEMIŃSKA: Épanouissement et dignité ou portraits de femmes dans l'oeuvre polonaise de J.K. *Romanica. La femme à la renaissance. Acta Universitatis Lodzianensis. Folia Litteraria* 14 (1985). — Z. KUBIAK: Jak w zwierciadle. Wwa 1985. — D. KÜNSTLER: Metaforyka czasu, przestrzeni i egzystencji ludzkiej w „Trenach” J.K. *Acta UNC 149 Filol. Pol.* 24 (1985). — K. KUPISZ: Le paysage chez J.K. Renaissance. Fribourg 1985. — J.Z. LI-CHANSKI: Szlakami J.K. Wwa 1985. — M. ŁOJEK: Biografia pisarza w nauczaniu literatury. Wwa 1985. — P. MULDNER-NIECKOWSKI: Uwagi w sprawie zdrowia, chorób i przyczyn śmierci J.K. *Arch. Hist. Medycyny* 1985 z. 1. — A. NIEWOLAK-KRZYWDA: „Stary wieszcz z Czarnolasu”. (M. Kopnickiej poemat na cześć J.K.). *Roczn. Nauk-Dydakt. WSP w Rzeszowie 60 Filol. Pol. Prace Językozn.* 17 (1985). — K. OBREMSKI: Dwie postawy wobec Boga i świata w staropolskiej liryce religijnej. „Bogurodzica” i „Czego chcesz od nas, Panie...”. *Acta UNC 149 Filol. Pol.* 24 (1985). — *Polon. Radz. Literaturoznawstwo*. Wwa 1985 [tu: W. BRITANISZSKI: „Nagroda z lichwą wiek późniejszy”. J.K. w XX wieku; J. GOLENIŚCZEW-KUTUZOW: Pierwszy wielki poeta polski — J.K.]. — L. PSZCZOŁOWSKA: Czy K. był sylabotoniastą? *Pam. Lit.* 1985 z. 2. — Z. SZMYDTOWA: J.K. Wyd. 3 zmien. Wwa 1985. — W. URBAN: Piotr Kochanowski, ojciec poety i gospodarz. *Odrodzenie i Ref. w Polsce* 30 (1985). — Z. ZIELONKA: Rzecz o K. *Opole* 1985 nr 7, 9.
- M. EUSTACHIEWICZ, W. MAJEWSKI: Nad lirykami Wespazjana Kochowskiego. Wr. 1986. — Z. GŁOMBIEWSKA: „Proporzec” J.K. Wzory literackie i inspiracje z kręgu sztuk plastycznych. *Zesz. Nauk. Wydz. Hum. UG. Prace Historycznol.* 10/11 (1986). — J. GODYŃ: Interpunkcja staropolska — uwagi historyka języka na marginesie tzw. sejmowego wydania „Trenów” J.K. *Studia historyczno-jez.* [...] Wr. 1986. — D. KADŁUBIEC: Twórczość J.K. i jej śląski kontekst folklorystyczny. *Zaraniec Sl.* 1986 z. 1/2. — K. KALDENBACH, E. KOTARSKI: Tropem J.K. *Zesz. Nauk. UG. Prace Hist.-Lit.* 1986 nr 10/11. — J. KOTT: Kamienny potok. Escje. Londyn 1986. — J. MAŁEK: J.K. w Królewcu. *Pam. Lit.* 1986 z. 1. — T. PALACZ: Czarnolas J.K. Lubl. 1986. — Janusz PELC: J.K. le poète de la Renaissance (1530–1584). Paris 1986. — S. PIETRKIEWICZ: Literatura polska w perspektywie europejskiej. Wwa 1986. — A. STANISZEWSKI: Obecność tradycji czarnoleskiej w tłumaczeniach pieśni niemieckich poetów (XV–XIX w.) zamieszczonych w kancjonałach mazurskim. *Spr. Wr. Tow. Nauk. S. A. Dod.* 39 (1986). — TENŻE: Tradycja czarnoleska na Mazurach. Olsztyn 1986. [Rec.: R. SULIMA. *Regiony* 1989 nr 1; J. KAMIENIECKI. *Lit. Lud.* 1992 nr 4/5]. — J. STARNAWSKI: O psalmicznych elementach niektórych utworów K. (poza „Psalterzem”). *Biblia a lit.* Lubl. 1986. — A. SZASTYŃSKA-SIEMION: Ody pindaryczne K. i Szymonowa na tle tradycji antycznej. *Pam. Lit.* 1986 z. 1. — R. SZCZYGIŁE: Śmierć J.K. *Region Lubel.* 1 (1986). — Z. TRAWICKA: Kochanowscy na forum sejmiku sandomierskiego w latach 1572–1696. *Odrodzenie i Ref. w Pol.* 31 (1986). — *Śladami Kochanowskiego. Acta Universitatis Lodzianensis. Folia Litteraria* 16 (1986) [tu m.in.: W. BERBELICKI: Brücknerowski wizerunek K.; M. FIDELIUS: I.R. Pleniewicz — badacz życia i twórczości J.K.; Z. GŁOMBIEWSKA: J. Przybrowski jako badacz i wydawca dzieł K.; J. KAPUŚCIK: W. Maciejowski o K.; H. KRAJEWSKA: Poglądy J. Rymarkiewicza na „Pieśń świętojańską o Sobótce” J.K.; J. NOWAKOWSKI: J.K. w oczach T. Lenartowicza [streszcz.]; A. NOWICKA-JEŻOWA: „Treny” J.K. jako źródło funeralnej poezji baroku]. — H. TADEUSIEWICZ: Kazimierza Pielarskiego „Bibliografia dzieł J.K. Wiek XVI i XVII”. *Prace Polon.* 42 (1986). — *Zesz. Nauk. Wydz. Hum. UG. Prace Historycznol.* 10/11. Cz. 1. Gdańsk 1986 [tu: Z. GŁOMBIEWSKA: „Proporzec” J.K. Wzory literackie i inspiracje z kręgu sztuk plastycznych; J. KOTARSKA: Ehej, zegniam was, Kameny...; E. KOTARSKI: Tropem J.K.]. — A. WÓJCİK: Talent i sztuka. Rzecz o poezji Horacego. Wr. 1986. — *Acta Universitatis Lodzianensis. Zesz. Nauk. UJ. S. 1 Folia Litteraria* 20 (1987) [tu: K. ANTKOWIAK: Autour des „poèmes” de

- Ronsard et des essais épiques de K.; A.M. KOMORNICKA: L'image du souverain idéal - d'après P de Ronsard et J.K.; V.SASU: La fortune de J.K. en Roumaine; J. STARNAWSKI: J.K. au pays de Ronsard]. — *Arcydziała lit. pol. Interpretacje*. T. I. Rzeszów 1987 [tu: S. GRZESZCZUK: „Wsi spokojna, wsi wesola...”, Piesń Panny XII z „Sobódi” J.K.; TENZE: „Treny” J.K. - o przygodach człowieka myślącego epoki renesansu]. — B. BIOLCEW: P'tjar na edno wzrazdlane. Samolistnost i ewropejski trdicia w poezjizata na polskija renesans. Sofia 1987. — M. BROŻEK: Do interpretacji Elegii III J.K. *Ruch Lit.* 1987 z. 6. — H. BRZEZIŃSKA-STEC: J.K. w badaniach rocznicowych. *Zesz. Nauk. UW. Filia w Białymstoku. Humanistyka* 1987 z. 56. — P. BUCHWALD-PELCOWA: Pierwszy wiersz J.K. drukowany we Włoszech (w roku 1574). *Kultura pol. a kultura europejska*. Wwa 1987. — M. CYTOWSKA: L'eloge de la paix depuis Erasme jusqu'à J.K. *Eos* 75 (1987) fasc. 2. — J. GLOMSKI: The Role of imitation in J.K.'s „Elegia”, „Lyricorum libellus” and „Piesni”. *Oxford Slavonic Papers* N. S. 20 (1987). — J. KOCH: J.K. w Belgii. *Pam. Lit.* 1987 z. 3. — Z. KUBIAK: Zagadka w tekście J.K. rozwiązana. *Tyg. Powsz.* 1987 nr 42. — K. KUPISZ: Dwie „Zuzanny” - wokół poematu biblijnego. *Prace Polon.* 43 (1987). — TENZE: Le paysage chez Jean K. Le paysage à la Renaissance. *Colloque de Cannes 1985*. Fribourg 1987. — D. LOWICKA: Jeszcze jedna greckiej proweniencji fraszka K. *Pam. Lit.* 1987 z. 3. — A. LUKASZEWICZ: Fraszka J.K. „O laziebnikach” i jej pierwowzór antyczny. *Eos* 75 (1987) fasc. 2. [Por. J. DANIELEWICZ: Nota... *Tamże*]. — W. MAGNUSZEWSKI: „I to czemu nie, jeśliś opatem”. *Litteraria* 19 (1987). — B. MAJEWSKA: Borzuj, Dilaram, J. z Czarnolasu i kaznodzieja tatarski. *Pam. Lit.* 1987 z. 2. — J. MAŁEK: Dwie części Prus. Studia z dziejów Prus Książęcych i Prus Królewskich w XVI i XVII w. Olsztyn 1987. — K. MROWCEWICZ: Czemu wolność mamy? Antynomie wolności w poezji J.K. i Mikołaja Sepa Szaryńskiego. Wr. 1987. — A. NIEWOLAK-KRZYWDA: W kręgu rzeczy czarnoleskiej. *Rzeszów* 1987. — M. PARAFINIUK, T. MARCINKOWSKI: Próba określenia pochodzenia czaszki znajdującej się w zbiorach Czartoryskich. *Arch. Hist. i Filoz. Medycyny* 1987 z. 1. — Janusz PELC: The parallel between two poets of the European Renaissance, J.K. and Louis de Camoes. *Slavia Orientalis* 1987 nr 34. — *Rocz. Kom. Hist.-Lit.* 24 (1987) [tu: A. BIERNACKI: „Prawa polskie nie mogą nigdy upaść”. (Kilka uwag o nierozpoznanym chwalecy K.); A. BOROWSKI: „I tam, gdzie wschodzi, i gdzie słońce padnie...”; H. KAPEŁUSZ: „Bożeć pošli dobrą godzinę”; W. WALECKI: Utwory J.K. na scenach polskich w l. 1980-1984 (w świetle materiałów rzeczowo-liczbowych); M. WŁODARSKI: O stylu prozy J.K.]. — *Ronsard - Kochanowski*. Łódź 1987 *Acta Universitatis Lodziana. Folia Litteraria* 20 *Romanica* [tu m.in.: K. ANTKOWIAK: Autour des „poèmes” de Ronsard et des essais épiques de K.; A.M. KOMORNICKA: L'image du souverain idéal - d'après Pierre de Ronsard et J.K.; V.SASU: La fortune de J.K. en Roumaine (tu bibliogr.); J. STARNAWSKI: J.K. au pays de Ronsard]. — *Sborník referátů z III. celostátní polonistické konference*. Ostrava 1987 [tu: O. BARTOŠ: J.K. w Čechách; D. KADELBIEC: Ludowość w twórczości J.K.; M. SOBOTKOVÁ: K. „Treny” a jejich obmovery Česky překlad]. — J. STARNAWSKI: O psalmicznych elementach niektórych utworów K. (poza „Psalterzem”), *Biblia a lit.* Lubl. 1986 [1987]. — J. ŚLASKI: Wokół literatury włoskiej, węgierskiej i polskiej w epoce renesansu. Szkice komparatystyczne. Wwa 1987. — L. ŚLĘKOWA: Glosa do „Trenów” J.K. *Lit. Lud.* 1987 nr 2. — D. ŚNIEZKO: O motywach mitologicznych w twórczości J.K. *Zesz. Nauk. Uniu. Szczecińskiego. Prace Polon.* 1987 nr 1. — Z. GŁOMBIEWSKA: Łacińska i polska muza J.K. Wwa 1988. — S. GRZESZCZUK: Manifest poetycki i filozoficzny - „Czego chciesz od nas, Panie...?” J.K. *Arcydziała lit. pol.* T. 2. *Rzeszów* 1988. — M. KAWKA: Metatekstowe zdania z „bo” w języku J.K. *Jez. Pol.* 1988 z. 4/5. — J. KOWALCZYK: Il monumenti rinascimentale a Erasmo Kretkowski nello Basilica del Santa. *Il Santo. Rivista Antonina di Storia Dotrina Arte* 28 S. II (1988) fasc. 1; poszerz. wersja pol.: Pomnik Erazma Kretkowskiego w Bazylice Św. Antoniego w Padwie. *Biul. Historii Sztuki* 52 (1990) nr 1/2. — E. KOZŁOWSKA: La conception de l'Univers dans les „Chants” de J.K. *Acta Uniu. Lodziensis Folia Litteraria*. 23 (1988). — B. KREJA: Czas przyszły złożony w języku J.K. *Jez. Pol.* 1988 z. 2/3. — Janusz PELC: J.K. poeta renesansu. Wwa 1988. — *The Polish Renaissance in its European context*. Bloomington 1988 [tu: J. AXER: Classical tradition in K.'s work: Problems of reception; P. BUCHWALD-PELCOWA: J.K. - the poet's sixteenth-century editions in the context of contemporary Polish and European printing; M. GIERGIELEWICZ: J.K.'s versification; E. HILFSTEIN: J.K. through the eyes of his earliest biographer; A. KADIC: J.K. and Croatian literature; T. KARPOWICZ: To whom does the Poet sing?; J.R. KRZYŻANOWSKI: Every is but a trifle; P. LEWIN: J.K. - the model poet in eastern slavica lectures on poetics of the seventeenth and eighteenth centuries; M.R. MAYENOWA: The linguistics form of J.K.'s poetry; Janusz PELC: J.K., creator of Polish national literature, and the Renaissance in Poland; W. WEINTARUB: K.'s fame]. — T. SINKO: Antyk w literaturze polskiej. Wwa 1988. — I. ŚLAWIŃSKA: „Odprawa posłów greckich” - tragedia na dzisiaj. *Od Kochanowskiego do Różewicza*. Wwa 1988. — A. STANISZEWSKI: „Nasz kochany J.K.”. Tradycja czarnoleska w zbiorze pruskim 1795-1939. Wwa 1988. — J. STARNAWSKI: O błędnej lekcji w łacińskim epigramacie K. *Munera philologica et historica Mariano Plezia oblata*. Wr. 1988; przedr. w: *Odrodzenie. Czasy. Ludzie. Książki*. Łódź 1991. — R. STEFAŃSKA: La natura dans les „Odes” de Ronsard et dans les „Chants” de K. *Acta Universitatis Lodziana. Folia Litteraria* 23: *Romanica* (1988). — *Symbolae Philologorum Posnaniensium Graecae et Latinae* 7 (1988) [tu: M. CYTOWSKA: Nad „Trenami” J.K.; J. DANIELEWICZ: K. jako tłumacz anacreontyków; Z. GŁOMBIEWSKA: Foricoenium 6 „In tumulum Franc. Petrarcae” J.K. a problem petrarkizmu w jego twórczości; A. MIKOŁAJCZAK: J.K. w „Characteres lyrici” M.K. Sarbiewskiego; A. SZASTYŃSKA-SIEMIONA: Pindaryzm K.; A. WÓJCİK: J.K., „Lyricorum libellus”. Ody społeczno-polityczne i ody do przyjaciół]. — J. WIDACKI: Detektywi na tropach zagadek historii. Kat. 1988. — P. ZWOLIŃSKI: Szkice i studia z historii slawistyki. Wr. 1988. — J. BOBROWSKI: Zagadka leksykograficzno-składniowa we „Fraszach” J.K. *Jez. Pol.* 1989 z. 3/5. — J.S. GRUCHAŁA: „Aratus” J.K. - warsztat filologiczny poety Wwa 1989. — U. GUMUŁA: J.K. w pismach siedemnastowiecznych autorów śląskich. *Śl. Miscellanea. Lit.-folklor*. Wr. 1989. — *Jan Kochanowski 1584-1984. Epoka - twórczość - recepcja*. T. 1-2. Lubl. 1989 [tu m.in.: T. 1: J. AXER: Problemy kompozycji makaronicznej...; M. BASAJ: Stosunek K. do wyrazów z innych języków słowiańskich; B. BILIŃSKI: J.K. u grobu Petrarki (foricoenium 6); M. CYTOWSKA: K. wobec antyku; S. GRACIOTTI: Religijność poezji J.K.; M. KARPLUK: Na tropie formalnych oznak doskonałości językowej J.K.; J. KOTARSKA: Epicki warsztat arcyliiryka; M. KUCAŁA: Z prac nad słownikiem K.; A. KULAWIK: Model estetyczny renesansowej kom-

pozycji wersyfikacyjnej albo o logice wiersza J.K.; J.Z. LI-CHANSKI: „Słońce pali, a ziemia idzie w popiół prawie...” – Pieśń VII „Ksiąg wtórych”. (Propozycja interpretacji); J. MAŃKOWSKI: Nowa Alcestis – kobieta sportretowana we „Frasz-kach” (II, 67 i 68); A. NOWICKA-JEŻOWA: „U Boga każdy błądzi”; B. OTWINOWSKA: Sen w poezji J.K.; Janusz PELC: J.K. wobec polskiego i europejskiego renesansu; L. PSZCZOŁOWSKA: Czy K. był sylabotoniastą?; J. RYTEL: W kręgu moralistyki „Odprawy posłów greckich”; K. STAWECKA: K. a Sarbiewski; M. SZYMCZAK: Artyzm językowy J.K.; J. ŚLĄSKI: J.K. i „Dworzanin polski” Łukasza Górnickiego; L. ŚLĘK: Od marzeń o epopei do „Trenów”; S. URBAŃCZYK: Psalterz w przekładzie Jakuba Lubelczyka i J.K.; W. WEINTRAUB: Muza i marmora. – T. 2; A. ALEKSANDROWICZ: Sybilliński aspekt kultu J.K. (Z dzieł poety w literackim środowisku Puław); P. BUCHWALD-PELCOWA: Epigoni i nowatorzy, czyli o stosunku do spuścizny J.K. w czasach baroku; I. CHITIMIA: Europejskie znaczenie J.K. i jego recepcja w Rumunii; E. DIECKMANN: J.K. – refleksje o niemieckich przekładach i recepcji w Niemczech; T. EEKMAN: J.K. a Marnix van St. Aldegonde; S. FISZMAN: J.K. w krajach języka angielskiego; S. FRYBES: J.K. w życiu literackim drugiej połowy XIX wieku; R. GÓRSKI: „Odprawa posłów greckich” w opiniach pisarzy, krytyków i historyków literatury (1814–1857); A. KAUPUŻ: K. na Litwie. Przekłady tekstów J. z Czarnolasu na język litewski; E. KOTARSKI: Poezja Krzysztofa Kaldenbacha w kręgu Orbis Poloniae; A. LAM: K. a poeci XX wieku; A.Z. MAKOWIECKI: Młoda Polska wobec tradycji czarnoleskiej; U. MARCHEL: Recepcja J.K. na Białorusi; P. MARCHESANI: Recepcja J.K. we Włoszech; W. MOCZAŁOWA: Echa poezji J.K. w literaturze rosyjskiej; J. OSMANIS: J.K. na Lotwie; R. RADYSZEWSKI: Z dzieł recepcji twórczości J.K. na Ukrainie; J. RAPACKA: Poezja J.K. z perspektywy południowoślowiańskiej; P. ROGUSKI: Fraszki J.K. a epigramatyka niemiecka XVII wieku; J. SAWICKA: Julian Tuwim i tradycja czarnoleska; J. SNOPEK: K. na Węgrzech; J. STARNAWSKI: Refleksje rocznicowe. 1884/1930 – 1980/1984; Z. SUDOLSKI: Romantyczne meandry recepcji K.; M. ŻUROWSKI: K. we Francji. — *Jan Kochanowski. Interpretacja*. Kr. 1989 [tu: J. ABRAMOWSKA: Nie te kraje; A. BOROWSKI: O trwodze, rozpacz i nadziei w „Trenach” J.K.; Z. GŁOMBIOWSKA: O pindaryzmie „Epini-cionu” J.K. i M. GŁOWIŃSKI: Szuka mówienia do władcy (O „Pieśni XIV” z „Ksiąg wtórych” J.K.); S. GRZESZCZUK: „Przy pogrzebie rzezy” – konsept intelektualny „Trenów”; T. KOSTKIEWICZOWA: Pieśń o dobrej sławie; J. KOTARSKA: „Nieubłagana Wisło, próżno wstrząsasz rogi”; E. KOTARSKI: „Proporzec albo hołd pruski”; S. NIEZVANOWSKI: Pani wszechpiekniejsza”. (Uwagi o Pieśni VII „Ksiąg pierwszych”); Janusz PELC: W „Czarnoleskiej” i w „Zamym Lesie”; D.P.A. PIRIE: Wymiar tragiczny w „Trenach” J.K.; S. SAWICKI: Czego? Czym? Komentarz do pierwszego Chóru „Odprawy posłów greckich”; J. STARNAWSKI: J.K. łaciński poemat o Wandzie (Elegia I, 15); przedr. w: Odrodzenie. Czasy. Ludzie. Książki. Łódź 1991; A. VINCENZ: „Treny” jako pomnik życia rodziennego – próba reinterpretacji; T. ULEWICZ: J.K. albo swoistość polskiego renesansu; W. WEINTRAUB: Ekspresja a polityka w poezji J.K.: „Pieśń V” „Ksiąg wtórych”, przedr. w: Nowe studia o J.K. Kr. 1991; K. ZIEMBA: Poezja ostatecznych konsekwencji; J. ZIOMEK: Niezwykłe i nie leda pióro; toż przedr. w: Prace ostatnie. Wwa 1994]. — A. IABU-DA: „Pieśni” J.K. księgi dwójce – o kompozycji myśli kilka. *Pam. Lit.* 1989 z. 4. — J. MALICKI: Legat wieku rycerskiego. Wr. 1989. — J. MIGDAŁ: Liczba podwójna u J.K. *Poradnik*

Jeż. 1989 z. 7. — K. MROCZEK: Epitalamium staropolskie. Między tradycją literacką a obrzędem weselnym. Wr. 1989. — Janusz PELC: Sur K. et Ronsard – après des années. *Tradition et modernité*. Wwa 1989. — J. STARNAWSKI: „Le Ren-voi des Ambassadeurs Grecs” de Jean K. et „L’Histoire de la destruction de Troye la Grant” de Jacques Millet. *Acta Universitatis Lodzianensis. Folia Litteraria 26 Romanica* (1989); por.: *Acta Conventus Neo-Latini Torontonensis*. [...] Bing-hampton – New York 1991. — H. TADEUSIEWICZ: Kazimierz Piekarski jako bibliograf dzieł J.K. *Studia o Książce* 18 (1989). — *W kręgu J.K. W czterechsetlecie śmierci*. Kat. 1989 [tu: H. BURSZYŃSKA: Władza Borowego czytanie J.K.; K. HESKA-KWAŚNIEWICZ: „Treny” – dokument czasu żaloby; E. MALINOWSKA: „Drobne odlewy wielkiego posagu”, (J.K. w pracach Bronisława Chlebowskiego); D. MAZANO-WA: Stanisław Tarnowski jako badacz K.; D. MIODYŃSKA: Fraszki filozoficzno-refleksyjne J.K. na tle tradycji epigramatycznej; D. OSTASZEWSKA: O pewnych językowych sygnałach delimitacji tekstu na podstawie „Trenów” J.K.; M. PIE-CHOTA: J.K. marzenie o eposie; J. STARNAWSKI: Stanisław Lempicki jako badacz K.]. — K. ZIEMBA: Znaki egzystencji. O trzech epitafiach dziecięcych K. *Zesz. Nauk UG. Prace Hist.-Lit.* 1989 nr 15.

P. BUCHWALD-PELCOWA: Aurelius czy Candidulus? Czyli o dwu wariantach edycji „Elegii” i „Foriceniów” z datą 1584. *Filologia e letteratura nei paesi slavi*. Roma 1990. — M. FOLTMAN: „Fraszki nieprzepracowane...” Kilka uwag o dowcipie językowym „Fraszki” J.K. *Rocz. Nauk-Dydakt. WSP w Rzeszowie. Filol. Pol.* 1990 z. 20. — S. GRZESZCZUK: Staropolskie potomstwo Sowidzrza. Wwa 1990. — E. KOTARSKI: Dziedzictwo i tradycja. Szkice o literaturze staropolskiej. Gdańsk 1990. — J. LIZAK: Wypowiedzi pytajne w funkcji ekspresywnej w „Pieśniach” J.K. *Rocz. Nauk-Dydakt. WSP w Rzeszowie. Filol. Pol.* 1990 z. 20. — R. MAZUR-KIEWICZ: Do genyzy hymnu J.K. „Czego chcesz od nas Panie...” *Ruch Lit.* 1990 nr 4/5. — Janusz PELC: Renesansowy klasycyzm J.K. i Ł. Górnickiego. *Przegl. Hum.* 1990 nr 7. — A. SPROEDE: Gawiński Einspruch J. Kochanowskiś tragiczne Fraszka I, 3 („O żywocie ludzkim”) in einer Lesart der Barockzeit. *Russian Literature* 27 (1990). — J. ŚLĄSKI: Z dziełwo inspiracji włoskich w wersyfikacji polskiej (od K. do Młodej Polski). *Rocz. Tow. Lit. im. A. Mickiewicza* 25 (1990). — D. ŚNIEŻKO: Mit Złotego Wieku w twórczości J.K. *Pam. Lit.* 1990 z. 1. — T. ULEWICZ: Włoskie powiązania literackie twórczości J.K. *Munera Polonica et Slavica R.C. Lewański oblati*. Udine 1990. — P. BUCHWALD-PELCOWA: Dzieje wydań tekstu „Fraszki” J.K. od XVI do XVIII w. Problemy edytorskie literatur słowiańskich. Wr. 1991. — *Cracovia litterarum. Kultura wmysłowa i lit. Kr. i Małopolski w dobie Renesansu*. Wr. 1991 [tu m.in.: M. BRO-ŻEK: łacińska wersyfikacja J.K.; TENZE: O łacińskich „Elegiach” J.K.; W. WALECKI: Co nowego? Rocznicowe pokłosie wiedzy o K. (lata 1980–1984); W. WEINTRAUB: J.K. a trzej królowie, czyli mecenat królewski; W. WŁODARSKI: Proza polska lat 1550–1584 jako tło twórczości proza-torskiej J.K.]. — Filomata 1991 nr 406 (cz. 2) [tu: E.J. GŁĘ-BICKA: łaciński przekład „Trenów” i „Muzy” K.; J.S. GRU-CHAŁA: Andrzej Patrycy Nidecki i J.K. – wydawcy Cycerona]. — [Rec.: Fraszki. Oprac. J. Pelc. Wyd. 2 zmien. Wr. 1991]; P. STĘPIEŃ. *Pam. Lit.* 1992 z. 3; J. ŚLĄSKI. *Nowe Książki* 1992 nr 10. — Z. GŁOMBIOWSKA: Foriceniom 63 J.K. – próba interpretacji. *Meander* 1991 nr 7/8. — S. GRACIOT-TI: Od Renesansu do Oświecenia. T. I. Wwa 1991. — *Jan*

- Kochanowski w czterechsetlecie śmierci.* Lubl. 1991 [tu m.in.: A. ANDRIESCU: Dosofoei i K.; J. BUDZYŃSKI: J.K. horacjanista polski i łaciński; N. CANTEMIR: „Treny” J.K. – skórzarstwa; A. HUSAR: „La Muse” de J.K.; M. KOROLKO: J.K. i jego twórczość jako retoryczne narzędzia publicystyki polskiej w latach 1584–1625; A. KRZEWIŃSKA: Sielankowość w poezji J.K. i Jana Andrzeja Morsztyna: Studium porównawcze; D. KÜNSTLER: Topika vanitas w twórczości J.K.; J.Z. UCHANSKI: Retoryka i polityka. Wokół „Satyra” J.K.; E. LOCH: K. i jego dzieło w sądach krytyków i pisarzy młodopolskich; A. MACOVEI: J.K. et l'histoire littéraire roumaine; W. MAGNUSZEWSKI: „Psalm” J.K. i Mikołaja Gomółki w ceremoniale rycerskim; I.D. MOLNAR: Myśli o recepcji J.K. na Węgrzech; K. OBREMSKI: Obraz Boga w poezji J.K.; M. PLATON: J.K. et B.P. Hasdeu: deux destinées humaines et artistiques apparentées; WR. RZEPKA, B. WALCZAK: Czy J.K. stosował archaizmy fleksyjne?; J. STARNAWSKI: Nicco o „Wróżkach” K. i o przypuszczalnej inspiracji tego utworu w Woroniczowym „Hymnie do Boga”; R. SZCZYGIEL: Okoliczności śmierci i pogrzebu J.K.; B. TRELIŃSKA: Epigrafika w kręgu J.K.; W. URBAN: Kochanowscy na Lubelszczyźnie; M. WICHOWA: Inspiracje czarnooleśkie w dwu siedemnastowiecznych przekładach „Metamorfoz” Owidiusza; K. ZIEMBA: Droga duchowa w „Trenach”. — M. KAWKA: Mechanizmy anafory i substytucji w tekstach J.K. (na przykładzie zdań ze spójnikiem „bo”). *Roczn. Nauk. Dydaktyczny WSP w Kr. Prace Językozn.* 1991 z. 6. — J. KOBYLIŃSKA: Analiza językowo-stylistyczna „Trenów” J.K. *Tamże*. — E. KOTARSKI: „Odprawa posłów greckich” J.K. Wwa 1991. — J. IANOWSKI, D. ŁOWICKA: Epigram grecki we „Fraszczkach” K. *Acta Universitatis Wratislaviensis. Prace Lit.* 31 (1991). — Janusz PELC: K. a wyprawa inflancka w roku 1567. *Odrodzenie i Ref. w Pol.* 36 (1991). — J. STARNAWSKI: Odrodzenie. Czasy. Ludzie. Książki. Łódź 1991. — J. ŚLĘKOWA: Muza domowa. Wr. 1991. — W. WEINTRAUB: Nowe studia o J.K. Kr. 1991. — I. BOBROWSKI: Inwersja, hyperbaton i grupy eliptyczne w poezji J.K. Ze stanowiska formalnej składowi generatywny. *Roczn. Hum.* 1991/1992 z. 6. — *Biul. Kwartalny Radomskiego Tow. Nauk.* 29 (1992) z. 1/4 [tu: W. ADAMIEC: J.K. „wielkim poetą był”; T. ULEWICZ: Moje spotkania z K. (gawęda pouczająca); W. URBAN: Kochanowscy w Radomskiem]. — S. GRZESZCZUK: Między historią i bibliografią literatury staropolskiej. *Studia. Rzeszów* 1992. — S. LEMPICKI: Wiek złoty i czasy romantyzmu w Polsce. Wwa 1992. — E. MAREK: „Le renvoi des Messagers Grecs”. Tragedie classique de J.K. Lille 1992. [Rec. J. STARNAWSKI. *Ruch Lit.* 1992 z. 4]. — *Staropol. teksty i konteksty. Studia.* T. 2. Kat. 1992 [tu: E. MAŁEK: Dzieje poznania J.K. w Rosji; D. MIODYŃSKA: Fraszk nagrobne i wotywny J.K. Naśladowanie z „Antologii greckiej”]. — Janusz PELC: J.K. wobec tradycji antycznej i wobec współczesnej sobie kultur europejskiej. *Ogród* 1992 nr 3/4. — TENZE: K. a wyprawa inflancka w r. 1567. (I jeszcze o „przypasaniu do miecza rycerzu”). *Odrodzenie i Ref. w Pol.* 36 (1992). — M. SARBANOVA, W. URBAN: Czy nieznaną tekst prawniczy K.? *Kieleskie Studia Filol.* 6 (1992). — A. SITKOWA: J.K. i S.F. Klonowic: Kilka refleksji w związku z nowym wydaniem „Żalów nagrobnych”. *Studia Bibliol. USŁ* 5 (1992). — P. SZCZUREK: Jeszcze trzy forcenia K. o greckim rodowodzie. *Eos* 80 (1992) fasc. 1. — *Sztetce o lit. dawnej i nowszej.* Kat. 1992 [tu: M. PIECHOTA: Tajna misja Ulissea. Próba interpretacji „Odprawy posłów greckich” J.K.; P. WILCZEK: Dialog masek. Próba interpretacji „Trenów” J.K. jako poematu polifonijnego]. — S. BALBUS: Między stylami. Kr. 1993. — P. BUCHWALD-PELCOWA: Dawne wydania dzieł J.K. Wwa 1993. — J. CHRÓŚCICKI: Trzy fronty „Satyra albo Dzikiego Męźa” J.K. O tapiseriach jagiellońskich, szlacheckim ruchu czelkocynnym i tradycji ikonograficznej. *Necessitas et ars.* T. 2. Wwa 1993. — M. CYTOWSKA: Horacy J.K. Od „Od” do „Pieśni”. *Horacy i pol. boracjanizm.* Wwa 1993. — D. DABERT: Koncepcja Boga w „Psalterzu Dawidów” J.K. oraz „Księżde psalmów” Cz. Miłosza. *Zesz. Karmelitaniańskie* 1993 nr 3. — W. DECYK-ZIĘBA: Z zagadnień tekstologicznych. Onomastyka „Jezdy do Moskwy” J.K. *Prace Filol.* 38 (1993). — K. GLUTAKER: Teńczyński. Dramatyczne dzieje bałtyckiego dyplomaty. Wwa 1993. — A. JAROSZ: D. Naborowski i „nasz Poeta Polski”. (Uwagi o listach Naborowskiego). *Prace Nauk. USŁ* nr 1339 *Studia Bibliol.* 1993. — S. KOZIARA: Pojęcia wartościujące w polskich przekładach psalterza. Kr. 1993. — M. KUČALA: Rozkaźniki typu „prowadz” w tekstach J.K. *Munera linguistica L. Kuraszkievicz dedicata.* Wr. 1993. — J. MAGNUSZEWSKI: Literatura polska w kręgu literatur słowiańskich. Wr. 1993. — W. MAGNUSZEWSKI: Fraszka „Na Barbare”, czyli o „szlachetnej nierządnicę”. *Litteraria* 24 (1993). — E. MAREK: Du Bellay et K., défenseurs et illustrateurs de la langue nationale. Lille 1993. — TENZE: Le jeu des chocs. Poème héroï-comique de J.K. (1530–1584). Lille 1993. — TENZE: Le voyage de Jean K. en France. Lille 1993. — TENZE: Un chef-d'œuvre méconnu. Les Threnes de Jean K. Lille 1993. — *Necessitas et ars.* T. 1. Wwa 1993 [tu: S. FISZMAN: „Złota też, wiem, nie pragniesz, bo to wszystko Twoje”; T. KOSTKIEWICZOWA: Lipy czarnooleśkie i lipy puławskie; Z. LIBERA: J.K. w twórczości I. Krasickiego]. — P. SZCZUREK: Jeszcze trzy forcenia K. o greckim rodowodzie. *Eos* 1993 z. 1. — G. TOMASUCCI: J. Sambucus (1531–1584): możliwe źródło J.K.? *Ricerche Slavistiche* 1993. — J. WÓRONCZAK: Studia o literaturze średniowiecza i renesansu. Wr. 1993. — J. ABRAMOWSKA: J.K. Pozn. 1994. — M. FIDELUS: Wizerunki J.K. w twórczości J.U. Niemcewicz i K. z Tańskich Hoffmanowej. *Studia i Mater. Polon.* 1 (1994). — T. FRIEDELÓWNA: Poezja J.K. w literańskim kancjonału toruńskim. *Roczn. Tor.* 22 (1994). — G. HAGENA: Polnisches Theater und Drama. Wien 1994. — T. KOSTKIEWICZOWA: „Pieśń o dobrej sławie”. *Wśród starych i nowych lektur zsk.* Rzeszów 1994. — E. KOTARSKI: „Odprawa posłów greckich” J.K. Gdańsk 1994. — M. KUČALA: Nad rymami K. (Oznaczenie w drukach samogłosek pochylonych niezgodne z językiem polnym). *Prace Językozn. UG. Filol. Pol.* 1994 nr 17/18. — J. MAŁECKI: Poesia e retorica. Struttura di „Treny”. *Między średniowieczem a renesansem.* Kat. 1994. — E. MAREK: Jean K. Les années d'apprentissage de l'humaniste et du poète, Pologne, Italie, France. Lille 1994. — D. MIODYŃSKA: Wpływ Horacego na „Fraszki” J.K. *Studia Classica et Neolatina.* 1994 t. 1. — *Nurt religijny w lit. pol. średniowiecza i renesansu.* Lubl. 1994 [tu: Janusz PELC: Jeszcze o archyminie J.K.; T. PODGÓRSKA: Paralelizm przemijania życia ludzkiego i nietrwałości przyrody w „Psalterzu Dawidów” przekładania J.K.]. — *Il Rinascimento in Polonia.* Napoli 1994 [tu: J. JANAS: Il macheronicco di J.K.; J. MAŃKOWSKI: La traduzione del canto nuziale Vesper adest di Catullo. Un esempio del lavoro filologico e artistico di J.K.; N. MINISSI: Le „Fraszki” di K. nella prospettiva del Rinascimento; A. NOWICKA-JEŻOWA: La controversie letterarie di J.K. con le figure centrali della cultura protestante; Janusz PELC: Il classicismo rinascimentale di K. e Ł. Górnicki; TENZE: J.K. fra tradizione antica e cultura europea de suo tempo; M. PICCHIO-SIMONELLI: Leggendo le poesie latine di J.K.; J. RYTEL: La coscienza civica e il senso

- di dignita nazionale nella poesia di J.K.; TAŻ: Osservazioni sul programma poetica di J.K.; M. ŻUROWSKI: K. e Licofrone]. — B. SIERADZKA: O semantyce wyrazu Bóg w utworach J.K. *Rocz. Nauk-Dydakt. WSP w Kr. Prace Językozn.* 8 (1994). — F. SLAWKOWA: Środki retorycznej perswazy w „Satyrze” J.K. *Prace Nauk UŚL* nr 1410 *Prace Językozn.* 22 (1994). — Słownik polszczyzny J.K. Pod red. M. Kucaly. T. 1: A-H. Kr. 1994. — *Starop. teksty i konteksty*. T. 2. Kat. 1994 [tu: E. MALEK: Dzieje poznania J.K. w Rosji; D. MIODYŃSKA: Fraszk nagrobne i wotywny J.K.]. — Z. ŚWIĘCH: Skarby tysiąca lat. Kr. 1994. — T. WITCZAK: Do „Epitaphium Cretcovii” J.K. przyczynek. *Pozn. Studia Polon.* S. Lit. I (21) (1994). — *Wokół K. i jego czasów*. Kielce 1994 [tu m.in.: C. BARTULA: Z badań nad językiem J.K. Uwagi o składni zdania złożonego w „Psalterz Dawidowym”; E. BLSZEWICZOWA: Między mitem a eschatologią. Reja i K. wizja zaświataw; M. WICHOWA: J.K. o wychowaniu młodzieży]. — K. ZIEMBA: J.K. jako poeta egzystencji. Prolegomena do interpretacji „Trenów”. Wwa 1994. — J. ZIOMEK: Prace ostatnie. Wwa 1994. — M. BORECKI: Uwagi o „Fenomenach” J.K. *Prace Nauk UŚL* 1525. *Studia bibliolog.* 9 (1995). — [Rec.: Frasche. Trad. N. Minissi Milano 1995]; E. KABATC. *Spytna* 1995 nr 17; A. LITWORNIA. *Pam. Lit.* 1996 z. 2; A. WILKON. *Teksty Drugie* 1996 nr 4. — [Rec.: Laments. Thum. S. Heaney, S. Barańczak New York 1995]; J. JARNIEWICZ, M. HEYDEL. *Lit. na Świecie* 1996 nr 12; P. URBAŃSKI. *Pam. Lit.* 1996 z. 4; B. SIERADZKA-BAZIUR. *Jez. Pol.* 1997 z. 1. — [Rec.: Laments. Thum. M.J. Mikoś. Wwa 1995]; M. HEYDEL. *Lit. na Świecie* 1996 nr 1/2. — M. LE-NART: Modlitwa jako wypowiedzi podmiotu. Filozoficzne założenia wypowiedzi modlitewnej na przykładzie pieśni K. „Czego chcesz od nas, Panie...” *Zesz. Nauk. Univ. Opol. Filol. Pol.* z. 35 (1995). — J. ŁANOWSKI: J.K. epigram grecki. *Acta Universitatis Wratislaviensis Classica* 18 (1995). — J. NOWACKA: Pieśni, fraszki, treny J.K. Lubl. 1995; wyd. 2 pt. Fraszki, pieśni, treny. Lubl. 1998. — K. OBREMSKI: „Księga psalmów” – „skała pięknej Kalliojopy”. *Pam. Lit.* 1995 z. 1. — Janusz PELC: M. Pułdowski autorem wiersza przypisywanego J.K. *Studia Bibliolog.* 9 (1995). — J. SOKOLSKI: „Fortuna radzi...”, czyli uwagi o dwóch fraszkach J.K. *Pam. Lit.* 1995 z. 2. — A. SZASTYŃSKA-SIEMION: „Foricoenia” K. oraz ich antyczne wzory. *Lac. poezja w dawnej Polsce*. Wwa 1995. — L. ŚLĘKOWA: „Język giętki” J.K. Próba stylistycznej analizy „Marszałka” i „Muzy”. *Polonistyka* 1995 nr 4. — G. TOMASSUCCI: Johannes Sambucus (1531–1584): możliwe źródło inspiracji J.K. *Od „Lamentu świętokrzyskiego” do „Adona”*. Wwa 1995. — M. WYSIENSKA: Odprawa posłów greckich J.K. Wwa [1995]. — TAŻ: Treny J.K. Wwa [1995]. — B. BILIŃSKI: J.K. elegia III 4 (o ruinach Rzymu) i Jacopa Sannazzaro „Ad ruinas Cumarum, urbis vetustissimae” (El. II 9). Przyczynek do historii filologii renesansu. *Odrodzenie i Ref. w Polsce* 40 (1996). — T. KOSTKIEWICZOWA: Oda w poezji polskiej. Dzieje gatunku. Wr. 1996. — A. LAM: Pieśni nad złoto drożdże. Co zawdzięczał K. Horacemu? *Przegl. Hum.* 1996 nr 6. — J. SENDERSKA: O możliwości interpretacji pewnego typu zdań za pomocą elipsy (na przykładzie poezji J.K.). *Kieleckie Studia Filol.* 10 (1996). — TAŻ: Szyk przestawny a struktura wersu J.K. *Stylistyka* 5 (1996). — L. SŁOWIŃSKI: Z ławy szkolnej naszych przadków: Pisarze polscy w szkołach średnich Wielkiego Księstwa Poznańskiego. Pozn. 1996. — A. SZASTYŃSKA-SIEMION: Katullus czy Safo? Czyli jeszcze raz fraszki J.K. „Do Anny” (II 91). *Acta Universitatis Wratislaviensis. Classica* 20 (1996). — P. SZCZUREK: Kilka uwag o foriceniu 84 (In pontem Varsoviensem) J.K. *Tamże*. — G. TOMASSUCCI: Renesansowy dwugłos o imitacji i o przekładzie: Joannes Sambucus i J.K. *Symbioza kultur słowiańskich i niesłowiańskich w Europie środkowej*. Kr. 1996. — J. ABRAMOWSKA: Poeta zgody – J.K. *Pisarze starop. Sylwetki*. T. 2. Wwa 1997. — T. BALUK-ULEWICZOWA: K., Krzyżanowski i „krzoska”, czyli kilka uwag ogólnikowych tłumaczk „Fraszek”. *Przekł. Lit. Teoria. Hist. Współczesność*. Wwa 1997. — T. BANASIOWA: Tren polityczny i funeralny w poezji polskiej lat 1580–1630. Kat. 1997. — J. DOMAŃSKI: De Quinti Lutatii Catuli versu in Joannis Cochanovii Epistula ad Stanislaum Fogelwederum scripta citato observatiuncula. *Kultura starop., kultura europejska*. Wwa 1997; por. *Terminus* 1 (1999) z. 1. — N. KORNIŁOWICZ: Melancholia w „Pieśni XXIV” J.K. *Ruch Lit.* 1997 nr 6. — M. KUCAŁA: Oboczne postaci i formy wyrazów w utworach J.K. *Studia slavistica et humanistica in honorem Nullo Minissi*. Kat. 1997. — A. NOWICKA-JEŻOWA: Sonet polski od K. do Morsztyna – zarysy dróg twórczych. *Ruch Lit.* 1997 nr 4. — Janusz PELC: The Renaissance Classicism in Polish Literature – J.K. and Lukasz Górnicki. *Studia slavistica* ..., jw. — L. PSZCZOŁOWSKA: Wiersz polski. Zarys historyczny. Wr. 1997. — M. SOBOTKOVÁ: O prvním českém překladu Kochanowského frašek. *Konsekwence sástedztva polsko-českého dla rozvoje jazyka i literatury*. Wr. 1997. — J. SOKOLSKI: Nad „Fraszkami” J.K. *Pam. Lit.* 1997 z. 2. — T. ULEWICZ: Podobizna J.K. z jego lat włoskich. Kr. 1997. — M. HANUSIEWICZ: Święte i zmysłowe w poezji religijnej polskiego baroku. Lubl. 1998. — T. MICHAŁOWSKA: Mediaevalia i inne. Wwa 1998. — I. NOWACKA: „Odprawa posłów greckich”, „Psalterz Dawidów” J.K. Lubl. 1998. — A. NOWICKA-JEŻOWA: Sen życia w „Trenie XIX” J.K. *Rocz. Tow. Lit. im. A. Mickiewicza* 32 (1997). Wwa 1998. — J. SOKOLSKI: Lipa, Chiron i labirynt. Esej o „Fraszkach”. Wr. 1998. — Z. GŁOMBIEWSKA: Poetycki dar dla Charyt. *Muzy i Hestia*. Wr. 1999. — J. JANICKI: J.K. po powrocie do ojczyzny oraz w doby sejmów egzekucyjnych (1562–1564). Pierwotny zbieg pierwsza redakcja fraszki „O Aleksandrzech”? *Barok* 6 (1999) z. 2. — M. KOROLKO: Z dziejów psalmu „Kto się w opiekę...” J.K. *Muzy i Hestia*, Wr. 1999. — T. ULEWICZ: Iter Romano-Italium Polonorum, czyli o związkach umysłowo-kulturalnych Polski z Włochami w wiekach średnich i renesansie. Kr. 1999.
- J. MAŃKOWSKI: Schenschmid, Fogelweder i K. *Barok* 7 (2000) z. 1. — K. OBREMSKI: „Wiersz dziesiąt nieznamy”. Rytm psalterzowego wersetu w kontekście staropolskiej interpunkcji. Tor. 2000. — *Od średniowiecza ku współczesności*. Łódź 2000 [tu m.in.: Z. GŁOMBIEWSKA: Przyjaźń, podróż i miłość. Antyczna topika we fraszce III 77 J.K.; A. GORZKOWSKI: „Nadzieja, która świat słodzi”. Przyczynek do interpretacji pieśni I 8 J.K.; H. KASPRZAK-OBREBSKA: Tradycja czarnolaska w twórczości Andrzeja Żbilytowskiego; A. NOWICKA-JEŻOWA: O sprawach znanych, czyli elementy sarmackie w „Pieśni świętojańskiej o Sobótce”; Janusz PELC: Sonety J.K.].
- Najwybitniejsze oprac. beletrystyczne: M. JASTRUB: Poeta i dworzanie. Rzecz o J.K. Wwa 1954. Wyd. nast.: Wwa 1955; Wwa 1980. — J. PORAZIŃSKA: Kto mi dał skrzydła. Rzecz o J.K. Dla starszych dzieci. Wwa 1957; wyd. 14 Wwa 1986.

KOCHANOWSKI Mikołaj przed 1540 – 1582

Urodzony krótko przed 1540 najpewniej w Sycyniu w Radomskim; syn Piotra herbu Korwin i Anny z Białaczowskich; młodszy brat Jana i starszy Andrzeja Kochanowskich. Początki jego nauk nie są znane. Studiował przypuszczalnie najpierw (śladem braci Jana, Andrzeja i Jakuba) w Królewcu, następnie 1555 na uniwersytecie w Lipsku, dokąd zawiadły go prawdopodobnie skłonności innowiercze. W toku studiów poznał m.in. język grecki. W 1556 był już w kraju i objął w dziedzwę — od wyjeżdżającego za granicę brata Jana — część Czarnolasu. Podczas podziału majątności rodowych w 1559 i 1572 otrzymał północną część Sycyni. Od 1570 był podstarościm radomskim. Ożenił się w 1564 z Katarzyną Tymińską herbu Nałęcz z Jasieńca i wiódł żywot ziemiański, którego główną wartość — bytowanie według nacechowanej religijnością reguły „aurea mediocritas” — zalecił swym synom w napisanych niedługo przed śmiercią „Rotulach”. Podobno z inspiracji Jana Zamoyckiego przełożył obszerny wybór z „Moraliiów” Plutarcha. Do dziesięciorga jego dzieci należał przyszły znakomity poeta-tłumacz Piotr. K. zmarł w 1582.

T W Ó R C Z O Ś Ć

1. Rotuły ... do synów, które małżonka ... Katarzyna z Jasieńca Kochanowska, po śmierci wydała, roku Pańskiego 1584. Kr. 1585 Druk. Łazarzowa. Wyd. nast.: po 1600 [poddruk z datą pierwszej ed.]; Kr. 1611; w: *Jan Kochanowski*. Kr. 1617 i w ed. tegoż zbioru Kr. 1617 [w rzeczywistości kilka lat później]; Kr. 1629; Kr. 1639; w: J. Kochanowskiego Rymy wszystkie. Wyd. F. Bohomolec. Wwa 1767; toż: Wwa 1768; wyd. A. Karpiński. Wwa 1997 *Bibl. Pisarzy Staropól.* 10. Fragm. przedr.: *Poeci renesansu*. Wwa 1959; *Poeci pol. od średniowiecza do baroku*. Wwa 1977; *Patrzając na rozmaite światła tego sprawy*. Wwa 1984.

Po 12 „rotulach” dziełko obejmuje cykle wierszy emblematycznych „Pod ... obrazu konterfektu żywota ludzkiego”.

P r z e k ł a d y

2. Plutarchus, autor grecki, przełożony na język polski... [Moralia. Niewyd. Był w posiadaniu S. Szymonowica, który poddał go poprawkom]. Rkps Bibl. Nar. sygn. BOZ 1339.

O P R A C O W A N I A

NK 2 (1964); LP.

F. BIELAK: M.K. i jego „Rotuły”. *Spr. PAU* 1950 nr 6. — J. CZERNIATOWICZ: Z dziejów greccytki w Polsce w okresie Odrodzenia. Wr. 1965. — F. BIELAK: *Pol. słownik biogr.*

13 (1967–1968). — Janusz PELC: Obraz – słowo – znak. Wr. 1973. — S. NIEZNAKOWSKI: Dynastia literacka Kochanowskich. *Zwoleni, dzieje miasta i ziemi*. Lubl. 1976; przedr. w: *Kochanowski. Z dziejów badań i recepcji twórczości*. Wwa 1980. — H. BARYCZ: Z zaścianka na Parnas. Kr. 1981. — *Źródła urzędowe do najbliższej rodziny J. Kochanowskiego*. Oprac. M. Garbaczowa, W Urban. Kielce 1984. — *Źródła urzędowe do biografii Jana Kochanowskiego*. Wyd. i oprac. M. Garbaczowa, W Urban. Wr. 1985. — A. NOWICKA-JEŻOWA: Homo viator – mundus – mors. Wwa 1988.

T.W.

KOCHANOWSKI Piotr 1566–1620

Urodzony 1566 w Sycyniu w Sandomierskiem; syn ziemianina Mikołaja herbu Korwin, i Katarzyny z Tymińskich; bratanek Jana i Andrzeja Kochanowskich. Początki jego nauk nie są znane. W 1583, razem z braćmi Janem i Przemysławem, immatrykułował się na uniwersytecie w Królewcu, dokąd śladem swojego ojca i stryjów skierowała go matka, gorliwa kalwinka. Przebywał tam przypuszczalnie do 1586. Na przełomie 1587/88 wyjechał do Padwy, gdzie zapewne do 1594 studiował głównie humaniora. Można przypuszczać, iż już wtedy skłaniał się ku katolicyzmowi. Poznał m.in. Stanisława Reszkę. W 1594–95 odbył podróż po Włoszech aż do Neapolu, gdzie spędził wiele miesięcy. Według poważnych przesłanek, został rycerzem maltańskim. Powtórnie bawił we Włoszech niespełna rok od wiosny 1600 jako opiekun Stanisława Lubomirskiego; w Padwie zbliżył się do Jana Tęczyńskiego, przyszłego wojewody krakowskiego, mecenasa i współpracownika w dziele literackim; następnie odwiedził Rzym i pewnie znów Neapol. Lata 1602–07 pozostawał w czynnej służbie na dworze Zygmunta III Wazy, pełniąc obowiązki komornika i administratora dóbr królewskich; od 1602 nosił tytuł sekretarza królewskiego (roczną pensję sekretarską pobierał do 1617). Od 1610 do połowy 1615 dzierżył dobrą ziemską pod Krakowem od podskarbiego koronnego, Jana Firleja; w 1611 wszedł w posiadanie kilku kamienic w Krakowie. W 1610 kurował się w uzdrowisku Abano pod Padwą. Po raz ostatni wyprawił się do Italii w 1613 jako mentor wojewodzica wołyńskiego, Adama Konstantego Ostrogskiego. Po powrocie (przed 1 lipca 1615) wziął w dziedzwę zastawną dobrą w Bocheńskim, lecz rezydował przeważnie w Krakowie, oddając się pracy przekładowej. Znakoomicie opanowawszy język włoski, dokonał przekładu dwu arcydzieł epiki włoskiej: „Orlando furioso” Lodovica Ariosto (1506) oraz „La Gerusalemme liberata” Torquata Tasso (1581), z którym być może zetknął się osobiście. Zwłaszcza kongenialne tłumaczenie „Jerozolimy wyzwolonej” — dokonane za oryginałem w oktawach i w części realiów spoloni-

zowane — od pierwszej edycji 1618 po wiek XIX wywierało potężny wpływ na rodzimą epikę poetycką jako wzór strofiki, tudzież topiki batalistycznej i romansowej, a w wojennym stuleciu XVII również jako źródło podnieć ideowych i rycerskich. Wpływ ten sięgał poza granice Rzeczypospolitej i odbił się w innych literaturach słowiańskich. W rękopisie natomiast pozostał obszerny tekst „Orlanda szalonego”; wydaniu przeszkodziła, jak się zdaje, przedwczesna śmierć Tęczyńskiego (1637), który doskonalił redakcję tłumacza. K. zmarł 2 (?) sierpnia 1620 w Krakowie; pochowany w kościele franciszkanów (tu wystawiono nagrobek z popiersiem poety, które uległo prawdopodobnie w 1655 zniszczeniu; istniejące dziś jest wtórną rekonstrukcją z drugiej poł. XIX w.).

TWÓRCZOŚĆ

Przekłady

1. T. Tasso: Goffred abo Jeruzalem wyzwolona. Kr. 1618 druk. F. Cezary. Wyd. nast.: Kr. 1651; Kr. 1687; Wwa 1772; wyd. M. Malinowski. Wil. 1826; wyd. L. Rydel. T. 1–2. Kr. 1902 *BPP* nr 41, 46; wyd. kryt. R. Pollak. Wr. 1951 *BN* II, 4; oprac. S. Grzeszczuk, przypisy R. Pollaka. Wwa 1968 *Bibl. Poezji i Prozy*; Bielsko-Biała [1995]; Wwa 1995 *Lektury szkolne*. Fragm.: T. Tasso: Jeruzolima wyzwolona. (Wybór). Wr. 1997.

2. L. Ariosto: Orland szalony ... w pieśniach XLVI. Wyd.: J. Przybylski. T. 1–2. Kr. 1799 [pierwsze 25 pieśni]; wyd. kryt. J. Czubek. T. 1–3. Kr. 1905 *BPP* nr 50–52; wybór fragm. R. Pollak. Wr. 1965 *BN* II, 150.

Rkpsy i ich odmianki podaje J. Czubek, jw. t. 1, s. 11.

3. [Spolszczenie wierszem z Ksiąg Daniela Prokoka Starego Testamentu. Utwór dziś nie znany]. Wiad. („Opus eius antiquum ex libris Daniel”) podał J.A. Jabłonowski: Muzeum Polonium. Lw. 1752, s. 112.

OPRACOWANIA

NK 2 (1964); 3 (1965) Addenda; LP.

R. POLLAK: „Gofred” Tassa – K. Pozn. 1922; wyd. 2 Wr. 1973. — Z. SZMYDTOWA: Ariostyczna droga Słowackiego. *Pam. Lit.* 1960 z. 4; przedr. w: *Studia i portrety*. Wwa 1969; W kręgu renesansu i romantyzmu. Wwa 1979. — J. KRZYŻANOWSKI: „Jezuzalem wyzwolona” Tassa – K. a romantycy polscy. *Pam. Lit.* 1966 z. 4. — R. LUŻNY: Pisarze kręgu Akademii Kijowsko-Mohilańskiej a literatura polska. Kr. 1966. — R. POLLAK: Lucjan Rydel o przekładzie „Orlanda” przez PK. *Pam. Lit.* 1966 z. 1/2. — TENŻE: Wśród literatów staropolskich. Wwa 1966. — W. BERBELICKI: Krakowski nagrobek PK. *Ruch Lit.* 1967 z. 1. — S. GRZESZCZUK: „Gofred abo Jeruzalem wyzwolona” PK. (O staropolskiej epopei narodowej). Kr. 1967. — R. POLLAK: „L’Orlando Furioso” nella traduzione di PK. *Italia, Venezia e Polonia. Tra umanesimo e rinascimento*. Wr. 1967. — TENŻE: *Pol. słownik biogr.* 13 (1967–1968). — S. GRZESZCZUK: PK.

poemat o „wojnie pobożnej”. [Wstęp do wyd.:] Gofred... Wwa 1968; por. *Ruch Lit.* 1967 z. 1; przedr. w: W stronę Kochanowskiego. Kat. 1981; toż w: Kochanowski i inni. Kat. 1988. — P. LEWIN: Rosyjskie przekłady „Gofreda” w wykładach poetyki z XVIII w. *Slavia Orientalis* 1969 nr 4. — R. POLLAK: Od renesansu do baroku. Wwa 1969. — J. PIROŻYŃSKI: „Gofred abo Jeruzalem wyzwolona” przekładania PK. Z zagadek pierwodruku (1618). *Biał. Bibl. Jagiel.* 20 (1970) nr 1/2. — W kręgu „Gofreda” i „Orlanda”. *Księga pam. Sesji Nauk. PK (w Kr. dnia 4–6 kwietnia 1967)*. Wr. 1970. [Przedr. autorskie tekstów w: M. BRAHMER: Powinowactwa polsko-włoskie. Wwa 1980; M. DEUSKA: *Studia i rozprawy*. T. 2. Kr. 1970; S. GRACIOTTI: Od renesansu do oświecenia. T. 2. Wr. 1991; J. PIETRKIEWICZ: *Literatura polska w perspektywie europejskiej*. Wwa 1986; R. POLLAK: Od renesansu do baroku, jw.; Z. SZMYDTOWA: *Studia...*, jw.; W kręgu renesansu..., jw.; W. TASZYCKI: *Jęz. Pol.* 1967 z. 3, toż w: *Rozprawy i studia polonistyczne*. T. 4. Wr. 1968; W. WEINTRAUB: *Od Reja do Boya*. Wwa 1977]. — H. BARYCZ: *Studia i wędrowki włoskie PK. na tle kulturalnych i różnowierczych tradycji tego rodzaju*. W: *Z epoki renesansu, reformacji i baroku*. Wwa 1971. — J. DŁUGOSZ: *Mecenat kulturalny i dwór Stanisława Lubomirskiego*. Wr. 1972. — P. LEWIN: *Wykłady poetyki w uczelniach rosyjskich XVIII w. (1772–1774) a tradycje polskie*. Wr. 1972. — R. POLLAK: *Z przedrozbiorowych dziejów „Gofreda”*. *Pam. Lit.* 1972 z. 3. — Cz. HERNAS: *Barok*. Wwa 1973 i wyd. nast. — L. SZCZERBICKA-SŁĘK: *W kręgu Klio i Kalliope*. Wr. 1973. — Z. STANISZEWSKA: *Wpływy łacińskie w „Jeruzolimie wyzwolonej” T. Tassa w przekładzie PK*. *Zesz. Nauk. WSP w Opolu. Językoznawstwo* z. 5 (1974). — E. JAŹDŹEWSKA: *Zapomniana epopeja narodowa*. W *drodże* 1975 nr 12. — J. KRZYŻANOWSKI: *PK. i jego dzieło*. *Przekł. artyst.* Wr. 1975. — J. LUBAŚ: *Gramatyka rymu PK*. *Zesz. Nauk. UJ* 457 *Prace Językoznawcze* z. 54: *Z zagadnień jęz. artyst.* Kr. 1977. — G. GRZEBSKI: *Staropolski model tłumaczenia epopei – „Gofred” Tassa – Kochanowskiego*. *Przeł. Hum.* 1978 nr 2. — K. WRONKA: *Próba leksykalnego opisu rymu „Jeruzolimy wyzwolonej”*. *Prace Nauk. UJ* 238 *Jęz. Artyst.* 1 (1978). — H. BARYCZ: *Z zaścianka na Parnas. Drogi kulturalnego rozwoju Jana Kochanowskiego i jego rodzaju*. Kr. 1981. — S. GRZESZCZUK: *W stronę Kochanowskiego*. Kat. 1981. — W. JEŻ: *Uwagi o języku i artyzmie językowym PK. na przykładzie „Gofreda”*. *Zesz. Nauk. WSP w Bydgoszczu. Studia Filol.* z. 11 *Filol. Pol.* (1981). — J. VLÁŠEK: *Obrysy manierizmu w polskiej poezji*. *Slavia* 1982 nr 3/4. — R. ROGALSKA-RUBASZEWSKA: *Porównania w „Gofredzie” Tassa – Kochanowskiego*. *Zesz. Nauk. WSP w Bydgoszczu. Studia Filol.* z. 15 *Filol. Pol.* (1983). — J. MAGNUSZEWSKI: *Jan i P. Kochanowscy w świetle nieznanego konterfektu*. *Jan Kochanowski. Twórczość i recepcja*. T. 1. Kat. 1985. — TENŻE: *„Przypasany do miecza rycerz”. 450 rocznica urodzin Jana Kochanowskiego*. [...] Zielona Góra 1985. — S. GRZESZCZUK: *Staropolska epopeja narodowa – „Gofred abo Jeruzalem wyzwolona” PK*. *Arcydziela lit. pol. Interpretacje*. T. 1. Rzeszów 1987; przedr. zmien. *Lektury polon.* T. 1. Kr. 1992 i wyd. nast. — W. URBAN: *PK. Pisarze regionu świętokrzyskiego*. 2. Kielce 1987. — J. WEINBERG: *L. Kamińskiego przekład „Jeruzolimy wyzwolonej” a „Gofred” Tassa – Kochanowskiego*. *Ruch Lit.* 1992 z. 6. — J. ŻURAWSKA-CITARELLI: *Il Testo e il suo specchio: „Orlando furioso” e „Orland szalony”*. *Slavistica* (Florenca) 1 (1993). — J. ŚLĄSKI: *Poezja polska na przełomie Renesansu i Baroku między tradycją czarnoleską a włoską*. *Necessitas et ars*. T. 1. Wwa

1993. — A. KOWALSKA: Język poetycki PK. w świetle analizy rytmu i rytmu „Jerozolimę wyzwolonej”. *Prace Językozn.* 22: *Studia historycznojęzyk.* Kat. 1994. — J. ŻURAWSKA: „Gofredo” c. „Goffred”, *evoluzione d'un testo. Il Rinascimento in Polonia.* Napoli 1994. — *Miscellanea Łódzkie* 1995 nr 1 [tu: J. OKOŃ: „Dafnis drzewem bobkowym” wobec „Gofreda”; Z. SUDOLSKI: Krasiński – Tasso; T. ULEWICZ: Dzieło poetyckie Tassa w świadomości kulturalnej Polaków; J. WEINBERG: „Pan Tadeusz” i „Beniowski” wobec „Gofreda” Tassa – Kochanowskiego. Odmiany i wybrane wątki recepcji romantycznej]. — J. ŚLASKI: Polski „Orland” i „Gofred” wobec włoskiego sporu o Ariosta i Tassa. *Barok* 2 (1995) nr 2. — L. ŚLĘKOWA: „Język nasz nie jest uboższy nad inny”. Uwagi o stylu epickim Torquata Tassa i PK. *W krainie pamiętek*. Wr. 1996. — *Z ducha Tassa.* Kat. 1998 [tu m.in.: B. CIESZYŃSKA: Okna duszy „Gofreda” albo Jeruzalem wyzwolona” Tassa – Kochanowskiego w kręgu zmysłów; J.K. GOŁIŃSKI: Między niebem a piekłem. „Wojna pobożna” bohaterów Tassa – Kochanowskiego; M. JARCZYKOWA: Czytanie Tassa – Kochanowskiego w kręgu poetów radziwiłłowskich XVII wieku; A. KALEWSKA: „Gofred” Tassa – Kochanowskiego – epos o rycerzu pobożnym; R. OCIECZEK: „Pieśń o obłędzie Jasnej Góry Częstochowskiej” wobec dzieła Tassa – Kochanowskiego; P. BUCHWALD-PELCOWA: XVII-wieczne i XVIII-wieczne edycje polskiego „Gofreda”; A. SITKOWA: Śląskie wydania „Gofreda” Tassa – Kochanowskiego].

T.W.

KOCHAŃSKI Adam Adamandy 1631–1700

Urodzony 5 sierpnia 1631 w Dobrzyniu nad Wisłą w rodzinie szlacheckiej herbu Lubicz. Szkołę średnią ukończył w Toruniu, po czym 24 sierpnia 1652 wstąpił do nowicjatu jezuitów w Wilnie, gdzie po dwóch latach rozpoczął studia filozoficzne w Akademii. Studiował również matematykę. W 1655 uszedł z Wilna przed wojskami moskiewskimi przez Węgry i Austrię; w 1656 przybył do Würzburga, gdzie zetknął się ze sławnym matematykiem, Kaspresem Schottem. Stąd został wysłany przez władze zakonne do Molsheim dla dokończenia kursu filozofii. W 1657–60 wykładał matematykę w Moguncji, a w 1661–64 kończył studia teologiczne. W 1665 był wykładowcą matematyki w kolegium jezuickim we Florencji, następnie przebywał w Bamberdze, Pradze, Ołomuńcu i Wrocławiu. Wszędzie zajmował się własnymi badaniami i doświadczeniami naukowymi, co narażało go na konflikty z władzami zakonnymi. Po kuracji w Cieplicach, przybył w 1680 na życzenie Jana Sobieskiego do Warszawy, by uczyć królewicza Jakuba (później również Aleksandra i Konstantego). Wykładał matematykę w tamtejszym kolegium jezuickim. W 1681 został uhonorowany tytułem „Mathematicus Regius”. W 1686–90 był kapłanem dworskim. Na krótko wyjechał do Gdańska; od 1695 kurował się w Cieplicach, gdzie dwa lata później osiedlił się na stałe i poświęcił wyłącznie badaniami matematycznym i eksperymentom fizycznym. Jego wszechstron-

ne zainteresowania i nowatorskie — jak na tamte czasy — poglądy znalazły wyraz w licznych dysertacjach, których duża część pozostała w rękopisach. Przez długie lata prowadził korespondencję z Janem Heweliuszem, Atanazym Kircherem i Gotfrydem Wilhelmem Leibnizem, z którym wymieniał uwagi m.in. na temat stworzenia języka uniwersalnego. Zmarł 17 maja 1700 w Cieplicach.

T W Ó R C Z O Ś Ć

1. *Analecta mathematica*. Powst. 1659. Wyd. przy: K. Schott: *Cursus mathematicus*. Würzburg 1661. Wyd. nast.: Frankfurt 1674; Bamberg 1677. Gruntowny wykład zasad mechaniki, oparty na badaniach starożytnych i średniowiecznych.

2. *Mirabilia chronometrica*. Wyd. jako IX księga dzieła K. Schotta: *Technica curiosa sive Mirabilia artis*. Moguncja 1664. Wyd. nast. Moguncja 1687.

3. [Rozprawy matematyczno-fizyczne i astronomiczne]: *Solutio theorematum...*; *Consideratio speciminis libri de momentis gravium auctore J.F.V. Lucensi*; *Considerationes et observationes physico-mathematicae circa diurnum Telluris vertiginem*; *Novum genus perpendiculari pro horologiis rotatis, portatilibus*; *Observationes cyclometricae ad facilitandam praxin accomodatae*; *Considerationes quaedam circa quadrata et cubos magicos*; *Mensurae universales magnitudinum ac temporum*; *Mercurii in Sole anno 1690 d. 31 Oct. visi observationes* — ogł. *Acta Eruditorum* (Lipsk) 1682–1696.

O P R A C O W A N I A

NK 2 (1964).

F. KUCHARZEWSKI: *Mechanika w swym rozwoju historycznym*. Wwa 1924. — E. ELTER: A. Kochański T.J., najwybitniejszy przedstawiciel Polski na europejskim terenie naukowym u schyłku XVII w. *Sacrum Poloniae Millennium*. T. 1. Rzym 1954 i odb. — M. DOBROWOLSKI: *Les Savants polonais et leurs contribution à la science mondiale*. Wwa 1960. — J. DIANNI, A. WACHUŁKA: *l'ysiã lat polskiej myśli matematycznej*. Wwa 1963. — J. DIANNI: *Pol. slownik biogr.* 13 (1967–1968). — A. BIRKENMAJER: *Osiãgniãcia duchowieństwa polskiego w zakresie nauk matematycznych i przyrodniczych. Ksiãga tysiaãlecia katolicyzmu w Polsce*. T. 2. Lubl. 1969. — Z. PAWLIKOWSKA: *A.A.K. i jego prace matematyczne*. *Wiad. Matematyczne* 9 (1969). — W. AUGUSTYN: *Filoz. w Polsce. Slownik pisarzy*. Wr. 1971. — Z. PAWLIKOWSKA-BROŹEK: *A.A.K. i jego prace na te nauki XVII w.* *Studia i Mater. z Dziejów Nauki Pol.* S. C. z. 19 (1974). — *Hist. nauki pol.* 6 (1974). — *Organon* 14 (1978) [tu: Z. BROŹEK-PAWLIKOWSKA: *On the mathematical works of K.*; P. COSTABEL: *K. et la science mécanique*; L. GRZEBIEN: *K. and the Jesuits*; H. HEINEKAMP: *K. als Leibniz-Korespondent*; A. SIEMIGINOWSKA: *Correspondance entre K. et Hevelius*; R. TATOŃ: *A.A.K. dans le monde scientifique de son époque*]. — K. TARGOSZ: *Jan III Sobieski mecenasem nauk i uczonych*. Wr. 1991.

I.T. 155

KOCHOWSKI Wespazjan 1633–1700

Urodzony na początku 1633 w Gaju pod Wąsniowem, dziedzicznej wsi położonej u podnóża Gór Świętokrzyskich, w rodzinie herbu Nieczuja, która w XV w. przybrała nazwisko od wsi Kochów; syn Jana, sekretarza króla Jana Kazimierza, i Zofii z Janowskich. W 1646–48 uczył się w Szkole Nowodworskich w Krakowie, po czym powrócił na wieś. W 1651 brał udział w bitwie pod Beresteczkiem. Uczestniczył w wyprawie żwanięckiej (1653) i moskiewskiej (1654), później również służył w wojsku: do 1656 w oddziale Stefana Czarnieckiego walcząc przeciw Szwedom, potem pod dowództwem hetmana polnego, Jerzego Lubomirskiego, i prawdopodobnie w wyprawie przeciw Rakoczemu na Węgry, w której utracił brata Seweryna. W 1658 osiadł we wsi rodzinnej i ożenił się z Marianną Miśiowską. W 1663 po podziale majątku przeniósł się w Krakowskie do wsi Goleniowy. W nowym otoczeniu okazywano mu życzliwość, zaprzyjaźnił się z poetą Janem Gawińskim. W czasie rokосу Lubomirskiego stanął po stronie marszałka, co przyniosło mu popularność wśród tamtejszej szlachty. Po abdykacji Jana Kazimierza należał do zwolenników Piasta i głosował za Michałem Korybutem Wiśniowieckim. W 1670–71 przebywał w Warszawie, pracując w kancelarii biskupa Andrzeja Olszowskiego. W 1671 został podzupkiem wielickim, w 1673 obrano go sędzią skarbowym powiatu lelowskiego. Po śmierci pierwszej żony (1677) zawarł związek małżeński (1680) z Magdaleną z Frazerów, bogatą wdową po podstaroście krakowskim, Stanisławie Rożance. Poprawa sytuacji materialnej umożliwiła mu poświęcenie się w większym stopniu pracom pisarskim. Przez króla Jana III Sobieskiego, w którego wyborze uczestniczył jako deputat powiatu lelowskiego, został zaliczony w poczet dworzan i obdarzony tytułem „Historiographus privilegiatus”. W tym charakterze wziął udział w wyprawie wiedeńskiej. W 1695–98 był wojskim krakowskim. Cieszył się wśród współczesnych uznaniem jako poeta i historyk. Fraszki i liryki — pisane od wczesnej młodości, następnie zebrane pt. „Niepróżnujące próznowanie” — odzwierciedlają ówczesne życie codzienne. „Annales”, oparte na materiałach oraz źródłowych opracowaniach epoki, ujął w „Klimaktery”, czyli siedmioletnie okresy, przekonany o tajemniczym znaczeniu cyfry 7. „Annales” posłużyły Henrykowi Sienkiewiczowi, gdy pisał Trylogię. Natomiast „Psalmodya polska” była wyrazem wiary w wybrańczą rolę Polski wśród narodów (ideę tę podjęli poeci romantycy). Pod koniec życia ufundował szpital w Goleniowych dla ubogich chłopów. Osamotniał po śmierci drugiej żony i schorowany zmarł 6 czerwca 1700 w Krakowie.

TWÓRCZOŚĆ

1. Kamień świadectwa wielkiego w Koronie Polskiej senatora niewinności. [Wyd. anonim.]. B.m. 1668. Przedr. J. Nowak-Dłużewski: *Poezja Związku Święconego i rokосу Lubomirskiego*. Wr. 1953. Poetycka obrona rokосzanina Jerzego Lubomirskiego.

2. Różaniec Najświętszej Panny Maryjej. Kr. 1668 druk. S. Piotrkowczyk. Wyd. nast. Częstochowa 1695. Fragm. przedr. *Helikon sarmacki*. Wr. 1989 BN I, 259.

3. Hypomnema Reginarum Poloniae. Kr. 1672 druk. K. Schedel.

4. Niepróżnujące próznowanie ojczystym rymem na liryka i epigramata polskie rozdzielone i wydane. Kr. 1674 druk. W. Gorecki. Wyd. nast. Kr. 1681. Wyd. kryt. [wyboru] zob. poz. 13. Wybór oprac. W. Wałęcki. Wwa 1978 *Bibl. Poetów*. Pojedyncze wiersze przedr. w licznych antologiach m.in.: W. Taszycki: *Wybór tekstów staropolskich XVI–XVIII w.* Lw. 1928; *toż Wwa 1955; Wwa 1969; Od Kochanowskiego do Staffa*. Lw. 1930; *toż Pol. słownik pijacki i antologia bachiczna*. Wwa 1935; *Cztery wieki fraszki pol.* Wwa 1937, *toż Wwa 1957; Wiersze pol. wybrane*. Londyn 1947; *Kocha, lubi, szanuje...* Wwa 1956; *Poeci pol. baroku*. 2 (1965); *Hist. w poezji*. Wwa 1965; *Krzak gorejący*. Londyn 1973; *Poezja pol.* T. 1. Wwa 1973; *Staropol. poezja ziemiańska*. Wwa 1988; *Helikon sarmacki*, jw. poz. 2. Prwdr. w *Bibl. Ossol.* we Wr.

5. Chrystus cierpiący, według tekstu Ewangelii Świętej wierszem polskim wystawiony. Powst. 1676. Wyd. Kr. 1681 druk. K. Schedel.

6. Ogród panieński pod sznur Pisma Świętego, doktorów kościelnych, kaznodziejów prawowiernych wymierzony, a kwiatami tytułów Matki Boskiej wysadzony, przez jednego najbliższego tej Matki i Panny niewolnika. Powst. 1676. Wyd. Kr. 1681 druk. K. Schedel. Fragm. przedr. *Pol. poezja maryjna*. Niepokalanów 1949; *Helikon sarmacki*, jw. poz. 2.

7. Annalium Poloniae ab obitu Vladislai IV Climacter primus. Kr. 1683 druk. M. Schedel; *Climacter secundus*. Kr. 1688; *Climacter tertius*. Kr. 1698 druk. F. Cezary; *Climacter quartus* [obejmujący panowanie Michała Wiśniowieckiego, niewyd.]. Przekł. pol. w skrócie Zabielly pt. *Historia panowania Jana Kazimierza*. T. 1–2. Wyd. E. Raczyński. Pozn. 1840; *toż popr.* T. 1–3. Pozn. 1859; tłum. J.D. i A. Mosbach pt. *Rocznik Polski Klimakter IV*. Lipsk 1853; wybrał i przełożył L. Kukulski pt. *Lata Potopu 1655–1657*. Wstęp J. Krzyżanowski, posłowie A. Kersten. Wwa 1966.

8. Commentarius belli adversus Turcas ad Vienne et in Hungaria. Kr. 1684 druk. W. Gorecki.

9. Dzieło Boskie albo Pieśni Wiednia wybawionego i inszej transakcji wojny tureckiej w r. 1683

szczęśliwie rozpoczętej. Kr. 1684 druk. W. Gorecki. Fragn. przedr. w książce: Wybór różnych gatunków poezji z rymotwórców polskich. Cz. 2. Wyd. 2 Wwa 1812. Wyd. fototyp. oprac. M. Kaczmarek. Wr. 1983.

Prwdr. Bibl. Ossol. we Wr.

10. Trybut należący wdzięczności wszystkiego dobrego Dawcy, Panu i Bogu albo Psalmodia polska, za dobrodziejstwa Boskie dziękująca. Przez jedną najbliższą kreaturę R.P. 1693 napisana, a do druku podana R.P. 1695. Częstochowa 1695 [wyd. anonim.]. Wyd. nast. zob. poz. 11. Wyd. kryt. J. Krzyżanowski zob. poz. 13. Fragn. przedr.: W. Taszycki, jw. poz. 4; *Z głębokości ... Antologia modlitwy poetyckiej*. Wwa 1966, wyd. nast. zmien. Wwa 1974.

Prwdr. w Bibl. Ossol. we Wr.

Wydania zbiorowe

11. Pisma wierszem i prozą. Wyd. K.J. Turowski. Kr. 1859 *Bibl. Pol.*

12. Liryka polska i Fraszki, Pieśni Wiednia wybawionego, Psalmodia polska, w wyborze. Oprac. A. Boleski. Wwa 1921 *Bibl. Klasyków Pol.* Wendego.

13. Psalmodia polska oraz wybór liryków i frazsek. Wyd. J. Krzyżanowski. Kr. 1926 *BN* 1, 92.

14. Poezje wybrane. Oprac. H. Kasprzakówna, wstęp J. Starnawski. Wwa 1977.

15. Utwory poetyckie. Wybór. Wyd. 2 zmien. Oprac. M. Eustachiewicz. Wr. 1991 *BN* 1, 92.

Pojedyncze wiersze i fragn. przedr. w antologiach: *Bogarodzico-Dziewico. Pol. almanach maryjny*. Wwa 1983; *Bachusowe fraszki*. Ciechanów 1984; *Bez tej miłości nie można żyć*. Wwa 1984; *Biblia a lit. pol.* Wwa 1984; *Staropol. poezja ziemiańska*. Wwa 1988; *I w odmianach czasu smak jest*. Wwa 1991; *Panorama de la littérature polonaise*. Wwa-Paris 1991; *Poezja i liryka*. Wwa 1994.

OPRACOWANIA

NK 2 (1964); LP

L. SIEMIENSKI: WK. (1633-1699). W: Portrety literackie. T. 1. Pozn. 1865; przedr. Dzieła. T. 3. Wwa 1881. — A. RZAŻEWSKI: H.W. Nieczuja z Kochowa Kochowski. Wwa 1871. — S. TARNOWSKI: WK. *Kron. Rodz.* 1877 nr 1-2. — A.G. BEM: Echa mesjanistyczne w literaturze polskiej. *Pravda* 1888; przedr. w: *Studia i szkice literackie*. Wwa 1904. — J. CZUBEK: W z Kochowa K. Studium biograficzne. *Rozpr. AI. Wjdz. Filol.* t. 32 (1901) i odb. Kr. 1900. — S. TUROWSKI: WK. na tle współczesnym jako poeta. *Przew. Nauk i Lit.* 1907 i odb. Lw. 1908. — F. BIELAK: „Mesjanizm” K. w świetle poglądów pisarzy XVII w. *Prace polon. ofiarowane J. Liosiuvi*. Wwa 1927. — I. LEKOW: Lingwistyczna analiza rymów WK. (1668-1684). *Prace Filol.* 15 (1931) i odb. Wwa 1930. — J. UJEJSKI: Dzieje polskiego mesjanizmu do powstania listopadowego włącznie. Lw. 1931. — Z. LIBISZOWSKA: Antyszwedzka literatura propagandowa z czasów

„potopu”. Polska w okresie drugiej wojny północnej 1655-1660. T. 2. Wwa 1957. — Janusz PELC: J. Kochanowski w tradycjach literatury polskiej. Wwa 1965. — J. NOWAK-DEUŻEWSKI: WK., pierwszy regionalny poeta kielecki. W: *Z historii polskiej literatury i kultury*. Wwa 1967. — F. BIELAK, R. POLLAK: *Pol. słownik biograf.* 13 (1967-1968). — S. NIEZ-NANOWSKI: „Skarga Korony Polskiej” WK. *Kultura i lit. dawnej Polski*. Wwa 1968. — Cz. HERNAS: WK. — poeta „naznaczony”. *Acta Universitatis Wratislaviensis* 1970 nr 131. — S. MIJAS: Region literacki. *Zesz. Kieleckie* 1971 nr 1. — A. BOROWSKI: Sarmackie epitafium Justusa Lipsiusa. *Zesz. Nauk UJ* 1973 z. 293. — S. MIJAS: Świętokrzyskie szlaki literackie. Łódź 1973. — Janusz PELC: Obraz — słowo — znak. Wr. 1973. — L. SZCZERBICKA-SŁĘK: W kręgu Klio i Kaliope. Wr. 1973. — M. EUSTACHIEWICZ: „Psalmodia polska” na tle staropolskich stylizacji biblijnych. *Pam. Lit.* 1974 z. 2. — L. PSZCZOŁOWSKA: Z obserwacji nad strukturą brzmieniową poezji staropolskiej. *Tamże* z. 3. — J. STRĘCŁ-WILK: Stylizacja biblijna w „Psalmidii polskiej” WK. *Historiografia, prace ćwiczeniowe*. Lubl. 1974. — M. EUSTACHIEWICZ: Poeta w ogrodzie. Ogród jako motyw rany renesansowych i barokowych zbiorów poetyckich. *Pam. Lit.* 1975 z. 3. — K. MARGAŃSKA: Rutenizmy w języku WK. *Rocz. Nauk-Dydakt. Wyd. Nauk. WSP w Kr.* 1976 z. 3. — W. WALECKI: WK. wobec tradycji czarnoleskiej. *Zesz. Nauk UJ* 1976 *Prace Hist.-Lit.* z. 35. — J. KRAUZE-KARPIŃSKA: Miejsce i rola poety w społeczeństwie sarmackim. *Poezja* 1977 nr 12. — J. LORENC: Patriotyczne wiersze WK. *Studia Kieleckie* 1977 nr 3. — K. MARGAŃSKA: Językowe żarty WK. *Jęz. Pol.* 1977 nr 2. — S. BUKSIŃSKI: Najbliższa ojczyzna WK. *Zesz. Hum. WSP w Częstochowie. Filol. Pol.* 1978 z. 1. — M. DREWKOŃNA: Aluzyjne odwołania do twórczości J. Kochanowskiego w lirykach i frazskach WK. *J. Kochanowski (1530-1584). Mater.* Radom 1979. — C. KAPRONI: Z zagadnień staropolskiej parenezy: „Psalmodia polska” WK. *Rocz. Hum. Lit. Pol. Tow. Nauk. KUL* 27 (1979) z. 1. — P. BUCHWALD-PELCOWA: Literatura barokowa a książka. *Wśród zagadnień pol. lit. barokowej*. Cz. 2. Kat. 1980. — S. BUKSIŃSKI: WK. wśród literatów staropolskich 2 poł. XVII w. *Prace Nauk. WSP w Częstochowie, S. Humanistyka* 1980 cz. 1. — J. KRAUZE-KARPIŃSKA: Metafora w poezji sarmackiej na przykładzie twórczości WK. *Wśród zagadnień pol. lit. barokowej*. Cz. 1. Kat. 1980. — M. EUSTACHIEWICZ: „Liryka polskie” WK. wobec tradycji literackiej. *Pam. Lit.* 1981 z. 3. — TAŻ.: „Dwór helikoński” WK. *Tamże*. 1981 z. 2. — U. BORKOWSKA: The ideology of „antemurale” in the shere of Slavic culture (13th - 17th centuries). *Common Christian Roots the European Nations* (Florence) 1982. — L. PUŁKA: Rzemiosło i natchnienie. *Acta Universitatis Wratislaviensis* 1982 nr 661. — A. KARPIŃSKI: Staropolska poezja ideałów ziemiańskich. Wr. 1983. — U. KOLAKOWSKA: Wiersz Potockiego i K. a wersyfikacja Kochanowskiego. *Annales UMCS. Sectio FF. Philologiae* 1983 z. 1. — J. SAWICKA-JUREK: K. o zwycięstwie wiedeńskim. *Przegl. Powsz.* 1983 nr 12. — J. SOKOŁOWSKA: „Jesteś, który jest, wieczny, niepojęty...” Człowiek wobec Boga w poezji polskiego baroku. *Pol. liryka religijna*. Lubl. 1983. — J. STARNAWSKI: WK. — poeta sanktuariów maryjnych. *Studia Claromontana* 4 (1983) s. 147-154. — (M.T.G.). *Dzienia. Pol. i Dzień. Żołnierza* (Londyn) 1984 nr 55; [nawiazanie:] A.W. WIĘCKOWSKI. *Tamże* nr 63. — M. PREJS: „Nowy Helikon” i J. Kochanowski. *Przegl. Hum.* 1984 nr 1. — J. SAWICKA-JUREK: Bóg w „Psalterzu” J. Kochanowskiego i w „Psalmidii polskiej” WK. *Poeta z Czarnolasu*. Radom 1984. — W. WALECKI: Z nie-

znanych niemieckich tłumaczeń staropolszczyzny [fragm. „Pieśni Wiednia wybawionego” tłum. E. Freyherrn von Feuchtersleben]. *Rocz. Komisji Historycznol. PAN* 22 (1985) s. 182. — M. EUSTACHIEWICZ, W. MAJEWSKI: Nad lirykami W.K. Wr. 1986. — S. JEDYNAK: Etyka w Polsce. Słownik pisarzy. Wr. 1986. — W. WALECKI: W.K. (1635–1700). Monographische Skizze. *Wiener Slavistisches Jahrbuch*. Wien 1986. — Cz. HERNAS: „Psalmody polska” W.K. *Sprach- und Kulturkontakte im Polnischen*. München 1987. — A. NOWICKA-JEŻOWA: Homo viator – mundus – mors. Wwa 1988. — J. STARNAWSKI: W.K. Wr. 1988; przedr. w: W świecie barokowym. Łódź 1992. — S. NIEZNANOWSKI: Barokowa poezja polityczna. W: Szkice i wizerunki. Wwa 1989. — W. WALECKI: *Pisarze regionu świętokrzyskiego*. Kielce 1990 s. 49–70. — K. TARGOSZ: Jan III Sobieski mecenaszem nauk i uczonych. Wr. 1991. — J.S. GRUCHAŁA: Drugie oblicze W.K. O jego poezji łacińskiej. *Ruch Lit.* 1992 nr 5. — J. SAWICKA-JUREK: Człowiek i świat. Rozważania na podstawie „Psalmody polskiej” W.K. *Lit. i kult. pol. po „potopie”*. Wr. 1992. — J. STARNAWSKI: Antyczny rodowód dwu epigramów W.K. *Filomata* 1992 nr 408. — C. BACKVIS: O niektórych podstawowych cechach poezji barokowej w Polsce. W: *Renesans i barok w Polsce*. Wwa 1993. — D. DYBEK *Pam. Lit.* 1993 z. 1 [rec.: *Utwory poetyckie*. Wyd. 2]. — W. MOKRY: Obraz kozacki w piśmiennictwie staropolskim. Polacy o Ukraincach. Ukraińcy o Polakach. Gdańsk 1993. — T. BANASIOWA: „Pamiętka Trenami wyrażona...” W.K. sarmackim gatunkiem trenu rycerskiego. *Staropol. teksty i konteksty*. T. 2. Kat. 1994. — TAŻ: O wykorzystaniu poetyki hymnu w twórczości W.K. na przykładzie wiersza pt. „Żal pogrzebny”. *Ruch Lit.* 1994 nr 3/4. — M. GARBACZOWA: Motywy regionalne w „Niepróżniącym próżnowaniu” W.K. *Studia Kieleckie* 1994 nr 1. — J. KOTARSKA: Staropolskie wiersze do czytelnika. *Lit. i instytucje w dawnej Polsce*. Wwa 1994. — J. REČKO: W kręgu poezji nagrobkowej polskiego baroku. Zielona Góra 1994. — A. CZYŻ: Sarmata – niewolnik Matki. Druzbicki, Montfort i „Ogród paniński” K. *Barok – sarmatyzm – „Psalmodia”*. Tor. 1995. — J. LICHANSKI: Mesjada K. *Lit. pol. baroku. W kręgu idei*. Lubl. 1995. — K. OBREMSKI: „Biblicyzacja” Rzeczypospolitej (Optio vobis datur, elite). *Religijność lit. pol. baroku*. Lubl. 1995. — TENŻE: Kryzys sarmackiej teologii historii. „Psalmodia” i „Janina”. *Barok – sarmatyzm – „Psalmodia”*. Tor. 1995. — TENŻE: „Psalmody polska” – trzy studia nad poematem. Tor. 1995 [rec.: A. CZYŻ. *Pam. Lit.* 1997 z. 2; S. RAUBO. *Pozn. Studia Polon. S. Lit.* 4 (1997)]. — H. WIŚNIEWSKA: Słownictwo muzyczne w lirykach W.K. *Przeł. Hum.* 1995 nr 1. — T. KOSTKIEWICZOWA: Oda w poezji polskiej. Wr. 1996. — T. BANASIOWA: Staropolskie lamentacje na przewrotność fortuny. *Staropol. teksty i konteksty*. T. 3. Kat. 1997. — P. BUCHWALD-PELCOWA: Sprawa K. W. Cenzura w dawnej Polsce. Wwa 1997. — M. HANUSIEWICZ: Święte i zmysłowe w poezji religijnej polskiego baroku. Lubl. 1998. — A. KARPINSKI: Między rękopisem a drukiem. *Autor, tekst, cenzura*. Wwa 1998. — A.T. KLUBIŃSKI: Circulum vitae, politicae et naturae. Prolegomena do „Psalmody polskiej” W.K. *Barok* 1998 nr 2. — K. OBREMSKI: Jan III Sobieski – „Gotyfred męzny”? *Z ducha Tassa*. Kat. 1998. — J. SAWICKA-JUREK: O tytule i kompozycji „Psalmody polskiej” W.K. *Barok* 1998 nr 2. — O. WOLIŃSKA: Oktawa „Dzieła Boskiego” W.K. Przyczynek do studiów nad tradycją Tassa w Polsce. *Z ducha Tassa*. Kat. 1998.

KOJAŁOWICZ Wojciech Wijuk 1609–1677

Urodzony 1609 w Kownie w rodzinie szlacheckiej herbu Kościeszka Odmienna.; syn właściciela folwarku i kamienicy w mieście. Ukończywszy klasę retoryki, wstąpił w 1627 do zakonu jezuitów w Wilnie. W 1629–32 studiował filozofię w Nieświeżu, następnie nauczał poezji w Smoleńsku i na Akademii Wileńskiej. W 1634–38 odbył tu studia teologiczne, potem przez rok uczył retoryki, w 1641 uzyskał magisterium z filozofii i rozpoczął wykłady z logiki, fizyki i metafizyki. W tym czasie przekazał swój majątek dziedziczny na ufundowanie kolegium jezuitskiego w Kownie. Lata 1644–45 spędził w Braniewie jako profesor teologii polemicznej. Po powrocie do Wilna uzyskał doktorat (1645), po czym do 1653 wykładał teologię scholastyczną. W 1649 został podkanclerzem, a w 1653–55 był rektorem Akademii. Jako delegat prowincji litewskiej wyjechał w 1655 na kongregację do Rzymu. Od 1656 pełnił obowiązki spowiednika i teologa biskupa wileńskiego, Jana Karola Dowgiałła Zawiszy. W 1662–66 był prepozytem domu profesorów w Wilnie. Następnie pracował w Warszawie jako prefekt studiów wyższych i opiekun duchowny domu. Zasłynął jako znakomity organizator, wykładowca, kaznodzieja i polemista religijny. Zasłużył się jako heraldyk i historyk. Zmarł 6 października 1677 w Warszawie (w czasie zarazy).

T W Ó R C Z O Ś Ć

1. Elogia Imperatorum ex Austriaca familia. Wil. 1639 [Druk. Akademicka T.J.].
Panegiryk na cześć królowej Cecylii Renaty.
2. Colloquia theologi cum politico de electione prudenti unius verae christianae religionis. Wil. 1640 Druk. Akademicka T.J. Toż po pol. pt. O uważnym a rozsądnym obraniu jednej prawdziwej chrześcijańskiej wiary teologa z politykiem rozmowy. Wil. 1648 Druk. Akademicka T.J.; przedr. zob. poz. 16.
3. Primus Societatis Jesu saecularis annus solennibus festis Vilnae celebratus. (Mowa na 100-lecie zakonu), wyd. zob. poz. 15.
4. Decem modi colendi Beatissimam Virginem in eius imagine Lauretana. Wil. 1648 [Druk. Akademicka T.J.].
5. Oculus ratione correctus. Wil. 1648 Druk. Akademicka T.J.
Dzieło z zakresu fizyki, polem. z twierdzeniem Waleriana Magni o próżni.
Przekł. pol.: T. Włodarczyk. *700 lat myśli pol.: XVII w.* Cz. 2 (1979).
6. Historiae Lithuaniae pars prior ... libri novem. Gdańsk 1650 druk. J. Frster. Toż Pars II ... libri octo. Antwerpia 1669 druk. J. Meursius.

Pierwsze dzieje Litwy po łac., oparte na Kronice M. Strykowskiego.

Przeł. niem. 1785.

7. *Miscellanea rerum ad statum ecclesiasticum in Magno Lithuaniae Ducatu pertinentia*. Wil. 1650 Druk. Akademicka T.J.

8. *De rebus anno 1648 et 1649 Contra Zaporovios cosacos gestis*. Wil. 1651 Druk. Akademicka T.J.

9. *Instructio brevis circa casus reservatos ad usum Cleri Dioecesis Vilmensis iussu III. Episcopi Vilmensis vulgata*. Wil. 1651 [Druk. Akademicka T.J.].

10. *De nonnullis discriminiibus in fide, quae catholicos inter et evangelicos intercedunt*. Wil. 1653. Toż po pol. pt. O niektórych różnicach wiary, które między katolikami i ewangelikami zachodzą. Teologa z ministrem rozmowy. Wil. 1653 [Druk. Akademicka T.J.]; przedr. zob. poz. 16.

11. *Fasti Radiviliani*. Wil. 1653 Druk. Akademicka T.J. Toż po pol. Wil. 1654.

12. *Fasti Chodkieviciani*. Rkps zaginął w 1655. Wyciąg w: *Nomenclator familiarum...* zob. niżej poz. 13c.

13. *Herbarz szlachty litewskiej*. Powst. w 1648–1658. Zachował się w trzech redakcjach:

a) najstarsza, pol. ułożona porządkiem starszeństwa i ważności rodów i herbów. Odpis z XIX w. w Bibl. Kórń. sygn. 1038.

b) druga, pol. ułożona wg alfabetu herbów (autograf w Bibl. Czart. sygn. 1352, 1354, 1740, 1741). Wyd. F. Piekosiński pt. *Herbarz rycerstwa W.Ks. Litewskiego*, tzw. *Compendium*. Kr. 1897.

c) najobszerniejsza, łac. pt. *Nomenclator familiarum et stemmatum Magni Ducatus Lithuaniae et provinciarum ad eum pertinentium*. (Wcześniej od *Compendium*, wykończona w 1658; ułożona alfabetycznie wg rodów. Autograf w Bibl. Czart. Wyd. 10 pierwszych arkuszy w Wil. 1656 przez Druk. Akademicką S.J, mało prawdopodobne).

Przeł. pol. fragm. (do nazwiska: Komar) ogł. F. Piekosiński pt. *Herbarz szlachty W. Księstwa Litewskiego* zwany *Nomenclator*. Kr. 1905.

14. *Colloquia theologi cum dissidente de religione ac de sincero et non adulterato usu S. Scripturae ad probandos fidei articulos*. Wil. 1667 [Druk. Akademicka T.J.]. Toż po pol. pt. O szczerym a niewykrętnym w dowodzeniu artykułów wiary Pisma świętego używaniu. Rozmowy teologa z dysydem krótkie, proste, przyjacielskie. Kalisz 1667 Druk. Kolegium T.J.; przedr. zob. poz. 16.

Prace edytorskie

15. *Gratiae saeculares summis pontificibus, regibus, praesulibus et protectoribus S.J. in hoc Magno Ducatu Lithuaniae...* Wil. 1640 [Druk. Akademicka T.J.].

Mowy kilku jezuitów, brata Kazimierza K. i własne, dedyk. kanclerzowi S.A. Radziwiłłowi.

Wydania zbiorowe

16. O rzeczach do wiary należących rozmowy teologa z różnymi wiary prawdziwej przeciwnikami. Cz. 1–3. Kr. 1671 druk. S. Piotrkowczyk; Kalisz 1758; Lw. 1780. *Fragm.* przedr. J. Nosowski; Polska literatura polemiczno-antyislamiściwna XVI, XVII i XVIII w. Z. 2. Wybór tekstów i komentarze. Wwa 1974.

Większość rkpsów W.K. znajdowała się w Bibl. USB w Wil.

OPRACOWANIA

NK 2 (1964), LP

W. DWORZACZEK. *Pol. słownik biogr.* 13 (1967/1968). — J. DIANNI. *Filoz. w Polsce. Słownik pisarzy*. Wr. 1971. — [Z. IZVINSKIS] I.Z. *Enc. Lituanica*. T. 3. Boston 1973. — J. TĲJUNIELTIE. W.A.K. — *chronist XVII w. Acta Baltico-Slavica* 8 (1973) s. 95–107. — *Hist. nauki pol.* 6 (1974). — A. JAKSTAS-DAMRAUSKAS. Kun. Albertas Vujuku-Kolejavičius. W: *Uzgesė Ziburiai*. T. 1. Roma 1975. — B. NATONSKI. Humanizm jezuicki i teologia pozytywno-kontrowersyjna w XVII i XVIII w. Nauzanie i piśmiennictwo. *Dzieje teologii*. T. 2 cz. 1 (1975) s. 186–187. — *Filoz. i mysl społ. XVII w.* Wwa 1979 cz. 2 s. 196–206. — L. GRZEBIEN. *Słownik pol. teologów katol.* 2 (1982). — L. PIECHNIK. *Rozkwit Akademii Wileńskiej w l. 1600–1605*. Rzym 1983 s. 40, 85–86. — E. ULČINAITE. Tradycja i nowatorstwo w wykładach retoryki w kolegiach jezuickich w XVII–XVIII w. *Jezuicka ars educandi*. Kr. 1995. — *Enc. wiedzy o jezuitach na ziemiach Polski i Litwy 1564–1995*. Kr. 1997.

I.T.

KOLBERG Oskar 1814–1890

Urodzony 22 lutego 1814 w Przysusze (pow. opoczyński) w spolonizowanej rodzinie pochodzenia niemieckiego ze strony ojca, i francuskiego ze strony matki; syn Juliusza, inżyniera, i Karoliny Mercoeur. W 1819 ojciec K. został powołany na Katedrę Miernictwa i Geodezji Uniwersytetu Warszawskiego i rodzina przeniosła się do Warszawy, utrzymując bliskie kontakty z Samuelem Lindem, Kazimierzem Brodzińskim i rodziną Chopinów. W 1823–30 K. uczęszczał do liceum w Warszawie, pobierał także lekcje muzyki u Franciszka Vettera. W 1830–33 pracował jako księgowy w banku Samuela Fraenkla, kontynuując jednocześnie studia muzyczne u Józefa Elsnera, potem u Ignacego Dobrzyńskiego. W 1834 wyjechał na dalsze studia muzyczne do Berlina, uczęszczał także na kursy księgowości w Akademii Handlowej. W 1836 wrócił do Warszawy, w 1836–37 przebywał na Litwie, w Białymstoku, Rydze oraz w Mitawie, gdzie uczył muzyki w domu Karoliny de Kreutz. Po

powrocie do Warszawy zajmował się twórczością kompozytorską, wtedy zaczął interesować się muzyką ludową. Obracał się w środowisku artystycznym, które wiele uwagi poświęcało życiu i kulturze ludu. W 1838 zaczął zbierać melodie ludowe w okolicach Warszawy, inicjując działalność naukową na polu badań etnograficznych. W latach następnych odbywał dalsze wyprawy, zapisując teksty i melodie ludowe; ich owocem był wydany w 1842 zbiór pieśni ludu polskiego. W 1841 odbył podróż do Berlina, Lipska, Pragi i Marienbadu. Po powrocie podjął ponownie pracę w banku Fraenkla. Od lipca 1844 pracował w biurze Drogi Żelaznej Warszawsko-Wiedeńskiej, w 1845–57 na stanowisku księgowego. Jednocześnie nadal zbierał pieśni, podejmując coroczne wyprawy terenowe. W 1846–47 nawiązał współpracę z *Przyjacielem Ludu*, tu do 1847 ogłaszał „Pieśni ludu polskiego”. W 1846–47 publikował pieśni czeskie, słowackie i litewskie w *Dzwonie Literackim*, a w 1847–49 „Pieśni weselne” w *Bibliotece Warszawskiej*. W 1857 zwiedzał Europę Środkową i Południową. Po powrocie objął posadę księgowego w Komisji Skarbu w Dyrekcji Dróg i Mostów, pracował tam do 1861. Od 1859 współpracował z *Encyklopedią powszechną Orgelbranda*, opracowując dla niej hasła z dziedziny muzyki i muzykologii. Kontynuował także twórczość kompozytorską, prace z tego zakresu wydawał w Berlinie, Lipsku, Warszawie i Poznaniu. M.in. skomponował: operę „Król pasterzy” do tekstu Teofila Lenartowicza, operę „Wiesław” do tekstu wg Kazimierza Brodzińskiego, operetkę „Janek spod Ojcowa” do tekstu Jana Kantego Gregorowicza. Zabiegał o pomoc materialną różnych towarzystw naukowych dla wydania obszernych materiałów zebranych w czasie wypraw etnograficznych. Dzieło K. powstało na podstawie jego własnych podróży oraz materiałów nadsyłanych przez terenowych korespondentów. Zapisy swe uzupełniał notami bibliograficznymi. W 1871 Towarzystwo Naukowe Krakowskie udzieliło mu pomocy finansowej. K. opuścił wówczas Warszawę i zamieszkał w pobliżu Krakowa, w Mogilanach u Józefa Konopki, potem w Modlnicy u Juliana Konopki. W 1872 został członkiem Komisji Archeologicznej Akademii Umiejętności. W 1878 udał się do Paryża, by wziąć udział w wystawie, gdzie za swe wydawnictwa ekspozycyjne w dziale etnograficznym otrzymał brązowy medal. W 1883 Kasa Mianowskiego udzieliła mu funduszy, które przeznaczył na druk monografii Mazowsza. Utrzymywał stałe kontakty z krakowskim środowiskiem naukowym, a od 1884 na stałe zamieszkał w Krakowie. W 1885 odbył ostatnią podróż badawczą w Sanockie i Przemyskie. W maju 1889 obchodził jubileusz 50-lecia pracy naukowej. Był członkiem wielu towarzystw naukowych w kraju i za granicą. Zmarł 24 czerwca 1890 w Krakowie; pochowany na Cmentarzu Rakowickim.

T W Ó R C Z O Ś Ć

1. Pieśni ludu polskiego zebrał i rozwinął... Pozn. 1842.
  2. Pieśni ludu polskiego z melodiami i rycinami zebrał... Z. 1–12. Wwa 1856–1857. Wyd. nast. stanowi t. 1 w poz. 3.
  3. Lud. Jego zwyczaje, sposób życia, mowa, podania, przysłowia, obrzędy, guśla, zabawy, pieśni, muzyka i tańce. Seria 1–23. Kr. – Wwa 1857–1890. W poz. 13 t. 1–23.
Tu: S. 1: Pieśni ludu polskiego; S. 1[2]: Sandomierskie; S. 3–4: Kujawy; S. 5–8: Krakowskie; S. 9–15: W.Ks. Poznańskie; S. 16–17: Lubelskie; S. 18–19: Kieleckie; S. 20–21: Radomskie; S. 22: Łęczyckie; S. 23: Kaliskie.
  4. Pieśni ludu litewskiego. Kr. 1879 odb. ze *Zbioru Wiad. do Antropologii Kraj.*
  5. Właściwości, pieśni i tańce ludu Ziemi Dobrzyńskiej. Kr. 1882 odb. ze *Zbioru Wiad. do Antropologii Kraj.*
  6. Pokucie. Obraz etnograficzny. T. 1–4. Kr. 1882–1889; Pokucie. Uzupełnienie dawniej ogłoszonego dzieła ... z rękopisów pozgonnych wyd. S. Zdziański. Kr. 1904 odb. z *Mater. Antropol.-Archeol. i Etnogr.* W poz. 13 t. 29–32.
  7. Mazowsze. Obraz etnograficzny. T. 1–5. Kr. 1885–1890. W poz. 13 t. 24–28.
  8. Chełmskie. Obraz etnograficzny. T. 1. Kr. 1890. T. 2. Z materiałów pośmiertnych wyd. I. Kopernicki. Kr. 1891. W poz. 13 t. 33–34.
  9. Przemyskie. Zarys etnograficzny. Z pośmiertnych materiałów wyd. I. Kopernicki. Kr. 1891. W poz. 13 t. 35.
  10. Śląsk Górny. Materiały etnograficzne zebrane z papierów pośmiertnych ... zebrał S. Udziela. Kr. 1906. W poz. 13 t. 43.
  11. Wołyń. Obrzędy, melodie, pieśni. Z brulionów pośmiertnych przy współudziale S. Fischera i F. Szopskiego wyd. J. Tretiak. Kr. 1907. W poz. 13 t. 36.
  12. Tarnów – Rzeszów. Materiały etnograficzne. Uporządkował i wydał S. Udziela. Kr. 1910 odb. z *Mater. Antropol.-Archeol. i Etnogr.* W poz. 13 t. 48.
- Listy od J. Blizińskiego ogł. w książce: J. Bliziński: Listy. Oprac. A. Żyga. Kr. 1975.
- Mater. biogr. w Bibl. PAN w Kr.
- Wydania zbiorowe
13. Dzieła wszystkie. T. 1–36, 39–57, 59–69. Wr.–Pozn.–Wwa 1961–1995. Wyd. 2 popr. tomu 60 Wwa 1977.
Tu m.in.: w t. 1: J. Gajek: „Dzieła wszystkie” O.K.; J. Krzyżanowski: Dorobek O.K. w dziedzinie literatury ludowej; M. Sobieski: O.K. jako kompozytor i folklorysta muzyczny.
T. 64–66: Korespondencja. Cz. 1–3. Zebrała i oprac. M. Turczynowiczowa. W t. 64 ponadto: Kronika życia O.K. T. 1–34 stanowi wyd. fotoofs. wydań 1857–1891.

OPRACOWANIA

NK 8 (1969), 9 (1972); LP.

- H. SOWIŃSKI. Słownik muzyków polskich. Paryż 1874.
 — W. HAHN: Wiadomości bibliograficzne. *Pam. Lit.* 13 (1914/1915) [tu bibliogr. art. w setną rocznicę ur. O.K.]. — [J. KRZYŻANOWSKI] jk: *Słownik folkloru pol.* Wwa 1965.
 — M. TURCZYNOWICZOWA. *Pol. słownik biogr.* 13 (1967–1968). — R. GÓRSKI: O.K. wobec literatury ludowej. *W świecie pieśni i bajki. Studia folklorystyczne.* Wr. 1969.
 — TENŻE: O.K. Zarys życia i działalności. Wwa 1970. Wyd. 2 Wwa 1974. — J. BURSZA: Kultura ludowa – kultura narodowa. Szkice i rozprawy. Wwa 1974. — W. SZCZERBA: O.K. wzór patrioty i wybitnego naukowca. *Problemy Polonii Zagranicznej* 1975 s. 325–337. — R. HEISING. *Rocz. Gdański* 36 (1977) [spr. z sesji nauk.]. — J. BURSZA: Die grösste polnische ethnographisch-folkloristische Sammlung. *Sämtliche Werke O.K. (1814–1890). Artes Populares* (Budapeszt) 1981 t. 7 s. 58–65. — E. MILLEROWA, A. SKRUKWA: O.K. *Dzieje folklorystyki pol. 1864–1918.* Wwa 1982. — H. SYSKA: Rzec o K. Ostrołęka 1985. — M. OLECHNOWICZ: O.K. W: *Polscy badacze folkloru i języka białoruskiego w XIX w. Łódź 1986.* — A. KRAWCZUK: Opowieści o zmarłych. *Cmentarz Rakowicki* [T. 2] Kr. 1988.
 — S. DEBICKA: W starym gnieździe. Z sagi rodu Kolbergów. Wwa 1989. — M. KACZMARSKA: O.K. (1814–1890). *Bibliografia podmiotowo-przedmiotowa.* Radom 1990. — *Dziela uisztykie O.K. Informator wydawn.* Pozn. 1991. — *Biul. Kwart. Radomskiego Tow. Nauk.* 29 (1992) z. 1/4 [mater. z sesji w Przysusze, poświęconej O.K.]. — W. BIENKOWSKI, A. GRUCA: Krakowskie koneksje O.K. *Rocz. Kr.* 59 (1993) s. 63–75. — O.K. *Prekursor antropologii kultury.* Wwa 1995.

W.A.-Sz.

KOLŁATAJ Hugo 1750–1812

Urodzony 1 kwietnia 1750 w Dederkałach na Wołyniu w rodzinie egzulantów smoleńskich, używających przydomku Stumberg (Sztumberg); syn Antoniego, podczaszego mściśławskiego, i Anny z Mierzyńskich (Mierzeńskich). Dzieciństwo spędził w majątku Nieciesławic w Sandomierskiem. Od około 1757 uczył się w szkole akademickiej w Pińczowie, następnie w Krakowie, gdzie od 1761 mieszkał w bursie prawników; od 1764, już jako kleryk, najprawdopodobniej studiował filozofię na Akademii Krakowskiej, którą zapewne ukończył w 1768 ze stopniem doktora filozofii (informacja ta nie znajduje potwierdzenia w źródłach). W 1771/72 przebywał w Wiedniu, gdzie przypuszczalnie studiował prawo, a od 1772 — we Włoszech, głównie w Rzymie; tam uzyskał doktorat z prawa i teologii. Studiował także architekturę, malarstwo w muzykę. W 1774 otrzymał od papieża Klemensa XIV prezentę na kanonikę krakowską (po Janie Andrzejcu Załuskim). W 1775 wrócił do Krakowa, przyjął święcenia kapłańskie i — wbrew kapitule — objął kanonikę. 10 stycznia 1776

odprawił mszę prymicyjalną w rodzinnych Dederkałach i udał się do Warszawy. Debiutował w druku kazaniem uprzednio wygłoszonym w kościele Św. Krzyża. Dzięki poparciu Michała Poniatowskiego rozpoczął współpracę z Komisją Edukacji Narodowej, najpierw jako członek Towarzystwa do Ksiąg Elementarnych, następnie jako reformator szkół krakowskich, w 1777 — Szkół Nowodworskich, w 1778–80 — Akademii Krakowskiej. Parę instrukcji edukacyjnych ogłosił w druku, np. „Wyłożenie nauk dla Szkół Nowodworskich” (1777), „Ratio studiorum pro Facultate philosophica” (1778). 1 października 1780, po uroczystym wprowadzeniu reformy, został pierwszym emerytem Szkoły Głównej Koronnej. W 1781 — wskutek zatargów natury majątkowej, obyczajowej i organizacyjnej z kapitułą i Kajetanem Sołtykiem, który pozwał go przed sądy biskupie — zmuszony był opuścić Kraków, a Komisja Edukacji Narodowej zawiesiła go w urzędowaniu. Na urząd wizytatora Komisji, z przydaniem rady, wrócił w maju 1782 po uchyleniu wyroków przez prymasa Antoniego Ostrowskiego i po pozytywnej ocenie działalności edukacyjnej K. przez Ignacego Potockiego. W 1783 opracował i wydał „Ordynację sądów rektorskich” oraz „List uwiadamiający” dotyczący obchodu „pamiętki stoletniej zwycięstwa pod Wiedniem”. W okresie krakowskim gromadził w swym ręku prebendy i majątki (w 1779 probostwo i wieś Krzyżanowice; w 1784 probostwo Mielec zamienione na Pińczów i kamienicę w Krakowie; w 1785 probostwo i wieś Koniusze), dochodząc do znacznej zamożności. Od 21 stycznia do lata 1783 sprawował urząd rektora Szkoły Głównej Koronnej; wiosną odznaczony został Orderem Św. Stanisława. W 1786 osiadł w Warszawie, a w 1787, sposobiąc się na polityka, odkupił od Pawła Ksawerego Brzostowskiego urząd referendarza litewskiego. W 1786–88 nabył też znaczne dobra dziedziczne w Michałowskim, gdzie rozwijał intensywną gospodarkę rolną, hodowlaną i przemysłową. U progu Sejmu Czteroletniego, związany z przywódcami przyszłego stronnictwa patriotycznego, wystąpił jako publicysta polityczny, stając się jednym z najbardziej dynamicznych rzeczników i działaczy dzieła reformy. Oprócz własnych wystąpień działał poprzez grupę publicystów i agitatorów skupiających się wokół niego (w nabytym w 1789 słynnym „pasztecie” na Solcu, nazwaną przez przeciwników „kuźnią potwarzy” (w XIX w. — Kuźnicą Kolłatajowską), z której wyłoniła się później, działająca również pod jego patronatem, pierwsza formacja polskich jacobinów. Czynnie uczestniczył w pracach nad przygotowaniem prawa o miastach i w organizacji zjazdu przedstawicieli miast (autor trzech redakcji „Memoriału miast”, wydanych w ciągu grudnia 1789). Brał osobisty udział w przygotowaniach Ustawy Rządowej 1791 i jej ostatecznej redakcji, oraz w manifestacji publicznej w dniu

3 maja. Po uchwaleniu konstytucji zorganizował Towarzystwo Przyjaciół Ustawy Rządowej (10 maja) oraz został podkanclerzem wielkim koronnym (17 maja) i kawalerem Orderu Orła Białego. Brał odważny udział w posiedzeniach sejmowych i rządzie (pieczęć nad miastami). Równocześnie przeżywał w powołanej latem Deputacji Kodyfikacyjnej Koronnej, wciągając do współdziałania szersze grono osób z zewnątrz. W lutym 1792 otrzymał koadiutorię biskupstwa krakowskiego z zapewnieniem następstwa. W kampanii rosyjskiej działał w Radzie Wojennej przy organizowaniu ochotniczych „wypraw obronnych”. Po przejściu władzy przez targowicę opowiedział się na zebraniu ministrów (23 lipca 1792) za przystąpieniem króla do targowicy, ludząc się co do możliwości utrzymania przynajmniej części reform pod protektorem rosyjskim, sam złożył swój akces na ręce Ludwika Strassera i już 25 lipca opuścił kraj pod pretekstem wyjazdu na kurację do Cieplic. Udał się do Lipska następnie do Drezna. Na emigracji napisał, wraz z Franciszkiem Ksawerym Dmochowskim oraz z Ignacym i Stanisławem Kostką Potockimi, apologię konstytucji, połączoną z atakiem na króla-targowiczana (targowica pozbawiła K. tymczasem urzędu i majątków); wziął czynny udział w przygotowaniach do insurekcji, a następnie, po przybyciu do kraju 17 kwietnia 1794 udał się do obozu Kościuszki pod Winiarami. Był autorem „Uniwersału połanieckiego” i wraz z I. Potockim — ustawy o Radzie Najwyższej Narodowej. 7 maja przybył do Warszawy i wziął udział w organizacji Rady, 6 czerwca osobiście obejmując przewodnictwo w Wydziale Skarbu. Patronował poczynaniom jakobinów i chronił ich przed prześladowaniami (zarzucano mu wywołanie terroru rządowego i poruszeń ludowych w dniach 9 maja i 28 czerwca). Po bitwie pod Maciejowicami założył jacobinińskie Zgromadzenie na Utrzymanie Rewolucji i Aktu Krakowskiego. Po szturmie na Pragę (4 listopada), gdy opinia publiczna uznała go za sprawcę terroru, opuścił potajemnie Warszawę. Zarzucano mu intrygi przeciw Kościuszce i kradzież skarbu. Ścigany oskarżeniami rządu rosyjskiego, przy przejściu przez Galicję został aresztowany na podstawie denuncjacji (6 grudnia pod Przemyślem). Osadzony jako więzień stanu przebywał w Ołomuńcu (grudzień 1794 – luty 1795), w twierdzy Josephstadt (luty 1795 – czerwiec 1798) i ponownie w Ołomuńcu (od lipca 1798). Z tego okresu pochodzą liczne jego prace naukowe i literackie oraz szfrowana korespondencja z Janem Majem i Andrzejem Horodyskim, członkami Towarzystwa Republikanów Polskich, do których wówczas formalnie przystąpił. Mimo kilkakrotnych starań o uwolnienie, podejmowanych przez dyplomację francuską, przyjaciół i rodzinę, zwolniony został dopiero na spowodowaną przez Adama Jerzego Czartoryskiego interwencję

Aleksandra I (reskryptem Franciszka II z 9 października 1803), z zakazem pobytu w krajach austriackich. To spowodowało utratę jego galicyjskich posiadłości. Po opuszczeniu Ołomuńca 7 grudnia udał się przez Warszawę na Wotyń, gdzie początkowo przebywał u przyjaciół w Berechu, Krzemieńcu i Stołpcu, a od kwietnia 1806 — na dzierżawie w Tetylkowcach. Odsunięty od prac przy reorganizacji Uniwersytetu w Wilnie, wziął udział w założeniu Liceum Krzemienieckiego oraz w prowadzonych przez Tadeusza Czackiego pracach edukacyjnych. Przez cały czas pozostawał pod nadzorem policji, borykał się z wierzycielami i bezskutecznie zabiegał o odzyskanie majątków. Po wkroczeniu Napoleona I Bonapartego do Polski w 1806, wezwany przez Józefa Zajączka, zamierzał udać się do Warszawy i wziąć czynny udział w życiu politycznym Księstwa. Tymczasem na początku 1807 został aresztowany przez władze rosyjskie i do maja 1808 internowany w Moskwie. Po uwolnieniu udał się na kurację do Cieplic, a następnie osiadł w Księstwie Warszawskim (u J. Zajączka w Opatówku) pełen nowych projektów i inicjatyw politycznych. Jako „niebezpieczny jakobin” nie znalazł jednak poparcia w sferach rządzących Księstwem i u Napoleona. Kontynuował prace naukowe i filozoficzne; powołany został na członka Warszawskiego Towarzystwa Przyjaciół Nauk (1809), które wszakże nie poparło inicjatywy wydania jego pracy filozoficznej. W 1809–11 przebywał w Krakowie i działając zakulisowo za pośrednictwem przyjaciół (m. in. A. Horodyskiego) stał się autorem drugiej reformy Uniwersytetu Krakowskiego, która jednak — w wyniku działań nieprzychylnych mu Izby Edukacyjnej — nie zyskała aprobaty władz (15 grudnia 1810) mimo osobistych starań K. w Dreźnie. Częściowym powodzeniem zakończyły się natomiast jego zabiegi o odzyskanie majątków i beneficjów; uzyskał nadto 3 listopada 1810 kustodię sandomierską. Od 1811 przebywał w stolicy. Zmarł 28 lutego 1812 w Warszawie; pochowany w katakumbach na Cmentarzu Powązkowskim.

T W Ó R C Z O Ś Ć

1. Kazanie o gorliwości chrześcijańskiej na dzień 8 maja pamiętka męczeństwa ś. Stanisława ... imieniami JKMc i dorocznym obchodem postanowienia orderu kawalerów ś. męczennika uroczysty, w kościele ś. Krzyża powiedziane. Wwa 1776.

2. Mowa ... od Prześwietnej Komisji Edukacji Narodowej do Krakowskiej Akademii delegata. Kr. 1777.

3. Mowa ... w dzień wprowadzenia do Szkół Władysławowskich nowego instrukcji publicznej wykładu. Kr. 1777. Wyd. nast. skróc. w poz. 24.

4. Do Stanisława Małachowskiego, referendarza koronnego, o przyszłym sejmie Anonima li-

tów kilka. Cz. 1: O podźwignieniu sił krajowych. Wwa 1788. Cz. 2: O poprawie Rzeczypospolitej. 1788 [właśc. 1789]. Cz. 3: O poprawie Rzeczypospolitej. Wwa 1789. Wyd. nast. oprac. B. Leśnodorski i H. Wereszycka. W: Listy Anonima i Prawo polityczne narodu polskiego. T. 1–2. Wwa 1954 [ze wstępem Leśnodorskiego i prwdr. paru drobniejszych pism polit. K.]. Fragn. przedr. w: poz. 22; *Kuźnica Kollątajowska*. Wyd. i wstęp oprac. B. Leśnodorski. Wr. 1949 *BN* I, 130; poz. 23, 24; *Abyśmy o ojczyźnie naszej radzili*. Wwa 1984.

Przekł. niem. fragm. w: *Tagebuch des unterm Bande der Konföderation im Jahr 1788...* T. 1, 3. Warschau u. Leipzig 1789.

5. Do Prześwietnej Deputacji dla ułożenia projektu konstytucji rządu polskiego od Sejmu wyznaczonej. Wyd. w poz. 6 i osob. [Wwa 1789, anonim.]. Wyd. nast.: wyd. i wstęp oprac. M. Janik. Brody 1912 *Arcydziała Pol. i Obcych Pisarzy* 82; fragm. w poz. 23; wyd. skróc. *Abyśmy o ojczyźnie naszej radzili*, jw. poz. 4.

Przekł. niem. fragm. w: *Tagebuch...* t. 5, jw. poz. 4.

6. Prawo polityczne narodu polskiego, czyli układ rządu Rzeczypospolitej. Projekt w trzeciej części listów do Stanisława Małachowskiego ... obiecany, a Prześwietnej Deputacji do układu przyszłego rządu wyznaczonej podany, służący do dzieła listów rzeczonych za część czwartą. Ks. 1. Wwa 1790 (anonim.). Wyd. nast.: oprac. B. Leśnodorski i H. Wereszycka, t. 2, jw. poz. 4. Fragn. przedr. w poz. 22, 23.

7. Korespondencja jednego obywatela z podkomorzym pewnego województwa z okoliczności przysięgi rządu. (List pierwszy, dnia 16 grudnia 1789 r.). [Wwa 1790]. Toż: pt. Korespondencja ... i Uwagi nad nią z odpowiedzią jednego nieparcjalnego arbitra [Tomasza Dłuskiego?]. [Wwa 1790].

8. Co się też dzieje z nieszczęśliwą ojczyzną naszą? Wiadomość poświęcona prawdzie i przyszłości. Chełmno [właśc. Wwa] 1790 (anonim.). Toż [Wwa 1790]; Wwa 1790 (wyd. tyt.); [Wil. 1790].

Przekł. niem. fragm. w: *Tagebuch...* t. 5, jw. poz. 4.

9. Krótka rada względem napisania dobrej konstytucji rządu. [Wwa] 1790 (anonim.). Wyd. nast.: wyd. skróc. wersji dłuższej *Kuźnica Kollątajowska*, jw. poz. 4; *Abyśmy o ojczyźnie naszej radzili*, jw. poz. 4.

10. Ostatnia przestroga dla Polski. Wwa 1790 (anonim.). Fragn. przedr. w: *Kuźnica Kollątajowska*, jw. poz. 4; *Abyśmy o ojczyźnie naszej radzili*, jw. poz. 4.

Przekł. niem.: 1793, 1794.

11. Uwagi nad pismem, które wyszło w Warszawie iz Drukarni Dufourowskiej pod tytułem: Seweryna Rzewuskiego ... O sukcesji tronu w

Polszcze rzeczą krótką. Wwa 1790. Fragn. przedr. w: *Kuźnica Kollątajowska*, jw. poz. 4.

Przekł.: franc. 1791, niem. fragm. w: *Tagebuch...* t. 4, jw. poz. 4.

12. Mowy ... na sejmie terazniejszym roku 1791 miane. Wwa 1791 [dwa wyd. dwóch różnych wyborów mów].

Niektóre mowy wyd. nadto osob. Fragn. przedr. w: *Kuźnica Kollątajowska*, jw. poz. 4; poz. 23.

Przekł. franc. mowy z 10 XI „w materii starostw”: 1792.

13. Odpowiedź od Tronu ... delegowanym od Komisji Cywilno-Wojskowej ziemi dobrzyńskiej na audjencji d. 13 września 1791 r.; Odpowiedź tegoż druga plenipotentom miast d. 15 września; Odpowiedź trzecia delegowanym z Komisji d. 26 września...; Odpowiedź tegoż sądom asesorskim d. 11 października. Wwa 1791.

14. List ... do ... senatorów, urzędników i obywatelów ... województwa wołyńskiego na sejmiki powiatu łuckiego zgromadzonych pisany. [Łuck 1792].

15. O ustanowieniu i upadku Konstytucji 3 Maja 1791. Cz. 1–2. Metz [właśc. Lipsk] 1793 (anonim.). Wyd. nast.: Lw. 1793 [właśc. Wwa 1794]; Wwa 1830 (wyd. arkuszami); Paryż 1868 *Bibl. Lud.* 21–26; Lw. b.r. *Bibl. Mrówki* 146–151. Fragn. przedr. w poz. 22, 23.

Współautorzy: F.K. Dmochowski oraz I. i S.K. Potoccy.

Przekł. niem. 1793.

16. Prace poetyczne ... wybrane przez niego samego z rękopism, którymi się bawił podczas swej niewoli w Josefstadzie [1795–1798] i później. Rkps. Bibl. PAU Kr. sygn. 232. Wyd. i wstęp oprac. P. Żbikowski. W: Poezje więzienne Hugona Kollątaja. Studia i teksty. Wr. 1993 s. 113–220.

Poza wyd. pozostała „Jobiada, czyli poema o cierpliwości”. Pieśni 1–3, ogł. z rkpsu Bibl. Jag. 3690 w *Nowej Reformie* 1911 nr 587, 1912 nr 95; prwdr. „Smutków” oprac. i wyd. I. Chrzanowski w: *Pam. księga ku uczczeniu ... J. Tretiaka*. Kr. 1913 i odb. Kr. 1912; fragm. „Smutków”, poematów „Do ziemi ojczystej” i „Daremnne projekta”, wierszy „Uwagi nade mną” i „Do W.D. o przyjaźni” ogł. M. Janik w: Hugo Kollątaj. Monografia. Lw. 1913; eklogę ze „Smutku III” i „Uwagi nade mną” oprac. T. Kostkiewiczowa, Z. Goliński w: *Świat poprawiać – zachwaleć rzemiosło*. Wwa 1981; „Daremnne projekta” oprac. Z. Goliński w: *Pisarze pol. Oświecenia*. T. 2. Wwa 1994.

17. Uwagi nad terazniejszym położeniem tej części ziemi polskiej, którą od pokoju tyłczyckiego zaczęto zwać Księstwem Warszawskim. Nil desperandum. Lipsk 1808 [właśc. Wwa 1809] (anonim.). Wyd. nast.: [Wwa] 1808 [właśc. 1809]; Lipsk [właśc. Wwa] 1810. Fragn. przedr. w poz. 22, 23.

18. Porządek fizyczny-moralny, czyli nauka o należyłościach i powinnościach człowieka wydobytch z praw wiecznych, nieodmiennych i koniecznych przyrodzenia. Powst. 1801–1809. Wyd. T. 1. Kr. 1810. Wyd. nast.: wyd. i wstęp oprac. Z. Daszyńska-Golińska. Wwa 1912 *Bibl. Dziel Społ.-Ekonom.* S. I. T. 9; wyd. i wstęp oprac.

K. Opalek. Wwa 1955 *Bibl. Klasyków Filoz.* [tu: partie tekstu uprzednio niedruk.]. Fragn. przedr. w poz. 23, 24.

19. Rozbiór krytyczny zasad historii o początku rodu ludzkiego. Powst. 1801–1809. Wyd. F. Koj-siewicz. T. 1–3. Kr. 1842. Wyd. nast. i wstęp oprac. H. Hinz pt. Rozbiór krytyczny zasad historii początkowej wszystkich ludów. Wwa 1972 *Bibl. Klasyków Filozof.* Fragn. przedr. w poz. 24.

20. Stan oświecenia w Polsce w ostatnich latach panowania Augusta III. Powst. 1803–1810. Wyd. E. Raczyński. T. 1–2. Pozn. 1841 *Obraz Polaków i Polski* 11–12. Wyd. nast.: Pozn. 1881; wyd. i wstęp oprac. H. Mościcki. Wwa 1905; wyd. i wstęp oprac. J. Hulewicz. Wr. 1953 *BN* 1, 144. Fragn. przedr. w poz. 22, 24.

21. Pamiętnik o stanie duchowieństwa katolickiego polskiego i innych wyznań w połowie XVIII wieku. Wyd. J.K. Żupański. Pozn. 1840. Wyd. nast. w wyd. E. Raczyńskiego i J. Hulewicza poz. 20.

Nadto liczne pisma w rkpsach; parę drobniejszych wyd. m.in.: A. Kraushar w: Tow. Warsz. Przyj. Nauk. T. 3. Wwa 1902; W. Konopczyński. *Tyg. Powsz.* 1951 nr 17; S. Białas. *Kwart. Instytutu Pol.-Radz.* 1954; *Mater. do dziejów Sejmu Czteroletniego*. T. 2–4. Wr. 1959–1961; H. Hinz, Z. Wójcik. *Arch. Hist. Filoz.* 18 (1972).

Przypisywane K. pisma wyd. pod krypt. X.K.H.P.S. (Co to jest być prawdziwym patriotą? [Wwa 1794]) oraz X.K.H. przekł. J.B. Cléry: Śmierć Ludwika XVI [Kalisz] 1803 w rzeczywistości wyszły spod pióra Kazimierza Hoszkiewicza.

Wydania zbiorowe

22. Wybór pism. Wyd. i wstęp oprac. S. Rymar. Kr. 1912.

23. Wybór pism politycznych. Wyd. i wstęp oprac. B. Leśnodorski. Wr. 1952 *BN* I, 140.

24. Wybór pism naukowych. Wyd. i wstęp oprac. K. Opalek. Wwa 1953.

Tu także: przedr. kilku instrukcji edukacyjnych i publikacja paru pism uprzednio niedruk.

Listy i materiały

25. Listy ... pisane z emigracji w r. 1792, 1793 i 1794. Zebrał L. Siemiński. T. 1–2. Pozn. 1872 *Pam. z XVIII w.* 12.

26. Korespondencja listowna z T. Czackim ... przedsięwzięta w celu urządzenia instytutów naukowych i pomnożenia oświecenia publicznego w guberniach wołyńskiej, podolskiej i kijowskiej. Wyd. F. Koj-siewicz. T. 1–4. Kr. 1844–1845.

27. Raporty o wizycie i reformie Akademii Krakowskiej. Wyd. i wstęp oprac. M. Chamcówna. Wr. 1967.

Nadto liczne publikacje koresp. i mater. w publikacjach rozproszonych, m.in.: K.W. Wójcicki: Archiwum domowe. Wwa 1856; *Przew. Nauk. i Lit.* 1882 [tu: Dziennik z 1802–1803]; *Kwart. Hist.* 1898; T. Wierzbowski: Materiały do dziejów piśmiennictwa pol. T. 2. Wwa 1904; *Arch. do Dziejów Lit. i Oświaty w Polsce*. 3 (1909); *Pam. Lit.* 1912; *Zapiski Tow. Nauk w Tor.* 7 (1926/28) nr 9–10; *Arch. Wybickiego*. T. 1–2. Gdańsk 1948–1950; *Mater. do dziejów Sejmu Czteroletniego*. T. 2–5. Wr. 1959–1964; *Teki Arch.* 9 (1963) [tu: testament]; O. Błażejewicz: Korespondencja K. z Lindem. *Miscellanea z doby Oświecenia*, 6. Wr. 1982 *Arch. Lit.* 25.

OPRACOWANIA

NK 5 (1967), 6/1–2 (1972); LP

J. ŚNIADECKI: Żywoć literacki H.K. Wil. 1814 i wyd. nast. Wr. 1951 *BN* I, 136 [z listami K.]. — H. SCHMITT: Pogląd na żywota i pisma H.K. Lw. 1860. — M. BALIŃSKI: Pamiętniki o Janie Śniadeckim. T. 1–2. Wil. 1864–1865 [z listami K.]. — H. SCHMITT: H.K. i jego prześladowcy. Lw. 1875. — W. KALINKA: Sejm Czteroletni. T. 2. Lw. 1881. — W. SMOLEŃSKI: Kuźnica Kollątajowska. Kr. 1885 i wyd. nast. Wwa 1949. — TENŻE: Pisma historyczne. T. 2. Kr. 1901. — P. CHMIEŁOWSKI. *Enc. wych.* 6 (1903). — W. TOKARZ: Ostatnie lata H.K. T. 1–2. Kr. 1905 [z listami K.]. — TENŻE: *Wielka enc. powsz. ilustr.* 37/38 (1905). — [S. KRZEMIŃSKI] S.K. *Wiek XIX. Sto lat myśli pol.* T. 1. Wwa 1906 [z listami i fragn. pism K.]. — E. KIPA: Ks. H.K. Lw. 1912. — H. ORSZA-RADLIŃSKA: Ks. H.K. jako pedagog. Lw. 1912 [z listami K.]. — T. CHRZANOWSKI: H.K. a Liceum Krzemienieckie. *Bibl. Warsz.* 1913 t. 2. — *Pamięci H.K. Akademia na jego cześć 11 II 1912*. Kr. 1912. — M. JANIK: H.K. Monografia. Lw. 1913. — K. SOCHANIEWICZ: K. jako pierwszy metodyk etnografii. *Lud* 1913. — L. DOBRZYŃSKA-RYBICKA: System etyczny H.K. Kr. 1917. — W. SMOLEŃSKI: Studia historyczne. Wwa 1925. — E. GIERGIELEWICZ: Poglądy polityczno-prawne H.K. Wwa 1930. — W. TOKARZ: Insurekcja warszawska. Lw. 1934 i wyd. nast. Wwa 1950. — J. JOBERT: La Commission d'éducation Nationale en Pologne (1773–1794). Son oeuvre d'instruction civique. Paris 1941; przekł. pol. pt. Komisja Edukacji Narodowej w Polsce (1773–1794). Jej dzieło wychowania obywatelskiego. Przeł. i uzup. M. Chamcówna. Wr. 1979. — I. KURDYBACHA: Kuria rzymska wobec Komisji Edukacji Narodowej. Kr. 1948. — H. RZADKOWSKA: Stosunek polskiej opinii publicznej do rewolucji francuskiej. Wr. 1948. — B. LEŚNODORSKI: U źródeł myśli politycznej H.K. *Pam. Lit.* 41 (1950) z 3/4 i odb. — J. ZIOMEK: H.K. w czasie Sejmu Czteroletniego. *Tamże*. — *Kollątaj i wiek Oświecenia*. Wwa 1951. — B. LEŚNODORSKI: Dzieje Sejmu Czteroletniego. Wr. 1951. — J. MICHAŁSKI: K. a Warszawskie Towarzystwo Przyjaciół Nauk. *Pam. Lit.* 1951 z 3/4 i odb. — E. ROSTWOROWSKI: H.K. wobec zagadnienia obywatelskiej siły zbrojnej (1784–1793). *Przeł. Hist.* 1951. — J. ZIOMEK: H.K. Wwa 1951. — C. BOBIŃSKA: Szkice o ideologach polskiego Oświecenia. K. i Staszic. Wr. 1952. — M. ŁODYŃSKI: H.K. a bibliotekarstwo polskie. *Przeł. Bibl.* 1952 z 2/3 i odb. — K. OPALEK: H.K. poglądy na państwo i prawo. Wwa 1952. — E. ROSTWOROWSKI: „Zabawy ekonomiczne” H.K. *Kwart. Hist.* 1953 nr 4. — K. OPALEK: Myśl

Oświecenia w Krakowie. Kr. 1955. — M. BOREK: K. jako miłośnik i obrońca języka polskiego. *Zesz. Nauk UJ. Filol.* nr 9 (1956). — T. MIKULSKI: „Kuznica kołłątajowska na Solcu”, Czarniakowska 3007. W: *Ze studiów nad Oświeceniem*. Wr. 1956. — K. MROZOWSKA: Walka o nauczycieli świeckich w dobie Komisji Edukacji Narodowej na terenie Korony. Wr. 1956. — J. ZIOMEK: H.K. a wielka rewolucja francuska. *Kron. UAM w Pozn. za r. szk. 1955/56*. — M. CHAMCÓWNA: Uniwersytet Jagielloński w dobie Komisji Edukacji Narodowej. Szkoła Główna Koronna w okresie wizyty i rektoratu H.K. 1777–1786. Wr. 1957. — J. BERGER-MAYEROWA: Akt sprzedaży spuścizny rękopiśmiennej H.K. *Rocz. Bibl.* 1958 z. 1/2. — B. SUCHODOLSKI: Studia z dziejów polskiej myśli filozoficznej i naukowej. Wr. 1958. — M. CHAMCÓWNA: Uniwersytet Jagielloński w dobie Komisji Edukacji Narodowej. Szkoła Główna Koronna w l. 1786–1795. Wr. 1959. — J. DIHM: Sprawa konstytucji ekonomicznej z 1791 r. Wr. 1959. — B. LEŚNODORSKI: Polscy jakobini. Wwa 1960. — A. GRODEK: Studia z historii myśli ekonomicznej. Wwa 1963. — TENŻE: H.K. spotkanie z Jeanem-Jacquesem Rousseau. *Problemy kultury i wych. Zbiór studiów ofiarowanych B. Suchodolskiemu*. Wwa 1963. — E. ROSTWOROWSKI: Legendy i fakty XVIII w. Wwa 1963. — M. CHAMCÓWNA, K. MROZOWSKA: Dzieje Uniwersytetu Jagiellońskiego w l. 1765–1850. T. 2. Cz. I. Kr. 1965. — M. DUTKOWA: Uniwersytet Jagielloński w czasach Księstwa Warszawskiego. Szkoła Główna Krakowska w l. 1809–1814. Wr. 1965. — J.W. GOMULICKI: Pierwszy okres „Kuznicy Kołłątajowskiej”. Rekonesans historyczno-topograficzny. *Stolica* 1965 nr 51/52. — Cz. HERNAS: W kalinowym lesie. T. 1. Wwa 1965. — R. ŻURAKOWA: Ferdynand Kojśiewicz – kolekcjoner i wydawca pism H.K. *Rocz. Bibl.* 1965 z. 3/4. — B. LEŚNODORSKI: *Pol. słownik biograf.* 13 (1967–1968). — E. ROSTWOROWSKI: Książd pleban K. *Wiek XIX. Prace ofiarowane S. Kieniewiczowi*. Wwa 1967. — M. CHAMCÓWNA: Kilka uwag o studiach K. nad dziejami Akademii Krakowskiej. *Studia i Mater. z Dziejów Nauki Pol.* S. A z. 12 (1968). — H. HINZ: Filozofia H.K. Zarys monograficzny. Wwa 1973. — M.J. LECH: H.K. Wwa 1973. — S. MACHETA: K. Wwa 1973 [z wyborem fragm. pism.]. — J. PSZCZOŁKOWSKA-SIMICZUJEW: H.K. o roli etnografii. *Lud* 1973. — J. GROBIS: Sukcesja tronu w publicystyce H.K. w latach Sejmu Czteroletniego. *Acta Universitatis Lodzensis* 1976 nr 4. — E. RABOWICZ: Kuznica Kołłątajowska. *Słownik lit. pol. Oświecenia*. Wr. 1976 i wyd. nast. [Polem.: J. KOWECKI: Kuznica Kołłątajowska. *Legenda czy rzeczywistość? Kwart. Hist.* 1978 nr 4]. — K. BĄK: K. reforma Szkół Nowodworskich. *Rocz. Kr.* 48 (1977). — J. KUŚ: K. i Kapituła Krakowska. *Tamże*. — A. ŻELEŃSKA-CHEŁKOWSKA: Kołłątajowskie koncepcje organizacji uniwersytetu. *Sesja nauk. UJ w 200 rocznicę powst. Komisji Edukacji Nar.* Wwa 1977. — E. ROSTWOROWSKI: Książd K. i trzy konstytucje: polityczna, ekonomiczna, moralna. *Tyż. Powsz.* 1981 nr 36. — A. STROYNOWSKI: Kształtowanie się stronnictwa republikańsko-kołłątajowskiego na Sejmie Czteroletnim w toku walk o reformę królewską. *Acta Universitatis Lodzensis* 1981 z. 3. *Folia Historica*. — A. STĘPNIEWSKA: *Vox Patrum* 11 (Lubl. 1986). [O „Rozbiorze krytycznym zasad historii”]. — H.E. WYCZEWSKI, R. ŻMUDA: *Słownik pol. teologów katol.* 2 (1982). — S. JEDYNAK: Etyka w Polsce. *Słownik pisarzy*. Wr. 1986. — K. BAUER: Kontrowersje wokół H.K. *Wiad. Hist.* 1987 nr 2–3. — Z. ZIELIŃSKA: K. i orientacja pruska u progu Sejmu Czteroletniego. Wwa 1991 [z ogł. pisma H.K.: Uwagi nad wplywaniem do interesów

Rzeczypospolitej dwóch mocarstw]. — E. PAJEWSKA: Intelektualista a pragmatyk – językoznawcza analiza korespondencji H.K. z Lindem. *Z warsztatu badawczego humanistyki*. Szczecin 1993. — P. ŻBIKOWSKI: Poezje więzienne H.K. Studia i teksty. Wr. 1993 s. 7–111. — Z. GOŁIŃSKI: H.K. (1750–1812). *Pisarze pol. Oświecenia*. T. 2. Wwa 1994 [z fragm. tekstów]. — J. SZCZEPANIEC: Pierwsze edycje dzieła „O ustanowieniu i upadku Konstytucji polskiej 3-go Maja 1791”. Zagadnienie proveniencji typograficznej. *Acta Universitatis Wratislaviensis* nr 1726: *Bibliotekoznawstwo XIX* (1995). — P. ŻBIKOWSKI: Inspiracje religijne w poezji porozbiorowej (1793–1805). *Motywy religijne w twórczości pisarzy pol. Oświecenia*. Lubl. 1995. — TENŻE: Syndrom zdrady w początkach wieńczących H.K. „*Bo insza jest rzecz zdradzić, insza dać się zbudzić*”. Wwa 1995. — TENŻE: Tadeusz Kościuszko w początkach wieńczących H.K. *Wiek Oświecenia* 11 (1995). Z. REJMAN: Żale, sny i smutki – o poezji patriotycznej 1795 r. *Napis* S. III (1997). — A. GRZEŚKOWIAK-KRWAWICZ: „Niech się nie znajdzie niewolnik w granicach Rzeczypospolitej”. Sprawa chłopska w publicystyce H.K. w czasie Sejmu Czteroletniego. *Dwór, plebania, rodzina chłopska. Szkice z dziejów wsi pol. XVII i XVIII w.* Wwa 1998. — M. KLIMOWICZ: Polsko-niemieckie pogranicza literackie w XVIII w. Problemy uczestnictwa w dwu kulturach. Wr. 1998. — B. TREGIER: K. czy Jezierski? Zagadnienie autorstwa „Frontu dla próżnej powagi...”. *Napis* S. IV (1998). — P. ŻBIKOWSKI: Rozpacz oświeconych u źródła przelomu w poezji polskiej w l. 1793–1805. Wwa 1998. E.A.

KOŁODZIEJ Piotr 1853–1931

Urodzony 15 lutego 1853 w Siemianowicach (pow. bytomski) w rodzinie chłopskiej; syn Wójciecha i jego drugiej żony, Pauliny z Opatów. Uczęszczał do szkoły ludowej, a od 1868 pracował w hucie „Laura” jako formierz przez dziesięć lat; pracę przerwał w 1875–77, gdy odbywał w Nysie służbę wojskową. W 1878 objął funkcję zarządcy wapiennika i kamieniołomu hutniczego między Siemianowicami a Czeladzią. Pracował tu (do 1914), jednocześnie pełniąc dodatkowo funkcję kontrolera w urzędzie celnym w Czeladzi. W 1879 ożenił się z Pauliną z Widerów. Był jednym z założycieli i brał czynny udział w życiu organizacyjnym i kulturalnym Związku Chrześcijańsko-Ludowego i z tą działalnością (wyrażającą się m.in. organizowaniem przedstawień amatorskich) związana była jego twórczość dramatopisarska. Debiutował dwuaktową sztuką „Bogata wdowa”, wystawioną w 1883 w Siemianowicach i ogłoszoną w tymże roku w *Katoliku* (nr 25–39). Z pismem tym współpracował do 1896. Pełnił funkcję prezesa Związku od 1883 aż do jego zawieszenia w 1887. Od 1892 działał w Towarzystwie Alojzjanów. Nadal pisał popularne sztuki; odegrał znaczną rolę w dziejach amatorskiej sceny polskiej na Śląsku. Utwory jego należały do stałego repertuaru amatorskich zespołów całego Śląska (do 1914) oraz Wielkopolski i

scen polonijnych Westfalii i Nadrenii. W 1897, w związku z rozwiązaniem na Śląsku Towarzystwa Alojzjanów, wzrastał twórczości dramatopisarskiej. Wznowił ją dopiero w 1916. Od 1917 działał w Towarzystwie Oświaty im. św. Jacka. Zmarł 14 grudnia 1931 w Siemianowicach.

T W Ó R C Z O Ś Ć

1. Bogata wdowa. Obrazek wiejski ze śpiewami w 2 a. Wyst. Siemianowice 1883 z muzyką F. Zaremby; Kr. 1903. Wyd. Królewska Huta 1883 odb. z *Katolika*. Wyd. nast.: Pozn. 1912 z muzyką A. Wrońskiego; Pozn. 1926.

2. Wycużnik. Obrazek dramatyczny ze śpiewami w 3 a. Rozbark 1884 odb. z *Katolika*. Wyd. nast. Pozn. 1913 z muzyką A. Wrońskiego (pt. Na wymiarze); Pozn. 1927 (pt. jw.).

3. Pan fabrykant mioteł. Humoreska ze śpiewami w 1 a., podług „Chłopa milionowego” Raymunda [F. Rajmunda]. Rozbark 1884 odb. z *Katolika*.

4. Pilnuj swego obowiązku. Komedia ze śpiewami w 1 a. Rozbark 1885 odb. z *Katolika*.

5. Dziesięć tysięcy marek. Sztuka w 2 a. na tle życia śląskiego. Wyst. Kr. 1902 z muzyką A. Wrońskiego. Wyd. Pozn. 1887 odb. z *Oświaty*. Wyd. nast.: Pozn. 1911; Pozn. 1926.

6. Poczywy młynarz, czyli kto pod kim dołki kopie, sam w nie wpada. Obraz ludowy w 3 a. ze śpiewem. Rozbark 1890 odb. z *Katolika*. Wyd. nast.: Pozn. 1913 z muzyką A. Wrońskiego; Pozn. 1927.

7. Sąsiedzi. Obrazek z życia ludu górnośląskiego ze śpiewami w 3 a. Bytom 1892 odb. z *Katolika*. Wyd. nast. Pozn. 1918 z muzyką A. Wrońskiego. Wyst. Kr. 1903.

8. Górnicy. Obrazek dramatyczny ze śpiewami i tańcami w 5 a. Bytom 1894. Wyd. nast. Pozn. 1926 z muzyką F. Koniora i K. Kurpińskiego.

9. Obieźsasi. Obrazek ludowy ze śpiewami w 4 a. Bytom 1895. Wyd. nast. Pozn. 1926 z muzyką jw.

10. Macocha. Obrazek dramatyczny ze śpiewami w 4 a. Bytom 1896. Wyd. nast.: Pozn. 1919 z muzyką A. Wrońskiego i F. Kaprala; toż Pozn. [1930].

11. Wiec kobiecy, czyli babski comber w zapusty. Krotchwila w 1 a. Opole 1917 odb. z *Gaz. Opolskiej* 1916.

12. Janek doktorem. Komedia w 2 a. z trzema śpiewami. Mikołów ok. 1920 z muzyką P. Kołodzieja.

13. Walka o byt. Krotchwila w 1 a. ze śpiewami. Siemianowice 1920.

14. Łakomstwo. Obrazek ludowy ze śpiewami w 1 a. Siemianowice 1921.

15. Nieczystość. Obrazek ludowy ze śpiewami w 1 a. Siemianowice 1921.

16. Pycha. Obrazek ludowy w 1 a. ze śpiewami. Siemianowice 1921.

OPRACOWANIA

NK 14 (1973); LP

K. PRUS: PK – pisarz sztuk teatralnych. Mikołów 1938. — L. BANASZKIEWICZ-POŚPIECHOWA: Kilka uwag o sztukach PK. *Zesz. Nauk. WSP w Opolu* 1957 nr 3. — Z. OBRZUD: Scenopisarstwo PK. *Kwart. Opol.* 1961 nr 3. — L. POŚPIECHOWA: *Pisarze śl. XIX i XX w.* Wr. 1961. — Z. HIEROWSKI: *Pol. słownik biogr.* 13 (1967–68). — A. GLADYSZ: *Pisarze śląscy. Obraz lit. pol. S. 4 t. 4* (1971). — J. MOSKAL, S. WILCZEK: *Album pisarzy śl.* Wyd. 2 uzup. Opole 1975. — J. BRZEZIŃSKA: PK. *Mater. do księgi życiorysów ludzi kultury lit. Zagłębia Dąbrowskiego. Cz. 3. Kat.* 1994.

A.P.

KOMARNICKI Lucjusz 1884–1926

Urodzony 29 stycznia 1884 w Pilawie w ziemi siedleckiej; syn Gustawa i Adaminy Tatarowicz. Gimnazjum ukończył w Warszawie i wyjechał na studia do Genewy. Z powodu trudności materialnych nauki tam nie ukończył i powrócił do kraju, gdzie uzyskał dyplom uprawniający do nauczania w szkołach średnich. Od 1905 rozpoczął pracę nauczycielską w prywatnych szkołach warszawskich. Debiutował w 1906 wierszem „Erotyk” w tygodniku *Mównica* (nr 1). Zajmował się działalnością naukowo-pedagogiczną, wydawał cieszące się dużą popularnością w okresie dwudziestolecia międzywojennego podręczniki stylistyki i historii literatury. W 1918–22 recenzował na łamach *Przeglądu Pedagogicznego* podręczniki do nauki literatury polskiej, antologie i prace na temat nauczania. Po 1918 pełnił funkcję dyrektora gimnazjum żeńskiego Ewy Strauch-Szlezingerowej. W 1922 założył tam teatr szkolny „Muza”. W 1921–22 był recenzentem teatralnym *Przeglądu Warszawskiego*, współpracował również z *Teatrem Ludowym* (1925–26) i *Życiem Teatru* (1925), ogłaszając prace o teatrze szkolnym. Zagrożony utratą wzroku, popełnił samobójstwo 25 marca 1926 w Warszawie.

T W Ó R C Z O Ś Ć

1. Dotychczasowy stan stylistyki polskiej i najważniejsze postulaty jej na przyszłość. Odczyt wygłoszony na posiedzeniu Sekcji Języka Polskiego w PZN. Wwa 1910 odb. z *Nowych Torów*.

2. Stylistyka polska wyjaśniona na przykładach i ćwiczeniach. Książka dla młodzieży szkolnej i samouków. Wwa 1910. Wyd. nast.: wyd. 2 zmien. i uzup. Wwa 1918; wyd. 3 uzup. Wwa [1921]; wyd. 4 uzup. Wwa 1922.

3. Historia literatury polskiej w. XIX do 1830. Z wypisami. Książka dla młodzieży szkolnej i samouków. Cz. 1–2. Wwa [1917]. Wyd. nast. m.in.: wyd. 4 Wwa [1925].

4. Studium o rozwoju poczucia piękna natury w polskiej literaturze romantycznej. I. Sztuka ogrodnicza na przełomie w XVIII i XIX. Wwa 1923 odb. z *Przegl. Hum.*

5. Teatr szkolny. Ogólne założenia. Z praktyki teatru szkolnego. Wwa [1926].

6. Czarodziejstwo teatru. Rozmowy. Wwa 1926.

OPRACOWANIA

NK 14 (1973); LP

W SZYSZKOWSKI *Pol. słownik biogr.* 13 (1967–1968). — M. CAPUTA: Poglądy L.K. na literaturę i jej nauczanie. *Prace Nauk. Uśł.* Nr 8: *Prace Dydak.* 1970 t. 1.

A.P.

KOMEDIA RYBAŁTOWSKA NOWA
1613–1614

Anonimowy utwór dramatyczny, którego budowa (wyraźny podział na prolog, 3 akty i epilog), spis „person” i didaskalia wskazują na przeznaczenie sceniczne. Tematem utworu jest los chłopca-żywiela zagrożonego przez pładującego żołnierza konfederata. Wśród występujących postaci charakterystyczna jest sługi kościelnego i prośbalskiego dziada. Powstał z końcem 1613 lub na początku 1614, liczy 519 trzynastozgłoskowców.

WYDANIA

Komedia rybałtowska nowa. [Kr.?] 1615. Wyd. nast.: b.m. 1624. Wyd. kryt. T. Wierzbowski. Wwa 1902 *Bibl. Zapomnianych Poetów i Prozaików Pol. XVI–XVIII w.* t. 18; K. Badecki: Polska komedia rybałtowska. Lw. 1931; K. Budzyk, H. Budzykowa: Dwa nurty literatury mieszczańskiej XVII w. w Polsce. Wwa 1951 *Bibl. Pisarzy Pol. i Obcych* nr 62; K. Budzyk, H. Budzykowa, J. Lewański: Literatura mieszczańska w Polsce od końca XVI do końca XVII w. T. 2. Wwa 1954; J. Lewański: Dramaty staropolskie. T. 3. Wwa 1961; *Antologia lit. sowiżralskiej XVI i XVII w.* Oprac. S. Grzeszczuk. Wr. 1966 BN I, 186; toż wyd. nast. 1985; *Komedia rybałtowska nowa. Wstęp i komentarz A. Nowicka-Jeżowa.* Wwa 1988; *Teatr pol. Renesansu.* Oprac. J. Lewański. Wwa 1988.

OPRACOWANIA

NK 1 (1963).

T. SINKO: Nowocześni arystofancidzi. *Arystofanes. Mater. z Sesji Komitetu Nauk o Kulturze Antycznej PAN.* Wr. 1957. — *Dramat staropol.* T. 1. Wr. 1965. — S. GRZESZCZUK: Błażeńskie zwierciadło. Kr. 1970; toż wyd. poszerz. Kr. 1994. — L. SZCZERBICKA-ŚLĘK: Trzy wizerunki

Albertusa. *Acta Universitatis Wratislaviensis, Prace Lit.* 11–12 (1970). — S. GRZESZCZUK: Nobilitacja Albertusa. Wr. 1971. — J. LIPiŃSKI: Sztuka aktorska w Polsce 1500–1633. Wwa 1974. — S. GRZESZCZUK: Cyganeria sowiżralska. Wr. 1980.

I.T.

KOMIEROWSKI Józef
1813–1861

Urodzony 1813 w Sielcach (pow. Pułtusk), w zamożnej rodzinie szlacheckiej; syn Tomasza i Petroneli z Czarnowskich. Wziął udział w powstaniu listopadowym; ranny w bitwie pod Ostrołęką, dostał się do niewoli. Po uwolnieniu zamieszkał w Wąsewie koło Ostrołęki i gospodarował na roli, uczestnicząc jednocześnie w życiu kulturalnym Warszawy. Przeważnie brał żywy udział w ruchu konspiracyjnym, m.in. jako łącznik między ośrodkami krajowymi a Paryżem i Berlinem. Utrzymywał kontakty z Walentym Stefańskim i Związkiem Plebejuszy w Poznaniu. W 1846 K. przeprowadził w swoim majątku uwłaszczenie i oczyszczanie chłopów. W czasie licznych podróży do Niemiec, Francji, Włoch i Szwajcarii zbliżył się do kół emigracyjnych. W 1843 poznał Zygmunta Krasińskiego. Od 1846 szczególnie bliskie stosunki łączyły go z Juliuszem Słowackim, którego poznał w 1844, a w 1847–48 należał do ścisłego kręgu jego wielbicieli. Znajomość ta wywarła wpływ na twórczość K., zwłaszcza na dramat „Piekle i Ludzkość”, pisany w okresie, kiedy prowadził częste rozmowy ze Słowackim. On mu też napisał plan dalszych części utworu. Po śmierci Słowackiego K. kontaktował się z Adamem Mickiewiczem, a także pozostawał przez pewien czas pod wpływem Andrzeja Towiańskiego; zmianę poglądów na towianizm uzasadnił później w broszurze wydanej w Paryżu w 1856. Ożenił się w 1851 z Zofią Sobieską (krewną, a potem bratową Cypriana Norwida). Zmarł 12 października 1861 w Warszawie; pochowany na Cmentarzu Powązkowskim.

TWÓRCZOŚĆ

1. August z Kości. Dramat bez końca. Pozn. 1844. Niepodp.
2. Jawy. [Poezje]. Paryż 1845 [1846]. Dedyk.: Juliuszowi Słowackiemu jako dowód uwielbienia dla jego cnót. Podp.: J. Krajoski.
3. Pieśni dla braci. Pozn. 1846. Niepodp.
4. Polska za granicą i w Królestwie Kongresowym, tak zwanym Królestwie Polskim. Pozn. 1848. Niepodp.
5. Piekle i Ludzkość. Dramat w 3 odsłonach. Pozn. 1849 [1848]. Fragm. przedr.: w: J. Słowacki

cki: Dzieła wszystkie. T. 13 cz. 2. Oprac. Jarosław Maciejewski. Wr. 1963.

Podp.: N.N.

6. Oskarżyciel. [Poezje]. Paryż 1851.

Podp.: Krajoski.

7. Moje stosunki z Towiańskim i towiańczykami. Paryż 1856.

Niepodp.

Przekłady

8. W. Shakespeare: Dramata. Przekład z pierwotworu. T. 1–3. Wwa 1857–1858.

Tu: Hamlet, Romeo i Julia, Makbet, Wieczór Trzech Króli, Król Lear, Krotochwila z pomyłek, Król Ryszard III, Ukrócenie spornej, Kupiec wenecki, Wiele hałasu o nic. Niepodp.

Przedr. wierszy: *Zbiór poetów pol.* 2 (1961).

Listy do J.I. Kraszewskiego znajdują się w Bibl. Jagiel.; listy od J. Słowackiego ogł. M. Kridl: Listy J. Słowackiego. T. 3. Wwa 1915 i wyd. nast.

OPRACOWANIA

NK 8 (1969), 9 (1972); LP

Z. KOMIEROWSKA: Dziennik ... spisany w Paryżu w r. 1853. *Bluszcz* 1889 nr 1–6. — L. MÉYET: Słowacki i K. Wwa 1909 odb. ze *Sfinksy* 1908. — Jarosław MACIEJEWSKI: Słowacki w Wielkopolsce. Wr. 1955. — E. SAWRYMOWICZ: Kalendarz życia i twórczości J. Słowackiego. Wr. 1960. — Jarosław MACIEJEWSKI. *Pol. słownik biograf.* 13 (1967–1968). — J. BADECKI: Całowałem w rękę Mickiewicza. *Tyż. Ostrołęcki* 1985 nr 51/52. — A. KOWALCZYKOWA: K. ou le temps des prophètes. *Le prophétisme et le messianisme dans les lettres polonaises et françaises à l'époque romantique*. Varsovie 1986. — A. WITKOWSKA: Towiańczy. Wwa 1989.

W.A.-Sz.

KOMORNICKA Maria 1876–1949

Urodzona 25 lipca 1876 w Grabowie nad Pilicą; córka Augustyna Komornickiego i Anny z Dunin-Wąsowiczów. Dzieciństwo spędziła w majątku rodziców w Grabowie. Od 1889 mieszkała w Warszawie. Kształciła się w domu, nauczycielem jej był m.in. Piotr Chmielowski. Jako beletrystka debiutowała w 1892, ogłaszając w *Gazecie Warszawskiej* opowiadanie „Z życia nędzarza” (nr 11–17). Działalność krytycznoliteracką rozpoczęła rozprawką „Zamiast wstępu”, włączoną w 1894 do „Szkiców”. Od września 1894 do lutego 1895 studiowała w Cambridge. Wspomnienia z tego okresu zawarła w cyklu artykułów „Raj młodzieży”, ogłoszonych w *Przeglądzie Pedagogicznym* 1896 nr 5–24. Po powrocie do Warszawy współpracowała z *Głosem* (1897–1901) i

krakowskim *Życiem* (1897–98). Więzy przyjaźni łączyły ją z Wacławem Nalkowskim i Cezarym Jellentą; wspólnie z nimi wydała książkę pt. „Forpoczty”. W 1898 wyszła za mąż za poetę Jana Lemańskiego, z którym w 1900 rozwiodła się. W 1901 rozpoczęła współpracę z *Chimerą*, trwającą do końca istnienia pisma (1907). Ogłaszała tu krytyki literackie i przekłady, używając m.in. pseudonimu Włast. W 1903 wyjechała za granicę, zwiedziła Niemcy, Belgię i Paryż, gdzie pojawił się pierwszy atak choroby umysłowej. W 1904 przebywała w sanatorium w Arcueil pod Paryżem. Latem 1905 wróciła do kraju, mieszkała w Grabowie i w Warszawie. W 1907 ponowiły się objawy choroby i do 1914 przebywała w zakładach dla nerwowo chorych. W 1914–45 mieszkała w rodzinnym Grabowie. Uważała się za mężczyznę i przyjęła imię i nazwisko Piotr Odmieniec Włast. Cały czas zajmowała się pracą literacką. Zmarła 8 marca 1949 w Iżabelinie pod Warszawą.

T W Ó R C Z O Ś Ć

1. Szkice. Wwa 1894.

2. Forpoczty. Książka zbior. Lw. 1895.

Współautorzy: W. Nalkowski, C. Jellenta.

Tu: Powrót ideałów; Przejściowi; Dlaczego; Liryka proza i wierszem. Przedr. w poz. 9.

3. Skrzywdzeni. Szkic dramatu w 3 a. *Przegląd Pozn.* 1895 nr 32–42.

Cz. 1 pt. Nowa kobieta. Wyst. Wwa 1906.

4. Baśnie. Psalmodie. [Poezje]. Wwa 1900. Przedr. w poz. 9.

5. Czarne płomienie. [Cykl 12 poematów]. *Chimera* 1901 t. 4. Przedr. w poz. 9.

6. Halszka. Powieść współczesna. *Głos* 1901 nr 1–15.

7. Biesy. [Poemat prozą]. Wwa 1903 odb. z *Chimery*. Przedr. w poz. 9.

8. Niebiografia. [Szkic z 1938]. Ogł. z rkpsu wraz z komentarzem pt. Głosy do „Niebiografii” J. Sosnowski. *Ogród* 1988 nr. 1.

Wybór utworów

9. Utwory poetyckie prozą i wierszem. Oprac. i wstęp: M. Podraza-Kwiatkowska. Kr. 1996.

Tu m.in.: Utwory z „Księgi poezji idyllicznej” [ogł. z rkpsu].

Przedr. wierszy: *Młoda Polska. Wybór poezji*. Oprac. T. Boy-Zeleński. Wyd. 2 Wr. 1947 BN I, 125; *Poetki Młodej Polski*. Oprac. J.Z. Jakubowski. Wwa 1963; *Zbiór poetów pol.* 5 (1967).

Przekłady

10. E. Lytton-Bulwer: Zanoni. Powieść z czasów rewolucji francuskiej. T. 1–3. Wwa 1906 *Bibl. Dzieł Wyborowych* nr 417–419.

Koresp. M.K. ogł. *Miscellanea z pogranicza XIX i XX w.* Wr. 1964 *Arch. Lit.* 8; Ponadto: listy do F. Jasińskiego znajdują się w Bibl. Czart. w Kr.; do M. Ševiča w Maticy Serbskiej w Nowym Sadzie.

OPRACOWANIA

NK 14 (1973); LP

W. WOLSKI: M.K. W: Wzloty na Parnas. S. 1. Wwa 1901. — [J. LORENTOWICZ] J.Lor. *Wielka enc. powsz. ilustr.* 37–38 (1904–1905). — *Miscellanea z pogranicza XIX i XX w.* Wr. 1965 *Arch. Lit.* 8 [tu: M. DERNAŁOWICZ: Bibliografia pism M.K.; A. KOMORNICKA: M.K. w swych listach i mojej pamięci; J. KOMORNICKI: List do S. Pigonia dot. M.K.; A. OSZACKI: Spowiedź niedorodzonej. Kilka uwag lekarza o psychice M.K.; S. PIGOŃ: Trzy świadectwa o M.K.]. — M. PODRAZA-KWIATKOWSKA. *Pol. słownik biogr.* 13 (1967–1968). — *TAŻ. Obraz lit. pol.* S. 5 t. 3 (1973). — W. HENDZEL: Zainteresowania krytycznoliterackie M.K. *Spr. Opol. Tow. Przyj. Nauk.* S. B 1974 nr 12. — M. DERNAŁOWICZ: Piotr Odmieniec Włast. *Twórczość* 1977 nr 3. — M. SPRUSIŃSKI. *Lit.* 1977 nr 14. — A. BARANOWSKA: Kraj modernistycznego cierpienia. Wwa 1981. — L. JAZUKIEWICZ-OSEŁKOWSKA: „Biesy” Dostojewskiego, Przybyszewskiego i Komornickiej. *Słowniki w świecie antynomii S. Przybyszewskiego.* Wr. 1981 — Z. MAJCHROWSKI: K. – której nie było. *Transgresje.* T. 2: *Odmienicy* Gdańsk 1982 s. 455–467. — M. RUSZCZYŃSKA: Poezja kobieca. W kręgu młodopolskich uwikłań i obsesji. *Krajobrazy* 1983 nr 1. — R. ZIMAND: Klucze do Marii PO.W: W: Wojna i spokój. Londyn 1984. — M. PODRAZA-KWIATKOWSKA: Tragiczna wolność. Uwagi na marginesie lektury M.K. W: *Sonnambulicy – dekadenci – herosi.* Kr. 1985 (prwdr. 1965). — I. KIEC: „Panie i ja”. *Myśli o losie M.K.* *Czas Kultury* 1990 nr 22/23. — K. KRALKOWSKA-GĄTKOWSKA: Dziwne miasto Eropolis. Obrazy i funkcje erotyki w tekstach M.K. *Eros, psyche, seks.* Kat. 1993. — M. PODRAZA-KWIATKOWSKA: Młodopolska femina. *Telesy* *Drugie* 1993 nr 4/5/6. — J. SOSNOWSKI: Cierpienie, zdziecinnienie, zbawienie. W: *Śmierć czarownicy!* Wwa 1993 (prwdr. 1990). — A. GÓRSKA: „Głupi Pietrek”. *Sycyna* 1995 nr 22. — M. JANION: Kobiety i duch inności. Wwa 1996 [tu: *Gdzie jest Lemańska ?!* (prwdr. 1982); M.K., in memoriam.]. — [Utworki poetyckie. Rec.:] E. IHNATOWICZ. *Nowe Książki* 1997 nr 8; M. KRASSOWSKI. *Wiad. Kult.* 1997 nr 11; LEKTOR. *Tyg. Powsz.* 1997 nr 10. — E. BONIECKI: Modernistyczny dramat ciała M.K. Wwa 1998. — K. KRALKOWSKA-GĄTKOWSKA: M.K. – uczennica Nietzsche. *Recepcja lit. i proces lit.* Kr. 1999.

W.A.-Sz.

KOMOROWSKI Bronisław 1847–1912

Urodzony w 1847 we Lwowie i tam ukończył studia techniczne. W 1866 debiutował we lwowskim *Tygodniku Naukowym i Literackim*. Współpracował z prasą lwowską, poznańską i warszawską jako publicysta, dramaturg i poeta. Ogłaszał m.in. w *Nowinach* fragmenty utworów dramatycznych

(1867–68), redagował w miesięczniku *Strzecha* kronikę literacką i artystyczną (1872–73), prowadził dział kroniki w *Gazecie Lwowskiej* (1873–95). Po przejściu na emeryturę pracował w biurach statystycznych lwowskiego magistratu. Pisał komedie obyczajowe oraz tragedie historyczne. Kilka z nich wystawił teatr lwowski. Zmarł 20 listopada 1912 we Lwowie; pochowany na Cmentarzu Łyczakowskim.

TWÓRCZOŚĆ

1. Po śmierci. Komedia w 1 a. wierszem. Lw. 1868.
2. Rejtan. Tragedia historyczna w 5 a. Lw. 1869.
3. Elekcja króla Michała. Komedia w 5 a. Wyst. Lw. 1872.
4. Krok, ostatni Arkony książę. Tragedia na tle dziejów Słowiańszczyzny Północnej, w 5 a. oryginalnie wierszem napisana. Wyst. i wyd. Lw. 1874.
5. Próba ognia. Komedia na tle wypadków współczesnych w 5 a. prozą. Lw. 1874.
6. Błędna gwiazda. Komedia w 5 a. wierszem na tle czasów stanisławowskich. Wiedeń 1883. Wyst. Lw. 1889.
7. Książowie Rożyńscy. Powieść poetycka na tle XVI stulecia. Lw. 1889.

Przekłady

8. F. Schlosser: Dzieje powszechnie. T. 4–7, 13, 15–22. Lw. 1874, 1876–1877.

OPRACOWANIA

NK 14 (1973).

Zbiór poetów pol. 3 (1962), 6 (1975). — S. SIEROTWIŃSKI. *Pol. słownik biogr.* 13 (1967–1968).

A.P.

KONARSKI Stanisław Hieronim 1700–1773

Imię chrzestne: Hieronim

Urodzony 30 września 1700 w Żarczyczach w Sandomierskiem; syn Jerzego, kasztelana zawichojskiego, i Heleny z Czerwińskich. Po śmierci matki (1701) i obraniu przez ojca stanu duchownego wychowywał się u wuja, Antoniego Czerwińskiego, miecznika inowrocławskiego. W 1709–15 uczył się w kolegium pijarskim w Piotrkowie, po jego ukończeniu wstąpił do pijarów (10 sierpnia), przyjmując imię Stanisława od św. Wawrzyńca (a s. Laurentio). Dwuletni nowicjat i roczne studium pedagogiczne odbył w Podolińcu, tamże w 1719 podjął studia filozoficzne i pracę nauczycielską. Od 1722 uczył przez cztery lata poetyki w kolegium w Warszawie; tu też od

1721 ogłaszał pierwsze swe utwory: łacińskie wiersze panegiryczne i mowy, które później przytaczał jako przykłady złego smaku. W 1725–27, przy finansowym poparciu swego ciotecznego wuja, biskupa poznańskiego, Jana Tarty, studiował w Rzymie w Collegium Nasarenum i w Sapienzy, po czym wykładal przez dwa lata retorykę i poetykę w Collegium Nasarenum. W 1729 udał się w dalszą podróż edukacyjną do Paryża. Wróciwszy do kraju w 1730, za namową Józefa Andrzeja Załuskiego podjął pracę nad historią prawa i zbieraniem dokumentów do edycji *Volumina legum*. Jako klient i krewny wojewody lubelskiego, J. Tarty, zbliżył się do Stanisława Poniatowskiego i wystąpił z jego polityczną apologią. W czasie bezkrólewia popierał wraz z nimi kandydaturę Stanisława Leszczyńskiego, uczestniczył w poczynaniach dyplomatycznych J. Tarty i generalności konfederacji dzikowskiej, w 1735–36 był sekretarzem poselstwa Jerzego Ożarowskiego do Wersalu. W 1736/37 uczył humaniorów, nauk politycznych i języków obcych w seminarium pijarskim w Krakowie, gdzie powołany został na II asystenta polskiej prowincji pijarskiej. W 1737/38 był profesorem w seminarium w Rzeszowie, następnie przebywał w domu zakonnym w Radomiu. W 1739 zajęty był różnymi poręczeniami politycznymi J. Tarty na Rusi i Podolu, a powołany na urząd I asystenta prowincji — wizytowaniem domów zakonnych. W maju 1740 objął rektorstwo kolegium warszawskiego, a od jesieni tego roku kierował zorganizowanym przez siebie na polecenie władz, wzorowanym na rzymskim Collegium Nasarenum, Collegium Nobilium. Jako I asystent objął w 1741, po śmierci prowincjała Józefa Jastrzębskiego, urząd prowincjałski, uzyskując na początku 1742 jego zatwierdzenie. W kwietniu i maju uczestniczył w generalnej kapitule zakonnej w Rzymie, a po powrocie zdał urząd prowincjała swemu starszemu bratu, Ignacemu, i poświęcił się sprawom reformy nauczania w polskiej prowincji zakonnej, oraz budowie nowego gmachu dla warszawskiego Collegium Nobilium (1743–54), którego był regensem, a od 1754 do 1756 — rektorem. W 1745 ciężko zachorował; w 1746 leczył się w Plombières w Lotaryngii. W 1747 bawił w Paryżu i w Lunéville. W 1749–50 zabięwał w Rzymie o poparcie dla swych planów reformy szkolnictwa, którym przeciwny był aktualny (od 1746) prowincjał polski, Walenty Kamiński, i uzyskał nominację na wizytatora apostolskiego od przychylnego mu Cypriana Komorowskiego. Ten spowodował usunięcie Kamińskiego z urzędu prowincjała i przyjęcie przez kapitułę prowincjonalną ułożonych przez K. „Ordinationes”, zatwierdzonych przy następnej wizycie K. w Rzymie (1753–54) przez Benedykta XIV (brewe z 15 lutego 1754). W czasie jednego z pobytów rzymskich został członkiem Akademii Arkadyjskiej (pod imieniem Florisio Cilleniense).

Okolo 1754 zbliżył się do Jana Klemansa Branickiego i skupionych wokół niego profrancuskich „patriotów”. Nieco później wziął czynny udział w kampanii pisarskiej o reformę ustrojową Rzeczypospolitej. W 1765–67 był ponownie I asystentem prowincji polskiej. W 1766 *Monitor* ogłosił łaciński przekład K. ody Józefa Kobrańskiego i cytował jego pisma. W 1767–68 K. uczestniczył w pisarskiej kampanii antydysydenckiej, w 1769–70 za prokrólewskie stanowisko wyrażone w broszurze „O religii poczciwych ludzi” pociągnięty został przez sprzyjającego konfederatom nuncjusza Angela Marię Duriniego przed forum kongregacji rzymskiej. W 1771 otrzymał od Stanisława Augusta medal honorowy z napisem „Sapere auro”. Po zamachu na króla wystąpił z ostrym napiętnowaniem królóbójców i „fanatyzmu”. Od wiosny 1772 chorował obłóźnie. Zmarł 3 sierpnia 1773 w Warszawie; najpierw pochowany w kościele pijarskim przy ul. Długiej, a po zamianie kościoła na cerkiew (1834) zwłoki K. pogrzebano skrycie pod drogą na Cmentarzu Powązkowskim.

T W Ó R C Z O Ś Ć

1. In numerum Divinae Matris B.V. Mariae Elegiarum libri III. Wwa 1724.
2. Kazanie na pogrzebie ... Józefa ... Sapiemy miane w kościele ... XX. Misjonarzy w Warszawie die 28 Junii 1732. Wwa 1732.
3. Rozmowa pewnego ziemianina ze swoim sąsiadem o teraźniejszych okolicznościach. Cz. 1–3, [Wwa] 1733; też [Lipsk] 1733 (anonym.). Przedr. fragm. w poz. 37, 38 t. 1.
4. Consona et conscientiosa circa imminente, utinam concordem neo-eligendi unius probi, prudentis et probati Poloniarum Regis inaugurationem animadversio. B.m. [1733].
5. Contra spiritus Germanici scripta anonyma Polonus sub tempus interregni. B.m. 1733.
6. Epistolae familiares sub tempus interregni. Cz. 1–2. B.m. 1733. Wyd. nast. oprac. M. Garbaczowa. Kielce 1995. Przekł. pol. wyboru: Listy poufne podczas bezkrólewia r. 1733. Wyd. w: poz. 37 (tłum. W. Konopczyński); poz. 38 t. 1 (tłum. W. Konopczyński i J. Nowak-Dłużewski).
7. Prawdziwe racje cudzoziemców oponujących się Stanisławowi [Leszczyńskiemu] i nad nimi krótkie refleksje. B.m. 1733.
8. Opposita penes se posita magis elucescunt. B.m. 1733.
9. Na skrypt wydany pt. Academia Vilnensis etc. respons... Wwa 1738.
10. Pismo na obronę nowo założonego kolegium pijarskiego. Wil. 1738.
11. Sacrae purpurae gratulatio ... Joanni ... Cardinali Lipski. Wwa 1738.

12. De emendandis eloquentiae vitis liber I. Wwa [1742].
Przekł. pol. wyboru w: poz. 38 t. 2 (tłum. J. Nowak-Dłużewski).
13. Grammatica ad usum iuventutis Scholarum Piarum. Wwa 1741 i nast., wyd. 9 Wil. 1797.
Przekł. pol.: Gramatyka łacińska... Wil. 1759 i wyd. nast., wyd. 17 Wil. 1826; wyd. zmien. Wwa 1829.
14. Oratio ad proceres Regni Poloniae, dum exstruendae convictus magni fabricae primus lapis poneretur. Wwa 1743.
15. Otto Tragedia w Warszawie in Collegio Privato Nobilium ... roku 1744 we dni zapustne reprezentowana. Wwa 1744.
Wg P. Corneille: Otto.
16. Wiersz do ... Marianny z Gozdzkich hrabiny Werbno Pawłowskiej. B.m. [1745].
17. Carmen in adventu ... Stanisłai I Regis Poloniae ... ad regiam Ludovici XV anno 1747. [Paryż] 1747. Wyd. nast. poz. 32.
Przekł. pol. w poz. 36 (tłum. U. Szostowicz).
18. Ordinationes visitationis apostolicae ... pro Provincia Polona ... Scholarum Piarum. Pars 4-5. [Wwa] 1753 (autorstwo zbiorowe, w większości K.).
Przekł. pol.: Ustawy szkolne. Tłum. W. Germain. Wyd. oprac. [z pewnymi opuszczeniami] S. Kot. Kr. 1925 *Bibl. Pol. Pisarzy Pedagog.* 1. Wyd. nast. w poz. 39 pt. Ordynacje wizytacji apostolskiej... (przekł. popr. przez M. Stokowską); fragm. przedr. *Oświeceni o literaturze*. Wwa 1993.
19. De viro honesto et bono cive... Wwa 1754.
Przekł. pol. w: poz. 38 t. 2 (tłum. J. Nowak-Dłużewski pt. Mowa o kształceniu człowieka uczciwego i dobrego obywatela); poz. 39 (tłum. L. Lichońska pt. Mowa jak od wczesnej młodości wychowywać uczciwego człowieka i dobrego obywatela).
20. Tragedia Epaminondy. Wyst. Wwa, Collegium Nobilium, 1756. Wyd. i wstęp oprac. F. Nowakowski. *Arch. do Dziejów Lit. i Oświaty w Polsce* 2 (1880) i odb. Wyd. 2 oprac. W. Kloss. Wwa 1923.
Wg D. Grif: De Epaminonda (?).
21. Rozmowa, na czym dobro i szczęście Rzeczypospolitej zalegało? ... Wwa 1757. Wyd. nast.: pt. O uszczęśliwieniu ojczyzny. W: A. Wiśniewski: Rozmowy w ciekawych i potrzebnych w filozoficznych i politycznych materiach... T. 1. Wwa 1760; w poz. 38 t. 2 (wg wyd. 2); poz. 39 (wg wyd. 1).
22. Dissertatio de principatu Curoniae et Smigalae. Wwa 1758.
23. In verba Salomonis ... ad Durandum ministerium Galliae ... Ode. Wwa 1759. Wyd. nast. w poz. 32.
Przekł. pol. w poz. 36 (tłum. U. Szostowicz).
24. O skutecznym rad sposobie albo o utrzymaniu ordynaryjnych sejmów. Cz. 1-4. Wwa 1760 [właśc. 1761]-1763. Wyd. nast.: Wwa 1923 (wyd. anastatyczne); w poz. 37 i 38 t. 1 (tu: wybór); *Abysmy o ojczyźnie naszej radzili*. Wwa 1984 (fragm).
Przekł. niem.: Wwa 1762.
25. Ad comitem Aranda principem virum optimatemque Hispaniae ... Ode. B.m. [1762]. Wyd. nast. w poz. 32.
Przekł. pol. w poz. 36 (tłum. U. Szostowicz).
26. Projekt do skutecznego utrzymania sejmów z obwarowaniem, aby chęć zysku, zawziętość, zemsta lub ambicja nie była sprężyną uknowania jakowej ustawy ku szkodzie dobra pospolitego. B.m. [1762].
27. Myśli na myśli, albo uwagi nad projektem pod tytułem: Myśli o niezawodnym utrzymaniu sejmów i liberi veto, z projektami na konwokację roku 1764. [Wwa 1764].
Polem. z broszurą W. Rzewuskiego, wyd. Wwa 1764 pt. jw.
28. De inscriptione regii numismatis suscepto sacro diademate sparsi ... Oratio. Wwa 1764.
29. In solenni die inaugurationis ... Stanisłai Augusti regis Poloniae. Cum Corona Regia Libertatis colloquium. B.m. [1764]. Wyd. nast. w poz. 32 i 35.
Przekł. pol. w poz. 36 (tłum. U. Szostowicz).
30. Stanisłao Augusto ... De sapiente rege ode. B.m. 1764. Wyd. nast. w poz. 32.
Przekł. pol. pt. Oda o mądrym królu; tłum. M. Eysymont. Wwa [1764]; W. Jakubowski. Wwa [1764]; O. Korotyński. Wwa. [1764]; U. Szostowicz w poz. 36 (tu: przedr. wszystkich w.w. przekł.); przedr. w poz. 38 t. 2.
31. De arte bene cogitandi ad artem dicendi bene necessaria. Cz. 1-3. Wwa 1767.
Przekł. pol. wyboru pt. O sztuce dobrego myślenia koniecznej do sztuki dobrej wymowy. Tłum. J. Nowak-Dłużewski. Wyd. w poz. 38 t. 2; fragm. w poz. 39.
32. Opera lyrica. [Wwa] 1767. Wyd. nast. oprac. E. Andraszek. Wwa 1826 (razem z wyd. poz. 35).
Przekł. pol. w poz. 36; przedr. wyboru w poz. 38 t. 2. - Ody wybrane tłum. W. Butrymowicz. *Spr. Dyr. Gimn. Św. Jacka w Kr.* 1902.
33. O religii poczciwych ludzi. Wwa [1769].
Wyd. nast. Kr. 1887 *Nowa Bibl. Uniwersalna*.
Wersja łac. zmien.: De religione honestorum hominum. Wwa 1771.
34. Boskiej Opatrzności dowód oczywisty, uwaga historyczna nad strasznym niebezpieczeństwem życia Najjaśniejszego Pana roku 1771, dnia 3 listopada. [Wwa 1771].
Fragm. przedr. w poz. 37.
Wersja łac.: Providentiae Divinae evidens argumentum, consideratio historica de summo Regis periculo 1771, 3 Novembris. [Wwa 1771].
35. Carmina posthuma. Wwa 1778. Wyd. nast. oprac. E. Andraszek, jw. poz. 32.
Przekł. pol.: w poz. 36, wybór przedr. w poz. 38 t. 2. - Ody wybrane tłum. W. Butrymowicz, jw. poz. 32.

Nadto parę pism K. wyd. z rękopisów: A. Theiner w: *Vetera monumenta Poloniae et Lithuaniae*. T. 4. Roma 1864; *Bibl. Ossol.* 1865. T. 6; w poz. 37.

Poza tym parę mniej ważnych z l. 1721–1725, o charakterze urzędowo-informacyjnym oraz o autorstwie niepewnym, jak też niewydane i niezachowane przekł. tragedii Woltera (Alzyra) i J. Racine'a (Atalia, Esther), podejmowane wspólnie z Augustynem Orłowskim w l. 1750–1751 dla potrzeb sceny Collegium Nobilium.

Wydania zbiorowe

36. Wiersze wszystkie z łacińskich na polskie przełożone. Wwa 1778 (wyd. oprac. U. Szostowicz). Tłumacze: U. Szostowicz, M. Eysymont, J. Jakliński, W. Jakubowski, F.D. Książnin, S. Konarski, O. Korotyński, I. Minasowicz, T. Nowaczyński, A.W. Rzewuski.

37. Wybór pism politycznych. Wyd. i wstęp oprac. W. Konopczyński. Kr. 1921 *BN I*, 35. Tu m.in.: prwdr. Listu pewnego Polaka do JW Duranta, ministra francuskiego, posłanego do dworu wiedeńskiego r. 1770.

38. Pisma wybrane. Wyd. oprac. J. Nowak-Dłużeński. Wstęp Z. Libera. T. 1–2. Wwa 1955.

39. Pisma pedagogiczne. Wyd. i wstęp oprac. Ł. Kurdybacha. Tłum. z łac.: W. Germain, I. Lichofska, M. Stokowska. Wr. 1959 *Bibl. Klasyków Pedagog.*

Prace edytorskie

40. Summarium privilegiorum, decretorum, testimoniorum etc. concernentium fundationem Vilnensem Scholarum Piarum. Wil. 1730.

41. Volumina legum. T. 1–2. Wwa 1732–1733. T. 1 pt. Leges, statuta, constitutiones, privilegia Regni Poloniae, Magni Ducatus Lithuaniae, omniumque provinciarum annexarum a Comitibus Visliciae a. 1347 celebratis usque ad ultima Regni Comitiae; t. 2 pt. Prawa, przywileje, konstytucje Królestwa Polskiego i WX. Litewskiego i wszystkich prowincji należących.

42. C.C. Sallustius: Opera omnia in usum iuventutis scholasticae. Wwa 1759.

Listy

43. 99 listów z 1732–1772. Wyd. W. Konopczyński w aneksie do: S.K. Wwa 1926.

44. Listy S.K. 1733–1771. Wyd. i wstęp oprac. J. Nowak-Dłużeński. Wwa 1962. (77 listów).

45. Korespondencja S.K. z wujem Janem Tarłą, wojewodą sandomierskim z l. 1738–1746. *Przew. Nauk. i Lit.* 1883. (51 listów).

Nadto listy K. w publikacjach rozproszonych, m.in.: E. Rabowicz: Z korespondencji K. z Litwą. *Miscellanea z doby Oświecenia*, 4. Wr. 1973 *Arch. Lit.* 18; J. Długosz: Nieznane listy S.K. i

dokumenty dotyczące jego działalności. *Ze skarbcza kultury* 25 (1974); R. Kaleta: Między nadzieją a zwątpieniem. (Nieznane listy S.K.). *Filologia e litteratura nei paesi slavi*. Roma 1990.

OPRACOWANIA

NK 5 (1967), 6/2 (1972); LP

E.K. DMOCHOWSKI: Wiadomość o życiu i pismach S.K. *Nowy Pam. Warsz.* 1803; przedr. w: *Pisma rozmaite*. T. 2. Wwa 1826. — J. BARTOSZEWICZ: *Dziela*. T. 8. Kr. 1880. — H. BIEGELEISEN: S.K. jako dyplomata. *Bibl. Warsz.* 1883. T. 4. — F. ŁAGOWSKI: K. jako reformator szkół publicznych. *Przegl. Pedagog.* 1884 nr 5/6 i odb. — TENZE: Collegium Nobilium. *Przegl. Pedagog.* 1887 nr 16–22, 1888 nr 3 i odb. — H. BIEGELEISEN: S.K. w procesie jezuitów z pijarami. *Muzeum* 1896. — S. BIEGANSKI: Konarszciana. Zbiór dokumentów odnoszących się do życia i działalności S.K. Z. I. Mikołów 1897. — H. WERNIC: S.K. Jego życie i działalność wychowawcza. Petersburg. 1900. — F. ŁAGOWSKI: *Enc. wych.* 6 (1902). — I. CHRZANOWSKI Okrucy literackie. Wwa 1903. — S. KRZEMIŃSKI: *Wielka enc. powsz. ilustr.* 37/38 (1905). — I. CHRZANOWSKI: Wielka reforma szkolna K. Wwa 1908 i wyd. nast. — M. JANIK: Z dziejów wymowy w XVIII w. *Pam. Lit.* 1910. — W. KONOPCZYŃSKI: Mrok i świt. Wwa 1911. — J. TRETIAK: S.K. jako poeta i filozof. *Księga pam. ku czci B. Orzechowicza*. T. 2. Lw. 1916. — A. BEDNAROWSKI: Horacy a „Opera lyrice” S.K. *Eos* 1923 i odb. — W. HAHN: Ks. S.K. jako reformator teatru szkolnego. *Epoka wielkiej reform.* Lw. 1923 i odb. — S. KOT: Reforma szkolna S.K. Kr. 1923. — F. MAJCHROWICZ: Wielka reforma szkolna ks. S.K. i Komisji Edukacji Narodowej. Lw. 1923. — W. KONOPCZYŃSKI: S.K. człowiek i dzieło. Wwa 1926. — WJ. ROSE: S.K. Reformer of Education in XVIIIth Century Poland. London 1929. — A. SZLAGOWSKI: Etyka w wychowaniu w świetle poglądów S.K. *Przegl. Pedagog.* 1931 dod. do nr 15, 16. — T. SINKO: Poezja nowolacińska w Polsce. *Dzieje lit. pięknej w Polsce PAU*. T. 1. Kr. 1935. — Sz. KONARSKI: Tradycja rodzinna i wyznaniowa S.K. *Mies. Heraldyczny* 1938 nr 5. — W. SZULC: Spory Akademii Wileńskiej z pijarami o wyłączne prawo na szkoły (1723–1753). *Ateneum Wil.* 1939 z. 1. — J. NOWAK-DŁUŻEWSKI: S.K. Wwa 1951; wyd. 2 Wwa 1989. — S. GRODZISKI: Poglądy S.K. na państwo i prawo w świetle wstępu do „Volumina legum”. *Czasop. Prawno-Hist.* 5 (1953). — M. PLEZIA: Dookoła reformy szkolnej S.K. (Studia klasyczne pijarów polskich). Lub. 1953. — T. MIKULSKI: Spotkania wrocławskie. Wr. 1954 i wyd. nast. — Ł. KURDYBACHA: Działalność pedagogiczna S.K. Wr. 1957. — B. SUCHODOLSKI: Studia z dziejów polskiej myśli filozoficznej i naukowej. Wr. 1958. — T. BIENKOWSKI: Antyk w szkolnym dramacie pijarskim w Polsce. *Meander* 1961 nr 6. — W. KONOPCZYŃSKI: Promieniowanie myśli politycznej ks. K. *Nasza Przyszłość* 15 (1962). — R. LESZCZYŃSKI: Z repertuaru teatru pijarskiego. *Prace Polon.* S. 19 (1963). — W. KONOPCZYŃSKI: Polscy pisarze polityczni XVIII w. (do Sejmu Czteroletniego). Wwa 1966. — R. ILLNICKA-MIODUCHOWA: Historia jako przedmiot nauczania w reformie szkolnej S.K. w świetle „Ordynacji wizytacji apostołskiej”. *Rocz. Nauk.-Dydakt. WSP w Kr.* 26 (1967). *Prace Hist.* 3. — W.M. GRABSKI: Nieznana akcja S.K. przeciwko jezuitom planom przechwycenia kontroli nad szkolnictwem pol. *Zesz. Nauk UL*. S. 1 z. 75 (1971) [z listami K.] — J. MICHAŁSKI: *Pol.*

słownik biogr. 13 (1967–1968); sprost. i uzup. *tamże* 15 (1970). — S. BUBA: Ks. S.K. 1700–1773 „Sapere ausus”. *Znak* 1972 nr 9; przedr. *Pijarzy w kulturze dawnej Polski* Kr. 1982. — Ł. KURDYBACHA: Reforma litewskich szkół pijarskich w r. 1762. *Rocz. do Dziejów Oświaty* 1972. — J. MICHAŁSKI: S.K. wobec sarmatyzmu i problemu europeizacji Polski. *Polska w świetle*. Wwa 1972. — WM. GRABSKI: S.K. – problem genetyzacji osobowości nowoczesnego reformatora. *Przegl. Hum.* 1974 z. 1. — M. PROSNAK: Z dziejów szkolnictwa i kultury muzycznej w Polsce XVIII w. (S.K. i jego dzieło). *Wych. Muzycz.* 1974. — P. BAŃKOWSKI: Dola, niedola i zawile drogi listów S.K. z l. 1725–1773. *Archeion* 63 (1975). — M. HIPNAROWICZ: Troska S.K. o język ojczysty. *Jęz. Pol.* 1975 nr 2. — R. ŻERAŃSKI: Psychologiczne założenia systemu wychowawczego ks. S.K. *Studia Philosophiae Christianae* 1975 nr 2. — J. BUBA: Rodowód Collegium Nobilium. *Nowożytna myśl nauk w szk. i księgozbiorach pol. Oświecenia*. Wr. 1976; przedr. *Pijarzy w kulturze dawnej Polski*. Kr. 1982. — M. KINOWSKA: Nowożytna myśl naukowa w zreformowanych szkołach pijarskich. *Nowożytna myśl nauk w szk. i księgozbiorach pol. Oświecenia*. Wr. 1976. — Z. KOPCZYŃSKA: Język a poezja. *Studia z dziejów świadomości językowej i literackiej Oświecenia i Romantyzmu*. Wr. 1976. — I. STASIEWICZ-JASUKOWA: Człowiek i obywatel w piśmiennictwie naukowym i podręcznikach polskiego Oświecenia. Wr. 1979. — M. KINOWSKA: Udział nauczycieli Collegium Nobilium w życiu umysłowym polskiego Oświecenia. *Studia i Mater z Dziejów Nauki Pol.* S.A z. 15 (1980). — M. GARBACZOWA: Łacińska twórczość pisarzy polskiego Oświecenia. (Zagadnienia wstępne). Kielce 1982. — M. MURAWIEC. *Słownik pol. teologów katol.* 2 (1982). — B. WOLSKA: Poezja polityczna czasów pierwszego rozbioru i Sejmu Delegacyjnego, 1772–1775. Wr. 1982. — W. KOZŁOWSKA: „Orto” Corneille’a w adaptacji S.K. *Zesz. Nauk. Wyzd. Hum. UG Prace Hist.-Lit.* z. 8–9: *Studia nad Oświeceniem* 1985. — S. ROSPOND: Kościół w dziejach języka polskiego. Wr. 1985. — M. GARBACZOWA: Poezja łacińska w Polsce doby Oświecenia. Wr. 1986. — Z. LIBERA: S.K. Wiek Oświecony. *Studia i szkice z dziejów literatury i kultury pol. XVIII i pocz. XIX w.* Wwa 1986. — J. JARZECKA: Obraz życia umysłowego doby saskiej w świetle wybranych czasopism naukowych (1710–1762). Wwa 1987. — T. KOSTKIEWICZOWA: O sposobach perswazji w prozie publicystycznej pol. Oświecenia. *Pam. Lit.* 1987 z. 3; przedr. w: *Oświecenie. Próg naszej świadomości*. Wwa 1992. — S. KOT: Polska Złotego Wieku a Europa. Wwa 1987. — Z. KOPCZYŃSKA, L. PSZCZOŁOWSKA: Les idées linguistiques et stylistiques des lumières polonaises et la développement des formes littéraires. *Les Lumières en Pologne et en Hongrie*. Budapest 1988. — J. BUDZYŃSKI: Horacjanizm w polsko-łacińskiej liryce oświeceniowej XVIII w. *Wiek Oświecenia* 7 (1989). — M. GARBACZOWA: Antyk w lirykach S.K. *Tamże*. — TAŻ: Pisarze regionu świętokrzyskiego. Kielce 1990. — E. SARNOWSKA-TEMERIUŠ, T. KOSTKIEWICZOWA: Krytyka literacka w Polsce w XVI i XVII w. oraz w epoce Oświecenia. Wr. 1990. — S. GRACIOTTI: Echa włoskie w działalności teatynów i pijarów w Polsce XVIII w. W: *Od Renesansu do Oświecenia*. T. 2. Wwa 1991. — Z. GOLIŃSKI: S.K. (1700–1773). *Pisarze pol. Oświecenia*. T. 1. Wwa 1992 [z tekstami]. — J. DYGDALA: Wokół „Epistolarum familiarum” S.K. z 1733 r. *Wiek Oświecenia* 9 (1993). — B. JEDYNAK: Obyczaj społecznościi obywatelskiej w pismach S.K. *Annales UMCS Sectio FF* vol. 11 (1993). — R. STĘPIEŃ:

ks. S.K. w opinii niektórych współczesnych mu Polaków. *Acta Universitatis Wratislaviensis*. 93 (1993). — *Wkład pijarów do nauki i kultury w Pol. XVII–XIX w.* Wwa 1993 [tu m.in.: Z. GOLIŃSKI: K. – Krasicki. Spotkania]. — J. DYGDALA: Dwaj pijarzy Konarscy. Z tajemnic publicystyki politycznej bezkrólestwa 1733 r. *Kwart. Hist.* 1994 nr 1. — S. JANECEK: Oświecenie chrześcijańskie. Z dziejów polskiej kultury filozoficznej. Lubl. 1994. — R. MAĆCZYŃSKI: Konterfekt S.K. ze szkiecem architektonicznym. *Kron. Zamkowa* 1995 nr 1. — M. GARBACZOWA: S.K. jako poeta. *Kieleckie Studia Filol.* 9 (1996). — E. MALICKI: Religijne wychowanie młodzieży w działalności S. K. Kr. 1996. — R. MAĆCZYŃSKI: Jeszcze o wizerunkach S. K. *Kron. Zamkowa* 1996 nr 1. — I. KADULSKA. *Patrimoine littéraire européen*. T. 10 (Bruxelles 1998).

E. A.

KONCZYŃSKI Tadeusz 1875–1944

Urodzony 19 marca 1875 w Krakowie; syn Władysława, urzędnika, uczestnika powstania 1863, i Franciszki z Dobczyńskich. W 1894 ukończył Gimnazjum św. Anny i do 1899 studiował na wydziale filozoficznym Uniwersytetu Jagiellońskiego. Debiutował jako poeta w 1895 cyklem czterech sonetów pt. „Na nowych falach...” (*Ateneum* t. 4) oraz wierszem „Dytramb” (1895 t. 1). W tym czasie rozpoczął też twórczość dramatopisarską. Debiutem scenicznym K. był dramat w pięciu aktach „Z burz życia”, wystawiony (1898) przez Michała Wołowskiego w Łodzi. Również w tym roku ogłosił pierwsze prace krytyczne „Gabriel d’Annunzio” (*Słowo Polskie* 1898 nr 37) i „Henryk Ibsen” (nr 84, 91, 98). W 1899 uzyskał stopień doktora na Uniwersytecie Jagiellońskim za pracę „Józef Szujski jako teoretyk i jako twórca dramatyczny”, opublikowaną w *Ateneum* (1900 t.1) oraz w *Przeglądzie Polskim* (1899/1900 t.3). Uznanie i rozgłos zyskał dramatem „Otchłań”, wystawionym w 1900 w Warszawie, Krakowie i Łodzi. Około 1901 otrzymał stypendium Wydziału Krajowego we Lwowie i wyjechał na dalsze studia do Londynu dla poznania języka i literatury angielskiej oraz skandynawskiej. Po powrocie w 1903 do Krakowa podjął na nowo działalność literacką. Ogłaszał dramaty i powieści, współpracował z wieloma czasopismami jako krytyk i recenzent teatralny, m.in. z lwowskim *Słowem Polskim* i krakowską *Nową Reformą* (1903–16). W 1906–14 mieszkał w Warszawie, gdzie stale współpracował z *Bluszczem*, *Kurierem Warszawskim*, *Tygodnikiem Ilustrowanym*. W 1914 wyjechał do Krakowa i do końca 1918 związany z *Ilustrowanym Kurierem Codziennym*, był redaktorem odpowiedzialnym pisma. Ogłaszał felietony i opowiadania w dzienniku *Naprzód*. Pełnił także obowiązki dyrektora Teatru Ludowego w Krakowie (1915–16). W 1919 przeniósł się do Warszawy i mieszkał tu do końca życia, uczestnicząc w życiu

kulturalnym stolicy. W 1920 sprawował dyrekcję Teatru Dramatycznego, a w 1926 Teatru im. Fredry. W 1921–28 wydawał gazetę plakatową *Strażnica Polska*, w 1924–32 redagował gazetę *Unia*, przekształconą następnie w dziennik *Nouva Polska*. Dla potrzeb teatru pisał wiele utworów dramatycznych, dokonywał przeróbek teatralnych powieści, tłumaczył komedie (m.in. George'a Bernarda Shaw). Pisał też sensacyjne romanse „z życia wyższych sfer”. Był członkiem Towarzystwa Literatów i Dziennikarzy Polskich w Warszawie. Żoną jego była Anna z Lipnic. Zmarł 13 sierpnia 1944 w Miedzeszynie pod Warszawą.

T W Ó R C Z O Ś Ć

1. Z burz życia. Dramat w 5 a. Wyst. Łódź 1898, Pozn. 1899.
2. Otchłań. Dramat w 4 a. Wyst. Wwa, Kr., Łódź 1900. Wyd. Kr. 1903. Wyd. nowe Kr. 1907.
3. Kajetan Orug. Dramat w 4 a. Wyst. Wwa 1901. Wyd. Kr. 1902. Wyd. nowe Kr. 1907.
4. Śladem tęsknoty. Powieść. Wwa 1902. Wyd. nast. Wwa [1911]; Wwa 1921.
5. Błędne ognie. Dramat w 4 a. Wyst. Wwa 1903.
6. Pożłaczana głowa. Komedja w 3 a. Wyst. Lw., Kr. 1905, Pozn. 1906 (pt. Na wulkanie).
7. Nad głębiami. Powieść. Powst. 1906. Wyd. Kr. 1907. Wyd. nast. m.in.: wyd. 3 Kr. 1917; wyd. 4 [przed 1938].
8. Pielgrzymi. Dramat w 3 a. Powst. 1906. Wyd. Wwa 1910.
9. Białe pawie. Komedja w 3 a. Wyst. Kr. 1908. Wyd. Wwa 1909. Wyd. 2 [przed 1918].
10. Głód szczęścia. Powieść. Kr. 1909. Wyd. nast. m.in. wyd. 5 Wwa 1931.
11. Srebrne szczyty. Powieść dramatyczna. Wyst. Wwa, Wil., Pozn., Kr., Lw. 1910. Wyd. Wwa 1910.
12. Wyspa smutku. [Opowiadania]. Wwa 1910.
13. Demostenes. Tragedja w 5 a. Wyst. Wil. 1911. Wyd. Kr. 1911.
14. Straceńcy. Sztuka w 4 a. Wyst. Wwa, Lw. 1911. Wyd. Wwa [1912]. Wyd. 2 Wwa [1912]. Por. poz. 31. III nagroda na konkursie Teatrów Rządowych Warszawskich w 1911. Przekł. niem. 1918.
15. Zawrotne drogi. Powieść współczesna. Wwa 1912.
16. Ginąca Jerozolima. Szkice powieściowe. Wwa 1913.
17. Modna choroba. Krotoczwila w 1 a. Wwa [1913].
18. Królowa Lilijka. Baśń w 5 a. Wyst. Lw. 1913 (pt. Złote widma), Kr. 1914 (pt. Panieńskie Skały). Wyd. Wwa 1914. Przekł. ros. 1914.
19. Ostatnia godzina. Powieść fantastyczna. Wwa 1913. Wyd. 2 Wwa 1921 (pt. Koniec świata); wyd. 3 [przed 1938]. Przekł. czes. 1920.
20. Pani Bella. Komedja w 4 a. Wyst. Lw., Kr., Wwa 1913. Wyd. Wwa 1913. Przekł. ros. 1914.
21. Wieża ratunku. Powieść fantastyczna dla młodzieży. Wwa 1913.
22. Bunt. Powieść współczesna. Wwa 1914.
23. Car Aleksander I. Sztuka w 5 obrazach (według powieści D. Mereżkowskiego). Wyst. Kr. 1914.
24. Zaklęty pałac. Baśń w 5 a. Wyst. Kr. 1915. Podp. Roman Offmański.
25. Dzieci kapitana Granta. (Wg powieści J. Verne'a). Wyst. Kr. 1915. Podp. Roman Offmański.
26. Podziemna Rosja. Sztuka w 5 a. (Według dramatu K. Tietmajera: Rewolucja). Wyst. Kr. 1915.
27. Powrót wiosny. Komedja w 4 a. Wyst. i wyd. Kr. 1916.
28. Śmiertelny bieg. Romans współczesny. Powst. 1916. Wyd. [Kr. 1917]. Wyd. nast. m.in. wyd. 5 [przed 1938]. Przekł. czes. 1919.
29. Jej romans. Powieść współczesna. Kr. 1917. Wyd. nast. Wwa 1920.
30. Maria Leszczyńska. Dramat historyczny w 5 a. Wyst. Kr. 1918. Wyd. Kr. [1917].
31. Płomienie. Powieść. Kr. 1917. Przeróbka powieściowa poz. 14.
32. Raj odzyskany. Powieść. Pozn. 1917. Wyd. nast.: Wwa 1921; Wwa 1931. Przeróbka sceniczna zob. poz. 34.
33. Błaski miłości. Powieść. Powst. 1919. Wyd. osob. Wwa 1926. Wyd. nast.: wyd. 3 [przed 1938].
34. Wyrnany Eros. Komedja w 4 a. Wyst. Kr. 1919. Niedruk. Przeróbka powieści: Raj odzyskany, poz. 32.
35. Dom Magdaleny. Powieść. Powst. przed 1923. Wyd. Wwa 1924. Wyd. nast.: wyd. 2 [przed 1928]. Przeróbka sceniczna zob. poz. 36.
36. Dom Magdaleny. Sztuka w 4 a. Wyst. Wwa, Kr., Pozn., Lw. 1923. Niedruk. Przeróbka powieści, zob. poz. 35.
37. Emilia Plater. Dramat historyczny w 3 a. z prologiem. Wyst. Wwa 1933. Wyd. Wwa [przed 1938].
38. Zburzenie Jerozolimy. Sztuka w 3 a. z prologiem. Wyst. Wwa 1933. Wyd. Wwa [b.r.].
39. Kobieta z innej planety. [Powieść]. Wwa 1938.
40. Dwie drobne dłonie. Powieść. Wwa 1939.
41. Tajemnica psychiki narodu polskiego. Genewa 1939. Książka wyd. w kilku jęz.

OPRACOWANIA

NK 14 (1973); LP

O. MISSUNA: *Warszawski pitaval literacki*. Wwa 1960.
— M. PIWIŃSKA: *Obraz lit. pol. S. 5 t. 2* (1967). —
M. CHOŁOCIŃSKA-MARSZALEK: *Pol. słownik biogr. 13*
(1967–1968). — *Słownik biogr. teatru pol.* Wwa 1973.

A.P.

KONDRATOWICZ Ludwik 1823–1862

Urodzony 29 września 1823 we wsi Smolhów na Białorusi, w rodzinie drobnej szlachty; syn Aleksandra, dzierżawcy niewielkich folwarków w dobrach Radziwiłłów; i Wiktorii ze Złotkowskich. W 1833–37 uczył się u dominikanów w Nieświeżu, w 1836–37 w szkole powiatowej w Nowogródku. W 1840–44 pracował jako kancelista w Zarządzie Ordynacji Radziwiłłowskiej w Nieświeżu. W 1844 ożenił się z Pauliną Mitraszewską i objął dzierżawę niewielkiego folwarku Załucze nad Niemnem. W tymże roku debiutował jako poeta, ogłaszając na łamach wileńskiego *Athenaeum* utwór pt. „Pocztilion. Gawęda gminna” (t. 6 s. 205–208, podp. N.N.). W Załuczu przebywał do końca 1852, zajmując się — obok gospodarowania — pracą literacką. Powstały wówczas utwory, które zdobyły uznanie krytyki i dużą popularność: pierwsza seria „Gawęd i rymów ulotnych”, gawęda szlachecka „Urodzony Jan Dębóróg” oraz „Przekłady poetów polsko-łacińskich XVI wieku”. Kontynuował współpracę z *Athenaeum* (1844–51), pisywał także do *Ondyny Druskienskich Źródeł* (1845), *Tygodnika Petersburskiego* (1845–51), *Pamiętnika Naukowo-Literackiego* (1849–50), *Biblioteki Warszawskiej* (1851–62). Od 1846 używał stale pseudonimu Władysław Syrokomla, przybranego od rodzinnego herbu. Pod koniec 1852 przeniósł się do Wilna, gdzie poznał Stanisława Moniuszkę, który skomponował muzykę do kilku jego utworów. W 1853 osiadł na nowej dzierżawie we wsi Borejkowszczyzna pod Wilnem. Rozwinął wówczas szczególnie intensywną pracę literacką: pisał poezje, dramaty, dokonywał przekładów. Współpracował z licznymi czasopismami: *Gazetą Warszawską* (1853–58), *Kroniką Wiadomości Krajowych i Zagranicznych* (1856–58), *Dziennikiem Literackim* (1856–60), *Tełą Wileńską* (1857–58), *Kurierem Wileńskim* (1860–62, od 1861 współredaktor; prowadził działy „Przegląd Literacki”, „Przegląd miejscowy”). Od 1856 odwiedzał kilkakrotnie Warszawę, nawiązując kontakty z tamtejszym środowiskiem literackim i teatralnym. W 1858 odbył dłuższą podróż po Wielkopolsce, przebywał w Poznaniu, odwiedził także Wrocław i Kraków. Podróż ta znalazła odbicie w utworach „Wrażenia piel-

grzyma” oraz „Podróż swojaka po swojszczyźnie”. Od 1860 mieszkał w Wilnie. W kwietniu 1861 na wieść o manifestacjach wolnościowych wybrał się do Warszawy. W trakcie podróży wygłaszał patriotyczne przemówienia (w Łomży i w Suwałkach), co spowodowało, że w drodze powrotnej został aresztowany. Przez kilka tygodni był więziony w Cytadeli wileńskiej; ze względu na stan zdrowia pierwotną karę zesłania zamieniono na przymusowy pobyt w Borejkowszczyźnie. W lutym 1862 zamieszkał ponownie w Wilnie i tam zmarł 15 września 1862; pochowany na Cmentarzu na Rossie.

T W Ó R C Z O Ś Ć

1. Powieści społeczne. Powieść pierwsza. Rywale. Powieść druga. Stary kawaler. *Athenaeum* 1846 t. 5 s. 77–168.

2. Urodzony Jan Dębóróg, dzieje jego rodu, głowy i serca, przez niego samego opowiadane, a rytmem spisane przez... Powst. 1847–50. Wyd. Petersb. i Mohylew 1854. Wyd. nast. m.in.: wyd. 2 poprawne i powiększone Wil. 1855; z ilustr. E.M. Andriollego. Wwa 1880, reprint Wwa 1986; [fragm.] W: Urodzony Jan Dębóróg i inne gawędy szlacheckie. Wstęp i objaśnienia H. Galle. Wwa 1907 *Książki dla Wszystkich* nr 364; oprac. i posłowie J. Krzyżanowski. Wwa 1925 *Pisarze Pol. i Obcy* nr 8 (wraz z poz. 35); oprac. B. Wydzga. Łódź 1928 *Bibl. Klasyków Pol.* nr 6; z ilustr. E.M. Andriollego i przedmową Cz. Jankowskiego. Wil. 1928; oprac. M. Romankówna. Kr. 1947 *Bibl. Arcydziel Poezji i Prozy* nr 37 [wraz z wyborem liryki]. Trzydzieści wyd. do 1986. Przekł. ros. 1879.

3. Dzieje literatury w Polsce od pierwiastkowych do naszych czasów pokrótce opowiedział... T. 1–2. Wil. 1850–1852. Wyd. nast.: wyd. 2 dopełnione przypiskami (przez F.M. Sobieszczańskiego) pt. Dzieje literatury w Polsce od pierwiastkowych czasów do XVII wieku. T. 1–3. Wwa 1875 [1874]. Przekł. ros. 1860–1862.

4. Wędrowki po moich niegdyś okolicach. Wspomnienia, studia historyczne i obyczajowe. Wil. 1853.

5. Gawędy i rymy ulotne. Poczet I. Wwa 1853. Poczet nowy [2] – 6 Wil. 1854–1860. Wyd. nast. poczet 1–3 Wil. 1856–1862.

Tu m.in.: poczet 1: Pocztilion, Gawęda gminna; Lalka. Gawęda dziecinna; Zaścianek Podkowa. Gawęda szlachecka z 1812 roku; poczet nowy [2]: Lirnik wioskowy. Sielanka; O Zabłockim i mydle. Przypowieść szlachecka (wyd. osob. Wwa 1922); Kilka ustępów z gawędy historycznej pod tytułem „Kanonik przemyski” (fragm.; całość ogł. w poz. 50 t. 1); Parę wyjątków z muzycznej kantaty pod tytułem „Rok w pieśni” (wyd. osob.: wyd. 2 poprawne [z muzyką S. Moniuszki] Wil. 1862; tu wiersz. inc. „Po nocnej rosie...”); poczet 3: Kapral Terefera i kapitan Szeptentyna. Gawęda żołnierska (wyd. osob. Wwa 1921). Przekł. ros. 1878; poczet 4: Kęs chleba. Gawęda

z pól nadniemeńskich (wyd. osob. Wil. 1855. Dzieśięć wyd. do 1925); poczet 5: Fragmenta o Filipie z Konopi. Z notaty na okładce starego kalendarza, spisane rytmem; Trędzłowe. Gawęda ku szlacheckiemu zbudowaniu (wyd. osob. Wwa 1925). Ponadto w pocztach: 2, 3, 4, 5 przekł. z M. Lermontowa (Laik klasztorny. Wyd. osob. Lw. 1883), J.W. Goethego, N. Niekrasowa, A. Puszkina. Przekł. poszczególnych utworów: czes. 1883, franc. 1880, ros. 1879, 1911, 1953, węgier. 1951.

6. Dwie gawędy. Wil. 1854. Wyd. nast. m.in. Wwa 1925 (wraz z „Trędzłowe”, zob. poz. 5 poczet 5). Cztery wyd. do 1925.

Tu: Spowiedź pana Korsaka, chorążego połockiego. Gawęda; Pan Marek w piekle. Przypowieść szlachecka. Przekł.: czes. 1883, ros. 1857, 1911.

7. Dwie koronacje Sasów, Augusta II i Augusta III, królów polskich. Ze współczesnego rękopismu ogłosił z przedmową i kilku objaśnieniami. Wil. 1854.

8. Sen wieszczą. Opera we 3 a., do muzyki S. Moniuszki, podług francuskiego przerobienia. Wil. 1854.

9. Córka Piastów. Powieść wierszem z dziejów litewskich. Wyd. z muzyką S. Moniuszki. Wil. 1855. Wyd. nast. m.in. Złoczów [ok. 1923] *Bibl. Powsz.* nr 500 (wraz z poz. 19). Sześć wyd. do 1923.

10. Margier. Poemat z dziejów Litwy. Wil. 1855. Wyd. nast. m.in.: Pozn. 1870; Lw. – Złoczów [po 1923] *Bibl. Powsz.* nr 438. Sześć wyd. do 1923. Przekł.: czes. 1882, franc. 1880, ros. 1953.

Zachowany fragm. libretta operowego pt. Margier, napisanego dla S. Moniuszki, ogł. W. Korotyński w poz. 50 t. 4.

11. Chatka w lesie. Dziwactwo dramatyczne w 5 ustępach. Cz. 1–2. Wil. 1855–1856. Wyst. Wwa 1856. Wyd. nast. m.in. Lw.–Złoczów [ok. 1901] *Bibl. Powsz.* nr 378.

12. Ciesła. Gawęda ludowa. – Garść pszenna. Gawęda ludowa. Wwa 1856. Wyd. 2 Wil. 1857. Przekł. ros. 1911, 1953.

13. Hrabia na Wątorach. Krotowhwa wierszem z XVI wieku. Wyst. Wwa 1856. Wyd. Wil. 1856. Wyd. nast. Lw. [1881] *Bibl. Mrówki* t. 141; Lw. [1909] *Bibl. Powsz.* nr 745.

Przekł. ros. 1953.

14. Janko Cmentarnik. Gawęda ludowa. Wil. 1856. Wyd. nast. m.in.: Lw. 1879 *Bibl. Mrówki* t. 2; Wwa 1908 *Biblioteczka Uniw. Lud.* 76; Wwa 1925 *ju.* Jedenaście wyd. do 1925.

Przekł.: czes. 1874, 1885, niem. [b.d.], ros. 1879, 1904.

15. Wielki Czwartek. Obraz wioskowy. Wil. 1856. Wyd. nast. m.in.: Lw. 1880 *Bibl. Mrówki* t. 105; Wwa 1926 *Biblioteczka Uniw. Lud.* t. 95. Sześć wyd. do 1926.

Przekł. czes. 1866.

16. Zgon Acerna. Chwila z XVII wieku (1608 roku) [Poemat]. Wil. 1856. Wyd. nast. m.in.: Lw. 1880 *Bibl. Mrówki* t. 104; Złoczów [ok. 1913] *Bibl. Powsz.* nr 267. Cztery wyd. do 1913.

Utwór o Sebastianie Klonowicu.

17. Królewscy lutniści. Obrazek z przeszłości. Wil. 1857.

Przekł. ros. 1857.

18. Nocleg hetmański. Gawęda na tle historycznym. Wil. 1857. Wyd. nast.: Lw. [1881] *Bibl. Mrówki* t. 138; Lw. [1907] *Bibl. Powsz.* nr 617. Przekł. ros. 1879.

19. Stare wrota. Poemat. Wil. 1857. Wyd. nast.: Lw. [1885] *Bibl. Mrówki* t. 195; Lw. – Złoczów [ok. 1923] *Bibl. Powsz.* nr 500 (wraz z poz. 9).

20. Wycieczki po Litwie w promieniach od Wilna. T. 1–2. Wil. 1857–1860.

Przekł. litew. 1989.

21. Dni doroczne na Litwie. Szereg obrazków. Cz. 1: Nowy Rok; cz. 2: Mięsopest. Wil. i Dyneburg 1858.

22. Dni pokuty i Zmartwychwstania. Wil. 1858.

23. Dziennik podróży po Litwie i Żmudzi odbytej w roku 1856. T. 1–2. Wil. 1858.

24. Kasper Karliński. Dramat historyczny we 3 a. Wyst. Wil. 1858 (pt. Obrona Olsztyna). Wyd. Wil. 1858. Wyd. nast.: Lw. [1881] *Bibl. Mrówki* t. 140; Lw. [po 1923] *Bibl. Powsz.* nr 909.

25. Podróż swojaka po swojszczyźnie. Ogł. fragm. *Gaz. Codz.* 1858 nr 286–288. Całość wyd. i przedmowa: W. Korotyński. Wwa 1914.

26. Przyczynki do historii domowej w Polsce. (Samuel Korecki, Adam Tarło, Bogusław Radziwiłł). Wil. 1858.

27. Staropolskie roraty i dwie pomniejsze poezje. Wil. i Dyneburg 1858.

Przekł. ros. 1963.

28. Ułas. Sielanka bojowa z błot poleskich. Wil. 1858. Wyd. nast. m.in.: Lw. 1869 *Bibl. Mrówki* t. 13; oprac. L.S. Korotyński. Wwa 1907; oprac. S. Vrtel-Wierczyński. Wwa [1922] *Wielka Bibl.* nr 29; Złoczów [1924] *Bibl. Powsz.* nr 1035; Wwa 1931 *Biblioteczka Uniw. Lud.* 91. Dzieśięć wyd. do 1931. Przekł. czes. 1880, 1881.

29. Wiejscy politycy. Komedia we 3 a. wierszem. Wyst. Wwa 1858. Wyd. Wwa 1859 [1858]. Wyd. nast.: Lw. [1885] *Bibl. Mrówki* t. 192; Lw.–Złoczów [po 1923] *Bibl. Powsz.* nr 999.

30. Franciszek z Assisu. Kantata w 1 odsłonię. Ilustr. E. Andriolli. [Z muzyką S. Moniuszki]. Wil. 1859.

31. Marcin Studziński. Kartka z kroniki Wilna. Wil. 1859.

32. Moźnowładcy i sierota. (Zofia księżniczka Słucka). Dramat historyczny z XVII wieku w 4 a., 5 odsłonach. Wyst. i wyd. Wil. 1859. Wyd. nast. Lw. [1885] *Bibl. Mrówki* t. 194.

33. Starosta kopanicki – więzien w Sonnenburgu. Ustęp z pierwszych lat panowania Augusta III. Wil. 1859. Wyd. nast. Lw. [ok. 1882] *Bibl. Mrówki* t. 139. Przekł. ros. 1879.

34. Stella Fornarina. (Córka piekarza). Ustęp z życia Rafała. Mińsk 1859 [1858].

35. Szkolne czasy. Nowe opowiadanie Jana Dęboroga. Wil. 1859 [1858]. Wyd. nast. m.in.: Złoczów 1898 *Bibl. Powsz.* nr 191; oprac. J. Krzyżanowski. Wwa 1925 *Pisarze Pol. i Obcy* nr 8 (wraz z poz. 2); Wwa 1931 *Biblioteczka Uniw. Lud. i Młodzieży Szkolnej* 146. Dziesięć wyd. do 1931.

36. Natura wilka wyciąga z lasu. Monodramat wierszem. (Z dodaniem garstki nowych poezji). Wil. 1860. Wyst. Kr. 1865.

Tu m.in. wiersze: Śmierć słowika (przedr. w poz. 41. Przekł. ros. 1879, 1953); Stary zegar; Pajęczyna.

37. Wrażenia pielgrzyma po swojej ziemi. Poemat. I. Z Litwy do Wielkopolski. Wil. 1860.

38. Wyrok na Jana Kazimierza. Dramat historyczny w 4 a. Wwa 1860. Wyst. Lw. 1862. Wyd. nast. Lw. [1885] *Bibl. Mrówki* t. 193; Wwa 1906 *Skarbczyk Pol.* t. 8.

39. Niemen od źródeł do ujścia. 1. Monografia rzeki Niemna od jego źródeł do Kowna. 2. Pamiętnik podróży żeglarza litewską wiciną z Kowna do Królewca, zredagowany i przerobiony... Wil. 1861.

Przekł. litew. 1933.

40. Życie i pisma Ignacego Chodźki. Wil. 1861 odb. z *Kur. Wil.*

41. Poezje ostatniej godziny. Z przedmową J.I. Kraszewskiego. Wwa 1862.

Tu m.in.: Melodie z domu obłąkanych (przekł. ros. 1879, franc. 1965); Dziewicy wieczór; Księgarz uliczny (wyd. osob. Tor. 1978 druk bibliofilski).

42. Moje pamiętniki literackie. Ogł. fragm. W. Korotyński pt. Ułamki z pamiętników. *Gaz. Warsz.* 1870 nr 89–105.

Oprócz Stanisława Moniuszki melodie do wierszy K. komponowali: Wiktor Każyński, Faustyn Łopatyński, Ignacy Zaleski.

Przekłady

43. Przekłady poetów polsko-łacińskich epoki Zygmuntowej. T. 1–5. Wil. 1851; t. 6. Wwa 1852. T. 1: K. Janicki: Poemata (wyd. osob. Wil. 1848); t. 2: Rymy łacińskie J. Kochanowskiego (wyd. osob. Kr. 1882); t. 3: Ziemia Czerwonej Rusi (Roxolania). Poemat S. Klonowica (wyd. osob. Złoczów [1905] *Bibl. Powsz.* nr 17); t. 4–5: Poezje księdza M.K. Sarbiewskiego; t. 6: Dodatki i uzupełnienia. Tu m.in.: ed. oryginału łac. „Roxolanii” S. Klonowica.

44. P.J. Béranger: Piosenki. Wil. 1859.

Współtłum.: W. Korotyński.

45. K. Rylejew: Wojnarowski. Poemat rosyjski. Pozn. 1861. Wyd. nast.: Przekł. uzup. W. Słobodnik. Wstępem i komentarzem opatrzył I. Gomołicki. Wr. 1955 *BN* II, 98.

46. J. Mazuranić: Śmierć Agi Izmaela Czengisa. Poemat ... napisany po serbsku. Z czeskiego tłumaczenia Kolar. Wil. 1862. Wyd. nast. Lw. [1884] *Bibl. Mrówki* t. 23.

47. T. Szewczenko: Kobzarz. Z małoruskiego spolszczył ... Wil. 1863. Wyd. nast. Lw. [1883] *Bibl. Mrówki* t. 66.

Ponadto przekł. prac o tematyce hist.

Wydania zbiorowe i wybory

48. Pisma epiczne i dramatyczne. T. 1–9. Pozn. 1868.

49. Poemata rozmaite. Wyd. nowe. T. 1–2. Pozn. 1870.

50. Poezje. Wyd. zupełne na rzecz wdowy i sierot autora [wyd. W. Korotyński]. T. 1–10. Wwa 1872.

51. Wybór poezji. Wyd. nowe na rzecz wdowy i sierot autora. Wyd. W. Korotyński. T. 1–5. Wwa 1890.

52. Wybór pism. Wyboru dokonał F. Hoesick. Wwa 1900 *Bibl. Miniaturowa*. Wyd. 2 Wwa [ok. 1912]; reprint Wwa 1991.

53. Wybór pism. T. 1: Liryki i drobne gawędy. Oprac. T. Pini. Brody 1906 *Arcydziela Pol. i Obcych Pisarzy* nr 46.

54. Poezje. T. 1–6. Mikołów – Wwa 1908 *Nowa Bibl. Pisarzy Pol.* t. 13–18. Przedr. z niewielkimi zmianami, ze wstępem T. Lenartowicza. Mikołów 1922.

55. Wybór poezji. Oprac. H. Galle. Cz. 1–3. Wwa 1912–1913 *Książki dla Wszystkich* nr 578–580. Przedr. Wwa 1913 *Biblioteczka Nar.* nr 60, 70, 71.

56. Pieśni i gawędy. Wwa 1922.

57. Wybór poezji. Oprac. i wstęp F. Bielak. Kr. 1922 *BN* I, 54. Wyd. 2 zmien. Wr. 1970 w serii jw.

58. Wybór poezji. Oprac. S. Cywiński. T. 1–3. Wil. 1923.

59. Wiersze i gawędy. Wybór i oprac.: I. Korsak. Wstęp: J.W. Gomołicki. Wwa 1957.

60. Wybór poezji. Oprac. W. Kubacki. Wwa 1957. Wyd. 2 popr. Wwa 1961.

61. Poezje. Oprac. i wstęp: J. Rogoziński. Wwa 1974.

Ponadto kilka drobniejszych wyborów:

Przedr. wierszy: *Zbiór poetów pol.* 3 (1962).

Wybory utworów w przekładach

62. Izbrannyje stichotworienija. Moskwa 1879.

63. Vybrané básně. Z polského přeložil J. Nečas. Praha 1885.

64. Izbrannyje proizwiedienienija. Moskwa 1953.

65. Wybrane twory. Minsk 1966.

Rkpsy wierszy oraz koresp. znajdują się m.in. w *Bibl. Jagieli.*, *Bibl. Litew. Akademii Nauk* w Wil., *Bibl. PAN* w Kr., *Ossol.*

Fragm. listów do J.I. Kraszewskiego ogł.: adresat w 1863 (zob. OPRACOWANIA), *Księga pam. ... A. Mickiewicza*. T. 1. Wwa 1898, T. Pini w 1901 (zob. OPRACOWANIA); Listy do A. Marcinkowskiego (wraz z fragm. zawartej w nim autobiografii), K.W. Wójcickiego, J. Chęcińskiego, J. Bartoszewicza ogł. W. Kototyński: Syrokomla o sobie. Wwa 1896; do R. Podberskiego ogł. S. Tomkowicz: Przyczynek do biografii Syrokomli na podstawie autografów. *Tyż. Ilustr.* 1882 nr 315–318; do A. i P. Wilkońskich ogł. P. Wilkońska: Moje wspomnienia o życiu towarzyskim w Warszawie. Cz. 1. Pozn. 1871 i wyd. nast.: do W. Pola ogł. W. Pol (syn). *Przew. Nauk. i Lit.* 1913.

OPRACOWANIA

NK 8 (1969), 9 (1972); LP

L. SIEMIENSKI: Wioskowy sentymentalizm i naga rzeczywistość. Poematy Syrokomli i „Obrazki wiejskie” Wielogłowskiego. W: Kilka rysów z literatury i społeczeństwa od roku 1848–1858. Wwa 1859. — J.I. KRASZEWSKI: W Syrokomla (L.K.). Wwa 1863; przedr. w: Wybór pism. T. 10. Wwa 1894 [tu fragm. koresp.]. — A. TYSZYŃSKI: L.K. i jego poezje. W: Wizerunki polskie. Wwa 1875. — W. ZYNDRAM-KOŚCIAŁKOWSKA: W Syrokomla. Studium literackie. Wil. 1881. — W. SPASOWICZ: W Syrokomla. Studium literackie. Lw. 1881 [prwdr. 1876]. — J. HORAIN: Z życia poety. Wspomnienia o W. Syrokomli. Lw. 1886. — Cz. JANKOWSKI: Powiat Oszmiański. Materiały do dziejów ziemi i ludzi. Cz. 2. Petersb. 1897. — T. PINI: W. Syrokomla i jego utwory. Lw. 1901 [tu fragm. koresp. z J.I. Kraszewskim]. — A. DROGOSZEWSKI: W Syrokomla (1823–1862). Wwa 1905 odb. z *Bibl. Warsz.* — *Litwa i Ruś* 1912 t. 3 z. 2: Pamięci Syrokomli [zesz. specjalny, poświęcony L.K.]. — E. WINKLER: O „Lirniku wioskowym” W. Syrokomli, jego gawędach i piosenkach. Wwa 1913. — S. CYWIŃSKI: Syrokomla. Człowiek i twórczość. Wil. 1923. — S. DROGOSZEWSKI: *Wiek XIX. Sto lat myśli pol.* 9 (1923). — J. KRZYŻANOWSKI: Półdzieś setnej rocznicy urodzin Syrokomli. *Przegl. Warsz.* 1924 t. 3 s. 187–195. — M. ZDZIECHOWSKI: W Syrokomla. Pierwotek litewsko-białoruski w twórczości polskiej. Wil. 1924. — J. TRYPUĆKO: Język W. Syrokomli (L.K.). Przyczynek do dziejów polskiego języka literackiego w wieku XIX. T. 1–2. Uppsala 1955–1957. — W. RUDZIŃSKI: S. Moniuszko. Cz. 1–2. Kr. 1955–1961. — J. MOSDORF: Z dziejów przekładów polsko-łacińskich Syrokomli. *Meander* 1958 z. 12 i odb. — M. WITKOWSKI: Syrokomli wycieczka po swojszczyźnie. *Lit. przystanki nad Wartą*. Pozn. 1962. — W. KUBACKI: Gawęda o Syrokomli. W: *Poezja i proza*. Kr. 1966 [prwdr. 1957]. — M. GRABOWSKA: W.S. a twórczość poetki H. Heinego. *Przegl. Hum.* 1965 nr 4 i odb. — M. JANION: Romantyzm. Studia o ideach i stylu. Wwa 1969. — A. ABRAMOWICZ: Podróżnicy po przeszłości. Ww. 1970. — F. FORMALCZYK: Hardy lirnik wioskowy. Studium o K. – Syrokomli. Pozn. 1972. Wyd. 2. Pozn. 1979. — *Syrokomli w 150 rocznicę urodzin. Mater. z sesji popularnonauk.* Kr. 1974. [tu m.in.: M. INGLOT: Władysław Syrokomla obecność w teraźniejszości; J. BARTNICKA: Nieznane materiały do biografii Syrokomli (lata 1853–1857); M. ROMANKÓWNA: Źródła natchnień Władysława Syrokomli; K. CŹWIRKA: Spuścizna etnograficzna Władysława Syrokomli; A. MALDZIS: Władysław Syrokomla a literatura białoruska; M. RO-

MANKÓWNA: Sądy współczesnych i potomnych o Władysławie Syrokomli]. — K. CŹWIRKA: Słowa pra Syrokomli. Minsk 1975. — M. ROMANKÓWNA: W Syrokomla. Życie i twórczość. Kr. 1975. — M. STOLZMAN: Syrokomla i świat książek. *Roczn. Bibl.* 1979 z. 1. — W. WILCZYŃSKI: W Syrokomla i literatura rosyjska. Zielona Góra 1980. — Z. STOBERSKI: Między dawnymi i młodszymi laty. Polsko-litewskie związki literackie. Łódź 1981. — A. STOFF: Archetyp poety jako zagadnienie nauki o literaturze. *Acta UNC. Filol. Pol.* 1981 nr 19. — H. BURSZYŃSKA: J.I. Kraszewski o poetach i poczci polskiej. Kat. 1982. — J. HUSZCZA: Owidiusz na Polesiu. W: *Sęp Sybiru*. Łódź 1983. — U. MARCHEL: Lirnik wioskowy. Syrokomla u białorusko-polskim literaturnym uzajemdzajenniu. Minsk 1983. — M. STOLZMAN: O wileńskiej inteligencji międzypowstaniowej (1830–1863). *Inteligencja pol. XIX i XX w.* Wwa 1983. — A. BARTOSZEWSKI: „Zaścianek Podkowa” W. Syrokomli (Uwagi o problemach i poetyce). *Acta UNC. Filol. Pol.* 1985 nr 26. — U. MARCHEL: Białoruska spuścizna literacka W. Syrokomli. *Studia Polono-Slavica-Orientalia. Acta Litteraria* 1985 nr 9. — M. STOLZMAN: Teatralne wierszyki W. Syrokomli. *Pam. Teatr.* 1986 nr 2/3. — W. WILCZYŃSKI: Z polskowschodniosłowiańskiego pogranicza literackiego. Zielona Góra 1986. — B. LUBOSZ: W kleszczach dwuznaczności. W: *Opowieści o sławnych kochankach*. Kat. 1987. — M. STOLZMAN: Bogomodlica skrzydlaty. W: *Nigdy od ciebie miasto ... Dzieje kultury wileńskiej lat międzypowstaniowych (1832–1863)*. Olsztyn 1987. — L. PSZCZOŁOWSKA, D. URBAŃSKA: Wiersz polski. Tematyka i stylistyczna dystrybucja form polskiego wiersza w II połowie XIX wieku. *Słowiańska metryka porównawcza*. T. 3. Wr. 1988. — Cz. ZGORZELSKI: Gawędzarz szlachecki i „lirnik wioskowy”. W: *Zarysy i szkice literackie*. Wwa 1988. — U. MARCHEL: Wjazzczun sławy i woli. W. Syrokomlija. Minsk 1989. — J. ZIELAK: Litewski moczars. Syrokomlowy portret Margiera. *Prace Polon.* S. 46 (1990). — E. KIŚLAK: Poeta pogranicznych prowincji. O W. Syrokomli. *Przegl. Wschodni* 1991 nr 1. — J. ZIELAKOWA: Kochajmy się! Syrokomlowa wizja wieków średnich w „Córce Piaśnow” oraz interpretacja historii Polski i Litwy. *Prace Polon.* S. 47 (1991/1992). — Cz. ZGORZELSKI, A. BLUJNOWSKA: *Obraz lit. pol.* S. 3 t. 3 (1992). — M. JACKIEWICZ: *Poezje W. Syrokomli w przekładach litewskich*. W: *Literatura polska na Litwie XVI–XX*. Olsztyn 1993. — TENŻE: Dainy litewskie w twórczości poetyckiej W. Syrokomli. *Zesz. Nauk WSP w Olsztynie. Prace Filol.* 1995 z. 1. — F. FORMALCZYK: Pięćdziesiątka Syrokomli do Warszawy. *Romantycy i Warszawa*. Wwa 1996.

W.A.-Sz.

KONOPACKI Szymon
1790–1884

Urodzony 16 października 1790 w Wołodarcie na Ukrainie w rodzinie szlacheckiej; syn Prokopa i Ludwiki z Garbowski. W 1800–1809 kształcił się w kolegium pijarskim w Międzyrzeczu Koreckim oraz w Konwiktie dominikanów w Lubarze (pow. zwiąhelski). Od 1809 pracował w sądownictwie w Żytomierzu. W 1816 przybył do Warszawy i objął posadę sekretarza w komisji do uregulowania handlu i żeglugi. Nawiązał wówczas kontakty z warszawskim środowiskiem literackim, szczególnie bliskie stosunki

utrzymywał z Alojzym Felińskim. Debiutował w 1816 wierszami ogłoszonymi w *Tygodniku Wileńskim*, *Pamiętniku Warszawskim* (1816–19) oraz w *Pamiętniku Lwowskim* (1816–19). Wstąpił do loży masonskiej Braci Polaków Zjednoczonych, a po powrocie w 1817 na Wołyń — do żytomierskiej loży Ciemności Rozproszone. W 1820–23 pełnił funkcję prokuratora funduszów edukacyjnych Liceum Krzemienieckiego i przyczynił się do uporządkowania spraw finansowych zakładu. W 1826 ożenił się z Klementyną Łaźnińską. Dzierżawił kolejno kilka wsi: Romanówkę, Carówkę, Czczelówkę, Ożarówkę. Pełnił różne powiatowe urzędy szlacheckie (podkomorzego, prezesa izby cywilnej wołyńskiej, marszałka). Wycofał się z działalności publicznej, gospodarował w dziedzicznych Ławrynowcach — Stare Bejzimy (pow. zasławski), zajmując się jednocześnie pracą literacką. Współpracował z różnymi czasopismami, m.in. z *Dziennikiem Warszawskim* (1852–55), *Gazetą Warszawską* (1856–57). Niektóre wiersze K. zyskały sporą popularność, do kilku skomponował melodie Stanisław Moniuszko („Do pączka”, „Ustał wietrzyk”, „Przestroga matki”). Zajmował się również tłumaczeniem utworów George’a Gordona Byrona, Franciszka Fénelona, Salomona Gessnera, Wiktora Hugo, Jeana Baptiste’a Rousseau. Pod koniec życia rozpoczął pisać pamiętniki będące zwierciadłem życia szlachty, głównie wołyńskiej. Zmarł 25 maja 1884 w Ławrynowcach; pochowany w Zaslawiu przy kościele pod wezwaniem św. Józefa.

T W Ó R C Z O Ś Ć

1. Trzy krzyże pod Brykowem. Ballada. Krzemieniec 1823. Przedr. w poz. 2.
2. Poezje. Wil. 1841.
3. Święty Stanisław. Powieść poetyczna. Wil. 1842 odb. z *Athenaeum*.
4. Chronologia dziejów Królestwa Polskiego dla młodego pokolenia. T. 1–2. Żytomierz 1860. Wyd. 2 [poszerz.]. Pozn. 1878.
5. Pamiętniki z lat 1790–1816. T. 1–2. Z przedmową J.A. Świącickiego. Wwa 1899 *Bibl. Dzieł Wyborowych* nr 82, 92.
6. Moja druga młodość. Z niewydanych pamiętników ... 1816–1826. T. 1–2. Wwa 1900 *Bibl. Dzieł Wyborowych* nr 130–131.

Przedr. wierszy: *Zbiór poetów pol.* 1 (1959).

OPRACOWANIA

NK 8 (1969), 9 (1972).

T.J. STECKI: O życiu i pracach literackich S.K. *Tyg. Ilustr.* 1869 nr 94 [w nrze 100: Sprostowanie Sz.K.]. — [H. GAY] H.G. *Wielka enc. powsz. ilustr.* 38 (1905). — A. JOPEK. *Pol. słownik biogr.* 13 (1967–1968). — J. SASKI. *Słownik biogr. adwokatów pol.* T. 1. Wwa 1982.

KONOPNICKA Maria 1842–1910

Urodzona 23 maja 1842 w Suwałkach; córka Józefa Wasiłowskiego, prawnika, i Scholastyki z Turskich. W 1849 przeniosła się z rodzicami do Kalisza. Otrzymała staranne wykształcenie domowe, głównie pod kierunkiem ojca. W 1855/56 uczyła się na pensji sióstr sakramentek w Warszawie, gdzie była koleżanką Elizy Pawłowskiej (Orzeszkowej). Znajomość ta w latach późniejszych przerodziła się w przyjaźń. W 1862 poślubiła Jarosława Konopnickiego i zamieszkała w należącym do męża i jego rodziny majątku Bronowie koło Kalisza. W listopadzie 1863 wraz z zagrożonym aresztowaniem (za związki z powstańcami) mężem udała się na kilka miesięcy do Drezna. Debiutowała w 1870 ogłaszając w *Kaliszanie* (nr 37) wiersz „W zimowy poranek”. W 1872, po sprzedaży zadłużonego Bronowa, zamieszkała w dzierżawionym przez męża Gusinie. Ogłoszony w *Tygodniku Ilustrowanym* 1876 wiersz „Przygrywka”, oceniony życzliwie przez Henryka Sienkiewicza, stworzył przychylny klimat wokół jej twórczości. Nawiązała wówczas długotrwałą współpracę z *Bluszczem*, *Kłosami*, *Tygodnikiem Ilustrowanym*. W 1877 wraz z sześcioroim dzieci przybyła do Warszawy, korzystając z pomocy finansowej ojca. Po jego śmierci znalazła się w trudnych warunkach materialnych. Mimo to — po kilkumiesięcznym pobycie w Gusinie — zdecydowała się na separację z mężem i zamieszkała na stałe w Warszawie. Zarabkowała udzielając korepetycji. Uczestniczyła w działalności organizacji społecznych (m.in. Czytelni Naukowej dla Kobiet, Kobiecego Koła Oświaty Ludowej), opiekowała się więźniami. Zajmowała się też pracą literacką, ogłaszając wiersze, nowele, szkice krytyczne i artykuły w licznych czasopismach, m.in. w *Kurierze Codziennym* od 1879, od 1882 w petersburskim *Kraju*, *Dzienniku Poznańskim*, *Kurierze Warszawskim*. Wydane w wydawnictwie Orzeszkowej „Z przeszłości. Fragmenty dramatyczne” (1880) wywołały ostre ataki prasy konserwatywnej. W 1883 wyjechała do Włoch. Owocem tej podróży były ogłoszone w tymże roku w *Kłosach* i *Tygodniku Powszechnym* reportaże pt. „Wrażenia z podróży”. W 1884 podczas pobytu w Czechach poznała Jarosława Vrchlicky’ego, z którym przez wiele lat prowadziła literacką korespondencję. W 1884 objęła redakcję czasopisma dla kobiet *Świt*. Samodzielnie kierowała nim do czerwca 1885, potem (do końca marca 1886) stała na czele komitetu redakcyjnego. Kontynuowała też współpracę z licznymi pismami we wszystkich zaborach, m.in. z lwowską *Gazetą Narodową* (od 1885), warszawską *Gazetą Polską* (od 1887), *Kurierem Lwowskim* (od 1888), *Bibliotecką Warszawską* (od 1891). W 1890 wyjechała na dłużej za granicę. Przebywała w Austrii, w Niem-

W.A.-Sz.

czeh, Szwajcarii, Włoszech, krajach bałkańskich, we Francji. W 1892 odwiedziła we Florencji Teofila Lenartowicza, z którym wcześniej przez wiele lat korespondowała. Rezultatem spotkania był cykl wierszy „Echa florenckie”. Utrzymywała bliskie kontakty z krajem, wiele pisząc do licznych czasopism i dla wydawnictw. Współpracowała w dalszym ciągu z polskim ruchem kobiecym, z organizacjami społecznymi jak np. Macierz Szkolna, towarzystwa ludowe, komitety pomocy dla wywłaszczonej ludności Górnego Śląska i Wielkopolski, stowarzyszenia polskie na emigracji w Europie i Ameryce (była honorową członkinią Związku Polek w Stanach Zjednoczonych). W twórczości K. najważniejsze miejsce zajmowała problematyka społeczna, co zapewniło jej pozycję reprezentatywnej poetki okresu. Ważną część twórczości K. stanowi literatura dla dzieci pisana wierszem i prozą. Utwory o wysokich walorach artystycznych, w których autorka umiejętnie wczuwa się w psychikę dziecka i z powściągliwością posługuje się elementami dydaktycznymi, do dziś cieszą się dużą popularnością wśród czytelników. Inspirowały ilustratorów i malarzy (np. Michał Elwiro Andriolli, Stanisław Wyspiański), a także kompozytorów (Mieczysław Karłowicz, Władysław Żeleński, Feliks Nowowiejski); przekładane były na 25 języków; przedrukowywane wielokrotnie w czasopismach, antologiach, wydawnictwach zbiorowych, podręcznikach. W 1902 w Krakowie i Lwowie obchodzone uroczyste jubileusz 20-lecia pracy pisarskiej K. (zabroniony w zbiorze pruskim i rosyjskim). Jubilatka otrzymała jako dar od narodu dworek w Żarnowcu koło Krosna, gdzie mieszkała do końca życia; stąd odbywała częste podróże na południe Europy. Otrzymała również nagrodę fundacji Franciszka Kochmana za działalność literacką, a głównie za książkę „Mickiewicz, jego życie i duch”. W tymże roku uczestniczyła w organizowaniu protestu opinii światowej przeciw gwałtom pruskim we Wrześni, w 1908 protestowała przeciw pruskim ustawom wywłaszczeniowym. Jej patriotyczny wiersz „Rota” zdobył ogromną popularność. Zmarła 8 października 1910 w sanatorium we Lwowie; pochowana na Cmentarzu Łyczakowskim. W 1958 powstało Towarzystwo im. Konopnickiej, czuwające nad ochroną pamiętek po poetce, oraz inicjujące prace badawcze. W Żarnowcu (1957) i w Suwałkach (1973) powstały muzea K., w Suwałkach i w Warszawie wzniesiono jej pomniki.

T W Ó R C Z O Ś Ć

1. Z przeszłości. Fragmenty dramatyczne. Wil. 1881 [1880]. Wyd. nast.: wstęp i oprac.: M. Dobrowski. Wwa 1960. Przedr. w poz. 55 t. 7, 59 t. 6.
2. Poezje. Wwa 1881. Wyd. nast. z podtyt. Seria pierwsza: wyd. 2 Wwa 1883; wyd. 3 Wwa 1888; wyd. 4 Wwa 1896. Przedr. w poz. 32, 55, 59, 66.

Tu m.in. cykle: W górach; Obrazki (m.in.: Sobotni wieczór, Wolny najmita, Przed sądem).

3. Poezje. Seria druga. Wwa 1883. Przedr. w poz. 33, 56.

Tu wiersz: Slavus saltans oraz m.in. cykle: Noce letnie; Obrazki (m.in.: Jaś nie doczekał, Z szopką); Wieczorne pieśni (m.in.: A żebyś ty, jasne słonko); Na furjace (m.in.: A czemuż wy, chłodne rosy, Wsiadam ci ja w czarną rolę...; Świecą gwiazdy...); Z łak i pół (m.in.: Hej, mruga na mnie...; Kołysz mi się, kołysz...; Temu tylko pług a socha...; Chodziły tu Niemce...); Łzy i pieśni; Z daleka (m.in.: Wieczorny dzwon).

4. Imagina. [Poemat]. Powst. 1884–87. Wyd. z przedmową A. Grzymały-Siedleckiego. Wwa [1912]. Wyd. nast.: Wwa [1920]; wstęp: A. Kamińska, oprac. J. Bartnicka. Wwa 1980. Fragm. przedr. m.in. w poz.: 55 t. 2.

5. Wrażenia z podróży. Wwa 1984. Przedr. w poz. 72 t. 1.

6. Cztery nowele. Wwa 1888 [1887]. Przedr. w poz. 59 t. 1, poz. 72 t. 1.

Tu: Michał Duniak (przeł. ros. 1889); Wojciech Zapafa (wyd. osob. Wwa 1908, sześć wyd. do 1948, nagrodzona na konkursie *Kur. Codz.*, przeł. czes. 1883, franc. 1910, mongolski 1974, niem. 1984, serb.-chorw. 1885, ukr. 1974); Ultimus (przeł. czes. 1885, litew. 1932, ros. 1889); Pod prawem (wyd. osob. Lw. [1905], wyd. nast. oprac. L. Joachimowicz. Wwa 1951, przeł. czes. 1900, litew. 1910, niem. 1889).

7. Nad mogiłą. Pamięci J.I. Kraszewskiego. [Cz. 1–3]. Kr. 1887 [Cz. 4 inc.] Rozjęczał się, rozkołysał na Wawelu spiz... ogł. *Życie* 1887 nr 257 (pt. 18 kwietnia, przedr. w poz. 24, 28). Przedr. całości [cz. 1–4] w poz. 55 t. 3.

8. Poezje. Seria trzecia. Wwa 1887. Przedr. w poz. 32, 55.

Tu m.in. cykle: Piosenki i pieśni (m.in.: Poszłabym ja na kraj świata...; A jak poszedł król na wojnę...); Na palecie; Po rosie; Z chaty.

9. Wojna. Poemat do obrazów A. Grotgera. *Przeł. Lit. dod. Kraju* 1888 nr 4–29 z przerwami. Wyd. osob. Kr. [1913]. Przedr. w poz. 55 t. 5, poz. 84.

10. Moi znajomi. Wwa 1890. Wyd. 2 Wwa 1904. Przedr. w poz. 59 t. 2, poz. 69 t. 2.

Tu m.in.: Martwa natura (wyd. osob. [b.m.] 1946, wyd. nast.: wyd. 2 oprac. Z. Niesiołowska-Rothertova. Wwa 1946; wyd. 3 uzup. przyp. i notą. Wwa 1951, przedr. m.in. w poz. 18, 63, 65); Urbanowa (wyd. osob. Wwa 1908, czternaście wyd. do 1990, przedr. m.in. w poz. 63, 65); W winiarskim forcie (wyd. osob. Wwa 1908, dwaście wyd. do 1946, przedr. m.in. w poz. 63, 65); Banaśowa (wyd. osob. Wwa 1907, dziesięć wyd. do 1948). Poszczególne nowele przeł. na ang., bułg., czes., esperanto, estoń., franc., litew., łotew., niem., ros., serb.-chorw., słowac., węgier., włos.

11. Wybór poezji. Kr. 1890. Wyd. nast. m.in.: wyd. 2 poszerz. Wwa 1897, reprint Wwa 1991; wyd. 3 [zmien.] Wwa 1908. Osiem wyd. do 1991.

12. Z 1835 roku. *Nowa Reforma* 1890 nr 211–216 (pt. Kartka z 1835 roku). Wyd. osob. Kr. 1909. Wyd. nast. Kr. [1930]. Przedr. w poz. 59 t. 4, poz. 63 t. 2. Przeł. ros. 1913.

13. Jasełka. Powst. 1891. Wyd. z muzyką P. Maszyńskiego. Wwa 1906. Wyd. zmien. Lw. 1906.

14. Śpiewnik dla dzieci. Z muzyką Z. Noskowskiego. Wwa 1891. Osiemnaście wyd. do 1985. Wyd. także pt. Cztery pory roku.

15. Czytania dla Tadzia i Zosi. Kr. 1892. Osiem wyd. do 1944.

Wyd. także pt. Książka dla Tadzia i Zosi.

Tu m.in.: Jak to ze Inem było (wyd. osob. Wwa 1951, czternaście wyd. do 1997, przekł. ang. 1958, 1962, czes. 1963).

16. Prometeusz i Syzyf. *Bibl. Warsz.* 1892 t. 3. Wyd. osob. Wwa 1907. Przedr. w poz. 55 t. 3. Przekł.: bułg. 1898, lotew. 1910, ros. 1909.

17. Listy. Poezje. Albumik ozdobiony 12 chromatografiami. Wwa 1893. Przedr. w poz. 55 t. 3.

18. Na drodze. Nowele i obrazki. Kr. 1893. Przedr. w poz. 59 t. 2, poz. 63, 72 t. 2.

Tu m.in.: Dym (wyd. osob. Wwa 1899, pięćdziesiąt dwa wyd. do 1997, przedr. m.in. w poz. 53, 65, 68); Mendel Gdański (wyd. osob. Wwa 1905, osiemnaście wyd. do 1996, przedr. m.in. w poz. 63, 65, 68); Nasza szkapka (wyd. osob. Wwa 1907, czterdzieści pięć wyd. do 1997, przedr. m.in. w poz. 63, 65, 68); Głupi Franek (wyd. osob. Kijów 1916, osiem wyd. do 1986). Poszczególne nowele przekł. na białorus., bułg., czes., esperanto, estoń., franc., hebr., litew., lotew., niem., norw., ros., serb.-chorw., słowac., słowen., ukr., węgier., yd.

19. O Janku Wędrowniczk. Dzieciom opowiedziała... Wwa 1893. Dwadzieścia siedem wyd. do 1990. Przedr. m.in. w poz. 81 t. 3. Przekł. ros. 1959.

20. O krasnoludkach i o sierotce Marysi. Wwa 1896 [1895]. Wyd. nast. m.in.: Wwa 1921 (pt. Historia o krasnoludkach i o sierotce Marysi); z tekstem ustalonym przez S. Pigonia. Wr. 1948; z ilustr. J.M. Szancera. Wwa 1957; z przedmową J. Porazińskiej. Wwa 1964. Pięćdziesiąt siedem wyd. do 1998. Przedr. m.in. w poz. 81 t. 3. Przeróbki dram. 1918, 1963, 1970.

Przekł.: ang. 1929, białorus. 1984, bułg. 1985, czes. 1934, estoń. 1936, franc. 1925, gruziński 1986, hebr. 1959, litew. 1935, 1964, niem. 1949, ros. 1905, 1962, słowac. 1934, ukr. 1955, węgier. 1961, włos. 1952.

21. Poezje. Seria czwarta. Wwa 1896 [1895]. Przedr. w poz. 32, 55.

Tu m.in.: W piwnicznej izbie (wyd. osob. Wwa 1888, przedr. m.in. w poz. 59, 64) oraz m.in. cykle: Hellenika; Po drodze; Na jeziorze; Na starym cmentarzu.

22. Szczęśliwy świątek. Książka dla dzieci. Wwa 1895.

Tu m.in.: Stefek Burczymucha (wyd. osob. Wwa 1955, osiemnaście wyd. do 1995).

23. Nowe latko. Poezje. Z rysunkami P. Stachewicza. Wwa 1896. Wyd. nast.: wyd. 2 z muzyką P. Maszyńskiego. Wwa [1899]; Wwa 1909 [1908].

24. Linie i dźwięki. [Poezje]. Kr. 1897. Wyd. nast.: wyd. 2 [zmien.] Wwa 1911; wyd. nowe Wwa [1911]. Przedr. w poz. 55, 64, 66, 75 (fragm.).

25. Ludzie i rzeczy. Szkice i obrazki. Wwa 1898 [1897]. Przedr. w poz. 72 t. 4.

Tu m.in.: Miłosierdzie gminy. Kartka z Höttingen (wyd. osob. Wwa 1908, jedenaście wyd. do 1996, przedr. m.in. w poz. 53, 59, 63, 65, 72 t. 2, poz. 81 t. 2. Przekł.: ang. 1982, estoń. 1913, franc. 1911, lotew. 1906, ros. 1905, serb.-chorw. 1911, słowen. 1906. Przeróbka dram. A. Nowaczyńskiego pt. Miłosierdzie ludzkie. 1902.); Teofil Lenartowicz. I-VI (przedr. w poz. 70, fragm. w poz. 69, 81 t. 4).

26. Nowele. Wwa 1897. Przedr. w poz. 59, 63, 72 t. 3.

Tu: Panna Florentyna (przedr. m.in. w poz. 80 t. 2); Stacho Szafarczyk; Krysta (przedr. m.in. w poz. 81 t. 2); Niemczaki (wyd. osob. Wwa 1907, trzynaście wyd. do 1948, przedr. m.in. w poz. 53, 65); Z włamaniem (wyd. osob. Wwa 1951, przedr. m.in. w poz. 62, 63, 65); Marianna w Brazylii (wyd. osob. Wwa 1949, przedr. m.in. w poz. 67); Obrazki więzienne (wyd. osob. Bydg. [1990], wyd. nast.: Wwa 1992, Wwa [1996], przedr. m.in. w poz. 81 t. 2).

Poszczególne nowele przekł. na bułg., czes., franc., lotew., niem., ros., słowac., węgier.

27. Mickiewicz, jego życie i duch. Wwa-Kr. 1899. Przedr. fragm. w poz. 69, 81 t. 4.

Część nakł. pt. O Adamie Mickiewiczu.

28. Damnata. Poezje. Lw. 1900.

29. Przez głębinę. Powst. 1900. Wyd. Lw. 1907. Przedr. w poz. 55.

Podp.: Jan Waręż.

Poemat nagrodzony w 1900 na konkursie *Prawdy*.

30. Z Roku Mickiewiczowskiego. [Szkice historycznoliterackie]. Wwa 1900. Niektóre szkice przedr. w poz. 81 t. 4.

31. Italia. [Wiersze]. Wwa 1901. Wyd. 2 Wwa 1911 [1910]. Przedr. w poz. 55, 59, 64, 66.

Tu m.in. cykl: Echa florenckie.

Przekł.: czes. 1902, włos. 1919.

32. Poezje w nowym układzie. T. 1-6. Wwa 1902-1904. Wyd. nast.: t. 1 wyd. 2 Wwa 1910, t. 2-5, 7-8 wyd. nowe Wwa [1910-1912].

T. 1: Fragmenty, t. 2: Hellenika, t. 3: Pieśni i piosenki, t. 4: Obrazki, t. 5: Z mojej księgi, t. 6: Przekłady, t. 7: Nowe pieśni, t. 8: Głosy ciszy.

33. Trzy studia. O „Komedii bohaterskiej” Edmunda Rostanda. – „Juliusz II” Juliana Klaczki. – „Krzyżacy” Henryka Sienkiewicza. Wwa 1902.

„Krzyżacy”... przedr. w poz. 69 (fragm.), poz. 81 t. 4.

34. Drobiazgi z podróży teci. [Wiersze]. Wwa 1903. Przedr. w poz. 55.

35. Na jagody! Książeczka leśna. Wwa 1903. Trzydzieści sześć wyd. do 1999. Przedr. m.in. w poz. 81 t. 3.

Przeróbka książki E. Beskow pt. Puttes Eventyr.

36. Na normandzkim brzegu. [Nowele]. Wwa 1904. Wyd. nast.: wyd. nowe [b.m.] 1911; wstępem opatrzył J. Bachórz. Gdańsk 1978. Przedr. w poz. 59, 63, 72 t. 4.

Przekł.: bułg. 1920, czes. 1913. Ponadto poszczególne nowele przekł. na bułg., czes., estoń., esperanto, hebr., niem., ros., serb.-chorw., słowac., słowen., węgier.

37. Szkice. Bohdan Zaleski – Adam Asnyk – Henryk Sienkiewicz. Lw. 1905 [1904]. Wyd. nowe Wwa [1919].

O Adamie Asnyku słów kilka przedr. w poz. 64 (fragm.), 81 t. 4.

38. Śpiewnik historyczny 1767–1863. [Wiersze]. Lw. 1905 [1904]. Wyd. nowe Wwa [1919]. Podp.: Jan Sawa.

39. Ludziom i chwilom. 1904. [Wiersze]. Lw. 1905. Przedr. w poz. 55, 59, 64, 66.

Tu m.in.: Hold królowej Jadwidze (wyd. osob. pt. Przed pochodem na Wawel. [Kr. 1900]); O Wrześni. (Powst. 1902, wielokrotnie przedr. w czasopismach); Dzień Mickiewiczowski. (Wyd. osob. pt. Słowo do ludu o Adamie Mickiewiczu. Kr. 1890 odb. z *Przegl. Akademickiego*). Podp.: Jan Sawa.

40. Nowe pieśni. Wwa 1905.

Tu m.in.: Na Kujawach. Oprac. muzycz. F. Nowowiejskiego pt. Kujawiak. Kr. 1952.

41. Głosy ciszy. [Wiersze]. Wwa 1906.

42. Rota. *Przodownica* 1908 nr 11; przedr. m.in. *Kur. Warsz.* 1910 nr 1. Wyd. osob. Oświęcim 1918. Przedr. m.in. w poz. 55, 64, 66, 67, 75. Wiersz często przedr. w czasopismach, wydawn. zbior., antologiach, podręcznikach szkolnych oraz parafrazowany.

Najbardziej znana wersja muzycz. F. Nowowiejskiego, wyd. pt. Hasło. Kr. 1910.

Przekł.: ang. 1924, 1953, 1978, bułg. 1945, 1948, lotew. 1914, niem. 1908.

43. Pan Balcer w Brazylii. [Poemat]. Wwa 1910 [1909]. Siedem wyd. do 1955. Przedr. m.in. w poz. 55, 59.

Powst. w 1891–1909, fragm. ogł. w czasop. od 1892.

Przekł. ros. 1913, ukr. 1974.

44. O „Beniowskim”. [Szkice krytyczne]. Wwa 1911 [1910] *Nowości Lit.* t. 41. Wyd. nast. Wwa 1921. Tu m.in.: O „Beniowskim” (przedr. w poz. 68, 80 t. 4); O Mickiewiczowskiej „Odzie do młodości” (wyd. osob. Kr. 1890).

45. Poezje dla dzieci. Wybór zrobiony przez autorkę. Wwa 1911.

46. Psalterz dziecka. Z niewydanych utworów. Wwa [1914]. Wyd. nast. Wwa 1918; wyd. 3 Wwa 1930 [1929], przedr. fotoofs. Wr. 1993.

Ponadto inne utwory dla dzieci.

Przekłady i przeróbki

47. G. Hauptmann: Hanusia. Wwa 1899. Wyd. nast. m.in. Wwa 1951. Cztery wyd. do 1951.

48. O. Hoecker: Olimpijczyk. Opowiadanie historyczne z czasów Peryklesa. Podług... Wwa 1900. Wyd. nast. m.in. Wwa 1951. Pięć wyd. do 1951.

49. A. Negri: Niedola. – Burze. [Poezje]. Wwa 1901. Wyd. 2 Wwa 1904.

50. E. Amicis: Serce. Książka dla chłopców. Wyd. popularne. Wwa 1906. Wyd. nast. m.in. Wwa 1995. Czterdzieści jeden wyd. do 1995.

51. G. d'Annunzio: Córka Joria. Tragedia pasterska. Wwa 1909.

52. K.A. Kortum: Jobsjada. Epos komiczne. [Wyd. pośmiertne z rkpsu uzup. przez A. Oppma-

na]. Wwa 1913; wyd. nast. z przedmową T. Polańskiego. Wwa 1964.

Ponadto przekł. utwory autorów: L. Ackerman, R. Hamerling, H. Heine, P. Heyse, V. Hugo, P. Kosztecki, E. Rostand, Sully-Prudhomme, A. Swinburne, E. Tupe, J. Vrchlický, J. Wolff.

Wydania zbiorowe i wybory

53. Wybór pism. Jubileuszowe wydanie ludowe ze słowem wstępnym L. Rydla, z rysunkami S. Wyspiańskiego i ozdobą tytułową W. Wodzinowskiego. Kr. 1902. Wyd. nast. m.in. wyd. 4 Lw. 1909.

54. Poezje dla dzieci. Cz. 1–2. Wwa 1913. Wyd. nast. Cz. 1–3. Wwa 1922 [1921].

Cz. 3 pt. Poezje dla dzieci i młodzieży.

55. Poezje. Wyd. zupełne kryt. oprac. J. Czubek. Słowo wstępne H. Sienkiewicza. T. 1–8. Wwa [1915–1916]. Wyd. nowe t. 1–8, 10 Wwa [1916], 1925.

W t. 5 m.in.: Z teki Grotgera (pt. Poezje konkursowe ogł. *Ilg. Ilustr.* 1886 nr 183, przedr. w poz. 84).

T. 9 nie ukazał się.

56. Wybór poezji. Według układu J. Karłowiczowej. Z przedmową J.K. [J. Karłowiczowej], ze wstępem [A. Wyczółkowskiej]. Pittsburg 1945.

57. Wybór nowel. Oprac. M. Danilewiczowa. Londyn 1947 *Bibl. Arcydzieł Lit.* t. 8.

Tu m.in.: Hrabiatko, Jak Suzin zginął (wyd. osob. obu utworów pt. Powieści Sawy. Wwa 1924, przedr. w poz. 59 t. 4, poz. 72 t. 3).

58. Co słonko widziało. Wybór wierszy. Wybór i układ: I. Skowronkówna. Wwa 1951. Wyd. nast. m.in.: wyd. 8 zmien. Wwa 1975 [1974]; wybór: I. Słońska, ilustr. B. Zieleniec. Wwa 1984. Dwa-dzieścia pięć wyd. do 1998.

59. Pisma wybrane. Pod red. I. Śliwińskiej i S.R. Dobrowolskiego. T. 1–7. Wwa 1951–1952.

W t. 4 m.in.: W Gdańsku (wyd. osob. Wwa 1924. Wyd. nast. m.in. z posłowiem K. Chruścińskiego. Wwa 1977 przedr. w poz. 63).

60. Wybór poezji. Wybór i wstęp: A. Brodzka. Wwa 1953.

61. Poezje. Wybór i wstęp: A. Brodzka. Wwa 1954.

62. Wybór pism. Oprac. i wstępem opatrzył S.R. Dobrowolski. Wwa 1954. Wyd. 2 Wwa 1956.

63. Nowele. T. [1]–2. Oprac. A. Brodzka. Wwa 1962. Wyd. nast.: wyd. 2 Wwa 1967; wyd. 3 Wwa 1968.

64. Wybór poezji. Wyd. szkolne. Wwa 1962. Wyd. 2 Wwa 1973.

65. Opowiadania. Wwa 1963. Wyd. nast. m.in. wyd. 6 Wwa 1965.

66. Poezje. Oprac. A. Brodzka. Wwa 1963; wyd. 2 Wwa 1967; wyd. 3 Wwa 1969.

67. Wiersze wybrane. Wybór i wstęp: A. Kamińska. Wwa 1965. Wyd. 2 Wwa 1974.

68. Opowiadania. Wstęp: K. Kuliczowska. Wwa 1967. Wyd. nast. m.in.: wyd. 15 Wwa 1988.

69. Publicystyka literacka i społeczna. Wybór i oprac.: J. Baculewski. Wwa 1968.

70. Spotkania nad Arnem. Konopnicka o Lenartowiczu. Wstęp i przypisy: J. Nowakowski. Posłowie: S. Szwalbe. Wwa 1970.

71. Poezje wybrane. Wybór i wstęp: J.Z. Jakubowski. Nota biograficzna: J. Bandrowska-Wróblewska. Wwa 1972.

72. Pisma zebrane. [Nowele]. Red. A. Brodzka. Noty edytorskie: J. Bartnicka, J. Leo. T. 1–3. Wwa 1974, t. 4 Wwa 1976.

T. 1: Wrażenia z podróży. – Cztery nowele.

T. 2: Moi znajomi i inne opowiadania.

T. 3: Powieści Sawy i inne opowiadania.

Tu m.in.: W Oborach (*Tyg. Ilustr.* 1919 nr 2, 4, 5. Wyd. osob. Rypin 1996).

T. 4: Ludzie i rzeczy. – Na normandzkim brzegu i inne opowiadania.

73. Wybór poezji. Wwa 1974 *Bibl. Klasyki Pol. i Obcej*.

74. Poezje. Oprac. J. Walc. Wwa 1977. Wyd. 2 Wwa 1985.

75. Linie i dźwięki. Poezje z rysunkami S. Wypiańskiego. [Wybór i wstęp:] J. Leo. Wwa 1978.

76. Piosenka moja. [Wiersze]. Wyboru dokonała H. Tchórzewska-Kabata. Wwa 1984.

77. U źródła i inne nowele. Wybór: B. Walczyńska, posłowie: A. Brodzka. Wwa 1984.

78. Nowele wybrane. Posłowie: T. Marciszuk. Wwa 1985. Wyd. 2 Wwa 1989.

79. Wiersze wybrane. Wyboru dokonała G. Kamińska, posłowie: T. Marciszuk. Wwa 1986. Wyd. 2 Wwa 1989.

80. Samotna. Wybór. [Poezje]. Wybór tekstów i posłowie: B. Twerdochleb. Szczecin 1987 *Bibl. Amorka*.

81. Pisma wybrane. Pod red. i ze wstępem J. Nowakowskiego. Wwa 1988.

T. 1: Utwory poetyckie. Wybór i oprac. M. Zięba.

T. 2: Nowele. Wybór i oprac. T. Budrewicz.

T. 3: Utwory dla dzieci. Wybór i oprac. J.Z. Białek.

T. 4: Pisma krytycznoliterackie. Wybór i oprac. J. Jarowiecki.

82. O czym ptaszek śpiewa. Wybór poezji dla dzieci. Wybór i przypisy: E. Ciesielska. Rzeszów 1990.

83. Umieć być ptakiem. Wybór poezji. Wybór, wstęp i komentarz: B. Mazan. Łódź 1990.

84. Z teki Grottgera. Wybór tekstów, wstęp i nota ed.: J. Leo. Wwa 1992.

Tu m.in.: Z teki Grottgera – Litwania; Wojna.

85. Nowele. Wstęp i komentarz: J. Trzynadłowski. Wr. 1993.

86. Poezje wybrane. Wybór: P. Hertz, wstęp: Z. Kubiak, nota biogr.: J. Leo. Wwa 1993.

87. Nowele i opowiadania. Wybór. Oprac. E. Ciesielska, A. Brodzka. Rzeszów 1994.

88. Poezje. Wybór M. Baranowska. Kr. 1998.

89. Nowele. Wybór i posłowie: E. Pieścikowski. Wr. 2000.

Ponadto inne wybory poezji i prozy.

Przedr. wierszy: *Zbiór poetów pol.* 3 (1962).

Wybory utworów w przekładach

90. Výbor poesie. Tłum. J.F. Pavlišta. T. 1. Praha 1897 *Sborník Světové Poésie* t. 55 (czes.).

91. Połnoje sobranije soczinienij. T. 1–4. Moskwa 1911–1913 (ros.).

92. Sobranije soczinienij. Red. i wstęp J.A. Baudouin de Courtenay. T. 1–3. Petersb. [b.r.]. Wyd. nast.: Moskwa 1911–1912; Petersb. 1913 (ros.).

93. M.K. pieczalnica gorja narodnowo. Jej žižń i izbrannije stichi. Moskwa 1923. Wyd. 2 Moskwa 1924 (ros.).

94. Izbrannoje. Red. i wstęp: W. Arcimowicz. Moskwa 1950 (ros.).

95. Soczinienija. T. 1–4. Ze wstępem M. Rylskiego. Moskwa 1959 (ros.).

96. Pan Balcer w Brazylji. – Nowele. [Wybór utworów, tłum.:] W. Strutyński. [Wstęp:] G. Werwes. Kyjiv 1974 (ukr.).

Ponadto inne wybory w przekł. na bułg., chiński, czes., franc., jidysz, litew., lotew., ros., rum., serb.-chorw., tadżycki, ukr., węgier.

Listy

97. Korespondencja. T. 1–4. Wr. 1971–1975.

T. 1: Do pisarzy [m.in.]: J.J. Kraszewskiego, S. Krzemińskiego, T. Lenartowicza. Przedmowa: K. Górski. Wstępy i komentarze: K. Górski, S. Burkot, J. Nowakowski, J. Słiziński. T. 2: Konopnicka – Orzeszkowa 1879–1910. Wstęp i oprac. E. Jankowski.

T. 3: Korespondencja w sprawach redakcyjnych i wydawniczych oraz listy do pisarzy: W. Mickiewicza, M. Wolskiej, H. Sienkiewicza. Przedmowa: K. Górski. Oprac.: S. Fita, S. Burkot, M. Bronarska.

T. 4: Listy dotyczące akcji wrzesińskiej i innych spraw społeczno-narodowych do [m.in.]: J. Lorentowicza, S. Duchinińskiej, M. i W. Mickiewiczów. Przedmowa: K. Górski. Oprac.: J. Leo, S. Fita, K. Chruściński.

Listy do córek i syna ogł. L. Soliński. *Poezja* 1985 nr 12; list do T. Lenartowicza ogł. *Tyg. Pol.* 1986 nr 51/52; Listy od E. Orzeszkowej ogł. w: E. Orzeszkowa: Listy zebrane. Oprac. E. Jankowski. T. 6. Wr. 1967.

OPRACOWANIA

NK 14 (1973); LP

J. NOWIŃSKI: M.K. *Ateneum* 1894 t. 1. — *Hold M.K.* Lw. 1902 odb. z *Krytyki* [nr 10, poświęcony M.K.]. — *Tyg. Ilustr.* 1902 nr 14 [poświęcony M.K.]. — H. GALLE: *Twórczość poetycka M.K. w ciągu 25 lat.* Wwa 1902 odb. z *Bibl. Warsz.* — K. JARECKI: *Twórczość poetycka M.K. Szkic literacki.* Lw. 1902. — S. KOZŁOWSKI: M.K. *Szkic krytyczny.* Lw. 1902. — W. BUKOWIŃSKI: *Poeta melodii i głębin* [A. Asnyk] i poetka

- idei. Wwa 1909. — W SZEŁĄŻEK: M.K., pieśniarka ziemi i ludu. Wwa 1918. Wyd. 2 dopelnione Wwa 1923. — J. PETRAZYCKA-TOMICKA: K. w świetle własnych utworów. Kr. 1920. — J. DICKSTEIN-WIELEŻYŃSKA: K. Dzieje natchnień i myśli. Wwa 1927. Wyd. 2 Wwa 1930. — J. JAHOLKOWSKA-KOSZUTSKA: M.K. O kobiecie współczesnej i kobiecie przyszłości. Wwa 1929. — W 25-lecie zgonu M.K. *Jednodniówka*. Lw. 1938. — J. SŁOMICZYŃSKA: M.K. Życie i twórczość. Łódź 1946. — W. LEOPOLD: M. Konopnicka. Wwa 1954. Wyd. 2 popr. i uzup. Wwa 1956. — J. BERGER: Literatura niemiecka w przekładach M.K. Pozn. 1956. — T. CZAPCZYŃSKI: M.K. a J. Sipiński. Przyczynek do twórczości. Łódź 1956. — S. ŻEROMSKI: Dzienniki. T. 2. Wwa 1956 s. 467–471. — T. CZAPCZYŃSKI: Tulacze lata M.K. Przyczynek do biografii. Łódź 1957. — TENŻE: „Pan Balcer w Brazylji” jako poemat emigracyjny. Łódź 1957. — A. BRODZKA: O nowelach M.K. Wwa 1958. — A. PIOTROWSKA: M.K. i ruskaja literatura. W: Iz istorii swiaziej sławnykh literatur Moskwa 1959. — J. SZCZEPAŃSKA: M.K. 1842–1910. Poradnik bibliograficzny. Wwa 1960 i wyd. nast. — A. BRODZKA: M. Konopnicka. Wwa 1961 i wyd. nast. m.in. wyd. 7 Wwa 1990. — L.L. KURANT: M.K. Bibliograficzkeszj ukazatel. Moskwa 1962. — A. PIOTROWSKA: Twórczeszj put' M.K. Moskwa 1962. — *Sładami życia i twórczości M.K. Szkice historyczno-lit., wspomnienia, mater. biogr.* Oprac. i wstęp: J. Baculewski. Wwa 1963. Wyd. 2 uzup. Wwa 1966. — J. CIEŚLIKOWSKI: Wiersze M.K. dla dzieci. Wwa 1963. — TENŻE: Baśń K. „O krasnoludkach i o sierocie Marysi”. *Pam. Lit.* 1963 z. 1. — M. SZYPOWSKA: K. jakiej nie znamy. Wwa 1963 i wyd. nast. m.in. wyd. 7 Wwa 1990. — K. KULICZKOWSKA: Wielcy pisarze dzieciom. (Sienkiewicz i K.). Wwa 1964. — A. BRODZKA: *Obraz lit. pol. S. 4 t. 1* (1965). — M. WARNEŃSKA: Drugie życie pani Marii. Wwa 1966. — Z. MITERA-DOBROWOLSKA: Żeromski pod urokiem poezji M.K. *Zesz. Nauk. WSP w Kat.* 1967 nr 34. — M. WAWRZYKOWSKA-WIERCIOCHOWA: Nieznana karta działalności M.K. Wwa 1967. — J. BACULEWSKI: *Pol. słownik biogr.* 13 (1968). — K. i współz. jej świat lit. *Szkice historyczno-lit.* Wwa 1969. — M. WARNEŃSKA: Śladami K. Wwa 1969. — M. DELUSKA: Pod znakiem sylabotoni. Rzecz o wierszu K.; O poezji K. W: Studia i rozprawy. T. 2. Kr. 1970 [prwdr.: 1950, 1963]. — A.G. PIOTROWSKA: Niekrasow i K. *Polsko-russkije literaturnyje swiazj*. Moskwa 1970. — J. LEO: „Rota” w świetle publicystyki politycznej i korespondencji M.K. *Ruch Lit.* 1971 nr 6. — A. WNEK: Zbiory muzeum M.K. w Żarnowcu. Katalog druków. Rzeszów 1972. — M. ROMANKÓWNA: M.K. jako krytyk i recenzent. Kr. 1972. — M.K. *Mater. z sesji nauk.* Red. K. Tokarzówna. Wwa 1972. — Ch. HOUGARD: Czy M.K. popełniła plagiat utworu szwedzkiej pisarki Elsy Beskow? *Przegl. Hum.* 1972 nr 1. — J. NOWAKOWSKI: Nurt ludowy w poezji Lenartowicza i K. *Ruch Lit.* 1972 nr 2. — J. ORŁOWSKI: K. a Niekrasow — próba porównania. W: Niekrasow w Polsce. Wr. 1972. — J. KRZYŻANOWSKI: Powieściopisarz i poetka. Sienkiewicz i K. W: *Pokłosie Sienkiewiczowskie*. Szkice literackie. Wwa 1973. — Z. MOCARSKA: Próba odczytania refleksyjnego podtekstu utworu „Na normandzkim brzegu”. *Ruch Lit.* 1974 nr 2. — S. PIGOŃ: „Nie rzucim ziemi...” (W sporze o „Rotę” M.K.). W: Na drogach kultury ludowej. Wwa 1974. — J. WEGNER: M.K. w Arkadii i Nieborowie. Wwa 1975. — Z. FILIPOWICZ: Suwalskie lata M.K. Wwa 1976 i wyd. nast. — K. *uśrodek jej współczesnych. Szkice historyczno-lit.* Wwa 1976. — H. SŁAWIŃSKA: M.K., poetka i turystka. Wwa 1977. — H. SUTA-
- RZEWICZ: Asnyk, K. i Dąbrowanie w Kaliszu. Wwa 1977. — J. BACULEWSKI: M. Konopnicka. Wwa 1978. — E.Z. CYBIENKO: Rasskazy M.K. w russkoj kritike (do 1917). W: Iz istorii polsko-russkich literaturnych swiazj XIX–XX w. Moskwa 1978. — M. ZAWIAŁSKA: „Świt” M.K. Wr. 1978. — J.Z. JAKUBOWSKI: Porozmawiajmy o poezji. Wwa 1979. — A. KUŚNIEWICZ: Moja historia literatury. Wwa 1980. — J. PODGÓRECCZYŃSKI: Bydgoskie rękopisy „Roty” M.K. i F. Nowowiejskiego. Bydł. 1980. — Z. PRZYBYŁA: O poetyckiej „zmianie warty” w pozytywizmie. *Ruch Lit.* 1980 nr 1. — J. BARTNICKA: Na marginesie „Imaginy” M.K. Uwagi o tekście poematu. *Przegl. Hum.* 1981 nr 1/2. — H. SŁAWIŃSKA: M.K. w Bronowie i Gusinie. Wwa 1981. — J. TRZYNAŁOWSKI: „Nasza szkapka” M.K. Nowela czy opowiadanie. W: *Sztuka słowa i obrazu. Studia teoretycznoliterackie*. Wr. 1982. — M. GIERGIELEWICZ: Z półwiecza K. w Ameryce i Anglii. W: Studia i spotkania literackie. Wwa 1983. — Z. PŁASECKI: O autorce „Wolnego najmity”, „Roty” i „Na Piastowskim Śląsku”. *Kwart. Opol.* 1983 nr 4. — M. STĘPIEŃ: M.K. w opinii socjalistów. W: *Rodowód. Studia nad socjalistyczną krytyką literacką w Polsce do r. 1918*. Kr. 1983. — *Polecały pieśni moje ... Wybór referatów z sesji nauk ... w 1982*. Ciechanów 1983. — E. BOBROWSKA: Elementy naturalizmu w „Obrazkach” M.K. *Problemy lit. pol. okresu pozytywizmu*. S. 3. Wr. 1984. — T. BUDREWICZ: Z chłopca Piast. O „Panu Balcerze w Brazylji”. *Ruch Lit.* 1984 nr 3. — W. OLKUSZ: Szczęśliwy mariaż literatury z malarstwem. Rzecz o fascynacjach estetycznych M.K. Opole 1984. — D. WAWRZYKOWSKA-WIERCIOCHOWA: Siedem melodii skomponowanych do tekstu „Roty” M.K. *Muzyka* 1984 nr 13. — A. FABER-CHOJNACKA, B. GÓRA: Bibliografia przekładów utworów M.K. za l. 1879–1979. Kr. 1986. — W. OLKUSZ: W kręgu barwy. O funkcji określeń barw w tomikach „Italia” i „Drobiazgi z podróżynej tekli” M.K. *Zesz. Nauk. WSP w Opolu. Filol. Pol.* 1986 z. 25. — A. BALUCH: Stylizacja świata przedstawionego. Opowiadanie T. Różewicza w kontekście noweli M.K. W: Dziecko i świat przedstawiony czyli tajemnice dziecięcej lektury. Wwa 1987 i wyd. nast. — WJ. PODGÓRSKI: „Rota”, „... Tys jak rosa...”. Z *dziejów pol. pieśni bymniczej*. Wwa 1987. — A. ROMANOWSKI: „Rota” — pieśń niepodległości. Powstanie — przemiany — funkcja społeczna. *Pam. Lit.* 1987 z. 2. — G. SKOTNICKA: Śpiewnik historyczny M.K. Z zagadnień historycznych i folklorystycznych. *Zesz. Nauk. Wjdz. Hum. UG. Prace Hist.-Lit.* 1987 z. 12/13. — W. WIEDINA: M.K. Naris żitia i twórczości. Kyjiv 1987. — M.K. w *siedemdziesięciolecie zgonu*. Red. J.Z. Białek, J. Jarowiecki. Kr. 1987. — W. GROCHOLA: Nietawo być K. Wwa 1988. — W. HENDZEL: Działalność krytycznoliteracka M.K. na łamach „Chimery” (1901–1907). W: W. Hendzel, P. Obrzącka: Z problemów czasopiśmiennictwa Młodej Polski. Opole 1988. — D. URBANŃSKA: Wiersz nieregularny w twórczości M.K. *Pam. Lit.* 1988 z. 2. — D. WAWRZYKOWSKA-WIERCIOCHOWA: Nie rzucim ziemi, skąd nasz ród... Wwa 1988. — A. BACZEWSKI: „Imagina” M.K. *Okolice* 1989 nr 1. — K. LORENT-LUMIEĆKA, E. JAKUBOWSKA: Bibliografia twórczości M.K. dla dzieci i młodzieży. Wwa 1989. — A. ROMANOWSKI: Jeszcze o „Rocie” i jej recepcji. *Pam. Lit.* 1989 z. 1. — M. KOWALSKI: Portret M.K. w medalierstwie, rzeźbie, numizmatyce i filatelistyce. Międzyrzec Podlaski 1990 [prwdr. 1987]. — G. LESZCZYŃSKI: Młodopolska lekcja fantazji. O przełomie antypozytywistycznym w literaturze fantastyknej. Wwa 1990. — A. BACZEWSKI: Szkice literackie. Asnyk, K., Herbert. Rzeszów 1991. — A. NOWAKOWSKI: W stronę moder-

nizmu. O estetycznych poglądach M.K. *Ruch Lit.* 1991 nr 4. — S. FIJA: M.K. *Warszawa pozytywistów*. Wwa 1992. — M.K. *Głosy o życiu i piśmarstwie w 150-lecie urodzin*. Wwa 1992. — J. KONIECZNY: Recepcja twórczości M.K. w zbiorze pruskim. (Próba rekoncesansu). W: *Z problemów życia literackiego na obszarze zaboru pruskiego w XIX i XX w.* Bydż. 1993. — Z. KUBIAK: Lot i ból. O poezji M.K. W: *Przestrzeń dzieł wiecznych*. Kr. 1993 [prwdr. 1992]. — J. Z. BIAŁEK: Trwałe wartości utworów M.K. W: *Przymierze z dzieckiem*. Kr. 1994. — P. BUŃAK: Srpski prevodi i pesama Asnika i K. iz ugla semantičke i stilске ekwivalencije. *Zbornik Matice Srpske za slavistiku* (Novi Sad) 43 (1993) s. 127–151. — J. CHALOŃSKA: Człowiek w mikroświecie więziennej społeczności – „Podług księgi” na tle „Obrazków więziennych” M.K. *Nowela – opowiadanie. Ewolucja gatunku*. Kielce 1994. — E. JANKOWSKI: Razem czy osobno? K. – Orzeszkowa. W: „Z różnych sfer”. Wwa 1994. — M. KACZMARCZYK: O języku „Baśni nad baśniami” M.K. *Rozpr. Komisji Język. Wr. Tow. Nauk.* 20 (1994) s. 43–70. — Z. MOCARSKA-TYCOWA: Dwugłos K. i Asnyka. *Acta UNC. Filol. Pol.* 1995 z. 45. — M.K. *Nowe studia i szkice*. Red. J. Z. Białek, T. Budrewicz. Kr. 1995. — E. ROSNER: K. w Beskidzie. Cieszyn 1996. — *Pamiętam – M.K. z Wasilowskich i Suwałki*. Oprac. Z. Fałtynowicz. Suwałki 1996. — B. BOBROWSKA: K. na szlakach romantyków. Wwa 1997. — B. BURDZIEJ: Fenomenologia śmierci w prozie M.K. *Acta UNC. Filol. Pol.* 1997 z. 49. — W. OLKUSZ: Oddźwięk myśli indyjskiej w twórczości lirycznej M.K. *Zesz. Nauk. Filol. Pol. Uniw. Opol.* 1997 z. 37. — Z. PRZYBYŁA: Asnyk i K. Szkice historycznoliterackie. Częstochowa 1997. — J. SZTACHELSKA: „Reporteryje” i reportaże. Dokumentarne tradycje polskiej prozy w drugiej połowie XIX i na początku XX w. (Prus – K. – Dygasiński – Reymont). Białystok 1997. — E. TEODOROWICZ-HELLMAN: Epos dziecięcy „Na jagody!” M.K. a książka obrazkowa Elsy Beskow. *Ruch Lit.* 1997 nr 5. — *O krasnoludkach i o sierotce Marysi* M.K. w stulecie pierwszego wyd. *Studia i szkice*. Red. T. Budrewicz, Z. Fałtynowicz. Suwałki 1997. — J. KOBYLŃSKA: Słownictwo baśni „O krasnoludkach i o sierotce Marysi” M.K. *Rocz. Nauk. Dydak. Prace Hist.-Lit. WSP w Kr.* 1998 z. 12. — R. STACHURA: Anioł, co się w wierszu zjawił... O motywie anioła w liryce M.K. *Tamże*. — A. FABER-CHOJŃNACKA, B. GÓRA: M.K. Materiały do bibliografii. Kr. 1999.

W.A.-Z.

KOPCZYŃSKI Onufry Andrzej

1735–1812

Imię chrzestne: Andrzej

Urodzony 30 listopada 1735 w Czerniejewie koło Gniezna w rodzinie mieszczańskiej. Kształcił się w szkołach pijarskich w Warszawie. W 1751 wstąpił do pijarów przyjmując imię Onufrego od św. Andrzeja. Po odbyciu nowicjatu w Podolińcu (1752/53 – 1753/54) i złożeniu ślubów zakonnych studiował retorykę w seminarium zakonnym w Rzeszowie (1754/55), filozofię w Międzyrzeczu Koreckim (1755/56 – 1757/58) i teologię w Krakowie (1760/61 – 1762/63). Pracę pedagogiczną rozpoczął w 1758 jako nauczyciel gramatyki w Radomiu i nauczyciel poezji w Piotrkowie (1759/60). Następnie uczył reto-

ryki w nowicjacie w Podolińcu (1763/64 i 1769/70 – 1771/72), w Rzeszowie (1764/65 i 1768/69) i Złoczowie (1765/66 – 1767/68). W 1772–73 przebywał ze swym uczniem, Antonim Wisłockim, w Wiedniu i Paryżu. W 1774–78 był profesorem wymowy w warszawskim Collegium Nobilium. W 1776 debiutował w druku łacińskim wierszem panegirycznym. W tym czasie na zlecenie Komisji Edukacji Narodowej podjął opracowanie gramatyki łacińsko-polskiej. Poszczególne jej części referował w 1778–80 na sesjach Towarzystwa do Ksiąg Elementarnych, którego był członkiem od 1780. Za opracowanie otrzymał medal „Merentibus”. Uczestniczył też w pracach nad „Ustawami Komisji Edukacji Narodowej” (autor rozdziału „Szkoły parafialne”) i nad „Elementarzem dla szkół parafialnych” (autor „Nauki pisania i czytania”). Od 1784 pracował w Bibliotece Załuskich, przeprowadził reorganizację księgozbioru i prace remontowo-zabezpieczające, angażując w to własne fundusze. W okresie Sejmu Czteroletniego brał czynny udział w życiu literackim. W 1789 współdziałał w akcji literackiej Franciszka Ksawerego Dmochowskiego i Franciszka Siarczyńskiego przeciw akademikom krakowskim; w 1791 brał udział w „Bielawsciadzie” (autor erudycyjnych not do „Ode Benedicji Hulewicz ad Julum Niemcewicz de meritis Bielawii” oraz wiersza „Napomnienie Bielawskiemu od zmarłego Węgierskiego”); ogłaszał łacińskie wiersze patriotyczne (w 1792 w *Gazecie Narodowej i Obcej* pod krypt. X.K.S.P.); przewodził skupionej wokół siebie grupie młodych poetów, do której należeli Alojzy Feliński, Mikołaj Dzieduszycki, Ignacy Tański, Konstanty Tyminiecki, Michał Wyszkowski, Franciszek Skarbek Rudzki. W listopadzie 1790 nazwisko K. znalazło się na liście proponowanych przez Komisję Edukacji Narodowej kandydatów do nobilitacji. Za targowicy należał do księży „najgorzej notowanych u Rosjan”. W insurekcji działał jako jałmużnik w Deputacji Ratunkowej, brano go również do układów z nuncjuszem Lorenzem Littą i do tłumaczenia pism przejętych z Ambasady Rosyjskiej. Po powstaniu przebywał w Dzikowie u Tarnowskich, a następnie w Białaczowie u Małachowskich, gdzie w 1798 został aresztowany przez Austriaków. Oskarżony o związki z emigracją paryską, skazany został wyrokiem z 18 grudnia 1799 na „jednoroczne rekolekcje w domu korekty duchownej w krajach niemieckich” oraz na stałe osiedlenie się w którymś z niemieckich klasztorów pijarskich. Do końca maja 1800 przebywał pod nadzorem policji w Krakowie, potem — w klasztorze w Niklosburgu na Morawach, a od marca 1802 — pod ścisłym nadzorem w klasztorze w Freudenthal. Od 1800 o uwolnienie K. starało się za pośrednictwem Kościuszki Towarzystwo Republikanów Polskich. Zwolniony został dopiero w połowie 1802 na interwencję Aleksandra I, spowodowaną staraniem Adama Jerzego Czartoryskiego.

Po powrocie do Warszawy jako członek (od 4 listopada 1802) Towarzystwa Przyjaciół Nauk wziął czynny udział w jego pracach, nie znajdując jednak poparcia dla swych projektów ortograficznych. W 1804 został eforem Liceum Warszawskiego oraz do 1807 — prowincjałem pijarskim, w 1806 podjął starania u władz pruskich (jeździł do Berlina) o zachowanie jedności szkół pijarskich w obu prowincjach tego zaboru. W Księstwie Warszawskim był członkiem Komisji Edukacyjnej (1807–11) i wizytatorem szkół, a następnie honorowym członkiem Dyrekcji Edukacyjnej (1811–13). W 1816 (w 81 rocznicę urodzin K.) Towarzystwo Przyjaciół Nauk zorganizowało ku jego czci uroczysty obchód, na którym Stanisław Kostka Potocki, minister oświecenia Królestwa Polskiego, wręczył mu złoty medal z napisem „Za gramatykę języka polskiego wdzięczni ziomkowie”. Zmarł 17 lutego 1817 w Warszawie; pochowany najpierw w kościele pijarskim przy ul. Długiej, a po przejęciu kościoła przez cerkiew (1834) — w zbiorowej mogile pijarów pod drogą na Cmentarzu Powązkowskim.

T W Ó R C Z O Ś Ć

1. Monumentum Catharinae Secundae ... [Wwa 1776].
  2. Gramatyka dla szkół narodowych na klasę I. [Wwa] 1778 i wyd. nast., wyd. 29 Wil. 1838.
  3. Gramatyka dla szkół narodowych na klasę II. [Wwa] 1780 i wyd. nast., wyd. 24 Wil. 1839.
  4. Gramatyka dla szkół narodowych na klasę III. [Wwa] 1781 i wyd. nast., wyd. 19 Wil. 1839.
  5. Elegia in obitum Juliannae comitis de Stackelberg, coniugis legati ad Rempubicam Poloniam Serenissimae Imperatricis Russiae. Wwa 1781.
  6. Elegia in stemma Stanislai Augusti Poniatowski Regis Poloniae. Wwa 1782.
  7. Zbiór nauki: I. Chrześcijańskiej, II. Obyczajowej. Wwa 1784. Wyd. 2 pt. Zbiór nauki chrześcijańskiej i obyczajowej. Wwa 1786 i wyd. nast., wyd. 20 Wwa 1858.
  8. Układ gramatyki dla szkół narodowych z dzieła już skończonego wyciągniony. Wwa 1785.
  9. Uwagi nad projektem JP. Fiałkowskiego, profesora literatury w Akademii Krakowskiej (1789). Wyd. M. Chamcówna w: Dyskusja nad Katedrą Literatury w Szkole Głównej Koronnej. *Pam. Lit.* 31 (1950) z. 3/4.
  10. Pileus libertatis symbolon et palladium quo usus est Stanislaus Augustus Poloniarum Rex, dum, memorabili die 3 Maii 1791 ad cantandum Ambrosianum hymnum, iret in ecclesiam, aeviternae memoriae ac cultui in Zalusciana Reipublicae Bibliotheca dicitur. [Wwa 1791]. Przekł. pol.: M. Wyszowski: Czapka znak i puklerz wolności... [Wwa 1791], toż pt. Czapka znamię wolności i paladium ... B.m. [1791]; J.E. Minasowicz: Czapka, cecha i załoga wolności. W: *Specimen Musae Latinae Vatis Poloni*. Wwa 1792.
  11. Ad quosdam Polonos diffidentes ad huc rebus patriis. [Wwa] 1792.
  12. O duchu języka polskiego ... Wstęp na posiedzeniu publicznym d. 16 listopada 1804. [Wwa 1804]. *Przedr. Roczn. Tow. Warsz. Przyj. Nauk* 4 (1807).
  13. Prawa studentów pijarskich. Wwa 1806 (dwa wyd.). Wyd. nast. Krzemieniec 1819 (razem z poz. 14).
  14. Prawidła przystojności i obyczajności dla studentów pijarskich. Wwa 1806. Wyd. nast.: Wwa 1810; Wwa 1816; Krzemieniec 1819 (z poz. 13).
  15. Treść gramatyki polskiej ... służąca za wstęp do nauk filozoficznych. Wil. 1806.
  16. Essai de grammaire polonoise pratique et raisonnée pour les François. Wwa 1807.
  17. Nauka o dobrym piśmie przez ... z przyszłej jego gramatyki polskiej wyjęta. Wwa 1807. Wyd. nast. Wwa 1816.
  18. De Varsaviensi Convictu, Martem inter atque Minervam certamen, a Galliarum legato Varsaviae residente J. Serra armis et scriptis inclito diremptum MDCCCVIII. Carmen historicum. [Wwa] 1808.
  19. Poprawa błędów w ustnej i pisanej mowie polskiej. Wwa 1808.
  20. Religiosus et sapiens princeps Fredericus Augustus rex Saxoniae et dux Varsaviae religionis et literarum in Scholis Piis stator. Epigramma. [Wwa] 1809. Wyd. nast.: b.m. 1811; Wil. 1838.
  21. Kalendae Octobris a. 1814 ad congressum Vindobonensem. [Wwa] 1814. Przekł. pol.: J.D. Minasowicz: Do kongresu wiedeńskiego ... [Wwa 1814]. Przekł. franc. 1815.
  22. Ad Alexandrum Rossiarum Imperatorem. Wwa 1816. Przekł. pol.: J.D. Minasowicz. *Korespondent Warsz.* 1816 nr 81. Wyd. nast. w: Twory. T. 3. Lipsk 1844. Przekł. franc. 1816.
  23. Gramatyka języka polskiego. Dzieło pozgonne. Wwa 1817.
- Fragm. z Dykcyjonarza polskiego K. ogł. *Pam. Warsz.* 1823 t. 6. Parę pism edukacyjnych wyd. Z. Kukulski. W: *Źródła do dziejów wych. i szkolnictwa w Polsce z doby Izby Edukacji Publ. 1807–1812*. Lubl. 1931.
- Przedr. fragm. z różnych pism w: *Komisja Edukacji Nar.* Wybór tekstów. Wyd. i wstęp oprac. S. Tync. Wr. 1954 BNL, 126; *Ludzie Oświecenia o jez. i stylu*. T. 2. Wyd. oprac. Z. Florczak, L. Pszczołowska. Wwa 1958; *Reforma programu Komisji Edukacji Nar.* Wybór tekstów oprac. J. Lubieniecka. Wwa 1962.

Nadto pisma urzędowe z okresu insurekcji i pełnienia funkcji prowincjalskiej.

OPRACOWANIA

NK 5 (1967), 6/2 (1972); LP

A. OSIŃSKI: Pochwała ks. O.K. *Rocz. Tow. Warsz. Przyj. Nauk* 12 (1818) i odb. Wwa 1819 [z listami K.]. — K.W. WÓJCICKI: Cmentarz Powązkowski. T. 2. Wwa 1856 i wyd. nast. fotoofs. Wwa 1979. — J.K. PLEBAŃSKI: Gramatyka i gramatyzy. *Enc. powsz. Orgel*. 10 (1862). — F. NOWAKOWSKI: O elementarzu Komisji Edukacyjnej. Lw. 1871. — TENŻE: *Elementarz. Enc. wych.* 3 (1885). — B. BIENKOWSKI: Gramatyka polska. *Tamże* 5 (1901). — A. HAJDECKI: O.K. i G. Piramowicz austriackimi więźniami stanu. *Czas* 1904 nr 221. — [G. KOR BUT] G.Kor. *Wielka enc. powsz. ilustr.* 37/38 (1905). — TENŻE: *Sto lat myśli pol.* 2 (1907). — P. KOPYTKO: Krytyczny rozbiór gramatyki narodowej O.K. *Rozpr. AU. Wyzd. Filol* 46 (1910). — S. TYNC: Nauka moralna w szkołach Komisji Edukacji Narodowej. Kr. 1922. — M. LODYŃSKI: Z dziejów Biblioteki Rzeczypospolitej Załuskich zwanej w l. 1783–1794. Wwa 1935. — S. SZOBER: Ks. O.K. *Poradnik Język.* 1935/36 z. 4. — A. JOBERT: La Commission d'Éducation Nationale en Pologne (1773–1794). *Son oeuvre d'instruction civique.* Paris 1941; przekł. pol. pt. Komisja Edukacji Narodowej w Polsce (1773–1794). Jej dzieło wychowania obywatelskiego. Przel. i uzup. M. Chamcówna. Wr. 1978. — W. BOBKOWSKA: Polska polityka szkolna na ziemiach polskich w l. 1793–1806. Wwa 1948. — J. MICHAŁSKI: Z dziejów Towarzystwa Przyjaciół Nauk. Wr. 1953. — TENŻE: Spór o koncepcję słownika Lindego. *Studia i Mater. z Dziejów Nauk Pol.* 2 (1954). — A. KORONCZEWSKI: Walka o polską terminologię gramatyczną w XVIII w. *Poradnik Język.* 1955 z. 7. — B. WIECZORKIEWICZ: Poglądy metodyczne K. *Tamże* z. 10. — S. GNIĄDEK: Metodologiczne źródła doktryny gramatycznych K. *Kwart. Neofilol.* 1956 z. 2. — M. KOS-SOWSKA: Stosunek ks. O.K. do staropolszczyzny (na podstawie „Gramatyki dla szkół narodowych”). *Jęz. Pol.* 1956 nr 5. — M. RUDNICKI: Językoznawstwo polskie w dobie Oświecenia. Pozn. 1956. — B. WIECZORKIEWICZ: K. a słowniki. *Poradnik Język.* 1956 z. 2. — S. TRUCHIM: Rola pijarów w rozwoju szkolnictwa Księstwa Warszawskiego. *Zesz. Nauk UL. S. I. Nauki Hum.-Społ.* 7 (1957). — M. KOSSOWSKA: O.K. jako badacz i teoretyk mowy. *Spr. Tow. Nauk. KUL* 7 (1958). — TAŻ.: Generał J. Mroziński w opozycji do „Gramatyki narodowej” ks. O.K. *Tamże*. — M.R. MAYENOWA: Wstęp. *Ludzie Oświecenia o jęz. i stylu.* T. 1. 1958. — B. SUCHODOLSKIE: Studia z dziejów polskiej myśli filozoficznej i naukowej. Wr. 1958. — S. GNIĄDEK: Wpływy francuskie na gramatykę K. *Spr. Pozn. Tow. Przyj. Nauk* 21 (1959) nr 2. — Z. KAWYN-KURZ: Poglądy gramatyczne K. w świetle krytyki J. Mrozińskiego. *Tamże*. — M. RUDNICKI: O.K. i językoznawstwo ogólnie. *Tamże*. — T. SKUBALANKA: Stanowisko O.K. wobec nowotworów językowych. *Zesz. Nauk. UMK* 2: *Filol. Pol.* 1 (1959) i odb. — V. FALKENHAHN: Das polnische Wörterbuch von seinen Anfängen bis M.A. Troc und die Wörterbuchtheorie des Grammatikers O. K. *Zeitschrift f. Slawistik* 5 (1960) nr 1. — J. LUBIENIECKA: Towarzystwo do Książek Elementarnych. Wwa 1960. — A. KORONCZEWSKI: Polska terminologia gramatyczna. Wr. 1961. —

I. BAJEROWA: Kształtowanie się systemu polskiego języka literackiego w XVIII w. Wr. 1964. — W.R. RZEPKA: Dwugłos polemiczny o terminologii gramatycznej O.K. *Jęz. Pol.* 1967 z. 2. — J. MICHAŁSKI: *Pol. słownik biogr.* 13 (197–1968). — Z. FLORCZAK: K. o metaforze. *Pam. Lit.* 1970 z. 2. — J.Z. NOWAK: *Słownik pracowników książki pol.* Łódź 1972. — J. PORADECKI: Narodziny polskiej gramatyki – O.K. (Z historii składni i dydaktyki). *Prace Filol.* T. 23 (1973). — H. MILEJKOWA: Gramatyka rosyjska M. Łomonosowa a polska terminologia gramatyczna w pracach O.K. *Zesz. Nauk. UW. Filia w Białymstoku* 1973 nr 6. — Z. KOPCZYŃSKA: Język a poezja. Studia z dziejów świadomości językowej i literackiej Oświecenia i Romantyzmu. Wr. 1976. — Cz. MAJOREK: Elementy nowożytnej teorii dydaktycznej w „Przypisach do gramatyki” O.K. *Nowożytna myśl nauk. w szkołach i księgozbiorach pol. Oświecenia.* Wr. 1976. — Z. FLORCZAK: Europejskie źródła teorii językowych w Polsce na przełomie XVIII i XIX w. Wr. 1978. — S. SZENIC: Cmentarz Powązkowski 1790–1850. Wwa 1979. — M. KINOWSKA: Udział nauczycieli Collegium Nobilium w życiu umysłowym polskiego Oświecenia. *Studia i Mater. z Dziejów Nauki Pol. S. A z.* 15 (1980). — J. BUBA: O.K. w walce o oświatę i szkołę polską. *Pijarzy w dawnej kulturze pol.* Kr. 1982. — M. GARBACZOWA: Łacińska twórczość pisarzy polskiego Oświecenia. (Zagadnienia wstępne). Kielce 1982. — E. OZOROWSKI: *Słownik pol. teologów katol.* 2 (1982). — I. LOSSOWSKA: K. czy Krajewski? Sprawa niepewnego autorstwa. *Rocz. Tow. Lit. im. A. Mickiewicza* 19 (1984) [wyd. 1985]. — L. SŁOWIŃSKI: W trosce o język ojczysty i narodową szkołę. *Dla tej, co nie zginęła.* Pozn. 1985. — S. ROSPOND: Kościół w dziejach języka polskiego. Wr. 1985. — M. BASAJ: W poszukiwaniu tradycji. (Zasady gramatyki O.K.). *Typy opisów gramatycznych jęz.* Wr. 1986. — M. GARBACZOWA: Poczaja łacińska w Polsce doby Oświecenia. Wr. 1986. — M. BASAJ: Język polski w gramatykach Siemiginowskiego i K. *Prekursorzy słowiańskiego językoznawstwa porównawczego (do końca XVIII w.).* Wr. 1987. — I. STASIEWICZ-JASUKOWA: Między gramatyką z Port-Royal a teorią języka Condillaca. (O polskim osiemnastowiecznym podręczniku „gramatyki filozoficznej”). *Zesz. Nauk. UJ* 766 (1987). — TAŻ.: O.K. – współpracownik Komisji Edukacji Narodowej. Wr. 1987. — M. GARBACZOWA: Napoleon czy Aleksander? Nadzieje i rozczarowania poetów polsko-łacińskich z początku XIX w. *Kieckie Studia Filol.* 4 (1988). — K. BARTNICKA: Pijarskie podręczniki dobrego wychowania w XVIII w. w Polsce. *Wkład pijarów do nauki i kultury w Polsce XVII–XIX w.* Wwa 1993. — I. STASIEWICZ-JASUKOWA: O.K. – twórca pierwszej polskiej gramatyki „filozoficznej i narodowej”... i nie tylko. *Tamże*. — S. JANECZEK: Oświecenie chrześcijańskie. Z dziejów polskiej kultury filozoficznej. Lubl. 1994. — I. STASIEWICZ-JASUKOWA: O.K. (1735–1817). *Pisarze pol. Oświecenia.* T. 2. Wwa 1994 [z fragm. tekstów]. — T. KOSTKIEWICZOWA: Ludzie Oświecenia o manipulacji językowej. W: Oświecenie – próg naszej współczesności. Wwa 1994. — Z. KLOCH: Spory o język. Wwa 1995. — B. ROK: O.K. i jego oświeceniowy poradnik dobrego wychowania. *Acta Universitatis Wratislaviensis. Prace Pedagog.* 115 (1996). — J. WÓJCICKI: „Król rzymski nam się narodził”. Polacy u kołyski Napoleona II. *Napis. S. IV* (1998). K. MAKSYMOWICZ: Poczaja polityczna a Sejm Czteroletni. Gdańsk 2000.

KOPERNIK Mikołaj

1473-1543

Inne formy nazwiska: Copernic; Copernicus; Copernik; Coppelmic; Coppelnicus.

Urodzony 19 lutego 1473 w Toruniu; najmłodszy syn Mikołaja, kupca z rodziny wywodzącej się ze śląskiej wsi Koperniki z okolic Nysy i Otmuchowa, oraz Barbary z Watenrodów (siostry Łukasza, późniejszego biskupa warmińskiego). Wcześniej osierocony przez ojca został oddany pod opiekę wujowi, który kierował jego studiami i planował dalszą karierę. Nauki początkowo pobierał prawdopodobnie w Szkole Miejskiej św. Jana w Toruniu. W 1491-95 studiował na wydziale artium w Akademii Krakowskiej, gdzie zetknął się m.in. z Wójciechem z Brudzewa, Marcinem z Olkusza, Janem z Głogowa i Wawrzyńcem Korwinem. Był to czas rozkwitu nauk matematyczno-astronomicznych. Wtedy zapoznał się też z dziełami filozoficznymi i przyrodniczymi Arystotelesa. Wyższych święceń nie otrzymał, choć wuj biskup przygotowywał go do kariery duchownej i w 1496 wysłał do Bolonii na naukę z dziedziny prawa kościelnego. Tam K. zawarł przyjaźń z astronomem Dominikiem Marią Novara i dokonał swoich pierwszych obserwacji astronomicznych. Wiosną 1500 pojechał do Rzymu, gdzie podobno prowadził publiczne wykłady. W 1501 przebywał krótko na Warmii i tegoż roku udał się do Padwy na studia medyczne; równocześnie przyswoił sobie znajomość języka i literatury greckiej. W 1503 uzyskał w Ferrarze doktorat prawa i wrócił do kraju. Przebywał głównie w najbliższym otoczeniu biskupa E. Watenrodego jako jego sekretarz i lekarz, towarzysząc mu także w licznych podróżach po Polsce. W 1509 będąc w Krakowie oddał do druku łaciński przekład zbioru greckich listów literackich Teofilakta Symokatty. W 1510 przeniósł się z Lidzbarku do Fromborka, gdzie od 1497 posiadał kanonicę; tu urządził pracownię astronomiczną, w której przeprowadził większość zarejestrowanych przez siebie obserwacji. Obok prowadzonych badań naukowych miał liczne obowiązki gospodarcze i administracyjne. Z ramienia kapituły był m.in. wizytatorem jej dóbr (1510, 1531-33, 1535-37), kanclerzem (1510-13), zarządcą przedsiębiorstw (1512, 1530); w 1516-19 i 1520-21 przebywał w Olsztynie, skąd administrował również zespolonymi dobrami kapituły, rozwijając energicznie działalność osadniczą na opuszczonych łanach w komornictwie olsztyńskim i melzackim. W 1520, wobec konfliktu polsko-krzyżackiego, przystąpił do przygotowań obronnych zamku olsztyńskiego przez Zakonem. Latem 1521 obdarzono go nadzwyczajnym urzędem „komisarza Warmii” z zadaniem przywrócenia życia gospodarczego po zniszczeniach wojennych. W latach następnych jeszcze parokrotnie bronił interesów kapituły w konfliktach

z dowódcami załóg krzyżackich i uczestniczył w pertraktacjach w sprawie uregulowania stosunków gospodarczych Warmii z Prusami Książęcymi. Zajmował się również zagadnieniem reformy monetarnej. Aby chronić najuboższych, opracował taryfę chlebową, regulującą ceny i sposoby wypieku chleba. Jego praktyka lekarska obejmowała głównie członków kapituły warmińskiej, ale leczył także ubogą ludność. W 1541 jako medyk odbył podróż na dwór książeży w Królewcu. Interesował się kartografią; z namowy Bernarda Wapowskiego opracował kilka (dziś zaginionych) map Warmii. Głównym dziełem K., które zapoczątkowało nowożytną epokę w dziedzinie astronomii, jest „De revolutionibus orbium coelestium libri VI”. Pracował nad nim już podczas studiów i w zasadzie było gotowe około 1530. K. wstrzymywał się jednak przed publicznym ogłoszeniem swoich poglądów i odkryć naukowych (do końca życia pracował nad uściśleniem teorii heliocentrycznej). Astronom Jerzy Joachim Retyk, który przybył do Fromborka specjalnie, by zapoznać się z nauką K., skłonił uczonego, do oddania rękopisu do drukarni Jana Petreiusa w Norymberdze. Jednakże Retyk dopuścił, by wydawca, Andrzej Osiander, zamieścił przedmowę prezentującą system K. jako hipotetyczny schemat rachunkowy, a nie odkrywczą i udokumentowaną wynikiem badań prawdę z dziedziny astronomii. Teoria ruchu Ziemi wokół Słońca była zbyt rewolucyjna, by współcześni zarówno przedstawiciele Kościoła katolickiego, jak i protestanci mogli ją przyjąć. Poglądy K. uznali za sprzeczne z rozumem i naukami Pisma Świętego i potępił je. Od 1616 do 1822 dzieło znajdowało się na papieskim indeksie ksiąg zakazanych. Znaczenie dzieła K. wykracza daleko poza granice jednej nauki. Dokonało przełomu w sposobie myślenia, stworzyło podwaliny nowej filozofii, stało się manifestem możliwości i niezawisłości ludzkiego rozumu; do dziś jest poddawane rozlicznym i wszechstronnym badaniom na całym świecie, a postać K. stała się bohaterem wielu utworów literackich i dzieł z innych dziedzin sztuki. Jesienią 1542 K. ciężko zachorował, tracąc możliwość pracy umysłowej. Zmarł we Fromborku 24 (21?) maja 1543.

T W Ó R C Z O Ś Ć

1. De hypothesibus motuum coelestium a se constitutis commentariolus. Powst. przed 1512. Wyd. M. Curtze: *Inedita Copernicana*. Lipsk 1878; A. Lindhagen. Sztokholm 1881; F. Rossmann. Monachium 1948; tenże wraz z przekł. niem. w: M.K. Erster Entwurf seines Weltsystems. Darmstadt 1966.

Przekł. pol. zob. poz. 9.

Jest to zarys dzieła: *De revolutionibus*; tyt. nadany przez późniejszego kopistę.

Przekł.: ang. 1939, 1959, 1971, niem. 1899, 1923, 1966.

2. De lateribus et angulis triangulorum ... libellus. Powst. przed 1512. Wyd. Wittenberga 1542 druk. J. Lufft.

Dzieło o trygonometrii, stanowiące część pierwszej księgi De revolutionibus.

Przekł. niem. 1857.

3. Locationes desertorum mansorum. Powst. 1516–1519. Wyd. synoptycznie łac. i przekł. pol. M. Biskup pt. M.K. Lokacje łąnow opuszczonych. Olsztyn 1970.

4. Monetae cudendae ratio. Powst. 1526. Wyd.: F. Bentkowski: M.K. rozprawa o monecie. *Pam Warsz.* 1816 t. 5 i odb.; L. Wołowski: *Traité de la première invention des monnaies de Nicole Oresme et Traité de la monnaie de Copernic.* Paris 1864; wyd. kryt. J. Dmochowski: M.K. rozprawa o monecie i inne pisma ekonomiczne. Wwa 1924.

Przekł. pol.: F. Bentkowski, jw., J. Dmochowski, jw. Dwa odmienne szkice rozprawy o monecie powst. w 1519. Wyd.: pierwszy L.A. Birkenmajer: *Stromata Copernicana.* Kr. 1924; drugi pt. De estimatione monetae. *Acta Tomiciana* 5 (1855) s. 167–169. Przekł. franc. 1864, 1934.

5. De octava sphaera, contra Vernerum. Reverendo D. Bernhardo Wapowski... Dat. Z Warmii 3 czerwca 1524. Wyd. przy: De revolutionibus ... 1854 (poz. 6); wyd. popr. M. Curtze, j.w. poz. 1. Przekł. pol. zob. poz. 9. Traktat w formie listu z dziedziny astronomii. Przekł. ang. 1939, 1959, 1971.

6. De revolutionibus orbium coelestium libri VI. Norymberga 1543 druk. J. Petreius. Wyd. nast.: Bazylea 1566; pt. *Astronomia instaurata libris sex comprehensa, qui de revolutionibus orbium coelestium inscribuntur.* Amsterdam 1617; wyd. J. Baranowski. Wwa 1854 (wraz z przekł. pol. i pismami pomniejszych); Tor. 1873; Paryż 1934 (wraz z przekł. franc. A. Koyle); wyd. kryt. München 1949 (Gesamtausgabe. T. 2); wyd. kryt. Księgi I: Wwa 1953 (oprac. tekstu: R. Gansiniec, komentarz: A. Birkenmajer, przekł. pol.: M. Brożek); pt. Über die Kreisbewegungen der Weltkörper. Berlin 1959 (wraz z przekł. niem. C. L. Menzera); Praha 1971 *Editio Cimelia Bobemica* vol. XVI; Torino 1973 (wraz z przekł. włos. C. Vivantiego). Wyd. kryt. całości zob. poz. 12.

Przedr. fototyp. ed. 1543; Paryż 1906; Paryż 1927; Amsterdam 1943; Lipsk 1965; Nowy Jork 1965; Bruksela 1966 (1964?).

Przekł. pol.: J. Baranowski 1854 zob. wyżej; M. Brożek 1953 zob. wyżej; S. Oświecimski 1976 zob. poz. 11; M. Brożek. Przedmowa i posłowie J. Dobrzycki. Wr. 1987; toż 1994.

Autograf Bibl. Jagiel. Sygn. 10000. Facsimile rkpsu: München 1944 (Gesamtausgabe. T. 1); Wwa 1972 (Dzieła wszystkie. T. 1).

Przekł.: ang. T. Digges. 1576 (kilka rozdz. z ks. I, do 1605 siedmiokrotnie wznowiany), 1939, toż 1947, 1952, 1955,

franc. 1934, 1939, 1970, hiszp. 1965, 1969, jap. 1953, niem. 1879, 1939, 1959, ros. 1947, 1964, słowac. 1974, włos. 1973.

Przekłady

7. Simocatta Theophylactus Scholasticus: Epistolae morales, rurales et amatoriae. Kr. 1509 druk. J. Haller. Wyd. nast.: fascimile tłum. M.K. oraz tekst gre. i łac. w oprac. R. Gansińca. Wwa 1953 (wraz z przekł. pol. J. Parandowskiego). Przekł. z jęz. gre. na jęz. łac.

Przekł. pol.: przy wyd. De revolutionibus... 1854 (poz. 6); I. Polkowski... 1873 (zob. poz. 9); J. Parandowski (zob. wyżej); dziewięć listów-erotyków przedr. *Człowiek i światopogląd* 1973 nr 3. Wyst. w oprac. i reżyserii T. Witta. Tor. 1971 Teatr Propozycji.

8. Lysis: Hipparcho salutem. Wyd. przy: De revolutionibus... Tor. 1873 s. 35–36; F. Hipler: *Die Biographien des N. K. Altpreussische Monatsschrift* 1873 s. 213–214 i odb.; L. A. Birkenmajer: M. Kopernik. Cz. 1. Kr. 1900 s. 132–134.

Przekł. z jęz. gre. na jęz. łac.

Przekł. niem. 1879.

Wydania zbiorowe

9. Kopernikijana, czyli materiały do pism i życia M.K. Wyd. I. Polkowski. T. 1. Gniezno 1873. Wybór pism w przekł. pol.

10. Wybór pism w przekładzie polskim. Oprac. L.A. Birkenmajer. Kr. 1920 *BN* I, 15; toż wyd. 2 zmien. Kr. 1926.

11. Dzieła wszystkie. Red. P. Czartoryski. T. 1: Rękopis dzieła „O obrotach”. Facsimile. Wstęp: J. Zathay. Wwa 1972; T. 2: O obrotach. Tłum. M. Brożek i S. Oświecimski. Komentarze A. Birkenmajer i J. Dobrzycki. Wwa 1976; T. 4: Rękopisy pism pomniejszych. Fascimile źródeł. Wwa 1992. Wydawn. posiada wersje ang., franc., ros. Wersja w jęz. oryginału, zob. poz. 12.

12. Opera omnia. Red. P. Czartoryski. T. 1: „De revolutionibus” codicis, propria auctoris manu scripti imago phototypa. Wwa 1973; T. 2: De revolutionibus. Libri sex. Wwa 1975; T. 4: Scripta minora. Fontium imagines lucis ope depictatae. Wwa 1992.

Utwór o autorstwie niepewnym

13. Septem sidera. [Cykl liryków]. Wyd.: J. Brożek. [Kr. 1629] druk. F. Cezary. Wyd. i tłum.: N. Bętkowski: *Siedem gwiazd.* Lw. 1858; wyd. w publikacji okolicznościowej pt. Natalem N. Copernici ... pie celebrandum indicit Rector... Kr. 1873. Trzy utwory przedr. J. Nowak-Dłużewski. *Kołądy pol. średniowiecza i wiek XVI.* T. 1. Wwa 1966.

Przekł. pol.: L. Badieni przy: De revolutionibus ... 1854; N. Bętkowski, jw.; Natalem..., jw.; fragm. (Gwiazda 1) przekł. J. Łęgowski. *Słowo Pom.*

1923 nr 39; *Gaz. Lw.* 1923 nr 40; całość J. Kasprzowicz. *Mikołaj Kopernik*. Lw. 1924; E. Słuszkiewicz w art. Kopernikowe „Siedem gwiazd” i ich losy. *Nasza Przeszłość* t. 25 (1966).

Oprac. muzycz.: T.Z. Kassern: 4 motety kopernikowskie. Wwa 1973.

Materiały

14. Documenta Copernicana. Band I: Briefe, Texte und Übersetzung. Berlin 1994.

OPRACOWANIA

NK 2 (1964).

Bibliografie: H. BARANOWSKI: Bibliografia Kopernikowska 1509–1955. Wwa 1958; Cz. 2: 1956–1971. Wwa 1973. — Z. BĄK: M.K. w literaturze polskiej. *Polonistyka* 1973 nr 1. — J. HUPPENTHAL: M.K. Poradnik bibliograficzny. Wwa 1973. — JAP: Bibliografia dotycząca pochodzenia i narodowości M.K. *Kwart. Opol.* 1973 nr 1/2. — J. BOEHM: Bibliografia utworów muzycznych o tematyce kopernikowskiej, skomponowanych do 1974 r. *Komunikaty Mazursko-Warmińskie* 1975 nr 2.

L. PROWE: N. Copernicus. T. 1–2. Berlin 1883–1884; wyd. fototyp. T. I. Osnabrück 1967. — L.A. BIRKENMAJER: M.K. Cz. 1: Studia nad pracami K. oraz materiały biograficzne. Kr. 1900. — TENŻE: M.K. jako uczonec, twórca i obywatel. Kr. 1923. — Z. BATOWSKI: Wizerunki K. Tor. 1933. — H. KESTEN: Copernicus und seine Welt. Amsterdam 1948; toż w jęz. ang., franc.; tłum. pol. Wwa 1961. — H. BARYCZ: M.K., wielki uczonec Odrodzenia. Wwa 1953. — E. LIPIŃSKI: Poglądy ekonomiczne M.K. Wwa 1955. — H. BARYCZ: Czy M.K. był doktorem filozofii Uniwersytetu Padewskiego? W: *Spojrzenia w przeszłość polsko-włoską*. Wr. 1965. — M.K. *Szkiele monograficzne*. Wwa 1965. — H. ZINS: W kregu M.K. Lubl. 1966. — J. PAGACZEWSKI: Obserwatoria M.K. na Warmii. Olsztyn 1967. — *Rocz. Muz. Tor.* T. 3 (1968) [specjalny]. — J. DOBRZYCKI, L. HAJDUKIEWICZ: *Pol. słownik biogr.* 14 (1968–1969). — S. CACKOWSKI: M.K. jako ekonomista. Tor. 1970. — *Studia copernicana*. [Seria wyd.] T. 1–37. Wr. 1970–1999. — W. VOISÉ: M.K. Dzieje jednego odkrycia. Tor. 1970; toż Tor. 1973. — B. BIENKOWSKA: K. i heliocentryzm w polskiej kulturze umysłowej do końca XVIII w. Wr. 1971. — A. BIRKENMAJER: *Filoz. w Polsce. Słownik pisarzy*. Wr. 1971. — M. BISKUP: Działalność publiczna M.K. Tor. 1971; toż w jęz. niem. Tor. 1972. — TENŻE: Nowe materiały do działalności publicznej M.K. z lat 1512–1537. Wwa 1971. — L. JASTRZĘBOWSKI: Biblioteka M.K. Tor. 1971. — M. BISKUP, J. DOBRZYCKI: K., uczonec i obywatel. Wwa 1972; toż w jęz. ang., ros. — M. BROŻEK: M.K. do papieża Pawła III, listy czy mowa obrończa? *Meander* 1972 z. 7/8. — S. GRZYBOWSKI: M.K. Wwa 1972; toż Wwa 1973. — J. KUCHARSKI: Wizerunek K. w „Wietrze od morza” S. Żeromskiego. *Rocz. Gdański* 32 (1972) z. 2. — E. RYBKA, P. RYBKA: K. Człowiek i myśl. Wwa 1972; toż w jęz. ang., franc., ros. — H. ZINS: M.K. w angielskiej kulturze umysłowej epoki Szekspira. Wr. 1972. — W. ZONN: Rewolucja kopernikańska. Wwa 1972. — *Colloquia Copernicana*. Red. J. Dobrzycki. Wr. 1972. — *Rocz. Tor.* 7 (1972) [specjalny]. — *Studia Warmińskie* 9 (1972) [specjalny]. — B. BIŁIŃSKI: Najstarszy życiorys M.K.

z r. 1588 pióra Bernardina Baldiego. Wr. 1973; toż w jęz. włos. — M. BISKUP: Regesta Copernicana. Wr. 1973; toż w jęz. ang. [z aneksem]. — S.R. BRZOSTKIEWICZ: Kalendarium kopernikowskie, czyli chronologiczne zestawienie dat oraz faktów z życia i działalności M.K. *Wzschodźwiat* 1973 nr 2. — S. CYNARSKI: Znajomość nauki K. w Polsce XVII i XVIII w. Kr. 1973; toż w jęz. ang. — M. CYTOWSKA: Nad przekładem „Listów” Symokatty M.K. *Meander* 1973 nr 2/3. — W. DANEK: Czterechsetna rocznica urodzin M.K. w 1873 r. i udział w niej J.I. Kraszewskiego. *Ruch Lit.* 1973 z. 3. — K. ESTREICHER: Pamiątki Kopernikowskie w Uniwersytecie Jagiellońskim. *Zesz. Nauk. UJ. Prace Hist.* 1973 z. 41; toż w jęz. ang. — P. GASSENDI: Vie de Copernic. Paris 1973. — K. GÓRSKI: M.K. Środowisko społeczne i samotność. Wr. 1973. — E. HOYLE: N. C. An essay on his life and work. London 1973. — J. KUCHARSKI: K. w polskich utworach dramatycznych. *Komunikaty Mazursko-Warmińskie* 1973 nr 4. — A. LENKIEWICZ: K. w encyklopediach świata. *Człowiek i Światopogląd* 1973 nr 3. — M. MARKOWSKI: Nieznany przekaz fragmentów pierwszej księgi „De revolutionibus orbium coelestium” M.K. *Studia Filoz.* 1973 nr 3; toż w jęz. ang. *Dialectics and Humanism* 1974 nr 4. — T. PAWLUK: Niektóre aspekty negatywnego ustosunkowania się kościelnego urzędu cenzorskiego do dzieła M.K. *Prawo Kanoniczne* 1973 nr 3/4. — W. PODGÓRSKI: K. wierszem opisywany. *Poezja* 1973 nr 5. — R. PUCHNIARSKI: M.K. w filatelistyce. Wwa 1973. — S. ROSPOND: M.K. Studium językowe o rodowodzie i narodowości. Opole 1973. — E. RYBKA: Istota nauki K. Kr. 1973. — J. SIKORSKI: W sprawie datowania śmierci M.K. *Komunikaty Mazursko-Warmińskie* 1973 nr 3. — A. SZORC: M.K., kanonik warmiński. Olsztyn 1973. — Z. SZMYDTOWA: Norwid, Lechoń i tradycja kopernikańska. *Poezja* 1973 nr 6. — S. ŚWIERZEWSKI: M.K. w pismach i korespondencji J. I. Kraszewskiego. *Kultura i Społeczeństwo* 1973 nr 3, toż: *Kwart. Hist. Nauki* 1973 nr 3. — W. THIMM: N.C. Ein Bilderbogen zum 500. Geburtstag des Grossen Astronomen. Leer 1973. — A. TUJAKOWSKI: M.K. „De revolutionibus”. Historia wydań. Tor. 1973. — W. VOISÉ: Historia kopernikanizmu w dwunastu szkicach. Wr. 1973. — S. WAŁĘGA: Czy K. był poetą? (Spór o autorstwo „Septem sidera”). *Rocz. Tor.* 8 (1973) s. 111–186. — M. WOJTULEWICZ: M.K. w numizmatyce i medalierstwie. Lubl. 1973. — H. ZINS: Pierwsze tłumaczenie K. na język angielski z 1576 r. *Kwart. Neofilol.* 1973 z. 2. — *Commemoration du cinq centième anniversaire de la naissance de N.C. Bruxelles* 1973. — *Konferencja nauk poświęcona 500 rocznicy urodzin M.K. Łódź* 1973. — *Kopernik na Warmii. Życie i działalność publiczna. Działalność nauk Środowisko. Kalendarium*. Olsztyn 1973. — M.K. i medycyna. Wwa 1973. — M.K. *Studia i mater. sesji kopernikowskiej KUL*. Lubl. 1973. — N. *Copernicus heritage*. Melbourne 1973. — N. *Copernicus. Das Bild*. Berlin 1973. — N. *Copernicus. Dokumente seines Lebens*. Göttingen 1973. — *Nicolaus Copernicus. 500-års-jubileum*. Stockholm 1973. — N. *Copernicus zum 500. Geburtstag*. Köln 1973. — *Pięćsetna rocznica urodzin M.K. Kr.* 1973. — *Ateneum Kaplańskie* t. 81 (1973) z. 3 [specjalny]. — *Człowiek i Światopogląd* 1973 nr 3 [specjalny]. — *Kwart. Opol.* 1973 nr 1/2 [specjalny]. — P. BANKOWSKI: Rewelacyjne odkrycie. M.K. „felix notarius”, u kolebki dzieł polskich archiwów. *Archeion* 60 (1974) s. 61–80 [tu również tekst fac. i przekł. pol. inwentarza Archiwum Kapituły Warmińskiej z 1520]. — M. BISKUP: Nowe badania nad biografią M.K. *Kwart. Hist.* 1974 nr 2; toż w jęz. franc. Paryż 1974. — TENŻE:

- Copernicus Verhältnis zum Deutschen Ritterorden. *Acta Poloniae Historica* t. 29 (1974). — J. FLIK: Portrety M.K. z katedry w Strasburgu i z Muzeum Okręgowego w Toruniu. *Ochrona Zabytków* 1974 nr 1. — Z. JASIŃSKA: Teatr i Kopernik. *Pamięć. Teatr*. 1974 z. 4. — T. MARCINKOWSKI: Z rozważań nad dawnymi wizerunkami M.K. *Arch. Hist. Medycyny* 1974 z. 1. — M.K. i jego teoria na tle epoki. Olsztyn 1974. — *Hist. nauki pol.* 6 (1974). — *Organon* 1974 nr 10 [specjalny]. — B. BILIŃSKI: Alcune considerazioni su N. Copernico e Domenico Maria Novara i Bologna 1497–1500. Wr 1975. — E. CHOJECKA: Renesansowa myśl o sztuce i naukowe dzieło K. *Renesans. Sztuka i ideologia*. Wwa 1976 [1975]. — E. ERBER: J. Brożek z Kurzelowa – pierwszy polski biograf M.K. *Roczn. Muzeum Świątokrzyskiego* 9 (1975). — TENŻE: W obronie polskość M.K. *Tamże*. — S. FLIS: Copernicana w „Komentarzach Fromborskich” (t. 1–5). *Roczn. Olsztyński* 11 (1975). — J. STARNAWSKI: Copernicana nova. *Odrodzenie i Ref.* 20 (1975) s. 111–116. — Z. WARDESKA: Teoria heliocentryczna w interpretacji teologów XVI w. Wr 1975. — L. WITKOWSKI: Warsztat filologiczny M.K. *Meander* 1975 nr 5/6; też wersja niem. *Eos* 1975 nr 2. — *Copernicus – yesterday and today*. Oxford 1975. — J. ZAITHEY: Włoscy przyjaciele Kallimach i M.K. *Renesans. Sztuka i ideologia*. Wwa 1976 [1975]. — B. BILIŃSKI: Il pitagorismo di N. Copernico. Wwa 1977. — L. KOCZY: M.K. Samotnik, geniusz, rewolucjonista. *Glasgow* 1977. — N. Copernicus. *Quincentenary celebrations final report*. Wr 1977. — J. DREWŃOWSKI: M.K. w świetle swej korespondencji. Wr 1978. — TENŻE: *Around de la parution de „De revolutionibus”*. *Organon* 1978 nr 14. — A. NOWICKI: Portrety filozofów w poezji, malarstwie i muzyce. *Lubl.* 1978. — M. SKULIMOWSKI: M.K. wybitny przedstawiciel medycyny XVI w. w Polsce. *Kr.* 1978 (prwdr. 1973). — K. w oczach dawnej i współczesnej nauki. *Referaty*. *Kr.* 1978. — E. HILFSTEIN: Starowolski's biographies of Copernicus. Wr 1980. — Z. WARDESKA: Na tropach nieznanego listu M.K. i innych źródeł jego biografii. *Kwart. Hist. Nauki* 1980 nr 3. J. STARNAWSKI. *Tamże* 1981 nr 3/4. — M. BISKUP: M.K., astronom, twórca nowego obrazu Wszechświata. *Wybitni ludzie dawnego Tor.* Tor. 1982. — A. WOŹNICKI: The challenge of the medieval double truth doctrine in the astronomy by N. Copernicus. *Studia Philosophiae Christianae* 1982 nr 2. — W. BLACHUT: Literacka praprawka K. *Mies. Lit.* 1983 nr 8. — E. HILFSTEIN: The English version of N. Copernicus Complete works. *Dialectics and Humanism* (Wwa) 1983 nr 4. — S. KNAP: *Lad* 1983 nr 31. — E. ROSEN: Copernicus the humanist. *Dialectics and Humanism* (Wwa) 1983 nr 4. — G. ROSIŃSKA: Nie przypisujmy Rhetoryki dzieła Regiomontana... *Kwart. Hist. Nauki* 1983 nr 3/4. — W. BLACHUT: Krakowskie lata K. *Zycie Lit.* 1984 nr 19. — T. ORACKI: Słownik biograficzny Warmii, Prus Książęcych i Ziemi Malborskiej. T. 1. Olsztyn 1984. — G. ROSIŃSKA: Identyfikacja „szkolnych tablic astronomicznych” K. *Kwart. Hist. Nauki* 1984 nr 3/4. — S. CZAREŃSKI: Obchody Kopernikowskie w Krakowie. *Urania* 1985 nr 2. — J. GADOMSKI: M.K. and his place in the history of science. *Poland in christian civilisation*. Londyn 1985. — N. STRYCZEK: Ein Schatten wandert über den Mond. *W. Meine grossen Vorbilder*. Leipzig 1985. — W. STRZAŁKOWSKI: K. o pięknie wszechświata. *W. Ludzie i idee*. Londyn 1985. — T. TERLECKI: Marginalia Kopernikowskie. *W. Szukanie równowagi*. Londyn 1985. — T. BORAWSKA: Copernicus i svensk vetenskap on kultur. *Slavo (Uppsala)* 31 (1986). — T. JASIŃSKI: Dom rodzinny M.K. *Przyczynek do studiów nad socjotopografią późnośredniowiecznego miasta*. *Kwart. Hist.* 92 (1986) nr 4. — B. LEWIŃSKA: Odbitki próbne stolarstwa „Kopernik” A. Oleszczyńskiego. *Ze zbiorów Muzeum UJ i Bibl. Nar. Zesz. Nauk. UJ nr 784 Opuscula Musealia* 1986 nr 1. — M. MARKOWSKI: Pietnastowieczna filozofia krakowska a geneza kopernikanizmu. *Biul. Bibl. Jagiel.* 1986 nr 1/2. — M. DOBROWOLSKI: M.K. 1473–1543. Wwa 1987. — K. GÓRSKI: Dom i środowisko rodzinne M.K. Tor. 1987 (prwdr. 1968). — I. LAKATOS, E. ZAHAR: Dłaczego program badawczy K. wyparł program Ptolomeusza. *Colloquia Communia* (Wwa) 1987 nr 3/4. — J. OLKIEWICZ: A jednak się porusza. Wwa 1987. — E. ROSEN, E. HILFSTEIN: Copernicus earliest astronomical treatise. *Dialectics and Humanism* 1987 nr 1. — H. SZKOP: M.K. jako lekarz. XVI-wieczna wiedza medyczna. Katalog wystawy. Frombork 1987. — S. SZOSTAKOWSKI: O M.K. Wwa 1987 (prwdr. 1971) — P. CZARTORYSKI: Tradycja literacka łacińskich przekładów epistolografów greckich a Kopernikowski przekład „Listów obyczajowych, sielskich i miłosnych” Teofilakta Symokatty wydany w Krakowie w 1509 r. *Odrodzenie i Ref.* 33 (1988) s. 137–146. — J. MAZURKIEWICZ: Muzeum M.K. w Toruniu. *Roczn. Tor.* 18 (1988) s. 5–19. — A. NOWICKI: Musica nelle lettere di T. Bizantino tradotte dal greco da N.C. *Kult. bizantyjska, jej późniejsze słowiańskie ucielenia i kontynuacje*. Bydż. [1988] s. 125–135. — E. ROSEN: What C. owed to the West and what we owe to Copernicus. *The Polish Renaissance in its european context*. Bloomington 1988. — A. WRÓBLEWSKI: The cracovian background of N.C. *Tamże*. — B. BILIŃSKI: Mesaggio e itinerari copernicani. Celebrazioni italiane del V centenario della nascita di N.C. Wr 1989. — S.R. BRZOSTKIEWICZ: Czy przodkowie K. wywodzą się z Czech? *Urania* 1989 nr 1. — A. KEMPF: „Copernici divinae lucubrationes”. O trzech chwalcach i krytykach K. z lat czterdziestych i pięćdziesiątych XVI w. *Roczn. Teolog.* 32 (1990) nr 2. — J. FLIK: Portret M.K. w Muzeum Okręgowym w Toruniu. Tor 1990. — W. BONIECKI: M.K. — ekonomista. *Zesz. Nauk. Akad. Ekonomii w Kr.* 1991 nr 3/4. — S.R. BRZOSTKIEWICZ: Krakowski okres studiów K. *Urania* 1991 nr 9. — J. BELKOT: Włoskie instytucje naukowe wobec toruńskich obchodów czterechsetletniej rocznicy urodzin M.K. *Roczn. Tor.* 21 s. 115–148. — S.R. BRZOSTKIEWICZ: Toruński portret K. *Urania* 1992 nr 11. — M. FLIK-FIZELI: Najstarsze wizerunki M.K. w malarstwie i grafice w XVI i XVII w. *Roczn. Muzeum Tor.* 9 (1992) s. 153–181. — P. SOBOTKO: Kto jest autorem słynnego dwuwiersza o K? *Urania* 1992 nr 1. — C. BACKVIS: K. w swojej epoce i środowisku. *W. Renesans i barok w Polsce*. Wwa 1993. — J. BIAŁA: Studia krakowskie M.K. 1491–1495. *Biul. Nauk.* 1993 nr 1. — S.R. BRZOSTKIEWICZ: K. i Galileusz. *Urania* 1993 nr 1. TENŻE: Dwa unikatowe egzemplarze „Obrotów”. *Tamże* nr 4. — *Fünfjundertjähriges Jubiläum der krakerauer Studienzeit von N.C.* Red. J. Wyrozumski. Kraków 1993. — A. KEMPF: Doktor M.K. podróż z Fromborka do Królewca. *Znak* 1993 nr 5. — B. BILIŃSKI: Colombo e Copernico negli epigrammi del matematico polacco J. Broscius (1618) e gli colombiani nella Polonia dell'800. *Zesz. Nauk. UJ* 1994 nr 110. — M. BISKUP: M.K. na zjeździe stanów Prus Królewskich w Grudziądzu w marcu 1522 r. — do początków działalności monetarnej. *Komunikaty Mazursko-Warmińskie* 1994 nr 4. — W. IWANOWSKA: Dzieło K. z perspektywy 450 lat. *Nauka* 1994 nr 2; też *Urania* 1994 nr 2. — M. MARKOWSKI: M.K. jako filozof. *Kwart. Filoz.* 1994 nr 1/2. — *Słownik biograf. Pomorza Nadwiślańskiego*. T. 2. Gdańsk 1994. — S.R. BRZOSTKIEWICZ:

Falszywy wizerunek K. *Urania* 1995 nr 1. — M. BUBER: Miejsce K. w filozofii. *Znak* 1995 nr 5. — B. DOBOSZ: O zapomnianej zasłudze M.K. *Urania* 1995 nr 2. — J. SIKORSKI: Prywatne życie M.K. Wwa 1995 (prwdr. 1972). — M. BISKUP: *Acta Poloniae Historica* 74 (1996) s. 185–192 [rec.: Documenta Copernicana]. — J. FLIJK, J. KRUSZELNICKA: Epitafium M.K. w bazylice świętych Janów w Toruniu. *Tor.* 1996. — A. LENKIEWICZ: Śląskie Kopernikana. *Wr.* 1997.

I.T.

KORBUT Gabriel 1862–1936

Urodzony 25 marca 1862 w Petersburgu; syn Józefa, z wykształcenia prawnika, którego rodzina wywodziła się ze starego rodu litewskiego i pisała się Karaffa-Korbut, i Amelii z Hulanickich. Uczęszczał do gimnazjum niemieckiego św. Anny w Petersburgu, egzamin dojrzałości złożył w gubernialnym gimnazjum w Rewlu (obecnie Tallin), zapewne jako ekstern. Studia uniwersyteckie odbył w Dorpacie na wydziale filozoficznym (1888–90). Brał czynny udział w życiu studenckim, należał do postępowego zrzeszenia studentów Polaków. Uniwersytet ukończył ze złotym medalem i stopniem kandydata filologii słowiańskiej i językoznawstwa. Lata 1891–95 spędził z rodziną w Petersburgu, gdzie nie mógł znaleźć stałego zatrudnienia i znajdował się w trudnej sytuacji finansowej. O pomoc dla niego usilnie zabiegał jego dawny profesor uniwersytecki, Jan Baudouin de Courtenay. W 1895 K. wraz z żoną i dwojgiem dzieci zamieszkał w Warszawie, zarobkując nauczaniem w szkołach średnich. Równocześnie zajmował się pracą naukową. Od 1894 ogłaszał rozprawy filologiczne, językoznawcze, a przede wszystkim historycznoliterackie w czasopiśmie: *Ateneum* (1894–1901), *Głos* (1895–99), *Kurier Warszawski* (1899–1900), *Pamiętnik Tow. Lit. im. A. Mickiewicza* (1898), *Pamiętnik Literacki* (1905–06, 1925), *Książka* (1901–14, tu pisywał w stałej rubryce pt. Krytyka), *Ruch Literacki* (1926–35), *Wiadomości Literackie* (1925–32). Prace sygnował często kryptonimami: G.K., G. Kor., G-I K-t, M.G. K.K. W 1902 i 1904 wyjeżdżał na studia do Paryża. W 1902–03 był nominalnym redaktorem odpowiedzialnym *Ogniuca*. W 1905 uczestniczył w strajku szkolnym. Jako wdowiec ożenił się w 1906 z Marią Juchnowicz. Należał do komitetu redakcyjnego wydawnictwa *Wiek XIX. Sto lat myśli polskiej* (sam dostarczył przeszło dwadzieścia — nagrodzonych później — artykułów). Był jednym z członków-założycieli Towarzystwa Naukowego Warszawskiego (1907), następnie członkiem czynnym Wydziału I, przewodniczącym Komisji do Badań nad Historią Literatury i Oświaty przy tym wydziale oraz członkiem Komisji Bibliograficznej przy Wydziale II. W 1910/11 wykladał literaturę polską na wydziale humanistycznym

Towarzystwa Kursów Naukowych. W 1915 ofiarował Towarzystwu swój cenny księgozbiór, nazwany odąd Gabinetem Filologicznym, nad którym sprawował pieczę do śmierci (obecnie „Korbutianum” Biblioteki Instytutu Badań Literackich PAN). W 1918 został powołany na profesora Wolnej Wszechnicy Polskiej. W 1921/22 był dziekanem wydziału humanistycznego, w 1923/24 obok ćwiczeń z historii literatury po raz pierwszy wprowadził wykłady z metodyki badania literatury. W 1919 mianowano go członkiem korespondentem Polskiej Akademii Umiejętności. Dwukrotnie (1915, 1918) otrzymał nagrodę Kasy im. Mianowskiego oraz nagrodę Towarzystwa Naukowego Warszawskiego (1920). Jego najważniejszym dziełem jest biobibliografia „Literatura polska”. Była to praca pionierska na gruncie polskim i miała wielkie znaczenie dla rozwoju badań historycznoliterackich; stała się podstawą wychodzącej od 1963 „Bibliografii literatury polskiej Nowy Korbut”. K. zmarł 9 stycznia 1936 w Warszawie; pochowany na Cmentarzu Wojskowym na Powązkach.

T W Ó R C Z O Ś Ć

1. Wyraży niemieckie w języku polskim pod względem językowym i cywilizacyjnym. Wwa 1893 odb. z *Prac. Filol.* Wyd. nast. pt. Niemczyzna w języku polskim. Wwa 1935. Powst. w 1890 w jęz. niem. jako praca dyplomowa na uniw. w Dorpacie.
2. Michał Wiszniewski i puścizna po nim. Wwa 1901.
3. Początki wpływu Boileau'a w Polsce. Wwa 1910 odb. z *Spr. Tow. Nauk. Warsz.*
4. Literatura polska od początków do powstania styczniowego. Książka podręczna informacyjna dla studiujących naukowo dzieje rozwoju piśmiennictwa polskiego. T. 1–3 oraz Dodatek. Wwa 1917–1921. Wyd. nast. pt. Literatura polska od początków do wojny światowej. Książka podręczna... T. 1–4. Wwa 1929–1931; Dopełniacz [Wwa 1933].
5. Zadanie Gabinetu Filologicznego. Program prac Gabinetu Filologicznego. Wwa 1918 odb. z *Rocz. Tow. Nauk. Warsz.*
6. Wstęp do literatury polskiej. Zarys metodyki badania literatury. Wwa 1924.
7. O konieczności najrychlejszego zbadania języka i wysłowienia Mickiewicza. Lw. 1925 odb. z *Pam. IV Powz. Zjazdu Historyków Pol. w Pozn.*
8. Szkice i drobiazgi historycznoliterackie. Wwa 1935.

Prace edytorskie i redakcyjne

9. A. Malczewski: Maria. Wwa 1908 *Wybór Pisarzy Pol. dla Domu i Szkoły* nr 10. Wyd. 2 Wwa 1918.

10. S. Goszczyński: Zamek kaniowski. Wwa 1909 *Wybór Pisarzy Pol. ju.* nr 20.

11. *Wiek XIX. Sto lat myśli polskiej.* T. 2-9. Wwa 1907-[1923] [red. zbiorowa]. T. 1 bez udziału G.K.

12. *Biblioteka Pisarzy Polskich 2 poł. XVIII i I ćwierci XIX w.* [red.]. Nr 1: K. Brodziński: Pisma estetyczno-krytyczne. T. 1-2. Wwa 1934; nr 2: T. Zaborowski: Pisma zebrane. Wwa 1936.

OPRACOWANIA

NK 14 (1973); LP.

T. MIKULSKI: Śp. G.K. Wwa 1936 odb. z *Pim. Lit.* [tu: bio- i bibliografia]; toż przedr. [bez bibliografii] w: *Miniatury krytyczne.* Wwa 1976. — M. DANILEWICZOWA: Człowiek z kurzu. W: *Blisko i daleko.* Londyn 1953; przedr. w: *Próby przywołań.* Wwa 1992. — S. STARNAWSKI: Warsztat bibliograficzny historia literatury polskiej. Wwa 1957; wyd. 2 Wwa 1971. — K. KOZIKOWSKI: Więcej prawdy niż plotki. Wwa 1964. — H. HILEB-KOSZAŃSKA: *Pol. słownik biogr.* 14 (1968-1969). — B. SORDYLOWA: „Literatura polska” G.K. Z dziejów polskiej bibliografii literackiej. Kr. 1971 [tu: bio- i bibliografia]. — M. BRYKALSKA: *Słownik pracowników książki pol.* Wwa 1972. — A. BIERNACKI: Krytyka i historia literatury. Korbut — Kridl — Elzenberg: Nieporozumienia powracające. *Badania nad krytyką lit.* Wr. 1974. — Z. MIANOWSKA-KLIMOWICZ: *Portrety uczonych pol.* Kr. 1974 [przedr. 1964]. — B. SORDYLOWA: G.K. Życie i dzieło. Wr. 1978 [Rec. J.W. GOMULICKI. *Roczn. Lit.* 1978 s. 373-376]. — J. CZACHOWSKA: Rozwój bibliografii literackiej w Polsce. Wr. 1979. — *Biogramy uczonych pol.* Cz. 1 z. 2. Wr. 1984. — A. KAUPUŻ: Kilka szczegółów do biografii G.K. *Roczn. Tow. Lit. im. A. Mickiewicza* 23 (1988) s. 121-127.

I.T.

KORCZAK Janusz**1878 (1879?) – 1942**

Właściwe nazwisko: Henryk Goldszmit.

Urodzony 22 lipca 1878 (1879?) w Warszawie w asymilowanej rodzinie żydowskiej; syn Józefa Goldszmita, znanego adwokata, i Cecylii z Gębickich (Gembickich?). Od 1886 uczęszczał do filologicznego gimnazjum rosyjskiego. Po śmierci ojca (1896) musiał zarabiać korepetycjami na utrzymanie matki i siostry. Gimnazjum ukończył w 1897; w 1898-1905 studiował na wydziale medycznym Uniwersytetu Warszawskiego. Zadebiutował jako publicysta w czasach szkolnych tekstem „Węzeł gordyjski” (*Kolce* 1896 nr 39; podp. krypt. Hen). W 1899 otrzymał wyróżnienie na konkursie dramatycznym im. Ignacego Paderewskiego za czteroaktową sztukę „Którędy”; podpisał ją Janusz Korczak, następnie zaś forma Janusz Korczak stała się ostatecznie jego pseudonimem literackim. Latem 1899 przebywał w Zurychu, gdzie poznawał organizację szkół i szpitali szwajcarskich. W 1900 wydrukował w *Wędrowcu* cykl

artykułów społeczno-wychowawczych „Dzieci i wychowanie”. W 1901-04 prowadził w *Kolcach* felieton, w 1903-05 redagował w *Głosie* rubrykę „Na widnokregach”. Związany z tajnym Uniwersytetem Latającym, działał społecznie w czytelniach Warszawskiego Towarzystwa Dobroczynności. Wraz z Ludwikiem Stanisławem Licińskim odbywał wędrowki po najbardziej niebezpiecznych warszawskich dzielnicach, a wyniesione stamtąd obserwacje uczynił tematem swej twórczości literackiej i publicystycznej. W 1905 podjął pracę jako lekarz w Szpitalu dla Dzieci im. Bersanów i Baumanów przy ul. Śliskiej 51. Wiedzę medyczną uzupełniał w Berlinie, gdzie przebywał rok; w tym celu jeździł też do Paryża i Londynu. Zmobilizowany jako lekarz wojskowy, brał udział w wojnie rosyjsko-japońskiej na Dalekim Wschodzie. Po jej zakończeniu wrócił do pracy w szpitalu, działalności społecznej, literackiej i publicystycznej. Współpracował z *Przeglądem Społecznym* (1906-07) i *Społeczeństwem* (1907-08). W 1907-08 wyjeżdżał jako wychowawca na kolonie letnie, organizowane dla ubogich dzieci warszawskich. Wrażenia z tej pracy znalazły odbicie w jego twórczości. Od 1908 należał do zarządu Towarzystwa Pomocy dla Sierot i uczestniczył w akcji budowy nowego sierocińca. W 1911 zrezygnował z praktyki lekarskiej i zajmował się głównie pracą wychowawczą, obejmując w 1912 wraz ze Stefanią Wilczyńską kierownictwo Domu Sierot dla dzieci żydowskich przy ul. Krochmalnej nr 92 w Warszawie. W 1913 rozpoczął współpracę z pismem dla dzieci *W słońcu*. Zmobilizowany w 1914, był ordynatorem szpitala dywizyjnego na froncie ukraińskim, następnie został odwołany do pracy lekarskiej w przytułkach dla dzieci ukraińskich, później — w sierocińcu dla dzieci polskich w Kijowie. Do kraju powrócił w 1918. W 1919 pracował jako lekarz wojskowy w szpitalu epidemicznym w Łodzi, a w 1920 — na Kamionku pod Warszawą. Objął też ponownie kierownictwo Domu Sierot oraz Naszego Domu — sierocińca dla dzieci polskich w Pruszkowie (od 1927 na warszawskich Bielanach), prowadzonego wspólnie z Maryną Falską. Założył i redagował *Gazetkę Domu Sierot* i *Gazetkę Naszego Domu*. Od 1919 wykładał w Instytucie Pedagogiki Specjalnej, następnie w Wolnej Wszechnicy (1929) i w Państwowym Instytucie Nauczycielskim (1930). Był także biegłym do spraw dzieci przy Sądzie Okręgowym w Warszawie. Współpracował z kwartalnikiem *Szkola Specjalna* (1924-39). W 1926-30 prowadził przy piśmie *Nasz Przegląd* eksperymentalne pismo *Mały Przegląd*. Była to gazeta młodzieżowo-dziecięca, redagowana przez dzieci. Stworzył własny system wychowawczy, oparty na wnikliwej obserwacji i gruntownej znajomości psychiki dziecka. We wrześniu 1934 i od lipca do września 1936 przebywał w Palestynie. W 1935-36 wygłaszał w Polskim Radio felietony pt. „Gadaninki

radiowe Starego Doktora" (współpracę z Radiem wznowił w 1938). W 1937 otrzymał Złoty Wawrzyn Polskiej Akademii Literatury. Od wybuchu II wojny światowej do zajęcia Warszawy przez Niemców wygłaszał prelekcje w Polskim Radio. Aresztowany jesienią 1940 w czasie ewakuacji Domu Sierot do getta, przebywał miesiąc w więzieniu. Zwolniony za kaucją, kierował w getcie Domem Sierot oraz przytułkiem miejskim przy ul. Dzielnej. W czasie likwidacji getta przez hitlerowców — odrzuciwszy propozycję ratowania siebie — został wywieziony z dziećmi i personelem zakładu (m.in. ze Stefanią Wilczyńską) 6 (?) sierpnia 1942 do obozu zagłady w Treblince. Zginął zamordowany około 10 sierpnia 1942. Dokładna data i bliższe okoliczności śmierci nie są znane.

T W Ó R C Z O Ś Ć

1. Dzieci ulicy. Powieść. Wwa 1901. Przedr. poz. 35 t. 1.

2. Koszałki-opałki. Wwa 1905. Wyd. 2 Wwa 1910. Przedr. poz. 30 t. 1, 33 (fragm.), 35 t. 2. Wybór felietonów z *Kolców*.

3. Dziecko salonu. [Powieść]. Wwa 1906. Wyd. nast.: wyd. 2 [wersja skróc.] Wwa 1927; Kr. 1980. Przedr. poz. 30 t. 1, 31 (fragm.), 32 t. 4, 35 t. 1. Przekł. hebr. 1973, ros. 1908.

4. Moški, Joski i Srule. Wwa 1910 [1909]. Wyd. nast.: wyd. 2 Wwa 1922[1921]; wyd. 3 Wwa 1934 [1933]; Kr. 1946 (pt. Na koloniach letnich, wraz z poz. 5). Przedr. poz. 30 t. 2, 31 (fragm.), 35 t. 5. Przekł.: franc. 1970, gruziński 1966, hebr. 1965, litew. 1965, ros. 1911, tur. 1975, żyd. 1922.

5. Józki, Jaški i Franki. Wwa 1911. Wyd. nast. m.in.: wyd. 3 Wwa 1930 [1929]; wyd. nowe Wwa 1946; Kr. 1946 (pt. Na koloniach letnich, wraz z poz. 4); Wwa 1985. Przedr. poz. 30 t. 2, 31 (fragm.), 35 t. 5. Przekł. ros. 1961.

6. Sława. Opowieść. Wwa 1913. Wyd. nast. m.in.: wyd. nowe [4] Wwa 1937; wyd. 4 [właśc. 8] Wwa 1958; Wwa 1996. Przedr. poz. 35 t. 6. Przekł.: franc. 1980, gruziński 1966, litew. 1965, niem. 1989, ros. 1961.

7. Bobo. [Opowiadania]. Wwa 1914. Przedr. poz. 30 t. 2, 32 t. 2 (opowiadanie Bobo), 35 t. 6. Tu m.in.: Feralny tydzień. Przedr. w poz. 17 i 32 t. 3.

8. Momenty wychowawcze. Wwa 1919. Wyd. 2 [poszerz.] Wwa 1924. Przedr. w poz. 29 t. 1, 30 t. 3, 32 t. 3, 33 (fragm.), 35 t. 7.

9. Jak kochać dziecko. [Cz. 1:] Jak kochać dziecko. Dziecko w rodzinie. Wwa 1919. Wyd. nast.: Wwa 1929; Wwa 1958; Wwa 1998; Wwa 1999. Przedr. poz. 29 t. 1, 30 t. 3, 32 t. 1, 33 (fragm.), 35 t. 7. Przekł.: czes. 1978, franc. 1978, hiszp. 1987, niem. 1969, ros. 1968, węgier. (fragm.), włos. 1979.

[Cz. 2:] Jak kochać dzieci. Internat. Kolonie letnie. Wwa 1920. Wyd. nast. m.in.: Wwa 1929 (wraz

z cz. 3); Wwa 1958. Przedr. w poz. 29 t. 1, 30 t. 3, 32 t. 1, 33 (fragm.).

Przekł.: franc. 1978, niem. 1971, portug. 1979, ros. 1922, włos. 1979.

[Cz. 3:] Jak kochać dzieci. Dom sierot. Wwa 1920. Wyd. nast. m.in.: Wwa 1929 (wraz z cz. 2); Glasgow 1944 (jw.); [wyd. 6] Wwa 1958 (jw.). Przedr. poz. 29 t. 1, 30 t. 3, 32 t. 1, 33 (fragm.). Przekł. niem. 1969.

10. O gazetce szkolnej. Wwa 1921. Przedr. w poz. 29 t. 2, 30 t. 4, 32 t. 3. Przekł. hebr. 1958.

11. Sam na sam z Bogiem. Modlitwy tych, którzy się nie modlą. [Proza poetycka]. Wwa 1922 [1921]. Przedr. poz. 32 t. 4 (fragm.); 35 t. 10. Przekł. franc. 1982, hebr. 1982, niem. 1980.

12. Król Maciuś Pierwszy. Powieść. Wwa 1923 [1922]. Wyd. nast.: wyd. 2 Wwa 1925; wyd. 3 Jerozolima 1944; wyd. 1 [powojenne, właśc. 5] Wwa 1955 (ze wstępem I. Newerlego); wyd. 4 [właśc. 8] Wwa 1966 (wstęp jw.); wyd. 10 Wwa 1987 (wstęp jw.); Łódź 1990; Pozn. 1991; Bielsko-Biała 1992; Wwa 1995; Londyn 1996; Pozn. 1996; Wr. 1997. Przedr. poz. 35 t. 8.

Przekł.: ang. 1945, białorus. 1970, bułg. 1966, chorw. 1987, estoń. 1982, franc. 1967, gruziński 1971, hebr. 1935, hiszp. 1985, litew. 1963, lotew. 1969, niem. 1958, ormiański 1964, ros. 1924, rum. 1969, słoweń. 1956, szwedz. 1974, turecki 1975, turkmeński 1987, uzbecki 1979, ukr. 1962, węgier. 1969.

A d a p t a c j e: filmowa: Scenariusz I. Newerly, W. Jakubowska. Reż. W. Jakubowska. Ekran.: 1958. – teatralna: J. Morawska 1965 (pt. Pozwólcie nam marzyć); J. Kulmowa 1978 (pt. Wielki mały król).

13. Król Maciuś na wyspie bezładnej. Powieść. Wwa 1923. Wyd. nast. m.in.: wyd. 2 Wwa 1931; wyd. 3 Jerozolima 1944; wyd. 5 Wwa 1971 (wstęp I. Newerly); wyd. 7 [właśc. 9] Wwa 1978; wyd. 8 Wwa 1984; Łódź 1990; Bielsko-Biała 1992; Wwa 1995. Przedr. poz. 35 t. 8. Przekł.: gruziński 1975, hebr. 1936, holend. 1983, litew. 1963, mołdawski 1981, niem. 1971, ros. 1972, turkmeński 1987, ukr. 1962, uzbecki 1984.

14. Bankructwo małego Dżeka. Powieść. Wwa 1924. Wyd. nast. m.in.: wyd. 2 Wwa 1930; wyd. 3 Wwa 1936; wyd. 4 Kr. 1948; wyd. 4 [właśc. 9] Wwa 1966; Łódź 1993. Przedr. poz. 35 t. 9. Przekł.: ang. 1939, czes. 1955, hebr. 1947, niem. 1972.

15. Kiedy znów będą mały. Wwa 1925. Wyd. nast.: Wwa 1961; Wwa 1983; Wr. 1991. Przedr. poz. 30 t. 2, 31 (fragm.), 32 t. 3, 35 t. 9. Przekł.: azerbejdżański 1963, bułg. 1964, franc. 1979, gruziński 1966, hebr. 1974, hiszp. 1946, kazachski 1970, kirgiski 1974, litew. 1965, lotew. 1967, ormiański 1967, portug. 1945, ros. 1961, tadżycki 1970, żyd. 1950.

16. Bezwstydnie krótkie. Humoreski. Wwa 1926. Przedr. poz. 30 t. 4.

17. Feralny tydzień. Opowiadania. Wwa 1927. Wyd. 2 Wwa 1930.

18. Prawo dziecka do szacunku. Wwa 1929 [1928]. Wyd. nast.: Wwa 1948; Wwa 1958; Rypin 1960. Przedr. poz. 28 t. 1, 29 t. 1, 30 t. 3, 32 t. 1, 33 (fragm.), 35 t. 7.

Przekł.: franc. 1979, niem. 1970.

19. Prawidła życia. Pedagogika dla młodzieży i dorosłych. Wwa 1930 [1929]. Wyd. nast.: Wwa 1935; Wwa 1958; Wwa 1988. Przedr. poz. 28 t. 1, 29 t. 2, 32 t. 1, 33 (fragm.).

20. Senat szaleńców. Humoreska ponura. [Dramat w 3 cz.]. Wyst. Wwa 1931. Ogł. w poz. 30 t. 4, 33 (fragm.), 35 t. 10.

Przekł.: franc. 1985, niem. 1985.

21. Kajtuś Czarodziej. Powieść. Wwa 1935 [1934]. Wyd. nast. m.in. wyd. 3 [właśc. 5] Wwa 1935; Wwa 1987; Wwa 1988; Bielsko-Biała 1993; Piotrków Trybunalski 1994; Wr. 1997.

Przekł.: ang. 1970, hebr. 1944, niem. 1970.

Adaptacja teatralna: R. Liskowacki. Wyst. Szczecin, T. Lalek „Pleciuga” 1965. – telewizyjna: R. Liskowacki. TV 1967.

22. Dzieci Biblii. Mojżesz. [Proza].

Pierwsza z cyklu opowieści biblijnych dla dzieci. Powst. przed sierpniem 1937, wysłana do Dowa Sadana w Palestynie, przeznaczona do druku w dod. dla dzieci *Dawar Li-Yeladim* w jęz. hebr.

Tekst polski autorstwa J. Korczaka został odnaleziony dopiero po roku 1994.

Przekł.: hebr.: D. Sadan. Ogł. w dzienniku *Omer* [Palestyna] 1939 nr 201–04, 206, 208–09 (od 1 do 29 X). Przedr. w: K'tawim pedagogim. T. 3. [Palestyna] 1944 i wyd. nast. Wyd. osob. oprac. J. Perlis.

Przekłady pol.: I. Merzan (z tłum. hebr. D. Sadana) ogł. fragm. w dod. polskim do pisma *Folks Sztyme* 1980 nr 9; całość: *Więź* 1984 nr 11/12. – E. Świderska (przekł. filol.), H. Kirchner (oprac. stylistyczne tekstu) ogł. *Zesz. Lit.* R. 8 nr 31 (lato 1990). Przedr. poz. 35 t. 10.

Przekł.: franc. (z tłum. pol. I. Merzan) Z. Bobowicz; niem. (z tłum. hebr.) S. Sachs. Gütersloh 1982 (postowie E. Dauzenroth, A. Hampel).

23. Uparty chłopiec. Życie Ludwika Pasteura. Powst. przed wrześniem 1937. Wyd. Wwa 1938. Wyd. nast. Wwa 1960 (przedmowa: I. Newerly, postowie: K. Greb).

Przekł.: hebr. 1978, litew., słowac. 1941.

24. Ludzie są dobrzy. [Opowiadania]. Wwa [1938].

Przekł. hebr. 1956.

25. Refleksje. [Publicystyka]. Wwa [1938].

26. Pedagogika żartobliwa. Moje wakacje. Gadaninki radiowe Starogo Doktora. Wwa 1939. Wyd. nast. Wwa 1958. Przedr. poz. 28 t. 1, 29 t. 2, 30 t. 4, 32 t. 2, 33 (tu fragm.), 35 t. 10.

27. Pamiętnik. Powst. maj – sierpień 1942. Ogł. w poz. 30 t. 4. Wyd. osob. Pozn. 1984 (z postowiem A. Szlżakowej). Wyd. nast. Wr. 1996. Przedr. poz. 31 (tu fragm.), 32 t. 4.

Przekł.: ang. 1978, franc. 1979, hebr. 1973.

Adaptacja teatralna: T. Karren: Kim był ten człowiek? Wyst. Wwa 1984.

Wydania zbiorowe

28. Pisma pedagogiczne. T. 1–2. [Palestyna] 1944.

29. Wybór pism pedagogicznych. Wybór i red.: E. Frydman. Postowie: Z. Szymańska. T. 1–2. Wwa 1957.

30. Wybór pism. Wyboru dokonał i wstępem opatrzył I. Newerly. T. 1–4. Wwa 1957–1958.

31. Fragmenty utworów. Wybrała: D. Stępniewska. Postowie: K. Dębnicki. Wwa 1978.

32. Pisma wybrane. Wprowadzenie i wybór: A. Lewin. T. 1–4. Wwa 1978 (tu także: Kalendarium życia, działalności i twórczości J.K., oprac. M. Bronikowska, M. Falkowska). Wyd. 2 Wwa 1984–1986.

33. Wybór pism. W książce: S. Wołoszyn: Korczak. Wwa 1978.

34. Myśli. Wybór i wstęp H. Kirchner. Wwa 1987.

35. Dzieła. Komitet red.: H. Kirchner, A. Lewin, S. Wołoszyn, M. Ciesielska. Wwa 1992. Wyd. kontynuowane, zaplanowane na 16 tomów.

T. 1 (1992) Dzieci ulicy. Dziecko salonu.

T. 2 (1998) Koszałki opałki. Humoreski i Felietony. (1896–1911). Vol. 1–2.

T. 3 (1994) Na mównicy. Publicystyka społeczna (1898–1913). Vol. 1–2.

T. 4 (1998) Szkoła życia. Obrazki szpitalne. Artykuły pedagogiczne i medyczne (1900–1912).

T. 5 (1997) Moški, Joški i Srulc. Józki, Jaški i Franki.

T. 6 (1996) Sława. Opowiadania (1898–1914).

T. 7 (1993) Jak kochać dziecko. Momenty wychowawcze. Prawo dziecka do szacunku.

T. 8 (1992) Król Maciuś Pierwszy. Król Maciuś na wyspie bezładnej.

T. 9 (1994) Bankructwo małego Dżeka. Kiedy znów będą mały.

T. 10 (1994) Senat szaleńców. Proza poetycka. Utwory radiowe.

T. 12 (1998) Kajtuś czarodziej. Uparty chłopiec. Opowiadania (1918–1939).

Dalsze tomy (w przygotowaniu): t. 11: Prawidła życia. Publicystyka dla dzieci; t. 13: Teoria a praktyka. Artykuły pedagogiczne (1918–1939); t. 14: Pamiętnik. Listy. Varia;

t. 15: Kalendarz życia, działalności i twórczości J.K.; t. 16: Bibliografia, indeksy.

Wydania zbiorowe i wybory w językach obcych

36. [Pisma]. [Palestyna] 1942 (hebr.).

37. K'tawim pedagogim. T. 1–3. [Palestyna] Tel-Awiw 1944. Wyd. nast.: wyd. 2 Tel-Awiw 1945; Tel-Awiw 1956; 1962 (hebr.).

38. Izbrannyje piedadagogičeskie proizwiedienija. Moskwa 1966. Wyd. nast. 1979 (ros.).

39. Selected works. Warsaw 1967 (ang.).

40. Verteidigt die Kinder! Erzählende Pädagogik. Gütersloh 1978 (niem.).

41. Wenn ich wieder klein bin. Eine Auswahl aus seinen Schriften. Berlin 1978 (niem.).

42. Von Kindern und anderen Vorbildern. Gütersloh 1979 (niem.).

43. Tekster. Gyldendal 1979 (duń.).

44. Ein Turm aus Sehnsucht. Hoheslied für Gott und die Menschen. [Tłum. i oprac.] K. Wolf. Berlin 1987 (niem.).

Ponadto wybory art. i opowiadań w różnych jęz.

Materiały i korespondencja

45. Myśl pedagogiczna J.K. Nowe źródła. Wybór M. Falkowska. Red. nauk. i wstęp A. Lewin. Wwa 1983.

Zawiera art. pedagog. i dokumenty zebrane w cyklach: Publicystyka społeczno-wychowawcza. — Publicystyka dla dzieci. — Dokumentacja Domu Sierot. — Dokumentacja Naszego Domu.

46. Korczak i medycyna. Materiały do Sympozjum Naukowego. Zebrały i oprac. M. Falkowska, M. Matysiak. Wwa 1986.

47. J.K. w getcie. Nowe źródła. Wstęp i red. nauk. A. Lewin. Wwa 1992.

48. Listy i rozmyślania palestyńskie. Wybrała, oprac. i wstępem opatrzyła B. Wojnowska. Wwa 1999.

OPRACOWANIA

NK 14 (1973); LP

H. MORTKOWICZ-OLCZAKOWA: J.K. Wwa 1949 i wyd. nast., m.in. 2 rozszerz. Wwa 1961, wyd. 5 Wwa 1978 [toż tłum. na ang., hebr., hiszp., niem.]. — TAŻ. Goldszmit Henryk. *Pol. słownik biogr.* 8 (1959–1960). — F. BAUMGARTEN-TRAMER: J.K. — der polnische Pestalozzi. Düsseldorf 1965. — I. NEWERLY: Żywe więzanie. Wwa 1966 i wyd. nast., m.in. Wwa 1978 [toż tłum. na czes.]. — I. MERZAN: Stary doktor. Wwa 1968 [w jęz. jidysz]. — C. LEHRMANN: Ein Held des Warszauer Ghettos: Der Kinderfreund J.K. *Zeitschrift für Geschichte der Juden* (Tel-Awiv) 1969 nr 2. — M. OLSZEWSKA: „Król Maciuś Pierwszy” — od powieści do scenariusza filmowego. *Studia z hist. lit. dla dzieci i młodzieży*. Wwa 1971. — A. EDESTIN: Silhouettes du siecle. Paris 1972. — S. ROGALSKI: J.K. w kulturze polskiej. *Kultura i Społeczeństwo* 1972 nr 2. — M. JAWORSKI: J.K. Wwa 1973. Wyd. 2 Wwa 1978 [toż tłum. na ang., franc. i ros.]. — H. KIRCHNER: *Obraz lit. pol. S. 5 t. 3* (1973). — S. ROGALSKI: Friedenspreis 1972 — nagroda pokoju przyznana pośmiertnie J.K. *Kultura i Społeczeństwo* 1973 nr 1. — *Wer war J.K.* Giessen 1975 [mater. sympozjum]. — G. BERGSON: K. sofer le-jeladim. Tel-Awiv 1978. — M. BRONIKOWSKA: Bibliografia prac J.K. Wybór. Wwa 1978. — A. BUHLER: L'adieu aux enfants. Paris 1978. — E. DAUZENROTH: J.K. Zürich 1978. — J. HUPPENTHAL: J.K. Poradnik bibliograficzny. Red. i wstęp W. Stankiewicz. Wwa 1978. — A. SZLĄZAKOWA: J.K. Wwa 1978 [toż tłum. na ang., esper., franc., niem., słowac., ros.]. — S. WOŁOSZYN: Korczak.

Wwa 1978; wyd. 2 Wwa 1982. — M. PIWIŃSKA: „Senat szaleńców”, dramat J.K. *Dialog* 1979 nr 3. — J. WAJNGARTEN: J.K. — męczennik żydowski. Opowieść o jego życiu i epoce. Tel-Awiv 1979. — *Wartość pedagogiki J.K.* Red. P. Poręba. Lubl. 1979 [mater. sympozjum]. — *Życie i twórczość J.K. jako temat filozof.-pedagog. refleksji*. Bydg. 1979 [mater. konferencji WSP w Bydgoszczy]. — A chronology of the life, activities and works of J.K. Oprac.: M. Falkowska, M. Bronikowska, A. Lewin. Tłum. E. Kulawiec. New York 1980. — *Wspomnienia o J.K. Studia i źródła*. Wybór i oprac.: L. Barszczewska, B. Milewicz. Red. nauk. A. Lewin. T. 1. Wwa 1981. Wyd. 2 Wwa 1989. — BEINER E.: J.K. Zeugnisse einer lebendigen Pädagogik. Vierzig Jahre nach seinem Tod. Heinsberg 1982. — GERBER H.: *Polityka* 1982 nr 41 [pomnik] J.K. dłuta M. Smarzewskiego i L. Kota odsłonięty na Cmentarzu Żydowskim w Wwie 28 X 1982]. — J.K. — *L'Homme, le médiateur, l'éducateur, le poète*. (Actes du Colloque de Genève, février 1981). Genève 1982. — J.K. *Życie i dzieło. Mater. z Międzynar. Sesji Nauk.* Wwa 12–13 października 1978 r. Komitet red. H. Kirchner, A. Lewin, S. Wołoszyn. Wwa 1981. [Tu m.in.: H. KIRCHNER: Miejsce K. w literaturze; M. GŁOWIŃSKI: Literackość jako działanie pedagogiczne; T. WALAS: Emocje i forma („Dziecko salonu” J.K. na tle ówczesnej powieści); M. PIWIŃSKA: „Senat szaleńców” — dramat J.K.; M. CIESIELSKA: Zainteresowania i poszukiwania teatralne J.K.; I. PERLS: O nieznanym tekstach J.K.]; — J. LICHTEN: J.K. — Żyd polski. *Więź* 1983 nr 4. — *Okruchy wspomnień. Spotkania wychowanków i współpracowników J.K. w dniu 18 kwietnia 1983*. Oprac. M. Puszkin. Wwa 1984. — K. DĘBNICKI: K. z bliska. Wwa 1985. — J.K. Bibliografia 1896–1942. T. 1. Heinsberg 1985. — *Idee pedagogiczne J.K. a poszukiwania innowacyjne w różnych krajach. Mater. Międzynar. Narady Ekspertów*. Oprac. D. Rusakowska. Wwa 1985. — *Sympozjum Korczakowskie. Korczak — Symposion. Łódź, listopad 1985*. Giessen, Łódź 1985. — A. LEWIN: Tryptyk pedagogiczny. K. Makarenko, Freinert. Wwa 1986. — B. LIFTON: J.K. — H. Goldszmit — Pole or Jew? *Proceedings of the conference on „Poles and Jews: myth and reality in the historical context” held at Columbia University. March 6–9, 1983*. New York 1986. — I. PERLS: Żyd z Polski. [Palestyna] 1986 [wstępy do kolejnych edycji „Pism” J.K., wydawanych w jęz. hebr. w Izraelu]. — A. SOBOLĘWSKA: Powieści inicjacyjne J.K. *Przegl. Pousz.* 1986 nr 7/8. — I. MERZAN: Aby nie uległo zapomnieniu. Rzecz o Domu Sierot Krochmalna 92. Wwa 1987. — M. TABORYSKI: O poglądach i postawie politycznej J.K. *Z pola walki* 1987 nr 4. — T. ŻYCHIEWICZ: Żywoty. T. 1. Kadwaria Zebrajowska 1987. — *K. i medycyna. Mater. do Nauk. Sympozjum w Wwie 24–26 września 1986 r.* Wwa 1987. — M. FALKOWSKA: Śladami J.K. po Warszawie. Wwa 1988. — B.J. LIFTON: The king of children. A biography of J.K. New York 1988. — M. RUDNICKI: Ostatnia droga J.K. Spisał R. Scharf. *Jęz. Pousz.* 1988 nr 45. — J.K. Bibliografia publikacji J.K. i o J.K. w Polsce. 1943–1987. Heinsberg 1988. — J. BARTNICKA: Źródła inspiracji powieści K. „Bankructwo małego Dzieka” i „Kiedy znów będę mały”. *Przegl. Hum.* 1989 nr 8/9. — M. BERNHEIM: Father of the orphans. The story of J.K. New York 1989. — K. DEDECIUS: Partnerstwo i poezja. Łódź 1989. — R. ENGEL-MEIR: Wiedzieliśmy o obozach. *Jęz. „Solidarność”* 1989 nr 19. — M. FALKOWSKA: Kalendarz życia, działalności i twórczości J.K. Wwa 1989. — M. JAKUBOWSKI: Klasycy pedagogiki opiekuńczej. T. 1: System opiekuńczo-wychowawczy J.K. Częstochowa 1989. — A. LEWIN: O „Małym Przeglądzie” po latach. Materiały ze

spotkania korespondentów i czytelników. Wwa 1989. — H. ROSEN: The concept of alienation in J.K. works. Tłum. z pol. E. Świdarska. *Dialectics and Humanism* t. 16 (1989) nr 1. — D. RUSAKOWSKA: J.K. a szkoła – poglądy, oceny, doświadczenia. Wwa 1989. — H. KIRCHNER: Nieznany utwór J.K. *Zesz. Lit.* R. 8 nr 31 (lato 1990) [dot. Dzieci Biblii. Mojżesz]. — J. TARNOWSKI: J.K. dzisiaj. Wwa 1990. — A. HOLLAND: Korczak. Wwa 1991. — K. STARCZEWSKA: Świadomość religijna J.K. *Więź* 1991 nr 1. — A. NASIŁOWSKA, P. MATYWIECKI: Dwugłos o K. *Teksty Drugie* 1992 nr 5. — W. THEISS: K. w pięćdziesiątą rocznicę śmierci. *Problemy Opiekuńczo-Wych.* 1992 nr 4. — J.K. w legendzie poetyckiej. Oprac. A. Szlązakowa. Wwa 1992. — M. FALKOWSKA: Blaski i cienie współpracy J.K. z polskim radiem. *Biul. Żyd. Instytutu Hist. w Polsce* 1993 nr 3/4. — J. LEWINSKI: Śmierć Adama Czerniakowa i ostatnia droga J.K. *Biul. Główniej Komisji Badania Zbrodni* 35 (1993). — J.Z. BIAŁEK: Twórczość literacka J.K. W: *Przymierze z dzieckiem. Studia i szkice o literaturze dla dzieci*. Kr. 1994. — J. KOTTE: Cienie. W: Nowy Jonaś i inne szkice. Wr. 1994. — A. LEWIN: J.K. poszukiwanie religii i Boga. *Res Humana* 1994 nr 2. — A. LEWIN: Takim go zapamiętałem. Wspomnienia i refleksje o J.K. Wwa 1994. — A. LEWIN: Na Krochmalnej 92. Ze wspomnień o J.K. *Więź* 1994 nr 4. — W. THEISS: J.K. portret polityczny. *Kwart. Pedag.* 1994 nr 3. — R. WASITA: Nieznany dramat młodzieńcy J.K. *Lit na Świecie* 1994 nr 3 [dot. sztuki Ślepoty]. — K. ABLEWIN: Teksty J.K. jako przesłanie i inspiracja na przykładzie doświadczenia cierpienia dziecka. *Rocz. Komisji Nauk Pedag.* T. 48 (1995). — M. CHYMUK: J.K. Dziecko i wychowawca. Kr. 1995. — M. CZAPSKA: Ze wspomnień o J.K. *W drodze* 1995 nr 12. — A. LEWIN: Wędrowka idei czy wzoru człowieczeństwa. (Osobliwości recepcji spuścizny życiowej J.K.). *Kultura i Edukacja* 1995 nr 2. — W. THEISS: V Międzynarodowa Konferencja Korczakowska w Jerozolimie. *Problemy Opiekuńczo-Wych.* 1995 nr 1. — A. LEWIN: Kim był Pan Doktor naprawdę? *Wiad. Kult.* 1996 nr 9. — TENŻE: Gdy nadchodził kres ... Ostatnie lata życia J.K. Wwa 1996. — M. JAKUBOWSKI: J.K. i jego dokonania. Wstęp J. Bińczycy, posłowie S. Podobiński. Częstochowa 1996. — B. MAJTYJAS: Aktywność kulturalna dzieci i młodzieży w teorii i praktyce pedagogicznej J.K. Kielce 1996. — *Reminiscencje myśli J.K. wykorzystywane w nowoczesnych modelach kształcenia*. Red. M. Juszczyk. Częstochowa 1996. — M. FALKOWSKA: Rodowód J.K. *Biul. Żyd. Instytutu Hist.* 1997 nr 1. — W. THEISS: Stary Doktor na indeksie: nieznanne recenzje dzieł J.K. z 1954 roku. *Przegl. Powsz.* 1997 nr 2. — R. WASITA: J.K. – człowiek i dzieło. Próba opisu recepcji światowej. *Lit. na Świecie* 1997 nr 4/5. — J.K. *Pisarz – wychowawca – myśliciel*. Studia pod red. H. Kirchner. Wwa 1997 [tu: H. KIRCHNER: Korczak – pisarz]. — A. LEWIN: K. znany i nieznan. Wwa 1999 [w aneksach: bibliografia prac A. Lewina o J.K. (1946–1998), wybór art. oraz mater. ikonograficzne].

A.P.

KORCZEWSKI Wit

XVI w.

Inna forma imienia i nazwiska: Vitus Corcepheus; Korcewski (?); Korczewicz (?).

Żył w połowie XVI wieku. Wыводził się ze zubożałej szlachty, być może ze wsi Korczew w Sieradzkim. Był autorem pierwszego w języku polskim utworu,

który w formie dialogu zwalczał hasła reformacyjne. Zawarte w nim liczne cytaty z pism teologicznych i terminy związane ze środowiskiem szkolnym wskazują, że autor mógł być duchownym trudniącym się nauczaniem. Istnieje również hipoteza, że Wit Sinapius ze Lwowa, dominikanin zmarły około 1586, jest tożsamy z autorem „Rozmów polskich”.

T W Ó R C Z O Ś Ć

1. Rozmowy polskie, łacińskim językiem przepatane, rytmy ośmiorzecznymi słożone. Pierwsza o niektórych popolityzowanych ceremoniach kościelnych ... Wtóra ... o klątwie i dziesięcinie. Kr. 1553 [druk. Łazarz Andrysiowicz]. Wyd. J. Karłowicz. Kr. 1889 BPP nr 2.

Unikat Bibl. Czart. w Kr. sygn. XVI 641/I.

O P R A C O W A N I A

NK 2 (1964); LP.

B. BARANOWSKI: Szesnastowieczna wieś polska w „Rozmowach” WK. *Prace Polon.* 10 (1952). — J. KRZYŻANOWSKI: M. Reja „Krótka rozprawa” na tle swoich czasów. Wwa 1954; przedr. w: *Wieku Reja i Stańczyka*. Wwa 1958; Tradycje literackie polszczyzny. Wwa 1992. — *Dramat starop.* T. 1. Wr. 1965. — J. KRZYŻANOWSKI: Wśród dialogów antyreformacyjnych. *Rocz. Bibl. Nar.* 4 (1968). — M. KARPLUKOWNA. *Pol. słownik biogr.* 14 (1968–1969). — J. LEWAŃSKI: Dramat i teatr średniowieczny i renesansu w Polsce. Wwa 1981.

I.T.

KORCZYŃSKI Adam XVII–XVIII w.

Żył w drugiej połowie XVII i zapewne w pierwszej poł. XVIII w.; jedyna data pojawiająca się wśród jego utworów wskazuje rok 1698. Pochodził — być może — z Korczyna, z okolic Sambora w Przemyskiem. Przynależnie zaściankowy szlachcic, w którego ze szkół zdobył typowe naówczas wykształcenie w humaniorach; prócz łaciny znał język ruski i włoski przyswojony prawdopodobnie podczas pobytu w Italii. Możliwe, iż przebywał tam jako sługa zamożnego peregrynata. Pewne znamiona jego twórczości wskazują, że mógł pracować w sądownictwie. Obdarzony był niepospolitą sprawnością wierszopisarską. Inne szczegóły nieznanne.

T W Ó R C Z O Ś Ć

1. Wizerunek złocistej przyjaźni zdrady mężowi bystrej żony abrysowany na przestroję. [Poemat „romansowy” w 2 częściach; po każdej urozmaicony fraszkami zob. poz. 2]. Wyd. kryt. R. Pollak przy współudziale S. Saskiego pt. *Złocista przyjaźnia zdrada*. Kr. 1949 BPP nr 89. *Fragm. przedr.: Poeci pol. baroku* 2 (1965).

Odpis autografu (zniszcz. 1944) sporządzony przez R. Pollaka *Bibl. Kórn.* nr 11076.

2. Fraszki. [159 utworów rozmieszczonych grupami w obrębie poematu *Wizerunek...* zob. poz. 1]. Wyd.: 10 utworów ogł. A. Brückner: *Język Wacława Potockiego. Rozpr. AU Wydz. Filol.* t. 31 (1900) i odb. *Kr.* 1900, s. 60, 118, 119; całość (z pominięciem 9 obscenów) R. Pollak. *Wr.* 1950 *BV* I, 134; tenże: *Notatki na marginesie utworów A.K. Pam. Lit.* 43 (1952) z. 1/2 i odb. Wybór przedr.: *Poeci pol. baroku* 2 (1965); teksty obsceniczne (10) ogł. R. Leszczyński pt. *Fraszki dotąd niewydane.* Łódź 1982. Odpis autografu jw. poz. 1.

Utwór o autorstwie niepewnym

3. Pochwała piersi. [Poemat z wplecioną grupą fraszek]. Powst. po 1696. Wyd. kryt. (jako przypuszczalne dzieło A.K.): Cz. HERNAS: *Wśród rękopisów saskich początków. Pam. Lit.* 1953 z. 3/4. Hipotezę zanegował R. Grzeskowiak (1999). Rkps Ossol. sygn. 1053/II.

OPRACOWANIA

NK 2 (1964); LP

J. KRZYŻANOWSKI: „My rządźm światem a nami kobiety”. *Pam. Lit.* 1959 z. 3/4; przedr. w: *Paralele.* Wwa 1961; toż Wwa 1977. Wersja ang. pt. „We rule the World and we are ruled by Women”. *Fabula* 3 (1960) z. 3. — R. POLLAK: *Zc studiów nad powieścią staropolską.* (Obserwacje psychologiczne w „Złocistej przyjaźni zdradzie” A.K.). *Studia z dawnej lit. czes., słowac. i pol.* Wwa 1963. — TENŻE: *Wśród literatów staropolskich.* Wwa 1966. — TENŻE: *Marynistyczne motywy w powieści A.K. Studia i Mater. do Dziejów Nauki Pol. S. A.* 1968 nr 12. — TENŻE: *Od renesansu do baroku.* Wwa 1969. — TENŻE: *Określenie ruchu w powieści A.K. Poradnik Język.* 1969 z. 3. — J. RECZEK: *Uwagi o języku utworów A.K. (Przyczynek do dziejów języka polskiego na Rusi Czerwonej w XVII).* *Jęz. Pol.* 1969 z. 3. — Cz. HERNAS: *Barok.* Wwa 1973i wyd. nast. — W. WEINTRAUB: *Od Reja do Boya.* Wwa 1977. — C. BACKVIS: *O rodowodzie polskiej przekory.* *Twórczość* 1978 nr 12. — K. HESKA-KWAŚNIEWICZ: *A.K. „Złocista przyjaźni zdrada”, czyli Polaka portret własny.* *Kultura baroku i jej tradycja. Kolokwia polskowłostwie.* T. 2. Kat. 1994. — I. MACIEJEWSKA: *Ukształtowanie narratora i narracji w „Złocistej przyjaźni zdradzie” A.K. Klucz do lektury utworu. Teksty, konteksty, interpretacje.* Olsztyn 1994. — R. GRZEŚKOWIAK: *Poeta z logografu. O „Wizerunku złocistej przyjaźni zdrady” A.K. Teksty Drugie* 1997 nr 4. — TENŻE: *Dwa anonimowe poematy o piersiach z przełomu XVII i XVIII w. Barok* (1999) nr 2.

T.W.

KORDECKI Augustyn 1603–1673

Urodzony przed 15 marca 1603 (16 listopada ochrzczony) w Iwanowicach pod Kaliszem; syn mieszczan Marcina i Doroty. Po ukończeniu szkoły

parafialnej uczył się zapewne w kolegium jezuitów w Kaliszu, a następnie prawdopodobnie w kolegium jezuickim w Poznaniu. Nowicjat rozpoczął w 1633 w Częstochowie w klasztorze paulinów na Jasnej Górze i w miejsce imienia chrzestnego — Klemens przybrał zakonne — Augustyn. Tam też 25 marca 1634 odbył obłóczyny, a w kwietniu w Gnieźnie otrzymał święcenia diakonatu. Wysłany do klasztoru w Wieluniu, pełnił obowiązki podprzeora i nauczyciela retoryki. Po roku wrócił na Jasną Górę i nauczał w klasztornej szkole średniej. W 1638–40 i ponownie w 1643 był przeorem w Wieluniu. W 1640 wybrany na delegata prowincji polskiej do Rzymu, decyzją kapituły generalnej odwołany został z drogi (z Wiednia). W roku następnym objął przeorat w Wielgomłynach. W czerwcu 1644 po raz pierwszy został obrany przeorem klasztoru na Jasnej Górze, następnie w: 1650, 1653, 1655, 1663, 1666 i 1669 (funkcję tę sprawował do końca życia). Na skutek zatargu z prowincjałem przebywał przejściowo w Beszowej jako podprzeor (1645), przeor w Oporowie (1646) i od roku następnego w Pińczowie. W 1650 powrócił na stanowisko w klasztorze Jasnej Góry. Trzykrotnie był prowincjałem; dwukrotnie reprezentował polską prowincję na kapitule generalnej na Węgrzech. Dzięki bohaterskiej obronie klasztoru w czasie najazdu szwedzkiego w 1655 wszedł do narodowej legendy. Zarówno jego postać, jak i dzieło, w którym opisał oblężenie Jasnej Góry, stały się inspiracją wielu utworów literackich (najgłośniejsze są Józefa Ignacego Kraszewskiego, Henryka Sienkiewicza, Elżbiety Bośniackiej). Zmarł 20 marca 1673 w Wieruszowie; pochowany w podziemiach klasztornych Jasnej Góry.

T W Ó R C Z O Ś Ć

1. *Nova Gigantomachia contra Sacram Imaginem Deiparae Virginis.* Kr. [1657] druk. dziedzice F. Cezarego. Wyd. nast.: *Częstochowa 1694; Częstochowa 1717; Częstochowa b.r.* Przekł. pol.: J. Łepkowski pt. *Pamiętnik oblężenia Częstochowy roku 1655.* Wwa 1858; toż przedr.: W. Mickiewicz. T. 1–2. Paryż 1867 *Bibl. Lud. Pol.* z. 14–15; Wwa 1900 *Bibl. Dzieł Wyborowych* nr 160; J. Tokarski. Londyn 1956 (ze wstępem); toż *Częstochowa 1982; Częstochowa 1991; E.M. Galli* pt. *Nowa wojna olbrzymów.* (XIX w., rkps Ossol. sygn. 5457/II). *Fragm. przedr. W drodze* 1975 nr 12.

OPRACOWANIA

NK 2 (1964); LP

L. FRAŚ: *Ks. A.K. Ateneum Kapłaniskie* t. 41–42 (1938) i odb. *Wrocław* 1938. — O. GÓRKA: *Legenda a rzeczywistość obrony Częstochowy w r. 1655.* Wwa 1957. — A. KER-

STEN: Pierwszy opis obrony Jasnej Góry w 1655 r. Studia nad „Nową Gigantomachią” ks. A.K. Wwa 1959. — J. ŻELAZEK: W miejscu urodzenia o. Kordeckiego. *Kron. Diecezji Włocławskiej* 42 (1959). — A. KERSTEN: Sienkiewicz – „Potop” – Historia. Wwa 1966. — TENZE. *Pol. słownik biogr.* 14 (1968–1969). — E. JELONEK: Kto jest autorem „Nowej Gigantomachii”? *Nasza Przyszłość* 31 (1969). — K. SZAFRANIEC: Przeor K. W trzecieścielecie zgonu 1673–1973. *Ateneum Kapłańskie* 65 (1973). — *Hist. nauki pol.* 6 (1974). — A. KERSTEN: Szwedzi pod Jasną Górą 1655. Wwa 1975. — H. CZERWIEN, J. ZBUDNIEWEK: Bibliografia piśmiennictwa oblężenia Jasnej Góry w r. 1655 oraz jej obrońcy o. A.K., za lata 1655–1975. Wwa 1979. — K. SZAFRANIEC: O. A.K. w świetle duchowości paulinów polskich XVII w. Wwa 1980. — J. ZBUDNIEWEK *Słownik pol. teologów katol.* 2 (1982). — [R. KARPIŃSKI] R.K. *Przegl. Hist.* 1984 nr 1. — J.I. KRASZEWSKI: Kordecki. Wwa 1984 (prwdr. Wil. 1852). — A. MADEJ: Przeor Kordecki – obrońca Częstochowy. Propozycja lektury filmu. *Zagadnienia interpretacji dzieła filmowego*. Wr. 1986. — W. MYK: Nieznana relacja o A.K. z 1655 r. oraz materiały źródłowe o oblężeniu Jasnej Góry w prasie Polski, Austrii, Szwecji i Brandenburgii. *Studia Claromontana* 8 (1987) s. 142–164. — J. STARNAWSKI: A.K. w oświeceniu Mickiewicza. *Tamże*. 9 (1988) s. 195–200; przedr. w: W świecie barokowym. Łódź 1992. — W. KLUZ: Moc ducha – ojciec A.K. Wwa 1990. — W. BEDNARCZYK-SOŁTYS: Transformacja źródeł w „Potopie” H. Sienkiewicza. Wybrane zagadnienia. *Pol. powieść XIX i XX w.* T. 1. Lubl. 1993. — R. OCIECZEK: Fascynacja „Nową Gigantomachią” ks. K. w wiekach XIX i XX. *Z Bogiem przez wieki*. Rzeszów 1998.

I.T.

KOROTYŃSKI Wincenty 1831–1891

Urodzony 15 sierpnia 1831 we wsi Sieliszcze koło Nowogródka, w rodzinie schłopiłej szlachty zaszciankowej; syn Aleksandra, Karataj-Korotyńskiego i Józefaty z Dolidowiczów. Był samoukiem. W 1851 zetknął się z Ludwikiem Kondratowiczem, który zainteresował się nim i zatrudnił początkowo jako kopytę, a następnie osobistego sekretarza. Przebywał u L. Kondratowicza do 1857 kolejno — w Załuczu, Wilnie i Borejkowszczyźnie, co znalazło później odbicie w jego wspomnieniach „Obrazy z pobrzeży Niemna” (*Tygodnik Powszechny* 1882 nr 28–29, 44–49, 1883 nr 20–26, 1884 nr 13–25). Debiutował w 1856 wierszem „Nad kolebką”, ogłoszonym w *Bibliotece Warszawskiej*. W 1857 wyjechał do Wilna. Współpracował z *Teką Wileńską* (1857–58) i *Kurierem Wileńskim* (1857–65), ogłaszając wiersze wzorowane w dużej mierze na twórczości L. Kondratowicza. Tłumaczył również poezję czeską i francuską. W 1858 został współpracownikiem Muzeum Archeologicznego, członkiem Komisji Archeologicznej i później Komitetu Statystycznego Wileńskiego. W 1859 poślubił Stanisławę Jakubowiczównę, córkę Maksymiliana, pedagoga i filozofa. Uczestniczył w

opracowywaniu *Słownika języka polskiego*, zwanego wileńskim, wydanego w 1861 przez Maurycego Orgelbranda. W czasie powstania styczniowego ogłosił antycarskie wiersze w języku białoruskim „Hutorka staraho dzieda”, wydane anonimowo w Krakowie. Po upadku powstania i likwidacji w Wilnie prasy w języku polskim wyjechał wraz z rodziną na początku 1866 do Warszawy. Pracował w redakcji *Gazety Warszawskiej*. Zajmował się głównie publicystyką, pisywał również szkice i rozprawy literackie. Był współpracownikiem wielu pism warszawskich, m.in. *Gazety Warszawskiej* i *Tygodnika Ilustrowanego*, z którymi związany był do końca życia. Od 1866 należał do zespołu autorskiego *Encyklopedii powszechniej* Samuela Orgelbranda. W 1869–77 redagował *Kalendarz polski ilustrowany Jana Jaworskiego*. Współpracował z *Kroniką Rodzinną* (1874–90), wchodził w skład redakcji i był współpracownikiem *Tygodnika Powszechnego* (1878–85). Jego synowie, Ludwik Stanisław, Władysław Rajmund i Bruno Wincenty zostali dziennikarzami. Zmarł 7 lutego 1891 w Warszawie; pochowany na Cmentarzu Powązkowskim.

T W Ó R C Z O Ś Ć

1. Czym chata bogata, tym rada. Kilka poezji. Z przedmową Władysława Syrokomli [L. Kondratowicza]. Wil. 1857.

2. Tomiło. Obrazek z życia ludu. Wil. 1858. Podp.: Borzywój.

3. Wypił Kuba do Jakuba. Urodziny, powołanie i suchoty gorzałki. Dla pożytku pospolitego spisane. Wil. 1859.

4. Kilka szczegółów o rodzinie, miejscu urodzenia i młodości Adama Mickiewicza. Wil. 1861 odb. z *Kur. Wil.*

5. Salomon Rysiński. Studium. Wil. 1863 odb. z *Kur. Wil.*

6. Duchownicy i tajemnice ich nauki wyczerpięte z procesu dra Horsta. Wwa 1866 odb. z *Gaz. Warsz.*

7. Ciołek, optyk z XIII w. (Vitello). Wwa 1867 odb. z *Gaz. Warsz.*

8. Dodatek do biografii Adama Mickiewicza. Wwa 1870 odb. z *Bibl. Warsz.*

9. Zygmunt Kaczkowski. (Życiorys i bibliografia twórczości). W: Z. Kaczkowski: Dzieła. T. 11. Wwa 1875.

Przedr. wierszy: *Zbiór poetów pol.* 3 (1962).

P r z e k ł a d y

10. P.J. Branger: Piosenki. Wil. 1859. Współtłum.: L. Kondratowicz.

11. E. Erckmann, Ch.A. Chatrian: Oblężenie. Ustęp z wojny 1814 r. Wwa 1891.

Prace edytorskie

12. L. Kondratowicz (W. Syrokomla): *Poezje*. Wyd. zupełne na rzecz wdowy i sierot autora. T. 1–10. Wwa 1872.

13. L. Kondratowicz (W. Syrokomla): *Wybór poezji*. Wyd. nowe na rzecz wdowy i sierot autora. T. 1–5. Wwa 1890 (wraz z A. Pietkiewiczem).

Wybór utworów w przekładach

14. Twory. Tłum.: G. Tumas, R. Baradulin, U. Marchel. Wstęp i oprac.: U. Marchel. Minsk 1981 (jęz. białorus.).

OPRACOWANIA

NK 8 (1969), 9 (1972); LP

O. BUDREWICZ: *Sagi warszawskie*. Wwa 1967; wyd. 2 Wwa 1975. — R. TABORSKI. *Pol. słownik biogr.* 14 (1968–1969). — H. KOROTYŃSKI. *Kronika Wuy* 1982 nr 2. — E. SIEDLICKI. *Slavia Orientalis* 1983 nr 3 [rec.: Twory]. — J. ORŁOWSKI: *W.K. nieznanne przekłady z Puszkina*. *Tamże* 1989 nr 1/2.

A.P.

KORSAK Julian

1806 lub 1807–1855

Urodzony 13 lutego 1806 lub 1807 w Słonimie w guberni grodzieńskiej, w zamożnej rodzinie szlacheckiej; syn Jana i Karoliny z Ordów. Ukończywszy szkołę pijarów w Szczuczynie, studiował w 1823–26 na wydziale literatury i sztuk wyzwolonych Uniwersytetu Wileńskiego. Poznał wówczas Adama Mickiewicza, Tomasza Zana, Ignacego i Aleksandra Chodźków, Antoniego Edwarda Odyńca. Po latach stał się — wraz z I. Chodźką — adresatem słynnych „Listów z podróży” A.E. Odyńca. Bywał w domu Salomei Bécu, gdzie poznał młodego Juliusza Słowackiego. Debiutował w 1823 wierszem „Anakreon-tyk” oraz przekładami z Horacego, ogłoszonymi w *Dzienniku Wileńskim* (nr 10), z którym współpracował do 1829. Poezje oryginalne i przekłady drukował także w innych czasopismach, m.in. w *Rozmaitościach Warszawskich* 1825–27, *Dzienniku Warszawskim* 1826–28 oraz w romantycznym noworoczniku *Melitele* 1829–30, 1837. Początki twórczości K. związane były z pseudoklasycyzmem, lecz dalszy jej rozwój przebiegał pod wpływem poetów romantycznych, zwłaszcza A. Mickiewicza, któremu przypisywano nawet niektóre utwory K. W 1826 odwiedził Warszawę, w 1827–28 mieszkał w majątkach rodzinnych Strzała i Sporów na Litwie. W 1829–30 wyjechał do Petersburga, gdzie zastał jeszcze A. Mickiewicza i uczestniczył w życiu kulturalnym tamtejszej Polonii. W 1830 znalazł się ponownie w Warszawie. Na wiadomość o śmierci ojca powrócił na

Litwę, by zająć się gospodarowaniem w odziedziczonym majątku. Twórczość literacką uprawiał do końca życia. Jego wiersze — „Piełgrzym”, „Barkarola” — spopularyzowane zostały jako pieśni z muzyką Stanisława Moniuszki. Wiele tłumaczył, m.in. Johana Wolfganga Goethego, Thomasa Moore’a, Pindara, Friedricha Schillera. Dokonał pierwszego przekładu na język polski całej „Boskiej Komedi” Dantego. Żoną jego była Józefa Mackiewiczówna, siostra Ignacowej Chodźkowej i Antoniowej Odyńcowej. W 1855 udał się w celach leczniczych do Nowogródka. Tam zmarł 30 sierpnia 1855.

T W Ó R C Z O Ś Ć

1. *Poezje*. Petersb. 1830. Wyd. nast.: Pozn. 1833; wyd. tyt. Pozn. 1836.

Tu m.in.: Bejram. Powieść turecka oraz przekł. utworów Horacego, Pindara, G.G. Byrona, J.W. Goethego, F. Schillera.

2. *Poezje*. Petersb. 1836.

3. *Nowe poezje*. T. 1–2. Wil. 1840.

Tu m.in.: Twardowski czarnoksiężnik. Dialog dramatyczny w 5 częściach; Kamoens w szpitalu. Opowiadanie poety; przekł. W. Shakespear’a: Romeo i Julia.

Ponadto wiersz adresowany do A. Mickiewicza inc. „Rzadko razem, Adamie...” ogł. z rkpsu J.W. Gomułicki: *Ze spuścizny poetyckiej po J.K. Twórczość* 1955 z. 5; przedr. w tegoż: *Zygzakiem*. Wwa 1981.

Przedr. wierszy: *Zbiór poetów pol.* 2 (1965)

P r z e k ł a d y

4. G.G. Byron: *Lara*. Poemat w dwóch pieśniach. Wil. 1833.

5. E. Augier, J. Sandeau: *Zięć pana Poirier*. Komedia w 3 a. Wyst. Wwa 1856.

6. Dante Alighieri: *Boska Komedia*. Tłumaczenie ... poprzedzone przedmową, czyli wstępami, objaśnione komentarzem według P. Biagoli i Streckfussa. Wwa 1860. Wyd. nast. cz. 1–3. *Złoczków* [1897–1899] *Bibl. Powsz.* nr 228–232, 262–265, 275–278.

7. G.G. Byron: *Oblężenie Koryntu*. *Bibl. Warsz.* 1865 t. 1.

Koresp.: List do O. Pietraszkiewicza. Ogł. J. Czubek. *Arch. Filomatów*. Cz. 1: *Korespondencja*. T. 5. Kr. 1913.

OPRACOWANIA

NK 8 (1969), 9 (1972); LP

R. OTTMANN: J.K. Jego życie i pisma. *Przegl. Pol.* 1881/82 t. 3. — M. ZDZIECHOWSKI: Bajronizm polski. W: *Byron i jego wiek*. T. 2. Kr. 1897. — [A. BRÜCKNER] A.B. *Wielka enc. powsz. ilustr.* 39 (1907). — J. MICHAŁSKI. *Wiek*

XIX. *Sto lat myśli pol.* 3 (1907). — M. SZYJKOWSKI: Schiller w Polsce. Kc. 1915. — Z. MAKOWIECKA. *Pol. słownik biograf.* 14 (1968–1969).

W.A.-Sz.

KORSAK Rajmund 1768–1817

Urodzony 31 sierpnia 1768 w majątku rodzinnym Żukowszczyzna (pow. słonimski); syn Hipolita, starosty wielatycznego, stolnika nowogródzkiego, i Jadwigi Güntherówny. Kształcił się w szkołach pijarskich w Warszawie i — podobno — w Szkole Głównej Koronnej, gdzie miał uzyskać doktorat filozofii (brak potwierdzenia źródłowego). Po śmierci ojca (1787) odziedziczył część Żukowszczyzny, Brzostów i Wojciechowszczyznę. Od 1791 pracował w Komisji Skarbu Wielkiego Księstwa Litewskiego, w 1791–92 jako oficjalista departamentu tabacznego, w 1792 jako superintendent cel prowincji żmudzkiej. Debiutował w druku w 1790. Czynnie uczestniczył w życiu literackim Grodna, w 1793 na przyjęciu u Teresy Jundziłłowej zdobył pierwsze miejsce w zaimprovizowanym konkursie literackim na parodię stylu Józefa Baki („Przedmowa” dołączona do wyd. z 1807 tekstu „Uwag o śmierci niechybnej”), uczestniczył w poetyckiej publicystyce antytargowickiej (przypisuje mu się autorstwo wiersza „Do posłów grodzieńskich”). Przyjaźnił się z Jakubem Jasińskim. W insurekcji walczył razem ze Stefanem Grabowskim, dowódcą 7 regimentu piechoty litewskiej, później tytułowanym pułkownikiem. Po powstaniu aresztowany i więziony w Grodnie (osiem miesięcy) i Wilnie (trzy miesiące). Po uwolnieniu szukał przez Mikołaja Wolskiego protekcji u przebywającego w Grodnie Stanisława Augusta. W 1797 przeniósł się na Podole, gdzie niebawem zawarł małżeństwo z Justyną z Sosnowskich primo voto Wolańską, dziedziczką Babezynie i Trościańca (pow. jampolski). Za pośrednictwem Aleksandra Chodkiewicza, z którym utrzymywał kontakty literackie, ogłosił parę wierszy w *Nowym Pamiętniku Warszawskim* (1803, 1805) i *Pamiętniku Warszawskim* Ludwika Osińskiego (1809). Od jesieni 1809 do kwietnia 1810 więziony był w twierdzy w Kamieńcu Podolskim, oskarżony o udział w działaniach spiskowych. Razem z Adamem Wawrzyńcem Rzewuskim i dożywającym w Tulczynie swych dni Stanisławem Trembeckim należał do sąsiedzkiego grona literackiego, zwanego żartobliwie „kapitułą współpiszących”. Pisał wiele, m.in. poematy heroikomiczne, wiersze okolicznościowe, przekładał utwory Jeana Racine’a, Charlesa Pierre’a, Horacego, lecz prawie nie publikował (poza „Naśladowaniem z Drydena” w *Tygodniku Wileńskim* 1816). W połowie 1817 udał się

w podróż do Wilna, w drodze zachorował i zatrzymał u swego przyjaciela, Jana Bogusza, w Żwańczyku (pow. uszycki). Tu po kilkumiesięcznej chorobie zmarł 9 listopada 1817; pochowany na cmentarzu przy tamtejszym kościele.

T W Ó R C Z O Ś Ć

1. Brutus i Kasjusz. Tragedia oryginalna w 3 a. B.m. [1790] (pod krypt. R.K.)

2. Nad nową konstytucją. [Wwa 1791] (pod krypt. R.K.); też b.m.r. i bez krypt. Wyd. nast.: *Pisarze pol. Oświecenia* 2 (1994); *Wiersze polityczne Sejmu Czteroletniego*. Cz. 2. Wwa 2000 (oprac. K. Maksimowicz).

3. Nagrobek Jakuba Jasińskiego jenerała. B.m. [1795] (anonim.). Wyd. nast.: Nagrobek Jakubowi Jasińskiemu. *Nowy Pam. Warsz.* 1805 t. 18 (anonim., tekst złożony z 8 wierszy 13-zgłoskowych); ogł. S. Jabłoński w: List Berneweta do Trumana... Wwa 1816 (bez ww. 5–6, w przyp. podany autor); Nagrobek jenerała Jasińskiego na Pradze poległego 1794 r. *Tyż. Lit.* 1843 nr 5 (tekst złożony z 18 wierszy, z których ww. 3–12 okazały się fragm. z anonim. wiersza: Na śmierć JP. Kurowskiego zabitego w pojedynku ... 1783 r.). W wyd. nast. występują przemiennie lub równocześnie obie wersje tekstu, m.in.: *Poezja powstania Kościuszkowskiego*. Kielce 1946 (oryg.); *Rocz. Zakładu Nar. im. Ossol.* 5 (1957) (obie, z przyjęciem za poprawną skompilowanej); *Świat poprawiać – zuchwale rzemiosło*. Wwa 1981 (skompilowana), przy czym do publikacji R. Kalety (*Pam. Lit.* 1981 z. 2) wersja skompilowana uchodziła za poprawną; *Pisarze pol. Oświecenia* 2 (1994) (poprawna).

4. Pisma wszystkie. T. 1–2. W 1818 zebrał, przygotował do druku i przedmową poprzedził J. Sabinowski; ok. 1840 pomnożył (tu: m.in. listy K.), powtórnie uporządkował i przedmową poprzedził A. Batowski. Rkps. Bibl. Ukr. Akad. Nauk Lwowie, Zbiory Baworowskich 827–828/1, mikrofilm w Bibl. IBL w Wwie.

Kilkanaście utworów K. wyszło pośmiertnie w czasop.: *Ćwiczenia Nauk*. 1818 t. 2; *Dzien. Wil.* 1817 nr 26, 1818 nr 37, 1819, 1827; *Rocz. Tow. Warsz. Przyj. Nauk* 12 (1818); *Tyż. Wil.* 1818 t. 5–6 („Bibejda czyli garniec”). Poemat satyryczno-humorystyczny. Pieśni 3–5), 1819–1820; *Wanda* 1820 t. 2 – 1821 t. 1; *Dzien. Warsz.* 1827 nr 26; *Bibl. Warsz.* 1880 t. 2 (m.in. „Bibejda”, fragm. pieśni 1, „Durniada”. Satyra, listy K.) oraz w dod. do oprac. w *Pisarze pol. Oświecenia* 2 (1994). Przedr. kilku wierszy K. zawierają antologie, m.in.: K. Bartoszewicz: *Księgi humoru pol.* T. 3. Petersb. 1897; *Zbiór poetów pol.* 1 (1959); Z. Libera: *Poezja pol. 1800–1830*. Wwa 1984.

Przyj. Ludu 1841 nr 39. — F.M. SOBIESZCZAŃSKI. *Enc. powusz. Orgel.* 15 (1864). — H. BIEGELEISEN: R.K. *Bibl. Warsz.* 1880. T. 2. — [A.J. ROLLE] Dr Antoni J.: Literacka drużyna. W: *Szkiecy i opowiadania.* S. 5. Kr. 1887; wyd. 2 w: *Wybór pism.* T. 3. Kr. 1966. — [A. BRÜCKNER] A.B. *Wielka enc. powusz. ilustr.* 39/40 (1905). — E. RABOWICZ: Stanisław Trembecki w świetle nowych źródeł. Wr. 1965. — TENŻE. *Pol. słownik biogr.* 14 (1968–1969). — R. KALETA: Oświeceni i sentymentalni. Wr. 1971. — TENŻE: „Nagrobek generała Jasińskiego” kompilacją [sprostowanie]. *Pam. Lit.* 1981 z. 2. — W. WALECKI: Jan Kochanowski w literaturze i kulturze polskiej doby Oświecenia. Wr. 1979. — K. MAKSL-MOŹCZ: R.K. (1768–1817). *Pisarze pol. Oświecenia.* 2 (1994) [z tekstami].

E.A.

KORWIN Wawrzyniec ok. 1465 – 1527

Właściwe nazwisko: Rabe (Raabe) Wawrzyniec.

Inne formy imienia i nazwiska: Laurentius Bartholomei de Novo Foro; Laurentius Corvinus Novoforensis; Wawrzyniec Korwin z Nowego Targu.

Urodzony około 1465 w Środzie Śląskiej; syn patrycjusza miejskiego, Bartłomieja, z niemieckiej rodziny Rabe. Używał zlatynizowanej formy nazwiska. Studiował od 1484 w Krakowie na wydziale nauk wyzwolonych. W 1486 uzyskał bakałaurat, w 1489 — stopień magistra i jako extraneus wykładał literaturę klasyczną, filozofię, astronomię i geografę. Należąc do Sodalitas Vistulana (1488–90), założonej przez Konrada Celtesa, ulegał jego wpływowi w pracy naukowej i literackiej. W 1490 objaśniał „Bukoliki” Wergilego; komentował Arystotelesa i Boecjusza. Nieco później zajął się zgłębianiem filozofii neoplatonickiej. W 1494 przeniósł się do Świdnicy, gdzie najpierw był kierownikiem szkoły parafialnej, a od 1495 — pisarzem miejskim. W 1497 zamieszkał we Wrocławiu. W 1499–1503 był rektorem gimnazjum przy kościele św. Elżbiety, w którym propagował humanizm; m.in. zorganizował wystawienie dwóch komedii starorzemych (1500 i 1502). W 1503 ożenił się z Anną Münsterberg; tegoż roku objął funkcję pisarza miejskiego, którą pełnił do końca życia z dwuletnią przerwą, kiedy również na takim stanowisku przebywał w Toruniu (1506–08). W latach tych poznał Mikołaja Kopernika i zarys jego systemu. Po powrocie do Wrocławia prowadził ożywioną działalność oświatową, kulturalną i polityczną. Podtrzymywał kontakty z humanistami krakowskimi. W 1518 jako członek delegacji miasta brał udział w uroczystościach ślubu Zygmunta I i Bony i wystąpił w turnieju poetyckim. W 1522 opowiedział się po stronie reformacji i zajął propagowaniem luteranizmu na Śląsku. Szerokie zainteresowania wyraził w

różnorodnych dziełach: uprawiał twórczość poetycką, opracował podręczniki humanistycznej poetyki i retoryki oraz wersyfikacji łacińskiej, sporządził opis geografii świata i Śląska. Zmarł 21 lipca 1527 we Wrocławiu.

T W Ó R C Z O Ś Ć

1. *Cosmographia dans manducationem in tabulas Ptholomei.* Wyd. H. Bebel. Bazylea b.r. [nie przed 1496] druk. N. Kessler. Tu m.in.: a) *Silesiae descriptio compendiosa.* b) *Ode sapphica endecasyllaba dicoslos tetrastraphos peonice de Polonia et Cracovia* — z opisem salin wielickich; toż przy wyd. *Hortulus elegantiarum*, zob. poz. 5; wyd. osob. Lipsk 1507 druk. B. Wolfgang.

Przekł. pol. *Ode sapphica:* E. Jędrkiewicz. *Antologia poezji pol.-łac. 1470–1543.* Wwa 1956; wyd. 2 Szczecin 1985; J. Lanowski. *Meander* 1962 nr 2; E. Jędrkiewicz. *Poezja renesansowa na Pomorzu.* Gdańsk 1976; E. Jędrkiewicz. *Poeci pol. od średniowiecza do baroku.* Wwa 1977; *Sarmacja.* Toruń 1992 (tekst w jęz. łac., pol., ang.).

2. *Carminum structura.* Kr. 1496. Inne wyd.: Lipsk [1496?] druk. M. Landsberg; pt. *Compendiosa et facilis diversorum carminum structura.* Lipsk 1504 druk. J. Thanner; Lipsk 1505; Kolonia 1508. Podręcznik wersyfikacji łac.

Przeróbkę oprac. H. Bebel: *Ars versificandi et carminum condendorum.* Kolonia 1507; toż Tbingen 1513.

3. *Latinum idioma.* Lipsk [ok. 1498–1500] druk. K. Kachelofen. Do 1537 roku 36 wyd. Zbiór rozmówek do nauki języka łac.

4. *Carmen... de Nympharum conquestione.* Lipsk 1500 druk. J. Thanner. Toż pt. *Carmen de Nympharum conquestione super hiemis redigatatem.* Wyd. kryt. J. Krókowski: L. *Corvini poetae Silesii carmina duo. Characteria T. Sinko ... oblata.* Wwa 1951 (z rkpsu Bibl. Uniw. Wr.).

5. *Hortulus elegantiarum.* Kr. 1502 druk. J. Haller. Do 1520 roku 25 wydań. Zbiór przykładów poprawnego pisania.

6. *Carmen elegiacum... de Apolline et novem Musis.* Wr. 1503 druk. K. Baumgarthen. Wyd. nast. Norymberga 1509. Toż (?) pt. *Carmen ... de novem Musis elegantissime congestum.* Ogl. z rkpsu J. Krókowski, jw. poz. 4.

7. *Epicidium... in principem Alexandrum ... demortuum... elegiaco carmine.* Kr. 1506 druk. J. Haller.

8. *Carmen... quo valedicit Prutenos...* [Wiersz m.in. z pochwałą M. Kopernika]. Wyd. przy: *Simocatta Theophylactus Scholasticus: Epistolae morales, rurales et amatoriae.* Przekł. z grec. na łac. M. Kopernika. Kr. 1509 druk. J. Haller. Facsimile całości wyd. R. Gansiniec. Wwa 1954.

Przekł. pol.: przy wyd. M. Kopernik: *De revolutionibus orbium coelestium.* Wwa 1854; L.H. Morstin, przy wyd. facsimile, jw.; przedr. w: L.H. Mor-

stin: Z niejednej szuflady. Wwa 1967; *Poezja renesansowa na Pomorzu*. Gdańsk 1976.

Przekł. ang. i komentarz E. Rosen w: N. Copernicus: Complete works. T. 3. Wwa 1985 s. 27–29.

9. Dialogus carmine et soluta oratione conflatus: de mentis saluberrima persuasione. Lipsk 1516 druk. W. Schumann.

Przekł. pol. J. Mosdorf. *700 lat myśli pol.: XVI w.* (1978).

10. Epigram de feste urbis Vratislaviensis insignibus. [6 wierszy]. Wyd. w: Prognosticon Vratislaviensis (!). Kr. 1516.

11. Epithalamium... in nuptiis sacrae Regiae Maiestatis Poloniae. Kr. 1518 druk. H. Wictor. Toż (z błędami) w: *Acta Tomiciana* t. 4 (1855) s. 292–295 (tu również: Ad Famam, 295–296). Wyd. nast. wg prwdr. *Szesnastowieczne epitalamia lac. w Polsce*. Kr. 1999.

Przekł. pol. M. Brożek. *Szesnastowieczne epitalamia...*, jw.

12. Cursus sancti Bonaventurae de passione Domini invitatorio himnis et canticis. Wr. 1521 druk. A. Dyonis.

13. Carmina de Joannis Alberti, regis Poloniae, electione et coronatione. Ogl. M. Jeziernicki. *Księga pam. ... L. Cwiklińskiego*. Lw. 1902.

14. Oratio ad B. Mariam Virginem. [Trzy strofy saficzne]. Ogl. G. Bauch: Geschichte des Breslauer Schulwesens vor der Reformation. Wr. 1909 s. 234 *Codex Diplomaticus Silesiae* t. 25.

OPRACOWANIA

NK 2 (1964), LP

G. BAUCH: Laurentius Corvinus, der Breslauer Stadtschreiber und Humanist. *Zeitschrift d. Vereins f. d. Geschichte u. Altertumskunde Schlesiens* t. 17 (1883). — O. SCHWARZ: De L. Corvini studiis Platonis. *Eos* 1932/33. — H. BARYCZ. *Pol. słownik biogr.* 4 (1938). — R. GANSI-NIEC: Wkład czołowych przedstawicieli ziemi śląskiej w kształtowanie się myśli poznawczej literatury polskiego odrodzenia. *Odrodzenie w Polsce*. T. 2 cz. 1. Wwa 1957. — W. OGRODZIŃSKI: Dzieje piśmiennictwa śląskiego. T. 1. Kat. 1965. — J. NOWAK-DŁUŻEWSKI: Okolicznościowa poezja polityczna w Polsce. Czasy Zygmuntofskie. Wwa 1966. — J. LIPIŃSKI: Sztuka aktorska w Polsce 1500–1633. Wwa 1974. — *Hist. nauki pol.* 6 (1974). — J. MALICKI: Czciociele Apollina i panien helikońskich. W: Laury, togi i pastorały. Kat. 1983. — J. BURCHARDT: Podróż poety śląskiego WK. z Torunia do Wrocławia w r. 1508. *Pam. Lit.* 1984 z. 1. — Janusz PELC: Europejskość i polskość literatury naszego reneansu. Wwa 1984. — M. WICHOWA: „Metamorfozy” Owidiusza w literaturze staropolskiej. *Filomata* 1986 nr 71. — D. ROTTE: F. Bujał o traktacie geograficznym WK. *Sl. miscellanea. Lit.-folklor.* T. 6. Wr. 1994 s. 23–30. — K. GŁOMBIEWSKI: Wiedza o morzu w „Kosmografii” Laurentiusa Corvina. *Nautologia* 1997 nr 1. — D. ROTTE: WK. Wczesnorenesansowy humanista śląski. Kat. 1997. — E. BUSZEWICZ: Cracovia in litteris. O-braz Krakowa w piśmiennictwie doby Odrodzenia. Kr. 1998.

KORYCKI Michał 1714–1781

Urodzony 7 września 1714 w majątku Dzitryki (pow. lidzki) w rodzinie szlacheckiej herbu Ciotek. Kształcił się w kolegium jezuickim w Bobrujsku i po ukończeniu retoryki wstąpił 7 września 1730 do jezuitów. Po dwuletnim nowicjacie w Wilnie odbył roczne studium pedagogiczne w seminarium w Słucku (1732/33) i trzyletni kurs filozofii w Akademii Wileńskiej (1733/34–1735/36). Pracował jako nauczyciel infimy (1736/37) i syntaksy (1737/38) w Wilnie oraz poetyki w Warszawie (1738/39). Następnie studiował teologię, początkowo w Warszawie (1739/40–1740/41), później w Akademii Wileńskiej (1741/42–1742/43). W Wilnie też 17 czerwca 1742 przyjął święcenia kapłańskie. W 1744–46 był profesorem wymowy i poezji kolejno w Mińsku i w Akademii Wileńskiej; w 1746–48 — profesorem wymowy w Seminarium Nauczycielskim w Słucku, którą wykładał według nowo wprowadzonego podręcznika Juwencjusza. 2 lutego 1748 złożył uroczystą profesję zakonną i na własną prośbę skierowany został do pracy kaznodziejkiej w Pińsku. W 1750–53, po uzyskaniu doktoratu z filozofii w Akademii Wileńskiej, został jej profesorem i seniorem na wydziale filozoficznym (do jego słuchaczy należał m.in. Adam Naruszewicz). W 1750 debiutował w druku kazaniem okolicznościowym. W 1753–56 pełnił obowiązki sekretarza, kierownika biblioteki i profesora teologii Akademii Wileńskiej oraz dyrektora szkół niższych. Po podziale jezuickiej prowincji litewskiej na litewską i mazowiecką (1755–59) przeszedł do mazowieckiej i pracował jako profesor i kaznodzieja w jezuickich ośrodkach w Warszawie, Drohiczyńcu i Mińsku. Od jesieni 1763 był prepozytem domu profesorów i rektorem kolegium w Warszawie, a także z racji zajmowanego stanowiska — zastępcą prowincjała. Nawiązał kontakty ze środowiskiem Biblioteki Załuskich, wiersze swe adresował m.in. do Józefa Andrzeja Załuskiego i Jana Daniela Janockiego. Od 16 września 1765 do 17 września 1770 pełnił urząd prowincjała mazowieckiego i zajmował się — przy poparciu swego brata Karola, asystenta polskiej asystencji jezuickiej — reformowaniem podległego mu szkolnictwa. Od jesieni 1770 przebywał w kolegium w Bobrujsku na stanowisku kaznodziei i kierownika biblioteki, tam też zastała go kasata zakonu, którą ze względu na uwięzienie brata Karola w Zamku Św. Anioła w Rzymie przeżył szczególnie boleśnie. Wkrótce potem Komisja Edukacji Narodowej powierzyła mu rektorstwo szkoły wojewódzkiej w Mińsku, gdzie pracował do 1780. Kiedy zaczął chorować, pobierał emeryturę jako „wysłuzony nauczyciel”. Został odznaczony przez Stanisława Augusta medalem „Merentibus” oraz zachęcony do wydania (na koszt króla) zbioru swoich wysoko ówczesnie cenio-

I.T.

203

nych wierszy łacińskich, z których parę dedykowanych było królowi, m.in. poemat „Avium comitia” („Sejm ptasi”). Przygotowywane przez K. wydanie nie zostało zrealizowane z powodu rychłej jego śmierci, a część literackiej spuścizny zaginęła. Zmarł 10 marca 1781 w Mińsku.

T W Ó R C Z O Ś Ć

1. Kazanie na pogrzebie ... Sapiehy, koadiutora wileńskiego. Wil. 1755.

Autorstwo przypisywane błędnie jego bratu Karolowi.

2. Augustus III, Poloniarum rex, Caietano, Cracoviensium episcopo, ex Campis Elysis. B.m. [1763]. Wyd. nast. w poz. 10.

3. Elegia in mortem Josephi Zafuski ... ad Andream Wąsowicz et Joannem Janocki... [Kijów 1774]. Wyd. nast. w poz. 10.

4. Dirae in Vulcanum qui in bonis ... Joachimi ... Littawor Chreptowicz ... officinam ad conficiendum ferrum magnis impensis magnisque utilitatibus constructam in cineres redegit. Wwa 1780. Wyd. nast. w poz. 10.

5. Gaudium et luctus Polociae in adventu scilicet et abitu ... Catharinae II imperatricis totius Rossiae, dominae clementissimae. Carmen ... D. Zachariae, comiti Czerniszew ... a Collegio Polocensi S.J. infinitis excellentiae suae nominibus obstricto dicatum. Wil. 1780. Wyd. nast. w poz. 10.

6. Serenissimo Stanislao Augusto, Poloniarum regi ... litterarum fautori, munificentissimo litterarum promotori maximo ... pro aureo numismate Eucharistico. B.m. 1780. Wyd. nast. w poz. 10.

7. Cum ... imperatrici totius Rossiae Catharina II aegra uteretur valetudine, dicatum honoribus ... Gregorii Potemkin ... a Collegio Polocensi S.J. infinitis ipsi nominibus obstricto. Wil. 1781. Wyd. nast. w poz. 10.

8. Augustissimae Catharinae II totius Rossiae imperatrici, Turcarum triumphatrici, regnorum pacatrici, publicae felicitatis propagatrici, Societatis Iesu servatrici ... cum Albae Russiae oras inviseret ... carmen oblatum. Wil. b.r.

9. Ignes artificiosi in triumphali ... Catharinae II, imperatricis totius Rossiae Szklowiam adventu ab ... Simone Zoricz ... in signum exuberantis laetitiae excitati, jam vero a Collegio Mohiloviensi S.J. suae augustae imperatrici subiectissimo oblato carmina celebrati. B.m.r.

10. Carmina. Połock 1871 (dod. Notitia de vitae et scriptis auctoris).

Tu wszystkie znane utwory K.: poematy, listy poetyckie, pieśni, elegie, epigramaty. Nadto błędnie włączony wiersz J. Katenbringa: Mars Austriacus ad serenissimos Poloniae principes Xaverium et Carolum, reditum e castris parentes. Pierwodruki niektórych wierszy K. w publikacjach J.D. Janockiego: Excerptum Polonicae litteraturae... T. 3, 4. Wr. 1766 i Musarum Sarmatarum specimina nova. T. 1. Wr. 1771.

OPRACOWANIA

NK 5 (1967), 6/2 (1972).

O życiu i pismach ks. M.K. *Dzien. Wil.* 1817 t. 2. — M.F. SOBIESZCZAŃSKI. *Enc. pousz. Orgel.* 15 (1864). — J. BIELIŃSKI. *Uniwersytet Wileński.* T. 3. Kr. 1899–1900. — [H. GALLE] H.G-e. *Wielka enc. pousz. ilustr.* 39/40 (1905). — S. BEDNARSKI: Upadek i odrodzenie szkół jezuickich w Polsce. Kr. 1933. — T. SINKO: Począz nowolacińska. *Dzieje lit. pięknej w Polsce PAU.* Cz. 1. Kr. 1935. — B. NATOŃSKI. *Pol. słownik biogr.* 14 (1968–1969). — J. POPLATEK: Komisja Edukacji Narodowej. Udział b. jezuitów w KEN. *Uzup. l. Grzebiień*, przygotował do druku J. Paszenda. Kr. 1973. — M. GARBACZOWA: M.K. – elegantissimus poetarum. *Ruch Lit.* 1980 z. 3. — TAŻ: Łacińska twórczość pisarzy polskiego Oświecenia. Kielce 1982. — TAŻ: Poezja łacińska w Polsce doby Oświecenia. Wr. 1986. — L. PIECHNIK: Odrodzenie Akademii Wileńskiej 1730–1773. Rzym 1990. — L. GRZEBIEŃ. *Enc. wiedzy o jezuitach na ziemiach Polskiej i Litwy 1564–1995.* Kr. 1996.

E.A.

KORYTYŃSKI Onufry Tomasz 1719–1770

Urodzony 14 grudnia 1719 w woj. mazowieckim; syn Jana, zubożalego szlachcica z wywodzącej się z Wołynia rodziny herbu Korczak, osiadłego następnie w poszukiwaniu środków do życia na Litwie. 9 maja 1735 K. wstąpił w Wilnie do jezuitów, idąc śladem starszego o rok brata, Feliksa. Tam też odbył dwuletni nowicjat oraz studia nauczycielskie i filozoficzne; po ich ukończeniu uczył poetyki w kolegium grodzieńskim (1743/44). Na jesieni 1744 podjął studia teologiczne w seminarium zakonnym w Pińsku, ale już 9 maja 1745 — jako kleryk pierwszego roku przed ukończeniem studiów i przyjęciem święceń kapłańskich — wystąpił z zakonu. W tym samym roku, w wieku 24 lat rozpoczął studia w Akademii Krakowskiej. Parę lat później, polecając swoje wykształcenie i zdolności, szukał „dla ubóstwa” oparcia w domach magnackich. W 1751–52 „służył” na krystynopolskim dworze Franciszka Salezego Potockiego. Następnie, opuściwszy Krystynopol przez swój „niestatek”, przebywał w Boćkach i innych rezydencjach wojewody brzeskiego, Karola Józefa Sapiehy, gdzie dostał się zapewne z racji związków klienckich rodziny z domem Sapiehów (siostra K. była dwórką Teresy Sapieżanki, podskarbianki litewskiej). W kwietniu 1754 przeszedł na służbę Hieronima Floriana Radziwiłła, właściciela Białej i Słucka, znęcony europejskim polem dworu księcia, teatrem dworskim, bogatą biblioteką i literackimi zainteresowaniami właściciela. Na dworze Radziwiłłowskiemu zaczął podobno objawiać symptomy „wariacji” i traktowano go jak człowieka nieczłowiecznego (czasowo więziony i ubezwłasnowolniony). Mimo to wy-

konywał szereg obowiązków: uczył dzieci księcia Marcina, uświetniał dworskie i miejskie uroczystości stosownymi wierszami i mowami, tłumaczył zleczone mu przez H.F. Radziwiłła teksty francuskie. Z tego okresu dochowało się parę wierszy K. W obfitej, prowadzonej z Radziwiłłami korespondencji zawarte są informacje o innych, niedochowanych pracach K. Domniemanym debiutem w druku poety były treny na śmierć księcia H.F. Radziwiłła (17 maja 1760), po której bezskutecznie zabiegał o miejsce na dworze nieświeskim. Od jesieni 1760 znalazł schronienie w Ratnie, w domu Marcina Matuszewicza, ówczesnego sędziego brzeskiego, który „różne mu zabawki jako piękny charakter mającemu i dobrze wiersz polski piszącemu” wynajdywał, m.in. powierzył mu przepisanie własnego przekładu satyr Horacjusza, co zachęciło K., by samemu próbować translacji z tego poety; dwa przełożone utwory otworzyły mu drogę na dwór biskupa krakowskiego, Kajetana Sołtyka, dokąd się przeniósł w czasie sejmu 1761. W 1764 podpisywał się tytułem sekretarza Ignacego Cetnera, wojewody bełskiego, z którym przebywał w czasie sejmów w Warszawie i uczestniczył w prokrólewskiej kampanii poetyckiej. Również na Cetnerowskim dworze, najpewniej w podlwowskim Krakowcu, przetłumaczył łaciński wiersz Franciszka Leśniewskiego, skierowany do Ignacego Krasickiego i zamieszczony w wydanym we Lwowie tłumaczeniu Leśniewskiego „Nauki zdrowia Kornarego i Lessjuza” (1765). Po opuszczeniu kraju przez I. Cetnera w marcu 1768 po proklamowaniu konfederacji barskiej i zniszczeniu jego majątków K., schorowany i stary znalazł się bez dachu nad głową. Zaopiekował się nim wówczas i dał schronienie na swoim dworze August Czartoryski. W 1767–68 K. ogłosił w *Monitorze* kilka przekładów pieśni i satyr Horacjusza, a w 1769 (nr 65) — podpisany kryptonimem F.K.O. — wiersz o małżeństwie, wydrukowany błędnie w 1778 w dwóch wersjach w *Dzieliach* Adama Naruszewicza. K. zmarł pod koniec stycznia 1770 (wiadomość o śmierci „sławnego polskiego poety” podały 27 stycznia *Wiadomości Warszawskie*).

T W Ó R C Z O Ś Ć

1. Olkinička potyczka. Poemat oryginalny. Powst. Ratno 1760. Wyd. A. Przeździecki. W: *Źródła do dziejów pol.* Oprac. M. Grabowski, A. Przeździecki, M. Malinowski. Wil. 1843.

2. Treny nad śmiercią Xcia Hieronima Floriana Radziwiłła. Wil. 1760.
Niepodp. Autorstwo domniemane.

3. Jaśnie Oświeconemu Książęciu Jmci Aleksandrowi Augustowi Czartoryskiemu, wojewodzie i generałowi ziem ruskich ... na nowy rok 1769 d. 1 stycznia w Warszawie. B.m.r. Egz. w Bibl. Raczyńskich w Pozn. (Tu też wiersz: Do J.O. Księżny Dobrodziki).

4. Jaśnie Wielmożnemu Jmci Panu Andrzejowi Zamoyskiemu ... na rok Pański 1769 ... kołędu. B.m.r. Przedr.: *Zabawy Przyjemne i Pożyteczne* 1777 t. 16 cz. 1; R. Orłowski. W: *Działalność społeczno-gospodarcza A. Zamoyskiego*. Lubl. 1965. Egz. wyd. 1 w Bibl. Zielińskich w Płocku.

5. Bukiet na szczęśliwy powrót z zagranicy ... Adama Czartoryskiego, generała ziem podolskich ... dnia 21 marca 1769. B.m. 1769.
Egz. w Bibl. Czart. i PAU w Kr. oraz w Bibl. Nar.

6. Jaśnie Oświeconej Księżnie Izabeli z hrabiów Flemingów Czartoryskiej ... w Warszawie dnia 30 marca R.P. 1769. B.m. 1769.
Egz. w Bibl. OO. Kapucynów w Zakroczymiu.

Kilka fragm. wierszy z 1754–1760 i listów K. ogł. *Pam. Lit.* 1964 z. 3 i *Prace Polon.* S. LIV (1999).

Przekłady

7. S. Konarski: Oda o mądrym królu, z łacińskiego tłumaczona. B.m. [po 1764].

8. Q. Horatius Flaccus: De arte poetica liber ad Pisonem, tj. Q. Horacjusza Flakka O sztuce rymotwórczej księga do Pizonów ... Dzieło pozonne czyli pozostałe. Wwa 1770. Wyd. nast.: Wwa 1795; Wwa 1814 (tu również: Horacjusza Listów Księgi dwie przekładania F.K. Dmochowskiego).

Nadto przekł. z Horacjusza druk. pośmiertnie w *Monitorze* 1770 nr 80, 90, 100 (pod krypt. O.K.); w *Pieśniach wszystkich Horacjusza przekładania różnych*. T. 1–2, Wwa 1773[–1775]; w *Zabawach Przyjemnych i Pożytecznych* 1774 t. 10; 1777 t. 15 cz. 2. Przekł. K. satyry 6 z ks. II (przerobiony w 1795 przez S. Trembeckiego) ogł. S. Tomkowicz w: *Z wieku Stanisława Augusta*. T. 2. Kr. 1882. W *Zabawach* 1773 t. 8 cz. 2, 1774 t. 14 cz. 2 także parę innych przekł. K., m.in. błędnie przypisywany U. Szostowiczowi wiersz Woły.

O P R A C O W A N I A

NK 5 (1967), 6/2 (1972); LP

EM. SOBIESZCZAŃSKI. *Enc. powsz. Orgel*. 15 (1864). — W: SMOLEŃSKI: O.K. *Ateneum* 1893. T. 4; przedr. w: *Pisma historyczne*. T. 1. Kr. 1901. — [A. BRÜCKNER] A.B. *Wielka enc. powsz. ilustr.* 39/40 (1905/1907). — W: OGRODZIŃSKI: *Polskie przekłady Horacego. Commentationes Horatianae*. T. 2. Kr. 1935 i odb. — E. ALEKSANDROWSKA: „Zabawy Przyjemne i Pożyteczne” 1770–1777. Monografia bibliogr. Wr. 1959; wyd. 2 zmien. i popr. Wwa 1999 [wyd. 2000]. — A. SAJKOWSKI: O.K. *Pam. Lit.* 1964 z. 3. — E. ALEKSANDROWSKA. *Pol. słownik biogr.* 14 (1968–1969); uzup. i sprost. *tamże* 37 (1996–1997) s. IX. — I. GRZEBIEN. *Enc. wiedzy o jezuitach na ziemiach Polski i Litwy 1564–1995*. Kr. 1996. — E. ALEKSANDROWSKA: O mało znanym poecie — O.K. *Prace Polon.* 54 (1999) i odb.

KORZENIOWSKI Apollo Nałęcz 1820–1869

Urodzony 21 lutego 1820 we wsi Honoratka na Ukrainie, w niezamożnej rodzinie szlacheckiej; syn Teodora, oficera w armii Królestwa Warszawskiego w 1807–12 i w powstaniu listopadowym, oraz Julii z Dyakiewiczów. Uczęszczał do szkół kolejno w Kamieńcu Podolskim, Niemirowie i Winnicy, gimnazjum ukończył w Żytomierzu; w 1840–46 studiował orientalistykę, prawo i literaturę na uniwersytecie w Petersburgu. Debiutował w 1844 wierszem „Ave Maria”, ogłoszonym w *Roczniku Literackim*. W 1846 wrócił w rodzinne strony i przez kilka lat pomagał ojcu w pracy na kolejnych dzierżawach. Przyjaźnił się ze Stefanem Buszczyńskim. Zajmował się także twórczością literacką, pisał poezje i dramaty. Pierwszym jego większym utworem był (powst. 1849–54, zachowany w rękopisie) cykl poematów religijno-patriotycznych, pisanych pod wyraźnym wpływem Zygmunta Krasińskiego, zatytułowany „Czyścownicę pieśni” (krążyły w odpisach po Ukrainie). W napisanym w 1854 swoim najważniejszym utworze, dramacie pt. „Komedia”, poddał ostrej krytyce środowisko bogatej szlachty polskiej na Ukrainie. Pisał także liryki, opublikowany został tylko cykl „Strofy oderwane” (1856). Obok twórczości oryginalnej zajmował się przekładami, m.in. dramatów Wiktora Hugo (w 1846 ogłosił w *Dziwnie Literackim* „Kilka scen z Burgrafów”) i Alfreda de Vigny, m.in. w *Bibliotece Warszawskiej* (1854–55), *Gazecie Warszawskiej* (1855–61), *Gazecie Codziennej* (1858–60). W maju 1856 ożenił się z Ewą Bobrowską (siostrą Tadeusza, znanego pamiętnikarza) i zamieszkał w Łuczyncu, potem w Debreczynie na Podolu. W maju 1859, po utracie (w wyniku niefortunjnej dzierżawy) znacznej części majątku, przeniósł się wraz z rodziną do Żytomierza, gdzie prowadził ożywioną działalność społeczną i kulturalną. Był m.in. współredaktorem i sekretarzem Spółki Księgarsko-Wydawniczej oraz wchodził w skład zarządu tamtejszego polskiego teatru. Starał się też — bez rezultatu — o zezwolenie na wydawanie tygodnika *Kurier na Wiesz*. Należał do grona najaktywniejszych na Ukrainie działaczy patriotycznych, domagających się zniesienia pańszczyzny, przyznania Polakom na Litwie i Rusi prawa do nauki we własnym języku, oraz równouprawnienia narodowego Rusinów. W maju 1861 przybył do Warszawy i stał się jednym z organizatorów konspiracji przedpowstaniowej. Był inicjatorem i członkiem Komitetu Ruchu, załączka przyszłego Komitetu Centralnego stronnictwa „czernych”. W nocy z 20 na 21 października został aresztowany, osadzony w Cytadeli, następnie skazany na zesłanie w głąb Rosji. 8 maja 1862 wywieziony

do Wologdy, w styczniu 1863 przeniesiony do Czernihowa we wschodniej Ukrainie. Na zesłaniu towarzyszyła mu żona (skazana wraz z nim) i syn Józef Konrad (późniejszy znany pisarz angielski — Joseph Conrad). Po śmierci żony w 1865 wysłał syna do szwagra, Tadeusza Bobrowskiego, do kraju. Na zesłaniu zajmował się pracą literacką, zwłaszcza przekładową. Tłumaczył Karola Dickensa, Williama Szekspira oraz liczne utwory Wiktora Hugo. Pod koniec 1867 uzyskał — ze względu na zły stan zdrowia — zwolnienie z zesłania z zakazem pobytu w granicach cesarstwa rosyjskiego. Na początku 1868 przybył do Galicji i zamieszkał wraz z synem we Lwowie. W kwietniu i maju przebywał w majątku Mniszków, Kruhel Wielki koło Przemyśla; przez kilka miesięcy leczył się w uzdrowisku Topolnica w powiecie starsamborskim. W lutym 1868 zamieszkał w Krakowie. Nasilająca się choroba uniemożliwiła realizację planów redagowania *Kraju*. Zmarł 23 maja 1869 w Krakowie; pochowany na Cmentarzu Rakowickim.

T W Ó R C Z O Ś Ć

1. Komedia. Dramat. *Bibl. Warsz.* 1854 t. 3, 1855 t. 2. Wyd. osob. (powiększone) pt. Komedia. Dramat w 3 a. i Strofy oderwane [drobne wiersze]. Wil. 1856. Wyst. Lubl. 1856. Wyd. nast.: wstępem opatrzył T. Mikulski. Wwa 1954.
2. Dla milego grosza. Komedia w 3 a. Wyst. Kijów 1859. Ogl. *Pismo zbior. J. Obryzki*. T. 2. Petersburg. 1859. Wyd. osob.: oprac. i wstęp R. Taborski. Wwa 1964.
3. Batożek, komedia w 2 a., ułożona na tle życia Kościuszki. Lw. 1861. Wyd. nast.: Chicago 1895.
4. Polska i Moskwa. Pamiętnik — zaczęty 186 ... *Ojczyzna* (Lipsk) 1864 nr 27–52. Ogl. bezimiennie.
5. Akt pierwszy. Dramat w 1 odsłonie. (Nieoryginalnie wierszem napisany). Wyst. Lw. 1868. Wyd. Lw. 1869.
6. Słowa z krzyża. Ogl. fragm. S. Buszczyński w art.: Mało znany poeta. Kr. 1870 odb. z *Czasu*. Całość mylnie pod nazwiskiem Z. Krasińskiego pt. Słowa z krzyża matce ojczyźnie. Wyd. i poprzedził słowem wstępem R. Sterling. Wwa 1928.
7. Poezje i utwory prozą. T. 1–2. Niedruk. Rkps Bibl. Jagiel.
Tu: m.in. Czyścownicę pieśni.

Przedr. wierszy: *Zbiór poetów pol.* 2 (1961)

P r z e k ł a d y

8. A. de Vigny: Czatterton, dramat. Powiedziały po polsku. Kijów 1857.
9. V Hugo: Legenda wieków. Z. 1. Żytomierz 1860. Współtłum. A. Pietkiewicz.
10. V Hugo: Hernani. Dramat w 5 a. Wwa 1862.

11. V. Hugo: Maria Delorme. Dramat w 5 a. Wwa 1863. Wyst. Kr. 1870.

12. Ch. Dickens: Ciężkie czasy na te czasy. Powieść. *Gaz. Pol.* 1866 nr 267–283, 292, 1867 nr 1–27 z przerwami. Wyd. osob. przedmową opatrzył J. Wilhelm. Wwa 1955. Wyd. nast.: oprac. Z. Żabicki. Wr. 1957 *Nasza Bibl.*

13. W. Shakespeare: Komedia obłądów, w 5 a. *Kłósy* 1866 nr 36–41.

Rkpsy utworów oraz koresp. znajdują się Bibl. Jagiel., w Bibl. Nar., w Bibl. PAN w Kr., w Ossol.

Listy do W. Łozińskiego ogł. K. Kosek. *Rocz. Przemyski* 24/25 (1986); do S. Buszczyńskiego ogł. Z. Najder. *Conrad wśród swoich*. Wwa 1996.

OPRACOWANIA

NK 8 (1969), 9 (1972): LP.

[S. BUSZCZYŃSKI] S.B.: Mało znany poeta, stanowisko jego przed ostatnim powstaniem, wygnanie i śmierć. Kr. 1870. — M. ROLLE: Zapomniany poeta. W: In illo tempore... Brody-Lw. 1914. — M. JANIK: Dzieje Polaków na Syberii. Kr. 1928. — B. ROSENMEER: A.N.-K. Opowieść o ojcu Conrada. *Kur. Lit.-Nauk.* 1934 nr 21. — Cz. MIŁOZ: A.N.K. *Kultura* (Paryż) 1956 nr 2. — R. TABORSKI: A.K., ostatni dramaturg romantyczny. Wr. 1957 [rec. Z. ŻABICKI. *Pam. Lit.* 1958 z. 4]. — Cz. MIŁOZ: J. Conrad in Polish Eyes. The Art of J. Conrad. A Critical Symposium. Michigan (USA) 1960. — P. JASIEŃCICA: Dwie drogi. Wyd. 2. Wwa 1963. — C. WITKOWSKI. *Zesz. Prasozn.* 1965 z. 4. — R. TABORSKI. *Pol. słownik biogr.* 14 (1969). — D. GARNETT: [Nota biogr. we wstępie do:] J. Conrad: Works. T. 1. New York 1971. — S. ZABIEROWSKI: Polska legenda Conrada. W: Conrad w Polsce. Gdańsk 1971. — Cz. MIŁOZ: A.N.K. W: Prywatne obowiązki. Paryż 1972. — TENŻE: A.N.K. Joseph Conrad's father. *Mosaic* (Winnipeg, USA) t. 6 (1972). — E. JASIULKO-HARDEN: The dependence of A.K. „Komedia” upon Griboedov's „Gore ot uma”. *For W. Weintraub. Essays in Polish Literature*. The Hague – Paris 1975. — T. MIKULSKI: Odkrycie pisarza. W: Miniatury krytyczne. Wwa 1976 [dot. „Komedi”]. — G. MORF: Conrad's father in Vologda seen through Russian eyes. *The Polish Review* (New York) t. 23 (1978) nr 3. — *Program Teatru Pol.* (Wwa) 1978 z września [tu – szkice T. SYGI i R. TABORSKIEGO dot. „Dla milego grosza”]. — T. BOBROWSKI: Pamiętnik mojego życia. T. 1–2. Wwa 1979. — G. MORF: Conrad versus Apollo. *Conradiana* (Texas, USA) t. 11 (1979) nr 3. — Z. NAJDER: Pod obcych duchów cieniem. W: Życie Conrada. T. 1. Wwa 1980. Wyd. 2 Wwa 1996. — R. TABORSKI: Jeszcze w sprawie „Komedi” A.K. *Teatr* 1980 nr 18. — J. ZIELIŃSKI. *Teatr* 1986 nr 10. — K. KOSEK: Wpływ prasy galicyjskiej (publicystyki i beletrystyki) na życie, poglądy i twórczość A. i K. Korzeniowskich. *Kwart. Hist. Prasy Pol.* 1987 nr 3. — A. KRAWCZUK: Opowieści o zmarłych. Cmentarz Rakowicki. [T. 2]. Kr. 1988. — W. KARPISKI: Polska a Rosja. Z dziejów słowiańskiego sporu. Wwa 1994. — *Conrad wśród swoich. Listy. Dokumenty. Wspomnienia*. Oprac. i wstęp Z. Najder. Wwa 1996.

W.R.-S., W.A.-Sz.

KORZENIOWSKI Józef 1797–1863

Urodzony 19 marca 1797 na folwarczku Korzeniówka w pobliżu Brodów na Ukrainie w zubożalej rodzinie szlacheckiej; syn Wincentego, rządcy w majątku hr. Wincentego Potockiego, i Klary z Winklerów. Do szkoły uczęszczał w Brodach (1804–7), potem do gimnazjum w Zbarażu (1807/8) i Czerniowcach (1808/9). W 1809–19 uczył się w Liceum Krzemienieckim; tam zaprzyjaźnił się z Karolem Sienkiewiczem i Tymonem Zaborowskim. Od piętnastego roku życia utrzymywał się z korepetycji udzielanych młodszym kolegom. Wcześniej zainteresował się literaturą i estetyką; należał do studenckich kółek literackich. Pierwszym próbom poetyckim i przekładom K. patronował Alojzy Osiński, wykładowca literatury polskiej, propagujący poetykę klasycystyczną. K. debiutował „Odą na rok 1815”, ogłoszoną w *Tygodniku Wileńskim* 1816 nr 39. W 1819–23 przebywał w Warszawie, gdzie w 1820 przez kilka miesięcy był nauczycielem domowym Zygmunta Krasińskiego, następnie do 1823 — bibliotekarzem ordynacji Zamoyskich. Brał udział w życiu kulturalnym Warszawy; był w salonie gen. Wincentego Krasińskiego, nawiązał kontakty z literatami, m.in. z Ludwikiem Osińskim, Franciszkiem Morawskim, a szczególnie z Kazimierzem Brodzińskim. Utwory literackie, przekłady i recenzje ogłaszał m.in. w pismach: *Ćwiczenia Naukowe* (1818), *Pamiętnik Naukowy* (1819), *Gazeta Literacka* (1821), *Pamiętnik Warszawski* (1821–23). W 1823 ożenił się z Moniką Opoczyńską, pasierbicą Zygmunta Vogla, profesora sztuk pięknych na Uniwersytecie Warszawskim. W tymże roku otrzymał posadę profesora wymowy i poezji w Liceum Krzemienieckim i przeniósł się do Krzemieńca. Obok pracy pedagogicznej kontynuował działalność literacką, zwłaszcza dramaturgiczną. W listopadzie 1829 został członkiem Warszawskiego Towarzystwa Przyjaciół Nauk. W 1831 podejrzany o sprzyjanie powstaniu, został aresztowany i przewieziony na śledztwo do Żytomierza. Po zamknięciu przez władze rosyjskie Liceum Krzemienieckiego przeniesiono go wraz z innymi profesorami na Uniwersytet w Kijowie, gdzie w 1833–1838 wykładał filologię klasyczną, ponadto na krótki czas objął katedrę lektora literatury polskiej. Doskonalił swój warsztat dramaturgiczny, pisał również opowiadania z życia codziennego. W związku z wykryciem spisku Szymona Konarskiego K., podejrzany o kontakty z młodzieżą spiskującą, został przeniesiony w kwietniu 1838 do Charkowa na stanowisko dyrektora gimnazjum gubernialnego i wizytatora szkół. Oddalony od środowiska literackiego prowadził obszerną korespondencję, m.in. z Józefem Ignacym Kra-

szewskim. Napisany w tym okresie dramat „Karpaccy górale” (1840) zajmuje wyjątkową pozycję w twórczości K. (głównymi bohaterami są postacie z ludu, pieśń „Czerwony pas, za pasem broń” zdobyła ogromną anonimową popularność). Nawiązał współpracę z czasopismami, w których ogłaszał utwory dramatyczne (zwłaszcza komedie o tematyce obyczajowej) i opowiadania, m.in. w *Pamiętniku Sceny Warszawskiej* (1840–41), *Dzienniku Mód Paryskich* (1841–45), *Athenaeum* (1842–45). Powstałe w tym okresie utwory beletrystyczne (m.in. „Spekulant”, „Kollokacja”) miały swój znaczący udział w kształtowaniu się polskiej powieści społeczno-obyczajowej, a K. stał się jednym z najbardziej poczytnych pisarzy. W październiku 1844 przeniósł się do Warszawy, gdzie zyskał uznanie środowiska literackiego, szczególnie w gronie redakcyjnym *Biblioteki Warszawskiej*, z którą jako członek kolegium redakcyjnego związał się współpracą do końca życia. W 1846 otrzymał nominację na dyrektora gimnazjum gubernialnego w Warszawie. W 1848 Towarzystwo Naukowe w Krakowie powołało go na swego członka korespondenta. W tymże roku został wizytatorem i od 1849 członkiem Rady Wychowania. Utwory K., pisane na przełomie lat czterdziestych i pięćdziesiątych, były reakcją na wydarzenia polityczne 1846–48 („Wędrowki oryginała”, „Emeryt”, „Tadeusz Bezimienny”, „Garbaty”, „Wdowiec”); mieszczą się w nurcie biedermeierowskim. Napisana nieco później powieść „Krewni” wywołała negatywną ocenę Juliana Klaczki (w paryskich *Wiedomościach Polskich* 1857 nr 9), na co K. odpowiedział dramatem „Złote kajdany”. Aktywnie uczestniczył w życiu kulturalnym Warszawy, był w salonach literackich, współpracował z czasopismami, m.in. z *Gazetą Warszawską* (1851–62). Sam pisał liczne dramaty, inne tłumaczył lub przerabiał, dostarczając repertuaru teatrom stolicy i prowincji. W 1860 obchodzono 60-lecie jego pracy literackiej. Lata 1861–63 wypełniło mu organizowanie szkolnictwa w Królestwie Polskim. Współpracując z Aleksandrem Wielopolskim, ułożył plan organizacji szkół w Królestwie — od elementarnych aż po najwyższą, czyli Szkołę Główną. Napisał „Projekt” oraz „Powody do projektu organizacji wychowania publicznego w Królestwie” (1861); artykuły o reformie szkolnictwa zamieszczał w l. 1861–62 w *Dzienniku Powożebnym*. Powołany następnie na dyrektora Wydziału Oświecenia, czuwał nad realizacją ustawy o wychowaniu publicznym. Wypadki powstania styczniowego rozczarowały go do polityki Wielopolskiego, podał się do dymisji z zajmowanego stanowiska i w marcu 1863 wyjechał za granicę. Zmarł 17 września 1863 w Dreźnie. Zwłoki jego zostały przewiezione do Warszawy 5 kwietnia 1864 i pochowane w grobie rodzinnym na Cmentarzu Powązkowskim. W 1898 w Brodach odsłonięto jego pomnik.

T W Ó R C Z O Ś Ć

1. Kurs poezji. Powst. 1823. Wyd. Wwa 1829. Przedr. w poz. 61 t. 12.
2. Mnich. Tragedia w 3 a. Powst. 1824. Wyd. Wwa 1830. Wyst. Lw. 1850. Wyd. nast.: Złoczów 1894 *Bibl. Powsz.* 101; oprac. W. Hahn. Brody 1906 *Arcydziela Pol. i Obcych Pisarzy* t. 49; Wwa 1910; Wwa 1925. Przedr. w poz. 64 t. 8. Przekł.: czes. 1863, hebr. 1841, ros. 1832.
3. Pelopidowie. Tragedia w 5 a. Powst. 1826. Wyst. Wwa 1830. Ogl. fragm. *Pam. Sceny Warsz. na r. 1840*. Wwa 1841.
4. Próby dramatyczne. Począjów 1826. Przedr. w poz. 9, 37, 64 t. 8, 66 t. 7. Tu: Klara. Dramat w 1 a. (powst. 1820, wyst. Jarmolińce 1840, Kr. 1845); Aniela. Tragedia w 5 a. (wyst. Wwa 1845, przekł. ros. 1830).
5. Bitwa nad Mozgawą, czyli Mieczysław Stary. Tragedia w 5 a. Powst. 1827. Ogl. fragm. S. Karyn: Fragmenty autografu „Bitwy nad Mozgawą” J.K. *Prace Polon.* S. 15 (1960) i nadb.
6. Dymitr i Maria. Dramat w 5 a. wierszem. Powst. 1827. Wyst. Lw. 1831. Ogl. fragm. *Biruta* 1837 cz. 1 (pt. Wyjątek z tragedii pt. Wróżba i zemsta); *Pam. Sceny Warsz. na r. 1839*. Wwa 1840. Wyd. osob. całości Wwa 1847 odb. z *Bibl. Warsz.* Przedr. w poz. 64 t. 8. Wyd. nast. Pozn. [b.d.] *Teatr Lud.* nr 19. Przeróbka Marii A. Malczewskiego.
7. Dziewczyna i dama, czyli dwa oświadczenia. Dramat w 4 a. Powst. 1835. Ogl. fragm. *Pam. Sceny Warsz. na r. 1839* Wwa 1840. Wyst. Lw. 1842/43. Wyd. osob. całości Wwa 1848. Przedr. w poz. 64 t. 8, 66 t. 7. Wyst. także pt. Pani Adamowa, czyli Płochosć ukarana.
8. Blanka Orsino. [Dramat]. Ogl. fragm.: *Wybór poezji z pisarzów pol.* Sposzyt 6. Wil. 1836 s. 30–35; *Biruta*. Cz. 1. Wil. 1837 s. 6–11.
9. Dramata. Kijów 1839. Wyd. nast. Kijów 1841. Przedr. w poz. 37, 64 t. 8. Tu m.in.: Piękna kobieta. Dramat w 5 a. (powst. 1829, wyst. Lw. 1834. Wyd. osob.: Wwa 1839; Kijów 1841; inny tytuł: Piękność zgubą).
10. Umarli i żywi albo wszystkiego po trochu. Dramat w 5 a. Powst. 1839. Wyst. Lw. 1842. Wyd. Wil. 1842. Wyd. nast. Wil. 1844. Przedr. w poz. 64 t. 8.
11. Karpaccy górale. Dramat w 3 a. Ogl. fragm.: *Dzien. Mód Paryskich* 1841 nr 7 (pt. Pieśń góralska „Czerwony płaszcz”); *Athenaeum* 1842 t. 1 (pt. Góral). Wyd. osob. całości Wil. 1843. Wyst. Lw. 1844. Wyd. nast. m.in.: wyd. 2 Wil. 1850 [1849?]; oprac. W. Hahn. Brody 1910 *Arcydziela Pol. i Obcych Pisarzy* nr 74; oprac. H. Galle. Wwa 1916 *Biblioteczka Nar.* nr 92; oprac. W. Hahn. Kr. 1923 *BN I*, 63 (tu także: art. o Huculach powst. w jęz. ros. w 1840, przekł. pol.: B. Czarnik); oprac. S. Vrtel-Wierczyński. Wwa 1923 *Wielka Bibl.* nr 36; oprac.

Z. Reutt-Witkowska. Wwa 1924 *Pisarze Pol. i Obcy nr 7*; oprac. J. Garbaczowska. Kr. 1948 *Bibl. Arcydzieł Poezji i Prozy nr 30*; oprac. i wstęp: S. Kawyn. Wr. 1969 *BN I, 63* (tu także: art. o Hucufach). Siedemnaście wyd. do 1969. Przedr. w poz. 64 t. 8, 66 t. 7. Utwór był grany w Warszawie pt. Nad Czeremoszem. Tu: pieśń „Czerwony płaszcz” (inny tyt.: „Czerwony pas”). Przeróbka J. Mirskiego 1894. Przekł.: czes. 1956, niem. 1847, ros. 1846, słow. 1907, ukr. 1909.

12. Notatki mojego męża. Komedia w 3 a. oryginalnie napisana. Wyst. i wyd. Wwa 1842.

13. Stary mąż. Komedia w 4 a. Wyst. Lw. 1842. Wyd. Wil. 1844. Wyd. nast.: wyd. 2 Wil. 1851; Złoczów [b.r.w.] *Bibl. Powsz.* 448. Przedr. w poz. 64 t. 9. Przekł.: czes. 1861, ros. 1846, 1861.

14. Młoda wdowa. Komedia w 3 a. Powst. 1843. Wyst. Wwa 1846. Wyd. Wil. 1847. Przedr. w poz. 64 t. 10.

15. Spekulant. Powieść. Powst. 1843. Wyd. Wil. 1846. Wyd. nast. m.in.: wyd. 2 Wil. 1848; oprac. K. Wojciechowski. Kr. [1920] *BN I, 25*; oprac. S. Pazurkiewicz. Częstochowa 1925 *Książnica Nar. t. 2* (wraz z poz. 23); z przedmową E. Woronieckiego. Lw. 1944; Wwa 1946; Kr. 1976; Bielsk Podlaski 1992. Dwadzieścia wyd. do 1992. Przedr. w poz. 64 t. 1, 66 t. 1.

Przekł.: czes. 1864, 1956, niem. 1853, 1868, 1880, ros. 1848, 1859, 1979.

16. Żydzi. Komedia w 4 a. Wyst. Lw. 1843. Wyd. Wil. 1843. Wyd. nast.: wyd. nowe poprawne Wil. 1849; Złoczów 1894 *Bibl. Powsz.* 133–134. Przedr. w poz. 64 t. 10, 66 t. 8.

Przekł.: niem. 1878, ros. 1861, 1882 (przeróbka).

17. Okno na pierwszym piętrze. Dramacik w 1 a. Wyst. Lw. 1844. Wyd. Wwa 1844. Przedr. w poz. 64 t. 9.

18. Panna mężatka. Komedia w 3 a. Wyst. Lw. 1844. Wyd. Wil. 1845. Wyd. nast.: wyd. 2 Wil. 1851; Złoczów 1912 *Bibl. Powsz.* 913. Przedr. w poz. 64 t. 9.

Przekł. ros. 1852, 1855.

19. Komedia. Wwa 1845. Przedr. w poz. 64 t. 11. Tu: Mąż i artysta. Komedia w 1 a. (wyst. Wwa 1845); Zareczny aktorki. Komedia w 2 a. (wyst. Kr. 1845).

20. Andrzej Batory. Dramat historyczny w 5 a. Wil. 1846. Przedr. w poz. 64 t. 8.

Przeróbka W.L. Anczyca: Andrzej Batory, książę siedmiogrodzki. Dramat w 3 a. i 4 obrazach z prologiem. Wyst. Kr. 1856.

Przekł. ros. 1860.

21. Dramata i komedie mniejsze. T. 1–2. Wil. 1846. Przedr. w poz. 64 t. 9 i 10.

T. 1: Piąty akt. Dramat w 1 a. (Wyst. Lw. 1836. Ogl. fragm. *Muzeum Dom.* 1838 t. 1; całość pt. Akt piąty. Dramat w 1 a. *Rusalka* 1838; przedr. *Zbiornik Lit. i Polit.* 1838 t. 3. Przekład ros. 1841); Zakład. Komedia w 3 a. (z podtyt.: *Fraszka w 2 a. ogl. Pam. Sceny Warsz. na r. 1839.* Wwa 1840); Panna Katarzyna w długach. *Fraszka w 1 a.* (Przekł. ros. 1861); Stacja pocztowa w Hulczy. Komedia

w 1 a. (Wyst. Kr. 1845. Wyd. osob. Pozn. 1926 *Scena Pol.* 20 (Przekł. czes. 1864).

T. 2: Fabrykant. Komedia w 2 a. (Wyst. Lw. 1844); Pani kasztelanowa. Dramat w 1 a. (Wyst. Lw. 1846. Przekład czes. 1865); Doktor medycyny. Komedycja w 1 a. (pt. *Przesąd* wyst. Wwa 1845, pt. *Przesady* wyst. Lw. 1846. Przedr. w poz. 66 t. 8. Przekł. ros. 1860); Pośredniczka. Komedycja w 1 a.

22. Izabela d'Amonte. Dramat w 4 a. Wyst. Wwa 1847. Wyd. Wil. 1848. Przedr. w poz. 64 t. 9. Przekł. ros. 1895.

23. Kollokacja. Powieść. Wil. 1847. Wyd. nast. m.in.: wyd. 2 poprawne Wil. 1851; Złoczów 1894 *Bibl. Powsz.* 108–111; oprac. T. Jeske-Choiński. Wwa 1900 *Bibl. Dzieł Wyborowych nr 137*; oprac. W. Jankowski. Brody [1905] *Arcydzieła Pol. i Obcych Pisarzy nr 76/77*; Wwa 1918 *Biblioteczka Uniw. Lud. i Młodzieży Szkolnej nr 214*; oprac. K. Wojciechowski. Kr. 1920 *BN I, 28*, toż wyd. 2 Kr. 1925; oprac. K. Wojciechowski. Wwa 1924 *Wielka Bibl. nr 109*; oprac. S. Pazurkiewicz. Częstochowa 1925 *Książnica Nar. t. 2* (wraz z poz. 15); oprac. A. Bar. Wwa 1947 *Bibl. Pisarzy Pol. i Obcych nr 24*; oprac. Z. Szwejkowski. Kr. 1949 *Bibl. Arcydzieł Poezji i Prozy nr 25*; oprac. K. Bartoszyński. Wwa 1951 *Bibl. Pisarzy Pol. i Obcych nr 24*; oprac. S. Pape. Wr. 1952; oprac. i wstęp: S. Kawyn. Wr. 1958 *BN I, 28*; Kr. 1959. Dwadzieścia jeden wydań do 1959. Przedr. w poz. 64 t. 1, 66 t. 1.

Przeróbka W.L. Anczyca: Rzeczpospolita. Obraz dramatyczny w 3 a. z epilogiem, według powieści J.K. „Kollokacja”. Wyst. Kr. 1850.

Przekł.: czes. 1864, niem. 1875, 1879, ros. 1880, 1979, ukr. 1852, węgier. 1881.

24. Na stacji w Grodzisku. *Fraszka w 1 a.* Wyst. Wwa 1847. Niedruk.

Pod pseudonimem: Kozłowski.

25. Skąpiec zakochany. Komedia w 1 a. Wyst. Wwa 1847. Niedruk.

26. Zakład sumienny. Dramat w 5 a. Wyst. Lw. 1847. Niedruk.

Akt 4 wyst. osob. pt. Sumienny zakład.

27. Wędrowni oryginale. Z rękopismu nieznanego autora drukiem ogłoszone. Powieść. Wil. 1848. Wyd. nast.: wyd. 2 Wil. 1852; Wwa 1882; Gródek 1905. Przedr. w poz. 64 t. 1.

28. Powiastki, opowiadania i dwa fragmenta poetyczne z przydaniem kilku poezji mniejszych. T. 1–2. Wil. 1849. Przedr. w poz. 64 t. 1, 3, 7.

T. 1: Dobrze i to wiedzieć na te ciężkie czasy. Powiastka (powst. 1839, przedr. w poz. 66 t. 6); Po latach trzydziestu (powst. 1839); Egzekwie. Opowiadanie (powst. 1841); Podziękowanie. Powiastka (przekł. niem. 1872); Panna postępową. Opowiadanie; Anilka (przekł. czes. 1854); Książd gwardian. Opowiadanie. – T. 2: Wtorek i piątek. Opowiadanie (powst. 1839, przedr. w poz. 67, przekł. czes. 1855); Korespondencja. Powieść; Krzyż na stepie. Powieść (przekł. czes. 1854, franc. 1869); Dwa fragmenta poetyczne; Poezje mniejsze.

29. Zielone rękawiczki. Wyst. Wwa 1849. Ogl. fragm. S. Kawyn: Komedia Musseta w przeróbce

J. Korzeniowskiego. (Il ne faut jurer de rien – „Zielone rękawiczki”). *Prace Polon.* S. 17 (1961).

30. Dramata i komedie mniejsze. Seria 2. T. 1–2. Wil. 1851. Przedr. w poz. 64 t. 9, 10.

T. 1: Pierwej Mama. Komedja w 1 a. (wyst. Wwa 1846. Wyd. osob. Złoczw 1894) *Bibl. Powsz.* 11. Przekł. czes. 1853, niem. 1861, 1880, ros. 1852); Okrężne. Komedja w 2 a. (wyst. Lw. 1848. Wyd. osob. Pozn. 1898 *Naród Sobie* 70; wyd. nast. m.in. Złoczw [1924] *Bibl. Powsz.* nr 1024–1025. Przekł. czes. 1852); Przyjaciółki. Komedja w 1 a. (wyst. Wwa 1847. Wyd. osob. Pozn. 1926 *Scena Pol.* 23); Narzeczone. Komedja w 2 a. (wyst. Wwa 1848. Wyd. osob. Złoczw 1898 *Bibl. Powsz.* 181. Przekł. ros. 1859); Dwaj mężowie. Komedja w 1 a. (wyst. Wwa 1848) – T. 2: Majster i czeladnik. Komedja w 2 a. (wyst. Wwa 1847. Wyd. osob. Wwa 1902. Sześć wyd. do 1935. Przekł. ros. 1879); Autorka. Dramat w 4 a. (wyd. osob. Wwa 1849 odb. z *Bibl. Warsz.*); Stara elegantka. Komedja w 1 a. (Wyst. Wwa 1848, wyd. osob. [B.m.] 1850. Przekł. ros. 1858); Qui pro quo. Komedja w 1 a. (wyst. Lw. 1851. Wyd. osob. Wil. 1852. Wyd. nast. Pozn. 1926 *Scena Pol.* 22. Przekł. czes. 1852).

31. Emeryt. Powieść. Wil. 1851. Wyd. nast.: Wwa 1886; Gródek 1898; Złoczw 1899 *Bibl. Powsz.* 255–260. Przedr. w poz. 64 t. 2. Przekł.: czes. 1862, 1865, ros. 1857.

32. Nowe wędrowki oryginała. Z rękopismu nieznanego autora. Powieść. T. 1–2. Wil. 1851. Wyd. nast.: Wwa 1883; Gródek 1905. Przedr. w poz. 64 t. 2, 66 t. 2.

T. 1: Teresa. Opowiadanie autora Wędrowek; Pieniądze bez pracy. Powieść z pozostałego rękopismu Adama [cz. 1]. – T. 2: Pieniądze bez pracy ... [cz. 2].

33. Wojna z kobietą. Komedja w 3 a. Powst. 1851. Wyd. Petersb. 1854. Przedr. w poz. 64 t. 10.

34. Druga żona. Komedja opowiedziana. Wwa 1852. Wyst. Wwa 1854. Wyd. nast. Wwa 1930. Przekł. ros. 1853.

35. Tadeusz Bezimienny. Powieść. T. 1–3. Petersb. 1852. Wyd. nast.: Gródek 1898; Łódź 1902; oprac. K. Wojciechowski. Wwa 1925 *Wielka Bibl.* nr 117. Przedr. w poz. 64 t. 4. Przekł.: czes. 1854, ros. 1859.

36. Wąsy i peruka. Komedja w 3 a. Wyst. Kr. 1852. Wyd. Wil. 1852. Wyd. nast.: wyd. 2 poprawne Wil. 1855; Złoczw [1907]; Wwa [1918] *Biblioteczka Uniw. Lud. i Młodzieży Szkolnej* nr 197. Przedr. w poz. 64 t. 10, 66 t. 8.

37. Dramata. Seria 3. T. 1–2. Petersb. 1853. T. 1 m.in.: Sąd przysięgłych albo Pozory. Dramat w 4 a. powst. 1846, wyst. Kr. 1853. Przedr. w poz. 64 t. 9. Przekł. ros. 1877.

38. Garbaty. Powieść. T. 1–3. Wil. 1853. Wyd. nast.: Wwa 1887; Tarnów 1895. Przedr. w poz. 64 t. 3, 66 t. 3. Przekł. czes. 1864.

39. Reputacja w miasteczku. Komedja w 3 a. Wyst. Lw. 1853. Wyd. Wwa 1857. Przedr. w poz. 64 t. 11.

40. Wyprawa po żonę. Powieść. T. 1–2. Powst. 1853. Wyd. Petersb. 1858. Wyd. nast.: Kr. 1954; Kr. 1960. Przedr. w poz. 64 t. 5, 66 t. 6.

41. Pan stolnikiewicz wołyński. Powieść. T. 1–2. Petersb. 1854. Wyd. nast. Gródek 1905. Przedr. w poz. 64 t. 5.

42. Powieści i opowiadania. Seria 2. Wil. 1855. Przedr. w poz. 64 t. 7, 67.

Tu: Pojedynek (wyd. osob. Wwa 1926 *Bibl. Domu Pol.* t. 38); Scena na balu. (przekł. czes. 1862).

43. Powieści i opowiadania. Seria 3. Wil. 1855. Przedr. w poz. 64 t. 7.

Tu: Jedynaczka (przedr. w poz. 67. Przekł. niem. 1856, ros. 1859); Dwa śluby. Powieść fantastyczna.

44. Wdowiec. Powieść. T. 1–2. Wil. 1856. Wyd. nast. Gródek 1898. Przedr. w poz. 64 t. 4.

45. Cyganie. Dramat w 5 a. wierszem. Wwa 1857 odb. z *Bibl. Warsz.* Wyst. Lubl. 1857; Wwa 1859 (z muzyką S. Moniuszki). Przedr. w poz. 64 t. 9. Wyst. także pt.: Cyganie, czyli Miłość za obojętnością; Cyganie na Litwie. Przekł. ukr. 1865.

46. Gentile Bellini. Obraz dramatyczny. – Miłody mąż. Komedja wierszem w 3 a. Wil. 1857.

47. Krewni. Powieść. T. 1–4. Wil. 1857. Wyd. nast.: w poz. 64 t. 6; Pozn. 1897; oprac. A. Jarosz w poz. 66 t. 4–5; toż oprac. jw. Kr. 1957; oprac. i wstęp: S. Kawyn. Wr. 1955 *BN* 1, 156.

48. Szczęście za górami. Powieść. T. 1–2. Wil. 1858. Przedr. w poz. 64 t. 5.

49. Konkurent i mąż. Komedja w 2 a. Wyst. Kr. 1859. Wyd. Wil. 1859. Przedr. w poz. 64 t. 11.

50. Majątek albo imię. Komedja w 5 a. wierszem. Wyst. Lubl. 1859. Wyd. Wwa 1860. Wyst. także pt. Przyjaciele.

Nagrodzona na konkursie w Wwie w 1859

51. Podróżomania. Komedja w 4 obrazach. Wyst. Kr. 1859. Ogł. *Pismo zbior.* T. 2. Petersb. 1859. Wyd. osob. oprac. J. Gruda Wwa 1958. Przedr. w poz. 64 t. 11.

52. Rokiczana. Drama liryczne w 3 a. do muzyki Stanisława Moniuszki. Wwa 1859. Wyst. Wwa 1860 (na koncercie kompozytorskim S. Moniuszki).

53. Beata. Fantazja dramatyczna w 5 a. wierszem. *Gaz. Warsz.* 1860 nr 297–310. Przedr. w poz. 64 t. 12.

54. Dramata opowiadane. Dramat pierwszy: Ofiara i sumienie. Wil. 1860. Przedr. w poz. 64 t. 3.

55. Pustynia. Komedja w 1 a. wierszem. – Plotkarz. Komedja w 4 a. wierszem. Wil. 1860. Przedr. w poz. 64 t. 11.

Pustynia wyst. Lw. 1860, Plotkarz wyst. Lw. 1861.

56. Stary kawaler. Komedja w 4 a. prozą. Wyst. Kr. 1860. Wyd. Żytomierz 1860. Wyd. nast. Złoczw 1926 *Bibl. Powsz.* nr 384. Przedr. w poz. 64 t. 11.

57. Złote kajdany. Tragikomedja w 5 a. wierszem. Wyst. Lw. 1861. Wyd. Wil. 1861 odb. z *Kur. Wil.* Przedr. w poz. 64 t. 11.

58. Nasza prawda. Scena z życia Polski z roku 1863. Powst. 1863. Wyd. Brody 1898 odb. z *Pamięci J. Korzeniowskiego*.

Przekłady

59. F. Schiller: Intryga i miłość. Tragedia w 5 a. Powst. 1822. Wyst. Wwa 1823. Wyd. Złoczów 1905 *Bibl. Powsz.* nr 516–517.

60. W. Shakespeare: Król Jan. Wil. 1845 odb. z *Arcydziela dramatyczne*. Przekł. J.K. i A. Walickiego. T. 2. Wil. 1845; przedr. w poz. 64 t. 12 oraz w: *Dzieła W. Szekspira*. Wyd. 2. T. 3. Lw. 1895; Wybór dzieł W. Szekspira. T. 2. Lw. 1907.

61. F. Schiller: Maria Stuart. Wwa 1858.

62. M. d'Azeglio: Niccolo da Lapi. Powieść. *Gaz. Warsz.* 1860 nr 318–1861 nr 126. Wyd. osob. Wwa 1880 *Bibl. Najcelniejszych Utworów*. Wyd. nast.: Pozn. 1921.

63. W. Shakespeare: Król Ryszard II. Dramat. Akt pierwszy. *Bibl. Warsz.* 1860 t. 1. Przedr. w poz. 64 t. 12.

Wydania zbiorowe i wybory

64. Dzieła. Wyd. zupełne pod kierunkiem redakcji „Kłosów”. T. 1–12. Wwa 1871–1873.

W t. 1 m.in.: Życiorys J.K. napisany przez F.H. Lewestama; – w t. 7 m.in.: Przedmiot do powieści (przedr. w poz. 67); Narożna kamienica (przedr. w poz. 67); Posłuszeństwo; Instynkt (przedr. w poz. 67); Pomyłka; Spotkanie w Salzbun; – w t. 11 m.in.: Oda do pióra; Ernestyna; – w t. 12 m.in.: Śpiący Kupidyn. Obraz dramatyczny; Spis chronologiczny utworów, sporządzony przez autora.

65. Wybór dzieł w streszczeniach i wyciągach. Ułożył i biografią autora poprzedził A. Lange. Wwa 1924.

66. Dzieła wybrane. Kolejne tomy oprac.: M. Rydlowa, J. Kwiatkowski, R. Hennel, A. Jarosz, M. Kwaśny. Noty teatr. oprac. S. Dąbrowski. T. 1–8. Kr. 1954.

W t. 1 m.in.: Życiorys literacki J.K. napisany przez I. Czechową.

67. Opowiadania. Wybór. Oprac. S. Kawyn. Wr. 1961 *BN I*, 166.

Przedr. wierszy: *Zbiór poetów pol.* 1 (1959).

Listy i materiały

[Dziennik wizytatora. Pamiętniczek] oraz testament i fragm. autobiografii, także fragm. listów ogł. K. Kantecki: Dwaj krzemieńczanie. T. 2 Lw. 1879.

Rkpsy utworów i koresp. znajdują się m.in. w *Bibl. Jagiel.*, *Ossol.*, *Bibl. PAN w Kr.*, *Bibl. Litew. Akademii Nauk w Wil.*

Listy do A.E. Odyńca ogł.: Dawna korespondencja. *Kronika Rodz.* 1883 nr 17; do J.I. Kraszewskiego ogł.: M. Gawalewicz: K. o sobie. (Z nieznanych materiałów). *Bibl. Warsz.* 1897 t. 1, K. Bartoszewicz: Kraszewski i K. *Przegl. Nar.* 1913 nr 9; do A. Czartoryskiego ogł. H. Mościcki. *Znad Wilii i Nienna*. Wil.

1906; do J.U. Niemcewicz ogł. A. Kraushar: Towarzystwo Warszawskie Przyjaciół Nauk. T. 7. Wwa 1906; do A. Osinińskiego ogł. S. Vrtel-Wierczyński: Korespondencja ks. A. Osinińskiego. *Pam. Lit.* 1911 z. 1; do T. Lenartowicza ogł. I. Chrzanowski: Z albumu Lenartowicza. *Sfinks* 1912 nr 12; do W. Pola i do K. Kaszewskiego ogł. K. Bartoszewicz. *Tyg. Ilustr.* 1913 nr 37; do S. Witwickiego ogł. F. German: Z korespondencji S. Witwickiego. *Miscellanea z l. 1800–1850*. Wr. 1963 *Arch. Lit.* t. 7; do J. Kremera ogł. B. Schnaydrowa. *Rocz. Bibl. PAN w Kr.* 1985 s. 142–143.

OPRACOWANIA

NK 8 (1969), 9 (1972); LP

K. WIDMAN: J.K. Studium literackie. Lw. 1868. — K. KANTECKI: J.K. W. Dwaj Krzemieńczanie. T. 2. Lw. 1879. — P. CHMIELEWSKI: J.K. jego życie i działalność literacka. Petersb. 1898. — *Pamięci J.K. Książka zbior.* Brody 1899 [tu: szkice P. Wilkońskiej, P. Chmielowskiego, B. Czarnika, J. Gawlikowskiego]. — H. GALLE. *Wiek XIX. Sto lat myśli pol.* 7 (1912). — M. SZYJKOWSKI: Schiller w Polsce. Kr. 1915. — TENŻE: Dzieje nowożytnej tragedii polskiej. Typ pseudoklasyk. Kr. 1920. — Z. REUTT-WITKOWSKA: Studia nad utworami dramatycznymi K. Cz. 1–3. Wwa 1921–1922. — M. SZYJKOWSKI: Dzieje nowożytnej tragedii polskiej. Typ szekspirowski. Kr. 1923. — J. KORPAŁA: J.K. jako profesor literatury w Krzemieńcu. *Pam. Lit.* 1928 z. 4. — *Dzieje lit. pięknej w Polsce*. Wyd. 2 Kr. 1936 [tu m.in.: Z. SZWEJKOWSKI: Rozwój powieści w Polsce; M. SZYJKOWSKI: Dramat w Polsce]. — M. DUNAJÓWNA: Budowa ramowa opowiadań i powieści J.K. Wil. 1938. — S. KAWYN: J. Klaczko jako recenzent „Krwynych” J.K. *Przegl. Nauk Hist. i Społ.* 1954 t. 4. — TENŻE: Niezrealizowane zamierzenia autorskie J.K. *Prace Polon.* S. 16 (1960) [tu fragm. niedokończonego opowiadania pt. Posesorka]. — K. CZACHOWSKI: Między romantyzmem a realizmem. Wwa 1967. — S. KAWYN. *Pol. słownik biogr.* 14 (1969). — J. BACHÓRZ: Realizm bez „chmurnej jazdy”. Studia o powieściach J.K. Wwa 1979 [rec.: G. BORKOWSKA. *Teksty* 1981 nr 2; R. PAWLUKIEWICZ. *Przegl. Hum.* 1982 nr 3/4]. — S. KAWYN: J.K. Studia i szkice. Łódź 1979. — K. POKLEWSKA: Komedie Fredry wobec komedii K. *Prace Polon.* S. 35 (1979). — A. SZUBARTOWSKA: Obraz dramatyczny „Śpiący Kupidyn” J.K. w autografie i w wersji edytorskiej A. Zawadzkiego. *Spr. Wr. Tow. Nauk.* S. A. T. 35 (1980) dod. 2. — M. STOLZMAN: Literackie portrety wileńskich księgarzy. *Księgarz* 1984 nr 1 [dot. „Żydów”]. — J. BACHÓRZ: O „Kollokacji” J.K. *Powieść pol. XIX w.* Lubl. 1992. — D. RATAJCZAKOWA: Polski Hamlet, czyli „Bitwa nad Mozgawą”. *Od Shakespeare'a do Szekspira*. Gdańsk 1993. — K. KOS-SAKOWSKA-JAROSZ: Wokół „Mnicha” J.K. (Kilka uściśleń i sprostowań). *Zesz. Nauk. WSP w Opolu. Filol. Pol.* 1994 z. 32. — S. STEMPNIAK: Warszawa J.K. *Romantycy i Warszawa*. Wwa 1996. — R. MAGRYŚ: Myśl estetyczna J.K.; Genologia polska schyłku klasycyzmu. *Myśl, słowo i milczenie*. Rzeszów 1997. — K. KUREK: „Bitwa nad Mozgawą” w: *Polski Hamlet*. Pozn. 1999.

KOSIAKIEWICZ Wincenty 1863–1918

Urodzony 21 stycznia 1863 w Warszawie w rodzinie drobnomieszczańskiej; ojciec K. był rewirowym. Przez pewien czas uczęszczał do III Gimnazjum w Warszawie, następnie do szkoły technicznej Kolei Warszawsko-Wiedeńskiej. Po ukończeniu nauki mieszkał koło Miechowa i pracował przy budowie linii kolejowej Dęblin – Dąbrowa Górnicza. W 1885 debiutował jako dramaturg, wystawiając w Łodzi „zart sceniczny w I odsłonię” pt. „Biboszewski”. Debiutem beletrystycznym była nowelka „Z dzienniczka kobiety”, ogłoszona w 1886 w *Gazecie Polskiej*. W 1889 przyjechał do Warszawy, gdzie start literacki ułatwił mu Dionizy Henkiel. K. został stałym współpracownikiem *Gazety Polskiej* (w 1893–95 ogłaszał tu felieton „Z chwili bieżącej”, w 1894 prowadził dział recenzji teatralnych); nawiązał też współpracę z *Kurierzem Codziennym* (1887–95), *Tygodnikiem Ilustrowanym* (1888–1900), *Kurierzem Warszawskim* (1890–96), *Biblioteką Warszawską* (1891–1901). W pismach tych ogłaszał powieści i nowele m.in. z życia środowiska drobnomieszczańskiego, poznane w młodości (m.in. powieść „Przy budowie kolei”). W 1890–93 podróżował po Europie Południowej i Zachodniej; uzupełniał wykształcenie, słuchając wykładów na uniwersytetach w Genewie, Zurychu i Paryżu. W 1895 wyjechał ponownie do Paryża jako korespondent petersburskiego *Kraju*. Korespondencje stamtąd zamieszczał także w *Słowie*. Mieszkał w Petersburgu, Warszawie oraz w Milanówku pod Warszawą. W 1898 wraz z Ludwikiem Straszewiczem założył i redagował *Kurier Polski*. W 1905–07 ogłaszał stały felieton pt. „Z dnia na dzień” w *Słowie*. Od 1906 współpracował w Vars stały felieton pt. „Życie warszawskie” w *Kurjerze Polskim*. W 1917 został dyrektorem (założonej z jego inicjatywy) pierwszej w Polsce szkoły dziennikarskiej. W 1918 pełnił funkcję starszego referenta w Ministerstwie Ochrony Pracy. Współpracował z Kasą Literacką, był wiceprezesem Towarzystwa Literatów i Dziennikarzy. Używał licznych pseudonimów i kryptonimów, m.in.: Wicek z Warszawy, Wincenty Kosjak, Vars, Wuk. Zmarł 16 listopada 1918 w Warszawie; pochowany na Cmentarzu Powązkowskim.

TWÓRCZOŚĆ

1. Janek. Powieść. Wwa 1888.
2. Nasz mały. [Powieść]. Wwa 1888. Wyd. nast. m.in. Wwa 1925 *Bibl. Domu Pol.* t. 4. Przekł. ros. 1894.
3. Widmo. Nowele. Kr. 1889.
Tu m.in.: Widmo (przedr. w poz. 32, 33; przekł. ros. 1889); Środa (przedr. w poz. 32, 33; przekł. franc. ok. 1897, ros. 1889, serb. 1907); Zakopane pieniądze (przekł. ros. 1899, serb. 1907); Własną pracą (przedr. w poz. 32, 33; przekł. serb. 1907); Bembo (przedr. w poz. 32, 33); Literatura mojej żony (przedr. w poz. 24; przekł. franc. 1895, ros. 1889, 1890); Mama Crétien (przedr. w poz. 32, 33); Powołanie (przedr. w poz. 32, 33); Ze wspomnień autora dramatycznego (przedr. w poz. 32); Niebieska sukmana (przedr. w poz. 33; przekł. ros. 1889, serb. 1891).
4. Druty telegraficzne. Wwa 1890.
Tu m.in.: Druty telegraficzne (przedr. w poz. 32; przekł. serb. 1903); Trzecią klasą (przedr. w poz. 32, 33; przekł. czes. 1908, 1910); Sama (przedr. w poz. 24, 33; przekł. czes. 1914); Michałowa (przedr. w poz. 32, 33); List (przedr. w poz. 33; przekł. serb. 1896); Wyrok śmierci (przedr. w poz. 32, 33; przekł. czes. 1908); Bogaci wujostwo (przedr. w poz. 32, 33); Pan sędzia poluje (przekł. serb. 1896); Fraulein (przedr. w poz. 32, 33); „Wujaszek Smok” (przedr. w poz. 32, 33); Ważne przedstawięcie (przedr. w poz. 32, 33); Eks aktor (przedr. w poz. 32, 33); Mój sąsiad (przekł. czes. 1909, serb. 1902); Za pozwoleniem zwierzchności!!! Tylko dwa przedstawienia (przedr. w poz. 32); Majowe nabożeństwo (przedr. w poz. 24).
5. Komedja do spółki. Krotochwila w 3 a. Wyst. Wwa 1890.
Niedruk. Współautor: W. Karczewski.
6. Trzydzieści morgów. Powieść. Wwa 1890. Wyd. 2 Wwa 1912.
Podp.: Wicek z Warszawy.
Przeróbka dram. pt. Przekłęty dorobek. Sztuka ludowa w 5 a. Wyst. Wwa 1894. Niedruk.
7. Przy budowie kolei. Powieść. Wwa 1891.
8. Gąsiorkowski. Powieść. Wwa 1892. Wyd. nast. Wwa [1912]. *Bibl. Dzieł Wyborowych* 728–729.
9. Rodzina Łatkowskich. Wwa 1893. Wyd. nast. Wwa 1926 *Bibl. Dzieł Wyborowych* t. 15.
10. W miasteczku. Powieść. Wwa 1893.
11. Władek. Powieść. Wwa 1894 [1893].
12. Bawelna. Powieść. Petersb. 1895 [1894]. Przekł. czes. 1909.
13. Plama. Z pamiętników wynalazcy. Wwa 1897 [1896].
14. Rozpieszczona dziewczyna. Powieść. Wwa 1896. Przekł. czes. 1901.
15. Hallali! Powieść. Wwa 1899. Przekł. czes. 1901.
16. Hanka. Powieść. Wwa 1899.
17. Niebezpieczny człowiek. Powieść. Wwa [1899].
18. Jej chłopcy. Powieść. *Słowo* 1900 nr 217–259. Wyd. osob. T. 1–2. Wwa [1910] *Bibl. Dzieł Wyborowych* 624–625.
19. Rick i Rock. Powieść. T. 1–2. Wwa 1900. Wyd. nast. Wwa 1959.

20. Jezabel. [Dramat]. *Kur. Teatr.* 1901 nr 5–7.
21. Poezje. Wwa 1901.

22. Mój wuj się żeni. Rzecz za krótka na powieść. *Życie i Sztuka dod. Kraju* 1905 nr 7–11.

23. Podróżny. Moment dramatyczny w 1 a. Wyst. Wwa 1906. Niedruk.

24. Sarna – Literatura mojej żony – Majowe nabożeństwa. Wwa 1907 *Bibl. Uniw. Lud.* 30.

25. Z powrotem. Pamiętnik współczesnego człowieka. Wwa 1908.

Przekł. czes. 1910.

26. Żywe obrazki. Wwa 1908 *Bibl. Dzieł Wyborowych* 519.

Tu m.in.: Jak za dawnych czasów (przedr. w poz. 33); Sen pana Hufniakiewicza (przedr. w poz. 33); Idee pana adiuńka (przedr. w poz. 33); Oni. Historia ogromnie współczesna (przedr. w poz. 33); Życie idzie w kółko. Ze zwierzeń znakomitego człowieka (przedr. w poz. 32); Doskonali pomysł do dramatu albo powieści (przedr. w poz. 32, 33); Ciekawa historia o Cornusie, który sprzedał diabłu duszę dlatego tylko, aby posiadać piękną burmistrzankę. Ze starych fascykulów skopiowane (przedr. w poz. 32); Lutek ma dzień szczęśliwy (przedr. w poz. 33); Pomysł do powieści. Opowiadanie autora (przedr. w poz. 33).

27. Dzwonnik. Tragedia w 5 a. Wwa 1911.

W 1910 odznaczona drugą nagrodą na III konkursie „Kuriera Warszawskiego” im. J. Słowackiego.

28. Powrót z za świata. Wwa 1912.

29. Piotruś. Krotochwila w 1 a. Wyst. Wwa 1913. Niedruk.

30. Historia Polski porozbiorowej na tle ruchu światowego. Fakt – daty – sądy: 1795–1917. Wwa 1917.

31. Szkoła dziennikarska. Wwa 1917.

Wybory twórczości

32. Nowele i opowiadania. Wstęp: Z. Mitzner. Wwa 1952.

33. Widmo i inne opowiadania. Wstęp: M. Puchalska. Wwa 1974.

Przedr. wierszy: *Zbiór poetów pol.* 4 (1965).

Ponadto liczne prace publicystyczne. WK. przełożył także kilka prac z zakresu nauk społecznych.

Przekłady i przeróbki

34. Wielka margłownia. Sztuka w 5 a. wg powieści J. Ohneta: La grande marnière. Wyst. Wwa 1887. Niedruk.

35. P. Ferrier: Zginęła teściowa. Wodewil w 4 a. Wyst. Wwa 1898. Niedruk.

OPRACOWANIA

NK 14 (1973); LP

P. CHMIEŁOWSKI: Przegląd powieści. *Ateneum* 1889 t. 1. — [N. KRZYŻANOWSKA] Anaton Krzyżanowski: WK., sylwetka literacka. *Tyg. Młod i Powieści* 1890 nr 25–27. — J. NOWIŃSKI. *Ateneum* 1896 t. 1. — M. PUCHALSKA:

„Encyklopedyzm” i „aktualizm”. Kilka uwag o prozie WK. *Prace Polon.* S. 15 (1959). — *TAŻ. Pol. słownik biogr.* 14 (1968–1969). — *TAŻ. Obraz lit. pol.* S. 4 t. 4 (1971). — A. SYGIETYSKI: Nowe siły. W: Pisma krytycznoliterackie. Kr. 1971 [prwdr. 1889]. — J.J. LIPSKI: Warszawscy „pustelnicy” i „bywalscy”. T. 2. Kr. 1973. — Z. WILCZEWSKI: Pierwsza szkoła dziennikarstwa w Polsce. *Prasa Pol.* 1978 nr 11. — J. BARYZEL: Doktryna konserwatywna WK. *Arch. Hist. Filoz.* 36 (1991). — H. MICHAŁSKI: Konserwatysta liberalny. *Książka pokolenia.* Białystok 1994. — A. WIELOMSKI: Dwa konserwatywny WK. *Studia Polit.* 5 (1995).

WA.-Sz.

KOSIŃSKI Adam Amilkar 1814–1893

Urodzony 1814 w Cholewach koło Warszawy w rodzinie szlacheckiej; syn Jana i Marii z Chocianowskich. N kształcił się w szkole wojewódzkiej w Warszawie. Wziął udział w powstaniu listopadowym. Na ten okres przypada debiut K. jako poety — ogłosił w 1830 ulotny wiersz pt. „Piosnka. Co robić ze szpiegami” oraz w 1831 kilka wierszy „Kasyda za-wiślańska”, „Rozmowa w piekle”, „Wiersz do X. Michała Radziwiłła, Nacz. Wojsk.”. W latach następnych pracował jako guwerner w domach ziemiańskich. Uprawiał jednocześnie działalność literacką jako poeta i autor popularnych gawęd, obrazków i powieści, często przerabianych beceremonialnie z literatury francuskiej. Utwory ogłaszał m.in. w *Magazynie Mąd* 1836–50 — tu m.in. w 1836 nr 51 wiersz pt. „Do***” inc. „O jakże ten szczęśliwy...” (podp. M., przypuszczalnie autorstwa K.), przypisany przez Juliana Tuwima Adamowi Mickiewiczowi; następnie w *Gazecie Codziennej* 1839–43 (tu szkic „Nieco o dumkach ukraińskich i o hetmanie Syczy Kosińskim” 1840 nr 2849–2878 z przerwaniami); w *Bibliotece Warszawskiej* 1842–56 (tu „Antoni Malczewski. Wspominek (ze znalezionej rękopisu)” 1848 t. 1 s. 324–364); w *Pielgrzymie* 1842–45, *Gazecie Krakowskiej* 1844–46. Najczęściej używał pseudonimu Baron von Biberstein lub jego konfiguracji. W 1852 ożenił się z Antonią Myszkową i zamieszkał w jej majątku koło Częstochowy. Zajął się wówczas badaniami genealogicznymi, których rezultatem był wydany w 5 tomach w 1877–85 „Przewodnik heraldyczny”, krytycznie oceniony przez specjalistów. Około 1877 zamieszkał w Warszawie. W dziesięć lat po śmierci K. zaczęła ukazywać się w druku „Rodzina, herbarz szlachty polskiej”, przygotowana przez niego na podstawie powierzonych mu materiałów Seweryna Uruskiego. Zmarł 24 kwietnia 1893 w Warszawie; pochowany na Cmentarzu Powązkowskim.

TWÓRCZOŚĆ

1. Powiastki i opowiadania żołnierskie z wojen od 1799 do 1812 r. T. 1–3. Lipsk 1845. Wyd. nast. 213

pt.: Opowiadania żołnierskie z wojen od r. 1799 do 1812. T. 1–2. Wyd. nowe. Bruksela 1862; Kr. 1900; pt. Z wojen napoleońskich. Powiastki i opowiadania żołnierskie. Pozn. 1903.

Tu: Bandyta. Opowiadanie żołnierza napoleońskiego (wyd. osob. Wwa 1901).

Przełk. czes. 1864.

2. Powieści z dziejów polskich. T. 1–3. Wwa 1845. Wyd. nast. Wwa 1901.

Tu m.in. Zamek rakowiecki. Powieść z czasów Jana III (Przełk. ros. 1862); Piotr Czarniecki. 1650; Bitwa pod Wagram. Szkic z przeszłości. (Wszystkie wyd. osob. Wwa 1900 *Czytelnia dla Wszystkich* nr 1, 35, 40).

3. Powieści starszylacheckie. Szkice przeszłości. T. 1–3. Wwa 1847.

4. Przejazdki po kraju. Powiastki i obrazki. T. 1–3. Wwa 1847.

5. Dziecię królewskie. Powieść. T. 1–3. Wil. 1851. Wyd. nast. Gródek Jagielloński 1906.

6. Magnaci i szlachta. Szkice przeszłości. T. 1–3. Wwa 1851. Wyd. nast. T. 1–2. Wwa [ok. 1900].

7. Miasta, wsie i zamki polskie. Powieści i obrazki. T. 1–4. Wil. 1851.

8. Powieści i legendy. T. 1–4. Wwa 1851.

9. Dwa obrazki z przeszłości. Powieści historyczne. Wil. 1852.

10. Czarno i białe. Krew hetmańska. Powieść. Wil. 1853.

11. Ostatni mazowiec księżęta. Powieść. Wwa 1853.

12. Obrazki dawne i tegoczesne. T. 1–3. Wwa 1855. Wyd. nast. Wwa 1878.

OPRACOWANIA

NK 8 (1969), 9 (1972); LP

[H. GALLE, S. DZIADULEWICZ] H.G.-c, D. *Wielka enc. powsz. ilustr.* 39 (1907). — J.W. GOMULICKI: Wstęp [do:] J. Tuwim: Wiersz nieznanego poety. Wwa 1955 [dot. wiersza pt. Do***, przypisanego przez J. Tuwima A. Mickiewiczowi, a przez J.W. Gomulickiego — K.]. — M. STRASZEWSKA: Czasopisma literackie w Królestwie Polskim w l. 1832–1848. Cz. 2. Wr. 1959. — W. DWORZACZEK. *Pol. słownik biogr.* 14 (1968–1969). — *Zbiór poetów pol.* 6 (1975). — Cz. ZGORZELSKI: [Nota edyt. do:] A. Mickiewicz: *Dzieła wszystkie*. T. 1 cz. 4. Wr. 1986 s. 137. — I. JAROSIŃSKA. *Obraz lit. pol.* S. 3 t. 2 (1988).

W.A.-Sz.

KOSSAKOWSKI Antoni 1718–1786

Urodzony 12 października 1718 na Żmudzi; syn Remigiana, chorążego husarii (herbu Korwin), i Kamińskiej. Po wczesnej śmierci ojca wychowywał się w Szyłach pod opieką przyrodniego wuja, Dominika Kossakowskiego, strażnika kowieńskiego. Około

1733 pracował krótko w kancelarii królewskiej Stanisława Leszczyńskiego. Następnie gospodarował w odziedziczonym po matce folwarku Bielewicz; ożenił się z młynarówną, a w obawie przed gniewem opiekuna „uciekł i 24 lata za zaginionego był miany”. Przebywał w Rosji (m.in. jako guwerner w Moskwie i „profesor akademii”), na Wołoszczyźnie (jako starszy jednej z sekt „bohomołców”) i w Grecji (w klasztorze na górze Athos). Do kraju wrócił około 1758, najpierw przebywał czas jakiś w Podhorcach Wacława Rzewuskiego, uczestnicząc w literackich zabawach gospodarza, następnie u jezuitów w Kamieńcu Podolskim, a potem na dworze arcybiskupa lwowskiego, Władysława Łubieńskiego, we Lwowie. Tu od 17 lipca do 10 września 1759 był (pod imieniem Moliwda) tłumaczem i rzecznikiem frankistów w publicznych dysputach między nimi a Żydami-talmudystami, które odbywały się w archikatedrze („książkę też dysertacji swoich naprzeciw Talmudowi napisał i do druku we Lwowie podał”). Wkrótce poróżnił się z frankistami i w procesie wytoczonym Jakubowi Frankowi (1760) przed konsystorzem warszawskim występował jako jeden z głównych oskarżycieli. Następnie, w charakterze wysokiego urzędnika (podobno marszałka nadwornego), pozostał na dworze prymasowskim W. Łubieńskiego, który tymczasem w marcu 1759 otrzymał arcybiskupstwo gnieźnieńskie i prymasostwo. W 1764 K. uczestniczył w elekcji Stanisława Augusta Poniatowskiego, podpisując się tytułem majora wojsk koronnych. Wkrótce potem z powodu nadużyć finansowych został usunięty z dworu W. Łubieńskiego i schronił się w klasztorze Kamedułów na Bielanych pod Warszawą, skąd wiosną 1765 „wyciągnął go” i zabrał ze sobą na Litwę Józef Kazimierz Kossakowski, ówczesny proboszcz wołpiański. Jeszcze w tym samym roku K. powrócił do Warszawy i za protekcją J.K. Kossakowskiego oraz Andrzeja Stanisława Młodziejewskiego dostał się do kancelarii Stanisława Augusta. 1 kwietnia 1767 został sekretarzem Gabinetu JKMcI, pracował także w Archiwum Metryki Koronnej, gdzie — jako znający dobrze język i pismo staroruskie — sprawował nadzór nad transliterowaniem na alfabet łaciński Metryki Litewskiej. W 1775–84 pracował również w kancelarii Departamentu Spraw Cudzoziemskich Rady Nieustającej (jako tłumacz języka „ruskiego”). Od 1764 ogłaszał w drukach ulotnych okolicznościowe utwory poetyckie. Uczestniczył w spotkaniach literackich Adama Kazimierza Czartoryskiego w Pałacu Błękitnym i należał do stałych bywalców królewskich obiadów czwartkowych, na których prezentował wiele niedochowanych do dziś utworów „desertowych”. Był zdecydowanym przeciwnikiem konfederatów barskich i jednym z najbardziej oddanych królów poetów. W 1771–77 publikował ody, sielanki, poematy, epigramaty i przekłady w *Zabawach Przyjemnych i*

Pożytecznych. Do około 1777 przyjaźnił się z Adamem Naruszewiczem, który później stał się jego nieprzejednanym adwersarzem, autorem szkalującego go pamfletu „Jawne wyznanie Kossakowskiego, sekretarza JKMci” i oskarżycielskich listów do króla. Powodem wrogości miały być donosy K. o związku Naruszewicza z Magdaleną z Eysymontów Jezierską oraz rozpowszechniany anonimowo w rękopisach wiersz satyryczny „Do autora »Słownika«”. K. zmarł 28 grudnia 1786 w Warszawie; pochowany został „in ecclesia Germana nationali”.

T W Ó R C Z O Ś Ć

1. Do Jaśnie Wielmożnego ... Andrzeja Młodziejowskiego ... w dzień ś. Andrzeja. [Wwa] 1764. Wiersz.

2. Wiersz na sprawiedliwą pochwałę heroiny ... Anny z Pocięw Tyszkiewiczowej, mścińskiej kasztelanowej. B.m. 1765.

3. Wiersz na dzień dożywotniego złączenia się ... Michała Kąszyca, starosty zarzyckiego z ... Marianną Piotrowiczówną, ciwunówną pojską Księstwa Żmudzkiego, ofiarowany ... r. 1765 d. 30 czerwca. B.m. 1765.

4. Jaśnie Wielmożnemu ... Hiacyntowi Ogrodzkiemu, pisarzowi wielkiemu koronnemu ... wiersz pasterski ... dnia 16 Augusta r. 1767 ofiarowany. [Wwa] 1767.

5. J. W. Jmć P. Kazimierzowi Karasiowi, kasztelanowi wiskiemu ... Jackowi Ogrodzkiemu, pisarzowi w. koronnemu ... na początku 1771 r. 1 stycznia prośba pasterska oddana. [Wwa] 1771.

6. Do narodu i potomności o okropnym przypadku przez J.K. Mć P.N.M. w roku 1771 dnia 3 listopada doświadczonym. [Wwa] 1771. Toż w: *Zabawy Przyjemne i Pożyteczne* 1771 t. 4 cz. 2.

7. Dnia 4 listopada 1777. [Wwa] 1777. Toż w: *Zabawy Przyjemne i Pożyteczne* 1777 t. 16 cz. 2.

8. Roku 1778 miesiąca stycznia, przy oddaniu Jego Królewskiej Mości ... i ... Radzie Nieustającej Aktów Ruskich Obojga Narodów w Metryce W.X. Litewskiego założonych, ksiąg VII polskimi literami przepisanych... [Wwa] 1778. List dedyk. i wiersz Potomność.

Wersja łac.: Anno 1778 mense Januario cum redendentur Sacrae Reginae Majestati ... [Wwa] 1778. Wiersz Ad posteritatem tłum. F.D. Książnin i przedr. pt. Kalendae Januariae in Carmina. Wwa 1781).

9. Suplement „Przewodnikowi warszawskiemu” przez innego autora wydany w tymże roku 1779. [Poemat satyryczno-obsceniczny w 135 sekstynach]. Teksty ustalił i oprac. E. Rabowicz. W: „Przewodniki warszawskie” 1779. *Zesz. Nauk. Wyd. Hum. UG*. Dod. do: *Prace Hist.-Lit.* 8-9 (1985).

Nadto kilka wierszy K. ogł.: S. Tomkiewicz w: *Z wieku Stanisława Augusta*, T. 2, Kr. 1882; R. Kaleta

w: *Oświeceni i sentymentalni*. Wr. 1971; E. Aleksandrowska: *Z nieznanej spuścizny literackiej A.K.K. Prace Hist.-Lit. UG. Filol. Pol.* 16 (1993). Nie jest natomiast autorstwa K. – jak sugeruje Kaleta – druk lwowski z 1758 „Błdy talmudowe od samych Żydów uznane i przez nową sektę siapwściuchów czyli kontrtalmudystów wyjawione”.

P r z e k ł a d y

10. Przy Imperatorskiej Akademii Nauk w roku 1757 „Opisanie Moskiewskiego Imperium” wydrukowane, roku 1768, maja 15, z drukowanego słowiańskiego na polski wytłumaczone. Autograf Bibl. Litew. Akad. Nauk w Wilnie. F 18 nr 2, mikrofilm w Bibl. IBI. w Wwie. Dedyk. do Stanisława Augusta wraz z dod. do niej epigramatami wyd. E. Aleksandrowska: *Z nieznanej spuścizny...*, jw.

11. Mnicha Cyryla Starowieckiego kazania. Przekł. z 1771. Rkps Bibl. Pol. w Paryżu 202 t. 3.

12. Katarzyna II, carowa rosyjska: Komedja Oszukaniec. Przekł. z 1786. Rkps Bibl. UW 1069.

Koresp. K. w rkpsach, głównie w Bibl. Czart. (listy do Stanisława Augusta, jeden z 1781 ogł. J. Platt w aneksie do: *Korespondencja Adama Naruszewicza, 1762-1796*, Wr. 1959) i w AGAD oraz Arch. Radziwiłłów (listy do K.S. Radziwiłła).

O P R A C O W A N I A

NK 5 (1967), 6/2 (1972); LP.

1. CHRZANOWSKI: Z dziejów satyry polskiej XVIII w. Wwa 1909. — I. BARANOWSKI: Udział Stanisława Augusta w przygotowywaniu kodeksu dyplomatycznego. *Przeł. Hist.* 1911 i odb. — E. ALEKSANDROWSKA: „Zabawy Przyjemne i Pożyteczne” 1770-1777. Monografia bibliograficzna. Wr. 1959, wyd. 2 zmien. i popr. Wwa 1999 [wyd. 2000]. — M. RYMSZYNA: Gabinet Stanisława Augusta. Wwa 1962. — Z. RASZEWSKI: Kto przetłumaczył „Oszusta”? *Pam. Lit.* 1964 z. 2. — E. ALEKSANDROWSKA. *Pol. słownik biogr.* 14 (1968-1969). — R. KALETA: Bójka literacka A. Naruszewicza z A.K.K. W: *Oświeceni i sentymentalni*. Wr. 1971. — TENŻE: Obiady czwartkowe na dworze Stanisława Augusta. *Warszawa XVIII wieku* 2 (1973). — W. WOŹNOWSKI: Pamflet obyczajowy w czasach Stanisława Augusta. Wr. 1973. — R. WIERZBOWSKI: Z problematyki poetyckich replik Adama Naruszewicza (1). „Daniel Kalwiński” – do sporów o autorstwie wiersza i o genezę strofy stanisławowskiej. *Acta Universitatis Lodziensis. Zesz. Nauk. Ul. Nauki Hum.-Spol.* S. 1, 47 (1979). — E. RABOWICZ: Oświeceniowe „Przewodniki” po warszawskich domach rozkoszy. *Zesz. Nauk. Wyd. Hum. UG*. Dod. do: *Prace Hist.-Lit.* 8-9 (1985). — J. PLATE: „Zabawy Przyjemne i Pożyteczne” 1770-1777. Zarys monografii pierwszego polskiego czasopisma literackiego. Gdańsk 1986 *Zesz. Nauk. UG. Rozpr. i Monogr.* 63. — E. ALEKSANDROWSKA: A.K.K. (1718-1786). *Pisarze pol. Oświecenia*. T. 1. Wwa 1992 [z tekstami]. — E. BREZA: Słownictwo „Przewodników warszawskich” 1779. *Filol. Pol. Prace Hist.-Lit. UG.* 16 (1993). — A. ŻURAWSKI: Moliwda. Wstęp A. Czyż. Wwa 1994.

KOSSAKOWSKI Jan Nepomucen 1755–1808

Urodzony 16 maja 1755 w woj. krakowskim (prawdopodobnie w majątku Gilcza); syn Antoniego herbu Korwin (Ślepowron), podstołego nowogródzkiego (zm. 1773), i Konstancji z Krosnowskich (zm. 1758). Wychowywał się u babki Krosnowskiej z Radolińskich w majątku Potok (Sandomierskie). Uczył się w szkołach pijarskich w Piotrkowie (1768–72), następnie — po dwuletnim gospodarowaniu u wuja w Klonnie — w pijarskim konwikcie mniejszym w Warszawie (1775–76). Bywał na przedstawieniach Teatru Narodowego (w towarzystwie młodego Wojciecha Bogusławskiego), pisał mowy sejmowe dla wuja posła. Już w 1775 debiutował na łamach *Monitora* szkolnym przekładem z francuskiego „Listów moralnych i zabawnych” Elizabeth Rowe. Współpracę z *Monitorem* kontynuował w 1777 już jako kleryk Seminarium (Externum) Świętokrzyskiego Misjonarzy, gdzie kształcił się od jesieni 1776 do lata 1779. Następnie 2 lata przebywał w Krakowie (z bratem Józefem Ignacym) i w Krakowskim, a od jesieni 1781 — w Rzymie, gdzie uczył się języków i studiował w Sapienzy. W 1785–86 kontynuował edukację w Paryżu i Londynie. Po powrocie do kraju w końcu 1786 pozyskał protekcję biskupa inflanckiego, Józefa Kazimierza Kossakowskiego, z jego rąk przyjął święcenia kapłańskie (1787) oraz koadiutorię kustosa kolegiaty wileńskiej (luty 1788). Wkrótce zasłynął jako uzdolniony kaznodzieja, autor cyklu kazań patriotyczno-obywatelskich. We wrześniu 1793 został członkiem powołanej przez targowicę litewskiej Komisji Edukacyjnej oraz koadiutorem biskupa inflanckiego (konsekrowany 2 lutego 1794 w Wilnie jako biskup lorymeński in partibus infidelium). Po śmierci J.K. Kossakowskiego (9 maja 1794) objął wakujące po nim biskupstwo inflanckie i probostwo w Wólpie. W drugiej połowie 1794 należał do kolegium administrującego diecezją wileńską. W marcu 1795 wyjechał w deputacji hołdowniczej od kapituły wileńskiej do Petersburga i przebywał tam do listopada, zabiegając o uwolnienie więźniów politycznych i — prawdopodobnie — o przyłączenie do diecezji inflanckiej diecezji wileńskiej (zrealizowane ukazem Katarzyny z 17 września 1795, nieznanym przez papieża). Po powrocie mieszkał w Grodnie, gdzie w styczniu 1796 celebrował uroczystość homagialną. Po przywróceniu 9 maja 1798 przez Pawła I diecezji wileńskiej został biskupem wileńskim, a po zatwierdzeniu przez Piusa VI odbył uroczysty ingres (14 października 1798). Odnaczony został Orderem Św. Andrzeja. Odegrał pozytywną rolę w dziejach szkolnictwa na Litwie w okresie porozbiorowym, na podstawie doświadczeń Komisji Edukacji Narodowej opracował projekt organizacji szkolnictwa i uniwersytetu, dbał o szkolnictwo

ludowe, od 1798 stał na czele Komisji Edukacyjnej Litewskiej. Od 1802 był członkiem Warszawskiego Towarzystwa Przyjaciół Nauk i uczestniczył w jego pracach. Parokrotnie wyjeżdżał na kurację zagraniczną, w 1803 bawił w Pradze, nawiązując kontakty z „budzicielami”. Był wśród założycieli powstałego w 1807 w Wilnie Towarzystwa Dobroczynności. Zmarł 26 sierpnia 1808 w Baden pod Wiedniem; tam pochowany.

T W Ó R C Z O Ś Ć

1. Pamiętniki [z 1781–1784]. Wyd. i wstęp oprac. J. Weyssenhoff. *Bibl. Warsz.* 1895 t. 2. Tu: Dziennik mego życia od r. 1781 (od 1 IX do 16 IX 1782) i Pamiętnik życia mego zaczęty w Rzymie r. 1782 (od 1755 do 1781)
  2. Kazanie o miłości ojczyzny ... miane r. 1789. Wil. 1790. Wyd. 2 Wil. 1803.
  3. Kazanie o zachowaniu praw narodowych ... miane r. 1790. Wil. 1790.
  4. Kazanie o spełnieniu powinności stanu, powołania i urzędu ... miane r. 1791. Wil. 1791. Wyd. 2 Wil. 1791 (razem z poz. 5).
  5. Kazanie w dzień uroczystego nabożeństwa w Wilnie odprawionego na podziękowanie Bogu za całość i szczęśliwość ojczyzny naszej ustanowieniem dobrego rządu dnia 3 maja r. 1791 zabezpieczoną. Wil. 1791. Wyd. 2 Wil. 1791 (z razem z poz. 4).
  6. Kazanie o jedności, zgodzie i pokoju ... r. 1792 miane. Wil. 1792.
  7. Kazanie o prawdziwej wielkości i chwale człowieka ... miane r. 1792. Wil. 1792.
  8. Kazanie o uszanowaniu zwierzchności ... miane r. 1793. Wil. 1793.
  9. Kazanie o zasadach szczególnej każdego człowieka i powszechnej narodów szczęśliwości, w cnocie mogących tylko się znajdować, przy zaczęciu Sejmu Grodzieńskiego r. 1793 mówione. Wil. 1793.
  10. Kazanie na dzień poświęcenia Kościoła Katedralnego. Wil. 1801.
  11. Kazanie w dzień otwarcia drugiej guberni w Grodnie, 1 stycznia 1802 r. miane. Grodno 1802.
  12. Mowa przy pierwszym zdawaniu sprawy Towarzystwa Dobroczynności ... na publicznym posiedzeniu d. 14 maja 1808 r. ... miana. Wil. 1808. *Przedr. w: Dzieje Dobroczynności 1820.*
- Nadto dwie rozprawy K. ogł. *Rocz. Tow. Warsz. Przyj. Nauk*, w t. 3 (1804): Rzut oka na literaturę czeską i związek języków słowiańskich (przekł. czes. J. Jungmanna. *Videnskė listy* 1814. T. 7 (1811)); O sztukach wyzwolonych i naukach u dawnych Etrusków; dwie pozostałe w rkpsach rozpr. o lit. grec. i rzymskiej zaginęły, a szczegółowy dziennik z 1793–1803, przechowywany w Bibl. Kras., został zniszcz. w 1944.

Ponadto parę druków pogrzebowych i okolicznościowych oraz listów i obwieszczeń pasterskich.

Przekłady

13. A. Berquin: Przyjaciel młodych. Dzieło o edukacji. T. 1–2. Wwa 1781.

OPRACOWANIA

NK (1967), 6/2 (1972).

J.P. WORONICZ: Pochwała J.N.K. Roczn. *Tow. Warsz. Przejf. Nauk* 10 (1817); przedr. w: *Pisma*. T. 5. Kr. 1832 i wyd. nast. — F. SOBIESZCZAŃSKI. *Enc. powsz. Orgel*. 15 (1864). — J. BARTOSZEWSKI: J.N.K. *Tygodnik Ilustr.* 1865 t. 1 nr 289. — [S. DZIADULEWICZ] D. *Wielka enc. powsz. ilustr.* 39/40 (1905–1906). — J. KURCZEWSKI: Kościół zamkowy czyli katedra wileńska. T. 1–2. Wil. 1908–1910. — TENZE: Biskupstwo wileńskie. Wil. 1912. — H. MOŚCICKI: Dzieje porzbirowe Litwy i Rusi. Wil. 1914. — WA. FRANCEW: Polskoje sławianowiedzenie końca XVIII i pierwszej czwartej XIX st. Praga 1906. — H. ULASZYŃ: Z zarania sławistyki polskiej. *Przew. Bibliogr.* 1926 nr 6. — M. SZYJKOWSKI: Polska udział w českém národním obrození. Cz. 1. Praga 1931. — L. ŻYTKOWICZ: Rządy Repnina na Litwie. Wil. 1938. — R. KRASAUSKAS. *Lietuviu Enciklopedija* 11 (Boston 1957). — L. ŻYTKOWICZ. *Pol. słownik biogr.* 14 (1968–1969). — E. ALEKSANDROWSKA: Elizabeth Rowe, prekursorka europejskiego preromantyzmu na łamach monitorów i jej tłumacz. Z warsztatu bibliografa „Monitora” (5). *Ram. Lit.* 1972 z. 4. — F. STOPNIAK. *Słownik pol. teologów katol.* 2 (1982). — M. ŚLUSARSKA: Konstytucja 3 Maja w kaznodziejstwie okolicznościowym l. 1791–1792. *„Rok monarchii konstytucyjnej”. Piśmiennictwo pol. l. 1791–1792 wobec Konstytucji 3 Maja*. Wwa 1992. — TAŻ.: Królewskie kaznodziejstwo okolicznościowe czasów Stanisława Augusta Poniatowskiego. *Napis* S. I (1994).

E.A.

KOSSAKOWSKI Józef Kazimierz 1738–1794

Urodzony 16 marca 1738 w Szyłach (pow. kowieński); syn stolnika kowieńskiego Dominika (herbu Korwin), i Marianny z Zabiełłów. W 1746–55 uczył się w kolegium jezuickim w Kownie. Przy boku wuja, Antoniego Zabiełły, był na sejmikach i trybunałach, przysposabiając się do życia publicznego. W 1758 został podczaszym, potem sędzią ziemskim kowieńskim, w 1761 posłem na sejm ekstraordynaryjny i szambelanem Augusta III. W 1761 przyjął w Wilnie święcenia kapłańskie i uzyskał od króla prośbostwo w Wólpie koło Grodna; podjął wówczas studia teologiczne w Akademii Wileńskiej i w warszawskim Seminarium Świętokrzyskim (Externum) Misjonarzy. Od około 1764 był kustoszem kapituły wileńskiej i dzierżawcą intratnych dóbr kapitulnych Strzeszyn, wymienionych po pierwszym rozbiore na dobra Pospole. Czynnie uczestniczył w konfederacji barskiej. W 1769 pisał wydawane przez konfe-

derację litewską manifesty, po klęsce pod Stołowiczami był przez prawie pół roku przetrzymywany przez Rosjan w areszcie domowym. W 1770–74 debiutował w druku trzema wygłoszonymi na pogrzebach Pocięjów kazaniami. W 1775 został biskupem sufraganiem trockim z tytułem biskupa cynefianego in partibus infidelium (konsekrowany w Warszawie 6 maja). Po podziale ojcowizny w 1776 odziedziczył rezydencję rodową Janów nad Wilią, założył tu teatr dworski, w którym w latach osiemdziesiątych wystawiał pisane przez siebie komedie obyczajowe. W 1775–80 działalność K. koncentrowała się wokół walki z podskarbinem litewskim, Antonim Tyzenhauzem. Posługiwał się w niej także pamfletem (nieznanym dziś „Piotruszkiem” z 1778–79) oraz protekcją ambasadora rosyjskiego, Ottona Stakelberga. Po upadku Tyzenhauza w 1780 uczestniczył osobiście w usuwaniu go z Horodnicy i w grabieży jego mienia. W 1781, przy poparciu O. Stakelberga, uzyskał nominację na biskupa inflanckiego po zmarłym Antonim Sierakowskim. W 1778 otrzymał Order Św. Stanisława, w 1780 — Orła Białego. W 1782–86 wchodził — dzięki protekcji Stakelberga — w skład Rady Nieustającej. Na Sejmie Czteroletnim był rzecznikiem orientacji prorosyjskiej (od 1787 pensjonowany przez ambasadę carską). Szczególnie ostro występował przeciw sukcesji tronu i przejściu przez skarb państwa dóbr biskupstwa krakowskiego, o objęcie którego po śmierci Kajetana Sołtyka zabiegał wszelkimi sposobami. Ustawę rządową z 3 maja 1791 podpisał dopiero na uroczyste wezwanie króla i nakaz sejmu, nie zaprzestał też przeciwko niej działalności publicystycznej. Jako deputowany Komisji Litewskiej uczestniczył w pracach nad tzw. Kodeksem Stanisława Augusta; opracowane przez niego projekty (o sądzie ziemiańskim i trybunalskim) zyskały aprobatę sejmową (1791). W 1792 wyjechał do Janowa, gdzie oczekiwał się wkroczenia wojsk rosyjskich, a po zajęciu przez nich Wilna rozpoczął samowładne rządy na Litwie, którym towarzyszyła brutalna grabież mienia przeciwników politycznych. Zredagował Akt Konfederacji Generalnej Wielkiego Księstwa Litewskiego, pisał podpisywane przez braci uniwersały, w myśl swych separatystycznych zamysłów doprowadził do wyodrębnienia się litewskich Komisji Skarbowej i Edukacji; przy pomocy ambasadora rosyjskiego, Jakowa Siewersa, zagarnął odjęte Koronnej Komisji Skarbowej dobra biskupstwa krakowskiego (8 kwietnia 1793). W czasie sejmu grodzieńskiego, wraz z bratem Szymonem, toczył zaciętą walkę z Siewersem o wpływy; pozorując nawet oddanych sobie posłów na patriotów. Po zakończeniu sejmu i odwołaniu Siewersa jego wpływy jeszcze się wzmożyły. Na wieść o insurekcji kościuszkowskiej nie był już w stanie opuścić Warszawy; 17 kwietnia 1794 został aresztowany i osadzony w Arsenale, a po sumarycznym procesie — przeprowa-

dzonym na zarządzenie Rady Zastępczej Tymczasowej przez Sąd Kryminalny Księstwa Mazowieckiego 9 maja — skazany na śmierć. Po zdjęciu sakry biskupiej tego samego dnia powieszono go na Krakowskim Przedmieściu. W grudniu 1794 ciało jego zostało przez rodzinę ekshumowane i pochowane w Janowie.

T W Ó R C Z O Ś Ć

1. Warszawianin w domu. Komedia oryginalna we 3 a. Wyst. Wwa 1785. Wyd. Wwa 1786 (anonim.).

2. Panicz gospodarz, czyli kontynuacja Warszawianina w domu. Komedia oryginalna we 3 a. Wyst. i wyd. Wwa 1786 (anonim.).

3. Mądry Polak po szkodzie, czyli kontynuacja Panicza gospodarza i Warszawianina w domu. Komedia oryginalna we 3 a. Wyst. i wyd. Wwa 1786 (anonim.).

4. Ksiądz pleban. Cz. 1. Wwa 1786. Wyd. 2 zmien. Wwa 1788 (anonim.).

5. Obywatel. T. 1. Wwa 1788.

6. Pamiętniki ... 1733–1788. Wyd. i wstęp oprac. A. Darowski. Wwa 1891.

7. Linska hrabina. Powieść polska [tłum. z Milon de Laval]. Supraśl 1789 (anonim.).

Autorstwo niepewne.

8. Odpowiedź na pismo w języku francuskim przez JP d'Heykinga, delegata pilatyńskiego, podane do Stanów, usprawiedliwiająca projekt podany pod tytułem: Pozwolenie uczynienia... Wwa 1790. Przekł. niem. 1790.

9. Rozmowa Solona z Kadym. [Wwa 1790, dwa wyd. anonim.]. Przedr. B. Leśnodorski w: *Kuźnica Koftłatajowska*. Wr. 1949 BN, I, 130.

Autorstwo domniemane.

10. Czarownica. B.m. [1791, dwa wyd. anonim.]. Paszkwil na Konstytucję 3 Maja.

11. Fragment z rękopisma arabskiego. B.m. [1791] (anonim.).

Autorstwo domniemane.

12. Spowiedź polityczna, albo wyznanie polityczne przekonania. Grodno 1792 (anonim.).

Autorstwo domniemane.

13. Pamiętnik, albo zbiór krótki obchodzących szczególnie naród polski wiadomości dla oświecenia i przekazania prawdy stanu rzeczy polskich. B.m. 1792 (anonim.).

Autorstwo domniemane.

14. Uwagi nad pismem pt. Uniwersał do narodu polskiego pod dniem 29 maja 1792. B.m. 1792 (anonim.).

Autorstwo domniemane.

15. Kontynuacja Fragmentu Biblii targowickiej, Książ Szczęsnego. [Wwa 1792] (anonim.).

Autorstwo domniemane.

Nadto wyd. w drukach ulotnych kilka mów sejmowych z 1788–1791, druków urzędowych i kościelnych.

W Pamiętniku wymienia K. parę komedii wyst. w Janowie i niedruk.

Pojedyncze listy K. wyd. w: *Korespondencja Ignacego Krasickiego*. T. 2. Oprac. Z. Goliński, M. Klimowicz, R. Wołoszyński. Wwa 1958; *Korespondencja Adama Naruszewicza, 1762–1796*. Oprac. J. Platt. Wr. 1958. Projekty praw wyd. S. Borowski. W: *Kodeks Stanisława Augusta*. Wwa 1938.

O P R A C O W A N I A

NK 5 (1967), 6/7 (1972); LP

W. SMOLEŃSKI: *Konfederacja targowicka*. Kr. 1903. — B. GUBRYNOWICZ: *Romans w Polsce za czasów Stanisława Augusta*. Lw. 1904. — W. SMOLEŃSKI: *Publicyści anonimowi z końca w. XVIII*. *Przeł. Hist.* 1912 i odb. — K. WOJCIECHOWSKI: *Historia powieści w Polsce*. Lw. 1925. — S. KOŚCIAŁKOWSKI: *Z literatury polemiczno-sądowej XVIII w. *Ateneum Wil.* 1928 z. 15. — E. STARCZEWSKI: *Widma przeszłości*. Kr. 1929. — J. NOWAK: *Satyra polityczna Sejmu Czteroletniego*. Kr. 1933. — TENŻE: *Satyra polityczna konfederacji targowickiej i sejmu grodzieńskiego*. Kr. 1935. — Z. SKWARCZYŃSKI: *Chłop i sprawa chłopska w romanse stanisławowskim*. Łódź 1950. — J. WĄSICKI: *Konfederacja targowicka i ostatni sejm Rzeczypospolitej z r. 1793*. Pozn. 1952. — S. KOŚCIAŁKOWSKI: *Studia i szkice przygodne*. Londyn 1956. — E. KIPA: *Na marginesie literatury Sejmu Wielkiego*. *Pam. Lit.* 1957 z. 1; przedr. w: *Studia i szkice historyczne*. Wr. 1959. [Polem.: G. FRYDRYCHOWICZ: *W sprawie spornych autorstw literackich*. *Pam. Lit.* 1958 z. 3]. — M. PISZCZKOWSKI: *Zagadnienia wiejskie w literaturze polskiego Oświecenia*. Cz. 1. Kr. 1960. — Z. WOŁOSZYŃSKA: *Wstęp do: *Komedia obyczajowa warsz.* T. 1. Wwa 1960. — M. JASIŃSKA: *Narrator w powieści przedromantycznej 1776–1831*. Wwa 1965. — B. KRAKOWSKI: *Oratorstwo polityczne na forum Sejmu Czteroletniego*. Gdańsk 1968. — Z. SINKO: *Powieść zachodnioeuropejska w kulturze literackiej polskiego Oświecenia*. Wr. 1968. — A. ZAHORSKI. *Pol. słownik biogr.* 14 (1968–1969). — M. MOTYKA: „Ksiądz pleban” J.K. wobec doświadczeń Rzeczypospolitej Pawłowskiej. *Rocz. Nauk-Dydakt. WSP w Rzeszowie. Nauki Hum.* 1969 z. 4. — R. KALETA: *Oświeceni i sentymentalni*. Wr. 1971. — W. WOŹNOWSKI: *Pamflet obyczajowy w czasach Stanisława Augusta*. Wr. 1973. — A. CIENSKI: *Pamiętnikarstwo polskie XVIII w.* Wr. 1981. — D. RATAJCZAKOWA: *Komedia oświeconych. 1752–1795*. Wwa 1993. — M. RUTKOWSKA: *J.K.K. (1738–1794). *Pisarze pol. Oświecenia*. T. 2. Wwa 1994 [z fragm. tekstów]. — K. MAKSIMOWICZ: *Poezja polityczna a Sejm Czteroletni*. Gdańsk 2000.***

E.A.

KOSTECKI Płaton 1832–1908

Urodzony 2 lipca 1832 w Więckowicach (pow. samborski); syn Jana, unickiego księdza, i Teresy z Fedorowiczów. Wypadek w dzieciństwie spowodował, że do końca życia pozostało mu ciężkie jąkanie. Uczęszczał do szkół w Lesku i Sanoku, od

1842 do gimnazjum niemieckiego w Samborze, w 1848–51 uczył się w Przemyślu. Debiutował w 1848 wierszem w języku ukraińskim, ogłoszonym w *Albumie* Teodora Leontowicza. W 1851–54 studiował prawo na Uniwersytecie Lwowskim. Studiów nie ukończył, zajął się natomiast dziennikarstwem i pracą literacką. Pozostawał w bliskich kontaktach ze środowiskiem lwowskich literatów, m.in. z Brunonem Bielawskim, Janem Dobrzańskim, Mieczysławem Romanowskim. W 1854 objął posadę korektora w *Nowinach*, tu także umieszczał swoje artykuły i wiersze. Od grudnia 1854 do września 1855 był współredaktorem ukraińskiego czasopisma *Zoria Halycka*. W 1856 współpracował z serią wydawniczą *Biblioteka Polska*. Domagał się wprowadzenia wykładów w języku polskim na Uniwersytecie Lwowskim; w wyniku tej akcji przebywał dwa miesiące w więzieniu. Przygotował wówczas do wydania tomik własnych ukraińskich wierszy. Najgłośniejszy z nich pt. „Nasza mołytwa” apoteozował unię Polski, Litwy i Rusi. W 1861–65 współpracował ściśle z *Dziennikiem Literackim*. W 1867–1900 pełnił funkcję redaktora odpowiedzialnego (od 1885 także wydawcy) *Gazety Narodowej*, w 1877–78 był redaktorem odpowiedzialnym *Ruchu Literackiego*, w 1881–89 pisywał do *Dziennika Polskiego*. Ogłaszał liczne wiersze okolicznościowe w języku polskim i ukraińskim, pisane najczęściej z okazji uroczystości jubileuszowych, m.in. na cześć Stanisława Moniuszki, Józefa Ignacego Kraszewskiego, Deotymy. Za wiersz o Pedro de la Barca Calderonie otrzymał w 1887 wysokie odznaczenie Akademii Umiejętności w Madrycie. Korespondował m.in. z Zygmuntem Milkowskim, Teofilem Lenartowiczem i Kornelem Ujejskim. W 1888 obchodzono we Lwowie 40-lecie jego działalności literackiej. Zmarł 1 maja 1908 we Lwowie; pochowany na Cmentarzu Łyczakowskim.

T W Ó R C Z O Ś Ć

1. Poezyi. Lw. 1862.
W jęz. ukr.
2. Władysław Bełza. Lw. 1897.

Przedr. wierszy: *Zbiór poetów pol.* 3 (1962).

O P R A C O W A N I A

NK 8 (1969), 9 (1972); LP

A. CHOŁONIEWSKI: Nieśmiertelni. Fotografie literatów lwowskich. Lw. 1898. — [A. GOLDBERG] x-y. *Wielka enc. powsz. ilustr.* T. 39 (1905). — M. TYROWICZ. *Pol. słownik biogr.* 14 (1968–1969). — *Zbiór poetów pol.* 6 (1975) [tu: zestawienie wyd. osob. wierszy okolicznościowych].

KOSTYN Miron

1633–1691

Właściwa forma imienia i nazwiska: Miron Costin.

Urodzony w październiku 1633 w Moldawii. Jego ojciec, Jancu (Jon, Joan), był bogatym bojarom rumuńskim. Po wyemigracji do Polski rodzina zamieszkała w Nowosielcach na Podolu. Do 1647 uczęszczał do kolegium jezuickiego w Barze. Obok rumuńskiego znał język polski, starosłowiański, łacinę. Dobrze poznał literaturę polską, zwłaszcza dzieła historyków. Po śmierci ojca (1650) wrócił do Moldawii pod opiekę krewnego Jordachea Cantacuzino, który wprowadził go na dwór hospodara Bazylego Lupula. Za jego panowania został wysłany z misją dyplomatyczną do Piotra Potockiego, starosty kamienieckiego. W 1662 posłował — zapewne w sprawach tureckich — do króla Jana Kazimierza. Piastował kolejno różne urzędy; doszedł do godności logofeta wielkiego (kanclerza). Dzięki umiejętnym zabiegom stał się jednym z najbogatszych bojarów Moldawii. Odgrywał znaczną rolę w polityce swego kraju; w odniesieniu do Polski przejawiał dużą chwiejność. W celach dyplomatycznych odbył podróż do Bukaresztu; w 1672 za hospodara Stefana Petriczejki posłował do wezyra. W tymże czasie sprzeciwił się połączeniu z Polską, czym przyczynił się do detronizacji hospodara. Około 1675 prowadził pertraktacje z Polską. Spiskami spowodował usunięcie hospodara Antoniego Ruseta i wybranie na jego miejsce Jerzego Duki, księcia Multan. W 1683 towarzyszył wyprawie tureckiej Kara Mustafy; po jej klęsce pod Wiedniem udał się do Polski. W 1684 namawiał bojarów moldawskich do udziału w wyprawie antytureckiej wraz z Janem III Sobieskim. W tym czasie napisał poemat w języku polskim o ziemi moldawskiej, ofiarowany królowi, w którego zamku myśliwskim w Daszawie przebywał do jesieni 1685. Następnie wrócił do Moldawii i został starostą w Putmie. Od tej pory stopniowo tracił urzędy i (zapewne bezpodstawnie) oskarżony — m.in. o przynależność do stronnictwa przeciwnego gospodarowi multańskiemu, Konstantemu Kantemirowi, oraz o politykę propolską — został ścięty w grudniu 1691 w Roman. Pochowano go (ze zmarłą równocześnie żoną, Ileaną, córką Jona Mohyły) początkowo w pobliskiej cerkwi Brnisteni. W 1890 przewieziono zwłoki do Jass i umieszczono pod cokółem wystawionego mu pomnika.

T W Ó R C Z O Ś Ć

1. Opisanie ziemie moldawskiej i multańskiej. Powst. 1684. Wyd. J. Dunin-Borkowski. W: *Pisma*. T. 1. Lw. 1856; przedr. L. Rogalski;

WA.-Sz.

219

Dzieje księstw naddunajskich. Wwa 1861 s. 758–784. Wyd. z rkpsu (wraz z przekł. prozą przez B.P. Haszdeu na jęz. rum.) zob. poz. 4. Fragm. przedr.: W. Wiecki: M.C., przyczynek do historii literatury polskiej XVII w. *Przegl. Powsz.* 1897 t. 1; *Poeci pol. Baroku 2* (1965). Wyd. Kryt. I. Czamańska, zob. poz. 10.

Oryg. w jęz. rum. powst. 1675. Jest to kontynuacja kroniki G. Urechego.

Wersja łac.: wyd. E. Barwiński. București 1912 (rkps. Bibl. Czart. w Kr. sygn. 1393).

2. In eum modum salutati sunt magnifici Kostini Illustrissimum Principem Moldaviae, eidemque obtulerunt labyrinthum in laudem nominis eius adscriptum. A.D. 1676. [Trzy mowy w jęz. pol.] Fragm. ogł. W. Wiecki, jw. poz. 1.

Rkps był w bibl. seminarium schizmatycznego w Jassach nr 36, cap. XX.

3. Chronika Ziem Mołdawskich i Multańskich. Powst. w jęz. pol., zapewne w l. 1679–1683. Wyd. I. Bogdan: Cronicile inedite antingătoare la istoria romanilor. București 1895 (wraz z przekł. rum. i innymi kronikami rumuńskimi). Wyd. kryt. I. Czamańska, zob. poz. 10.

Rkps, zapewne autograf, Bibl. Nar. sygn. I. 3095.

4. Historyja polskimi rytмами o Włoskiej Ziemi i Multańskiej. Powst. 1684 w Daszawie, dedyk. Janowi III Sobieskiemu. Wyd. P.P. Panaitescu pt. Istorie în versuri polone despre Moldova și Tara Românească. București 1929. Wyd. kryt. I. Czamańska, zob. poz. 10.

Rkps (kopia) Bibl. Czart. w Kr. sygn. 1348.

5. De neamul moldovenilor, din ce țara au ieșit Strămo șii lor. [Traktat historyczny, nieukończony]. Liczne kopie w XVIII w. wyd. zob. poz. 6, 7, 8; C. Giurescu. București 1914; București 1961.

Przekł. pol. pt. O narodzie Mołdawian, z jakiego kraju wyszli ich przodkowie. Tłum. i wyd. kryt. J. Czamańska, zob. poz. 10.

Wydania zbiorowe

6. Cronicele Românei seu Ietopisețele Moldaviei și Valachiei. Wyd. M. Kogălniceanu. T. 1–2. Wyd. 2 [b.m.] 1872.

7. Opere complete după manuscripte, en variante și note cu recensiune a tuturor codicelor cunoscute până astăzi. Wyd. V.A. Ureche. T. 1–2. București 1886, 1888.

Bez Chroniki Ziem Mołdawskich.

8. Opere. Wyd. P.P. Panaitescu. București 1958. Wyd. nast. 1965, 1966.

9. Opere alese. Wyd. Onu. București 1967.

10. Latopis Ziem Mołdawskiej i inne utwory historyczne [Chronika; O narodzie Mołdawskim; Historyja polskimi rytмами]. Tłum., wstęp i komentarze J. Czamańska. Pozn. 1998.

OPRACOWANIA

NK 2 (1964), 3 (1965)

S. DUCHIŃSKA: M. Costin. *Kłasy* 1889 nr 1266. — G. PASCU: M.C. Jași (Jassy) 1921. — P.P. PANAITESCU: Influența polonă în opera și personalitatea cronicarilor Grigore Ureche și M.C. Jași (Jassy) 1925. — C. CHOWANIEC: M.C. en Pologne. Cluj 1931. — M. KASTERSKA: Logofat M.K. W: Szkice polsko-rumuńskie. Lw. 1931. — P.P. PANAITESCU: Influence de la littérature polonaise sur les Roumains aux XVIe et XVIIe siècles. *Pam. Zjazdu Nauk. Im. J. Kochanowskiego*. Kr. 1931. — N. IORGA: Sobieski et les Roumains. Paris 1933. — G. PASCU: Cronicari moldoveni G. Ureche și M.C. Jași (Jassy) 1936. — I. NISTOR: M.C. Viața și opera. București 1942. — E. ZDROJEWSKI: M.C. Bukareszt 1943. — E. SOROHAN: Formata intelctuală a lui M.C. *Annales Stiintifice ale Universității „Al.I. Cuza” din Iași. Literatură* t. 10 (1969) s. 1–6. — D. ALMAS: M.C. cronicarul. București 1973. — I.C. CHIȚIȚIA: M.C., jego dzieło a Polska. *Lit. studia i szkice rumuństyczno-polon.* Wwa 1983 s. 205–228. — D. VELCIN: M.C. interpretari și comentarii. București 1973. — E. PUIU: Viața și opera lui M.C. București 1975 [tu: bibliogr. prac.] — M. SCARLAT: Introdúcere în opera lui M.C. București 1976. — K. TARGOSZ: Jan III Sobieski mecenasem nauk i uczonych. Wr. 1991. — V. CIOBANU: M.C. și „modelul polonez”. Schița de portret politic. *Anuarul Institutului de Istorie și Arheologie „A.D. Xenopol”* (Iași) t. 30 (1993) s. 387–396. — E. SOROHAN: M.C. Contextul și textul „Poemei Polone”. W: *Relații romano-polone. Supl. do Analele Stiintifice ale Universității „Al.I. Cuza” din Iași. Literatură* t. 41 (1995) s. 63–70.

I.T.

KOSZUTSKI Stanisław zm. 1559

Inne formy nazwiska: Koszucki; Koszutski.

Syn Jakuba herbu Leszczyc, dziedzica wsi Koszut, Kotowa i Dąbrowy (pow. pyzdrowski) i Barbary z Siedlnickich (lub Sidnickich). Miał staranne wykształcenie humanistyczne; być może uczęszczał do Kolegium Lubrańskiego w Poznaniu. W 1544 był w Wittenberdze. Około 1547 podjął służbę u Radziwiłłów; w 1548 przebywał w Dubinkach na Litwie; tego roku otrzymał funkcję sekretarza królowej Barbary Radziwiłłówny, której towarzyszył w podróży do Krakowa w 1549. Po jej śmierci (1551) przeszedł na dwór Zygmunta Augusta. Jako sekretarz i bibliotekarz pracował nad sporządzeniem katalogu biblioteki króla w Wilnie. Pod koniec życia trudnił się głównie studiowaniem i przekładaniem pism Cyce-rona. Należał do pierwszych zwolenników reformacji. Zmarł 4 kwietnia 1559 w Wilnie.

T W Ó R C Z O Ś Ć

1. Epithalamion in nuptiis Sacrae ac Serenissimae Maestatis Regiae Domini Sigismundi Augusti. [436 heksametrów. Powst. w 1548 z okazji prezen-

tacji małżeństwa króla z Barbarą z Radziwiłłów [Gasztoldową]. Niedruk.

2. Ecloga ad Magnificum dominum Nicolaum Razivilorum scripta cuius nomen Morpheus. Powst. 1548.

Przekłady

3. R. Loricarius: Księgi o wychowaniu i o ćwiczeniu każdego przełożonego. Powst. w 1555. Wyd. Kr. 1558 druk. dziedzice M. Szarffenberga (wraz z przekł. E. Glicznera: Oracia Isokratesa o sprawowaniu państwa). Dedykację przedr. W. Tańczyki: Obrońcy języka polskiego. Wiek XV–XVIII. Wr. 1953 BN I, 146.

4. M.T. Cicero: O powinnościach wszech stanów ludzi księgi troje. Łosk 1575. Wyd. nast.: Wil. 1583; Wil. 1593; Wil. 1606 (wraz z przekł. S. Budnego: Księgi o starości); Wil. 1766. Możliwe, że przydany do tłum. Żywot Cicerona w jęz. pol. jest również pióra K.

Utworki o autorstwie niepewnym

5. Narzekanie królowej na nieszczęście po śmierci. [Kr. 1551 druk. Łazarz Andrysiowicz].

Unikat Bibl. Czart. XVI, 1138/1.

Autorstwo sugeruje T. Witczak; H. Kapelusz przypisuje utwór Stanisławowi Gąsiorowski.

OPRACOWANIA

NK 2 (1964).

A. SĄJKOWSKI. *Pol. słownik biogr.* 14 (1968–1969). — T. WITCZAK: *Studia nad twórczością Mikołaja Reja.* Wwa–Pozn. 1975. — Z. KUCHARCZYK: *Barbara Radziwiłłówna.* Łódź 1976. — A. KRZEMIŃSKA: *Sielanka staropolska.* Wwa 1979.

I.T.

z KOSZYCZEK JAN

zob. JAN Z KOSZYCZEK

KOŚCIAŁKOWSKA Wilhelmina Zyndram 1844–1926

Urodzona w 1844; córka Benedykta i Emilii z Czeczowskich. Dzieciństwo spędziła w domu rodzinnym w Druskiennikach, szkołę ukończyła w Wilnie, następnie mieszkała w Grodnie. Często bywała w Warszawie, wyjeżdżała również za granicę, m.in. do Włoch. Przyjaźniła się z Elżą Orzeszkową i Leopoldem Méyetem. Jej debiut literacki — opowiadanie „Złota hrabinka” — został napisany i ogłoszony wspólnie z E. Orzeszkową, która zachęcała K. do dalszej pracy oraz stanowiła dla niej wzorzec i autorytet

literacki. Zapewne na podłożu ambicji pisarskich doszło w późniejszych latach do konfliktu, którego bezpośrednią przyczyną było włączenie „Złotej hrabinki” do zbiorowego wydania dzieł E. Orzeszkowej. Obok opowiadań i esejów, w których prezentowała sylwetki pisarzy angielskich, amerykańskich, włoskich i hiszpańskich, K. dokonała wielu tłumaczeń odznaczających się bardzo starannym językiem („Dawid Copperfield” w jej przekładzie wznawiany jest do dziś). Zmarła 26 (albo 27) kwietnia 1926 w Grodnie.

T W Ó R C Z O Ś Ć

1. Złota hrabinka. Opowiadanie lekarza. *Ate-neum* 1877 t. 3; przedr. *Kur. Lu.* 1888 nr 97–125.
2. Władysław Syrokomla. Studium literackie. Wil. 1881.
3. W półcieniu. Opowiadania i obrazki. Wwa 1885 [1884].
4. Bajki archaiczne i nowe. Lw. 1906.
5. Szkice literackie. T. 1–2. Wwa 1907–1908. *Fragm. przedr.: Iskry z popiołów.* Wwa 1959.

Przypisywane K. utworki podp. pseud. Wila są autorstwa Wiktorii Osuchowskiej.

Przekłady

6. F. Harte-Bret: Nowele. Wwa 1885.
7. P. Loti: Rybak islandzki. Powieść. Wwa 1887. Wyd. nast. Wwa 1888.
8. Ch. Dickens: Dawid Copperfield. Powieść. Wwa 1888; toż Wwa 1889. Wyd. nast. (popr. przez G. Sinkę) pt. Dziecie, przygody, doświadczenia i zapiski Dawida Copperfielda. T. 1–2. Wwa 1954; wyd. nast. m.in. wyd. 6 Wwa 1987.
9. R. Kipling: Nowele. Petersb. 1892.
10. F. Harte-Bret: Nowele. — Peter Schroeder. — Za śnieżnym okopem. — Milioner. Lw. 1898.
11. Ch. Dickens: Ciężkie czasy. Powieść. Lw. 1899.
12. G. d'Annunzio: Ogień. Cz. 1–2. Wwa 1901.
13. P. Loti: Nowele i szkice. Lw. 1901.
14. F. Harte-Bret: Ostatnie nowele. Wwa 1903.
15. G. Deledda: Po rozwodzie. Powieść. Cz. 1–2. Wwa 1904.
16. P. Loti: Wrażenia z dalekiego Wschodu. Wwa 1904.
17. G. Deledda: Popiół. Powieść. Wwa 1906.
18. M.R. Monlaur: Po dziewiątej godzinie. Wwa 1908.
19. S. Farina: Syn mój. Wwa 1912.
20. J. Conrad: Banita. Powieść. Lw. 1919.

OPRACOWANIA

NK 14 (1973); LP

M. STOLZMAN. *Pol. słownik biogr.* 14 (1968–1969).

I.T. 221

KOŚCIELSKI Józef

1845–1911

Urodzony 9 listopada 1845 w Służewie pod Inowrocławiem w rodzinie ziemiańskiej; syn Augusta i Józefiny z Wodzińskich. Uczęszczał do Gimnazjum Marii Magdaleny w Poznaniu; należał wówczas do organizacji patriotycznej (1861–63). Maturę zdał w gimnazjum w Braniewie i w 1865 (1867?)–69 studiował prawo w Heidelbergu i Berlinie, gdzie założył i w 1871–72 przewodniczył Towarzystwu Naukowemu Akademickiemu. Debiutował wydaniem w 1869 w Poznaniu tomem poezji, „Sonety nadgoplańskie”. W 1871–72 odbył podróż do Francji, Afryki i na Bliski Wschód; wrażenia z niej znalazły odbicie w późniejszej twórczości i działalności odczytowej, prowadzonej w 1872–76 w Poznaniu. Po powrocie do kraju w 1873 gospodarował na Kujawach w majątku rodzinnym, Karczewie, i odziedziczonym Szarleju. Działal jako literat i polityk. Ogłaszał tragedie i zbiory poezji, a jego liczne, w większości niedrukowane jednoaktowe komedie wystawiano od 1872 początkowo na scenie poznańskiej, a później i na innych scenach krajowych. Współpracował głównie z prasą poznańską, ogłaszając wiersze i felietony w *Dzienniku Poznańskim* (1872–1911) i *Kurierze Poznańskim* (1875, 1907–09). W 1881 ożenił się z Marią Bloch, córką znanego finansisty. Od tego roku należał dożywno do Izby Panów sejmu pruskiego jako przedstawiciel wielkiej własności ziemskiej w Poznańskim. Zamieszkał w Berlinie. Popierał tzw. partię dworską i rozwijał politykę ugodową, dążąc zarazem do złagodzenia represji pruskich w Wielkopolsce. W 1884–94 posłował do parlamentu pruskiego, stając się przywódcą Koła Polskiego i polityki ugodowej w erze Leo Capriviego. Między innymi popierał projekty rozbudowy floty i przyczynił się do ich realizacji, co spowodowało nadanie mu w opozycyjnej prasie polskiej ironicznego przydomka „Admirałski”. Uzyskał pewne ustępstwa od rządu pruskiego, np. okresowe wprowadzenie języka polskiego do szkół w Poznańskim (1891, 1894). W 1894 wobec sprzeciwów społeczeństwa polskiego i załamania się polityki ugodowej zrezygnował z mandatu poselskiego i szerszej działalności politycznej. Zamieszkał w nabytym w 1895 Miłosławiu koło Wrześni; zajął się pracą literacką i działalnością kulturalną. Był też aktywnym członkiem wielu stowarzyszeń gospodarczych i kulturalnych. W 1899 ufundował pierwszy na ziemiach polskich pomnik Juliusza Słowackiego (na uroczystości odsłonięcia pomnika w Miłosławiu mowę wygłosił Henryk Sienkiewicz). Gościł u siebie wielu wybitnych przedstawicieli literatury i sztuki, wspomagał młodzież polską studiującą na uniwersytetach niemieckich (m.in. pomagał finansowo Janowi Kasprzowiczowi w

latach gimnazjalnych i Stanisławowi Przybyszewskiemu), dotował Bratnią Pomoc w Berlinie, wspierał finansowo poczynania inteligencji polskiej na Górnym Śląsku. Inicjował i popierał szereg akcji pomocy, m.in. dla ofiar strajku szkolnego we Wrześni. W prasie francuskiej i angielskiej ogłaszał artykuły i wywiady dotyczące spraw polskich. W 1904 zamieszkał na stałe w Poznaniu, gdzie w 1905 był współzałożycielem związku „Straż” i jego przewodniczącym do 1909. Władysław Kościelski, poeta, był jego synem. K. zmarł 22 lipca 1911 w Poznaniu; pochowany w Miłosławiu.

T W Ó R C Z O Ś Ć

1. Sonety nadgoplańskie. Pozn. 1868. Podp.: J.B.S.
2. Władysław Biały, książę gniewkowski. Tragedia w 5 a. z prologiem. Pozn. 1874. Tu w tekście dramatu pieśni: [inc.:] Czy w radzie, czy w zwadzie..., Siwy orle z gór... (Muzykę do nich skomponował S. Moniuszko, a nuty do utworów, nazwanych „Pieśń wojenna” i „Śpiew Anny”, dołączono do wyd. tragedii (Pozn. 1874). „Pieśń wojenna” szeroko znana i wykonywana do dziś jako „Pieśń rycerska” S. Moniuszki; tekst przedr. m.in. *Zbiór poetów pol.* 6 (1975). Prolog wyróżniony na krakowskim konkursie teatr. w 1873.
3. Arria. Tragedia w 3 a. wierszem. Wyst. Kr. 1874. Wyd. Kr. 1875 odb. z *Przegl. Pol.* Wyd. 2 Kr. 1881.
4. W imię krzyża. Dramat historyczny w 5 oddziałach. Powst. 1882. Wyd. Pozn. 1910.
5. Poezje. 1861–1882. Seria 1. Kr. 1883.
6. Dwie miłości. Dramat w 5 a. Wyst. Wwa 1884; Lubl., Lw. 1885. Niedruk. Przekł. czes. 1884.
7. Laura. Dramat w 5 a. [Pozn.] 1884.
8. Dzienniczek Justysi. Komedja w 1 a. Wyst.: Wwa, Pozn., Lubl., Kr., Lw. 1889. Wyd. Pozn. 1889 odb. z *Dzien. Pozn.* Wyd. nast. Wwa 1903.
9. Dwie pieśni. Pozn. 1891.
10. Preludia zakopiańskie. [Wiersze]. Wwa 1903. Wyd. nast. rozszerz. pt. Co mi Tatry dały. Preludia. Sonety. Kr. 1905 (z rysunkami L. Wyczółkowskiego).

Przedr. wierszy: *Zbiór poetów pol.* 3 (1962).

O P R A C O W A N I A

NK 14 (1973); LP.

A. GALOS. *Pol. słownik biogr.* 14 (1968–1969). — F. KUŹDOWICZ. *Słownik pracowników książki pol.* Wwa 1972. — S. SZENIC. Za zachodnią miedzą. Wwa 1975. — E. PIEŚCİKOWSKI. *Wielkopolski słownik biogr.* Wwa 1981. — J. PIECHOWIAK. J.K. W: Z. MROZEK, J. PIECHOWIAK: *Literatura popularna Wielkopolski i Pomorza. 1890–1918.* Bydg. 1995.

KOTARBIŃSKI Józef

1849–1928

Urodzony 27 listopada 1849 w Czemiernikach koło Lubartowa w Lubelskiem; syn Józefa, plenipotenty Ordynacji Krasieńskich, i Teofili z Hermanowskich. W 1865 ukończył II Gimnazjum w Warszawie i od 1866 uczęszczał na wydział filologiczno-historyczny Szkoły Głównej. W 1871 ukończył studia na Uniwersytecie Warszawskim. Debiutował w 1867 w *Przeglądzie Tygodniowym*. Prowadził w nim rubryki „Przegląd teatralny” (do 1872) oraz „Przegląd literacki” i do 1897 publikował w piśmie studia literackie i estetyczne, artykuły społeczne, omówienia i sprawozdania, recenzje literackie i teatralne. Był przedstawicielem „młodej prasy”, oceniającym literaturę w duchu utilitaryzmu Hipolita Taine’a. Współpracował z większością czasopism warszawskich, m.in.: *Gazetą Warszawską* (1872–77), *Niwą* (1873–74), *Kłosami* (1874–90), *Kurierem Codziennym* (1874–91), *Ecchem Muzycznym i Teatralnym* (1884–87), *Wędrownym* (1884–91), *Kurierem Warszawskim* (od 1887), *Tygodnikiem Ilustrowanym* (1887–1914). W 1880–83 wykładał w szkole Emila Derynga. W 1882 redagował *Kolce* i w 1887–93 prowadził tam dział literacki. W 1886 wchodził w skład zespołu redakcyjnego *Głosu*. Przyjaźnił się z Piotrem Chmielowskim, Bolesławem Prusem, Henrykiem Sienkiewiczem, Aleksandrem Świętochowskim. Interesował się teatrem, brał udział w wielu imprezach okolicznościowych jako deklamator, występował też w przedstawieniach amatorskich Towarzystwa Dobroczynności. Po odbyciu studiów aktorskich u Jana Królikowskiego debiutował w 1877 na scenie teatru zawodowego i został zaangażowany na stałe do zespołu dramatu Warszawskich Teatrów Rządowych, a od 1889 również jako kierownik literacki. Był aktorem cieszącym się dużym uznaniem krytyków. Żoną był z Marianną Dzieszuk (zm. w 1882). Drugą jego żoną została w 1884 Lucyna z Kleczeńskich primo voto Lewandowska, literatka i działaczka społeczna. W 1886 K. debiutował jako dramaturg pięcioaktową komedią „Nie wypada”, napisaną wspólnie z Michałem Wołoskim i wystawioną w Warszawie i w Poznaniu. W 1887–92 wyjeżdżał na gościnne występy m.in. do Krakowa i Lwowa. Zajmował się także pracą pedagogiczną. W 1889–93 wykładał w klasie dykcji i deklamacji przy Warszawskim Towarzystwie Muzycznym. W 1893 wyjechał z Warszawy i pracował jako aktor w Teatrze Miejskim w Krakowie za dyrekcji Tadeusza Pawlikowskiego. Zarazem do 1894 pełnił obowiązki głównego reżysera. W 1896 ubiegał się bez rezultatu o kierownictwo teatru lwowskiego. W 1899, po odejściu Pawlikowskiego, objął dyrekcję Teatru Miejskiego w Krakowie. Jego zasługą było wprowadzenie na scenę wiel-

kiego dramatu romantycznego, m.in. „Złotej Czaszki”, „Kordiana”, „Nie-Boskiej komedii”, „Dziadów” (w inscenizacji Stanisława Wyspiańskiego), jak również współczesnej polskiej twórczości dramatycznej, m.in. sztuk S. Wyspiańskiego, Gabrieli Zapolskiej, Włodzimierza Perzyńskiego, Tadeusza Rittnera, Stanisława Przybyszewskiego. Nadal zajmował się publicystyką literacką i teatralną. W 1905 przeniósł się do Warszawy i od sezonu 1907/08 pracował w zespole teatru Rozmaitości jako aktor i reżyser, a w 1909–13 — kierownik literacki. W 1913 obchodził jubileusz 30-lecia pracy scenicznej, w 1921 — 40-lecia. Dalej zajmował się pracą pedagogiczną, prowadził zajęcia w zorganizowanej w 1916 Szkole Dramatycznej. W 1915–17 wchodził do zarządu Zrzeszenia Artystów, kierującego teatrem. W Rozmaitościach (późniejszym Teatrze Narodowym) pozostawał do 1926, tj. do przejścia na emeryturę. W 1919 był współzałożycielem Związku Artystów Scen Polskich (ZASP-u), w 1920–21 pełnił w nim funkcję prezesa Zarządu Głównego. W 1923 otrzymał krzyż oficerski Orderu Odrodzenia Polski. W 1927 został zaliczony w poczet członków zasłużonych ZASP-u. W wydawanych w ostatnim okresie życia książkach o teatrze, cennych dla historyków dramatu i teatru polskiego, pisał wspomnienia, kreślił charakterystyki i sylwetki aktorów. Zebrał także artykuły i wypowiedzi o teatrze. Zmarł 20 października 1928 w Warszawie; pochowany na Cmentarzu Powązkowskim.

T W Ó R C Z O Ś Ć

1. Niezdrowa miłość. Szkice obyczajowo-psychologiczne. Wwa 1898.
2. Pogrobowiec romantyzmu. Rzecz o Stanisławie Wyspiańskim. Wwa 1909.
3. Z dziejów dramatu i komedii w teatrach warszawskich. Wwa 1924.
4. Aktorzy i aktorki. Wwa 1925. Wspomnienia teatr.
5. Ze świata uludy. Wwa 1926. Wspomnienia oraz publicystyka teatr.
6. W służbie sztuki i poezji. Wwa 1929. Wspomnienia z czasów dyrekcji w teatrze krakowskim.

Przekłady

7. H. Dixon: Szwajcaria i Szwajcarowie. Podług francuskiego przekładu M.E. Barbièra. T. 1–2. Wwa 1873–1874.

Koresp. i mater. w zbiorach Bibl. Jagiel., Bibl. Nar., IBL PAN, IS PAN. Część koresp. z żoną (193 listy z 1893–1928) ogl.: Listy Lucyny i J. Kotarbińskich. Wybór i oprac.: Z. Jasińska. Wwa 1978.

[A. GOLDBERG] A.G. *Wielka enc. powsz. ilustr.* 39–40 (1905–1907). — J. LORENTOWICZ: K. a „wielki repertuar” narodowy. *Teatr* 1928 nr 3. — A. BAR: Dzieje teatrów krakowskich. *Kraków XIX w.* T. 2. Kr. 1932. — A. BRAYER: Sześćdziesiąt lat teatru krakowskiego. Rozdz. 3. Dyrekcja J.K. (1899–1905). *Pam. Teatr*, 1954 z. 1–2. — Z. SZWEYKOWSKI: Krytyka teatralna w dobie pozytywizmu wobec aktora i reżysera. *Teatr warsz. drugiej poł. XIX w.* Wr. 1957 [wersja poszerz. art. z 1953]. — M. PSZONKA: Pawlikowski — K. *Teatr* 1962 nr 3. — Z. SZWEYKOWSKI: Teatrzyki ogródkowe w Warszawie. W: Nie tylko o Prusie. Pozn. 1967 [prwdr. 1958]. — Z. JABŁOŃSKI: *Pol. słownik biogr.* 14 (1968–69). — J. GOT, J. MICHAŁIK: *Obraz lit. pol.* 5. 4 t. 3 (1969). — Z. JASIŃSKA: J.K. Wwa 1969. — *Słownik biogr. teatru pol.* Wwa 1973. — Z. PRZYCHODŃIAK: W świecie „ułud romantycznej”. J.K. program poezji romantycznej na scenie. *Pam. Teatr*, 1980 z. 2. — K. BRAUN: Wielka reforma teatru w Polsce. Cz. 4. J.K. zakłada fundamenty pod polski teatr inscenizacji. *Scena* 1985 nr 5.

A.P.

KOWALSKI Franciszek 1799–1862

Urodzony 21 marca 1799 w miasteczku Powołocza koło Berdyczowa na Ukrainie, w niezamożnej rodzinie szlacheckiej; syn Jana i Agnieszki z Ruszkowskich. Uczył się w 1810–18 w gimnazjum w Winnicy na Podolu, następnie w 1819–23 w Liceum Krzemienieckim. Utrzymywał się z korepetycji. Jeszcze jako uczeń zaczął tłumaczyć wierszem komedie Moliera. Pierwsza z nich, „Małżeństwo przymuszone”, ukazała się w druku w 1821. Wakacje letnie i zimowe spędzał na Wołyniu i Polesiu, przygotowując synów ziemiańskich do szkół. W 1823–25 był nauczycielem prywatnym na Wołyniu i w Galicji. Jako poeta debiutował w 1824 w lwowskich *Rozmaitościach* wierszem „Powinszowanie imienin” (nr 3). W 1824–29 mieszkał w Warszawie i zarabiał na życie lekcjami prywatnymi, m.in. przygotowywał do liceum Augusta Cieszkowskiego. Jako wolny słuchacz uczęszczał na wykłady Kazimierza Brodzińskiego i Feliksa Bentkowskiego. Wiersze i fragmenty przekładów drukował (1827–29) w *Dzienniku Warszawskim*. W 1829/30 był nauczycielem języka polskiego w szkole wojewódzkiej w Szczepieszynie. Drobne utwory publikował w *Pamiętniku dla Plci Pięknej* (1830). Jeszcze przed wybuchem powstania listopadowego jego wiersze i piosenki patriotyczne krążyły po kraju w licznych odpisach. Największą popularność zyskała piosenka „Ułan na wędzie” (inny tytuł „Ułan i dziewczyna”; inc. Tam na błoniach błyszczy kwiecie...). W powstaniu walczył jako podoficer Legii Litewsko-Wołyńskiej, brał udział w obronie Zamościa. Po upadku powstania był więziony w Kamieńcu

Podolskim do września 1832, po uwolnieniu przebywał w Galicji. W tymże roku ożenił się z Agnieszką Jagiełłowiczówną. Większość utworów K. pozostała w rękopisach. Drobne utwory poetyckie publikował w lwowskich *Rozmaitościach* (1832), później w *Luowianinie* (1840). Po śmierci żony w 1843 przez pewien czas przebywał w Warszawie. W 1847–50, korzystając z pomocy finansowej Romana Sanguszki i innych osób, wydał w Wilnie sześć tomów przekładów komedii Moliera. W 1849–51 był archiwistą u Potockich w Tulczynie. Pod koniec życia pisał wspomnienia, w których bardziej dbał o barwność opowieści niż o prawdę historyczną. Fragmenty drukował w *Gazecie Warszawskiej* (1854–55) i w *Bibliotece Warszawskiej* (1857). W 1856 odwiedził Żytomierz. W roku następnym współpracował z *Kroniką Wiadomości Krajowych i Zagranicznych*. W 1861 przebywał w Czerniatynie pod Barem, latem roku następnego wyjechał na kurację do Kijowa i tam zmarł 10 października 1862.

T W Ó R C Z O Ś Ć

1. Do Karola Lipińskiego. [Wiersz]. *Rozmaitości* 1825 nr 10; wyd. osob. pt. Wiersz poświęcony Karolowi Lipińskiemu. Wwa 1828 [razem z utworem M. Gosławskiego: Oda do Karola Lipińskiego].
2. Miecz i lutnia czyli śpiewy wolności wolnego Polaka. [Poezje]. Wwa 1831.
3. Fraszki. Pisane od 1824 do 1828 r. Lw. 1839. Wyd. 2 pomnożone Kamieniec Podolski 1847.
4. Złote ziarno. Powieści dla zabawy i nauki dzieci, z 18 obrazkami. Lw. 1841.
5. Tymon. [Poemat o Tymonie Zaborowskim]. *Fragm. Cz.* 1–4. *Athenaeum* 1843 t. 2, 3; 1844 t. 5; 1847 t. 4; 1850 t. 6.
6. Wiązanie Bronia. Powiastki obyczajowe dla młodych chłopców. Wil. 1852.
7. Wspomnienia. Pamiętnik. T. 1–2. Kijów 1859. Wyd. 2 pt. Wspomnienia (1819–1823). Pamiętnik. Zaopatrzone wstępem, życiorysem autora oraz przypisami przez H. Ułaszyna. Kijów 1912.
8. Legendy herbowne. Ogl. fragm. *Kron. Wiad. Kraj. i Zagran.* 1857 nr 15–154 (z przerwami); wyd. całości pt. Legendy herbowe. Żytomierz 1862.

P r z e k ł a d y

9. Molière: Małżeństwo przymuszone. Komedja w 1 a. wolno tłumaczona. Wwa 1821. Przedr. poz. 23 t. 3.
10. Molière: Miłość doktorem. Komedja we 3 a. tłumaczona wierszem. Wwa 1821. Przedr. w poz. 23 t. 4.
11. Molière: Doktor z musu. Komedja we 3 a. Wwa 1822. Przedr. w poz. 23 t. 4.

KOWERSKA Zofia 1845–1929

12. Molière: Skąpiec. Komedja w 5 a. tłumaczona wierszem. Wwa 1822. Przedr. w poz. 23 t. 6.

13. Molière: Wykwintne panienci. Komedja w 1 a. tłumaczona wierszem. Wwa 1822. Przedr. pt. Wykwintnisie. Komedja w 1 a. Przedr. w poz. 23 t. 1.

14. Molière: Mieszczanin szlachcic. Komedja w 4 a., z baletami. Wwa 1823. Wyd. 2 oprac. B. Kielski. Brody 1906 *Arcydzieła Pol. i Obcych Pisarzy* t. 48.

15. Molière: Grzegorz Fafula [George Dandin]. Komedja we 3 a. tłumaczona wierszem. Lw. 1824. Przedr. w poz. 23 t. 5. Wyd. nast.: Złoczów [1891], Lw. 1923.

16. Molière: Pan Gapiello. Lw. 1824. Przedr. poz. 23 t. 6.

17. B.L. Proyart: Maria Leszczyńska, królowa Francji, księżniczka polska. Lw. 1825.

18. [K.G.S. Heun]: Moja pierwsza w świat wycieczka. Powieść Klaurena. T. 1–2. Kr. 1829.

19. W. Scott: Rozbójnik morski. [Powieść]. T. 1–4. Wyd. F.S. Dmochowski. Wwa 1830.

20. Wergiliusz: Eneida. [Fragm. księgi XI i XII]. Wwa 1830.

21. T. Körner: Modlitwa przed bitwą. Muzyka F. Himmla. Wwa 1831.

22. D. Defoe: Robinson dla dzieci albo najciekawsze wypadki Robinsona Kruzoe, opowiedane dziecinie przez ojca. Lw. 1843.

23. Molière: Dzieła. T. 1–6. Wil. 1847–1850. Zapowiedziane t. 7 i 8 nie ukazały się.

Przedr. wierszy: *Księga wierszy pol.* 1 (1954) i wyd. nast.; *Zbiór poetów pol.* 1 (1959); *Poezja powstania listopadowego*. Wr. 1971 BN I 205; *Poezja pol. 1800–1830*. Wwa 1984.

Niedruk. wiersze znajdują się w Ossol.

Zbiór 40 listów do J.I. Kraszewskiego z 1842–1860 w Bibl. Jagiel., 17 listów do K.W. Wójcickiego z 1845–1858 w Bibl. PAN w Kr.

O P R A C O W A N I A

NK 8 (1969), 9 (1972); LP

[A. PIETKIEWICZ] A. Pług: EK. *Tyg. Ilustr.* 1862 nr 168. — [H. SKIMBOROWICZ] H.Sk.: Życie i pisma śp. EK. *Gaz. Pol.* 1862 nr 254 [tu zestawienie bibliogr. utworów]. — S. WASYLEWSKI: Tam na błoniu błyszczy kwiecie... *Tęcza* 1928 nr 45. — J. ZNAMIROWSKA: Liryka powstania listopadowego. Wwa 1930. — Z. CIECHANOWSKA: *Pol. słownik biogr.* 14 (1969). — B. FRANKOWSKA: EK., zapomniany tłumacz Moliera. *Teatr* 1972 nr 13. — A. ZIELIŃSKI: EK. — poeta powstania listopadowego. *Prace Polon.* S. 32 (1976). — T. MATULEWICZ: Tam na błoni. *Za Wolność i Lud* 1983 nr 49. — R. NOWOSZEWSKI: Czas powstania „Ułana na wedecie”; Wpływ poezji Mickiewicza na wiersze powstańcze EK. *Dziedzictwo powstania listopadowego w lit. pol.* Wwa 1986.

H.G.

T W Ó R C Z O Ś Ć

1. Zwycięstwo Heleny. Powieść. Wwa 1875.

2. O wychowaniu macierzyńskim. Wwa 1881. Wyd. 2 Wwa 1894.

Rozprawa nagrodzona I nagrodą na konkursie *Bluszczu* w 1879 na pracę o wychowaniu dzieci.

3. Wydalona. *Tyg. Ilustr.* 1886 nr 181–191. Wyd. osob. [?]. Wyd. 2 Wwa 1919 (z podtyt.: *Obrazek z życia Polaków pod panowaniem pruskim*). Przedr. w poz. 17.

Nagroda na konkursie *Tyg. Ilustr.* w 1886.

Przekł.: czes. 1902, franc. 1886 (druk w czasop.), holend. 1886 (jw.).

4. Z prawdziwego zdarzenia. *Przeł. Pol.* 1888 t. 90 i odb. [?]. Wyd. nast. m.in. wyd. 5 Wwa 1927.

5. Dzidzia. *Gaz. Pol.* 1889 nr 284–293, 1890 nr 1–13; *Przeł. Polit., Społ. i Lit.* 1890 nr 19–45. Wyd. osob. Kr. 1893. Przedr. w poz. 8.

6. Różia. Powieść. Wwa 1891.

7. Z pamiętnika ornitologa. *Gaz. Pol.* 1891 nr 119–153. Wyd. osob. Kr. 1900.

8. Dzidzia. [Opowiadania]. Wwa 1893.

9. Irena. Powieść. Wwa 1894.

10. Siostry. Powieść. Wwa 1894.

11. Iluzja. Opowiadanie. Wwa 1896. Wyd. nast. Wwa 1897.

12. Na służbie. Powieść. T. 1–2. Wwa 1896. Wyd. 2 Wwa 1925.

13. Znane dzieje. Powieść. [Opowiadania]. Wwa 1896.

Zawiera również opowiadania.

14. Dzielnny chłopiec. Powieść dla młodzieży. *Wieczory Rodz.* 1898 nr 13–32. Wyd. osob. Bytom 1908. Wyd. nast. m.in. [wyd. 5] Wwa 1927.

15. Losy Adasia. [Opowiadania]. Wwa 1898.

16. Bracia z wyboru. Powieść. T. 1–2. Wwa 1899.

17. Powieści. Kr. 1899.

18. Podlotek i inne nowele. Kr. 1902.

19. W suchowskim dworze. Powieść dla młodego wieku. *Wieczory Rodz.* 1902 nr 5–34. Wyd. osob. Wwa [1903]. Wyd. nast. Wwa 1904.

20. Pani Anielska. Legenda. *Ognisko* 1913 nr 10–11. Wyd. osob. Wwa 1917. Wyd. nast. Wwa 1933.

21. W nowej ojczyźnie. [Opowiadania]. Wwa 1913.

22. Prawdziwe bogactwo. Trzy opowiadania. Wwa 1917.

23. Za głosem serca. Opowiadania z życia w W. Księstwie Poznańskim. Wwa 1919.

24. Najmłodszy. Opowiadanie na tle wojny europejskiej. Wwa 1921.

25. Na cichej wsi. Powieść. Powst. 1921. Wyd. Wwa 1923.

26. O ziemię. Dramat w 3 a. Wyst. Lublin 10 lutego 1922.

Niedruk.

27. Dwa opowiadania dla młodzieży. Wwa 1925.

OPRACOWANIA

NK 14 (1973); LP

[A. GOLDBERG] A.G. *Wielka enc. powsz. ilustr.* T. 39–40 (1905–1907). — Z. CIECHANOWSKA. *Pol. słownik biogr.* 14 (1968–1969). — S. BUBIEŃ. *Kur. Lubel.* 1979 nr 66.

A.P.

KOZIEBRODZKI Władysław Bolesta 1839–1893

Urodzony 29 czerwca 1839 w Kolodziejówce (pow. skałacki) w rodzinie ziemiańskiej; syn Adama i Małyldy z Zagórskich. Gimnazjum ukończył w 1857

w Krakowie, następnie Instytut Techniczny. Uczęszczał także jako wolny słuchacz na Uniwersytet Jagielloński. W 1858 wyjechał do Paryża, gdzie słuchał wykładów w Collège de France i Sorbonie. W 1859 odbył podróż do Włoch. Po powrocie do kraju gospodarował na roli w dzierżawionej przez rodziców Rączce pod Krakowem. Od 1857 działał w Towarzystwie Gospodarczo-Rolniczym w Krakowie, zajmując się problemami polityki ekonomicznej i oświaty na wsi. Debiutował w 1860 opowiadaniem w *Dzienniku Literackim* i z tym tygodnikiem — jak i innymi pismami galicyjskimi — współpracował jako publicysta i nowelista. W 1863 walczył w Miechowskim, ziemi krakowskiej i sandomierskiej; za udział w powstaniu był więziony w Tarnowie (1864). Następnie emigrował do Szwajcarii i zamieszkał w Nyon. Współpracował wówczas z *Ojczyzną*; w pracach publicystycznych analizował przyczyny upadku powstania. Około 1867 powrócił do kraju i dzierżawił Ludwinów pod Krakowem. Równocześnie współpracował z prasą galicyjską i warszawską, publikując utwory komediowe, opowiadania, recenzje. Tworzył głównie jednoaktowe komedie salonowe, grane w teatrach zawodowych Krakowa, Warszawy, Lwowa, Poznania, Lublina i Łodzi, jak i przez zespoły amatorskie. W 1877 poślubił Emilię z Głogowskich i nabył Chłopice pod Jarosławiem. Lata 1880–83 spędził z ciężko chorą żoną w uzdrowiskach zagranicznych, głównie w Mentonie i Meranie. Wybrany do sejmu galicyjskiego z okręgu tarnowskiego (1877, 1883, 1889) działał w wielu komisjach, m.in. na rzecz szkolnictwa rolniczego i oświaty na wsi. Opracował „Repertorium czynności sejmu krajowego” (T. 1–3. Lwów 1885–1896). W 1891–93 był deputowanym do Rady Państwa. Należał do Koła Polskiego i działał m.in. w komisji gospodarczej. Brał żywy udział w życiu publicznym, sprawował wiele funkcji i urzędów, wydatnie pracując nad rozwojem ziemi jarosławskiej. Był także członkiem Zarządu Macierzy Polskiej i Towarzystwa Oświaty Ludowej we Lwowie; w 1891 pełnił funkcję prezesa Towarzystwa Tatrzańskiego. Bronił polskich praw do Morskiego Oka i zabiegał o budowę schroniska nad Czarnym Stawem Gąsienicowym. Zmarł 13 lutego 1893 w Chłopcach; tam pochowany.

T W Ó R C Z O Ś Ć

1. Szkice z niedolętej przeszłości (reminiscencje). [Opowiadania]. Lw. 1865.

Podp.: W.B.K.

2. Być albo nie być. Cz. I. Bendlikon 1865.

Podp.: Juliusz Bolesta.

3. Galicja i Austria. Bendlikon 1866.

Podp.: ???

4. Po śliskiej drodze. Dramat w 4 a. Wyst. Kr. 1866. Wyd. Wwa 1867.

5. Szkice z niedawnej przeszłości. 1863–1864. Lw. 1867.

6. Zawierucha. Komedia w 1 a. Wwa 1867 odb. z *Kłosów*. Wyd. nast. Lw. 1871. Przedr. w poz. 16.

7. Balowe rękawiczki. Obrazek dramatyczny w 1 a. Powst. 1868. Wyst. i wyd. Lw. 1871. Wyd. nast. Lw. 1909. Przekł. czes. 1884.

8. Pokusa. Komedia w 1 a. Powst. 1868. Wyst. i wyd. Lw. 1871. Przekł. czes. 1875.

9. Hrabia Marian. Komedia w 4 a. Wyst. Lw. 1869 (pt. Dzisiejsi). Wyd. Kr. 1869. Przekł. czes. ok. 1871.

10. Po ślubie. Komedia w 1 a. Wyst. i wyd. Kr. 1870. Przedr. w poz. 16. Przekł.: czes. 1871, niem. ok. 1870.

11. Klaudia. Szkic dramatyczny w 2 odsłonach. Wyst. Pozn. 1871. Wyd. Kr. 1871.

12. W jesieni. Komedia w 1 a. Wyst. Lw., Kr., Pozn. 1872. Wyd. Lw. 1872. Przedr. w poz. 16.

13. Miłe złego początki. Komedia w 1 a. Wyst. Lw. 1873. Wyd. Kr. 1874 (pt. Celina, czyli miłe złego początki). Przedr. w poz. 16. Zalecona do grania na konkursie krakowskim w 1873. Przekł. czes. 1877.

14. Czy z powołania? Komedia w 1 a. Lw. 1877. Wyd. nast. Lw. 1909.

15. Stryj przyjechał. Komedia w 1 a. Wyst. Lw., Kr., Wwa 1879. Wyd. w poz. 16. Wyd. nast. m.in.: wyd. 3 Lw. 1891; wyd. 7 Lw. 1931; Kat. 1946.

16. Komedie jednoaktowe. Seria 1. Wyd. nowe przejrz. przez autora. Wwa 1882.

17. Na stanowisku. Obrazek sceniczny w 1 a. Wyst. i wyd. Lw. 1888.

18. Reprezentant domu Miller i Spółka. Komedia w 1 a. Wyst. Lw., Wwa 1888. Wyd. Lw. 1891. Wyd. nast.: Lw. 1901; Lw. 1920.

19. U doktora. Fraszka sceniczna w 1 a. Wyst. Wwa 1891. Wyd. Kr. 1892. Wyst. pod pseud. lks. Wyd. podp. A.E.

20. Nauczycielka. Komedia w 4 a. Wyst. Wwa 1892; Lubl., Pozn., Łódź, Lw. 1893; Kr. 1894. Niedruk. Nagrodzona na konkursie dram. *Kur. Warsz.* w 1892.

Mater. i listy do różnych adresatów w zbiorach Bibl. Jagiel.

OPRACOWANIA

NK 14 (1973); LP

P. CHMIEŁOWSKI: Nasza literatura dramatyczna. T. 2. Petersb. 1898. — K. CHŁĘDOWSKI: Pamiętniki. Wyd. 2 uzup. Kr. 1957. — J. ZDRADA: *Pol. słownik biogr.* 14 (1968–69).

KOZŁOWSKI Stanisław Gabriel 1860–1922

Urodzony 18 marca (lutego?) 1860 w Warszawie; syn Franciszka, właściciela fabryki powozów. Ukończył w Warszawie gimnazjum realne; studiował chemię na politechnice w Rydze. Z tego okresu (1884) pochodził jego pierwszy, niezachowany dramat. Studiów nie ukończył, powrócił do Warszawy i pracował zarobkowo jako urzędnik Towarzystwa Ubezpieczeniowego „Przezorność”, uprawiając równocześnie twórczość literacką. Od 1886 współpracował z *Gazetą Polską* (do 1907). Artykuły historycznoliterackie, recenzje teatralne, fragmenty utworów dramatycznych, wiersze publikował m.in. w *Kurierze Warszawskim* (1890–1915, 1921), *Bibliotece Warszawskiej* (1891–1900). Jako krytyk i recenzent teatralny współpracował również ze *Światem* (1906–14), *Gazetą Codzienną* (1907), *Tygodnikiem Ilustrowanym* (1905–07), *Głosem Warszawskim* (1908). Jego twórczość dramatyczna (komedie, dramaty historyczne, wodewile, krotkowile) często o tematyce patriotycznej, przyjmowana z zastrzeżeniami przez oficjalną krytykę, cieszyła się dużą popularnością w teatrach zarówno warszawskich, jak i innych miast polskich. Pisał także scenariusze filmowe realizowane w 1918–21. Należał do Towarzystwa Literatów i Dziennikarzy Polskich w Warszawie, wchodząc w 1912–14 do jego zarządu. Pod koniec życia cierpiał z powodu zaburzeń psychicznych. Zmarł śmiercią samobójczą 2 stycznia 1922 w Nałęczowie; pochowany w Warszawie na Cmentarzu Powązkowskim.

T W Ó R C Z O Ś Ć

1. Albert, wójt krakowski. Tragedia w 10 obrazach wierszem. Wwa 1887. Wyst. Kr. 1902. I nagroda na konkursie im. Wojciecha Bogusławskiego w Wwie w 1886.

2. Esterka. Dramat w 6 obrazach na tle historycznym. *Gaz. Pol.* 1887 nr 80–96. Wyst. Kr. 1887 (pt. Kazimierz Wielki i Esterka). Wyd. Wwa 1897.

3. Henryk Sienkiewicz jako powieściopisarz historyczny. *Bibl. Warsz.* 1892 t. 2–3. (pt. Trylogia historyczna „Ogniem i mieczem”, „Potop”, „Pan Wołodyjowski”). Szkic historyczny w rok jubileuszu Henryka Sienkiewicza). Wyd. osob. Wwa 1900.

4. Maria Konopnicka. Szkic krytyczny. *Bibl. Warsz.* 1894 t. 2. Wyd. osob. Wwa 1901.

5. Turniej. Dramat w 5 a. z doby Odrodzenia. Wyst. Wwa, Kr., Lubl. 1897. Wyd. Wwa 1897.

6. Taboryci. Dramat w 5 a. Wyst. Wwa, Lubl. 1898. Wyd. Wwa 1898.

7. Diana. Komedia obyczajowa w 4 a. Wyst. Wwa, Kr. 1901. Wyd. Wwa 1901.

A.P.

8. Pochodnia. Sztuka w 3 a. z prologiem. Wyst. i wyd. Wwa 1907.

9. Jeniec Napoleona. Sztuka historyczna w 3 a. Wyst. Kr., Wwa, Lw. 1912. Wyd. Wwa 1912.

Nadto przeszło dwadzieścia sztuk nieogł. druk., wyst. ówczesnie w warsz. teatrach („Rozmaitości”, „Letni”), m.in.: Luminarz; Złota kaczka; Polka w Ameryce; Medal 3 Maja; Biały kaptur; Serwis galowy; Apostata; Misjonarz; Rotmistrz von Waldek, czyli okupanci; Trybun.

OPRACOWANIA

NK 14 (1973); LP

B. PRUS: „Albert wójt krakowski” i dramatyczny sąd konkursowy. *Kraj* 1886 nr 34–36; Kronika tygodniowa. *Kur. Warsz.* 1886 nr 88; przedr.: Pisma. T. 29. Warszawa 1950; Kroniki. T. 9. Oprac. Z. Szwejkowski. Wwa 1960; Orzeszkowa, Sienkiewicz, Prus o literaturze. [Oprac.] Z. Najder. Wwa 1956. — P. CHMIEŁOWSKI: Nasza literatura dramatyczna. T. 2. Petersb. 1898. — [H. GALLE] H.G.-e. *Wielka enc. powsz. ilustr.* T. 39–40 (1905). — J. KOTARBIŃSKI: Ze świata utudy. Wwa 1926. — J. LORENTOWICZ: Dwadzieścia lat teatru. T. 1. Wwa 1928. — *Zbiór poetów pol.* 4 (1965), 6 (1975). — R. TABORSKI. *Pol. słownik biogr.* 15 (1970).

A.P.

KOŹMIAN Andrzej Edward 1804–1864

Urodzony 4 grudnia 1804 w Piotrowicach w Lubelskiem; syn Kajetana i Anny z Mossakowskich. Osierocony przez matkę w drugim roku życia, wychowywał się pod opieką drugiej żony ojca, Marii z Mossakowskich. Nauki początkowe pobierał w domu. W 1818–21 uczęszczał do liceum w Warszawie, w tym okresie poznał Fryderyka Chopina. W 1821–24 studiował ekonomię polityczną i administrację na Uniwersytecie Warszawskim. Słuchał m.in. wykładów Fryderyka Skarbka. Bywał w salonie Wincentego Krasińskiego, gdzie stykał się m.in. z Julianem Ursynem Niemcewiczem, Feliksem Osieńskim, Ksawerym Dmochowskim, Feliksem Bentkowskim. Po ukończeniu studiów gospodarował w Piotrowicach, założył tu szkołę dla dzieci wiejskich. Bywał częstym gościem w Puławach u księżny Izabeli Czartoryskiej. W 1825 odbył pierwszą podróż za granicę; zwiedził Wrocław, Drezno, Berlin i Poczdam. W 1828 debiutował opisem podróży pt. „Dwa dni w Szwajcarii Saskiej w roku 1825” ogł. w *Rozmaitościach Warszawskich* (fragm. nr 23). W 1829 został mianowany kamerjunkerem cesarskim. We wrześniu tego roku wyjechał do Francji i Anglii. W Paryżu słuchał wykładów na Sorbonie, interesował się teatrem i literaturą francuską, zbierał materiały dotyczące spraw polskich XVIII wieku. Przejeżdżając przez Weimar

odwiedził dwukrotnie Johanna Wolfganga Goethego (we wrześniu 1829 i maju 1830). W powstaniu listopadowym wziął udział bez przekonania, ale z poczuciem obowiązku patriotycznego. Poglądy jego na temat konieczności walki uległy później zmianie. W grudniu 1830 wszedł do redakcji pisma *Polak Sumienny*, pracował też w wydziale dyplomatycznym, redagując instrukcje Rządu Narodowego dla agentów zagranicznych. Brał udział w bitwie grochowskiej. Po upadku powstania gospodarował dalej w Piotrowicach. W 1834 ożenił się z Teofilą Skrzyńską. W 1837–42 współpracował z leszczyńskim *Przyjacielem Ludu*, w 1842–1844 z *Pielgrzymem*. W 1842 roku należał do grona założycieli *Roczników Gospodarstwa Krajowego* i pisywał do nich w latach następnych. Zawarł znajomość z Cyprianem Norwidem, który wraz z Władysławem Wężykiem odwiedził w 1841 Piotrowice na zaproszenie Kajetana Koźmiana. W majątkach swoich oczynszował chłopów, poglądy na temat zniesienia pańszczyzny wyraził w ogłoszonym w *Atenaumum* 1843 szkicu „O kmiotku polskim”. Był zamilowanym bibliofilem, podobne zainteresowania zbliżyły go do Joachima Lelewela. Zgromadził cenny księgozbiór zawierający stare druki, rękopisy i inne pamiątki dotyczące historii i literatury polskiej. Chcąc zapoznać szersze grono zainteresowanych zawartością posiadanych zbiorów ogłosił w 1842–45 „Wyciągi piotrowickie”, zawierające opis ciekawszych druków i rękopisów. Rezultatem zainteresowań K. były publikacje dotyczące m.in. takich postaci, jak Bartłomiej Nowodworski, Michał Radziwiłł, gen. Franciszek Morawski. W 1852 ze względów finansowych zmuszony był sprzedać bibliotekę Aleksandrowi Branickiemu. Podejrzany o udział w ruchu wolnościowym 1846–48 przebywał pewien czas w areszcie w Lublinie, a potem przez kilka lat znajdował się pod dozorem policyjnym. W 1847 pojechał do Paryża. W 1850–64 współpracował z *Przeglądem Poznańskim*, w którym ogłosił m.in. szkic o Ludwiku Osieńskim (1857), ogłaszał także wiezse sygnowane A.E.K. w poznańskim roczniku *Pokłosie*. W czasie ponownego pobytu w Paryżu w 1853 poznał Adama Mickiewicza. W 1856 sprzedał Piotrowice i przeniósł się do majątku żony, Dobrzechowa, który w roku następnym przekazał synowi, Stanisławowi. W 1856–58 wysyłał korespondencje do *Kroniki Wiadomości Krajowych i Zagranicznych*, zamieścił tu także wspomnienia o ojcu, Kajetanie K. (1856 nry 14–18). W 1857–58 przebywał w Wielkopolsce. Ostatnie lata życia spędził w Paryżu. Przyjaźnił się z Zygmuntem Krasińskim i opiekował się nim w czasie jego choroby. W *Dodatku Miesięcznym Czasu* (1859 s. 156–70) zamieścił szkic o ostatnich chwilach poety. Od października 1858 wysyłał z Paryża korespondencje do *Czasu* podpisane kryptonimem E (bliższą współpracę z tym pismem nawiązał już w 1851). W 1859 został

członkiem Towarzystwa Historyczno-Literackiego w Paryżu. Przyjaźnił się z francuskim ministrem, Aleksandrem Walewskim, który powierzył mu redakcję działu korespondencji zagranicznej w rządowym piśmie paryskim *Le Moniteur*. Związany był z Hotelem Lambert, w 1860 został członkiem Biura Politycznego, czuwał też nad treścią ideową jego organu — *Wiadomości Polskie*. W 1861–64 był łącznikiem między Hotelem a Dyrekcją „białych”. Od stycznia 1861 pisywał korespondencje polityczne do lwowskiego *Głosu* pod kryptonimem K. W 1863 zalecał w nich rozszerzenie zasięgu powstania. We wrześniu 1864 powrócił do Dobrzeczo, tu zmarł 10 listopada tego roku.

T W Ó R C Z O Ś Ć

1. Dwa dni w Szwajcarii Saskiej w roku 1825. Wwa 1828.

2. Coup d'oeil sur la question polonaise. Mai 1831. [B.m.r.].

3. Wizyta Polaka u Goethego w roku 1830. *Przyp. Ludu* 1838/39 nr 35–37. Przedr. w poz. 5.

4. Dom starego wieszczki wielkopolskiego. Pozn. 1858.

5. Wspomnienia. T. 1–2. Pozn. 1867 w cyklu: „Pamiętniki z dziewiętnastego wieku”. Przekł. niem. 1868.

6. Rok 1846. Dramat w 5 a. wierszem. Pozn. 1868.

Przedr. wiersza: *Zbiór poetów pol.* 2 (1961).

Ponadto prace hist.

P r z e k ł a d y

7. W. Szekspir: Makbet. Tragedia wierszem. Pozn. 1857.

8. R. de Laprade: Resurrecturis. [B.m.]. 1861.

P r a c e e d y t o r s k i e

9. Zygmunt Krasieński listy o poemacie Kajetana Koźmiana „Stefan Czarniecki” poprzedzone słowem wstępnym i życiorysem. Pozn. 1859 odb. z *Przegl. Pozn.*

L i s t y

10. Listy (1829–1864). T. 1–4. Wyd. Dzieci autora [Stanisław i Maria]. Lw. 1894–1896.

Listy od Z. Krasieńskiego ogł. w książce: Z. Krasieński. Listy do Koźmianów. Oprac. i wstęp. Z. Sudolski. Wwa 1977.

O P R A C O W A N I A

NK 8 (1969), 9 (1972); LP

L. SIEMIENSKI: Wspomnienie o A.E.K. Lw. 1865 odb. z *Bibl. Ossol.* — B. CHLEBOWSKI: *Sto lat myśli pol.* 6 (1911). — J. ZDRADA: *Pol. słownik biogr.* 15 (1970). — Z. HISZPAŃSKA: *Słownik pracowników książki pol.* Wwa 1972. — R. GERBER: Studenci Uniwersytetu Warszawskiego. 1808–1831. Wr. 1977.

W.A.-Sz.

KOŹMIAN Jan 1814–1877

Urodzony 27 grudnia 1814 we Wronowie w Lubelskiem w zamożnej rodzinie ziemiańskiej; syn Jana i Wiktorii z Mikuliczów-Radeckich, bratanek Kajetana. Uczęszczał do szkół w Lublinie oraz do liceum w Warszawie, tu w 1830 zdał maturę. W powstaniu listopadowym walczył jako podoficer artylerii, następnie emigrował do Francji. W 1832–38 studiował prawo w Tuluzie. W sierpniu 1832 poznał Adama Mickiewicza, z którym w latach następnych pozostawał w kontaktach. W maju i czerwcu 1833 mieszkał m.in. z Hieronimem Kajsiewiczem i Stanisławem Worcellem w Nogent-sur-Marne. Utrzymywał kontakty z Józefem Bohdanem Zaleskim, Sewerynem Goszczyńskim. W tymże roku współpracował z *Pielgrzymem Polskim*. W 1838 podróżował do Anglii i Hiszpanii. Od lipca 1840 kierował internatem dla młodzieży polskiej w „Domku” Bogdana Jańskiego w Paryżu. W grudniu 1840 był uczestnikiem słynnej uczty wydanej na cześć A. Mickiewicza przez Eustachego Januszkiewicza. Po ukazaniu się anonimowego artykułu pt. „Improwizatorowie” próbował obiektywnie odtworzyć improwizację A. Mickiewicza w recenzji „Beniowskiego” ogłoszonej w *Dzienniku Narodowym* 1841 nry 14–15 (zamieszczał tu krytyki literackie do 1843). Słuchał prelekcji A. Mickiewicza w Collège de France; wrażenia na ten temat zawarł w korespondencji z bratem, Stanisławem Egbertem K. Był członkiem Towarzystwa Literackiego w Paryżu. Wiosną 1842 zbliżył się do Zgromadzenia Zmarłychwstańców, w 1842–43 współpracował z *Revue de la Société de Saint Paul*, stykał się z Charles'em Montalembert'em. W piśmie *Trzeci Maj* ogłaszał recenzje rozpraw politycznych. Występował przeciw nauce Andrzeja Towiańskiego, co spowodowało rozluźnienie kontaktów z A. Mickiewiczem. W 1842 podróżował do Szwajcarii i Włoch, w maju 1843 przebywał w Monachium, potem zamieszkał w Berlinie. Tutaj w listopadzie 1845 poznał Cypriana Norwida, w 1846 zabiegał o zwolnienie go z berlińskiego więzienia. W latach następnych czynił starania o wydanie niektórych utworów poety w Poznaniu, ale stosunki między nimi uległy stopniowemu rozluźnieniu w wyniku różnicy poglądów. C. Norwid

K

opuszczając w 1852 Europę przesłał K. wiersz pt. „Z pokładu «Marguerity»...”. Mieszkając w Berlinie rozpoczął K. w 1845 wydawać i redagować z pomocą brata, Stanisława Egberta, *Przegląd Poznański*, miesięcznik wyrażający konserwatywne poglądy sfer ziemiańsko-klerykalnych Wielkopolski. Obok publicystyki pojawiały się na jego łamach także krytyka literacka i naukowa. Sam K. zamieścił tu w 1845–65 wiele rozpraw i artykułów. W 1846 ożenił się z córką gen. Dezyderego Chłapowskiego, Zofią. Po wybuchu rewolucji berlińskiej przybył w marcu 1848 wraz z legionem akademickim do Poznańskiego. W kwietniu aresztowany, przebywał dwa miesiące w więzieniu pruskim. Po uwolnieniu gospodarował w majątkach Turwia, Rąbin i Kopaszewo. Po samobójczej śmierci żony rozpoczął w 1857 studia teologiczne w Rzymie, Innsbrucku, Poznaniu i Gnieźnie. W 1860 otrzymał święcenia kapłańskie. Był proboszczem w Krzywiniu, potem kapłanem sióstr Saer Coeur w Poznaniu. Obok pracy publicystycznej rozwijał działalność charytatywną i oświatową. Wspierał finansowo konwikty dla młodzieży oraz Towarzystwo Pomocy Naukowej. W 1862 wygłosił w Pałacu Działyńskich cykl wykładów z historii Polski. Był niechętny ruchom zbrojnym, także powstaniu styczniowemu. Przypisywano mu autorstwo anonimowej broszury pt. „Głos patriotów polskiego do powstania”, nawołującej do zaprzestania walki. Po upadku powstania utrzymywał tajne kontakty z biskupami w Królestwie Polskim. W 1865 został członkiem Poznańskiego Towarzystwa Przyjaciół Nauk. Od 1867 był sekretarzem arcybiskupa Mieczysława Ledóchowskiego i popierał jego ugodową politykę. W 1869 otrzymał tytuł protonotariusza apostolskiego, w 1870 został kanonikiem kapituły poznańskiej. W tymże roku uczestniczył w misji dyplomatycznej M. Ledóchowskiego w Wersalu. Po zdjęciu arcybiskupa z urzędu przez władze pruskie, w związku z nasilającą się akcją Kulturkampf, K. przebywał dziewięć miesięcy w więzieniu (1874–75). W 1874–77 jako wikariusz generalny kierował diecezjami poznańską i gnieźnieńską. W 1875 został — wraz z bratem Stanisławem Egbertem — współwłaścicielem *Kuriera Poznańskiego*. Zmarł 20 września 1877 w Wenecji; pochowany w katedrze poznańskiej. Bogaty księgozbiór K. w 1880 został przejęty przez Poznańskie Towarzystwo Przyjaciół Nauk.

T W Ó R C Z O Ś Ć

1. Sprawy włoskie w związku z teraźniejszością. Lipsk 1848. Przedr. w poz. 6.

Podp.: ****

2. Stan rzeczy w W.X. Poznańskim. Pozn. 1848 odb. z *Przegl. Pozn.* Przedr. w poz. 6.

3. Dwa bałwochwalstwa w Polsce niebezpieczne tudzież dwa ideały. Pozn. 1851 odb. z *Przegl. Pozn.* Przedr. w poz. 6.

4. Prelekcja ... z historii polskiej, miana w pałacu hr. Działyńskich. Pozn. 1862.

5. Mowa na cześć o. Hieronima Kajsiewicza. Pozn. 1873. Przedr. w poz. 6.

Ponadto kazania i mowy pogrzebowe.

Wydania zbiorowe

6. Pisma. T. 1–3. Pozn. 1881.

Koresp. J.K. i mater. dot. biografii i twórczości znajdują się w Bibl. PAN w Kr., Arch. Prywatnym Morawskich w Wwie, Arch. Zgromadzenia Zmartwychwstańców w Rzymie oraz m.in. w Bibl. Kórn. Część listów ogł.: R. Pilat: Wyjątki z listów J.K. z l. 1841 i 1842 o towarzyszyźnie i Mickiewiczu. *Pam. Tow. Lit. im. A. Mickiewicza* 1891; Korespondencja J.B. Zaleskiego. T. 1–2. Lw. 1900–1901; Korespondencja między J.K. a H. Kajsiewiczem. Pozn. 1915 odb. z *Ruchu Katol.*; Listy o A. Mickiewiczu [fragm. koresp. z bratem, Stanisławem Egbertem K.]. *Rocz. Bibl. PAN* 1 (1955); Fragm. listów J.K. do C. Platera. *Ogl. Z. Trojanowiczowa. Miscellanea z okresu romantyzmu*. T. 2. Wr. 1972 *Arch. Lit.* 15; Listy do A. Goreckiego. *Ogl. Z. Skwarczyński. Prace Polon.* S. 33 (1977) s. 185–219; Listy do różnych osób [m.in. do H. Kajsiewicza, A.E. Koźmiana, S.E. Koźmiana] oraz od Z. Krasińskiego ogł. w książce: Z. Krasiński: Listy do Koźmianów. *Oprac. Z. Sudolski. Wwa* 1977; od C. Norwida 16 listów ogł. w: C. Norwid: Pisma wszystkie. T. 8–10. Wwa 1971; od Ch. de Montalemberta 28 listów z 1850–1867. *Ogl. H. Gacowa, J. Parvi. Blok-Notes Muzeum Lit.* 1983 s. 109–168.

OPRACOWANIA

NK 8 (1969), 9 (1972).

[L. SIEMIENSKI]: Książd J.K. Kr. 1877 [odb. z *Czasu*]. — [L. DEBICKI] L.D.: Pisma ks. J.K. *Czas* 1881 nr 209–211. — S. TARNOWSKI. Stanisław i Jan K. *Pam. Lit.* 1902. — [B. CHLEBOWSKI]. *Wiek XIX. Sto lat myśli pol.* 6 (1911). — B. WYSOCKA. *Pol. słownik biogr.* 15 (1970). — B. MICEWSKI. *Słownik pol. teologów katol.* 2. (1982). — E. DĄBROWICZ: C. Norwid. *Osoby i listy*. Lubl. 1997. — P. MATUSIK: Religia i naród. *Życie i myśl* J.K. 1814–1877. Pozn. 1998.

W.A.-Sz.

KOŹMIAN Kajetan 1771–1856

Urodzony 31 grudnia 1771 w Gałęzowie (woj. lubelskie); syn Andrzeja herbu Nałęcz, sędziego ziemskiego, i Anny z Kielczewskich. Kształcił się w szkole wydziałowej lubelskiej (1780/81, 1784/85–1786/87) i w gimnazjum zamojskim (1781/82 – 1783/84).

W 1787–92 pracował jako dependent adwokacki Józefa Podhorodeńskiego i Antoniego Dmochowskiego w pałastrze lubelskiej; tu poznał Alojzego Felińskiego i Ludwika Osińskiego i pisał pierwsze wiersze (niezachowane). W insurekcji kościuszkowskiej był sekretarzem lubelskiej Komisji Porządkowej. Po śmierci ojca (1795) osiadł w rodzinnych Piotrowicach koło Bychawki, utrzymywał kontakty z Puławami Czartoryskich, Opolem Lubomirskich, Kurówem Ignacego Potockiego (adresata pierwszego wiersza, który się zachował), prowadził literacką korespondencję (wierszem) z Joachimem Owidzkim i Mikołajem Wołskim. W 1802 ożenił się z Anną Mossakowską (zm. 1806), a w 1809 ponownie z jej siostrą Marianną. Jest ojcem Andrzeja Edwarda K., dziadem Stanisława K., stryjem Jana K. i Stanisława Egberta K. W druku debiutował na łamach *Nowego Pamiętnika Warszawskiego* (1802–05) przekładami z Horacjusza i Tibulla, drukował też w *Gazecie Warszawskiej* (od 1803) i *Gazecie Korespondenta Warszawskiego*. a w 1810 w *Pamiętniku Warszawskim* Osińskiego. Rozgłoszono go dzięki zdobytym odami napoleońskimi, zwłaszcza pierwszą drukowaną „Odą na zawieszenie orłów napoleońskich w Lublinie” (1809). W tym czasie został zastępcą przewodniczącego Komisji Okręgu Lubelskiego, a w 1810 — referendarzem stanu Księstwa Warszawskiego i zamieszkał w Warszawie. Brał czynny udział w pracach Towarzystwa Przyjaciół Nauk (od 1811 członek korespondent, od 1812 członek czynny), należał też do wolnomularstwa (w 1812–13 członek loży Świętynia Iżis). Po wybuchu wojny z Rosją w 1812 został sekretarzem Rady Konfederacji Generalnej i w jej imieniu pisał i ogłaszał uniwersały i odezwy. Na początku 1813 emigrował z Radą do Krakowa, a po jej rozwiązaniu od kwietnia przebywał w Bejskach Marcina Badeniego, Dzikowie Tarnowskich (pięć miesięcy) i w Piotrowicach. W Królestwie Polskim został referendarzem stanu i członkiem Wydziału Oświecenia (1815), nadzwyczajnym radcą stanu (1818), dyrektorem generalnym administracji ogólnej w Komisji Rządowej Spraw Wewnętrznych (w 1821 oraz od października 1826 do maja 1827 zastępował ministra, Tadeusza Mostowskiego); w 1829 został senatorem kasztelanem (1829). Należał do zbierającego się w pałacu Mostowskich Towarzystwa Iksów; recenzje ogłaszał w *Gazecie Warszawskiej* (1816) i *Gazecie Korespondenta Warszawskiego i Zagranicznego* (1817). Był autorytetem literackim klasycyzmu postanislawowskiego i przeciwnikiem młodych romantyków, stałym bywalcem obiadów literackich u Wincentego Krasieńskiego. Nad utworami swoimi pracował przez wiele lat i publikował z rzadka, często tylko fragmenty, m.in. w czasopiśmie: *Pamiętnik Warszawski* (1815–19), *Rocznik Towarzystwa Warszawskiego Przyjaciół Nauk* (1821), *Pszczółka Polska* (1820), *Astrea* (1821, 1825), *Sybilla Nadwiślańska*

(1821), *Wanda* (1821), *Pszczółka Krakowska* (1822), *Biblioteka Polska* (1826), *Polibymnia* (1827), *Motyl* (1828, 1830). Do powstania listopadowego miał stosunek negatywny, akt detronizacji Mikołaja I podpisał pod presją Adama Jerzego Czartoryskiego i Juliana Ursyna Niemcewicza. Następnie wyjechał do Kalisza, gdzie przebywał do kwietnia 1831. Po wydarzeniach 15 sierpnia przestał uczęszczać na sesje sejmowe. Po powstaniu opuścił Warszawę i osiadł w Piotrowicach, oddając się całkowicie pracom literackim i publicystycznym (głównie poświęconym rozrachunkom z przywódcami powstania i szkołą romantyczną). Większość utworów opublikowano dopiero po jego śmierci, część pozostaje do dziś w rękopisach. Zmarł 7 marca 1856 w Piotrowicach; pochowany na cmentarzu w Bychawce.

T W Ó R C Z O Ś Ć

1. Oda czytana na posiedzeniu u ... Kajetana Hebdowskiego, zastępcy ministra wojny i generała komenderującego w Obydwóch Galicjach, w dzień uroczystości zawieszenia orłów francuskich w Lublinie... Wwa 1809; toż b.m. 1809. Wyd. nast.: Oda w dzień uroczystości zawieszenia orłów francuskich w Lublinie. Wwa 1810; przedr. fototyp. *Ulotna poezja wojen napoleońskich (1805–1814)*. Wr. 1977 (wstęp A. Zielińskiego).

2. Oda na zawarcie pokoju w dzień publikacji onego w Lublinie 25 października 1809. Wwa 1809; toż pt. Oda na zawarty pokój 1809. *Gaz. Warsz.* 1809 nr 89. Wyd. nast.: Wwa 1810; w poz. 19; przedr. fototyp. *Ulotna poezja wojen napoleońskich...*, jw.

3. Uczniowie dawnej Szkoły Kadetów do X. Adama Czartoryskiego. Puławy, 24 grudnia 1809. Lubl. 1809. Wyd. nast.: *Pam. Warsz.* 1810 nr 1; w poz. 11 (przyp.); poz. 19.

4. Hymn z okazji koronacji Najjaśniejszego Napoleona Wielkiego. *Gaz. Korespondenta Warsz. i Zagr.* 1810 nr 97 *Dod.* Wyd. nast. w poz. 19.

5. Mowa o życiu i pismach ks. Ignacego Nagurczewskiego. *Gaz. Korespondenta Warsz. i Zagr.* 1811 nr 40–41. Wyd. nast.: *Rocz. Tow. Warsz. Przyj. Nauk* 9 (1816) i osob. (Wwa 1816); w poz. 20.

6. P. Vergili Maronis Bucolicon liber. Przekł. z 1809–1815. Wyd. z rkpsów, oprac. i wstępem opatrzył J. Wójcicki. Wwa 1998.

7. Pochwała Jana Henryka Dąbrowskiego, z polecenia Towarzystwa Przyjaciół Nauk Warszawskiego napisana. Powst. 1815–1830. *Przegl. Pol.* 1874/75 t. 1 i odb. Wwa 1874.

8. Parnas nowy do autora wiersza o nim. Wyd. w: *Niesnaski Parnasu*. Wwa 1818; toż wyd. 2 rozszerz. Wwa 1821.

Wiersz przeciw K. Jaxie Marcinkowskiemu.

9. Mowa przy żałobnym obchodzie zgonu Stanisława Mokronowskiego, bywszego generała lejtnanta wojsk polskich, w kościele Św. Krzyża powiedziana... Wwa 1821 (dwa wyd.). Wyd. nast. Wwa 1822.

10. Mowa na pogrzebie Marcina Badeniego ... miana przy złożeniu zwłok w kościele OO. Kapucynów... Wwa 1824.

11. Ziemiaństwo polskie. Poema w 4 pieśniach. Powst. 1802–1829. Pieśni 1–2 wyd. osob. Puławy 1830 (wyd. przerwane wybuchem powstania). Całość wyd. Wr. 1839. Przedr. fototyp. Wr. 1981 (z posłowiem M. Kaczmarek i K. Pecolda).

Upřednio niewyd. nieznanie warianty ogł.: *Przegl. Pozn.* 1857; M. Kaczmarek, K. Pecold: Z zagadnień edytorskich pełnego tekstu „Ziemiaństwa polskiego”. *Prace Polon.* S. 18 (1962). Przekł. ang. fragm.: Jones: The Georgies of Poland... London [przed 1847].

12. Partyzant. Ballada. Powst. 1831/32. Z autografu ogł. M. Kaczmarek, K. Pecold: Niedrukowany paszkwil K.K. *Miscellanea z l. 1800–1850*. Wr. 1963 *Arch. Lit.* 7.

Paszkwil na F. Grzymałę, znany też pt. Grzymaliada.

13. Rys życia Jana Feliksa hr. Tarnowskiego. Lw. 1842, tytuł: *Przyj. Ludu* 1842 nr 5–14.

14. Stefan Czarniecki. Poemat w 12 pieśniach. Powst. 1832–1847. Wyd. Pozn. 1858.

15. Żywoć ks. Józefa Szczepana z Rzeczyce Koźmiana, biskupa kalisko-kujawskiego, przez ... brata jego w r. 1851 skreślony. Pozn. 1864.

16. Pieśń kościelna dla uczniów szkółki w Bychawce ułożona. B.m. 1854.

17. Odpowiedź 82-letniego starca do Zygmunta Kaczkowskiego. Lw. 1855.

18. Pamiętniki. T. 1–3. Powst. 1850–1855. Wyd. t. 1–2. Pozn. 1858, t. 3. Kr. 1865 (z licznymi zmianami wprowadzonymi przez syna, Andrzeja Edwarda). Wyd. nast.: skrót. pt. Z pamiętników... Cz. 1 (od 1779 do Sejmu Czteroletniego). Wyd. oprac. P. Partylak, wstępem opatrzył S. Tarnowski. Lw. 1891 *Bibl. dla Młodzieży* 5; cz. 1–6. Wwa 1907 *Bibl. Dzieł Wyborowych*; t. 1–3. Wyd. wg autografu. Oprac. M. Kaczmarek i K. Pecold, przedmową poprzedził A. Kopacz, wstępem J. Willaume. Wr. 1972.

Po śmierci K. upřednio niewyd. pisma ukazały się w czasop.: *Czas* 1757, 1878, 1880; *Czas. Dod. Mies.* 1857; *Kron. Wiad. Kraj. i Zagr.* 1857; *Przegl. Pozn.* 1857. Kilkanaście wierszy z rękopisów ogł. P. Żbikowski: Nieznane wiersze K.K. *Miscellanea z doby Oświecenia*, 6 Wr. 1982 *Arch. Lit.* 25.

Liczne przedr. utworów w antologiach i zbiorach, m.in. w: *Księga wierszy pol.* 1 (1954), wyd. 2 (1956); *Zbiór poetów pol.* XIX w. 1 (1959); *Poezja polska 1800–1830* (Z. Libery, Wwa 1984); *Antologia poezji masonskiej* (E. Wichrowskiej, Wwa 1991).

Wydania zbiorowe

19. Różne wiersze. Wyd. i wstęp oprac. S. Tarnowski. *Przegl. Pol.* 1881/82 t. 1 i odb. Kr. 1881. Wyd. niezupełne, zawiera liczne przedr., m.in. utworów: Modlitwa o pokój, 1800; Oda na dzień roku 1800; Oda na pożar Moskwy, 1812; Do tańczącego Krakowa, 1813; Oda na upadek dumnego, 1815; Odpis Franciszkowi Morawskiemu ... na list jego o klasykach i romantykach, 1825; List do Franciszka Morawskiego 1832 r.

20. Pisma prozą. Wyd. i wstęp oprac. S. Koźmian. Kr. 1888.

Wyd. niezupełne, zawiera liczne przedr., m.in. utworów: O życiu Tadeusza Kościuszki, 1828; Kilka słów o Joachimie Lelewelu i o rewolucji 1830 r., 1831.

Listy

21. Korespondencja K.K. z F. Wężykiem (1845–1856). Wyd. oprac. I. Skrochowski. *Przegl. Pol.* 1874/75 t. 4. Wyd. nast. pt. Korespondencja literacka K.K. z F. Wężykiem, 1745–1856. *Arch. do Dzieł Wł. i Oświaty w Polsce* t. 14 (194) i odb. Kr. 1913.

Nadto listy K. w publikacjach rozproszonych, m.in. w *Bibl. Warsz.* 1867 t. 1 (do A.E. Odyńca), *Przew. Nauk. i Lit.* 1890 (do F. Morawskiego), *Pam. Lit.* 1933 (do W. Krasińskiego), cały zespół koresp. K. w rękopisach Bibl. PAU w Kr. sygn. 2031–2036.

OPRACOWANIA

NK 5 (1967), 6/2 (1972); LP

ES. DMOCHOWSKI: Życie i pisma K.K. *Gaz. Codz.* 1856 nr 69–70. — F. MORAWSKI: Życie K.K. *Przegl. Pozn.* 1856 i odb.; przedr. w: Pisma zbiorowe. T. 4. Pozn. 1882. — H. SKIMBOROWICZ: K.K. *Gaz. Warsz.* 1856 nr 84–86. — L. SIEMIENSKI: Portrety literackie. T. 1. Pozn. 1865; przedr. w: *Dzieła*. T. 3. Wwa 1881. — TENŻE: Obóz klasyków *Czas* 1865 nr 230–245 i odb. Kr. 1886; przedr. w: *Dzieła*. T. 5. Wwa 1881. — H. BIEGELEISEN: Echa walki klasyków z romantykami. *Tyg. Ilustr.* 1885 nr 110–111. — L. DĘBICKI: Puławy. T. 3. Lw. 1888. — K. WOJCIECHOWSKI: K.K. Życie i dzieła. *Rocz. Tow. Przyj. Nauk. Pozn.* 23 (1896) i odb. — TENŻE: Ślad wpływu dzieł K.K. na „Odie do młodości”. *Pam. Tow. Lit. im. A. Mickiewicza* 1898. — [A. BRÜCKNER] A.B. *Wielka enc. powst. ilustr.* 39/40 (1905/07). — H. GALLE. *Sto lat myśli pol.* 2 (1907). — M. ROLLE: Krasiński i K. *Gaz. Lu.* 1912 nr 168–169. — M.K. MORAWSKI: Pseudoklasyczne dąsy. *Czas* 1914 nr 48. — M. ROLLE: Echa walki klasyków z romantykami. *Gaz. Lu.* 1914 nr 170–173. — M. JASTRUBIN: Zapomniany poemat o pracy. *Gaz. Lit.* 1926 nr 7. — K. BARTOSZEWICZ: Szkice i portrety literackie. T. 1. Kr. 1930. — J. KRÓKOWSKI: Wergiliuszowa pieśń o ziemi ojczystej w ujęciu klasycystycznym i romantycznym („Ziemiaństwo polskie” – „Pan Tadeusz”). *Spr. Gimn. I w Kr.* i odb. Kr. 1931. — B.T. LEPECKI: Upadek Polski w świetle pamiętników K. *Tyg. Ilustr.* 1935 nr 14. — J.S. BYSTRON: Literaci i grafomani w czasach Królestwa Kongresowego 1815–1831. Lw. 1938. — A. BAR: Kustoszy na Parnasie. Kr. 1947. — A. KOWALSKA: Warszawa literacka w okresie przełomu kul-

turalnego 1815–1822. Wwa 1961. — W. BILLIP: Wstęp do: *Mickiewicz w oczach współczesnych*. Wr. 1962. — S. KAWYŃ: Wstęp do: *Walka romantyków z klasykami*. Wr. 1963 BN I, 183. — T. KOSTKIEWICZOWA: Z problematyki gatunkowej polskiego poematu opisowego („Sofówka” i „Ziemiaństwo polskie”). *Styl i kompozycja. Konferencje teoretycznol. w Tor. i Ustroniu*. Wr. 1965. — S. TREUGUTT: Ody napoleońskie K.K. *Pam. Lit.* 1966 z. 1; przedr. w: *Geniusz wydziedziczony. Studia romantyczne i napoleońskie*. Wwa 1993. — A. WITKOWSKA: „Tysiąc wierszy o sadzeniu grochu”. *Studia z teorii i hist. poezji*. 2 (1970). — Z. ŻYDANOWICZ: *Pol. słownik biogr.* 15 (1970). — P. ŻBIKOWSKI: K.K. I. Poeta i obywatel. (1797–1814). Wr. 1972. — TENŻE: Ody napoleońskie K.K. jako panegiryk. *Prace Hum.* 1975 nr 4. — W. STUDENCKI: Przypomnienie walki piórowej klasyków z romantykami. *Przegl. Hum.* 1976 nr 2. — J. WILLAUME: K.K. w świetle nowszych badań. *Annales UMCS. Sectio F.* vol. 31 (1976). — L. HASS: Sekta farmazonii warszawskiej. Wwa 1980. — Z. LIBERA: Noc listopadowa w oczach K.K. i Maurycyego Mochnackiego. *Przegl. Hum.* 1980 nr 9/10; przedr. *Dziedzictwo powstania listopadowego w lit. pol.* Wwa 1986. — P. ŻBIKOWSKI: Koźmianowski paszkwil na powstanie listopadowe. *Pam. Lit.* 1981 z. 4. — R. PRZYBYLSKI: Klasycyzm, czyli prawdziwy koniec Królestwa Polskiego. Wwa 1983. — P. ŻBIKOWSKI: Kostium antyczny „Mowy Katona Cenzora” K.K. *Rzeczów* 1988. — T. KIZWALTER: Ludzie i idee Oświecenia w literaturze porozbiorowej. Wwa 1987. — P. ŻBIKOWSKI: K.K. Szkic do portretu. *Rzeczów* 1991. — TENŻE: „Ziemiaństwo polskie” K.K. jako poemat dydaktyczny. Próba tożsamości gatunkowej. *Pam. Lit.* 1991 z. 3. — Z. REJMAN: Spór o kształt epopei narodowej. Listy Z. Krańskiego do K.K. o poemacie „Stefan Czarniecki”. *Tamże*. 1993 z. 2. — J. WÓJCICKI: Horacy w twórczości K.K. *Messenger* 1993 nr 3/4 [z bibliogr. i tekstami]. — TENŻE: Jeszcze o Horacym w twórczości K.K. *Tamże* 1995 z. 5/6. — S. KUFEL: Ostatni na Parnasie. O K.K. *Od Koźmiana do Czernika*. *Rzeczów* 1992. — Z. SZELĄG: Przeciw balowemu serwilizmowi. Ustęp z dziejów okolicznościowej poezji politycznej I poł. XIX w. *Kieleckie Studia Filol.* 8 (1994). — M. MYCIELSKI: „Dwa stolki” Niemcewicza. O politycznej kompromitacji K.K. i nastrojach przedlistopadowych. *Pam. Lit.* 1995 z. 1. — P. ŻBIKOWSKI: K.K. (1771–1856). *Pisarze pol. Oświecenia*. T. 3. Wwa 1996 [z tekstami]. — M. MYCIELSKI: „O duchu publicznym” K.K. *Pam. Lit.* 1997 z. 1. P. ŻBIKOWSKI: Początkowa redakcja *Pieśni* I „Ziemiaństwa polskiego” K.K. W *krótkie pamiętniki. Prace ofiarowane prof. B. Zakrzewskiemu*. Wr. 1996. — B. CZWÓRNÓG-JADCZAK: Matuzalemiowie klasycyzmu. W kręgu literackich korespondencji K.K. i F. Wężyka. *Od Oświecenia do Romantyzmu*. *Rzeczów* 1997. — J. WÓJCICKI: „Dies irae”: K. – Wężyk – Deotyma. *Tamże*. — S. KUFEL: Nad „Ziemiaństwem polskim” K.K. Interpretacje i konteksty. Zielona Góra 2000. — P. ŻBIKOWSKI: Cztery redakcje *Pieśni* II „Ziemiaństwa polskiego” K.K. *Od średniowiecza ku współczesności*. Łódź 2000.

E.A.

KOŹMIAN Stanisław 1836–1922

Urodzony 7 maja 1836 w Piotrowicach w Lubelskiem; syn Andrzeja Edwarda i Teofili ze Skrzyńskich, wnuk Kajetana. Dzieciństwo spędził w

majątku matki, Dobrzechowie (pow. rzeszowski). Od 1852 mieszkał w Krakowie. Otrzymał staranne wykształcenie domowe, słuchał także wykładów na wydziale filozoficznym Uniwersytetu Jagiellońskiego. W 1854–55 przebywał w Paryżu. Uczęszczał na wykłady w Sorbonie i Collège de France, był w domu Adama Jerzego Czartoryskiego. Poznał wówczas bliżej Waleriana Kalinkę, Juliana Klaczkę, Juliusza Kossaka i Henryka Rodakowskiego, zaprzyjaźnił się ze Stanisławem Tarnowskim. Przez krótki czas studiował na uniwersytecie w Bonn. Po powrocie do kraju gospodarował od około 1857 w Dobrzechowie, następnie przeniósł się do Krakowa. Nawiązał w 1861 ścisłą współpracę z *Czasem*, w którym przez kilkadziesiąt lat zamieszczał programowe artykuły polityczne, recenzje teatralne, korespondencje. Został także korespondentem Biura Politycznego Hotelu Lambert. Od grudnia 1861 do marca 1862 przebywał w Paryżu i brał udział w naradach Biura, a w czasie powstania styczniowego reprezentował politykę Biura. W marcu 1863 uczestniczył w naradzie, na której zapadła decyzja o dyktaturze Mariana Langiewicza; od lipca kierował powstańczym biurem korespondencyjnym i prasowym w Galicji Zachodniej. W okresie zawieszania *Czasu* redagował *Chwilę* (od grudnia 1863 do kwietnia 1864), od kwietnia do listopada 1864 kierował redakcją *Czasu*. Artykuły tu zamieszczane spowodowały represje i od grudnia 1864 do lutego 1865 przebywał w krakowskim więzieniu. W 1866 należał do grona założycieli *Przeglądu Polskiego* i pisywał w nim z przerwami do roku 1914, prowadząc m.in. dział „Przegląd polityczny” oraz zamieszczając recenzje teatralne. Był współautorem ogłoszonego tu w 1869 głośnego pamfletu politycznego „TeKa Stańczyka”, wymierzonego przeciw zbrojnym ruchom wywoleńczym, oraz głównym filarem stronnictwa „stańczyków”. Od stycznia 1866 pełnił funkcję kierownika artystycznego teatru krakowskiego. Związał się wówczas z aktorką Antoniną Hoffmann. Jesienią 1868 wycofał się z teatru i zajął działalnością polityczną; w 1869–70 był posłem do Sejmu Krajowego i delegatem do Rady Państwa. W 1871 wrócił do teatru i do 1885 pełnił funkcję dyrektora, zajmując się także pracą reżyserską. Położył duże zasługi dla rozwoju sceny krakowskiej. W doborze repertuaru uwzględniał społeczną i narodową funkcję teatru. Jako pierwszy wprowadził na scenę polską „Konfederatów barskich” Adama Mickiewicza, liczne utwory Juliusza Słowackiego oraz komedie Aleksandra Fredry (którego propagował jako klasyka polskiej komedii), wśród nich wszystkie niegrywane dotąd utwory z drugiego okresu twórczości pisarza. Przynosił polskiemu teatrowi Szekspira, wystawiając wiele jego utworów po raz pierwszy w przekładach z oryginału (grywanych uprzednio w przeróbkach). Dbał też o dobór talentów aktorskich. Był

twórcą tzw. szkoły krakowskiej (teatralnej). Swoje poglądy na teatr publikował w szkicach i artykułach, ogłaszanych m.in. w *Afiszu Teatralnym*, który redagował w 1871–77. W 1871 założył komisję konkursową dla sztuk teatralnych. Po założeniu w 1873 we Lwowie Stowarzyszenia Wzajemnej Pomocy Artystów Sceny Polskiej poparł założenie filii w Krakowie oraz sam został członkiem Stowarzyszenia. W 1875–76 wysyłał do *Gazety Polskiej* korespondencje pt. „Listy o Galicji”. W 1883–85 pisywał do *Echa Muzycznego i Teatralnego*. W 1885–93 należał do komitetu sprawującego nadzór artystyczny nad teatrem. W 1895–97 był doradcą namiestnika Galicji i austriackiego premiera, Kazimierza Badeniego. W 1898 mieszkał w Wiedniu, w 1898–99 wydawał *Le Petit Journal de Vienne*. W czasie I wojny światowej został członkiem Lżby Panów. Po wojnie wrócił do Krakowa, tu zmarł 4 lipca 1922. Pochowany na Cmentarzu Rakowickim. Jesienią 1922 przeniesiony do grobowca rodzinnego w Dobrzechowie.

T W Ó R C Z O Ś Ć

1. Kilka słów o naszych stosunkach. Rzeszów 1861.

2. Kuzynka bez posagu. Fraszka dramatyczna w 1 a. Pozn. 1868 odb. z *Dzienia Pozn.* Wyd. nast. Wwa 1880. Przekł. czes. 1880.

3. Teka Stańczyka. [Listy i dialogi 1–20]. Kr. 1870 odb. z *Przegl. Pol.* Przedr. w poz. 13. Współautorzy: J. Szujski, S. Tarnowski, L. Wodzicki.

4. Gdzie przyszłość Polski? Kilka słów do rodaków z powodu stoletniej rocznicy pierwszego rozbioru Ojczyzny. Lw. 1872.

5. Ekerowa. Kr. 1874 odb. z *Afiszu Teatr.* Przedr. w poz. 18.

6. Przy studni. (Rozbiór komedii w 3 a. Alfreda de Musset pt. *On ne badine pas avec l'amour*, przełożonej na język polski przez Wł. Sabowskiego pod zmienionym tytułem: *Ostrożnie z ogniem*). Kr. 1874. Przedr. w poz. 18.

7. Feliks Benda, artysta dramatyczny i reżyser sceny krakowskiej. Życiorys. Kr. 1875 odb. z *Afiszu Teatr.* Przedr. w poz. 14 (pt. *Z dziejów teatru krakowskiego*), w poz. 18.

8. Program „Czasu”. Kr. 1878 odb. z *Czasu*.

9. Rzecz o roku 1863. T. 1–3. Kr. 1894–1895. Wyd. nast.: wyd. 2 t. 1–3. Kr. 1896; Wwa 1903. Przekł. niem. 1896.

10. „Wesele Figara” na przedstawieniu „Lysistraty” w Krakowie, czyli chłosta Nicponiów, Furfantów, Warchołów, Zmienników, Potwarców oraz wszelkiego rodzaju Obłudników, czyli o napaści w biały dzień na publicznej drodze. Kr. 1896.

11. Z rozwoju polskiego teatru – Antonina Hoffmann. Kr. 1898. Wyd. 2 Kr. 1901. Przedr. w poz. 18. Książka wyd. pod nazwiskiem Z. Przybylskiego, który był współautorem.

12. O działaniach i dziełach Bismarcka. Kr. 1902. Tu m.in.: Bismarck po zgonie. Przekł. niem. 1898.

13. Pisma polityczne. Kr. 1903.

Tu m.in.: Galicja i jej ludzie; Dwóch marszałków życiorysy: Jan hrabia Tarnowski z Dzikowa, Ludwik hrabia Wodzicki z Tyczyna.

14. Rzeczy teatralne. Kr. 1904. Część zawartych tu art. przedr. w poz. 18.

Tu m.in.: Aleksander Fredro; Dwie komedie Shakespeare'a; Z dziejów teatru krakowskiego; Ze starej gwardii.

15. Podróże i polityka. [T. 1–4]. Kr. 1905. Wyd. nast. t. 1–2. Kr. 1906.

Felietony i koresp. pisane do *Czasu i Przegl. Pol.*

16. Podczas wojny 1914 r. Wiedeń /1914/.

17. Polska pani z ostatniego okresu. Waleria z hr. Tarnowskich Franciszkowa hr. Mycielska 1830–1914. Kr. 1916.

Ponadto rozprawy, listy i przemówienia polityczne.

Wybory twórczości

18. Teatr. Wybór pism. T. 1–2. Wstęp i oprac. J. Got. Kr. 1959.

Przekłady i przeróbki

19. Gramatyka, czyli Kandydat do Rady Powiatowej. Krotofila w 1 a. Przerobił z francuskiego... Wyd. i wyst. Kr. 1868. Wyd. nast. Wwa [1892]. *Teatr Amatorski* 7.

Przeróbka franc. komedii E. Labiche'a i A. Jolly'ego [A. Leveau].

20. P.A.C. de Beaumarchais: Wesele Figara, czyli Szalony dzień. Komedja w 5 a. Wyst. Kr. 1871.

21. E. Augier: Syn Giboyera. Komedja w 5 a. Wyst. Kr. 1872.

22. W. Szekspir: Wiele hałasu o nic. Komedja w 5 a. Ułożona dla sceny krakowskiej przez... Wyst. Kr. 1872.

23. [Arystofanes]: Lysistrata, czyli Wojna i pokój. Komedja w 4 a. prozą podług Arystofanesa. Ułożył dla sceny krakowskiej... Wyd. i wyst. Kr. 1895. Wyd. nast. Lw. 1896.

24. G. Ventura de Raulica: Posłannictwo katolickiej niewiasty od początku chrześcijaństwa po nasze czasy. T. 1–2. Kr. 1903–1904.

Prace edytorskie

25. A.E. Koźmian: Listy. (–) (1829–1864). T. 1–3. Lw. 1894.

Koresp. i mater. znajdują się m.in. w Bibl. PAN w Kr., Ossol., Bibl. Jagiel.; niektóre listy ogł.: *Pam. Teatr.* 1978 nr 1/2 (m.in. do J.A. Fredry); *Galicja w powstaniu styczniowym*, Wr. 1980 (m.in. do A.E. Koźmiana).

OPRACOWANIA

NK 14 (1973); LP

Jubileusz „Czasu”. Kr. 1899. — T. BOY-ŻELEŃSKI: Znaszli ten kraj?... Wwa 1932 i wyd. nast. — *Księga pami. na dziewięćdziesięciolecie dzien. „Czas”*. Wwa 1938. — A. BAR: Teatr krakowski pod dyktando K. Lw. [1939]. — K. WYKA: „Jęka Stańczyka” na tle historii Galicji w l. 1849–1869. Wr. 1951. — J. GOT: Mickiewicz i Słowacki w teatrze krakowskim w l. 1865–1885. Wwa 1956. — TENŻE: Antonina Hoffmann i teatr krakowski jej czasów. Wwa 1958. — T. DREWŃOWSKI: Romans Stańczyka z Melpomeną. *Dialog* 1960 z. 4. — S. PAPÉE: Program artystyczny S.K. Teatr 1960 nr 18. — Z. JABŁOŃSKI, J. ZDRADA: *Pol. słownik biograf.* 15 (1970). — *Słownik biograf. teatru pol.* Wwa 1973. — T. TERLECKI: Twórca szkoły krakowskiej. W: *Rzecz teatralne*. Wwa 1984 [prwdr. 1961]. — J. MICHAŁIK: Szekspir Koźmiana? Rekonstrucja. *Od Shakespeare’a do Szekspira*. Gdańsk 1993.

W.A.-Sz.

KOŹMIAN Stanisław Egbert 1811–1885

Urodzony 21 kwietnia 1811 we Wronowie w Lubelskiem w zamożnej rodzinie ziemiańskiej; syn Jana i Wiktorii z Mikuliczów. Po śmierci ojca w 1818 wychowywał się pod opieką m.in. stryja Kajetana. W 1821–26 uczęszczał do szkół w Lublinie, w 1826–28 do liceum w Warszawie. Był kolegą Zygmunta Krasieńskiego i Konstantego Gaszyńskiego. Od 1828 studiował na wydziale prawa i administracji Uniwersytetu Warszawskiego. Debiutował w 1830 wierszami okolicznościowymi, m.in. na pożegnanie wyjeżdżającego z Warszawy Fryderyka Chopina. W tymże roku współpracował z *Pamiętnikiem dla Płci Pięknej* oraz *Pamiętnikiem Umiejętności Moralnych i Literatry*. Wziął udział w powstaniu listopadowym, uczestniczył w bitwie grochowskiej. Należał do redakcji *Dziennika Gwardii Honorowej*, pisał wówczas wiersze patriotyczne, jego „Śpiew wojenny” zdobył popularność jako piosenka obozowa. W styczniu 1831 Teatr Narodowy wystawił jego dramat okolicznościowy — „Śpieg”. W sierpniu tego roku przebywał dwa tygodnie w niewoli. Po upadku powstania emigrował przez Prusy do Brukseli, następnie do Paryża, gdzie prawdopodobnie poznał Adama Mickiewicza. W końcu 1832 jako ochotnik brał udział w oblężeniu przez Francuzów Antwerpii. W 1833 wyjechał do Anglii. Mieszkał początkowo w Birmingham, potem w Londynie. Odbywał częste podróże zagraniczne, zwiedził Francję, Niemcy, Szwajcarię i Włochy, także Irlandię i Szkocję. W 1835 odwiedził na wyspie Jersey Stanisława Worcella i Aleksandra Kazimierza Pułaskiego. Objął funkcję sekretarza

lorda Dudleya Stuarta i pomagał mu w pracach związanych z działalnością Towarzystwa Literackiego Przyjaciół Polski. Pisywał artykuły o sprawach polskich do czasopism angielskich, w londyńskim *The Athenaeum* w 1838 zamieścił ocenę „Pana Tadeusza”. Zbierał materiały do historii Polski i Anglii, utrzymywał kontakty z angielskim poetą, Tomaszem Moore’em. Pisywał także (pod krypt. **) korespondencje z Londynu do paryskiego *Dziennika Narodowego*, w 1841 po ukazaniu się angielskiego przekładu „Konrada Wallenroda” zamieścił tam uwagi na temat reakcji na poemat czytelników angielskich (nr 33). W 1845 przybył do Berlina, przebywał też krótko w Poznańskim. W tymże roku pomagał bratu, Janowi K., w redagowaniu *Przeglądu Poznańskiego*. Następnie zamieszkał w Heidelbergu. Odnawiał wówczas szkolną przyjaźń z Z. Krasieńskim, z którym odtąd prowadził bogatą korespondencję trwającą aż do śmierci poety. W ogłoszonym w 1846 wierszu „Do mistrzów słowa” apelował do A. Mickiewicza, Z. Krasieńskiego i Józefa Bohdana Zaleskiego o zabranie głosu na temat sytuacji politycznej Polski. W 1847 przebywał w Rzymie, gdzie stykał się często z Cyprianem Norwidem. W grudniu tego roku zamieścił w *Przeglądzie Poznańskim* pochlebną charakterystykę osoby i twórczości poety. W latach następnym kontakty ich uległy rozluźnieniu, ale jeszcze w 1849–51 wraz z bratem Janem czynił starania o wydanie w Poznaniu utworów Norwida. Po wybuchu rewolucji berlińskiej w 1848 przebywał w Poznańskim. Mianowany przez Komitet Narodowy agentem w Anglii, udał się do Londynu w celu uzyskania pożyczki dla sprawy polskiej. Jego starania jednak nie dały rezultatów. Opiekował się wówczas przybyłym do Londynu F. Chopinem. Uzyskawszy w 1849 pozwolenie na pobyt w Wielkopolsce, nabył w 1851 majątek Przylepki (pow. śremski). W 1853 ożenił się z Felicją Łempicką. Współredagował nadal *Przegląd Poznański*, od 1857 był jego właściwym redaktorem, do 1865 zamieszczał tu m.in. eseje polityczne, wspomnienia pośmiertne, wiersze. W 1857 został członkiem Poznańskiego Towarzystwa Przyjaciół Nauk i jego aktywnym działaczem (od 1875 pełnił funkcję prezesa). W 1865 zamieszczał (anonimowo) w *Gazecie Wielkiego Księstwa Poznańskiego* felietony pt. „Listy znad Orli”. Od 1867 mieszkał w Poznaniu. Od 1873 był członkiem Akademii Umiejętności. W 1875 został współwłaścicielem *Kuriera Poznańskiego*, pisywał tu do 1880. W dorobku literackim K. istotne miejsce zajmuje jego działalność przekładowa. Popularyzował w Polsce poezję angielską, tłumaczył dramaty Szekspira, zaopatrując je komentarzem filologicznym. Zmarł 23 kwietnia 1885 w Poznaniu.

TWÓRCZOŚĆ

1. Pożegnanie odjeżdżającego Chopina. Wiersz. Wwa 1830.

2. Wiersz do Henrietty Sontagowej. Wwa 1830.

3. Szpieg. Dramat. Wyst. Wwa 1831. Niedruk. Tyt. pierwotny: Tajny szpieg. Dramat w 3 a. Wyst. anonim.

4. Do mistrzów słowa. Wiersz. Paryż 1846. Wyd. nast.: wyd. 2 Paryż 1847; Pozn. 1849 (współwyd. z utworami [Z. Krasieńskiego]: Ostatni, Dzień dzisiejszy).

5. Mowa polska. [Wiersz]. Pozn. 1861 odb. z *Przegl. Pozn.* Przedr. w poz. 8 pt. Gorzkie żale. Podp.: S.K.

6. Anglia i Polska. T. 1–2. Pozn. 1862.

7. Legenda o drzewie Krzyża Ś. [Poemat]. Pozn. 1869 odb. z *Przegl. Pozn.*

8. Pisma wierszem i prozą. T. 1–2. Pozn. 1870–1872.

T. 1 m.in.: przekł. z poetów ang., m.in.: A. Tennyson: Enoch Arden (wyd. osob. Złoczów [1923]); T. 2 m.in.: Konrad Celtes (wyd. osob. Pozn. 1869).

9. Żywot i pisma Konstantego Gaszyńskiego. Pozn. 1872 odb. z *Rocz. Tow. Przyj. Nauk. Pozn.*

10. Karol Libelt. Pozn. [1876] odb. z *Rocz. Tow. Przyj. Nauk. Pozn.*

11. Podróż nad Renem i w Szwajcarii w 1846 roku odbyta. Pozn. 1877.

12. I z bliska, i z daleka. Poczest stu felietonów. Pozn. 1881.

Współautor: K. Morawska.

13. Podróż Aurelii Merici do Ziemi Świętej. Pozn. 1882.

14. Ślady historycznych wypadków polskich w „Zimowej powieści” i „Burzy” Szekspira. Pozn. 1882 odb. z *Rocz. Tow. Przyj. Nauk. Pozn.*

Przedr. wierszy: *Zbiór poetów pol.* 2 (1961).

Przekłady

15. W. Szekspir: Dzieła dramatyczne. T. 1–3. Pozn. 1866, 1869, 1877.

Tu: Sen nocny letniej; Król Jan; Król Ryszard II; Król Henryk IV.

16. W. Szekspir: Dzieła dramatyczne w skróceniu opowiedziane z przytoczeniem celniejszych ustępów. T. 1–3. Pozn. 1886–1887.

Tu m.in.: Król Henryk VI; Król Henryk VIII; Kupiec wenecki; Jak wam się podoba; Wieczór Trzech Króli albo co chcecie; Wszystko dobre, co się kończy dobrze; Uśmierzenie przekornej; Daremny trud miłości; Wiele hałasu o nic; Krotchwiła z pomyłek; Miarka za miarkę; Wesołe żony windsorskie; Powieść zimowa; Dwaj młodzieńcy z Werony; Burza; Tymon Ateńczyk; Troilus i Kressyda; Perykles, książę Tyru; Tytus Andronikus; Koriolan; Juliusz Cezar; Antoniusz i Kleopatra; Cymbelin; Król Lear; Makbet; Hamlet; Romeo i Julia; Otello.

Przekł. dokonane przez K. przedrukowywane były w wyd. zbiorowych dzieł Szekspira.

Ponadto tłum. m.in. następujących autorów: C. Bowles, R. Burns, G.G. Byron, T. Campbell, S.T. Coleridge, W. Cowper, G. Crabbe, E. Darwin, J.W. Goethe, W. Hayley, T. Moore, S. Rogers, F. Schiller, W. Scott, P.B. Shelley, R. Southey, A. Tennyson, J. Wolcot, W. Wordsworth.

Koresp. K., dziennik z 1835–1847, mater. biogr. i bibliogr. znajdują się w Bibl. PAN w Kr. Listy do J. Koźmiana ogl. i wstęp: Z. Jabłoński. *Rocz. Bibl. PAN w Kr.* 9 (1963); Listy od Z. Krasieńskiego ogl. w książkach: Listy Zygmunta Krasieńskiego do S.E.K. Wyd. i wstęp: L. Bernacki. Lw. 1912 odb. z *Pam. Lit.*; Z. Krasieński: Listy do Koźmianów. Oprac. i wstęp: Z. Sudolski. Wwa 1977 [tu także listy od A.E. Koźmiana]; Listy od K. Gaszyńskiego ogl. Z. Jabłoński. *Miscellanea z okresu romantyzmu.* Wr. 1956 *Arch. Lit.* 1.

OPRACOWANIA

NK 8 (1969), 9 (1972); LP

[K. MORAWSKA] N.: S.E.K. Kr. 1885 odb. z *Przegl. Pol.* — E. POREBOWICZ: S.K. i jego przekłady Szekspira. *Kłosa* 1885 nr 1039–1040. — M. MOTTY: Przechadzki po mieście Poznaniu. Cz. 1–5. Pozn. 1888–1891 i wyd. nast. — S. TARNOWSKI *Pam. Lit.* 1902. — [B. CHLEBOWSKI] *Wiek XIX. Sto lat myśli pol.* 6 (1911). — W. TARNAWSKI: O polskich przekładach dramatów Szekspira. Kr. 1914. — J. DĄBROWSKI: Anglofil Koźmian. W: Polacy w Anglii i o Anglii. Kr. 1962. — S. HELSZTYŃSKI: Szekspir w Polsce. W: W. Szekspir: Dzieła dramatyczne. T. 6. Wwa 1964. — Z. SUDOLSKI: Korespondencja Zygmunta Krasieńskiego. Wwa 1968. — S. KIENIEWICZ. *Pol. słownik biogr.* 15 (1970). — Z. SUDOLSKI: Norwid i Chopin w dzienniku K. *Mies. Lit.* 1970 nr 4. — R. GERBER: Studenci Uniwersytetu Warszawskiego. 1808–1831. Wr. 1977. — B. WYSOCKA. *Wielkopol. słownik biogr.* Wwa 1981. — *Biogramy uczonych pol.* Z. 2. Wr. 1984. — P. MATUSIK: Religia i naród. Życie i myśl Jana K. Pozn. 1998.

W.A.-Sz.

KRAIŃSKI Krzysztof
1556–1618

Urodzony 1556; syn Andrzeja herbu Jelita, dziedzica wsi Leszczowate (woj. przemyskie), i matki z domu Młodkowskiej. Posiadał rozległą erudycję, zwłaszcza teologiczną, jednak przebieg jego studiów jest nieznan. Prawdopodobnie już w 1584 został powołany na kaznodzieję zboru kalwińskiego w Lublinie. 14 lipca 1594 uczestniczył tam w synodzie. Wybrany wtedy na synod generalny do Torunia, brał w nim udział 21–26 sierpnia 1595. Wielokrotnie uczestniczył w zjazdach i synodach zboru: 17 czerwca 1596 w Lublinie, 15 października w Bełżycach, kiedy to na własną prośbę przeniesiony

OPRACOWANIA

NK 2 (1964), LP.

K. KOLBUSZEWSKI: Postylografia polska XVI i XVII w. Kr. 1921. — K. SZKADŁUBOWICZ: Kilka szczegółów z życia K.K. *Studia z dziejów kult. pol.* Wwa 1949. — Cztery broszury polemiczne z początku XVII w. Oprac. H. Górską, L. Szczucki, K. Wilczewska. Wwa 1958. — Janusz PELC: Teksty J. Kochanowskiego w kancjonalach staropolskich XVI i XVII w. *Odrodzenie i Ref. w Polsce* 8 (1963). — J. TAZBIR. *Pol. słownik biogr.* 15 (1970). — A. KAWECKA-GRY-CZOWA: Ariańskie oficyny wydawnicze Rodeckiego i Sternackiego. Wr. 1974. — J. TAZBIR: „Kopalnia najciekawszych szczegółów...” *Odrodzenie i Ref. w Polsce* 28 (1983) s. 195–229. — J.T. MACIUSZKO: Ewangelicka postylografia polska XVI–XVIII w. Wwa 1987 s. 163–186. — R. MAZURKIEWICZ: Postać św. Jana Chrzciciela w polemikach reformacyjnych. W: *Tradycja świętojańska w literaturze staropolskiej*. Kr. 1993. — J. TAZBIR: K.K. — postylograf kalwiński. W: *Reformacja w Polsce. Szkice o ludziach i doktrynie*. Wwa 1993. — J. JELIŃSKA: „Sarmacki” wizerunek szlachcica — ewangelika w „Postylli” K.K. Wwa 1995. — P. BUCHWALD-PELCOWA: Cenzura w dawnej Polsce. Wwa 1997.

I.T.

został do Opola Lubelskiego (osiadł tam w 1598 po synodzie lubelskim), we wrześniu 1598 w Ożarowie, gdzie wybrano go superintendentem Małopolski. Funkcję tę pełnił do końca 1600. W 1600–02 piastował urząd konseniora. W 1603 osiadł jako minister w Łaszczowie pod Tomaszowem Lubelskim, nieopodal swej posiadłości Hermanowice, którą następnego roku powiększył, przyłączając pobliskie Małkowice. Na synodzie lubelskim 31 maja 1603 zgłosił rezygnację z godności konseniora, by móc zająć się wyłącznie pracą literacką. Jednakże już w roku następnym obrano go seniorem dystryktów: bełskiego, wołyńskiego i kijowskiego. W 1613 był uczestnikiem konwokacji generalnej w Bełżycach; tamże przewodniczył synodowi generalnemu w 1617 i brał udział w synodzie prowincjonalnym (1618). W swych dziełach propagował utrzymanie ugody z luteranami i braćmi czeskimi, atakował zaś nieprzejednanie arian (zwłaszcza Szymona Budnego, Marcina Czechowica, Faustyna Socyna) oraz jezuitów (głównie Jakuba Wujka i Piotra Skargę). Żoną jego była Anna z Biegańskich. Zmarł 21 stycznia 1618 w Łaszczowie.

TWÓRCZOŚĆ

1. Katechizm z pieśniami Kościoła powszechnego apostołskiego... Kr. 1596 (tu m.in. kilka utworów J. Kochanowskiego). Wyd. nast.: Kr. 1599 (wg Estr. 1598); wyd. nowo oprac., poszerz. pt. *Katechizm z pieśniami i z modlitwami Kościoła powszechnego apostołskiego...*, wraz z: *Kancyonał albo pieśni duchowne z naukami i z modlitwami*. Raków 1603 druk. S. Sternacki; Raków 1609 druk. S. Sternacki; Raków 1622 druk. S. Sternacki (ed. niepewna); Raków 1624 druk. S. Sternacki. Dwie oryginalne koledy (*Chwały Pana Jezusa Krysta jako syna Bożego; Synu Boży, Panie wieczny*) przedr. *Koledy pol.* Red. J. Nowak-Dłużeński. T. 1. Wwa 1966.

Kancyonał objął koledy i pieśni znane już wcześniej.

2. Porządek nabożeństwa Kościoła powszechnego apostołskiego słowem Bożym zbudowanego na Jezusie Chrystusie... Tor. [właśc. Kr.] 1599 druk. A. Rodecki. Wyd. nast.: [Łaszczów] 1602 (ed. wątpliwa); wyd. 2 [Raków] 1614 [druk. S. Sternacki].

3. Dziennik, to jest modlitwy o krześcijańskie potrzeby... Wil. 1601 druk. J. Markowicz (wraz z: J. Chocimowskiego *Modlitwy krześcijańskie*) (wyd. zaginione). Wyd. nast.: wyd. 2 [Raków 1603 druk. S. Sternacki]; Wil. 1605. Książka do nabożeństwa.

4. Postylla Kościoła powszechnego apostołskiego... Cz. 1–3. [Łaszczów?] 1611; cz. 4–5. Raków [1617–1618] druk. S. Sternacki.

5. Dawid jezuicki z Belzebuba harfą. [Raków?] 1615 [druk. S. Sternacki?].

Dzieło polem. z „Harfą duchowną” Marcina Laterny.

KRAJEWSKI Michał Dymitr

1746–1817

Imię chrzestne: Tadeusz.

Urodzony 8 września 1746 w woj. ruskim w rodzinie szlacheckiej (herbu Jasińczyk). 22 lipca 1763 wstąpił do pijarów, przyjmując imię Dymitra od św. Michała (jako pisarz używał imienia Michał). Po odbyciu nowicjatu w Podolińcu (1763/64 – 1764/65) i złożeniu ślubów studiował retorykę (1765/66) i filozofię (1766/67 – 1767/68) w Seminarium Zakonnym w Międzyrzeczu Koreckim, po czym uczył w klasach niższych warszawskiego Collegium Regium, a od 1770 sprawował urząd podprefekta w konwiktie cywilnym. W tym czasie zachorował i od 1771 dla podratowania zdrowia przebywał poza zgromadzeniem. W 1773–75 pełnił obowiązki nauczyciela domowego u Tarnowskich, następnie — po rocznym pobyciu w klasztorze w Nowym Sączu — u Wodzickich (nauczyciel Stanisława i Karola). W 1777 wydał pierwszą swoją książkę — podręcznik pogładowego nauczania początkowego. Pod koniec 1782, poróżniwszy się z ojcem wychowanków, wrócił do Collegium Regium w Warszawie, by w r. 1783/85 podjąć obowiązki prefekta w Collegium Nobilium, ale od 1784/85 był tylko prywatnym gubernierem („dyrektorem”) kształcących się w Collegium paniczki (Antoniego Grabińskiego, Jana Stanisława Krajewskiego, Józefa Bielińskiego). Jego wydana na początku 1784 powieść edukacyjna, „Podolanka wychowana w stanie natury”, wywołała głośną polemikę i odniosła niezwykły wtedy sukces wydawniczy (siedem wydań w ciągu roku).

237

Za targowicy i insurekcji, a zapewne i wcześniej, pisał wiersze patriotyczne. Od 1788 miał probostwo w Białaczowie Stanisława Małachowskiego, referendarza wielkiego koronnego. W tym czasie otrzymał prezenty na dzięką opatowską, ale jej objęciu przez K. sprzeciwiły się władze targowickie. W 1793 uzyskał za dyspensą rzymską zwolnienie od ślubów zakonnych i osiadł na probostwie w Końskich Małachowskich. W 1792 i 1794 ogłaszał w prasie warszawskiej wiersze patriotyczne. Po rozbiorach uczył przez pewien czas dzieci swego kolatora, Stanisława Małachowskiego, wojewodzica sieradzkiego. Pisał dla jego rodziny wiersze okolicznościowe, a dla teatru dworskiego — utwory sceniczne, które sam reżyserował. Sztuki jego pióra wystawiał również teatr Bielińskich w Kozłowie (1795), a komedia „Stary w zalotach” trafiła na scenę warszawskiego Teatru Narodowego (1806). W 1809 przeniósł się do Warszawy i włączył do prac Towarzystwa Przyjaciół Nauk w dziedzinie historii; 5 kwietnia 1812 został powołany na członka przybranego Towarzystwa. Po 1812 wrócił do Końskich, prowadził tam teatr amatorski, którego dochody przeznaczał na cele filantropijne; w 1814 zorganizował obchody rocznicy śmierci księcia Józefa Poniatowskiego. Zajmował się historią, pisał broszury o tematyce społecznej i politycznej (w większości niedruk.). Zmarł 15 lipca 1817 w Końskich.

T W Ó R C Z O Ś Ć

1. Gry nauk dla dzieci służące do ułatwienia ich edukacji, przez które łatwo nauczyć się mogą: poznawania liter, sylabizowania, czytania w polskim i francuskim języku, formowania charakteru pisania, języków ze zwyczaj, historii, geografii i początków arytmetyki. Kr. 1777 (anonim.).

2. Pochwała Stanisława Hieronima Konarskiego. Wwa 1783. Wyd. 2 b.m. 1809. Wyd. 1 anonim.

3. Szpital głupich, z angielskiego na francuski, a z tego na polski język przełożony. Wwa 1783 (anonim.).

Wg W. Walsh: Aesculapius or the Hospital of fools.

4. Podolanka wychowana w stanie natury życie i przypadki swoje opisująca. Wwa 1784 (anonim., cztery wyd.). Wyd. nast.: Lw. 1784 (trzy wyd.), Wwa 1992 (oprac. i wstęp I. Łossowska).

Wg H.J. Dulairens: Imicre ou la fille de la nature.

Do wyd. lwowskich dołączone przedr. 3 publikacji wywołanych przez Podolankę: a) polemizujący z tezami powieści, przypisany ostatecznie autorstwu F.N. Golańskiego: List Sandomierzanki do Podolanki (Kr. 1784); b) broniącej Podolanki (bez zrozumienia jej tezy) przed Sandomierzanką: Opis męża Podolanki na List Sandomierzanki (Wwa 1784), wg supozycji Estreichera, B. Gubrynowicza i I. Łossowskiej autorstwa Krajewskiego; c) zarzucający autorowi plagiat, przypisywany F. Siarczyńskiemu: List Paryżanki do Podolanki, czyli oryginał do kopii (Wwa 1784).

5. List Podolanki wychowanej w stanie natury do swojej przyjaciółki. B.m. 1784 (anonim.).

Odpowiedź autora Sandomierzance i „mężowi Podolanki”, wraz z wyparciem się autorstwa jego listu. W odpowiedzi na to ukazał się: List Paryżanki, oraz próbujący załagodzić spór: Dialog czyli rozmowa Podolanki z jej mężem. Dzieło ostatnie. Wwa 1784 [właśc. 1785] (wg supozycji B. Gubrynowicza i I. Łossowskiej autorstwa Krajewskiego). Dalszym echem sporu o Podolankę były powieści: M. Ossuchowski: Wychowanie natury (Supraśl 1785) i P.K. Brzostowski: Wieśniaczka (Wwa 1786).

6. Wojciech Zdarzyński życie i przypadki swoje opisujący. Wwa 1785 (anonim., dwa wyd.). Wyd. nast.: Supraśl 1787, pt. Podróż lunatyka po miesiącu; Wwa 1998 (oprac. i wstęp I. Łossowskiej). Obszerne fragm. przedr. J. Jackl. W: *Wokół „Doświadczynskiego”*. *Antologia romansu i powieści*. Wwa 1969. Przekł. niem. 1794.

7. Pani Podczaszyna. Tom II Przypadków Wojciecha Zdarzyńskiego. Wwa 1786 (anonim.). Wyd. 2 oprac. i wstęp I. Łossowska. Wwa 1991.

8. Historia Stefana na Czarny Czarnieckiego, wojewody kijowskiego, hetmana polnego koronnego. Wwa 1787. Wyd. nast.: wyd. T. Mostowski w: *Życia sławnych Polaków*. T. 2. Wwa 1805 *Wybór Pisarzy Pol.* 10; wyd. F.S. Dmochowski w: *Żywoty sławnych Polaków*. T. 4. Radom 1830 *Bibl. Nar.* Oddz. 3; wyd. J.N. Bobrowicz w: *Życia sławnych Polaków*. T. 4. Lipsk 1837; Wwa 1845; wyd. J.K. Turowski. Kr. 1859 *Bibl. Pol.* 45–46.

9. Leszek Biały książę Polski, syn Kazimierza Sprawiedliwego. W 12 księgach. T. 1. Wwa 1789. Wyd. nast.: T. 1–2. Wwa 1791–1792; Kr. 1806; Sanok 1856.

Prospekt dzieła wyd. K.W. Wójcicki w: *Arch. dom.* Wwa 1856.

10. Wiersz obywatelski z okazji listu Igielströma do ministra wojennego, w którym odwołuje się do Boga i dobrej sprawy monarchini swojej. B.m. [1794], toż: *Gaz. Wolna Warsz.* 1794 nr 6 i *Gaz. Nar. Wil.* 1794 nr 6 (anonim.). Przedr.: *Poezja powstania kościuszkowskiego*. Wyd. J. Nowak-Dłużewski. Kielce 1946; *Postępowa poezja pol. schyłku Rzeczypospolitej Szlacheckiej*. Wyd. W. Wiewiórowa. Wr. 1956; *Pisarze pol. Oświecenia 2* (1994).

11. Rozprawa o przyczynach ciemnoty niektórych osób duchownego stanu niższego i o ciemnocie ludu wiejskiego. Kr. 1816 (anonim.).

12. Dzieje panowania Jana Kazimierza od r. 1656 do jego abdykacji w r. 1668. Z rkpsu wyd. M. Baliński. Wwa 1846.

Jest to cz. 2 rozpr. K., rkps cz. 1 przesłany przez autora w 1814 Tow. Przyj. Nauk zaginął.

Wiersz z *Gaz. Nar. i Obcej* 1792 nr 4 podp. X.K.S.P. [Falsz, co Gazeta Narodowa głosi...] przedr. *Pisarze pol. Oświecenia*, jw. i *Wiersze polityczne Sejmu Czteroletniego*. Cz. 2 1790–92. Wwa 2000.

Nadto utwory w rkpsach i niezachowane (np. wyst. w 1806 w Warszawie komedia *Stary w założach*). Także w rkpsach zachowało się parę listów K.; list do S. Staszica z 1817 ogł. A. Kraushar w: *Towarzystwo Warszawskie Przyjaciół Nauk*. T. 4. Kr. 1902.

OPRACOWANIA

NK 5 (1867), 6/2 (1972); LP

J. BARTOSZEWICZ: Ks. M.D.K. *Tyg. Ilustr.* 1864 t. 1. — S. SOBIESKI: Ks. M.D.K. jako pedagog. *Wiek* 1883 dod. do nr 55, 61. — P. CHMIEŁOWSKI: *Enc. uzb.* 6 (1903). — B. GUBRYNOWICZ: Romans w Polsce za czasów Stanisława Augusta. Lw. 1904. — K. WOJCIECHOWSKI: Utopia i satyra w ks. K. „Wojciechu Zdarzyńskim” a Swifta „Podróże Guliwera”. *Ram. Lit.* 1907. — TENŻE: Pierwsze naśladownictwo „Nowej Heloizy” w romansie polskim. (Ks. K. „Pani Podczaszyna”). *Rozpr. AU Wyzd. Filol.* 44 (1908). — M. SZYKOWSKI: Myśl Jana Jakuba Rousseau w Polsce XVIII w. Kr. 1913. — K. WOJCIECHOWSKI: Historia powieści w Polsce. Lw. 1925. — Z. MARESCH: Polskie prawykonanie polemiki literackiej, czyli spór o „Podolanek wychowaną w stanie natury”. *Zesz. Nauk UW*. S. A nr 17 (1959). — Z. SINKO: Powieść angielska osiemnastego wieku a powieść polska l. 1764–1830. Wwa 1961. — J. PIETRKIEWICZ: K. Warsaw on the Moon. *The Slavonic and East European Review* 1962 nr 95; wersja pol.: K. Warszawa na księżycu. W: *Literatura polska w perspektywie europejskiej*. Wwa 1986. — M. JASIŃSKA: Narrator w powieści przedromantycznej 1776–1831. Wwa 1965. — K. SPORNY: D.M.K. — prekursor wychowania przedszkolnego. *Zesz. Nauk UL*. S. I. 40 (1965). — Z. SINKO: Powieść zachodnioeuropejska w kulturze literackiej polskiego Oświecenia. Wr. 1968. — E. RABOWICZ: *Pol. słownik biogr.* 15 (1970). — M. KINOWSKA: Udział nauczycieli Collegium Nobilium w życiu umysłowym polskiego Oświecenia. *Studia i Mater: z Dziejów Nauki Pol.* S. A z. 15 (1980). — K. SPORNY: Myśl pedagogiczna Rousseau na gruncie polskim w okresie Komisji Edukacji Narodowej na przykładzie twórczości pedagogicznej D.M.K. Zarys monograficzny. Wwa 1980 *Rozpr.* [W. — F. STOPNIAK. *Słownik pol. teologów katol.* 2 (1982). — I. ŁOSSOWSKA: Kopczyński czy K.? Sprawa niepewnego autorstwa. *Rocz. Tow. Lit. im. A. Mickiewicza* 19 (1984) [wyd. 1985]. — S. TOMASZEWSKI: Motywy miejskie w romansie stanisławowskim. *Prace Polon.* 41 (1985). — Z. SINKO: Le roman polonais à l'âge des lumières dans le contexte européen. *Les Lumières en Pologne et en Hongrie*. Budapest 1988. — E. SARNOWSKA-TEMERIUŚ, T. KOSTKIEWICZOWA: Krytyka literacka w Polsce XVI i XVII w. oraz w epoce Oświecenia. Wr. 1990. — S. GRACIOTTI: *Od Renesansu do Oświecenia*. T. 2. Wwa 1991. — I. ŁOSSOWSKA: Rola M.D.K. w edukacji obywatelskiej polskiego Oświecenia. *Wkład pijarów do nauki i kultury w Polsce XVII-XIX w.* Wwa 1993. — T. KOSTKIEWICZOWA: Wokół „Zdarzyńskiego”. Osiemnastowieczne świadectwa lektury powieści D.M.K. W: *Oświecenie — próg naszej świadomości*. Wwa 1994. — I. ŁOSSOWSKA: M.D.K. (1746–1817). *Pisarze pol. Oświecenia* 2 (1994) [z tekstami]. — Z. SINKO: [Rec. wyd. Podolanki]. *Wiek Oświecenia* 11(1995). — I. ŁOSSOWSKA: Bohaterowie literaccy w polskiej powieści fabularnej okresu przełomu 1800–1830. *Między Oświeceniem i Romantyzmem*. Wwa 1997. — TAŻ.: Russoizm w polskiej powieści oświeceniowej.

„Pani podczaszyna” M.D.K. *Wśród pisarzy Oświecenia*. Bydg. 1997. — Z. REJMAN: W stronę prywatności. Z problemów polskiej powieści początku XIX w. *Między Oświeceniem i Romantyzmem*. Wwa 1997. — TAŻ.: *Dzieci natury. Le Siècle de Rousseau et sa postérité*. Wwa 1998. — Z. GOLINSKI: [Rec. wyd. Zdarzyńskiego]. *Wiek Oświecenia* 15 (1999).

E.A.

Z KRAKOWA MATEUSZ

zob. MATEUSZ Z KRAKOWA

KRAKOWOWA Paulina
1813–1882

Urodzona 29 czerwca 1813 w Warszawie w zamożnej rodzinie mieszczańskiej; córka Szymona Radziejewskiego i Ewy z Sielskich. Początkowo uczęszczała na pensję pani Jouffier, następnie od 1826 do szkoły Anny Eitnerówny. Kontynuowała naukę w domu pod kierunkiem ojca, zwłaszcza w zakresie historii i literatury polskiej. Po śmierci ojca w 1831 pracowała jako guwernantka w domach ziemiańskich. W 1837 wyszła za mąż za Ludwika Krakowa, urzędnika. W 1838 założyła — pierwsze w Polsce — wyłącznie kobiece wydawnictwo zbiorowe pt. *Pierwiosnek* (redagowała je do 1843), w którym debutowały m.in. Narczyza Żmichowska i Paulina Wilkońska. K. ogłosiła tu obok utworów oryginalnych także przekłady, m.in. z Georga Gordona Byrona, Wiktora Hugo i Alfonsa Lamartine’a. Utwory literackie drukowała także w innych czasopiśmie, m.i. w noworoczniku *Niezapominajki* 1838–39, *Wizerunki i Roztrząsania Naukowe* 1839. W 1843–44 wspólnie z Walentyną Trojanowską wydawała czasopismo *Zorza. Dziennik młodemu wiekowi poświęcony*. W 1849–79 prowadziła pensję żeńską, która zdobyła uznanie ze względu na wysoki poziom nauczania i walory wychowawcze. K. wyklądała tu literaturę polską. W czasie powstania styczniowego działała w kobiecej Radzie Głównej Opiekuńczej, której celem była pomoc dla rodzin poległych i uwięzionych powstańców. W 1880–81 ogłaszała powiastki w *Wieczorach Rodzinnych*. Zmarła 16 lutego 1882 w Warszawie; pochowana na Cmentarzu Powązkowskim. Po śmierci ogłoszono konkurs jej imienia na powieść dla młodzieży.

T W Ó R C Z O Ś Ć

1. Pamiętniki młodej sieroty. Wwa 1839. Sześć wyd. do 1906. Przekł. czes. 1895.
2. Powieści starego wędrowca. [Opowiadania]. Wwa 1839.
3. Rozmowy matki z dziećmi. Wwa 1841. Pięć wyd. do 1869.

4. Branka tatarska. *Pierwiosnek. Noworocznik na r. 1842*. Wwa 1842 s. 3–57. Wyd. osob. zmien. pt. Branka tatarska. Powieść dla młodzieży. Wwa 1880. Wyd. nast. m.in.: wyd. [4] nowe Wwa 1921. Przekł. ros. 1843.

5. Niespodzianka. Zbiór powiastek dla pilnych dzieci. Wwa 1844. Dziesięć wyd. do 1898.

6. Wspomnienia wygnanki. [Powieść]. Wwa 1845. Siedem wyd. do 1906.

7. Obrazy i obrazki Warszawy. Wwa 1848.

8. Wieczory domowe. Zbiór zabawek, opisów i powiastek dla nauki i rozrywki dobrych dzieci zebrała... Wwa 1848. Sześć wyd. do 1894.

9. Proza i poezja polska wybrana i zastosowana do użytku młodzieży żeńskiej. Cz. 1. Wwa 1860.

10. Powiastki prawdziwe dla dzieci. Wwa 1882.

11. Powieści z dziejów naszych. [Opowiadania]. Wwa 1882.

Przekłady

12. J. Mercier: Kampanela. Koleje życia sieroty. Wwa 1880.

OPRACOWANIA

NK 8 (1969), 9 (1973); LP

A. SZYC. *Album biograf. zasłużonych Polaków i Polek w XIX. T. 1*. Wwa 1901. — [A. GOLDBERG] A.G. *Wielka enc. powsz. ilustr.* 40 (1907). — M. STRASZEWSKA: *Czasopisma literackie w Królestwie Polskim w l. 1832–1848*. Cz. 1–2. Wr. 1953–1959. — I. LEWAŃSKA. *Pol. słownik biograf.* 15 (1970). — TAŻ.: PK. W: *Literatura dla dzieci i młodzieży do roku 1864*. Wwa 1973. — S. SZENIC: *Cmentarz Powązkowski*. [Cz. 2]: 1851–1890. Wwa 1982. — O. GUSTAWSKI: *Pani Paulina. Życie Wtzy* 1984 nr 46.

W.A.-Sz.

KRASICKI Ignacy 1735–1801

Urodzony 3 lutego 1735 w Dubiecku koło Sanoka (woj. ruskie), w zubożałej rodzinie wywodzącej się od Siecińskich; syn Jana, kasztelana chełmskiego (zm. 1751), i Anny ze Strzechowskich. Wychowywał się w domu rodzinnym, od 1741 u matki chrześniej Teofili z Wąpowskich Podoskiej, następnie u ciotki Anny z Krasickich Sapieżyń, pobierając wraz z młodymi Sapiehami nauki początkowe. W 1743–50 kształcił się (do retoryki włącznie) w kolegium jezuickim we Lwowie, a od kwietnia 1751 do 1754 w Seminarium Misjonarskim Św. Krzyża w Warszawie. Po jego ukończeniu został kanonikiem kijowskim (lipiec 1754), w styczniu 1757 — kanonikiem, we wrześniu — proboszczem przemyskim. 2 lutego 1759 w Brzozowie otrzymał święcenia kapłańskie i 15 lutego uzyskał koadiutorię opactwa wąchockie-

go. W sierpniu pojechał na koszt Franciszka Salezego Potockiego w dopełniającą edukacji podróż do Rzymu, gdzie w hospicjum polskim przy kościele Św. Stanisława pełnił funkcję prowizora. Do kraju powrócił w lecie 1761; w drugiej połowie 1762 w towarzystwie Ignacego Cetnera przebywał w Warszawie w roli agenta politycznego F.S. Potockiego. Po śmierci Augusta III (5 października 1763) został sekretarzem interrexa, prymasa Władysława Łubieńskiego, i przebywał stale w Warszawie. Od końca lat pięćdziesiątych był w literackim salonie Barbary Sanguszkowej, pisywał okolicznościowe wiersze, zbliżył się do Stanisława Augusta Poniatowskiego. Po elekcji (7 września 1764) został kapelanem króla. Debiutował w druku kazaniem wygłoszonym podczas koronacji („Diariusz Sejmu Coronationis”). Również w 1764 opracował z inicjatywy Stanisława Augusta plan wydawniczy *Monitora* 1765 i po podjęciu jego emisji (21 marca) prowadził redakcję pisma do 1767. Zamieścił tam ponad 110 artykułów własnego pióra (głównie przeróbek z francuskiej wersji angielskiego *Spektatora*). W tym czasie (grudzień 1764) otrzymał lwowską kustodię katedralną i wybrano go na prezydenta Trybunału Małopolskiego. Przebywał wówczas w Lublinie (11 lutego – 30 marca) i we Lwowie (15 kwietnia – 20 grudnia). We wrześniu tego roku otrzymał z prezenzji Karola Sapiehy probostwo infulackie w Kodniu, w lipcu z nadania króla — probostwo w Mościskach, a w listopadzie — godność dziekana kolegiaty w Stanisławowie. Po powrocie do Warszawy współpracował na życzenie króla z Franciszkiem Bohomolcem przy przygotowywaniu repertuaru do powstałej w jesieni 1765 publicznej sceny polskiej. Jesienią 1766 przy poparciu Stanisława Augusta został kanonikiem (3 października) i biskupem koadiutorem warmińskim (14 października) z tytułem biskupa uranopolitańskiego, a po śmierci Stanisława Grabowskiego (15 grudnia) — biskupem warmińskim z tytułem księcia sambijskiego i godnością senatora (konsekrowany w Warszawie 28 grudnia). 8 maja 1767 odznaczony został Orderem Św. Stanisława, Orderem Św. Krzyża i Orderem Św. Jana Jerozolimskiego. Okres konfederacji barskiej — by uniknąć oficjalnego zaangażowania się po którejś z walczących stron — spędził na Warmii (od kwietnia 1768) i za granicą (marzec–październik 1769). Na początku 1772 przebywał w Gdańsku, demonstrując swą lojalność wobec Stanisława Augusta. Wcześniej przesłał do redakcji *Monitora* blok swych niewykorzystanych dotychczas artykułów, które wypełniły cały rocznik 1772. Po zaborze Warmii przez Prusy (wrzesień 1772) K. został poddany pruski i odtąd przebywał często na pruskim dworze (grudzień 1772 – luty 1773, zima 1773/74, 1775/76, 1776/77, 1780/1781 i 1782) w Berlinie, Poczdamie i Rheinsbergu; z Fryderykiem II i jego następcą spo-

tykał się nadto w Elblągu, Królewcu i podczas manewrów wojsk pruskich w Mokrem koło Grudziądza. W sierpniu 1773 odbył krótką podróż do Białegostoku. W 1774 dla załatwienia spraw rodzinnych jeździł do Małopolski, zatrzymując się po drodze w Warszawie; uczestniczył wówczas w królewskich obiadach czwartkowych, na których prezentował fragmenty „Myszeidy”. W tym roku odznaczony został Orderem Orła Białego. W 1774–77 *Zabawy Przyjemne i Pożyteczne* ogłosiły parę jego wierszy (1774–1775). W Warszawie przebywał ponownie jesienią 1775. W 1780 (kwiecień — lipiec) zabiegał na dworze warszawskim o sukcesję prymasostwa po Antonim Ostrowskim. Od króla K. otrzymał na imieniny medal wybity na jego cześć. Od lipca do listopada 1782 przebywał w Warszawie i Małopolsce. Latem 1789 prowadził w Warszawie pertraktacje o uzyskanie biskupstwa krakowskiego. W czasie wojny 1792 przebywał na kuracji w Baden, a od września do wiosny 1793 — u rodziny w Małopolsce. 24 lutego tego roku powołany został na członka Berlińskiej Akademii Kunstzów i Nauk Technicznych. W lipcu pojechał na kurację do Wiednia, skąd przez Warszawę wrócił do Heilsberga (Lidzbark). 26 lutego 1795 otrzymał od Fryderyka Wilhelma II nominację na arcybiskupstwo gnieźnieńskie, zatwierdzone następnie 22 grudnia przez Watykan. Ingres do kościoła metropolitalnego w Gnieźnie odbył 7 kwietnia 1796. Od lata 1795 przebywał przeważnie w Skierniewicach i Berlinie, rzadziej w Łowiczu i Warszawie. Latem 1795 i 1797 leczył się w Karlsbadzie. W maju 1798 składał w Królewcu homagium Fryderykowi Wilhelmowi III i został odznaczony Orderem Czerwonego Orła. Od lipca 1798 do marca 1799 wydawał w Poznaniu czasopismo literacko-moralne *Co tydzień*, które zapelniał własnymi utworami (podp. X.A.G.). Od 1799 współpracował z Franciszkiem Ksawerym Dmochowskim przy przygotowaniu zbiorowej edycji swoich pism, porządkował rękopisy i inedita. W 1800 przyczynił się do powstania warszawskiego Towarzystwa Przyjaciół Nauk. Od połowy listopada 1800 leczył się w Berlinie. Zmarł 14 marca 1801 w Berlinie; pochowany 16 marca tamże w podziemiach kościoła św. Jadwigi (konsekrowanego przez K. w 1773). 17 marca 1829 — dzięki staraniom Towarzystwa Przyjaciół Nauk — ciało K. przeniesiono do kaplicy Teodora Potockiego w katedrze gnieźnieńskiej.

T W Ó R C Z O Ś Ć

1. Hymn do miłości ojczyzny: *Zabawy Przyjemne i Pożyteczne* 1774 t. 10 cz. 2 i wyd. osob. Wwa 1774. Wyd. nast.: w prwdr. i wyd. nast. poz. 2 (jako strofa pieśni IX ww. 33–40); pt. Hymn. Święta miłości kochanej ojczyzny. Dla Gwardii Narodowej

(z muzyką J. Elsnera). Wwa 1831; przedr. fototyp. wg wyd. osob. z 1774. W: *Ulotna poezja patriotyczna Oświecenia (1774–1797)*. Wr. 1977.

Liczne przedr. w wyd. hist. lit., wypisach, antologiach.

Przekł.: ang. M. Moore-Coleman. *The Polish Land*. N.York 1943; T.M. Filip[owicz], A.M. Michael. *Polish Antology*. London 1944. — franc. L. Lemaître: *Invocation à la patrie*. Paris 1831 (muzyka W. Sowińskiego); Boyer-Nioche. *La Pologne Littraire. Traductions et imitations en vers*. Paris 1839. — łac. K. Drzewiecki. *Wyd. Pam. Lit.* 1934 s. 144; F. Leśniewski w: *Lyrica, elegiae et epigrammata selectiora*. Lw. 1790. — ros. A. Argo. *Polskaja poezija*. Moskwa 1963. — węgier. L. Kálnoky. *Lengyel költők antológiája*. Budapest 1969.

2. Myszeis. Powst. 1774. Wyd. pt. Myszeidos pieśni 10. Wwa 1775. Wyd. nast.: Wwa 1778; Wwa 1780; Wil. 1801; w poz. 37 t. 1 (pt. Myszeis) i osob. Wwa 1802; w poz. 38 t. 1 — poz. 40 t. 1; Wil. 1817; w poz. 41 t. 1 — poz. 44 t. 1 i osob. Pozn. 1830; Wil. 1830; w poz. 45, poz. 46 t. 1, poz. 47 t. 2; Lw. 1875 *Bibl. Mrówki* 38; w poz. 48 t. 1; Wwa 1878 [właśc. 1879]; w poz. 49 t. 2, poz. 50 t. 2 i osob. Kr. 1882; Złoczów 1900 *Bibl. Powusz.* 286; w poz. 51; wyd. i wstęp oprac. K. Król. Wwa 1908 *Wybór Pisarzy Pol. i Obcych dla Domu i Szkoły* 16 i wyd. nast.; wyd. oprac. H. Galle. Wwa 1913 *Książki dla Wszystkich* 569; Pozn. 1922 *Bibl. Arcydieł Lit.* 12; wyd. i wstęp oprac. W. Bruchnalski. Lw. 1922 (z ilustr. P. Norblina); wyd. oprac. S. Vrtel-Wierczyński. Wwa [1924] *Wielka Bibl.* 105; w poz. 55 t. 1; wyd. oprac. M. Klimowicz. Wwa 1954 (z ilustr. M. Berezowskiej); wyd. i wstęp oprac. M. Klimowicz. Wr. 1954 *Nasza Bibl.* i wyd. nast., toż wstęp oprac. J. Sokolski. Wr. 1986; w poz. 58 t. 1; wyd. i wstęp oprac. J. Maślanka. Wr. 1982 *BN I* 244; wyd. i wstęp oprac. W. Puszc. Wwa 1985 (razem z poz. 6 i 16); w poz. 63; poz. 65 — poz. 66.

Liczne przedr. fragm. w wyd. hist. lit., wypisach, antologiach i w wyd. wyboru pism K.

Mater. do Myszeidy ogł. L. Bernacki. *Spr. Zakładu Nar. im. Ossol.* 1909 i odb. Lw. 1910 oraz *Pam. Lit.* 1933.

Przekł.: czes. S. Ronay. *Ydesk Listy* 1815 (pieśni 1–8); E. Sojka w wyd. zbior. przekł. czes. — franc. J. B. Dubois. [Berlin] 1778; J. B. Lavoisier. Wil. 1817 (z równoległym tekstem pol.). — niem. Wwa 1790; W. Tagendhold. Wil. 1830 (pieśni 1–2, z równoległym tekstem pol.). — ros. A. Argo, w wyd. zbior. przekł. ros.

3. Mikołaja Doświadczynskiego przypadki. Powst. 1774/75. Wyd. pt. Mikołaja Doświadczynskiego przypadki przez niego samego opisane, na 3 księgi rozdzielone. Wwa 1776. Wyd. nast.: Wwa [właśc. Lipsk] 1776; Lw. 1778 (wyd. „korsarskie”); Wwa 1779; Wwa 1801; w poz. 38 t. 5; poz. 43 t. 5; poz. 45; poz. 47 t. 5; Sanok 1855 *Bibl. Pol.* 18–19; w poz. 48 t. 3; poz. 50 t. 3 i odb. Kr. 1883; w poz. 51 (skrót.); Złoczów b.r. *Bibl. Pol.* 476–478; wyd. skrót. oprac. K. Król. Wwa 1910 *Wybór Pisarzy Pol. i Obcych dla Domu i Szkoły* 22 i wyd. nast.; wyd. z autografu i wstęp oprac. B. Gubrynowicz. Kr. 1921 *BN I*, 41, toż:

wyd. 4 zmien. wyd. i wstęp oprac. J. Krzyżanowski. Wr. 1948, toż: wyd. 6 zmien. wyd. i wstęp oprac. M. Klimowicz. Wr. 1973 i wyd. nast.; Wwa 1936 *Bibl. Klejnotów Lit. Pol.* 7; wyd. i wstęp oprac. S. Adamczewski. Wwa 1947 *Bibl. Pisarzy Pol. i Obcych* 12 i wyd. nast.; wyd. oprac. Z. Skwarczyński. Wwa 1951 *Bibl. Pisarzy Pol. i Obcych* 56; wyd. skróc. i wstęp oprac. I. Maciejewska. Wr. 1953 *Nasza Bibl.*, toż: wyd. 2 oprac. R. Wołoszyński. Wr. 1954; w poz. 55 t. 3.

Przedr. fragm. w wyd. wyboru pism K. i w niektórych antologiach.

Mater. do Doświadczyńskiego ogl.: A.M. Kurpiel. *Pam. Lit.* 1904; P. Mączewski. W: „Mikołaja Doświadczyńskiego przypadki”. Szkic literacki. *Tamże*.

Przekł.: ang. T. Hoisington. Illinois 1992. – franc. J.B. Lavoisier. Paris 1818. – niem. Wwa 1776. – ros. (skróc.): J. Krotowska, w wyd. zbior. przekł. ros. – włoś.: L. Marinelli. Roma 1997.

4. Mędrzec. Komedia w 3 a. Powst. ok. 1776–1777. Wyd. w poz. 43 t. 18 (8). Wyd. nast.: Pozn. 1841 (red. zmien. w 5 a., wyd. błędnie pod nazwiskiem J. Wybickiego); w poz. 48 t. 2, poz. 50 t. 5.

5. Bajki i przypowieści na 4 części podzielone. Powst. 1776–1778. Wyd. Wwa 1779. Wyd. nast.: Wwa 1800; w poz. 37 t. 2, poz. 38 t. 2 i odb. pt. Bajki i przypowieści, tudzież Bajki nowe dla użytku dzieci. Wwa 1804 (odtąd druk łącznie z Bajkami nowymi powst. 1779–1800, zebranymi w zbiór w poz. 38); Wwa 1805; Wwa 1806; Wwa 1808; w poz. 39 t. 2, poz. 40 t. 2; oraz m.in.: w poz. 41 t. 2–poz. 43 t. 2, poz. 45, poz. 46, poz. 47 t. 1; Sanok 1856 *Bibl. Pol.* 83; pt. Bajki. Wwa 1863 (z ilustr. J. Müncheimera); Wwa 1868 (z ilustr. W. Gersona); Lw. 1874 *Bibl. Mrówki* 33 i wyd. nast.; w poz. 48 t. 1; Petersburg. 1879 (z drzeworytami B. Zaleskiego i K. Pilatego), toż przedr. anastatyczny. Wwa 1985; w poz. 49 t. 1; w poz. 50 t. 1 i odb. Kr. 1882, toż Kr. 1883; pt. Bajki. Wydanie kompletne. Wwa 1891 [właśc. 1892] i wyd. nast.; Złoczów 1895 *Bibl. Powsz.* 148; w poz. 51 (tu: Bajki wybrane); wyd. i wstęp oprac. A.M. Kurpiel. Brody 1904 *Bibl. Arcydział Pol. i Obcych Pisarzy* 22; wyd. S. Vrtel-Wierczyński. Wwa 1924 *Wielka Bibl.* 87, toż wyd. nast. Wwa [1931]; Wwa 1935 *Bibl. Klejnotów Lit. Pol.* 3 (z poz. 15); w poz. 52 (tu wybór), poz. 53; Wwa 1947; w poz. 54 (tu wybór); Wwa 1951 (wybór i wstęp oprac. Z. Libera, ilustr. J. Skarżyński); Wwa 1951 i wyd. nast. (wybrał i wyd. oprac. F. Przytułski, wstęp K. Kuliczowska, ilustr. M. Szancer); w poz. 55 t. 1; wyd. i wstęp oprac. R. Wołoszyński. Wr. 1956 *Nasza Bibl.*, wyd. 2 wstęp oprac. J. Sokalski. Wr. 1989; wyd. i wstęp oprac. Z. Libera. Wwa 1970 i wyd. nast.; wyd. i wstęp oprac. Z. Goliński. Wr. 1975 *BN I*, 220; wyd. fotoofs. prwdr. i autografów „Bajek i przypowieści” oprac. Z. Goliński. Wr. 1976; w poz. 58 t. 1; w poz. 60 (wybór); w poz. 62 – poz. 65; Rzeszów 1989 (z poz. 16); Wr. 1997 *Nar. Bibl. Lektur Szk.* (razem z poz. 6 i 16); Wybór bajek. Wr. 1997.

Przedr. poszczególnych bajek w wyd. hist. lit., wypisach i antologiach.

Mater. do „Bajek i przypowieści” ogl. L. Bernacki. *Pam. Lit.* 1933.

Przekł.: ang. (wyborów) P. Sobolewski: *Poets and Poetry of Poland*. Chicago 1881 i wyd. nast.; M. Moore-Coleman: *Wayside Willow, and Antology of Prose and Verse*. 1945; G.T. Kapolka. *The Polish Review* (Nowy Jork) 32 (1987) nr 3. – czes. (wyborów) A.J. Puchmajer: *Nové básně*. Praha 1798 i wyd. nast.; J. Kollár: *Čítanka aneb kniha k'čtání ve škole*. Praha 1825 i wyd. nast.; F.M. Vrána: *Kytice z K. bajek*. Praha 1877 i wyd. nast.; E. Sojka, w wyd. zbior. przekł. czes. – franc. (wyborów) I.B.M. de Vienne: *Fables polonaises*. Paris 1828; L. Gravin: *Fables*. Kalisz 1830; E. Trimail: *Fables*. Pozn. 1834; Boyer-Nioche: *La Pologne Littéraire. Traductions et imitations en vers*. Paris 1839; Leclère et Rolliant: *W. S. Jachowicz, I.K. Fables choisies*. Wwa 1860; B. Norblin: *Fables polonaises imites de K.* Paris 1879; A.L. [Lubińska] w: *Fables et poésies polonaises*. Paris 1885. – lac. Paedagogus Agricola [J. Marquart]. Wwa 1796, przedr. G. Ehrenberg w: *Wykład bajek K. z tekstem tychże*. Kr. 1871. – niem. J. Marquart. Wwa 1796; J. Olech. *Das Preussische Archiv* 1798 (27 bajek); H. Nitschmann. *Der Polnische Parnass*. Leipzig 1875 (wybór); A. Loewenfeld. Chrzanów 1913. – ros. (wyboru) w *Wyd. zbior. Przekł. ros.*, 12 bajek przedr. *Polskaja poezija*. T. 1. Moskwa 1963. – serb. (wyboru) M. Jovanović. *Basne*. Beograd 1971. – ukraiń. (wyboru) M. Godovaneć. *Bajki zarubieźnich bajkariv*. Kyjiv 1793. – węgier. (wyboru) A. Bardócz. Napkelet 1939. – włoś. (wyboru) D. Ciampoli: *Gemme straniere*. Rocca S. Casciano 1889 i wyd. nast.; E. Lo Gatto: *Antologia delle letterature straniere*. Firenze 1946–1947 (tłum. G. Maver).

6. Monachomachia czyli wojna mnichów. [Lipsk 1778]. Wyd. nast.: [Lw.] 1778; b.m.r.; [Lw.] 1778 [właśc. 1779]; [Wwa] 1797; w poz. 37 t. 1; Wil. 1802; w poz. 38 t. 1–poz. 40 t. 1; Wwa 1816; w poz. 41 t. 1–poz. 43 t. 1, poz. 44–45, poz. 46 t. 1, poz. 47 t. 2; Lw. 1878 (z poz. 16); w poz. 48 t. 1, poz. 49 t. 1, poz. 50 t. 2 i osob. Kr. 1882 (z poz. 16); w poz. 51; Złoczów 1900 *Bibl. Powsz.* 285 (z poz. 16); wyd. i wstęp oprac. Z. Gąsiorowska. Wwa 1921 *Pisarze Pol. i Obcy* 3 (z poz. 16); Kr. 1922 (z ilustr. Z. Stryjeńskiej); wyd. S. Vrtel-Wierczyński. Wwa 1924 *Wielka bibl.* 102 (z poz. 16); w poz. 54; wyd. i wstęp oprac. W. Kubacki. Wwa 1951 *Bibl. Pisarzy Pol. i Obcych* 60 (z poz. 16); wyd. T. Mikulski. Wwa 1954 (z ilustr. A. Uniechowskiego); w poz. 55 t. 1; wyd. i wstęp oprac. J. Gawalkiewicz. Wr. 1955 *Nasza Bibl.*, wyd. 2 wstęp oprac. J. Sokalski. Wr. 1987; wyd. i wstęp oprac. Z. Goliński. Wr. 1969 *BN I*, 197 (z poz. 16) i wyd. nast.; wyd. fotoofs. prwdr. z autografu oprac. Z. Goliński. Wr. 1976; w poz. 58 t. 1; wyd. i wstęp oprac. J. Snopek. Wwa 1988 *KiW* (z poz. 16); w poz. 63–64; Wr. 1997 *Nar. Bibl. Lektur Szk.* (z poz. 5, 15 i 16); w poz. 65–66.

Mater. do „Monachomachii” ogl. A.M. Kurpiel. *Pam. Lit.* 1906.

Przekł.: ang. J.vBorn [W. Krasieński]. Edynburg 1852. – czes. E. Sojka, w wyd. zbior. przekł. czes. – niem. K. Boskamp Lasopolski (?). Hamburg 1782; wyd. H. K. Ecker u. Eckhofen. – ros. M. Pawłowa, w wyd. zbior. przekł. ros.

7. Pan Podstoli. Cz. I: Pan Podstoli na 3 księgi podzielony. Wwa 1778. Wyd. nast.: Wwa [właśc. Lw.] 1778 (wyd. „korsarskie”); Wwa 1784.

Cz. 2: Pan Podstoli. Cz. II. Wwa 1784 (dwa wyd.).

Cz. 1–3 w poz. 38 t. 4. Wyd. nast.: Wwa 1803; w poz. 39 t. 4, poz. 41 t. 4, poz. 42 t. 4; Wr. 1825; oraz m.in. w poz. 43 t. 4, poz. 45, poz. 47 t. 4; wyd. K.J. Turowski. Kr. 1860 *Bibl. Pol.*; Petersb. 1861; w poz. 48 t. 2, poz. 49 t. 3, poz. 50 t. 4 i osob. Kr. 1883; Lw. 1908 *Bibl. Powsz.* 653–658; wyd. i wstęp oprac. J. Krzyżanowski. Kr. 1927 *BN I*, 101; w poz. 55 t. 3 (cz. 1), poz. 58 t. 1; wyd. i wstęp oprac. K. Stasiewicz. Olsztyn 1994.

Przekł.: chorw. A. Veber-Tkalčević. T. 1–3. Zagreb 1848 [właśc. 1850]. – niem. J. R. Migula. Wwa 1779 (cz. 1).

8. Historia. Powst. 1776–1779. Wyd. pt. Historia na 2 księgi podzielona. Wwa 1779. Wyd. nast.: w poz. 38 t. 5, poz. 39 t. 5, poz. 41 t. 5, poz. 42 t. 5, poz. 43 t. 5, poz. 45, poz. 47 t. 5, poz. 48 t. 3, poz. 50 t. 3 i osob. Kr. 1883; wyd. i wstęp oprac. J. Ziomek. Wwa 1951 *Bibl. Pisarzy Pol. i Obcych* 63; w poz. 55 t. 4 (wg autografu pt. Historia. Ks. 1–3); wyd. i wstęp oprac. M. Klimowicz. Wwa 1956.

Przekł.: franc. J.B. Lavoisier. Paris 1817. – niem. J. B***n [J. Breyne]. Berlin 1785, wyd. J. Bernoulli. – ros. G. Zielnickij. Kaługa 1794.

9. Satyryk. Komedia w 5 a. (nieukończona). Powst. ok. 1778–1779. Wyd. i wstęp oprac. R. Wołoszyński. *Miscellanea z doby Oświecenia*. Wr. 1960 *Arch. Lit.* 5.

10. Solenizant. Komedia w 3 a. Powst. ok. 1778–1779. Wyd. Wwa 1780 (pod allonimem: Michał Mowiński). Wyd. nast.: w poz. 43 t. 17 (7), poz. 48 t. 2, poz. 50 t. 5, poz. 56.

11. Frant. Komedia w 3 a. Powst. ok. 1779. Wyd. w poz. 43 t. 17 (7). Wyd. nast. w: poz. 48 t. 2, poz. 50 t. 5.

12. Krosienka. Komedia w 3 a. Powst. ok. 1779. Wyd. w poz. 43 t. 18 (8). Wyd. nast.: w poz. 48 t. 2, poz. 50 t. 5, poz. 56.
Toż pod tyt.: Po modnemu.

13. Łgarz. Komedia w 3 a. Powst. ok. 1779. Wyst. Wwa 1780. Wyd. Wwa 1780 (pod allonimem: Michał Mowiński). Wyd. nast.: w poz. 43 t. 17 (7), poz. 48 t. 2, poz. 50 t. 5.

14. Statysta. Komedia w 3 a. Powst. ok. 1779. Wyst. Wwa 1780. Wyd. Wwa 1780 (pod allonimem: Michał Mowiński). Wyd. nast.: w poz. 43 t. 17 (7), poz. 48 t. 2, poz. 50 t. 5, poz. 56.

15. Satyry. Cz. 1–2. Powst. 1778–1784. Cz. 1 (12 satyr) wyd. Wwa 1779 (dwa wyd.). Wyd. nast.: [Wwa ok. 1794]; [Łowicz] 1800. Kilka przedr. w poz. 21 oraz w ulotnych drukach straganowych z XVIII w.

Cz. 2 (9 satyr): Małżeństwo, wyd. w poz. 21 (wyd. 1 i 3); Człowiek i zwierz, w poz. 23; 8 satyr (bez Podróży), w poz. 25.

Wyd. nast. cz. 1–2: w poz. 37 t. 2–poz. 43 t. 2, poz. 45, poz. 46, poz. 47 t. 1; wyd. A. Matuszewski. Wwa 1863 (z drzeworytami); Lw. 1877 *Bibl. Mrówki* 47 i wyd. nast.; w poz. 48 t. 1; w poz. 50 t. 1 i osob. Kr. 1882, poz. 15; Złoczów 1901 *Bibl. Powsz.* 344–345 (z poz. 22); wyd. i wstęp oprac. L. Bernacki. Lw. 1908 (z poz. 22); Wwa 1910 *Bibl. Uniw. Lud. i Młodzieży Szk.* 154 (z poz. 22) i wyd. nast.; oraz m.in. wyd. S. Vrtel-Wierczyński. Wwa [1924] *Wielka Bibl.* 10, toż wyd. 2 oprac. R. Skulski. Wwa 1929; wyd. tenże Wwa 1928 *Bibl. Szk.* 19; Wwa 1935 *Bibl. Klejnotów Lit. Pol.* 3 (z poz. 5); wybór oprac. F. Przyłubski, wstęp J. Kott. Wwa 1952 (z ilustr. M. Szancera), wyd. 2 Wwa 1988; w poz. 55 t. 2; wybór, wstęp i oprac. Z. Goliński. Wr. 1954 *Nasza Bibl.* (z poz. 22), wyd. 2 wstęp oprac. J. Sokolski. Wr. 1990; wyd. i wstęp oprac. Z. Goliński. Wr. 1958 *BN I*, 169 (z poz. 22), wyd. 2 zmien. (wstęp J.T. Pokrzywniak) Wr. 1988 i nast.; w poz. 58 t. 2, poz. 60 (wybór); Wwa 1986; Wwa 1988; w poz. 62–64; Wr. 1997 *Nar. Bibl. Lektur Szk.* (z poz. 5 i 6); w poz. 65.

Liczne przedr. poszczególnych satyr w wydawn. hist. lit., wypisach i antologiach.

Mater. do „Satyr” ogł. Z. Goliński. *Miscellanea z doby Oświecenia*, 5. Wr. 1978 *Arch. Lit.* 22.

Przekł.: czes. (kilku satyr): E. Sojka, w wyd. zbior. przekł. czes. – niem. (wybranych satyr) *Polnische Bibliothek* 1788 nr 6–7; J. Olech. *Das Preussische Archiv* 1790; [D. Jenisch]. *Neue Deutsche Monatsschrift* 1795 t. 1 i 2 (podp. J. i J-n-s-h); *Berlinisches Archiv der Zeit uibre Geschmacks* 1796, 1797, 1799. – ros. (wyboru) w wyd. zbior. przekł. ros. – węgier. *(Żony modne)* G. Radó. *Lengyel költök antológiája*. Budapest 1969.

16. Antymonachomachia w 6 pieśniach. Powst. 1779–1780. Wyd. [Wwa 1780]. Wyd. nast.: [Lw. ok. 1780]; Wil. 1801; w poz. 37 t. 1, poz. 44 t. 1, poz. 45–46, poz. 47 t. 2; Lw. 1887 (z poz. 6); w poz. 48 t. 1, poz. 49 t. 2, poz. 50 t. 2 i odb. Kr. 1882 (z poz. 6); Złoczów 1900 *Bibl. Powsz.* 285 (z poz. 6); wyd. Z. Gąsiorowska. Wwa 1921 *Pisarze Pol. i Obcy* 3 (z poz. 6); wyd. S. Vrtel-Wierczyński. Wwa 1924 *Wielka Bibl.* 102 (z poz. 6); w poz. 54; wyd. i wstęp oprac. W. Kubacki. Wwa 1951 *Bibl. Pisarzy Pol. i Obcych* 60 (z poz. 6); w poz. 55 t. 1; wyd. i wstęp oprac. Z. Goliński. Wr. 1969 *BN I*, 197 (z poz. 6), toż wyd. 2 Wr. 1977; w poz. 58 t. 1; Wwa 1988 (z poz. 6); w poz. 66.
Mater. do „Antymonachomachii” ogł. Z. Goliński. *Miscellanea z doby Oświecenia*, 5. Wr. 1978 *Arch. Lit.* 22.

17. Pieniacz. Komedia w 5 a. Powst. 1779–1780. Wyd. w poz. 43 t. 18 (8). Wyd. nast.: w poz. 48 t. 2, poz. 50 t. 5, poz. 56.

18. Wojna chocimska. Wwa 1780. Wyd. nast.: [Wil. 1801]; w poz. 37 t. 1–poz. 43 t. 1 i osob. Wwa 1829, poz. 44–poz. 46, poz. 47 t. 2, poz. 48 t. 1; Lw. 1879 *Bibl. Mrówki* 78; w poz. 49 t. 2, poz. 50 t. 2 i osob. Kr. 1882, poz. 58 t. 1, poz. 66.

Przekł. niem.: F.*y. *Preussisches Magazin zum Unterrichts u. Vergnügen* 1783 (Królewiec–Lipsk) z. 2, wyd. L. von Baczeko.

19. Zygmunt August Tragedia. Akt 2 scena 7 i 8. Powst. 1780. Tekst włączony do utworu J. Wybickiego: Zygmunt August. Tragedia oryginalna w 5 a. Wwa 1779 [właśc. 1783]; toż wyd. 2 Wwa 1787. Wyd. z autografu L. Bernacki. *Studia staropol.* Kr. 1928 i odb. Kr. 1927; wyd. nast. oprac. Z. Goliński. *Miscellanea z doby Oświecenia*, 5. Wr. 1978 *Arch. Lit.* 22.

20. Zbiór potrzebniejszych wiadomości porządkiem abecadła ułożonych. T. 1–2. Wwa 1781[–1783]. Red. pierwszą dzieła ukończono w 1777, uzupeł. do wyd. dokonali różni autorzy, głównie K.H. Szembek. Wyd. 2 (z uzupeł. przez K. egz. interfoliowanego) oprac. A. Jakubowski w poz. 43 t. 11–16 (1–6). Wyd. nast.: w poz. 48 t. 4 (wybór); Wwa 1979 (druk anastatyczny z wyd. 1).

21. Opisanie podróży z Warszawy do Biłgoraja w liście do Jaśnie Oświeconego Książęcia JMci Stanisława Poniatowskiego. Wwa 1782. Wyd. nast.: [Wwa] 1782; Grodno 1783; w poz. 25 (pt. Podróż z Warszawy), poz. 27 (pt. Wyjazd z Warszawy), w poz. 37 t. 2 (Wiersze z prozą) — poz. 43 t. 2, poz. 45, poz. 46, poz. 47 t. 1 – poz. 50 t. 1 i odb. Wiersze z prozą i Wiersze różne. Kr. 1882, poz. 53, poz. 55 t. 2, poz. 58 t. 2.

Przekł. niem.: Fn. [J.G. Fülleborn]. *Der Breslauerische Erzähler* 1800 nr 52.

22. Listy (osiem listów). Powst. 1780–1783. Prwdr. trzech listów w drukach ulot. [Wwa 1780]: Do ... Stanisława Poniatowskiego objeżdżającego Polskę (przedr. w poz. 23 i 25, tu pt. Podróż pańska); Autor „Podstolego” do JMci Pana Rotkiewicza (przedr. w poz. 23 i 25); Autor „Podstolego” do JMci Pana Lucińskiego... (przedr. *Spór rymotwórci między chwalcami miodu i wina...*, Wwa 1780; w wyd. grodzieńskim poz. 21 i w poz. 23). Prwdr. listu O obowiązkach obywatela w poz. 23 (przedr. w poz. 25). Prwdr. listu Do ks. Naruszewicza w poz. 25. Prwdr. trzech listów Do króla, Do Krzysztofa Szembeka, Do Pawła w poz. 27. Wyd. całego zbioru w poz. 37 t. 2. Wyd. nast.: w poz. 38 t. 2 – poz. 43 t. 2, poz. 45, poz. 46, poz. 47 t. 1 – poz. 50 t. 1 i osob. Kr. 1883, poz. 51; *Złoców 1901 Bibl. Powsz.* 344–345 (z poz. 15); wyd. L. Bernacki. Lw. 1908 (z poz. 15); Wwa 1910 *Bibl. Uniu. Lud. i Młodzieży Szł.* 154 (z poz. 15); w poz. 55 t. 2; wyd. Z. Goliński. Wr. 1954 *Nasza Bibl.* (wybór, z poz. 15), wyd. 2 oprac. J. Sokolski. Wr. 1990; wyd. i wstęp Z. Goliński. Wr. 1958 *BNI*, 169 (z poz. 15), wyd. 2 zmien. (wstęp J.T. Pokrzywniak). Wr. 1986 i Wr. 1988; w poz. 58 t. 2, poz. 60 (wybór), poz. 61, poz. 63.

23. Przydatek do opisanja podróży do Biłgoraja, w którym znajdują się następujące wiersze: Satyra (Człowiek i zwierz); O obowiązkach oby-

watela. Do mego brata; Do mojego worka; Czerwony złoty; Laur; Do pana Antoniego; Do pana Wojciecha; Do pana Jędrzeja; Do JO. Książęcia Stanisława Poniatowskiego objeżdżającego Polskę; Autor „Podstolego” do pana Rotkiewicza; Autor „Podstolego” do pana Lucińskiego. Wwa 1783 (wyd. nieautoryzowane, prwdr. paru wierszy w *Zabawach Przyjemnych i Pożytecznych* 1775–1776, w poz. 15, 21, 22). Wyd. nast. w poz. 37 t. 2 (Satyrach, Listach, Wierszach różnych) i nast.

24. Krasicki, Biskup Warmiński Potockiemu, Wojewodzie Ruskemu. B.m. [1786]. Wyd. nast., pt. Do wojewody, w poz. 37 t. 2; poz. 43 t. 2, poz. 45, poz. 46, poz. 47 t. 1 – poz. 50 t. 1, poz. 58 t. 1, poz. 61, poz. 63.

25. Wiersze X.B.W. Wwa 1784. Wyd. nast. w poz. 37 t. 2 (w: Satyrach, Listach, Wierszach z prozą, Wierszach różnych) i nast.

26. Kopia listu Książęcia JMci B.W. do przyjaciela swego w Grodnie mieszkającego. [Wwa 1784]. Wyd. nast., pt. Do J.B., w poz. 37 t. 2 (w: Wierszach z prozą) – poz. 43 t. 2, poz. 45, poz. 46, poz. 47 t. 1 – poz. 50 t. 1, poz. 58 t. 2, poz. 62–poz. 63.

27. Listy i pisma różne X.B.W. T. 1. Wwa 1786; t. 2. Wwa 1788 (wyd. nieautoryzowane). Wyd. nast. w poz. 37 t. 2 (w: Wierszach z prozą, Listach, Bajkach nowych, Wierszach różnych) i nast. oraz w poz. 38 t. 6 (w: Powieściach wschodnich) i nast.

Prwdr. wierszy Pocięcha i Do Boga i Do Boga ulotnym: Do przyjaciela znajdującego się w Helzbergu 20 sierpnia 1787. [Wwa 1787].

Przekł.: niem. *Polnische Bibliothek* 1787–1788, *Der Breslauerische Erzähler* 1801–1803, *Der Polnische Parnass*. Gdańsk 1860 i nast. – ros. w wyd. zbior. przekł. ros.

28. Pieśń na dzień 3 maja roku 1792. [Wwa 1792]. Wyd. nast.: w poz. 37 t. 2 (pt. Hymn na rocznicę 3 maja) – poz. 43 t. 2, poz. 45 – poz. 46, poz. 47 t. 1 – poz. 50 t. 1, poz. 55 t. 2, poz. 58 t. 1, poz. 62 – poz. 63.

29. [J. Macpherson]: Pieśni Osjana syna Fingala, z angielskiego tłumaczone na francuski język, a z francuskiego na polski przez... Powst. 1778–1780, 1793. Wyd. [Lw. 1793]. Pieśń Selmy. Tłum. 1796–1798. Wyd. *Co tydzień* 1799 nr 7. Całość wyd. w poz. 37 t. 1. Wyd. nast.: w poz. 38 t. 1 – poz. 43 t. 1, poz. 44–46, poz. 47 t. 2, poz. 48 t. 1, poz. 49 t. 2, poz. 50 t. 2 i osob. Kr. 1882, poz. 58 t. 1, poz. 66.

Mater. do „Fingala” ogł. Z. Goliński. *Miscellanea z doby Oświecenia*, 5 Wr. 1978 *Arch. Lit.* 22.

30. Kalendarz obywatelski przez X.B.W. Wwa 1794, toż Lw. 1794. Wyd. nast.: w poz. 38 t. 7, poz. 39 t. 7, poz. 41 t. 7 – poz. 43 t. 7, poz. 45, poz. 47 t. 10, poz. 48 t. 4; Wwa 1987 (przedr. z wyd. 1). Przekł. franc.: *Calendrier historique de la Cour de Pologne ... avec calendrier civique...* Wwa [1794]. Wyd. osob. cz. 2: *Calendrier civique...* B.m. 1794.

31. Powieść prawdziwa o narożnej kamienicy w Kukorowcach. Wwa 1794. Wyd. nast.: wyd. 2 zmien., pt. Prawdziwa powieść o kamienicy narożnej w Kukorowcach, przez Mistrza Błażeja Bakalarza tamże. *Co tydzień* 1798 nr 26; przedr. z niewielkimi zmianami w poz. 38 t. 6, poz. 39 t. 6, poz. 41 t. 6 – poz. 43 t. 6, poz. 45, poz. 47 t. 6, poz. 48 t. 3; wyd. W. Korotyński. Wwa 1918 (wg prwdr.); wyd. zmien. Wwa 1918 *Bibl. Uniu. Lud. i Młodzieży Szk.* 198; w poz. 55 t. 4 (wg prwdr.); red. druga z odmianami tekstu i reprodukcją autografu wyd. i wstęp oprac. J. Obłąk. *Studia Warmińskie* 1971, toż: wyd. nast. ze wstępem K. Stasiewicz. Olsztyn 1991 *Bibl. Olsztyńska* 18; Wwa 1987 (wg prwdr.).

Przekł. niem.: T. Mundt. Stuttgart 1840.

32. Kazania (z 1764 – ok. 1800). Wwa 1819. Wyd. nast.: w poz. 43 t. 16 (6), poz. 48 t. 6. (Pierwsze znane kazanie K. z 1756, wyd. G. Trześniewski: Ozdoba i obrona ukraińskich krajów..., t. 2, Berdyczów 1765).

33. Rozmowy zmarłych. *Co tydzień* 1798–1794 (nieukończone). Całość wyd.: w poz. 38 t. 7, poz. 39 t. 7, poz. 41 t. 7–43 t. 7, poz. 45, 50 t. 5; wyd. i wstęp oprac. Z. Libera. Wwa 1986 *Mała Bibl. Literary Pol.*

34. Uwagi. *Fragm. Co tydzień* 1798 nr 2, 16, 17, 19, 21, 25, 1799 nr 5, 8, 9. Całość w poz. 38 t. 6 – poz. 39 t. 6, poz. 41 t. 6, 43 t. 6, poz. 45 t. 6, poz. 47 t. 6, poz. 48 t. 2; wyd. i wstęp oprac. Z. Libera. Wwa 1997.

35. Listy o ogrodach. *Nowuy Pam.* Warsz. 1801 t. 2–4. Wyd. nast.: w poz. 38 t. 5, poz. 39 t. 5, poz. 41 t. 5 – poz. 43 t. 5, poz. 45, poz. 47 t. 5, poz. 48 t. 6.

36. Dopelnienia herbarza K. Niesieckiego wykorzystane przez J.N. Bobrowicza przy wyd.: Herbarz polski Kaspra Niesieckiego. Powiększony dodatkami późniejszych autorów, rękopismów, dowodów urzędowych. T. 1–10. Lipsk 1839–1845.

Ponadto listy pasterskie.

Znaczny wybór art. K. z *Monitora* oprac.: R. Kaleta w poz. 55 t. 3; E. Aleksandrowska w: „Monitor” 1765–1785. Wybór. Wr. BN I, 226; J. Rudnicka w: I. K. o języku ojczystym, teatrze i edukacji. Wybór z „Monitora” (1765–1772). Olsztyn 1995. Przekł. niem. z 1765–66 w: *Monitor aus das Jahr 1765–1766*. Wwa 1766–67 (tłum. G. Nikisch).

Wydania zbiorowe

37. Dzieła poetyckie. T. 1–2. (Wyd. oprac. F.K. Dmochowski i poprzedził: Mową na obchód pamiętki I.K.). Wwa 1802. (W t. 2 zebrane po raz pierwszy Bajki nowe, Wiersze różne, Wiersze z prozą).

38. Dzieła. Edycja nowa i zupełna przez F. Dmochowskiego. T. 1–10. Wwa 1803–1804 (W t. 3

O rymotwórstwie i rymotwórcach; w t. 6 zebrane po raz pierwszy Powieści wschodnie, Roboty i dni Hezjoda, Uwagi; w t. 7: Rozmowy zmarłych, Lucjan; w t. 8–9 Życia zacnych mężów z Plutarcha; w t. 10 Życia zacnych mężów na wzór Plutarcha).

39. Dzieła. Edycja nowa i zupełna przez F. Dmochowskiego. T. 1–10. Wwa 1803–1804. [właśc. 1809–1810] (zawartość jak w poz. 38).

40. Dzieła. Edycja nowa i zupełna przez F. Dmochowskiego. T. 1–2. Wwa 1812 (zawartość jak w poz. 37).

41. Dzieła wierszem i prozą. Edycja nowa sporządzona przez Wileńskie Towarzystwo Typograficzne. T. 1–10. Wil. 1819. Wyd. nast. (tyt.): Wil. 1851 (wyd. A. Zawadzki, zawartość jak w poz. 38).

42. Dzieła. Nowe i zupełne wydanie. Z popieraniem autora. T. 1–10. Wr. 1824 (wyd. W.B. Korn, zawartość jak w poz. 38).

43. Dzieła. Pierwsze zupełne wydanie. T. 1–18. Wwa 1829–1833 (wyd. N. Glücksberg); zawartość t. 1–10 jw. poz. 38, w t. 11 (1) – 18 (8): Dzieła (Dopelnienia) w żadnym z dotychczasowych wydań nie zawarte, a po większej części z własnoręcznych po śmierci autora pozostałych rękopisów wyjęte (oprac. A. Jakubowski). (W t. 18 m.in. kilka niedruk. wierszy i bajek, wyimki z *Co tydzień*).

44. Dzieła poetyckie. Wyd. E. Raczyński. T. 1. Pozn. 1830. (Zawartość jak w poz. 37 t. 1).

45. Dzieła. Dziesięć tomów w jednym. Z portretem autora. Paryż–Genewa 1830 (wyd. J. Barbezat, oprac. i przedmową poprzedził M. Podcześnieński). Wyd. nast. (tyt.): Paryż 1833; Berlin 1845. (Zawartość jak w poz. 38).

46. Poezje. T. 1–3. Paryż–Genewa 1830 (wyd. J. Barbezat). Wyd. nast. (tyt.): Paryż–Genewa 1833. (Wyd. pochodzi z pocz. składu poz. 45, przełamane do rozmiarów wyd. kieszonkowego).

47. Dzieła wierszem i prozą. Wyd. J.N. Bobrowicz. T. 1–10. Lipsk 1834–1835 *Bibl. Kieszonkowa Klasyków Pol.* Wyd. nast. (tyt.): Lipsk 1840. (Zawartość jak w poz. 38, z zamianą treści t. 1 i 2).

48. Dzieła. T. 1–6. Wwa 1878–1879 *Bibl. Najcenniejszych Utworów Lit. Europejskiej* (wyd. S. Lewental, w t. 4: błędnie przypisane K.: Organy, czyli odpowiedź na list przyjaciela z Warszawy; *Co tydzień*; w t. 6: wybór koresp. K. oraz Próba bibliogr. utworów K.).

49. Wybór dzieł. T. 1–3. Lw.–Lipsk 1882 *Bibl. Klasyków Pol.* (Tu jw. błędnie przypisane K. Organy).

50. Dzieła. T. 1–5. Wyd. K. Bartoszewicz. Kr. 1882–1883. (Wiele utworów wchodzących w skład wyd. rozpowszechniono też w formie odb.).

51. Wybór pism. Z portretem autora. Wwa 1900 (oprac. F. Hoesick). Przedr. faks. Wwa 1991.

52. Wybór pism. Oprac. K. Giebułtowski. Lw. 1938. (Wyd. to, a także poz. 53–54, ma charakter popularnego wyd. szkolnego).

53. Wybór pism. Oprac. W. Weintraub. Jerozolimskie 1945 *Szkol. Bibl. na Wschodzie* 69.

54. Utwory wierszowane w wyborze. Oprac. S. Adamczewski. Wwa 1947 *Bibl. Pisarzy Pol. i Obcych* 20. Wyd. 2 zmien. i poszerz., wstęp T. Mikulski. Wwa 1951.

55. Pisma wybrane. T. 1-4. Wyd. oprac. Z. Goliński, M. Klimowicz, R. Wołoszyński, red. T. Mikulski. Wwa 1954. (W t. 3: wybór z *Monitora*; w t. 4: wybór koresp.).

56. Komedia. Wyd. oprac. M. Klimowicz, wstęp R. Wołoszyński. Wwa 1956 *Teatr Pol. Oświecenia*.

57. Wiersze wybrane. Wyd. i wstęp (pt. Gorzki K.) oprac. J. Kott. Wwa 1964 *Bibl. Poetów*.

58. Pisma poetyckie. T. 1-2. Wyd. oprac. Z. Goliński. Wwa 1976. (Wyd. kryt. uwzględniające całą znaną twórczość poetycką K., w t. 2 wyodrębnione: Wiersze o autorstwie niepewnym).

59. [Wybór poezji]. Wwa 1976 *Poeci Pol.*

60. Poezje wybrane. Oprac. i wstęp Z. Goliński. Wwa 1779 *Bibl. Poetów*. 61. Wybór liryków. Wyd. i wstęp oprac. S. Graciotti. Wr. 1985 *BN* 1, 25.

62. Dzieła wybrane. T. 1-2. Oprac. Z. Goliński. Wwa 1989 *Bibl. Klasyków*. (Wyd. kryt., w t. 2 wyodrębnione: Wiersze przełożone z różnych autorów).

63. Poezje. Wybór, oprac. i wstęp Z. Goliński. Wwa 1989.

64. Monachomachia. Bajki. Satyry. Wiersze różne. Wwa 1996 *Bibl. Lektur Szk.*

65. Poezje. Wybór. Kr. 1998.

66. Dzieła zebrane pod red. Z. Golińskiego. S. I: Pisma literackie. T. 1: Poematy. Oprac. Z. Goliński. Wr. 1999 (wyd. pełne, kryt.)

Wybory obcojęzyczne

67. Vojna mnichů a jiné básně. (Z polského originálu [...] přeložil E. Sojka. Výbor sestavil, předmluvu a vysvětlivky napsal B. Křemenák). Praha 1959 *Světová četba* 214.

68. Izbrannyye proizvedeniya. Pierewod s polskiego. Moskwa 1951. (Przekł. zbiorowy).

Listy i materiały

69. Korespondencja I.K. T. 1: 1743-1780; T. 2: 1781-1801. Z papierów L. Bernackiego wyd. i oprac. Z. Goliński, M. Klimowicz, R. Wołoszyński, red. T. Mikulski. Wr. 1958. (W t. 1 dod.: Z. Goliński: Kronika życia i twórczości I.K.). Zbiór uzupełniają publikacje: J.W. Gomulicy. *Stolica* 1961 nr 31; A. Ryszkiewicz. *Roczn. Olsztyński* 4 (1961/62, wyd. 1964); J. Długosz. *Ze skarbcza kultury* 24 (1973); M. Kokosz. *Filomat* 1976 nr 298; J. Snopek. *Pam. Lit.* 1984 z. 1, 1986 z. 3; W. Mrozowicz. *Tamże* 1989 z. 4; J.T. Pokrzywniak. *Tamże* 1989 z. 4.

70. Materiały do życia i twórczości I.K. Wyd. i oprac. L. Bernacki. *Pam. Lit.* 1929-1931, 1933-1934.

71. Nowe przyczynki do biografii biskupa I.K. Wyd. i oprac. B. Kumor. *Miscellanea z doby Oświecenia*, 2. Wr. 1965 *Arch. Lit.* 9.

72. Regesty wybranych zapisków z akt działalności arcybiskupów gnieźnieńskich. Wyd. H. Rybus. *Arch., Bibl. i Muz. Koscielne* 3 (1961) z. 1-2 i odb. Lubl. 1961.

73. Inwentarz biblioteki I.K. z 1810. Oprac. S. Graciotti, J. Rudnicka. Wr. 1973.

OPRACOWANIA

NK 5 (1967), 6/2 (1972).

J.I. KRASZEWSKI: I.K. Życie i dzieła. Wwa 1879. — P. CHMIEŁOWSKI: Studia i szkice z dziejów literatury polskiej. S. I. Kr. 1886. — J. TRETIAK: Szkice literackie. S. I. Kr. 1896. — B. GUBRYNOWICZ: Romans polski za czasów Stanisława Augusta. Lw. 1904. — W. FOLKIERSKI: Ślady Boileau w „Monachomachii” i „Satyrach” K. *Bibl. Warsz.* 1914 t. 3. — K.M. GÓRSKI: Pisma literackie. Kr. 1913. — Z. GAŚSIOROWSKA: Wpływ Moliere na komedie K. *Pam. Lit.* 1914/15. — K. WOJCIECHOWSKI: I.K. Wyd. 2 zmien. i uzup. Lw. 1922. — I. BERNACKI: „Myszeida” I.K. *Pam. Lit.* 1924/25. — I. TURAWSKA-BAROWA: Powieści wschodnie I.K. *Tamże* 1933. — *Księga referatów Zjazdu Nauk. im. K.* Lw. 1936; toż *Pam. Lit.* 1936. — Z. LEŚNODORSKI: Echa starożytne w poglądach K. na teorię literatury. *Prace Hist.-Lit.* Kr. 1936. — P. CAZIN: Le Prince évêque de Varmie, I.K., 1735-1801. Paris 1940. Przekł. pol.: Książę Biskup Warmiński, I.K., 1735-1801. Tłum. M. Mrozowski, oprac. Z. Goliński. Olsztyn 1983. — A. TRILLER: Dichter und Fürstbischof als preussischer Untertan (1772-1802 [sic]) Braunsberg 1944. — D. HOPENSZTAND: „Satyra” K. (Próba morfologii i semantyki). *Stylistyka teoretyczna w Polsce*. Wwa 1946. — W. BOROBY: O poezji polskiej w w. XVIII. Kr. 1948; wyd. 2 Wwa 1978. — W. KUBACKI: „Monachomachia” przed sądem potomości. Wwa 1951. — J. GAŁKIEWICZ: K. w czasopiśmie „Co tydzień”. *Pam. Lit.* 1952 z. 3/4 [z bibliogr. zawartości pisma]. — *Zesz. Wr.* 1952 nr 1 [poświęcony I.K.]. — R. WOŁOSZYŃSKI: Postawa ideowa I.K. po r. 1780. Wr. 1953. — J. KLEINER: O K. i o Fredrze dziecięcy rozpraw. Wr. 1956. — Z. SINKO: „Monitor” wobec angielskiego „Spektatora”. Wr. 1956. — R. WOŁOSZYŃSKI: Tadeusza Mikulskiego rozprawa o hymnie „Święta miłości Kochanej ojczyzny”. *Pam. Lit.* 1959 z. 3/4. — T. MIKULSKI: W kręgu oświeconych. Wwa 1960. — A. WIERZBIĆKA: O gramatyce „Bajek i przypowieści” K. *Pam. Lit.* 1961 z. 2. — J. WIECZERSKA: „O rymotwórstwie i rymotwórcach” I.K. *Tamże* 1962 z. 2. — R. WOŁOSZYŃSKI: I.K. w zapiskach Archiwum Zamku Leskiego. *Miscellanea z doby Oświecenia* 2. Wr. 1965 *Arch. Lit.* 9. — Z. GOLIŃSKI: Nad tekstami K. Wr. 1966. — J. KOTTE: Wokół „Doświadczyńskiego”. Z zagadnień powieści polskiego Oświecenia. *Prace o lit. i teatrze ofiarowane Z. Szwejkowskiemu*. Wr. 1966. — M. KLIMOWICZ: I.K. *Prace Lit.* 10 (1968). — J. KOTTE: O racjonalizmie i empiryzmie „Bajek” K. *Lit., komparatystyka, folklor..* Wwa 1968. — J. RUDNICKA: Jak powstał „Kalendarz obywatelski” I.K. *Roczn. Bibl. Nar.* 4 (1968). — A. CIENSKI: Problematyka stylistyczna „Mikołaja Doświadczyńskiego przypadków”. Wr. 1969. — J. OLSZAK: I.K. w świetle własnej korespondencji. *Z dziejów kultury i lit. ziemi przemyskiej*. Przemysł 1969. — M. PISZCZKOWSKI: I.K. Monografia literacka. Kr. 1969;

wyd. 2 popr. Kr. 1975. — W SŁODKOWSKA: Dzieje biblioteki K. w świetle odnalezionych dokumentów. *Pam. Lit.* 1969 z. 3. — DJ. WELSH: I.K. New York 1969. — Z. GOLIŃSKI. *Pol. słownik biogr.* 15 (1970). — W. PUSZ: Próba charakterystyki pseudoklasycznego poematu heroikomicznego. *Prace Polon.* 1970. — Z. SINKO: I.K. tłumaczem Osjana. *Pam. Lit.* 1970 z. 2. — R. WOŁOZYŃSKI: I.K. Utopia i rzeczywistość. Wr. 1970. — TENŻE: I.K. a myśl Oświecenia. *Pam. Lit.* 1970 z. 2. — M. PISZCZKOWSKI: I.K. Portret literacki. Kr. 1971. — J. ABRAMOWSKA: „Bajki i przypowieści” K., czyli krytyka sztuki sądzania. *Pam. Lit.* 1972 z. 1. — T. KOSTKIEWICZOWA: Uwagi o poetyce wierszy lirycznych K. *Rocz. Hum.* 19 z. 1 (1971, wyd. 1972). — H. STANKOWSKA: Tradycja „Hymnu do miłości ojczyzny” I.K. w publicystyce Wielkiej Emigracji. *Ruch. Lit.* 1972 z. 2. — W. PUSZ: Tok narracyjny oświeceniowego heroicum. *Zesz. Nauk. UL.* 5, 1 (1974). — W. WOZNOWSKI: Bajka w literaturze polskiego Oświecenia. Wwa 1974 *Zesz. Nauk. UL.* 355. *Prace Hist.-Lit.* z. 28. — E. ALEKSANDROWSKA: Wstęp [do:] „Monitor” 1765–1785. Wybór. Wr. 1976 *BN I*, 226. — Z. SINKO: Oświeceni wśród Pól Elizejskich. Rozmowy zmarłych: recepcja – twórczość oryginalna. Wr. 1976. — Z. LIBERA: La Fontaine, K., Kryłow – wielcy bajkopisarze europejscy. *Przegl. Hum.* 1977 nr 2. — T. FRĄCZYK: Wśród redaktorów i autorów „Monitora”. *Miscellanea z doby Oświecenia*, 5. Wr. 1978 *Arch. Lit.* 22. [Sprost. i uzupełn. E. ALEKSANDROWSKA. *Pam. Lit.* 1980 z. 2]. — J. NEUBERG: Alegoryj powieści wschodnich I.K. *Zesz. Nauk. WSP w Opolu. Filol. Pol.* z. 16 (1978). — Cz. ZGORZELSKI: Od Oświecenia ku Romantyzmowi i współczesności. Kr. 1978. — K. CYSOWSKI: Forma przestrzenna „Bajek i przypowieści” I.K. *Przegl. Hum.* 1979 nr 2. — Z. GOLIŃSKI: I.K. Wwa 1979. — P. MATUSZEWSKA: Drukowane zbiory listów w Polsce XVIII w. *Pam. Lit.* 1979 z. 4; wyd. nast. pt. Od dokumentu do fikcji literackiej. W: Gry z adresatem. Studia o poezji i epistolografii wieku Oświecenia. Wr. 1999. — H. MIŁCHALSKI: Projekcje świata. (O kategoriach przestrzeni w powieściach I.K.). *Filol. Pol.* 1979 z. 2. — W. WALECKI: Jan Kochanowski w literaturze i kulturze polskiej doby Oświecenia. Wr. 1979. — R. LUŻNY: Księcia Biskupa Warmińskiego słowa wśród Słowian Wschodnich. *Slavia Orientalis* 1980 nr 3. — *Pam. Lit.* 1980 z. 2 [tu m.in.: M. CYTOWSKA: K. a antyk; B. GARSZCZYŃSKA: Wyrazy przyjaźni. O korespondencji K. z Ghittim i Lehndorffem; Z. GOŁIŃSKI: O badaniach twórczości i życia I.K.; P. MATUSZEWSKA: Wolter w twórczości K.; toż przedr. w: Gry z adresatem. Studia o poezji i epistolografii wieku Oświecenia. Wr. 1999]. — W. PUSZ: Początek wierszy dzieła. (O dedykacjach literackich Naruszewicza, Węgierskiego, K.). *Osonowa* 1980; toż przedr. w: Między Krasickim a Słowackim. Kr. 1992. — T. WITCZAK: Z realiów „Monachomachii” K. *Ruch. Lit.* 1980 z. 3. — M. GÓRSKA: Problem dygresyjności w „Myszeidzie”. *Acta Universitatis Wratislaviensis. Prace Lit.* 21 (1981). — Z. SINKO: Powiastka w Oświeceni stanisławowskim. Wr. 1982. — R. DOKTÓR: Ironia w liryce K. *Pam. Lit.* 1983 z. 3. — R. PRZYBYLSKI: Klasycyzm, czyli prawdziwy koniec Królestwa Polskiego. Wwa 1983. — A. SIOMKAJŁO: Ewolucja epigramatu (do początków Romantyzmu). Wr. 1983. — T. KOSTKIEWICZOWA: Horyzonty wyobraźni. O języku poezji czasów Oświecenia. Wwa 1984. — W. MACIĄG: Życie I.K. Zapisy i domysły. Wwa 1984. — J. SNOPEK: Na marginesie nowo odnalezionego listu K. do Seweryna Rzewuskiego. *Pam. Lit.* 1984 z. 1. — W. PUSZ: Epistolografia menipejska w Oświeceni postanisławowskim. Łódź 1985 *Acta Universi-*

tatis Lodziensis. — K. STASIEWICZ: I.K. — „Książę Poetów”. *Studia Warmińskie* 22/23 (1985/1986). — Z. LIBERA: K. w oczach współczesnych. *Zesz. Nauk. UG. Prace Hist.-Lit.* 10/1 (1986). — TENŻE: I.K., czyli cnota moderacji. Refleksje nad książką Z. Golińskiego. W: *Wiek oświeceniowy. Studia i szkice z dziejów literatury i kultury polskiej XVIII i początków XIX w.* Wwa 1986. — J. RUDNICKA: Zapiski K. na egzemplarzu „Monitora” 1766 r. *Pam. Lit.* 1986 z. 4. — H. BARYCZ: Między Krakowem a Warmią i Mazurami. Olsztyn 1987. — J. DREWOJED: Nieznany portret I.K. i malarz Friedrich Kloss. *Rocz. Hum.* 35 (1987) z. 4. — T. DWORAK: I.K. Wwa 1987 [rec. A. NASIŁOWSKA. *Twórczość* 1988 nr 5]. — B. GARSZCZYŃSKA: Epistolografia I.K. Słupsk 1987. — W. MACIĄG: O daremności naszych działań — „Bajki” I.K. *Arcydziela lit. pol. T. 1. Rzeszów* 1987. — A. PAJOR: I.K. i jego epoka w szkole współczesnej. *Kwart. Nauczyciela Opol.* 1987 nr 1/2. — I. PSZCZOŁOWSKA: Wiersz nieregularny. Wr. 1987. — U. KĘSIKOWA: Imiona i nazwiska mówiące w literaturze. *Polonistyka* 1987 nr 9. — E. ALEKSANDROWSKA: Montesquieu i d’Alembert na łamach monitorowych. Z warsztatu bibliografa „Monitora” (7). *Pam. Lit.* 1988 z. 3. — J. KORKOZOWICZ: O Księciu Biskupie Warmińskim z zachwytem lub bez. W: *Od Paska do Przybyszewskiego. Olsztyn* 1988. — T. NAMOWICZ: Agathon und Nikolaus Doświadczyński im Spannungsfeld von Utopie und aufklärerischer Mediocritas. Zur Problematik des Bildungsromans in der deutschen und der polnischen Aufklärung. *Dass eine Nation die andere verstehen möge. Amsterdam* 1988. — J. OLSZAK: I.K. w świetle własnej korespondencji. W: *Spotkania przemyskie. Przemysł* 1988. — W. STRZAŁKOWSKI: Ludzie i idee. Londyn 1988. — Z. NIEDZIĘLA: Słowiańskie poematy o Chocimiu. *Pam. Stowiariski* 38/39 (1988/1989); toż przedr. w: *Slawistyczne studia literackie od renesansu do współczesności*. Kr. 1994. — A. ACHREM-CZYK: I.K. jako polityk, administrator i biskup warmiński. *Wiek Oświecenia* 7 (1989). — R. DOKTÓR: Poetyckie maski Księcia Biskupa Warmińskiego. *Stannarium* 10 1981 (wyd. 1989). — J. NEUBERG: Wokół wierszy wstępnych „Bajek i przypowieści” K. *Zesz. Nauk. WSP w Opolu. Filol. Pol.* z. 27 (1989). — E. RABOWICZ: K. w Gdańsku. *Rocz. Gdańskie* 49 (1989) z. 2. — Z. GOLIŃSKI: „Monachomachia czyli Wojna mnichów” I.K. *Arcydziela Lit. Pol. T. 3. Rzeszów* 1990. — T. KOSTKIEWICZOWA: I.K. et son roman „Aventures de Nicolas Doświadczyński”. *Literary Studies in Poland. Études Littéraires en Pologne* 23. Wr. 1990. — TAŻ: „Przewodnik słów polskich do prawdy”. Ludzie Oświecenia o manipulacji językowej. *Pam. Lit.* 1990 z. 3; toż przedr. w: *Oświecenie – próg naszej współczesności*. Wwa 1994. — J. WIETESKA: I.K. jako arcybiskup gnieźnieński. Wwa 1990. — J. WINIARSKI: „Myszeidos pieśni...” ostatnie. O dyskursie kulturowym w poemacie heroikomicznym K. *Rocz. Nauk.-Dydakt. WSP w Rzeszowie. Filol. Pol.* z. 19 (1990). — J. ABRAMOWSKA: Polska bajka czopowa. Pozn. 1991. — *Acta Universitatis Wratislaviensis* 1368 *Prace Lit.* 31: *Antynomie Oświecenia*. Wr. 1991 [tu: M. KLIMOWICZ: K. – Rabelais. Próba określenia związków; T. KOSTKIEWICZOWA: „Księgi, wiersze, dzienniki...”. O poglądach na książki i czytanie w epoce Oświecenia i w pismach I.K.; toż przedr. w: *Oświecenie – próg naszej współczesności*. Wwa 1994; Z. LIBERA: I.K. w oczach czytelnika końca w. XX; J. NEUBERG: I.K. – mędrzec i mentor. Z problematyki funkcji literatury; J. RUDNICKA: Dowcip K. (na przykładzie prozy); Z. SINKO: Sąd I.K. o „Raju utraconym” Milтона w kontekście europejskim]. — S. FALKOWSKI: Achilles kawy nie pijał.

Dwie pochwały dorobku ludzkości w wierszach Narusze-
wicza i K. *Polonistyka* 1991 nr 4. — W. LUBAS: Język poe-
tycki I.K. Między Barokiem a Oświeceniem. *Jęz. Pol.* 1991
nr 3/5; toż przedw. w: *Studien zur polnischen Literatur-
Sprach- u. Kulturgeschichte im 18. Jahrhundert* (Köln)
1993. — J.T. POKRZYWNIAK: Moralista w świecie zepsutym.
O problemie „gorszych” satyr I.K. *Fakty i interpretacje*. Wwa
1991. — E. ALEKSANDROWSKA: O Barbarze Sanguszkowej,
jej literackim salonie i nieznanym twórczości poetyckiej. *Kul-
tura lit. pol. XVIII w. w Polsce*. Wr. 1992. — R. DOKTÓR:
Poeta uśmiechnięty. O wyobraźni komicznej I.K. Wr. 1992.
— Z. GOLINSKI: I.K. o Sejmie i Konstytucji 3 Maja. „*Rok ma-
riarczki konstytucyjnej*”. *Piśmiennictwo pol. l. 1791–1792
wobec Konstytucji 3 Maja*. Wwa 1992. — W. LUBAS:
Osobliwości językowe poezji I.K. Kr. 1992. — TENŻE:
Retoryka buntu I.K. *Poradnik Język*. 1992 z. 8. — J.T. POK-
RZYWNIAK: I.K. (1735–1801). *Pisarze pol. Oświecenia*. T. 3.
Wwa 1992 [z tekstami]. — TENŻE: I.K. *Bibl. „Polonistyki”*
Wwa 1992. — D. WAWRZYKOWSKA-WIERCIOCHOWA:
„Święta miłości kochanej ojczyzny” I.K. jako pierwszy hymn
narodowy polski. *Muzyka* 1992 nr 2. — Z. GOLINSKI:
Konarski – K. Spotkania. *Wkład pijarów do nauki i kultury
w Polsce XVII–XIX w.* Wwa 1993. — T. KOSTKIEWICZOWA:
Kilka uwag o „Mikołaja Doświadczynskiego przypadkach”.
Rocz. Tow. Lit. im. A. Mickiewicza 1993. — Z. LIBERA:
J. Kochanowski w twórczości I.K. *Necessitas et ars. Studia
staropol.* T. 1 1993. — J. LUKASZEWICZ: Quelques incarna-
tions du „Menteur” dans la littérature polonaise du siècle
des Lumières. *Revue de la Littérature Comparée* 1993 nr 3
(Paris). — M. POLAŃSKA: Panny z Dubiecka i ich stryj I.K.
Rocz. Przemyski 29/30 (1993/1994). — J. TAMBOR: Cało-
ściowa analiza utworu literackiego na przykładzie bajki „Przy-
jaciele” I.K. *Z teorii i praktyki dydaktycznej jęz. pol. Prace
Nauk. UŚI*. 12 (1993). — W. WALECKI: Nad „Prawdziwą
powieścią o kamieniu naróżnej w mieście Kukurowcach”
I.K. *Wiener Slavist. Jahrbuch* 1993. — S. ACHREMZYK:
Słownik biogr. Pomorza Nadwiślańskiego. T. 2. Gdańsk
1994. — R. DOKTÓR: Komizm unaiwniony „Mikołaja Do-
świadczynskiego przypadków”. *Ruch Lit.* 1994 z. 3/4. —
K. MAĆKOWIAK: Ukształtowanie leksykalno-stylistyczne
polskiej bajki oświeceniowej. Zielona Góra 1994. — J.T. POK-
RZYWNIAK: Czy prawdziwy geniusz pewny jest
nieśmiertelności? O współczesnym czytaniu poezji K. *Rocz.
Tow. Lit. im. A. Mickiewicza* 29 (1994). — TENŻE: Komedie
I.K. Pozn. 1994. — I. STASIEWICZ-JASIUKOWA: Encyklope-
dia uniwersalna Księcia Biskupa Warmińskiego i jej rola w
edukacji obywatelskiej czasów stanisławowskich. Wwa 1994
[rec.: J. KURKOWSKI. *Ogród* 1994 nr 4; A.F. GRABSKI.
Kwart. Hist. Nauki 1994 nr 3/4; R.W. WOŁOSZYŃSKI. *Nowe
Książki* 1995 nr 2]. — Z. CZARNECKI: Dönhoffowie – Lehn-
dorffowie – Wrehowie – Hohenzollerowie. *Nadracjański
Rocz. Hist.-Arch.* 2 (1995). — R. DĄBROWSKI: Narracja i
refleksja w „Myszeidzie” I.K. *Ruch Lit.* 1995 z. 2. — D. KO-
WALEWSKA: Motywy paralelne autorów kręgu „Zabaw Przy-
jemnych i Pożytecznych”. Na podstawie wybranych wierszy
I.K. i A. Naruszewicza. *Acta UNC. Filol. Pol.* z. 45 (1995). —
J.T. POKRZYWNIAK: I.K. Pozn. 1995. — TENŻE: Treści religij-
ne w twórczości I.K. *Motywy religijne w twórczości pisarzy
pol. Oświecenia*. Lubl. 1995. — M. KLIMOWICZ: I.K. w
kręgu oświeconych Berlina. *W krainie pamiątek*. Wr. 1996.
— K. KOCH: „Monachomachia” – scenopis. *Polonistyka*
1996 nr 5. — *Komunikaty Mazursko-Warmińskie* 1996 nr 2
[tu m.in.: J.T. POKRZYWNIAK: Czy I.K. lubił Lidzbark
Warmiński?; K. STASIEWICZ: Potępienie czy gloryfikacja? I.K.

stosunek do sarmatyzmu]. — T. KOSTKIEWICZOWA: Oda w
poezji polskiej. Wr. 1996. — J.T. POKRZYWNIAK: I.K. wobec
insurekcji. *Wiek Oświecenia* 12 (1996). — M. KLIMOWICZ:
„Monachomachia” I.K. w kręgu józefińskich wolnomularzy.
Kultura staropol, kultura europejska. Wwa 1997. —
T. KOSTKIEWICZOWA: Studia o K. Wwa 1997. — M. NALE-
PA: Milczenie poety i mędrca – I.K. a trzeci rozbiór Polski. *Od
Oświecenia do Romantyzmu, Rzeszów* 1997. — T. SKUBA-
ŁANKA: Nad autografami „Monachomachii” i „Bajek i przy-
powieści”. W: *Ze studiów nad dawną i współczesną pol-
szczyzną*. Lubl. 1997. — K. STASIEWICZ: Biskupa K. recepta
na szczęście. *Polonistyka* 1997 nr 6. — M. KLIMOWICZ:
Inspiracje myśli J.J. Rousseau w obrazie utopijnej wyspy
Nipu K. i w krainie Sielan Krajewskiego. *Le Siècle de
Rousseau et sa postérité*. Wwa 1998. — TENŻE: K. w kręgu
literatury i kultury niemieckiej. W: *Polsko-niemieckie pogra-
nicze literackie w XVIII w. Problemy uczestnictwa w dwu
kulturach*. Wr. 1998. — K. STASIEWICZ: Przygoda literacka
K. z Drużbacką. *Autor, tekst, cenzura*. Wwa 1998. — J. ZIE-
TARSKA: La satire „Homme et la bête” de K., étude com-
parative. *Le Siècle de Rousseau et sa postérité*. Wwa 1998. —
E. ALEKSANDROWSKA: Problemy monitorowego autorstwa
K. w „Monitorze”. *Z warsztatu bibliografa „Monitora”* (11).
Pam. Lit. 1999 z. 1. — M. KLIMOWICZ: „Epitaphium
Libertatis Polonae” I.K. – kontynuacja tradycji staropolskiej.
Muzy i Hestia. Studia dedyk. prof. L. Ślękowej. Wr. 1999. —
R. MAGRYŚ: Determinizm i indukcja w „Mikołaja Doświad-
czynskiego przypadkach”. *Zesz. Nauk. WSP w Rzeszowie.
Filol.* 34 (1999). — W. WALECKI: Wieczny człowiek.
„Historia” I.K. i jej konteksty kulturowe oraz literackie. Kr.
1999. — P. MATUSZEWSKA: Okolicznościowa poezja
rodzina I.K. *Muzy i Hestia. Studia dedyk. prof. L. Ślękowej*.
Wr. 1999. — M. CIEŃSKI: Pejzaż oświeconych. Sposoby
przedstawiania krajobrazu w literaturze polskiej w l. 1770–
1830. Wr. 2000. — H. WIŚNIEWSKA: Zachowania
grzecznościowe w listach rodzinnych I.K. *Pam. Lit.* 2000 z. 3.
E.A.

KRASIŃSKI Józef Wawrzyniec 1783–1845

Urodzony 10 sierpnia 1783 w rodzinnym Zegrzu
nad Narwią; syn Kazimierza (herbu Korwin),
oboźnego wielkiego koronnego (zm. 1802), i
Anny z Ossolińskich (primo voto Józefowej
Ossolińskiej, wojewodziny podlaskiej); brat El-
żbiety Jaraczewskiej. Kształcił się najpierw w do-
mu, następnie w liceum zamojskim (1794–96),
po czym odbył podróż edukacyjną do Lipska.
Po śmierci ojca osiadł wraz z matką i siostrą w Rą-
dziejowicach pod Warszawą. Należał do towa-
rzystwa z kręgu swego stryjecznego brata,
Wincentego, i do założycieli opozycyjnego wglę-
dem Pałacu „Pod Błachą” Towarzystwa Przyjaciół
Ojczyzny. W 1806 wstąpił do 5 pułku piechoty
formującego się wojska polskiego. W 1807 służył
w 2 szwadronie pułku szwoleżerów gwardii, nie
wyjechał z nim jednak do Francji, lecz pozostał w
Warszawie i organizował gwardię narodową;
16 czerwca 1808 awansował do stopnia grosma-

jora warszawskiego pułku gwardyjskiego. W 1809 ożenił się z Emilią Ossolińską ze Sterdyny. W tymże roku przydzielony chwilowo do sztabu Naczelnego Wodza, walczył pod Raszynem. Po zajęciu Warszawy przez Austriaków znajdował się pod nadzorem policyjnym. W 1810 został odznaczony Orderem *Virtuti Militari*. Pod koniec 1811 wystąpił z gwardii i został członkiem Komisji Obrachunkowej, ale już w 1812 wrócił do służby czynnej i jako adiutant gen. Karola Kniaziewiczza uczestniczył w wojnie rosyjskiej, awansując w sierpniu na podpułkownika 1 pułku strzelców konnych. Przy przeprawie przez Berezynę i w czasie odwrotu do Wilna opiekował się rannym K. Kniaziewiczem i Józefem Zajączkiem. Następnie po krótkim pobycie w Zegrzu schronił się do Galicji, gdzie 31 marca 1813 otrzymał dymisję z wojska. Za kampanię 1812 odznaczony Legią Honorową. Odtąd przebywał w Warszawie i Radziejowicach, gdzie prowadził amatorski teatr domowy i założył drukarnię (1815). Miał też kierować dworskim teatrem warszawskim Zofii z Czartoryskich Zamoyskiej. W 1815 został mianowany szambelanem dworu Aleksandra I. Należał do wolnomularstwa (w VIII stopniu), w 1819–20 pełnił urząd pierwszego dozorczy łóż Kazimierz Wielki i Połączeni Słowianie. W 1820 uzyskał tytuł dziedzicznego hrabi Królestwa Polskiego. W 1820 i 1825 posłował z pow. błońskiego na sejm. W 1826 uczestniczył w deputacji hołdowniczej Królestwa do Mikołaja I (z Ksawerym Lubeckim i Adamem Prażmowskim); w Petersburgu poznał Aleksandra Puszkina, Jana Tadeusza Bułharyna i Aleksandra Orłowskiego. W 1828 wszedł w skład Dyrekcji Teatrów Warszawskich. Od 1829 był senatorem kasztelanem i wielkim ochmistrzem dworu cesarskiego. W 1829–30 wydawał miesięcznik gospodarczy *Piast*. W powstaniu listopadowym wziął udział jako dowódca 1 pułku gwardii narodowej (w stopniu pułkownika); jako poseł na sejm nie przejawiał większej aktywności. Po kapitulacji Warszawy pracował w sztabie generała Michała Rybińskiego, następnie pojechał na krótko do Krakowa, po czym wrócił do Radziejowic. W 1833 wyjeżdżał do Włoch, w 1834 i 1835 do Saksonii, w 1838 do Londynu, zwiedzając po drodze Holandię. Zmarł 19 (lub 14) października 1845 w Krakowie; pochowany w kościele w Zegrzu.

TWÓRCZOŚĆ

1. Zamek na Czorsztynie, czyli Bojomir i Wanda. Opera w 2 a. Muzyka K. Kurpińskiego. Wyst. i wyd. Wwa 1819. Wyd. nast. i wstęp oprac. S. Lachowicz. Kr. 1986.

2. Stary komediant w kłopotach. Komedja w 1 a. Wyst. Wwa 1819. Wyd. Wwa 1821.

Wg Charles i Ch. Voirin: *La Petite guerre*.

3. *Guide du voyageur en Pologne et dans la République de Cracovie*. Wwa 1820.

Pod krypt. J.C.K.

Wersja pol.: Przewodnik dla podróżujących po Polsce i Rzeczypospolitej Krakowskiej. Wwa 1821.

Przekł. ros.: D. Jazykow. Petersburg. 1822.

5. Nauka dla mężów, czyli żona zazdrosna. Komedja w 2 a. Wwa 1820.

Wg A.F. Kotzebuego.

6. Wilia Nowego Roku. Komedioopera w 1 a. z francuskiego naśladowana. Wyst. Wwa 1820. Wyd. Wwa 1821.

Dwie końcówki śpiewki pisał Jakub Sokołowski.

7. Leśniczy w kozienickiej puszczy. Opera w 1 a. oryginalnie napisana z muzyką K. Kurpińskiego. Wyst. Wwa 1821. Wyd. Wwa 1822. Przedr. arii w antologii *Poezja i łowy*. Wr. 1994.

8. Lis w obrotach. Komedja w 1 a. przerobiona z francuskiego. Wyst. Wwa 1821. Wyd. Wwa 1822.

9. Kochany dziadunio. Komedja w 1 a. Wyst. Wwa 1824. Wyd. Wwa 1827.

Wg E.A. Scribe'a i A.H. Duveyriere.

10. Rozrywka na długie wieczory, czyli zbiór rozmaitych kabalek, zwykle pasjans zwanych. Wwa 1839.

Pod pseud. Wydawca „Piasta”.

11. Przypominek podręczny alfabetyczny dla wygody i użytku mieszkańców wiejskich chcących urządzić gospodarstwo rolnicze i domowe... Kr. 1845.

Pod pseud. Wydawca „Piasta”.

12. Pamiętniki, czyli wspomnienia i znaczniejsze wypadki życia mego, zaczynające się od urodzenia mego w 1783 r. Powst. 1838–1844. Rkps był w Bibl. Kras. (zniszcz. w 1944). Skróty i fragm. wyd.: Pamiętniki ... od r. 1790-1831, skróć. przez F. Reuttowicza. Wyd. I. Połakowski. Poz. 1877; Z pamiętników... Wyd. J. Falkowski. *Przełgl. Pol.* 17 (1882/83) t. 3 (67), *Przełgl. Powsz.* 15 (1887); Z pamiętników... Wyd. A. Krasieński. *Przełgl. Pol.* 23 (1888/89) t. 1 (89); Ze wspomnień ... (1783–1841). Wyd. i wstęp oprac. J. Krasieński. *Bibl. Warsz.* 1912 t. 2–3, 1913 t. 2.

Nadto ponad 12 utworów dram., przeważnie wyst. w Radziejowicach lub w Warszawie, niewyd., najczęściej niezachowanych.

OPRACOWANIA

NK 6/1 (1970).

A. KRAUSHAR: Typy i oryginały warszawskie. T. 1. Wwa 1912. — A. SIMONÓWNA: Życie muzyczne w świetle „Pamiętnika” J.hr.K. *Pol. Roczn. Muzykologiczny* 1 (1935). — J. SKOWRONEK. *Pol. słownik biogr.* 15 (1970).

E.A. 249

KRASIŃSKI Zygmunt 1812–1859

Urodzony 19 lutego 1812 w Paryżu w rodzinie magnackiej; syn Wincentego, generała armii napoleońskiej (później zwolennika polityki ugodowej wobec caratu), i Marii z Radziwiłłów. Na chrzcie otrzymał imiona: Napoleon, Stanisław, Adam, Feliks, Zygmunt (później podpisywał swoje utwory krypt.: A.K. i N.K., używając pierwszej litery od jednego z tych imion). W 1814 przyjechał z rodzicami do kraju i mieszkał w Warszawie lub w majątku rodzinnym Opinogóra pod Ciechanowem. Jego nauczycielami domowymi byli m.in. Józef Korzeniowski i Piotr Chlebowski. W 1822 zmarła na gruźlicę jego matka. W 1826–27 uczył się w Liceum Warszawskim, gdzie zaprzyjaźnił się z Konstantym Gaszyńskim i Stanisławem Egbertem Koźmianem; prowadził potem z nimi wieloletnią korespondencję. W 1827–29 studiował na wydziale prawa i administracji Uniwersytetu Warszawskiego. W 1828 debiutował 1828 powieścią „Grób rodziny Reichstälów”, drukowaną bezimiennie w *Rozmaitościach Warszawskich* (nr 18–22) oraz przygotował do publikacji powieść historyczną „Władysław Herman i dwór jego”. W tymże roku ojciec poety, jako jedyny przedstawiciel Sądu Sejmowego, uznał członków Towarzystwa Patriotycznego za winnych zbrodni stanu. To było powodem burzliwych demonstracji przeciwko gen. Wincentemu Krasińskiemu i wobec K. w środowisku studenckim. W marcu 1829, ulegając presji ojca, K. nie wziął udziału w pogrzebie Piotra Bielińskiego, prezesa Sądu Sejmowego, i był jedynym słuchaczem na odbywającym się w czasie pogrzebu wykładzie uniwersyteckim Jana Wincentego Bandkiego. Następnego dnia (po wykładzie Kazimierza Brodzińskiego) został publicznie znieważony przez Leona Łubińskiego, w związku z czym wyzwał go na pojedynek. Po krótkim dochodzeniu obaj studenci zostali wydaleny z uniwersytetu. W maju 1829 K. towarzyszył ojcu w podróży dyplomatycznej do Austrii, podjętej z inicjatywy cara Mikołaja I. Po wakacjach spędzonych w Opinogórze wyjechał w październiku na dalsze studia do Genewy; uczęszczał na wykłady filozofii, ekonomii politycznej i prawa. W 1830 zaprzyjaźnił się z młodym poetą angielskim, Henrykiem Reeve, któremu w 1831–38 przysyłał w listach swoje drobne utwory w języku francuskim. Poznał też Adama Mickiewicza i w sierpniu 1830 razem z nim i Antonim Edwardem Odyńcem odbyli dwutygodniową wycieczkę w Alpy. Zakochany w Henricie Willan, córce zamożnego kupca angielskiego, stylizował swoją miłość w duchu romantycznym. Kontakty z ojcem podtrzymywał obszerną korespondencją. W listopadzie 1830 K. wyjechał na kilka miesięcy do Włoch, następnie odbył kurację oczu w Wiedniu, a w marcu 1831 powrócił do Gene-

wy. Od udziału w powstaniu listopadowym powstrzymał go względ na ojca, zdecydowanego przeciwnika powstania. Odczuwał to jako plamę na honorze, czemu dał wyraz w pisanej w 1831 (niedochowanej w całości) powieści w języku francuskim „Adam Szaleniec”. W sierpniu 1832 powrócił do kraju i pod koniec roku wyjechał wraz z ojcem na pięć miesięcy do Petersburga, gdzie był przedstawiony carowi Mikołajowi I. Wymówił się od kariery dyplomatycznej złym stanem zdrowia, zwłaszcza chorobą oczu. Z początkiem marca 1833, po krótkim pobycie w Warszawie i Krakowie, udał się wraz z przyjacielem, Konstantym Danielewiczem, do Wiednia, a stąd do Wenecji i Rzymu. W tym czasie napisał pierwszą wersję „Irydiona” (później spalona) oraz „Nie-Boską komedię”. W 1834 w Rzymie zaprzyjaźnił się ze swym kuzynem, Adamem Sołtanem, uczestnikiem powstania listopadowego i emigrantem (z nim prowadził później wieloletnią korespondencję). Tu poznał Joannę Bobrową, z którą związany był uczuciowo (1834–38). Jej dedykował pierwodruk „Nie-Boskiej komedii” (1835) i „Irydiona” (1836). W tym okresie odbywał liczne podróże w celach leczniczych do różnych miast i uzdrowisk w Niemczech, Austrii i Włoszech. W 1836 zaprzyjaźnił się w Rzymie z Juliuszem Słowackim, którego twórczość wysoko cenił. Lato i jesień 1838 spędził w Opinogórze. W sierpniu tego roku był w Gdańsku przy okazji przejmowania w tych okolicach odziedziczonej wioski Kleszczewko. Po opuszczeniu kraju, do którego przyjechał rzadko i na krótko, w Neapolu w wigilię Bożego Narodzenia poznał Delfinę Potocką. Wieloletni z nią romans pozostawił trwały ślad — obfitą korespondencję prowadzoną niemal codziennie w latach 1839–59. Listy prezentują najwyższy poziom romantycznej sztuki epistolograficznej. Latem 1839 K. przebywał w Niemczech i Szwajcarii, jesienią — w Mediolanie, gdzie zawarł bliższą znajomość z Augustem Cieszkowskim, któremu zawdzięczał inspiracje filozoficzne, związane z mesjanizmem. W 1840–42 podróżował po Niemczech, Szwajcarii, Włoszech i Francji, przeważnie w towarzystwie Delfiny Potockiej. W 1843 wydał bezimiennie w Paryżu poemat „Przedświt” z dedykacją sugerującą autorstwo Konstantego Gaszyńskiego. 26 lipca tegoż roku w Dreźnie, wbrew uczuciu do Delfiny Potockiej i ulegając woli ojca, ożenił się z Elizą Branicką. Po powrocie do kraju przebywał kolejno w Opinogórze i w Warszawie. Lato 1844 spędził w Niemczech, Belgii, Holandii i Francji, przeważnie w towarzystwie Delfiny Potockiej. Na jesieni powrócił do Warszawy, w dwa dni po urodzeniu się syna Władysława. W 1845 wydał w Paryżu (pod pseud. Spirydion Prawdzicki) „Psalmy przyszłości” napisane pod wpływem zaniepokojenia nastrojami rewolucyjnymi. Utwór wywołał ostrą replikę Juliusza Słowackiego. Lato 1845 spędził w Niemczech, Francji i

Szwajcarii. Od listopada 1845 do sierpnia 1846 przebywał w Nicei wraz z żoną i Delfiną Potocką. Rok 1846 pobudził go do szeregu wystąpień o charakterze politycznym. Pod koniec tego roku i na początku 1847 napisał (nieogł. za swojego życia) memoriał do ministra francuskiego, Franciszka Guizota, o zagrożeniu Polski przez partię radykalną i Rosję carską, oraz o znaczeniu Polski i jej szlachty dla losu Europy. W 1847 wydał listy otwarte o charakterze politycznym do Karola hr. Montalemberta i do Alfonsa Lamartine'a. Pod wpływem dochodzących z kraju wiadomości o wydarzeniach galicyjskich powstał poemat: „Dzień dzisiejszy” oraz „Resurrecturis”. W drugiej połowie 1847 odbył podróż po Niemczech, Francji i Włoszech. W Rzymie poznał Cypriana Norwida, którego wspomagał finansowo. Spotykał się także z A. Mickiewiczem i Bronisławem Trentowskim. Związany z Hotelem Lambert, był zaangażowany w jego politykę. Na początku 1848 napisał do papieża Piusa IX memoriał apelujący o sprzeciw wobec unicestwienia Polski (nieogł. za życia K.). Po wyjeździe z Rzymu przebywał w wielu kurortach. W kraju spędził zimę 1849/50 oraz 1852/53. Podczas wojny krymskiej w 1854 złożył cesarzowi Napoleonowi III memoriał w sprawie niepodległości Polski (nieogł. za życia K.), później osobiście w czasie dwu audyencji (1857 i 1858) nakłaniał cesarza do zajęcia się sprawami polskimi. Po raz ostatni w kraju przebywał latem 1857 w Złotym Potoku koło Częstochowy, majątku nabytym dla niego przez ojca. Leczył się w wielu słynnych uzdrowiskach kuracjami wodnymi. W 1858 przeżył śmierć córki Elżbiety i śmierć ojca. Zmarł na gruźlicę 23 lutego 1859 w Paryżu. Ciało przewieziono do Opinogóry. Już za życia zaliczany był do wielkiej trójki wieszczów (obok Mickiewicza i Słowackiego). Z latami osłabło zainteresowanie jego twórczością, zwłaszcza poetycką, na korzyść obszernej i ciekawej korespondencji.

T W Ó R C Z O Ś Ć

1. Wiliam Wallas. Powieść. Powst. 1826. Ogł. w poz. 56 t. 1. Przedr. m.in. w poz. 58 t. 5.
2. Joanna d'Arc. Powieść z dziejów francuskich XV wieku. Powst. 1827. Ogł. w poz. 56 t. 1. Przedr. m.in. w poz. 58 t. 5.
3. Pan Trzech Pagórków. Ułamki ze starego rękopismu. Powst. 1828. Wyd. w poz. 53 t. 4. Przedr. m.in. w poz. 56 t. 1, 58 t. 5, 62 t. 2.
4. Grób rodziny Reichstałow. Powieść oryginalna z dziejów wojny trzydziestoletniej. *Rozmaitości Warsz.* 1828 nr 18–22; wyd. osob. Wwa 1828. Wyd. nast. Pozn. 1879. Przedr. m.in. w poz. 56 t. 1, 58 t. 1, 62 t. 2. Prwdr. w czasop. niepodp.
5. Władysław Herman i dwór jego. Powieść historyczna z dziejów narodowych XI-go wieku przez N.K. Powst. pod koniec 1828. Wyd. t. 1–3. Wwa 1830. Wyd. nast.: T. 1–2. Lw. 1878; T. 1–2. Tarnów 1891–92; Wwa 1898; Lw. [1913] *Bibl. Powsz.* nr 943–948. Przedr. m.in. w poz. 56 t. 2, 58 t. 2, 62 t. 2. Prwdr. podp.: N.K. Większość wydań pt. Władysław Herman i jego dwór. Pierwotne tyt.: Zbigniew; Hanna z Ciechanowa, powieść z dziejów XI wieku.
6. Lettre sur l'état actuel de la littérature polonaise, adressée à M. de Bonstetten. *Bibliothèque Universelle* 1830 t. 43; odb. Genève 1830. Przedr. m.in. w poz. 53 t. 6, 56 t. 8 cz. 1, 62 t. 3. Prwdr. niepodp.
- Przekł. pol.: pt. List młodego Polaka o stanie literatury. *Gaz. Kr.* 1831 nr 281–282; tekst przekł. skróc. ogł. *Rozmaitości* (Lw.) 1831 nr 43–44 [tłum. S. Jaszowski]; 1876 [tłum. S. Duchńska]; 1904 [tłum. W. Dalecka]; 1912 [tłum. L. Staff].
7. Mściwy karzeł i Masław, książę mazowiecki. Powieść narodowa. *Pam. dla Płci Pięknnej* 1830 t. 1 poszyt 4, 5. Przedr. w poz. 46 t. 3, 56 t. 1, 58 t. 3, 62 t. 2. Niepodp.
8. Teodoro, król borów. Powieść korsykańska. *Pam. dla Płci Pięknnej* 1830 t. 2 poszyt 2. Przedr. w poz. 45, 56 t. 1, 58 t. 3, 62 t. 2. Niepodp.
- Przekł. czes. 1879.
9. On. Ułomek z pamiętników życia młodzieńca. *Pam. dla Płci Pięknnej* 1830 t. 2 poszyt 6. Przedr. w poz. 53 t. 5, 56 t. 1, 58 t. 3, poz. 62 t. 2. Niepodp.
10. Zamek Wilczki. Powieść narodowa. *Pam. dla Płci Pięknnej* 1830 t. 3 poszyt 4, 5. Przedr. w poz. 45, 56 t. 1, 58 t. 3. Niepodp.
- Przekł. czes. 1882.
11. Ułomek z dawnego rękopismu słowiańskiego wydany przez Z.K. [krypt.]. Wwa 1830. Przedr. w poz. 45, 56 t. 1, 58 t. 3, 62 t. 2.
12. Gastold. Powieść żmudzka. Powst. 1831. Wyd. Wwa 1833. Przedr. w poz. 45, 56 t. 1, 58 t. 3. Na k. tyt. prwdr.: J. Hr. Kras...; po tekście: Zygmunt Kr. Przekł. czes. 1880.
13. Agay-Han. Powieść historyczna. Powst. 1832. Wyd. pt. Agay-Han. Powieść historyczna oryginalnie napisana przez A.K. Wr. 1834 [właśc. 1833]. Wyd. 2 pt. Agay-Han. Powieść historyczna. Wr. 1838. Wyd. nast.: Mikołów 1906; Wstęp: Z. Suszczyński. Białyostok 1998. Przedr. w poz. 56 t. 2, 58 t. 4, 62 t. 2. Prwdr. podp. A.K. W wyd. 2 dedyk.: „Poświęcone Marii” [J. Bobrowej]. Przekł. czes. 1835, 1891, niem. 1840, włoś. 1876.
14. Nie-Boska komedia. Powst. 1833. Wyd. Paryż 1835; wyd. fotooffs. prwdr. [Posłowie:] K. Górski. Wr. 1967; wyd. 2 Paryż 1837; wyd. 3 popr. przez autora. Paryż 1858; wyd. 4 Paryż 1862; Wyd. nast. m.in.: Oprac. dla użytku szk. P. Chmielowski. Brody

1902 *Arcydziela Pol. i Obcych Pisarzy* t. 6; wstęp i objaśnienia: H. Galle. Wwa 1908 *Wybór Pisarzy Pol. dla Domu i Szk.* nr 8; toż wyd. 2 Wwa 1918; oprac. J. Kleiner. Kr. [1921] *BN I*, 24 [siedem wyd. do 1962 w tym oprac.]; oprac. B. Suchodolski. Wwa [1928] *Wielka Bibl.* nr 24; oprac. S. Kawyn. Kr. [1948]; oprac. Z. Libera i E. Sawrymowicz. Wr. 1952 *Nasza Bibl.*; toż wyd. 2 Wr. 1952; wstęp M. Janion. Tekst i przyp. oprac. M. Grabowska. Wyd. 8 zmien. Wr. 1965 *BN I*, 24 (i wyd. nast.); oprac. S. Treugutt. Wwa 1974 *Bibl. Lektur Szk.* [sześć wyd. do 1983]; druk. brajloński. T. 1–2. Wwa 1975; wstęp i przyp. M. Ingłot. Wr. 1989 *Nasza Bibl.* (i wyd. nast.); Wwa 1993; Lubl. 1994; Wwa 1995 [i wyd. nast.]; wstęp R. i Z. Ślęzakowscy. Wwa 1996; Kr. 1997; Wr. 1997; Kr. 1999. Przedr. m.in. w poz. 41 t. 1, 43 t. 1, 46 t. 1, 47 t. 1, 48 t. 1, 51 t. 2, 54 t. 1, 56 t. 3, 57 t. 2, 58 t. 7, 59 t. 1, 62 t. 1.

Premiera: wyst. Kr. 1902.

Wyd. za życia autora, niepodp. Dedyk., opuszczona w wyd. z 1858: „Poświęcone Marii” [J. Bobrowej]. Przekł. ang. 1875, 1924, 1977, arab. 1959, czes. 1875, 1899, 1930, 1983, wyst. 1918, 1929, 1962, duń. 1925, fiń. 1909, franc. 1841 (fragm.), 1845 (fragm.), 1846 (fragm.) i 1869 (całość), 1859 (fragm.), 1868, 1902, 1943, 1958, hiszp. 1944, litew. 1928, niem. 1841, 1852, 1880, 1912, 1917, 1936, 1960 (fragm.), wyst. 1918, 1929, 1936, 1956, ros. 1871 (fragm.), 1874, 1902, wyst. 1923, serb.-chorw. 1903, szwedz. 1906, węgier. 1936, włos. 1926.

15. Irydion. Pierwszy rzut pt. Irydion Amphilo-chides, powst. w 1832–33, zniszcz. przez poetę. Druga wersja ukończona w styczniu 1836. Wyd. Paryż 1836. Wyd. nast. m.in.: Pozn. 1851; Pozn. 1858; Naumburg 1861; wyd. 3 [właśc. 5] Paryż 1862; Z przedm. P. Chmielowskiego. Wwa 1898 *Bibl. Dzieł Wyborowych* nr 25; oprac. dla użytku szk. T. Pini. Brody 1903 *Arcydziela Pol. i Obcych Pisarzy* t. 18/19; toż wyd. 2 Brody 1906; ze wstępem i objaśnieniami H. Gallego. Wwa 1908 *Wybór Pisarzy Pol. dla Domu i Szk.* nr 12; toż wyd. 2 Wwa 1918; wstęp i objaśnienia T. Sinko. Kr. [1921] *BN I*, 42 [pełg. wyd. do 1952]; oprac. W. Szyszkowski. Wwa [1929] *Wielka Bibl.* nr 1; Kr. 1946 *Bibl. Arcydzieł Lit. Pol.*; wstępem i aneksem opatrzył S. Treugutt. Przyp. oprac. M. Bizan. Wwa 1958 *Bibl. Szk.*; wyd. 6 zmien. Oprac. W. Ku-backi. Wr. 1967 *BN I*, 42; wstęp i komentarz: I. Ręczkowski. Wr. 1989 *Nasza Bibl.* Przedr. m.in. w poz.: 41 t. 2, 43 t. 2, 46 t. 2, 48 t. 1, 50, 51 t. 2, 52 t. 2, 53 t. 1, 54 t. 1, 56 t. 3, 57 t. 2, 58 t. 7, 59 t. 1, 62 t. 1.

Premiera: wyst. Kr. 1902.

Wyd. za życia autora niepodp. Dedyk.: „Poświęcone Marii na pamiątkę dni jedynych i zbiegłych”. Przekł. ang. 1875, 1927, bułg. 1921, czes. 1856 (fragm.) i 1863 (całość), 1905, estoń. 1930, franc. 1841 (fragm.), 1846 (fragm.) i 1870 (całość), hebr. 1921, niem. 1846, 1872 (fragm.), 1882, ros. 1900, 1904, 1907, 1910, serb.-chorw. 1865, słowen. 1912 (fragm.), włos. 1926.

16. [Zbiór dziewięciu modlitw napisanych dla Joanny Bobrowej]. Powst. 1837. Wyd. W. Kra-sińska pt. *Mysli pobożne*. Wwa 1899. Wyd. nast. pt. *Modlitwy*. Wwa [1920] *Panteon* nr 3. Przedr. w poz. 53 t. 4 (pt. *Modlitewnik*), 58 t. 3 (pt. *Modlitwy*), 58 t. 10 (pt. *Modlitwy*).

17. Noc letnia. Powst. 1837. Wyd. Paryż 1841 (razem z poz. 18). Wyd. nast. (razem z poz. 18): Berlin 1843; Berlin 1845; Berlin 1850; Wil. 1850; Paryż 1862; Berlin 1862; dla użytku szk. oprac. T. Pini. Brody 1905 *Arcydziela Pol. i Obcych Pisarzy* t. 34; Wwa 1910 *Biblioteczka Nar.* nr 32 [właśc. nr 38]; Wwa 1910 *Książki dla Wszystkich* nr 525. Przedr. m.in. w poz. 56 t. 4, 58 t. 9, 62 t. 2. Niepodp. do 1862.

Niepodp. czes. 1863, franc. 1846, niem. 1844, 1881.

18. Pokusa. Powst. 1837. Wyd. Paryż 1841 [razem z poz. 17]. Wyd. nast. i przedr. jak w poz. 17. Niepodp. do 1862.

Przekł. ang. 1875, czes. 1863, 1875, franc. 1914, niem. 1881, ros. 1860, 1916.

19. Wanda. [Dramat nieukończony]. Powst. ok. 1837. Wyd. A. Krasieński. *Bibl. Warsz.* 1901 t. 3 i odb. Wwa 1901. Przedr. m.in. w poz. 53 t. 1, 56 t. 4, 58 t. 8.

20. [Z sycylijskiej podróży kart kilka]. Dat.: 18 kwietnia – 5 maja 1839. Fragm. pt. *Dziennik z podróży po Sycylii*. Wyd. w poz. 53 t. 2; pełny tekst z autografu w poz. 56 t. 4; pt. *Journal de Sicile* (1839) wyd. w poz. 58 t. 6; pt. *Dziennik sycylijski* (1839) wyd. w poz. 62 t. 3; wstęp M. Śliwiński. Gdańsk 1983.

21. Trzy myśli pozostałe po śp. Henryku Ligen-zie zmarłym w Morreale 12 kwietnia 1840 roku. Nakładem Stefana Szczęsnego Bohdana Mieli-kowskiego [pseud. autora]. Powst. 1839–40. Wyd. Paryż 1840. Wyd. nast.: wyd. 2 Paryż 1859; wyd. 3 Paryż 1863. Przedr. w poz. 53 t. 2, 56 t. 4, 58 t. 9, 62 t. 2.

Tu: Przedmowa wydawcy; Syn cieniów; Sen Cezary; Legenda. Przekł. czes. 1880, franc. 1841 (fragm.), 1846, 1869, niem. 1897, włos. 1914, 1950.

22. Kilka słów o Juliuszu Słowackim. *Tyg. Lit.* 1841 nr 21–23. Przedr. m.in. w poz. 46 t. 3, 56 t. 7, 58 t. 12, 62 t. 3; toż w wyd.: Juliusza Słowac-kiego myśli o literaturze i sztuce. Wwa 1959.

Prwdr. podp.: *

Przekł. włos. 1926.

23. Fantazja życia. Powst. 1841–42. Wyd. fragm. pt. *Zdarte maski*, *Przegł. Luw.* 1877 t. 14; przedr. w poz. 44. Wyd. całości w poz. 56 t. 4, 58 t. 10, 62 t. 1, 64.

Przekł. czes. 1880.

24. Przedświt. Powst. 1841–42. Wstęp prozą dat.: Dnia 17 marca 1843 roku. Wyd. Paryż 1843. Wyd. nast. m.in.: ed. druga pomnoż. nowymi poezjami Konstantego Gaszyńskiego. Paryż 1845 [tu: dołączono sześć utworów K. Gaszyńskiego]; Paryż 1848;

wyd. 3 (właśc. 4) Paryż 1851; wyd. 4 (właśc. 5) Paryż 1861 [bez dedyk.]; wyd. 5 (właśc. 6) Paryż 1862 [bez dedyk.]; Lipsk 1867; Lw. 1869 *Bibl. Mrówki* t. 5; wstęp i objaśnienia J. Michalski. Wwa 1908 *Książki dla Wszystkich* nr 388; oprac. J. Kleiner. Kr. [1920] *BN* I, 18; toż wyd. 2 przejr. Kr. 1922; toż wyd. 3 przejr. Kr. 1924; toż wyd. 4 Edynburg 1942; oprac. J. Pogonowski. Lw. 1921 *Bibl. Arcydział Lit.* nr 10; na podst. wyd. z 1851 oprac. T. Pini. Wwa [1924] *Wielka Bibl.* nr 65; oprac. B. Suchodolski. Wwa 1929 *Wielka Bibl.* nr 65; Kr. 1945 *Bibl. Arcydział Lit. Pol.* Przedr. m.in. w poz. 58 t. 9, 62 t. 1, 64.
 Niepodp. do 1867. W wyd. 1843 dedyk. sugerująca autorstwo K. Gaszyńskiego: „Cieniom Henryka Ligęzy zmarłego w Morraele 1840 r. poświęca Konstanty Gaszyński”.
 Przekł. czes. 1878 (fragm.), 1880, franc. 1859 (fragm.), 1863, 1864 (fragm.), 1876, 1903 (fragm.), 1904, niem. 1881 (fragm.), ros. 1871 (fragm.), włos. 1902, 1950.
 25. Psalm przyszłości. [I. Psalm wiary; II. Psalm nadziei; III Palm miłości]. Powst. 1844–45. Wyd. pt. Psalm przyszłości przez Spirydiona Prawdzickiego. Paryż 1845. Wyd. nast. m.in.: ed. druga pomnoż. Paryż 1848 [dodane: IV Psalm żalu; V Psalm dobrej woli]; wyd. 3 Paryż 1850; wyd. 4 Paryż 1859; wyd. 5 Paryż 1861; wyd. 6 Paryż 1863; Lipsk 1874; wyd. T. Pini. Wwa [1924] *Wielka Bibl.* nr 78; tekst obszerniejszy z autografu wyd. M. Kridl. Kr. 1928 *BN* I, 107; oprac. B. Suchodolski. Wwa 1930 *Wielka Bibl.* nr 78 (razem z poz. 27); Kr. 1945 *Bibl. Arcydział Lit. Pol.* Przedr. m.in. w poz. 58 t. 9, 62 t. 1, 64.
 Do 1863 druk. bez nazwiska autora.
 Przekł. czes. 1874 (fragm.), 1880 (fragm.), franc. 1859 (fragm.), 1881 (fragm.), 1912–13, niem. 1879 (fragm.).
 Połem.: J. Słowacki: Do autora trzech Psalmów. Lipsk 1848; druga wersja współcześnie niewyd. pt. Odpowiedź na „Psalm Przyszłości” Spirydionowi Prawdzickiemu. Ogl. M. Kridl Z.K.: Psalm przyszłości. Kr. 1928 *BN* I, 107. – L. Kapliński: Do wieszcz Psalmów. Paryż 1859.
 26. [Rok 1846]. Wyd. pt. Rok 1846. [Dramat niedokończony]. Ogl. w poz. 56 t. 5. Przedr. m.in. w poz. 58 t. 8, 62 t. 1.
 27. Resurrecturis. Powst. 1846. Wyd. Pozn. 1851. Wyd. nast.: Paryż [1852]; wyd. 2 (właśc. 3) Paryż 1862; oprac. B. Suchodolski. Wwa 1930 *Wielka Bibl.* nr 78 (razem z poz. 25). Przedr. m.in. w poz. 58 t. 11, 62 t. 1, 64.
 Niepodp. za życia autora.
 Przekł. ang. 1852, 1875, czes. 1860, 1880, franc. 1863 (fragm.), 1912.
 28. Dzień dzisiejszy. Przez autora wiersza „Do mistrzów słowa”. Paryż 1847. Wyd. nast. w zbioriku: Do mistrzów słowa. – Ostatni. – Dzień dzisiejszy. Pozn. 1849 [pierwszy utwór jest wierszem Stanisława Egberta Koźmiana]; wyd. 3 Paryż 1862 [bez podtytułu]. Przedr. m.in. w poz. 56 t. 5, 58 t. 9, 62 t. 1. Podtytuł prwdr. sugeruje, że autorem „Dnia dzisiejszego” jest Stanisław Egbert Koźmian, który napisał wiersz „Do mistrzów słowa”. Wyd. Paryż 1846.
 Przekł. franc. 1914.

29. Ostatni. Przez autora wiersza „Do mistrzów słowa”. Paryż 1847. Wyd. nast. w zbioriku: Do mistrzów słowa. – Ostatni. – Dzień dzisiejszy. Pozn. 1849 [pierwszy utwór jest wierszem Stanisława Egberta Koźmiana – zob. poz. 28]; wyd. 3 pt. Ostatni. Paryż 1858 (niepodp.); wyd. 4 Paryż 1862 (niepodp.). Przedr. m.in. w poz. 56 t. 5, 58 t. 9, 62 t. 1. Przekł. ang. 1875, franc. 1861, włos. 1864.

30. Lettres à M. le comte de Montalembert et à M. de Lamartine par un gentilhomme Polonais. Paris 1847. Przedr. m.in. w poz. 56 t. 7, 62 t. 3, 67, 69 S. 2.

Przekł. pol.: 1881 [T. Radońska], 1904 [W. Dalecka], 1912 [L. Staff].

31. Ułamek naśladowany z Głosy św. Teresy. Powst. 1851. Wyd. Kr. 1858. Wyd. nast. Paryż 1862. Przedr. m.in. w poz. 56 t. 6, 58 t. 11, 62 t. 1, 64.
 Prwdr. niepodp.

Przekł. czes. 1878, franc. 1861, niem. 1878, 1880.

32. Niedokończony poemat. Fragm. pt. Sen. Pieśń z „Niedokończonego poematu”, wyjęta z pozostałych rękopismów po świętej pamięci J.S. Leszno 1852. Wyd. pełniejsze pt. Niedokończony poemat. (Z pośmiertnych rękopisów). Paryż 1860. Wyd. 2 Paryż 1862. Przedr. w poz. 56 t. 5 [z nadanym przez wydawcę tyt.: Nie-Boskiej komedii część pierwsza], 58 t. 8, 62 t. 1.

W prwdr. inicjały J.S. sugerowały autorstwo J. Słowackiego.
 Przekł. ang. 1875, czes. 1880, franc. 1869, niem. 1875.

33. Mémoire à l'Empereur Napoléon III. Powst. X 1854. Wyd. J. Czubek w poz. 56 t. 7. Przedr. m.in. w poz. 62 t. 3, 67.

Przekł. pol. 1912 [S. Tarnowski]. Wyd. pt. Memorial dla Napoleona III z października 1854 r. Posłowie: M. Saski. Wwa 1984.

Przekłady

34. M.C.D. Raffenel: Zniszczenie Ipsary. Powst. 1826. Wyd. w poz. 56 t. 1.

35. A. Mickiewicz: Świtezianka. Nympha Svite-sii. Powst. 1827. Wyd. J. Kallenbach: Lata szkolne Z.K. Nowe materiały. *Muzeum* 1906 t. 2 z. 4 i odb.
 Przekł. prozą na jęz. łac.

36. G.G. Byron: Parysyna. Poemat. Powst. 1829. Wyd. w poz. 56 t. 1.

37. J. Lelewel: Essai historique sur la législation polonaise civile et criminelle, jusqu'au temps de Jagellons, depuis l'année 930 jusqu'en 1430. W: C. Malte-Brun: Tableau de la Pologne ancienne et moderne. Wyd. L. Chodźko. T. 2. Paris 1830 i odb.

38. A. Mickiewicz: Konrad Wallenrod [fragm.] *Bibliothèque Universelle* 1830 t. 45. Przedr. w poz. 53 t. 6, 56 t. 8 cz. 1.

Przekł. prozą na jęz. franc., niepodp.

39. A. Mickiewicz: Żeglarz; Na pokój grecki w domu księżny Zencidy Wolkońskiej w Moskwie.

Bibliothèque Universelle 1830 t. 45. Przedr. w poz. 53 t. 6, 56 t. 8 cz. 1.
Przekł. na jęz. franc., niepodp.

40. W. Shakespeare: *Hamlet*. Akt 2. Scena 2 [Fragm. inc.: *Wątp ty o wszystkim...*]. Czterowersz przesłany w liście do D. Potockiej z 22 lutego 1840. Ogl. w poz. 56 t. 6.

Drobne przekł. na jęz. franc. i łac. z lat szk., przechowywane w Bibl. Kras., zniszcz. 1944.

Wydania zbiorowe i wybory

41. Poezje. T. 1–3. Lipsk 1863 *Bibl. Pisarzy Pol.* t. 23–25. Wyd. nast. ze wstępem E.L. Kasprowicza. Lipsk 1972–73. Wyd. tyt.: Lipsk 1883, Lipsk 1907.

42. Poezje pośmiertne wydane z niedrukowanego rękopismu przez M. Dzikowskiego. Pozn. 1867.

43. Pisma zbiorowe przejrzone przez J. Amborskiego. Z przedmową S. Tarnowskiego. T. 1–2. Lw. 1875. Wyd. nast. Lw. 1880.

44. *Moja Beatrycze*. Wyd. L. Siemiński. Kr. 1878.

45. *Utwory*. (Nieobjęte lwowskim wydaniem). Zebrał i życiorysem opatrzył [B. Twardowski]. B.T. Pozn. 1880.

46. Pisma. Wyd. zbior. z przedmową S. Tarnowskiego. T. 1–4. Lw. 1886–88. Wyd. tyt.: Lw. 1890, Lw. 1894, Lw. 1898, Lw. 1902.

47. *Dzieła*. T. 1–3. Wwa 1890.

48. Pisma. Wyd. przejrz. i przedmową opatrzone przez S. Tarnowskiego. T. 1–4. Kr. 1890–91 *Nowa Bibl. Uniwersalna*.

49. Poezje. (Ułamki i fragmenta). Wwa 1895.

50. Wybór pism. Ułożył F. Hoesick. Wwa 1898 *Bibl. Miniaturowa*. Wyd. fotooffs. Wwa 1991.

51. Pisma. Wyd. *Kur. Codz.* T. 1–4. Wwa 1900. Wyd. tyt. Wwa 1901.

52. Pisma. T. 1–4. Mikołów–Wwa 1901 *Nowa Bibl. Pisarzy Pol.* t. 9–12. Wyd. nast. Mikołów–Częstochowa 1912.

53. Pisma. Za zezwoleniem rodziny poety wyd. T. Pini. Wyd. kryt. zupełne ze słowem wstępnym J. Kallenbacha. Z portretem poety i podobiznami autografów. T. 1–6. Lw. 1904.

54. Pisma. Wyd. nowe zupełne. Ułożone, opatrzone wstępem i objaśnieniami przez H. Gallego. T. 1–4. Wwa 1906. Wyd. tyt. Wwa 1907.

55. *Liryki*. Wybór. Wwa 1910. *Biblioteczka Uniw. Lud. i Młodzieży Szk.* 144. Wyd. 2 znacznie poszerz. Wwa 1925.

56. Pisma. Wyd. jubileuszowe. Wyd. J. Czubek. T. 1–8. Kr. 1912.

T. 1: *Utwory młodzieńcze (1825–1832)*.

T. 2: *Władysław Herman i dwór jego; Agay-Han*.

T. 3: *Nie-Boska komedia; Irydion; Modlitwy*.

T. 4: *Wanda; Noc letnia; Pokusa; Herburt; Ułamek*

z poematu; Z sycylijskiej podróży kart kilka; Trzy myśli; Fantazja życia; Przedświt.

T. 5: *Psalmy przyczołści; Rok 1846; Dzień dzisiejszy; Ostatni; Nie-Boskiej komedii część 1; Szkice Nie-Boskiej komedii*.

T. 6: *Utwory liryczne (1833–1858)*.

T. 7: *Pisma filozoficzne i polityczne*.

T. 8: *Utwory francuskie (1830–1832)*. Cz. 1: *Oryginały*. Cz. 2: *Tłumaczenia*.

57. Pisma. Wyd., objaśnił i wstępem poprzedził J. Kallenbach. T. 1–4 Wwa [1922] *Skarbnica Kłasyków Pol.*

58. *Dzieła*. Pod red. L. Piwińskiego. Z przedmową M. Kridla. T. 1–12. Wwa 1931.

59. *Dzieła*. Wyd., objaśnił i wstępem kryt. poprzedził T. Pini. T. 1–2. Wwa 1934–35 *Bibl. Poetów Pol.* t. 4, 6.

60. Zygmunt Krasieński. [Wybór poezji]. Wwa 1960 *Poeci Pol.* Wyd. nast.: Wwa 1963; Wwa 1990.

61. Poezje. Wybrał i wstępem poprzedził M. Bizan. Wwa 1972. Wyd. 2 Wwa 1990.

62. *Dzieła literackie*. Wybrał, notami i uwagami opatrzył P. Hertz. Tekst przygotowała do druku A. Skarżyńska. T. 1–3. Wwa 1973 *Bibl. Poezji i Prozy*.

63. Poezje wybrane. Wybór i oprac. Z. Sudolski. Wwa 1975 *Bibl. Poetów*. Wyd. nast. Wwa 1991.

64. *Wiersze, poematy, dramaty*. Wybór i posłowie M. Bizan. Wwa 1980 *Bibl. Klasyki Pol. i Obcej*.

65. *Memoriały polityczne*. Wstęp i oprac. A. Korwin. Siedlce 1987.

66. *Poezje*. Wiersze wybrała i ułożyła M. Baranowska. Kr. 1998.

67. Pisma filozoficzne i polityczne. Wyd. i notami opatrzył P. Hertz. Wwa 1999.

Przedr. wierszy: *Zbiór poetów pol.* 2 (1961)

Wybory utworów w przekładach

68. *L'Aube. – Le Dernier. – Sur la Glose de Ste Thérèse*. Traduit du polonais et précédé d'une introduction par K. Gaszyński. Paris 1863.

69. *Oeuvres complètes du poète anonyme de la Pologne*. Traductions publiées par W. Mickiewicz. S. 1–2. Paris 1869–70.

70. *The Undivine Comedy and other Poems*. [Tłum. i wyd.:] M. Walker Cook. Filadelfia 1875.

71. *Povidky*. [Tłum. i wyd.:] L.C. Frič-Lipský. Brno 1878.

72. *Vybrané spisy*. [Tłum. i wyd.:] F. Kvapil. Praha 1880.

73. *Resurrecturis et autres poèmes*. [Tłum. i wyd.:] E. Marek. Lille 1992.

Listy

74. Krasieńskiego listy o poemacie Kajetana Koźmiana „Stefan Czarniecki” poprzedzone wstępnym

słowem i życiorysem. [Wyd. A.E. Koźmian]. *Przeegl. Pozn.* 1859 t. 27 i odb. Pozn. 1859.

75. Wyjątki z listów Z.K. T. 1. [Wyd. i wstęp K. Gaszyński] K.G. Paryż 1860. Nowe wyd. Paryż 1861.

76. Listy Z.K. od roku 1835 do 1844 pisane do Edwarda Jaroszyńskiego. Z oryginałów znalezionych niedawno w hajsyńskim powiecie we wsi Hrużce na Podolu ogł. M. Gorzkowski. Kr. 1871.

77. Listy Z.K. Z przedmową J.I. Kraszewskiego. T. 1–3. Lw. 1882–87.

T. 1: Do Konstantego Gaszyńskiego. Lw. 1882.

T. 2: Do Adama Soltana. Lw. 1883.

T. 3: Listy do J. Słowackiego, R. Załuskiego, E. Jaroszyńskiego, Kajetana, Andrzeja i Stanisława Koźmianów, B. Trentowskiego. Lw. 1887.

78. Listy Z.K. do Stanisława Małachowskiego. [Wyd. J.I. Kraszewski]. Kr. 1885.

79. Correspondance de Sigismond Krasiński et de Henry Reeve. Préface de J. Kallenbach. T. 1–2. Paris 1902.

Przełk. pol. pt. Listy do Henryka Reeve. T. 1–2. Tłum. A. Ołędzka-Frybesowa. Oprac. P. Hertz. Wwa 1980.

80. Z.K. i Ary Scheffer: Listy. Z nieznanach rkpsów wyd., wstępem i przyp. opatrzył L. Wellich. Wwa 1909.

81. Listy Z.K. do Augusta Cieszkowskiego. Z autografów wyd. J. Kallenbach. Wstęp A. Żółtowski. T. 1–2. Kr. 1912.

82. Listy do St.E. Koźmiana. Wyd. [L. Bernacki] L.B. Lw. 1912.

83. Listy Z.K. do A. Potockiego. Z przedm. I. Chrzanowskiego i A. Krasińskiego. Wwa 1922 *Vita Nuova*. Wyd. nast. pt.: Listy do Adama Potockiego. Z przedmową A. Krasińskiego. Wyd. i szkicem o przyjacieli w życiu K. poprzedził I. Chrzanowski. Wwa 1928 *Biblioteczka Uniw. Lud. i Młodzieży Szk.* 46.

84. Listy do Delfiny Potockiej. Przystosował do druku A. Żółtowski. T. 1–3. Pozn. 1930–38. Wybór listów. Autografy w Bibl. Kras., zniszcz. 1944.

85. Listy wybrane. Wyd., objaśnił i wstępem poprzedził T. Pini. Wwa 1937.

86. Listy do Juliusza Słowackiego. Ogl. E. Sauryłowicz. W: *Korespondencja J. Słowackiego*. T. 2. Wr. 1963.

87. Listy do ojca. Oprac. i wstęp S. Pigoń. Wwa 1963 *Bibl. Poezji i Prozy*.

88. Listy do Jerzego Lubomirskiego. Oprac. i wstęp Z. Sudolski. Wwa 1965 *Bibl. Poezji i Prozy*.

89. Sto listów do Delfiny. Wybór i wstęp J. Kott. Wwa 1966.

Przełk. niem. 1967.

90. Listy do Adama Soltana. Oprac. i wstęp Z. Sudolski. Wwa 1970 *Bibl. Poezji i Prozy*.

91. Listy do Konstantego Gaszyńskiego. Oprac. i wstęp Z. Sudolski. Wwa 1971 *Bibl. Poezji i Prozy*.

92. Listy do Delfiny Potockiej. Oprac. i wstęp Z. Sudolski. T. 1–3. Wwa 1975 *Bibl. Poezji i Prozy*.

93. Listy do Koźmianów. Oprac. i wstęp Z. Sudolski. Wwa 1977 *Bibl. Poezji i Prozy*.

94. Listy do Stanisława Małachowskiego. Oprac. i wstęp Z. Sudolski. Wwa 1979 *Bibl. Poezji i Prozy*.

95. Listy do Augusta Cieszkowskiego, Edwarda Jaroszyńskiego, Bronisława Trentowskiego. Oprac. i wstęp Z. Sudolski. T. 1–2. Wwa 1988 *Bibl. Poezji i Prozy*.

96. Listy do różnych adresatów. Zebrał, oprac. i wstępem poprzedził Z. Sudolski. T. 1–2. Wwa 1991 *Bibl. Poezji i Prozy*.

97. Listy do plenipotentów i oficjalistów. Zebrał, oprac. i wstępem poprzedził Z. Sudolski. Wwa 1994 *Bibl. Poezji i Prozy*.

98. Listy. Wybór. Oprac. Z. Sudolski. Wr. 1997 *BN* 1, 282.

Zob. też: Świadek epoki. Listy Elizy z Braniczek Krasińskiej z lat 1835–1876. Z rękopisu odczytał, wybrał, skomentował i wstępem opatrzył Z. Sudolski. Tłum. U. Sudolska. T. 1–4. Wwa 1995–96.

OPRACOWANIA

NK 8 (1969), 9 (1972); LP

Bibliografie: L. STOLARZEWICZ: Bibliografia o K. Wil. 1924. — Z.K. (1812–1859). Bibliografia podmiotowo-przedmiotowa. Oprac.: B. BIELASTA, Z. DOBROWOLSKA. Ciechanów 1989.

Monografie: S. TARNOWSKI: Z.K. Studia do historii literatury polskiej. Wiek XIX. Kr. 1892. Wyd. 2 rozszerz. pt. Z.K. T. 1–2. Kr. 1912. — J. KALLENBACH: Z.K. Życie i twórczość lat młodych (1812–1838). T. 1–2. Lw. 1904. — T. GRABOWSKI: Z.K. Jego żywot i dzieła na tle współczesnej epoki 1812–1859. Pozn. 1912. — J. KLEINER: Z.K. Dzieje myśli. T. 1–2. Lw. 1912. — T. PINI: Z.K. Życie i twórczość. Pozn. 1928. — M. JANION: Z.K. — debiut i dojrzałość. Wwa 1962. — Z. LIBERA: Z.K. Wwa 1968. Wyd. nast. Wwa 1986. — Z. SUDOLSKI: Z.K. Wwa 1974 *Profil*.

Artykuły i rozprawy: [E. DEMBOWSKI] D***: O dramacie w dzisiejszym piśmiennictwie polskim. *Rok* 1843 t. 6; przedr. w: *Pisma*. T. 3. Wwa 1955. — [A. MAŁECKI] A.: Irydion. *Przeegl. Pozn.* 1847 t. 4 cz. 1; przedr. zmien. w: *Z dziejów i literatury. Pomniejsze pisma*. Lw. 1896; Od antyku do romantyzmu. Wybór i oprac. J. Małanka. Wwa 1979. — I. SIEMIENSKI: Wspomnienie o Z.K. Kr. 1859; przedr. w: *Portrety literackie*. T. 1. Pozn. 1865; Dzieła. T. 3. Wwa 1881. — E. CHOJECKI: La Pologne captive et ses trois poètes: Mickiewicz, K., Słowacki. Lipsk 1864. — P. CHMIEŁOWSKI: Kobiety Mickiewicza, Słowackiego i K. Wwa 1873 [cztery wyd. do 1895]. — A. MAZANOWSKI: Stosunki i wzajemne sądy Mickiewicza, Słowackiego i K. Wwa 1890. — [A. ROLLE] Dr Antoni J.: Z życia Z.K. Pierwsza miłość i jeden z pierwszych przyjaciół. *Świat* 1890 nr 19–23; przedr. w: *Wybór pism*. T. 3. Kr. 1966. — J. BOŁOŃ ANTONIEWICZ: Młodość K. Próba syntezy. Kr. 1891. — L.M. DZIAŁMA: Sądy współczesne o Nie-Boskiej komedii i Irydionie

- Z.K. w źródłach polskich (1835–1859). Pozn. 1893. — [A. DROGOSZEWSKI] A. Drogosław: Masynissa, Irydion, Kornelia. *Ateneum* 1895. T. 1. — F. HOESICK: O Słowackim, K. i Mickiewicz. Kr. 1895. — H. BIEGELEISEN: Komedja nieboska Z.K. Wwa 1896. — T. PINI: Z.K. tzw. Niedokończony poemat. (Próba genezy). Lw. 1896. — W. HAHN: Tło historyczne w Irydionie K. Lw. 1898. — F. HOESICK: Miłość w życiu Z.K. Z przedmową P. Chmielowskiego. T. 1–2. Wwa 1899; wyd. nast. rozszerz. Kr. 1909. — E. ORZESZKOWA: O Z.K. Odczyt w 1901. *Kur. Lw.* 1912 nr 79–95 [z przerwami]; przedr. w: *Pisma krytycznoliterackie*. Oprac. E. Jankowskiej. Wf. 1959. — J. KALLENBACH: Sigismond K. et Henry Reeve d'après leur correspondance. Paris 1902. — TENŻE: Lata szkolne Z.K. Nowe materiały. *Muzeum* 1906 t. 2 z. 4 [tu m.in.: wypracowania licealne z 1827]. — G. SABRAZIN: Les grands poètes romantiques de la Pologne. Mickiewicz – Słowacki – K. Paris 1906. Wyd. nast. Paris 1920. Przekł. z jęz. franc. W. Kisłański pt. *Wielcy poeci romantyczni Polski*. Mickiewicz – Słowacki – K. Z przedmową J. Lorentowicza. T. 1–2. Wwa 1907–1908. — M. ZDZIECHOWSKI: Filozofia K. *Pam. Lit.* 1907 z. 1. — B. CHLEBOWSKI: Z.K. *Wiek XIX. Sto lat myśli pol.* t. 5. Wwa 1909. — J. BACZYŃSKI: Z.K. (1812–1859). Jego życie i dzieła w stuletnią rocznicę jego urodzin. T. 1–2. Pozn. 1912. — K. CIOLKOSZ: Topografia Rzymu w Irydionie Z.K. Tarnów 1912. — Z. CZERNY: K. w literaturze francuskiej. *Pam. Lit.* 1912 s. 430–453. — W. GOMULICKI: Z.K. Jego żywot i dzieła na tle współczesnej epoki. Pozn. 1912. — B. GUBRYNOWICZ: Kilka kart ze stosunków K. z Mickiewiczem. Lw. 1912. — *Księga pam. ku uczczeniu setnej rocznicy urodzin Z.K. Ze słowem wstępnym I. Dembowskiego*. T. 1–3. Lw. 1912 [tu m.in. w t. 2: J. KLEINER: Mesjanizm narodowy w systemie K.]. — M. MAZANOWSKI: Młodościana przekłady Z.K. Kr. 1912 [zbiór rękopisów należący do Bibl. Kras. zniszcz. w 1944]. — J. NOWAKOWSKI: Z.K. Życie i dzieła (W setną rocznicę urodzin). Lw. 1912. — *Pam. Lit.* 1912 z. 1 – *Zeszyt jubileuszowy K. poświęcony* [tu m.in.: T. SINKO: Rzym pogański w „Irydionie”; Z. GERSTMANN: Ballanche jako źródło niektórych pomysłów filozoficznospołecznych K.; S. KOTOWICZ: „Ostatni” Z.K.]. — S. SCHNEIDER: K. a Sallustiusz. Lw. 1912. — J.A. TESLAR: Wpływ Biblii na Z.K. Kr. 1912. — J. UJEJSKI: Główne problemy „Nie-Boskiej komedii”. *Bibl. Warsz.* 1912 t. 4; przedr. w: *Romantycy*. Wwa 1963. — M. ZDZIECHOWSKI: *Wizja K. Ze studiów nad literaturą i filozofią polską*. Kr. 1912. — T.S. GRABOWSKI: Z.K. w piśmiennictwach słowiańskich. Kr. 1914. — J. GORDYŃSKI: T. Szewczenko i Z.K. Lw. 1917. — M.M. GARDNER: The Anonymous Poet of Poland Z.K. Cambridge 1919. — H. ŻYCYŃSKI: Estetyka Z.K. *Pam. Lit.* 1919/1920; przedr. w: *Studia estetycznoliterackie*. Gieszyn 1924. — T. SINKO: Wyspiański i K. Kr. 1920. — I. CHRZANOWSKI: Przedświt a prelekcja paryskie. W: *Wśród zagadnień książek i ludzi*. Lw. 1922. — J. KRZYŻANOWSKI: Masynissa i jego rola w „Irydionie”. *Przeł. Hum.* 1923 nr 2; przedr. w: *W świecie romantycznym*. Kr. 1962. — TENŻE: „Życia kwiaty” w „Przedświcie”. *Pam. Lit.* 1923. — J. KALLENBACH: Towianizm na tło historyczny. III. K. wobec towianizmu. *Przeł. Pousz.* 1924 t. 163; 1926 t. 170 i odb. Kr. 1926. — J. UJEJSKI: Wielcy poeci w 1848 roku. Mickiewicz, Słowacki, K., Norwid. Wwa 1926. — A. BRÜCKNER: Z.K. Żywot i dzieła. *Złoczów 1927 Bibl. Pousz.* nr 1112–1114. — I. CHRZANOWSKI: Poezja K. Próba syntezy. *Pam. Lit.* 1928 z. 1–2 i odb. — L. PŁOSZEWSKI: Zagadka „Korespondencji z Palermo” Z.K. Wwa 1929. — B. SUCHODOLSKI: Geneza „Psalmu miłości” Z.K. *Ruch Lit.* 1929 nr 1. — S. PIGON: Przeoczona formacja poetycka Wandy. Jeden akord w poezji Wawelu. *Głos Nar.* 1930 nr 344; przedr. pt. Wanda – Astrea. Jeden akord w poezji Wawelu. W: *Wśród twórców*. Kr. 1947. — M. BERSANO BEGEY: Pagine di vita e d'arte romana in Sigismond K. Rzym 1932. — L. WELLISZ: Les amis romantiques. Ary Scheffer et ses amis polonais. Paris 1933. — Z. NIEMOJEWSKA-GRUSZCZYŃSKA: Walka szatana z Bogiem w polskim dramacie romantycznym. Kr. 1935. — K. GÓRSKI: Stulecie „Nie-Boskiej komedii”. *Pion* 1936 nr 1–2 i odb.; przedr. w: *Literatura a prądy umysłowe*. Wwa 1938. — S. PIGON: K. w „Zwolonie” Norwida. *Mysl Nar.* 1937 nr 6–8 i odb.; przedr. w: *Wśród twórców*. Kr. 1947. — I. CHRZANOWSKI: Dwa problemy naczelne „Nie-Boskiej komedii”. W: *Studia, szkice, rozbiory i krytyki*. Kr. 1939. — M. SZYJKOWSKI: Wakacje Z.K. (1836). Kr. 1939. — *Krasnisk. Pomniki literatury ojczystej*. T. 2, z. 3. Londyn 1942 [tu: fragm. utworów i listów]. — M. KRIDL: Z.K. W: *Szkie z historii literatury polskiej*. Londyn 1946. — J. MIKOŁAJTIS: Z ostatnich lat życia Z.K. Częstochowa 1947. — Z. ŻYGULSKI: K. a Hebbel. Szkic porównawczy. *Pam. Lit.* 1947 i odb. Wwa 1948. — W. HAHN: J. Słowacki, Z.K. i C.K. Norwid w roku 1848. Wwa 1948. — J. KLEINER: K. Lubl. 1948. — M. KUKIEL: Przedświtnie rewolucji i wojna poetów. *Kultura* (Paryż) 1948 nr 6. — J. KLEINER: Pseudoromantyka „Agaj-Hana”. *Rocz. Hum.* 1949. — S. KOZICKI: Dziedzictwo polityczne trzech wieszczów. Wwa 1949. — A. JANTA: Jak pokazać „Nieboską” w Ameryce? Londyn 1959. — *Krasnisk. Pomniki literatury*. wyd. staraniem Związku Pisarzy Pol. na Obczyźnie. Londyn 1959 [tu m.in.: C. BACKVIS: Poeta ruin. (Świata i cienie „Irydiona”); M. DANILEWICZOWA: Zmienne koleje przyjaźni. (Z.K. i Henry Reeve); W. FOLKERSKI: „Nie-Boska komedia” w perspektywie XX wieku; M. GIERGIELEWICZ: U źródeł uniwersalizmu K.; E. RACZYŃSKI: Ze wspomnień rodzinnych]. — B. IASOCKA: O rzymskim dramacie K. *Pam. Teatr.* 1959 z. 1/2/3. — S. SKWARCZYŃSKA: Leona Schillera trzy opracowania teatralne „Nie-Boskiej komedii” w dziejach jej inscenizacji w Polsce. Wwa 1959. — TAŻ.: U źródła nowatorskiego tematu „Nie-Boskiej komedii”. *Pam. Teatr.* 1959 z. 1/2/3. — J. STARNAWSKI: O trwałych i nietrwałych wartościach twórczych Z.K. *Zesz. Nauk. KUL* 1959 nr 4. — M. STRASZEWSKA: Z.K. *Pol. krytyka lit. (1800–1918)*. *Mater.* T. 2. Wwa 1959. — Z. SUDOLSKI: Geneza „Psalmu miłości” i galicyjska odpowiedź Z.K. *Przeł. Hum.* 1959 nr 5. — TENŻE: Przyjaźń z Jerzym księciem Lubomirskim i ostatnie lata życia Z.K. (Szkice biograficzne w oparciu o nieznane dotąd materiały). *Tamże* 1959 nr 6. — J. TIMOSZEWICZ: K. o teatrze. *Pam. Teatr.* 1959 z. 1/2/3. — Cz. ZGORZELEWSKI: Nad Nieboską. *Tyg. Pousz.* 1959 nr 9. — M. GIERGIELEWICZ: K. in the English Speaking World. *The Polish Review* 1960 nr 3. — M. JANION: Dialektyka historii w polemice między Słowackim a K. *Pam. Lit.* 1960 z. 2. — A. KADLER, J. RACZYŃSKA: Z.K. *Bibliogr. filoz. pol. 1831–1864* [Cz. 2]. Wwa 1960. — T. KRONSKI: Filozofia mesjanistyczna i katolicka w Polsce połowy XIX wieku. W: *Rozważania wokół Hegla*. Wwa 1960. — W. KUBACKI: Leonard – wielki mistrz sabatów rewolucji. *Ruch Lit.* 1960 z. 3. — S. TREUGUT: Fryderyk Schiller w korespondencji K. *Kwart. Neofilol.* 1960 z. 1/2 i nadb. — W. WEINTRAUB: K. and Reeve. *The Polish Review* 1960 nr 2. — Z. WILSKI: Mickiewicz, Słowacki, K., Norwid i Wyspiański na scenach polskich I VII 1955 – I V 1960. *Pam. Teatr.* 1960 nr 2. — Z.K. *W stulecie śmierci*. Wwa 1960 [tu: referaty wygl. na

- konferencji zorganizowanej przez IBI PAN]. — W. GÓRNY: Rzym i Biblia — dwa bieguny stylizacji przytoczeniowej u K. Roczn. Hum. 1961 z. 1. — S. SKWARCZYŃSKA: Zagadka wileńskiej inscenizacji „Nie-Boskiej komedii” powiązanej z „Niedokończonym poematem” w 1914 r. *Księga pamiątkowa ku czci S. Pigońa*. Kr. 1961. — J. STARNAWSKI: Stan badań nad K. i postulaty na przyszłość. *Roczn. Hum.* 1961 z. 1. — J. ŠVEHLA: Inscenizacja „Nie-Boskiej komedii” w Pradze. Przekł. M. Erhardtowa. *Pam. Teatr.* 1961 nr 4 [dot. wyst. w 1918]. — B. LASOCKA: Z.K. Przegląd publikacji 1945–1962. *Pam. Teatr.* 1962 z. 2. — [Z. TROJANOWICZOWA] Z. MUSZYŃSKA: K. „Wierzenia”. *Lit. przystanki nad Wartą*. Poznań. 1962. — TAŻ: Wiersz Słowackiego „Do autora trzech Psalmów” a „Przedświt”. *K. Munera litteraria. Księga ku czci profesora R. Pollaka*. Poznań. 1962. — T. GRZEBIENIOWSKI: Angielska parafraza „Nie-Boskiej komedii” i jej tło polityczno-społeczne. *Prace Polon.* 5. 19 (1963) i nadd. — J. MAGNUSZEWSKI: Polski romantyzm z literatury zachodnio-słowiańskiej. *Z pol. studiów slawistycznych*. 5. 2. Wwa 1963. — J. KLEINER: Studia inedita. Oprac. J. Starnawski. Lubl. 1964. — S. PIGON: Dokumenty zżdy (Sądy Adama Mickiewicza i Z.K. o Ludwiku Napoleonie). *Ruch Lit.* 1964 z. 5/6. — J. TIMOSZEWICZ: O K. Na marginesie korespondencji z ojcem. *Pam. Teatr.* 1964 z. 3. — Z.K. *Romantic Universalist. An International Tribute*. Wyd. W. Lednicki. New York 1964 [tu: 11 rozpraw dot. Z.K.]. — W. KUBACKI: Historia i historyzm w „Irydionie”. *Kultura* 1965 nr 46. — M. JANION: K. a Hegel. *Pol. spory o Hegla 1830–1860*. Wwa 1966. — M. JANION: K. filozofujący poeta romantyczny. *Filoz. Pol.* Wwa 1967. — Z. SUDOLSKI: K. — Delfina Potocka — Lubomirski. *Przegl. Hum.* 1967 nr 2. — M. JANION: „Nie-Boska komedia”. Bóg i świat historyczny. *Lit., komparatystyka, folklor. Księga poświęcona J. Krzyżanowskiemu*. Wwa 1968. — Z. SUDOLSKI: Korespondencja Z.K. Studium monograficzne. Wwa 1968. — M. JANION: Romantyzm. Wwa 1969. — M. JASTRUN: Syn szlachecki. *Twórczość* 1969 nr 7. — Z. SUDOLSKI: K. a literatura europejska. *Europejskie związki lit. pol.* Wwa 1969. — S. BALBUS: Z problemów rytmiki wiersza Z.K. *Pam. Lit.* 1970 z. 4 i nadd. — Z. SUDOLSKI: *Pol. słownik biograf.* (1970). — S. BALBUS: O pewnym typie prozy rytmicznej w romantyzmie (casus: Agaj-Han Z.K.). *Metrika słowiańska. Praca zbior.* Wr. 1971. — K. GÓRSKI: Katastrofizm „Nie-Boskiej komedii”. *Z bist. i teorii lit.* 3. 3. Wwa 1971. — S. MAKOWSKI: „Nie-Boska komedia” Z.K. Wwa 1971; wyd. 2 Wwa 1975; wyd. 3 popr. i uzup. Wwa 1991; Wwa 1996. — P. MARCHESANI: K. in Italia. *Aevum* 1971 nr 5/6 i nadd. — A. KOWALCZYKOWA: Dylemat romantycznego konserwatyzmu. Niezmiennosc warunkiem postępu. (Przykład K.). *Studia Filoz.* 1972 nr 10. — TAŻ: Poglądy filozoficzne Z.K. *Pol. myśl filoz.* i społ. 1 (1973). — E. BIENKOWSKA: Czytanie w przyszłości. *Znak* 1974 nr 238. — Referaty z sesji „Romantyzm — katolicyzm — Z.K.” *Tamże* 1974 nr 244 [tu m.in.: B. CYWIŃSKI: Polityka i rzeczy ostateczne. (Wątki etyczne w myśli K.); P. HERTZ: Kilka uwag o poezji Z.K.; W. KARPIŃSKI: Ponad okopami. K. i Marks o dziejowej roli Polski]. — A. KOWALCZYKOWA: Komedialność i obłąkanie. *Mies. Lit.* 1975 nr 10. — F. ZIEJKA: Z.K. spotkanie z Koryską. *Ruch Lit.* 1975 nr 1. — S. SKWARCZYŃSKA: Wokół interpretacji „Nie-Boskiej komedii” jako utworu awangardowego. *Kierunki* 1976 nr 35. — Z. SUDOLSKI: Hrabia Henryk polemista i obrońcą Pankracego. *Pam. Lit.* 1976 z. 3. — TENŻE: Wielopolski — K. — Małachowski (w sprawie autorstwa Odpowiedzi na list szlachcica polskiego do Metternicha...). *Przegl. Hum.* 1976 nr 2 i nadd. — H. ZAWORSKA: Namietność udręczona. *Twórczość* 1976 nr 7 [o listach Z.K. do D. Potockiej]. — A. KOWALCZYKOWA: Historiozoficzne i prywatne szaleństwo u K. W: Romantyczni szaleńcy. Wwa 1977. — S. MAKOWSKI: Z.K. w świadomości pisarskiej Stefana Żeromskiego. *Przegl. Hum.* 1977 nr 2; przedr. w: Żeromski i Reymont. Wwa 1978. — J. DACKIEWICZ: K. i Włochy. W: Romantyczni w Italii. Wwa 1978. — M. GRABOWSKA: Rozmaitości romantyczne. Wwa 1978. — M. MASŁOWSKI: Dzieje bohatera. Teatralne wizje „Dziadów”, „Kordiana” i „Nie-Boskiej komedii” do II wojny światowej. Wr. 1978. — Z. SUDOLSKI: K. a Dante. *Roczn. Tow. Lit. im. A. Mickiewicza* 1978. — TENŻE: Nad autografami „Psalmu nadziei” (Zarys procesu twórczego). *Blok-Notes Muzeum Lit.* 1978. — E. TOROJ: Z.K. filozofia dziejów. *Annales UMCS Sectio I Philosophia — Sociologia* 1977. T. 2. Lubl. 1978. — H. WASZYKIEL: O dramaturgiczności „Niedokończonego poematu” Z.K. (Na przykładzie operowania światłem). *Roczn. Tow. Lit. im. A. Mickiewicza* 1978. — Cz. ZGORZELECKI: Nad „Nie-Boską komedią”. W: Od Oświecenia ku Romantyzmowi i współczesności. Kr. 1978. — P. HERTZ: K. i Reeve. *Twórczość* 1979 nr 5. — Z. SUDOLSKI: Słowacki w oczach K. Z dziejów wzajemnych kontaktów. *Roczn. Tow. Lit. im. A. Mickiewicza* 1979/1980. — M. JANION: K. — Mieliński — Ligerza. *Pam. Lit.* 1980 z. 3. — Z. SUDOLSKI: K. wobec roku 1848. *Romantyczność i rewolucja* Wr. 1980. — TENŻE: Powstanie czy rewolucja? Dylematy światopoglądowe Z.K. *Przegl. Hum.* 1980 nr 9/10; przedr. w: *Dziedzictwo powstania listopadowego*. Wwa 1986. — A. WITKOWSKA: Wiele romantycy polscy. Wwa 1980. — A. KURSKA: „Rok 1846” Z.K. *Przegl. Hum.* 1981 nr 1/2. — A. MIERZEJEWSKI: C. Norwida spór z Z.K. *Tamże* 1981 nr 1/2. — M. ŚLIWIŃSKI: K. o ideale kobiety. *Tamże* 1981 nr 1/2. — K. RACZYŃSKI: Powieść jako gra literacka. Studium o „Herburcie” Z.K. *Zesz. Nauk. WSP w Opolu. Filol. Pol.* 1982 z. 21. — W. KRAJEWSKA: Z.K. recepcja literatury angielskiej. *Kwart. Neofilol.* 1983 t. 30 z. 2. — F. GERMAN: Fryderyk Chopin i Z.K. *Roczn. Chopinowski* 1984 t. 16. — M. JANION: Czas formy otwartej. Wwa 1984. — J. UGNIĘWSKA: Inspiracje Dantesca nella „Non-Divina Commedia” di S.K. *Jugosławska Akademija Znanosti i Umjetnosti* (Zagrzeb) 1984. — M. KRÓL: Konserwatyści a niepodległość. Wwa 1985. — S. SKWARCZYŃSKA: Wokół interpretacji „Nie-Boskiej komedii” jako utworu awangardowego. W: W orbicie literatury. Wwa 1985. — J. TYŃECKI: Ku wizji K. *Prace Polon.* 5. 41 (1985). — W. BRUMER: Tradycja i styl w teatrze. Wwa 1986. — S. DOBRZYCKI: Z historii literatury polskiej. Wwa 1986. — W. GUTOWSKI: W kręgu romantycznej fenomenologii śmierci. Style zachowań romantycznych. Wwa 1986; przedr. w: *Pasje wyobraźni*. Tor. 1991. — M. KRÓL: Podróż romantyczna. Paris 1986. — W. KUBACKI: Julian Apostata w „Nie-Boskiej komedii”. *Poezja* 1986 nr 9. — Z. MARKIEWICZ: Mickiewicz, Słowacki, K. w kręgu literatury francuskiej. W: *Polско-французские связи литературные*. Wwa 1986. — J. OSSOWSKI: Romantyczna lektura Biblii: „Książka Marek” J. Słowackiego i „Trzy myśli” Z.K. — dwa sposoby odczytywania Biblii (na tle wybranych problemów epiki). *Biblia a lit.* Lubl. 1986. — J. PIETR-KIEWICZ: Dwa profetyczne płomienie. W: *Literatura polska w perspektywie europejskiej*. Wwa 1986. — M. SUGIERA: Czy można być „swiernym” K? (Wybrane przykłady inscenizacji i interpretacji „Nie-Boskiej komedii”). *Ruch Lit.* 1986 nr 3. — M. ŚLIWIŃSKI: Antyk i chrześcijaństwo w twórczości Z.K. *Śląsk* 1986. — A. WITKOWSKA: Z.K. W: *Literatura romantyzmu*. Wwa 1986. — J. BACHÓRZ: Morze

- w twórczości Z.K. *Zesz. Nauk. UG. Prace Hist.-Lit.* 1987 nr 14. — M. BIENIŃCZYK: Prowokacja chwili. *Twórczość* 1987 nr 6. — A. FABIANOWSKI: „Jęk rozpacz człowieka genialnego”. *Poezja* 1987 nr 7. — G. KRÓLIKIEWICZ: „Comédie Non-Divine” K. contre les saint-simoniens. *Messianisme et slavophilie*. Kr. 1987. — B. LIĞARA: Galicyzmy leksykalne w listach Z.K. na tle wpływu francuskich w polszczyźnie XIX wieku. *Zesz. Nauk. UJ. Prace Językozn.* 1987 z. 86. — J. STARNAWSKI: J. Kleiner jako badacz Z.K. (W 100 rocznicę urodzin uczonego). *Łódź. Tow. Nauk.* 1987 z. 5 i nadb. — Z. SUDOLSKI: „Irydion” Z.K. — dramat filozoficznej i politycznej metafory. *Poezja* 1987 nr 7. — TENZE: „Nie-Boska komedia” Z.K. — rzecz o rewolucji i potrzebie etyki chrześcijańskiej. *Przegl. Powsz.* 1987 nr 7/8. — G. WEINBERG: Wywołanie ducha, czyli „Grób rodziny Reichstałów”. *Poezja* 1987 nr 7. — J. WĘGIELEK: Ambasador carski. *Twórczość* 1987 nr 10. — M. JANION: Wallenrod reformy i Wallenrod spisku. *Znak* 1988 nr 12. — E. MAREK: La „Comédie non divine” de Z.K. Réflexions sur un drame romantique. Lille 1988. — Z. SUSZCZYŃSKI: Wyobraźnia frenetyczna w „Nie-Boskiej komedii”. *Zesz. Nauk. UW. Białystok. Filol. Pol.* 1988 t. 12 z. 60. — A. WAT: Szkice o K. W. Ucieczka Lotha. Londyn 1988. — M. JANION: Wobec zła. Chotomów 1989. — B. W. JANUSZEWSKI: Ludzka komedia czy boska tragedia. Studium krytyczne w 150 rocznicę powstania „Nie-Boskiej komedii” Z.K. Wwa 1989. — A. KUBALE: „Jest mym przeznaczeniem, że nie mogę umrzeć za ojczyznę”. *Zesz. Nauk. UG. Prace Hist.-Lit.* 1989 nr 15. — A. KURSKA: Fragment romantyczny. Wr. 1989. — J. RATAJ CZAK: Romantyczni kochankowie. Z.K., Fryderyk Chopin, Artur Grottger. Pozn. 1989. — A. RZEPECKA: Obrazy upadku Rzymu pogańskiego w „Irydionie” i w „Quo vadis”. *Zesz. Nauk. WSP w Opolu. Filol. Pol.* 1989 z. 27. — M. BIENIŃCZYK: Czarny człowiek. K. wobec śmierci. Wwa 1990. — M. JANION: Trzy dramaty o rewolucji (K., Witkiewicz, Gombrowicz). *Ogród* 1990 nr 1. — E. KASPERSKI: Dialog romantyczny. K. — Słowacki. *Przegl. Hum.* 1990 nr 11. — A. KUBALE: Czas i przestrzeń w listach Z.K. do Delfiny Potockiej. *Czas i przestrzeń w prozie pol. XIX i XX w.* Tor. 1990. — E. MAREK: Z.K. Declin ou rennaissance d'un barde romantique? Lille 1990. — J. RUSZKOWSKI: Wenecka „Apokalipsa”. O „Niedokończonym poemacie” Z.K. *Pam. Lit.* 1990 z. 3. — Z. SUDOLSKI: Dramat małżeństwa Elizy i Z. Krasieńskich (w świetle listów Elizy). *Przegl. Hum.* 1990 nr 11. — Z. TROJANOWICZOWA: O „Ostatnim” K., czyli o presji mitu syberyjskiego. *Studia Polon.* T. 18/19: 1990/1991. — A. FABIANOWSKI: Myśl polityczna Z.K. Ciechanów 1991. — W. GROMADZKI: Uwagi na marginesie przypisywanego Z.K. „Zbioru ukazów i rozporządzeń zwróconych przeciw narodowości polskiej za panowania Mikołaja I”. Fakty i interpretacje. Wwa 1991 s. 258–269. — M. INGŁOT: Rewolucja i „Apokalipsa” w „Nie-Boskiej komedii” Z.K. *W świecie lit. romantycznej*. Zielona Góra 1991 i nadb. — M. JANION: Katastrofa i religia. (O „Nie-Boskiej komedii”). Dramat i teatr religijny w Polsce. Lubl. 1991. — L. ROSIĆ: Z.K. i Petar Preradović. *Jez., lit., kultura słowian dawniej i dziś*. Pozn. 1991. — M. PIASECKA: Mistrzowie snu. Mickiewicz — Słowacki — K. Wr. 1992. — LA. SOFRONOWA: Polska jako romantyzująca drama. Mickiewicz, K., Słowacki. Moskwa 1992. — A. SYNORADZKA: Sporne problemy „Irydiona”. *Ruch Lit.* 1992 z. 6. — M. SZARGOT: Sploty. Trzy obrazy w „Agaj-Hanie” K. *Ogród* 1992 nr 2. — Z. TROJANOWICZOWA: Sybir romantyków. Kr. 1992. Wyd. 2. Pozn. 1993. — Z. MIEDZIŃSKI: Organicystyczna koncepcja historii Z.K. *Studia Hist.* 1993 nr 3. — J. PROKOP: Święte ramy polskiego narodu. W: Uniwersum polskie. Literatura, wyobraźnia zbiorowa, mity polityczne. Kr. 1993. — Z. REJMAN: Spór o kształt epopei narodowej. Listy Z.K. do K. Kozłmiana o poemacie „Stefan Czarniecki”. *Pam. Lit.* 1993 z. 2. — J. SKUCZYŃSKI: Odmiany form dramatycznych w okresie romantyzmu. Słowacki — Mickiewicz — K. Tor. 1993. — Z. STEFANOWSKA: Spór o powstanie. W: Strona romantyków. Studia o Norwidzie. Lubl. 1993. — Z. SUDOLSKI: Aspekty religijne epistolografii polskiej XIX i XX w. K. — Norwid — Liebert. *Religijne tradycje lit. pol.* T. 3. Lubl. 1993. — M. SZARGOT: Imiona — maski w twórczości Z.K. *Onomastyka lit.* Olsztyn 1993. — S. TREUGLUT: Geniusz wydziedziczony. Wwa 1993. — K. TRYBUŚ: Romantyczne marzenia o epopei. W: Epopeja w twórczości K. Norwida. Wwa 1993. — K. CYSEWSKI: Epistolografia jako literatura na przykładzie listów Z.K. *Prace Polon.* S. 49 (1994). — J. LYSZCZYŃNA: „Hymn” Z.K. w kręgu tradycji poezji barskiej. *Barokowe przypomnienia i inne szkice historycznol.* Kat. 1994. — Z. MIEDZIŃSKI: „Zygmunt zna historię”. W nurcie filozofii romantycznej. *Studia Bibliologiczne* 1994. T. 8. — A. NOWAK: Rosja i rewolucja — wizja polskiego konserwatysty Z.K. *Przegl. Wschodni* 1994 z. 4. — M. ROMANIUK: Towiański i jego sprawa w listach Z.K. *Zesz. Nauk. WSP w Opolu. Filol. Pol.* 1994 z. 32. — Z. SUDOLSKI: Słowiańszczyzna w świadomości politycznej Z.K. *Pam. Słowiański* 1994 t. 44. — M. SZARGOT: Wiersz i przedmiot. *Prace Polon.* S. 49 (1994). — T.J. MAKLES: Od historii świeckiej do świętej — ku genezyjskiemu systemowi J. Słowackiego. Z zagadnień mistycyzmu romantycznego. Częstochowa 1995. — Z. SUDOLSKI: K. — Tasso. *Miscellanea Łódź*. 1995 nr 1. — J. WŁODARCZYK: K. w Młodej Polsce. *Stulecie Młodej Polski* Kr. 1995. — Z. MIEDZIŃSKI: Wokół „Legendy” Z.K. *Ruch Lit.* 1996 z. 5. — Z. SUDOLSKI: Warszawskie przystanki K. *Romantycy i Warszawa*. Wwa 1996. — M. ŚLIWINSKI: Tradycja antyeczno-chrześcijańska w „Irydionie”. *Pam. Lit.* 1996 z. 2. — B. ZAKRZEWSKI: Wokół zagadki wydania „Do autora trzech Psalmów”. W: Dwaj wieszcz. Mickiewicz i Wernyhora. Wr. 1996. — B. ZAORSKA: „Umieram życiem”, czyli o stanie zdrowia Z.K. W: Śladami lekarzy — polskich uchodźców popowstaniowych w XIX wieku. Wwa 1996. — J. JANKOWSKI: Z.K. W: Nieromantyczni romantycy. Wr. 1997. — A. KOWALCZYKOWA: Dramat i teatr romantyczny. Wwa 1997. — A. KUBALE: Dramat bólu istnienia w listach Z.K. Gdańsk 1997. — J. KLUTWICKA-KAMIŃSKA: Korespondencja Z.K. z Delfiną Potocką. Analiza językowo-stylistyczna na tle tendencji artystycznych epoki romantycznej. *Acta UNC. Filol. Pol.* 1997 z. 48. — Z. SUDOLSKI: List romantyczny. Kr. 1997. — A. WITKOWSKA: Z.K. W: Romantyzm. Wwa 1997 (i wyd. nast.). — B. ZWOLIŃSKA: Frenetyczny obraz śmierci w „Agaj-Hanie” K. *Ruch Lit.* 1997 z. 2. — J. FIEĆKO: Rosja K. *Pozn. Studia Polon.* S. Lit. 5 (1998). — J. KLEINER: Z.K. Studia. Wybór i oprac. J. Starnawski. Wwa 1998. — J. STARNAWSKI: W świecie olbrzymów. Studia o twórczości i recepcji czterech wielkich romantyków. Rzeszów 1998. — A. FABIANOWSKI: Paryż romantyków polskich. Mickiewicz, Słowacki, Chopin, K. Norwid. Łomża 1999. — J. FIEĆKO: Obraz Rosji we „francuskich” memoriałach politycznych Z.K. W: Oblicze Wschodu w kulturze polskiej. Pozn. 1999. — J. MARX: Wielcy romantycy: A. Mickiewicz, J. Słowacki, Z.K., C. Norwid. Wwa 1999. — Z. MIEDZIŃSKI: Osobowość i przyszłość Z.K. na tle historiozofii romantycznej i polskiej filozofii narodowej. Kat. 1999. — M. INGŁOT: Uwagi nad obrazem rewolucji w „Nie-Boskiej komedii” Z.K. *Polon. zintegrowana*. Rze-

szów 2000. — M. SZARGOT: Ziemia rozdziału – niebo połączenia. O lirycę Z.K. Kat. 2000.

Powieści biograficzne: A. ŚWIDERSKA: Zygmunt. Powieść biograficzna o Z.K. Wwa 1939. Wyd. nast. Londyn 1960. — Z. SUDOLSKI: K. Opowieść biograficzna. Wwa 1977. Wyd. 2 Wwa 1983, wyd. 3 Wwa 1997. H.G.

KRASZEWSKI Józef Ignacy 1812–1887

Urodzony 29 lipca 1812 w Warszawie; syn Jana, właściciela majątku Dolhe na Polesiu, chorążego powiatu prużańskiego, i Zofii z Malskich. Wychowywał się pod opieką babki Anny Malskiej w Romanowie na Podlasiu. Od 1822 uczył się w szkole w Białej Podlaskiej, następnie w gimnazjum w Lublinie, potem w Świsłoczy, gdzie w 1829 uzyskał świadectwo dojrzałości. Już wtedy tłumaczył bajki Lafontaine'a i pisał drobne wiersze. W 1829 rozpoczął studia na wydziale medycznym Uniwersytetu Wileńskiego, wkrótce jednak przeniósł się na wydział literacki. Debiutował w 1830 „Biografią sokalskiego organisty”, ogłoszoną pod pseudonimem Kleofas Fakund Pasternak w *Noworoczniku Litewskim na rok 1831*. Z 15 na 16 grudnia tegoż roku za udział w konspiracyjnej organizacji studenckiej został aresztowany i osadzony w więzieniu w Wilnie z wyrokiem wcielenia do wojska na Kaukazie. Dzięki staraniom krewnych zwolniony 19 marca 1832, przebywał do lipca 1833 pod nadzorem policyjnym bez prawa wyjazdu z Wilna. Okres ten wykorzystał na studia w tamtejszych bibliotekach i archiwach oraz na nawiązanie stosunków z wileńskim środowiskiem literackim. Po wyjeździe z Wilna przez pewien czas przebywał u rodziców w Dolhem. Bywał częstym gościem u Antoniego Urbanowskiego w Horodcu koło Kobrynia, znanego kolekcjonera i posiadacza cennej biblioteki, z której K. korzystał, gromadząc materiały do pracy literackiej. W maju 1836 wygrał konkurs (ogłoszony przez uniwersytet w Kijowie) na stanowisko lektora mającej powstać Katedry Literatury Polskiej; stanowiska nie otrzymał z braku zgody władz carskich. W tymże roku ogłosił programowy szkic pt. „O polskich romanopisarzach” w *Wizerunkach i Rozstrząsaniach Naukowych* (t. 11) oraz nawiązał stałą współpracę z *Tygodnikiem Petersburskim*, trwającą (z przerwą w 1846–49) do 1850. W czerwcu 1838 ożenił się z Zofią Woroniczówną, bratanicą prymasa Jana Pawła Woronicza, i prowadził osiadły żywot szlachcia-ziemianina, początkowo jako dzierżawca wsi Omelno, następnie jako właściciel Gródka, potem Hubina na Wołyniu. Jednocześnie zajmował się różnorodną działalnością pisarską, ogłaszając powieści, recenzje, prace krytyczne oraz artykuły o sztuce i muzyce (głównie w *Tygodniku Petersburskim*, tu m.in. cykle publicys-

tyczne: „Asmodeusz” 1837–39 i „Choroby moralne XIX w.” 1837–41). Na pewien czas zbliżył się do tzw. koterii petersburskiej. Często jeździł do krewnych i przyjaciół na Wołyniu, do Kijowa i Dubna na sławne kontrakty, do Odessy (1843) i Druskiennik (1846), do rodziców w Dolhem i dziadków w Romanowie, a także do Warszawy (1838, 1846). To podróżowanie znalazło odbicie we „Wspomnieniach Polesia, Wołynia i Litwy”, „Obrazach życia i podróży” czy też we „Wspomnieniach Odessy, Jedysanu i Budżaku”. Jego popularność jako pisarza rosła; powieści i artykuły drukowane były od 1837 w pismach niemal całego kraju (m.in. w *Gazecie Codziennej* 1837–61; *Przyjacielu Ludu* 1837–43; *Tygodniku Literackim* 1838–42; *Orełdowniku Naukowym* 1840–42; *Dzienniku Mów Partryckich* 1841–42, 1846, 1848). W latach 1841–51 wydawał pismo naukowe *Athenaeum*, ściągając do współpracy literatów i historyków ze wszystkich rejonów kraju. W 1851 kandydował bez powodzenia na stanowisko profesora literatury polskiej na Uniwersytecie Jagiellońskim w Krakowie. Ze względu na konieczność kształcenia dorastających dzieci we wrześniu 1853 przeniósł się z rodziną do Żytomierza, gdzie powierzono mu liczne urzędy obywatelskie. Działalność społeczna i organizatorska oraz rosnąca sława powieściopisarza i publicysty wysunęła go na czołowe miejsce wśród społeczności szlacheckiej. Wkrótce jednak zarysowała się zasadnicza różnica stanowisk w kwestii włościańskiej między K. a miejscową szlachtą, niechętną uwłaszczeniu chłopów. W maju 1858 wyjechał w sześciomiesięczną podróż po Europie Zachodniej. W sierpniu 1859 objął redakcję *Gazety Codziennej* (przeimianowanej od kwietnia 1861 na *Gazetę Polską*) i kierował nią do 1862, przenosząc się w tym celu do Warszawy. Na okres ponad dwudziestoletniego pobytu na Wołyniu przypada największy rozwój twórczości powieściowej K. Powstały wówczas liczne powieści społeczno-obyczajowe, w tym cykl powieści ludowych. W tych latach prowadził również ożywioną działalność w zakresie krytyki literackiej („Wieczory wołyńskie”, wyd. w 1859). Redagowanie *Gazety Codziennej*, czynny udział w życiu publicznym oraz podróże na zachód Europy (1860, 1861), skąd nadsyłał korespondencje, znacznie ograniczyły jego twórczość literacką, prowadził natomiast w tych latach ożywioną działalność odczytową. W 1862 wydawał miesięcznik *Przegląd Europejski, Naukowy, Literacki i Artystyczny*. Pobyt K. w Warszawie przypadł na okres przygotowań do powstania. Stała się gończy skrajności i nie wiązał się z koncepcjami politycznymi ani „białych”, ani „czerwonych”. Mimo swego umiarkowania naraził się Aleksandrowi Wielopolskiemu, który wyzyskał wystąpienia K. przeciw ograniczeniu swobody prasy i polecił mu opuścić kraj. 1 lutego 1863 pisarz wyjechał do Dreżna i tu osiadł na wiele lat. Napisał wówczas cykl

„obrazków powstaniowych”, wydanych — aby nie narażać się na szykany i nie zamykać sobie drogi powrotu do kraju — pod pseudonimem B. Bolesławita.

Przez cały czas nadsyłał korespondencje dotyczące różnych dziedzin życia kulturalnego i gospodarczego (m.in. do: *Kłosów* 1865–87; *Bluszczu* 1866–87; *Dziennika Poznańskiego* 1866–87; *Tygodnika Ilustrowanego* 1866–87; *Wieku* 1875–86; *Biesiady Literackiej* 1876–87). Starał się w ten sposób podtrzymywać związki życia kulturalnego Zachodniej Europy i kraju. W dalszym ciągu ogłaszał artykuły i rozprawy (z dziedziny historii, literatury, sztuki, krytyki), pisał powieści, a także artykuły wymierzone przeciwko Rosji do czasopism zagranicznych, m.in. angielskich i francuskich. Zajmował się również działalnością polityczną. Policja saska, działająca w porozumieniu z Ambasadą Rosyjską, odmawiała mu prawa pobytu w Dreźnie po wygaśnięciu ważności paszportu rosyjskiego, wtedy przez pewien czas posługiwał się paszportem wystawionym przez Ambasadę Francuską. W 1866 uzyskał obywatelstwo austriackie, zamierzał bowiem osiedlić się w Krakowie. W 1867 odbył podróż do Krakowa, Lwowa i Poznania, wygłaszając entuzjastycznie przyjmowane odczyty (m.in. o Dantem), badając również możliwości osiedlenia się w kraju. Występował jako animator i protektor polskich organizacji społecznych i ruchu oświatowego. W tymże roku po raz drugi bezskutecznie starał się uzyskać Katedrę Literatury Polskiej na UJ. W 1868 przyjął obywatelstwo saskie; kupił drukarnię w Poznaniu dla wydawania „dział piśmiennictwo polskie ożywić mogących” i przeniósł ją do Dreznia. W 1870–71 wydawał *Tydzień Polityczny, Naukowy, Literacki i Artystyczny*, którego łamy niemal całe wypełnione były jego pracami (w dużej mierze o literaturze). Obok działalności politycznej i publicystycznej („Rachunki” 1867–70) pisał prace naukowe, historycznoarcheologiczne i historycznoliterackie. Uczestniczył w licznych kongresach, m.in. w 1871 w kongresie archeologicznym w Bolonii, a w 1874 w Sztokholmie jako delegat Akademii Umiejętności z Krakowa (był jej członkiem od 1873). Otrzymywał liczne dowody uznania, m.in. odznaczenie od króla Wiktora Emanuela za zasługi dla Włoch, członkostwo honorowe wielu polskich i zagranicznych towarzystw naukowych i literackich, kierowano do niego wyrazy hołdu z różnych stron kraju. Przyjaźnił się z Zygmuntem Miłkowskim i Teofilem Lenartowiczem, korespondował z Cyprianem Norwidem. W 1875 podjął plan napisania cyklu powieści historycznych z dziejów narodu polskiego; jako pierwszą wydał w 1876 „Starą baśń”. W dniach 2–7 października 1879 w Krakowie odbyły się uroczystości jubileuszowe 50-lecia pracy twórczej K., które stały się manifestacją jedności narodu. Jubilat otrzymał doktorat honoris

causa UJ i Uniwersytetu Lwowskiego, wysokie odznaczenia, m.in. cesarza austriackiego, i wiele honorowych odznaczeń instytucji zagranicznych. List gratulacyjny od Rosjan nadesłał Iwan Turgeniew. We wrześniu 1881 K. uczestniczył w Międzynarodowym Kongresie Literackim w Wiedniu. Z jego inicjatywy w 1882 założono we Lwowie Macierz Polską, finansowaną z funduszy zebranych przez pisarza. W kwietniu 1883 K. wyjechał na kilka tygodni na kurację do Pau. W drodze powrotnej zatrzymał się w Berlinie, gdzie 13 czerwca został aresztowany, oskarżony o szpiegostwo na rzecz Francji i osadzony w więzieniu w Moabicie. W więzieniu napisał dwie powieści — „Psiawiara” i „Od kolebki do mogiły” — i zajął się tłumaczeniem komedii Plauta. Po zakończeniu śledztwa i złożeniu kaucji wrócił do Dreznia, gdzie pozostawał w areszcie domowym. W maju 1884 odbył się w Lipsku proces przed Najwyższym Trybunałem, który na interwencję Bismarcka skazał pisarza na trzy i pół roku twierdzy; osadzony 26 maja w Magdeburgu, nie ustawał w pracy twórczej — pisał powieści i malował akwarelowe szkice z podróży włoskiej. Kontynuował pisanie „Nocy bezsennych”, zaczętych w Dreźnie w 1883. Na skutek interwencji i starań przyjaciół, 7 listopada 1885 K. otrzymał za kaucją półroczny urlop dla poratowania pogarszającego się stanu zdrowia i wyjechał na kurację na Riwierę włoską do San Remo. Po upływie wyznaczonego terminu do więzienia nie wrócił. W 1886 wyjechał ponownie na kurację do Włoch. Wracając do San Remo, zatrzymał się w Genewie, gdzie wziął udział w posiedzeniu Kongresu Międzynarodowego Towarzystwa Literackiego i Artystycznego. Przez cały czas zajmował się pracą twórczą — pisał nowe i kończył już rozpoczęte powieści. W styczniu 1887 udał się do Florencji, tam odwiedził T. Lenartowicza. Po powrocie do San Remo przeżył trzęsienie ziemi, to skłoniło go do wyjazdu do Szwajcarii. Ciężko chory na zapalenie płuc, 15 marca 1887 przyjechał do Genewy. Zmarł 19 marca 1887. Trumnę przewieziono do Krakowa i 18 kwietnia 1887 złożono w miejscu dla zasłużonych na Skałce. K. ma pomniki w Krynicy, Białej Podlaskiej, tablice pamiątkowe m.in. w kościele św. Krzyża w Warszawie, w Dreźnie i w Wenecji. W 1960 otwarto muzeum pisarza w jego domu w Dreźnie, w 1962 — w odbudowanym dworze w Romanowie. W Pracowni-Muzeum w Poznaniu (Oddział Biblioteki Raczyńskich) znajdują się dary i pamiątki jubileuszowe, przekazane przez pisarza Poznańskiemu Towarzystwu Przyjaciół Nauk.

Twórczość powieściowca K. ma przełomowe znaczenie dla rozwoju powieściopisarstwa polskiego. Stworzył typ powieści masowej, zaspokajającej oczekiwanie szerokich rzesz czytelników. Ogromna popularność jego utworów trwa do dziś. Należał do najpłodniejszych polskich pisarzy. Napisał blisko dwieście dwadzieścia powieści (ok. 400 tomów), sto

kilkadziesiąt nowel i obrazków, ponad dwadzieścia dramatów, kilka tomów poetyckich, niezliczoną ilość prac publicystycznych o tematyce literackiej, społeczno-obyczajowej i politycznej, wiele prac naukowych z zakresu historii, wspomnienia z podróży. Pozostawił także obfitą korespondencję. Należał do najpoczytniejszych pisarzy słowiańskich. Kilkadziesiąt jego utworów przełożono na rosyjski, czeski, niemiecki, francuski, kilkanaście na serbochorwacki, po kilka na angielski, włoski, litewski a także na języki skandynawskie.

T W Ó R C Z O Ś Ć

1. Pan Walery. Powieść z XIX wieku. Wil. 1831. Podp.: Kleofas Fakund Pasternak.

2. Kościół Święto-Michalski w Wilnie. Obraz historyczny z pierwszej połowy XVII w. T. 1–2. Wil. 1833. Wyd. nast.: Wwa 1908 Dod. *Tyg. Ilustr.*

3. Rok ostatni panowania Zygmunta III. Obraz historyczny. T. 1–2. Wil. 1833.

4. Cztery wesela. Szkic fantastyczny. T. 1–2. Wil. 1834. Wyd. 2 poprawne. Wil. 1841 w cyklu: *Szkice obyczajowe i hist.* 6.

5. Improwizacje dla moich przyjaciół. Książeczka do zapalania fajek. Wil. 1834. Wyd. nast.: wyd. 2 poprawne. Wil. 1844; wyd. nowe, przejr., popr. i uporządkowane przez autora. Lw. 1875. Przedr. w poz. 124.

6. Poezje. T. 1–2. Wil. 1838. Wyd. 2 popr. i znacznie pomnożone. Wwa 1843. Przedr. w poz. 129.

W t. 1 m.in.: Paolo. Powieść wenecka; Dziad i baba (wyd. osob. z 6 obrazami P. Stachewicza. Kr. 1886. Przedr. fotooffs. Wwa 1985, dwadzieścia kilka wyd. do 1996. Przekł. czes. 1878, franc. 1956, niem. 1875, 1956. Muzykę skomponował S. Moniuszko); w t. 2: Halszka. Drama historyczne z roku 1554 we 3 a. Poszczególne wiersze przekł. na ang. 1881, czes., niem. 1875, ros. 1871, węgier. 1869.

7. Wilno od początków jego do roku 1750. T. 1. Wil. 1838. Wyd. nast. poszerz.: t. 1 w nowej red. oraz dod. t. 2–4. Wil. 1840–1842. Przekł. ros. 1840 (fragm.).

8. Wędrówki literackie, fantastyczne i historyczne. [Cz.] 1–3. Wil. 1838–1840.

9. Poeta i świat. Powieść. Pozn. 1839 *Zbiór Najnowszych Powieści*. Wyd. nast.: wyd. 2 poprawne z przedmową autora. T. 1–2. Wil. 1841 w cyklu *Szkice obyczajowe i hist.* 7; cz. 1–2. *Złoców* 1929 *Bibl. Powsz.* nr 1075–1081; ze wstępem J. Wilhelmięgo. Wwa 1951. Przedr. w poz. 124.

Przekł. ang. 1881 (fragm.), czes. 1852, franc. 1843, niem. 1846, ok. ros. 1842, serb.-chorw. 1877, włos. ok. 1887 (fragm.).

Adaptacja sceniczna: J. Miłkowski. 1863.

10. Anafielas. Pieśni z podań Litwy. 1–3. Wil. 1840–1845.

Pieśń pierwsza: Witolorauda (1840) (wyd. osob.: wyd. 2 przerobione i poszerz. z 50 drzeworytami W. Smoko-

wskiego i muzyką S. Moniuszki. Wil. 1846); Pieśń druga: Mindows (1843); Pieśń trzecia i ostatnia: Witoldowe boje (1845) (wyd. osob. Wil. 1919).

Przekł. fragm.: czes. 1861, franc. 1881, litew. 1859 i 1978, niem. 1861, ros. 1841.

11. Całe życie biedna. Powieść. Wil. 1840 w cyklu *Szkice obyczajowe i hist.* 1; toż wyd. 2 poprawne Wil. 1841. Wyd. nast.: z przedmową autora, z rycinami H. Pillatiego. Wwa 1858; przedmowa i oprac. E. Warzenica. Wwa 1956. Przedr. w poz. 124. Przekł.: czes. 1862, ros. 1842.

12. Mistrz Twardowski. Powieść z podań gminnych. T. 1–2. Wil. 1840 w cyklu *Szkice obyczajowe i hist.* 2. Wyd. nast.: Wwa 1901 *Bibl. Powsz.* nr 38–50; Łódź–Wr. 1947; oprac. W. Hahn, ilustr. m.in. J. Kossak. Wwa 1955; [wyd. 6] przygotowała do druku B. Frankowska. Wwa 1985. Przedr. w poz. 124, 130, 132.

Przekł.: czes. 1862, litew. 1905, niem. ok. 1879, ros. 1847.

Adaptacja sceniczna: A. Walewski 1908 (pt. Hulaj dusza! Widowisko sceniczne w 8 obrazach z tańcami i śpiewami); [A. Oppman] Or-Or 1905 (pt. Mistrz Twardowski. Oprac. i wierszem uzupeł.).

13. Wspomnienia Polesia, Wołynia i Litwy. T. 1–2. Wil. 1840. Wyd. nast.: wyd. ilustr. wg rysunków J.I.K. Paryż [1860]; Borowa k. Pińska 1930 *Koło Pol. Macierzy Szkol.* t. 4; pt. Wspomnienia Wołynia, Polesia i Litwy. Przygotował do druku i wstępem poprzedził S. Burkot. Wyd. 2 [właśc. 5] Wwa 1985. Przedr. w poz. 128.

Przekł. fragm.: czes. 1883, niem. 1841, ros. 1837.

14. Historia o bladej dziewczynie spod Ostrej Bramy. Wil. 1841 w cyklu: *Szkice obyczajowe i hist.* 4. Wyd. nast.: wyd. 2 z rycinami H. Pillatiego. Wwa 1859. Przedr. w poz. 124.

Przekł.: czes. 1856, ros. 1842, ukr. 1843.

15. Obrazy z życia i podróży. T. 1–2. Wil. 1842. Przedr. w poz. 138.

16. Studia literackie. Wil. 1842. Przedr. w poz. 128. Tu m.in.: *Przeszłość i przyszłość romansu*.

17. Nowe studia literackie. T. 1–2. Wwa 1843. Przedr. w poz. 128.

Tu m.in.: Klonowicz; Jan Kochanowski; Mikołaj Sęp-Szarzyński; Naruszewicz jako poeta; Słowo o prawdzie w romansie historycznym.

18. Powiastki i obrazki historyczne. Wil. 1843. Przedr. w poz. 128.

19. Ułana. Powieść poleska. Wil. 1843. Wyd. nast. m.in.: wyd. 2 Petersb. 1855; oprac. J. Kijas. Wr. 1951; oprac. W. Nowacka. Wr. 1953; z przedmową E. Warzenicy. Wwa 1953; z przedmową W. Kubackiego, wybór ilustr. L. Kraszewskiego. Wwa 1954; wstęp i oprac. S. Burkot. Wwa 1985; oprac. S. Tomaszewski. Wr. 1988; [wyd. 21] Kielce 1996. Przedr. w poz. 124, 128, 132, 135, 139.

Przekł.: czes. 1881, duń. 1886, franc. 1859, hiszp. 1885, niem. 1880, ros. 1858, serb.-chorw. 1883, węgier. 1890.

20. Latarnia czarnoksiężka. Obrazy naszych czasów. Oddz. 1–2. Wwa 1843–1844. Wyd. nast.:

- oddz. 1 oprac. E. Warzenica. Wwa 1954. Wyd. nast. całości: Seria 1–2. Oprac. J. Kajtoch. Kr. 1964; toż wyd. 2 Kr. 1978; toż wyd. 3 Kr. 1988–1989. Przedr. w poz. 124, 128, 135. Tu m.in.: Historia Sawki (*Athenaeum* 1842 t. 6. Wyd. osob. oprac. J. Kijas. Wr. 1955, przedr. w poz. 139, przekł. ros. 1956). Przekł. czes. 1852–1854.
21. Maleparta. Powieść historyczna z XVIII wieku. T. 1–4. Lipsk 1844. Wyd. nowe Bruksela 1862 *Bibl. Powieści Hist.* t. 14–15. Przedr. w poz. 124. Przekł. serb.-chorw. 1875.
22. Wspomnienia Odessy, Jedysanu i Budżaku. Dziennik przejażdżki w roku 1843 od 22 czerwca do 11 września, ... członka czynnego Towarzystwa Odeskiego Historii i Starożytności. T. 1–3. Wil. 1845–1846. Wyd. nast.: przyp. i posłowiem opatrzył P. Hertz. Wwa 1985. Przekł. niem. 1856 (fragm.).
23. Pamiętniki nieznanego. Wwa 1846. Wyd. nast.: wyd. popr. i przerobione przez autora. Wil. 1854. Przedr. w poz. 124, 128. Pierwotny tyt.: *Złote sny młodości*. Przekł. czes. 1885.
24. Zygmuntofskie czasy. Powieść z roku 1572. T. 1–4. Wwa 1846. Wyd. nast. m.in.: wyd. nowe t. 1–2. Kr. 1904; oprac. A. Bar. Kr. 1926 *BN* I, 91; oprac. W. Hahn. Wwa 1954; wstęp W. Danek. Wyd. 2 zmien. [właśc. 8] Wr. 1966 *BN* I, 91; [wyd. 10] oprac. J.L. Kowalczyk, posłowie E. Warzenica-Zalewska. Wwa 1975. Przedr. w poz. 124, 130, 132. Przeróbki: Z. Mrozowicka 1900 (pt. Mały książę. Powieść z życia żaków); S. Brzozowski 1905 (pt. Sierota książęcy. Powieść historyczna z czasów Zygmunta Augusta dla młodzieży); [A. Oppman] Or-Or 1913 (pt. Przygody żaka. Powieść na tle historycznym dla młodzieży).
25. Ostap Bondarczuk. Powieść. Wil. 1847. Cz. 2 pt. Jaryna. (Ostap Bondarczuk. Cz. 2). Wil. 1850. Wyd. nast. m.in.: Cz. 1 wyd. 2 Wil. 1851; cz. 1–2. Wil. 1855; Lw. 1869 *Bibl. Mrówki* 3; Kr. 1946; oprac. J.L. Kowalczyk i L. Wilczyński, przedmowa E. Warzenica, ilustr. J.I.K.; Wwa 1954; [wyd. 10] oprac. S. Burkot. Cz. 1–2. Wwa 1985–1987. Przedr. w poz. 124, 128, 135. Przekł.: azerbejdżański 1964 (cz. 1), czes. 1876, niem. 1856, ros. 1858 (cz. 2), 1885, 1956, serb.-chorw. 1876.
26. Sfinks. Powieść. T. 1–4. Wwa 1847. Wyd. nast.: wyd. przejr. i popr. Pozn. 1874. Przedr. w poz. 126. Przekł.: niem. 1880, ros. 1900.
27. Budnik. Obrazek. Wwa 1848. Wyd. nast.: Wil. 1850; oprac. P. Chmielowski. Brody 1902 *Arcydzieła Pol. i Obcych Pisarzy* t. 15; wstęp i objaśnienia W. Hahn. Kr. 1923 *BN* I, 55; oprac. L. Wilczyński ze wstępem W. Hahna i ilustr. J.I.K. Wwa 1954; [wyd. 4, oprac. S. Burkot] Wwa 1989. Przedr. w poz. 124, 128, 136, 139. Przekł.: czes. 1888, ros. 1851, serb.-chorw. 1882. Adaptacja sceniczna: W. Ratyński, muzyka Z. Noskowski. Wyst. Wwa 1887.
28. Ostatni z Siekierzyńskich. Historia szlachecka. Petersb. 1851. Wyd. nast. m.in.: Wwa 1925; [wyd. 6] Lubl. 1984. Przedr. w poz. 124, 128, 132. Dedyk. W. Syrokomli. Przekł. ros. 1851.
29. Kordecki. Powieść historyczna. T. 1–2. Wil. 1852. Wyd. nast. m.in.: z przedmową autora i rycinami H. Pillatiego Wwa 1857; oprac. J. Czubek Kr. 1896; wyd. nowe ilustr. P. Stachewicz Kr. 1908; Wwa 1925; Wwa 1984; [wyd. 10] Gdańsk 1991. Przedr. w poz. 124. Przekł.: czes. 1861, ros. 1900. Przeróbki: [E. Bośniacka] Julian Mörs z Poradowa 1874 (pt. Przeor paulinów. Dramat historyczny z XVII w.); [A. Oppman] Or-Or 1904 (pt. Kordecki, obrońca Częstochowy).
30. Ładowa pieczara. Obrazek wiejski. Wil. 1852. Dedyk. K. Kraszewskiemu.
31. Dziwadła. Powieść społeczna. T. 1–2. Petersb. 1853. Wyd. nast.: z przedmową autora i rycinami H. Pillatiego. Wwa 1857; Kr. 1964. Przedr. w poz. 124. Przekł.: czes. 1880, franc. 1874, ros. 1874. Adaptacja sceniczna: K. Pieńkowski 1860 (pt. Odrodzony. Komedia w 3 a.).
32. Interesa familijne. T. 1–4. Petersb. 1853. Wyd. nast. m.in.: wyd. 3 [właśc. 4] w jednym tomie z posłowiem F. Przyłubskiego, przypisami E. Przyłubskiej, rysunkami J. i L. Kraszewskich. Wwa 1956; toż dodruk Wwa 1957; t. 1–4. Kr. 1988; Wwa 1993. Przedr. w poz. 124. Dedyk. J. Korzeniowskiemu.
33. Złote jabłko. Powieść. T. 1–4. Wwa 1853. Wyd. nast. m.in.: ze wstępem Z. Mitznera, oprac. W. Hahn. Wwa 1952; [wyd. 5] ilustr. K. Henisz. Wwa 1957. Przedr. w poz. 124.
34. Typy i charaktery. Wil. 1854. Przedr. w poz. 124, 128. Przekł. poszczególnych szkiców: czes. 1880, 1883, niem. 1862.
35. Chata za wsią. Powieść. T. 1–3. Petersb. 1854–1855. Wyd. nast. m.in.: Lw. 1913 *Skarbnica Pol.* nr 5–7; [wyd. 10] oprac. S. Turowski. Lw. 1934 *BN* I, 122; Bari 1945; oprac. J.L. Kowalczyk, wstęp i słowniczek oprac. J. Ficowski, z ilustr. J.I.K. Wwa 1956; Kr. 1963; [wyd. 26] Wwa 1992. Przedr. w poz. 124, 126, 131, 132, 135. Przekł.: czes. 1879, franc. 1856, niem. 1887, ros. 1856, słowen. 1886, ukr. 1967. Adaptacje sceniczne: G. Zapolska 1884; Z. Melierowa i J. Galasiewicz 1884; Skróć. R.M. 1890 (pt. Cygańskie dziecko).
36. Powieść bez tytułu. T. 1–2. Wil. 1855. Wyd. nast.: t. 1–2. Oprac., notą i słownikiem opatrzył J. Kajtoch. Kr. 1962; wyd. 2 Kr. 1974. Przedr. w poz. 124, 126. Adaptacja sceniczna: K. Pieńkowski 1881 (pt. Idealni).
37. Dwa światy. Powieść. T. 1–4. Wil. 1856. Wyd. nast. Kr. 1967. Przedr. w poz. 124, 128. Przekł. czes. 1889, ros. 1859.

38. Okruszyny. Zbiór powiastek, rozpraw i obrazków. T. 1–3. Wwa 1856.

39. Gawędy o literaturze i sztuce. Ciąg pierwszą. Lw. 1857. Wyd. tyt. Lw. 1866.

Przekł.: franc. 1879, niem. 1862.

40. Hymny boleści. Paryż [1857]. Wyd. nast.: Kr. 1879 (wyd. ozdobne z okazji jubileuszu K., nakładem zbiorowym drukarzy drukarni krakowskich WL. Anczyca i Spółki, Uniwersyteckiej i W. Korneckiego).

Przekł.: franc. 1881, niem. 1875 (fragm.).

41. Jermoła. Obrazki wiejskie. Wwa 1857. Wyd. nast. m.in.: Złoczów 1928 *Bibl. Powsz.* nr 1131–1135; ze wstępem J. Krzyżanowskiego. Wr. 1948 *BN* 1, 128; [wyd. 6] z przedmową J. Krzyżanowskiego. Wwa 1955. Przedr. w poz. 124, 128, 135. Dedyk. W. Syrokomli.

Przekł.: czes. 1880, franc. 1869, holend. 1869, lotew. 1886, niem. 1877, ros. 1861, 1915, serb.-chorw. 1888, szwedz. 1887, węgier. 1879.

42. Staropolska miłość. Urywek pamiętnika. Wwa 1859. Wyd. nast.: Złoczów 1928 *Bibl. Powsz.* nr 1144–1147; Wwa 1957; Lubl. 1989. Przedr. w poz. 124.

43. Historia kołka w płocie według wiarygodnych źródeł zebrana i spisana. Wil. 1860. Wyd. nast. m.in.: Lw. 1914 *Skarbnica Pol.* IV 41–42; wstęp W. Hahn Łódź 1948; oprac. J.L. Kowalczyk, z przedmową Z. Mitznera i ilustr. J.J.K. Wwa 1954; [wyd. 4 właśc. 12] oprac. do druku i przyp. J.L. Kowalczyk, wstęp E. Warzenica. Wwa 1969; Londyn 1988. Przedr. w poz. 124, 132, 135, 139.

Przekł. ros. 1956.

44. Miód kasztelański. Komedia kontuszowa w 5 a. prozą. Kijów 1860. Wyst. Lw. 1862. Wyd. nast.: wyd. 2 z przedmową P. Chmielowskiego. Kijów 1899; oprac. A. Jedlicz. Wwa 1938. Przedr. w poz. 128.

Przekł. ros. 1910.

45. Dziecię Starego Miasta. Obrazek współczesny narysowany z natury. Pozn. 1863. Wyd. nast. m.in.: ze wstępem J.L. Popławskiego. Kr. 1898 *Czytelnia Pol.* t. 1; Lw.–Złoczów 1904 *Bibl. Powsz.* nr 481–483; oprac. W. Hahn Kr. 1924 *BN* 1, 71; toż wyd. 2 Kr. 1928; oprac. A. Bar Kr. 1947 *Bibl. Arcydział Poezji i Prozy* nr 21; wyd. 4 [właśc. 18] zmien. oprac. W. Danek Wr. 1960 *BN* 1, 71; toż wyd. 5 [właśc. 21] Wr. 1987.

Podp.: B. Bolesławita.

Przekł.: czes. 1864, niem. 1879.

Przeróbka: S. Jadwiga 1895 (pt. O Franusiu i jego matuli, opowieść z czasów przygotowani do powstania 1861 r.).

46. Dziś i lat temu trzysta. Studium obyczajowe. (Charakterystyka Reja z Nagłowic). Wil. 1863. Przedr. w poz. 126.

47. Władysław Syrokomla. (Ludwik Kondratowicz). Wwa 1863. Przedr. w poz. 128.

48. Dola i niedola. Powieść z ostatnich lat XVIII wieku. T. 1–4. Wwa 1864. Wyd. nast.: Wwa 1951;

przygotował do druku J.L. Kowalczyk, posłowie i przyp. E. Warzenica-Zalewska. Wwa 1970. Przedr. w poz. 126.

Przekł. niem. 1881.

49. Szpieg. Obrazek współczesny narysowany z natury. Pozn. 1864. Wyd. nast.: Kr. 1903; Lw.–Złoczów [1912] *Bibl. Powsz.* nr 906–908.

Podp.: B. Bolesławita.

Przekł.: czes. 1873, franc. 1878, niem. 1864, 1869, włoś. 1871.

Przeróbka [J. Strokowa] Jadwiga z Lobzowa (1903).

50. Para czerwona. Obrazek współczesny narysowany z natury. T. 1–2. Lipsk 1865. Wyd. nast.: Kr. 1905.

Podp.: B. Bolesławita.

Dedyk. P. Wilkońskieju.

51. Kartki z podróży 1858–1864. Cz. 1–2. Wwa 1866–1874. Wyd. nast.: ze wstępem P. Chmielowskiego. Wwa [1892]; oprac. przyp. i posłowie P. Hertz. T. 1–2. Wwa 1977. Przedr. w poz. 128.

Przekł. niem. 1968 (fragm.).

52. Rzym za Nerona. Obrazy historyczne. Kr. 1866. Wyd. nast. m.in.: Kr. 1925; Wwa 1950; [wyd. 6] Wwa 1987. Przedr. w poz. 126, 128, 132.

Przekł.: duń. ok. 1886–1887, franc. 1902 (adaptacja), hiszp., niem. 1874.

Przeróbki: 1933; W. Grochowska 1938 (pt. Sabina Marcja. Opowiadanie z dawnych wieków chrześcijaństwa).

53. Pamiętnik Mrocza. Powieść. Powst. 1866. *Ogl. Tyg. Ilustr.* 1870 nr 129–138, wyd. w poz. 126 t. 1. Wyd. nast.: Wwa 1923 *Wielka Bibl.* nr 50; Wwa 1925 *Bibl. Domu Pol.*; [wyd. 4] Wwa 1948 *Bibl. Romansów i Powieści* nr 6; wstęp L. Brożek, oprac. J.L. Kowalczyk, Wwa 1957; wstęp S. Grzybowski, przygotował do druku, posłowie i przyp. S. Burkot. Wwa 1984.

Przekł.: czes. 1884, niem. 1883, ros. 1899.

Przeróbka: S. Gębarski: 1905 (pt. Król Jan Sobieski, obrońca chrześcijaństwa).

54. Żyd. Obrazy współczesne. T. 1–3. Pozn. 1866. Wyd. nast.: pt. Żyd. Obrazy na tle wypadków 1863 roku. Wwa [1917]; Kr. 1960.

Podp.: B. Bolesławita.

Przekł.: ang. 1893, franc. 1886, niem. 1890.

55. Panie Kochanku. Anegdota dramatyczna w 3 a. Wyst. Kr. 1867. Wyd. Pozn. 1867. Przedr. w poz. 128.

Wyst. również pt. Leosia oraz pt. Radziwiłł Panie Kochanku.

56. Rachunki. Rok [1]–4. Pozn. 1867–1870.

Podp.: B. Bolesławita.

W cz. 1 m.in.: Henryk hr. Rzewuski.

57. Tułacze. Opowiadania historyczne. [Powieści]. T. 1–3. Pozn. 1868–1870. Wyd. nast.: z przedmową A. Pługa. Wwa [1897] *Bibl. Dzieł Wyborowych* nr 2–4; Pozn. 1900; t. 1–6. Wwa [1911].

Podp.: B. Bolesławita.

A d p a e a sceniczna: Z. Topińska 1935 (pt. Do konfederatów).

58. Emisariusz. Wspomnienie z roku 1838. Lw. 1869 *Bibl. Nar.* t. 1. Wyd. nast.: m.in. [wyd. 5] Kościan 1927. Podp.: B. Bolesławita. Przekł. włoś. 1871.
59. Kochajmy się. Obrazki z życia współczesnego. Drezno 1870. Dedyk. T. Lenartowiczowi. Przekł. czes. 1879.
60. Szalawiła. Powieść starszszlachecka. Tor. 1870. Wyd. nast.: Wwa 1950; posłowie W. Danek, przyp. J.L. Kowalczyk. Wwa 1962. Przedr. w poz. 126. Podp.: B. Bolesławita. Przekł. niem. 1885. *Adaptacja* sceniczna: A. Orlowski 1898 (pt. Protest strukcuzskiego. Krotoczwila szlachecka z XVIII w. w 3 a.).
61. W mętnej wodzie. Obrazki współczesne. T. 1–2. Pozn. 1870. Przedr. w poz. 127.
62. Czarna perelka. Powieść. Lw. 1871. Wyd. nast.: z przedmową T. Jeske-Chońskiego. T. 1–2. Wwa 1897 *Bibl. Dzieł Wyborowych* nr 14–15. Lw.–Złoczów 1920 *Bibl. Pousz.* 991–995; Wwa 1949; [wyd. 6] Wwa 1957; [wyd. 8] Lubl. 1990. Przedr. w poz. 127, 131, 132. Podp.: B. Bolesławita. Przekł. czes. 1879/1880.
63. Pałac i folwark. Obrazy naszych czasów. Pozn. 1871. Wyd. nast.: oprac. A. Trepiński i R. Hannel. Kr. 1962; Kr. 1987. Przekł. czes. 1874.
64. Wielki nieznajomy. Obrazy naszych czasów. *Tyg. Mód i Nowości* 1871 nr 41 i nast., *Tyg. Mód i Powieści* 1872 nr 1–13. Wyd. osob. Kr. 1960. Wyd. nast.: Kr. 1972; Kr. 1988.
65. Herod-Baba. Opowiadanie dziadka. *Wiennic* 1872 nr 1–36. Wyd. osob. Wwa 1880. Wyd. nast.: oprac. W. Hahn. Wwa 1951; oprac. J.L. Kowalczyk, posłowie Z. Halawa. Wwa 1965. Przekł.: duń. 1886, niem. 1885, ros. 1893, serb.-chorw. 1888, 1920, szwedz. 1886, włoś. 1931.
66. Papiery po Glince. Przepisał... Wwa 1872. Wyd. nast.: oprac. W. Danek. Wwa 1962 (razem z poz. 77, 115); oprac. E. Zielonka. Wwa 1988. Przedr. w poz. 127, 132.
67. Ramułtowie. Powieść współczesna. *Wiennic* 1872 nr 80–105. Wyd. osob. Wwa 1881. Wyd. nast.: Kr. 1961; Kr. 1987. Przekł. ros. 1882.
68. Macocha. Powieść z podań XVIII wieku. T. 1–3. Wwa 1873. Wyd. nast. m.in.: t. 1–4. Wwa 1951; oprac. S. Sierotwiński. Wwa 1961; [wyd. 8] Wwa 1993. Przedr. w poz. 127. Przekł. ros. 1877.
69. Warszawa w 1794 roku. Powieść historyczna. Pozn. 1873. Wyd. nast. oprac. J. Jarowiecki. Wwa 1963 (razem z poz. 79). Dedyk. B. Zaleskiemu. Podp.: B. Bolesławita.
70. Polska w czasie trzech rozbiorów 1772–1799. Studia do historii ducha i obyczaju. T. 1–3. Pozn. 1873–1875. Wyd. nast.: wyd. 2 t. 1. Pozn. 1885; z przedmową S. Askenazego. T. 1–3. Wwa 1902–1903.
71. Hrabina Cosel. Powieść historyczna. T. 1–2. Wwa 1874. Wyd. nast. m.in.: wyd. 2 przejrz. i popr. przez autora. Wwa 1876; wyd. 3 przejrz. i popr. przez autora. Wwa 1881; [wyd. 5] t. 1–2 Wwa 1925 *Bibl. Groszowa* 10–11; oprac. A. Bar. Wwa 1947; wyd. 3 [właśc. 12] oprac. A. Jarosz., posłowie opatrzył J. Kajtoch. Wwa 1962; wyd. 6 [właśc. 16] Wwa 1978; [wyd. 21] Wwa 1997. Przedr. w poz. 128. Przekł.: ang. 1901, bułg. 1973, czes. 1900, franc. 1879, gruz. 1976, litew. 1979, huź. 1956, niem. 1880, 1952, 1977, ros. 1876, rum. 1973, serb.-chorw. 1897, szwedz. 1880. *Adaptacja* sceniczna: 1908. Ekan. 1968.
72. Krzyżacy 1410. Obrazy z przeszłości. T. 1–2. *Kłosy* 1874 nr 444–481. Wyd. osob. Wwa 1882. Wyd. nast. m.in.: Wwa 1931 *Bibl. Lit.* 3–4; Pelplin 1933; oprac. Z. Hierowski. Kat. 1959 *Bibl. K. Miarki* t. 1; oprac. i posłowie J. Pośpiech. Wyd. 5 [właśc. 7] Kat. 1990 *Bibl. K. Miarki* t. 1. Przedr. w poz. 130, 132. Przeróbki: [T.J. Papi] Teresa Jadwiga: 1898 (pt. Pod Grunwaldem. Walka Polaków z Niemcami); 1910 (pt. Pogrom Krzyżaków. Obrazek historyczny z czasów Władysława Jagielly).
73. Morituri. Powieść. T. 1–2. Wwa 1874. Wyd. nast. m.in.: Wwa 1901; wstęp i oprac. W. Hahn. Kr. 1925 *BN I*, 86; Kat. 1947; [wyd. 10] Kr. 1996. Przedr. w poz. 127, 131. Przekł.: ang. 1886, franc. 1879, niem. 1878, serb.-chorw. 1902, węgier. 1880, włoś. 1901.
74. Powrót do gniazda. Powieść z podań XVI wieku. Wwa 1874. Wyd. nast. m.in.: oprac. W. Hahn. Kr. 1923 *BN I*, 58; oprac. J. Pietrusiewiczowa. Wwa 1947 *Bibl. Pisarzy Pol. i Obcych* 11; oprac. L. Wilczyński, z przedmową S.S. Wwa 1954; [wyd. 10] oprac. E. Zielonka. Wwa 1996. Przedr. w poz. 127, 132. Przeróbka J. Garlicka 1931.
75. Brühl. Opowiadanie historyczne. T. 1–2. Wwa 1875. Wyd. nast. m.in.: wyd. 2 przejrz. Wwa 1876; oprac. J. Feldman. Kr. 1928 *BN I*, 114; Londyn 1946, wstęp i objaśnienia W. Hahn. Wwa 1949; z posłowiem Z. Libery. Wwa 1955 *Złota Bibl.*; oprac. J. Feldman. Wr. 1969 *BN I*, 114; posłowie S. Stupkiewicz, przyp. J.L. Kowalczyk Wwa 1979; [wyd. 25] Wwa 1997. Przedr. w poz. 127, 128. Przekł.: ang. 1911, bułg. 1976, czes. 1902, franc. 1881, niem. 1952, ros. 1876, rum. 1965, serb.-chorw. 1965, węgier. 1965. *Adaptacja*: TV NRD 1987.
76. Historia o Janaszu Korczaku i pięknej miecznikównie. Powieść z czasów Jana Sobieskiego. Dwa tomy w jednym. Wwa 1875. Wyd. nast. m.in.: t. 1–2. Kr. 1913; wstęp i objaśnienia W. Hahn. Kr. 1924 *BN I*, 81; [wyd. 7] Pelplin 1936; z przedmową J. Siekiery. Wwa 1970; oprac. J.L. Kowalczyk,

posłowie E. Warzenica-Zalewska. Wwa 1975; [wyd. 23] Wwa 1992. Przedr. w poz. 126, 132. Przekł. ros. 1880.

77. Ostatnie chwile księcia wojewody (Panie Kochanku). Z papierów po Glince. Wwa 1875. Wyd. nast.: wyd. 2 Wwa 1877; Wwa 1902; Moskwa 1915 *Bibl. Wychodźstwa Pol.* 9–10; oprac. W. Danek. Wwa 1962 (razem z poz. 66, 115). Przedr. w poz. 127, 132.

Przekł.: ros. 1879, serb.-chorw. 1886.

Adaptacje sceniczne: A. Walewski 1899 (pt. Góra Radziwiłł ... Widowisko sceniczne w 7 obrazach); J. Mazanek, R. Sykała 1962.

78. Pamiętnik panicza. Z francusko-polskiego oryginału na polsko-francuskie przełożony z niektórymi dodatkami. Lw. 1875. Wyd. nast. m.in.: oprac. J. Szelaż [Z. Mitzner], ilustr. A. Uniechowski. Wwa 1951 *Bibl. Szpilek* 21; [wyd. 4] Wwa 1957. Przedr. w poz. 127.

Podp.: B... B...

Przekł. niem. 1955.

79. Sceny sejmowe. Grodno 1793. Opowiadanie historyczne. Cz. 1–2. Pozn. 1875 odb. z *Dzien. Pozn.* Wyd. nast.: Grodno 1893; Wwa 1907; Wwa 1932 *Bibl. Wielkich Pisarzy.*; oprac. J. Jarowiecki. Wwa 1963 (razem z poz. 69).

Podp.: B. Bolesławita.

80. Bracia zmartwychwstańcy. Powieść z czasów Chrobrego. T. 1–3. Kr. 1876. Wyd. nast. m.in.: Rzym 1945; [wyd. 7] oprac. K. Daszkiewicz. Wwa 1958. Przedr. w poz. 130, 136.

Przeróbki: M.B. 1898 (pt. Jaksowie); W. Leliwa 1912 (pt. Jaksowie); 1926 (pt. Tajemnice na dworze królewskim). Przekł. czes. 1882.

81. Dziennik Serafyny. Z autografu spisał B... B... Lw. 1876. Wyd. nast. m.in.: ze wstępem Z. Mitznera. Wwa 1953; [wyd. 5] Wwa 1994. Przekł. ros. 1987.

82. Lubonie. Powieść z X wieku. T. 1–2. Powst. 1876. Wyd. w poz. 125 t. 2. Wyd. nast. m.in.: [wyd. 6] posłowie i przyp. J. Kajtoch, przygotował do druku J.L. Kowalczyk. Wwa 1974.

Dedyk. B. Zaleskiemu.

Przekł. ros. 1899.

Przeróbki: 1908 (pt. Tryumf wiary. Obrazek historyczny z czasów Mieczysława Pierwszego); W. Leliwa 1911 (pt. Włast, czyli pierwsi chrześcijanie w Polsce).

83. Resurrecturi. Powieść w 2 tomach. Wwa 1876. Wyd. nast.: Wwa 1934; Kr. 1959; wyd. 3 [właśc. 5] Kr. 1986. Przedr. w poz. 127, 131.

Przekł.: czes. 1879, franc. 1880, niem. 1879, serb.-chorw. 1902, szwedz. 1893.

Przeróbka: [A. Krośnicka] A.K. 1902.

84. Stara baśń. Powieść z IX wieku. T. 1–3. Powst. 1876. Wyd. w poz. 125 t. 1. Wyd. nast. m.in.: wyd. jubileuszowe z portretem autora i ilustr. M.E. Andriollego. Wwa 1879; Wyd. nowe z 24 rysunkami M.E. Andriollego, z portretem autora. Wwa 1899; wyd. 2 [właśc. 7] z ilustr. A. Gawińskiego. Wwa

1919; toż wyd. 5 [właśc. 10] Wwa 1925; wyd. 5 [właśc. 24] Wwa 1939; z ilustr. M.E. Andriollego. Jeruzolima 1944 *Szkolna Bibl. na Wschodzie* t. 30; Londyn 1945 *Wyd. Światowego Związku Polaków z Zagranicy*; oprac. A. Bar wyd. 2 [właśc. 30] Kr. 1949; wyd. 5 zmien. oprac. W. Danek. Wr. 1975 *BN* I, 53; wyd. 30 [jubileuszowe: 1876–1976] z ilustr. M.E. Andriollego. Wwa 1977; wyd. 32 [właśc. 54] przedmowa J. Krzyżanowski, posłowie i przyp. W. Danek. Wwa 1979; wyd. 34 [właśc. 56] Wwa 1984; wyd. 6 [właśc. 58] oprac. W. Danek, przejrzał i uzup. S. Burkot. Wr. 1988 *BN* I, 53; przedmowa J. Bachórz, ilustr. M.E. Andriolli. Wwa 1996; [wyd. 69] Wwa 1998. Przedr. w poz. 130, 136.

Przekł.: ang. 1883, bułg. 1975, czes. 1886, niem. 1973, ros. 1881, serb.-chorw. 1885, 1895, słowac. 1947, ukr. 1960.

Przeróbki: [F. Morzycka] F.M. 1886; M.O. 1908.

Adaptacje sceniczne: A. Szczepański 1891 (pt. Piast. Widowisko dramatyczne w 5 a.); A. Bandrowski 1906 (opera, muzyka W. Żeleńskiego); A. Bodnicki 1959.

85. Z siedmioletniej wojny. Opowiadanie historyczne. T. 1–2. Wwa 1876. Wyd. nast.: wyd. 2 Wwa 1878; Wwa 1914 *Ciekawe Powieści* t. 52; wstęp i objaśnienia W. Hahn. Wwa 1948; przygotował do druku J.L. Kowalczyk, posłowie i przyp. J. Kajtoch. Wwa 1963; posłowie i przyp. J. Kajtoch. Wwa 1974. Przedr. w poz. 128.

Przekł.: niem. 1953, ros. 1875, ukr. 1890.

86. Zygazki. Powieść. T. 1–2. *Gaz. Pol.* 1876 nr 143–230. Wyd. osob. w poz. 127. Wyd. nast.: Kr. 1969; Kr. 1990.

87. Boleszczyce. Powieść z czasów Bolesława Szczodrego. T. 1–3. Powst. 1877. Wyd. w poz. 125 t. 5. Wyd. nast. m.in.: wyd. 5 Wwa 1953.

Dedyk. J.B. Zaleskiemu.

Przekł. ros. 1903.

88. Królewscy synowie. Powieść z czasów Władysława Hermana i Krzywoustego. T. 1–4. Powst. 1877. Wyd. w poz. 125 t. 6. Wyd. nast. m.in.: Wwa 1896; wyd. 5 [właśc. 6] ze wstępem W. Hahna, oprac. K. Daszkiewicz. Wwa 1956; [wyd. 7] Kat. 1989. Przedr. w poz. 130, 136.

Dedyk. K. Ujejskiemu.

Przeróbka 1907 (pt. Królewicz Bolko).

89. Masław. Powieść z XI wieku. Wyd. 1877 w poz. 125 t. 4. Wyd. nast. m.in.: Pelplin 1933; z przedmową S. Żółkiewskiego i ilustr. T. Gronowskiego. Wyd. 2. Wwa 1949; wyd. 8 [właśc. 11] z przedmową S. Żółkiewskiego, oprac. J.L. Kowalczyk. Wwa 1958. Przedr. w poz. 130, 136.

Przekł. ros. 1899.

90. Starosta warszawski. Obrazy historyczne z XVIII wieku. T. 1–3. Wwa 1877. Wyd. nast. m.in.: Wwa 1914 *Ciekawe Powieści* t. 54–56; objaśnienia i wstęp W. Hahn. Wwa 1948; [wyd. 6] Wwa 1952; oprac. J.L. Kowalczyk, posłowie i przyp. S. Stupkiewicz. Wwa 1964; toż wyd. 2 Wwa 1974. Przedr. w poz. 132.

Przekł. ros. 1876.

91. Ada. Sceny i charaktery z życia powszedniego. T. 1–3. Wil. 1878. Wyd. nast.: Kr. 1967; Kr. 1986. Przedr. w poz. 127.
92. Historia prawdziwa o Petрку Właście palatynie, którego zwano Duninem. Opowiadanie historyczne z XII wieku. T. 1–2. Powst. 1878. Wyd. w poz. 125 t. 7. Wyd. nast. m.in.: Wwa 1928 *Bibl. Wielkich Pisarzy* S. 1; Wwa 1947; wyd. 4 [właśc. 6] oprac. A. Wróblewska, wstęp W. Hahn. Wwa 1956; posłowie W. Hahn, przyp. L. Brożek i J.L. Kowalczyk. Kat. 1968; Kat. 1983. Przedr. w poz. 130, 136.
93. Jak się pan Paweł żenił i jak się ożenił. Powieść. Wwa 1878. Wyd. nast.: Wwa 1957; Kr. 1988. Przekł.: czes. 1885, niem. 1881, ros. 1881, szwedz. 1881, węgier. 1886.
94. Sądzi. Powieść z podań szlacheckich z końca XVIII wieku. T. 1–2. Wwa 1878. Wyd. nast.: posłowie i przyp. W. Danek, przygotował do druku J.L. Kowalczyk. Wwa 1973.
95. Stach z Konar. Powieść historyczna z czasów Kazimierza Sprawiedliwego. Powst. 1878. Wyd. w poz. 125 t. 8. Wyd. nast. m.in.: wyd. 3 [właśc. 4] Wwa 1957. Przedr. w poz. 130, 136.
96. U Babuni. Powieść. T. 1–2. Wwa 1878. Wyd. nast.: Kr. 1965; Kr. 1976; Kr. 1987; Londyn 1988; Wwa 1993. Przekł. czes. 1882.
97. Grzechy hetmańskie. Obrazy z końca XVIII wieku. Wyd. z ilustr. J. Kossaka. Wwa [1879]. Wyd. nast. m.in.: oprac. J.L. Kowalczyk, posłowie T. Jodełka. Wwa 1959; [wyd. 5] oprac. M. Grabowska. Wwa 1975. Przekł.: niem. 1881, ros. 1879.
98. Krasiński. Życie i dzieła. Kartka z dziejów literatury XVIII wieku. Wwa 1879.
99. Z dziennika starego dziada. Wwa 1879. Wyd. nast. m.in.: Wwa 1907 *Biblioteczka Uniw. Lud.* 25; toż wyd. 3. Wwa 1931. Przedr. w poz. 128. Przekł. czes. 1883.
100. Syn Jazdona. Powieść historyczna z czasów Bolesława Wstydlwego i Leszka Czarnego. T. 1–3. Powst. 1879. Wyd. w poz. 125 t. 10. Wyd. nast. m.in.: wyd. 3 [właśc. 5] Wwa 1953. Przedr. w poz. 136.
101. Kraków za Łoktka. Powieść historyczna. T. 1–2. Powst. 1880. Wyd. w poz. 125 t. 12. Wyd. nast. m.in.: wyd. 5 [właśc. 9] Wwa 1953. Przedr. w poz. 130, 136. Przekł. ros. 1915.
102. Jelita. Legenda herbowa z roku 1331. T. 1–2. Powst. 1881. Wyd. w poz. 125 t. 13. Wyd. nast. m.in.: wyd. 3 [właśc. 4] Wwa 1953. Przedr. w poz. 130, 136.
103. Król chłopów. Czasy Kaźmirza Wielkiego. T. 1–4. Powst. 1881. Wyd. w poz. 125 t. 14. Wyd. nast. m.in.: Lubl. 1918; [wyd. 10] przedślowie Z. Kaczmarczyk, posłowie S. Stupkiewicz. Wwa 1980. Przedr. w poz. 130, 136.
- Dedyk. W. Chodźkiewiczowi.
Przekł.: bułg. 1946, ros. 1891.
Przeróbka I.F. 1898 (pt. Kazimierz Wielki).
104. Bajeczki. Wyd. W. Bełza, z 6 ilustracjami M.E. Andriollego. Lw. 1882. Wyd. nast. m.in.: [wyd. 10] Lw. [1943].
Tu m.in.: Z chłopów król (wyd. osob. Lw. 1910; przekł. ros. 1897); Kwiat paproci (wyd. osob. Wwa 1958, wyd. nast. m.in. [Wwa] 1986).
105. Kunigas. Powieść z podań litewskich. Wyd. z 15 drzeworytami M.E. Andriollego. Wwa 1882. Wyd. nast. m.in.: Wwa 1901; Wwa 1929; z 15 ilustr. M.E. Andriollego, oprac. S. Świerzeński. Wwa 1947; z przedmową S. Świerzeńskiego i 8 ilustr. M.E. Andriollego, oprac. J.L. Kowalczyk. Wyd. 2. Wwa 1955; wyd. 3 [właśc. 8] z przedmową S. Świerzeńskiego, oprac. K. Daszkiewicz. Wwa 1956. Przedr. w poz. 130, 132.
Dedyk. M. Jeziarskiemu.
Przekł.: czes. 1886, estoń. 1900, litew. 1909, ros. 1883.
106. Pułkownikówna. Historia prawdziwa z czasów saskich. T. 1–2. Wwa 1882. Wyd. nast.: oprac. E. Dumalowa, posłowie i przyp. S. Stupkiewicz. Wwa 1965; toż wyd. 2 Wwa 1974.
107. Szalona. Powieść. T. 1–2. Wwa 1882. Wyd. nast. m.in.: wstęp Z. Mitzner. Wwa 1951; oprac. B. Górka. Kr. 1986; [wyd. 6] Wwa 1993. Przedr. w poz. 128, 132.
Przekł.: niem. 1884, ros. 1880.
108. Banita. (Czasy Batorego). Powst. 1884. Wyd. w poz. 125 t. 22. Wyd. nast. m.in.: wyd. 6 [właśc. 7] z przedmową J. Siekiery. Wwa 1956. Przedr. w poz. 130, 136.
Dedyk. A. Krausharowi.
Przeróbka 1899 (pt. Pod katowskim toporem. Powieść historyczna z czasów Stefana Batorego).
109. Bez serca. Obrazy naszych czasów. T. 1–3. Wwa 1884. Wyd. nast. oprac. W. Nawrocki. Wwa 1995. Przekł.: czes. 1882, duń. 1886, franc. 1886, niem. 1884, węgier. 1886.
110. Cet czy licho? Powieść historyczna z końca XVII wieku. T. 1–2. Wwa 1884. Wyd. nast.: oprac. Z. Halawa. Wwa 1961; Wwa 1978.
111. Dwie królowe (Bona i Elżbieta). Powieść historyczna. T. 1–3. Powst. 1884. Wyd. w poz. 125 t. 20. Wyd. nast.: ze wstępem J. Siekiery, oprac. J.L. Kowalczyk. Wwa 1955; toż wyd. 2 Wwa 1957. Przedr. w poz. 130, 136.
Przekł. ros. 1886.
112. Infantka. Powieść historyczna. (Anna Jagiellonka). Powst. 1884. Wyd. w poz. 125 t. 21. Wyd. nast.: oprac. W. Hahn. Wwa 1955; toż wyd. 2 Wwa 1956. Przedr. w poz. 130, 136.
Dedyk. T. Lenartowiczowi.
113. Mozaika. Nowele i opowiadania. T. 1–2. Wwa 1884. Przedr. w poz. 128.
Tu m.in.: Filozof; Jak się dawniej listy pisały.
Poszczególne nowele przekł. na czes. 1886, franc. 1886, niem. 1884, włos. 1886.

114. Saskie ostatki. (August III). Powieść historyczna. T. 1–2. Powst. 1886. Wyd. w poz. 125 t. 29. Wyd. nast. m.in.: oprac. W. Hahn. Wwa 1949; [wyd. 5] Wwa 1992. Przedr. w poz. 136.

115. Król w Nieświeżu. Obrazek z przeszłości. Wwa 1887. Wyd. 2 oprac. W. Danek. Wwa 1962 (wraz z poz. 66, 77).

116. Noce bezsenne. Fantazje na tle czarnym. [Pamiętnik]. *Tyż. Ilustr.* 1888 nr 262–274, 1889 nr 358–365. Epilog ogł. A. Krechowiecki. *Pam. Lit.* 1912 s. 377–380. Przedr. w poz. 138.

117. Adama Polanowskiego, dworzaniina króla Imci Jana III, notatki. T. 1–2. Wyd. 1888 w poz. 125 t. 27. Wyd. nast. m.in.: z posłowiem S. Arnolda. Wwa 1951; [wyd. 5] Wwa 1986. Przedr. w poz. 136. Przekł. ros. 1915.

118. Król Piast. Powieść historyczna. (Michał książę Wiśniowiecki). T. 1–2. Wyd. 1888 w poz. 125 t. 26. Przedr. w poz. 130, 136.

119. Za Sasów. (Czasy Augusta II i Augusta III). Powieść historyczna. T. 1–2. Wyd. 1888 w poz. 125 t. 28. Wyd. nast. Wwa 1950. Przedr. w poz. 136.

120. Nigdzie niedrukowane poezje i urywki prozą. Z teki pośmiertnej. [Wyd. K. Łozińska]. Wwa 1912.

Ponadto wiele innych utworów beletrystycznych, a także dramatów i wierszy.

Przekłady

121. A. Lamartine: Nowe pamiętniki. Wł. 1851.

122. Dante Alighieri: Boska komedia. (Przekł. wierszem białym). Ogł. fragm.: *Bibl. Warsz.* 1866 t. 1; *Sobótka. Księga zbior...* Lw. 1875.

123. T.M. Plautus: Komedyj pięciu parafrazy. Złoczów 1888.

Ponadto wiele innych przekł. z lit. pięknej, hist., filoz., publicystyki lit.

Wydania zbiorowe i wybory

124. Zbiór powieści. Wyd. przejrz. i popr. przez autora. T. 1–102. Lw. 1872–1876.

Tu m.in.: Pod włoskim niebem; Stary sługa; Ostroźnie z ogniem; Czercza mogiła; Milion posagu; Krzyż na rozstajnych drogach; Diabeł; Tomko Prawdziej; Zacy krakowscy w roku 1549; Komedjanci; Podróż do miasteczka; Metamorfozy; Choroby wieku; Boża czeladka; Capreà i Roma; Resztki życia; Pan i szewc; Stańczykowa kronika; Trapezologion; Staroscina belska.

125. Powieści historyczne. 1–29 (29 powieści w 78 tomach). Kr.–Wwa 1876–1889. Wyd. nast.: wyd. tanie Wwa 1889–1891; toż wyd. 2 Wwa 1896–1898; Wwa 1900–1904; t. 1–78. Wwa 1903–1906; t. 1–78 z przedmową B. Chlebowskiego. Wwa 1911–1879. Tu m.in.: Waligóra; Pogrobek; Biały książę; Semko; Matka królów; Strzemięńczyk; Jaszka Orfanem zwanego żywota i spraw pamiętnik; Infanotka; Bajbuza; Na królewskim dworze; Boży gniew; Król Piast.

126. Wybór pism. Wyd. jubileuszowe. Wydawn. na korzyść jubilat. T. 1–15. Wwa 1878–1879. Wyd. 2 [tylko t. 1–7] Wwa 1885–1886.

Tu m.in.: Jasełka; Król i bondarywna; Ongi; Półdiabie we-neckie; Pomywaczka; Lza w niebie; Podróż do miasteczka.

127. Wybór powieści. Wyd. tanie. Seria 2. T. 1–80. Wwa 1883–1886.

Tu m.in.: Boża opieka; Dzieci wieku; Piękna pani; Na cmentarzu – na wulkanie; Bracia rywale; Zelig; Pan na czterech chłopach; Syn marmotrawny; Z życia awanturnika; Dajmon; W starym piecu; Hołota; Zadora; Kawał literata; Orbeka; Zakłęta księżniczka; Nad modrym Dunajem; Niebieskie migdały; Klin klinem; Sprawa kryminalna; Cześniokówny; Wioska; Męczennicy; Jesienią; Sierocę dole; Pan z panów; Mogiła; Pan major.

128. Wybór pism. Oddział 1–10. Wwa 1884–1895 *Bibl. Najcelniejszych utworów Lit. Europejskiej*. Wyd. 2 Wwa 1908–1911.

Tu m.in.: Oddział 6: Nowele, obrazki i fantazje (tu m.in.: Biografia sokalskiego organisty; Profesor Milczek; Skarb; Psiarek); Oddział 10: Studia i szkice literackie (tu m.in.: O polskich romansopisarzach; Słówek o Kazimierzu Brodzińskim; Stanisław Trembecki; O romantyzmie polskim. Tu także: Spis chronologiczny utworów J.I.K. (1830–1887) ułożony przez P. Chmielowskiego).

129. Poezje. Oprac. W. Betza. Lw. 1888.

130. Powieści historyczne. T. 1–80. Wwa 1928–1930 *Bibl. Wielkich Pisarzy* S. I.

131. Powieści o dawnym obyczajach. T. 1–20. Wwa 1935 *Bibl. Wielkich Pisarzy* t. 121–140. Wyd. nast. Wwa 1939.

132. „Kraszewski na nowo odczytany”. Wybór zapomnianych powieści pod red., z objaśnieniami i studiami K.W. Zawodzińskiego. Seria 1–3. Łódź–Wr. 1947–1948.

Seria 1: 12 utworów [ukazały się 4 tomy]; Seria 2: Powieści historyczne. T. 1–16 [ukazało się 8 tomów]; Seria 3: Powieści obyczajowe i społeczne. T. 1–16 [ukazało się 6 tomów].

133. Skarb. Wybór opowiadań. Oprac. J.L. Kowalczyk. Przedmowa i wybór S.R. Dobrowolski. Wwa 1957. Wyd. nast. z posłowiem T. Nowackiej. Wwa 1975.

134. Bajki i bajeczki. Wybór i oprac. W. Hahn, ilustr. M. Piotrowski. Wwa 1955. Wyd. 2 Wwa 1960.

135. Powieści ludowe. Ze wstępem W. Kubackiego i S. Świerżewskiego. T. 1–2. Wwa 1955.

136. Cykl powieści historycznych obejmujących dzieje Polski. Red. Komitet pod przewodnictwem J. Krzyżanowskiego i W. Danka. T. 1–29. Wwa 1958–1963. Wyd. nast. m.in. wyd. 4 Red. Komitet pod przewodnictwem Cz. Hernasa. Wwa 1969–1991.

137. Kraszewski o powieściopisarzach i powieści. Zbiór wypowiedzi teoretycznych i krytycznych. Oprac. S. Burkot. Wwa 1962.

138. Pamiętniki. Wstęp i oprac. W. Danek. Wr. 1972 *BN I*, 207.

Tu: teksty pamiętnikarskie ogł. częściowo w czasop.

139. Dzieła. Powieści obyczajowe. Red. Komitet pod kierunkiem J. Krzyżanowskiego.

Tu: Cztery opowieści. Przygotował do druku, nota i słownikiem opatrzył J. Kajtoch.

140. Poezje wybrane. Wybór i wstęp: Z. Sudolski. Wwa 1988.

141. Bajki i podania. Białystok 1993.

142. J.I.K. a Niemcy. Publicystyka pisarza w obronie polskiego stanu posiadania pod panowaniem pruskim i niemieckim. Wstęp, wybór i oprac. E. Czapiewski. Wr. 1994.

Ponadto inne mniejsze wybory.

Przedr. wierszy: *Zbiór poetów pol.* 2 (1961); przedr. pism: *700 lat myśli pol.* (1977).

Wybory utworów w przekładach

143. Ausgewählte Werke. Autorisierte Ausgabe. T. 1–10. Wien 1880–1881 (niem.).

144. Vybrané spisy. T. 1–3. Praha 1883–1884 (czes.).

145. Sobranije sozinienij. Sieria I, t. 1–12. Petersb. 1899 (ros.).

146. Soczinienija. Sieria II, t. 1–12. Petersb. 1900 (ros.).

147. Sobranije sozinienij w 52 knigach. Petersb. [1915] (ros.).

148. Powiści. Tłum. W. Iwaniszenko. Kyjiw 1979 (ukr.).

Ponadto inne drobniejsze wybory.

Prace edytorskie

149. Pomniki do historii obyczajów w Polsce XVI i XVII wieku. Wydane z rzadkich druków. Wwa 1843.

150. Pamiętniki Jana Duklana Ochockiego, z pozostałych po nim rękopismów przepisane i wydane. T. 1–4. Wil. 1857. Wyd. nast. t. 1–6 Wwa 1910 *Bibl. Dzieł Wyborowych* t. 626, 627, 629, 631, 637, 638. Przekł. ros. 1874.

151. Anonim Podolanin: Pamiętnik anegdotaliczny z czasów Stanisława Augusta. Pozn. 1867. Wyd. nast. t. 1–3. Wwa 1906 *Bibl. Dzieł Wyborowych* nr 452–454.

Wg J.I.K. autorem jest Ludwik Cieszkowski.

152. Pamiętniki Stanisława Augusta Poniatowskiego. Z autografu francuskiego przełożone przez B. Zaleskiego. Dreżno 1870 *Bibl. Pam. i Podróży po Daunej Polsce* t. 3.

153. K. Brodziński: Pisma. Wyd. zupełne, poprawne i dopełnione. Z nieogłoszonych rękopisów. T. 1–8. Pozn. 1872–1874.

154. W. Shakespeare: Dzieła dramatyczne. Wyd. ilustr. ozdobione 545 drzeworytami rysunku H.C. Selousa. Przekł. S. Koźmiana, J. Paszkowskiego i

L. Ulricha z dodaniem życiorysu poety i objaśnień pod red. ... T. 1–3. Wwa 1875–1877.

Objaśnienia J.I.K. zostały przedr. w: Dzieła dramatyczne Szekspira w dwunastu tomach. Przekł. L. Ulricha. Wyd. nowe. Kr. 1895.

155. Pamiętniki Jana Władysława Poczobuta Odlanickiego (1640–1684). Przepisał z autografu i przypiskami opatrzył hr. L. Potocki, opisaniem rękopismu poprzedził i objaśnieniami uzupełnił... Wwa 1877 *Bibl. Ord. Kras. Muzeum K. Świdzińskiego* t. 3.

156. Listy Jana Śniadeckiego w sprawach publicznych od roku 1788 do 1830 pisane. Wstęp i przypiski ... Pozn. 1878.

157. Listy Zygmunta Krasieńskiego. T. 1–3. Lw. 1882–1883, 1887.

Listy

158. J.I. Kraszewski, L. Kronenberg: Korespondencja 1859–1876. Wyd. M. Dynowska. Kr. 1929.

159. J.I. Kraszewski, T. Lenartowicz: Korespondencja. Do druku przygotował i komentarzem opatrzył W. Danek. Wr. 1963.

160. Listy do Adama i Joanny Miłaszewskich, rodziny Langie, Walerogo Eljasza-Radzikowskiego. Oprac. W. Danek. Wr. 1966.

161. Listy do rodziny 1820–1863. Wstęp: S. Burkot. Cz. 1. W kraju. Oprac. W. Danek. Kr. 1982.

162. Listy do rodziny 1863–1886. Cz. 2: Na emigracji. Oprac. S. Burkot. Wr. 1993.

163. Listy do W. Chodźkiewicza. Oprac. S. Burkot. Kr. 1999.

164. Listy do i od M. Konopnickiej. W: M. Konopnicka: Korespondencja. T. I. Wr. 1976.

165. Listy od C. Norwida. W: C. Norwid: Pisma wszystkie. T. 8–10. Wr. 1971.

Koresp. K. znajduje się w Bibl. Jagiel. (tu również listy do K.) a także m.in. w Bibl. PAN w Kr., Bibl. Czart. w Kr., Bibl. Nar., Bibl. Publ. Wwy, Bibl. PAN w Wwie, Bibl. Ossol.

Ponadto mater. dot. K. (m.in. koresp., rkpsy utworów, dokumenty) znajdują się na Ukrainie, m.in. w Centralnych Państwach Arch. w Kijowie i Lwowie, w Centralnej Bibl. Nauk. w Kijowie.

O P R A C O W A N I A

NK 12 (1966), 9 (1972); LP.

W. SABOWSKI, A. NOWOLECKI: Pół wieku pracy. Rys życia i zasług J.I.K. ... Kr. 1879. — *Książka jubileuszowa dla uczczenia pięćdziesięcioletniej działalności lit. J.I.K.* Wwa 1880. — *Książka pam. jubileuszu J.I.K. 1879 r.* Kr. 1881. — L. DEBICKI: J.I.K. Szkic biograficzno-krytyczny. Kr. 1887. — [A. PIETKIEWICZ] A. Pług. Śp. J.I.K. *Kłosa* 1887 nr 1135–1140. — Z. PRZESMYCKI: Twórczość poetka J.I.K. *Życie* 1887 nr 17–29. — P. CHMIEŁOWSKI: J.I.K. *Zarys histo-*

- ręcznoliteracki. Kr. 1888. — [Z. MIŁKOWSKI] T.T. Jez: Wspomnienia o J.I.K. Wwa 1888. — A. BRZOSTOWSKI: Ze wspomnień o K. Wwa 1912 [prwdr. 1897]. — M. PIEKARSKI: J.K. Życie i dzieła. Lw. 1912. — B. CHLEBOWSKI: *Wiek XIX. Sto lat myśli pol.* 8 (1913). — A. BAR: Charakterystyka i źródła powieści K. w latach 1830–1850. Kr. 1924. — Z. SZWEJKOWSKI: Rozwój powieści w Polsce. *Dzieje lit. pięknej w Polsce*. Wyd. 2. Kr. 1936. — *Księga ku czci J.I.K. Red. I. Chrzaniński. Łuck 1939.* — M. STRASZEWSKA: Czasopisma literackie w Królestwie Polskim w latach 1832–1848. Cz. 1–2. Wr. 1953–1959. — W. DANEK: Publicystyka J.I.K. w latach 1859–1872. Wr. 1957. — M. STRASZEWSKA: *Pol. krytyka lit. 2* (1959). — *Ruch Lit.* 1962 z. 6 *Zeszyt specjalny w stołecznym rocznicę urodzin i siedemdziesięciopięcioletni smierci J.I.K.* — E. LEWICKI: Pedagogika afirmacji życia w powieściach J.I.K. *Rocz. Nauk-Dydakt.* WSP w Kr. *Prace Hist.-Lit.* 1963 z. 17. — B. OSMÓLSKA-PISKORSKA: Powstanie styczniowe w twórczości J.I.K. Tor. 1963. — S. ŚWIERZEWSKI: J.I.K. i polskie życie muzyczne XIX wieku. Kr. 1963. — E. WARZENICA: J.I. Kraszewski. Wwa 1963. — K.W. ZAWODZIŃSKI: Opowieści o powieści. I. Studia o K. Kr. 1963. — I. CSAPLÁROS: K. a Węgry. Wwa 1964. — B. BILIŃSKI: Roma antica e moderna nelle opere di G.I.K. Wr. 1965. — A. BARTOSZEWICZ: O poglądach K. przed r. 1863 na zadania społeczne i cechy formalne powieści. *Zesz. Nauk. UMK w Tor.* 1966 z. 17. — W. DANEK: Powieści historyczne J.I.K. Wwa 1966. — W. DWORZACZEK: O realiach niektórych powieści historycznych K. *Prace o lit. i teatrze ofiarowane Z. Szwejkowskiemu*. Wr. 1966. — M. INGŁOT: Polskie czasopisma literackie ziem litewsko-ruskich w latach 1832–1851. Wwa 1966. — S. BURKOT: Powieści współczesne (1863–1887) J.I.K. Kr. 1967. — K. CZACHOWSKI: Między romantyzmem i realizmem. Wwa 1967. — S. ŚWIERZEWSKI: Dzieła i studia archeologiczne J.I.K. *Studia i Mater. z Dziejów Nauki Pol. S. A* 1967 z. 11. — Z. SZWEJKOWSKI: Nie tylko o Prusie. Pozn. 1967. — J. MALINOWSKI: Zarys rozwoju powieści historycznej w Polsce do 1939 r. *Pol. powieść hist.* Bydź. 1968. — Cz. ZGORZELSKI: Szuka narracyjna K. *Lit., komparatystyka, folklor*. Wwa 1968. — W. DANEK: Matejko i K. Dwie koncepcje dziejów Polski. Wr. 1969. — W. DANEK: Pisarz wciąż żywy. Studia o życiu i twórczości J.I.K. Wwa 1969. — J. POŚPIECH: Śląsk w twórczości i korespondencji J.I.K. Wr. 1969. — W. DANEK: *Pol. słownik biograf.* 15 (1970). — A. TREPIŃSKI: Romans K. z wiedenką. Wwa 1970. — W. BILLIP *Filoz. w Polsce. Słownik pisarzy*. Wr. 1971. — I.S. MILLER: K. i jego historyczne romany. Moskwa 1971. — J. BACHÓRZ: Próba obrazkowej całości, czyli o „Latami czarnoksięckiej”. W: Poszukiwanie realizmu. Gdańsk 1972. — T. NOWACKA: Opowiadania J.I.K. Wr. 1972. — T. OSIECKA: *Słownik pracowników książki pol.* Wwa 1972. — W. DANEK: J.I.K. Wwa 1973. — J. MROŹCZYK: Geneza i znaczenie ludowych powieści K. *Prace Polon.* S. 29 (1973). — D. CICHA: Gabinet J.I.K. Pozn. 1974 *Monogr. Muzeum Nar. w Pozn.* t. 12. — W. ROSZKOWSKA-SYKAŁOWA: „Athenaeum” J.I.K. 1841–1851. Zarys dziejów i bibliografia zawartości. Wr. 1974. — A. SŁOMKOWSKA: Zaslugi J.I.K. dla prasy warszawskiej. W: *Dziennikarze warszawscy* Wwa 1974. — A. TREPIŃSKI: J.I.K. Wwa 1975. Wyd. 2 Wwa 1986. — W. DANEK: J.I.K. Zarys biograficzny. Wwa 1976. — H. BURSZYŃSKA: H. Stenkiewicz w kręgu oddziaływania powieści historycznych J.I.K. Kat. 1977. — J. KRZYŻANOWSKI: Artyzm „Starej baśni”. *Pam. Lit.* 1977 z. 3. — M. GRABOWSKA: Rozmaiatości romantyczne. Wwa 1978. — H. BARYCZ: J.I.K. czterokrotnie kandydat do katedry uniwersyteckiej. Kr. 1979. — A. ŻYGA: „Szalona” — zamierzony pamflet na nihilistyczną emancypację kobiet. *Rocz. Komisji Hist.-Lit.* 17 (1980). — H. BURSZYŃSKA: J.I.K. o poetach i pozycji polskiej. Kat. 1982. — H. KICIANKA: Twórczość plastyczna J.I.K. Kr. 1985. — *Rocz. Tow. Lit. im. A. Mickiewicza* 21 (1986) [poświęcony J.I.K.]. — J. BACHÓRZ: Gdańska powieść K. *Zesz. Nauk. UG* 1987 nr 12/13. — J. BACHÓRZ: Twórczość gawędowa K. *Pam. Lit.* 1987 z. 4. — B. BILIŃSKI: K. w Rzymie i Rzym u K. *Kultura Oświata Nauka* 1987 nr 3/4. — T. BUJNICKI: Historyczna powieść epistolarna „Rzym za Nerona” K. *Ruch Lit.* 1987 nr 3. — S. MALUKOWICZ: Narodnyje powieści J.I.K. i „Zapiska ochotnika” I. Turgieniowa. *Slavia Orientalis* 1987 nr 3/4. — E. OWCZARZ: Dydaktyka społeczna w powieściach J.I.K. O sposobach realizowania funkcji wychowawczej w powieściach społeczno-obyczajowych z lat 1831–1863. Wwa 1987. — K. STĘPNIK: Metafory paradygmatyczne w powieściach historycznych K. Okres 1833–1863. *Pam. Lit.* 1987 z. 4. — *Ruch Lit.* 1987 nr 3 [poświęcony J.I.K.]. — *Wisielka* 1987 nr 3 [poświęcony J.I.K.]. — S. BURKOT: K. Szkice historycznoliterackie. Wwa 1988. — A. OPACKA: Litewska epopeja J.I.K. Szkice o „Anafielas”. Kat. 1988. — J.I.K. (1812–1887). *Seine Werke und ihr Widerball*. Leipzig 1988. — J. TYNECKI: Imię rodowe, imię własne, czy pseudonim osłaniający. Co przystoi poecie w „Powieści bez tytułu” K. *Prace Polon.* S. 45 (1989). — *Romanów i K.* Red. I. Ludorowski. Lubl. 1989. — M. JANION: Wallenrodowie powstania styczniowego i K. W: *Życie pośmiertne Konrada Wallenroda*. Wwa 1990 [prwdr. 1989]. — *W setną rocz. śmierci J.I.K. (1887–1987)*. Red. J. Pośpiech. Opole 1990. — *Zdziwienia Kraszeuskim*. Red. M. Zielińska. Przedślowie: J. Bachórz. Wr. 1990. — J. JAROWIECKI: O powieści historycznej J.I.K. Kr. 1991. — A. PIHAN: Studia o języku J.I.K. Słownotwórstwo i leksyka drugiego okresu twórczości. Pozn. 1991. — J. BACHÓRZ: *Obraz lit. pol.* S. 3 t. 3 (1992). — E. KONIUSZ: Studia nad językiem J.I.K. Elementy kresowe w powieściach i listach okresu wotyńskiego. Kielce 1992. — *Pochylimy się nad J.I.K.* Red. M. Łojek. Bydź. 1992. — M. JACKIEWICZ: Twórczość J.I.K. o tematyce litewskiej i jej recepcja na Litwie. W: *Literatura polska na Litwie XVI–XX wieku*. Olsztyn 1993. — B. KOSMANOWA: J.I.K. a Wielkopolska. Bydź. 1993. — E. OWCZARZ: Opowieść o ludziom wędrownianiu. W: *Między retoryką a dowolnością*. Tor. 1993. — W. WASYLENKO: Polskie losy Dantego w wieku XIX. Prolegomena do „zaginonego” tłumaczenia „Boskiej komedii” dokonanego przez J.I.K. Pozn. 1993. — *Nad twórczością J.I.K. Studia*. Red. H. Burszyńska. Kr. 1993. — J. ZIELAKOWA: Zemsta Litwinki. Ponadhistoryczne prawdy młodego K. *Prace Polon.* S. 49 (1994). — T. BUDREWICZ: Jak się „W mętnej wodzie” rodziły „Dziwne kariery”. *Rocz. Komisji Hist.-Lit.* 31/32 (1994/1995) s. 87–105. — E. IHNATOWICZ: *Pozy i gęsty. O „Zygakach” K.* W: *Literacki świat rzeczy*. Wwa 1995. — J.I.K. *Twórczość i recepcja*. Red. L. Ludorowski. Lubl. 1995. — *Romanów i bracia Kraszeuscy*. Red. A. Czobodzińska. Białą Podlaską–Romanów 1995. — J. BACHÓRZ: *Ojczyzna K. Romantyzm – Janion – Fantazmaty*. Wwa 1996. — S. BURKOT: Czy możliwe jest arcydzieło polskiej powieści romantycznej? [dot. „Ulany”]. *Trzytność arcydzieł romantycznych*. Wwa 1996. — J.W. GOMULICKI: *Kępa niezapominek*. Podkowa Leśna 1996. — M. JANION: „Szalona”. W: *Kobiety i duch inności*. Wwa 1996 [prwdr. 1988]. — S. ŚWIERZEWSKI: *Słownik artystów pol.* 4 (1996). — W. ROSZKOWSKA-SYKAŁOWA: J.I.K.

i Warszawa. *Romantycy i Warszawa*. Wwa 1996. — B. ZAKRZEWSKI: „Trzeba nam krzyża z gałęzią oliwną i pokojem Chrystusa”. Dwugłos epistolarny: J.I.K. i J. Feliński. W: Dwaj wieszcz. Mickiewicz i Wernyhora. Wr. 1996. — *Kraszewski – pisarz współczesny*. Red. E. Ichnatowicz. Wwa 1996. — M. WOŹNIAKIEWICZ-DZIADOSZ: K. wizje przeszłości i przyszłości. Lubl. 1997. — H. BURSZYŃSKA: K. Orzeszkowa, Sienkiewicz. Studia i szkice. Kr. 1998. — B. KOSMANOWA: K. mniej znany. Studia i szkice. Bydg. 1998. — W. WASYLENKO: J.I.K. – zapomniane, nieznanne. (Ukraińskie materiały źródłowe). Wwa 1999 [tu: wykaz źródeł dot. J.I.K. znajdujących się w arch. ukr.]. — K. KRASZEWSKI: *Silva rerum*. Wspomnienia i zapiski dzienne z lat 1830–1881. Wwa 2000. — B. MAZAN: Ahaswerus polski według „Nocy bezsennej” J.I.K. *Pam. Lit.* 2000 z. 2.

W.R.-S., W.A.-Sz.

KRASZEWSKI Kajetan 1827–1896

Urodzony 11 marca 1827 w rodzinie szlacheckiej w majątku Dołhe na Polesiu; syn Jana, chorążego pow. prużańskiego, i Zofii z Malskich; młodszy brat Józefa Ignacego K. Po ukończeniu gimnazjum w Świsłoczy mieszkał w Romanowie na Podlasiu, gdzie pomagał ojcu w gospodarstwie. Często był w Warszawie w sprawach majątkowych; nawiązał wówczas znajomość z Janem Baranowskim, astronomem, i pod jego kierunkiem rozwijał swoje zainteresowanie astronomią i meteorologią. Interesował się również muzyką; grał i komponował utwory fortepianowe, przeważnie miniatury oraz muzykę do wierszy brata, Józefa Ignacego K. W 1852 założył w Romanowie obserwatorium astronomiczne. W 1854 ożenił się z Marią Rulikowską. Należał do kolegium redakcyjnego *Ruchu Muzycznego*, w którym w 1858 debiutował artykułami z zakresu harmonii i akustyki. W latach 1860–68 współpracował z redakcją *Encyklopedii Orgelbranda* oraz z *Encyklopedią Rolniczą i Słownikiem geograficznym*. Wspólnie z bratem, Józefem Ignacym, opracował popularny wykład astronomii dla ludu „Świat i ziemia” (1862). W 1866 ogłosił artykuł z zakresu astronomii i meteorologii w paryskim czasopiśmie *Cosmos*. W latach sześćdziesiątych zwrócił się ku literaturze pięknej. Przypuszczalnie jego debiutem beletrystycznym było opowiadanie „Relacja J.M.P. Siemaszki, obrazek z 1794 r.”, ogłoszone pod pseudonimem Kaniowa w czasopiśmie *Tydzien* (1870 nr 30–36), które wychodziło w Dreźnie pod red. Józefa Ignacego K. Odtąd pisał powieści historyczne, gawędy literackie, komedie, humoreski barwnym stylem, z zachowaniem realiów i tła obyczajowego, a także wiersze oraz szkice etnograficzne, przysłówia, ogłaszając je w czasopiśmie, m.in. w *Tygodniku Ilustrowanym* (1871–93), *Bibliotece Warszawskiej* (1874–90), *Kłosaś* (1875–89), *Echu* (1877–83), *Kronice Rodzinnej*

(1879–96), *Słowie* (1882–87). Zmarł 1 lipca 1896 w majątku Stary Kuplin w pobliżu Dołhego; pochowany w grobowcu rodzinnym w Wisznicach (pow. włodawski).

T W Ó R C Z O Ś Ć

1. Monografia domu Kraszewskich vel Kraszowskich Jastrzębczyków. Z herbarzy, kronik, dokumentów i papierów rodzinnych. Pozn. 1861.
2. Kapłanka idei. Komedja w 3 a. Wyst. Wwa 1873. Niedruk.
3. Koniuszyc brzeski. Opowiadanie. Lw. 1875. odb. z Gaz. Nar. Przekł. ros. 1875.
4. Cudowne leki. Krotchwila. Wyst. Wwa 1876. Niedruk.
5. Chełmianie. Opowiadanie z lat 1792–1796. Wwa 1878. Wyd. nast. Wwa 1912.
6. Gość pożądany. Komedja w 1 a. Wyst. Wwa 1878. Niedruk.
7. Uproszczone zaloty. Komedja. Wyst. Wwa 1878. Ogl. Dod. do *Echa* 1879 nr 204, 212, 227, 245. Nagrodzona na konkursie im. A. Fredry we Lwowie.
8. Opowiadania mniejsze. Wwa 1879. Tu m.in.: Białonóżka pana majora; Trzewiczek. Powieść najprawdziwsza. (Oba te opowiadania wyd. osob. Pozn. 1925 Dla wszystkich nr 61, 65).
9. Od szkolnej ławy. Opowiadanie z lat 1798–1813. Wwa 1880. odb. z *Bibl. Warsz.*
10. Tradycje kadeńskie. Opowiadanie z lat 1790–1792. *Kłosaś* 1882 nr 883–897; wyd. osob. Kr. 1893 (pod błędnym tyt.: Tradycje kadeńskie).
11. Pod wyrokiem. Opowiadanie z lat 1706–1713. T. 1–2. Wwa 1883. odb. z *Bibl. Warsz.*
12. Bartochowski. Opowiadanie z końca XVIII wieku według podań rodzinnych. T. 1–2. Kr. 1888. Wyd. nast. z przedmową T. Jeske-Chońskiego. Wwa 1899 *Bibl. Dzieł Wyborowych* nr 73–74.
13. Generał Filip Haumann i rodzina Antoniego Malczewskiego. Wwa 1888 odb. z *Bibl. Warsz.*
14. Wybór pism. T. 1: Z podań i szpargałów. [Opowiadania]. Kr. 1892 *Bibl. Dwutył. Ilustr. „Świat”*.
15. Urywki ze wspomnień nowogrodzkiego szlachcica. Kr. 1893 odb. z *Przegl. Powsz.*
16. Z dziejów możnej rodziny. Kartka historyczno-obyczajowa. Kr. 1894 odb. z *Przegl. Powsz.*
17. Poturczyńcy (1863–1864). Opowiadanie. Petersburg. 1895.
18. Ze wspomnień kasztelanica. Przyczynek do historii obyczajów życia domowego i wychowania w końcu XVIII w. Ze starego rękopisu. Petersburg. 1896 [dwa wyd., jedno cenzurowane].
19. Humoreski. Wwa 1909. Tu m.in.: Skuteczne wody. Opowiadanie starego pseudomedyka (przekł. ros. 1911); Po kolei. Humoreska; Wyprawa na żubry. Humoreska z prawdziwego zdarzenia; Plama. Ramota; Nehemi. Ramotka z prawdziwego zdarzenia; Reb

Icek. Dosłowne opowiadanie Mojszy, Ickowego wiernika. Opowiadania te wyd. nadto w trzech tomikach: Pozn. 1924–1925 *Dla wszystkich* nr 54, 56, 58.

20. Pamiętnik. Ogl. fragm. M.R.: Józef Ignacy i K. Kraszewscy (1827–1887–1927). *Kur. Warsz.* 1927 nr 77. Wyd. całości pt. *Silva rerum*. Wspomnienia i zapiski dzienne z lat 1830–1881. Oprac. i wstępem poprzedził Z. Sudolski. Wwa 2000.

Rkps całości był w posiadaniu Cz. Zgorzelskiego w Lubl.

Ponadto kilka komedii niewyst. i niedruk.

Koresp. z bratem, J.I. Kraszewskim znajduje się w Bibl. Jagiel.

Listy od J.I. Kraszewskiego ogl. w tegoż: Listy do rodziny 1820–1863. Cz. 1 Kr. 1982; 1863–1886. Cz. 2. Wr. 1993; list z 1860 ogl. *Tyg. Pol.* 1986 nr 51/52.

OPRACOWANIA

NK 8 (1969), 9 (1972); LP

B. KRASZEWSKI: Życiorys K.K. napisany przez syna. W: [E. IWANOWSKI] Eu... Heleniusz. Listki z Ukrainy. T. 3. Kr. 1902 [tu bibliogr.]. — Życiorys sp. K.K., historia i przyrodniak. *Rocz. Tow. Przyj. Nauk. Pozn.* 30 (1903). — *Wielka enc. powsz. ilustr.* 40 (1907). — A. ZIPSER. *Pol. słownik biogr.* 15 (1970). — T. MENCEL: W cieniu wielkiego brata. *Losy Polaków w XIX–XX w.* Wwa 1987. — Z. BARTKOWSKI: Obserwatorium K.K. w Romanowie Podlaskim. *Przeł. Geogr.* 1994 nr 3. — M. KOSMAN: „Monografia rodu Kraszewskich” K. K. w opinii współczesnych i z perspektywy schyłku XX w. *Romanów i bracia Kraszewscy*. Biała Podlaska–Romanów 1995. — B. KOSMANOWA: Intelektualista z Romanowa. W: Kraszewski mniej znany. Bydł. 1998.

W.R.-S., W.A.-Sz.

KRAUSHAR Aleksander 1842–1931

Urodzony 17 stycznia 1842 w Warszawie, w spolonizowanej rodzinie mieszczańskiej, pochodzenia żydowskiego; syn Hermana i Idalii z domu Apte. Mieszkał w Warszawie, do szkoły uczęszczał w podwarszawskim Lesznie, w 1857–61 do Gimnazjum Realnego w Warszawie, gdzie należał do tajnych kółek samokształceniowych. W 1861 debiutował ogłaszając w *Jutrzence* „Pieśń Żyda rolnika” (nr 5). Od 1862 studiował na wydziale prawa i administracji w Szkole Głównej. W 1863 uczestniczył w pracy konspiracyjnej jako publicysta polityczny; był współredaktorem tajnego pisma *Prawda*, a po jego zawieszeniu (za artykuł autorstwa K. pt. „Powstanie polskie i dyplomacja”, nr 8–9) przez Rząd Narodowy został współpracownikiem *Niepodległości*, półurzędowego organu Rządu Narodowego. Od 1865 umieszczał swe prace w *Kłosach* (do 1890), w 1867

rozpoczął współpracę z *Bluszczem* (trwającą do 1925). Po ukończeniu studiów w 1867 odbył aplikację i rozpoczął praktykę adwokacką w Warszawie. Był jednym z założycieli i redaktorów *Gazety Sądowej Warszawskiej*. Około 1871 ożenił się z Jadwigą Bersohn; córką ich była pisarka, Zuzanna Rabska. Salon K. stał się ośrodkiem życia umysłowego. W 1882 K. został członkiem korespondentem Towarzystwa Historyczno-Literackiego w Paryżu. Pierwszy tomik wierszy opublikował jeszcze w swoich latach studentkich, poezją jednak zajmował się marginesowo. Jako literat był przede wszystkim historykiem i publicystą. Zostawił kilkadziesiąt dzieł, studiów, szkiców i przyczynków naukowych z dziejów Polski od XVI do XIX wieku, ze szczególnym uwzględnieniem dziejów Warszawy XIX wieku, opartych na badaniach archiwalnych. Bogata była też jego działalność edytorska w tej dziedzinie. Prace K. mają niejednokrotnie wartość źródłową, także dla dziejów literatury polskiej. Część ich publikował w cyklach rozpraw zatytułowanych „Miscellanea historyczne” i „Miscellanea archiwalne”. Liczne rozprawy i artykuły umieszczał w czasopismach, z którymi współpracował; były to: *Kurier Warszawski* (1876–1930), *Biblioteka Warszawska* (1880–1909), *Biesiada Literacka* (1882–1912), *Kraj* (1883–1906). W działalności adwokackiej zwraca uwagę interwencja K. w roku 1884 w sprawie uwięzionego przez Niemców Józefa Ignacego Kraszewskiego. W latach następnych zrezygnował z praktyki adwokackiej, zajmując się głównie pracą naukową i literacką. Używał pseudonimu Alkar. Współpracował z *Ateneum* (1890–97), *Kwartalnikiem Historycznym* (1891–1922), *Przeglądem Polskim* (1903–13) i *Przeglądem Narodowym* (1903–13). W 1905 został członkiem komitetu redakcyjnego *Przeglądu Historycznego* (zamieszczał tu prace aż do 1924). W 1906 należał do założycieli Towarzystwa Naukowego Warszawskiego oraz Towarzystwa Miłośników Historii, któremu przesował w 1911–31. W 1926 obchodzona uroczystość jubileusz jego pracy naukowej. Był członkiem honorowym licznych towarzystw naukowych w kraju, m.in. Towarzystwa Literatów i Dziennikarzy. Posiadał Krzyż Orderu Odrodzenia Polski oraz Krzyż Niepodległości. Zmarł 11 grudnia 1931 w Warszawie; pochowany na Cmentarzu Powązkowskim.

T W Ó R C Z O Ś Ć

1. Listki. Zbiorek poezji. Wwa 1863.
2. Historia Żydów w Polsce. T. 1–2. Wwa 1865–1866.
3. Tytan. – Arion z Koryntu. [Poematy]. Lipsk 1866. Wyd. nowe. Kr. 1889.
Przeł. czes. 1878.
4. Elekcja w Babinie. Historyczna bajka. Pozn. 1872.

5. Olbracht Łaski, wojewoda sieradzki. Wizerunek historyczny na tle dziejów Polski XVI w. T. 1–2. Wwa 1882 [1881].
6. Strofy. Kr. 1886. Wyd. nowe Kr. [1890]. Przedr. w poz. 25.
7. Sprawa Zygmunta Unruga. Epizod historyczny z czasów saskich 1715–1740. T. 1–2. Kr. 1890 [1889].
 Za dzieło to K. otrzymał w 1897 krzyż honorowy od księcia Schaumburg-Lippe.
8. Drobiazgi historyczne. T. 1–2. Petersb. 1891–1892.
9. Dzieje Krzysztofa z Arciszewa Arciszewskiego, admirała i wodza Holendrów w Brazylii, starszego nad armatą koronną za Władysława IV i Jana Kazimierza. 1592–1656. T. 1–2. Petersb. 1892–1893.
10. Pamiętnik literacki z bruku warszawskiego. 1870–1880. Wwa 1892 odb. ze *Świata*. Wyd. nast.: pt. Sylwetki literackie z niedawnej przeszłości. Petersb. 1894; pt. Neocyganeria warszawska. Wspomnienia o ludziach i rzeczach literackich z niedawnej przeszłości. 1870–1880. Wwa [1913] *Bibl. Dzieł Wyborowych* 816.
11. Nowe epizody z ostatnich lat życia imci pana Jana Chryzostoma z Gosławic Paska. Petersb. 1893.
12. Kartki historyczne i literackie. Kr. 1894. Wyd. 2 popr. Kr. 1894.
13. Frank i frankiści polscy. 1726–1816. Monografia historyczna osnuta na źródłach archiwalnych i rękopiśmiennych. T. 1–2. Kr. 1895.
14. Książę Repnin i Polska w pierwszym czterolecu panowania Stanisława Augusta. 1764–1768. T. 1–2. Kr. 1897. Wyd. nast.: wyd. 2 przejrz. i popr. T. 1–2. Kr. 1898; wyd. nowe, przejrz. i popr. T. 1–2. Wwa 1900.
15. Towarzystwo Warszawskie Przyjaciół Nauk. 1800–1832. Monografia historyczna, osnuta na źródłach archiwalnych. Księga 1–4. Kr. 1900–1911.
 Księga 2 i 3 pt. Towarzystwo Królewskie Przyjaciół Nauk. 1800–1832. Monografia historyczna, osnuta na źródłach archiwalnych.
16. Strofy jesienne. Kr. 1903. Przedr. w poz. 25.
17. Dwa szkice historyczne z czasów Stanisława Augusta. T. 1–2. Wwa 1905.
18. Obrazy i wizerunki historyczne. Wwa 1906.
19. Po czterdziestu pięciu latach. Wspomnienia jubileuszowe. Wwa 1906.
20. Kartki z pamiętnika Alkara. T. 1–2. Kr. 1910–1913.
21. Zarysy literacko-historyczne. Wwa 1911.
22. Okrucy przeszłości. Wwa 1913.
23. Salony i zebrania literackie warszawskie na schyłku w. XVIII i w ubiegłym stuleciu. Wwa 1916.
24. Echa przeszłości. Szkice, wizerunki i wspomnienia historyczne z ilustracjami. Wwa 1917.
25. Strofy Alkara. Wyd. nowe, zupełne. Kr. 1925.
 Tu m.in. cykl: Z podróży.
26. Warszawa historyczna i dzisiejsza. Zarysy kulturalno-obyczajowe. Lw. 1925.
27. Polki twórcze czasów nowszych. Seria 1. Wwa 1929.
 Przedr. wierszy: *Zbiór poetów pol.* 3 (1962).
 Ponadto w cyklu: „Miscellanea historyczne” ogł. m.in.: Memoriał więzienny Maurycego Mochnackiego (1906), Mickiewicziana (1906), Wierszyk karlsbadzki Kofłataja (1908), Kartka z życia Narczyży Żmichowskiej (1909), Odgłosy powstania listopadowego w dziennikarstwie europejskim z roku 1830 (1910), Senator Nowosilcow i cenzura za Królestwa Kongresowego. 1819–1829 (1911), Kraszewski i Wielopolski. Kartka z lat 1861–1863 (1912), Józef Ignacy Kraszewski i redakcja czasopisma „Ojczyzna” w Lipsku (1912), Generałowa Sowińska i Klementyna Hoffmanowa w czasach powstania listopadowego i po kapitulacji Warszawy (1917).
 Oprócz wymienionych liczne inne prace o tematyce hist.

Przekłady

28. H. Heine: Wybór pism. [T.] 1: Poezje. Wwa 1889.
 Tu m.in.: Intermezzo (wyd. osob. Wwa 1873); Pieśni (wyd. osob. Wwa 1880 [1879]).

Ponadto przekł. prac hist. oraz utworów poetyckich J.W. Goethego, V. Hugo, F. Schillera.

Prace edytorskie

29. [M. Kromer]: Historia prawdziwa o przygodzie żalosnej księżniczki finlandzkiej Jana i królowej Katarzyny. 1570. Kr. 1892 *Bibl. Pisarzy Pol.* 20.
  30. Jana Kilińskiego, szewca warszawskiego, pułkownika XX regimentu piechoty, „Drugi pamiętnik nieznanym o czasach Stanisława Augusta”, z rękopisu po raz pierwszy wydał... Kr. 1899. Wyd. nast.: wyd. 2 Kr. 1900; wyd. 3 Kr. 1906.
  31. Moje przeprawy. Pamiętnik Andrzeja hr. Zamoyskiego o czasach powstania listopadowego 1830–1831. Z autografu wydał, opatrzył wstępem i epilogiem oraz przekładem fragmentów francuskich oryginału. Kr. 1906 odb. z *Przegl. Pol.* Wyd. nast. Kr. 1911. Reprint Kr. 1986.
  32. Dziennik podróży Stanisława Staszica. 1777–1791. Wwa 1903.
 Autorem części „Dziennika” jest F.K. Bohusz.
- Koresp. K. znajduje się m.in. w Bibl. Jagiel., Bibl. Nar. i w Ossol. List do J.I. Kraszewskiego ogł. A. Eisenach: A.K. w sprawie memoriału Komitetu Giełdowego w Warszawie z 1886 r. *Biul. Żyd. Instytutu Hist.* 1979 nr 1.

OPRACOWANIA

NK 14 (1973); LP

P. CHMIEŁOWSKI: Współcześni poeci polscy. Petersb. 1895 s. 286-295. — [S. KRZEMIŃSKI] s. *Wielka enc. powsz. ilustr.* 39 (1905). — A. BRÜCKNER. *Kwart. Hist.* 1908 s. 486-491 [rec. książki: Towarzystwo Warszawskie Przyjaciół Nauk]. — *Przegl. Hist.* 1932/1933 t. 10 [tu prace poświęcone A.K., m.in. P. KOCZOROWSKI: Bibliografia prac A.K.]. — J. MATERNICKI. *Pol. słownik biograf.* 15 (1970). — A. ZIELIŃSKI: Wrocławskie listy H. Merzbacha. *Kalendarz Wr.* 1983 s. 270-275. — *Biogramy uczonych pol.* Cz. 1 z. 2. Wr. 1984. — O. GUSTAWSKI: Historyk „podszyty poetą”. Echa minionej Warszawy. *Życie Wzry* 1985 nr 131. — A. ZYGA: A.K. pod urokiem legendy napoleońskiej. *Pam. Lit.* 1986 z. 2. — M. MIESES: Z rodu żydowskiego. Wwa 1991 s. 129-131. — E. IHNATOWICZ: A.K., warszawski mecenas. *Warszawa pozytywistów.* Wwa 1992. — A. ZYGA: J.I. Kraszewski i A.K. Dzieje przyjaźni. *Ruch Lit.* 1992 nr 3.

W.A.-Sz.

KRČEK Franciszek
1869 – 1916

Urodzony 8 października 1869 we Lwowie; syn Franciszka, z pochodzenia Czecha, członka orkiestry teatru hrabiego Skarbkę, i Ludwiki z Pietruskich. Ukończył III Gimnazjum (1887) i do 1892 studiował we Lwowie, początkowo prawo, następnie filologię klasyczną, polską i słowiańską. W tym czasie debiutował artykułem „Najwcześniejsze sądy współczesne o Panu Tadeuszu” (*Pam. Tow. Lit. im. A. Mickiewicza* 1888)). Był aktywnym członkiem Czytelnicy Akademickiej i jej prezesem w 1890/91. Pisywał w *Przeglądzie Akademickim* (1890) i *Czasopiśmie Akademickim* (1895). Od 1890 współpracował z wieloma pismami, ogłaszając artykuły i sprawozdania, przyczynki, przekłady, głównie z literatury czeskiej, a także recenzje, korespondencje i notatki informacyjne, m.in. w *Gazecie Lwowskiej*, *Kwartalniku Historycznym*, innych czasopismach lwowskich, nadto w *Archiv für slavische Philologie* (od 1894). Liczne artykuły i prace z dziedziny etnografii publikował głównie w miesięczniku *Wiśta* (od 1892) i roczniku *Lud* (od 1897). Zajmował się również historią prasy i bibliografią (opracowywał przeglądy zawartości czasopism). W 1892-93 studiował w Pradze. Doktorat z filozofii uzyskał w 1893 za pracę „Modlitewnik Nawojki. Studium językowe” (*Rozprawy AU. Wydział Filologiczny* t. 23, 1894). Przez część 1893/94 uczył jako suplent w V Gimnazjum we Lwowie. Dalsze studia odbył w Lipsku (1894/95) i w Berlinie (1895/96). W 1895 był współzałożycielem Towarzystwa Ludoznawczego we Lwowie. Jesienią 1896 został również zastępcą nauczyciela w II Gimnazjum we Lwowie. Od 1898

był członkiem komisji językowej Akademii Umiejętności. W 1899 zdał rządowy egzamin nauczycielski i od 1901 uczył w gimnazjum w Jarosławiu. W tym też roku poważnie zachorował i na kilka lat przerwał pracę nauczycielską. Leczył się w Davos i Zakopanem. Ponownie podjął pracę w 1905 jako nauczyciel VI Gimnazjum we Lwowie. W 1908 habilitował się na Uniwersytecie Lwowskim na podstawie pracy „Grupy dźwiękowe polskie tart i cir(z)ć jako odpowiedniki starobułgarskiej «trǫtr» oraz ich doniosłość dla odbudowy wokalizmu prasłowiańskiego i praindoeuropejskiego”, wydaną rok wcześniej we Lwowie. Przewidziany po śmierci Antoniego Kaliny na profesora filologii słowiańskiej Uniwersytetu Lwowskiego, stanowiska tego nie otrzymał. Zajmował się nadal etnografią i historią literatury, współpracując z czasopismami lwowskimi i piśmiennictwem naukowym. Należał do komitetów redakcyjnych pism: *Kwartalnik Historyczny*, *Lud*, *Muzeum*, *Polonia*, *Przyjaciel Młodzieży*. Tłumaczył z literatury czeskiej. W *Wielkiej encyklopedii powszechnej ilustrowanej* opracowywał biografie czeskich pisarzy. Był sekretarzem Towarzystwa Filologicznego oraz członkiem Zarządu Towarzystwa Literackiego im. A. Mickiewicza. Podczas I wojny światowej po zajęciu Lwowa przez wojska rosyjskie został wywieziony w głąb Rosji i internowany. Zmarł w obozie jenieckim 11 marca 1916 w Nowogrodzie; pochowany na Cmentarzu Łyczakowskim we Lwowie.

T W Ó R C Z O Ś Ć

1. Przegląd treści 25 tomów „Dodatku Mieściennego do Gazety Lwowskiej” i „Przewodnika Naukowego i Literackiego”, 1872-1892. Lw. 1895 odb. z *Przew. Nauk i Lit.*
2. Parę uwag o szkolnictwie na wystawie przemysłowej berlińskiej 1896 r. Lw. 1896 odb. z *Szkoły*.
3. Szkolnictwo na czeskiej wystawie ludoznawczej w Pradze 1895 r. Lw. 1896 odb. jw.
4. Edward Jelínek. Wspomnienie. Lw. 1897.
5. Edward Jelínek. Zestawienie prac Edwarda Jelínka dotyczących rzeczy polskich i czeskich. Lw. 1897 odb. z *Przew. Nauk i Lit.*
6. Sobótka w Galicji. Zestawienie materiału zebranego w r. 1897 staraniem Towarzystwa Ludoznawczego. Lw. 1898 odb. z *Ludu* t. 4.
7. Przyczynki do drugiego wydania „Księgi przysłów” S. Adalberga. Setka 1-4/5. Lw. 1900-1903 odb. z *Ludu* t. 6-7, 9.
8. Nowe przyczynki do drugiego wydania „Księgi przysłów” S. Adalberga. Setka 1-3. Lw. 1907-1909 odb. z *Ludu* t. 13-14.
9. Przyczynki do oceny krytycznej „Monitora” Bohomolcowego. Lw. 1910 odb. ze *Spr. Dyr. c.k. Gimm.* VI we Lw.

10. Bibliografia „Dodatku Miesięcznego do Gazety Lwowskiej” 1872–1873 i „Przewodnika Naukowego i Literackiego” 1873–1910. *Stulecie „Gaz. Lw.” 1811–1911*. T. 3 cz. 3. Lw. 1914.

Przekłady

11. A. Jirásek: Raj świata. Obraz dziejowy. Kr. 1897.

12. J. Vrchlický: Legenda o św. Prokopie. Lw. 1910 odb. z *Przyp. Młodzieży*.

Prace edytorskie

13. Jasełka krośnieńskie z r. 1661; Kr. 1900 odb. z *Przeł. Powsz.* t. 64.

14. Wybór liryki romańskiej w przekładach. T. 1–2. Kr. 1905.

15. Tekst pełny pieśni „Maryja, panno szlachetna”. Lw. 1906 odb. z *Pam. Lit.*

16. R. Pilat: Gramatyka języka polskiego. Wykłady uniwersyteckie. Oprac. .... T. 1–2. Lw. 1909.

OPRACOWANIA

NK 14 (1973); LP

W. HAHN. *Kron. Uniw. Lw.* T. 2. Lw. 1912 s. 610–618 [biografia i bibliogr. twórczości]. — W. HAHN. *Pam. Lit.* 1916 s. 371–373. — [J. KRZYŻANOWSKI] (jk). *Słownik folkloru pol.* Wwa 1965. — S. URBAŃCZYK. *Pol. słownik biogr.* 15 (1970). — K. PIENKOWSKA. *Słownik pracowników książki pol.* Wwa 1972.

A.P.

KRECHOWIECKI Adam 1850–1919

Urodzony 6 stycznia 1850 w Bieleżyńcach na Wołyniu w rodzinie ziemiańskiej o silnych tradycjach patriotycznych; syn Jana i Seweryny z Przygodzkich. Do gimnazjum uczęszczał w Żytomierzu i prawdopodobnie we Lwowie. Debiutował bardzo wcześnie (1864) przekładami kilku wierszy, ogłoszonymi w *Dzienniku Literackim* (nr 48). Studia prawnicze odbył na Uniwersytecie Lwowskim i podjął pracę w Namiestnictwie. Po wstępnym okresie pracował przez wiele lat jako referent sztuk teatralnych, a później jako członek Komisji Teatralnej Wydziału Krajowego. W 1873 poślubił Marię Podoską. W 1883 został redaktorem naczelnym urzędowej *Gazety Lwowskiej* i związanego z nią miesięcznika *Przewodnik Naukowy i Literacki*. Mniej wcześnie technikę redagowania gazety, wprowadził dział teatralny i do 1905 był stałym recenzentem teatralnym. Publikował tu także opowiadania, artykuły i fragmenty prozy, w *Przewodniku* również rozprawy historycznoliterackie. W 1887 został sekretarzem

Namiestnictwa, w 1894 — radcą. W 1898 odznaczono go Orderem Żelaznej Korony III klasy. Otrzymał godność radcy dworu (w 1902) oraz tytuł szambelana dworu austriackiego. Znany był ówczesnie przede wszystkim jako autor powieści historycznych, chociaż tworzył także dramaty współczesne i powieści obyczajowe. Brał żywy udział w życiu kulturalnym i politycznym Lwowa. Ożywioną działalność rozwijał w Kółku Mickiewiczowskim (1883–99). W 1886 był jednym z założycieli i wiceprezesa Towarzystwa Literackiego im. A. Mickiewicza; należał również do redakcji wydawanego przez Towarzystwo pisma. Od 1901 przez kilka kadencji pełnił funkcję prezesa Towarzystwa Dziennikarzy Polskich. W 1908 uroczyste obchodzono 25-lecie jego pracy redaktorskiej. W początkowym okresie I wojny światowej, ewakuowany przymusowo, przebywał w Białej. Powrócił do Lwowa w połowie 1915. Przeżycia wojenne, śmierć córki i żony podkopały mu zdrowie. W końcu 1918 zrezygnował z redaktorstwa *Gazety Lwowskiej*. Zmarł 13 czerwca 1919 we Lwowie; pochowany na Cmentarzu Łyczakowskim.

TWÓRCZOŚĆ

1. Zofia. Obrazek poetyczny. Lw. 1869. Podp.: Adam Bukatko.
2. Starosta zygwulski. Powieść historyczna. T. 1–2. Lw. 1887. Wyd. nast.: Kr. 1894; Wwa 1958; Rzeszów 1988 (posłowie Cz. Klak).
3. Zmarnowani. [Opowiadania]. Lw. 1888.
4. Stella. Ogł. w poz. 3 (pt. Lorenzo). Wyd. osob. Wwa 1898 (współwyd. z poz. 11). Przekł. czes. 1896.
5. Veto! Powieść. T. 1–4. Kr. 1889. Wyd. 2 Kr. 1893.
6. Z obozu ruskiego. Kilka słów w kwestii ruskiej. Lw. 1889. S. II. Lw. 1893. Podp.: K.
7. Szary Wilk. Powieść historyczna. Wwa 1892. Wyd. nast. m.in. [wyd. 4] Wwa 1936.
8. Najmłodszy. Powieść osnuta na tle stosunków galicyjskich. T. 1–2. Wwa 1893. Wyd. 2 Wwa 1900.
9. Jestem. Powieść współczesna. Wwa 1894. Wyd. nast. Wwa 1898.
10. Kres. Powieść współczesna. Wwa 1894. Wyd. nast. Wwa 1898.
11. Tarłowna. [Opowiadania]. Lw. 1896. Wyd. nast. Wwa 1898 (współwyd. z poz. 4).
12. Rdza. Powieść. T. 1–2. Wwa 1898.
13. O tron. Powieść historyczna z XVII w. Cz. 1–4. Petersb. – Wwa 1898–1905. Cz. 1: Ostatni dynasta. Petersb. 1898. Cz. 2: Piast. Petersb. 1898. Cz. 3: Sława. Petersb. 1901. Cz. 4: Mrok. Wwa 1905. Przekł. czes. 1906 (Mrok).

14. Bohdan Zaleski o sobie i współczesnych. Na podstawie korespondencji. Lw. 1901.

15. Fiat lux! Obraz historyczny z czasów Jadwigi i Jagiełły. Uniwersytetowi Jagiellońskiemu w hołdzie. Wwa 1901. Wyd. nast.: Wwa 1929; Wwa 1959.

16. Krew królewska. Powieść historyczna z czasów Władysława Warneńczyka. Pozn. 1901.

17. Rachunek sumienia. Szkic literacko-artystyczny. Lw. 1901.

18. Jeden dzień. Sztuka w 3 odsłonach. Wyst. Lw. 1902. Wyd. Wwa 1904. Wyd. nast. Wwa 1921.

19. My. Dramat współczesny w 3 a. Wyst. Lw. 1907. Wyd. Kr. 1907.

20. Syn królewski. Dramat w 3 a. na tle dziejów XI w. Wyst. Kr. 1908. Wyd. Lw. 1909.

21. O Cyprianie Norwidzie. Próba charakterystyki. Przyczyńki do obrazu życia i prac poety na podstawie źródeł rękopiśmiennych. T. 1–2. Lw. 1909.

22. Amen. Powieść współczesna. Wwa 1911.

23. Prawdy i bajki. [Szkice literackie i opowiadania]. Wwa 1911.

24. Zygmunt Kaczkowski i jego czasy. Na podstawie źródeł i materiałów rękopiśmiennych. Powst. 1914–1917. Wyd. osob. Lw. 1918.

Listy

Listy do różnych osób w zbiorach Bibl. Jagiel. (m.in. do Z. Sarneckiego 31 listów), Bibl. Nar. (m.in. do W. Maleszewskiego 49 listów) i Ossol. (m.in. do S. Tomkowicza 29 listów).

OPRACOWANIA

NK 14 (1973); LP.

Adamowi Krechowickiemu. *Książka pam.* Lw. 1908. — A. Krechowicki. Zarys działalności i życia. *Gaz. Lw.* 1919 nr 148. — W. BILLIP *Obraz lit. pol.* S. 4 t. 3 (1969). — A. JOPEK. *Pol. słownik biogr.* 15 (1970). — TENŻE: Miłość i polityka. („Veto” A.K.). *Rocz. Nauk.-Dydakt. WSP w Kr. Prace Historycznol.* 5 (1971). — TENŻE: Powieść o wielkopolskim złoczyńcy. („Szary wilk” A.K.). *Rocz. Nauk.-Dydakt. WSP w Rzeszowie. Filol. Pol.* 10 (1976). TENŻE: Zapomniana tetralogia A.K. *W kręgu zagadnień pol. powieści hist. XIX w.* Lubl. 1984. — TENŻE: Jan III Sobieski w prozie historycznej A.K. *Trylogia – Sobieski – Victoria Wiedeńska.* Cz. 2. Lubl. 1985. — Z. MIKULSKA: Żeromski i K., czyli dramaturgia. *Kamena* 1988 nr 16. — J. KULCZYCKA-SALONI: Rówieśnicy Wokulskiego. Wwa 1992. — Cz. KLAK: Pisarze galicyjscy. Rzeszów 1994 [tu: „Starosta zygwulski” A.K., czyli syndrom polski]. — M. SZYDLŃSKA: A.K. krytyk przełomu epok. *Pol. krytyka teatr. w XIX w.* Wwa 1994. — M. KOSMAN: Jadwiga i Jagiello. Wizje powieściowe a rzeczywistość historyczna. *J.I. Kraszewski.* Lubl. 1995.

KREMER Józef 1806–1875

Urodzony 22 lutego 1806 w Krakowie, w zamożnej rodzinie mieszczańskiej pochodzenia niemieckiego; syn Józefa i Anny z Erbów. Nauki początkowe pobierał w domu, następnie uczęszczał do Gimnazjum św. Anny w Krakowie. W 1823–28 studiował prawo i filozofię na Uniwersytecie Jagiellońskim (UJ). W 1824 zwiedził Włochy. W 1825 był w Warszawie, tu poznał Kazimierza Brodzińskiego. Od 1828 kontynuował studia filozoficzne w Berlinie, interesując się szczególnie filozofią Georga Wilhelma Friedricha Hegla (słuchał jego wykładów), oraz w Heidelbergu, gdzie studiował prawo. W drodze z Berlina do Heidelbergu odwiedził w Weimarze Johanna Wolfganga Goethego. W 1829 przybył do Paryża. Pracował w bibliotece królewskiej oraz słuchał wykładów z ekonomii politycznej, historii powszechnej i filozofii, literatury i estetyki. W 1830 odwiedził Londyn. W 1830 wrócił do Krakowa, w roku następnym uzyskał doktorat prawa na UJ. Wziął udział w powstaniu listopadowym, ranny w bitwie pod Grochowem powrócił do Krakowa i wkrótce potem objął posadę gubernera u Skrzyńskich w Zagórzach koło Gorlic. Zaprzyżnił się wówczas z Wincentym Polem. W 1835 debiutował w *Kwartalniku Naukowym* rozprawą „Rys filozoficzny umiętności”, w której m.in. propagował filozofię Hegla; współpracował też z Antonim Zygmuntem Helclem w redagowaniu działu filozoficznego tego pisma. W 1837 powrócił do Krakowa i do 1850 kierował zakładem wychowawczym dla młodzieży męskiej. W 1837 został członkiem Towarzystwa Naukowego Krakowskiego (w 1847 był sekretarzem, w 1861–64 przewodniczącym Oddziału Nauk Moralnych). Na posiedzeniach Towarzystwa przedstawił kilka rozpraw z zakresu geografii i filozofii. W 1844 ożenił się z Marią Mączyńską. W tymże roku nawiązał trwającą do 1867 współpracę z *Biblioteką Warszawską* oraz z *Dwutygodnikiem Literackim* (tu ogłosił m.in. rozprawę „Kilka słów o Szyllerze, Dziewicy Orleańskiej i wystawieniu jej w teatrze krakowskim”, 1844 t. 1). Salon K. był ważnym ośrodkiem życia kulturalnego ówczesnego Krakowa. Bliskie kontakty utrzymywał m.in. z Augustem Cieszkowskim, Karolem Estreicherem, Józefem Ignacym Kraszewskim, Karolem Libeltem, Jadwigą Łuszczewską (Deotymą), Antonim Edwardem Odyńcem, Lucjanem Siemieńskim. W 1847 został zastępcą profesora, w 1850 profesorem zwyczajnym filozofii na UJ. W 1852 wyjechał do Włoch, czego naukowym rezultatem była praca „Podróż do Włoch” — dzieje sztuki na przykładzie włoskich zabytków, ujęte na szerokim tle historycznym. W 1853–74 był profesorem estetyki i historii sztuki w Szkole Sztuk Pięknych, pod jego kierunkiem

A.P.

275

kształcił się Jan Matejko. W czasie powstania styczniowego dom K. stał się bazą organizacji krakowskiej. W 1867–69 współpracował z *Bluszczem*. Należał do grona założycieli Towarzystwa Przyjaciół Sztuk Pięknych w Krakowie, był członkiem towarzystw naukowych w Warszawie, Poznaniu, Wilnie. Od 1872 piastował szereg kierowniczych stanowisk w Akademii Umiejętności, w 1870–71 był rektorem UJ. K. przygotował recepcję filozofii Hegla na gruncie polskim, w późniejszych latach odszedł od heglizmu. Jego koncepcje estetyczne były bardziej cennie niż teorie filozoficzne. Prace K. z zakresu historii sztuki stworzyły podwaliny dla przyszłych badań naukowych w tej dziedzinie. Zmarł 2 czerwca 1875 w Krakowie.

T W Ó R C Z O Ś Ć

1. Rys filozoficzny umiejętności. *Kwart. Nauk.* 1835–1836. Fragm. wyd. osob. pt. Rys fenomenologii ducha, czyli nauki o duchowych zjawiskach podług zasad filozofii Hegla. Kr. 1837.
2. Listy z Krakowa. T. 1. Kr. 1843. Wyd. nast.: wyd. 2 popr. i pomnożone. T. 1–3. Wil. 1855–1856; wyd. 3 Naumburg 1869. Przedr. w poz. 11 t. 4–5.
3. Wykład systematyczny filozofii obejmujący wszystkie jej części w zarysie. Dla miłośników tej umiejętności pragnących dokładnie się z nią obeznać. T. 1. Fenomenologia. Logika. Kr. 1849; t. 2. Rzecz o naturze i o duchu ludzkim. Wil. 1852. Przedr. w poz. 11 t. 1–2.
4. Podróż do Włoch. T. 1–5. Wil. 1859–1864. Przedr. w poz. 11 t. 6–11.
5. Najcenniejsze filozoficzne nauki o duszy przed sądem krytycznym obecnej nam filozofii. Wwa 1867 odb. z *Bibl. Warsz.*
6. Autobiografia. Powst. 1868. Ogl. E. Kowalski. *Arch. Hist. Filoz.* 37 (1992) s. 200–206.
7. Grecja starożytna i jej sztuka, zwłaszcza rzeźba. Pozn. 1868.
8. Kraków wobec Polski i Sukiennice jego oraz słowo o Bramie Floriańskiej. Kr. 1870.
9. O zadaniu młodzieży polskiej kształcącej się na Uniwersytecie Jagiellońskim. Mowa rektora... Kr. 1871 odb. z *Czasu*.
10. Początki logiki dla szkół średnich. Kr. 1876.

Wydania zbiorowe

11. Dzieła. T. 1–12. Oprac. H. Struve. Wwa 1877–1879. Tu m.in.: t. 3: Nowy wykład logiki, t. 12: O najważniejszym zadaniu filozofii w obecnym czasie.

Wybór prac przedr.: *700 lat myśli pol.: 1831–1864* (1977).

Koresp. K. znajduje się m.in. w Bibl. PAN w Kr., w Ossol., w Bibl. Jagiel. Listy do J. I. Kraszewskiego ogl. H. Barycz w dod. do książki: J. I. Kraszewski czterokrotny kandydat do katedry uniwersyteckiej. Kr. 1979. Listy od J. Bartoszewicza, Z. Kaczkowskiego, J. Korzeniowskiego, A. Pluga, W. Pola, F. Wężyka, P. i A. Wilkońskich, E. Ziemięckiej ogl. B. Schnaydrowa. *Rocz. Bibl. PAN w Kr.* 1985 s. 129–151.

OPRACOWANIA

NK 8 (1969), 9 (1972); LP

W POL: Pamiętnik do literatury polskiej XIX w. Lw. 1866. — H. STRUVE: Życie i prace J.K. Jako wstęp do jego dzieł. Wwa 1881. — S. BRZOZOWSKI: J.K. jako pisarz, filozof i estetyk. Wwa 1902. — TENŹE: J.K. poglądy na sztukę i jej historię. Wwa 1903. — W. WITWICKI: J.K. *Wiek XIX. Sto lat myśli pol.* 6 (1911). — *Z dziejów pol. myśli filoz. i społ.* T. 3. Wwa 1957 [tu: T. KROŃSKI: Reakcja mesjanistyczna i katolicka w Polsce połowy XIX w.; B. BACZKO: Niektóre węzłowe problemy rozwoju polskiej myśli społeczno-politycznej i filozoficznej XIX w.]. — M. GRABOWSKA: J.K. *Pol. krytyka lit. (1800–1819). Mater.* T. 2. Wwa 1959. — S. MORAWSKI: Poglądy J.K. na sztukę. W: Studia z historii myśli estetycznej XVIII i XIX w. Wwa 1961. — J. DUŻYK: *Pol. słownik biogr.* 15 (1970). — S. MORAWSKI: *Filoz. w Polsce. Słownik pisarzy.* Wr. 1971. — TENŹE: *Obraz lit. pol.* S. 3 t. 1 (1975). — W. JAWORSKI: Berlińskie wspomnienia J.K. Z problemów wczesnej recepcji heglizmu w Polsce. *Koniec Wieku* 1990 nr 2/3. — E. KOWALSKI: Poglądy filozoficzne J.K. *Arch. Hist. Filoz.* 37 (1992). — M. WOŻNA-STANKIEWICZ: Les lettres cracoviennes de J.K. sur la musique. *Musica Jagellonica* 1 (1995).

WA.-Sz.

KROFEY Szymon

XVI w.

Inna forma nazwiska: Krofej.

Daty urodzenia i śmierci nieznane. Pochodził z Bytowa. Gdzie kształcił się, nie wiadomo. Przed 1569 został pisarzem miejskim i nauczycielem w Bytowie; po 1570 objął rektorstwo miejscowej szkoły i obowiązki kaznodziei luterańskiego. Na użytek wiernych sporządził śpiewnik — tłumacząc szereg pieśni Marcina Lutera z kancjonału wydanej przez Valentina Babsta (1545) i z innych autorów niemieckich; włączył także utwory polskie oryginalne (w tym Mikołaja Reja, Jakuba Lubelczyka, Andrzeja Trzecieckiego) lub przełożone z łaciny — i ogłosił go w 1586, korzystając w tym celu z życzliwego zasiłku książąt: bytowskiego Barnima X i szczecińskiego Jana Fryderyka. Polszczyzna śpiewnika, który zdobył na Pomorzu znaczną popularność, ma cechy dialektalne kaszubskie (słowińskie).

TWÓRCZOŚĆ

Przekłady

1. Duchowne pieśni D. Martina Luthera i innych nabożnych mężów. Gdańsk 1586 druk. J. Rhode. Wyd. nast. (reprodukcję fotooffs.) oprac. R. Olesch. Kolonia 1958. Przekład pieśni P. Ebera przedr. przy wyd.: Michał Mostnik: *Parvus Catechismus...* Gdańsk 1643 w dziale: *Cantiones aliquot sacrae*. Wybór przedr.: *Kołądy pol. Średniowiecze i wiek XVI*. T. 2. Wwa 1966; *Pol. pieśni pasyjne. Średniowiecze i wiek XVI*. T. 1–2. Wwa 1977.

Unikat Universitätsbibliothek Greifswald sygn. Archiv Fu H 64 300.

Egz. druku połączono z rękopiśmiennym zbiorem pieśni przeważnie w jęz. pol. z XVI–XVIII w. Reprodukcje tekstu ogł. R. Olesch, jw.

2. Ćwiczenie katechizmowe przez pytania i odpowiedzi. B.m. 1758.

Pierwotwór nieznan. – Prawdopodobnie wznowienie. Egz. poprzednich ed. zaginione.

Unikat Bibl. Miejskiej w Gdańsku.

OPRACOWANIA

NK 3 (1965) Addenda.

K. ŚLASKI: Polska Pomorza Zachodniego w świetle źródeł XVI–XVIII w. *Szkiece z dziejów Pomorza*. 2: *Pomorze nowożytne*. Wwa 1959. — T. BOLDUAN: *Druki S.K. Littery 2* (1963) nr 5. — H. KAMIŃSKA: O języku S.K., autora tłumaczenia „Duchownych pieśni” Lutra z 1586 roku. *Rocz. Nauk-Dydakt. WSP w Rzeszowie. Nauki Hum.* 1 (1965) – 2 (1968). — H. POPOWSKA-TABORSKA: O kaszubskiej wersji dwóch wierszy Jana Kochanowskiego. *Jęz. Pol.* 1965 z. 4. — F. HINZE: Józef Łęgowski Niederschrift einer slovinzischen Fassung des Paul-Gerhardt-Liedes „Wach auf, mein Herz, und singe”. *Zeitschrift für Slavistik* 12 (1967). — J. ZIENIUKOWA: Die Sprache des „Alt-kaschubischen Gesangsbuches” und der „Schmoltsiner Perikopen”. *Tamże* 14 (1969). — F. HINZE: Slovinzisch als Kirchensprache. *Das Heidnische und Christliche Slawentum*. Wiesbaden 1970. — B. WACHOWIAK: Pomorze Zachodnie w schyłkowej epoce feudalizmu (1464–1815). *Hist. Pomorza*. T. 2. cz. 1. Poznań 1976. — E. BREZA: Nazwisko „Krofej”. *Jęz. Pol.* 1977 z. 5. — W. ODYNEC: K.S. Pomorscy patroni ulic Trójmiasta. Wv. 1977. — J. ZAWADZKA: Uwagi o języku rękopiśmiennego dodatku do smółdzińskiego egzemplarza K. *Studia z Filol. Pol. i Słowiańskiej* 16 (1977). — H. POPOWSKA-TABORSKA: Kaszubszczyzna jako sfera oddziaływań pozostałego polskiego obszaru językowego. 2: Wpływ ogólnopolskiej normy literackiej w XVI–XVIII w. *Tamże* 21 (1983). — TAŻ.: *Polszczyzna kancjanatów wydanych na Pomorzu w XVII wieku. Polszczyzna regionalna Pomorza 1* (1986). — F. NEUREITER: *Geschichte der kaschubischen Literatur*. Versuch einer zusammenfassenden Darstellung. Wyd. 2. München 1991. — S. SZULTKA: *Język polski w Kościele ewangelicko-augsburskim na Pomorzu Zachodnim od XVI do XIX w.* Wv. 1991. — S. GIERSZEWSKI: *K.S. Słownik biograf. Pomorza Nadwiślańskiego*. T. 2. Gdańsk 1994. — B. KONARSKI: S.K. i jego kaszubski kancjanał z 1586 r. *Przeł.*

Zachodniopomorski 38 (1994) z. 4; por. *Zesz. Nauk. KUL* 1994 nr 3/4. — Z. SZULTKA: *Piśmiennictwo polskie i kaszubskie Pomorza Zachodniego od XVI do XIX w.* Poznań 1994. — H. POPOWSKA-TABORSKA: *Pomorska polszczyzna trwałona w dziele S.K. Polszczyzna Regionalna Pomorza 7* (1996). — E. SIATKOWSKA: *Śpiewnik S.K. (1586)* wobec współczesnych mu wybranych polskich i łżyckich kancjanatów literackich. *Onomastyka i dialektologia*. Wwa 1997.

T.W.

KROMER Marcin
1512–1589

Inna forma nazwiska: Cromerus.

Urodzony 1512 w Bieczu na Podkarpaciu w zamożnej rodzinie mieszczańskej (niemieckiego pochodzenia od dawna spolonizowanej); syn Grzegorza i Agnieszki z Czerwińskich. Pierwsze nauki odebrał w szkole parafialnej w Bieczu. W 1528 wpisał się na Akademię Krakowską, gdzie w 1530 uzyskał bakalearat sztuk wyzwolonych i zdobył znajomość grecką. Do 1533 przebywał w Krakowie; na ten czas przypadły pierwsze jego próby literackie (drobne wiersze i przekłady z greki i łaciny). Od tego roku rozpoczął służbę przy boku podkanclerzego koronnego, biskupa Jana Chojeńskiego i z tej racji przeniósł się do kancelarii królewskiej w Wilnie. Dzięki patronowi otrzymał kanonię pułtuską i możliwość wyjazdu w 1537 do Włoch na dalsze studia. Początkowo uczył się filologii u łazarza Bonamico w Padwie, a następnie w Bolonii u Romulusa Amasea i prawa pod kierunkiem Andrea Alciato. Doktorat obojga praw uzyskał w 1539 (lub 1540), po czym udał się na pewien czas do Rzymu. Pod koniec 1540 powrócił do Krakowa i wstąpił do kancelarii biskupa Piotra Gamrata. Po przyjęciu święceń kapłańskich otrzymał probostwo w Bieczu (1542), potem kolejno kanonię krakowską, kielecką i wiślicką. W 1545–58 pracował w kancelarii królewskiej. Prowadził sprawy pruskie i dokonał uporządkowania Archiwum Skarbcza Koronnego na Wawelu. Pełnił wiele misji dyplomatycznych: posłował do Austrii, do Niemiec, Czech, Węgier i parokrotnie do Rzymu. Otrzymał nobilitację od Zygmunta Augusta (1552), a następnie od cesarza Ferdynanda (1556). W 1558–64 był stałym przedstawicielem Polski na dworze wiedeńskim. Lata 1564–69 spędził w Krakowie z dala od dworu, poświęcając się głównie pracy literackiej. W 1569 został koadiutorem biskupstwa warmińskiego i przeniósł się do Lidzbarku. W 1579 objął tamtejsze biskupstwo po śmierci Stanisława Hozjusza, z którym przez wiele lat stał na czele Kościoła walczącego z reformacją. Największy rozgłos przyniosło mu dzieło „De origine...” (1555), napisane głównie z myślą o spopularyzowaniu wśród cudzoziemców wiedzy o naszych dziejach. Oparte w dużej mierze na pracach Jana Długosza i Bernarda Wapowskiego,

K

przyjęte zrazu z oporami, na sejmie 1580 uzyskało publicznie wyrażone uznanie. Zachowana obfita korespondencja K. wskazuje, iż utrzymywał on kontakty z wybitnymi osobistościami życia umysłowego w kraju i za granicą. Do przyjaciół jego zaliczał się Klemens Janicki i przez jakiś czas Stanisław Orzechowski. Roztaczał opiekę nad uczonymi i pisarzami (m.in. Stanisławem Grzępskim, Stanisławem Sokółskim, Piotrem Skargą), mecenasował studiującą młodzież, szczególnie pochodzącą z rodzinnego Biecza. Zmarł 23 marca 1589 w Lidzbarku; pochowany w katedrze fromborskiej.

T W Ó R C Z O Ś Ć

1. [Wiersze humanistyczne, rozprawy z zakresu teorii śpiewu, przekł. pojedynczych utworów klas., np. Arystotelesa i Cicerona]. Powst. 1532–1536. Wyd. pt. Cromers M. unbekannte Jugendgedichte. *Zeitschrift für die Geschichte und Altertumskunde Ermlands* t. 12 (1899).

2. *Musicae elementa*. Kr. [ok. 1532] druk. H. Wietor. Przedr. fotooffs. Kr. 1975 *Monumenta Musicae in Polonia* Ser. D.

3. *Sermo de tuenda dignitate sacerdotii*. Kr. 1542 druk. H. Wietor (dwie odmienne ed.). Wyd. nast.: Kr. 1542 druk. F. Ungler; Kr. 1543; przy: *Sermones tres synodici*. Kolonia 1566.

4. *Oratio in funere ... Sigismundi ... regis*. Kr. 1548 druk. wdowa po H. Wietorze. Wyd. nast.: w: *De Sigismundo Primo Rege Poloniae ... duo panegyrici funebres*. Moguncja 1550; włączone i przedr. jako fragm. poz. 7. Obie mowy wyd. osob. oprac. i tłum. na jęz. pol. J. Starnawski. Olsztyn 1982.

5. *Fragm. przekł. pol. Z.A. Włyńskiego wyd. pt. Mowa M.K. na pogrzebie Zygmunta I*. *Pam. Kr.* 1830 t. 2; *fragm. wyd. K. Mecherzyński: Historia wymowy w Polsce*. T. 2. Kr. 1858; toż wyd. 2 pt. *Historia wymowy kaznodziejskiej w Polsce*. Kr. 1864.

6. [Pisma dot. spraw pruskich z 1549–1550] pt. *Acta Prussica; De feudo Prussiae ... explicatio; Homagii ratio*. Wyd. S. Bodniak: M.K. o lennie i holdach pruskich. *Rocz. Gdański* 9/10 (1935/36).

7. *O wierze i nauce luterskiej. Rozmowa dworzanina z mnichem*. Cz. 1–3. Kr. 1551–1553 druk. Łazarz Andrysowic. Wyd. nast. poszerz.: Kr. 1554; Kr. b.r.; wyd. kryt. J. Łoś pt. *Rozmowy dworzanina z mnichem (1551–1554)*. Kr. 1915 *BPP* nr 70. Przedm. do pierwszej ed. przedr. W. Taszycki: *Obrońcy języka polskiego. Wiek XV–XVIII*. Wr. 1953 *BN I*, 146.

8. *Wersja łac. pt. De falsa nostri temporis et vera Christi religione*. Cz. 1–2. Dillingen 1559 druk. S. Meyer, cz. 3 tamże 1561; toż 1569; pt. *De falsa Lutheranorum sive Evangelicorum ... et vera Christi religione libri duo*. Paryż 1560; całość w 4 częściach pt. *Monachus sive colloquiorum de religione libri*

tres. Kolonia 1568 (z dod.: *Colloquiorum de religione liber quartus qui est de doctrina Ecclesiae*); pt. *Monachus sive Colloquiorum de religione libri quatuor*. Kolonia 1568. Przekł. niem. 1560.

9. *De origine et rebus gestis Polonorum libri XXX*. Bazylea 1555 druk. J. Oporinus (wraz z poz. 4). Wyd. nast.: Bazylea 1558; Bazylea 1568 (nieco zmien.); przedr. J. Pistoriusz: *Polonicae historiae corpus*. T. 2. Bazylea 1582. Obejmuje historię Polski do 1506.

10. *Przekł. pol.: M. Błażewski pt. O sprawach, dziejach i wszystkich inszych potocznościach koronnych polskich ksiąg XXX*. Kr. 1611 druk. M. Lob. Wyd. nast. zob. M. BŁAŻEWSKI. Przekł. niem. 1562; ros. rkps.

11. *Ad Regem, proceres equitesque Polonos in comitiis Varsaviensibus congregatos epistola*. B.m. 1556. Wyd. nast.: b.m. 1557; Paryż 1564; Kolonia 1564.

12. *Przekł. pol.: Z.A. Włyński pt. M.K. ... do króla, panów i rycerstwa polskiego na sejmie warszawskim zgromadzonych list*. B.m. 1768 (wraz z przedr. tekstu); przedr. przekładu w: S. Orzechowski: *Dzieła w niektórych przedmiotach pisane*. T. 2. Wr. 1826. Przekł. niem. 1560.

13. *Orechovius sive de conjugio et coelibatu sacerdotum commentario. Ad Stanislaum Orechovium*. Kolonia 1564 druk. M. Cholinus.

14. *Catecheses sive Institutiones duodecim de septem Sacramentis et sacrificio Missae et de funebris exequiis*. Kr. [1570] druk. M. Szarffenberger (tekst łac., przekł. pol. i niem.). Wyd. nast.: Kolonia 1571; przy: *Agenda seu ritus sacramentorum ecclesiasticorum*. Kr. 1596.

15. *Wersja pol. wyd. osob. pt. Catecheses, to jest napominania i nauki ... barzo potrzebne*. Kr. 1570 druk. M. Szarffenberger. Przekł. niem. 1570.

16. *Historija prawdziwa o przygodzie żalosej księżęcia finlandzkiego Jana i królowy Katarzyny*. Kr. 1570 druk. M. Szarffenberger. Wyd. nast.: Kr. 1571; wyd. (z rkpsu Marchockiego) A. Przezdziecki: *Jagiellonki polskie*. T. 3. Kr. 1868; (z egz. Bibl. Zamoyskich) A. Kraushar. Kr. 1892 *BPP* nr 20; wyd. kryt. J. Maliek. Olsztyn 1974; toż wyd. 2 popr. i uzupeł. Olsztyn 1985.

17. *Suma relatyw ... M.K. ... i J.D. Solikowskiego ... na jednanie króla duńskiego i szwedzkiego ... przed J.K. Mością w Warszawie dwunastego stycznia (1571) sprawowanej*. Wyd. K. Liske: *M.K. relacja o kongresie szczecińskim*. *Kwart. Hist.* 1889. Przekł. szwedz. 1879.

18. *Polonia sive de situ, populis, moribus, magistratibus et republica regni Polonici libri duo*. Kolonia 1577 druk. M. Cholinus. (Wyd. wcześniejsze, nieautoryzowane, przy A. Kranz: *Wandalia*. Frankfurt n./M. 1575 druk. A. Wache-

— Janusz PELC: Europejskość i polskość literatury naszego renesansu. Wwa 1984. — J. GRABOWIECKI: O nieopublikowanej monografii M.K. pióra S. Bodniaka. *Prace Nauk WSP w Częstochowie. Filol. Pol.* 1985 nr 1. — [T. NOWAK] T.N.: Historia zaginionego obrazu. *Podkarpacie* 1985 nr 25 [tu portret K. znajdujący się w Skokloster pod Uppsalą]. — H. BARYCZ: Między Krakowem a Warmią i Mazurami. Olsztyn 1987. — S. KOT: Polska Złotego Wieku a Europa. Wwa 1987 [tu: Wiekowe związki Polski z Bolonią. Odczyt z 1949 r.]. — R.T. MARCHWIŃSKI: Społeczna geneza „Polonii” M.K. *Komunikaty Mazursko-Warmińskie* 1988 nr 3/4. — J. WIŚNIEWSKI: Kancelaria biskupa M.K. (1569–1589). *Studia Warmińskie* 25 (1988) s. 225–325. — M. BORZYSZKOWSKI: M.K. – wystawa archiwalna i biblioteczna. *Tamże* 26 (1989) s. 221–224. — A. DYBKOWSKA: Niektóre Kromeriana ze zbiorów watykańskich. *Tamże*, s. 165–193. — J. RADZISZEWSKA: Źródła M.K. do dzieła „De origine et rebus gestis Polonorum libri XXX”. *Tamże*, s. 225–234. — J. STARNAWSKI: Cromeriana nova. *Eos* 1989 z. 1. — Sympozjum Kromeriankie w Olsztynie 23–24 V 1989. [Mater.]. *Studia Warmińskie* 26 (1989) s. 5–155 [spr.: J.Z. LICHANŃSKI. *Odrodzenie i Ref. w Polsce* 35 (1990) s. 194–197; M. WICHOWA. *Ruch Lit.* 1990 nr 2/3]. — L. KAMYKOWSKI: M.K. (1512–1589). *Ruch Lit.* 1991 nr 5. — W. URBAN: Ks. Walenty Kuczborski Kromerowi milemu. *Notatki Płockie* 1991 nr 1. — J. DYŁ: Traktaty duszpastersko-liturgiczne i spowiednicze oraz książki dotyczące formacji kapłanów i zakonników wydrukowane w Polsce do połowy XVI w. *Roczn. Teolog.* 38/39 (1991/1992) nr 4. — J. STARNAWSKI: O dwu historycznych dziełach M.K. W: *Odrodzenie. Czasy – ludzie – książki*. Łódź 1992. — J. MAŁEK: Pierwsza polska historia Szwecji z XVI stulecia. W: *Między wielką polityką a szlacheckim partykularzem*. Tor. 1993. — K. BACZKOWSKI: Renaissance - Einflüsse auf die polnische Historiographie am Ende des 15. und der ersten Hälfte des 16. Jahrhunderts. *Zesz. Nauk UJ. Prace Hist.* 1994 nr 113. — R.T. MARCHWIŃSKI: Ze studiów nad redakcjami „Polonii” M.K. *Komunikaty Mazursko-Warmińskie* 1994 nr 2/3. — TENZE: Słownik biograficzny Pomorza Nadwiślańskiego. T. 2. Gdańsk 1994. — S. CYNARSKI: Die Polnisch-Österreichischen Beziehungen im Licht der Berichte M.K., des polnischen Gesandten am Hofe Ferdinands I in den Jahren von 1558 bis 1564. Thum z pol. U. Kirchmeier. *Zesz. Nauk UJ. Prace Hist.* 1996 nr 1212. — P. BUCHWALD-PELCOWA: Cenzura w dawnej Polsce. Wwa 1997. — R.T. MARCHWIŃSKI: Geografia Polski M.K. Bydż. 1997. — R. SKOBRON: Dyplomaci polscy w Hiszpanii w XVI i XVII w. Kr. 1997. — E. BUSZEWICZ: Cracovia in litteris. Obraz Krakowa w piśmiennictwie doby Odrodzenia. Kr. 1998.

I.T.

KRONIKA KSIĄŻĄT POLSKICH 1383–1385

Tytuł łaciński: *Chronica principum Poloniae*.

Regionalne śląskie dzieło historiograficzne, obejmujące ogólne dzieje Polski od czasów legendarnych do podziału dzielnicowego, następnie losy piastowskich książąt śląskich oraz biskupów wrocławskich do 1370, w niektórych zaś fragmentach — do czasów panowania królowej

Jadwigi. W części ogólnopolskiej stanowi powtórzenie starszej, być może cysterskiej, „*Chronica Polonorum*” z przełomu XIII i XIV w., która z kolei eksplorowała pracę Wincentego Kadłubka i poemat „*Carmen Mauri*”; korzysta również z informacji Galla Anonima oraz źródeł czeskich. Od rozdziału 23 jest relacją samodzielną, opartą na tradycji, opowieściach świadków i na autopsji autora, nie bezkrytyczną w dbałości o prawdę rzeczową — i skupia się wokół postaci i wydarzeń głównie śląskich, ukazując m.in. pokrewieństwa dynastyczne, charakter i poczynania osobistości feudalnych m.in. w celu parenetycznym. Wyraża świadomość naturalnych więzi Śląska z Koroną Polską. Powstała w 1383–85 z inspiracji biskupa wrocławskiego, Waclawa, oraz książąt: Ludwika brzeskiego i Ruperta legnickiego. Bezimienny autor był duchownym, najprawdopodobniej z kolegiaty w Brzegu. Poważne poszlaki wskazują, iż mógł nim być kanonik — Piotr z Byczyny, który zmarł w 1388 lub 1389.

WYDANIA

F.W. Sommersberg. *Silesiacarum Rerum Scriptores* t. 1 (1729) (z błędnej kopii); G.H. Stenzel. *Scriptores Rerum Silesiacarum* t. 1 (1835); Z. Węclewski. *Monumenta Poloniae Historica* t. 3 (1878).

Przeł. pol. [fragm.]: K. Maleczyński i J. Reiter: *Teksty źródłowe do historii Wrocławia*. Wr. 1951 *Sobótka* S. B. z. 2; J. Sękowski. *By czas nie zaćmił i niepamięć*. Wwa 1975.

Oryg. nieznan. Kopie z XV–XVI w. podaje Z. Węclewski, jw.

OPRACOWANIA

NK I (1963).

Historia Śląska. T. 1. Pod red. K. Maleczyńskiego. Cz. 2. Wr. 1961 s. 441–2. — J. DĄBROWSKI: Dawne dziejopisarstwo polskie (do roku 1480). Wr. 1964. — W. OGRODZIŃSKI: Dzieje piśmiennictwa śląskiego. Wyd. 2. Kat. 1965. — R. HECK: „*Chronica principum Poloniae*” a „*Chronica Polonorum*”. *Roczn. Hist.* 31 (1976). — TENZE: Akcenty społeczne i moralizatorskie w „*Kronice książąt polskich*”. *Cultus et cognitio*. Wwa 1976. — TENZE: Kronika książąt polskich – metoda prezentacji dzieł. *Dawna historiografia Śląska*. Opole 1980. — P. BERING: Narration, Rhetoric und Metatext in der *Chronica Principum Poloniae*. *Symbolae Philologorum Posnaniensium Graecae et Latinae* 12 (1998). — TENZE: Struktury narracyjne w późnośredniowiecznych łacińskich kronikach regionalnych. Gniezno 2001.

T.W.

KRONIKA TURECKA

zob. PAMIĘTNIKI JANCZARA

KRONIKA WIELKOPOLSKA

XIII w. (?)

Inne tyt.: *Annalia vetustae gentis Polonorum vel Slavonicae*; *Chronica Poloniae*; *Chronica Regni Poloniae*.

Łacińska kompilowana kronika dziejów Polski od czasów legendarnych do 1271–73. Pierwopis zaginął; w znanych przekazach pozbawiona jest dalszego ciągu, być może wskutek zniszczenia. Prolog „Kroniki” odnosi się do króla Przemysła II (1295). Tekst liczy 161 rozdziałów opatrzonej nagłówkami, a od 1202 — również datami rocznymi. Zawartość po 1202 opiera się wybiórczo na dziele Wincentego Kadłubka, wykazuje też ścisły związek z równoległym rocznikiem kapituły poznańskiej. Niektóre tematy zaczerpnięto z osobnych źródeł, m.in. opowieść o „Piotrku z Dacji” (częściowo tożsamym z Piotrem Włostowicem) z zaginionych „Gesta Piotronis”; z nierozpoznanych zaś bliżej — podanie gnieźnieńskie o Lechu i założycielu grodu (być może szczyłek tradycji miejscowej), oraz wsilicko-tyniecki wariant słynnej opowieści o Walterze i Heligundzie. Część faktografii wyprowadzona jest z autopsji piszącego i relacji ustnych. Dzieło uwydatnia historyczną rolę Wielkopolski i jej dynastów oraz — ze znajomością rzeczy — więź z Pomorzem Zachodnim i w ogóle Słowiańszczyzną Północnozachodnią (obszary Meklemburgii i Dobrzyń). Narracja odznacza się rzeczowością i prostotą stylu; cechą charakterystyczną są wtręty językowe polskie i „etymologie” słowiańskiego nazewnictwa. Czas napisania i autorstwa kroniki pozostaje problemem spornym. Poglądy badaczy skupiają się obecnie wokół dwóch głównych tez. Według pierwszej, trzon dzieła powstał u schyłku XIII w.; od początków w XIV włączano doń amplifikacje, co stworzyło nową redakcję całości. Autorem trzonu byłby wzmiankujący o sobie Godysław (Goczalk) Baszko, w 1256–69 kustosz, od 1278 kantor poznański, którego późniejsze losy są jednak nieustalone (przed 1290 mógł już nie żyć). Teza druga głosi powstanie „Kroniki” integralnie w XIV w.; jedną z nowych przesłanek jest dowód, że jej autor eksplorował tzw. „Kronikę Dzierzwy” skompilowaną około 1320. Pod koniec XIV w. włączono ją na pierwszym miejscu do zводу historiograficznego, zwanego „*Cronica longa* (magna) *Lechitarum vel Polonorum*”, organizowanego w Wielkopolsce — być może — przez Janka z Czarnkowa, w którym niektórzy upatrują też jej właściwego autora.

WYDANIA

Chronicon Poloniae cum continuatione Bacconis custodis Posnaniensis. Wyd. F.W. Sommersberg. *Silesiacarum Rerum Scriptores* t. 2 (1730). Wyd. kryt.: Oprac. W.A. Maciejowski, wyd. A. Bie-

łowski. *Monumenta Poloniae Historica* t. 2 (1872); wyd. i komentarzem opatrzyła B. Kürbisówna. Wwa 1970 [właśc. 1969] *Monumenta Poloniae Historica Series nova* t. 8.

Rkpsy podaje B. Kürbisówna, jw.

Przekł. pol. (nowy): K. Abgarowicz. Oprac. B. Kürbisówna. Wwa 1965.

OPRACOWANIA

NK 1 (1963); LP.

W. KĘTRZYŃSKI: O kronice wielkopolskiej. *Rozpr. AU. Wydz. Hist.-Filoz.* 33 (1896) i odb. — P. DAVID: La date et l'auteur de la Chronique de Grande Pologne. Paryż 1929. — F.P. MAGOUN IR, H.M. SMYSER: Walter of Aquitaine: Materials for the Study of his Legend. New London 1950. — B. KÜRBIŚÓWNA: Studia nad K. wielkop. Pozn. 1952. — K. JASIŃSKI: W kwestii autorstwa K. wielkop. *Studia Źródloznawcze* 1 (1957). — B. KÜRBIŚÓWNA: Dziejopisarstwo wielkopolskie XIII i XIV w. Wwa 1959. — G. LABUDA: Źródła, sagi i legendy do najdawniejszych dziejów Polski. Wwa 1960. — H. ŁOWMIŃSKI: Kiedy powstała Kronika wielkopolska? *Przeł. Hist.* 51 (1960) z. 2. — J. DĄBROWSKI: Dawne dziejopisarstwo polskie (do roku 1480). Wr. 1964. — B. KÜRBIŚÓWNA. *Słownik starożytności słowiańskich* t. 2 cz. 2 (1965). — J. WIESIOŁOWSKI: Kolecje historyczne w Polsce średniowiecznej XIV–XV w. Wr. 1967. — K. ŚLASKI: Wątki historyczne w podaniach o początkach Polski. Pozn. 1968. — C. DEPTUŁA: Problem mitu monarchy – dawcy żywności w Polsce średniowiecznej. (Na przykładzie podania o Piaście). *Zesz. Nauk. KUL* 1975 z. 3. — J. BANASZKIEWICZ: Kronika Dzierzwy XIV-wieczne kompendium historii ojczystej. Wr. 1979. — L. TOMCZAK: Etymologia ludowa nazw własnych w „Kronice wielkopolskiej”. *Onomastica Slawogermanica* 14 (1984). — M. DERWICH: Janko z Czarnkowa a Kronika wielkopolska. *Acta Universitatis Wratislaviensis 800 Historia* 50 (1985). — M. SZYROCKI: Historia o Walterze i Wisławie z „Kroniki wielkopolskiej” streszczeniem powieści dworskiej z XIII wieku. *W kręgu oświecenia i teatru*. [...] Wr. 1989. — T. MICHAŁOWSKA: Średniowiecze. Wwa 1995 i wyd. nast. — K. LIMAN: Autohemitisches in der „Chronica Poloniae Maioris”. *Studien zur Geschichte des Mittelalters* J. Peterson zum 65. Geburtstag. Stuttgart 2000. — P. BERING: Struktury narracyjne w późnośredniowiecznych łacińskich kronikach regionalnych. Gniezno 2001.

T.W.

KROPIŃSKI Ludwik

1767–1844

Inne formy nazwiska: Krópiński; Krupiński.

Urodzony w 1767 we wsi Paszuki (woj. brzeskoliteńskie, pogranicze Wołynia); syn Stanisława (herbu Sulima), konsyliarza generalności konfederacji barskiej (zm. 1773), i Zuzanny z Orzeszków. Od około 1779 do 1785 uczył się (na koszt Aleksandry Ogińskiej) w kolegium pijarskim w Łukowie, spędzając wakacje w Siedlcach Ogińskich. Od 1786 przebywał w Puławach Czartoryskich, kształcąc się pod okiem

komisarza dóbr litewskich, Michała Żołłoka, w administracji i prowadzeniu gospodarstwa. W 1791 wstąpił do sformułowanego w Puławach ochotniczego szwadronu 4 pułku przedniej straży koronnej szefostwa Ludwika Wirtemberskiego. W wojnie 1792 uczestniczył jako adiutant Adama Jerzego Czartoryskiego (jako chorąży, później porucznik). Za targowicy absztywał się i gospodarował w Paszuchach i Woronczynie. W insurekcji kościuszkowskiej (od 18 maja w randze podpułkownika, a od 6 sierpnia — pułkownika) walczył w korpusie milicji krakowskiej generała Jana Ślaskiego, później w korpusie grenadierów krakowskich; ranny pod Szczekocinami i przy osłanianiu Pragi (4 listopada). Leczył się w Warszawie i Siedlcach pod opieką Czartoryskich; w 1796 wyjechał na ich koszt na dalszą kurację do Włoch i Szwajcarii, skąd przywiózł dziennik podróży (zaginiony). Po powrocie osiadł w Woronczynie, utrzymywał stałe kontakty z Czartoryskimi, dzielił z nimi orientację polityczną i gusta literackie (adorował Marię Wirtemberską, tytułowaną w lirykach Lucyną, Haliną i Malwiną). Sławę literacką przyniosły mu utwory funkcjonujące w rękopisach. Przyjaźnił się z Tadeuszem Czackim, uczestniczył w życiu literackim. W 1805–06 ogłosił parę utworów w *Dzienniku Wileńskim*, w 1810 — w *Pamiętniku Warszawskim*. W 1812 wstąpił do armii Księstwa Warszawskiego; 17 lipca został awansowany do stopnia generała brygady i delegowany na dowódcę organizowanego pod kierunkiem Tadeusza Morskiego powstania na Wołyniu, Podolu i Ukrainie, które wszakże nie doszło do skutku. W październiku razem z Amilkarem Kosińskim skutecznie osłaniał granice Księstwa na czele różnych armii rezerwowych. W lutym 1813, rozczarowany do Napoleona, zwołał się z wojska i udał do Sieniawy, a następnie za paszportem A.J. Czartoryskiego — do zasekwestrowanego Woronczyna. W 1815–16 przebywał przez pewien czas w Wiedniu (przy Czartoryskim) i Szwajcarii. Od 1816 był generalnym plenipotentem w dobrach wołyńsko-podolskich A.J. Czartoryskiego, pośredniczył w nabyciu biblioteki poryckiej dla Puław (gromadził również własne zbiory), nadto pełnił urząd wizytatora szkół guberni wołyńskiej. W 1818 ożenił się z Anielą Błędowską. Drobne utwory i fragmenty większych ogłaszał w czasopiśmie: *Dziennik Wileński* (1816–17), *Pamiętnik Warszawski* (1818), *Tygodnik Polski i Zagraniczny* (1818–19), *Wanda* (1820–21), *Astrea* (1821), *Rozmaitości* (Lw. 1820, 1824), *Dziennik Warszawski* (1824, 1830). W czasie powstania listopadowego zbierał na Wołyniu fundusze na cele powstańcze, a Czartoryskiemu przekazywał do Warszawy informacje o obrotach wojsk. W sierpniu 1831, ostrzeżony o grożącym mu aresztowaniu, wyjechał do Galicji, gdzie przebywał (głównie we Lwowie) dwa lata. W 1832 zawarł z wydawcą lwowskim, Janem Milikowskim, umowę na

wydanie swych dzieł — wskutek represji politycznych, które dotknęły Milikowskiego — zrealizowaną dopiero w 1844. W tym okresie wiersze i fragmenty ogłaszał w czasopiśmie: *Czasopismo Naukowe od Zakładu Narodowego im. Ossolińskich Wydawane* (1831–32), *Znicz* (1834), *Noworocznik Literacki* (1838), *Zbieracz Literacki i Polityczny* (1838), *Pielgrzym* (1842–43). W 1837 utracił wzrok. W 1839 przeżył śmierć córki, Zofii Kalikstowej Czetwertyńskiej. Zgromadzone przez niego zbiory biblioteczne i archiwalne weszły w skład biblioteki milanowskiej Czetwertyńskich (zniszczonyj w 1944). Zmarł 4 sierpnia 1844 w Woronczynie.

T W Ó R C Z O Ś Ć

1. Tomik wierszy z 1793–1795, ofiarowany w grudniu 1795 Marii Wirtemberskiej. Rkps Bibl. Czart. 1963. Kilkanaście utworów wyd. A. Aleksandrowicz w: *Z kręgu Marii Wirtemberskiej. Antologia*. T. 1. Wwa 1978. Wiersz pt. Lwów wyd. E. Aleksandrowska w: *Wiersze Józefa Koblańskiego i Stanisława Szczęsnego Potockiego, zapomnianych poetów Oświecenia*. Wr. 1980.

2. Gustaw Waza. Tragedia w 5 a. wierszem w r. 1797 napisana. Wyst. Wwa 1809. Wyd. i wstęp oprac. T. Frączyk. *Miscellanea z doby Oświecenia*, 4. Wr. 1973 *Arch. Lit.* 18.

3. Ludgarda. Tragedia w 5 a. Powst. 1807–1809. Wyst. Wwa 1816. Wyd. z nieautoryzowanej kopii E. Raczyński. Pozn. 1841. Wyd. nast.: wyd. 2 popr. w poz. 9; wg poz. 9 w: *Polska tragedia neoklasycystyczna*. Wyd. i wstęp oprac. D. Ratajczakowa. Wr. 1988 *BN I 260*.

Przekł. niem. 1829.

4. Julia i Adolf, czyli nadzwyczajna miłość dwojga kochanków nad brzegami Dniestru. Cz. 1–2. Powst. 1810. Wyd. Wwa 1824. Wyd. 2 w: *Pol. romans sentimentalny*. Wyd. i wstęp oprac. A. Witkowska. Wr. 1971 *BN I, 206*.

Przekł. franc. 1824, ros. 1830.

5. Emrod. Elegia. *Pam. Warsz.* 1810 nr 3. Wyd. osob. Krzemieniec 1815. Wyd. nast. w poz. 9.

6. Wiersze rozmaite z 1796–1811. Rkps Bibl. Czart. 3070 t. 2 (w t. 1 poz. 2, w t. 3 poz. 3), zdeponowany przez autora w Bibl. Puławskiej 23 III 1811. Kilkanaście utworów w wersji najczęściej nieco zmien. wyd. w poz. 9.

7. Mowa miana przy rozdawaniu medalów i listów pochwalnych uczniom Liceum Wołyńskiego d. 30 czerwca 1820 r. Krzemieniec 1820.

8. Mowa na egzekwiach uroczystych ... Adama Czartoryskiego, generała ziem podolskich etc. miana w kościele krzemienieckim licealnym d. 12 maja 1823 r. Wwa 1823.

9. Rozmaite pisma. Lw. 1844 (rkps złożony u wyd. w 1832, ocenzonej w 1841). Utwory i

fragmenty wykreślone przez cenzurę wyd. E. Aleksandrowska w: *Z dziejów cenzury lwowskiej. Ingerencje cenzorów w tomach wierszy Walentego Gurskiego (1827) i L.K. (1844)*. *Miscellanea z doby Oświecenia*, 6. Wr. 1982 *Arch. Lit.* 25.

Tu m.in.: Dzieło miłości czyli muz i pęzła żarty. Wolne z włoskiego [G. Rossi] tłum. (ok. 1796); Żale na śmierć Telimenu; Sztuka rymotwórcza, pieśni 1–4 (1803–1828); Rozmaite wiersze, Bajki, Pieśni, Modlitwy.

10. Poezje z 1832–1844 ofiarowane Marii Wirtemberskiej. Rkps Bibl. Czart. 3956. Parę wierszy (*Życie człowieka, Do mędrka*) wyd. w poz. 9.

11. Wiersze dedykowane „w mojej ślepotcie od r. 1838”, przesłane Józefowi Dzieduszyckiemu z Poturzyca. Rkps Bibl. Ossol. 9902 I.

Niektóre wiersze K. przedr. w różnych zbiorach i antologiach; w antologii *Z kręgu Marii Wirtemberskiej* (jw. poz. 1) ogłoszono nadto parę synonimów K. i 3 listy (do M. Wirtemberskiej i A.J. Czartoryskiego).

Wiele poszczególnych utworów K. w różnych rozproszonych rkpsach i odpisach, w rkpsie Bibl. Czart. 3958 interesująca antynapoleońska satyra K.: *Potwarce. Satyra z roku 1813*, którą w wersji znacznie zmien. i skróc. pomieścił autor w rkpsie swych *Rozmaitych pism pt.: Inne czasy. Satyra* (wyd. E. Aleksandrowska, jw. w poz. 9).

Obfita koresp. K. z Czartoryskimi i inna w rkpsach, parę listów wyd. m.in.: M. Baliński: *Pamiętniki o Janie Śniadeckim*. T. 2. Wil. 1865; L. Dębicki. *Gaz. Lw.* 1888; J. Cybertowicz: *Z niewyd. rkpsów L.K. Zesz. Nauk. Uniw. Pozn.* nr 45: *Biblioteka* 1963 z. 3.

OPRACOWANIA

NK 5 (1967), 6/2(1972); LP

Tyg. Petersb. 1844 nr 67/68 [neкроlog — JH. CIESZKOWSKI] H.C.: Wspomnienie o L.K. *Tyg. Petersb.* 1844 nr 72. — TENŻE: L.K. W: K.W. WOJCIK: *Życiorysy znakomitych ludzi*. T. 2. Wwa 1851. — H. CIESZKOWSKI: Józef Massalski i L.K. *Bibl. Warsz.* 1857 t. 3; przedr. w: *Notatki z mojego życia*. Pozn. 1873. — J. BARTOSZEWICZ: *Dzieła*. T. 7. Kr. 1880. — H. GALLE: L.K. *Wędrowiec* 1902 nr 22. — TENŻE: *Sto lat myśli pol.* 2 (1907). — B. JANUSZ: *Kłopoty pierwszego nakładcy lwowskiego. Exlibris* 1918 z 2 [z koresp. K.]. — M. SZYJKOWSKI: *Dzieje nowożytnej tragedii polskiej. Typ pseudoklasyczny, 1661–1831*. Kr. 1920. — K. WOJCIECHOWSKI: *Historia powieści w Polsce*. Lw. 1925. — A. CZARTKOWSKI: *Goethe i „Ludgarda” K. Ruch Lit.* 1931 nr 3. — T. MIKULSKI: *Ze studiów nad Oświeceniem*. Wwa 1956. — S. KAWYN: *Mickiewicz w ocenie autora „Ludgardy”*. (Kartka z dziejów walki romantyków z klasykami). *Prace Polon.* 13 (1957). — K. GÓRSKI: *Zagadka imienia Telimenu. Nowa Kultura* 1958 nr 5. — T. FRĄCZYK: *Puławy w życiu i twórczości L.K. Roczn. Komisji Hist.-Lit.* 2 (1964). — M. JASIŃSKA: *Narrator w powieści przedromantycznej 1776–1831*. Wwa 1965. — A. ALEK-

SANDROWICZ-ULRICH: *W kręgu sentymentalnej przyjaźni*. I. (Z nieznanych wątków życia i twórczości Marii Wirtemberskiej). *Przegl. Hum.* 1967 nr 4. — T. FRĄCZYK: *Pol. słownik biogr.* 15 (1970). — J. CYBERTOWICZ: *Słownik pracowników książki pol.* Łódź 1971. — B. CZWÓRNOG-JADCAK: *Nowe tendencje w dramacie przełomu. (Tragedia pseudoklasyczna i drama epoki Oświecenia)*. *Annales UMCS. Sectio F* 26 (1971) nr 5. — D. RATAJCZAKOWA: L.K. (1767–1844). *Pisarze pol. Oświecenia*. T. 3. Wwa 1996 [z tekstami].

E.A.

Z KROSNA PAWEŁ

zob. PAWEŁ Z KROSNA

KROWICKI Marcin

ok. 1501 – 1573

Inne formy nazwiska: Crovicki; Crovitus.

Urodzony około 1501 prawdopodobnie w Lubawie w diecezji chełmińskiej; syn Piotra — można przypuszczać — szlachcica. Wykształcenie otrzymał staranne; zapewne studiował w Akademii Krakowskiej od półroczia zimowego 1515. Na dworze Piotra Kmity, gdzie najpierw był sekretarzem, a później zarządcą jego dóbr, miał okazję zawrzeć znajomość z wybitnymi poetami i uczonymi; zaprzyjaźnił się z Jakubem Przyłuskim i Stanisławem Orzechowskim. Po przyjęciu święceń kapłańskich otrzymał dwa probostwa, w tym bardziej intratne w Sądowej Wiszni koło Lwowa, gdzie objął równocześnie urząd starostwa. Zainteresowania nowinkami religijnymi doprowadziły do tego, że na synodzie diecezjalnym w Przemyślu w 1550 wystąpił m.in. z postulatem zniesienia bezceństwa księży i tegoż roku — za namową S. Orzechowskiego — pojął za żonę Magdalenę Pobietzińską, córkę szlachcica. Było to pierwsze jawne małżeństwo duchownego w Polsce. Obłożony ekskomuniką, pozbawiony beneficjów i godności kościelnych, w połowie 1551 objął w Pińczowie stanowisko kaznodziei w zborze kalwińskim. Chroniąc się przed represjami biskupa Andrzeja Zebrzydowskiego w 1553 wyjechał do Wittenbergi, gdzie znalazł opiekę Filipa Melanchtona. W lutym 1554 powrócił do Pińczowa. Próba porwania go przez ludzi A. Zebrzydowskiego była głośna w całym kraju; opisana została przez K. w utworze „Napomnienie ks. biskupa krakowskiego”. W następnych latach był ministrem zboru we Włodzisławiu. W 1557 zapoznał się z pismami Henryka Bullingera, co odsunęło go od konfesji luteranńskiej, a związało z kalwińską. Pracował jako minister w Brzezinach, Goślicach, Książu Wielkim, a w 1561 w Wojciechowie na Lubelszczyźnie; uzyskał równocześnie godność superintendenta zborów dystryktu lubelskiego. W 1563 objął analogiczne stanowisko na Podlasiu. Zamieszkał w Węg-

rowie; był też ministrem w radziwiłłowskich Mordach. Około 1571 powrócił w Lubelskie. Zmarł w połowie listopada 1573 w Piaskach w Lubelskiem.

T W Ó R C Z O Ś Ć

1. Chrześcijańskie a żałośliwe napominanie do Najjaśniejszego Jego Królewskiej Miłości Majestatu i do wszystkich panów wielkich, małych, bogatych i ubogich. Magdeburg 1554 druk. M. Lotter.

2. Napominanie ks. biskupa krakowskiego. Pińczów [ok. 1555] druk. Daniel z Łęczycy. Fragm. podał H. Juszyński: *Dykcjonarz poetów polskich*. T. 2. Kr. 1820 s. 437–438.

3. Obrona nauki prawdziwej i wiary starodawniej chrześcijańskiej. Pińczów 1560 druk. Daniel z Łęczycy. Wyd. nast.: pt. *Apologia więtsza*, to jest obrona nauki. Wil. 1584 druk. J. Karcan; Wil. 1604. Fragm. przedr. W. Taszycki: *Wybór tekstów staropolskich XVI–XVIII w.* Lw. 1928; toż: Wwa 1955; Wwa 1969.

Przekł. niem.: C. Moller pt. *Apologia, das ist Verantwortung und Verteidigung der wahrhaftigen Lehre*. Wil. 1602.

4. Obraz a konterfekt własny Antykrystow. [Kr.] 1561 druk. M. Wierzbęta.

Unikat zdefekt. (?) – bez wierszowanej autobiografii M.K., Bibl. Kórń.

5. Słudzy wierni Pana Jezusa Chrysta ukrzyżowanego Stanisławowi Orzechowskiemu, księdzu żonatemu papieskiemu, nawrócenia życzą. Wyd. z rkpsu T. Wierzbowski przy: S. Orzechowski: *Opowiadanie upadku przyszłego polskiego z r. 1560*. Wwa 1901 *Bibl. Zapomnianych Poetów i Prozaików Pol. XVI–XVIII w.* z. 16

Wydanie zbiorowe

6. Chrześcijańskie a żałośliwe napominanie; Adhortatio; Obraz a konterfekt własny antykrystów. Oprac. B. Otwinowska, J. Tazbir. Wwa 1969 *Bibl. Pisarzy Reformacyjnych* nr 7.

OPRACOWANIA

NK 2 (1964); LP

A. BRÜCKNER: *Z dziejów polskich różnowierców*. M.K. *Ateneum* 1899 t. 4; przedr. w: *Różnowiercy polscy*. Wwa 1905; toż Wwa 1966. — L. SZCZUCKI, J. TAZBIR: *Literatura arikańska w Polsce XVI w.* Wwa 1959. — M. BASAJ: *Bohemizmy w języku pism M.K. Wr. 1966.* — *akta synodów różnowierczych w Polsce*. Oprac. M. Sipayłło. T. 1 (1550–1559). Wwa 1966; t. 2 (1560–1570). Wwa 1972. — S. TWOREK: *Zbór lubelski i jego rola w ruchu arikańskim w Polsce XVI–XVII w.* Lubl. 1966. — H. BARYCZ: *Pol. słownik biogr.* 15 (1970). — TENŻE: M.K., polemista i pamfletista polskiej reformacji. W: *Z epoki renesansu, reformacji i baroku*. Wwa 1971. — Z. NOWAK: *Słownik biograficzny Pomorza Nadwiślańskiego*. T. 2. Gdańsk 1994.

KRÓLIKOWSKI Józef Franciszek 1781–1839

Urodzony w 1781 w Galicji. Od 1793 uczył się w Sanoku, Przemyślu i w Gimnazjum Zamojskim. Następnie do 1803 studiował prawo na Uniwersytecie Lwowskim, po czym pełnił funkcję sędziego w cyrkule w Brzeżanach, a od 1808 — po uzyskaniu patentu nauczycielskiego — uczył filozofii i matematyki w Gimnazjum Zamojskim. W 1809 przeszedł do pracy w administracji. Początkowo pracował jako rachmistrz w Izbie Rozrachunkowej Księstwa Warszawskiego i sekretarz komisarza królewskiego do odbierania przysięgi wierności na ziemiach Galicji Zachodniej, a od 1810 jako „kalkulator” w Ministerstwie Spraw Wewnętrznych. Już wówczas parął się pracą literacką; w 1809 należał do literacko-rozrywkowego towarzystwa Sfinks, w 1811 debiutował jako tłumacz wystawionego 18 stycznia w teatrze warszawskim utworu dramatycznego „Zamiana we śnie”. Około 1814 ożenił się z Karoliną Jante. Od 1814 był prezydentem departamentowego miasta Radom, przy zwalnianiu urzędu w 1816 został odznaczony Orderem Św. Stanisława. Po powrocie do Warszawy pracował jako sekretarz w Komisji Likwidacyjnej Trzech Dworów, później jako kontroler w Biurze Likwidacyjnym. W 1817–19 ogłaszał wiersze oraz rozprawy o języku, wierszu i literaturze polskiej w *Pamiętniku Warszawskim*; w 1818–19 tłumaczył libretta operowe dla potrzeb teatru warszawskiego. W sierpniu 1820, zaproszony przez Jana Samuela Kaulfussa, objął stanowisko profesora języka i literatury polskiej w Gimnazjum Królewskim Marii Magdaleny w Poznaniu. Od marca 1821 do czerwca 1822 redagował wydawane nakładem Juliusza Augusta Munka pierwsze na terenie Poznania pismo literackie *Mrówka Poznańska*. Następnie — poróżniony się z J.A. Munkiem (polemizował z nim w *Gazecie Wielkiego Księstwa Poznańskiego* 1822 nr 53–57) — wydawał własnym nakładem *Pismo Miesięczne Poznańskie w ciągu Mrówki* (lipiec – wrzesień 1822). W pismach swych pomieszczał także własne opowiadania, wiersze, przekłady, rozprawy. W 1823 za pracę „Prozodia polska” uzyskał stopień doktora filozofii na Uniwersytecie Jagiellońskim i powołany został na członka (przybranego) Towarzystwa Naukowego Krakowskiego i warszawskiego Towarzystwa Przyjaciół Nauk. W grudniu 1829, z powodu źle układających się stosunków z dyrekcją gimnazjum, powrócił do Warszawy, skąd w 1830 podjął próbę wydawania następnego periodyku poznańskiego *Biblioteka Konwersacyjna*. Do 1833 pracował w Warszawie jako inspektor szkół elementarnych. W 1832–33 zamieszczał wiersze w *Tygodniku Polskim*. Około 1831 rozszedł się z żoną; w 1833 — po utracie pracy — popadł w nędzę. W 1835 postanowił wydawać (od 1836) *Młyn. Pismo Cza-*

sowe bez Planu, ale nie zdołał zebrać dostatecznej liczby prenumeratorów. W ostatnich latach mieszkał, wraz z najmłodszym synem, Janem Wiktorem, u karmelitów na Lesznie; przez pewien czas wspomagał K. gościńcą u siebie w Garbatce August Wilkoński. Zmarł 17 kwietnia 1839 w szpitalu warszawskim; pochowany na Cmentarzu Powązkowskim.

TWÓRCZOŚĆ

1. Sufferois czyli wojna piór uczonych. Poema rycersko-żartobliwe w 5 aktach. *Pam. Warsz.* t. 7 (1817).

2. Rozprawa o śpiewach polskich z muzyką, do rozszerzenia tej nauki w kraju naszym bardzo użytecznych, i o zastosowaniu poezji do muzyki. *Pam. Warsz.* t. 9 (1817); t. 10 (1818). Wyd. nast. zmien. i poszerz. w poz. 5. *Fragm. przedr. K. Budzyk w: Spór o polski sylabotoniizm. Wwa 1957 (aneks).*

3. Uwagi nad dziełem „Rozprawa o metryczności i rytmiczności języka polskiego, szczególnie o wierszach polskich we względzie muzycznym, przez Józefa Elsnera ... Z przykładami rzecz objaśniającymi, przez Kazimierza Brodzińskiego”. Wwa 1818. Wyd. nast. w poz. 5. *Podp.: J.F.K.*

4. O pięknościach języka polskiego pod względem dramatycznym i o potrzebie jego doskonalenia. Pozn. 1820 (anonim.).

Autorstwo przypisywano błędnie J.S. Kaulfussowi.

5. Prozodia polska, czyli o śpiewności i miarach języka polskiego, z przykładami w nutach muzycznych. Pozn. 1821.

6. Wątpliwości względem zasad języka i pisowni polskiej. *Mrówka Pozn.* t. 6 (1822) nr 5 i osob. Pozn. 1822

7. Rozrywki literackie prozą i wierszem. T. 1–2. Pozn. 1824.

8. Proste zasady stylu polskiego, rozmaitymi postrzeżeniami względem języka, dla użytku jasno, zwięźle, poprawnie, gładko i szczerze po polsku pisać chcących, praktycznie w przykładach okazane, a wzorami rozmaitego toku i sposobu pisania, nauką o listach, wykładem pewnej liczby synonimów i kilku rozprawkami o języku tudzież wyjaśnieniami pisowni dopełnione. Pozn. 1826.

9. Wzory estetyczne pisowni polskiej w pięknościach pierwszych mistrzów naszych, z przytoczeniem teorii wystawione. Pozn. 1826.

10. Rys poetyki wedle przepisów teorii, w szczegółach z najznakomitszych autorów czerpanej, ułożony... Pozn. 1828. *Fragm. przedr. Pol. krytyka lit. (1800–1819).* T. 1. Wwa 1959.

Rozprawę z *Mrówki Pozn.* (Rozprawa, w której się okazuje, że nie każda romantyczność przeciwna jest klasyczności...) przedr. S. Kawyn w: *Walka romantyków z klasykami.* Wr. 1963 *BN* 1, 183.

Przekłady

11. A. Bronikowski: Myszka wieża na jeziorze Gopie. Powieść sarmacka z pierwszej połowy IX wieku, podług oryginału niemieckiego. Cz. 1–2. Wwa 1827. *Tłum. podp.: J.F.K.*

OPRACOWANIA

NK 5 (1967), 6/2 (1972); LP

S. OKRASZEWSKI: Mysli moje nad pracą F.K. o zastosowaniu poezji do muzyki. *Pam. Warsz.* 1828 t. 18. — H. SKIMBOROWICZ: Życiorys K., dr. filozofii. *Przyj. Ludu* 1841/42 nr 26–27; *Przegl. Nauk.* 1842 t. 1 nr 1 [z bibliogr. pism K.]. — K.W. WÓJCICKI: Cmentarz Powązkowski pod Warszawą. T. 1. Wwa 1855 i wyd. nast. fotooffs. Wwa 1979. — TENŻE. *Enc. pousz. Orgel.* 16 (1864). — E. KIERSKI: Czasopisma polskie w Poznańskim od ich początków. *Przegl. Wielkop.* 1867 s. 13–18. — K. JAROCZOWSKI: Literatura poznańska w pierwszej połowie bieżącego stulecia. Pozn. 1880. — R. PLENKIEWICZ. *Enc. uych.* 6 (1904). — S. KARWOWSKI: Czasopisma wielkopolskie. Cz. 1. Pozn. 1908. — A. WOJTKOWSKI: Walka o język Polaków w Poznaniu. *Kron. m. Pozn.* 1926. — M. DEJUSKA: Prozodia języka polskiego. Kr. 1947. — J. PETR: Kto był autorem rozprawy „O pięknościach języka polskiego...” z r. 1820? *Jęz. Pol.* 1954 z. 3. — K. BUDZYK: Spór o polski sylabotoniizm. Wwa 1957. — M. MICHAŁOWSKA: „Mrówka Poznańska” (1821–1822). Zarys historyczny oraz bibliografia zawartości. *Zesz. Nauk. UAM w Pozn.* nr 54: *Biblioteka* 1964 z. 4. — M. PRAŻMOWSKI: Działalność J.F.K. w Poznaniu. *Sprawy Oświaty i Kultury Wój. Pozn.* 4 (1964). — S. WALATYŃSKA: K. — Munk. Przyczynek do dziejów wydawniczych „Mrówki Poznańskiej”. *Tamże.* — A. GŁOWACKA: *Pol. słownik biogr.* 15 (1970). — S. SZENIC: Cmentarz Powązkowski 1790–1850. Wwa 1979. — M. PRAŻMOWSKI: *Wielkop. słownik biogr.* Wwa 1981. — R. MAGRYŚ: Genologia polska schyłku klasycyzmu. *Mysł, słowo i milczenie. Rzeszów 1997.*

E.A.

KRÓLIKOWSKI Ludwik 1799–1878/1883

Urodzony 16 sierpnia 1799 w Piotrkowicach koło Kielc w rodzinie chłopskiej; syn Józefa i Jadwigi z Sikorskich. Nauki początkowe pobierał w szkole prowadzonej przez bernardynów, następnie w Szkole Wydziałowej w Kielcach. W 1823–27 studiował na Uniwersytecie Warszawskim, początkowo na wydziale budownictwa i miernictwa, potem administracji; słuchał także wykładów z zakresu filozofii, teologii, kultury. Przyjaźnił się z Bogdanem Jańskim. W 1827 udał się na dalsze studia do Paryża. Tu zapoznał się z socjalizmem utopijnym, zwłaszcza saint-simonizmem, który w znacznej mierze ukształtował jego poglądy filozoficzne i społeczne. Przypuszczalnie w tym okresie ożenił się z Francuzką. Po powrocie w 1831 do Warszawy związał się z Towarzystwem Patriotycznym i w tymże roku wszedł do redakcji *Gazety Polskiej*, w której debiutował jako publicysta.

W sierpniu 1831 przeniósł się do Krakowa, gdzie założył pensjonat dla chłopców, cieszący się opinią najlepszego zakładu wychowawczego w tym mieście. W 1833 przesłał Adamowi Mickiewiczowi „List apostołski z Warszawy”, ogłoszony następnie w *Pielgrzymie Polskim*. W liście zawarł swoją filozofię społeczną, opartą na ewangelicznym komunizmie. Pod koniec 1839 władze wydalily go z Krakowa za działalność patriotyczną wśród młodzieży. Wyjechał wówczas z rodziną do Paryża i tu zbliżył się do demokratycznych ugrupowań emigracyjnych. W 1841 związał się z gminą Havre i współredagował *Zjednoczenie, pismo poświęcone zespoleniu wszystkich przez wszystkich*, utrzymywał też kontakty z Gromadami Ludu Polskiego. Należał do grona założycieli Towarzystwa Wychowania Narodowego Dzieci Wychodźców Polskich i uczestniczył w organizowaniu Szkoły Batignolskiej. W 1842 został właścicielem Księgarni Słowiańskiej w Paryżu i prowadził działalność wydawniczą. W 1842–43 i 1846 wydawał i redagował *Polskę Chrystusową. Pismo poświęcone zasadom społecznym*. Poglądy K. omówił Adam Mickiewicz w trzecim kursie prelekcji w Collège de France. W 1847–48 był współredaktorem *Zbratnienia. Pisma poświęconego sprawie polskiej, wydawanego staraniem Braci Zjednoczonych*. Około 1847 zbliżył się do socjalizmu utopijnego Etienne Cabeta i kierowanego przezeń Towarzystwa dla Emigracji Ikaryjskiej, w 1849 został zastępcą i pełnomocnikiem E. Cabeta. W 1848–51 był redaktorem naczelnym organu Towarzystwa *Le Populaire*. Oglaszane tam prace przedrukowywał w wydawanych nieregularnie zeszytach *Système de Fraternité* (1849–51). Pod koniec 1851 zerwał współpracę z E. Cabetem i ok. 1854 wyjechał do Bordeaux w poszukiwaniu pracy. Po powrocie w 1956 do Paryża znalazł zatrudnienie w biurze przedsiębiorstwa budowy okrętów. Próbował kontynuować działalność reformatorsko-apostołską. Od 1862 był przewodniczącym Rady Zbratnienia Polskiego Wszystkich Wyznań. Zajmował się również twórczością poetycką, nie osiągając jednak w tej dziedzinie ciekawych rezultatów. Klęska powstania styczniowego skłoniła go do napisania — na podstawie wcześniej zbieranych materiałów — pracy „Zbawienie ojczyzny hasłem naszym”. W latach siedemdziesiątych nawiązał kontakty z mistykiem rosyjskim, Korobowem. W 1877 wyjechał do Ameryki i zamieszkał u córki w Nowym Jorku. Wysyłał stamtąd artykuły do czasopisma *Étoile du Kansas et de Iowa*. Zmarł przypuszczalnie w Nowym Jorku, data śmierci nieustalona: 1878, 1881 lub 1883.

T W Ó R C Z O Ś Ć

1. Westchnienie pobożne za dynastię Czartoryskich w Polsce, przesłane z ziemi ucisku do synów jej w rozproszeniu 1840. Paryż [1840]. Niepodp.

2. Przedmowa i obszerne przypisy w książce: [M. Chodźko]: Dziesięć obrazów z wyprawy do Polski 1833 r. Poema z muzyką do dwóch pieśni i czterema portretami. Paryż 1841.

Niepodp.

3. Konfederacja ludu polskiego i jego przyjaciół w Chrystusie Jezusie, Zbawicielu świata, w celu doskonałego postuszeństwa Bogu i popierania powszechnego braterstwa między ludźmi i narodami. Paryż 1844.

4. Pochwała rodu gęsiego, wypowiedziana przed obliczem Bożym ku przestrodze i zbudowaniu braci szukających zbawienia wiecznego swojej ojczyzny. [Poemat]. Paryż 1862. Przedr. w poz. 5, 7.

5. Zbawienie ojczyzny hasłem naszym. Słowo z powodu pisma jakiegoś jegomościa niby Anioła Bożego z Amatei, a rzeczywicie najemnego służalca ciemństwa habsburskiego w Polsce. Bendlikon 1866. Przedr. w poz. 7.

Niepodp.

6. Do panslawistów. Pogłos z odwiedzin niby słowiańskich w Moskwie 1867 r. Zurych 1868.

Niepodp.

Wydania zbiorowe

7. Wybór pism. Wstęp i przypisy: A. Sikora. Wwa 1972.

8. Wizje społecznego świata. Pisma wybrane. Wybór i wstęp: A. Sikora. Wwa 1980.

Przedr. prac: 700 lat myśli pol. (1977).

Ponadto wyd. i przypuszczalnie przełożył z pol.: H. Meciszewski: Mémoire historique et politique sur l'état actuel de la ville libre de Cracovie à l'appui de l'adresse présentée en octobre 1839 par ses habitants aux gouvernements de France et d'Angleterre suivie d'une collection de pièces justificatives. Paris 1840. Autorstwo „Memoriału” było przypisywane K.

Listy

9. La correspondance Moses Hess – L.K. 1850–1853. Ogl. E. Silberner. *Annali* (Mediolan) 1960.

OPRACOWANIA

NK 8 (1969).

G. MISSALOWA: Francuski socjalizm utopijny i jego wpływ na polską myśl rewolucyjną w latach 1830–1840. W *Stulecie Wiosny Ludów* T. 3. Wwa 1951. — J. TUROWSKI: Utopia społeczna L.K. 1799–1878. Wwa 1958. — TENŻE. *Pol. słownik biogr.* 15 (1970). — A. SIKORA. *Pol. myśl filoz. i społ.* Wwa 1973. — TENŻE: Historia i prawdy wieczne. Lamennais – Królikowski – Dęzamy – Blanqui. Wwa 1977. — R. GERBER: Studenci Uniwersytetu Warszawskiego.

1808–1831. Wr. 1977. — D. KALBARCZYK. *Arch. Hist. Filoz.* 24 (1978) s. 43–67. — S. FILIPOWICZ: Socjalizm utopijny i spory o naturę władzy w środowisku Wielkiej Emigracji. *Czasop. Praeuo-Hist.* 1981 nr 2. — A. ATLAS: Socjalizm utopijny L.K. *Nowe Drogi* 1984 nr 6. — K. RUTKOWSKI: List L.K. do A. Mickiewicza w sprawie utworzenia „Zakonu dzieci polskich”. *Acta Tow. Hist.-Lit.* 1991 t. 1.

WA.-Sz.

KRUMŁOWSKI Konstanty 1872–1938

Urodzony 18 lutego 1872 w Kołomyi; syn Jana, urzędnika lwowskiego namiestnictwa, i Kazimierzy z Gruszeckich (przypuszczalnie piszącej jako Maria Gruszecka). Uczęszczał do Gimnazjum im. Sobieskiego w Krakowie. Debiutował bardzo wcześniej w satyrycznym piśmie krakowskim *Diabeł* (1885). W 1890–92 studiował prawo na Uniwersytecie Jagiellońskim. Przerwał studia i wstąpił do trupy aktorskiej Lucjana Kwiecińskiego; występował w Stanisławowie i innych miejscowościach, następnie w Krakowie, przyjmując sceniczne nazwisko Manowski. Wkrótce opuścił scenę i pracował przez trzy lata w Wiedniu w Ministerstwie Sprawiedliwości, a po powrocie do Krakowa — w kancelarii adwokackiej. Obracał się wówczas w kręgach cyganerii artystycznej i współpracował jako satyryk oraz publicysta z wieloma pismami, m.in.: *Szczutkiem* (1894), *Bocianem* (od 1896, był zarazem przez wiele lat współredaktorem i felietonistą pisma), *Chochlikiem* (1896). W 1900–07 przebywał w Warszawie. Uczestniczył w ruchu rewolucyjnym, za co był więziony w Cytadeli warszawskiej. Zajmował się publicystyką — w 1901 był sekretarzem redakcji *Tygodnika Polskiego*, współpracował od 1904 z *Nowościami Ilustrowanymi* oraz z większością czasopism humorystycznych. Używał ponad osiemdziesięciu pseudonimów. Uprawiał także twórczość dramatopisarską. Po sukcesie „Królowej przedmieścia”, barwnego widowiska, wykorzystującego podmiejski folklor Krakowa, tworzył nadal dla potrzeb teatru popularnego liczne wodewile, komedie i obrazy sceniczne głównie o tematyce krakowskiej. Wydawał zbiory kupletów, monologów, piosenek, powinszowań itp. W okresie międzywojennym był kierownikiem literackim operetki w Teatrze Nowości w Krakowie. W 1921 obchodzono 25-lecie, a w 1938 40-lecie jego pracy pisarskiej. W 1936 został odznaczony Srebrnym Wawrzynem akademickim. Zmarł 17 sierpnia 1938 w Krakowie; pochowany na Cmentarzu Rakowickim.

T W Ó R C Z O Ś Ć

1. Królowa przedmieścia. Obraz w 5 a. ze śpiewami i tańcami. Wyst. Kr. 1896 z podtyt. wodewil w 5 a. (muzyka: W. Powiadowski). Wyd. Kr. 1898. Wyd.

nast.: wyd. 2 Kr. 1919 (z podtyt. wodewil w 5 a.). Wyd. 3 przez autora przejr. i uzup. Kr. 1923; Nowy Wiśnicz 1991.

Adaptacje sceniczne, m.in.: L. Schillera, wyst. Lw., Wwa 1931; T. Trzczyńskiego, wyst. Kr. 1932; T. Kwiatkowskiego, wyst. Kr. 1961.

Adaptacja filmowa w 1937 (reż. E. Bodo).

2. Mania. Powiastka mieszczańska w 5 księgach wierszem. Kr. 1896 odb. z *Przegl. Kr.*

3. Piękny Cygan. Wodewil w 4 a. Wyst. Kr. 1899 (muzyka: J. Marek). Wyd. Kr. [1934] pt. Piękny Rigo. Wyst. również pt. Szalona księżna.

4. Najnowszy deklamator polski. Zbiór monologów i deklamacji wierszem i prozą. Wwa 1903. Wyd. nast.: Wwa 1911; Wwa 1914.

5. Pamiętaj o mnie! Zbiór toastów, powinszowań, wierszy okolicznościowych, podpisów w albumach i na pocztówkach itp. Wwa 1903. Wyd. nast.: wyd. 2 Wwa 1905; Wwa 1923 i szereg dalszych wydań.

6. Pikanterie. [Wiersze]. Kr. 1908.

7. Przewodnik tatrzański. Wodewil w 4 a. Wyst. Kr. 1911 (muzyka: F. Kanior). Wyd. Kr. 1924 (muzyka: J. Tesarzik).

Wyst. również pt. Wesoły skandal.

8. Śluby dębnickie, czyli Hanka z Dębnik. Wodewil w 4 a. Wyst. Kr. 1915 (muzyka: J. Grünberg). Wyd. Kr. 1924 pt. Śluby rybackie (dębnickie).

9. Rzeczy wesołe. Z przedmową S. Wasylewskiego. [Wiersze]. Lw. 1918.

10. Białe fartuszki. Wodewil w 4 a. Wyst. Kr. 1919 (muzyka: S. Ekier). Wyd. Kr. 1923.

11. Wolne miasto. Obraz historyczno-ludowy w 7 odsłonach. Wyst. Kr. 1919. Wyd. Kr. [1931] (wstęp: B. Pochmarski).

12. Zbiór komedijek. Kr. [1923].

13. Bosa królowa. (Dziewczyzna w perkaliku). Wodewil w 4 a. Wyst. Kr. 1930 (muzyka: S. Ekier). Wyd. Kr. [1931].

14. Jaskółka z wieży Mariackiej. Wodewil w 5 a. Wyst. Kr. 1937.

O P R A C O W A N I A

NK 14 (1973); LP.

J. PINI-SUCHODOLSKA. *Pol. słownik biogr.* 15 (1970). — *Słownik biogr. teatru pol.* Wwa 1973.

A.P.

KRUPIŃSKI Franciszek 1836–1898

Urodzony 22 stycznia 1836 w Łukowie koło Siedlec w rodzinie mieszczańskiej; syn Józefa i Anny z Budkiewiczów. Do szkoły uczęszczał w Łukowie. W 1852 wstąpił do zakonu OO. Pijarów w Opolu. W 1853 kształcił się w Warszawie w kolegium pijarskim, w

1853–58 w Akademii Duchownej. Pierwsze prace ogłosił w *Pamiętniku Religijno-Moralnym* w 1858. W 1859 przyjął święcenia kapłańskie i pracował jako nauczyciel religii w szkołach pijarskich. Słuchał także wykładów w Akademii Medyczno-Chirurgicznej, od 1863 wykładów filozofii w Szkole Głównej. Od 1861 był kierownikiem pijarskiego studium teologicznego, w 1865 rektorem kolegium przy ul. św. Jana w Warszawie. W 1864–87 współpracował z *Biblioteką Warszawską*, w 1865–70 z *Gazetą Warszawską*, w której ogłaszał m.in. „Listy ze Starego Miasta”, od 1866 do końca życia z *Tygodnikiem Ilustrowanym*. Od 1869 był nauczycielem religii w IV Gimnazjum. W swych pracach filozoficznych początkowo opierał się na szkole Georga Wilhelma Friedricha Hegla, w latach późniejszych stał się jednym z pierwszych propagatorów filozofii pozytywizmu w Polsce. Od 1876 współpracował z *Ateneum*, gdzie ogłaszał liczne recenzje i artykuły, zaznajamiające z rozwojem myśli filozoficznej i socjologicznej na Zachodzie. Tłumaczył prace z tego zakresu, przełożył też kilka książek Aleksandra Baina. Zmarł 16 sierpnia 1898 w Warszawie; pochowany na Cmentarzu Powązkowskim.

T W Ó R C Z O Ś Ć

1. Filozofia w Polsce. Ogl. jako dodatek do przekładu książki A. Schwegler: *Historia filozofii w zarysie*. Wwa 1863 s. 381–479.

2. Przyszłość filozofii. Wwa 1864 odb. z *Bibl. Warsz.*

3. Szkoła pozytywna. Wwa 1868 odb. z *Bibl. Warsz.*

4. Wczasy warszawskie. Wwa 1872 odb. z *Wierca*.

5. Romantyzm i jego skutki. *Ateneum* 1876 t. 2; przedr.: *Programy i dyskusje lit. okresu pozytywizmu*. Wr. 1985 BN I, 245.

6. Nauka języka polskiego. Ogl. jako dodatek do przekładu książki: A. Bain: *Nauka wychowania*. Wwa 1880 s. 432–458.

7. Książę Bismarck jako mówca. Wwa 1882 odb. z *Bibl. Warsz.*

8. Dzieje Kościoła katolickiego w krótkości zebrane do użytku młodzieży. Wwa 1887.

9. Kazania, czyli nauki do uczniów, głoszone w kościele św. Aleksandra w Warszawie. Wwa 1899.

Przedr. prac: *700 lat myśli pol.* (1980).

O P R A C O W A N I A

NK 14 (1973)

[A. BREZA] A. Goray: W sprawie romantyzmu. Słów kilka z powodu rozprawy „Romantyzm i jego skutki”. *Tyż. Ilustr.* 1876 nr 22–24. — T. ZULIŃSKI: „Nowe studium nad Syrokomlą” przez W. Spasowicza oraz „Romantyzm i jego skutki” przez F.K. Lw. 1877 [prwdr. 1876]. — Ks.W. Br.:

Krótki rys życia F.K. Wwa 1899. — [A. REYBEKIEL] A.Rb. *Wielka enc. powsz. ilustr.* 41–42 (1908–1909). — S. KRZEMIŃSKI: Kilka słów z powodu artykułu... „Romantyzm i jego skutki”. W: *Nowe szkice literackie*. Wwa 1911 [prwdr. 1876]. — B. PRUS: *Kroniki*. T. 2. Wwa 1953 [prwdr. 1876, dot. „Romantyzm i jego skutki”]. — M. RADGOWSKI: Rozwój poglądów filozoficznych F.K. *Arch. Hist. Filoz. i Myśli Społ.* 1957 t. 2. — J. SAWICKI: Ks. F.K. jako historyk filozofii. *Studia Philosophiae Christianae* 1966 nr 1. — E. WARZENICA: Pozytywistyczny obóz młodych wobec tradycji wielkiej poezji romantycznej. Wwa 1968 passim. — B. SKARGA: *Pol. słownik biogr.* 15 (1970). — TAŻ: *Filoz. w Polsce*. Wr. 1971. — *Bibliogr. filoz. pol.* Wwa 1971. — H. MARKIEWICZ: Pozytywiści wobec romantyzmu polskiego. *Problemy pol. romantyzmu* S. 3 (1981). — F. STOPNIAK: *Słownik pol. teologów katol.* T. 2. Wwa 1982. — B. SKARGA: Teoretycy pozytywizmu. *Zarys dziejów filoz. pol. 1815–1918*. Wwa 1983. Wyd. 2 Wwa 1986. — H. HOŁDA-RÓŻEWICZ: Socjologia i jej przedmiot w ujęciu F.K. *Studia Socjol.* 1986 nr 2. — TAŻ: Teoria zmiany społecznej. *Tamże* nr 3. — E. IH-NATOWICZ: Rozumienie i ocena romantyzmu w „Tygodniku Ilustrowanym”. *Kwart. Hist. Prasy* 1987 nr 4 [dot. „Romantyzm i jego skutki”]. — W. VOISÉ: Pijarski dwugłos o skutecznym sposobie myślenia. K. Narbut (1769) i F.K. (1879) odczytani w 1992 r. *Wkład pijarów do nauki i kultury w Polsce XVII–XIX w.* Wwa 1993.

W.A.-Sz.

KRUSZYŃSKI Jan 1773–1845

Urodzony 28 października 1773 na ziemi rawskiej (Mazowsze); syn Antoniego herbu Pomian, podstolego upickiego, i Rozalii ze Szczygielskich. Kształcił się w szkołach pijarskich w Rawie (1782/83 – 1784/85) i w Warszawie (od 1785), a następnie w seminarium duchownym przy Kolegiacie Św. Jana. W połowie 1791, spełniając życzenie swego protektora, biskupa Antoniego Okęckiego, wstąpił do Zgromadzenia Misjonarzy i rozpoczął studia w Seminarium Świętokrzyskim (Internum). Po śmierci A. Okęckiego (1793) wystąpił ze Zgromadzenia i podjął służbę wojskową w Korpusie Inżynierów Koronnych. W insurekcji kościuszkowskiej, związany z lewicą powstańczą, walczył pod dowództwem generała Karola Sierakowskiego (w stopniu podporucznika). Po rozbiorach pracował jako nauczyciel domowy w domach Niemiryczów i Ramockich. W 1800–01 uczył łaciny i francuskiego w warszawskich pensjonatach Badera i Riepolta. Następnie prawie rok przebywał z Józefem Kossowskim w Paryżu i przez trzy lata pełnił obowiązki wychowawcy Antoniego Jabłonowskiego w Anopolu na Wołyniu. Jako autor debiutował w 1801–03 przekładami wystawianych w Teatrze Narodowym tragedii Woltera „Edyp” (1801) oraz Jeana Racine’a „Brytanik” (1802) i „Bajazet” (1803); drukował też na łamach *Nowego Pamiętnika Warszawskiego* (1803–04) własne tłumaczenia poezji francuskich, zyskując wysoką ocenę

swej pracy w środowisku literackim. W 1804 został powołany na członka przybranego Towarzystwa Przyjaciół Nauk (w 1827 — na czynnego), otrzymał też propozycję — niezrealizowaną z powodu przeszkód formalnych — objęcia stanowiska profesora literatury w organizującym się Liceum Wolyńskim. Podobnie było z propozycją objęcia w 1812 katedry na Uniwersytecie Krakowskim. W 1805 objął posadę bibliotekarza i kustosa zbiorów Świątyni Sybilli w Puławach u Czartoryskich. Stamtąd utrzymywał żywe kontakty ze środowiskiem literackim Warszawy i Wilna. W 1805–06 ogłosił parę przekładów (m.in. z Safony, Antoine'a Léonarda Thomasa, Alexandra Pope'a) w *Dzienniku Wileńskim*, w 1809 w *Pamiętniku Warszawskim*. 17 maja 1806 ożenił się z wychowanką Izabeli Czartoryskiej, Barbarą Poświatowską (zm. 1821). W 1812 przeniósł się do Warszawy na stanowisko sekretarza generalnego w Ministerstwie Przychodów i Skarbu i pozostawał na nim do 1828, kiedy to awansował na referendarza Rady Stanu Królestwa Polskiego. W 1814 należał do Dyrekcji Rządowej Teatru Narodowego, dla którego przełożył m.in. libretto Louisa Benoît Picarda do opery Valentina Firotantiego „Opera włoska w podróży” (wyst. 1817). Utwory, przeważnie przekłady, pomieszczał w czasopiśmie: *Gazeta Poznańska* (1814), *Pamiętnik Warszawski* (1816, 1819), *Kronika Drugiej Połowy 1819 R.*, *Mrówka Poznańska* (1821), *Roczniki Towarzystwa Warszawskiego Przyjaciół Nauk* (1825, 1828, 1830), *Rozmaitości Warszawskie* (1827), *Bard Oswobodzonej Polski* (1830), *Pielgrzym* (1824). Należał do wolnomularstwa (członek loży Świątynia Izis, deputowany do Wielkiego Wschodu Narodowego od loży Węzeł Jedności, 1819 oraz sztuart Wielkiego Wschodu Narodowego, 1819–20) i do Towarzystwa Biblijnego (w 1817 pełnił w nim funkcję sekretarza). Zmarł 29 sierpnia 1845 w Warszawie; pochowany na Cmentarzu Powązkowski.

T W Ó R C Z O Ś Ć

1. Do Tadeusza Kościuszki. (Wiersz). Paryż 1802. Zaktualizowany przedr. *Bard Oswobodzonej Polski* 1830 t. 1.

Inne utwory w czasop. i niewyd., m.in. przekł. tragedii: Alalia J. Racine'a; Antygona, Orest, Polinik V. Alfieriego; fragmenty Jerolimy wywołanej T. Tassa, Orlandia szalonego L. Ariosta. Przedr. paru wierszy w antologii *Poezja filozofów* (W. Jaworskiego, Kr. 1984).

O P R A C O W A N I A

NK 5 (1967), 6/2 (1972); LP

K.W. WÓJCICKI: Życiorys znakomitych ludzi. T. 2. Wwa 1851. — TENŻE: Cmentarz Powązkowski pod Warszawą. T. 1. Wwa 1855 i wyd. nast. fotooffs. Wwa 1979. — TENŻE.

Enc. pouz. Orgel. 16 (1864). — TENŻE: Warszawa, jej życie umysłowe i ruch literacki w ciągu lat trzydziestu (od 1800 do 1830 r.). Wwa 1880 i wyd. nast. w: Pamiętniki dziecka Warszawy i inne wspomnienia warszawskie. T. 2. Oprac. Z. Lewinówna. Wwa 1974. — [M. DUBIECKI] M.D. *Wielka enc. pouz. ilustr.* 41/42 (1908/09). — Z. CIECHANOWSKA. *Pol. słownik biogr.* 15 (1970). — S. SZENIC: Cmentarz Powązkowski 1790–1850. Wwa 1979.

E.A.

**KRZEMIENIECKA Hanna
1866–1930**

Właściwe imię i nazwisko: Janina Żyrkiewiczowa.

Urodzona w 1866 w Horodyszczu w Kijowszczyźnie w rodzinie ziemiańskiej; córka Sylwana Bobińskiego i Pelagii z Sochazewskich, siostrzenicy Józefa Bohdana Zaleskiego. Nauki pobierała w domu, następnie wyjechała do Kijowa, gdzie w 1886 wyszła za mąż za Walerego Furs-Żyrkiewicza, oficera wojsk rosyjskich, Polaka, gorącego patriotę. W Kijowie brała udział w życiu kolonii polskiej. Debiutowała w 1891 nowelą „Przed wyrokiem” (*Prawda* nr 46–48), ogłoszoną pod pseudonimem Hanna Krzemieniecka, który przyjęła na stałe. Towarzyszyła mężowi przenieścionemu w 1895 do Morszańka w guberni tambowskiej, potem do Kurska, gdzie dom ich stanowił żywy ośrodek polskości. W 1900 zamieszkała w Warszawie i trudniła się nauczaniem dzieci. Dużo pracowała społecznie. W 1914 należała do współzałożycielek Towarzystwa Pomocy Ofiarom Wojny, była również działaczką Ligi Kobiet Polskich. Znaczna część jej twórczości nie została wydana. Pisywała powieści i opowiadania, dokonała kilku przekładów dzieł filozoficznych. Zmarła 8 lutego 1930 w Warszawie.

T W Ó R C Z O Ś Ć

1. Pod cichą fałą. Szkice i obrazki. Wwa 1902.
2. Fatum. Studium psychologiczne. [Powieść]. Wwa 1904.
3. „A gdy odejdziesz w przepaść wieczną...”. Wwa 1906. Wyd. nast. zmien. Wwa 1910.
4. Lecą wichry! *Kur. Warsz.* 1921 nr 212–336. Wyd. osob. Pozn. 1923. Powieść wyróżniona I nagrodą na konkursie *Kur. Warsz.* w 1920 r. Przekł. franc. (fragm.) 1927.
5. Wrażenia balowe. Nowela. Ogl. pośmiertnie. *Warsz. Dzień. Nar.* 1936 nr 219–232.

P r z e k ł a d y

6. Jasnowidztwo mędrców Indii. B.m. [ok. 1900].
7. J.O. Chatteria: Filozofia ezoteryczna Indii wedle Wedanty. [Wwa 1911].
8. T. Pascal: Główne zarysy teozofii. Wwa 1911.

9. Walka międzynarodówki bolszewickiej z religią. Wwa 1927.

OPRACOWANIA

NK 14 (1973).

M. SMOLARSKI: H.K. Dzieje myśli i twórczości. Wwa 1935 [tu ogł. fragm. utworów oraz inf. o utworach niewyd.]. — S. SIEROTWIŃSKI. *Pol. słownik biogr.* 15 (1970).

I.T.

KRZEMIŃSKI Stanisław 1839–1912

Urodzony 16 grudnia 1839 w Warszawie w rodzinie mieszczańskiej; syn Mateusza i Marii z Czyżewskich. W 1849–52 uczęszczał do szkoły prywatnej Jana Nepomucena Leszczyńskiego, w 1852–56 do szkoły realnej. W 1858–59 był aplikantem w Komisji Przychodów i Skarbu. Nawiązał wówczas kontakt z tajną organizacją akademicką, działającą wśród studentów Akademii Medyko-Chirurgicznej, zaprzyjaźnił się z Adamem Asnykiem. Pod koniec 1859, chcąc uniknąć aresztowania, wyjechał do Paryża, gdzie słuchał wykładów na Sorbonie i Collège de France. Tutaj zbliżył się do stronnictwa politycznego Ludwika Mierosławskiego, z którym w latach następnych był ściśle związany. W połowie 1860 rozpoczął w Heidelbergu studia prawnicze, potem filozoficzne, przerywane wyjazdami w misjach politycznych do Warszawy i Genui, a w styczniu 1863 do Paryża. Był członkiem delegacji wysłanej przez Komitet Centralny w celu nakłonienia Mierosławskiego do przyjęcia dyktatury powstania styczniowego. Po powrocie do Warszawy brał udział w opracowywaniu dekretów i rozporządzeń Rządu Narodowego. W kwietniu 1863 przebywał trzy tygodnie w areszcie. Po uwolnieniu współpracował z prasą powstańczą. Debiutował jako publicysta w *Dzienniku Narodowym*, ogłaszając artykuły o treściach patriotycznych, od lipca pisywał do pisma *Niepodległość*. W czerwcu został członkiem Rządu Narodowego i pełnił funkcję kierownika wydziału prasy, był także autorem rządowego „Manifestu” z 31 lipca, oraz odezwy „Do ludów i rządów Europy”. W 1864–67 studiował prawo w Szkole Głównej, ze względu jednak na rusyfikację sądownictwa zrezygnował z kariery prawniczej. Przez rok był gubernierem we Wronowie w Lubelskiem. W końcu 1868 wrócił do Warszawy i rozpoczął działalność publicystyczną. Został członkiem redakcji *Kuriera Warszawskiego*, w którym od 1870 objął dział polityki zagranicznej. Od 1869 współpracował z *Bluszczem* (w 1875 został współredaktorem), w 1872 wszedł w skład redakcji *Kłosów*. W pismach

tych zamieszczał prace naukowe, recenzje i artykuły. Jako publicysta przeciwstawiał się pozytywizmowi — nie zgadzał się z ideą rezygnacji z dążeń niepodległościowych. W 1881–86 był urzędnikiem w biurze statystycznym Jana Blocha, a w 1885 został naczelnikiem sekcji statystycznej przy wydziale kontroli. W 1884–87 współredagował wydawnictwo *Złota przędza poetów i prozaików polskich*. Od ok. 1887 utrzymywał bliskie kontakty z Aleksandrem Świętochowskim, w 1895 objął redakcję działu politycznego *Prawdy*, którym kierował do 1906. W 1893–1910 pełnił funkcję sekretarza komitetu redakcyjnego *Wielkiej encyklopedii powszechniej ilustrowanej*. Pod pseudonimem Narrans zamieszczał artykuły w *Dzienniku Poznańskim* (1895–96) i w *Nowej Reformie* (1896–1900). Udzielał się również społecznie w Czytelniach Warszawskiego Towarzystwa Dobroczynności i Macierzy Szkolnej. W 1907 był współzałożycielem Towarzystwa Bibliotecznej w Warszawie. Od 1909 pracował w Bibliotece Publicznej i redagował *Przegląd Biblioteczny*. Był członkiem Towarzystwa Przyjaciół Nauk w Wilnie, Towarzystwa Naukowego Warszawskiego oraz Akademii Umiejętności. Brał udział w redagowaniu wydawnictwa *Wiek XIX. Sto lat myśli polskiej*, opracował tu sylwetki wielu pisarzy z początku XIX wieku. W 1911 odbył podróż do Krakowa, Monachium, Paryża i Brukseli. Zmarł 29 listopada 1912; pochowany na Cmentarzu Powązkowskim. Pamięć o K. utrwalił Stefan Żeromski w „Przedwiośniu”.

T W Ó R C Z O Ś Ć

1. Muzeum sztuki europejskiej. Zbiór celniejszych obrazów galerii europejskich w kopiach na stali. Życiorysy i portrety malarzy. T. 1–4. Wwa 1871–1874.
2. Encyklopedia dla dzieci. Wwa 1891–1892. Wyd. nast. Wwa 1990. Współautor: F. Bogacki.
3. Dwadzieścia pięć lat Rosji w Polsce. (1863–1888). Zarys historyczny. Lw. 1892 odb. z *Ekonomisty Pol.* Niepodp.
4. Z zaboru rosyjskiego. [Seria 1–3]. *Dzien. Pozn.* 1895–1896. Seria 4–5 pt. Spod zaboru rosyjskiego. Pozn. 1896 odb. z *Dzien. Pozn.* Seria 6–12 pt. Listy z zaboru rosyjskiego. Kr. 1898–1901 odb. z *Nowej Reformy*. Podp.: Jan z Zarzewia, Narrans.
5. Zarysy literackie. Cz. 1. Wwa 1895 *Bibl. Najcenniejszych Utworów Lit. Europejskiej, Lit. Pol.*
6. Nowe szkice literackie. Przedmowa: I. Chrzanowski. Wwa 1911.

Ponadto kilka wierszy ogł. pośmiertnie *Kur. Warsz.* 1912 nr 333, *Tyg. Ilustr.* 1915 nr 47.

Przedr. prac: *Programy i dyskusje lit. okresu pozytywizmu*. Wr. 1985 BN 1, 249.

Prace edytorskie

7. E. Laboulaye: *Historia Stanów Zjednoczonych*. T. 1–4. Wwa 1876–1878 (objaśnienia i uzupełnienia).

8. M. Carrière: *Sztuka i literatura w 18 i 19 w.* T. 1–2. Wwa 1877–1878 (objaśnienia).

9. El...y (A. Asnyk): *Poezje*. T. 1–5. Wwa 1898 (słowo wstępne; bibliografia i chronologia pism).

10. Stanisław Poniatowski i Maurycy Glayre: *Korespondencja dotycząca rozbiórów Polski*. Cz. 1–2. Wwa 1901 (wstęp; przypisy i objaśnienia).

Ponadto pisał, tłum., a także wyd. prace z zakresu hist.

Koresp. S.K. znajduje się m.in. w Bibl. Jagiel. i w Bibl. Nar. Listy do M. Konopnickiej ogł. w książce: M. Konopnicka. *Korespondencja*. T. 1. Wr. 1971; List do A. Asnyka ogł. S. Frybes. *Problemy życia lit. w Królestwie Polskim drugiej poł. XIX w.* Cz. 2. Wr. 1987. – Listy od A. Asnyka ogł. w książce: Listy A. Asnyka do rodziców i do S.K. Wr. 1972.

OPRACOWANIA

NK 14 (1973); LP

[J. CHRZANOWSKI] Ign.Ch. *Wielka enc. powsz. ilustr.* T. 41–42 (1908). — S. POSNER: *Autobiografia S.K. w listach do S. Posnera. Testament powstania narodowego*. *Przegl. Hist.* 1931 t. 29 s. 347–381. — K. GÓRSKI: *S.K. Człowiek i pisarz*. Wil. 1936. Wyd. nast. Wwa 1985 [zawiera bibliogr.; rec. M. KRÓL: *Polska biografia*. *Tyż. Powsz.* 1986 nr 1]. — H. DUNINÓWNA: *Ostatni członek Rządu Narodowego. Z osobistych wspomnień*. *Iskry* 1937/38 s. 303–305. — K. GÓRSKI: *Obraz lit. pol.* S. 4 t. 3 (1969). — TENŻE: *Pol. słownik biogr.* 15 (1970). — *Bibliogr. filoz. pol.* Wwa 1971. — T. GROCHOLEWICZ: *Słownik pracowników książki pol.* Wwa 1972. — *Biogramy uczonych pol.* Cz. 1. Wr. 1984. — J. KULCZYCKA-SALONI: *S.K., korespondent z zaboru rosyjskiego. Warszawa pozytywistów*. Wwa 1992.

WA.-Sz.

KRZYCKI Andrzej

1482–1537

Inna forma imienia i nazwiska: Andreas Cricius; Critius.

Urodzony 7 lipca 1482 w Krzycku Małym na ziemi wschowskiej koło Leszna, w średniozamożnej rodzinie szlacheckiej; syn Mikołaja herbu Kotwicz i jego drugiej żony, Anny Tomiczkiej herbu Łódzia (siostry biskupa Piotra Tomiczkiego). Dzięki pomocy wuja, który przez całe życie mu patronował, w 1498 wyjechał do Bolonii na studia; tam uzyskał tytuł dok-

tora praw. Po powrocie do kraju wstąpił do stanu duchownego. Od 1504 był sekretarzem biskupa Jana Lubrańskiego, w tymże roku został kanonikiem poznańskim, a w 1507 kanclerzem katedralnym. W 1512 objął kanonikat krakowski i przeszedł na dwór królewski, najpierw jako kanclerz królowej Barbary, żony Zygmunta I, a po jej śmierci (1515) jako sekretarz króla, następnie sekretarz i zaufany królowej Bony. Odtąd datuje się jego kariera polityczna, o którą usilnie zabiegał, posługując się również intrygami. Wiersze pisywał już podczas służby u Lubrańskiego, lecz dopiero na dworze królewskim prezentował je w wystąpieniach okolicznościowych. Stały się też narzędziem jego rozgrywek prywatnych i politycznych (prawdopodobnie sygnował je również pseud. Dalmata Diogenes). Do swego niewątpliwego talentu literackiego nie przywiązywał większej wagi, lecz przez współczesnych mu humanistów polskich i obcych ceniony był wysoko. Posiadał za to ambicje mecenasa: pragnął stworzyć w Płocku dwór o polozie renesansowym, rozpoczął wznoszenie nowej katedry, rozbudował zamek biskupi w Pułtusk, zgromadził bogaty księgozbiór, otaczał opieką poetów, m.in. Klemensa Janickiego (którego mianował swym bibliotekarzem) i Wawrzyńca Korwina. Utrzymywał również kontakty z humanistami spoza kraju, m.in. z Filipem Melanctonem (którego usiłował sprowadzić do Polski), z Leonardem Coxem i biskupem londyńskim, Fondellem. Z polecenia króla parokrotnie jeździł w sprawach dyplomatycznych: na Węgry (1524), do księcia pruskiego Albrechta (1525), do Gdańska i ponownie na Węgry (1526). Pozyskał wysokie godności, a zarazem synekury kościelne. Został biskupem przemyskim (1522), płockim (1527), arcybiskupem gnieźnieńskim i prymasem (1535). Zasłynął jako mówca; kilka swoich mów i pism kościelnych ogłosił również drukiem. Zmarł 10 maja 1537 w Krakowie; pogrzeb odbył się 9 lipca w Gnieźnie.

TWÓRCZOŚĆ

1. In Augustissimum Sigismundi regis Poloniae et reginae Barbarae connubium ... carmen. Kr. 1512 druk. J. Haller.

Przekł. pol. W. Syrokomla: *Przekłady poetów polsko-łacińskich*. Wil. 1851; przedr. *Poezje L. Kondratowicza*. T. 9. Wwa 1872.

2. Encomium Divi Sigismundi, regis Poloniae, post victoriam de Tartaris partam. Kr. 1512 druk. J. Haller.

3. Ad Divum Sigismundum Poloniae regem ... post partam de Moskis victoriam carmen. Kr. 1515 druk. J. Haller. Przedr.: *Carmina ... de clade Moscorum*. Rzym. 1515; toż (zob.: Ph. Callimachi ... de bello ... oratio. Kr. 1524 (prybr. poz. 16).

Przekł. pol.: W. Syrokomla, jw. poz. I; przedr. M.

Plezia: Najstarsza poezja polsko-łacińska (do połowy XVI w.). Wr. 1952 BN I, 141.

4. Deploratio immaturae mortis Barbarae, uxoris Sigismundi primi, regis Poloniae. Kr. 1515 druk. J. Haller.

Przekł. pol.: W. Syrokomla, jw. poz. 1.

5. Epithalamium Divi Sigismundi primi regis et inclytae Bonaе, reginae Poloniae. Kr. 1518 druk. J. Haller. Inne wyd. pt. Epithalamion cum aliis lectu non iniocundis. Kr. 1518 druk. J. Haller. Fragm. przedr. B. Nadolski: Z teki humanistycznej. *Pam. Lit.* 1934 s. 388. Całość wg ed. zbior. (poz. 14) przedr. w: *Szesnastowieczne epitalamia łacińskie w Polsce*. Kr. 1999.

Przekł. pol. M. Brożek. *Szesnastowieczne epitalamia...*, jw.

6. Satyra in exercitum auxiliarem a principibus Germaniae missum Alberto marchioni, magistro cruciferorum in Prussia, contra Sigismundum regem Poloniae. [B.m.] 1520.

7. Religionis et Reipublicae quaerimonia. Kr. 1522 druk. H. Wietor. Wyd. nast. Pozn. 1606; fragm. przedr. I. Chrzanowski, S. Kot: Humanizm i reformacja w Polsce. Lw. 1927.

Przekł. pol.: J. Harhala. *Przegl. Klas.* 1936 nr 4; przedr. M. Plezia, jw. poz. 3.

8. Encomia Luteri. Kr. 1524 druk. H. Wietor. Wyd. nast. zmien. [Kolonja] 1524. (Tu również epigramaty A.K. i innych). Część prozaiczna wyd. też pt. Epistola ... et edictum regis Poloniae in Martinum Luterum. Rzym 1524. Fragm. przedr. I. Chrzanowski, S. Kot, jw. poz. 7.

9. Ad Joannem Antonium Pulleonem ... nuntium apostolicum in Ungaria, de negotio prutenico epistola. Kr. 1525 druk. H. Wietor. Fragm. przedr. I. Chrzanowski, S. Kot, jw. poz. 7.

10. Cantica sacra. Kr. 1525 druk. F. Ungler.

11. De afflictione ecclesiae, commentarius in psalmum XXI. [B.m.r.]. Wyd. nast. Kr. 1527 druk. H. Wietor.

12. Threnodia Valachiae. Kr. 1531 druk. H. Wietor.

13. In vulgatum nuper quamdam Asianam diaetam Diogenis Dalmatae dialogus. [B.m.] 1536. Wyd. z rkpsu K. Morawski, zob. poz. 14.

Przekł. pol. ogł. M. Malinowski we wstępie do: S. Łaskiego prace naukowe i dyplomatyczne. Wil. 1864.

Wydania zbiorowe

14. Carmina. Wyd. K. Morawski. Kr. 1888 *Corpus Antiquissimorum Poetarum Poloniae Latinorum* t. 3.

15. Poezje. Przekł. E. Jędrkiewicz. Oprac. A. Jelicz. Wwa 1962.

Przekł. poszczególnych wierszy przedr. m.in.: *Antologia poezji pol.-łac. 1470-1534*. Wwa 1956;

wyd. 2 Szczecin 1985; *Hist. w poezji pol.* Wwa 1965; *Z głębokości... Antologia pol. modlitwy poetyckiej*. Wwa 1966; toż wyd. 2 zmien. Wwa 1974; *Drugi album poezji miłosnej*. Wwa 1971; *Krzak gorejący. Antologia pol. poezji religijnej*. Londyn 1973; *Poeci pol. od średniowiecza do baroku*. Wwa 1977; *Antologia poezji łac. w Polsce. Renesans*. Pozn. 1996.

Prace edytorskie

16. Philippi Callimachi Experientis ad Innocentium octavum pontificem maximum, Ienua ortum, de bello inferendo Turcis oratio. Kr. 1524 druk. J. Haller. (Tu również wiersze A.K.).

Korespondencja

17. Listy i pisma urzędowe z 1524-1534 oraz większość utworów - wyd. *Acta Tomiciana* t. 1 (1852) - 17 (1966) passim.

OPRACOWANIA

NK 2 (1964), LP

W. POCIECHA: Królowa Bona (1494-1557). Czasy i ludzie Odrodzenia. T. 1-4. Pozn. 1946-1958. — C. BACK-VIS: Un poète latin de la Pologne humaniste A.K. — Andreas Cricius (1482-1537). *Latomus. Revue d'Études Latines* (Bruxelle) 1947 t. 1; toż po pol.: Łaciński poeta Polski humanistycznej - A.K. W: Szczyt o kulturze staropolskiej. Wwa 1975. — B. KRZAN: A.K., liturgista polski XVI w. *Ruch Biblijny i Liturgiczny* 1948 nr 4. — I.N. GOLENIŃCZEW-KUTUZOW: Italjańskie Wozdżozdżenie i sławjańskie literatury XV-XVI w. Moskwa 1963; toż tłum. pol. Wwa 1970. — R. GANSINIEC: A.K. *Filomata* 1964 nr 179. — K. STAWECKA: Religijna poezja łacińska XVI w. w Polsce. Lubl. 1964. — J. NOWAK-DEUŻEWSKI: Okolicznościowa poezja polityczna w Polsce. Czasy Zyguntowskie. Wwa 1966. — K. STAWECKA: Elementy liryczne i epiczne w polsko-łacińskim epitalamium. *Rocz. Hum.* 14 (1966) nr 3. — *Pol. służba dyplomatyczna XVI-XVIII w.* Wwa 1966. — S. ZABŁOCKI: Polsko-łacińskie epicedium renesansowe na tle europejskim. Wr. 1968. — TENZE: *Pol. słownik biogr.* 15 (1970). — R. NIR: Nieznane źródło do biografii A.K. *Przegl. Hist.* 1971 z. 2. — Janusz PELC: Obraz - słowo - znak. Wr. 1973. — *Hist. nauki pol.* 6 (1974). — H. DZIECHCIŃSKA: W krzywym zwierciadle. Wr. 1976. — S. ZABŁOCKI: Od pre-renesansu do oświecenia. Wwa 1976. — J. STARNAWSKI: Pisarze ziemi przemyskiej w dawnej Polsce i wkład ich w rozwój literatury polskiej. *Rocz. Przemyskiej* 17/18 (1977) s. 57-77. — R. NIR: Próba nawrócenia Melanchtona przez biskupa A.K. *Studia Płockie* 8 (1980) s. 169-177. — J. WIEŚNIEWSKI: Z kórnickiego kodeksu Corpus Cricianum. *Pam. Bibl. Körn.* 15 (1980). — R. NIR: Stanowisko biskupa A.K. wobec luteranizmu. *Studia Płockie* 9 (1981) s. 73-85. — A. BUDZISZ: Funkcje antytezy w epigramie religijnym w 1 poł. XVI w. *Rocz. Hum.* 30 (1982) nr 3. — J.M. HALEC, J. JUSKO, D. STĘPCZAK: A.K. (1482-1537). Bibliografia (wybór). Leszno 1982. — K. STAWECKA: La poésie néo-latine en Pologne des XVIe et XVIIe siècles et sa lutte

pour la paix en Europe. *Common Christian Roots of the European Nations* (Florence) 1982 s. 787-793. — H.E. WY-CZAWSKI. *Słownik pol. teologów katol.* 2 (1982). — M. ROŻEK: J.M. Padovano – twórca nagrobka prymasa A.K. w Gnieźnie. *Biul. Hist. Sztuki* 1983 nr 1. — J. STARNAWSKI: Kodeks Stanisława Kilowskiego. *Listy Bibliofilskie* 1983 nr 3. — A. BUDZISZ: Z badań nad retorycznymi zasadami kompozycji epigramatów K. i Janickiego. *Rocz. Hum.* 32 (1984) nr 1. — Janusz PELC: Europejskość i polskość literatury naszego renesansu. Wwa 1984. — J. STARNAWSKI: O korespondencji A.K. na tle wydań poezji i listów poetów polsko-lacińskich XVI w. *Filomata* 1986 nr 375. — A. BUDZISZ: Epigramat laciński w Polsce w pierwszej połowie XVI w. Lubl. 1988. — A. CZYŻ: Prymas Polski A.K. i jego poezja pornograficzna. *Poezja* 1988 nr 8. — TENŻE: Opowieści niemoralne: brulion o K. Ogród 1988 nr 1. — A. NOWICKA-JEŻOWA: Homo viator – mundus – mors. Wwa 1988. — A. WINIARCZYK: Gatunki literackie w poezji dworskiej A.K. *Rocz. Hum.* 37/38 (1989/1990) nr 3. — Janusz PELC: Cenzura i autocenzura w literaturze polskiej doby renesansu i baroku. *Studia Polon.* 18/19 (1990/1991). — J.S. GRUCHAŁA: Zmarnowany talent – A.K. *Pisarze staropol. Sylwetki* T. I. Wwa 1991. — J. DYŁ: Traktaty duszpastersko-liturgiczne i spowiednicze oraz książki dotyczące formacji kapłanów i zakonników wydrukowane w Polsce do połowy XVI w. *Rocz. Teolog.* 38/39 (1991/1992) nr 4. — J. STARNAWSKI: O dwu zespołach korespondencji A.K. W: *Odrodzenie – czasy – ludzie – książki*. Łódź 1992. — M. CYTOWSKA: Obraz Polski w poezji lacińskiej XVI w. *Odrodzenie i Ref. w Polsce* 37 (1993) s. 59-68. — J. STARNAWSKI: Koneksje G. Sabinusa (1508-1560) z Polską i Polakami. *Miscellanea Łódzkie* 1994 nr 1. — M. BROŻEK: Epitalamia Zygmunto-wskie. *Lac. poezja w dawnej Polsce*. Wwa 1995. — TENŻE: Ambicje improwizatorskie poetów polsko-lacińskich XVI w. *Tamże*. — J. STARNAWSKI: Criciana nova. *Rocz. Przemyski* 31 (1995) nr 3. — P. BUCHWALD-PELCOWA: Autorzy polscy w indeksach ksiąg zakazanych. *Przegl. Hum.* 1996 nr 1. — TAŻ: Cenzura w dawnej Polsce. Wwa 1997. — E. BUSZEWICZ: Cracovia in litteris. Obraz Krakowa w piśmiennictwie doby Odrodzenia. Kr. 1998.

I.T.

KRZYMUSKA Maria 1850-1901

Urodzona w 1850; córka Julii i Ignacego Orzechowskich, ziemian z Kielecczyny. Kształciła się w Instytucie Maryjskim w Warszawie, potem na pensji Paszkiewiczowej. Wyszła za mąż za Stanisława Krzymuskiego i zamieszkała w jego majątku, Budziszawie Kościelnym na Kujawach. Bywała często w Warszawie i Krakowie, gdzie poznała m.in. Stanisława Wyspiańskiego. Od 1896 współpracowała z *Biblioteką Warszawską*, od 1898 z *Ateneum*, od 1899 z *Tygodnikiem Ilustrowanym*. Umieszczała w tych pismach prace krytycznoliterackie na temat twórczości m.in. S. Wyspiańskiego, Stanisława Przybyszewskiego, Władysława Reymonta. Używała pseudonimu Marcin Oksza. Około 1899 przebywała w Paryżu. Córkami jej były pisarki Julia Kisiełewska i Maria Krzymuska-Iwanowska. Zmarła 12 grudnia 1901 w Warszawie.

T W Ó R C Z O Ś Ć

I. Studia literackie. Wwa 1903.

Tu wstęp. podp.: Dzieci.

O P R A C O W A N I A

NK 14 (1973); LP

S. BRZOZOWSKI: Cicha książka. *Głos* 1903 nr 36; przedr. w: *Wczesne prace krytyczne*. Wwa 1988. — S. WYSPIAŃSKI. *Lit. i Sztuka* dod. *Nowej Gaz.* 1907 nr 21 [list dot. rec. „Legendy”]; przedr. w: *Dzieła zebrane*. T. 1. Kr. 1964 s. 358-359. — R. TABORSKI. *Pol. słownik biogr.* 15 (1970).

W.A.-Sz.

KRZYMUSKA-IWANOWSKA Maria 1878-1923

Urodzona w 1878 w Budziszawie Kościelnym na Kujawach w rodzinie ziemiańskiej; córka Stanisława Krzymuskiego i Marii z Orzechowskich, pisarki. W 1895-98 kształciła się w szkole klasztornej w Beaugency koło Orleanu, we Francji. W 1898 zamieszkała w Krakowie i znalazła się w gronie wielbicieli Stanisława Przybyszewskiego. W roku następnym debiutowała, ogłaszając nowele w *Życiu* oraz w *Krytyce*, z którą współpracowała do 1902. Używała pseudonimów Teresita oraz Maria Oksza. W 1904 wyjechała do Francji, gdzie rozwiązanie klasztoru w Beaugency przeszkodziło jej we wstąpieniu do zakonu. Jesienią 1905 przyjechała do Warszawy i brała udział w manifestacjach patriotycznych (opisała je w autobiograficznej powieści „U źródeł”). W 1906 znalazła się ponownie w Paryżu, nawiązała tu kontakty ze środowiskiem artystycznym. Następnie wyjechała do Anglii, pracowała tam jako nauczycielka języka francuskiego. W związku z projektem założenia w Polsce nowoczesnej szkoły dla dziewcząt badała nowe kierunki w szkolnictwie angielskim. Towarzystwo Julii Marchockiej w podróży do Włoch i do Paryża. W 1907 poślubiła Feliksa Iwanowskiego, dziennikarza, i wyjechała z nim do Stanów Zjednoczonych. Pracowała tam w redakcji *Dziennika Związkowego* i *Zgody*, organów Związku Narodowego Polskiego w Chicago. W 1911 wróciła do Europy. W czasie I wojny światowej mieszkała w Warszawie, biorąc udział w działalności konspiracyjnej. W 1920-21 uczestniczyła w akcji plebiscytowej na Śląsku. Od około 1922 chora na gruźlicę, zamieszkała u siostry, pisarki Julii Kisiełowskiej, w Płocku. Tam zmarła 6 maja 1923.

TWÓRCZOŚĆ

1. Stygmat. [Nowele]. Wwa 1906. Wyd. 2 Wwa 1909.
2. U źródeł. Powieść. Wwa 1914.
3. In memoriam. [Opowiadanie]. Wwa 1917 odb. z *Bluszczu*.

OPRACOWANIA

NK 14 (1973); LP

S. HELSZTYŃSKI: Theresita, imienniczka św. Teresy z Avila. W: *Meteory Młodej Polski*. Kr. 1969. — R. TABORSKI. *Pol. słownik biogr.* 15 (1970). — A. BARANOWSKA: Kraj modernistycznego cierpienia. Wwa 1981.

W.A.-Sz.

KRZYWICKI Teodozjusz

1824–1849

Urodzony 3 kwietnia 1824 we wsi Chechły w Sandomierskiem; syn Feliksa, byłego oficera wojsk polskich, i Marii z Roszkiewiczów. Początkowe nauki pobierał wspólnie z Felicianem Faleńskim w domu pod kierunkiem Karola Balińskiego, następnie uczęszczał do gimnazjum na Lesznie w Warszawie wraz z Cyprianem i Ludwikiem Norwidami, Romanem Zmorskim, Włodzimierzem Wolskim. Ukończywszy gimnazjum zamieszkał w Warszawie i pozostawał w kontaktach z tutejszym środowiskiem literackim, m.in. był uczestnikiem zebrań u Pauliny Wilkońskiej. Przepuszczalnym debiutem K. był utwór pt. „Dumanie przy fajce. Obrazy fantastyczne”, ogłoszony w *Dzwonie Literackim* 1846 t. 4. Współpracował także w 1847–48 z *Przeglądem Naukowym*. Używał pseudonimu: Leliwa. Dwaj starsi bracia K. zostali skazani za działalność spiskową. Chory na gruźlicę, zmarł 30 sierpnia 1849 w Piotrkowie Trybunalskim; pochowany na tamtejszym cmentarzu w grobowcu rodzinnym.

TWÓRCZOŚĆ

1. Kilka prac literackich Teodozjusza Leliwy. Wwa 1847.
2. Opowiadanie Farysa. Pustynia. Wwa 1847 odb. z *Przegl. Nauk*.
3. Dwa obrazy. Wwa 1848.
4. Wiersze: Śpiew matki nad kołyską dziecięcia; Taka dola. Ogł. z teki pośmiertnej M. Dobrzański. *Tydzien* (Piotrków) 1885 nr 10, nr 15.

Wydania zbiorowe

5. Pisma. Wybór i przedmowa: F. Faleński. Wwa 1887.

Tu m.in.: Powieść przeszłości.

Przedr. wierszy: *Zbiór poetów pol.* 3 (1962).

OPRACOWANIA

NK 8 (1969), 9 (1973).

P. WILKOŃSKA: Moje wspomnienia o życiu towarzyskim w Warszawie. Pozn. 1871 i wyd. nast. — M. DOBRZAŃSKI. *Tydzien* (Piotrków) 1887 nr 7. — J.W. GOMULICKI: Literatura spiskująca w Warszawie paskiewiczowskiej (do roku 1848). *Rocz. Warsz.* 7 (1966). — M. STOLZMAN. *Pol. słownik biogr.* 15 (1970). — J.W. GOMULICKI. *Rocz. Lit.* 1970 (wyd. 1972) s. 346–347. — S. FRYCIE: Nieobecni w zbiorowej pamięci. Piotrków Trybunalski 1993.

W.A.-Sz.

KRZYWOSZEWSKI Stefan

1866–1950

Urodzony 11 czerwca 1866 w Snochowicach pod Kielcami, w rodzinie ziemiańskiej; syn Władysława i Stefanii z Homickich. Uczęszczał do prywatnej szkoły Pankiewicza i Gimnazjum Realnego (1878–81) w Warszawie, a następnie do Szkoły Handlowej im. Kronenberga. W 1883–85 kontynuował studia za granicą w Wyższym Instytucie Handlowym w Antwerpii. Debiutował w 1885 w *Słowie* korespondencjami z Międzynarodowej Wystawy Powszechnej w tym mieście. Po ukończeniu studiów odbył praktykę handlową w Gdańsku, następnie przez kilka lat pracował w bankowości w Warszawie, administrował fabryką, założył spółkę handlową. W 1897 poślubił Izabelę Baroffio Bruni. Jako korespondent zagraniczny *Kraju* przebywał w Paryżu (1897–1900), gdzie poznał ówczesny teatr francuski, co miało wpływ na jego twórczość dramatopisarską — pozostawał pod wpływem francuskiej komedii mieszczańskiej. W następnych latach mieszkał w Berlinie (1901–02) i Wiedniu (1903–05). Od 1899 nadsyłał korespondencje do *Kuriera Warszawskiego* i *Czasu*. W 1902 zadebiutował jako dramaturg w warszawskim teatrze Rozmaitości jednoaktową sztuką „Piękna ogrodniczka”. W 1906 powrócił na stałe do Warszawy. Założył tygodnik *Świat* i do 1934 był jego naczelnym redaktorem. W 1913–15 redagował także *Tygodnik Mód i Powieści*; w 1914 — *Przyjaciela Dzieci*; w 1915–20 — *Kurier Polski*. Obok publicystyki uprawiał twórczość dramatopisarską. Przed I wojną światową i w okresie międzywojennym był cenionym dostarczycielem repertuaru rozrywkowego. Jego komedie odznaczają się dużymi walorami teatralnymi; stanowiły trwałą pozycję w repertuarze ówczesnych teatrów polskich. W 1917 został powołany wraz z Janem Lorentowiczem i Antonim Gintowtem do Komisji Teatralnej dla opracowania statutu i projektu organizacji teatrów warszawskich. Po wojnie brał żywy udział w organizowaniu życia kul-

turalnego kraju. W 1919 został prezesem Związku Autorów Dramatycznych Polskich i kilkakrotnie brał udział w międzynarodowych kongresach związku. W 1931 objął funkcję dyrektora warszawskich Teatrów Miejskich. Zrezygnował z niej po niespełna trzech sezonach z powodu konfliktu ze środowiskiem aktorskim oraz nie mogąc opanować kryzysowej sytuacji teatrów pozbawionych dotacji. Okres II wojny światowej spędził w Warszawie. Pod koniec życia spisywał wspomnienia. Zmarł 1 kwietnia 1950 w Milanówku pod Warszawą; pochowany na Cmentarzu Powązkowskim.

T W Ó R C Z O Ś Ć

1. W walce życiowej. Nowele. Wwa 1898.
2. Zmierzech. Powieść współczesna. *Kraj* 1899 nr 31–52. Wyd. osob. Petersb. 1901.
3. Pani Jula. Powieść. Z przedmową A. Września [A. Langeo]. Wwa 1901. Wyd. 2 Wwa 1908. Przekł.: czes. 1906, ros. 1915.
4. Piękna ogrodniczka. Fragment sceniczny w 1 odsłonie. Wyst. Wwa, Lw., Kr., Pozn. 1902. Wyd. w poz. 5. Wyd. osob. Wwa 1911 (wraz z poz. 10).
5. Rusalka. Zbiór nowel. Kr. 1905 [1904]. Wyd. nast. Wwa 1925. Przekł. czes. 1926.
6. Biały królik. Obraz dramatyczny w 1 a. Wyst. Wwa 1905. Wyd. Petersb. 1905. Wyd. nast. Wwa 1907 (wraz z poz. 7).
7. Edukacja Bronki. Komedja w 3 a. Wyst. Wwa 1906. Wyd. Wwa 1907 (wraz z poz. 6). Przedr. w poz. 23. Przekł.: czes., niem., ros.
8. Przywódca. Dramat w 3 a. Wyst. Wwa 1908. Wyd. Wwa 1909. Przekł. czes.
9. Aktorki. Komedja w 4 a. Wyst. Lw. 1909. Wyd. Wwa 1909. Przedr. w poz. 23. Przekł.: czes., ros. 1912.
10. Rusalka. Komedja w 4 a. Wyst. Wwa, Kr. 1910. Wyd. Wwa 1911 (wraz z poz. 4). Przedr. w poz. 23 (tu druga red. w 3 a.).
11. Diabeł i karczmarka. Komedja fantastyczna w 3 a. Wyst. Wwa, Kr., Pozn. 1912. Wyd. Wwa 1913. Przekł.: czes. 1913, totew.
12. Rozstaje. Sztuka w 3 a. Wyst. Wwa, Wil. 1914. Wyd. Wwa 1914. Przekł. ros.
13. Zmartwienie pana Hamelbeina. Komedja w 3 a. Wyst. Wwa 1916. Wyd. Wwa 1917. Przedr. w poz. 23 (tu druga red.).
14. Organizacja teatrów m.st. Warszawy. Projekt przygotowany na żądanie zarządu miasta. Wwa 1917.

Współautorzy: A. Gintowt, J. Lorentowicz.

15. Głuszec. Komedja w 3 a. Wyst. Wwa, Kr., Łódź, Lw. 1918. Wyd. w poz. 23. Przekł. czes. 1922.
16. Kolombina. Komedja w 3 a. Wyst. Wwa, Kr. 1920. Wyd. w poz. 23. Przekł. czes.
17. Szał. Sztuka w 4 a. Wyst. Wwa, Kr. 1921. Wyd. Wwa 1921.
18. Z przeżyć i wrażeń myśliwskich. [Zbiór opowiadań]. Wwa 1927.
19. Walka. Dramat w 7 odsłonach. (Pierwsze dni grudniowe 1830 r.). Wyst. Wwa 1928. Przedr. w poz. 23.
20. Panienka z dancingu. Komedja w 3 a. Wyst. Wwa, Wil., Pozn. 1929. Wyd. Wwa 1929. Przedr. w poz. 23.
21. Noc sylwestrowa. Komedja karnawałowa w 3 a. Wyd. Wwa 1931[1930]. Wyst. Wwa, Wil., Pozn. 1931. Przedr. w poz. 23.
22. Długie życie. Wspomnienia. T. 1–2. Wwa 1947.

Wydania zbiorowe

23. Teatr. [T. 1–3]. Wwa 1928–1932 [1931].

OPRACOWANIA

NK 14 (1973); LP

R. GÓRSKI. *Obraz lit. pol. S. 5 t. 2* (1967). — M. SPRUSIŃSKI. *Pol. słownik biogr.* 15 (1970). — *Słownik biogr. teatru pol.* Wwa 1973. — M. RAWIŃSKI: *Dramaturgia polska 1918–1939*. Wwa 1993 [tu w rozdz.: *Propozycje realizmu m.in. o S.K.*]. — E. KOREPTA: *Dramaty S.K. w opinii T. Żeleńskiego (Boya)*. *Zesz. Nauk. Uniu. Opol. Filol. Pol.* 1995 z. 35.

A.P.

KRZYŻANOWSKA Natalia
1858 – 1922

Urodzona w 1858 (?) w ziemiańskiej rodzinie, osiadłej w powiecie kaliskim. Początkowo nauki pobierała w domu, następnie kształciła się we Lwowie. Pracę literacką rozpoczęła na łamach *Wędrowca* (1877), najpierw jako publicystka, później powieściopisarka. Przez długie lata ukrywała swe autorstwo pod pseudonimem Anatol Krzyżanowski; podpisywała się również kryptonimami utworzonymi od tej formy imienia i nazwiska. Utwory własne, recenzje i krytyki literackie, a także przekłady z angielskiego zamieszczała w czasopiśmie warszawskich (*Gazeta Polska* 1882–85, *Tygodnik Mód i Powieści* 1882–98, *Bluszcz* 1886–98, *Kurier Warszawski* 1890–1912), i lwowskich (*Eccho Muzyczne, Teatralne i Artystyczne*

1887–95, *Gazeta Lwowska* 1897–1913), krakowskich (*Nowa Reforma* 1889–1918) i poznańskich (*Dziennik Poznański* 1889–1919). W 1898 wyszła za mąż za Jana Korwin-Szymanowskiego. W 1902 zamieszkała w Warszawie. Po dwuletniej ciężkiej chorobie zmarła w październiku 1922 w Pruszkowie pod Warszawą.

T W Ó R C Z O Ś Ć

1. Dwa prądy. Powieść na tle współczesnym, zaszczytnie odznaczona na konkursie „Kuriera Warszawskiego”. Wwa 1890. Wyd. 2 Wwa 1914.

2. Mimoza. Powieść współczesna. Wwa 1894.

3. Za cudze winy. Powieść współczesna. Wwa 1895. Wyd. 2 Kijów 1912.

4. Pasierby. Powieść na tle współczesnym. T. 1–2. Ze wstępem H. Sienkiewicza. Wwa 1896–1897. Wyd. nast. Kr. 1907. Przedr. poz. 20. Przekł. ang., franc., niem.

5. W więzach. Zbiór nowel. Wwa 1897. Wyd. nast. Kr. [1900].

6. Przełom i inne nowele. Kr. 1898.

7. Na strażnicy. Powieść na tle współczesnym. T. 1–2. Kr. 1901. Wyd. nast. Wil. 1916 [1915].

8. Ognia. Powieść współczesna. Wwa 1904.

9. Odrodzenie. Powieść współczesna. Wil. 1907.

10. U progu nowego życia. Powieść współczesna. Wwa 1908.

11. Wobec sumienia. Zbiór nowel. Wwa 1908.

12. W godzinie próby. Z dni trwogi i zamętu. Wwa 1910.

13. Za winy niepopelnione. Nowele. Wwa 1911 [1910]. Wyd. nast. Pozn. [1923].

14. Galatea. Powieść współczesna. Kijów 1911.

15. Psyche. Powieść współczesna. Wwa 1911. Przedr. poz. 20.

16. Promień Boży. Powieść współczesna. Kijów 1914.

17. Satysfakcja honorowa. [Opowiadania]. Pozn. 1918.

P r z e k ł a d y

18. R. Buchanan: W chwilę po śmierci, wędrówka w kraje nieznanne. Wwa 1892.

19. R. Kipling: Zwodne światło. Powieść. Wwa 1894 [1893]. Wyd. nast. Wwa 1911.

W y d a n i a z b i o r o w e

20. Wybór pism. T. 1–2. Lw. 1925.

OPRACOWANIA

NK 14 (1973); LE

KRZYŻANOWSKI Adrian 1788–1852

Urodzony 7 września 1788 w majątku rodzinnym Dębowo koło Augustowa; syn Ignacego, kapitana wojsk koronnych, i Bogumily z Przyłuskich. Kształcił się w szkołach pijarskich w Łomży, po ich ukończeniu w 1805 wstąpił do pijarów w Warszawie. W 1806–09 uczył w klasach niższych kolegium pijarskiego na Żoliborzu. W 1809 wystąpił z zakonu (przed złożeniem ślubów) i został profesorem matematyki w gimnazjum w Rydzynie (1809/10). Następnie zarządził biblioteką szkoły departamentowej w Lublinie i współpracował z Izłą Edukacji Publicznej. Na jesieni 1814 objął posadę profesora matematyki i kierownika biblioteki w szkole departamentowej w Płocku; w 1815 debiutował w druku „Mową na zaczęcie szkół ... Z odezwą do obywatelstwa”. W 1817–19 jako stypendysta Komisji Rządzącej studiował w Paryżu nauki matematyczne i fizyczne, zdobywając równocześnie wszechstronne wykształcenie w dziedzinie literatury i sztuki. Po powrocie objął obowiązki profesora szkoły wojewódzkiej w Kielcach. W 1821 przedłożył wydziałowi matematycznemu Uniwersytetu Warszawskiego rozprawę „De construendis cameris ellipsoidicis ope projectionis graphicae” i 10 sierpnia uzyskał tytuł doktora filozofii. W tym samym roku otrzymał nominację na profesora Liceum Warszawskiego, a w 1822 — na profesora mechaniki analitycznej i algebry wyższej Uniwersytetu Warszawskiego (od 1823 z tytułem profesora stałego). Wykładał też rachunek różniczkowy i całkowity, geometrię analityczną oraz (od 1827) matematykę elementarną. W 1821–23 swoje artykuły i rozprawy ogłaszał w *Gazecie Literackiej* (1821–22), w *Pamiętniku Warszawskim* (1822) i *Pszczółce Polskiej* (1823). W 1826 ożenił się z Cecylią Kamocką. W 1827 został powołany na członka Warszawskiego Towarzystwa Przyjaciół Nauk, jako członek korespondent współpracował również z Towarzystwem Płockim. Po zamknięciu w 1832 Uniwersytetu Warszawskiego zarabiał na utrzymanie lekcjami prywatnymi (do jego uczniów należał Edward Dembowski) i tłumaczeniami. W 1842 uzyskał emeryturę i poświęcił się wyłącznie badaniom historycznym i pracom popularyzatorskim (historycznym i astronomicznym). Artykuły, rozprawy i różnego rodzaju kalendarze ogłaszał w *Kalendarzach Niezabitowskiego* (1838–46) i *Strąbskiego* (1850) oraz w *Bibliotece Warszawskiej* (1841), *Albumie Warszawskim* (1845) *Orędowniku Naukowym* (1845). Zmarł 21 sierpnia 1852 w Warszawie podczas epidemii cholery; pochowany na Cmentarzu Powązkowskim.

I.T.

TWÓRCZOŚĆ

1. Rozprawa nad zadaniem: z czyjej bardziej winy, czy królów, czy narodu, Polska upadła? Napisane z okoliczności z nauk popisu uczniów Szkoły Wojewódzkiej Krakowskiej w Kielcach. Kielce 1821. Wyd. nast. w poz. 6.

2. O życiu uczonym Stanisława Solskiego. Rozprawa napisana i na posiedzeniu publicznym Królewsko-Warszawskiego Uniwersytetu d. 31 lipca 1822 r. czytana. Wwa 1822.

3. O zabytkach mowy słowiańskiej pozostałych w nazwiskach rodzin i miejsc krajów tych, które kiedyś były ojczyzną Słowian. *Pam. Warsz.* 1823 t. 3 i odb. Wwa 1823.

4. Kopernik w Walhalli. Wwa 1843; toż: Lw. 1843 (odb. z *Gaz. Lw.*). Wyd. nast.: oprac. I. Polkowski w: *Kopernicana*. T. 2. Gniezno 1873. Z koresp. K.

5. Mikołaja Kopernika, założyciela dzisiejszej astronomii, w 300 lat od jego skonu i objawienia jego układu spomnienie jubileuszowe. Wwa 1844. Wyd. nast. w poz. 6.

6. Dawna Polska ze stanowiska jej udziału w dziejach postępującej ludzkości, skreślona w jubileuszowym Mikołaja Kopernika roku 1843. Wwa 1844. Wyd. 2 i wstęp oprac. H. Skimborowicz. Cz. 1–2. Wwa 1857.

7. Obraz życia św. Teofila Wolickiego, arcybiskupa gnieźnieńskiego i poznańskiego. Wwa 1850.

Nadto wyd. kilka prac matem.

Przekłady

8. A. Bronikowski: Powieści historyczne. Oddz. I: Kazimierz Wielki i Esterka. Powieść historyczna z XIV wieku, z niemieckiego na język ojczysty przełożona. T. 1–2. Wwa 1928. Wyd. 2 Lw. 1879.

9. A. Bronikowski: Powieści historyczne. Oddz. II: Jana Kazimierza więzienie we Francji. Powieść historyczna z XVII wieku, z niemieckiego na język ojczysty przełożona. T. 1–2. Wwa 1828. Wyd. 2 Wwa 1904.

OPRACOWANIA

NK 5 (1967), 6/2 (1972).

H. SKIMBOROWICZ: Feliks Bentkowski i A.K. *Gaz. Warsz.* nr 227–237. — K.W. WÓJCICKI: Cmentarz Powązkowski pod Warszawą. T. 2. Wwa 1855 i wyd. 2 fotooffs. Wwa 1979. — TENŻE. *Enc. pousz. Orgel.* 16 (1864). — W. GROCHOWSKI: A.K. *Tyg. Ilustr.* 1865 nr 283. — P. CHMIEŁOWSKI: Pierwszy uczeń Comte'a w Polsce. *Niwa* 1875 t. 7. — S. DICKSTEIN. *Enc. uych.* 6 (1903). — A. KRAUSHAR: Towarzystwo Warszawskie Przyjaciół Nauk. T. 5–6. Kr. 1905 [z koresp.]. — W. ROLBIECKI: Towarzystwo Naukowe przy Szkole Wojewódzkiej Płockiej 1820–1830. Wr. 1969. — J. DIANNI. *Pol. słownik biogr.* 15 (1970). — Z. MIKULSKI: A.K. i jego zapomniany opis nowego ujścia Wisły z 1840 r. *Przełł. Geofizyczny* 1989 z. 4.

E.A.

KSIĘGA HENRYKOWSKA

XIII–XIV w.

Właściwa nazwa: Liber foundationis claustris Sanctae Mariae Virginis in Heinrichow.

Opis dziejów założenia oraz nadań klasztoru Cystersów w Henrykowie nad Olawą na Śląsku, którego fundatorem 1227 był rycerz Mikołaj z Krakowskiego, naczelnny notariusz księcia Henryka Brodatego. Powstała w celu udokumentowania praw uposażenia klasztoru, niepewnych po klęsce legnickiej (1241). Składa się z dwóch ksiąg i dodatku stanowiącego najstarszy katalog biskupów wrocławskich. Księga pierwsza obejmuje okres do 1259 (w szczególności do 1268); powstała w 1269–73. Księga druga dotyczy lat następujących po grudzień 1310. Część pierwszą i prawdopodobnie katalog napisał opat (1259–69) Piotr. Urodzony w początkach XIII w., zapewne syn kolonistów niemieckich ze Śląska, uczył się przypuszczalnie w szkole katedry wrocławskiej, po czym wstąpił do zakonu, w którym pełnił rozmaite funkcje klasztorne i diecezjalne. Zmarł między 1274 a kwietniem 1276, nie ukończywszy swej pracy. Księgę drugą napisał po 1310 bezimienny cysters z Henrykowa. Źródłem dzieła były informacje biskupów wrocławskich: Pawła (zm. 1232) i Wawrzyńca (zm. 1242), notariusza Konrada oraz osiadłego przy klasztorze kaleki Kwiecika, niegdyś nadwornego wesółka księcia Henryka Brodatego. Relacja o prostym i naturalnym stylu stanowi cenny obraz całego ówczesnego społeczeństwa śląskiego, m.in. wrastania przybyszów niemieckich w tamtejsze otoczenie, o czym świadczą również przejawy znajomości polszczyzny jak etymologie onomastyczne, wśród nich osobna opowieść z najstarszym prozaicznym zdaniem polskim: „day ut ia pobrusa a ti poziwai” („daj, niech ja pomieję na żarnach, a ty odpoczywaj [lub] pożywiasz się”).

WYDANIA

Liber foundationis claustris S. Mariae Virginis in Heinrichow oder Gründungsbuch des Klosters Heinrichau. Aus der Handschrift herausgegeben, erläutert und durch Urkunden ergänzt. Wyd. G.H. Stenzel. Berlin 1854; Księga henrykowska. Z tekstu łac. tłum. i wstępem poprzedził R. Grodecki. W aneksie tekst łac. Księgi. Pozn. 1949 *Bibl. Tekstów Hist.* t. 2; toż wyd. popr. Wr. 1991 (z facsimile rkpsu); wyd. popularne Wr. 1990. Reprodukacja fragm. (k. 24) ze zdaniem pol.: ed. bibliofilski. Wr. 1985; przedr. Wr. 1986 (z transkrypcją łac. i przekł. pol.). Wyd. fragm.: W. Taszycki: Najdawniejsze zabytki języka polskiego. Wyd. 5 [...]. Wr. 1975 *BN I*, 104; W. Wydra, W.R. Rzepka: Chrestomatia staropolska. Teksty do roku 1543. Wr. 1984 i wyd. nast.

Przekł. niem. P. Bretschneider pt. Das Gründungsbuch des Klosters Heinrichau. Aus dem Lateinischen übertragen und mit Einführung und Erläuterung versehen. Wr. 1927. Rkps Arch. Archidiecezjalne we Wr. sygn. V.7.

O P R A C O W A N I A

NK 1 (1963).

S. ROSPOND: Dzieje polszczyzny śląskiej. Kat. 1959. — W. OGRODZIŃSKI: Dzieje piśmiennictwa śląskiego. Kat. 1965. — J. FALENCIAK: Studia nad prawem rzymsko-kanonicznym w Księdze henrykowskiej. Wr. 1966. — E. OSTROWSKA: Najstarsze polskie zdania prozaiczne. *Jęz. Pol.* 48 (1968). — S. URBAŃCZYK: O najstarszych polskich zdaniach. *Tamże*. — Z. ZIELONKA: Księga henrykowska. Wwa 1979. — M. KACZMAREK: Piotr (zm. 1271), cysters. *Pol. słownik biogr.* 26 (1981). — J. MATUSZEWSKI: Najstarsze polskie zdanie prozaiczne. Zdanie henrykowskie i jego do historyczne. Wr. 1981. — A. BAŃKOWSKI: O zdaniu staropolskim z roku 1270 na nowo. *Zesz. Nauk. UG. Wydz. Hum. Filol. Pol. Prace Językozn.* 8 (1982). — *Wokół księgi henrykowskiej. Szlak cystersów w Polsce*. Wr. 1995.

T.W.

KUBISZ Jan
1848–1929

Urodzony 24 stycznia 1848 w Końskiej na Śląsku Cieszyńskim, w rodzinie chłopskiej; syn Pawła i Marii Kotasów. Ukończywszy miejscową szkołę ludową, uczęszczał w 1860–65 do gimnazjum ewangelickiego w Cieszynie; tam po rocznej przerwie w 1866–68 kształcił się w Seminarium Nauczycielskim. W 1869 debiutował ogłaszając pod kryptonimem J.K. wiersze okolicznościowe w *Guwiazdce Cieszyńskiej*, z którą współpracował potem przez wiele lat. W tymże roku rozpoczął trwającą do 1910 pracę nauczycielską w Gnojniku. Uczestniczył w działalności organizacji polskich na Śląsku. Należał do Towarzystwa Nauczycieli Ewangelickich, pracował w Czytelni Ludowej w Cieszynie i w utworzonym przy niej teatrze amatorskim. W 1884 był współinicjatorem Towarzystwa Ewangelickiej Oświaty Ludowej, w latach następnych działał w Kółku Pedagogicznym. Wiersze, artykuły i korespondencje ogłaszał w licznych czasopiśmiech, współpracował z *Przyjacielem Ludu* 1885–1909 (ogłaszał tu m.in. przekłady pieśni Karola Geroka), od 1892 był redaktorem *Miesięcznika Pedagogicznego*, w 1907–08 pisywał do *Zarania Śląskiego*. W 1910 przeszedł na emeryturę. Od 1919 spisywał swoje wspomnienia i drukował je w *Posle Ewangelickim*. Zmarł 26 marca 1929 w Gnojniku.

T W Ó R C Z O Ś Ć

1. Niezapominajka. Kilka wierszy dla szląskiej młodzieży. Cieszyn 1882. Przedr. w poz. 2, 3, 5. Podp.: Szlązak.

Tu m.in. wiersz: Do Olzy!

2. Śpiewy starego Jakuba. Cieszyn 1889. Przedr. w poz. 3.

3. Z niwy śląskiej. Wiersze. Wstęp: K. Wróblewski. Lw. 1902.

4. Pamiętnik starego nauczyciela. Garść wspomnień z życia śląskiego w okresie budzącego się ruchu narodowego w b. Księstwie Cieszyńskim. Powst. 1919–1925. Wyd. z przedmową A. Buzka. Cieszyn 1928. Reprint: wyd. J. Pyszko, posłowie M. Gerlich. Bazylea–Wwa 1995.

W y b ó r u t w o r ó w

5. Znad Olzy. [Wiersze]. Wybór i wstęp: L. Miękina. Cieszyn 1982.

O P R A C O W A N I A

NK (1973); LP.

P. MUSIOŁ: J.K. Portret literacki. *Księga o Śląsku*. Cieszyn 1929. — [L. BROŻEK] J. Kurzelowski: Młodzieńcze wiersze J.K. *Zurrot* (Czeski Cieszyn) 1957 nr 4. — Z. HIEROWSKI: Poeta narodowy Śląska Cieszyńskiego. W: Nauczyciel z Lubszy i inne szkice. Kat. 1961 i wyd. nast. — L. BROŻEK: J.K. *Pisarze śląscy XIX i XX w.* Wr. 1963 s. 328–348 [tu: bibliogr.]. — TENZE. *Pol. słownik biogr.* 16 (1971). — A. GLADYSZ: *Pisarze śląscy. Obraz lit. pol.* S. 4 t. 4 (1971). — J. MOSKAL, S. WILCZEK: Album pisarzy śląskich. Opole 1972 i wyd. nast. — L. BROŻEK. *Śląski słownik biogr.* 3 (1981). — A. SMOLKA: Zapomniany pamiętnik J.K. *Annales Silesiae* 21 (1991). — W. PRZECZEK: Zwierzenia nauczyciela [w „Dodatku” do książki:] J.K.: Pamiętnik starego nauczyciela. Wyd. 2. Bazylea–Wwa 1995. — J. ONDRUSZ: Moje spotkanie z „Pamiętnikiem starego nauczyciela”. *Tamże*.

WA.-Sz.

KUBLICKI Stanisław
ok. 1750 – 1809

Urodzony około 1750 w osiadłej na Litwie (pochodzącej z Inflant) rodzinie szlacheckiej herbu Ostoja. Brał udział w konfederacji barskiej. W 1775 wchodził w skład powołanej przez sejm komisji sądowej do spraw Przysieckich (pow. orszański). W 1779 debiutował jako autor komedii. Był wówczas rotmistrzem kawalerii narodowej wojsk litewskich i dworzaninem Czartoryskich, uczestniczącym w życiu literackim ich ośrodka kulturalnego. W sierpniu 1788 został z rekomendacji Adama Kazimierza Czartoryskiego posłem inflanckim na Sejm Czteroletni, na którym zapisał się jako jeden z najbardziej czynnych oratorów i polemistów stronnictwa patriotycznego, szczególnie angażując się w sprawy opodatkowania duchowieństwa, biskupstwa krakowskiego oraz dotyczące kwestii mieszczańskiej (13 października 1789 wszedł w skład deputacji do pomnożenia dochodów miast królewskich). 9 paź-

dzierznika 1789 awansował na majora kawalerii narodowej wojsk koronnych, z przydziałem do brygady Rafała Dzierzka, a 1 marca 1790 — na wicebrygadiera, nadal jednak czynnie uczestniczył w obradach sejmowych. Przypuszcza się, że był jednym z autorów funkcjonującej ówczesnie, anonimowej poezji politycznej. Należał do wolnomularstwa, w loży Świątynia Izis sprawował urząd mówcy, w Wielkim Wschodzie Narodowym — urząd miecznika (1791–93). 2 maja 1791 podpisał „Asekurację” projektu „Ustawy Rządowej”, a po jej uchwaleniu został członkiem Towarzystwa Przyjaciół Konstytucji 3 Maja. W wojnie 1792 uczestniczył jako zastępca brygadiera Dzierzka, 8 sierpnia podał się do dymisji. Już w październiku przystąpił do konfederacji targowickiej i wrócił do służby wojskowej, obejmując pod nieobecność Dzierzka dowództwo stacjonującej w Zwinogrodzie brygady, w maju 1793 wcielonej do armii rosyjskiej i przemianowanej na brygadę braćwawską vel I ukraińską, w której 27 czerwca otrzymał stopień brygadiera. W czasie insurekcji brygada K. (bez jego udziału) przedostała się do Polski i złączyła z oddziałami powstańczymi. Żonaty był z Magdaleną (nazwisko nieznane). Zmarł w 1809.

T W Ó R C Z O Ś Ć

1. Lunatyk. Komedia we 2 a. dla teatru warszawskiego przetłumaczona. Wwa 1779 (anonim). Wyst.: Wwa 1779 (?) Kr. 1782.

Wg A. Pont de Vesle: *Le Somnambule*.

2. Na postrachu wszystko się zakończy. Drama oryginalne we 3 a. Wwa 1780.

3. Ubuły bankrut. Komedia oryginalna w 3 a. Wwa 1780.

4. Bajeczki i zabawki prozą i wierszem. Grodno 1785.

5. Obrona Trembowli, czyli męstwo Chrzanowskiej. Opera we 3 a. [Wwa 1788]. Wyd. 2 Wwa 1789 (z listem dedyk. J.A. Potockiej i wierszem O prawdziwym bohaterstwie do S.Sz. Potockiego).

6. Kalendarzyk nowy damski na rok 1807, zawierający rozmaite poezje, powieści, anegdoty. Wil. 1807. Toż: wyd. (tyt.?) pt. Powieści moralne i anegdoty. Wil. 1807 [zapewne wyd. tyt.].

7. Zabawy wierszem i prozą. T. 1–3. Wil. 1807. Tu m.in.: przekł. z G. Dierżawina i M.W. Lomonosowa.

Ponadto liczne mowy sejmowe oraz kilka projektów ustaw i pism przedr. w *Mater. do dziejów Sejmu Czteroletniego* 2 (1959); 6 (1969).

P r z e k ł a d y

8. Koszuła damska. Prezent dla mojej żony. Powieść wyjęta z rosyjskiego. Wil. 1806.

9. A.F. Kotzebue: Gołąbek. Prezent dla mojej córki. Powieść z niemieckiego na rosyjski, a z rosyjskiego na polski przełożona. Wil. 1807.

O P R A C O W A N I A

NK 5 (1967), 6/2 (1972); LP

K. ESTREICHER. *Enc. pouisz. Orgel*. 16 (1864). — W. KALINKA: *Sejm Czteroletni*. T. 1–2. Kr. 1895–1896. — W. SMOLEŃSKI: *Ostatni rok Sejmu Wielkiego*. Kr. 1897. — Z. WOŁOZYŃSKA: *Wstęp do: Komedia obyczajowa warsz.* T. 1. Wwa 1960. — Z. RASZEWSKI: *Staroświeczyzna i postęp czasu. O teatrze polskim 1765–1865*. Wwa 1963. — B. KRAKOWSKI: *Oratorstwo polityczne na forum Sejmu Czteroletniego*. Gdańsk 1968. — TENZE: *Pol. słownik biogr.* 16 (1971). — T. KOSTKIEWICZOWA: *Klasyzm, sentymentalizm, rokoko*. Wwa 1975; wyd. 2 Wwa 1980. — D. RATAJCZAKOWA: *Komedia Oświeconych, 1752–1795*. Wwa 1993.

E.A.

KUCHARSKI Andrzej Franciszek 1795–1862

Urodzony 30 listopada 1795 w kolonii Barany koło majątku ojcowskiego, Pajęczyn (woj. sieradzkie); syn Pawła i Elżbiety z Papieskich. Kształcił się w szkołach pijarskich, wydziałowych w Piotrkowie i departamentowych w Warszawie na Żoliborku. Po ich ukończeniu pracował jako zastępca profesora w szkołach wojewódzkich w Lublinie (od 1816). 10 października 1817 zapisał się na wydział nauk i sztuk pięknych Uniwersytetu Warszawskiego (UW). W 1820 przerwał studia i przez pewien czas pracował w szkole wojewódzkiej w Płocku (był jednym z członków założycieli Płockiego Towarzystwa Naukowego). Po powrocie na UW kontynuował pracę nauczycielską w szkole ewangelickiej przy ul. Królewskiej. W 1821 ukończył studia ze stopniem magistra i rozpoczął pracę profesora literatury i języków starożytnych oraz literatury polskiej w szkole wojewódzkiej w Kielcach (do 1823), następnie w Kaliszu (1823/24) i Lublinie (1824/25). Równocześnie zajmował się gramatyką polską, czeską i rosyjską, ogłaszając prace z tego zakresu w *Gazecie Literackiej* (1822); prowadził też studia nad językiem serbskim. W końcu 1825 wyjechał jako stypendysta UW (kandydat na profesora dialektów słowiańskich) w podróż naukową do krajów słowiańskich. Zwiedził Śląsk, Czechy, Łużyce, Brandenburgię, Miśnię i Bałkany, bawiąc najdłużej we Wrocławiu i Pradze — gdzie nawiązał osobiste kontakty z „budzicielami” (prowadził później z nimi długoletnią korespondencję), Budziszynie, Zagrzebiu i Dubrowniku. Z podróży przesyłał listy naukowe, następnie publikowane w czasopiśmie: *Časopis Češkeho Musea* (1828–29),

Gazeta Polska (1828–29), *Dziennik Powszechny Krajowy* (1829), *Pamiętnik Warszawski* (1829), *Rozmaitości* (1829), *Kurier Polski* (1830), *Tygodnik Petersburski* (1830). Po powrocie do Warszawy (7 października 1830) był stypendystą UW, lecz przygotowawanej dlań katedry — z powodu powstania, a następnie zamknięcia uczelni — nie objął. Nie powiodły się też starania K. o katedrę na Uniwersytecie Wrocławskim. Od 1833 był profesorem w gimnazjum przy ul. Leszno, następnie w gimnazjum gubernialnym. Współpracował z Władysławem Aleksandrem Maciejewskim nad historią prawodawstwa słowiańskich; rozprawy z historii porównawczej literatur słowiańskich i recenzje ogłaszał w czasopiśmie: *Česká Věla* (1834), *Dziennik Powszechny Krajowy* (1834), *Rozmaitości* (1834), *Piśmiennictwo Krajowe* (1840), *Biblioteka Warszawska* (1850), *Pamiętnik Religijno-Moralny* (1853), *Gazeta Warszawska* (1855). Był zwolennikiem panslawizmu rosyjskiego (w 1835 zabiegał o wydanie w przekładzie polskim broszury Adama Gurowskiego „La Vérité sur la Russie”). Jego poglądy nie jednaly mu przychylności w polskim środowisku kulturalnym. W 1847 przeszedł na emeryturę i poświęcił się porządkowaniu zebranych przez siebie materiałów, ale opracował jedynie (w rękopisie) „Słownik geograficzny miast i wiosek należących niegdyś do Słowian”. Żonaty był z Józefą (secundo voto Wierzbowską), przełożoną renomowanej pensji warszawskiej. Zgromadził bogaty księgozbiór z zakresu slawistyki, który w 1865 zakupiła biblioteka uniwersytetu w Odessie. Zmarł 18 stycznia 1862 w Warszawie; pochowany na Cmentarzu Powązkowskim.

Przekłady

1. S. Zaborowski: Ortografia polska, z łacińskiego na polski język przełożona. Z przydaniem uwag tłumacza tudzież ortografii Seklucjana i spisu bibliograficznego gramatyki i słowników polskich. Wwa 1825.

Prace edytorskie

2. Najdawniejsze pomniki prawodawstwa słowiańskiego. Wwa 1838.
Tyt. w jęz. pol., ros., łac. i niem.

Fragm. koresp. K. ogł. WA. Franczew w: *Pisma k Wiaczesława Gankie*. Wwa 1905; *Ruch Lit.* 1931 nr 6.

OPRACOWANIA

NK 5 (1967), 6/2 (1972).

EM. SOBIESZCZAŃSKI. *Enc. powsz. Orgel*. 16 (1864). — WA. FRANCEW: K historii katedry slawianowiedzenia w Warszawskim ... Uniwersytecie. *Nouvy sbornik statiej po slawianowiedieniju*. Petersb. 1905. — TENZE: Polskoje

slawianowiedienije konca XVIII i pierwoj czetwerti XIX st. Praga 1906 [z autobiografią i fragm. koresp.]. — J. BIELIŃSKI: Królewski Uniwersytet Warszawski (1816–1831). T. 1–2. Wwa 1907–1912. — M. SZYJKOWSKI: Polska účast w českém národním obrození. Cz. 1. Praga 1931. — J. MATERNICKI: Warszawskie środowisko historyczne 1832–1869. Wwa 1970. — TENZE. *Pol. słownik biogr.* 16 (1971). — R.W. WOŁOSZYŃSKI: Polsko-rosyjskie związki w naukach społecznych, 1801–1830. Wwa 1974. — R. GERBER: Studenci Uniwersytetu Warszawskiego 1808–1831. Wt. 1977. — E. SIATKOWSKA: A.K. (1795–1862). *Zesz. Łużyckie* 12 (1995).

E.A.

KUCZ Karol 1815–1892

Urodzony 31 stycznia 1815 w Brzezinach (pow. rawski). Uczył się u benedyktynów w Pułtusku, później u pijarów w Warszawie. Po ukończeniu szkół podjął pracę w administracji państwowej, w Komisji Rządowej Spraw Wewnętrznych, następnie przeszedł do Najwyższej Izby Obrachunkowej (do 1863). Debiutował jako poeta w 1838 wierszami ogłoszonymi w *Magazynie Mód*. Równocześnie był recenzentem teatralnym *Gazety Codziennej* i pisał sztuki teatralne, głównie jednoaktowe komedie i wodewile, wystawiane od 1838 w teatrach warszawskich. W tymże roku ożenił się z Zofią Złotaszewską, aktorką teatru *Rozmaitości*. W 1840 współpracował z *Przeglądem Warszawskim*. Zbliżyony był do kręgów cyganerii warszawskiej. W 1843 wstąpił do redakcji *Kuriera Warszawskiego*, prowadząc przez wiele lat felieton w dziale informacji miejskich. Od 1848 był redaktorem naczelnym. Jego dziełem było przekształcenie pisma w nowoczesną gazetę codzienną o dużej poczytności. W 1854 wydał wybór felietonów pt. „Pamiętniki miasta Warszawy z roku 1853”, ogłaszanych uprzednio anonimowo w *Kurierze Warszawskim*. Był bardzo popularną postacią w życiu towarzyskim Warszawy, prowadził znany salon literacki, otaczał opieką młode talenty. Przyjaźnił się z Franciszkiem Kostrzewskim, rodziną Kossaków, Deotymą, grupą młodych malarzy i literatów. Za popieranie na łamach *Kuriera Warszawskiego* manifestacji patriotycznych został w 1863 aresztowany i skazany na zesłanie do Orenburga. Powrócił do Warszawy w 1865 i ponownie zajął się publicystyką. Od lipca 1865 zaczął wydawać i do końca roku redagował tygodnik dla kobiet *Bazar*. W tym roku również założył dziennik *Kurier Codzienny*. Redagował go do 1871, a wydawcą był do 1882. Wobec postępującej głuchoty wycofał się z pracy dziennikarskiej. W 1873 uroczystie obchodzone 25-lecie jego pracy dziennikarskiej. Zmarł 9 lutego 1892 w Warszawie; pochowany na Cmentarzu Powązkowskim.

TWÓRCZOŚĆ

1. Marynarz. Dramat w 1 a. Wyst. Wwa 1838.
2. Nowa miłość. Komedja w 1 a. Wyst. Wwa 1838.
3. Próby poetyczne. Wwa 1840.
4. Przebiegły kuzynek. Komedja ze śpiewkami w 1 a. Z muzyką X.U. Wyst. i wyd. Wwa 1840.
5. Ukaranie. Komedja w 1 a. Muzyka Urusow X.Y. Wyst. Wwa 1841.
6. Rodzina Mazurów. Komedja w 1 a. Muzyka A. Listowski. Wyst.: Wwa 1844; Kr. 1844 (pt. Rodzina Krakowiaków).
7. Pamiętniki miasta Warszawy z roku 1853. T. 1. Wwa 1854.
- Wybór felietonów ogłoszonych anonim. w *Kur. Warsz.*
8. Jasna Góra częstochowska. Gawęda. Wwa 1857. Wyd. nast. Chicago 1884.
9. Godzina u dziennikarza. Krotoczwila w 1 a. ze śpiewkami. Muzyka F. Konior. Wyst. Wwa 1855. Wyd. Wwa 1859. Wyd. 2 Pozn. 1927.
10. Tajemnice Starego Miasta. Krotoczwila ze śpiewkami w 1 a. Z muzyką L. Steckiego. Wyst. i wyd. Wwa 1859. Wyd. nast.: wyd. 2. Muzyka A. Wrońskiego. Pozn. 1910; wyd. 3 Pozn. 1926.
11. Ulica nad Wisłą. Krotoczwila w 2 a. ze śpiewkami. Wwa 1859. Wyd. nast. m.in.: Chicago 1883; Pozn. 1897; [wyd. 4] Pozn. 1911.

Przedr. wierszy: *Zbiór poetów pol.* 2 (1961).

OPRACOWANIA

NK 8 (1969).

„*Kurier Warszawski*”. *Książka jubileuszowa. 1821–1896*. Wwa 1896. — E. TOMASZEWSKI: Kształtowanie się kapitalistycznych przedsiębiorstw prasowych w Warszawie (1851–1860). Wwa 1968. — TENŻE. *Pol. słownik biogr.* 16 (1971). — J.J. LIPSKI: Warszawscy „pustelnicy” i „bywalscy”. T. 1. Wwa 1973. — A. FABIANOWSKI: Warszawski dziennikarz K.K. *Romantycy i Warszawa* 1996.

A.P.

KUCZBORSKI Walenty

1525–1572

Inne formy nazwiska: Coczborski; Corsbocius; Cusborius; Cusborsius; Kucborski; Kuczborcus; Kuczborscius.

Urodzony w 1525 w Kuczborgu pod Mławą (w Płockiem); syn Zbigniewa, szlachcica herbu Ogończyk, wywodzącego się z rodu osiadłego w powiecie szreńskim (Kuczborg był własnością ojca K.). W semestrze letnim 1545 zapisał się do Akademii Krakowskiej, po jej ukończeniu na dalsze studia wyjechał do Rzymu, gdzie słuchał wykładów z filozofii m.in. profesora Franciszka Ribery. W tym czasie przyjął święcenia kapłańskie. Następnie został sekretarzem kardynała Stanisława Hozjusza, dzięki czemu

nawiązał kontakty i przyjaźnię z przywódcami wczesnej kontreformacji, m.in. z Marcinem Kromerem, Stanisławem Reszką, Tomaszem Treterem. Towarzystwo kardynała na soborze trydenckim i od sierpnia 1561 do końca 1563 brał udział w obradach. Spisał dzieje soboru, a także opracował polski przekład trydenckiego katechizmu. W początkach 1564 osiadł na Warmii. Był najbardziej zaufanym i energicznym współpracownikiem S. Hozjusza w dziele odrodzenia katolicyzmu. Za zasługi nadano mu godność archidiacona pomorskiego, następnie kanonika warmińskiego. Po pewnym czasie przeniósł się do Krakowa i objął stanowisko sekretarza Zygmunta II Augusta, który zatrudniał go głównie do prowadzenia korespondencji zagranicznej. Wkrótce otrzymał godność kanonika katedralnego krakowskiego. Zmarł 4 października 1572 w Krakowie.

TWÓRCZOŚĆ

1. Concilium tridentinum sub Pio papa quarto, anno 1562 celebratum. Rkps Bibl. Jagiel. sygn. 163.
2. Przestroga przeciw konfederacji, którą pisał ksiądz W. Kuczboriski, kanonik krakowski, do króla Augusta 1569. Wyd. J. Muczkowski: W. Kuczboriski. *Dwutyg. Lit.* 1844 i odb. w książce: Rozmaitości historyczne i bibliograficzne. Z. 1. Kr. 1845; wyd. kryt. B. Ulanowski: Sześć broszur politycznych z XVI w. Kr. 1921 BPP nr 76. *Fragm. przedr. Wies pańszczyzniana w lit. pol. w XV–XIX*. Wwa 1972. Rkps Bibl. Jagiel. sygn. 82.
3. Deliberatio episcopo Cracoviensi anno 1571 exhibita. Wyd. B. Ulanowski, jw. poz. 2. Rkps w tzw. Libri archivi kapituły krakowskiej t. 7.
4. Na lament Jeremiasza proroka wykład bardzo osobliwy z naukami zbawienymi. Wyd. J.K. Żupański pt. Wykład na lament Jeremiasza proroka. Pozn. 1843. Rkps Bibl. Jagiel. sygn. 82.

Przekład

5. Katechizm albo nauka wiary i pobożności krześcijańskiej. Kr. 1568 druk. M. Szarffenberger. Org. w jęz. łac. powst. w 1562–1563 jako praca zbior.

OPRACOWANIA

NK 2 (1964).

S. KOT: Wstęp i wyd.: Szymona Mariciusa z Pilzna korespondencja z lat 1551–1555. *Arch. do Dziejów Lit. i Oświaty* S. II t. 1 nr 2 (1929). — H.D. WOYTYSKA: Cardinal Hosius Legate to the Council of Trent. Rome 1967. — J. TAZBIR. *Pol. słownik biogr.* 16 (1971). — H.E. WYCAWSKI. *Słownik pol. teologów katol.* 2 (1982). — T. ORACKI: Słownik biograficzny Warmii, Prus Książęcych i Ziemi Malborskiej od połowy XV do końca XVIII w. T. 1. Olsztyn 1984. — W. URBAN: Ks. W.K. Kromerowi milemu. *Notatki Płockie* 1991 nr 1.

I.T. 301

KULIGOWSKI Mateusz Ignacy zm. po 1699

Daty urodzenia i bliższych informacji biograficznych brak. Pochodził, być może, ze średnio zamożnej rodziny Kuligowskich (Kulikowskich) herbu Dragomir. Kończył szkoły jezuickie prawdopodobnie w Wilnie, był uczniem m.in. profesora retoryki, Michała Bujnowskiego, i nauczyciela gramatyki, Pawła Bochna. Posiadał tytuł magistra sztuk wyzwolonych i filozofii. Został księdzem i piastował szereg stanowisk kościelnych: w 1675 był plebanem brzozowskim, w 1688 — dziekanem wołkowskim i plebanem wołpińskim, w 1694 — archidiaconem bakowieńskim. Przebywał głównie na Litwie; wszystkie swe prace literackie dedykował Sapiehom, a siebie nazywał ich sługą. Prócz dzieł wydanych podobno zostawił w rękopisie zestaw chronologiczny przysłów polskich i zbiór przysłów historycznych. Zmarł po 1699.

TWÓRCZOŚĆ

1. Dźwięk Marsa walecznego w walnej ekspedycji chocimskiej i otrzymanego w r. 1673 nad Turkami zwycięstwa. Wil. 1675 Druk. OO. Franciszkanów.

2. Demokryt śmieszny albo śmiech Demokryta chrześcijańskiego z tego świata. Wil. 1699 Druk. Akademička T.J. *Fragm. przedr.: Cztery wieki fraszki pol.* Wwa 1937; toż: Wwa 1957; *Dawna facecja pol.* Wwa 1960; *Poeci pol. baroku 2* (1965); *Poeci pol. od średniowiecza do baroku* Wwa 1977.

Zbiór anegdot, powiastek i wierszy herbowych.

Przekłady

3. Jan (mnich palestyńskiego klasztoru św. Sabby z w. VII): Królewic indyjski w polski strój przybrany albo Historia o św. Jozafacie królewicu indyjskim i o świętym Barlaamie pustelniku pustyniej Sennaar nazwanej. Kr. 1688 druk. M.A. Schedel. Podobiznę wstępu podał Z. Gloger: *Encyklopedia staropolska*. T. 4. Wwa 1903 s. 149.

Tłum. z łac. przekł. Jakuba Billiusza Pruneusza Ceno-biarhy (1593) z grec. oryg. Własne dodatki M.K. wydodrębnił drukiem.

4. P. Bessus (Besse): Heraklita chrześcijańskiego albo grzesznika pokutującego lamenta. Wwa [1694] Druk. Kolegium Pijarów. (Inny tyt. (?): Heraklit chrześcijański... to jest Lament grzesznika pokutującego).

Ostatni rozdz. (pt. Lamentu noc ostatnia) jest oryginalnym dziełem K.

OPRACOWANIA

NK 2 (1964); LP.

J. KRZYŻANOWSKI: Facecje, zagadki i bajki ks. M.I.K. *Lud* 11 (1932) i odb. Wwa 1933. — TENŻE: *Dziewica trup. Pam. Lubel.* t. 2 (1934) i odb.; oba art. przedr. w: *Paralele*. Wwa 1961; Wwa 1977. — TENŻE: *Romans polski wieku XVI*. Lubl. 1934; wyd. nast. Wwa 1962. — J. JANÓW: [Wstęp do:] S. Piskorski: *Żywot Barlaama i Jozafata*. Lw. 1935. — P. BUCHWALD-PELCOWA: *Pol. słownik biogr.* 16 (1971).

I.T.

KULIKOWSKA Marcelina 1872–1910

Urodzona w 1872 na Podolu, w rodzinie ziemiańskiej. Po uzyskaniu średniego wykształcenia w Warszawie wyjechała do Genewy i studiowała na wydziale przyrodniczym tamtejszego uniwersytetu. Następnie zamieszkała w Krakowie i pracowała w I gimnazjum żeńskim jako nauczycielka. Prowadziła ożywioną działalność społeczną. Była jedną z najaktywniejszych członkiń Uniwersytetu Ludowego im. A. Mickiewicza, organizowała odczyty, koncerty i wieczorki literacko-artystyczne, układała katalogi dla bibliotek ludowych. Debiutowała w 1898 popularną broszurą przyrodniczą pt. „O małych, lecz niebezpiecznych nieprzyjaciółach naszych”, w roku następnym ogłosiła w *Małym Światku* (nr 1) utwór dla dzieci pt. „Rak u myszy w gościnie”. Udzielała się w Towarzystwie Pomocy Naukowej dla Polek im. J.I. Kraszewskiego, uczestniczyła także w ruchu kobiecym. W ostatnich latach życia zrezygnowała z działalności społecznej i pedagogicznej, zajmując się wyłącznie pracą literacką. Często wyjeżdżała za granicę, m.in. do Szwajcarii, Francji, Włoch. W 1907 podróżowała po Norwegii. Wrażenia z podróży ogłosiła w *Kurierze Luwowskim*, z którym współpracowała także w latach następnych. Zmarła śmiercią samobójczą 19 czerwca 1910 w Krakowie.

TWÓRCZOŚĆ

1. Mistrz Zenon. Dramat w 3 odsłonach. Kr. 1899.
2. Z cyklu: Dzisiejszym dniom. [Poezje]. Kr. 1906.
3. W promieniach. Powieść. Lw. 1908 [1907].
4. Dusze kobiece ... Serca kobiece ... [Poezje]. Wwa 1909.
5. Król Bolesław Chrobry. Poemat dramatyczny. Lw. 1909.
6. Barwy duszy. [Poezje. Z anonim. przedmową]. Kr. 1911. Wyd. pośmiertnie.
7. Frania. Dziecko śmierci. Nowele. Kr. [1911]. Wyd. pośmiertnie.
8. Z dziejów duszy. [Pamiętnik]. Z przedmową H. Witkowskiej. Kr. [1911]. Wyd. pośmiertnie.

9. Z wędrówek po kraju. [Felietony]. Kr. 1911. Wyd. pośmiertne.

10. Smutne dzieje. Powieść. Cz. 1–2. *Na Posterunku* 1918 nr 11–23, 1919 nr 1–2. Utwór niedokończony.

Przedr. wierszy: *Zbiór poetów pol.* 4 (1965).

Koresp. M.K. oraz rkpsy utworów, także niedruk. znajdują się w Bibl. Jagiel., ponadto koresp. z B. Wyslouchem w Ossol.

OPRACOWANIA

NK 14 (1973); LP

A. BARANOWSKA: Kraj modernistycznego cierpienia. Wwa 1981.

W.A.-Sz.

KUŁAKOWSKI Feliks

1798–1831

Inna forma nazwiska: Kolałowski; Kółałowski.

Urodzony 1798 w pow. mozyrskim na Białorusi w niezamożnej rodzinie szlacheckiej. We wrześniu 1817 przybył na Uniwersytet Wileński. Niebawem sytuacja materialna zmusiła go do przerwania nauki i podjęcia obowiązków gubernera. Naukę na oddziale literatury i sztuk pięknych podjął ponownie we wrześniu 1818. Był uczniem skarbowym uniwersyteckiego Instytutu Pedagogicznego. W 1823 otrzymał stopień kandydata filozofii. Należał do Towarzystwa Filaretów, był radcą Błękitnego Grona. Przyjaźnił się z Adamem Mickiewiczem. Na zebraniach młodzieży wygłaszał improwizacje poetyckie, zwłaszcza tzw. jamby; pisywał także piosenki. W październiku 1823 został wraz z innymi filaretami aresztowany w Wilnie i osadzony w klasztorze bernardynów. Na mocy wyroku z 14 sierpnia 1824 razem z Józefem Kowalewskim i Janem Wiernikowskim — z którymi jeszcze przed rozpoczęciem śledztwa wyraził chęć „doskonalenia się w językach wschodnich, w zamiarze przystąpienia do służby w kolegium zagranicznym” — został wysłany na Uniwersytet Kazański. Z Wilna wyjechał w październiku 1824. W Kazaniu otrzymał stypendium rządowe na studia w Instytucie Pedagogicznym. Ze względu na zły stan zdrowia przerwał naukę i podjął pracę najpierw jako nauczyciel gimnazjalny, potem w kancelarii kuratora. Starania o zezwolenie na powrót do kraju pozostały bezskuteczne. W 1830 wyjechał do Petersburga, gdzie zmarł nagle 18 kwietnia 1831.

Był jednym z trzech adresatów dedykacji III części „Dziadów” Mickiewicza, wprowadzonym do utworu jako Feliks.

T W Ó R C Z O Ś Ć

Twórczość K., na którą składały się, oprócz poezji ulotnej, przekłady poezji Arystofanesa, nie była publikowana za jego życia. Dochoowało się zaledwie kilka wierszy i listów, które ogłosili H. Łopaciński i W. Klinger (zob. OPRACOWANIA) oraz streszczenie jednej z filareckich fars dotyczącej A. Mickiewicza — ogłosił je Antoni Edward Odyniec w swoich „Wspomnieniach z przeszłości” (Wwa 1884). Helena Szymanowska-Malewska wspomina o jego „Imieniny księdza proboszcza” („Dziennik 1827–1857”, Wwa 1999).

Przedr. wiersza: *Zbiór poetów pol.* 1 (1959).

Mater. arch. (akta śledztwa w procesie filomatów, fragm. koresp.) znajdują się w Litew. Państwowym Arch. Hist. w Wilnie.

List do A. Mickiewicza ogł. W. Mickiewicz: Korespondencja A. Mickiewicza. T. 2. Paryż 1872 i wyd. nast.; listy do O. Pietraszkiewicza i C. Daszkiewicza ogł. Z. Sudolski; *Arch. filomatów. Listy z zesłania*. 1. Wwa 1997; listy do A. Mickiewicza, M. Piaseckiego, W. Budrewicza ogł. Z. Sudolski; *Arch. filomatów. Listy z zesłania*. 3. Wwa 1999.

OPRACOWANIA

NK 8 (1969).

A.E. ODYNIC: Wspomnienia z przeszłości opowiedane Deotymie. Wwa 1884. — H. ŁOPACIŃSKI: Listy i wiersze F.K. *Księga pam. na uczczenie setnej rocznicy urodzin A. Mickiewicza (1798–1898)*. T. 1. Wwa 1898. — [L. JANOWSKI] L.N. *Wielka enc. powz. ilustr.* 41 (1908). — W. KLINGER: Sztambuch filomaty. *Przegl. Nauk. i Pedagog.* 1916 nr 3 i odb. — *Kronika życia i twórczości Mickiewicza. 1798–1824*. (1957). — Z. MAKOWIECKA. *Pol. słownik biogr.* 15 (1970). — J. BOROWCZYK: „Spółwygnańcy” A. Mickiewicza. Zesłańcze losy C. Daszkiewicza, F.K. i J. Sobolewskiego. *Syberia w hist. i kulturze narodu pol.* Wr. 1998. — Z. SUDOLSKI: Narodowej sprawy męczennicy. O adresatach dedykacji „Dziadów części III”. *Pam. Lit.* 1998 z. 1.

W.R.-S., W.A.-Sz.

KUNICKI Leon

1828–1873

Urodzony 28 czerwca 1828 we wsi Siedliszcze nad Bugiem, powyżej Włodawy, na Podlasiu, w rodzinie ziemiańskiej; syn Marka i Wiktorii ze Świeszewskich. Uczył się początkowo w domu pod kierunkiem Józefa Modzelewskiego, następnie w gimnazjum realnym w Warszawie (gdzie zaprzyjaźnił się z Kazimierzem Władysławem Wójcickim), później przez kilka lat był urzędnikiem w Banku Polskim. Odziedziczywszy majątek ziemski Stułno nad Bugiem, powrócił na Podlasie.

Debiutował w 1848 opowiadaniem „Stary sługa” w piśmie zbiorowym *Album Literackie* (s. 167–178). Późniejsze utwory to przeważnie humoreski o nastawieniu moralizatorskim, opatrzone rysunkami autora. Ukazywał w nich najczęściej obyczajowość wiejską regionu podlaskiego. Współpracował z pismami: *Biblioteka Warszawska* (1850–53, 1856, 1858), *Dziennik Warszawski* (1853–55) i *Gazeta Codzienna* (1854, 1856), podpisując często swoje utwory kryptonimem L.K. W 1861 ożenił się z Ewelina Drohojowską. W 1865–71 zamieszczał w *Opiekunie Domowym* szkice z życia wieśniaków z okolic nadbużańskich wraz z rysunkami, w 1865–72 współpracował z *Tygodnikiem Ilustrowanym* (tu od 1867 stały cykl rysunków z tekstem: „Nasze typy”). Kilkakrotnie wyjeżdżał za granicę. W 1869 odbył podróż do Rzymu i był przyjęty na audiencji przez papieża Piusa IX, któremu ofiarował namalowany przez siebie obraz przedstawiający Chrystusa. W ostatnich latach życia sprawował funkcję sędziego pokoju w powiecie włodawskim. Zmarł 8 stycznia 1873 w Warszawie; pochowany w grobowcu rodzinnym w Uhrsku nad Bugiem.

T W Ó R C Z O Ś Ć

1. Dwór i dworki. Szkic do powieści. Wwa 1851.
2. Krajowe obrazki i zarysy. Wwa 1852.
3. Pocziwa szlachta. Powieść. *Bibl. Warsz.* 1853 t. 3.
4. Wędrówki stryjaszka. Kilka obrazków. *Fragm. Dzień. Warsz.* 1855 nr 282, 284–291, 294; wyd. całości Wwa 1869.
5. Nad-Bużne obrazy i powiastki. T. 1–3. Wwa 1857.
6. Iwanko. Powieść. Wwa 1860.
7. Historia o próźniaku Semenie. Z obrazkami F. Kostrzewskiego. Wwa 1862.
8. Słowo pociechy. Książeczka dla strapionych i cierpiących. Zebrana i ułożona przez L.K. Wwa 1863.
9. Swaty. Komedijka w 1 a. *J. Jaworskiego Kalendarz Pol. Ilustr.* 1868 s. 165–171.
10. Szkice humorystyczne rysunkowe i literackie. Wwa 1868.
11. Państwo Bondarscy. Kr. 1869.
12. Wyjątek z kroniczki mojej okolicy. Z notat pana Marcina spisał... *Gaz. Pol.* 1871 nr 267–278; wyd. osob. Wwa 1872
Na okładce tyt.: Wyjątki z kroniczki...
13. Obrazki z mojego sąsiedztwa. Z notat pana Antoniego spisał... Wwa 1872.

Zbiór 30 listów do K.W. Wójcickiego z 1849–61 w Bibl. PAN w Kr. oraz 6 listów do J.I. Kraszewskiego z 1854–1872 w Bibl. Jagiel.

Ó P R A C O W A N I A

NK 8 (1969); LP

M. KAMIŃSKI: L.K. *Opiekun Dom.* 1867 nr 49. — K. KASZEWSKI: L.K. *Tyg. Ilustr.* 1873 nr 265. — K.W. WÓJCICKI: L.K. *Kłosa* 1873 nr 395. — A. TREPIŃSKI: *Pol. słownik biogr.* 16 (1971). — K. POZOGO: Pisarz i rysownik ze Stulna. *Tyg. Czelmski* 1988 nr 50. H.G.

KUPIEC Jan 1841–1909

Urodzony 15 kwietnia 1841 w Bielsku na Śląsku, w rodzinie chłopskiej; syn Jakuba i Teresy z Solichów. Po ukończeniu szkoły ludowej w Łące nieopodal Pszczyzny pracował na roli. Od około 1856 zapisywał zasłyszane pieśni oraz baśnie i opowieści śląskie. W 1861–64 służył w gwardii królewskiej w Berlinie, w 1866 brał udział w wojnie prusko-austriackiej. W 1867 ożenił się z Katarzyną Jarczokówną. W 1870–71 uczestniczył w wojnie prusko-francuskiej. Obok pracy w gospodarstwie pełnił funkcję śpiewaka w kościele katolickim w Łące. Początkowo związany był z niemiecką partią Centrum. Pod wpływem akcji kulturalnego obudziła się w nim polska świadomość narodowa. Debiutował w 1876 ogłaszając w poznańskiej *Oświacie* wierszowane rozwiązania szarad. Z piśmie tym współpracował do 1885. Używał pseudonimów: Janek znad Wisły, Topór, Toporek z pszczyńskich lasów. Założył w Łące jedno z pierwszych na Górnym Śląsku kółek oświatowych, był współpracownikiem Towarzystwa Czytelni Ludowych. Jako samouk zdobył wszechstronną wiedzę. Działalność oświatowa i polityczna zbliżyła go do narodowo-radykalnego ugrupowania Wojciecha Korfatego. Zmarł 11 grudnia 1909 w Łące, tam pochowany.

T W Ó R C Z O Ś Ć

1. Powieści i bajki śląskie. Cz. 1–4. Pozn. 1884–1885. Wyd. nast.: wyd. 2 cz. 1–4. Pozn. 1893–1894; pt. *Podróż w zaświaty. Powieści i bajki śląskie*. Oprac.: D. Simonides, J. Pośpiech. Wwa 1975.
Zawarte tu utwory zebrał, oprac. i niektóre przerobił J.K.
2. Sejmik w Jassach. [Poemat]. *Górnoślązak* 1904 nr 118–158.
3. Historia baranów. [Poemat]; Cyganka [Poemat]. W całości niedruk., fragm. ogł. J. Krawczyk. *Pisarze śl. XIX i XX w.* Wr. 1963.

Przedr. wierszy: *Wybór pisarzy lud.* Cz. 2. Wr. 1948; *Zbiór poetów pol.* 3 (1962); *Śl. pisarze lud.* Wr. 1968.

OPRACOWANIA

NK 14 (1973); LP

J. KUDERA: J.K., śląski chłop-poeta. Kat. 1939. — W. NAWROCKI: J.K., poeta z Łąki. Kat. 1963 [tu: bibliografia]. — TENŻE: Wokół epiki J.K. *Zaranie śl.* 1964 nr 4. — A. GLADYSZ: Pisarze śląscy. *Obraz lit. pol.* S. 4 t. 4 (1971). — J. KRAWCZYK. *Pol. słownik biogr.* 16 (1971). — H. MICHNOL: Geneza poematu i los rękopisu „Historii baranów”. *Biul. Informacyjny Bibl. Śl.* 1971 s. 71–81, 1972 s. 115–126. — J. MOSKAL, S. WILCZEK: Album pisarzy śląskich. Opole 1972 i wyd. nast. — S. PIGOŃ: Zarys nowszej literatury ludowej. W: Na drogach kultury ludowej. Wwa 1974 [prwdr. 1946]. — T. SMOŁIŃSKA. *Kwart. Opol.* 1976 z. 1 [rec. „Powieści i bajek śląskich”]. — J. KRAWCZYK. *Śl. słownik biogr.* T. 2. Kr. 1979. — J. OLEKSIŃSKI: I nie ustali w walce. Wwa 1980. W.A.-Sz.

KURAŚ Ferdynand

1871–1929

Urodzony 21 lutego 1871 w Sobowie koło Tarnobrzega (w Tarnobrzegu?) w rodzinie chłopskiej; syn Jana i Marii z Motyków. Ojciec jego brał udział jako kurier w powstaniu styczniowym, za co był dziewięć miesięcy więziony; w więzieniu otaczał go opieką Stanisław Tarnowski. Dorywczy charakter pracy ojca (zatrudniany był okresowo jako pisarz gminny oraz nauczyciel w szkole ludowej w Sobowie) powodował bardzo trudne warunki materialne rodziny. K. w dzieciństwie utracił słuch w wyniku wypadku. W 1881–88 wędrował z rodzicami po Lubelszczyźnie w poszukiwaniu zarobku. Podejmował wówczas rozmaite zajęcia w różnych miejscach, m.in. w Zakrzówku, w okolicy Bełżyc, w Chromówce. Po powrocie w rodzinne strony terminował przez cztery lata w rzemiośle; potem pracował jako szewc w miejscowości Wielowieś. Kształcił się sam i przez duże czytanie posiadał dobrą znajomość literatury. Książki przesyłał mu m.in. S. Tarnowski, z którym utrzymywał kontakty i który także ułatwił mu w 1893 debiut w *Krakusie* (nr 24, wiersz „Na zgon Teofila Lenartowicza”). W tym roku drukował również poezje w *Dzienniku Chicagowskim*. W 1896 zaproszony przez S. Tarnowskiego, przebywał kilka dni w Krakowie. W 1897 poślubił Gertrudę Wrykównę. Wydanie tomiku wierszy w 1905 przyniosło mu popularność jako samorodnemu chłopskiemu poecie. Odtąd współpracował z wieloma pismami dla ludu, także polonijnymi, ogłaszając tam wiersze patriotyczne i okolicznościowe. W 1907 po śmierci ojca wyjechał do Kołomyi i pracował początkowo w redakcji *Gońca Pokuckiego*, a następnie w starostwie. Jednak wkrótce powrócił

do Wielowśi i podjął pracę w Radzie Powiatowej w Tarnobrzegu. W 1909 przebywał we Lwowie na obchodach 25 rocznicy śmierci Władysława Ludwika Anczyca, w 1910 był w Krakowie na uroczystościach z okazji 500 rocznicy bitwy pod Grunwaldem, w 1912 — w Wiedniu na Kongresie Eucharystycznym. Jesienią 1912 otrzymał „dar narodowy” — działkę w Dzikowie (wraz z materiałami na budowę domu), zakupioną z funduszu zebranego przez działający od 1908 w Tarnowie Komitet Pomocy dla K. W 1913 gościł w Bochni na spotkaniu z pisarzami ludowymi. W 1914 odbył podróż do Warszawy i Puław. Po zakończeniu I wojny światowej sprzedał dom w Dzikowie i osiadł w Gdeszynie w Hrubieszowskim, gdzie zajął się uprawą roli. Po pewnym czasie przeniósł się do Karwiny w Miechowskim. Zmarł 3 grudnia 1929 w Karwinie; pochowany w pobliskich Poborowicach.

TWÓRCZOŚĆ

1. Spod chłopskiej strzechy. Zbiorek poezji chłopca znad Wisły. Kr. 1905.
2. Wiązanka z chłopskiej niwy. Poezje chłopca znad Wisły... Z przedmową H. Wierzyńskiego. Lw. 1909. Wyd. nast. Lw. 1910.
3. Tatarzy w Sandomierzu. Dwie legendy wierszem opowiedziane. Z przedmową Z. Kolaśńskiego. Kr. 1912.
4. Dzwon, chłopska pieśń! Zbiór wierszy. Z przedmową T. Grabowskiego. Kr. 1913.
5. Z ojczyrstych łąk. Zbiorek poezji. Z przedmową J. Kasprowicza. Wwa 1914.
6. Na nowe tory. Zbiór wierszy i poematów przeciwalkoholowych. Z przedmową J. Perzyńskiego. Łódź 1923.
7. Przez ciernie żywota. Przecięcia osobiste i wspomnienia od lat najmłodszych aż po wybuch wielkiej wojny 1914 r. Z przedmową S. Żeromskiego. Częstochowa 1925. Przedr. fragm. zob. poz. 8.

Wybór twórczości

8. Wiersze i pamiętniki. Wybrał i wstęp oprac. S. Pięta. Wwa 1954.
- Tu także: przedr. fragm. części drugiej „Pamiętników”, ogł. w czasopiśmie.

Przedr. wierszy: *Zbiór poetów pol.* 4 (1965).

OPRACOWANIA

NK 14 (1973).

K.L. KONIŃSKI: Pisarze ludowi. T. 1–2. Lw. 1938. — S. PIGOŃ: Wybór pisarzy ludowych. Cz. 1–2. Kr. 1947/1948. — A. KAMIENSKA: Pisarz związany z języka.

W: *Pragnąca literatura*. Wwa 1964. — [J. KRZYŻANOWSKI] (jk). *Słownik folkloru pol.* Wwa 1965. — J. KUCIANKA. *Pol. słownik biogr.* 16 (1971). — S. CZERNIK. *Pisarze ludowi Galicji i Królestwa*. *Obraz lit. pol.* 5 t. 3 (1973). — E. DĄBROWSKI: Poeta z chłopskiej niwy. *Tyg. Nadwiślański* 1984 nr 9. — J. KRZEMIŃSKI: Chłop znad Wisły. *Kalendarium życia poety F.K. Pam. Sandomierski* 1993.

A.P.

Z KWERFURTU BRUNO

zob. BRUNO Z KWERFURTU

KWIATKOWSKI Kajetan 1769–1852

Urodzony w 1769; syn Józefa, skarbnika trembowelskiego, dziedzica Lutówki (woj. mazowieckie), i jego drugiej żony, Marianny z Borkowskich. W 1789 debiutował w druku jako tłumacz sielanek Salomona Gessnera. W 1790 uzyskał tytuł szmabela JKMci. W 1791 zabierał głos w dyskusji obywatelskiej, wywołanej obradami Sejmu Czteroletniego. 2 sierpnia 1792 sygnował akt konfederacji marszałkowskiej, następnie jako cenzor targowickiej jurysdykcji marszałkowskiej rewidował składy księgarskie w Warszawie. W insurekcji kościuszkowskiej był asesorem Dyrekcji Wykonawczej Departamentu Policji (od 27 kwietnia), komisarzem ziemi warszawskiej Komisji Porządkowej Księstwa Mazowieckiego (od 30 kwietnia) i asesorem Dyrekcji Biletów Skarbowych (od 2 sierpnia). Po trzecim rozbiore Polski sprzedał swój dom w Warszawie i w 1804 zatrudnił się jako bibliotekarz Dominika Radziwiłła w Nieświeżu. W 1805 został członkiem Warszawskiego Towarzystwa Przyjaciół Nauk, rekomendowany przez Onufrego Kopczyńskiego jako „gorliwy literatury polskiej miłośnik, mający bibliotekę i dający przystęp do niej członkom” Towarzystwa. Po zwolnieniu z posady bibliotekarza w Nieświeżu w końcu 1810 wrócił do Warszawy i wziął czynny udział w pracach Towarzystwa Przyjaciół Nauk. W Królestwie Polskim był radcą w Komisji Województwa Mazowieckiego i kuratora warszawskich szkół pijarskich. W początku 1817 proponował — za pośrednictwem Joachima Lelewela — sprzedaż swych książek i rękopisów (z dołączeniem spisu) Uniwersytetowi Wileńskiemu. Wywołało to oskarżenie go w 1818 przez komisję do spraw Radziwiłłowskich o przywłaszczenie wielu książek, rękopisów i numizmatów z biblioteki nieświejskiej. Część z nich zwrócił, resztę nadal usiłował sprzedać. 96 rękopisów i luźnych materiałów nabył od niego (w 1821) dla biblioteki w Kórniku Tytus

Działyński. W 1829 po opublikowaniu części tych materiałów K. został ponownie pozwany (wspólnie z T. Działyńskim) przez Radziwiłłów o kradzież zbiorów nieświejskich. Jednak wkrótce zdołał sprzedać zbiór medali polskich Uniwersytetowi Warszawskiemu. W tym czasie należał do bywalców literackich obiadów Wincentego Kraśńskiego. „Dla wysłużenia emerytury” był przez pewien czas (po powstaniu?) dyrektorem gimnazjum w Kielcach. W 1838 sprzedał resztę swego księgozbioru bibliotece Banku Polskiego; połączone zbiory znalazły się następnie w Bibliotece UW. Ostatnie lata spędził w Warszawie, był u Józefa Gabriela Lubowickiego, pozostawał w bliskich kontaktach z Eugeniuszem Skrodzkiem. Żonaty był z Teklą Wągrodzką. Zmarł 30 października 1852; pochowany na Cmentarzu Powązkowskim.

T W Ó R C Z O Ś Ć

1. *Próbka pióra bezstronnego obywatela nad stanem teraźniejszym i przyszłym Rzeczypospolitej Polskiej*, przez K... K... Wwa 1791.

Do publikacji włączona (bez ujawnienia źródła) broszura H. Kołłątaja: *Krótką rada względem napisania dobrej konstytucji rządu* (Wwa 1790).

2. *Dzieje narodu polskiego za panowania Władysława IV, króla polskiego i szwedzkiego*. Wwa 1823.

Przekłady

3. S. Gessner: *Pierwszy żeglarz, Noc i Wizerunek potopu*. Trzy pisma wyjęte z dzieł Gessnera, przetłumaczone przez K.K. Wwa 1789. Wyd. 2 Wwa 1809.

4. J.R. Sigaud de La Fond: *Szkoła szczęśliwości, czyli obraz cnót towarzyskich...* T. 1–2. Wwa 1789 (pod krypt. K.K....). Wyd. 2 Wwa 1792. Autorstwo przekł. niepewne.

5. C.T. Svetonius: *Dzieje dwunastu cesarzów*. T. 1–2. Wwa 1826.

O P R A C O W A N I A

NK 5 (1967), 6/2 (1972); LP

K.W. WÓJCICKI: *Cmentarz Powązkowski pod Warszawą*. T. 3 Wwa 1856, wyd. nast. fotooffs. Wwa 1979. — F.M. SOBIESZCZAŃSKI. *Enc. powsz. Orgel*. 16 (1864). — A. KRAUSHAR: *Tow. Warsz. Przyj. Nauk*. T. 1–3. Kr. 1900–1903. — J. MICHAŁSKI: *Z dziejów Towarzystwa Przyjaciół Nauk*. Wwa 1953. — J.W. GOMULICKI: *Żale starego bibliofila*. *Nowe Książki* 1958 nr 10. — B. KRAKOWSKI. *Pol. słownik biogr.* 16 (1971). — K. PIENKOWSKA. *Słownik pracowników książki pol.* Wwa 1972.

E.A.

L

LACHNICKI Ignacy Emanuel 1793–1826

Urodzony w 1793 (prawdopodobnie) w Wilnie; syn Antoniego, pisarza grodzkiego wileńskiego, prezydenta Wilna, i Weroniki z Kiełpszów. Kształcił się na Uniwersytecie Wileńskim, uzyskując w 1812 stopień doktora filozofii za wydaną „Rozprawę z chemii o rozpuszczaniu”. W czasie pobytu Aleksandra I w Wilnie (1812) został kamerjunkerem dworu. Następnie przebywał pewien czas w Petersburgu, gdzie zainteresował się mistycyzmem Antona Poschmana i magnetyzmem zwierzęcym Franza Antona Mesmera. Od końca 1815 przez długi okres przebywał w Lachnowie, majątku stryja Ignacego; czynnie uczestniczył w życiu kulturalnym Wilna i Grodzieńszczyzny. W 1815–16 ogłosił kilka wierszy, przekładów i artykułów w *Tygodniku Wileńskim*, a od początku 1816 do 1818 wydawał własne pismo kwartalne, *Pamiętnik Magnetyczny*, atakowane ostro przez braci Jędrzeja i Jana Śniadeckich oraz przez *Wiadomości Brukowe*, których był mimowolnym inicjatorem. Z czasem wszedł do Towarzystwa Szubrawców (pod pseud. Dzidzis Lado). Należał też do wolnomularstwa (członek loży wileńskiej Gortliwy Litwin i grodzieńskiej Doskonała Jedność), do Towarzystwa Typograficznego oraz do redakcji *Dziejów Dobroczynności Krajowej i Zagranicznej* (1820–21). Nadto utrzymywał bliskie związki z Towarzystwem Filomatów i Filaretów. Żonaty był z Anielą Trembicką. W ostatnich latach życia zajął się badaniami geologicznymi i dzięki jego staraniom rząd Królestwa zorganizował w 1825 wyprawę geologiczną, poszukującą złóż mineralnych na linii od Grodna ku granicom Prus i Kurlandii. Podczas tej wyprawy ciężko zachorował. Zmarł 20 stycznia 1826 w Warszawie.

T W Ó R C Z O Ś Ć

1. O Towarzystwie Biblijnym dla obywateli guberni grodzieńskiej. Grodno 1816.

2. Wiadomości brukowe, czyli rozmowa na placu pod ratuszem wielkiego X z małym x (Wil. 21 VIII / 2 IX 1816). Przedr. Z. Skwarczyński w: „Wiadomości Brukowe”. Wybór artykułów. Wr. 1962, *BN* I, 178.

3. Wiadomości brukowe, czyli przechadzka na Zamkowej Górze. (Wil. 27 VIII / 8 IX 1816).

4. Statystyka guberni litewsko-grodzieńskiej. Wil. 1817.

5. Wiadomości o sposobie leczenia wścieklizny powzięta z jasnovidzenia magnetycznego. Wil. 1821.

Kilka listów L. do Józefa Zawadzkiego ogl. T. Turkowski w: *Mater. do dziejów lit. i oświaty na Litwie i Rusi*. T. 1. Wil. 1935.

OPRACOWANIA

NK 5 (1967), 6/2 (1972).

F.M. SOBIESZCZAŃSKI. *Enc. powsz. Orgel*. 16 (1864). — P. CHMIEŁOWSKI. Liberalizm i obskurantyzm na Litwie i Rusi, 1815–1823. Wwa 1898. — [L. JANKOWSKI] L.J. *Wielka enc. powsz. ilustr.* 41/42 (1908/09). — J. BIELIŃSKI. Szubrawcy w Wilnie. Wil. 1910. — Z. SKWARCZYŃSKI. Kazimierz Kontrym. Towarzystwo Szubrawców. Dwa studia. Łódź 1961. — Z. MAKOWIECKA. *Pol. słownik biogr.* 16 (1971).
E.A.

LACH SZYRMA Krystyn 1790–1866

Urodzony 17 grudnia 1790 we wsi Wojnasy koło Olecka na Mazurach; syn Adama Lacha, włościanina, i Katarzyny z Heyduków. Po ukończeniu wiejskiej szkoły w Wieliczkach uczył się od 1804 w gimnazjum w Królewc. W 1811 wyjechał do Wilna; wtedy dołączył do swojego nazwiska przydomek Szymra, upodobniając je do szlacheckiej rodziny kresowej Szymrów, noszącej przydomek Lach. Studiował na Oddziale Literatury i Sztuk Wyzwolonych Uniwersytetu Wileńskiego. Utrzymywał się głównie z korepetycji. W 1813 uzyskał stopień magistra filozofii. Od 1814 przez dziesięć lat był wychowawcą Adama Konstantego Czartoryskiego, bratanka księcia Adama Jerzego. Przebywał najczęściej w Sieniawie albo w Puławach, majątkach Czartoryskich. Jego debiutem literackim, drukowanym w *Dzienniku Wileńskim* w 1818, były „Dumki ze śpiewów ludu wiejskiego Czerwonej Rusi. Jaś i Zosia. Zdanek i Halina”, poprzedzone „Listem do Redaktora” w sprawie doniosłości badań nad kulturą ludową (t. 1 nr 5). W 1819 drobne utwory poetyckie i artykuły drukował w *Pamiętniku Naukowym*. W roku następnym wyjechał wraz ze swym uczniem, młodym A.K. Czartoryskim, za granicę. Po krótkim pobycie w Paryżu i Londynie obaj udali się do Edynburga, gdzie przez dwa lata A.K. Czartoryski pobierał nauki, a L.S. uczęszczał na wykłady ekonomii poli-

tycznej, filozofii i historii literatury angielskiej. W 1821–22 drukował szkice o kulturze i literaturze polskiej w miesięczniku *Blackwood's Edinburgh Magazine* oraz wydał „Letters Literary and Political on Poland” (1823), gdzie pisał m.in. o słowiańskiej poezji ludowej. Po powrocie w 1824 do kraju utrzymywał się przez kilka miesięcy z udzielania lekcji z literatury i języka angielskiego. W listopadzie tego roku rozpoczął wykłady filozofii na Uniwersytecie Warszawskim, a w grudniu uzyskał stopień doktora filozofii. W 1826 ożenił się z Józefą Dzierzgowską. W nowo utworzonym w Warszawie Instytucie Politechnicznym w tym samym roku zatrudniono go na stanowisku profesora języka i literatury angielskiej. W roku następnym został profesorem filozofii na UW. W 1828–31 był współredaktorem *Nowego Kalendarza Domowego* oraz w 1829 *Pamiętnika Warszawskiego Umiejętności Czystych i Stosownych* (tu opublikował m.in. w t. 2: „O gminnej poezji ruskiej”). Drukował też artykuły w *Dzienniku Warszawskim*. Od 1829 był członkiem przybranym (od 1831 — członkiem czynnym) warszawskiego Towarzystwa Przyjaciół Nauk. Przyjaźnił się z Karolem Hoffmanem i jego żoną Klementyną z Tańskich. W 1830 został redaktorem *Pamiętnika Umiejętności Moralnych i Literatury*. W czasie powstania listopadowego był komendantem Gwardii Akademickiej i walczył w korpusie gen. Hieronima Ramorino. Artykuły drukował w *Kurierze Polskim* (1830–31), a w okresie od 1 do 11 stycznia 1831 wydawał wraz z Józefem Hube *Dziennik Gwardii Honorowej* (ukazało się osiem numerów). Po upadku powstania emigrował do Anglii. Mieszkał przeważnie w Londynie i tu od 1832 był sekretarzem Towarzystwa Literackiego Przyjaciół Polski oraz współredaktorem wydawanego w tymże roku miesięcznika *Polonia* or *Monthly Reports of Polish Affairs*. Współpracował też z pismem *The British and Foreign Review*. W 1839 zrezygnował z funkcji sekretarza Towarzystwa Literackiego Przyjaciół Polski i w kilka miesięcy później został honorowym prezesem nowo założonego Grona Historycznego Londyńskiego, podległego organizacyjnie Towarzystwu Historyczno-Literackiemu w Paryżu. Był zwolennikiem polityki Adama Czartoryskiego. Po śmierci żony (1837) ożenił się w 1840 z Sarą Somerville i zamieszkał w Devonport, skąd często jeździł do Londynu. W 1846 uzyskał obywatelstwo angielskie. W 1848 zorganizował w Londynie Komitet Ogółu Emigrantów Polskich w Wielkiej Brytanii i Irlandii, którego został prezesem. Artykuły drukował w prasie angielskiej, a jego korespondencje i drobne utwory oraz przekłady zamieszczały pisma krajowe: *Czas. Dodatek miesięczny* (1856–60), *Gazeta Warszawska* (1860–61), *Czas* (1860–62; tu podp. K.L.S. albo L.), *Gazeta Codzienna* (1861–62). Zmarł 21 kwietnia 1866 w Devonport.

T W Ó R C Z O Ś Ć

1. Letters Literary and Political on Poland, comprising observations on Russia and other Slavonian Nations and Tribes. Edinburgh 1823. Niepodp.

2. Książka wypisów angielskich ze słownikiem ... dla użytku młodzieży Instytutu Politechnicznego. Wwa 1828.

Podp. K.L.S.

Dedyk. Ludwikowi Płaterowi.

3. Anglia i Szkocja. Przypomnienia z podróży roku 1820–1824 odbytej. Z rysunkami litograficznymi. T. 1–3. Wwa 1828–29. Wyd. nast.: przyp. i posłowie P. Hertz. Wwa 1981.

Dedyk. Konstantemu Czartoryskiemu.

Przekł. ros. 1841 (fragm.).

4. Copernicus and his Native Land: An address delivered at the annual meeting of the Polish Association, on the occasion of the Three Hundredth Anniversary of the Copernican System. London [1844] odb. z *Foreign and Colonial Quarterly Review*.

Przekł. pol. E. Rykaczewskiego: Kopernik i jego ojczyzna. Gnieszno 1873.

5. Pamiętnik mego życia. Londyn 1873.

Wyd. przez syna K.L.S. – Władysława Somerville.

P r z e k ł a d y

6. J.H. Campe (Kampe): Przypadki Robinsona. Przełożone z niemieckiego. Wwa 1830. Wyd. 7 Wwa 1853.

Przeróbka książki D. Defoe: Przygody Robinsona Kruzoe.

7. A. Mickiewicz: The Books and the Pilgrimage of the Polish Nation. London 1833.

Tłum. niepodp.

8. E. Felińska: Revelations of Siberia. By a banished lady. T. 1–2. London 1852. Wyd. nast.: wyd. 2 London 1853; wyd. 3 London 1854.

Przekł. dedyk. lordowi Dudley Couits Stuart.

9. M. Czajkowski: The Moslem and the Christian, or Adventures in the East by Sadyk Pasha. T.1–3. London 1855.

Przekł. powieści Kirdzali.

Zbiór 137 listów z 1832–66 do L. Niedźwieckiego i rodziny znajduje się w Bibl. Kórń.

O P R A C O W A N I A

NK 9 (1972); LP

H. HLEB-KOSZAŃSKA: „Letters Literary and Political on Poland” K.L.S. *Księga pam. Kola Polonistów Stuchaczów USB w Wil. 1922–1932*. Wil. 1932. — K. DIENSTL-KACZYŃSKA: Przynajmniej do działalności filozoficznej K.L.S. *Przeł. Filoz.* 1937 z. 3 i nadb. [tu: ogł. z rkpsu autobiografia K.L.S.]. — L.R. LEWITTER: K.L.S. *Wiadomości* (Londyn) 1954 nr 51/52. — A. ALEKSANDROWICZ: Przynajmniej do działalności kulturalno-literackiej K.L.S. *Przeł. Hum.* 1961 nr 2. —

J. KRAUSOWA: Odnaleziony pisarz mazurski... *Warmia i Mazury* 1961 nr 5. — A. KOWALSKA: Działalność literacka i publicystyczna K.S.L. w Polsce i Szkocji w latach 1818–1830. *Zesz. Nauk. UL. S. 1. Nauki Hum.-Społ.* 1964 z. 36 i nadb. — W. CHOJNACKI, J. DĄBROWSKI: K.L.S. Syn Ziemi Mazurskiej. Olsztyn 1971 [tu „Bibliografia” prac o K.L.S.]. — W. CHOJNACKI, W. ZAJEWSKI: *Pol. słownik biograf.* 16 (1971). — J. CHALASINSKI: Filozofia i profesorowie filozofii na uniwersytecie w Warszawie w jego początkach 1816–1831. *Kultura i Społeczeństwo* 1973 nr 2. — A. KOWALSKA: Edynburskie Listy (Letters on Poland) K.L.S. poświęcone sprawom kulturalnym i politycznym Polski. W: *Echa ciągle żywe o kulturze i sprawie polskiej w Anglii przed i po powstaniu listopadowym.* Wwa 1982.

H.G.

LACK Stanisław 1876–1909

Urodzony w 1876 w Krakowie; syn Izaaka, niezamożnego kupca żydowskiego. Metrykalne imię Izrael w późniejszych latach zmienił na Stanisław. W 1896 w rodzinnym mieście ukończył Gimnazjum im. Jana Sobieskiego i tegoż roku rozpoczął studia prawnicze na Uniwersytecie Jagiellońskim. Należał do Kółka Literackiego, w którym działali również m.in.: Maciej Szukiewicz, Stanisław Sierosławski, Tadeusz Boy-Żeleński. Z inicjatywy Kółka zaproszono do Krakowa Stanisława Przybyszewskiego. Od chwili założenia *Życia* (1897) L. rozpoczął z nim stałą współpracę, zamieszczając — w rubryce „Przegląd przeglądów” — omówienia prasy, recenzje teatralne, artykuły krytyczne. Tu także znalazły się jego pierwsze tłumaczenia Sörena Kirkegaarda, Edgara Allana Poe’go i Rachilde. W tym czasie zaprzyjaźnił się ze Stanisławem Wyspiańskim i stał się entuzjastą, a zarazem pierwszym propagatorem jego twórczości. W 1900 wyjechał na pewien czas z kraju, w 1902 przebywał w Stanach Zjednoczonych, w 1903 podróżował do Francji, w 1905 do Włoch. W 1899–1900 zamieszczał artykuły w *Młodości*, od 1902 związany był z *Nowym Słowem* (w 1903–06 pełnił tu funkcję kierownika literackiego), od 1906 z *Krytyką* redagowaną przez zaprzyjaźnionego z nim Wilhelma Feldmana, a w 1908 — po przeniesieniu się ze względu na chorobę płuc do Zakopanego — został członkiem redakcji dwutygodnika *Zakopane*. W 1908 ogłaszał również swe rozprawy w *Pamiętniku Literackim*, *Witeziu* i *Sfinksie*. Większość z nich dotyczy dramatów S. Wyspiańskiego, które komentował w sposób subiektywno-impresjonistyczny, wychodząc z założenia, że krytyka jest swoistym rodzajem sztuki literackiej. W jego poglądach na rolę artysty i sztukę uwidoczniła się wyraźny wpływ S. Przybyszewskiego. Pod koniec 1908 w celach leczniczych wyjechał do San Remo; zmarł 20 stycznia 1909 w Wiedniu w drodze powrotnej do kraju.

T W Ó R C Z O Ś Ć

1. Notatki i uwagi pisane w l. 1900–1906. Cz. 1: Uwagi o „Lelewelu” Wyspiańskiego oraz o „Samuelu Zborowskim” Słowackiego. Kr. 1906. Częściowy przedr. w poz. 10, 11.

2. Spór o pomnik. Uwagi o sztuce monumentalnej. Z powodu dyskusji w sprawie wystawienia pomnika Kościuszki w rynku krakowskim. Kr. 1906.

3. Fragment powieści. Z przedmową S. Pazurkiewicza. Częstochowa 1924.

Wyd. pośmiertnie.
O S. Wyspiańskim.

Przekłady

4. O. Hansson: Jasnowidze i wróżbici. Wwa 1905.

5. Stendhal: O miłości. Lw. 1905.

Współtłum.: W. Mitarski.

6. G.H. Lorimer: Listy wielkiego przedsiębiorcy do syna. Lw. 1907 [1906].

7. S. Kirkegaard: Dziennik uwodziciela. Lw. 1907.

8. M. Montaigne: Wybór dzieł. Lw. 1909.

9. W. Pater: Wybór pism. Lw. 1909. Wyd. nast. 1914.

Wydania zbiorowe

10. Studia o Wyspiańskim. Zebrał i przedewą poprzedził S. Pazurkiewicz. Częstochowa 1924.

11. Wybór pism krytycznych. Oprac. W. Głowała. Kr. 1980.

Fragm. tekstów przedr.: *Sztuka pol. Malarstwo*. Lw. [1903–1904], *Teksty o malarzach*. Wr. 1976.

Listy

12. S. Przybyszewski: Listy. T. 1–3. Wr. 1937–1954 passim.

13. Listy S.L. do Jerzego Karaska. Oprac. B.R. Pęgierska-Piotrowska. *Pam. Słowiański* 21 (1971).

14. S. Wyspiański: Listy do S.L. Wyd. J. Susul. Przedmowa: J. Wiktor. Kr. 1957.

15. L. Staff: W kręgu literackich przyjaźni. Listy. Wwa 1996 passim.

OPRACOWANIA

NK 14 (1973); LP

W. FELDMAN: Współczesna krytyka literacka w Polsce. Lw. 1905. — S. BRZOZOWSKI: S.L. W: *Współczesna krytyka literacka w Polsce*. Stanisławów [1907] i wyd. nast. — T. SINKO: Pierwszy hierofant Wyspiańskiego. *Przegl. Współcz.* 1925 nr 33. — T. GRABOWSKI: Krytyka literacka w Polsce w epoce realizmu i modernizmu (1863–1933). Pozn. 1934. — A. GRZYMAŁA-SIEDLECKI: Niepospolici ludzie w dniu swoim powszednim. Kr. 1962. — F. PAŁOWSKI: *Pol. słownik biograf.* 16 (1971). — A.Z. MAKOWIECKI: *Obraz lit. pol.*

L

S. 5 t. 4 (1977). — J. ZIELIŃSKI. *Pam. Lit.* 1982 z. 1/2. — A.Z. MAKOWIECKI: *Zapomniany krytyk*. W: Wokół modernizmu. Wwa 1985. — K. GAJDA: Kilka myśli o teatrze. L., — Sobieniowski — Grzymała. *Rocz. Nauk. Dydak. WSP w Kr. Prace Hist.-Lit.* 1986 nr 10. — M. KITOWSKA: S.L. — „pierwszy hierofant Wyspiańskiego”. *Rocz. Hum.* 36/37 (1988/1989) z. 4: *Hist. sztuki*, s. 5–23; też nieco zmien. w: *Paralele i kontrasty. Myśl o sztuce na łamach „Krytyki” W. Feldmana*. Lubl. 1990.

LAM Jan 1838–1886

Urodzony 16 stycznia 1838 w Stanisławowie, w rodzinie urzędniczej; syn Konrada, spolszczonego Niemca, i Joanny z Zioleckich. Do dziesiątego roku życia wychowywał się u dziadka Zioleckiego, urzędnika sądowego w Stanisławowie i tu uczęszczał do szkoły niemieckiej. Następnie mieszkał wraz z ojcem w miasteczkach galicyjskich Narolu i Buczaczu. Kształcił się wówczas jako samouk, tylko jeden rok uczył się w gimnazjum bazylianów w Buczaczu. W 1855 zdał eksternistycznie maturę w Stanisławowie i studiował przez trzy lata prawo na Uniwersytecie Lwowskim. W 1859 w czasie wojny austriacko-włoskiej wstąpił do armii austriackiej. Wkrótce powrócił do Galicji i był gubernierem w domach ziemiańskich. Debiutował w 1861 w lwowskiej jednodniówce satyrycznej *Latarnia antydemokratyczna*, którą w znacznej części zapełnił swoimi wierszami. Zamieszkał we Lwowie i w 1862 nawiązał współpracę z *Dziennikiem Literackim* (pisywał tu do 1869) oraz *Gazetą Narodową*, współredagował też jednodniówki humorystyczne *Kometa*, *Kometa II*, *Bąk*, *Krzykacz* oraz pisemko satyryczne *Kuźnia*. W 1863 wziął udział w powstaniu jako dowódca kompanii. Aresztowany w 1864 przez władze austriackie, przebywał rok w więzieniu w Złoczowie. W 1865 ożenił się z Marią Jasińską. W 1866 powrócił do Lwowa, zajął się pracą literacką i dziennikarską. Został członkiem redakcji *Gazety Narodowej*. W swoich głośnych wystąpieniach publicystycznych, zawierających niekiedy akcenty pamfletowe (m.in. w cotygodniowym felietonie pt. „Kroniki lwowskie”), podejmował ataki na galicyjskie ugrupowania polityczne, popierając namiestnika Agenora Gołuchowskiego. W 1869 zerwał z *Gazetą Narodową* i rozpoczął wieloletnią współpracę z *Dziennikiem Polskim* (do 1886), zajmując w nim kilkakrotnie stanowisko redaktora. W 1870 został skazany za zniesławienie w wyniku głośnego procesu, który wytoczył mu Jan Dobrzański, redaktor *Gazety Narodowej*. Zrezygnował wówczas z udziału w życiu politycznym, zdobywając jednocześnie coraz większy autorytet jako publicysta i pisarz poruszający drażliwe problemy polityczne, społeczne i obyczajowe.

Należał do przedstawicieli tzw. lwowskiej szkoły satyrycznej. Współpracował z *Tygodnikiem Literackim*, *Artystycznym*, *Naukowym i Społecznym* (1874–81), z *Przeglądem Tygodniowym* (1875, 1879–86), z *Kurierem Warszawskim* (1877–86). Ciężka choroba serca sprawiła, że w ostatnich latach życia — w poszukiwaniu stałego zarobku — związał się z atakowaną dotąd przez siebie urzędową *Gazetą Lwowską*, w której od 1883 umieszczał tygodniowe przeglądy wydarzeń (pt. „Z kraju i ze świata”), pozabawione pasji satyryczno-demaskatorskiej. Zmarł 3 sierpnia 1886 we Lwowie; pochowany na Cmentarzu Łyczakowskim.

I.T.

T W Ó R C Z O Ś Ć

1. Zawichost. Śpiew historyczny. Z kronik halickiej ziemi. Lw. 1862. Przedr. w poz. 15, 17 t. 4.
2. Pan komisarz wojenny. Szkic współczesny z własnych i cudzych spostrzeżeń. *Dzien. Lit.* 1863 nr 37–46. Wyd. osob. Lw. 1880 (z podtyt. Powiastka). Wyd. nast.: wstęp i oprac. S. Frybes. Wr. 1960 *BN I*, 173 (współwyd. z poz. 4). Przedr. w poz. 8, 17 t. 4. Podp. N.M.
3. Kroniki lwowskie. *Gaz. Nar.* 1868–1869. Wyd. osob. zmien. Lw. 1874. Wyd. nast. pt. Wybór kronik. Wstęp i oprac. S. Frybes. Wwa 1954.
4. Koroniarz w Galicji, czyli powagi powiatowe. Szkice współczesne. Lw. 1869. Wyd. nast. m.in.: wstępy i oprac. S. Arnold i S. Frybes. Wwa 1952; wstęp i oprac. S. Frybes. Wr. 1960 *BN I*, 173 (współwyd. z poz. 2). Sześć wyd. do 1960. Przedr. w poz. 13 t. 1, 14 t. 1, 17 t. 1. Podp. N.M.
5. Wielki świat Capowic. Powieść. Lw. 1869. Wyd. nast. m.in.: ze wstępem autora. Kr. 1881; ze wstępem Z. Szwejkowskiego. Mikołów 1949; ze wstępem Z. Mitznera i komentarem historycznym S. Arnolda. Wwa 1952; oprac. i posłowie S. Frybes. Kr. 1976. Osiem wyd. do 1976. Przedr. w poz. 13 t. 1, 14 t. 1, 17 t. 1. Wyd. 1 pt.: Panna Emilia. Powieść współczesna; podp. N.M. Przekł. ros. 1872, 1888.
6. Głowy do pozłoty. Powieść osnuta na tle stosunków galicyjskich. T. 1–3. Lw. 1873. Wyd. nast. m.in.: wstęp i oprac. S. Frybes. Wr. 1953 *BN I*, 148. Przedr. w poz. 13 t. 4–5, 14 t. 4–5, 17 t. 2. Przekł. niem. przed 1876.
7. Idealisci. Powieść. T. 1–2. Lw. 1876. Przedr. w poz. 13 t. 2, 14 t. 2, 17 t. 3.
8. Rozmaitości i powiastki. Lw. 1878. Wyd. 2 zmien. Lw. 1880. Przedr. w poz. 14 t. 5, 15, 16, 17 t. 4.
9. Dziwne kariery. Powieść. T. 1–2. Lw. 1881. Przedr. w poz. 13 t. 3, 14 t. 3, 17 t. 3.
10. Humoreski. Lw. 1883. Przedr. w poz. 2 t. 5, 16, 17 t. 4.

11. Starożytny Dżwinogród i „Różne pole”. [Szkic historyczny]. Lw. 1886. Przedr. w poz. 15, 17 t. 4. Przypisywano mu także autorstwo wierszowanego utworu (przypuszczalnie obscenicznego, wyd. we Lw. lub Wiedniu) pt. Genezis. Pierwsza z ksiąg Mojżesza. Z hebrajskiego spolszczył xy, braciszek jezuicki. Amsterdam 1873.

Przedr. wiersza: Marsz Sokołów. *Zbiór poetów pol.* 3 (1962).

Przekłady

12. Ch. Dickens: Z głębi morza. Powieść. Lw. 1876.

Ponadto: przekł. drobnych utworów G.G. Byrona, H. Heinego, W.M. Thackeray'a, niektóre przedr. w poz. 17 t. 4.

Wydania zbiorowe

13. Dzieła. T. 1–5. Lw. 1885.

14. Pisma. Wydanie jubileuszowe. Przygotował do druku S. Lam. Wstępem biograficzno-krytycznym poprzedził J. Krzyżanowski. T. 1–5. Wwa 1938.

15. Szklany człowiek i inne opowiadania. Pisma ... nie objęte wydaniem jubileuszowym. Zebrał i wyd. [wraz ze wstępem] S. Lam. Wwa [1938].

16. Rozmaitości i powiastki. Wstęp i komentarze Z. Mitznera. Wwa 1952.

17. Dzieła literackie. T. 1–4. Pod red., ze wstępem i komentarzami S. Frybesa. Wwa 1956–1957.

Koresp. znajduje się w Bibl. Jagiel. i w Ossol.

OPRACOWANIA

NK 14 (1973); LP

H. SIENKIEWICZ. *Przegl. Tyg.* 1874 nr 10; przedr.: Dzieła. T. 46. Wwa 1951 [rec. „Głowy do pozłoty”]. — B. PRUS: Kronika tygodniowa. *Kur. Warsz.* 1886 nr 141, nr 238; przedr. Kroniki. T. 9. Wwa 1960. — J. KRZYŻANOWSKI, J.L. W: W kręgu wielkich realistów. Kr. 1962. — S. FRYBES. *Obraz lit. pol.* S. 4 t. 2 (1966). — TENŻE. *Pol. słownik biogr.* 16 (1971). — J. PODGÓRSKI: Kilka uwag o technice „dygresji aktualizującej” w powieści J.L. „Koroniarz w Galicji”. *Zesz. Nauk Filol. Pol.* 1975 z. 1. — *Zbiór poetów pol.* 6 (1975). — S. FRYBES: Tryumfy i klęski kronikarza lwowskiego. W: W krainie groteski. Wr. 1979. — H. KARAŚ: Germanizmy leksykalne w „Kronikach lwowskich” J.L.; Neologizmy słowotwórcze w kronikach i powieściach J.L. *Poradnik Język.* 1989 nr 9/10, 1990 nr 7. — T. BUDREWICZ: Jak się „W mętnej wodzie” rodziły „Dziwne kariery”. *Rocz. Komisji Hist.-Lit.* 31/32 (1994/1995) s. 87–105.

W.A.-Sz.

LAMENT CHŁOPSKI NA PANY 1618–1624

Dialogowany utwór wierszem, którego tematem jest ciężki los chłopca i niesprawiedliwość społeczna. Anonimowy autor mógł być wędrownym bakałarzem lub jezuitą, względnie uczniem szkoły jezuickiej, może chłopskiego pochodzenia. Na środowisko jezuickie zdaje się wskazywać fakt, iż utwór został wprowadzony w charakterze intermedium jako „Chorus rusticorum” do dramatu „Antithemius seu mors peccatoris”, przypisywanego Mateuszowi Bembusowi, wystawionego w kolegium jezuickim w Poznaniu między 1618 a 1624. Lament — rozpoczynający się słowami „Biada nam wielka na te nasze pany...” — zawiera m.in. wędrowny wątek synów Ewy, obrazujący genezę różnic stanowych. Liczy 43 czterowersowe strofy w 11–złogłoscach, a budowany jest na zasadzie barokowych kontrastów.

WYDANIA

Lament chłopski na pany. B.m.r. Wyd. nast.: przedr. homograf. J. Kallenbach, K. Badecki. Lw. 1910 *Białe Kruki* nr 1; inne wyd. przedr. homograf. Lw. 1910; A. Stender-Petersen: *Tragoediae sacrae*. Dorpat 1931 s. 200–4 (z rkpsu Bibl. Uniw. w Uppsali sygn. R. 380); S. Szczotka: Lament chłopski na pany. Wwa 1946; M. Piszczkowski: *Obrońcy chłopów w literaturze staropolskiej*. Kr. 1948; K. Budzyk, H. Budzykowa: *Dwa nurty w literaturze mieszczańskiej XVII w. w Polsce*. Wwa 1951; K. Budzyk, H. Budzykowa, J. Lewański: *Literatura mieszczańska w Polsce od końca XVI do końca XVII w.* T. 2. Wwa 1954; S. Czernik, J. Przyboś: *Wzięli diabli pana*. Wwa 1955; M. Hernasowa: *Polska literatura mieszczańska XVII w.* Wr. 1956; J. Dürr-Durski: *Antithemiusz. Jezuicki dramat szkolny*. Wwa 1957 (z rkpsu z fot. fragm.); *Wybór tekstów do dziejów kultury Wielkop.* Pozn. 1962; *Hist. w poezji*. Wwa 1965; *Wies pańszczyźniana w lit. pol. XV–XIX w.* Wwa 1972.

OPRACOWANIA

NK 1 (1963); LP

P. LEWIN: Problematyka społeczna intermedium polskiego z XVI–XVII w. *Pam. Lit.* 1961 z. 1. — M. PISZCZKOWSKI: Uwagi o „lamentach chłopskich”. *Księga pam. ku czci S. Pigonia*. Kr. 1961. — C. BACKVIIS: L’„Anthithemius” et le motif „social” dans la propagande de reconquete catholique au début de la Contre-Réforme en Pologne. *Studi in onore di E. Lo Gatto e G. Maver*. Roma 1962. — P. LEWIN: Relacje między sceną a widownią w polskim teatrze intermedialnym XVI–XVIII w. *Kultura i lit. dawnej Polski*. Wwa 1968. — S. GRZESZCZUK: Błażeńskie zwierciadło. Kr. 1970; wyd. 2 zmien. i poszerz. Kr.

L

1994. — A. LITWORNIA: Problematyka lamentów chłop-
skich. *Lit. i metodologia*. Wr. 1970. — M. PISZCZKOWSKI:
Wieś w literaturze polskiego baroku. Wr. 1977.

L.T.

LANGIE Antoni 1861–1929

Urodzony 1861 w Warszawie; syn Henryka, uczest-
nika powstania listopadowego. Pochodził z rodziny
żydowskiej o polskich tradycjach patriotycznych;
w wieku późniejszym przeszedł na katolicyzm.
Po ukończeniu V Gimnazjum wstąpił na Uniwersytet
Warszawski na wydział przyrodniczy, skąd na mocy
zarządzenia rosyjskiego kuratora okręgu warszaw-
skiego, Aleksandra Apuchтина, (po manifestacjach
młodzieżowych) został usunięty. Przez pewien czas
pracował jako nauczyciel po dworach wiejskich.
W 1886–90 przebywał w Paryżu na studiach filo-
zoficznych, literackich i językowych, będąc jed-
nocześnie korespondentem pism warszawskich —
Głosu, Przeglądu Tygodniowego i Życia. Związał się
z grupą radykalnej młodzieży i pod pseudonimem
Napierski ogłaszał rewolucyjne wiersze w czaso-
piśmie *Pobudka* (1889). W tym czasie zawarł znajo-
mość ze Stéphanem Mallaré, którego uważał za naj-
wybitniejszego współczesnego poetę francuskiego.
Był także nauczycielem języka ojczystego w szkole
polskiej w Batignolles. Po powrocie do Warszawy
współpracował jako krytyk z licznymi czasopismami,
zamieszczając w nich powieści, poezje i przekłady;
były to m.in.: *Ateneum, Bluszczyt, Głos, Krytyka, Ku-
rier Lwowski, Kurier Warszawski, Przegląd Tygod-
niowy, Romans i Powieść* (dodatek do *Świata*),
*Sfinks, Tygodnik Ilustrowany, Tygodnik Mód i Po-
wieści, Wędrowiec*. Wiele swych prac podpisywał
pseudonimami: A. Wrzesień, Catullus, Katullus, Don
Kichot, Z. Kwieciński. Wydawał popularne opraco-
wania z historii powszechnej, filozofii i estetyki oraz
antologię poezji polskiej i obcej. Prowadził działal-
ność popularyzatorską, wygłaszał odczyty. W 1907
skazany na trzy miesiące twierdzy w Brześciu, spisy-
wał tam rewolucyjne pieśni więzienne, które nastę-
pnie ogłosił w *Krytyce* (1909). W 1909–12 był ponow-
nie w Paryżu; przez jakiś czas mieszkał w Heidelber-
gu, stale — mimo intensywnej pracy pisarskiej —
trapiony trudnościami finansowymi. Wróciwszy do
kraju, kontynuował działalność literacką, edytorską i
translatorską. Redagował „Bibliotekę Groszową”,
w 1924 założył i redagował czasopismo *Astrea*, któ-
rego program nawiązywał do romantyzmu. Posiadał
znajomość wielu języków europejskich i kilku
wschodnich. Był konsekwentnym propagatorem
literatur obcych w Polsce, jego wyjątkowo rozległa
działalność przekładowa odegrała w swoim czasie
bardzo dużą rolę. Należał do Towarzystwa Literatów

i Dziennikarzy Polskich, był również członkiem Stra-
ży Piśmiennictwa Polskiego. Rodziny nie założył; os-
tatnie lata życia spędził w domu swej siostry w War-
szawie. Zmarł 17 marca 1929 w Warszawie; pocho-
wany na Cmentarzu Powązkowskim.

T W Ó R C Z O Ś Ć

1. Pogrzeb Shelleya. [Poemat]. Powst. Paryż 1886. Wyd. Wwa 1890.
2. Pogrobowcom. Poemat. Powst. Paryż 1886. Wyd. Kr. 1901.
3. Poezje. Cz. 1. Kr. 1895.
4. Studia z literatury francuskiej. Lw. 1897.
5. Atylla. Tragedia w 1 a. *Głos* 1898 nr 41–46. Wyd. osob. Wwa 1910.
6. Poezje. Cz. 2. Kr. 1898.
7. Wybór poezji. Lw. [1899].
8. Studia i wrażenia. Wwa 1900.
9. Fragmenta. Poezje wybrane. Wwa 1901.
10. Wenedzi. Tragedia w 3 a. Powst. Kr. 1901. Wyd. Paryż 1909.
11. Lord Byron. Jego żywot i dzieła. Wwa 1905.
12. Analfabetyzm i walka z ciemnotą w Królestwie Polskim. Wwa 1906.
13. Rozmyślania. Kr. 1906.
Poezje. Wyd. w 147 egz.
14. Pierwszy dzień stworzenia. Pieśni społeczne. Kr. 1907.
15. Zbrodnia. [Opowiadania]. Wwa 1907.
16. Krótki zarys literatury powszechnej. T. 1–4. Wwa 1908–1909.
17. Dwie bajki. Wwa 1910. Wyd. nast. Wwa 1927.
18. Stypa. Powieść. Wwa 1911 [1910].
19. O sprzecznościach sprawy żydowskiej. Wwa 1911.
Rozpr. publicystyczna, skonfiskowana.
20. Elfryda. Nowele i fantazje. Kr. 1912.
21. Samson i Dalila. Dramat. Wyst. Płock 1912.
22. W czwartym wymiarze. Opowiadania fantastyczne. Kr. 1912. Wyd. nast. Częstochowa 1925.
23. XXVII sonetów. Wwa [1914].
Wyd. bezimiennie. 110 egz. poza obiegiem księgarskim.
24. Ilija Muromiec. [Poemat]. Wwa 1916.
25. Miranda. Powieść. Wwa 1924 [1923]. Wyd. nast. Wwa 1984. Przedr. poz. 35.
Przekł.: czes., hiszp., ros.
26. Nowy Tarzan. Opowiadania wesołe i nie-
wesołe. Wwa 1925.
Przekł.: czes., franc.
27. Pocałunki. [Poezje]. Wwa 1925.
28. Trzeci dzień. Wiersze pisane w 1915–1923. Wwa 1925.
29. Róża polna. Nowele i fantazje. Wwa 1926.
30. Pochodnie w mroku. Żeromski – Reymont – Kasprzowicz. Wwa 1927.
31. Ostatni zbiór poezji. Wyd. A. Tom. T. 1–2. Wwa 1931 [1930].

Przygotowany przez autora. Wyd. pośmiertnie.

32. Malczewski i kilka erotyków. Wwa 1931. Tu: Malczewski, poemat dramat. w 3 obrazach. Wyd. pośmiertnie.

Poszczególne wiersze i opowiadania były tłum. na język czes., esper., fiński, franc., hiszp., niem., ros., węgier., włos.

Fragm. utworów przedr.: *Zbiór poetów pol. 4* (1965); *Programy i dyskusje lit. okresu Młodej Polski*. Wr. 1973, wyd. 3 uzup. Wr. 2000; *700 lat myśli pol. w l. 1865–1895. Cz. 2*. Wwa 1980.

Wydania zbiorowe

33. Poezje wybrane. Oprac. J.Z. Jakubowski. Wwa 1960.

34. Rozmyślenia i inne wiersze. Wstęp i oprac. J. Poradecki. Wwa 1979.

35. Miranda i inne opowiadania. Oprac. M.S. Nowowiejski, posłowie: A. Niewiadowski. Wwa 1987.

Przekłady i przeróbki

36. M. Jókai: Oceania. Łódź 1886. Wyd. nast. pt. *Atlantyda. Historia zaginionej Oceanii*. Wwa 1984.

37. E.B. de Condillac: Traktat o wrażeniach myślowych. Wwa 1887.

38. M. Jósika: Ostatni Batory. Wwa 1887. Wyd. nast. Wwa 1900.

39. T. de Banville: Pocałunek. Komedia w 1 a. Wwa 1889.

40. E. Véron: Estetyka. Wwa 1892.

41. Ch. Baudelaire: Kwiaty grzechu. Wwa 1894. Wyd. nast. Wwa 1958.

Współtłum. Adam M-ski [Z. Trzeszczkowska].

42. A. Chassang i F.L. Marcou: Epos. Arcydzieła poezji epicznej wszystkich czasów i narodów. Przełożył i uzupełnił... Kr. 1894.

Streszczenia najbardziej znanych epeów świata. Lit. słowiańską uzup. tłumacz.

43. Ch. Lamb: Powieści Szekspira osnute na tle jego dramatów i tragedii. Wwa 1895. Wyd. nast. Wwa 1929; Wwa 1934.

44. E. Hervilly: Przygody chłopczyka przedhistorycznego. Wwa 1896 [1895].

45. N. Michaux: O wyobraźni. Studium psychologiczne. Wwa 1896.

46. W. Shakespeare: Jak wam się podoba. Noc trzech króli. W książce: W. Shakespeare: Dzieła. T. 8. Lw. 1896.

47. Valmiki: Rāmāyana, życie Ramy. Starożytna powieść indyjska, podług opracowania H. Fouche, z franc.... Wwa 1896.

48. C. Mendès: Ryszard Wagner i jego dramaty muzyczne. Streścił... Wwa 1897 [1896]. Wyd. nast. Wwa 1902.

49. Przekłady z poetów obcych. Cz. 1: Poeci francuscy. Cz. 2: Poeci angielscy, węgierscy i różni. Wwa 1899.

50. J. Ruskin: Wybór pism. I. Malarstwo i poezja. Wwa 1900.

51. A. Garde: Henryk Ibsen. Wykład zasadniczej idei, zawartej w dramatach Ibsena. Lw. 1901.

52. Homer: Iliada. Streścił i oprac. Wwa 1904. Wyd. nast. Wwa 1917; wyd. 5 Wwa 1928.

Podp. A. Wrzesień.

53. Homer: Odyseja. Streścił. Wwa 1904. Wyd. nast.: wyd. 4 Wwa 1924.

Podp. A. Wrzesień.

54. M. Maeterlinck: Yozella. Wwa 1904.

55. H.G. Wells: Nowele. Wwa 1905.

56. Nal i Damayanti. Baśń staroindyjska z ksiąg Mahā-Bhāraty. Z sanskrytu przełożył... Wwa 1906. Wyd. 2 Wwa 1921.

57. G. Flaubert: Kuszenie św. Antoniego. Lw. 1907.

58. Sintaisi-Sho: Poeci nowojapońscy. Z dodaniem zarysu dziejów literatury japońskiej w XIX w. Wwa 1908.

59. Savitri, czyli powieść o wiernej żonie. Przełożył z sanskrytu... Wwa 1910.

60. Przekłady. T. 1. Poeci hiszpańscy. Wwa 1914.

61. G.B. Vico: Nowa nauka. Wwa 1916.

62. P.D. Chantepie de la Saussaye: Historia religij. Podług drugiej edycji francuskiej oprac.... Wwa 1918.

63. G. Meyrink: Golem. Wwa 1919. Wyd. nast.: Wwa 1930, Wwa 1958, Wwa 1992.

64. Rama Czaraka Joga: Filozofia jogi i okultyzm wschodni. Wwa 1921.

65. Rama Czaraka Joga: Hatha-Joga. Nauka jogów o zdrowiu fizycznym i sztuce oddychania. Z licznymi ćwiczeniami. Wwa 1922. Wyd. nast. Wwa 1930.

66. G. Flaubert: Legenda o świętym Julianie szpitalniku. Wwa 1923 [1922].

67. F. Carco: Osaczony. Pozn. 1923.

68. Rama Czaraka Joga: Drogi dojścia jogów indyjskich. Wwa 1923.

69. J. Korzeniowski: Wybór dzieł w streszczeniach i wyciągach. Ułożył i biografią autora poprzedził... Wwa 1924.

70. A. Czechow: Śmierć urzędnika. Wwa 1926.

71. A. Puszkין: Czarny orzeł. – Dama Pikowa. – Murzyn Piotra Wielkiego. Wwa 1926.

72. W. Scott: Ryszard Lwie Serce. T. 1–4. Wwa 1926–1927.

73. M. Jókai: Wybór powieści. T. 1–3. Wwa 1927.

Prace edytorskie

74. O dawnych pieśniach i o św. Wojciechu, pierwszym pieśniarzu. Wwa 1897.

75. Lira polska. T. X. Wwa 1898.

76. Księga sonetów poetów polskich. Wybrał i ułożył... Wwa 1899.

77. Dźwięki poetów. Wwa [1900].

78. Epos. Zbiór arcydzieł poezji epickiej wszystkich czasów i narodów w streszczeniach i wyciągach. Ułożył... T. 1–5. Brody 1909–1912.

79. Panteon literatury wszechświatowej w opracowaniu... i A. Toma. T. 1–2. Wwa 1920–1921

80. Dywan wschodni. Wybór arcydzieł literatury egipskiej, asyro-babilońskiej, hebrajskiej, arabskiej, perskiej i indyjskiej. Wwa 1921.

O P R A C O W A N I A

NK 14 (1973); LP

Z. DĘBICKI: Portrety. Wwa 1927 s. 289–305. — W. BOROWY: A.L. jako poeta. W: Wczoraj i dziś. Wwa 1934; przedr. w: Studia i szkice literackie. Wwa 1983. — F. MACHALSKI: Orientalizm A.L. Z zarysem bibliografii. Tarnopol 1937. — J. LORENTOWICZ: Spojrzenie wstecz. Kr. 1957. — T. WEISS: Przełom antypozytywistyczny w Polsce w l. 1880–1890. Kr. 1966. — S. LICHANSKI: Polscy pamiasci. W: Cienie i profile. Wwa 1967. — J. PROKOP: *Obraz lit. pol. S. 5 t. 1* (1968). — E. KOZIKOWSKI: Od Prusa do Gojawiczyńskiej. Wwa 1969. — J. TUCZYŃSKI: Schopenhauer a Młoda Polska. Gdańsk 1969. — S. CIESLIKOWSKI: Zastosowania tropu „illuminator” we współczesnej poezji polskiej. *Spr. z Czynności i Posiedzeń Łódz. Tow. Nauk* 1970 nr 2. — J. ŚWIĘCH: Z problematyki tłumaczeń pamiasotów i Baudelaire’a w Polsce. *Studia z teorii i hist. poezji S. 2*. Wr. 1970. — A. DRZEWIKA: Tłumacze „tekstowy”: A.L. W: Z zagadnień techniki tłumaczenia poezji. Kr. 1971. — M. PODRAZA-KWIATKOWSKA: *Pol. słownik biograf.* 16 (1971). — P. HERTZ: *Zbiór poetów pol.* 6 (1975) s. 166–167. — J. HASIEC: Wokół „Mirandy” A.L. *Przeł. Hum.* 1977 nr 4. — S. BORYCZKO: A.L. „Ilija Muromiec”. Zapomniana karta z dziejów polskich zainteresowań ludowym eposem rosyjskim. *Acta Universitatis Wratislaviensis* 403 (1979) nr 14. — E. DONCIBACH: Przy okazji pewnego listu A.L. *Spr. z Czynności i Posiedzeń Łódz. Tow. Nauk*. 1979 nr 9. — B. SZYMAŃSKA: Poeta i Nieznane. Poglądy filozoficzne A.L. Wr. 1979 [wraz z bibliogr. pism filozof.]. — Z. KUDEROWICZ: Artyści i historia. Wr. 1980. — J. TUCZYŃSKI: Motywy indyjskie w literaturze polskiej. Wwa 1981. — A. SMUSZKIEWICZ: W kręgu modernizmu i parapsychologii. W: *Zaczarowana gra*. Pozn. 1982. — H.E. HOELSCHER-OBERMAIER: Das lyrische Werk A. Langes. München 1982 [rec.: S. BARAŃCZAK. *Slavic Review* (Waszyngton) 1984 nr 4; M. PODRAZA-KWIATKOWSKA. *Ruch lit.* 1985 nr 3; P. COATES. *The Slavonic and East European Review* (Londyn) 64 (1986) nr 4]. — J. WALJÓRA: Dramaty historyczne A.L. *Rocz. Komisji Hist.-Lit. PAN* 20 (1983) s. 39–60. — A. NIEWIADOMSKI: Ojciec polskiej fantastyki. *Życie Lit.* 1985 nr 9. — M. PODRAZA-KWIATKOWSKA: Ideał jedności doskonałej. O A.L. jako krytyku. W: *Somnambulicy – dekadenci – herosi*. Kr. 1985 (prwdr. 1969). — J. BRZOZOWSKI: Pierwsi tłumacze „Kwiatów zła”. *Lit. na Świecie* 1993 nr 1/2/3. — J. WALJÓRA: Dramat historyczny w epoce Młodej Polski. Kr. 1993. — M. STAŁA: Pejzaż człowieka. Młodopolskie wyobrażenia i myśli o duszy, duchu i ciele. Kr. 1994. — A. WYDRYCKA: „Malczewski” A.L. *A. Malczewskiemu w 170 rocznicę śmierci*. Białystok 1997 s. 487–504.

LASKARYS Jerzy 1828–1888

Urodzony 28 sierpnia 1828 przypuszczalnie w okolicach Trok, w spolonizowanej rodzinie pochodzenia włoskiego; syn Teodora, oficera wojsk napoleońskich (po 1812 służącego w armii carskiej), i Wiktorii z Sokolników. Wychowywał się w domu Marcina Zaleskiego wraz z jego synami: Ignacym, późniejszym kompozytorem, i Antonim, przyszłym malarzem. Po ukończeniu Instytutu Szlacheckiego w Wilnie studiował na wydziale literackim Uniwersytetu Petersburskiego. W 1850 debiutował, ogłaszając w *Bibliotece Warszawskiej* wiersz pt. „Do...”. W 1853 zamieszkał w Wilnie i zajął się pracą literacką oraz dziennikarską. Współpracował z *Biblioteką Warszawską* do 1859, z *Kroniką Wiadomości Krajowych i Zagranicznych* (1856–58), *Tełą Wileńską* (1858), *Szpargalami Wiosennymi* (1859) i *Tygodnikiem Ilustrowanym* (1860). Dla *Biblioteki podróży i malowniczo-historycznych opisów różnych krajów* przetłumaczył kilka prac z francuskiego. Utrzymywał przyjacielskie kontakty z Ludwikiem Kondratowiczem, Michałem Andriolim, Stanisławem Moniuszką. W 1863 uczestniczył w walkach powstańczych, m.in. był adiutantem Kłeta Korewy oraz brał udział w wyprawie Zygmunta Sierakowskiego na Kurlandię. Po upadku powstania emigrował do Francji. Osiadł w Paryżu i kontynuował pracę literacką. W 1864 ogłosił kilka patriotycznych wierszy w londyńskim *Głosie Wolnym*, w 1865 dwa szkice z dziejów powstania w wydaniu w Bendliczce *Pisnie Zbiorowym*. W 1867 ożenił się z Antoniną Zabiello. Pracował przez pewien czas jako kasjer w Chaumont, następnie zamieszkał w Beauvais, by ok. 1870 powrócić do Paryża. W 1872 przyjechał z rodziną do Warszawy i przez pewien czas dzierżawił niewielką posiadłość ziemską pod Wawrem. Nawiązał wówczas trwającą wiele lat współpracę z *Tygodnikiem Mów i Powieści*. Następnie pracował jako nauczyciel prywatny w Bobrujsku, potem w Dowborowie (pow. wilejski). Utrzymywał kontakty z prasą warszawską, wysyłając korespondencje i utwory m.in. do *Przyjaciela Dzieci* (1872–80), *Biesiady Literackiej* (1882–83), *Tygodnika Ilustrowanego* (1882–83). Używał pseudonimów: Bocian Wileński, Omega, Omikron. Zmarł 22 czerwca 1888 w Dowborowie.

T W Ó R C Z O Ś Ć

1. Kartki z życia. [Wiersze]. Wil. 1856.
2. Urywek rozmowy oryginalnie wierszem spisany... Wwa 1857.
3. Ludzie prości. Szkic obyczajowy. [Wiersz]. Wil. 1858.
4. Pięć hymnów. Pozn. 1858.
5. Rarogi salonowe. [Satyry wierszem]. Wil. 1860.

6. Rarogi obywatelskie. [Satyry wierszem]. Wil. 1861.

7. Trzy piosnki: Sen dziecka; Poselstwo; Chwila zachwytu. Muzyka: I. Zaleski. Wil. 1863.

8. Pamiętki starego szlachcica, według pierwowzoru ułożone dla młodzieży. Wwa 1883 [1882]. Wyd. 2 Wwa [1902].

Przeróbka książki H. Rzewuskiego: Pamiętki Seweryna Soplicy, cześnika parnawskiego.

9. Przygody Jana Chryzostoma Paska, według jego „Pamiętników” dla młodzieży opowiedziane. Wwa 1882. Wyd. nast. m.in. Wwa [1917]. Cztery wyd. do 1917.

10. Opowiadanie o wojnie chocimskiej. Dla młodzieży. Wwa [1901].

Przedr. wierszy: *Zbiór poetów pol.* 3 (1962).

OPRACOWANIA

NK 14 (1973); LP

A. JOPEK. *Pol. słownik biogr.* 16 (1971). — M. RUSZCZYC. *Dziedzictwo paleologów. Tyg. Pousz.* 1975 nr 44. WA.-Sz.

LASKOWSKI Kazimierz 1861–1913

Urodzony w 1861 w Tokarni (pow. jędrzejowski) w środowisku ziemiańskim; syn Tomasza i Walerii z Rakowskich. Szkołę średnią ukończył w Krakowie, następnie studiował w Niemczech agronomię i technologię spożywczo-rolną. Po śmierci ojca gospodarował (do 1892) w dziedzicznym majątku Podgaje. Wówczas też rozpoczął działalność literacką, ogłaszając wiersze satyryczne w tygodnikach *Kolce* (od 1883) i *Mucha* (od 1888), oraz publicystyczną, nadsyłając od 1884 korespondencje do *Gazety Radomskiej* i *Gazety Kieleckiej*. Po utracie majątku przeniósł się w 1890 do Kielc, a w 1892 zamieszkał w Warszawie. Ożenił się z Marią Wawrowską. Zajmował się pracą publicystyczną i literacką. Współpracował z codzienną i tygodniową prasą nie tylko warszawską, ale i innych ośrodków. Znany był przede wszystkim jako bardzo płodny poeta-dziennikarz ogłaszający codziennie przez wiele lat wiersze i felietony w *Gazecie Warszawskiej* (1894–1908), w *Kurierze Polskim* (1898–1900) następnie w *Kurierze Warszawskim* (1900–07) i *Gońcu*. Był współzałożycielem i redaktorem czasopisma *Wieś Ilustrowana* (1910–12) i dwutygodnika *Wieś i Dwór* (1912–13) oraz wydawcą wielu kalendarzy. Pisał opowiadania dla młodzieży o tematyce historycznej i scenki dramatyczne. Wiele powieści ogłosił w czasopiśmie. Posługiwał się najczęściej pseudonimem El. Publikował także broszury polityczne. Wydawał i redagował

satyryczne czasopisma *Dziewucha* (1906) i *Plotka* (1906). W 1911 obchodził jubileusz 25-lecia twórczości poetyckiej. Zmarł 29 stycznia 1913 w Warszawie; pochowany na Cmentarzu Powązkowskim.

T W Ó R C Z O Ś Ć

1. Ruchla Tiulik. [Opowiadanie]. *Gaz. Kielecka* 1892 nr 67–93. Wyd. osob. Wwa 1899. Przedr. w poz. 2, 41.

2. Szkice i typy. [Opowiadania]. Wwa 1894.

3. Wyścig dystansowy. Krotoczwila w 3 a. Wyst. Wwa, Lw., Pozn., Łódź 1894. Wyd. Wwa 1895 (z podtyt.: *Obraz sceniczny w 3 a.*). Współautor: K. Junosza[=Szaniawski].

4. Zużyty. Kartki z życia. [Powieść]. Cz. 1–2. Wwa 1895. Wyd. nast. m.in.: [wyd. 3] Wwa 1905; Wwa 1928.

5. 365 obiadów. Historia o kilku osobach i jednej książce. [Powieść]. Wwa 1896.

6. Żydzi przy pracy. Notatki wieśniaka. [Opowiadania]. Wwa 1896. Wyd. nast. poszerz. Wwa 1912.

7. Dygnitarze wioskowi. [Opowiadania]. Wwa 1897.

8. Kosztowni dobrodziej. Sylwetki z bruku. Wwa 1897.

9. Zrosli z ziemią. Opowieść. T. 1–2. Wwa 1897. Wyd. nast. m.in. wyd. 3 Wwa 1913.

10. Chłopska dola. Z notatek hreczkosieja. [Powieść]. Wwa 1898.

11. Kulturtraeger. Cz. 1–2. [Powieść]. Wwa 1898. Wyd. nast.: wyd. zmien. t. 1–2. Wwa 1904 (pt. W cukrowni); [wyd. 3] Wwa [1928].

12. Na giełdzie cnoty. Rysunek z pamięci. [Powieść]. Wwa 1898. Wyd. 2 Lw. [1902].

13. Spod serca. 1. Wwa 1899. Wyd. nast. Wwa 1904 (z podtyt.: *Wiersze i śpiewki*).

14. W tym roku 1812–1813. [Poemat]. Ogl. fragm. w czasop. w 1899–1913. Wyd. osob. Wwa 1914. Przedr. w poz. 40.

15. Wiersze. I. Wwa 1899. Częściowo przedr. w poz. 22.

16. Dla zabicia czasu. Humoreski. Wwa 1900.

17. Licytanci. Szkice z życia. Wwa 1900.

18. Wiersze. Seria 2. Wwa 1900.

19. Wieś. W ojców ślady. Powieść. Wwa 1900. Wyd. nast.: Wwa 1901 (pt. W ojców ślady); Wwa 1905 (pt. W ślady ojców).

20. Wiersze i śpiewki. Z przedmową A. Września [A. Langego]. Wwa [1901].

21. Z chłopskiej piersi. Śpiewki. Wwa 1901. Wyd. 2 Wwa 1904.

22. Bańki mydlane. Wiersze i śpiewki. Wwa 1902 (z przedmową W. Rabskiego).

23. Pogrzeb. Tryptyk sceniczny wierszem. Wyst. Lw., Pozn., Kr. 1902. Wyd. osob. Wwa 1902. Przedr. w poz. 40.

24. Z chłopskiej piersi. Śpiewki. Seria 2. Wwa 1902.
 25. Z chłopskiej piersi. Śpiewki. Seria 3. Wwa 1902.
 26. Melodie. [Poezje]. Wwa 1903.
 27. Z chłopskiej piersi. Śpiewki. Seria 4. Wwa 1903.
 28. Z majowych dni. Wiersze i śpiewki. Wwa 1903.
 29. Pamiętnik ex-dziedzica z dopiskami ex-pachciarza. Szkice podwójną kredką w oświetleniu Jankła Maślanki zebrali xy, yz. Cz. 1–2. Wwa [1904].
 30. Z chłopskiej piersi. Śpiewki. Seria 5. Wwa 1904.
 31. Melodie. Seria 2. Wwa 1905.
 32. Pozwól mi mówić. Erotyki. Wwa 1905.
 33. Agent policyjny. Z papierów po Hektorze Blau. Wwa [1907]. Wyd. nast. Wwa 1908.
 34. Brauning. [Powieść]. Wwa 1907.
 35. Jasełka historyczne. Wwa 1907.
 36. Lokaut. Powieść łódzka. Wwa 1907.
 37. Satyry polityczne. Wwa 1907.
 38. Z rapsodów wolności. [Poezje]. Z przedmową K. Tętmejera. Wwa 1907.
 39. Na przyzbie. [Poezje]. Wwa 1908.
 40. Wybór prac poetyckich. Z przedmową K. Tętmejera. T. 1–6. Wwa 1909.
 41. Ekonom tragik. Obrazek z życia wiejskiego. [Opowiadania]. Wwa [1910].
 42. Choć jeno Polską chodzę... Poezje. Wwa 1911.
 43. Litwaki. Powieść spółczesna. Wwa 1911. Wyd. nast. Wwa [b.r.].
 44. Dzielny obrońca ojczyzny Staszek Miazga. Opowiadanie z czasów najazdu Szwedów na Polskę. Wwa 1912. Wyd. nast. [Wwa 1934] (pt. Staszek Miazga, dzielny obrońca ojczyzny); Włocławek [b.r.].

Przekłady

45. G. Leroux: Nadzwyczajne przygody Józefa Rouletabille'a, reportera. Tajemnica żółtego pokoju. Spolszczył... Wwa 1908.

Wybory twórczości

46. Polskiej dziatwie. Ze zbiorów poezji K. Lasowskiego. Wwa [1913].
 47. „Z chałupy”... Wiersze i śpiewki. Wwa [1916].

Przodr. wierszy: *Zbiór poetów pol.* 4 (1965).

Listy i mater. znajdują się w zbiorach Bibl. Jagiel., Bibl. Nar. i Ossol.

OPRACOWANIA

NK 14 (1973); LP.

A. JOPEK. *Pol. słownik biogr.* 16 (1971). — S. MIJAS: Świętokrzyskie szlaki literackie. Łódź 1973. — L. TATAROWSKI: Poeta w kostiumie ludowego grajka. W: Ludowość w literaturze Młodej Polski. Wr. 1991 *Acta Universitatis Wratislaviensis* nr 1347.

A.P.

LASOCKI Franciszek 1845 – po 1898

Urodzony w 1845 w Mamotach (pow. janowski). Do szkół chodził w Lublinie (do 1862), następnie w Warszawie uczęszczał do Szkoły Przygotowawczej (1864–65) i studiował na Wydziale Filologiczno-Historycznym Szkoły Głównej (1865–68). W 1866 debiutował wierszami w tygodniku *Rodzina* (nr 23) i *Tygodniku Mód i Nowości*. Studiów nie ukończył. Przez pewien czas gospodarował na roli, dzierżawiąc majątek w Królestwie, a później w Galicji, dokąd przeniósł się być może ze względów politycznych. Następnie pracował jako geometra. Utwory dramatyczne, wśród których jest mało znana trylogia dotycząca powstania styczniowego, ogłaszał w czasopiśmie: *Rocznik (Samborski 1892/3–98)* i *Przedświt*. Współpracował również z pismami satyrycznymi: krakowskim *Diabłem* (1886–97) i łwowskim *Wesołym Kurierem Ilustrowanym* (1983–96). W 1896–97 przebywał w Leżajsku. Data śmierci nieznana.

TWÓRCZOŚĆ

1. Ludgarda. Tragedia w 4 a. Wwa 1867.
2. Poezje. Tom 1. Rzeszów 1875.
Tu: Nemesis. Dramat w 4 a. – Zdemaskowani. Obraz dramatyczny w 3 a., zob. poz. 4.
3. Calopalenia. Poemat dramatyczny w 4 obrazach z czasów powstania r. 1863. Druga część trylogii. Sambor 1896 odb. z *Rocz. (Samborskiego)* 1895/1896. Por. poz. 5, 6.
4. Wbrev zamiarom. Obraz sceniczny w 3 a. Lw. 1896.
W pierwotnej wersji ogl. w poz. 2 pt. Zdemaskowani.
5. Przed wybuchem. Poemat dramatyczny w 3 obrazach. Pierwsza część trylogii. *Rzecz z czasów powstania z r. 1863*. Sambor 1897 odb. z *Rocz. (Samborskiego)* 1896/1897. Por. poz. 3, 6.
6. Po pogromie. Poemat dramatyczny w 3 obrazach, z prologiem, z czasów po powstaniu r. 1863. Trzecia część trylogii. Sambor 1898 odb. z *Rocz. (Samborskiego)* 1897/1898. Por. poz. 3, 5.

OPRACOWANIA

NK 14 (1973).

Zbiór poetów pol. 6 (1975).

A.P.

LASOCKI Mikołaj ok. 1380 – 1450

Urodzony około 1380; syn Michała herbu Dołęga z Lasotek (koło Dobrzynia), i Grzymisławy; krewny Pawła Włodkowica. W nieznanych dziś szkołach

(w Płocku?) i uczelniach zdobył wykształcenie w humaniorach i najpewniej w prawie. Według wzmianki z 1435, posiadał doktorat prawa, ale to jest wątpliwe. Obrawszy stan duchowny, w 1422/23 występował jako kleryk płocki; później otrzymał probostwo krakowskie i skalmierskie, kustodię gnieźnieńską (1429), wreszcie — godność dziekana krakowskiego (1438) prawdopodobnie jako wynagrodzenie za wybitne usługi kancelaryjne i dyplomatyczne. Przed 1422 był już notariuszem publicznym; w tym też charakterze wziął udział w procesie polsko-krzyżackim (1422), a następnie (1423) został sekretarzem królewskim przy boku Stanisława Ciołka. Wielokrotnie wyjeżdżał z misjami za granicę. W 1424 jako wysłannik króla Władysława Jagielly przedłożył papieżowi Marcinowi V skargę na Zygmunta Luksemburskiego; w 1426 oraz 1427 również w Rzymie załatwiał sprawę nominacji kościelnych, a w 1431 wygłosił mowę obediencjonalną przed Eugeniuszem IV. Jako zwolennik koncyliarizmu wszedł w skład poselstwa na sobór w Bazylei, gdzie od lipca 1434 zdecydowanie przeciwdziałał wroziej względem Polski akcji krzyżackiej. W maju 1435 sobór obrął go jednym ze swoich delegatów na kongres w Arras dla zakończenia wojny stuletniej między Francją a Burgundią; 5 sierpnia 1435 przemawiał na kongresie. Po powrocie do kraju w 1437 działał w obozie Zbigniewa Oleśnickiego, następnie należał do otoczenia Władysława III podczas jego wypraw węgierskiej i bałkańskich. Pod wpływem legata Giuliana Cesariniego poświęcił się organizowaniu wielkiej akcji antyturkckiej państw chrześcijańskich, m.in. dwukrotnie posługując w tej sprawie do Wiednia (1443 i 1444). Nie zmienił tej orientacji mimo klęski warneńskiej, za którą czyniono go współodpowiedzialnym i po której pozostał poza ojczyzną — na Węgrzech. Tu (także we Włoszech) przyczynił się do rozwoju nauk humanistycznych. Ceniony jako orator, mowy swoje układał według nowych wzorów retorycznych. Utrzymywał osobiste i epistolarne kontakty z głośnymi humanistami, szczególnie z Guarinim Guarino z Werony. Mecenasował włoskim studiom młodych Polaków i Węgrów (wśród nich słynnemu później poecie, Janusowi Pannoniusowi). Pod koniec życia, 17 czerwca 1449 prekonizowany przez Marcina V na biskupa kujawskiego wbrew przeciwnom Kazimierza Jagiellończyka. Zmarł 9 września 1450 w Terni w drodze z Rzymu do ojczyzny; pochowany w katedrze pobliskiego Camerino.

T W Ó R C Z O Ś Ć

1. Mowa w Bazylei 5 listopada 1434. Niewyd. Wiad. o rkpsie (Archiv des Fürsten von Waldburg-Zeil, Codex nr 4098, k. 168v –169v) podał K. Forstreuter: Eine polnische Denkschrift auf dem Konzil in Basel. *Zeitschrift f. Ostforschung* 21 (1972) z. 4.

2. [Memoriał dla posłów króla Kastylii Jana II na soborze bazylejskim – z opisem Korony Polskiej i Wielkiego Księstwa Litewskiego; przeciw Zakonowi Krzyżackiemu; o stosunku do Turcji]. Powst. przypuszczalnie ok. 1 czerwca 1435. Fragm. (wg red. z kręgów krzyżackich) ogł. K. Forstreuter, jw. poz. 1, s. 693–696. Rkps jw., poz. 1.

3. Mowa w Arras 5 sierpnia 1435. Niewyd. Fot. rkpsu ogł. Z. Lasocki: Un diplomate polonais au congrès d'Arras en 1435. Paris 1928. Rkps Bibl. Nationale w Paryżu w 1448. Przekł. franc. ogł. Z. Lasocki, jw.

4. Mowa w Rzymie 9 grudnia 1448. Ogł. M. Wiszniewski: Historia literatury polskiej. T. 3. Kr. 1841 s. 390–396 [z błędami]. Wyd. nast. J. Szujski. *Codex epistolaris saeculi decimi quinti t. 2 cz. 2* (1876) s. 51–54. *Monumenta Medii Aevi Historica* t. 2.

Przekł. pol.: anonim. *Athenaeum* 1845; przedr. *Złota przędza*. T. 4. Wwa 1887.

O P R A C O W A N I A

NK 2 (1964).

Z. LASOCKI: Un diplomate polonais au congrès d'Arras en 1435. Paris 1928. — J. GRZYWACZ: Nominacja biskupów w Polsce przedrozbiorowej. Lubl. 1960. — I.N. GOLENIŚCZEW-KUTUZOW: Italjanskoje Wozroždienie i sławianskije literatury XV–XVI w. Moskwa 1963; przekł. pol. Wwa 1970. — A.F. GRABSKI: Polska w opiniach Europy Zachodniej XIV–XV w. Wwa 1968. — J. KOZICKA: M.L. Stan badań [...]. *Mater. do Hist. Filoz. Średniowiecznej w Polsce* t. 4 (15) (1971). — T. WITCZAK. *Pol. słownik biogr.* 16 (1971). — J. KRZYŻANIAKOWA: Kancelaria królewska Władysława Jagielly. Studium z dziejów kultury politycznej XV w. Pozn. 1972; Cz. 2: Urzędniczy. Pozn. 1979. — *Hist. dyplomacji pol.* T. 1: Połowa X w. – 1572. Wwa 1980. — K. GRODZISKA: M.L. obrona pamięci króla Władysława Jagielly na soborze bazylejskim. *Cracovia – Polonia – Europa*. Kr. 1995.

T.W.

LATERNA Marcin 1552–1598

Inna forma nazwiska: Latarnia.

Urodzony w 1552 w Drohobyczu (woj. ruskie); syn szewca Jana i piwowarki Małgorzaty. Szkołę parafialną ukończył w rodzinnym mieście, dalsze nauki pobierał w szkole prymasowskiej w Kaliszu (1566–70), gdzie jako wyróżniający się uczeń powitał łacińską mową Stanisława Hozjusza. W maju 1570 rozpoczął nowicjat w zakonie jezuitów w Braniewie. We wrześniu następnego roku wyjechał do Wilna na studia filozoficzne. W 1575–78 nauczał w klasach syntaksy, poetyki i retoryki w Braniewie, następnie został profesorem wymowy i prefektem w Wilnie. Równocześnie pełnił funkcję kaznodziei i misjonarza; jesienią 1576 głosił kazania w obecności Stefana Batorego.

W 1579 otrzymał święcenia i tegoż roku jako kapelan obozowy towarzyszył hetmanowi Mikołajowi Mieleckiemu w wyprawie na Połock. Wróciwszy do Wilna, ukończył studia teologiczne, po czym król wyznaczył go swym kaznodzieją i spowiednikiem. Towarzyszył Batoremu w czasie walk z Moskwą, a następnie w naradach w Rydze nad uporządkowaniem spraw wyznaniowych w Inflantach. Wiosną 1586 odbył podróż do Rzymu; jesienią uzyskał doktorat z teologii w Akademii Wileńskiej. Po śmierci króla w grudniu wyjechał do Drohobycza. Następnie odbywał misje apostołskie w Braniewie, Krakowie, Wilnie, Grodnie i Lwowie. Po powrocie do Krakowa objął urząd kaznodziei i spowiednika w kościele św. Barbary. W czasie zarazy (wrzesień 1588 – luty 1589) nie opuścił miasta, usługując chorym. W 1591–95 był superiorem domu jezuitów we Lwowie. Nadal trudnił się głoszeniem kazań i organizowaniem opieki nad ubogimi, a także pracą literacką. W 1598 został wezwany na dwór Zygmunta III Wazy, by zastąpił Piotra Skargę w obowiązkach kaznodziei. Towarzyszył królowi w wyprawie do Szwecji. Zwolniony z powodu choroby, w czasie podróży morskiej do Polski zginął 30 września 1598 zamęczony przez żołnierzy z floty Karola Sudermańskiego. Śmierć jego odbiła się w kraju szerokim echem i stała się dla współczesnych tematem apoteozujących biografii.

T W Ó R C Z O Ś Ć

1. Harfa duchowna. [Kr.] 1585. Wyd. nast.: do roku 1598 miała 7 wydań, do końca XVIII w. wydań 25. Wyd. poszerz. wg ed. z 1603 wyd. H.J. [H. Jackowski]. Pelplin 1871 *Czytania Katolickie z Różnych Pisarzy Tow. Jezusowego S. I t. 9*. Pojedyncze wiersze przedr. m.in.: *Kołądy polskie. Średniowiecze i wiek XVI*. Red. J. Nowak-Dłużycki. T. 1: Teksty. Wwa 1966. Pierwsza oryginalna książka do nabożeństwa w jęz. pol. Egz. z uszkodzoną kartą tyt. Bibl. Jagiel. sygn. Cim. 269.

2. Oratio in exequias funebres de ... meritis Valeriani Protasiewicz, episcopi Vilnensis. Kr. 1588 druk. A. Piotrkowczyk.

3. Oratio in exequias funeris divi Stephani Primi... Kr. 1588 druk. A. Piotrkowczyk.

4. Concio ... sub initium Dioecesanæ Synodi Leopoliensis postridie dominicæ Septuagesimæe habitæ A.D. 1593. W: J.D. Solikowski: *Acta et constitutiones synodi...* Lw. 1593 druk. M. Bernath. Rkps Arch. Prowincji Małop. Tow. Jezusowego w Kr. sygn. 1033.

O P R A C O W A N I A

NK 2 (1964); LP

[A. BRÜCKNER] A.Br. *Wielka enc. powsz. ilustr.* T. 41/42 (1908–1909). — M. KOJULA: *Ks. M.L.T.J. kapelan obozowy – męczennik ... 1552–1598*. Wwa 1938. — Unicus universæ

Societatis Jesu vocationum liber autobiographicus. [Wyd. J. Warszawski]. Romæ 1966 s. 75–78 [tu: Autobiografia M.L.J.]. — B. NATOŃSKI. *Pol. słownik biogr.* 16 (1971). — R. WEHNER: *Jesuiten in Norden*. T. 1. Pödeborn 1974. — W. WYDRA: „Bogurodzica” w „Harfie duchownej” M.L. *Slavia Occidentalis* 1975 s. 132–134. — L. GRZEBIEN. *Słownik pol. teologów katol.* 2 (1982).

I.T.

LEGATOWICZ Ignacy Piotr 1796–1867

Urodzony 30 lipca 1796 we wsi Mała Kaplica pod Grodnem w niezamożnej rodzinie szlacheckiej; syn Szymona i Magdaleny ze Strzałkowskich. Utraconego we wczesnym dzieciństwie ojca zastępował mu ojczym, Jakub Wiszniewski. Uczył się u dominikanów w Grodnie, następnie studiował na wydziale literatury i sztuki Uniwersytetu Wileńskiego. Debiutował w 1815 przekładem bajki La Fontaine'a „Konik i mrówka” na łamach *Tygodnika Wileńskiego* (nr 2), z którym współpracował do 1820. Ukończywszy studia w 1817 ze stopniem magistra filozofii, został mianowany nauczycielem gimnazjum w Mińsku, gdzie wykładał do 1839 gramatykę i literaturę łacińską. Sam pisał wiersze, a także tłumaczył z francuskiego i rosyjskiego drobne wierszowane utwory, najczęściej ich maksymy moralne i epigramaty. Był również zbieraczem przysłów, anegdot i bajek, zamieszczał je w czasopismach, m.in. w *Dzienniku Wileńskim* (1819–29), *Rozmaitościach Warszawskich* (1829), *Balanucie Petersburskim* (1833). W 1839 przeniósł się do Lepła, następnie do Wilkomierza, tam do 1846 był inspektorem szkół lepelejskiej, połockiej i wilkomierskiej. W 1846 z powodu utraty wzroku przeszedł na emeryturę i powrócił do Mińska, gdzie udzielał prywatnych lekcji łaciny. Żonaty był z Hajdukiewiczówną, po rozwodzie ożenił się z Katarzyną Kutniewiczówną. Zmarł 28 września 1867 w Mińsku.

T W Ó R C Z O Ś Ć

1. Rozprawa o listach. Wil. 1817 odb. z *Tyg. Wil.*
2. Epigramata. Wyd. E.T. [E. Tyszkiewicz]. Wil. 1848.

3. Prawdy, prawidła życia, maksymy, zdania, przysłowia i myśli rozmaite, w dwuwierszach zamknięte, do moralnej nauki zastosowane, dla pożytku uczących się obojej płci. Wyd. E.T. [E. Tyszkiewicz]. Wil. 1848. Wyd. nast. dwukrotnie zwiększone pt. *Apoftegmata, to jest prawdy, prawidła życia, maksymy, zdania, przestrogi, upomnienia, przysłowia i myśli rozmaite w dwuwierszach zamknięte*. Wil. 1854.

4. Gościniec dla dzieci, to jest prawdy i zdania moralne dla pożytku uczących się obojej płci wydane. Wil. 1849. Wyd. 2 Wil. 1859.

5. Podarek dla młodzieży, t.j. prawdy i zdania moralne dla użytku uczących się obojej płci. Wil. 1851.
6. Prawdy, to jest nauka moralna dla dzieci. Wil. 1853.

7. Myśli. Wil. 1857.

8. Dawna przodków naszych obyczajność, to jest: Ustawy obyczajności, przyzwoitości i grzeczności. Wil. 1858. Reprint [Kórnik] 1984.

Przedr. wierszy: K. Bartoszewicz: Księgi humoru polskiego. T. 4. Petersb. 1897; *Zbiór poetów pol.* 1 (1959).

Prace edytorskie

9. Jan Herman z Neydenburku: Ziemianin albo Gospodarz inflantski, w roku MDCLXII do druku podany, a teraz z niemieckiego na polski język przetłumaczony w roku 1671 i powtórny raz do druku podany w Słucku w drukarni 1673, a z tego przedrukowany znowu roku 1823 przez... [z przedmową i uwagami]. Mińsk 1823.

10. Prawidła pocziwego życia, czyli zdania rozmaite z różnych autorów, mianowicie greckich i łacińskich wyjęte, do moralnej nauki zastosowane, w porządek ułożone i uczące się młodzieży obojej płci na pożytek poświęcone. Wil. 1852.

11. Epigramata, nagrobki, fraszki, ucinki, żarty, grzeczności oraz myśli zwięzłe i dowcipne bezimiennych pisarzy naszych, częścią już drukowane, częścią jeszcze drukiem nie ogłoszone, zebrane, na cztery księgi rozdzielone i wydane. Wil. 1854. Reprint [Kórnik] 1983.

12. Kopa z nadatkiem bajek naszych pisarzy dla młodzieży płci obojej. Wil. 1859. Reprint [Kórnik] 1983; Pozn. 1985. Podp. J.P.L.

OPRACOWANIA

NK 8 (1969).

W. SABOWSKI: I.P.L. *Tyż. ilustr.* 1885 nr 134. — [L. JANOWSKI] L.J. *Wielka enc. pouc. ilustr.* 43 (1909). — Z. MAKOWIECKA. *Pol. słownik biogr.* 16 (1971).

W.R.-S., W.A.-Sz.

LEGENDA O ŚW. ALEKSYM

XV w.

Wierszowana opowieść o drodze ku świętości na przykładzie legendarnego patrycjusza rzymskiego, który przełożył żywot żebraka-ascety nad zaszczyty świata i szczęście osobiste. Stanowi pierwszy polski wariant wędrownego tematu średniowiecznego proweniencji wschodniej, urobiony na wzór jego redakcji tzw. małżeńskiej lub narzeczęńskiej wczes-

nej (uwytatniającej także heroizm porzuconej oblubienicy Aleksygo), która uformowała się przypuszczalnie w rejonie Włoch południowych. Anonimowe spolszczenie (inc.: „Ach, krolu wieliki nasz...”) jest kompilacją dokonaną na podstawie znajomości paru wersji łacińskich oraz niemieckiej; istnieją ślady wpływu również jakiegoś wzoru czeskiego. Zachowany przekaz, z nagłówkiem „Vita sancti Alexy Rikmice”, jest sporządzoną w poł. XV w. niedbałą kopią starszego. Tekst, pozbawiony zakończenia, liczy 241 wersów, przeważnie 8-zgłoskowców. Cechy języka zabytku łączą jego pochodzenie z Mazowszem, gdzie — zwłaszcza w Płocku — kult św. Aleksygo był szczególnie ożywiony.

WYDANIA

W. Wisłocki: *Legenda o św. Aleksym. Wiersz polski z r. 1454. Rozpr. AU. Wyd. Filol.* t. 4 (1876) i odb. — S. Vrteł-Wierczyński: Wybór tekstów staropolskich. Lw. 1930; toż wyd. nast.: Wwa 1950, 1963, 1969, 1977; *Pol. wierszowane legendy średniowieczne*. Wyd. S. Wierczyński i W. Kuraskiewicz ze współudziałem A. Sławskiej (oprac. ikonograficzne). Wr. 1962 BPP Ser. A nr 2; W. Taszycki: Najdawniejsze zabytki języka polskiego. Wr. 1967 BN I, 104; toż wyd. nast. 1975; *Średniowieczna pieśń religijna pol.* Oprac. M. Korolko. Wyd. 2 zmien. Wr. 1980 BN I, 65; W. Wydra, W.R. Rzepka: *Chrestomatia staropolska*. Teksty do roku 1543. Wr. 1984; toż wyd. 2 zmien. i uzup. Wr. 1995. Rkps Bibl. Jagiel. nr 2317.

OPRACOWANIA

NK 1 (1963); LP

J. I.OŚ: Przegląd językowych zabytków staropolskich do r. 1543. Kr. 1915; wyd. 2 zmien. pt. Początki piśmiennictwa polskiego. Lw. 1922. — S. VRTEŁ-WIERCZYŃSKI: Staropolska legenda o św. Aleksym na porównawczym tle literatur słowiańskich. Pozn. 1937. — S. RECZEK: „Jękać żona” w „L. o św. A.”. *Rozpr. Kom. Językozn.* Wr. *Tow. Nauk.* 2 (1959); przedr. w: *Polszczyzna dawna i dzisiejsza*. Rzeszów 1998. — C. VERDIANI: II „Ritmo polacco” su Sant’ Alessio (1454). *Ricerche Slavistiche* 15/16 (1967/68) i odb.; wersja pol. pt. Problemy wzorców polskiej „legandy” o św. Aleksym. *Średniowiecze. Studia o kulturze*. T. 4. Wr. 1969. — E. OSTROWSKA: O nowe odczytanie „Wiersza o św. A.”. *Jęz. Pol.* 1969 z. 1; przedr. w: *Z dziejów języka polskiego i jego piękna*. Kr. 1978. — M. KUČAŁA: W sprawie odczytania inwokacji „L. o św. A.”. *Jęz. Pol.* 1970 z. 5. — E. OSTROWSKA: „Cztę w jednych księgach o nim”. *Tamże* 1970 z. 1. — TAŻ.: Metoda wzajemnych uwarunkowań. Na przykładzie odczytania fragmentu z „L. o św. A.”. *Tamże* 1970 z. 4; przedr. w: *Z dziejów... jw.* — J. RECZEK: Nowy okres w badaniach nad „L. o św. A.” Z powodu prac E. Ostrowskiej i C. Verdianiego. *Tamże* 1970 z. 1. — T. ULEWICZ: „L. o św. A.” znowu na warsztacie badaczy. *Ruch Lit.* 1970 nr 2. — A. GIEYSZTOR: Dobrowolne ubóstwo, ucieczka od świata i średniowieczny

kult św. Aleksego, *Polska w świecie. Szkice z dziejów kultury pol.* Wwa 1972. — M. DŁUSKA: *Studia z historii i teorii wersyfikacji polskiej*. Wyd. 2 rozszerz. T. 1–2. Wwa 1978. — M. ADAMCZYK: *Współczesny poetycki dialog ze średniowieczną „L. o św. A.”. Studia Polon.* 18/19 (1990/1991; wyd. 1992). — T. MICHAŁOWSKA: *Średniowiecze*. Wwa 1995 i wyd. nast.

T.W.

LEGENDA ŻŁOTA koniec XIV w.

Przekład polski tekstu „De passione Domini” ze słynnego zbioru hagiograficznego „Legenda aurea” dominikanina lombardzkiego, Jakuba de Voragine (XIII w.). Powstał prawdopodobnie pod koniec XIV stulecia, najpewniej dla królowej Jadwigi, która — według świadectwa Jana Długosza — posiadała księgi polskie treści religijnej, wśród nich pasjał; i która dowodnie dysponowała manuskryptem łacińskim „Legenda złotej”. Tłumacz nieznan. Zabytek — być może świadczący o istnieniu ongiś przekładu całości zbioru — zaginął; ćwierć wieku później użyto jego resztek do celów introligatorskich. W 1923 K. Michałski odkrył w Leningradzie dwie karty pasji, zwanej obecnie „połocką”. Rewindykowane po 1934 do Warszawy, spłonęły w 1944; ocalała fotografia fragmentu.

WYDANIA

Podobizną fot. oraz urywek w transliteracji ogł. J. Janów: *Resztki biblioteki królowej Jadwigi*. (Nowe urywki Legendy złotej w oprawach dzieł K. Drużbickiego). *Spr. PAU* 1948 nr 7. Toż: W. Wydra, W.R. Rzepka: *Chrestomatia staropolska*. Teksty do roku 1543. Wr. 1984; wyd. 2 popr. i uzup. Wr. 1995.

OPRACOWANIA

NK 1 (1963).

M. PLEZIA: *Wstęp do: Jakub de Voragine: Złota legenda*. Wybór. Wwa 1955, s. II; wyd. 2 zmien. Wwa 1983, s. 49. — W. WYDRA, W.R. RZEPKA: *Fragment Łopacińskiego. Z problemów krytyki i analizy tekstu. Prace Filol.* 29 (1980).

T.W.

z LEGNICY JERZY

zob. LIBANUS Jerzy

LELEWEL Joachim 1786–1861

Urodzony 21 marca 1786 w Warszawie; syn Karola, prawnika, kasjera Komisji Edukacji Narodowej, uczestnika insurekcji kościuszkowskiej, i Ewy z Sze-

luttów. Pochodził z rodziny szwedzkiej Loelhoeffel de Loewensprung, osiadłej w Prusach Wschodnich, która zmieniła nazwisko na Lelewel i została nobilitowana przez Sejm Polski w 1775. Po ukończeniu szkoły pijarów w Warszawie w 1804–8 studiował na Uniwersytecie Wileńskim nauki przyrodnicze, matematykę, filozofię i historię, przygotowując się do zawodu nauczycielskiego. W latach młodzieńczych był zbieraczem pieśni ludowych. Debiutował w 1807 pracą naukową „Edda, czyli księga religii dawnych Skandynawii mieszkańców”. W 1809–10 wykładał geografii w Liceum Krzemienieckim, a ponadto studiował księgozbiory Tadeusza Czackiego w Porycku i biskupa Kacpra Cieciszowskiego w Łucku. Następnie przyjechał do Warszawy, gdzie pracował w Ministerstwie Spraw Wewnętrznych, zajmując się również pracą naukową, głównie historią wczesnego średniowiecza. W latach 1815–18 był zastępcą profesora historii powszechnej na Uniwersytecie Wileńskim. Podczas pobytu w Wilnie ogłaszał artykuły i rozprawy w *Tygodniku Wileńskim* (1815–22), którego był założycielem i do 1817 redaktorem, w *Dzienniku Wileńskim* (1815–17), w *Pamiętniku Warszawskim* (1818–21) oraz w *Revue encyclopédique* (1820–21). Po trzech latach, nie doczekawszy się nominacji na katedrę w Uniwersytecie Wileńskim, wrócił w 1818 do Warszawy, gdzie otrzymał stanowisko zastępcy bibliotekarza w Publicznej Bibliotece przy Uniwersytecie Warszawskim; tu także wykładał bibliografię. Rezultatem podjętych wówczas prac było fundamentalne dla rozwoju polskiej bibliografii i bibliologii dzieło „Bibliograficznych ksiąg dwoje”. W 1820 otrzymał zaocznie na Uniwersytecie Jagiellońskim dyplom doktora filozofii. W 1821 został członkiem Towarzystwa Przyjaciół Nauk, w tym samym roku w wyniku konkursu otrzymał Katedrę Historii Powszechnej na Uniwersytecie Wileńskim. Utrzymywał ścisłe związki z młodzieżą filomacką i filarecką, a szczególnie z młodym Adamem Mickiewiczem, który powrócił L. do Wilna uczcił wierszem „Do Joachima Lelewela” (1822). W 1823 L. był również urzędowym cenzorem w Wilnie. Po wykryciu przez władze tajnych organizacji młodzieżowych w 1824 został usunięty z uniwersytetu i wysiedlony z Wilna. Wrócił do Warszawy, gdzie obok pracy naukowej rozpoczął działalność polityczną. Artykuły i rozprawy z dziedziny m.in. historii, geografii historycznej, numizmatyki publikował w czasopismach: *Biblioteka Polska* (1825–26), *Pamiętnik Umiejętności Sztuk i Nauk* (1825–26), *Dziennik Warszawski* (1825–29), oraz w pismach francuskich i niemieckich. Jego twórczość była źródłem informacji dla różnych środowisk europejskich o rozwoju kultury polskiej. Cieszył się również dużym uznaniem historyków w Rosji; współpracował z *Siewiernym Archiwem* (1822–24). W 1825 został członkiem Towarzystwa Patriotycznego; w 1828 otrzymał mandat

poselski z powiatu żelechowskiego, na sejmie w 1830 należał do opozycji. W czasie powstania listopadowego wszedł w skład Rady Administracyjnej, następnie do Rządu Narodowego. Jako wiceminister wyznął religijnych i oświecenia publicznego przeprowadzał reformy w dziedzinie oświaty. Obrany był również prezesem klubu Towarzystwa Patriotycznego; w powstaniu reprezentował jego demokratyczne skrzydło. Współpracował z *Kurierem Polskim* (1830–31) oraz należał do redakcji i stałych współpracowników *Nowej Polski* (1831). Po upadku powstania w 1831 opuścił Polskę i osiadł w Paryżu. Stał na czele Komitetu Narodowego Polskiego, nawiązał kontakt z lewicą francuską, węglarstwem i masonerią. W 1832 był współorganizatorem tajnej organizacji węglarskiej, Zemsta Ludu, która przygotowała wyprawę Józefa Zaliwskiego do zaboru rosyjskiego. W marcu 1833 pod naciskiem Ambasady Rosyjskiej został wysiedlony z Paryża, a w lipcu tegoż roku wydany z Francji. Udał się do Belgii, osiadłszy na resztę życia w Brukseli, kontynuował działalność polityczną i naukową. Odwiedzali go tu m.in. Cyprian Norwid, Zygmunt Miłkowski, Roman Zmorski. W 1833–34 należał do zespołu redakcyjnego *La Voix du Peuple*. W październiku 1834 został powołany na stanowisko profesora historii i geografii starożytnej na Wolnym Uniwersytecie w Brukseli; posady nie przyjął. Po rozwiązaniu Komitetu Narodowego Polskiego próbował bezskutecznie połączyć wszystkie ugrupowania demokratyczne na emigracji. W 1835–36 był kierownikiem organizacji Młoda Polska, patronował wyprawie Szymona Konarskiego; w 1836 pozostawał w kontakcie z Konfederacją Narodu Polskiego. W 1837 stanął na czele Zjednoczenia Emigracji Polskiej, które przetrwało do 1846. Po rozwiązaniu Zjednoczenia przyłączył się do Towarzystwa Demokratycznego Polskiego. W 1847 wszedł w skład Międzynarodowego Towarzystwa Demokratycznego w Brukseli, w którym — obok Karola Marksa — był jednym z wiceprezesów. Zgłosił akces do rezolucji I Międzynarodowego Kongresu Robotników, zorganizowanego przez Związek Komunistów w Londynie. W 1848 złożył podpis pod „Manifestem komunistycznym”. Po 1848 nie brał już czynnego udziału w życiu politycznym. Mimo złych warunków materialnych odmawiał przyjęcia płatnych stanowisk naukowych w Belgii, zdany był wyłącznie na dochody z wydawnictw naukowych. Rozprawy i artykuły naukowe oraz polityczne ogłaszał w czasopiśmie wydawanych na emigracji i w kraju, m.in. w *Tygodniku Emigracji Polskiej* (1836–37), *Przeglądzie Dziejów Polski* (1836–39), *Revue numismatique française* (1836–37), *Młodej Polsce* (1838–39), *Orle Białym* (1840–46), *Revue numismatique belge* (1842–52), *Demokracie Polskim* (1843–44), *Wynowdzenie Słownym Rozpraw* (1843–46), *Przyjacielu Ludu* (1847–48), *Przeglądzie*

Rzeczy Polskich (1856–60), *Dzienniku Literackim* (1858–61). Pisał również artykuły do encyklopedii polskich i francuskich. Od 1841 był honorowym prezesem Belgijskiego Towarzystwa Numizmatycznego. W latach 1851–53 był członkiem Towarzystwa Historyczno-Literackiego w Paryżu. W maju 1861 z powodu pogarszającego się stanu zdrowia został przewieziony przez przyjaciół (Seweryna Gałęzowskiego i Eustachego Januskiewicza) do kliniki w Paryżu. Zmarł 29 maja 1861 w Paryżu; pochowany na Cmentarzu Montmartre. Z okazji uroczystości 350-lecia Uniwersytetu Wileńskiego 9 października 1929 zwłoki Lelewela zostały sprowadzone do Wilna i pochowane na Cmentarzu na Rossie.

Działalność polityczna oraz prace publicystyczne i historyczne L. odegrały istotną rolę w rozwoju polskiego romantyzmu. A. Mickiewicz był współautorem niektórych paryskich odezwo politycznych L. z 1832 r., wspomniany w III części „Dziadów”; Słowacki ukazał karykaturalnie sylwetkę L. w „Lambrze”, „Kordianie” i „Balladyńie”; Norwid wysoko ocenił zasługi L., rysował także jego portrety; Wyspiański wprowadził go do swoich dramatów: „Leleweł” i „Noc listopadowa”.

T W Ó R C Z O Ś Ć

1. Edda, czyli księga religii dawnych Skandynawii mieszkańców. Wil. 1807. Wyd. 2 rozszerz. Wil. 1928.

Tu także przekł. Eddy, częściowo skrócony.

2. Rzut oka na dawność litewskich narodów i związki ich z Herulami. Dołączony Opisu północnej Europy w książce XXII, 8, Ammiana Marcellina wykład przeciw Naruszewiczowi. Wil. 1808. Przedr. w poz. 32.

3. Wzmianka o najdawniejszych dziejopisach polskich, a szczególnie Kadłubku, przeciwko Szelece-
rowi. – Uwagi nad rozprawą JW. JX. Bohusza: O początkach narodu i języka litewskiego. Wwa 1809.

Wzmianka o najdawniejszych dziejopisach... przedr. w poz. 30, przekł.: niem. 1822, ros. 1821; Uwagi nad rozprawą... przedr. w poz. 28.

4. Uwagi nad Mateuszem herbu Cholewa, polskim XII wieku dziejopisem, a w szczególności nad pierwszą dziejów jego księgą. Wil. 1811. Wyd. nast. uzup. dodatkiem. Wwa 1812. Przedr. w poz. 30. Przekł. niem. 1822.

5. Historia polska do końca panowania Stefana Batorego. Powst. 1813. Wyd. fragm. pt. Ostatnie lata panowania Zygmunta Staroego i początek panowania Zygmunta Augusta. Wyciąg z rękopismu Historii polskiej. Wwa 1821. Całość oprac. E. Rykaczewski w poz. 38 t. 13.

6. Pisma pomniejsze geograficzno-historyczne. Wwa 1814.

Przekł. niem. 1836.

7. Historyka tudzież o łatwym i pożytecznym nauczaniu historii. Wil. 1815.

8. Śpiewy historyczne Juliana Ursyna Niemcewiczka pod względem historii uważane. Wwa 1817. Przedr. w poz. 28.

Ponadto przedr. w: J. Ursyn Niemcewicz: Śpiewy historyczne. Kr. 1835 i wyd. nast.

9. Dzieje starożytne. Od początku czasów historycznych do drugiej połowy wieku szóstego ery chrześcijańskiej. Wil. 1818.

Ponadto: Do „Dziejów starożytnych” ... dodatki i poprawki. Wil. 1824.

10. Panowanie Stanisława Augusta. Wwa 1819. Wyd. nast.: pt. Panowanie króla polskiego Stanisława Augusta Poniatowskiego, obejmujące trzydziestolecie usilności narodu podźwignienia się, ocalenia bytu i niepodległości. Wwa 1831; Paryż 1839 (wraz z poz. 22); Bruksela 1847 (wraz z poz. 26); Lipsk 1847 (jw.). Przedr. w poz. 43. Przekł.: franc. 1844, niem. 1831.

11. Pielgrzymka w Dobromiłu, czyli nauk wiejskich rozbiór, z Uwagami nad stanem wiejskim w Polsce i ulepszeniem oświaty jego. Wwa 1819 odb. z *Pam. Warsz.* Przedr. w poz. 28.

12. Dzieje starożytne Indii ze szczególnym zastanowieniem się nad wpływem, jaki mieć mogła na strony zachodnie. Wwa 1820.

13. Historyczna paralela Hiszpanii z Polską w wieku XVI, XVII, XVIII. Rozważył ją i skreślił w roku 1820... Wwa 1831. Wyd. 2 Pozn. 1845. Przedr. w poz. 33 wraz z odb.

Przekł.: franc. 1835, niem. 1834, ros. 1863.

14. Bibliograficznych ksiąg dwoje, w których rozebrana i pomnożone zostały dwa dzieła Jerzego Samuela Bandtke: Historia drukarni krakowskich tudzież Historia Biblioteki Uniw. Jagiell. w Krakowie, a przydany katalog inkunabułów polskich. T. 1–2. Wil. 1823–1826; odb. fragm. pt. Kilku statutów polskich warianty lub tekst. Wil. 1823; wyd. fototyp.: Wwa [1927]; Wwa 1980.

15. O romantyczności. Z powodu drugiego numeru „Dziennika Warszawskiego”. *Bibl. Pol.* 1825 t. 4 s. 185–200.

Niepodp. Omówienie art. M. Mochnackiego: O duchu i źródłach poezji w Polsce.

16. Dzieje bibliotek. Wwa 1828 odb. z *Dzien. Warsz.*

17. Dziesięć upłynionych wieków dawnej Polski, czyli chronologia do Obrazu dziejów polskich. Wwa 1829. Przedr. rozszerz. w poz. 33 t. 1. Przekł.: franc. 1830, niem. 1831, wlos. 1831.

18. Dzieje Polski ... potoczny sposobem opowiedział, do nich dwanaście krajobrazów skreślił. Wwa 1829. Wyd. nast. m.in.: Wwa 1830; wyd. 3 Bruksela 1837; pt. Dzieje Polski, które stryj synowcom swoim opowiedział. Wr. 1843; wyd. zmien. – do użytku szkół zastosowane i opowiadaniem do

roku 1848 dopełnione. Lw. 1848; powiększone dodatkami oraz Rysem historii literatury polskiej przez L.R. [L. Rogalskiego]. Wwa 1853; przedr. w poz. 33 t. 2; przejrzał i do dzisiejszego użytku zastosował ks. Jarniński. Wwa 1889–1891. Szesnaście wyd. do 1891.

Przekł.: franc. 1844; niem. 1847; ros. 1862.

19. Réponse à des questions faites sur l'histoire de la Pologne. Powst. ok. 1829. Wyd. M.H. Serejski: odb. fotokopii autografu wraz z przekł. pol. pt. Odpowiedź na pytania dotyczące dziejów dawnej Polski. W: J.L. odpowiedź na ankietę historyczną François Guizota. Wr. 1962. Fotokopia znajduje się w Arch. PAN w Wwie.

20. Pamiętnik z roku 1830–31. Wyd. J. Iwaszkiewicz. Wwa 1924.

21. Nowosilcow w Wilnie w roku szkolnym 1823/4. Wwa 1831 (wraz z: Nota o kuratorii Nowosilcowa podana na ręce generała Rosen przez Ignacego Onacewicza). Wyd. 2 Bruksela 1843 (wraz z poz. 23) przedr. w poz. 33 t. 7 oraz w: H. Mościcki: Promieniści, Filomaci, Filareci. Wwa 1916 i wyd. nast.

Niepodp. Przekł. franc. 1844.

22. Trzy konstytucje polskie 1791, 1807, 1815 porównał i różnice rozważył... Wwa 1831. Wyd. nast.: wyd. L. Chodźko. Paryż 1832; Paryż 1839 (wraz z poz. 10); przedr. w poz. 33 t. 7; Pozn. 1861. Przekł. franc. 1835.

23. Polska odradzająca się, czyli dzieje polskie od roku 1795 potocznie opowiedziane. Bruksela 1836 [1837]. Wyd. 2 Bruksela 1843 (wraz z poz. 21); przedr. w poz. 33 t. 7.

Przekł.: ang. 1943, czes. 1863 (fragm.), franc. 1844, niem. 1846.

24. La couronne de Pologne et sa royauté. Rouen [1837].

Przekł. pol.: Korona Polski i jej królestwo. Tłum. W. Zwierkowski. Wyd. w poz. 26, 35.

25. Dzieje Litwy i Rusi aż do unii z Polską w Lublinie 1569 zawartej opowiada... Lipsk 1839; też Paryż 1839; wyd. 2 przejrzone i popr. Pozn. 1844; przedr. w poz. 33 t. 5.

Przekł. franc. 1861.

26. Porównanie dwu powstań narodu polskiego 1794 i 1830–1831. – Prawność i Korona oraz Przypiski do Dziejów polskich potocznie opowiadanych. Ozdobione portretami królów wziętych ze stempla pieniędzy. Paryż 1840. Przypiski do Dziejów... odb. Paryż 1841; Porównanie dwu powstań... wyd. Bruksela 1847 (wraz z poz. 10).

27. Histoire de Pologne. Publiée par les soins des Polonais. T. 1–2. Paris–Lille 1844.

Tu m.in.: Considérations sur l'état politique de l'ancienne Pologne et sur l'histoire de son peuple (odb. Paris 1844, fragm. w jęz. pol. pt. Posaćności kmiecc dwójakiej natury, dziedzictwo i wola. *Tyg. Lit.* 1841; przekł. niem. 1845); tu także przekł. franc. poz. 10, 18, 23.

Przekł. niem. 1846.

28. Rozbiory dzieł obejmujących albo dzieje, albo rzeczy polskie różnymi czasami przez ... ogłoszone, w jedną księgę zebrane. Poznań. 1844. Wyd. tyt. pt. Materiały do dziejów polskich. Poznań. 1847. Tu m.in.: Rozbiór prac historycznych Naruszewicza i Czackiego (ogł. *Roczn. Tow. Król. Warsz. Przyj. Nauk* t. 19 (1827); *Gaz. Pol.* 1827 nr 322-328).

29. Stracone obywatelstwo stanu kmieciego w Polsce. Bruksela 1846 odb. z *Orla Białego*. Wyd. 2 Bruksela 1847; Lipsk 1847; przedr. w poz. 30 t. 4; przedr. skrócony w: I. Chrzanowski: *J.L. Człowiek i pisarz*. Kr. 1946.

Przekł.: franc. 1855 (fragm.), niem. 1845.

30. Polska wieków średnich, czyli ... w dziejach narodowych polskich postrzeżenia. T. 1-4. Poznań. 1846-1851. Wyd. nast. T. 1-3. Poznań. 1855-1859. Włączone do tzw. wyd. scalonego (poz. 38) jako t. 2-5.

Tu m.in.: Ocalenie Polski za króla Łokietka (ogł. *Dzien. Warsz.* 1826 t. 5); Początkowe prawodawstwo polskie cywilne i kryminalne do czasów jagiellońskich objaśnił ... we dwu pismach... (wyd. osob. Wwa 1828).

Przekł.: franc. 1830, włos. 1831.

31. Wykład dziejów powszechnych. T. 1-4. Wr. 1850. Wyd. nast. zmien. [korsarskiej] pt. Wykład historii powszechnej. Wwa 1850.

32. Narody na ziemiach słowiańskich przed powstaniem Polski. Tom do Polski wieków średnich wstępny. Poznań. 1853 włączone do tzw. wyd. scalonego (poz. 38) jako t. 1.

Fragm. pt. Bałwochwaltwo słowiańskie (osob. odb. Poznań. 1853, toż pt. Cześć bałwochwalcza Słowian i Polski. Poznań. 1857).

33. Polska, dzieje i rzeczy jej rozpatrywane przez... T. 1-7. Poznań. 1855-1863. Włączone do tzw. wyd. scalonego (poz. 38) jako t. 6-12.

Tu m.in.: Nauki dające poznawać źródła historyczne (wyd. osob. Wil. 1822); Przydatek do pisma Nauki dające poznawać źródła... (wyd. osob. Wil. 1824); Historia. Obraz dziejów polskich; Geografia. Opisanie krajów polskich (wyd. osob. Poznań. 1879); Delegowani w Wierzbnie dnia 2 grudnia 1830 roku (wyd. osob. S. Bratkowski. Awinion 1832; przedr. w: M. Mochnacki: Powstanie narodu polskiego w r. 1830 i 1831. T. 2. Paryż 1834 i wyd. nast.; przekł. franc. 1832, ros. 1878); Przygody w poszukiwaniach i badaniu rzeczy narodowych polskich (osob. odb. Poznań. 1858. Fragm. pt. Autobiografia. Ogł. *Dzien. Lit.* 1858 nr 64-66); Spis dzieł różnymi czasami drukami ogłoszonych (osob. odb. Poznań. 1863).

34. Sprawa żydowska w r. 1859, w liście do Ludwika Merzbacha przez ... rozważana. Poznań. 1860 [1859].

Przekł. niem. 1860.

35. Lotniki piśmiennictwa tułaczki polskiej. Bruksela 1859.

Tu m.in.: Listy do J. Moraczewskiego i R. Zmorskiego.

36. Projekt utrzymania i urządzenia bibliotek. Tekst odczytała i do publikacji oprac. [wraz z notą edytorską] M.M. Biernacka. Wwa 1989 [publikacja bibliofilską].

Ponadto prace z dziedziny historii, geografii, numizmatyki, kartografii oraz przemówienia, polemiki, odezwy.

Wydania zbiorowe i wybory

37. Historyka. O łatwym i pożytecznym nauczaniu historii. O historii, jej rozgałęzieniu i naukach związek z nią mających. O potrzebie gruntownej znajomości historii. Jakim ma być historyk. Wwa 1862.

Niepodp.

38. Polska, dzieje i rzeczy jej rozpatrywane przez ... T. 1-13, 16-20. Poznań. 1863-1868.

Tzw. wyd. scalone. Numerację t. 1-13 nadano tomom ogł. wcześniej (1853-1855) zob. poz. 30, 32, 33.

W t. 18 m.in.: Porównanie Karamzina z Naruszewiczem (ogł. fragm. pt. Kultura Wargów i Słowian. Wyjątek z Rozbioru dziejów ruskich i Historii Karamzina. *Bibl. Pol.* 1826 t. 2; przekł. ros. 1822-24, franc. 1825).

39. Wybór pism historycznych. Oprac. i wstęp: H. Więckowska. Wr. 1950 *BN* 1, 133.

40. Wybór pism politycznych. Oprac. W. Bortnowski i J. Danielewicz. Pod red. i ze wstępem M.H. Serejskiego. Wwa 1954.

41. Dzieła. T. 1-8, 10. Wwa 1957-1972.

T. 1: Materiały autobiograficzne. Oprac. H. Więckowska. T. 2: Pisma metodologiczne. Cz. 1-2/3. Oprac. N. Assorodobraj.

T. 3: Wykłady kursowe z historii powszechnej w Uniwersytecie Wileńskim 1822-1824. Oprac. M.H. Serejski.

T. 4: Dzieje starożytne. Oprac. T. Zawadzki.

T. 5: Narody na ziemiach słowiańskich przed powstaniem Polski. Oprac. K. Tymieniecki, H. Chłopocka.

T. 6: Historia polska do końca panowania Stefana Batorego. Oprac. Z. Kolankowski.

T. 7: Dzieje Polski potoczny sposób opowiedziane. Oprac. J. Bieniarzówna.

T. 8: Historia Polski nowożytnej. Oprac. J. Dutkiewicz, M.H. Serejski, H. Więckowska.

T. 10: Dzieje Litwy i Rusi aż do unii z Polską w Lublinie 1569 zawartej. Oprac. J. Ochmański, wstęp H. Lowmiański.

42. Textes choisis. Textes choisis et commentés par T. Wysokińska. Préface de G.H. Dumont. Bruxelles 1986.

Przedr. prac.: *700 lat myśli pol.* (1977).

Prace edytorskie

43. T. Waga: Historia książąt i królów polskich krótko zebrana, teraz dla lepszego użytku przejrzana i poprawiona. Wil. 1816 i wyd. nast.

Uzup. rozdz. pióra J.L.: Panowanie Stanisława Augusta, zob. poz. 10.

44. Historyczne pomniki języka i uchwał polskich i mazowieckich z wieku XV-go. T. I wzięty z trzech rękopismów: jednego pergaminowego z Puław, a dwóch papierowych Świętojerskiego i Wiślicy... Wil. 1824.

45. J.J. Pistor: Pamiętniki o rewolucji polskiej z roku 1794. Tłum. B. Prawdzic-Chotomski. Pozn. 1860 *Pam. z ośmnastego wieku* t. 1. Razem z poz. 46.

46. J. Kiliński: Dzień 17 i 18 kwietnia 1794 w Warszawie przez naocznego świadka ... Pamiętniki Jana Kilińskiego, szewca, a razem pułkownika ka 20 regimentu. Pozn. 1860 *Pam. z ośmnastego wieku* t. 1. Razem z poz. 45.

47. J. Zajęczek: Pamiętnik albo historia rewolucji, czyli powstanie roku 1792 przekładu Hugona Kofłataja. Pozn. 1862 *Pam. z ośmnastego wieku* t. 2.

Listy

48. Korespondencja J.L. z K. Sienkiewiczem. Pozn. 1872 odb. z *Rocz. Tow. Hist.-Lit. w Paryżu*. Przedr. w poz. 50.

49. Listy do rodzeństwa. T. 1–2. Ogl. J.K. Żupański. Pozn. 1878–1879.

50. Listy emigracyjne. Wyd. H. Więckowska. T. 1–5. Kr. – Wr. 1948–1956. Tu m.in. listy do J. Bartoszewicza, E. Januszkiewicza, A. Kirkora, T. Lenartowicza, A. Mickiewicza (ogl. w: A. Mickiewicza: Korespondencja. T. 2. Paryż 1872 i wyd. nast.), W. Pola, K. Sienkiewicza, R. Zmorskiego.

51. Niepublikowane listy J.L. ze zbiorów Biblioteki Polskiej w Paryżu. Ogl. M.P. Prokop. *Akta Tow. Hist.-Lit.* T. 1. Paryż 1991, t. 3 Paryż 1996. Tu m.in. listy do E. Januszkiewicza, K. z Tańskich Hoffmanowej, L. Wołowskiego.

52. Korespondencja z C. Daszkiewiczem. Ogl. Z. Sudolski. *Arch. filomatów. Listy z zesłania*. 1. Wwa 1997.

53. Korespondencja z F. Malewskim i I. Daniłowiczem. Ogl. Z. Sudolski. *Arch. filomatów. Listy z zesłania*. 3. Wwa 1999.

OPRACOWANIA

NK 8 (1969), 9 (1972); LP:

W. HELTMAN, L.L. SAWASZKIEWICZ: Śp. J.L. Bruksela 1861. — M. MOCHNAKI: Powstanie narodu polskiego w r. 1830 i 31. Wyd. 3. T. 1–3. Pozn. 1863. — J. BIELIŃSKI: Uniwersytet Wileński (1579–1831) T. 1–3. Kr. 1899–1900. — L. GADON: Emigracja polska. T. 1–3. Kr. 1901–1902. — J. BIELIŃSKI: Krolewscy Uniwersytet Warszawski 1816–1831. T. 1–3. Wwa 1907–1912. — S. KRZEMIŃSKI: *Sto lat myśli pol.* 4 (1907). — A. ŚLIWIŃSKI: J.L. Zarys biograficzny. Lata 1786–1831. Wwa 1918. Wyd. 2 przejrzone i uzupeł. Wwa 1932. — W. MICKIEWICZ: Żywoć Adama Mickiewicza. Wyd. 2. T. 1. Pozn. 1929. — (rs): Wodźczy i twórcy czynu zbrojnego. *Powstanie listopadowe 1830–1831*. Lw. 1931. — M. AMBROS: Księgozbiór L. w Uniwersyteckiej Bibliotece Publicznej w Wilnie. *Bibl. Wil.* 1932. — E. OPPMAN: Warszawskie „Towarzystwo Patriotyczne” 1830–1831. Wwa 1937. — I. CHRZANOWSKI: J.L. Człowiek i pisarz. Do druku przygotował i przedmową poprzedził S. Pigoń. Kr. 1946. —

Ż. KORMANOWA: J.L. Łódź 1946. Wyd. 2 Wwa 1946. — H. HLEB-KOSZAŃSKA, M. KOTWICZÓWNA: Bibliografia utworów J.L. Wr. 1952. — M.H. SEREJSKI: J.L. Z dziejów postępowej myśli historycznej w Polsce. Wwa 1953. — B. BACZKO: Drogi kształtowania się światopoglądu w polskiej demokratycznej myśli społecznej połowy XIX wieku. Wwa 1955. — E. WARZENICA: J.L. *Pol. krytyka lit.* (1800–1918). T. 1. Wwa 1959. — S. KIENIEWICZ: Samotnik brukselski. Opowieść o J.L. Wwa 1960. Wyd. 2 Wwa 1964. — A. WITKOWSKA: Historiozoficzna lekcja romantyka. O wierszu „Do J.L.” *Pam. Lit.* 1961 z. 3. — *Kwart. Hist.* 1961 nr 4. *Studia Lelewelowskie* [tu m.in.: A.F. GRABSKI: Działalność J.L. w Towarzystwie Warszawskim Przyjaciół Nauk (1808–1815–1831); M.H. SEREJSKI: Miejsce J.L. we współczesnej mu nauce historycznej; H. WIĘCKOWSKA: L. w opinii historyków polskich]. — *Sesja nauk w stulecie śmierci J.L.* (24 i 25 maja 1961 r.). *Zesz. Nauk. UL.* S. 1. *Nauki Hum.-Społ.* z. 24: *Hist.* Łódź 1962 [tu m.in.: J. DUTKIEWICZ: Działalność polityczna L. w powstaniu listopadowym; A. KAMIŃSKI: L. — współtwórca jednego z pierwszych związków studenckich; A. KOWALSKA: L. w legendzie literackiej]. — *Z badań nad pracami bist. J.L. Referaty i głosy dyskusyjne z sesji nauk. UAM zorganizowanej ku uczczeniu setnej rocznicy śmierci.* Pozn. 1962 [tu m.in.: Z. KACZMARCZYK: Zagadnienia periodyzacji historii Polski u J.L.; H. LOWMIAŃSKI: J.L. jako historyk Litwy i Rusi; Jarosław MACIEJEWSKI: J.L. w świetle emigracyjnej poezji]. — Jarosław MACIEJEWSKI: Historiografia L. w „Balladyń”. *Mumera Litteraria*. Pozn. 1962. — A. WITKOWSKA: L. i romantycy. W: *Równieściny Mickiewicza*. Wwa 1962. Wyd. nast. Wwa 1998. — A. KAMIŃSKI: Polskie związki młodzieży (1804–1831). Wwa 1963. — M.H. SEREJSKI: J.L. et la science historique de son temps. Wr. 1963. — J. ADAMUS: L. a mesjanizm; Republikańska synteza L. W: O kierunkach polskiej myśli historycznej. Łódź 1964. — W. NOWODWORSKI: L. a Estreicher. *Stosunek do problematyki bibliograficznej i jego geneza. Księga pam. ku czci K. Estreichera (1827–1908)*. Kr. 1964. — B.S. POPKOW: J.L. w ocenie sówremiennoję polskiej historiografii. Moskwa 1964. — M. TYROWICZ: Towarzystwo Demokratyczne Polskie 1832–1863. Wwa 1964. — K. KOZIŃSKI: L. Wwa 1967. — Z. SUDOLSKI: Zagadkowy list Mickiewicza czy zapomniany list L.? *Pam. Lit.* 1967 z. 2. — F. BRONOWSKI: Idea gminowładztwa w polskiej historiografii. Geneza i formowanie się syntezy republikańskiej J.L. Łódź 1969. — B. CYGLER: Działalność polityczno-społeczna J.L. na emigracji w latach 1831–1861. Gdańsk 1969. — J. KORPALA: Dzieje bibliografii w Polsce. Wwa 1969. — *Dzieje folklorystyki pol. 1800–1863*. Epoka przedkolbergowska. Wr. 1970. — M. STRASZEWSKA: Życie literackie Wielkiej Emigracji we Francji 1831–1840. Wwa 1970. — N. ASSORODOBRAJ: *Filoz. w Polsce. Słownik pisarzy*. Wr. 1971. — A. KOWALSKA: Mochnacki i L., współtwórcy życia umysłowego Warszawy i kraju 1825–1830. Wwa 1971. — S. KIENIEWICZ: *Pol. słownik biogr.* 17 (1972). — H. WIĘCKOWSKA: *Słownik pracowników książki pol.* Wwa 1972. — M.H. SEREJSKI: J.L. i jego szkoła. *Pol. myśl filoz. i społ.* T. 1. Wwa 1973. — B.S. POPKOW: Polski uczeni i niewolucjoner J.L. Moskwa 1974. — T. SŁOWIKOWSKI: J.L. – krytyk i autor podredników historii. Wwa 1974. — Z. OPACKI: Z zagadnień gminowładztwa u A. Hercena i J.L. *Zesz. Nauk. Wdźz. Hum. UG. Filol. Ros.* 1979 nr 8. — W. GRZELAK: J.L. młodzieńczy skrót „Eddy”. *Pam. Lit.* 1980 z. 2. — H. WIĘCKOWSKA: J.L. uczony – polityk – człowiek. Wwa 1980. — W. ZAJEWSKI: Nieznany projekt J.L. z 1831 roku powołania

Rządu Litewskiego. *Kwart. Hist.* 1980 nr 3/4. — J.S. SKURNOWICZ: Romantic nationalism and liberalism. J.L. and the Polish national idea. New York 1981 [prwdr. 1972]. — A.E. GRABSKI: J.L. koncepcja dziejów Polski. W: *Perspektywy przeszłości*. Lubl. 1983. — S. KUBÓW: Sylwetki polskich bibliologów. Wr. 1983. — Z. ŚWIĘCH: Glosy L. W: *Szkatułka z odkryciami*. Kr. 1985 [dot. głos do „Historii Polski” W. Kadłubka]. — K. GÓRSKI: Mickiewicz — L. Tor. 1986 [druk bibliofilski]. — M. STRASZEWSKA: J.L. w legendzie literackiej. *Czerwony Sztandar* (Wil.) 1986 nr 75, 77. — A. WIERZBICKI: Kategoria charakteru narodowego w twórczości historycznej J.L. *Kwart. Hist.* 1986 nr 1. — W. ZAJEWSKI: J.L. w powstaniu listopadowym. *Tyg. Pol.* 1986 nr 48. — J. WŁODARCZYK: Bibliotekarska doła i niedoła J.L. Wwa 1986. — J.L. *Człowiek, obywatel, uczoney*. Tor. 1986 [druk bibliofilski]. — N. ASSORODOBRA: Lelewelowska wizja historii. W: *Obecność. Rozmowy o filozofii*. Wwa 1987. — A.F. GRABSKI: J.L. i demokracja niemiecka. Z dziejów międzynarodowych kontaktów polskiej lewicy w dobie Wielkiej Emigracji. Łódź 1987. — J.L. *à Bruxelles de 1833 à 1861. Actes de colloque*. Red. T. Wysokińska, S. Pirard. Bruxelles 1987. — R. CZEPUŁIS-RASTENIS: Korespondencja J.L. (1809–1830). W: *Ludzie nauki i talentu*. Wwa 1988. — J.L. *Człowiek i dzieło*. Zielona Góra 1988. — S. KIENIEWICZ: J. Lelewel. Wwa 1990. — L. KRZEMIENIECKI: J.L. Narodowy portret szukamistrza. Wr. 1991. — M. BORUSIEWICZ: J.L. — Gelehrter und Politiker. *Deutsch-Polnische Ansichten zur Literatur und Kultur Jahrbuch 1991*. Darmstadt 1992. — B. CYGLER: „... Z wolnością mego sumienia”. Poglądy J.L. na religię i rolę kościoła facjńskiego w dziejach. Gdańsk 1992. — B. KAR-KOWSKI: Dzieje bibliotek J.L. Studium bibliologiczne. Łódź 1995. — A. KOWALSKA: J.L. — Mazur i warszawianin. *Romantycy i Warszawa* Wwa 1996. — J. ANDRZEJEWSKA: Nad szóstym tomem korespondencji emigracyjnej J.L. *Acta Universitatis Lodzensis. Folia Librorum*. Z. 7. (1997).

WA.-Sz.

LEMAŃSKI Jan 1866–1933

Urodzony 7 lipca 1866 w Głazewie (pow. plocki). Ukończył gimnazjum klasyczne w Plocku, a następnie wydział prawny na Uniwersytecie Warszawskim. Po studiach pozostał w Warszawie i pracował jako urzędnik na kolei. W 1894 debiutował nowelą „Czarna topiel” w *Niwie* (nr 7), od 1896 zamieszczał swe utwory także w *Głosie*. W 1898 poślubił Marię Komornicką, literatkę. W roku następnym małżonkowie odbyli podróż do Austrii i Włoch. Ostre konflikty zakończzone rozwodem (1900), a także nieuleczalna choroba psychiczna żony, wywarły zdecydowany wpływ na uosobienie i twórczość L. Po 1900 ogłaszał wiersze i bajki satyryczne m.in. w pismach: *Bluszcz*, *Kurier Codzienny*, *Kurier Warszawski*, *Naprzód*, *Nowa Gazeta*, *Romans i Powieść*, *Sfinks*, *Sztuka*, *Świat*, *Tygodnik Ilustrowany*. W 1901–07 należał do najbliższych współpracowników *Chimery* (niektóre „glossy” redakcyjne — podpisywane Tredicim — były jego pióra). Lata I wojny światowej spędził na prowincji. W 1919 wrócił do Warszawy

i objął posadę w Ministerstwie Spraw Wewnętrznych. Przez pewien czas pełnił obowiązki cenzora filmowego. Zwalcianie filmów o niskiej wartości artystycznej narażało go na wiele przykrości. Był członkiem Towarzystwa Literatów i Dziennikarzy Polskich w Warszawie. Jego twórczość satyryczna — w której atakował głównie bezduszny utylitaryzm i hedonistyczną postawę w życiu — znajdowała żywszy odzew jedynie w początkowym okresie (dwie nagrody na konkursie *Tygodnika Ilustrowanego*). Niewątpliwą jego zasługą było odrodzenie bajki jako gatunku literackiego i stworzenie nowych jej odmian, prekursorskich w odniesieniu do satyry międzywojennego dwudziestolecia. Po 1918 ceniony był bardziej jako urzędnik niż poeta. Za wzorową służbę otrzymał Order Odrodzenia Polski. Wskutek narastającej melancholii i rozgoryczenia usiłował popełnić samobójstwo. Niedługo potem, 11 listopada 1933, zmarł w Warszawie; pochowany na Cmentarzu Powązkowskim.

T W Ó R C Z O Ś Ć

1. Bajki. Wwa 1902.
  2. Proza ironiczna. Bajki, bajeczki, przypowiastki dla dzieci, sielanki. Wwa 1904.
  3. Lwy. Tragedia zwierzęca w 4 a. z prologiem i epilogiem. *Chimera* 1904 t. 7. Wyd. książkowe zob. poz. 4.
  4. Colloquia albo Rozmowy. Lw. 1905.
  5. Nowenna, czyli dziewięćdziesiąt dziewięć dytyrambów o szczęściu. Wwa 1906.
  6. Ofiara królowej. Powieść fantastyczna. Cz. 1–2. Wwa 1906. Wyd. nast. oprac. M. Puchalska. Kr. 1985.
  7. Prawo własności. [Wiersze satyryczne]. Wwa 1909.
  8. Baśń o prawdzie. Nowy zbiór piosenek, bajek, poematów, baśni satyrycznych, melodii i pieśni. Wwa 1910.
  9. Noc i dzień. [Nowele i przypowieści]. Wwa 1910. Wyd. 2 Wwa 1911.
  10. Czyn. Poezje, satyry, piosenki. Lw. 1911.
  11. Jasełka. [Wiersze]. Wwa 1911.
  12. Kamień filozoficzny. Nowele, satyry, groteski. Lw. 1911.
  13. Księga rodzaju. [Poemat satyryczny]. *Mies. Lit. i Artyst.* 1911 nr 6. Wyd. osob. Wwa 1921.
  14. Zwierzyniec. Wwa 1912.
  15. Bajki o zwierzętach. Wwa 1916.
  16. Lis na łowach. — Lisy na dworze królewskim. Dwie bajki dla dzieci. Wwa 1919.
  17. W kraju słońca. [Poezje]. Wwa [1919].
  18. Złota rybka. Wwa 1919.
- Parafraza z Puszkina.
19. Prawo mężczyzny. [Wiersze satyryczne]. Wwa 1922.
  20. Toast. Bajki powojenne. Wwa 1923.

Liczne przedr. wierszy w antologiach, m.in.: *Od Kochanowskiego do Staffa*. Lw. 1930 i wyd. nast.; 1905 w *lit. pol.* Wwa 1955; *Zbiór poetów pol.* 4 (1965).

Przekłady

21. Lao-Tse: Tao. Wwa 1921 [1920].

22. J. Conrad: Murzyn z załogi Narcyza. Opowiadanie o kasztelu. Wwa 1923. Wyd. nast.: Wwa 1928; Wwa 1938 [1937].

23. J. Conrad: Między lądem a morzem. Wwa 1924. Wyd. nast. Wwa 1962; Wwa 1987; Szczecin 1988.

24. J. Conrad: Uśmiech szczęścia. Wwa 1924. Wyd. 2 Wwa 1929.

25. R. Dehmel: Odmieńczyk. Baśń. Wwa 1925.

Prace edytorskie

26. Satyra polska. Antologia. Oprac. i wstępem opatrzył... T. 1–2. Wwa 1914.

Wydania zbiorowe

27. Wybór bajek. Wybór i wstęp oprac. A. Frybesowa. Wwa 1956.

28. Poezje wybrane. Oprac. J. Zacharska, z notą biogr. J. Bandrowskiej-Wróblewskiej. Wwa 1973.

OPRACOWANIA

NK 14 (1973); LP

W. JABLONOWSKI: Szyderca – marzyciel. W: *Rozprawy i wrażenia literackie*. Wwa 1908. — W. BOROWY: Z archiwum „Chimery”. W: O Żeromskim. *Rozprawy i szkice*. Wwa 1964 [prwdr. 1951]. — A. GRZYMAŁA-SIEDLECKI: Ludzie i dzieła. Kr. 1967. — J. KWIATKOWSKI: *Obraz lit. pol.* 5 t. 1 (1968). — S. PIGON: Skurcz cierpienia na masce Talii. Wwa 1969 [tu w aneksie: J.L.: Zamiast autobiografii]; też w: *Wiązanka historyczno-literacka*. Wwa 1969 [1970]. — J. KWIATKOWSKI: *Pol. słownik biogr.* 17 (1972). — P. HERTZ: *Zbiór poetów pol.* 6 (1975) s. 170. — T. WEISS: *Legenda i prawda Zielonego Balonika*. Wwa 1976. — J. ŻULAWSKI: Z domu. Wwa 1978 [tu: fragm. listów J.L.]. — A. NAWARECKI: *Poezja zdzieciniałych starych. O twórczości J.L. Młoda Polska, legendy i światopoglądy*. Kat. 1983. — J.B. NYCEK: *Ludzie i książki*. Płock 1983. — W. HENDZEL: *Ironista i marzyciel. O życiu i twórczości J.L. Opole 1984*. — J. MIKLAŠEWSKA: J.L. – satyra utopijna. W: *Antyutopia w literaturze Młodej Polski*. Wr. 1988. — G. IGLIŃSKI: *Pęknięte zwierciadło – antynomie „Nowenny” J.L. Teksty i konteksty, interpretacje*. Olsztyn 1994. — TENŻE: *Pomiędzy śmiercią a nirwaną. Religia i filozofia wschodu w twórczości J.L. Tradycja religijna w lit. pol. XIX w.* Olsztyn 1996.

LENARTOWICZ Teofil

1822–1893

Urodzony 27 lutego 1822 w Warszawie; syn Karola, byłego kapitana milicji narodowej w powstaniu kościuszkowskim, przedsiębiorcy budowlanego, i Marianny z Kwasiborskich. Ojciec L. w okresie Sejmu Czteroletniego porzucił stan szlachecki i wpisał się do ksiąg warszawskiego mieszczaństwa. Po śmierci ojca w 1829 L. spędzał dzieciństwo w kilku mazowieckich wsiach, gdzie kolejno mieszkał ojczym, Andrzej Zawadzki. Od 1833 L. przebywał w Warszawie u siostry, Marianny Szweyczewskiej. Tu ukończył czteroklasową szkołę i rozpoczął pracę w kancelariach adwokackich, w 1840 został kancelistą Sądu Najwyższego. Zbliżył się do środowiska „młodej piśmienności warszawskiej”, zwłaszcza do przedstawicieli cyganerii warszawskiej oraz entuzjastek i entuzjastów, z którymi odbywał często piesze wędrowki po dworkach i wsiach mazowieckich. Uczestniczył też w folklorystycznych wyprawach Oskara Kolberga (m.in. w wycieczce do Galicji). Bliki kontakt z kulturą ludową i krajobrazem Mazowsza znajdował odbicie w twórczości poetyckiej. L. stał się najwybitniejszym przedstawicielem ludowego nurtu poezji romantycznej. W 1841 debiutował jako poeta, ogłaszając wiersze w dod. *Gazety Warszawskiej* pt. *Echo* i w *Nadwiślaninie*, w 1841–42 podjął współpracę z *Przeglądem Warszawskim*, a w 1843 z almanachem młodych poetów *Jaskółka*. Brał udział w pracy konspiracyjnej i w 1843 uciekł przed aresztowaniem — wraz z Karolem Brzozowskim i Romanem Zmorskim — do Poznania. Po paru miesiącach wrócił do Warszawy i objął posadę podsekretarza w Komisji Rządowej Sprawiedliwości. Od 1843 ogłaszał (przez wiele lat) wiersze w *Bibliotece Warszawskiej*. W 1844–47 współpracował z noworocznikiem *Niezapominajki* (gdzie w 1845 ogłosił wiersz „Kalina”, który z muzyką przyjaciela L., Ignacego Komorowskiego, zyskał ogromną popularność). W 1845–47 drukował także w *Przeglądzie Naukowym*. Należał do utworzonego przez Augusta Wilkońskiego Cechu Głupców i wszedł do grona redakcyjnego organu tego stowarzyszenia — *Dziwonu Literackiego*. W 1848 ponownie zagrożony aresztowaniem, wyjechał do Krakowa. Uczestniczył tu w pracach ugrupowań patriotycznych: działał w Towarzystwie Naukowej Pomocy, wykładając historię Polski w szkole dla Żydów, prowadził także wykłady dla rzemieślników. Jednocześnie przygotowywał wydanie swoich pierwszych tomików poetyckich oraz wystawiał utwory dramatyczne o treściach patriotycznych. W kwietniu 1849 opuścił Galicję, przebywał pewien czas w Dreźnie, potem na Łużycach, gdzie współpracował z R. Zmorskim przy wydawaniu słowianofilskiego tygodnika *Stadło*. Odbywał także

wędrówki po Łużycach, nawiązując kontakty z działaczami narodowymi. W lipcu 1849 wyjechał do Poznania, tu przez pewien czas mieszkał u Ryszarda Berwińskiego i zaprzyjaźnił się z Ewarystem Estkowskim. Nie uzyskawszy zezwolenia od władz pruskich na pobyt w Poznaniu, przebywał w wielkopolskich dworach, m.in. w Osieku u Zmorskich, wyjeżdżał również do Wrocławia. Współpracował z poznańskimi czasopismami: *Krzyż a Miecz* (1850), *Goniec Polski* (tu w 1850 opublikował wiersz „Wygnaniec do narodu”). Nawiązał kilka lat trwającą współpracę ze *Szkołką dla Dzieci* Estkowskiego, w której ogłosił większość napisanych w tym czasie utworów. Stale zagrożony aresztowaniem, wyjechał pod koniec 1851 przez Berlin do Brukseli, gdzie kontaktował się m.in. z Joachimem Lelewalem. W 1852–54 mieszkał w Paryżu. Zbliżył się do środowiska polskiej emigracji, poznał Adama Mickiewicza, zaprzyjaźnił się z Józefem Bohdanem Zaleskim, odnowił kontakty z poznanym jeszcze w Warszawie Cyprianem Norwidem, z którym przez wiele lat prowadził ożywioną korespondencję i poetycki dialog. W 1855 wydano w Poznaniu jego najgłośniejszy zbiorek poezji pt. „Lirenka” z winiętą na okładce wg rysunku Norwida. W tym samym roku L. przeniósł się na stałe do Włoch; początkowo osiadł w Rzymie, a od 1860 we Florencji. Opublikowany w 1857 poemat „Gladiatorowie” wywołał krytykę Juliana Klaczki (niegdyś entuzjasty jego twórczości) zamieszczoną w paryskich *Wiadomościach Polskich* (nr 48, 50). Utrzymywał przyjacielskie kontakty listowe z Józefem Ignacym Kraszewskim. W 1861 ożenił się z Zofią Szymanowską, malarką i rzeźbiarką, przyrodnią siostrą Celiną Mickiewiczową. W 1863 został powołany przez Rząd Narodowy do biura prasowego jako przedstawiciel w Włochy. Temat powstania i wydarzeń przedpowstaniowych wielokrotnie pojawiał się w jego poezji (m.in. „Śpiew na cześć 25 lutego 1861”, „Marcin Borelowski-Lelewel”). Kłopoty finansowe były jedną z przyczyn, które skłoniły L. do zajęcia się rzeźbą; osiągnął w tej dziedzinie znaczne sukcesy. W 1867–71 nadsyłał do *Tygodnika Ilustrowanego* „Listy o sztuce i literaturze włoskiej”. W połowie 1875 przebywał kilka tygodni w Krakowie, uroczystości przyjmowany przez społeczeństwo galicyjskie. Gdy w 1879 przy uniwersytecie w Bolonii utworzono Akademię im. A. Mickiewicza, zaproponowano L. podjęcie wykładów z historii literatury słowiańskich, ze szczególnym uwzględnieniem literatury polskiej. Prowadził je do 1885, otrzymał tytuł profesora oraz Order Korony Włoskiej. Od 1883 do końca życia utrzymywał serdeczne kontakty listowe z Marią Konopnicką, która odwiedziła go w 1892 we Florencji. Zmarł 3 lutego 1893 we Florencji. Ciało przewieziono do Krakowa i 12 czerwca tego roku pochowano na Skałce.

Norwid adresował do L. wiersze „Teofilowi” i „Odpowiedź”, M. Pawlikowska-Jasnorzewska poświęciła mu wiersz „Lenartowicz”, P. Hertz nawiązał do jego twórczości w poemacie „Nowy lirnik mazowiecki”.

T W Ó R C Z O Ś Ć

1. Pierwsze przedstawienie Hamleta. Poemat dramatyczny w 4 cz. Lw. 1847.

Podp.: TL.

2. Pieśni z ziem niewoli ofiarowane cierpiącym niewolę. Paryż 1847.

Niepodp.

Tu m.in.: Sen króla Jana; Co nam potrzeba; Pielgrzym w obcej stronie; Opowiadanie starego żołnierza; Spowiedź; Rok 1796. Improwizacja.

3. Cztery obrazy. [Poezje]. Kr. 1848.

4. Polska ziemia (w obrazkach). [Poezje]. Cz. 1–2. Kr. 1848. Wyd. 2 cz. 2 pomnożone. Pozn. 1850. Podp.: TL.

Tu m.in.: Trzy siostry; Duch sieroty; O Wernyhorze pogadanka ze starym kozakiem; Jak to na Mazowszu; Mazur [inc. Hej! do tańca, dziewczuchy...]; Tyrteusz. Monolog (wyst. Kr. 1848).

5. Wskrzeszenie. Dialog w 1 a. Wyst. Kr. 1848. Niedruk.

6. Szopka. Poezja. Wr. 1849. Wyd. nast. Lw. 1874 *Bibl. Mrówki* t. 32; Lubl. 1908.

Podp.: TL.

7. Zachwycenie. *Szkołka dla Dzieci* 1851 z. 5. Wyd. osob. Pozn. 1855 odb. ze *Szkołki dla Młodzieży* (wraz z poz. 9). Wyd. nast. m.in.: Pozn. 1861 (wraz z poz. 9). Reprint Wwa 1983; oprac. W. Przecławski. Wwa [1925] *Wielka Bibl.* nr 124 (wraz z poz. 9). Siedem wyd. do 1925. Przedr. w poz. 27. Przekł. niem. 1861.

8. Błogosławiona. *Szkołka dla Młodzieży* 1854 nr 5–6; *Nowiny* 1854 nr 153–154. Wyd. osob. Pozn. 1855 odb. ze *Szkołki dla Młodzieży* (wraz z poz. 8). Wyd. nast. m.in.: Pozn. 1861 (wraz z poz. 8). Reprint Wwa 1983; oprac. W. Przecławski. Wwa [1925] *Wielka Bibl.* nr 124 (wraz z poz. 9). Cztery wyd. do 1925. Przedr. w poz. 27.

9. Żywot starego żołnierza. Pogadanka zimowa podchwycona i powtórzona wierszem. Powst. 1854. Wyd. A.E. Balicki. Kr. 1905.

10. Lirenka. [Poezje]. Pozn. 1855. Wyd. nast.: Wwa 1857; Pozn. 1861; Lw. 1878. *Bibl. Mrówki* t. 55. Część wierszy przedr. w poz. 14, 28.

Tu m.in.: Złoty kubek; Kalina [inc. Rosła kalina z liściem szerokim...]; Mazur za wołami.

Przekł. niektórych wierszy: franc. 1965; niem. 1861, ros. 1963.

11. Gladiatorowie. Wiersz. Paryż 1857.

12. Poezje. Petersb. 1857 *Skarbczyk Poezji Pol.* t. 12.

Współautorzy: A.E. Odyniec, A. Czajkowski, J. Słowacki.

13. Poezje w dwóch częściach. Wwa 1858.

Tu m.in.: Mały świątek (wyd. osob. Pozn. 1851).

14. Bitwa raclawicka. Ustęp z poematu. Paryż 1859. Wyd. nast. m.in.: Lipsk 1861 (wraz z poz. 18); ilustr. J. Kossak. Lw. 1890; przedmowa: I. Grabowski. Kijów 1917; oprac. W. Przeclawski. Wwa 1925. *Wielka Bibl.* nr 118; oprac. F. Śmieja. Wr. 1994 [wraz z tekstem ang.]. Dziewiętnaście wyd. do 1994. Przedr. w poz. 20, 28, 42. Przekł. ang. 1994.
15. Król pasterzy. Obrazek z życia ludu wiejskiego. Muzyka O. Kolberga. Wwa 1859. Podp.: T.L.
16. Nowa lirenka. Rytmy. Cz. 1–2. Wwa 1859. Tu m.in.: Święta praca (przedr. w poz. 20, 28); Baśń o walecznym księciu. Przekł. niektórych wierszy na niem. 1861.
17. O polskim naczelniku Kościuszcze i o raclawickiej bitwie dnia 4 kwietnia 1794 r. Lipsk 1861 (wraz z poz. 15). Wyd. nast. m.in. Lw. [1883].
18. Żywoć św. Jana Chrzciciela ze zbioru starych pisarzy włoskich wyjęty, a ku zbudowaniu braci swojej na język polski z niektórymi odmianami, bez naruszenia głównego wątku rzeczy wytłumaczony. Wwa 1862.
19. Poezje. T. 1–2. Pozn. 1863. Tu m.in.: Improwizacja. Do polskich artystów; Wiersz na cześć 25 lutego 1861; Sowiński (wyd. osob. Lw. 1860. Przedr. w poz. 27); Pamięci Ignacego Komorowskiego; Warszawa i Kraków (wyd. osob. Kr. 1893); Wygnańce do narodu. Wiersz ofiarowany Braciom Wychodźcom, stróżom chorągwi i niepodległości narodowej (wyd. osob. Paryż 1856).
20. Anioł ziemi. Srebrny śpiew. Lipsk 1866.
21. Album włoskie. [Poezje]. Lw. 1870 *Bibl. Nar.* t. 4. Przekł.: niem 1878, włos. 1871.
22. Ze starych zbroic. Rytmy. Lw. 1870 *Bibl. Nar.* t. 3. Wyd. nast.: oprac. A. Chorowiczowa. Wwa [1924] *Wielka Bibl.* nr 91; Wwa 1928.
23. Echa nadwiślańskie. [Poezje]. T. 1. Pozn. 1872. Tu m.in.: Orzeł (wyd. osob. Bendlikon 1865); Opowiadanie mazowieckiego lirnika. I. Marcin Borelowski – Leleweł (wyd. osob. Bendlikon 1865 odb. z *Braterstwa*. Przedr. w poz. 27). Przekł. niektórych wierszy na włos. 1872.
24. Jagoda mazowieckich lasów. Powst. 1873. Wyd. Wwa 1880. Podp.: Au–lir.
25. Listy o Adamie Mickiewicz. Paryż 1875. Tu: 13 listów z 1874 do W. Mickiewicza.
26. Piekielni. Dramat. Ogł. fragm. pt. Do córki Polki. *Tydzień* 1876 nr 9; fragm. pt. Piekielni. Ustęp z dramatu. *Ruch Lit.* 1877 nr 3–9.
27. Wybór poezji. T. 1–4. Kr. 1876. Tu m.in.: Cudowna Maria Panna Studzienniecka (wyd. osob. Wwa 1857. Wyd. nast. Kr. 1898); Wanda; Święta Zofia (wyd. osob. Pozn. 1857); Cesarz. Wedle francuskiej prozy legenda (wyd. osob. Pozn. 1861); Branka (wyd. osob. Pozn. 1867. Wyd. nast.: z przedmową Z. Dębickiego. Wwa 1916; Wwa [1928]).
28. Chorągiew słowiańska do grobu świętego Cyryła w Rzymie. Lw. 1881.
29. Rytmy narodowe. Lw. 1881.
30. Na przepadłe imię. Kartki z nieskończonej trajedyi. [Poezje]. Lipsk 1882. Przedr. w poz. 30. Podp.: *.*. Przedr. w poz. 31.
31. Cienie syberyjskie. [Poezje]. Lw. [1883] *Bibl. Mrówki* t. 177. Wyd. nast. Lw. [1925] w serii jw. Na wewnętrznej k. tyt.: Na przepadłe imię. Wiersze z wygnania.
32. Sędziowie ateńscy. Dramat w 4 cz. Powst. 1883–1888. Wyd. Lw. 1895.
33. Słowo o Bohdanie Zaleskim. Powst. 1886. Wyd. Lw. 1889 odb. z *Gaz. Nar.*
34. Sul carattere della poesia polonoslava. Conferenze. Firenze 1886. Przekł. pol.: O charakterze poezji polsko-słowiańskiej. Tłum. J. Ugniewska. Wstęp i oprac. J. Nowakowski. Wwa 1978. Wykłady wygłoszone na uniwersytecie w Bolonii.
35. O królu Popielu i o myszach. Lw. 1895.
36. Autobiografia poety. *Przełg. Lit.* dod. *Kraju* 1888 nr 48–49; *Gaz. Nar.* 1893 nr 37.
- Ponadto drobne wiersze ogł. w czasop. i wydawn. zbior. oraz kilka wierszy okolicznościowych wyd. osob., m.in.: Polskie śluby (1865), Do artystów polskich w sprawie Muzeum w Rapperswyłu (1871), Chorągiew słowiańska do grobu świętego Cyryła w Rzymie (1881), Ordon (1887), Trzeci maja (1891).
- Utworky ogł. pośmiertnie, m.in.: Niedrukowane poezje L. *Dzien. Pozn.* 1916 nr 294 [tu: List do P.K.R.; W albumie; Zbigniewie Zmorskiej. Odpowiedź na wiersz „Tęsknota”]; Z autografów T.L. *Mysl. Nar.* 1929 nr 20; W. Przeclawski: Dziwna przyjaźń. L. – Fałęski. Szkic na podstawie źródeł rękopiśmiennych. *Ruch Lit.* 1933 nr 9–10 [tu: wiersz inc. Bieda mnie była...]; S. Kolbuszewski: Nieznany poemat T.L. *Pam. Lit.* 1952 z. 3/4 i odb. [tu: wiersz pt. „Wspomnienie”]; J. Susul: T.L. „Założenie Poznania. Duma”. *Arch. Lit.* T. 1: *Miscellanea z okresu romantyzmu*. Wr. 1956 s. 258–295; J. Nowakowski: Z Lenartowiczowskich przemilczeń. *Dziesięciolecie WSP w Kr.* Kr. 1957 s. 301–304 [tu: 3 wiersze]; Z. Sudolski: Nieznane archiwum Lenartowiczowskie. *Przełg. Hum.* 1960 nr 2 [tu wiersze: „Mężobójczyni. Z poddań ludu nadniemeńskiego”; Wyjątek z dialogu „Turnieje”; Staruszek; Do „Tęsknoty” dłuta S. Lipińskiego]; E. Knobloch: „Dacja”. Fragment słowianofilskiego poematu T.L. *Ze skarbcza kultury* 14 (1962); R.K. Lewański: Nieznane wiersze L. *Życie Lit.* 1977 nr 7 [tu wiersze: „Nie zagroda, a nagroda”; „Kwiaty”].

Przekłady

Tłum. m.in. utwory Dantego, Michała Anioła Buonarroti, A. Musseta, A. Puszkina, fragm.: Ramajana. Poemat indyjski.

Wydania zbiorowe i wybory

37. Poezje. Wyd. pośmiertne w 2 tomach. Lw. 1895.
38. Wybór poezji. Petersburg. 1895. Reprint: Wwa 1991.
39. Poezje. Z przedmową J. Nowińskiego. Wwa 1899.
40. Wybór poezji. Oprac. i wstęp M. Janik. Kr. [1920] *BN* I, 5. Wyd. nast.: wyd. 2 rozszerz. Kr. 1922; Lw. [1925].
41. Bitwa raclawska oraz wybór poezji. Oprac. J. Kijas. Kr. 1948 *Bibl. Arcydzieł Poezji i Prozy* nr 32.
42. Poezje wybrane. Oprac. i wstęp: P. Hertz. Wwa 1954. Wyd. nast.: wyd. 2 Wwa 1957; wyd. zmien. Wwa 1972.
43. Wybór poezji. Oprac. i wstęp: J. Nowakowski. Wr. 1956 *BN* I, 5. Wyd. nast. m.in.: wyd. 4 uzup. i popr. Oprac. jw. Wr. 1972 w serii jw.
44. Poezje. Wybór, oprac. i wstęp: J. Nowakowski. Wwa 1968.
45. Poezje wybrane. Wybrał i wstępem opatrzył J. Nowakowski. Wwa 1974.
46. L. – dzieciom. Wybór i oprac. G. Leszczyński. Wwa 1996.
47. Poezje. Wybrała i ułożyła M. Baranowska. Kr. 1999.

Ponadto inne drobniejsze wybory.

Przedr. wierszy: *Zbiór poetów pol.* 3 (1962); Z. Trojanowiczowa: Sybir romantyków. Kr. 1992. Wyd. 2 Pozn. 1993.

Listy

48. Listy T.L. do E. Estkowskiego. 1850–1856. Wyd. E. Erzepki. Pozn. 1922 odb. z *Dzien. Pozn.*
49. J.I. Kraszewski, T.L.: Korespondencja. Oprac. W. Danek. Wr. 1963.
50. M. Konopnicka: Korespondencja z T.L. z lat 1883–1893. Oprac. J. Nowakowski. W: M. Konopnicka: Korespondencja. T. 1. Wr. 1971.
51. Listy T.L. do T. Zmorskiej. 1861–1893. Z autografu wyd. wstępem i przypisami opatrzyła J. Rudnicka. Posłowie: S. Szwałbe. Wwa 1978.
52. Listy T.L. do A. Konarskiej z lat 1876–1884. Oprac., przedmowa i komentarz: A. Zyga. Przemysł 1984.
53. T.L., H. Mickiewiczówna. Korespondencja. Oprac. i do druku podał J. Fert. Lubl. 1997.

Koresp. L. znajduje się ponadto m.in. w *Bibl. Jagiel.*, *Ossol.*, *Bibl. PAN* w Kr., *Bibl. Publ. m.st. Wwy.*, *Bibl. Pol.* i *Muzeum im. A. Mickiewicza* w Paryżu. Część listów ogł.: do Z. Miłkowskiego *Wolne Słowo* 1893 nr 140 [tu: szczegóły autobiograficzne]; do Eli

[I. Zbiegniewskiej]. *Bluszcz* 1898 nr 16–22; do Z. Romanowiczówny. *Lamus* 1912 s. 321–350; do W. Pola. *Przew. Nauk. i Lit.* 1913 nr 10, 12; do G. Zielińskiego. *Ogl. [J. Odrowąż-Pieniążek]* O. Porycki. *Przeł. Powsz.* 1952 z. 12–1953 z. 1; do H. Skimborowicza i A. Lesznowskiego. *Ogl. Z. Sudolski: Nieznane archiwum Lenartowiczowskie. Przeł. Hum.* 1960 nr 2; S. Piekut: Listy T.L. do oo. Zmartwychwstańców. *Kultura* (Paryż) 1965 nr 11; do A. Cieszkowskiego w: Z. Krasieński: Listy do A. Cieszkowskiego [...]. T. 1. Wwa 1988; listy od C. Norwida. W: C. Norwid: Pisma wszystkie. T. 8–10. Wwa 1971; od W. Mickiewicza. Oprac. U. Knysiak. *Blok – Notes* 1994 s. 101–164.

OPRACOWANIA

NK 8 (1969), 9 (1972); LP

K. BARTOSZEWICZ: Lenartowicziana. T. 1–2. Kr. 1893. — J. KASPROWICZ: Lirnik mazowiecki. Szkic literacki. Lw. 1893. — *Hold Lirnikowi Mazowieckiemu T.L. złożony przez rodaków w Kr. 12 czerwca 1893 r.* Kr. 1893. — P. CHMIEŁOWSKI: T.L. *Album biogr. zasłużonych Polaków i Polek XIX w.* 2 (1903). — J. KALLENBACH: T.L. w dziesiątą rocznicę śmierci. W: *Czasy i ludzie.* Wwa 1905. — J. KASPROWICZ: Liryka T.L. *Pam. Lit.* 1905. — A.J. MIKULSKI: Lirnik mazowiecki T.L. i jego utwory. Lw. 1906. — I. CHRZANOWSKI: Z albumu L. *Sfinks* 1912 z. 12. — H. BIEGELEISEN: Lirnik mazowiecki. Jego życie i dzieła w świetle nieznaney korespondencji poety. Kr. 1913 [tu bibliogr.]. — S. PIGOŃ: Nieznany list C. Norwida. *Lit. i Sztuka* 1914 nr 12. — J. DICKSTEINÓWNA: T.L. jako krytyk artystyczny i profesor wszechniczy w Bolonii. W: *Idee i twórcy.* T. 1. Wwa 1918. — S. LAM: Ostatnie lata T.L. Kilka listów i wierszy z autografów w 25 rocznicę zgonu poety. *Przew. Nauk. i Lit.* dod. *Gaz. Lw.* 1918 z. 2–5. — Z. GAŚSIOROWSKA-SZMYDTOWA: T.L. W setną rocznicę urodzin. *Przeł. Warsz.* 1922 nr 8. — B. CHLEBOWSKI: *Wiek XIX. Sto lat myśli pol.* 9 (1923). — Z. BESSAZANKA: Podłoże historyczno-społeczne poezji ludowej L. i Konopnickiej. *Pam. Lit.* 1929 z. 3. — T. MIKULSKI: „Biedny Mazurzyca”. W: *Spotkania wrocławskie.* Wr. 1950. — J.W. GOMULICKI: L. na nowo odczytany. *Twórczość* 1955 nr 5. — A. PREISNER: Korespondencja T.L. Materiały do katalogu rękopisów Biblioteki PAN w Krakowie. *Rocz. Bibl. PAN w Kr.* 1 (1955). — M. BERSANO-BEGEY: Akademia A. Mickiewicza w Bolonii i T.L. Wwa 1956. — M. STRASZEWSKA: Czasopisma literackie w Królestwie Polskim w latach 1832–1848. Cz. 2 (1840–1848). Wr. 1959. — J. CYBERTOWICZ: L. na tułaczce. *Lit. przystanki nad Wartą.* Pozn. 1962. — J. MAGNUSZEWSKI: Ze słowiańsko-ludowych źródeł poezji T.L. *Munera Litteraria.* Pozn. 1962. — S. EBING: Legenda o Hannie z Ciechanowa jako źródło natchnienia dwóch pisarzy: Z. Krasieńskiego i T.L. *5 Rzek* 1965 nr 1–4. — K. KALLAS: Trzy ludowe zjawiska stylistyczne w twórczości T.L. *Zesz. Nauk UMK* 1966 z. 17: *Filol. Pol.* nr 6. — K. POKLEWSKA: Jeszcze o złotym kubku i złotniczeńku. (O ludowym pierwowzorze „Złotego kubka” T.L.). *Spr. Łódzkiego Tow. Nauk.* 1967 nr 6. — J. NOWAKOWSKI: T.L. i jego poezje. Kr. 1970. — *Spotkania nad Armem. Konopnicka o L.* Wstęp i przyp.: J. Nowakowski, posłowie: S. Szwałbe. Wwa 1970 [prwdr. 1898, 1901]. — D. KAMOŁO-

WA, M. STANISLAWSKA: Lenartowicziana rękopiśmienne w Warszawie. Twórczość, listy, korespondencja. Wwa 1972. — J. NOWAKOWSKI. *Pol. słownik biogr.* 17 (1972). — Z. SZMYDTOWA: Średniowiecze polskie w poezji L. *Z pol. studiów slawistycznych*. S. 4 (1972). — B. ZAKRZEWSKI: Czyja „Lirenka”? *Pam. Lit.* 1972 z. 4. — [Referaty wygłoszone na sesji nauk. WSP w Kr. w 150-lecie urodzin T.L., wyd. jako osob. broszury powiel. Kr. 1972, tu m.in.]: B. BILIŃSKI: Lirnik mazowiecki nad Tybrem; S. BURKOT: L. w Krakowie; H. BLUM: O rzeźbie L.; K. CHRUŚCIŃSKI: L. — wygnaniec w świetle nieznanych źródeł paryskich; P. HERTZ: Gospodarstwo L.; J. KOLBUSZEWSKI: Kult sztuki w twórczości L.; J. LEO: Twórczość rzeźbiarska L. w świetle opinii krajowej i wypowiedzi poety; M. ROMANKÓWNA: L. w kręgu Gabrieli i jej środowiska; J. ŚLIZIŃSKI: L. u Słowian zachodnich; Z. SZMYDTOWA: Kompozycje poetyckie L.; M. TATARA: Skowronek i słowik. Z zagadnień stylizacji w poezji T.L.; spr. z sesji: A. KAMIENSKA. *Twórczość* 1972 nr 7. — J. NOWAKOWSKI: A ślad po mnie — pieśń złota ... T.L. Wwa 1973. — Z. SZMYDTOWA: Norwid i L. *Przeł. Hum.* 1973 nr 1. — W. KUPISZEWSKI: O języku T.L. *Prace Filol.* t. 24 (1974), t. 27 (1977), t. 28 (1979), t. 29 (1980), t. 30 (1981). — M. JANION: Wiersze sieroco L. W: Gorączka romantyczna. Wwa 1975 [prwdr. 1972]. — Z. URYGA: Poezja L. w szkole. *Rocz. Nauk-Dydakt.* 1975 z. 6 nr 56. — *Zbiór poetów pol.* 6 (1975). — K. CHRUŚCIŃSKI: L. i pozytywiści. Z badań nad recepcją twórczości poety. *Zesz. Nauk. Wyzd. Hum. UG. Prace Historycznolit.* 1976 nr 4 i odb. — Spuścizna literacka po T.L. w Bibliotece Publicznej m.st. Warszawy. *Rocz. Mazowiecki*. T. 6 (1976). — *Głosy o L. 1852–1940*. Wybrał, notami, przypisami i wstępem opatrzył P. Hertz. Kr. 1976. — B. BILIŃSKI: Włoski L. *Przeł. Hum.* 1977 nr 5. — J. DACIKIEWICZ: L. florenckie wygnanie. W: Romantycy w Italii. Wwa 1978. — A. BEZWIŃSKI. *Zesz. Nauk. WSP w Bydł.* 1981 nr 1 [dot.: Sul carattere della poesia polono-slava]. — Z. TROJANOWICZOWA: Ostatni spór romantyczny. C. Norwid — J. Klaczko. Wwa 1981. — Z. SUDOLSKI: Panny Szymonowskie i ich losy. Opowieść biograficzna. Wwa 1982. — Z. SZMYDTOWA: Prehistoria Mazowsza w poezji L. *Zapiski Ciechanowskie* 4 (1982). — W. BOROWY: Poemat o Piotrze Właście. W: Studia i szkice literackie. Wwa 1983 [prwdr. 1939]. — M. ZIĘBA: Liryka T.L. wobec pieśni ludowej. Z zagadnień stylizacji ludowej. Wr. 1983. — W. KUPISZEWSKI: Język listów T.L. *Slavia Occidentalis* 42 (1985) s. 33–49. — J. NOWAKOWSKI. *Obraz lit. pol. S. 3 t. 2* (1988). — L. KRZEMIENIECKI: Reliefowe odczyty w poezji L. Studium romantycznej correspondance des arts. *Litteraria* t. 20 (1989). — M. KAMIENKA-STRASZAKOWA: Wieczne wygnanie z ojczystego raju. (T.L.). W: Zbłąkany wędrowiec. Wr. 1992. — E. NOWICKA: Poczyłion niesie pisanie... Pozn. 1993 passim. — B. ZAKRZEWSKI: Lenartowiczowski mit o Racławicach. *Pam. Lit.* 1994 z. 3. — J. NOWAKOWSKI: L. w Warszawie. *Romantycy i Warszawa*. Wwa 1996. — E. DĄBROWICZ: C. Norwid. Osoby i listy. Lubl. 1997.

W.A.-Sz.

kształcił się w Gdańskim Gimnazjum Akademickim (1707–10) i na Uniwersytecie w Halle (1710–13), gdzie studiował prawo, historię i retorykę; uzyskał doktorat obojga praw (1713) i podjął współpracę z *Hallsche Bibliothek*; wydał parę łacińskich rozprawek o tematyce filologiczno-historycznej (1713–20). Nie uzyskawszy Katedry Prawa na Uniwersytecie w Halle, około 1718 wrócił do Gdańska i podjął badania nad ustrojem i historią Gdańska i Prus Królewskich, zarabiając na życie prywatnymi lekcjami. Od 1 czerwca 1718 do 1 marca 1720 wydawał i redagował *Polnische Bibliothek*, pierwsze czasopismo uczone na ziemiach polskich, zajmujące się głównie historią Polski i Prus, krytyką historyczną i informacją bibliograficzną. W 1720 należał do założycieli pierwszego w Gdańsku towarzystwa naukowego Societas Litteraria, które działało do 1727. W 1721 rada miejska przyznała mu stałą pensję wraz z obowiązkiem kontynuacji edycji Kaspra Schütza „*Rerum Prussicarum Historia*”. Od 1729 był profesorem wymowy i poezji w Gdańskim Gimnazjum Akademickim. W 1730 ożenił się z Eufrozyną Florentyną Fischer (primo voto Hoheisel). W okresie bezkrólewia (po panowaniu Augusta II) nawiązał kontakty ze Stanisławem Poniatowskim i Załuskim, a w 1737 podjął się edukacji trzech starszych synów S. Poniatowskiego (wśród nich Stanisława Antoniego, przyszłego króla) w zakresie prawa i historii. W 1737–56 pobierał stałą pensję od króla Augusta III, a w 1739 uzyskał nominację na saskiego radcę legacyjnego. W 1749–50 wykladał w Gdańskim Gimnazjum prawo i historię, pełniąc nadto obowiązki inspektora. Od 1750 sprawował urząd syndyka miejskiego, który otrzymał dzięki poparciu dworu królewskiego i jako delegat rady miejskiej uczestniczył w sejmie warszawskim. Popierał sprawę wyjednania od gdańszczan dodatkowych funduszy dla Rzeczypospolitej (1757), ale w sporze o culagę (dodatkowe cło morskie) występował jako rzecznik praw gdańskich i podjął w tej sprawie pisemną polemikę (1761). Był też rzecznikiem praw dysydentów, w 1767 reprezentował Gdańsk na zjeździe toruńskim i układał wywód praw i krzywd dysydentów, na który ostro replikował Stanisław Konarski. W 1772 odrzucił proponowane mu przez Stanisława Augusta Poniatowskiego opracowanie refutacji pretensji Prus do Pomorza. Zmarł 28 kwietnia 1774 w Gdańsku.

T W Ó R C Z O Ś Ć

1. Geschichte der preussischen Lande Königlich-Polnischen Antheils seit dem Jahre 1526. T. 1–9. Gdańsk 1722–1755.

Do poszczególnych tomów dołączone dokumenty akt pruskich opatrzone odrębną paginacją.

2. Dissertatio de unionis qua Poloniae jungitur Prussia indole. Gdańsk 1727.

LENGNICH Godfryd 1689–1774

Urodzony 4 grudnia 1689 w Gdańsku; syn Wincentego, drobnego kupca, i Katarzyny Möller. Nauki początkowe pobierał w szkole parafialnej, następnie

3. De Polonorum Maioribus. Gdańsk 1732. Wyd. 2 w poz. 6.

4. De Polonorum confederationibus praeside Gottfredo Lengnich ... disputabit Carol Ernestus Kettner Gedanensis. Gdańsk 1735; toż Lipsk 1735. Przekł. niem. 1764.

5. Pacta conventa Augusti III regis Poloniarum ... commentario perpetuo illustrata. Lipsk 1736. Wyd. nast. Gdańsk 1763. Przekł. franc. 1754.

6. Historia Polona a Lecho ad Augusti II mortem. Lipsk 1740. Wyd. nast. poszerz. Gdańsk 1750. Przekł. niem. 1741.

7. Ius publicum Regni Poloni. T. I-2. Gdańsk 1742-1746. Wyd. 2 Gdańsk 1765-1766.

Przekł. pol.: M. Moszczeński: Prawo pospolite Królestwa Polskiego. T. I-2. Kr. 1761. Wyd. nast. w popr. przekł. oprac. A.Z. Helcel. Kr. 1836.

8. Historia Europae recentior ad finem anni 1748 in usum Athenaei Gedanensis breviter descripta. Gdańsk 1749.

9. Ius publicum Prussiae Polonae. Gdańsk 1758. Przekł. niem. 1760.

10. Ius publicum Civitatis Gedanensis oder der Stadt Danzig Verfassung und Rechte. Powst. ok. 1760. Wyd. i wstęp oprac. O. Günther. Gdańsk 1900 *Quellen u. Darstellungen zur Geschichte Westpreussens* 1.

Ponadto drobniejsze rozpr. hist., mowy, programy wykładów w Gdańskim Gimnazjum Akademickim, pisma polemiczne w obronie praw dysydentów i przywilejów Gdańska, oraz wiele niewyd. pism w zbiorach Bibl. Gdańskiej PAN i w Woj. Arch. Gdańskim.

Prace edytorskie

11. Vincentius Kadlubko et Martinus Gallus, scriptores historiae Polonae vetustissimi, cum duobus anonymis ex ms. Bibliothecae Episcopalis Heilsbergensis editi. Gdańsk 1749. Wyd. z kopii z 1426 r.

12. K. Schütz: Rerum Prussicarum historia ex codice manu auctoris scripto edita. Gdańsk 1769.

OPRACOWANIA

NK 5 (1967), 6/2 (1972); LP

J.F. JUGLER: G.L. Lebensbeschreibung. W: Beiträge zur juristischen Biographie... T. 3 cz. 2. Lipsk 1777 i odb. — J.M. OSSOLIŃSKI: G.L. *Bibl. Nauk. Zakładu im. Ossol.* 1 (1842). — F.M. SOBIESZCZAŃSKI: *Enc. powsz. Orgel.* 16 (1864). — R. PILAT: Początki publicystyki literackiej w Polsce. Lw. 1882. — [W. KOROTYŃSKI] W.K. *Wielka enc. powsz. ilustr.* 43/44 (1910). — W. KONOPCZYŃSKI: Mrok i świt. Wwa 1911. — K. CHODYŃSKI: Poglądy na zadania historii w epoce Stanisława Augusta. Kr. 1915. — Ł. KURDYBACHA: Stosunki li-

teracko-kulturalne polsko-gdańskie w XVIII w. Gdańsk 1937. — S. ESTREICHER: G.L., gdański prawnik i historyk. *Wiad. Lit.* 1939 nr 31. — J. LECHICKA: Z zagadnień Oświecenia na Pomorzu. Tor. 1957. — H. LEMKE: Die Brüder Zahuski und ihre Beziehungen zu Gelehrten in Deutschland und Danzig. Studien zur polnischen Frühaufklärung. Berlin 1958. — S. SOSIN: Autonomia Prus Królewskich w ujęciu G.L. *Gdańskie Zesz. Hum.* 1958. — S. ŻUKOWSKI: Profesor Aten Gdańskich. *Prawo i Życie* 1962 nr 15. — K. KUBIK: Życie naukowe Gdańska w XVII i XVIII w. *Gdańskie Zesz. Hum.* 1963. — S. SALMONOWICZ: La littérature juridique du XVIII siècle polonais et les débuts de la science de l'histoire du droit. *Revue Historique de Droit Français et Etranger* 42 (1964) z. 1. — K. KOCOT: Nauka prawa narodów w Ateneum Gdańskim (1580-1793). Wr. 1965. — J. KASPRZYK: Gdańskie czasopisma naukowe i moralne w I poł. XVIII w. *Rocz. Gdański* 27 (1968). — J. MASŁANKA: Słowiańskie mity historyczne w literaturze polskiego Oświecenia. Wr. 1968. — M. PELCZAR: Nauka i kultura w Gdańsku. *Gdańsk, jego dzieje i kultura.* Wwa 1969. — S. SALMONOWICZ: Wizerunek prawdziwy G.L. *Litery* 1970 nr 3. — TENŻE: *Pol. słownik biogr.* 17 (1972). — E. CIEŚLAK: Satyra na G.L. *Rocz. Gdański* 33 (1973) z. 2. — K. KUBIK, L. MOKRZECKI: Trzy wieki nauki gdańskiej. Wr. 1976. — J. KOZŁOWSKI: Szkice o dziejach Biblioteki Zahuski. Wr. 1986. — J. JARZĘCKA: Obraz życia umysłowego doby saskiej w świetle wybranych lipskich czasopism naukowych (1710-1762). Wwa 1987. — W. ZIENTARA: G.L., profesor Gdańskiego Gimnazjum Akademickiego w l. 1729-1750. *Rocz. Gdański* 49 (1989) z. 1. — S. SALMONOWICZ: G.L. — historyk i prawnik. Szkice do portretu uczonego. *Czasop. Prauno-Hist.* 1990 nr 1/2. — E. ROZENKRANC: „Prawo pospolite Królestwa Polskiego” i jego gdański autor. *Zesz. Nauk. UG. Nauki Polit.* nr 11 (1992). — E. CIEŚLAK: G.L. und die polnische Staatspolitik in Danzig. *Acta Poloniae Historica* 68 (1993). — S. DANIELEWICZ: Portrety dawnych gdańszczyzan. Gdańsk 1994. — W. ZIENTARA: G.L., ein Danziger Historiker in der Zeit des Aufklärung. *Studia Germanica Gedanensia* 1994 nr 2. — K. FRIEDRICH: G.L. (1689-1774) und die Aufklärung in Preussen Königlich-Polnischen Anteils. W: *Fördern und Bewahren Studien zur Europäischen Kulturgeschichte der frühen Neuzeit. Wolfenbütteler-Forschungen* 70 (Wiesbaden 1996). — A. GRZEŚKOWIAK-KRWAWICZ: Gdańsk oświecony. Szkice o kulturze literackiej Gdańska w dobie Oświecenia. Wwa 1998 [tekst pol. i niem.].

E.A.

LEOPOLITA Jan 1523-1572

Inne formy imienia i nazwiska: Jan Kasproicz Leopolita; Jan Nicz; Nicius; Leopoliensis; Jan ze Lwowa; krypt.: J.K.L.

Urodzony w 1523 we Lwowie; syn mieszczanina, Kaspra (stad Kasproicz) Nicza. Studia na Akademii Krakowskiej rozpoczął jesienią 1538. W 1544 został magistrem sztuk wyzwolonych i do 1549 jako docent extraneus wykładał na wydziale filozoficznym, kierując równocześnie przez pewien czas szkołą paraafinalną przy kościele Bożego Ciała w Krakowie. Posiadał znajomość greki i hebrajskiego. Zaintereso-

waniom humanistycznym dał wyraz objaśniając w 1545–60 pisma Cyserona, Owidiusza, Salustiusza i Terencjusza. Nauczał również prywatnie, m.in. Andrzeja Tęczyńskiego, wojewodźca lubelskiego. W 1550 został powołany do Kolegium Mniejszego, w 1558 do Kolegium Większego. Dwukrotnie pełnił funkcję dziekana (1555, 1559). Do grona jego uczniów należeli m.in.: Benedykt Herbest i Jakub Wujek. W 1560 przyjął święcenia kapłańskie i rozpoczął studia teologiczne. Uzyskał bakalaureat (1568) i stopień doktora teologii (1569), co potwierdziło jego pozycję wybitnego biblisty i egzegety. Obok wykładów (od 1563) na wydziale teologii Akademii Krakowskiej od 1560 prowadził działalność kaznodziejną w Kolegiacie Wszystkich Świętych, w Kościele Mariackim, a następnie w katedrze wawelskiej. Z zalecenia Akademii otrzymał pewne beneficja kościelne, m.in. wszedł w skład kapituły Kościoła św. Anny, był kanonikiem kolegiaty św. Floriana, posiadał prebendę w kościele św. Jerzego na zamku krakowskim oraz probostwo w Proszowicach. Dzierżawił również dobra uniwersyteckie w Bronowicach. Z inicjatywy drukarza Mikołaja Szarffenberga wydał — dokonując uprzednio rewizji i korekty językowej wcześniejszego anonimowego przekładu na język polski — Biblię dla katolików, znaną do dziś pod mianem „Biblii Leopoldy”. Dla Kolegium Większego przekazał testamentem znaczne kosztowności i ozdoby sprzęty. Zmarł 7 kwietnia 1572 w Krakowie.

TWÓRCZOŚĆ

Prace edytorskie

1. Biblia, to jest Księgi Starego i Nowego Zakonu. Kr. 1561 Druk. Szarffenbergerów. Wyd. nast.: Kr. 1575; Kr. 1577. Fragm. przedr. W. Taszycki: Wybór tekstów staropolskich XVI–XVIII w. Lw. 1928; toż Wwa 1955; Wwa 1969; faksymile prwdr. wyd. R. Olesch i H. Rothe. Paderborn 1988 *Biblia Slavica* S. II: *Polnische Bibeln* B. 1.

Pierwsza wyd. drukim Biblia polska dla wyznania katolickiego, bogato ilustr. Obok miana Biblii Leopoldy nosi również nazwę Biblii Szarffenbergerowskiej lub Biblii Szarffenbergera. Tekst jej oparty jest, wg ostatniej hipotezy, na przekł. dominikanina Leonarda Niezabitowskiego. Weryfikowany głównie wg łac. Wulgaty oraz biblii czeskiej z 1549.

2. S. Mican: *Dialecticae et rhetoricae praecepta*. Kr. 1561 druk. Łazarz Andrysiowic. Compendium początków dialektyki i retoryki dla studentów wraz z przedmową zalecającą Leopoldę.

OPRACOWANIA

NK 2 (1964), LP

R. GUSTAW: Polskie przekłady Pisma św. *Podręczna enc. biblijna*, T. 2. Pozn. 1959. — K. GAŚLIOROWSKI: Przekład Psalterza w Biblii Leopoldy. *Ruch Biblijny i Liturgiczny* R. 14

(1961) nr 5. — R. ŚWIĘTOCHOWSKI: L. Niezabitowski tłumaczem Biblii Leopoldy. *Tamże*. — M. KOSSOWSKA: Biblia w języku polskim. T. 1. Pozn. 1968. — J. CZERNIATOWICZ: Niektóre problemy naukowe grecożytyki w pracach biblistów polskich XVI i XVII w. Wr. 1969. — L. HAJDUKIEWICZ: *Pol. słownik biogr.* 17 (1972). — *Hist. nauki pol.* 6 (1974). — W. SMEREKA: Biblijstka polska (wiek XVI–XVIII). *Dzieje teologii katol. w Polsce*. T. 2 cz. 1. Lubl. 1975. — H.E. WYCZAWSKI: *Słownik pol. teologów katol.* 2 (1982). — E. BELCARZOWA, D.A. FRICK, S. URBAŃCZYK: Komentarz [do:] Leopolda: Biblia ... Wyd. R. Olesch i H. Rothe. Paderborn 1988. — B. MATUSZCZYK: Archaizmy i dialektyzmy fleksyjne w Biblii Leopoldy. *Studia historycznojęz.* II. Kr. 1996.

I.T.

LESZCZYŃSKI Edward 1880–1921

Urodzony 5 czerwca 1880 w Przemyślu w rodzinie ziemiańskiej; syn Cypriana Edwarda Sas-Leszczyńskiego i Emilii z Pilińskich. Studia filozoficzne na Uniwersytecie Jagiellońskim zakończył doktoratem w 1905. Jako poeta debiutował w 1898 wierszem „Melodie” w *Życiu* nr 46 (drukowanym tu bez tytułu). W 1898–1900 był członkiem redakcji tego czasopisma. Wiersze, utwory dramatyczne i krytyki literackie zamieszczał także w czasopismach: *Życie* (1898), *Czas* (od 1900), *Podgórzanin* (1900–01), *Krytyka* (1900–10), *Tygodnik Polski* (1901), *Chimera* (1901–02), *Kraj* (1902), *Głos Narodu* (1902–06), *Miesięcznik Literacki i Artystyczny* (1911), *Museion* (1911–13), *Maski* (1918–19); w 1913 wchodził w skład komitetu redakcyjnego *Museionu*. Należał do współtwórców (1905) i czynnych członków kabaretu literackiego Zielony Balonik. Przez rok pełnił obowiązki kierownika literackiego w Teatrze im. J. Słowackiego w Krakowie. Dla celów repertuarowych przełożył „Teatr Cudowności” Miguela de Cervantesa Saavedra (wyst. ok. 1920) i „Zwiastowanie” Paula Claudela (wyst. 1924). Żoną jego była Eliza Pareńska, siostra Zofii, żony Tadeusza Boya-Żeleńskiego. Zmarł 26 września 1921 w Krakowie; pochowany na Cmentarzu Rakowickim.

TWÓRCZOŚĆ

1. Poezje. Kr. 1901.
2. *Cupio dissolvi*. [Poezat prozą]. Kr. 1903.
3. *Jolanta*. Poezat dramatyczny w 1 a. Kr. 1904.
4. *Płomień ofiarny*. Poezje. Kr. 1907 [1906].
5. Kabaret szalony. Piosenki Zielonego Balonika. Kr. 1908.
6. *Atlantyda*. Dramat. Kr. 1909.
7. *Konik zwierzyński*. Widowisko sceniczne w 4 a. Kr. 1910.
8. *Wiosenne niebo*. Kr. 1910.
9. *Harmonia słowa*. Studium o poezji. Z przedmową L.H. Morstina. Kr. 1912.

10. Ballady i pieśni. Kr. 1916.

11. Złota gałązka. Powiastka fantastyczna. Kr. [1920].

12. Radość samotna. Ze wstępem A. Grzymały-Siedleckiego. Wwa 1923.

Przedr. wierszy: *Zbiór poetów pol.* 5 (1967).

Wydania zbiorowe

13. Wybór poezji. Oprac. H. Filipkowska. Kr. 1988.

OPRACOWANIA

NK 14 (1973); LP

A. BIERNACKI. *Obraz lit. pol.* 5 t. 1 (1968). — TENŻE. *Pol. słownik biogr.* 17 (1972). — P. HERTZ. *Zbiór poetów pol.* 6 (1975) s. 173. — T. WEISS. *Legenda i prawda Zielonego Balonika.* Wwa 1976. — J. MICHALIK. *Nieznane teksty „Zielonego Balonika”.* *Pam. Lit.* 1985 z. 2. — A. KRAWCZUK. *Opowieści o zmarłych. Cmentarz Rakowicki.* [T. 2]. Kr. 1988. — M. STALA. *Uwagi o estetyce E.L. Ruch Lit.* 1994 nr 3/4.

I.T.

LESZCZYŃSKI Rafał 1579–1636

Urodzony w październiku 1579 na Litwie; syn Andrzeja herbu Wieniawa, wojewody brzeskiego, i Anny z Firlejów, wojewodzianki lubelskiej. Pierwsze nauki pobierał w Koźminku i Głogowie. Nieprzeciętnie uzdolniony, kształcił się następnie (1594–1602) w przedmiotach humanistycznych, prawniczych i teologicznych w Heidelbergu, Strasburgu (1595–98), Bazylei (1595), Genewie (1599) i Paryżu. W czasie wieloletnich podróży zwiedził również Anglię, Szkocję, Niemczechy (tu uczył się sztuki wojennej w obozie u księcia Mauricego Orańskiego) i Włochy. W Padwie (1601–02) studiował nauki ścisłe jako prywatny uczeń Galileusza. Zwiedziwszy Florencję, Rzym i Neapol, wrócił (1603) do kraju. Nawiązane kontakty z ówczesnymi wybitnymi uczonymi podtrzymywał do końca życia. W 1604 poślubił Annę Radziwińska, wojewodziankę podlaską. Po śmierci ojca stał się (od 1609) czołowym przywódcą i protektorem różnorodności polskiego. W 1609 był marszałkiem trybunału koronnego. W 1605 i 1611 posłował z ziemi sandomierskiej na sejm. Został kasztelanem wiślickim (1611), kaliskim (1618), wojewodą bełskim (1619). Był starostą horodelskim (1606), wschowskim (1613), hrubieszowskim (1633) i dubieńskim. W 1620 z własną chorągwią husarską walczył pod Chocimiem. W 1635 uczestniczył w pertraktacjach ze Szwedami w Sztumdor-

fie (Sztumskiej Wsi). Jako znawcę zagadnień finansowych sejmy (1623, 1631) wybierały go do komisji regulujących sprawy monetarne. Zajmował się gorliwie rozwojem życia kulturalnego we wszystkich swych dobrach na Mazowszu, w Małopolsce, na Wołyniu, Podlasiu i Rusi, również na Litwie. W Lesznie (Wielkopolska) zreformował szkołę (1626) i założył drukarnię (1631). W Baranowie również urządził drukarnię (1629) i zgromadził cenną bibliotekę. Mecenasował uczonym, m.in. Janowi Rybińskiemu, Janowi Amosowi Komenskiemu, Maciejowi Głogowskiemu, Janowi Jonstonowi, Andrzejowi Węgierskiemu. W 1628–29 udzielił w swych włościach (głównie w Lesznie, Baranowie i Włodawie) schronienia braciom czeskim i luteranom z Czech, Moraw i Śląska. Po śmierci pierwszej żony (1635) poślubił Katarzynę Pocejównę. Zmarł 29 marca 1636 we Włodawie.

T W Ó R C Z O Ś Ć

1. *Disputatio ethica de beatudine.* Strasburg 1596 druk. A. Bertramus.

2. *Quaestiones ex iure communi et historiae desumptae.* Strasburg 1598 druk. A. Bertramus.

3. *De prudentia politica.* Elbląg 1620.

4. Wiersze. Niewyd. Rkpsy m.in.: *Bibl. Jagiel. sygn.* 116, Ossol. sygn. 207/II. Pojedyncze utwory ogł.: A. Brückner: *Dzieje literatury polskiej.* T. 1. Wwa 1903; toż: Wwa 1908; Wwa 1924 (Wiersz na śmierć Zygmunta III); M. Sipayłłówna przy wyd. *Judith*, zob. poz. 5 (Hymn na Boże Narodzenie; O herbie rzymskim). Zob. też A. Brückner: *Dod. do wyd.: J.T. Trembecki: Wirydarz poetycki.* T. 2. Lw. 1911 s. 367.

Przekłady

5. G.S. du Bartas: *Judith.* Baranów 1620 [właśc. 1629] druk. A. Piotrkowczyk. Wyd. J.N. Bobrowicz. Lipsk 1841; wyd. kryt. M. Sipayłłówna. Wwa 1936 *Bibl. Zapomnianych Poetów i Prozaików Pol. XVI–XVIII w.* S. II z. 3.

OPRACOWANIA

NK 2 (1964); LP

M. SIPAYŁŁÓWNA: *Działalność kulturalna rodu Leszczyńskich.* Pozn. 1936 odb. ze *Spr. Pozn. Tow. Przyj. Nauk.* 1935. — TAŻ: *Drukarnia baranowska w świetle akt synodalnych.* *Rocz. Bibl.* 6 (1962). — A. KAWECKA-GRYCZOWA: *Leszno – ośrodek wydawniczy Jednoty. Odrodzenie i Ref. w Polsce* 9 (1964). — H. BARYCZ: *Z dziejów polskich wędrowek naukowych za granicę.* Wr. 1969. — B. BILIŃSKI: *Galileo Galilei e il mondo polacco.* Wr. 1969. — M. SIPAYŁŁO. *Pol. słownik biogr.* 17 (1972). — *Hist. nauki pol.* 6 (1974).

I.T. 333

LESZCZYŃSKI Samuel 1637–1676

Urodzony w 1637 jako dziedzic Baranowa i Czartoryska; syn Andrzeja herbu Wieniawa, wojewody dorpacckiego, i Anny z Koreckich. Istnieją przesłanki, że uczył się w kolegium jezuickim w Sandomierzu. Z kalwinizmu przeszedł na katolicyzm. Po zmarłym w 1651 Samuele Karolu Koreckim (bracie stryjecznym matki) odziedziczył olbrzymie dobra koreckie i międzyrzeckie, o które procesował się z Czartoryskimi. W 1655 został rotmistrzem chorągwi kozackiej i tatarskiej, w 1659 — rotmistrzem królewskim. Między 1657 a 1659 poślubił Konstancję Wiśniowiecką, córkę Jerzego. Pod wodzą hetmana wielkiego koronnego, Stanisława Rewery Potockiego, brał udział w walkach z Moskwą i kozakami pod Cudnowem (1660). W 1665 został pułkownikiem królewskim, w 1667 — oboźnym koronnym. Tęgoż roku otrzymał starostwo korsuńskie. W 1659, 1662, 1667, 1668 był posłem na sejm z Wołynia. W lipcu 1668 przebywał w Błudowie u Jana Sobieskiego. Jesienią 1671 wraz z ks. Ostrogskim dowodził grupą wojsk na Wołyniu. Z przekonania regalista przyłączył się jednakże do konfederacji gołąbskiej (1672). Ze starostwa łuckiego (które objął w 1659) zrezygnował w 1673. Z powodu choroby nie brał udziału w bitwie pod Chocimiem w 1673. Z wyboru sejmu z tego roku wszedł do rady wojennej przy hetmanach. Zmarł w 1676.

T W Ó R C Z O Ś Ć

1. Potrzeba z Szeremetem, hetmanem moskiewskim, i z Kozakami w roku Pańskim 1660 od Polaków wygrana. Kr. 1661 druk. dziedzice S. Leniczewskiego Bertutowica.

Wyd. anonim.

Egz. Bibl. Nar. sygn. XVII, 3, 15033.

2. Classicum nieśmiertelnej sławy po szczęśliwej i niesłychanej victoriej pod Chocimiem dnia XI Novembra R.P. 1673 otrzymanej. Kr. 1674 druk. dziedzice K. Schedla. Fragn. przedr.: K.M. Górski: Król Jan III w poezji polskiej XVII w. W: Pisma literackie. Wwa 1913; *Poeci pol. baroku 2* (1965); *Helikon sarmacki*. Wr. 1989 BN I, 259.

Wyd. pod krypt. S.L.O.K.L.K.S. (S. Leszczyński Oboźny Koronny Łucki Korsuński Starosta).

3. Carmen ojczyste. [Na cześć Jana Sobieskiego]. Niedruk.

OPRACOWANIA

NK 2 (1964), LP.

A. HNIŁKO: Wyprawa cudnowska w 1660 r. Wwa 1931. — M. SIPAYŁÓWNA: Działalność kulturalna rodu Leszczyńskich. Pozn. 1936 odb. ze *Spr. Pozn. Tow. Przyj.*

Nauk 1935. — J. NOWAK-DŁUŻEWSKI: Dynastia literacka Leszczyńskich. W: *Studia i szkice*. Wwa 1974 [prwdr. 1971]. — W. MAJEWSKI. *Pol. słownik biogr.* 17 (1972).

I.T.

LESZCZYŃSKI Stanisław 1677–1766

Urodzony 23 października 1677 we Lwowie; syn Rafała, podskarbiego wielkiego koronnego, i Anny z Jabłonowskich. Uczył się w Lesznie, w domu pod kierunkiem jezuitów i w protestanckim gimnazjum. W 1695–96, już jako starosta odolanowski, przebywał za granicą (Wiedeń, Rzym, Florencja, Paryż, Holandia i Niemcy). We wrześniu 1696 uczestniczył w sejmie konwokacyjnym po śmierci Jana III Sobieskiego. W 1697 został podczasym koronnym, w 1699 — wojewodą poznańskim. Od 1698 żonaty był z Katarzyną Opalińską, kasztelaną poznańską. 12 lipca 1704 wybrany został przez nieliczny zjazd elekcyjny, w obecności wojsk szwedzkich, na króla, 4 października 1705 koronowany (nielegalnie) w Warszawie. Wraz ze swymi stronnikami wziął udział po stronie szwedzkiej w wojnie północnej. Po bitwie pod Poltawą (8 lipca 1709) wydał manifest opatowski, w którym składał koronę do dyspozycji Rzeczypospolitej, nie odstępując jednak od dalszej walki o tron. Uszedł na Pomorze zajęte przez Szwedów, następnie do Szwecji; jesienią 1712 był nominalnym dowódcą wyprawy szwedzkiej na odsiecz Pomorza. 5 grudnia abdykował. Na początku 1713 udał się incognito do Karola XII do Bender; latem próbował zorganizować wyprawę tatarsko-turecką w celu odzyskania tronu. W 1714 przekradł się na Węgry, po czym udał się do Nadrenii i osiadł w wyznaczonym mu przez Karola na rezydencję Księstwie Dwóch Mostów. W 1718 przeniósł się do Landau we Francji, a w 1719 otrzymał od Księżki Regenta pensję i prawo pobytu w Wissemburgu w Alzacji. Po ślubie córki Marii z królem francuskim Ludwikiem XV (15 sierpnia 1725) zamieszkał w rezydencji królewskiej w Chambord. Otrzymał Order Św. Ducha i tytuł pułkownika regimentu kawalerii wojsk francuskich. Po śmierci Augusta II Sasa przekradł się w sierpniu 1733 do Polski i 12 września został obwołany, ogromną większością głosów, królem. Jeszcze przed elekcją debiutował w druku anonimowym pismem politycznym pt. „Przeostoga braterska”. Wkrótce jednak — zmuszony uchodzić przed wojskiem rosyjskim, popierającym Augusta III — schronił się do Gdańska, gdzie od stycznia do maja 1734 przetrwał oblężenie. Przed kapitulacją udał się do Kwidzyna, następnie na zaproszenie króla pruskiego — do Królewca, gdzie przebywał do końca 1735. Po podpisaniu wiedeńskich preliminariów pokojowych abdykował (26 stycznia 1736) i przez Berlin pojechał do

Meudon. Wkrótce osiadł w Lunéville w Lotaryngii, którą (wraz z Księstwem Baru) otrzymał zgodnie z warunkami pokoju w dożywotnie nominalne władanie (pod zwierzchnictwem Francji), z zachowaniem tytułu króla. Jako władca Lotaryngii realizował ideał króla-filozofa, zabiegał o ożywienie rolnictwa i handlu, zakładał szkoły, prowadził akcje charytatywne. W 1737 zorganizował w Lunéville akademię rycerską, w której kształciło się wielu Polaków. W 1743 założył drukarnię, a w 1750 słynną później akademię i bibliotekę publiczną w Nancy. Był członkiem rzymskiej Akademii Arkadyjskiej (pod imieniem Eutimio Alifiero) i „cichym” wolnomularzem. Używał też pseudonimów: *Philosophe Bienfaisant* (Filozof Dobroczyńca, *der Wohlthätige Weltweisse*). Zmarł 23 lutego 1766 w Lunéville.

T W Ó R C Z O Ś Ć

1. Przystęga braterska w teraźniejszym podcazas interregnum ojczyzny naszej zamieszaniu, Stanom Rzeczypospolitej od Szlachcica i Ziemiannina Polskiego podana. B.m. 1733 (dwa wyd. anonim.).

2. Lettre du Roi de Pologne Stanislas I, où il raconte la manière dont il est sorti de Dantzic durant le siège de cette ville. Powst. 1734. Wyd. [Nancy 1757]. Wyd. nast.: b.m.r.; Amsterdam 1758; Vienne 1759; Frankfurt 1759; w poz. 14 t. 1; w poz. 19–21 (w poz. 20 i 21 w przekł. pol.); toż: w przekł. K. Wakara: *Opis ucieczki z Gdańska do Kwidzyna*. Wstęp i oprac. E. Cieślak. Olsztyn 1988. Przekł. niem. 1759.

Inna wersja: Lettre du Roi Stanislas à un de ses amis, contenant les véritables circonstances de sa retraite de Dantzic. B.m. 1734 (razem z przekł. niem.); toż: Hamburg 1734.

3. Respons od prywatnie rezydującego w Gdańsku na list korespondenta swego z Warszawy. B.m. 1735.

Wersja franc.: Lettre d'un habitant de Danzic en réponse à celle d'un de ses amis demeurant à Varsovie, 12 décembre 1735. B.m. 1735. Wyd. nast. w poz. 14 t. 1.

4. Głos wolny wolność ubezpieczający.

Red. I powst. 1733 (I II – 12 IX). Wyd. anonim. b.m. 1733, w rzeczywistości trzy wyd. antydat.: wyd. 1 z winietką z ornamentem roślinnym: Polska ok. 1743; wyd. 2 z wizerunkiem orła na k. tyt.: Nancy 1743; wyd. 3 z postilionem: przed 1775 (dat. i identyfikacja wyd. wg E. Rostworowskiego, uprzednio przyjmowano datę z k. tyt., następnie za J. Tretiakiem i P. Boye: Nancy 1749). Wyd. nast.: b.m. 1790 (z przedmową S. Bukara); oprac. K.J. Turowski. Kr. 1858 *Bibl. Pol.* 148–149; poz. 21; Lubl. 1987 (wstęp i wybór tekstów S. Jedynek).

Autorstwo Leszczyńskiego tej wersji kwestionuje E. Rostworowski, przypisując je hipotetycznie Mateuszowi Białozorowi.

Red. II powst. 1734–1737. W oparciu o red. I wyd. z autografu *Bibl. Kras.* i wstęp oprac. A. Rembowski. Wwa 1903 *Bibl. Ord. Kras. Muzeum K. Świdzińskiego* 19.

Wersja franc.: *La Voix libre du citoyen ou observations sur le gouvernement de Pologne*. Part 1–2. Paris 1749 (dwa wyd. anonim.). Wyd. nast.: b.m. 1753 (anonim.); wyd. autoryzowane w poz. 14 t. 2–3 (pt. *Observations sur le gouvernement de Pologne*); b.m. 1764; Paris 1799; wybór w poz. 19, 22, 23.

Przekł.: ang. 1750, niem. 1772.

5. Réponse d'Ariste aux conseils de l'amitié. Lyon 1747–1750 (anonim.). Wyd. nast. w poz. 14 t. 4. Inny wariant fragm. tekstu w poz. 19–20 (w poz. 20 w przekł. pol.).

6. Le Philosophe chrétien. Part 1–2. B.m. 1749. Wyd. nast. w poz. 14 t. 3.

Przekł. pol.: *Filozof chrześcijański*. Cz. 1–2. Tłum. K. Lubicz-Niezabitowski. Wwa 1830.

7. Combat de la volonté et de la raison. Nancy 1749.

8. Pensées sur les dangers de l'esprit. B.m. [ok. 1749]. Wyd. nast. w poz. 14 t. 1; fragm. w poz. 19–21 (w poz. 20–21 w przekł. pol.).

9. Réflexions sur divers sujets de morale. B.m. 1750. Wyd. nast.: w poz. 14 t. 4; w poz. 19 (w innym układzie) – 21 (w poz. 20–21 w przekł. pol.).

10. Réponse au discours de Mr. Rousseau, qui a remporté le prix de l'Académie de Dijon, sur cette question: si le rétablissement des sciences et des arts a contribué à épurer les moeurs. *Mercur de France* 1751 septembre i osob. b.m. 1751. Wyd. nast.: w poz. 14 t. 4; w poz. 19–21 (w poz. 20–21 w przekł. pol.) oraz we wszystkich obszerniejszych wyd. pism J.J. Rousseau, razem z jego rozpr. i replika.

Przekł. pol.: *Odpowiedź króla polskiego*. W: J.J. Rousseau: *Trzy rozprawy z filozofii społecznej*. Oprac. H. Elzenberg. Wwa 1956 *Bibl. Klasyków Filoz.*

11. Entretien d'un Européen avec un insulaire du royaume de Dumocala. [Nancy] 1752 (anonim.). Wyd. nast.: [Paris] 1754 (pod krypt. R.D.P.D.L.E.D.B., razem z poz. 12); Paris 1755 (pod krypt. Sa Majesté le R.D.P.D.L.E.D.B.); Paris 1756; w poz. 14 t. 3; w poz. 19–21 (w poz. 20–21 w przekł. pol.); Nancy 1981 (oprac. L. Versini).

12. Réponse à la lettre d'un ami. [Paris] 1754 (razem z poz. 11). Wyd. nast.: Paris 1755; Paris 1756; w poz. 14 t. 3; w poz. 19–21 (w poz. 20–21 w przekł. pol.).

Odpowiedź na wywołaną polemikę, zob. poz. 11.

13. L'Incrédulité combattue par le simple bon sens. *Essay philosophique par un Roi*. [Nancy 335

1760]. Wyd. nast.: b.m.r. (dwa wyd.); w poz. 14 t. 4; inny wariant tekstu w poz. 19–21 (w poz. 20–21 w przekł. pol.).

Przekł. pol.: Niedowiarstwo zdrowym rozumem pokonane. Tłum. X.S.H.S. Kr. 1824.

14. Oeuvres du Philosophe Bienfaisant. Wyd. i przedm. oprac. J.P. Solognac. T. 1–4. Paris 1763. Wyd. nast.: Paris 1764; Amsterdam 1764; Leipzig 1764; Paris 1765; Paris 1769.

Przekł. niem. 1764.

15. Recueil de diverses matières. Nancy 1765.

16. Mémorial de l'affermissement de la paix générale. Wyd. i wstęp oprac. J. Życki. *Sprawy Obce* 1931 z. 8 i odb. Wwa 1932.

Przekł. pol. w poz. 21.

Ponadto uniwersały, edykty i manifesty oraz pisma w rkpsach w zbiorach Bibl. Publ. w Nancy.

Przekłady

17. D.X. Clément: Rozmowy duszy z Panem Bogiem wybrane z słów ś. Augustyna w medytacjach i innych księgach jego. [Nancy] 1745.

Przekł. wierszem.

18. Royaumont [N. Fontaine]: Historia Starego i Nowego Testamentu ... Z francuskiego wierszem polskim przetłumaczona. Nancy 1761.

Oryg. franc. prozą druk. pod nazwiskiem Lemaistre de Sacy.

Wydania zbiorowe

19. Oeuvres choisies de Stanislas, roi de Pologne ... précédées d'une notice historique par Mme de Saint-Oüen. Paris 1825.

Tu także: Lettres de différents souverains etc. adressées à Stanislas.

20. Rys życia i wybór pism Stanisława Leszczyńskiego, króla polskiego ... zwanego Filozofem Dobroczyncą. Podług edycji francuskiej przez panią Saint-Oüen ogłoszony w języku ojczystym. Wydał i przełożył K. Lubicz-Niezabitowski. Wwa 1826.

21. Wybór pism. Oprac. J. Lechicka w: Rola dziejowa Stanisława Leszczyńskiego oraz wybór jego pism. Cz. 2. Tor. 1951 *Rocz. Tow. Nauk w Tor.* 54 (1949) z. 2.

Przedr. poz. 20, z pominięciem: Réponse d'Artiste i dodaniem wersji I poz. 4 oraz przekł. pol. poz. 16.

22. Oeuvres choisies. Milan 1962.

23. Oeuvres du Roi Stanislas. Wybrał, wstęp oprac. i wyd. R. Tavenaux. Nancy 1966.

24. Inédits. Introduction, notices et notes par R. Tavenaux. Etablissement du texte, variantes et notes par L. Versini. Nancy 1984.

Tu: Plan de paix, reformes politiques, économie et société, réforme de l'église, affaires de Lorraine, oeuvres morales.

Nadto kilka wyborów myśli z pism (franc.) S.L., wyd. w 2 poł. XVIII w. i na pocz. XIX.

Listy

25. Listy do różnych adresatów z 1703–1765 oraz testament. Wyd. E. Raczyński w: Materiały do historii S.L. ... z oryginałów w języku francuskim i łacińskim tłumaczone przez K. Raczyńską, J. Radolińską, J. Morawskiego i R. Zioteckiego. Pozn. 1841 *Obraz Polaków i Polski w XVIII w.* 13.

26. Lettres inédites du Roi Stanislas ... à Jacques Hulin, son ministre en coeur de France (1733–1766). Publiées par P. Boyé. Paris 1920.

27. Correspondance inédite de S.L. ... avec les rois de Prusse, Frédéric Guillaume I et Frédéric II (1736–1766). Publiée avec une étude et des notes par P. Boyé. Paris 1906.

28. Korespondencja z Voltairem z 1748–1749. Wyd. T. Besterman w: Voltaire's Correspondances. T. 16–17. Genève 1956.

29. Lettres inédites du Roi Stanislas à Marie Leszczyńska (1754–1766). Publiées par P. Boyé. Paris 1901.

30. Do panujących europejskich z 1760–1765 oraz korespondencja francuskiej rodziny królewskiej ze S.L. Wyd. B. Proyart w: Histoire de Stanislas I roi de Pologne... T. 2. Lyon 1784. Wyd. nast.: Paris 1785; Paris 1789; Paris 1825; Paris 1826; Limoges 1846.

OPRACOWANIA

NK 5 (1967), 6/2 (1972): LP

J.N. CZARNOWSKI: S.L. i Polska w 1 poł. XVIII w. T. 1–2. Wwa 1858 [z koresp. L.]. — L. LACROIX: Opuscules inédites du roi Stanislas. Nancy 1866; przekł. pol. S. Duchirńska. *Bibl. Warsz.* 1866 t. 4. — A. BENOIT: L'École des cadets gentilhommes du roi de Pologne à Lunéville. Lunéville 1867. — A. REMBOWSKI: S.L. jako statysta. *Niwa* 1878 i osob. Lw. 1879. — T. ZIEMBA: Filozof dobroczynny (S.L.). Studium z filozofii i literatury XVIII w. *Przew. Nauk i Lit.* 1888 i osob. — P. BOYÉ: La Cour de Lunéville en 1748 et 1749, ou Voltaire chez le roi Stanislas. Nancy 1891. — M. DROUON: Stanislas et la société royale des sciences et belles lettres. *Mémoires de l'Académie de Stanislas* 1892. — P. BOYÉ: Les Derniers moments du roi Stanislas. Nancy 1898. — TENŹE: S.L. et le troisième traité de Vienne. Paris 1898. — H. GAUTHIER-VILLARS: Le Mariage de Louis XV. Paris 1900 [z koresp. S.L.]. — S. ASKENAZY: Dwa stulecia XVIII i XIX. T. 1. Wwa 1901. — J. TRETIAK: O „Głosie wolnym”, kwestia genezy. *Spr. AU* 1901. — TENŹE. *Enc. wych.* 6 (1903). — G. MAUGRAS: La Cour de Lunéville au XVIII siècle. Paris 1904. — TENŹE: Dernières années du roi Stanislas. Paris 1906. — P. BOYÉ: Les Châteaux du roi Stanislas en Lorraine. (Wyd. 5). Paris 1910. — M. SZYKOWSKI: Mysł Jana Jakuba Rousseau w Polsce XVIII w. Kr. 1913. — H. ZDZITOWIECKA: Projets de rétablissement du roi Stanislas en Pologne pendant son séjour en Lunéville (1737–1766). Paris 1915.

— P. BOYÉ: Le Roi Stanislas grand-père. Nancy 1922. — TENŹE: La Cour polonaise de Lunéville. Nancy 1926 [z korresp. S.L.]. — A. KIRSZBRAUN: Nieznane „Orędzie” króla S.L. *Kwart. Hist.* 1929 t. 1. — P. BOYÉ: Quatre études inédites. Nancy 1933. — TENŹE: Le Mariage de Marie Leszczyńska et l'Europe. Nancy 1939. — J. FELDMAN: S.L. Wr. 1948; wyd. 3 oprac. J. Staszewski. Wwa 1984. — J. LECHICKA: Rola dziejowa S.L. Tor. 1951. — M. GARCOT: S.L. (1677–1766). Paris 1953. — W. ZAKRZEWSKI: Montesquieu a L. Próba analizy porównawczej poglądów polityczno-społecznych. Cz. 1–2. *Kwart. Hist. Nauki i Techniki* 1956–1957. — E. ROSTWOROWSKI: O polską koronę – polityka Francji w l. 1725–1733. Wr. 1958. — TENŹE: Posag polityczny Marii Leszczyńskiej. *Księga pam. 150-lecia AGAD w Wwue*. Wwa 1958. — H. OLSZEWSKI: Doktryny prawnoustrojowe czasów saskich. Wwa 1961. — R. TAVENEAUX: Stanislas „philosophe chrétien”. *Mémoire de l'Académie de Stanislas* 1960/1961. — B. KRAKOWSKI: „Głos wolny” L. z r. 1743. *Zesz. Nauk. Wydz. Hum. WSP* (Gdańsk) 1962. — J. FABRE: Lumières et Romantisme. Paris 1963. — TENŹE: S.L. et le mouvement philosophique en France au XVIIIe siècle. *Utopie et institutions au XVIIIe siècle. Le Pragmatisme des Lumières*. Paris 1963. — E. ROSTWOROWSKI: Czy S.L. jest autorem „Głosu wolnego”? W: Legendy i fakty XVIII w. Wwa 1963. [Rec. i polemiki: J. OJRZYŃSKI, W.M. GRABSKI. *Przegl. Hist.* 1964 z. 4; E. ROSTWOROWSKI, W.M. GRABSKI, J. OJRZYŃSKI. *Tamże* 1965 z. 3; J.W. GOMULICKI. *Rocz. Lit.* 1963 (Wyd. 1965); B. LEŚNODORSKI. *Kwart. Hist.* 1965 nr 2]. — E. ROSTWOROWSKI: S.L. et les Lumières à la polonais. *Utopie et institutions au XVIIIe siècle. Le Pragmatisme des Lumières*. Paris 1963. — W. KONOPCZYŃSKI: Polscy pisarze polityczni XVIII w. (do Sejmu Czteroletniego). Wwa 1966. — E. ROSTWOROWSKI: „Głos wolny” i „Prze stroga braterska”. *Przegl. Hist.* 1967 nr 2. — TENŹE: S.L. – republikanin pacyfista. *Kwart. Hist.* 1963 nr 2. — D. MANIEWSKA: Stanislas et le théâtre. *La Lorraine dans l'Europe des Lumières. Actes de colloques d'Université de Nancy*. 1966. Nancy 1968. — G. DOSCOT: S.L. et la cour de Lorraine. Lausanne 1969. — S. GABER: L'Entourage polonaise de S.L. à Lunéville 1737–1766. Nancy 1972. — J. OSTROWSKI: Rocher, teatr automatów S.L. w Lunéville. *Pam. Teatr.* 1972 z. 2. — TENŹE: Tschiflik, la maison de plaisance de roi Stanislas à Deux Pont. *Dix-Huitième Siècle* (France) 1972 nr 4. — T. TAVENEAUX: Religijny świat S.L. Thum. J. Ostrowski. *Znak* 1974 nr 246. — Z. MARKIEWICZ: Spotkania polsko-francuskie. Kr. 1975. — W. KRZYŻANOWSKI: S.L. Ein polnischer Herrscher auf deutschen Boden. Tübingen 1977. — I. STASIEWICZ-JASUKOWA: „Réponse au discours de Mr. Rousseau”. *Kwart. Hist. Nauki i Techniki* 1978 nr 1. — W. VOISÉ: S.L. 1 r „philosophe bienfaisant” à michemin de l'utopie. *Tamże* 1979 nr 3. — G. CABOURDIN: Quand S. regnaît à Lorraine. [Paris 1980]. — J. TOPOLSKI: Nowe idee współczesnej historiografii. Pozn. 1980. — J.A. GIEROWSKI: S.L. w l. 1707–1709 w opiniach dyplomatów francuskich. *Acta Universitatis Wratislaviensis* nr 543: *Historia* 36 (1981). — E. CIEŚLAK: Z dziejów drugiej elekcji S.L. *Kwart. Hist. Sobótka* 1982 nr 3–4. — J. LEVRON: S.L. roi de Pologne, duc de Lorraine. Un roi philosophe au siècle des lumières. Paris 1984. [Rec.: E. CIEŚLAK. *Acta Poloniae Historica* 54 (1986); *Przegl. Hum.* 1986 nr 2; W. JANIEC. *Wiek Oświecenia* 7 (1989)]. — E. CIEŚLAK: S.L. w świetle nowszej historiografii francuskiej. *Rocz. Gdański* 45 (1985) z. 1. — TENŹE: W obronie tronu króla S.L. Gdańsk 1986. [Rec.: J. TAZBIR. *Nowe Książki* 1987 nr 7/8]. — Z. MAR-

KIEWICZ: Król polski księciem Lotaryngii. W: Polsko-francuskie związki literackie. Wwa 1986. — *Rocz. Gdański* 46 (1986) z. 1 [poświęcony S.L. z okazji 25-lecia obłężenia Gdańska]. — R. BRYKOWSKI: W sprawie szczątków królewskich dwóch Stanisławów. *Kierunki* 1989 nr 10. — J. DYGAŁA: Król S.L. w Toruniu w styczniu 1708 r. *Rocz. Tor.* 20 (1991). — E. CIEŚLAK: Śledztwo w sprawie ucieczki króla S.L. z obłożonego Gdańska w 1734 r. *Śl. Kwart. Hist.* 1992 nr 1/2. — A. RACHUBA: Polityka nominacyjna S.L. na Litwie w l. 1705–1709. *Przegl. Hist.* 1992 z. 4. — E. CIEŚLAK: S.L. Wr. 1994 [z bibliogr.]. [Rec.: J. DYGAŁA. *Wiek Oświecenia* 12 (1996)]. — I. MAMCARZ: Rzymska Arkadia a teatr na dworze w Lotaryngii. *Lit. i instytucje w dawnej Polsce*. Wwa 1994.

E.A.

LEŚMIAN Bolesław 1878–1937

Urodzony 22 stycznia 1877 w Warszawie; syn Józefa Lesmana, wyższego urzędnika kolei, i Emmy z Sunderlandów (zasymlowana inteligencka rodzina żydowska). Osierocony przez matkę we wczesnym dzieciństwie, lata szkolne spędził w Kijowie, gdzie ukończył gimnazjum klasyczne, a także wydział prawa na Uniwersytecie Św. Włodzimierza (1901). Brał żywy udział w życiu literacko-artystycznym tamtejszej Polonii. Za wystąpienia patriotyczne zatrzymany przez policję carską, więziony był jakiś czas na Łukianówce. W okresie kijowskim rozpoczął działalność pisarską; wiersze nadsyłał do prasy krajowej. Debiutował w *Wędrowcu* wierszem „Sekstyny” (1895 nr 50). W 1896–1901 ogłaszał swe utwory również w *Głosie*, podpisując się zrazu nazwiskiem Lesman, a od 1897 pseudonimem Leśmian oraz: (B.L.), Jan Lubin, St. Lesman. W 1898 na konkursie krakowskiego *Życia* zdobył wyróżnienie za sonet „Pieśniowa słodycz z lasu się wylewa...”. Po przyjeździe do kraju pracował w biurze Kolei Warszawsko-Wiedeńskiej. Wuj, Antoni Lange, wprowadził go w krąg *Chimery*, która drukowała (1901–08) wiele utworów L. W 1903 udał się do Paryża; w następnych latach jeszcze parokrotnie wyjeżdżał do Francji i Włoch. W 1905 w Paryżu poślubił Zofię Chylińską, malarzkę. Prawdopodobnie pod wpływem znajomości z Konstantym Balmontem, symbolistą rosyjskim, napisał dwa cykle wierszy w języku rosyjskim i ogłosił je w czasopiśmie moskiewskich *Zołotoje runo* 1906, *Wiesy* 1907). Od 1907 przebywał w Warszawie, gdzie w 1911 wraz z Kazimierzem Wroczyńskim i Januszem Orlińskim założył eksperymentalny Teatr Artystyczny. W tym okresie jako krytyk i eseista współpracował z wieloma czasopismami warszawskimi, przede wszystkim z *Nową Gazetą*. Lata 1912–14 spędził w Paryżu, lata I wojny światowej — w Łodzi, gdzie był kierownikiem literackim Teatru Polskiego (1917). W 1915–18 pisywał głównie do

L

Mysli Polskiej, w której wypełniał rubrykę „Intermedia rybałtowskie”; większość prac podpisywał pseudonimami Felician Kostrzycki i Jerzy Ziembowski. W 1918 otrzymał notariat w Hrubieszowie, od 1922 przebywał w Zamościu, gdzie również piastował urząd rejenta. W 1929 popadł w duże kłopoty, gdyż jego zastępca dokonał malwersacji finansowych. Powstałe straty L. spłacał państwu do końca życia. W 1931 otrzymał ustanowioną przez grono pisarzy Nagrodę Młodych, mającą rekompensować brak oficjalnego uznania. W 1933 został wybrany członkiem Polskiej Akademii Literatury, co otworzyło przed nim łamy *Wiadomości Literackich* oraz *Skamandra*. Był odznaczony Złotym Wawrzynem Literackim. W 1935 przeniósł się wraz z rodziną do stolicy. Zmarł 5 listopada 1937 w Warszawie; pochowany na Cmentarzu Powązkowskim. Jego twórczość przypadająca na przełom dwóch epok literackich (Młodej Polski i dwudziestolecia międzywojennego) nie była podporządkowana żadnemu kierunkowi. Dzięki walorom myślowym i artystycznym wyrosła ponad swój czas, budząc do dziś ogromne zainteresowanie czytelników i krytyków.

T W Ó R C Z O Ś Ć

1. [Wiersze rosyjskie:] *Piesni Wasylisy Priemudroj. Złotoje runo* (Moskwa) 1906 nr 11/12; *Łunonoje podchmielje. Wjesy* (Moskwa) 1907 nr 10. Przekł. pol.: M. Pankowski pt. *Wiersze rosyjskie*. Londyn 1961; J. Ficowski pt. *Pochmiel księżycowy. (wiersze rosyjskie)*. Wwa 1987 (z posłowiem tłumacza).

2. *Pierrot i kolombina*. Baśń mimiczna w trzech Przywidzeniach. Powst. zapewne 1910. Wyd. w poz. 6.

3. *Sad rozstajny*. Wwa 1912 *Pod Znakiem Poetów*.

4. *Klechdy sezamowe*. Wwa 1913. Wyd. nast. m.in.: Wwa 1950; wyd. 6 Wwa 1978; wyd. 7 Wwa 1983; Gdańsk 1994; Wwa 1997.

Poszczególne klechdy wyd. również osob. Nadto liczne adaptacje radiowe i w teatrach lalkowych.

5. *Przygody Sindbada Żeglarza*. Powieść fantastyczna. Wwa [1913] Wyd. nast. m.in.: Wwa 1950; wyd. 5 Wwa 1972; Wwa 1977; Wwa 1979; Wwa 1991; Czeski Cieszyn 1991; Wwa 1992.

Adaptacja operowa: wyst. Gdynia 1974, nadto liczne adaptacje sceniczne i radiowe. Przekł. słow.: 1974.

6. *Skrzypek opętany*. Baśń mimiczna w trzech Przywidzeniach. Powst. zapewne 1913–1914. Wyd. z rękopisu z notą red. R.H. Stone. *Dialog* 1984 nr 1. Wyd. osob. Wwa 1985 (wraz z: *Pierrot i Kolombina*).

7. *Klechdy polskie*. Powst. 1914. Wyd. B. Przyłuski. Londyn 1956. Wyd. nast. A. Podsiad. Wwa 1959, toż: wyd. popr. Wwa 1978; wyd. ze wstępem W. Lewandowskiego. Kr. 1999.

Poszczególne klechdy miały liczne wyst. teatr.

8. Łąka. Wwa 1920 *Pod Znakiem Poetów*. Wyd. nast.: Wwa 1937; Londyn 1947 (wyd. fotograficzne). Adaptacja sceniczna wiersza *Przemiany*, wyst. Rzeszów 1975.

9. *Ballady*. Zamość 1926.

Cały nakład (275 egz.) z wyjątkiem 4 egz. został zniszcz. z powodu błędów drukarskich. Utwory te po zmianach weszły do zbioru *Napój cienisty*, zob. poz. 11.

10. *Zdziczenie obyczajów pośmiertnych*. [Pomat. Powst. zapewne 1934–1936]. Ogl. A. Janta. *Oficina Poetów* (Londyn) 1968 nr 2. Wyd. kryt. całości J. Trznadel w tomie: *Poezje*. Wwa 1994 (poz. 30); dodruk. Wwa 1995. Wyd. osob. ze wstępem J. Trznadla. Kr. 1998.

Wyst. Łódź 1982, Opole 1988.

Pod pseud. Jan Lubin.

11. *Napój cienisty*. Wwa 1936 *Pod Znakiem Poetów*.

Wiersz *Dżananda* stał się podstawą libretta do baletu T. Szeligowskiego pt. *Paw i dziewczyna*, oprac. przez W. Kubackiego.

12. *Dziejba leśna*. Zebrał i do druku przygotował A. Tom. Wwa 1938 *Pod Znakiem Poetów*. Wyd. pośmiertne.

Adaptacja w teatrze lalkowym 1968.

13. *Traktat o poezji*. Ogl. pt. *Z rozmyślań o poezji*. *Rocz. Pol. Akad. Lit.* 1937/38 (wyd. 1939). Wyd. nast. Londyn 1947 przy zbiorze Łąka; przy *Poezje* zebrane. Wwa 1957.

14. *Kołysanka*. [Opowiadanie]. Ogl. F. Palowski. *Przekrój* 1985 nr 2080.

15. *Intermedia rybałtowskie*. Wyd. R. Stone z komentarzem: „Życie – snem” B. Leśmiana. *Pam. Lit.* 1987 z. 1.

Pod pseud. Felician Kostrzycki.

Nadto w rękopisach pozostały: *Bajka o złotym grzebyku*; *Ręce białej Iseult*; *Satyr i nimfa*; *Zegar* oraz w jęz. ros. *dramat* oparty na wątku bylinnym *Wasilija Buszajewa (zaginiony)*.

Wiersze przedr. *Zbiór poetów pol.* 5 (1967) oraz liczne antologie.

Przekłady

16. E.A. Poe: *Opowieści nadzwyczajne*. T. 1–2. Wwa 1913. Wyd. nast.: pt. *Opowieści niesamowite*. Wwa 1996; pt. *Opowieści niezwykle*. Ze wstępem M. Janion. Wr. 1997. *Fragm.* pt. *Maska śmierci szkarłatnej*. Wwa 1992.

Współtłum.: S. Wyrzykowski.

Wydania zbiorowe i wyборы twórczości

17. *Wybór poezji*. Ułożył i wstępem zaopatrzył L. Staff. Wwa 1946.

18. *Wiersze wybrane*. Wybór i przedmowę oprac. M. Jastrun. Wwa 1955.

obudzi śpiącą w tobie śmierć". Trzy transgresje erotyczne: Mickiewicz – L. – Wójcick. *Akcent* 1990 nr 4. — A. LAM: Georg Heym i B.L. Przyczynek do poetyki wczesnego ekspresjonizmu. *Przegl. Hum.* 1990 nr 12. — G. LESZCZYŃSKI: B.L. Wwa 1990. — D. OSTASZEWSKA: Relacje sensu wewnątrz pola znaczeniowego. Wszczęświat w poezji B.L. — opozycja leksykalna: ziemski – pozaziemski. *Język Artyst. Prace Nauk. UŚI* 1990 t. 7 s. 31–44. — E. RADTKE: O mechanizmach przesunięć semantycznych i przekształceń słowotwórczych w cyklu B.L. „Postacie”. *Pam. Lit.* 1990 z. 2. — W. WASYLENKO: Okres kijowski w życiu i twórczości B.L. *Studia Polono-Slavica-Orientalia* (12) 1990 s. 111–137. — TENŻE: Poeciński svit B.L. Kijów 1990. — P. LISICKI: Po tamtej stronie nieboskłonu. Bóg w poezji A. Dantego i B.L. *Znak* 1991 nr 2. — A. BEDNARCZYK: „Jaka cisza w ogrodzie...” Ilżeckie miłości L. Wwa 1992. — W. CHLEBDA: Językowie pokazali mirowozzrenia pisateľa w tiekiste; chudożestwiennyj pierewod. *Zesz. Nauk. WSP w Opolu. Filol. Ros.* 1992 nr 29 s. 13–19 [analiza przekł. utworów B.L. i J. Iwaszkiewicza]. — M. GŁOWIŃSKI: Wiersze B.L. Wyd. 3. Wwa 1992 [prwdr. 1971]. — W. GUTOWSKI: Poezje B.L. a mity erotyczne Młodej Polski. W: Nagie dusze i maski. Kr. 1992. — A. LAM: Tenebroza w „Sadzie roztajnym” B.L. i w wczesnej poezji Georga Trakla. *Polono-Slavica Varsoviensia* 14: *Prace z lit. pol. i czes.* Wwa 1992. — D. RATAJCZAKOWA: „Portret krytyczny” B.L. *Krytycy teatr. XX w.* Wr. 1992. — M. STROŻEWSKI: Metafizyka L. *Ruch Lit.* 1992 z. 1/2. — G. HERLING-GRUDZIŃSKI: Poezja L. W: Wyjścia z milczenia. Wwa 1993. — G. IGLIŃSKI: Liryczna transfiguracja bajkowego bohatera — „Il bove” G. Carducciego a wiersz Z. Przemyskiego, L. Staffa i B.L. W: *Stronę dwudziestolecia*. Rzeszów 1993. — G. LESZCZYŃSKI: Francuskie inspiracje baśni L. *Guliver* 1993 nr 2. — P. ŁOPUSZAŃSKI: B.L. — estetyk zapomniany. *Sztuka i Filoz.* 1993 nr 7. — J. PASZEK: Rosyjski L. dwakroć przepolszczony. *Przekł. artyst.* T. 5. Kat. 1993 s. 108–121. — W. WASYLENKO: Motyw kukły w poezji L. *Studia Litteraria Polono-Slavica* 1 (1993) s. 95–123. — S. BARAŃCZAK: Ocalone w tłumaczeniu. Pozn. 1994 [tu: Angielskie „niedowziczenia” L.; prwdr. 1988]. — M. GŁOWIŃSKI: „Jak ustalić w niebycie — byt ekonomiczny”: O „Pejzażu współczesnym” B.L. *Wiary i słowa*. Wr. 1994. — M. JACKIEWICZ: Norwid — Staff — L. po białorusku. *Kultura* 1994 nr 10. — L. LIBERA: Romantyczność i folklor. O twórczości Jacka Malczewskiego i B.L. Pozn. 1994. — Z. ŁAPIŃSKI: Dwaj nowocześni: L. i Przyboś. *Teksty Drugie* 1994 nr 5/6. — W. WEINTRAUB: O L. i francuskiej książce o nim. W: O współczesnych i o sobie. Kr. 1994 [prwdr. 1968]. — M. ADAMIEC: Apokryficzny pentateuch. Rzecz o „Klechdach polskich” B.L. W: Cień wielkiej tajemnicy. Gdańsk 1995. [prwdr. 1989]. — J. KRZYSZTOFORSKA-ADAMIEC: Wiersze B.L. w przekładzie K. Dedeccusa. *Ruch Lit.* 1995 nr 4. — J. SOSNOWSKI: Sindbad zintegrowany. *Sto lat baśni pol.* Wwa 1995. — W. WASYLENKO: O kresowości „Klechd polskich” L. *Kresy, Syberia, lit.* Wwa 1995. — T. WÓJCIK: Pisarze awangardy dwudziestolecia międzywojennego: autokomentarze: (L. — Witkacy — Schulz — Gombrowicz). Wwa 1995. — J. ADAMOWICZ: Naradziny przez śmierć. *Gnosis* 9 (1996) s. 62–70. — A. CZABANOWSKA-WRÓBEL: Baśń w literaturze Młodej Polski. Kr. 1996. — L. ENGELKING: O pewnym epitecie w wierszu B.L. „Strój”. *Pam. Lit.* 1996 z. 1. — M. GŁOWIŃSKI: „Spotykam go codziennie...” — trzy kategoryzacje świata. *Język. kategoryzacja świata*. Lubl. 1996. — L. NOWAK: (U)nitarna metafizyka B.L. *Pozn. Studia z Filoz. Humanistycznej* 1996 t. 3 (16). — A. BEDNARCZYK: Trzy

miłości L. Itza 1997. — M. GŁOWIŃSKI: Zaświat przedstawiony. *Studia o poezji B.L. Wwa* 1998 [prwdr. 1981]. — A. KLUBA: Niezrozumiałe-nienazwane-nowoczesne. L. i Iwaszkiewicz — dwa modele poetyckiej niewyraźności. W: *Lit. wobec niewyraźnego*. Wwa 1998. — E. LEDŹCZOWICZ: Towarzysz podróży, czyli o „Sindbadzie” L. z diabłem przy okazji. *Diabeł w lit. pol.* Łódź 1998. — P. ŁOPUSZAŃSKI: L. i jego niedoszły zięć. *Gaz. Włocławska dod. Magazyn* 1998 nr 40. — K. ZABAWA: Postać Boga a podstawowe problemy Leśmianowskich poezji. *Z Bogiem przez wieki*. Rzeszów 1998. — J. KRZYSZTOFORSKA-DOSCHEK: B.L. i R.M. Rilke — poeci tragizmu egzystencji ludzkiej. *Recepcja lit. i proces lit.* Kr. 1999. — J. TRZNADEL: Kiedy urodził się Leśmian? *Arcana* 2000 nr 1.

I.T.

LEŚNIEWSKI Franciszek

1720–1798

Inna forma nazwiska: Leśniowski.

Urodzony 29 września 1720 w Sandomierskiem w rodzinie szlacheckiej. W sierpniu 1735 wstąpił do jezuitów; po dwuletnim nowicjacie w Krakowie studiował retorykę w Krasnymstawie (1737/38) i filozofię w Kaliszu i Krośnie (1738/39 – 1740/41). Następnie podjął pracę nauczycielską w kolegium lwowskim (1741–45) i studia teologiczne w kolegium św. Piotra w Krakowie (1745–49), gdzie też w 1748 otrzymał święcenia kapłańskie. W 1747 wydał gramatykę Alwara, poprawioną na podstawie doświadczeń własnej praktyki nauczycielskiej oraz krytyki teatynów i pijarów; następnie wydał przewodnik mający na celu ułatwienie korzystania z niej („Auxilium tyronum Latine discentium...”, b.r., wyd. 2. Przemysł 1769). W 1750/51 był profesorem wymowy w kolegium lwowskim. W druku debiutował jako poeta i wziął udział w sporze jezuitów z pijarami o monopol nauczania we Lwowie (w 1751 jako autor mowy o św. Stanisławie Kostce, szczególnym opiekunie Lwowa, w okresie późniejszym jako autor broszury „Exemplum literarum”). W 1752–61 był profesorem wymowy i wychowawcą kleryków jezuitów w seminariach w Jarosławiu (do 1758), Krasnymstawie i Ostrogu. W 1758, towarzysząc delegatowi na kongregację, przebywał w Rzymie i został członkiem Akademii Arkadyjskiej pod imieniem Deifilo Ismariense. Po 1761, z powodu słabego zdrowia, zaprzestał pracy nauczycielskiej, intensywniej zajął się twórczością poetycką i przekładową. W 1762–63 był kapelanem majątków kolegium lwowskiego i przygotował dla zakonnego archiwum rzymskiego historię jezuitów prowincji małopolskiej. W 1764–67 pełnił funkcję bibliotekarza kolegium w Krzemieńcu i Sandomierzu, a w 1768–73 — prokuratora kolegium w Krzemierzu. Po kasacji jezuitów pełnił obowiązki prefekta szkoły krzemienieckiej, w imieniu której w maju 1775 witał wierszem okolicznościowym (w 1776 wydrukowanym w *Zabawach*

Przyjemnych i Pożytecznych) wizytującego szkołę Adama Kazimierza Czartoryskiego. Po przejściu na emeryturę w 1776 przebywał początkowo w Krzemieńcu, od 1782 w Sandomierzu, a w ostatnich latach życia w Przemyślu. Był w bliskich związkach z Rzewuskimi; w latach sześćdziesiątych był częstym gościem w Podhorcach u Wacława Rzewuskiego (później poezji L. mecenasował Seweryn Rzewuski — sfinansował w 1790 druk zbioru jego liryków). Zmarł w 1798, najprawdopodobniej w Przemyślu.

TWÓRCZOŚĆ

1. Beneficia optime collocata sive de maxima erga Leopolienses beneficentia divi Stanislai Kostcae e Societate Jesu nec non de eximia erga eundem divum pitetate Leopoliensium oratio... Lw. 1751.

2. Luctus multiplex ex unica iactura viri, toga, sago, religione maximi ... Josephi in Zbaraż et Niemirów Potocki castellani Cracoviensis... Lw. 1751. Wersja pol.: Żal bez miary, niezmiernej utracie równy, śmiercią ... Józefa na Złotym Potoku Potockiego kasztelana krakowskiego... Lw. 1751.

3. Najjaśniejsza Bogurodzica Maria ... w obrazie jarosławskim kościoła polnego Soc. Jesu ... w r. 1755 uroczyste ukoronowana. Panegiryków świętych dwa. Lubl. 1755.

4. Exemplum R.P. Francisci a S. Sylvestro Scholarum Piarum ad R.P. Joannem a S. Facundo, Polonium eiusdem ordinis sacerdotem, in quibus controversia de scholis inter PP. Scholarum Piarum et PP. Societatis Jesu, in Regno Poloniae nuper exorta, discutitur. B.m. 1758.

5. De principe in Regno Poloniae pontificatu in ... Caietanum Sołtyk ... Gratulatio facta nomine Provinciae Minoris Poloniae S.J. B.m. 1759.

6. List w materii religii niegdyś od jednego pana dysydenta pisany, a dziś wszystkim tymże ichnościom, zacnym Korony Polskiej i W.X. Litewskiego obywatelom ... na uwagę podany, z chętnym oczekiwaniem na respons, jeżeliby kto chciał odpisać w duchu prawdy i chrześcijańskiej miłości. Lubl. 1784. Wyd. nast. Przemyśl [ok. 1792] (pt. Uwagi nad religią panów dysydentów...).

7. Powinnowanie nowonarodzonego syna ... Michałowi hrabi z Wielkich Konczyc Wandalinowi i Urszuli z Zamoyskich Mniszchom ... od szkół wydziału wołyńskiego akademii krzemienieckiej ... złożone. B.m. 1785.

Drugi wiersz w druku autorstwa M. Popiela.

8. Lyrica, elegiae et epigramata selectiora. Accedit de perpetuo humani generis consensu inconfitendo, quod Deus sit, dissertatio. Lw. 1790.

Parę wyd. tu wierszy ukazało się wcześniej w osob. drukach ulotnych: pieśń Ad Josephum Jabłonowium... (Lw. 1761); Ad ... Venceslaum Rzewuski... (Lw. 1763, z przekł. pol. G. Piramowicza);

Carmen nuptiale ... Joanni Chodkiewicz ... et Ludovico Rzewuska... (Podhorce 1766, z przekł. pol. Piramowicza); Mat. Casim. Sarbivium lyricorum saeculi superioris poetarum facile principem, magnum gloriae poeticae partem Łubienensis debere ... ode. (Lw. 1767).

9. Oświadczenie życzliwej chęci ... Katarzynie z Bobrowskich Łętowskiej ... w dzień jejże uroczystych imienin złożone... B.m.r.

Przekłady

10. L. Cornaro, L. Lessius: Nauka zdrowia ... Traktatów dwa... Lw. 1765 (dwa wyd. z odą dedykacyjną F.L. do I. Krasickiego). Wyd. nast. Kr. 1845.

Nadto przekł. 2 dziełek dewocyjnych (Ćwiczeń duchownych J.P. Pinamonti, 1771, i Rozmów o Najświętszym Sakramencie J. Crasceta, 1780).

OPRACOWANIA

NK 5 (1967), 6/2 (1972).

F.M. SOBIESZCZAŃSKI. *Enc. potusz. Orgel*. 16 (1864). — T. SINKO. *Poezja nowofacińska. Dzieje lit. pięknej w Polsce*. PAU Cz. 1. Wyd. 2 Kr. 1935. — B. NATOŃSKI. *Pol. słownik biogr.* 17 (1972). — J. POPLATEK. Komisja Edukacji Narodowej. Udział b. jezuitów w pracach Komisji Edukacji Narodowej. Uzup. L. Grzebień, przygotował do druku J. Paszcza. Kr. 1973. — Z. GOLINSKI. Ignacy Krasicki. Wwa 1979. — M. GARBACZOWA. Łacińska twórczość pisarzy polskiego Oświecenia (zagadnienia wstępne). Kielce 1982. — L. GRZEBIEŃ. *Słownik pol. teologów katol.* 2 (1982). — M. GARBACZOWA. *Poezja łacińska w Polsce doby Oświecenia*. Wr. 1986. — TAŻ: F.L. i jego łacińskie poezje. *Rocz. Świątobrzyski* 21 (1994). — *Enc. wiedzy o jezuitach na ziemiach Polski i Litwy 1564-1995*. Oprac. L. Grzebień. Kr. 1996. — E. ALEKSANDROWSKA. O mało znanym poecie — O. Korytyńskim. *Prace Polon.* 54 (1999).

E.A.

LEWESTAM Fryderyk Henryk 1817–1878

Urodzony 23 stycznia 1817 w Hamburgu; syn Macieja, duńskiego dentysty, osiadłego w 1817 z rodziną w Warszawie. Początkowo uczęszczał do liceum Samuela Bogumiła Lindego w Warszawie, w 1832–36 do szkół we Flensburgu w księstwie Sleszwik-Holsztyn. Po zdaniu egzaminu dojrzałości studiował do 1839 na Uniwersytecie Berlińskim, gdzie uzyskał stopień doktora filozofii na podstawie rozprawy „De Physiocratum systemate”. W czasie studiów debiutował artykułami o literaturze polskiej, ogłaszanymi w języku niemieckim w *Berliner Conversationsblatt* i lipskim *Magazin für die Literatur des Auslandes* (1837/38), tu również opublikował niemiecki przekład Improwizacji z III części „Dziadów”. Na dalsze studia wyjechał pod koniec 1839 do Paryża.

Uczęszczał na wykłady na Sorbonie oraz Collège de France, m.in. słuchał prelekcji Juliana Micheleta. Równocześnie uczył języka greckiego na pensji prywatnej i w École Communale Supérieure. Pracował nad niemieckim przekładem „Nie-Boskiej komedii” Zygmunta Krasiańskiego oraz przygotowywał rozprawę o początkach historii Polski. Zbliżył się do Juliusza Słowackiego, a koncepcje historiozoficzne L. wywarły pewien wpływ na „Lillę Wenedę”. Pod koniec 1841 powrócił do Warszawy. Utrzymywał się z pracy nauczycielskiej — przez jakiś czas był gubernierem Zygmunta Noskowskiego, a od 1843 do 1854 pełnił funkcję inspektora Gimnazjum Gubernialnego w Warszawie. Uprawiał szeroką działalność publicystyczną i wydawniczą. W 1841–44 współpracował z *Biblioteką Warszawską*, w 1842–43 wydawał i redagował *Roczniki Krytyki Literackiej*. W 1844–47 należał do redakcji *Gazety Warszawskiej*. W 1844–58 wydał kilka utworów własnych (bańdż przerabianych lub tłumaczonych) dla dzieci i młodzieży; wchodził w skład redakcji tygodnika *Przyjaciel Dzieci* (1861). Był członkiem Cechu Głupców (ok. 1845–47) zbierającego się w mieszkaniu Augusta i Pauliny Wilkońskich. Publikował rozprawy w *Albumie Warszawskim* (1845), *Dzwonie Literackim* (1846). Jako recenzent teatralny i krytyk literacki współpracował m.in. z *Dziennikiem Warszawskim* (1851–54) i *Gazetą Codzienną* (1854–61). W 1858–59 wraz z Janem Kantym Gregorowiczem wydawał pismo satyryczne *Wolne Żarty* oraz ich kontynuację *Szpargaty Wiosenne Humorystyczno-Artystyczne* (1859). Opracował plan wydawniczy oraz był jednym z redaktorów i autorów *Encyklopedii powszechnej Samuela Orgelbranda* (przygotował większość haseł z dziedziny filozofii, literatury i geografii powszechnej). W 1859–65 współpracował także z *Tygodnikiem Ilustrowanym*. W październiku 1864 został mianowany profesorem historii literatury powszechnej w Szkole Głównej. Wykładał także przez pół roku estetykę. Od 1865 do 1878 należał do zespołu redakcyjnego *Kłosów*, tu prowadził stały „Przegląd teatralny”, a w 1866–70 ogłaszał tłumaczenia z literatury duńskiej i niemieckiej. Po zlikwidowaniu w 1869 Szkoły Głównej, popierany przez Wielopolskiego, został profesorem uniwersytetu rosyjskiego w Warszawie i na tym stanowisku pracował do końca życia. W 1873 założył i przez dwa lata redagował dziennik *Wiek*. Był również współredaktorem serii „Biblioteka Najcenniejszych Utworów Literatury Europejskiej”. Zmarł 23 grudnia 1878 w Warszawie; pochowany na Cmentarzu Ewangelicko-Augsburskim.

T W Ó R C Z O Ś Ć

1. Pierwotne dzieje Polski. Wwa 1841.
  2. Obraz najnowszego ruchu literackiego w Polsce. Wwa 1859.
- Zbiór recenzji i omówień ogł. w *Gaz. Codz.*

3. Unia Litwy z Koroną. Wwa 1862.
4. Historia literatury powszechnej. T. 1–4. Wwa 1863–1866.
5. Dwie prelekcje wstępne odbyte w Szkole Głównej Warszawskiej do wykładów historii literatury powszechnej (dnia 24 listopada 1864 r.) i estetyki (dnia 27 marca 1865 r.). Wwa 1865.
6. Słownik kieszonkowy francusko-polski, ułożony podług najlepszych źródeł słownikowych i gramatycznych w obu językach. Wwa 1866.
7. Krótki rys historii literatury polskiej. Wwa 1867.
8. Kurs publiczny literatury polskiej w XIX w. Wwa 1867.
9. O poezji dramatycznej. Trzy prelekcje publiczne. Wwa 1867.
10. Aleksander Fredro. Studium biograficzno-literackie. *Kłosy* 1868 nr 156–158, 160–163. Wyd. osob. z podtyt. Szkic biograficzno-literacki. Wwa 1876.
11. Istoryczny oczerk driewnie-skandynawskoj poezji Skaldow. Wwa 1872.

Przekłady

12. A. Mickiewicz: Improwizacja. *Magazin für die Literatur des Auslandes* (Leipzig) 1837/1838.
13. K.W. Wójcicki: Polnische Volkssagen und Mrrhen. Berlin 1839.
14. Z. Krasiański: Die ungöttliche Komödie. Leipzig 1841.
Tłum. podp.: K. Batornicki.
15. G.W.F. Hegel: Wyjątki z „Estetyki”. *Bibl. Warsz.* 1841 t. 3.
16. H. Wight: Histoire des langues romaines. Paris 1841–1842.
Przekł. z ang. na franc.
17. F. Schiller: Listy o estetycznym wychowaniu człowieka tudzież rozprawy o wzniosłości, o sztuce tragicznej oraz moralnej korzyści estetycznych obyczajów. Wwa 1843.
18. H.Ch. Andersen: Tylko grajak. Powieść. T. 1–2. Wwa 1858.
19. J.W. Goethe: Wyjątki z dziennika z czasów kampanii niemiecko-francuskiej r. 1792. *Kłosy* 1870 nr 282–287.
20. J.W. Goethe: Götz von Berlichingen Żelaznoręki. [Dramat]. Wwa 1877.
21. F. Gregorowius: Lukrecja Borgia, według dokumentów i korespondencji współczesnych. Z trzeciego, poprawionego i pomnożonego wydania niemieckiego. Wwa 1877.

Ponadto przekł. fragm. dramatów, ogł. w czasop. (m.in. w *Kłosach* 1868–70), książek dla dzieci oraz prac z zakresu geografii i bankowości.

Przedr. art.: J. Starnawski: Słowacki we wspomnieniach współczesnych. Wr. 1956; *Pol. krytyka lit.* 2 (1959).

E. GRABOWSKI, J. KOTARBIŃSKI: Profesor F.H.L. *Szkoła Główna Warsz. (1826–1869)*. T. 1. Kr. 1900. — S. TURROWSKI: Geneza narodu polskiego w „Lilli Wenedzie”. *Pam. Lit.* 1909. — M. STRASZEWSKA: Czasopisma literackie w Królestwie Polskim w l. 1832–1848. Cz. 2. Wr. 1959. — *Bibliogr. filoz. pol. 1831–1864*, Wwa 1960. — S. SAWICKI: Początki syntezy historycznoliterackiej w Polsce. Wwa 1969. — *Filoz. w Polsce. Słownik pisarzy*. Wwa 1971. — A. PRZY-MUSIAŁA: *Pol. słownik biogr.* 17 (1972). — A. BARTOSZEWICZ: O głównych terminach i pojęciach w polskiej krytyce literackiej w pierwszej połowie XIX w. Wwa 1973 s. 177–184. — M. GUMKOWSKI: *Obraz lit. pol.* S. 3 t. 2 (1988). — E. MALINOWSKA: F.H.L. – krytyk i popularyzator literatury w „Kłosach” w l. 1865–1878. *Szkice o lit. dawnej i nowszej*. Kat. 1992.

LEWOCKA Katarzyna 1799–1890

Urodzona 2 października 1799 we wsi Zelwie na Litwie (gubernia grodzieńska) w rodzinie ziemiańskiej; córka Stanisława Lipińskiego, majora wojsk polskich, i Marii z Oleśnickich Głowaczów. Była siostrą historyka Tymoteusza Lipińskiego. Rodziców utraciła w dzieciństwie i wychowywała się w Warszawie u stryja Józefa Lipińskiego, wizytatora generalnego szkół w Królestwie. Otrzymała staranne wykształcenie domowe, stykała się z przedstawicielami elity umysłowej i kulturalnej Warszawy. Przez jakiś czas przebywała u Aleksandry Potockiej w Wilanowie. W 1822 wyszła za mąż za Onufrego Lewockiego, matematyka i pedagoga, wizytatora generalnego szkół w Królestwie. Była czynną działaczką Warszawskiego Towarzystwa Dobroczynności, a w 1831 Związku Dobroczynności Patriotycznej Warszawianek. Przyjaźniła się z Klementyną z Tańskich Hoffmanową. Debiutowała jako tłumaczka przekładem powieści Wiktora Hugo „Bug Jargal albo powstanie w San Domingo” (1829), a jako pisarka — wydany anonimowo w 1832 dramatem „Kacper Owczarek”. Od 1833 do 1854 (tj. do śmierci męża) prowadziła w Warszawie w Pałacu Kazimierzowskim przy Krakowskim Przedmieściu znany salon literacko-artystyczny (zebrania piątkowe), skupiający ludzi związanych z *Biblioteką Warszawską* i *Przeglądem Naukowym*. W tym czasie współpracowała z kobiecym noworocznikiem *Pierwiosnek* (1838–43), z *Przyjacielem Ludu* (1839) i z *Piśmiennictwem Krajowym* (1840–41). W 1855 wznosiła u siebie zebrania towarzyskie, tym razem skupiające przeważnie kobiety piszące i działaczki społeczne, związane z Warszawskim Towarzystwem Dobroczynności. Przyjaźniła się wówczas z Seweryną Duchnicką. L. — jako autorka moralizatorskich opowiadań

i powieści dla ludu, kręgów rzemieślniczych i młodzieży — cieszyła się uznaniem ówczesnej krytyki. Współpracowała m.in. z *Czytelnią Niedzielną* (1856–59, 62), *Rozrywkami dla Młodocianego Wieku* (1857–60), postępując często pseudonimami. W 1862, po śmierci syna, zamknęła swój salon. Zajmowała się pracą społeczną, pisała pamiętniki; ich fragmenty ogłosiła w *Kółku Domowym* (1861, 1863) oraz *Kronice Rodzinnej* (1890). Zmarła 23 lutego 1890 w Warszawie; pochowana na Cmentarzu Powązkowskim.

T W Ó R C Z O Ś Ć

1. Kacper Owczarek. Drama oryginalna w 3 a. prozą. Z wydarzenia prawdziwego napisana w r. 1830. Wwa 1832.

Niepodp.

2. Powiastki dla dzieci z prawdziwych wydażeń. Wwa 1837.

3. Bał w resursie i dworek na Topielu. Powieść dla młodzieży. Wwa 1838.

Niepodp.

4. Powieści starego sługi dla swoich kolegów. Wwa 1840. Wyd. nast. Lw. 1849.

Niepodp.

5. Głos ubogiej matki do córki na służbę idącej. Wwa 1858.

Przekłady

6. V. Hugo: Bug Jargal albo powstanie w San Domingo. Wwa 1829.

Listy K.L. znajdują się w zbiorach AGAD, Bibl. Korn., Bibl. PAN w Kr.

OPRACOWANIA

NK 8 (1969); LP

RED. *Wielka enc. powsz. ilustr.* 43 (1910). — P. WILKOŃSKA: Moje wspomnienia o życiu towarzyskim w Warszawie. Oprac. Z. Lewinówna. Wwa 1959. — E. SKRODZKI: Salon pani L. W. Wieczory piątkowe i inne gawędy. Oprac. M. Opałek. Wwa 1962. — I. KANIEWSKA-LEWAŃSKA: *Pol. słownik biogr.* 17 (1972). — Z. STAJEWSKA: K.L. w literackim świecie Warszawy. *Romantycy i Warszawa*. Wwa 1996.

A.P.

LIBANUS Jerzy 1464 – po 1546

Inne formy imienia i nazwiska: Georgius (Georg) Libanus (Leinbach, Leymbach, Liban, Weihrauch) de Legnica (Legnicensis, Lignicensis, Liegnitz, von Neumburgk), Jerzy z Legnicy.

Urodzony 1464 w Legnicy na Śląsku w rodzinie mieszczańskiej pochodzenia niemieckiego; syn Jerzego Weihraucha. Nazwisko zgrecyzował póź-

niej na Libanos lub Libanus. W półroczu zimowym 1494/95 rozpoczął studia na Akademii Krakowskiej. Przerwał je wkrótce, by wyjechać na naukę do Kolonii. W 1501 wrócił do Krakowa, jesienią 1502 uzyskał bakalaureat, a wiosną 1511 tytuł magistra. Od 1506 pracował jako nauczyciel śpiewu w szkole parafialnej Panny Marii (bez sukcesów pedagogicznych). Jednak prawdopodobnie od 1514 do 1522 sprawował w tej szkole rektorat. Od 1509 do końca życia pozostawał altarystą Kościoła Mariackiego. Na Akademii miał dorywczo wykłady w 1511 i 1513. W 1519 objął altarię św. Aleksego w katedrze na Wawelu, stanowiącą uposażenie profesora retoryki, a od półroczia letniego 1520 rozpoczął właściwą działalność akademicką wykładem gramatyki greckiej, w którym propagował naukę tego języka. Naraziło go to na ataki grupy profesorów o zacofanych poglądach; w rezultacie zrezygnował z zajęć. Nauczanie greki kontynuował w szkole mariackiej, co nie uchroniło go od dalszych napastliwych wystąpień nieprzejednanych przeciwników (głównie Grzegorza z Szamotuł). Przez pewien czas udzielał prywatnych lekcji języka greckiego. W 1528 z inicjatywy biskupa Piotra Tomickiego podjął na nowo zajęcie na uczelni i — nie bez przeszkód — pełnił je do 1535; wykształcił wielu grezystów (m.in. Marcina Kromera). Trudnił się także wydawaniem podręczników szkolnych, pism greckich ojców Kościoła, opracował dwa dziełka z zakresu muzykologii. Sam posiadał uzdolnienia muzyczne i kompozytorskie. Interesował się również naukami przyrodniczymi. Zmarł w Krakowie po 1546.

T W Ó R C Z O Ś Ć

1. Paracelsis id est adhortatio ad Graecarum litterarum studiosos. Wyd. przy: Cebes Tebańczyk: *Tabula*. Kr. 1522 zob. poz. 7. Wyd. nast. przy: *Carmina Sybillae...*, zob. poz. 8.

2. De musicae laudibus oratio. [Mowa wygłoszona w 1526]. Kr. 1540 druk. J. Haelicz (w oficynie H. Unglerowej). Wyd. nast. Kr. 1975 *Bibl. Antiqua* 8.

3. De accentu ecclesiasticorum exquisita ratione. Kr. [ok. 1539] druk. M. Szarffenberg. Wyd. nast. Kr. 1975 *Bibl. Antiqua* 6. Tu również: *Ortus de Polonia Stanislaus* – hymn ku czci św. Stanisława (z nutami).

4. De philosophiae laudibus oratio. Kr. 1537 druk. M. Szarffenberg. Toż jako wstęp do: *Arystoteles: Oeconomicorum libri...*, zob. poz. 10. Wyd. nast. Kr. 1975 *Bibl. Antiqua* 7. Przekł. pol. M. Cytowska: *700 lat nauki pol. XVI w.* (1978).

Prace edytorskie

5. Plutarch: *De liberis educandis*. Kr. 1514. Tu także przedmowa L. pt. *Ad ... Consules et Senatores ... Cracoviae praefatio*. Do połowy wieku osiem wydań.

Tekst w przekł. łac. Guarina z Werony.

6. F. Kallimach: *Carmen sapphicum in vitam ... sancti Stanislai...* Kr. [między 1514 a 1522] druk. J. Haller.

7. Cebes Tebańczyk: *Tabula*. Kr. 1522 druk. F. Ungler (wraz z *Paracelsis...*, zob. poz. 1). Tekst w przekł. łac. z oryg. grec. L. Odaxiusa Paravina.

8. *Carmina Sybillae Erythraeae*. Kr. 1535 druk. F. Ungler (wraz z *Paracelsis...*, zob. poz. 1). Teksty w oryg. grec. z interlinearym przekł. łac.

9. *Elementale introductorium in nomenclaturam et verborum declinationes Graecas*. Kr. 1535 druk. M. Szarffenberg (wyd. oparte na ed. Strassburg 1513 druk. M. Schuerer).

10. *Arystoteles: Oeconomicorum libri Graecis et Latinis annotationibus suis locis illustrati*. Kr. 1537 druk. M. Szarffenberg (wraz z: *De philosophiae...*, zob. poz. 4).

Wydania zbiorowe

11. *Pisma o muzyce*. Oprac. i tłum. E. Witkowska-Zaremba. Kr. 1984 *Monumenta Musicae in Polonia*, Ser. C.

Zob. też: Z.M. Szweykowski: *Wykaz ważniejszych kompozytorów i ich dzieł. Z dziejów pol. kultury muzycznej*. T. 1: *Kultura staropol.* Kr. 1958 *Aneksy*.

OPRACOWANIA

NK 2 (1964) (z *Legnicy Jerzy*); LP

J. REISS: G.L. Lignicensis als Musiker. *Zeitschrift für Musikwissenschaft* 5 (1922) i odb. — W WERNER: Beiträge zur Krakauer Universitätsgeschichte. Georg von Liegnitz, genannt Libanus. *Deutsche Forschungen im Osten* 2 (1942). — R. GANSINIEC: Wkład czołowych przedstawicieli ziemi śląskiej w kształtowanie się myśli poznawczej i literatury polskiego odrodzenia. *Odrodzenie w Polsce*. T. 2 cz. 1. Wwa 1957. — J. CZERNIATOWICZ: Początki grezystyki i walka o język grecki w Polsce doby Odrodzenia. *Studia i Mater. z Dziejów Nauki Pol.* S. A z. 3 (1959). — W. MADYDA: Z dziejów filologii klasycznej na Uniwersytecie Jagiellońskim. Wych. Filol. UJ. Kr. 1964. — *Słownik muzyków pol.* T. 1. Kr. 1964. — W. VOISE: Twórczość naukowa J.L. z Legnicy. *Odrodzenie i Ref. w Polsce* 11 (1966). — M. PRZYWICKA-SAMECKA: Drukarstwo muzyczne w Polsce do końca XVIII w. Kr. 1969. — E. WITKOWSKA: Kilka uwag do biografii J.L. z Legnicy. *Muzyka* 1971 nr 1. — H. BARYCZ: *Pol. słownik biogr.* 17 (1972). — Jana ze Trzciany „De natura ac dignitate hominis”. *Textus et Studia* 2 (1974) z. 2 [tu: J. CZERKAWSKI: (Komentarz do ed.)]. — *Hist. nauk pol.* 6 (1974).

— A. SŁOMCZYŃSKA: Ab Henrico de Oyta usque ad G. Libanum Lignicensem quinque commentariorum in Aristotelis „*Ekonomia*” conscriptorum editio. Wstęp tłum. A. Wołoszyn. *Mediaevalia Philologica Polonorum* 28 (1986) [1987] s. 54–165. — M. MARKOWSKI: Repertorium bibliographicum astronomorum polonorum medii aevi. *Studia Medievalistyczne* 28 (1992) s. 91, 94–96, 144, 147–148.

I.T.

LIBELT Karol 1807–1875

Urodzony 8 kwietnia 1807 w Poznaniu; syn Jana, szewca, i Katarzyny z Zielińskich, służącej. W 1814–17 uczęszczał do miejskiej szkoły elementarnej w Poznaniu, następnie do 1826 do Gimnazjum Marii Magdaleny. Po śmierci ojca w 1822 utrzymywał się z korepetycji. Już jako uczeń gimnazjalny nawiązał współpracę z *Mrówką Poznańską*. Przypuszczalnym debiutem L. była ogłoszona tam w 1822 wierszowana bajka pt. „Sosna i małe drzewka”, podpisana kryptonimem K. Uzyskawszy stypendium rządowe, wyjechał w 1826 do Berlina i na tamtejszym uniwersytecie studiował filozofię pod kierunkiem Georga Wilhelma Friedricha Hegla oraz matematykę i przyrodoznawstwo. Utrzymywał wówczas kontakty z Józefem Kremerem i Stefanem Garczyńskim, w 1828 poznał Adama Mickiewicza, którego próbował bezskutecznie przekonać do filozofii Hegla. Uzyskawszy w 1830 doktorat za rozprawę „De pantheismo in Philosophia” (przek. pol. w 1967) udał się — przez Getyngę, Heidelberg i Brukselę — na dalsze studia do Paryża. Z podróży tej przesyłał korespondencje do *Gazety W. Księstwa Poznańskiego*. Na wieść o wybuchu powstania listopadowego wrócił do kraju i wstąpił jako szeregowiec do pułku artylerii. Odnznaczony Krzyżem Virtuti Militari, po upadku powstania znalazł się w Galicji, potem w obozie dla internowanych w Opawie. Po powrocie w Poznańskie był przez cztery miesiące więziony w Magdeburgu. Około 1833 ożenił się z Elżbietą Jaworską i gospodarował w dzierżawionym Ulejnieniu (pow. średzki). Po śmierci pierwszej żony poślubił w 1835 Marię Szuman i zamieszkał w jej majątku Kujawki (pow. wągrowiecki), skąd bezskutecznie starał się o pracę w szkole. W 1838 nawiązał współpracę z *Tygodnikiem Literackim*, w którym do 1842 zamieścił kilkadziesiąt rozpraw naukowych i recenzji literackich, poświęconych m.in. utworom Juliusza Słowackiego. W 1840 przeniósł się do Poznania i założył pensjonat dla chłopców. W 1841–44 pracował jako nauczyciel w Gimnazjum Fryderyka Wilhelma, był współorganizatorem Towarzystwa Naukowej Pomocy. Uprawiał aktywną działalność publicystyczną i krytycznoliteracką. W 1841 inaugurował — cyklem swoich odczytów o literaturze niemieckiej — publiczne wykłady w Pałacu Działyńskich. Odczyty te

opublikował w *Bibliotece Warszawskiej*, z którą współpracował w 1841–43 i w 1849. Od 1842 wydawał wraz z Jędrzejem Moraczewskim i Janem N. Kamińskim *Dziennik Domowy*, w którym m.in. omawiał prelekcje paryskie Mickiewicza (1842, 1844). W 1843 założył, wspólnie z J. Moraczewskim, najpoważniejsze poznańskie czasopismo naukowe *Rok*, gdzie drukował swoje głośnie prace: „O odwadze cywilnej” i „O miłości ojczyzny”. W latach czterdziestych powstały główne dzieła filozoficzne L., który był jednym z czołowych przedstawicieli polskiej filozofii romantycznej, reprezentantem tzw. filozofii narodowej. W swych koncepcjach nawiązywał do Hegla (poddając jednakże krytyce niektóre z jego założeń), Bronisława Trentowskiego i Augusta Cieszkowskiego. W pracy „Samowładztwo rozumu i objawy filozofii słowiańskiej” omówił koncepcje polskich filozofów i poetów mesjanistów, dając pierwszy syntetyczny zarys myśli polskiej epoki romantyzmu. Stworzył również własny system estetyki, który najpełniej wyłożył w dziele „System umiactwa, czyli filozofii umysłowej”. Obok pracy naukowej i publicystycznej uczestniczył w nurcie prac organizatorskich, a także brał żywy udział w wydarzeniach politycznych. Od 1839 należał do kierownictwa konspiracyjnego ruchu powstańczego, inicjowanego przez Centralizację Towarzystwa Demokratycznego Polskiego. W 1846 wszedł w skład przygotowującego Rządu Narodowego. W 1846 aresztowany przez władze pruskie, w czasie głośnego procesu berlińskiego wygłosił mowę obronczą („Verteidigungs-Rede vor dem K. Kammergerichte zu Berlin...” Berlin 1847). Skazany na 20 lat fortecy, w marcu 1848 został uwolniony z berlińskiego Moabitu w wyniku rewolucji w Niemczech. Wrócił do Poznania. Uczestniczył w działaniach rewolucyjnych 1848 roku. Był członkiem Komitetu Narodowego. Usiłował pogodzić kierunki radykalne i liberalne, podpisał dokument kapitulacyjny w Jarosławcu. W kwietniu 1848 opiekował się J. Słowackim w czasie pobytu poety w Poznaniu i wystosował w jego imieniu list do policji pruskiej w sprawie zezwolenia na pobyt w tym mieście. W maju 1848 brał udział w zjeździe polityków polskich we Wrocławiu, następnie był przewodniczącym Sekcji Polsko-Ruskiej na Zjeździe Słowiańskim w Pradze i współautorem „Manifestu zboru słowiańskiego do Ludów Europy”. W 1848–50 należał do Zarządu Ligi Polskiej i w 1849–50 wydawał w Poznaniu jej organ — *Dziennik Polski*, w którym ogłosił dużo własnych artykułów. Jako poseł polski do parlamentu frankfurckiego współpracował z lewicą pruską. W lutym 1849 stanął na czele Koła Polskiego w Berlinie, skąd wycofał się wkrótce zrażony antypolską polityką władz. Od 1850 gospodarował w Czeszewie (pow. wągrowiecki). Założył tam kółko rolnicze, propagował pracę organiczną. W 1859–70 powrócił do działalności

politycznej jako poseł na sejm pruski i od 1862 — prezes Koła Polskiego w Berlinie. Współpracował w 1861 z *Niewiastą*, w 1862–72 z *Dziennikiem Poznańskim*. W powstaniu styczniowym stracił syna. Należał do grona założycieli Towarzystwa Przyjaciół Nauk, w 1868–75 był jego prezesem. W rocznikach Towarzystwa publikował wygłaszane na posiedzeniach referaty. Był także członkiem Akademii Umiejętności. W 1868 zamieszkał w majątku Brdowo (pow. wągrowiecki). Tam zmarł 9 czerwca 1875; pochowany w Czeszewie.

TWÓRCZOŚĆ

1. Estetyka, czyli umnictwo piękne. Ogl. fragm. *Bibl. Warsz.* 1842–1843 (pt. Filozofia sztuk pięknych). Wyd. osob. t. 1–2. Petersburg. 1854. Przedr. w poz. 3 t. 2 oraz t. 4, 5, 6; poz. 14.

2. Wykład z matematyki dla szkół gimnazjalnych. T. 1–2. Poznań. 1844.

3. Filozofia i krytyka. T. 1–4. Poznań. 1845–1850. Wyd. nast.: t. 3–4, wyd. znacznie powiększone. Poznań. 1857; całość wyd. 2 t. 1–6. Poznań. 1874–1876. Przedr. w poz. 14.

Tu m.in.: T. 1: Kwestia żywota filozofii. O samowładztwie rozumu. Część krytyczna. (W wyd. 2 pt. Samowładztwo rozumu i objawy filozofii słowiańskiej), t. 3–4: System umnictwa, czyli filozofii umysłowej.

4. Felieton polityczno-literacki. [Zbiór artykułów]. Poznań. 1846.

5. Dziewica Orleańska. Ustęp z dziejów Francji. Poznań. 1847. Wyd. nast. m.in. wyd. 3 Wwa 1874.

6. Pisma pomniejsze. T. 1–6. Poznań. 1849–1851. Tu m.in.: Pomysły o wychowaniu ludów; O odwadze cywilnej; O miłości ojczyzny (wyd. osob. pt. Rozprawy o odwadze cywilnej, miłości ojczyzny, wychowaniu ludów. Kr. 1869. Przedr. w poz. 12, 14. fragm. w poz. 13); w t. 6: O szkole realnej (przedr. w poz. 13); Prelekcje o Mickiewiczu.

7. Humor i prawda w kilku obrazkach. Petersburg. 1852.

Tu m.in.: Gra w szachy (wyd. osob. Kat. 1958).

8. Żywot Jędrzeja Moraczewskiego i zdanie Joachima Lelewela o Dziejach Rzeczypospolitej Polskiej J. Moraczewskiego. Poznań. 1855.

9. Dwaj bracia Śniadecy. Odczyt... w Kole Towarzystwa Poznańskim dnia 12 stycznia 1866 roku. Poznań. 1866.

10. Koalicja kapitału i pracy. Poznań. 1868.

11. Psalterz floriański i Biblia królowej Zofii. Dwa najdawniejsze pomniki piśmienne starożytnej polszczyzny. Poznań. 1872 odb. z *Rocz. Tow. Przyj. Nauk*.

Wydania zbiorowe i wybory

12. Wybór pism pomniejszych. Wyd., wstęp i objaśnienia: W. Hahn. Cz. 1–3. Kr. 1908–1909.

13. Wybór pism pedagogicznych. Oprac. B. Suchodolski. Wwa 1947.

14. Samowładztwo rozumu i objawy filozofii słowiańskiej. O miłości ojczyzny. System umniactwa. O panteizmie w filozofii. Wyd. i przedmowa: A. Walicki. Wwa 1967.

15. Pisma o oświacie i wychowaniu. Wybór i wstęp: J. Szewczyk. Wr. 1971.

Ponadto popularne prace z zakresu m.in. astronomii.

Fragm. prac. przedr. *Pol. krytyka lit.* T. 2 (1959); *700 lat myśli pol. 1831–1864* (1977).

Listy

16. Listy. Zebrał, oprac. i wstępem poprzedził Z. Grot. Wwa 1978

Adresaci m.in.: W. Bełza, S. Buszczyński, J. Chociszewski, A. Cieszkowski, A. Grabowski, A. Kirkor, O. Kolberg, S.E. Koźmian, J.I. Kraszewski, T. Lenartowicz, L. Łętowski, K. Łubieńska, W.A. Maciejowski, L. Mierosławski, J. Ochorowicz, H. Skimborowicz, B. Trentowski, M. Wiszniewski, P. Wilkońska, J. Woykowska.

OPRACOWANIA

NK 8 (1969), 9 (1972); LP

M. MOITY: Przechadzki po mieście. Cz. 1–5. Poznań. 1888–1891. Wyd. 2 t. 1–2. Poznań. 1957. — W. HAHN: K.L. Lw. 1907. — W.M. GIELECKI: K.L. *Pol. filoz. nar.* Kr. 1921 [tu: bibliogr.]. — A. WOJTKOWSKI: K.L. jako wychowawca. Poznań. 1927. — M. RYMARKIEWICZÓWNA: O pojęciu Boga w filozofii L. Poznań. 1928 odb. z *Prac Komisji Filoz. PTPN*. — Z. KACZMAREK: Źródła poglądów estetycznych L. Poznań. 1930. — M. RYMARKIEWICZÓWNA: Filozofia L. Poznań. 1933 odb. jw. — A. WOJTKOWSKI: K.L. jako nowelista. *Kron. m. Pozn.* 1937 nr 3. — Jarosław MACIEJEWSKI: Słowacki w Wielkopolsce. Wr. 1955. — T. KROŃSKI: Koncepcje filozoficzne mesjanistów polskich w połowie XIX w. *Arch. Hist. Filoz. i Myśli Społ.* 2 (1957). — M. ZMIGRODZKA: E. Dembowski i polska krytyka romantyczna. Wwa 1957. — S. MORAWSKI: O estetyce L. *Przegl. Hum.* 1958 nr 5 [tu: bibliogr.]. — M. STRASZEWSKA: Czasopisma literackie w Królestwie Polskim. Cz. 2 (1840–1848). Wr. 1959. — T. KROŃSKI: Rozważania wokół Hegla. Wwa 1960. — *Bibliogr. filoz. pol.* 1831–1864. Wwa 1960. — J. ŁADYKA: L. a historiozofia hegłowska. *Arch. Hist. Filoz. i Myśli Społ.* 7 (1961). — S. MORAWSKI: Studia z historii myśli estetycznej XVIII i XIX wieku. Wwa 1961. — B. SKARGA: Narodziny pozytywizmu polskiego 1831–1864. Wwa 1964. — A. WOJTKOWSKI: K.L. Wielkopole XIX w. T. 1. Poznań. 1966. — J. ŁADYKA: L. krytyka samowładztwa rozumu. *Filoz. pol.* Wwa 1967. — R. KOZŁOWSKI: Koncepcje „filozofii narodowej” L. i Trentowskiego. *Studia Filoz.* 1970 nr 4/5. — A. WALICKI: Próba syntezy K.L. „filozofii słowiańskiej”. W: Filozofia a mesjanizm. Wwa 1970. — R. KOZŁOWSKI: O stosunku L. do filozofii Hegla. *Ruch Filoz.* 1971 z. 3/4. — J. ŁADYKA: *Filoz. w Polsce. Słownik pisarzy*. Wr. 1971. — A. GALOS, A. WALICKI: *Pol. słownik biogr.* 17 (1972). — A. WALICKI: *Pol. myśl filoz. i społ.* T. 1. Wwa 1973. — K. KABZIŃSKI: *Przegl. Hist.-Osuiat.* 1976 nr 2. — K. Libelt. 1807–1875. Wwa 1976

[tu m.in.: Bibliogr. twórczości]. — Z. GROT: Życie i działalność K.L. Wwa 1977. — J. HELWIG: K.L. — pionier nowoczesnej edukacji narodu. *Pam. Słowiański* 1977 s. 59–75. — *Sesja nauk poświęcona setnej rocznicy śmierci K.L. Pozn. 14–15 listopada 1975*. Wwa 1977 [tu m.in.: Z. SPRYS: Historiozofia ery romantyzmu w Polsce w świetle poglądów filozoficznych K.L. i A. Cieszkowskiego; A. WALICKI: K.L. a kryzys absolutnego idealizmu; S. WOŁOSZYN: Koncepcje pedagogiczne i oświatowe K.L.]. — E. PODGÓRSKA: Z problemów pedeutologicznych myśli pedagogicznej romantyzmu i pozytywizmu. *Zesz. Nauk. Wydz. Hum. UG. Pedagogika* 1980 z. 10. — A. GALOS. *Wielkopól. słownik biograf.* Wwa 1981. — B. URBANKOWSKI: Świat jako dzieło sztuki. W: *Absurd – ironia – czyn*. Wwa 1981. — A. WALICKI: Philosophy and romantic nationalism. The case of Poland. Oxford 1982. — R. KOZŁOWSKI: „Praca organiczna” w twórczości K.L. *Człowiek i Społeczeństwo* 1984 z. 1. — Z. CZERWIŃSKI: L. Mierosławski i K.L. w procesie moabickim 1847. Spór o koncepcję obrony. *Rocz. Hist.* 54(1988) s. 187–226. — S. FILIPOWICZ: A. Cieszkowski i K.L. — romantyczny patriotyzm pracy. *Pol. myśl polit. na ziemiach pol. pod pruskim panowaniem*. Wwa 1988. — L. STACHURSKI: K.L. a XIX-wieczna historiozofia. *Prace Instytutu Nauk Ekonomiczno-Społ. Politechniki Warsz.* 1988 z. 40. — M. WOŹNA: Klasyczne i romantyczne argumentacje w estetyce K.L. *Muzyka* 1989 nr 2. — S. GAWLIK: Pedagogika tożsamości narodowej na Śląsku i w Wielkopolsce w pierwszej połowie XIX w. *Spr. Opol. Tow. Przyj. Nauk S. A* 1993 nr 24. — S. KOTLARSKI: Dydaktyzm historiozoficzny „romantyków wielkopolskich”. Filozoficzny protagonizm. B. Trentowski – K.L. – A. Cieszkowski. *Zesz. Filoz.* 1995 z. 4.

W.A.-Sz.

LIBERA Anna 1805–1886

Urodzona 31 sierpnia 1805 w Krakowie; córka Jana, rzemieślnika, potem nauczyciela ludowego, znanego działacza oświatowego, oraz Barbary z Fruzińskich. W 1808–16 wychowywała się w zakładach klasztornych. Tu wyczuła się hafciarstwa, które przez całe życie stanowiło podstawowe źródło jej utrzymania. Wykształcenie uzupełniała samodzielnie. W 1818–35 mieszkała z rodzicami w Rudawie, potem w Morawicy, Paczółtowicach i w Krowodrzy. Na ten okres przypada jej przypuszczalny debiut — wiersz „Do samotności”, ogłoszony w 1823 w *Pielgrzymie z Tęczyną*, sygnowany L..... W 1835 zamieszkała w Krakowie, gdzie od 1842 ogłaszała tomiki poetyckie, utwory dla ludu i dla dzieci, podpisując je najczęściej pseudonimem Anna Krakowianka. Z jej twórczości — zogniskowanej wokół problematyki społecznej (m.in. równouprawnienia kobiet, praw i obowiązków służby domowej, oświaty i piarstwa wśród ludu) i religijnej — popularność zdobyły krakowiaki, które przeszły do folkloru jako utwory anonimowe. Od 1844 była członkiem Towarzystwa Wstrzemięźliwości, od 1848 Towarzystwa Naukowej Pomocy w Krakowie, zajmujące-

go się szerzeniem oświaty wśród ludu i wśród kobiet. W czasie Wiosny Ludów należała do organizatorki Komitetu Polek w Krakowie, wygłaszała odczyty na temat emancypacji kobiet. W 1854 współpracowała ze *Szkołą dla Młodzieży*, w 1854–74 z *Gwiazdką Cieszyńską*, w 1862 w *Niewieście* ogłosiła rozprawę „O kobietach”, w 1871–75 pisywała do *Zagrody*. Utrzymywała kontakty m.in. z Adamem Bełcikowskim, Józefem Szujkim. Na powstanie styczniowe zareagowała kilkoma wierszami, pozostały one — jak wiele utworów L. — w rękopisach. Zmarła w nędzy 10 czerwca 1886 w Krakowie; pochowana na Cmentarzu Rakowickim.

T W Ó R C Z O Ś Ć

1. Poezje. Kr. 1842.
Podp.: Anna L. Krakowianka.
2. Jadwiga, królowa polska. Dramat w 3 a. Powst. 1843. Wyd. Kr. 1867.
Podp.: Anna L..... Krakowianka.
3. Powinnowanie w dzień imienin J.W. Aleksandrowi Wężykowi, senatorowi... Kr. 1843.
4. Powieść dobra pani i dobra służąca. [Opowiadanie]. Kr. 1845.
Niepodp.
5. Przygoda z czarzem Janka Magary – pijaka, po której poprawił się i został trzeźwym człowiekiem. Kr. 1845.
Niepodp.
6. Nowe poezje. Kr. 1846.
Podp.: Anna L. Krakowianka.
Tu m.in. dramat: Małgorzata Zeboczynska. Rzecz z czasów Bolesława Śmiałego.
7. Krakowiak. [Wiersz satyryczny]. Kr. [1848].
8. Poezje narodowe. Cz. 1. Paryż [Kr.] 1849.
Podp.: A.L.....
Tu m.in.: Krakowiaki [cykl wierszy].
9. Wiejska rodzina. [Sielanka wierszem]. Powst. 1856. Wyd. Kr. 1859.
10. Wianeczek z wonnych kwiateczków dla dzieci. Kr. 1869.
11. Prawda i marzenie. Powieść. *Gwiazdka Cieszyńska* 1872 nr 1–17.
12. Mleczne siostry. Powieść obyczajowa. *Gwiazdka Cieszyńska* 1874 nr 27–42.
13. Apostata. Poemat w VII pieśniach. Kr. 1879.
14. Skarga i Reytan. Obrazy mistrza Matejki na pamiątkę obchodu jubileuszu. Kr. 1883.
15. Wiersze pośmiertne. *Roczn.* (Sambor) 1897 s. 317–322.

Przedr. wierszy: *Zbiór poetów pol.* 2 (1961).

Rkpsy wielu utworów, także niedruk., (m.in.: Esterka. Dramat w 4 a.; Uczennica poety. Komedia w 2 a.; Czyń co chcesz, końca patrz. Obraz dramatyczny) oraz papiery osobiste – m.in. dwie

autobiografie: Historia mego zawodu literackiego (1852), Mały obrazek mego życia (1865) – znajdują się w Bibl. Czart.

Listy L. znajdują się w Bibl. Czart., w Bibl. PAN w Kr. Niektóre ogł. H. Barycz w art.: Z dni niedoli A.L. *Pam.Lit.* 1953 z. 3/4 oraz Z. Jabłoński w *Roczn. Bibl. PAN w Kr.* 3 (1957).

OPRACOWANIA

NK 8 (1969), 9 (1972); LP

W. BIENKOWSKI: A.L. „Krakowianka”. 1805–1886. Zarys życia i twórczości. Kr. 1968. — Z. JAGODA: O literaturze i życiu literackim wolnego miasta Krakowa 1816–1846. Kr. 1971. — W. BIENKOWSKI: *Pol. słownik biogr.* 17 (1972). — Z. SUDOLSKI: *Obraz lit. pol.* S. 3 t. 1 (1975). — A. KRAWCZUK: Opowieści o zmarłych. Cmentarz Rakowicki. [T. 1]. Kr. 1987.

W.A.-Sz.

LIBICKI Jan

koniec XVI w. – 1670

Urodził się najprawdopodobniej z końcem XVI w. w rodzinie drobnej szlachty herbu Jelita lub Koźlerogi, osiadłej w Krakowskiem, a później w parafii bieckiej (pow. gorlicki); syn Sebastiana, matki z domu Ostrowskiej. Przepuszczalnie w półroczu zimowym 1607 kształcił się w Akademii Krakowskiej. Od 1615 (lub 1616) do 1627 pełnił funkcję sekretarza kancelarii królewskiej. W 1625 został nagrodzony przez Zygmunta III Wazę dożywotniem na części dochodów ze wsi Blonie, a w 1627 prawami do wsi Skarżyna. Po śmierci króla prawdopodobnie został dworzaniem Henryka Firleja, opata tyneckiego i biskupa przemyskiego, od którego w 1633 otrzymał sołectwo wsi opackiej, Rybno. Król Władysław IV powołał go na sekretarza „ab epistulis” i na stanowisku tym pozostawał do lipca 1637. Z polecenia króla w tymże roku był we Lwowie. Wkrótce potem zawarł związek małżeński z Marianną Bychowską, dziedziczką wsi Bychówka w Lubelskiem. Do 1659 przebywał w województwie krakowskim; jesienią tegoż roku przeniósł się na Lubelszczyznę, gdzie — tytułem zastawu za pożyczone Stanisławowi Firlejowi pieniądze — gospodarował w jego wsiach: Niebrzegu i Bronicach. Przyjaźnił się z Maciejem Kazimierzem Sarbiewskim (lecz wierszy jego na polski nie przekładał, co mylnie mu przypisywano). Tłumaczył z dużą wiernością i dbałością o umiar językowy ody Horacego. Własne wiersze ogłaszał anonimowo lub pod kryptonimami: J.L.S.I.K.M.; J.L.S.K.I.M.; podpisywał się również Jan Jerzy. Zmarł przed 20 grudnia 1670.

T W Ó R C Z O Ś Ć

1. *Somnium prodigiosum de vino et aqua ...* Sen dziwny, w którym wino i woda o godnościach swych rozprawiają. [Kr.] 1647. (Wyd. pod. krypt., w jęz. pol. i łac.). Wyd. nast. pt. *Sen dziwny*. B.m. [zapewne Kr.] 1684 (ed. anonim. wersji pol.). Przedr. wg prwdr. *Poeci pol. baroku* 1 (1965).

2. *Bachus Miraculosus Ich Mciom Panom mięsopustnikom, tanecznikom, maskarnikom, pijanicom autor dobrego zdrowia życzy*. B.m.r. [ok. 1655]. (Wyd. pod krypt., w jęz. pol. i łac.). Przedr. *Poeci pol. baroku*, jw. poz. 1.

3. *Votum do Najświętszej Panny Tuchowskiej, prosząc o pokój Ojczyźnie utrapionej*. Wyd. (pod. krypt.) przy: M. Melaniusz: *Woność wdzięczna Róży Niebieskiej*. Kr. 1655 druk. wdowa i dziedzice F. Cezarego. *Fragm. przedr.* W. Szoldrski: *Historia kościoła i cudownego obrazu N.P. w Tuchowie. Cieszyń 1920; Helikon sarmacki*. Wr. 1989 *BNI*, 259.

Przekłady

4. Horatius Flaccus. Kr. 1647 (wg G. Przychodźkiego – 1648) druk. F. Cezary. Przekł. pol. 100 ód Horacego.

5. J. Balde: *Sen żywota ludzkiego*. Kr. 1647 druk F. Cezary. Wyd. nast. Kr. 1677.

OPRACOWANIA

NK 2 (1964); LP

W. OGRODZIŃSKI: De J. Libicki Horatii „Carminum” interprete Polono. *Eos* 1933. — TENŹE: *Polskie przekłady Horacego. Commentationes Horatianae*. Kr. 1935. — J. MICHAŁEWICZ: *Pol. słownik biogr.* 17 (1972). — W. WALECKI: *Horacjański epod „Beatus ille” w literaturze staropolskiej. Meander* 1972 nr 7/8.

I.T.

LICIŃSKI Ludwik Stanisław

1874–1908

Urodzony 17 kwietnia 1874 w Lubartowie; syn Józefa, urzędnika sądowego, i Karoliny z Mazurkiewiczów. Uczęszczał do gimnazjum w Lublinie, Radomiu, Zamościu i Chełmie. Relegowany ze szkół za postawę patriotyczną, uczył się prywatnie pod kierunkiem Erazma Majewskiego. W 1900 jako wolny słuchacz studiował na wydziale filozoficznym Uniwersytetu Jagiellońskiego. Po roku studiów wydalony z Krakowa wyjechał do Warszawy i włączył się w pracę Uniwersytetu Łatającego. Debiutował w 1900 opowiadaniem „Ona” w warszawskim tygodniku literackim *Strumień* (nr 14–15). W 1901 w *Czytelniku dla Wszystkich* ogłosił wiersze „Bosy”, „Czy

znacie”, „Krakowiak” oraz cykl sonetów „Z motywów sielskich”. Obracał się w kręgach inteligencji lewicowej. Przyjaźnił się z Zofią Nalkowską, Leonem Rygiere, Grzegorzem Glassem oraz Januszem Korczakiem. Wraz z nim odbywał wędrowki po warszawskich dzielnicach największej nędzy. Życie miejskiej biedoty stało się głównym tematem jego twórczości; ostro protestował przeciw ówczesnym stosunkom społecznym. W 1904–05 pracował wśród chłopów-bandosów. Brał udział w wydarzeniach 1905 roku. Śledzony przez policję, wyjechał w głąb Rosji (zapewne na Ural), skąd ciężko chory na gruźlicę powrócił do kraju i zamieszkał w Kamionce (pow. lubartowski). W 1905–08 współpracował m.in. z *Głosem, Dzwoncem Polskim, Echami Kieleckimi, Kulturą, Myślą Niepodległą, Przeglądem Społecznym*, zamieszczając tam fragmenty prozy i opowiadania zebrane później w dwa tomy. Współpracował również z tajną prasą SDKPiL. Opublikował w *Wiśle* (1905) dwie prace etnograficzne na temat powiatu lubartowskiego. Twórczość L. traktowano jako literacką autobiografię. Wokół jego życia narosła legenda „poety wyklętego”. Ciężko chorym pisarzem opiekował się Wacław Nalkowski i krąg warszawskich przyjaciół. Z pomocą finansową ze strony społeczeństwa umieszczono go w sanatorium przeciwgruźliczym w Otwocku. W ostatnich miesiącach życia odwiedzała go i opiekowała się nim Zofia Nalkowska. Zmarł 22 kwietnia 1908 w Otwocku; pochowany w Karczewie pod Warszawą.

T W Ó R C Z O Ś Ć

1. Książd Jan Jaskólski. [Opowiadanie]. Wwa 1908.
2. Z pamiętnika włóczęgi. Lw. 1908. Wyd. nast.: wyd. 2 Wwa 1912; [Stany Zjednoczone] 1915. Przedr. w poz. 4.
3. Halucynacje. Nowele. Kr. 1911. Wyd. nast.: Kr. [1913]; Kr. [1917]. Przedr. w poz. 4.

Wydania zbiorowe i wybory

4. Halucynacje. Z pamiętnika włóczęgi. Postawie, oprac. tekstu, nota edytorska; T. Lewandowski. Kr. 1978.

Przedr. wierszy: *Okolica Poetów* 1937 nr 6; *Zbiór poetów pol.* 4 (1965).

O P R A C O W A N I A

NK 14 (1973); LP.

J. MONDSCHHEIN: O L.S.L. *Okolica Poetów* 1937 nr 6. — K. DMITRUK: Twórczość L.S.L. *Pam. Lit.* 1968 z. 1. — TENŻE. *Pol. słownik biogr.* 17 (1972). — E. KASPERSKI. *Obraz lit. pol.* S. 5 t. 3. (1973).

LIEDER Wacław Rolicz 1866–1912

Właścivie: Wacław Koźma Damian Lieder.

Urodzony 27 września 1866 w Warszawie; syn Jana Liedera, bankowca (od 1896 posiadającego dziedziczne szlachectwo z herbem Rolicz), i Katarzyny z Sadkowskich. Uczęszczał do V Gimnazjum, z którego w piątej klasie został wydalony (1883) po zatarciu z nauczycielem. Przeniósł się do Krakowa i tam ukończył Gimnazjum im. Jana Sobieskiego. Jego pierwsze próby poetyckie pochodzą z czasów szkolnych. W 1887/88 studiował na wydziale prawa Uniwersytetu Jagiellońskiego. Interesował się literaturą polską i historią. W 1887 publikował wiersze m.in. w *Kurjerze Warszawskim, Kwiatkach Lwowskich, Tygodniku Ilustrowanym*, w warszawskim *Życiu*, a w 1888 w *Kurjerze Krakowskim, Przeglądzie Literackim* (dodatku do *Kraju*), lwowskim *Ruchu*; zebrał je następnie w tom (wydany w 1889). We wrześniu 1888 przez Monachium i Szwajcarię wyjechał do Paryża i od jesieni następnego roku studiował w Szkole Języków Orientalnych. Główne zainteresowania skupił jednak na współczesnej literaturze, szczególnie poezji, co ułatwiała mu dobra znajomość języka francuskiego. Debiutancki zbiór wierszy nie spotkał się z zainteresowaniem ani krytyków, ani publiczności. Nie wywołał go także wysłany do redakcji pism prospekt następnego tomu „Z księgi lirycznej” (1890) i napastliwy „Monument wszechczuństwa gazeciarskiego pod pion sumienia i obowiązku [!] wzniesiony...”, jak i „Odezwa do polskiej publiczności” (oba druki z 1892). Zaatakowany przez krytykę, autor wycofał cały nakład pierwszego zbioru i prawie wszystkie następne tomy wydawał na prawach rękopisu, poza rynkiem księgarskim. W rezultacie twórczość L. nie była znana w kraju, a tomiki jego poezji należą do bibliofilskich rzadkości. W Paryżu stykał się z Antonim Langem, przyjaźnił się z Zenonem Przesmyckim (który skontaktował go z czeskim poetą, Juliuszem Zeyerem), obracał się wśród poetów skupionych wokół Stefana Mallarmé, do których należeli bywalcy Café François I-er: Paul Verlaine (jego wiersze przekładał), Teodor de Wyzewa, Albert Saint-Paul, a przede wszystkim niemiecki poeta, Stefan George, którego późniejszym przekładom L. zawdzięczał pewną popularność na Zachodzie. Wakacje spędzał w kraju, przejazdem zatrzymywał się w Szwajcarii, w 1890 przebywał krótko w Londynie. W 1892 po ukończeniu szkoły wyjechał do Wiednia i w 1893/94 kontynuował studia orientalne na tamtejszym uniwersytecie. Opracował elementarz języka arabskiego, gramatykę turecką i przekłady poety perskiego, Abu Sajida. Zabiegał bezskutecznie o złożenie egzaminu do akademii orientalnej i dyplomatycznej przy Theresianum. Od 1893 używał nazwiska Rolicz-Lieder. W 1894 odwiedził J. Zeyera

w Vodnanach. W tym roku powrócił do Paryża i przypuszczalnie uczęszczał do École Pratique des Hautes Études i École Libre des Sciences Politiques. Nadal utrzymywał żywe kontakty ze środowiskiem literackim Paryża, a także z niemieckimi poetami skupionymi wokół *Blätter für die Kunst* i ich redaktorem, S. Georgem. Odwiedzał go w Monachium, Bingen i w Berlinie, tłumaczył i adresował doń wiersze. W 1897 powrócił na stałe do Warszawy. W 1898 opublikował w zwięzszym nakładzie pierwszy tom wydania zbiorowego swoich poezji. Przesyłał Wiktorowi Gomulickiemu zbiór, nawiązał z nim trwające do końca życia przyjacielskie kontakty. Rozgoryczony brakiem uznania i zainteresowania czytelników, zaniedbał edycję dalszych tomów i zarzucił działalność literacką. W 1893–1903 L. podejmował na krótko rozmaite zajęcia: pracował w fabryce, przez rok nauczał korespondencji francuskiej na kursach buchalteryjnych, administrował należącym do rodziców domem czynszowym. Po śmierci ojca (1904) uniezależniony finansowo, podjął interesujące go od dawna badania językowe. Ogłosił parę artykułów z dziedziny onomastyki (*Kurier Warszawski* 1901, 1908, 1909); gromadził materiały do słownika osobowych nazw staropolskich, słownika etymologicznego języka polskiego i księgi nazwisk. W 1910 zabiegał bez rezultatu w Kasie im. Mianowskiego i w Akademii Umiejętności o subsydiowanie swych prac. Wydana w tym samym roku rozprawka o pochodzeniu nazwy „Kraków” spotkała się z ostrą krytyką językoznawców i z zarzutem dyletantyzmu. Zmarł nagle 25 kwietnia 1912 w Warszawie; pochowany na Cmentarzu Powązkowskim.

T W Ó R C Z O Ś Ć

1. Poezje. Kr. 1889. Przedr. w poz. 7.
2. Poezje II. Paryż [1891]. Część wierszy przedr. w poz. 7.
Wyd. na prawach rkpsu w ograniczonym nakł. Tu także: wiersze z zapowiedzi tomu pt. Z księgi lirycznej. Paryż 1890.
3. Elementarz języka arabskiego. Cz. 1: Abecadnik. Kirchhain 1893.
Podp. Damian Rolicz-Lieder.
4. Wiersze III. Paryż – Warszawa – Wiedeń 1892–1895. [Kr. 1895].
Wyd. na prawach rkpsu w ograniczonym nakł.
5. Moja Muza. Wierszów ciąg czwarty.
Wyd. jw., tu także przekł. wierszy Ch. Baudelaire'a.
6. Wiersze V. Paryż [Kr.] 1897. Część wierszy przedr. w poz. 7.
Wyd. jw. Tu także przekł. wierszy S. Georgego.
7. Wierszów księgi pierwsze, drugie i trzecie po wtóre wydane. Kr. 1898.
8. Nowe wiersze. [Kr. 1903].
Wyd. na prawach rkpsu w ograniczonym nakł. Tu także: przekł. wierszy Ch. Baudelaire'a i S. Georgego.

9. Pieśni niepodległe. Z wydań rękopiśmiennych. Wwa 1906.
Wiersze patriotyczne z poz. 2, 4.
10. Krakof i Olof dwaj bajeczni władcy Wawelu. Dociekania archeologiczno-filologiczne. Wwa 1910.

Przedr. wierszy: *Zbiór poetów pol.* 4 (1965).

P r z e k ł a d y

11. Abu Sajid Fadlullah ben Abulchajr i tegoż czterowiersze. Przełożył z perskiego... Kr. 1895. Przedr. w poz. 7, 13.
12. S. George, W. Rolicz-Lieder: Gedichte und Übertragungen. Polnisch-deutsch, deutsch-polnisch. [Oprac.] A. Landman. Düsseldorf 1968.
Tu także: wiersze L. w przekł. S. Georgego.

W y b o r y t w ó r c z o ś c i

13. Poezje wybrane. Wybrał i wstępem poprzedził J.W. Gomulicki. Wwa 1960.
14. Wybór poezji. Wyboru dokonała, wstępem, przypisami i bibliografią opatrzyła M. Podraza-Kwiatkowska. Kr. 1962.
15. [Poezje]. Wwa 1977.

W y b o r y w o b c y c h j ę z y k a c h

16. S. George: Übertragungen aus den Werken von W. R.-L. *Blätter für die Kunst* 1894–1901. Ogl. fragm. w poz. 4. Wyd. osob. całości Berlin 1905. Zob. też poz. 12. Przedr. w każdorazowym wznawieniu poezji S. Georgego w tomie: *Zeitgenössische Dichter*. Liczne przedr. w antologiach poezji niemieckiej.

Przekł. w antologiach: czuwaski (1987).

Listy m.in. w zbiorach *Bibl. Nar. i Ossol. i Wj. Arch. Państw. w Kr.*; 32 listy do W.L. Anczyca z 1888–1889 ogł. A. Żyga: *Drukarskie dzieje pierwszego tomu „Poezji”* w *Liedera. Pam. Lit.* 1979 z. 3.

O P R A C O W A N I A

NK 14 (1973); LP

S. NAPIERSKI: Zapomniany polski modernista. Wwa 1936. — J.W. GOMULICKI: WR.-L. Sylwetka biograficzno-literacka. *Ateneum* 1938 nr 1. — J. KOPROWSKI: Dzieje przyjaźni. Stefan George i WR.-L. W: *Z południa i północy*. Kat. 1963. — M. PANKOWSKI: La poésie de WR.-L. luc aujourd'hui. *Annuaire de l'Institut de Philologie et L'Histoire Orientales et Slaves* 17 (1963–65). — M. PODRAZA-KWIATKOWSKA: WR.-L. Wwa 1966. — H. SCHROEDER: Eine literarische Freundschaft. Stefan George und WR.-L. *Festschrift für Margarete Woltnier zum 70. Geburtstag*. Heidelberg 1967. — M. PODRAZA-KWIATKOWSKA. *Obraz*

lit. pol. S. 5 t. I (1968). — M. TOPIĆ: WR.-L. — prvi glasnik poljskog modernizma i odjeci njegove poezije kod nas. *Anali Filološkog Fakulteta Beogradskog Univerziteta*. (Beograd) 1968 t. 8. — U. DZIUBALTOWSKA-CHCIUK: O języku poezji WR.-L. *Rozpr. Komisji Język Łódź Tow. Nauk*. 16 (1970). — M. PODRAZA-KWIATKOWSKA. *Pol. słownik biogr.* 17 (1972). — M. KRASSOWSKI: Poeta miary nierównej. *Przeł. Hum.* 1979 nr 8; przedr. w: Granice sensu. Wwa 1980. — Z. PIASECKI: Współtwórca Młodej Polski tatrzańskiej. *Zesz. Nauk. WSP w Opolu. Filol. Pol.* 1986 z. 25. — K. DEDECIUS: Dokumente der Freundschaft. Poetisches über S. George und WR.-L. *Dass eine Nation die andere verstehen möge*. Amsterdam 1988. — [S. DYMEK] S.D.: WR.-L. „Pieśni niepodległe”. *Nike* 1988 nr 5. — M. JAS-TRUN: Forma i sens poezji. Wwa 1988.

A.P.

LIGONŃ Juliusz 1823–1899

Urodzony 23 lutego 1823 w Prądach koło Koszęcina (pow. lubliniecki); syn Franciszka, kowala dworskiego, i jego pierwszej żony, z domu Skiba. Matkę utracił w dzieciństwie. Rzemiosła kowalskiego wyuczył się u ojca. Do szkoły ludowej uczęszczał w Strzebinie. Po odbyciu służby wojskowej w 22 pułku piechoty pruskiej w Nysie około 1844 przybył do Królewskiej Huty (Chorzów) i został kowalem hutniczym. Następnie pracował w hucie w Zawadzkiem na Opolszczyźnie, gdzie rozwijał szeroką działalność oświatową. Wiedzę zdobywał jako samouk. W 1851 ożenił się z Teresą Kawką. Debiutował w 1858 utworem wierszowanym „Kilka słów do pisarzy polskich i do ludu” (*Gwiazdka Cieszyńska* nr 25 z 19 czerwca). Współpracował z chełmskim *Przyjacielem Ludu* (od 1863) oraz lwowskim *Dzwonkiem* (1864–1867). Oglądał wiersze, artykuły, opowiadania, porady, traktując twórczość pisarską jako jedną z form działalności oświatowo-patriotycznej. W 1868 rozpoczął współpracę ze *Zwiastunem Górnosląskim*, publikując korespondencje, notatki oraz wierszowane dialogi-gawędy. Był także współtwórcą Towarzystwa Pożyczkowego w Zawadzkiem; w 1868 pełnił funkcję sekretarza. Zorganizował również pierwszą polską bibliotekę publiczną w Zawadzkiem. Pisał sztuki dla amatorskiego teatru i działał w zespole teatralnym, tworzył utwory okolicznościowe i wiersze, m.in. „Śląskie dziecko”, „Piosnka o macierzyńskiej mowie”. Prześladowany przez władze pruskie za patriotyczną działalność i zwolniony z pracy, przeniósł się w 1870 do Królewskiej Huty. Działał w Kółku Towarzystw (kierowanym przez Karola Miarkę, później przez Franciszka Chłapowskiego) i pełnił kolejno obowiązki sekretarza, bibliotekarza i wiceprezesa. W 1873 jako delegat Kółka pojechał do Poznania na obchody 25-lecia Towarzystwa Przemysłowego. Od 1874 związał się z *Gazetą Górnosląską*, wydawaną przez Franciszka i

Stanisława Przynicznyńskich. Działalność oświatową rozwijał m.in. przez prowadzenie biblioteki. Prześladowany przez władze pruskie i zwolniony z pracy, został wzięty w obronę przez prasę poznańską. Zatrudniony w 1877, uległ wkrótce wypadkowi i ponownie zwolniono go z pracy. Długotrwały proces o odszkodowanie, prowadzony z pomocą F. Chłapowskiego wygrał w 1883. W okresie Kulturkampfu bronił polskości i katolicyzmu. Bardziej radykalny w poglądach niż K. Miarka, poróżnił się z Centrum (opowiedział się za wybieraniem na Górnym Śląsku tylko posłów polskich), zerwał z *Katolikiem* i wystąpił z Kółka Towarzystwskiego. Wraz z braćmi Przynicznyńskimi założył w 1881 Komitet Wyborczy Katolicko-Polski. W 1883 obchodził 25-lecie swojej pracy piarskiej. Zmarł 17 listopada 1889 w Królewskiej Hucie; pochowany na tamtejszym cmentarzu przy kościele św. Barbary. Jego synowie, Adolf i Jan, byli działaczami społecznymi i poetami ludowymi.

T W Ó R C Z O Ś Ć

1. Iskra miłości z Górnego Śląska, czyli odłamek śpiewu historyczno-narodowego. Z melodiami skreślił i ułożył... Powst. ok. 1869. Wyd. Kat. 1919.

Poezje wyd. przez syna, Adama Ligonina.

2. Walka smutku z pociechą w sercu katolika, czyli myśli duszy mogące służyć ku pokrzepieniu w każdym utrapieniu. [Mikołów] 1874.

Poezje.

3. Nawrócony, czyli rozmowa dwóch młodych Górnosłazaków, to jest Johana Zniemczakowskiego i Wojciecha Bogabojskiego. Komedyjka w 3 odsłonach. Bytom 1877. (Muzyka: F. Zaręba).

4. Piosnki zabawne, po części górnosłaskie. Bytom [1877].

Niepodp., przypisywane J. Ligoninowi.

5. Dobry syn. Komedyjka w 4 a. ze śpiewami. Muzyka: F. Zaręba. Bytom 1878.

6. O dawnych czasach Górnego Śląska, czyli pogadanki wieczorne pomiędzy nauczycielem, obywatelem i górnikiem. *Gaz. Górnosł.* 1878 nr 47–51, 1879 nr 39–73 z przerwami. Przedr. *Katolik. Kalendarz górnosł. na r. 1883*. Królewska Huta 1884 – ... *na r. 1885*. Królewska Huta 1886 (pt. Pogadanki wieczorne o dawnych czasach Górnego Śląska pomiędzy nauczycielem, młynarzem a kowalem).

7. Los sieroty, czyli niewinność zwycięża. Obrazek z rzeczywistego życia w 9 odsłonach ze śpiewami. *Katolik* 1882. Wyd. osob. Pozn. [1919].

8. Obrona Wiednia, czyli niemieckiego państwa i chrześcijaństwa, przez Jana Sobieskiego, króla polskiego, 12 września 1683 r. Na pamiątkę 200 rocznicy skreślił dla braci Ślązaków... Pozn. 1883. Poemat.

Listy i mater. w zbiorach Arch. Kurii Diecezjalnej w Kat., Bibl. Pozn. Tow. Przyj. Nauk, Bibl. Śl. w Kat.

OPRACOWANIA

NK 14 (1973); LP

W. NAWROCKI: Działalność oświatowa i literacka J.L. Kat. 1962. — Z. OBRZUD: *Pisarze śl. XIX i XX w.* Wr. 1963. — [H. KAPELUŚ] (hk): *Słownik folkloru pol.* Wwa 1965. — W. OGRODZIŃSKI: Dzieje piśmiennictwa śląskiego. Kat. 1965. — *Śl. pisarze lud. (1800–1914)*. Oprac. J. Kucianka. Kat. 1968. — J. KUĆCIANKA: Bibliografia twórczości J.L. *Studia Śl. S. nowa* t. 18 (1970). — A. GLADYSZ: *Pisarze śląscy. Obraz lit. pol. S. 4 t. 4* (1971). — A. JAROSZ: *Pol. słownik biogr.* 17 (1972). — E. ODORKIEWICZ: *Słownik pracowników książki pol.* Wwa 1972. — A. JAROSZ: *Śl. słownik biogr.* Kat. 1977. — R. HANDKE: *Polska droga Chorzowa. Chorzów 1988* [tu: Chorzowski słownik biograficzny]. — A. TROJNAR: *Śląskie piśmiennictwo z I połowy XIX w. a kształtowanie się świadomości narodowej Ślązaków. Prace Nauk. UŚl. 1988 nr 934: Z dziejów pol. książki na Śląsku w I poł. XIX w.* — O. SŁOMCZYŃSKA: *Książki z kraju* J. Lompy, K. Damrota, J.L. Opole 1990.

A.P.

LINDE Samuel Bogumit (Gottlieb Teofil) 1771–1847

Urodzony 24 kwietnia 1771 w Toruniu; syn przybyłego ze Szwecji Jana Jacobsena Lindta, mistrza ślusarskiego, i Barbary Langenhan. Kształcił się w szkole ewangelickiej na Nowym Mieście, w Gimnazjum Toruńskim (od 1783) i na uniwersytecie w Lipsku, gdzie od maja 1789 studiował teologię i filologię, uzyskując 23 lutego 1792 tytuł doktora (po obronieniu i opublikowaniu pracy „De solatis adversus mortis horrores in Platone et Novo Testamento obviis commentatio”). W tym roku został lektorem języka polskiego oraz wykładowcą literatury klasycznej na tamtejszej uczelni. Wtedy też rozpoczął prace przekładowe z literatury polskiej. Jesienią 1793 zbliżył się do polskiej emigracji antytargowickiej — Juliana Ursyna Niemcewicza, Hugona Kołłątaja, Franciszka Ksawerego Dmochowskiego, Ignacego i Stanisława Kostki Potockich — i na jej zamówienie dokonał paru przekładów niemieckich aktualnych pism politycznych. W czasie insurekcji 1794 przybył w czerwcu przez Kraków do Warszawy i tu — związany z radykalnymi kołami powstańczymi — wziął czynny udział w życiu politycznym miasta. W tym czasie na materiałach Biblioteki Załuskich prowadził prace nad słownikiem języka polskiego, które podjął już w Lipsku i bibliotece drezdeńskiej. Zaprotegowany przez I. Potockiego, został w 1795 bibliotekarzem prywatnych zbiorów Józefa Maksymiliana Ossoliń-

skiego w Wiedniu. W licznych podróżach po Galicji zgromadził dla niego książki i rękopisy, korzystał z jego protekcji pomocnej do nawiązania kontaktów z innymi bibliofilami — Michałem Juszyńskim, Józefem Dobrowskim, Tadeuszem Czackim, Adamem Kazimierzem Czartoryskim. Prowadził również intensywne prace nad słownikiem i bibliografią piśmiennictwa polskiego; opracował 22 tomy (niewydanej) „Bibliotecae Polonae”. W 1797–98 ogłosił w jenieńskim *Intelligenzblatt der Allgemeinen Literatur-Zeitung* pierwsze prospekty przygotowywanego słownika. W 1800 został powołany na członka Warszawskiego Towarzystwa Przyjaciół Nauk, pod którego egidą zamierzał początkowo wydawać swój słownik. Od tego zamiaru odstąpił z powodu różnic w poglądach na koncepcję dzieła. W połowie 1803, powołany przez rząd pruski do organizacji Liceum Warszawskiego, pod koniec roku przyjechał z Wiednia do Warszawy, a po otwarciu uczelni w styczniu 1804 został jej dyrektorem. Od połowy 1805 wchodził też w skład nadzorującego szkołę w ramienia społeczeństwa polskiego eforatu. W 1804 ożenił się z Ludwiką Bürger. W tymże roku ogłosił w *Nowym Pamiętniku Warszawskim* (i osobno w jęz. pol. i niem.) prospekt i prenumeratę słownika. W 1805–23 wydawał coroczne okolicznościowe druki *Na publiczny popis uczniów Królewskiego Liceum Warszawskiego*, w których zamieszczał własne mowy i rozprawy. Od 1807 do 1823 ogłaszał prace także w *Rocznikach Towarzystwa Warszawskiego Przyjaciół Nauk*, w 1815–16 w *Pamiętniku Warszawskim*. Od 1807 był członkiem Izby Edukacyjnej, późniejszej Dyrekcji Edukacji, od 1808 — członkiem Rady Nadzorczej Szkoły Prawa i Administracji, od 1810 — prezesem Towarzystwa do Ksiąg Elementarnych. W 1815 wraz z innymi członkami Dyrekcji Edukacji przeszedł do pracy w Wydziale Oświecenia Narodowego, w grudniu — w Komisji Rządowej Wyznań Religijnych i Oświecenia Publicznego, a w 1817 mianowany został jej członkiem; po reorganizacji Komisji w 1821 wchodził w skład Rady Ogólnej jako reprezentant wyznania augsburskiego. W 1817–18 był też członkiem Rady Ogólnej Szkoły Głównej Warszawskiej, działającej jako zwierzchnia władza organizującego się uniwersytetu i był przewidziany przez czynniki rządowe na rektora uczelni, jednak nie został wybrany przez profesorów-elektorów. W 1816–18 prowadził — w zastępstwie Adama Zabellewicza — wykłady z filozofii; 14 lutego 1818 został mianowany na profesora dialektów słowiańskich, ale wykładów nie podjął i 3 października zrzekł się katedry; wcześniej (24 marca) objął stanowisko generalnego dyrektora Biblioteki Publicznej. Od maja do sierpnia 1819 objechał kilka województw Królestwa, wybierając z bibliotek klasztornych (głównie supymowanych) przeszło 40 tys. książek dla Biblioteki Publicznej. W 1814–19 był prezesem Warszawskiego Kolegium

L

Ewangelicko-Augsburskiego; w 1818 i 1820 — deputatem z 3y cyrkulu Warszawy na sejm Królestwa. Po 1823 zaniechał aktywnej współpracy z Towarzystwem Przyjaciół Nauk, w Towarzystwie do Ksiąg Elementarnych był tylko członkiem, jako dyrektor Liceum i Biblioteki miewał zatargi z Kuratoriumem Jeneralnym. W 1823 zmarła mu żona Ludwika. 16 sierpnia 1824 zawarł powtórny związek małżeński z Luizą Nusbaum. 29 grudnia 1826 został nobilitowany. W 1828 uzyskał od Mikołaja I zatwierdzenie opracowanego wspólnie z Karolem Diehlem projektu konsystorza generalnego dla obu wyznań ewangelickich; otrzymał także nominację (do 1837) na jednego z prezesów (do 1837). W 1831 był deputowanym miejskim na sejm powstańczy, gdzie manifestował swój patriotyzm. 1 listopada 1831 został zastępcą dyrektora generalnego w Komisji Wychowania Publicznego i współdziałał przy likwidacji Towarzystwa Przyjaciół Nauk, jego biblioteki oraz zorganizowanej przez siebie Biblioteki Publicznej. W 1832–33 był członkiem Komitetu Edukacyjnego, w 1833–35 — dyrektorem (powstałego z Liceum Warszawskiego) Gimnazjum Wojewódzkiego. W 1835 przeszedł na emeryturę. Odsunięty od działań dla społeczeństwa polskiego, zabiegał o względy władz i naukowego środowiska rosyjskiego. Pracał intensywnie nad słownikiem porównawczym rosyjsko-polskim, zamierzonym początkowo jako słownik ogólnosłowiański. W 1836 zmarła jego druga żona. W 1840 Akademia Nauk w Petersburgu powołała go na swego członka. Był też członkiem Królewsko-Czeskiej Akademii w Pradze (1808); Królewskiego Towarzystwa Naukowego w Getyndze (1809); Uniwersytetu Wileńskiego (1809); Instytutu Francuskiego w Paryżu (1812); Akademii Krakowskiej (1815); Królewsko-Pruskiej Akademii Nauk w Berlinie (1818) i Królewcu; Cesarskiej Rosyjskiej Akademii (1818); Uniwersytetu w Kazaniu i Towarzystwa Starożytności Północnych w Kopenhadze; kawalerem Orderu Św. Stanisława (I kl.) i Orderu Św. Włodzimierza (III kl.). Otrzymał też trzy złote medale (1810, 1817, 1842). Zmarł 8 sierpnia 1847; pochowany na Cmentarzu Ewangelicko-Augsburskim w Warszawie.

T W Ó R C Z O Ś Ć

1. Prawidła etymologii przystosowane do języka polskiego. Wwa 1806 (wersja pol. i niem.). Toż: *Na publiczny popis uczniów Król. Liceum Warsz.* 1805/06. Wyd. nast.: *Rocz. Tow. Warsz. Przyj. Nauk* 4 (1807); w poz. 2 t. 1 (wyd. 2 i 3).

2. Słownik języka polskiego. T. 1–6. Wwa 1807–1814 [właśc. 1815]. Wyd. nast.: wyd. 2 popr. i pomnożone oprac., przedmową i Żywotem S.B.L. opatrzył A. Bielowski (w t. 6 dod. Zdanie sprawy z całego ciągu pracy, srocznie z wyd. 1, fragm. koresp.

dotyczącej słownika); wyd. 3 fototyp. z wyd. 2 Wwa 1951; wyd. 4 jw. Wwa 1994.

3. O Statucie Litewskim ruskim językiem i drukiem wiadomość. Wwa 1816.

4. Materiały dla sprawnościelnego russkiego słowaria ... Bukwy K wypusk pierwyj. Wwa 1845. Zeszyt próbny „Słownika porównawczego języków słowiańskich” (nieukończono), rkps w Bibl. Akademii Nauk we Lwowie.

Przekłady

5. J.U. Niemcewicz: Die Rückkehr des Landboten vom letzten Warschauer Reichstage. Strassburg [właśc. Lipsk] 1792. Przedm. (pod. krypt. X.Y.von Z.). Wyd. 2 Lipsk 1792 [właśc. 1794].

6. [F.K. Dmochowski, H. Kołłątaj, I. i S. K. Potoccy]: Vom Entstehen und Untergange der polnischen Konstitution vom 3-ten Mai. T. 1–2. [Lipsk] 1793.

7. [J. Mikosza]: Reise eines Polen durch die Moldau nach der Türkei... T. 1–2. Lipsk 1793.

8. [J.U. Niemcewicz]: Bruchstück der targowischer Bibel oder Historia von der Schöpfung durch Felix Potocki. Ein Gegenstück zum Geist einer wahrhaft freien Regierung, gegründet durch die targowitscher Rekonföderation. Brzesz [właśc. Erfurt–Lipsk] 1793. Wyd. 2 Pozn. 1885. Razem z tekstem pol.

9. J.M. Ossoliński: Vinzent Kadlubek, ein historisch-kritischer Beitrag zur slavischen Literatur... Wwa 1822 [właśc. 1821].

10. M. Griecz: Rys historyczny literatury rosyjskiej. Z rosyjskiego ... Z dodatkami z Batuszkowa, Biestużewa, Bułahryna, Kaczanowskiego, Karamzina, Kornilowicza, Wiaziemskiego. T. 1–2. Wwa 1823.

Nadto przekł. paru mów (A.J. Czartoryskiego i S.K. Potockiego) i rozpraw ogł. w czasop.

Prace edytorskie

11. Janociana, sive clarorum atque illustrium Poloniae auctorum maecenatumque memoriae miscellae. T. 3. Wwa 1819.

12. Autobiografia z 1823 r. Oprac. i wstęp M. Ptaszyka. Toruń 2000.

Drobniejsze pisma L. edukacyjne, naukowe i urzędowe wyd.: A. Kraushar: *Tow. Warsz. Przyjaciół Nauk* T. 3. Kr. 1902; T. Wierzbowski: *Materiały do dziejów piśmiennictwa polskiego*. T. 2. Wwa 1904 (tu także koresp. L.); Z. Kukulski: *Źródła do dziejów wychowania i szkolnictwa w Polsce z doby Izby Edukacji Publicznej, 1807–1812*. Lubl. 1931; M. Łodyński: *Materiały do dziejów państwowej polityki bibliotecznej w*

Księstwie Warszawskim i Królestwie Polskim (1807–1831). Wr. 1958 (tu także koresp. L.); M. Ptaszyk: Prospekty „Słownika polskiego wyrazów zadawnionych i teraz używanych” S.B.L. z 1797 r. *Ze skarbca kultury* z. 38 (1983).

Większe zbiory koresp. L. wyd.: N.A. Popow: Piśma k Pogodinu. Petersburg. 1880; J.V. Jagić: Istoczniki dla istorii sławianskiej filologii. T. 1–2. Petersburg. 1885–1897; W.A. Franczew: Pisma k Wia-czesławu Gankie. Wwa 1905; tenże: Polskoje sławianowiedienije konca XVIII i pierwoj czetwerti XIX st. Praga 1906; W. Opatrny: Korespondencja Jana Ewangelisty Purkyniego z Polakami. Wr. 1969; W. Jabłońska: Korespondencja J.M. Ossolińskiego. Wr. 1976; O. Błażejczak: Korespondencja Kollątaja z L. *Miscellanea z doby Oświecenia*, 6. Wr. 1982 *Arch. Lit.* 25.

Szczegółową bibliogr. wszelkich prac Lindego i ich przekł., a także listów podaje M. Ptaszyk: Bibliografia prac S.B.L. Toruń 1990.

OPRACOWANIA

NK 5 (1967), 6/2 (1972) LP

K.W. WÓJCICKI: Cmentarz Powązkowski pod Warszawą. T. 3. Wwa 1858; wyd. 2 fotoofs. Wwa 1979. — J. PAPŁONSKI: S.B.L. *Kłasy* 1871 nr 304–305. — L. DĘBICKI: Puławy. T. 3. Lw. 1888. — A. KRAUSHAR: Tow. Warsz. Przyj. Nauk. T. 1–9. Kr. 1900–1911. — G. KORBUT: *Enc. uych.* 6 (1903). — W.A. FRANCEW: Sravnitielnyj sławianskij słowar' S.B.L. Wwa 1905. — J. BIELIŃSKI: Królewski Uniwersytet Warszawski (1816–1831). T. 1–3. Wwa 1907–1912. — Z. KLAR-NERÓWNA: Słowianofilstwo w literaturze polskiej l. 1800 do 1848. Wwa 1926. — K. NITSCH: *L. Jez. pol.* 1947 z. 6. — W. BOBKOWSKA: Pruska polityka szkolna na ziemiach polskich l. 1793–1806. Wwa 1948. — J. MICHAŁSKI: Z dziejów Towarzystwa Przyjaciół Nauk. Wwa 1953. — TENŻE: Spór o koncepcję słownika l. *Studia i Mater. z Dziejów Nauki Pol.* 2 (1954). — J. SIWKOWSKA: Lindiana. *Jez. Pol.* 1955 z. 3. — L. KUKULSKI: Kilka omyłek hasel słownika *L. Poradnik Język.* 1957 z. 2. — J. MICHAŁSKI: „Słownik języka polskiego” S.B.L. w opinii współczesnych. *Studia i Mater. z Dziejów Nauki Pol. Hist. Nauk* Sp. 6 z. 2–3. (1958–1959). — TENŻE: Niezrealizowane plany naukowe *L. Pam. Lit.* 1959 z. 3/4. — TENŻE: Dzieje wydania słownika *L. Studia i Mater. z Dziejów Nauki Pol. S. A* z. 4 (1961). — F. PEPEŁOWSKI: O cytatach w słowniku *L. Pam. Lit.* 1961 z. 4. — S. HRABEC, F. PEPEŁOWSKI: Wiadomości o autorach i dziełach cytowanych w „Słowniku” *L. Wwa* 1963. — A. HERMANN: S.B.L. Studienzeit und Lehrtätigkeit in Leipzig. *Zeitschrift für Slawistik* 8 (1963) z. 2. — H. AUDERSKA: O prośbie „Słownika polskiego”. *Prace Filol.* 18 (1965) cz. 4. — R. GRZEGORCZYKOWA, Z. KURZOWA, J. PUZYŃNINA: Indeks a tergo (do:) Słownika języka polskiego S.B.L. Wwa 1965. — J. LASSOTA: Elbląski księgozbiór Abrahama Grubnau w kregu zainteresowań S.B.L. *Rocz. Elbląski* 3 (1965). — A. HERMANN, Z. NOWAK: Studia lipskie S.B.L. i jego starania o lektorat języka polskiego na Uniwersytecie

Lipskim. *Zapiski Hist.* 1969 z. 4. — L. MAKSYMIOK: Przyczynek do problemu praktyki leksykograficznej *L. Zesz. Nauk. Wyzd. Hum. UG. Filol. Ros* z. 1 (1971). — O. BŁAŻEJCZYK: *Słownik pracownikou książki pol.* Łódź 1972. — J. MICHAŁSKI: *Pol. słownik biogr.* 17 (1972). — S. URBANECZYK: *S.B.L. Jez. Pol.* 1972 z. 1. — D. IVANOVIĆ: *L. i Vuk. Kovet* (Beograd) 1972 nr 10. — T. LEWASZKIEWICZ: Poprawki i uzupełnienia redaktorów w 2 wydaniu „Słownika języka polskiego” S.B.L. *Studia Polon.* 1 (1973). — H. MILEJKOWSKA: Materiały rosyjskie w słowniku *L. Poradnik Język.* 1974 nr 5. — R.W. WOŁOSZYŃSKI: Polsko-rosyjskie związku w naukach społecznych, 1801–1830. Wwa 1974. — O. BŁAŻEJCZYK: S.B.L., bibliotekarz i bibliograf *Wr.* 1975. — A. HERMANN: Einige Bemerkungen zum Leipziger Aufenthalt von S.B.L. *Prace Filol.* 25 (1975). — B. KUCHARSKA: Kontakty M. Pogodina z S.B.L. na tle jego zainteresowań kwestią polską. *Spr. Opol. TPN S. B.* nr 13 (1975). — T. LEWASZKIEWICZ: Autorskie poprawki i uzupełnienia w drugim wydaniu „Słownika języka polskiego” S.B.L. *Studia Polon.* 3 (1976). — TENŻE: Wypowiedzi S.B.L. o leksykalnym i znaczeniowym wzbogaceniu polszczyzny. *Poradnik Język.* 1977 z. 8. — M. PTASZYK: Prospekty słownika S.B.L. z 1797 r. *Acta UNC* z. 81: *Filol. Pol.* nr 13 (1977). — W. KURASZKIEWICZ: L. wobec Mączyńskiego. *Studia Polon.* 5 (1978). — T. LEWASZKIEWICZ: Problematyka lużycka w „Słowniku języka polskiego” S.B.L. *Létopis Instituta za Srbski Ludospyt S. A* (Budiszyn) 1978. — TENŻE: Leksyka Jacka Przybylskiego w „Słowniku” *L. Studia Polon.* 7 (1980). — TENŻE: Panlawistyczne osobliwości leksykalne S.B.L. i jego projekt stworzenia wspólnego języka sławiańskiego. *Wr.* 1980. — M. BISKUP: Wybitni ludzie dawnego Torunia. Wwa 1982. — E. PRZECHOCKI: S.B.L. jako prekursor literaturoznawstwa porównawczego w Polsce. *Lubel. Mater. Neofilol.* 12 (1983). — L. SŁOWIŃSKI: Leksykograf i pedagog. W: Dla tej, co nie zginęła. Z dziejów edukacji narodowej na ziemiach polskich w l. 1785–1831. Poz. 1985. — A. PICHAN, J. SZŁOSER: O tzw. poetyzmach w „Słowniku” *L. Cz. 2*. Przymiotniki i czasowniki. *Studia Polon.* 14/15 (1986/87). — M. PTASZYK: Toruński portret *L. Rocz. Tor.* 17 (1986). — K. KORSARAK: S.L. odynas i D. Poka. *Literaturnai kontaktai.* Wilnius 1987. — T. ORACKI: Słownik biograficzny Warmii, Prus Książęcych i Ziemi Malborskiej od poł. XV do końca XVIII w. T. 2. Olsztyn 1988. — L. SMOLIŃSKA, M. SROKA: Wielcy znani i nieznani. Wwa 1988. — P. ZWOLIŃSKI: S.B.L. a J. Dobrowski. W: *Studia i szkice z historii slawistyki.* Wr. 1988. — H. HORODYSKA: Dzieje konkursu leksykograficznego im. S.B.L. *Wr.* 1989. — T. LEWASZKIEWICZ: Wostakow a *L. Zesz. Nauk. UG. Slawistyka* 1989 nr 6. — S. WARCHOL: Imiona własne osobowe w sześciotomowym dziele S.B.L. *Onomastica* 34 (1989). — Z. MIEDZIŃSKI: Słowianofilstwo i patriotyczne motywy dzieła leksykograficznego S.B.L. *Biblioteka - edytorstwo - naukoznawstwo.* Kat. 1990 *Pr. Nauk. UŚL* nr 1075: *Studia Bibliologiczne* 3. — J. SOBCZYKOWA: Rzeczowniki z formami -anie, -enie, -cie w funkcji przedmiotowej w „Słowniku języka polskiego” S.B.L. *Prace Językozn.* *UŚL* 19 (1991). — M. PTASZYK: Kalendarz życia i twórczości S.B.L. *Wr.* 1992. [Rec.: F. PEPEŁOWSKI. *Pam. Lit.* 1995 z. 2]. — M. PTASZYK: Uwagi do dziejów „Słownika” *L. Czasop. Zakładu Nar. im. Ossol.* 1992 nr 1. — E. PAJEWSKA: Intelktualista a pragmatyk – językoznawcza analiza korespondencji H. Kollątaja z S.B.L. W: Z warsztatu badawczego humanistyki. Szczecin 1993. — M. PTASZYK: Drukarские замечания i dokonania *L. Rocz. Bibl.* 1993 z. 1/2. — TENŻE:

Współpraca Joachima Lelewela z S.B.L. *J. Lelewel – księgoznawca, bibliotekarz, bibliograf*. Wwa 1993. — *Polszczyzna dawna i współczesna. Mater. z ogólnopolskich konferencji językozn.* Tor. 1994 [tu: B. MATUSZCZYK: Archajzmy leksykalne w „Słowniku języka polskiego” S.B.L. w świetle geografii wyrazowej, M. STRZYŻEWSKI: Sylwetka S.B.L. z Torunia]. — M. PIĄSZYK: Rękopis „Słownika” L. *Rocz. Bibl.* 1994 z. 1/2. — Z. KŁOCH: Spory o język. Wwa 1995. — A. NOWAKOWSKA: Frazeologia w „Słowniku języka polskiego” S.B.L. *Por. Język.* 1995 nr 8. — M. KLIMOWICZ: Polsko-niemieckie pogranicza literackie w XVIII. Problemy uczestnictwa w dwu kulturach. Wr. 1998. — M. PIĄSZYK: Cena „Słownika języka polskiego” S.B.L. (Warszawa 1807–1814). *Acta UNC. Bibliologia IV – Nauki Hum.-Społ.* z. 340 (2000).

E.A.

LINOWSKI Aleksander

ok. 1759 – 1820

Urodzony około 1759 we wsi Kobylniki w Krakowskim; syn Prokopa, łowczego kruszwickiego, wojskiego nowokorczyńskiego, i Tekli z Mieruckich (Miruckich). Kształcił się w Szkołach Nowodworskich w Krakowie (w 1771 wpisany w album Akademii), w jezuickim Collegium Nobilium w Warszawie (1773/74) i — być może — również pod opieką stryja, Zygmunta L., w Collegium Nobilium pijarskim (w 1769–71 lub od 1774). W 1779–81 był członkiem krakowskiej łoży wolnomularskiej Pod Trzema Chelmami, w 1781–83 — mistrzem obrzędów w Łoży Narodowej Wielkiego Wschodu Narodowego, od 1784 — członkiem honorowym i mistrzem łoży Bouclier du Nord. Gospodarował na dzierżawionej wsi Kościelec (woj. krakowskie) i posłował na sejmy 1782, 1784. W 1786–87, wspomagany przez króla, uzupełniał wykształcenie w Berlinie. Od listopada 1790 posłował na Sejm Czteroletni; czynnie uczestniczył w jego pracach i zakulisowych pertraktacjach, oddając znaczne usługi stronnictwu królewskiemu. Brał też udział w tajnych działaniach przygotowujących Ustawę Rządową (m.in. manualista projektu Stanisława Augusta „Reforma konstytucji”); należał do członków-fundatorów Zgromadzenia Przyjaciół Konstytucji. W 1791–92 pracował w Deputacji Konstytucyjnej i w Deputacji do roztrząśnienia projektu reformy Żydów. Po przystąpieniu Stanisława Augusta do targowicy wyjechał z Warszawy, a następnie z kraju; z zagranicy (z Wiednia) czynnie uczestniczył w akcji antytargowickiej. Na początku 1793 wrócił do Kobylnik w Krakowskim i wziął udział w przygotowującym powstanie sprzysiężeniu. W tym roku został odznaczony Orderem Św. Stanisława. 24 marca 1794 czytał na Rynku Krakowskim „Akt Powstania” i rotę przysięgi Kościuszki. Przy Naczelniku sprawował urząd „sekretarza stanu” (w stopniu rotmistrza kawalerii), redagując odezwy, proklamacje i raporty powstańcze.

16 czerwca został powołany na zastępcę rady w Radzie Najwyższej Narodowej, ostro występował przeciw Hugonowi Kollątajowi i lewicy powstańczej, gwałtownie domagał się represji wobec winnych samosądów czerwcowych. Po bitwie pod Maciejowicami wchodził w skład Rady Wojennej, 19 października mianowano go pełnomocnikiem Rady Najwyższej Narodowej na województwo sandomierskie i wkrótce wyjechał z Warszawy. Po rozbiorach ożenił się z (rozwidzoną z Józefem Łęckim) Karoliną Hube i zamieszkał w Krakowie. Utrzymywał bliskie związki z Czartoryskimi, był częstym gościem w Sieniawie, a później (1808–16) w literackim salonie warszawskim Marii Wirtemberskiej; zajmował się działalnością literacką (dziś mało znaną); pisał wiersze i recenzje. W 1806 został powołany na członka Towarzystwa Przyjaciół Nauk. W 1807 pracował krótko w Najwyższej Izbie Wojennej i Administracji Publicznej w Warszawie; od końca roku był referendarzem stanu, a od sierpnia 1808 wchodził w skład Rady Stanu, pełniąc w niej misję łącznika z Dreznem. W stosunku do jakobinów zachował stanowisko nieprzejednane. W 1812 należał do utworzonej (28 czerwca) w Warszawie Konfederacji Generalnej Królestwa Polskiego; po niepowodzeniach kampanii rosyjskiej wycofał się z udziału w Radzie. Cieszył się przyjaźnią Józefa Poniałowskiego, który uczynił go egzekutorem swego testamentu; po śmierci księcia brał udział w eksportacji jego ciała do kraju (1814), a następnie uczestniczył w kondukcje żałobnym z Warszawy do Krakowa (1817); był też jednym z założycieli komitetu budowy pomnika księcia. Uczestniczył w naradach puławskich, odbywających się przed kongresem wiedeńskim. Po powstaniu Królestwa objął kierownictwo w Wydziale Policji i Poczty w Ministerstwie Spraw Wewnętrznych, należał również do komitetu pracującego nad rozwinięciem zasad konstytucyjnych; ze stanowisk tych został zdymisjonowany w 1817 z powodu stałych zatargów z Tadeuszem Mostowskim i „niefłaski” wielkiego księcia Konstantego. Otrzymał wówczas tytuł senatora-kasztelana. Zmarł 19 października 1820 w Warszawie; pochowany na Cmentarzu Powązkowskim.

T W Ó R C Z O Ś Ć

1. Doniesienie pilne współobywatelom z Warszawy. [Wwa 1792] (anonim.).

2. Oda do Polaków pisana w miesiącu lutym 1792. Wwa 1792 (pod krypt. A.L.). Przedr. fototyp. *Ulotna poezja patriotyczna Oświecenia (1774–1797)*. Wr. 1977. Wstęp R. Kaleta (tu ustalenie autorstwa).

3. Wiersz przy nadechodzącej rocznicy d. 3 maja... [Wwa] 1792. (pod krypt. A.L.).

4. Odpowiedź na odezwę do wojska. Żołnierz do JW Szczęsnego Potockiego d. 15 stycznia pod Zieleńcami. B.m.[1793] (anonim.).

Autorstwo domniemane.

5. List do przyjaciela, odkrywający wszystkie czynności Kollątaja w ciągu insurekcji, pisany roku 1795. [Kr. 1795, dwa wyd.] (anonim.). Wyd. nast.: Leszno 1846 (pt. Kollątaj w rewolucji kościuszkowskiej); Wr. 1846.

6. Mowa ... przy oddaniu ... ciała JO. Księcia Józefa Poniatowskiego ... dnia 9 września 1814 r. B.m. 1814.

7. Mowa na pogrzebie żałobnym śp. hr. Tomasz Ostrowskiego, wojewody, prezesa Senatu Królestwa Polskiego. Wwa 1817.

Nadto ogł. kilka mów sejmikowych i sejmowych wygłoszonych w 1788, 1790–1791; mowę z 1812 (*Zbiór mów dotyczących się powstania Królestwa Pol.* Nr 1. Kr. 1812); rec. z „Malwiny” M. Wirtemberskiej (*Pam. Warsz.* 1816, pod krypt. S.S.); parę wierszy (*Tyg. Pol.* 1819 t. 4, 1820 t. 1). Wiersz L.: Herbata z winem, ogł. A. Aleksandrowicz w: *Z kręgu Marii Wirtemberskiej. Antologia.* Wwa 1978.

OPRACOWANIA

NK 5 (1967), 6/2 (1972).

E.M. SOBIESZCZAŃSKI. *Enc. powisz. Org.* 17 (1864). — H. SCHMITT. Ks. H. Kollątaj i jego prześladowcy. Lw. 1873. — [S. KRZEMIŃSKI] s. *Wielka enc. powisz. ilustr.* 43/44 (1910). — B. LEŚNODORSKI: Dzieło Sejmu Czteroletniego. Wwa 1951. — E. KIPA: Studia i szkice historyczne. Wr. 1959. — J. NOWAK-DŁUŻEWSKI: W sprawie spornych autorstw dzieł literackich. *Przegl. Hum.* 1961 nr 3. — E. ROSTWOROWSKI: Legendy i fakty XVIII w. Wwa 1965. — A. WOLTANOWSKI, M. ZŁOMSKA. *Pol. słownik biograf.* 17 (1972). — L. HASS: Sekta farmazonii warszawskiej. Wwa 1980. — A. ALEKSANDROWICZ: Sejm Czteroletni i Konstytucja 3 Maja w kręgu Puław. *„Rok monarchii konstytucyjnej”. Piśmiennictwo pol. l. 1791–1792 wobec Konstytucji 3 Maja.* Wwa 1992.

E.A.

Przyjaciół Nauk (od 1809 czynnym). W 1806 wszedł do Najwyższej Izby Wojennej i Administracji, od 17 stycznia 1807 do 1812 pełnił funkcję sekretarza generalnego Izby Edukacyjnej, od 1812 wchodził w skład Dyrekcji Edukacji Narodowej i pracował w sekcji szkół wydziałowych i elementarnych. Opracował i wydał szereg pism dotyczących organizacji szkolnictwa Księstwa Warszawskiego (pensji i szkół żeńskich, szkół departamentowych i wydziałowych, korpusów kadetów). Uczestniczył w zebraniach literackich salonu Marii Wirtemberskiej (1808–16). W 1807 był jednym z autorów *Korespondencji w materiałach obraz kraju i narodu polskiego wyjaśniających*, w 1809 ogłaszał utwory w *Pamiętniku Warszawskim*. W 1814 został prezesem nowo utworzonej Dyrekcji Rządowej Teatru Narodowego, otaczał opieką Szkołę Dramatyczną, tłumaczył na użytek teatru komedie i opery (1816). W Królestwie Kongresowym powołany został na radcę Komisji Rządowej Wyznań Religijnych i Oświecenia Publicznego; od 1817 był najwyższym po ministrze urzędnikiem do spraw szkolnictwa; wchodził też do Rady Ogólnej organizującego się uniwersytetu. Po dymisji S.K. Potockiego został odsunięty od wydatniejszego udziału w pracach oświatowych; do końca życia pełnił funkcję wizytatora generalnego szkół. W 1816–19 należał do zbierającego się w salonie Mostowskich Towarzystwa Iksów; pisał krytyki teatralne ogłaszane w dodatkach do *Gazety Warszawskiej* i *Korespondenta Warszawskiego*. Utwory poetyckie i rozprawy (podp. krypt. J.L.) zamieszczał w *Pamiętniku Warszawskim* (1815–23), *Tygodniku Wileńskim* (1816–18), *Rocznikach Towarzystwa Warszawskiego Przyjaciół Nauk* (1816–24), *Rozmaitościach* (Lw. 1823), *Pamiętniku Umiejętności, Sztuk i Nauk* (1824), *Melitele* (1829). Należał do wolnomularstwa (w 1819 członek loży Bouclier du Nord) i współzałożycieli warszawskiego Towarzystwa Dobroczynności. Był kawalerem Orderu Św. Stanisława. W ostatnich latach życia pozostawał pod opieką bratanicy, Katarzyny Lewockiej, której wcześniej był opiekunem. Zmarł 23 września 1828 w Warszawie; pochowany na Cmentarzu Świętokrzyskim.

TWÓRCZOŚĆ

1. Halina i Firlej, czyli niebezpieczne zapawy. *Wybór Powieści Moralnych i Romansów*. T. 1. Wwa 1804 (podp. J.L.).

2. Arfa. *Wybór Powieści...* T. 2. Wwa 1804 (podp. J.L.).

3. Rotmistrz Gorecki. *Powieść. Wybór Powieści...* T. 4. Wwa 1804 (podp. J.L.). Wyd. nast. (tyt.) Wwa 1817 (razem z powieścią: A.W.: Ida z Tokenburgu). Przekł. franc. 1824.

4. Selmours. *Wybór Powieści...* T. 5. Wwa 1804 (podp. J.L.).

LIPIŃSKI Józef

1764–1828

Urodzony w 1764 w Tetejowie na Kijowszczyźnie w rodzinie szlacheckiej. Kształcił się w warszawskim kolegium pijarskim na Żoliborzu; w tym czasie zbliżył się do Ignacego i Stanisława Kostki Potockich. Pierwsze prace literackie L. pochodzą z 1795. W druku debiutował w *Nowym Pamiętniku Warszawskim* (1803–04) i w wydawanym przez Tadeusza Mostowskiego *Wyborze Powieści Moralnych i Romansów* (1804–05). W 1805 został członkiem Towarzystwa

5. Upiór. *Wybór Powieści...* T. 6. Wwa 1804 (podp. J.L.).

6. [F. Blanchet]: Dziesięć dni cesarza Seged. Powieść etiopska. *Wybór Powieści...* T. 7. Wwa 1804 (podp. J.L.). Wyd. nast. (tyt.) Wwa 1815 (razem z powieścią: A.W.: Pałac milczenia).

7. Sposób wskrzeszania umarłych. Biblioteka króla indyjskiego. Roman i Karolina. *Wybór Powieści...* T. 8. Wwa 1804 (podp. J.L.).

8. Olind i Sofronia. Poezja z „Jerolimy wywołanej” [T. Tassa]. Ismenida i Hylas. Powieść. *Wybór Powieści...* T. 9. Wwa 1804 (podp. J.L.).

9. Królowa Gorry. *Wybór Powieści...* T. 10. Wwa 1804 (podp. J.L.).

10. J.P.C. Florian: Zулblar. Powieść indyjska. *Wybór Powieści...* T. 12. Wwa 1804 (podp. J.L.).

11. Blanka i Izabella. Powieść historyczna. *Wybór Powieści...* T. 13. Wwa 1805 (podp. J.L.). Wyd. nast. (tyt.) Wwa 1815.

Wyd. z 1815 razem z powieściami: O. Goldsmith: Lizmora (podp.: J.D.); P.F. Suhm: Sygryda (podp.: A.W.).

12. [S. de Genlis]: Artur i Sofronia, czyli miłość i tajemnica. *Wybór Powieści...* T. 14. Wwa 1805 (podp. J.L.).

13. Przypowieści wschodnie. Piotr. *Wybór Powieści...* T. 16. Wwa 1805 (podp. J.L.).

14. Nauka męża. Przyjaciel lekarz. Ciarlatan mędrzec. *Wybór Powieści...* T. 18. Wwa 1805 (podp. J.L.).

15. P. Vergilius Maro: Bukoliki. Wwa 1805 (tekst pol. i łac.). Wyd. nast. w: *Sielanki pol. z różnych autorów zebrane*. Wyd. T. Mostowski. Wwa 1805; *Złoczów 1892 Bibl. Powsz.* 63.

16. Sprawa z pięcioletniego urzędowania Izby Edukacyjnej... Wwa 1812. Przedr. Z. Kukulski w: *Źródła do dziejów wych. i szkolnictwa w Polsce z doby Izby Edukacji Publicznej, 1807–1812*. Lubl. 1931.

Tu też: wyd. z rękopisów inne drobniejsze prace edukacyjne L. Przekł. niem. 1812.

17. Wspomnienie o życiu Feliksa Potockiego, pułkownika w wojsku polskim. Mowa na posiedzeniu publicznym Towarzystwa Przyjaciół Nauk d. 2 stycznia 1812. *Rocz. Tow. Warsz. Przyj. Nauk* 9 (1816) i osob. Wwa 1816.

18. O edukacji publicznej i jej udoskonaleniu w kraju naszym. Wwa 1815.

19. Wiadomość o życiu księcia Józefa Ponia-towskiego, naczelnego wodza wojsk polskich... *Pam. Warsz.* 1815 t. 1 i osob. Wwa 1815.

20. O poemacie sielskim. *Pam. Warsz.* 1815 t. 1. Wyd. nast. *Rocz. Tow. Warsz. Przyj. Nauk.* 10 (1817).

21. J.F. Collin d'Harleville: Zamki na lodzie albo słodkie marzenia. Komedia w 5 a. Wyst. i wyd. Wwa 1816.

22. I.M. de Gérando: Opiekun ubogich... Wwa 1825. Wyd. nast. Wwa 1847.

Kilka wierszy L. ogłosiła z rękopisu A. Aleksandro-wicz w: *Z kręgu Marii Wirtemberskiej. Antologia*. Wwa 1978.

Nadto L. rozpoczął i opatrzył przedm. ukończone i podp. przez M. Watta Kosińskiego tłum. dzieła: D. de Frayssinous: Obrona chrystianizmu (t. 1–4. Wwa 1827–1828; wyd. 2 Wwa 1828).

Prace edytorskie

23. Zbiór uchwał i ogólnych urządzeń Izby Edukacyjnej od czasu jej ustanowienia. Wwa 1809.

24. G. Piramowicz: Instrukcja dla nauczycieli szkół początkowych. Wwa 1817. Wyd. nast.: Wil. 1819; Kr. 1820; Pozn. 1849.

Przeróbka dzieła: Powinności nauczyciela.

25. J. Lankaster: Wykład wzajemnego uczenia. Wwa 1831.

OPRACOWANIA

NK 5 (1967); LP

K. BRODZIŃSKI: O życiu i pismach J.L. *Pam. Warsz.* 1829 t. 1; wyd. nast. w: *Pisma*. T. 5. Pozn. 1873, *Pisma estetyczno-krytyczne*. T. 2. Wwa 1934 i nast. — E.M. SOBIESZCZAŃSKI. *Enc. powsz. Orgel*. 17 (1864). — A. KRAUSHAR: Towarzystwo Warszawskie Przyjaciół Nauk. T. 1–3, 5, 7. Kr. 1900–1905. — J. BIELIŃSKI. *Enc. wych.* 6 (1903). — W. GORZYCKI: Oświata publiczna w Księstwie Warszawskim. Wwa 1921. — K. WOJCIECHOWSKI: Historia powieści w Polsce. Lw. 1925. — J.S. BYSTRON: Literaci i grafomani z czasów Królestwa Kongresowego, 1815–1831. Lw. 1938. — J. LIPIŃSKI: Recenzje teatralne Towarzystwa Iksów, 1815–1819. Wr. 1956 [z listem od J.U. Niemcewicza do L.]. — J. PLATF: Tadeusz Mostowski jako wydawca. *Ze skarba kultury* 1960 z. 1 [z listem L.]. — A. KOWALSKA: Warszawa literacka w okresie przełomu kulturalnego 1815–1822. Wwa 1961. — M. PISZCZKOWSKI: Zagadnienia wiejskie w literaturze polskiego Oświecenia. Cz. 2. Wr. 1963. — Z. ŻYDANOWICZ. *Pol. słownik biogr.* 17 (1972). — L. HASS: Sekta farmazonii warszawskiej. Wwa 1980. — J. WÓJCICKI: A.K. Czartoryski recenzentem przekładu Wergiliusza. *Meander* 1990 z. 4/6. — J. ZAWADZKA: Kronika serc czułych. Wwa 1997. — A. ALEKSANDROWICZ: I. Czartoryska. Polskość i europejskość. Lubl. 1998.

E.A.

LIPSKI Tadeusz Stanisław 1725–1796

Urodzony 17 sierpnia 1725 w Boniewiczach (woj. ruskie); syn Józefa herbu Grabie, kasztelana bełzkiego i łączycyckiego, i Anny z Łętkowskich. Uczył się w poznańskim kolegium jezuickim (1737–42), po czym studiował prawo kanoniczne i cywilne w Rzymie. Był oddanym stronnikiem Sasów. W 1748 został szambelanem Augusta III; w 1751–52

z ramienia dworu dozorował porządku na reasumpcjach piotrkowskich; od 1757 był parokrotnie deputatem na Trybunał Koronny. W 1760 został generałem majorem wojsk koronnych, w 1762 — kasztelanem brzezińskim, w 1763 — kasztelanem łęczyckim i kawalerem Orderu Orła Białego. W pierwszej połowie 1763 przebywał jako pełnomocnik senatu w Mitawie. Po śmierci Augusta III należał do partii Jana Klemensa Branickiego i brał udział w zjeździe w Bardowie. Po elekcji Stanisława Augusta Poniatowskiego wziął udział w jego reformatorskich poczynaniach. Z ramienia króla sprawował funkcję kuratora i opiekuna publicznej sceny polskiej (luty 1766 – marzec 1767), zasilając jej repertuar komediami własnego pióra (1766), wystawianymi też na dworskim teatrze Mniszchów w Dukli (1774), pisywał na łamach *Monitora* (1766, 1769, 1775). W 1767 przystąpił do konfederacji radomskiej i był członkiem delegacji sejmowej 1767–68, następnie sprzyjał konfederacji barskiej i angażował się w publicystyce antykrólewskiej (W. Konopczyński przypisał mu hipotetycznie kilka pism). Zbierał też materiały do historii konfederacji, z których część ocalała („Ciekawości anni 1771 i 1772” w rękopisie Bibl. Jagiel). W czasie sejmu 1773–75 należał do delegacji traktatowej. Od 1776 był kilkakrotnie konsyliarzem Rady Nieustającej, w 1782–84 zasiadał w Departamencie Policji, w 1784–86 w Komisji Skarbu Koronnego. Ok. 1777 został generałem lejtnantem. W 1783 kandydował do urzędu marszałka nadwornego. Na Sejmie Czteroletnim (16 czerwca 1791) upamiętnił się mową, w której domagał się restytucji zakonu jezuitów; w 1791 powołany został do Komisji Policji Obojga Narodów. Był zwolennikiem Konstytucji 3 Maja. Na sejmie grodzieńskim 1793 powierzono mu funkcję w Komisji Lustracji i Likwidowania Wojska Koronnego, nadto włączono w skład sądów asesorskich koronnych. W czasie insurekcji znalazł się bez środków do życia. We wrześniu 1794 Tadeusz Kościuszko wyznaczył mu pensję, po insurekcji pobierał zapomogę od króla. Żonaty był z Joanną z Siemieńskich. Zmarł 11 czerwca 1796 w Warszawie; pochowany na Cmentarzu Świętokrzyskim.

T W Ó R C Z O Ś Ć

1. Żona poczciwa (Małżonka poczciwa). Komedya we 3 a. Wyst. Wwa 1766. Rkpsy Bibl. Ossol. (567/II) i Bibl. PAU Kr. (250). Tekst wg rkpsu Bibl. PAU wyd. J. Łukaszewicz. *Pam. Lit.* 1989 z. 4 s. 178–215. Wg C. Goldoni: *La Moglie saggia*.

2. Mąż poczciwy. Komedya we 3 a. Wyst. Wwa 1766. Rkpsy jw.

3. Reglament dla aktorek i aktorów polskich z 1 VIII 1766. [Wwa] 1766. Przedr. K. Wierzbicka w: *Źródła do hist. teatru warsz.* Cz. 1. Wr. 1951.

4. Małżeństwo podejrzliwe. Komedya. Wyst. Wwa 1766.

Tekst nieznan.

5. Panna rozumna. Komedya we 3 a. z włoskiego na język polski przetłumaczona grana w Dukli r. 1774 d. 1 miesiąca grudnia. B.m.r. Rkps Bibl. PAU (250) (bez nazwiska autora).

Autorstwo domniemane. Wg C. Goldoni: *La vedova scaltra*.

Wyd. wiele mów okolicznościowych, trybunałskich i sejmowych.

O P R A C O W A N I A

NK 5 (1967), 6/2 (1972); LP

J. BARTOSZEWICZ, *Enc. powsz. Orgel*. 17 (1864). — S. OZIMEK: Udział „Monitora” w kształtowaniu się Teatru Narodowego (1765–1785). Wr. 1957. — M. KLIMOWICZ: Początki teatru stanisławowskiego. Wwa 1965. — W KONOPCZYŃSKI: Polscy pisarze polityczni XVIII w. (do Sejmu Czteroletniego). Wwa 1966. — *Teatr Nar. 1765–1794*. Wwa 1967. — M. KLIMOWICZ: Goldoni w Polsce XVIII w. W: C. Goldoni: *Uczciwa dziewczyna*. Pan Teodor Zrządca. Wr. 1971. — A. ZAHORSKI *Pol. słownik biogr.* 17 (1972). — E. ALEKSANDROWSKA: Wstęp. W: „Monitor” 1765–1785. Wybór. Wr. 1976 *BN I*, 226. — T. FRĄCZYK: Wokół redaktorów i autorów „Monitora”. *Miscellanea z doby Oświecenia*, 5. Wr. 1978 *Arch. Lit.* 22. — J. ŁUKASZEWICZ: Polska adaptacja komedii Goldoniego. *Pam. Lit.* 1989 z. 4. — S. TOMCZYK: TL kasztelan łęczycki na sejmie 1776 r. *Rocz. Łódz.* 38 (1988) wyd. 1990. — D. RATAJCZAKOWA: Komedya oświeconych 1752–1795. Wwa 1993. — K. ŻABOKLI-CKI: À l'origine de la réception de l'oeuvre de Goldoni en Pologne. *Revue de Littérature Comparée* 1993 z. 3. — J. ŁUKASZEWICZ: C. Goldoni w polskim Oświeceniu. Wr. 1997. E.A.

LISIECKI Dominik 1801–1846

Urodzony 6 stycznia 1801 na Podlasiu (prawdopodobnie w Zaliwju-Zelkowie w Siedleckiem); syn Wawrzyńca, ziemianina, i Wiktorii Rzewuskiej. Kształcił się w Sejnach i w Liceum Warszawskim, po czym od 1818 studiował prawo i administrację na Uniwersytecie Warszawskim, uzyskując w 1821 tytuł magistra. W 1818 debiutował jako poeta (w *Tygodniku Polskim i Zagranicznym*) i tłumacz wystawianych na scenie warszawskiej utworów dramatycznych („Śmierci Cezara”, z Woltera). W 1819 należał do nielegalnego Towarzystwa Sześciu, przekształconego następnie w Towarzystwo Literackie (Miłośników Narodowości), był współzałożycielem Związku Powszechnego Uczniów Uniwersytetu Warszawskiego, działaczem Gospody Akademickiej i współwydawcą oraz jednym z autorów rękopiśmiennego *Dziennika Akademickiego* (1820). Uczęszczał na literackie obiady Wincentego Krasińskiego, był gościem salonu Klementyny Tańskiej i bywałcem

kawiarni „Pod kopciuszkiem”. W kwietniu 1820 wspólnie z Franciszkiem Salezym Dmochowskim przejął (po Brunoniu Kicińskim i Józefie Brykczyńskim) redakcję *Tygodnika Polskiego*, pisma od lipca wychodzącego pt. *Wanda*, i prowadził je do końca września 1821. Utwory swe, wiersze, przekłady, artykuły, zamieszczał także w pismach *Flora* (1821) i *Biblioteka Polska* (1825–26). W 1821 podjął pracę urzędniczą w Komisji Rządowej Przychodów i Skarbu, w 1823–24 pełnił funkcję urzędnika do specjalnych poruczeń, od 1825 — zastępcy oddziału. W tymże roku został odznaczony Orderem Św. Stanisława (kl. IV). Od 1829 był naczelnikiem sekcji, w 1830–33 — naczelnikiem wydziału w Dyrekcji Generalnej Kontroli. Przez pewien czas wykładał naukę administracji w Szkole Specjalnej Leśnictwa. Po wybuchu powstania listopadowego był sekretarzem-redaktorem Dyktatora i członkiem Gwardii Narodowej. W 1833 osiadł w Siedleckiem w majątku Żeliszew i zajął się gospodarstwem; w tym czasie pełnił funkcję rady w Dyrekcji Głównej Towarzystwa Kredytowego Podlaskiego. Żonaty był z Emilią Gostomską. Zmarł 15 kwietnia 1846 w Warszawie; pochowany na Cmentarzu Powązkowskim.

T W Ó R C Z O Ś Ć

Przekłady

1. C.J. Delavigne: *Nieszpory sycylijskie*. Tragedia w 5 a. Wwa 1820.
Wystawienie zabronione przez cenzurę.
2. Molière: *Kto się kocha, ten się kłóci*. Komedja w 2 a. Wyst. i wyd. Wwa 1820.
Współtłum.: F.S. Dmochowski.
3. J.F. Collin d'Harleville: *Niestayła*. Komedja w 3 a. Wyst. i wyd. Wwa 1821.
4. A. Lamartine: *Dumania poety*. Wwa 1822.

Nadto przekł. i oryginalne utwory sceniczne niewyd., wyst. w Warszawie w l. 1818–1833.
Druk: *Pisma rozmaite F.D. [Dmochowskiego] i D.L. [Lisieckiego]*, t. 1–3, Wwa 1821 jest wydaniem tytułowym czasop. *Wanda* (1821 t. 1–3) i zawiera również utwory innych autorów.

Listy L. do F.S. Dmochowskiego zachowane w Bibl. PAU w Kr., fragm. ogl.: J. Korpała: *Za kulisami młodej Warszawy literackiej przed powstaniem listopadowym*. *Pam. Lit.* 1931; A. Kowalska: „*Momus*” Alojzego Żółkowskiego. Wwa 1956 (aneks).

O P R A C O W A N I A

NK 5 (1967), 6/2 (1972); LP

F.S. DMOCHOWSKI: O życiu i pismach D.L. *Bibl. Warsz.* 1847 t. 2. — K.W. WÓJCICKI: Cmentarz Powązkowski pod Warszawą. T. 2. Wwa 1856, wyd. 2 fotooffs. Wwa 1979. — TENŻE. *Enc. powsz. Orgel.* 17 (1864). — J.S. BYSTRON: Li-

teraci i grafomani z czasów Królestwa Kongresowego, 1815–1831. Lw. 1938. — A. BAR: *Kumoszki na Parmasie*. Kr. 1947. — A. KOWALSKA: *Warszawa literacka w okresie przelomu kulturalnego 1815–1822*. Wwa 1962. — J. KORPAŁA: L.D. *Zesz. Prasozn.* 1965 nr 1. — A. JOPEK. *Pol. słownik biogr.* 17 (1972). — R. GERBER: *Studenci Uniwersytetu Warszawskiego 1808–1831*. Słownik biograficzny. Wr. 1977. — W. PUSZ: „*Nowy Parnas*” przedromantycznej Warszawy Bruno Kicińskiego i grono jego współpracowników. Wr. 1979. — S. SZENIC: *Cmentarz Powązkowski 1790–1850*. Wwa 1979. — W. PUSZ: *Epistolografia menipejska w Oświeceniu postanislawskim*. Łódź 1985 *Acta Universitatis Lodzensis*.

E.A.

LOMPA Józef

1797–1863

Urodzony 29 czerwca 1797 w miejscowości Olesna na Górnym Śląsku; syn Michała, krawca, a zarazem kramarza, i Józefy z domu Stróżyk. Po nauce elementarnej w miejscowej szkole zaczął uczęszczać do szkoły pijarskiej w Wieluniu, co łączył z pełnieniem obowiązków organisty w tamtejszym klasztorze reformatów. Szybko porzucił pracę i naukę, powrócił do Olesna i przez cztery lata podejmował dorywcze zajęcia, m.in. sprawował funkcję sekretarza komisji do regulacji gruntów chłopskich po ustawie powłaszczeniowej, występował jako tłumacz przysięgły języka polskiego, czeskiego i niemieckiego przy ustalaniu granic między Królestwem a Śląskiem. W 1815–17 uczęszczał we Wrocławiu do katolickiego Seminarium Nauczycielskiego. W tym okresie interesował się literaturą polską, zdobywając samodzielnie rzetelną wiedzę. Zaczął pisać, próbował też tłumaczyć z języka niemieckiego. W 1817 otrzymał dyplom nauczyciela szkół elementarnych i rozpoczął pracę. W tymże roku poślubił Marię Bensiównę, córkę nauczyciela. Uczył w Cieszynie (pow. sycowski), Łomnicy (pow. oleski), Lublińcu. Pod koniec 1819 osiadł w Lubczy (pow. lubiniecki); tu trzydzieści lat pracował jako nauczyciel i organista. W 1821 zabiegał bezskutecznie o możliwość studiowania na uniwersytecie krakowskim. Obok pracy zawodowej rozwijał aktywność społeczną i szeroką działalność pisarską, adresowaną do ludowego czytelnika na Śląsku. Wydawał zbiory wierszy własnych i tłumaczonych, pieśni religijne i modlitwy, publikował podręczniki do nauki geografii, historii i historii naturalnej oraz do rachunków, ogłaszał powieści dla ludu, przerabiane głównie z języka niemieckiego, zbierał i publikował materiały do dziejów miast śląskich. Był też jednym z najwybitniejszych wówczas znawców kultury ludowej i gromadził przez wiele lat baśnie, pieśni i podania śląskie. Zbiór spisanych przez niego pieśni, przekazany Edmundowi Bojanowskiemu uważany był za zagubiony. Odszukany i wydany w 1970 przez Bogdana Zakrze-

wskiego stał się wydarzeniem we współczesnej folklorystyce. L. był również aktywnym publicystą. Utrzymywał kontakty z pismami niemieckimi (*Oberschlesischer Wanderer* 1832, *Schlesische Provinzialblätter* 1837, *Bergfreund*, *Lublinitzer Kreisblatt*); do polskich czasopism wielkopolskich, galicyjskich i warszawskich nadsyłał korespondencje, reportaże i artykuły, występując zwłaszcza jako obrońca języka polskiego na Śląsku i poruszając zagadnienia oświatowe. Współpracował z wielkopolskim *Przyjacielem Ludu* (1843–46) i pszczyńskim *Tygodnikiem Polskim* (1845–46). Po śmierci pierwszej żony poślubił w 1837 Weronikę Grzegorzównę, córkę nauczyciela. W 1842 powołano go na członka Wydziału Literackiego „Kasyňa” w Gostyniu. Działalność publicystyczną nasilił szczególnie w okresie Wiosny Ludów. Współpracował wówczas z *Der Rosenberg-Creutzburger Telegraph* (1847–50), w którym bronił praw narodowych polskiej ludności Śląska. Współpracował z *Dziennikiem Górnos Śląskim*, a następnie wraz z Emanuelem Smółką pismo to redagował (1848–49). Żywy kontakt utrzymywał z wychodzącym w Oleśnie tygodnikiem dla ludu *Telegraf Górnos Śląski* (1848–49), współpracował ze *Szkołą Polską* (1849–53). Był nadto współorganizatorem Towarzystwa Pracujących dla Oświaty Ludu Górnos Śląskiego (1848) i wspólnie z E. Smółką założył Towarzystwo Nauczycieli Polaków w Bytomiu (1849). W 1851–53 współredagował *Poradnik dla Ludu Górnos Śląskiego*. W 1850 pod pretekstem niedopełniania obowiązków służbowych — a w istocie za działalność w okresie Wiosny Ludów — został przez władze niemieckie zwolniony z pracy i pozbawiony praw do renty. Mieszkał nadal w Lubszy; w 1851 przeniósł się do pobliskich Woźnik, gdzie pracował jako tłumacz sądowy. Wydawał w tym czasie głównie popularne książki z zakresu rolnictwa, ogrodnictwa i sadownictwa. Za przekład książki Jana Dzierżonia o pszczelarstwie otrzymał godność członka korespondenta Towarzystwa Gospodarczo-Rolniczego w Krakowie. Należał także do Centralnego Towarzystwa Gospodarczego w Poznaniu oraz Towarzystwa Rolniczego w Królestwie Polskim. Utrzymywał kontakty z przedstawicielami życia literackiego w kraju, współpracował z *Gwiazdką Cieszyńską* (1855–60), *Gazetą Codzienną* (1859–60), korespondował m.in. z J.I. Kraszewskim. Wyrazem uznania dla działalności oświatowej i kulturalnej L. było mianowanie go w 1857 członkiem Towarzystwa Przyjaciół Nauk w Poznaniu. Ostatnie lata życia spędził w ciężkich warunkach materialnych. Zmarł 23 marca 1863 w Woźnikach; tam pochowany.

TWÓRCZOŚĆ

1. Krótkie wyobrażenie historii Śląska dla szkół elementarnych. Opole 1821. Wyd. 2 tamże 1822.

2. Kancjałone pieśni kościelnych z melodiami. Z. 1–2 [Bm.] 1823.

3. Beschreibung der Stadt Rosenberg [Olesno]. Nach einer polnischen Chronik und anderen geschichtlichen Quellen. Gleiwitz [Gliwice] 1832. Wersja pol. pt. Krótki rys miasta Olesna. *Telegraf Górnosł.* 1849 nr 16–19.

Wersja rozszerz.: Geschichtliche Darstellung der merkwürdigsten Ereignisse in der königlichen Kreisstadt Rosenberg. Ein Fragment zur Geschichte Schlesiens. Cosel [Koźle] 1855.

Przekł. pol. wersji rozszerz. [cz. 1]: A.W. Głos Olesna 1972; [cz. 2]: G. Smyk. *Tamże* 1973.

4. Zbiór pieśni nabożnych. Gliwice 1833.

5. Zbiór pieśni podczas ośmiodniowego nabożeństwa na uroczystość Bożego Ciała. Gliwice 1833.

6. Zbiór pieśni, które częścią z niemieckich klasycznych autorów tłumaczył, częścią sam ułożył. Z. 1–3. Opole 1841–1843.

7. Krótki rys geografii Szląska dla nauki początkowej. Ułożył ... z mapą kolorowaną kraju szląskiego. Lubliniec 1843. Wyd. 2 Głogówek 1847.

8. Klechdy ludu polskiego w Szląsku. (Ze zbiorów wydziału literackiego w Gostyniu). *Przyj. Ludu* 1843/44 nr 31; 1844/45 nr 29; 1846 nr 3–22 z przerwami. Wyd. osob. pt. Klechdy, czyli baśnie ludu polskiego na Śląsku. Ze zbiorów Wydziału Literackiego w Gostyniu. Wwa 1900.

Niepodp.

9. Pielgrzym w Lubopolu, czyli nauki wiejskie szczególnie dla ludu szląskiego zastosowane. Lubliniec 1844.

10. Kwiaty moralne zbierane na Górze świętej Anny w Górnym Szląsku, wydające najprzyjemniejszą wonność i posilek dla dusz pobożnych chrześcijańskich. Bukiet pierwszy. [Poezje]. Koźle 1854.

11. Historia o pobożnej i błogosławionej Petroneli, polskiej pustelnicy na Górze Chełm u Ś. Anny w Górnym Szląsku. Koźle 1855.

12. Zamek w Głogówku. Powieść historyczna. *Gwiazdka Cieszyńska* 1857 s. 325 i nn.

13. Przysłowia i mowy potoczne ludu polskiego w Szląsku. Bochnia 1858.

14. Przewodnik dokładny dla odwiedzających święte, od wieków cudami słynące miejsce w obrazie Najświętszej Panny Marii na Jasnej Górze w Częstochowie. Wwa 1860 (dwa wyd.). Wielokrotnie wyd.

15. Geschichtliche Nachrichten über das Alterthümliche Marien-Bild der heiligsten Jungfrau Maria, welches Wladislaus Herzog von Oepeln auf dem Klarenberge bei Czenstochau im Jahre 1382 aufgestellt hat. Warschau 1860.

Przekłady i przeróbki

16. F. Rendschmidt: Książka do czytania dla klasy średniej szkół katolickich miejskich i wiej-

skich. Wr. 1843. Wyd. nast. m.in. [wyd. 8] Wr. 1870.

17. G. Nieritz: Mały górnik, czyli poczciwość trwa najdłużej. Powieść zabawnej i naukowej treści. Opole 1845.

18. Hirlanda, czyli niewinność uciśniona. Powieść dla ludu. (Z książek dla ludu przez Marbacha wydanych). Tłum.... Lubliniec 1846. Wielokrotnie wznawiana.

19. Historia o Gryzeldzie i margrabi Walterze. (Z książek dla ludu przez Marbacha wydanych). Mikołów 1846. Wyd. nast. m.in. [wyd. 6] Nowe Piekary 1910.

20. Historia o szlachetnej i pięknej Meluzynie, która była dziwozrodem morskim i córką króla Helmona, wydana przez G.O. Marbacha, spolszczona przez... Olesno 1847. Wyd. 2 Mikołów 1861.

21. G. Nieritz: Chłopiec niewidomy. Powieść dla dzieci i ich przyjaciół. Tłum.... Pszczyna 1847.

22. Pobożne ćwiczenie, czyli nabożeństwo na wszystkie dni Wielkiego Postu. Wyjęte z modlitewnej katolickiej książki Michała Haubera królewsko-bawarskiego nadwornego kapelana i kaznodzi. Spolszczona przez... Bytom [1848].

23. Maria Jacobine Hoffmann, das unglückliche Mädchen von Polnisch-Wartenberg, deren trauriges Ende in Rosenberg. Eine wahre Begebenheit aus dem Jahre 1680. Übersetzt aus einer polnischen Kirchen-Chronik zu Rosenberg ... Cosel [Kozłe] 1851. Toż w jęz. pol.: Ofiara miłości nowoczesnej. Rzecz wyjęta z osnowy dawnego śląskiego rękopisu. (Zdarzenie prawdziwe z r. 1680). Jasło 1858.

24. Przeobrażenie Abu-Zajida z Seraju czyli zabawy Harira. W wolnem naśladowaniu niemieckiego poematu [!] Franciszka Rückerta. Ułożył... Mikołów 1858.

25. Życie, sprawy i wędrówka do piekła doktora Jana Fausta, osławionego czarnoksiężnika, astrologa, astronoma, mistrza magii i humorysty. Z niemieckiego wyd. Marbacha spolszczył... Bochnia 1858. Wyd. nast. Bochnia 1875.

26. Gałązka kwiatu chmielowego, czyli cudowne i niepojęte są rzędy Opatrzności Boskiej. Prawdziwe zdarzenie z życia ubożego, wiejskiego nauczyciela, opowiedziane dla młodzieży i przyjaciół ich, z pism Kr. Szmidy, wyjęte. Spolszczył... Bochnia 1863.

Wybory twórczości

27. Bajki i podania. Zebrał... Red. nauk. i słowo wstępne J. Krzyżanowski. Wstęp i komentarze H. Kapeluś. Teksty i nota edyt. J. Pośpiech.

28. Pieśni ludu śląskiego ze zbiorów rękopiśmiennych... Wyd., komentarzem i zarysem monograficznym poprzedził B. Zakrzewski. Wr. 1970.

Nadto publikacje z rękopisów i przedr. fragm.: Górny Śląsk i Zagłębie w dawnych opisach. Wiek XIX. Wybór i oprac. A. Zieliński. Kat. 1984; Rozmaitości śląskie (również pt. Z raptularza J.L.) z l. 1843–1845. Ogl. J. Pośpiech. *Kwart. Opol.* 1986 nr 13, 1987 nr 1–4, 1988 nr 1/2, 1989 nr 1–4, 1990 nr 1/4, 1991 nr 1–4, 1992 nr 3/4, 1996 nr 1; Krótka historia miasta Gliwic. Tłum. z *Górnośląskiego Wędrownika* z r. 1828 przez J.L. Ogl. J. Pośpiech. *Kwart. Opol.* 1987 nr 3; Kroniki miasta Olesna. Ogl. J. Pośpiech. *Tamże* nr 2; Autobiografia drukowana w r. 1855 w *Gwiżdźce Cieszyńskiej*. Oprac. W. Janota. Kat. 1997; Faust, Abu-Zajd i książęta śląscy. Imitacje literackie J.L. Oprac. J. Malicki. Kat. 1997.

Korespondencja, materiały

29. W. Piastowska, V. Zelovský: Dopisy J.L. Janu Evangelistovi Purkyňovi z let 1842–1861. Opawa 1960. Przekł. pol. części listów: J. Opatrny: Listy J.L. do Jana Ew. Purkyniego. *Studia Śl.* 1963 t. 6. — J.W. Opatrny: Korespondencja Polaków z J.E. Purkyniem. Wr. 1966.

30. K. Dobrowolski: Listy J.L. do J.I. Kraszewskiego z l. 1860–1862. Kat. 1931.

Mater. w Muz. Etnogr. w Kr.

OPRACOWANIA

NK 8(1969), 9 (1972); LP

K. PRUS: J.L., jego życie i prace. Bytom 1913. — J. ENDER: J.L. Zarys biograficzny. Kat. 1947. — *Zaranie Śl.* 1947 z. 3 [zesz. poświęcony J.L. w 150 rocznicę urodzin]. — Z. HIEROWSKI: J.L. Jego działalność i zasługi dla Śląska. Kat. 1957. — W. SZEWCZYK: Z kraju Lompy. Kat. 1957; wyd. 3 Kat. 1958. — L. i J. POŚPIECHOWIE: Baśnie i podania J.L. w zbiorach niemieckich. *Kwart. Opol.* 1961 nr 3. — S. WILCZEK: Wiersze J.L. *Prace historycznolit. Katedry Hist. Lit. Pol.* Kat. 1962. — J.L. Katalog centralny. Oprac. J. Woźnicka. Kat. 1962. — Z. HIEROWSKI, J. POŚPIECH. *Pisarze śl. XIX i XX w.* Wr. 1963. — S. ZIEMBA: J.L. jako krajoznawca. Opole 1963. — T. GOSPODAREK: Społeczna publicystyka J.L. podczas Wiosny Ludów. Opole 1964. — *Ze studiów nad Lompą*. Wr. 1964. — J. KOPEĆ: Język J.L. Wr. 1965. — A. JAROSZ. *Pol. słownik biogr.* 17 (1972). — B. ZAKRZEWSKI: Warsztat folklorystyczny J.L. W: Tematy śląskie. Kat. 1973. — A. LARYSZ: L. o języku, gwarze i nazewnictwie. *Studia Śl.* 1976 t. 29. — M. TRESZEL: Związki J.L. z nauką i kulturą polską oraz jego podręczniki szkolne i książki rolnicze. Opole 1979. — M. FAZAN: Literacki portret J.L. *Kron. m. Zabrza* 23 (1982/83). — M.G. GERLICH: J.L. a badania ludoznawcze w I poł. XIX w. *Tamże*. — TENŻE. *Tamże*. [Spr. z sesji nauk. w 120 rocznicę śmierci J.L.]. — J. MALICKI: „Rozmaitości śląskie”. Znad rękopisów J.L. *Dzien. Zach.* 1984 nr 293. — F. ZIEJKA: Nieznana karta z biografii autora „Pielgrzymy w Lubopolu”. *Kwart. Opol.* 1985 s. 38–55.

— O. SŁOMCZYŃSKA: Książki z kraju J.L., K. Damrota, J. Ligionia. Opole 1990. — B. SZCZECZ: J.L. kronika kościoła w Lubczy 1817–1832. Zabrze 1922. — *J.L. dla Śląska i dla Polski*. Red. M. Kulista. Kat. 1993 [tu bibliogr. przedmiotowa J.L.]. — J. LYSZCZYŃNA: „Wieszcz górnośląski”. O poezji J.L. *Śl. miscellanea – folklor*. T. 6. Kr. 1994. — E. GONDEK: J.L. – epistolograf. *Tamże*. — E. SIATKOWSKA: J.L. (1797–1863). *Zesz. Łużyckie* 1995 nr 12. — J. MALICKI: J.L. żywot niepokorny. Kat. 1997 (prwdr. 1990).

A.P.

LONDZIN Józef 1862–1929

Urodzony 3 lutego 1862 w Zabrze (pow. Bielsko); syn Józefa, nauczyciela szkoły ludowej, i Katarzyny z Kuboszków. W 1884 ukończył niemieckie gimnazjum w Bielsku; następnie uczęszczał w Olomuńcu do Seminarium Duchownego. Po otrzymaniu święceń kapłańskich (1889) pracował jako wikary w Strumienu i Międzyrzeczu, a od 1890 w Cieszynie, gdzie pełnił także obowiązki kapelana więziennego. Od 1890 do końca życia redagował i wydawał *Gwiazdkę Cieszyńską* i — będąc jej głównym publicystą — ogłaszał na łamach pisma artykuły polityczne i społeczne, narażające je na zatargi z niemieckimi władzami kościelnymi. Również od 1890 wchodził w skład zarządu głównego *Macierzy Szkolnej* (do 1904), pełniąc w ostatnich dwóch latach funkcję prezesa. Należał do inicjatorów otwarcia w Cieszynie w 1895 polskiego gimnazjum prywatnego i do 1907 był katechetą gimnazjalnym. W sprawozdaniach gimnazjum publikował prace na temat oświaty ludowej na Śląsku Cieszyńskim i polskości tych ziem. Zbierał zabytki śląskiej kultury ludowej oraz związane ze Śląskiem druki. W 1901 utworzył w Cieszynie Polskie Towarzystwo Ludoznawcze, przekazując mu swoje zbiory. W 1903 zorganizował w ramach prac Towarzystwa wystawę ludoznawczą w Cieszynie. Od 1890 rozwijał także działalność polityczną. Zorganizował Związek Śląskich Katolików i walczył o prawa ludności polskiej. W 1907 i 1911 zasiadał z ramienia Związku w parlamencie wiedeńskim. W 1918–20 przewodniczył Polskiej Radzie Narodowej Księstwa Cieszyńskiego i jako jej delegat brał udział w konferencji pokojowej w Paryżu (1919). W okresie przygotowań do plebiscytu wchodził w skład Rządu Krajowego. Od 1919 do 1928 był posłem na Sejm Rzeczypospolitej Polskiej, a następnie został wybrany senatorem. W 1927 był burmistrzem miasta Cieszyna. Uczestniczył w działalności Okręgowej Rady Szkolnej i towarzystw rolniczych i spółdzielczych. Był przez długi czas prezesem Towarzystwa Turystycznego „Beskid Śląski”. Wydawał prace o dziejach Kościoła na Śląsku Cieszyńskim. Piastował godności kościelne, m.in. w 1927 został prałatem. Zmarł 21

kwietnia 1929 w Cieszynie; pochowany w grobach dla zasłużonych na Cmentarzu Komunalnym.

T W Ó R C Z O Ś Ć

1. Zaprowadzenie języka polskiego w szkołach ludowych w Księstwie Cieszyńskim. Cieszyn 1901 odb. z *VI Spr. Dyr. Pol. Gimn. prywatnego w Cieszynie za r. szk. 1900/1901*.

2. Stan szkół ludowych w Księstwie Cieszyńskim na początku XIX stulecia. Cieszyn 1902 odb. jw. z *VII ... za r. szk. 1901/1902*.

3. Bibliografia druków polskich w Księstwie Cieszyńskim od r. 1716 do r. 1904. Cieszyn 1904 odb. jw. z *IX ... za r. szk. 1903/1904*.

4. Uzupelnienie do „Bibliografii druków polskich w Księstwie Cieszyńskim od r. 1716 do r. 1904”, jako też bibliografia nowszych druków aż do r. 1922. Cz. 1–2. Cieszyn 1922–1923 odb. z *XXV/XXVII–XXVIII Spr. Dyr. Gimn. im. A. Ossubrowskiego w Cieszynie*.

5. Polskość Śląska Cieszyńskiego. Cieszyn 1924.

6. Historia Generalnego Wikariatów w Cieszynie. Cieszyn 1926.

7. Kościoły drewniane na Śląsku Cieszyńskim. Cieszyn 1932.

Wyd. pośmiertne.

OPRACOWANIA

NK 14 (1973); LP

Z. KOSSAK-SZCZUCKA: Krzak gorejący. W: Nieznany kraj. Wwa 1932 i wyd. nast. — L. BROŻEK: Bibliografia pism ks. J.L. *Zaranie Śl.* 1933 nr 2. — Z. OBRZUD. *Pisarze śl. XIX i XX w.* Wr. 1963. — W. OGRODZIŃSKI: Dzieje piśmiennictwa śląskiego. Kat. 1965. — L. BROŻEK. *Pol. słownik biogr.* 17 (1972).

A.P.

LORENTOWICZ Jan 1868–1940

Urodzony 14 marca 1868 w Pabianicach; syn Ludwika i Konstancji z Majewskich. Uczęszczał do gimnazjum w Piotrkowie i w Częstochowie, maturę uzyskał jako ekstern w Pocku. Debiutował w 1887 w piotrkowskim *Tygodniu* opowiadaniem „Michał Zarucha, szkic z natury” (nr 18–19, podp. Jan Lorent...). Od 1888 pisywał w *Życiu* artykuły (sygnowane J.L.) o tematyce kulturalnej. W 1890–1903 przebywał w Paryżu. Uczęszczał początkowo na wykłady w Szkole Antropologicznej i na Sorbonie. Uczestniczył w życiu politycznym emigracji, należąc do polskiej Gminy Narodowo-Socjalistycznej i reprezentując ją w 1893 na międzynarodowym kongresie w Zurychu. W 1891–93 redagował organ Gminy, miesięcznik *Pobudka*. Tu oraz w *Głosie*,

Niwie i *Przeglądzie Tygodniowym* ogłaszał artykuły publicystyczne, a od 1895 — artykuły krytycznoliterackie o nowych prądach we Francji i działalności literackiej młodych pisarzy w kraju. Od 1900–01 był związany z *Mercure de France* i *La Revue d'Art Dramatique*. W 1903 powrócił do kraju. W tymże roku poślubił Ewę Rościszewską, malarzkę. Zamieszkał w Warszawie i pracował jako dziennikarz. Początkowo był sekretarzem redakcji, a zarazem recenzentem *Kuriera Codziennego*, następnie został kierownikiem działu literackiego *Nowej Gazety* (1907–18). Wydawany z jego inicjatywy dodatek *Literatura i Sztuka* odegrał znaczącą rolę w propagowaniu nowych tendencji artystycznych. Równocześnie działał jako wysoko ceniony recenzent teatralny w *Gazecie Polskiej* (1904–06), *Nowej Gazecie* (1906–08), później w *Expressie Porannym* (1922–26, 1931–39) i *Dniu Polskim* (1928–31). Zbiór jego recenzji „Dwadzieścia lat teatru” stanowi cenne źródło do historii scen warszawskich w okresie 1904–34. W 1909 był współzałożycielem Towarzystwa Literatów i Dziennikarzy, jego wiceprezesem w 1909–11 i prezesem w 1916–18. Współdziałał w organizowaniu Związku Zawodowego Literatów Polskich (1920). W 1912–16 redagował Bibliotekę Literacko-Artystyczną „Muzy”. W 1916 został wiceprzewodniczącym powołanej Komisji Reorganizacji Teatrów Miejskich. Również w tym roku zorganizował Warszawską Szkołę Dramatyczną i kierował nią do 1921. Od końca 1918 do października 1922 był generalnym dyrektorem Teatrów Miejskich w Warszawie, sprawując zarazem kierownictwo Teatru Rozmaitości. W 1919 pomagał w założeniu Teatru „Reduta”. W 1921–23 był prezesem Związku Dyrektorów Teatrów Polskich, w 1924 współzałożycielem i do 1926 pierwszym prezesem polskiego Pen-Clubu. Swoją działalnością wywarł znaczny wpływ na rozwój życia literackiego i artystyczno-kulturalnego Warszawy w okresie międzywojennym. Był także edytorem. Tłumaczył z języka francuskiego, m.in. dla potrzeb teatru. Od 1933 redagował czasopismo *Bibliofil Polski*. W 1937 powołano go na członka Polskiej Akademii Literatury. Zmarł 15 stycznia 1940 w Milanówku pod Warszawą; pochowany na Cmentarzu Powązkowskim. Irena Lorentowicz, scenograf, była jego córką

T W Ó R C Z O Ś Ć

1. Jak giną instytucje narodowe. [Cz.] 1–2. Paryż 1896–1898.
- [Cz.] 1: Wyższa Szkoła Polska w Paryżu. [Cz.] 2: Szkoła Batignolska w Paryżu.
2. Młoda Polska. T. 1–3. Wwa 1908–1913.
3. Nowa Francja literacka. Portrety i wrażenia. Wwa 1911.
4. Polska pieśń niepodległa. Zarys literacki. Wwa 1917.

5. Organizacja teatrów m.st. Warszawy. Projekt przygotowany na żądanie zarządu miasta. Wwa 1917. Współautorzy: A. Gintowt, S. Krzywoszewski.
6. Ladislas Reymont. Prix Nobel 1924. Essai sur son oeuvre. Wwa 1925 odb. z *Le Messager Polonais*.
7. Juliusz Słowacki wśród Francuzów. Szkic literacki. Wwa 1927.
8. Dwadzieścia lat teatru. T. 1–4. Wwa 1929–1935. T. 4 w dwóch częściach pt. Współczesny teatr polski.
9. Historia literatury polskiej. (Od roku 1863). *Wiedza o Polsce*. T. 2. Wwa [1933] i odb.
10. Zarys dziejów teatru w Polsce. Od czasów najdawniejszych do chwili obecnej. *Wiedza o Polsce*. T. 2. Wwa [1933] i odb.
11. Spojrzenie wstecz. Szkice biograficzne. Wwa 1935. Wyd. 2 Kr. 1957.
12. La Pologne en France. Essai d'une bibliographie raisonnée. T. 1–2. Paris 1935–1938.
13. Mieczysława Ćwiklińska. Wwa 1936. Przedr. fragm. w poz. 30.
14. Józef Słiwicki. Wwa 1938. Przedr. fragm. w poz. 30.
15. Polens literarische Staatspreisträger. Berlin 1938 odb. z *Slavische Rundschau* t. 10.
16. Teatr Polski w Warszawie. 1913–1938. Wwa 1938.

Przekłady

17. A. Schopenhauer: Sztuka prowadzenia sporów. Wwa 1891. Wyd. 2 Wwa 1902.
18. Wybór nowel francuskich. Wwa 1902.
19. G. Weulersse: Współczesna Japonia. Wwa 1904.
20. L. Duprat: Kłamstwo. Studium psychologiczne. Wwa 1905.
21. I. Bunin: Czara życia. Nowele. Wwa 1934.

Ponadto przekł. utworów dram. dla potrzeb teatru (E. Bourdet, N. Coward, E. Scribe, E. Legouvé).

Prace edytorskie

22. Polska pieśń miłosna. Antologia. Wwa 1913. Wyd. 2 zmien. Kr. 1923.
23. Ziemia polska w pieśni. Antologia. Wwa 1913. Wyd. nast. Wwa 1988; 1991
24. J. Potocki: Rękopis znaleziony w Saragossie. Wwa 1917.
25. Śpiewnik polski. Zbiór pieśni narodowych (z melodiami i akompaniamentem). Muzycz. oprac. F. Szopski. Cz. 1–2. Wwa 1917.
26. J. Kochanowski: Dzieła polskie. Wydanie kompletne. Wwa 1919.
27. Sto sonetów miłosnych. Wwa 1924.
28. A. Fredro: Śluby panieńskie. Tekst uzupełniony według manuskryptu z r. 1833, odnalezio-

nego w Bibliotece Warszawskich Teatrów Miejskich. Wwa 1928.

29. K. Przerwa-Tetmajer: Wybór poezji. Lw. 1936 BN I, 123.

Koresp. m.in. w zbiorach Bibl. Nar. (85 listów do Z. Przesmyckiego), Bibl. Publ. Wwy, Ossol.

Wybory

30. Teatry w stolicy i inne artykuły. Wybór tekstów i wstęp A. Biernacki Wwa 1969.

OPRACOWANIA

NK 14 (1973); LP

E. WYSIŃSKA: Opinie teatralne J.L. *Dialog* 1960 nr 10. — A. GRZYMAŁA-SIEDLECKI: J.L. W: Na orbicie Melpomeny. Wwa 1966; przedr. w: Niepożegnani. Kr. 1972. — I. LORENTOWICZ: Oczarowania. Wwa 1972. — R. TABORSKI: *Pol. słownik biogr.* 17 (1972). — *Słownik biogr. teatru pol.* Wwa 1973. — H. FILIPKOWSKA: *Obraz lit. pol.* S. 5 t. 4 (1977). — *Teatrologia w Polsce w l. 1918-1939.* Wwa 1979. — E. UDALSKA: J.L. — zoił nieubłagany. Łódź 1986. — A. KEMPA: Świat książek J.L. Pabianice 1989. — E. UDALSKA: *Słownik pol. krytyków teatr.* Wwa 1994.

A.P.

LUBELCZYK Jakub

XVI w.

Inne formy nazwiska: Jakub z Lublina; Jacobus Lublinus; Lubelius.

Dokładne daty — urodzin około 1530 (?) i śmierci po 1567 — nieznane. Wnosząc z zapisów nazwiska, pochodził z mieszczaństwa lubelskiego. Gdzie kształcił się, nie wiadomo; znał dobrze język łaciński. Możliwe, iż był zrazu duchownym katolickim o poglądach reformacyjnych. Życie spędził gnębiony niepewnością losu i stałą udręką (kalectwem?). W 1556 wymieniono go między wybitniejszymi innowiercami — jako drugiego po Mikołaju Reju — „w pieśniach”. Zapewne znajdował się już wówczas na służbie u Reja, który wywarł głęboki wpływ na styl jego pism. W 1558 przebywał gdzieś „na Rusi”; tegoż roku dedykował swój przekład psalterza wojewodzie brzeskiemu, Andrzejowi Górcze, zwąc się jego „małym i mało znajomym służebnikiem”, co nie dowodzi, iż pełnił u niego jakąkolwiek funkcję. Pozostawał również wtedy w pewnejżyżyłości z mieszczańinem krakowskim, Jakubem Zutterem. 27 czerwca 1559 na synodzie we Włodzisławiu uroczyście poświęcił się zborowi kalwińskiemu. Odtąd prawdopodobnie działał jako minister w Małopolsce. W tym charakterze występował jeszcze 15 września 1560 na synodzie w Książu. Pracowity i utalentowany, miał już za sobą większość swych bez-

spornych (i przypuszczalnych) dzieł, na czele z pierwszym polskim przekładem poetyckim całości „Psalterza Dawida” (1558). Używał pseudonimów i kryptonimów: J.L.; JA.LU.; JAK. LUB.; JAK. SŁUŻEBNICZEK; Jacob Rey; LUBy Evangelii CZYtelnik. Synod pińczowski 13 stycznia 1560 powierzył mu udział w zespołowym tłumaczeniu Pisma Świętego konfesji kalwińskiej (Biblii brzeskiej), nad którym patronat materialny objął Mikołaj Radziwiłł Czarny. W kręgu radziwiłłowskim L. zetknął się m.in. z Janem Mączyńskim, na którego „Lexicon Latino-polonicum”, odbity w Królewcu wiosną 1564, napisał wierszyk zalecający. Poźniejsze losy L. nie są znane. Źródła nie potwierdzają jego rzekomej przynależności do arian, jak też nauczania w szkole pińczowskiej. Niewątpliwie żył jeszcze w 1567.

T W Ó R C Z O Ś Ć

1. Dobrotliwość Pańska. Kr. b.r. [po 1550] druk. M. Siebeneicher [z nutami C. Bazylika]. Przedr. homogr. wyd. U. Przyborowska. Wwa 1882. Przedr.: *Z głębokości ... Antologia pol. modlitwy poetyckiej.* Wwa 1966; *Pol. pieśni pasyjne. Średniowiecze i wiek XVI.* T. 1-2. Wwa 1977. Unikat Bibl. Nar. Wwa sygn. XVI 0.265.

2. Pieśń o Zmartwychwstaniu Pańskim ... Druga: Krystus Pan zmartwychwstał, zwycięstwo otrzymał. Kr. b.r. [ok. 1556] druk. M. Siebeneicher. Pieśń druga przedr. (z odmiankami) w: *Śpiewnik Kościoła Ewangelicko-awgusturskiego w Polskiej Rzeczypospolitej Ludowej.* Wwa 1956 nr 127.

3. Drugie wirsze pod herb Jego Królewskiej Miłości. W: M. Rej: Świętych słów a spraw Pańskich ... Kronika albo postylla. Kr. 1557 druk. M. Wirzbięta.

4. Pieśń o ewangelii wyjęta u Łukasza świętego ... o nawiedzeniu Panny Maryjej. Kr. 1557 druk. M. Wirzbięta [z nutami C. Bazylika]. Dwie zwrotki tekstu oraz fragm. nut przedr. Z.M. Szwejkowski, A. Wiechowicz w: C. Bazylik: Pieśni na 4-głosowy chór mieszany a capella. Kr. 1958 *Wydaun. Dawnej Muzyki Pol.* z. 3-4.

5. Pieśń o niebezpieczeństwie żywota człowieka. Kr. 1558 druk. M. Siebeneicher [z nutami C. Bazylika]. Teksty: osobny oraz z transkrypcją nut przedr. Z.M. Szwejkowski, A. Wiechowicz, jw. poz. 4.

6. Pieśń nowa krześcijańska. Jako mamy szukać łaski Pańskiej, gdy ją prze grzech utracimy. Kr. b.r. [przed 1558] druk. M. Siebeneicher [z nutami C. Bazylika]. Przedr. homogr. wyd. U. Przyborowska. Wwa 1882. Teksty: osobny oraz z transkrypcją nut przedr. Z.M. Szwejkowski, A. Wiechowicz, jw. poz. 4.

7. Wiryardz krześcijański ... z Pisma Świętego ... zasadzony, ku pociesze ludziem za Krystusem krzyż noszącym ... wtora część: Apteka Ducha

Świętego ku lekarstwu dusznemu... Kr. 1558 [druk. M. Wirzbięta]. Wyd. kryt. K. Meller. *Miscellanea staropol.* 6. Wr. 1990 *Arch. Lit.* t. 27.

Alegoryczny dialog prozą treści religijno-parenetycznej. Być może przekł.; wzór nieznan.

Unikat (defekt.) Bibl. Uniw. Wr. sygn. K. 2419.

8. Do Książąt Ieh Miłości. [Wiersz zalecający, skierowany do Alberta Fryderyka jr. ks. pruskiego oraz Mikołaja Krzysztofa i Mikołaja jr. Radziwiłłów]. Wyd. przy: J. Mączyński, *Lexicon Latino-polonicum. Regiomonti 1564* druk. J. Daubmann.

Poszczególne pieśni L. przedr. w kancjonalach staropol., poczynając od tzw. Kancjonala nieswieskiego (1563).

Przekłady

9. Pieśń Augustyna i Ambrożego, biskupów świętych. Te Deum laudamus po polsku. Na tę notę co w kościele śpiewają. Kr. [po 1550] druk. Ł. Andrysowic. Wyd. nast.: Kr. [ok. 1557] druk. M. Siebeneicher; też wg prwdr. w: *Piosneczki ...* Przy: Psalterz Dawida, zob. poz. 10. Przedr. M. Bobowski; Polskie pieśni katolickie od najdawniejszych czasów do końca XVI w. *Rozpr. AU. Wýdz. Filol.* 19 (1893).

10. Psalterz Dawida ... teraz nowo na piosneczki po polsku przełożony ... Kr. 1558 druk. M. Wirzbięta [odbicie w 2 wariantach].

Przekł. wierszem. Opatrzony nutami nieznanego kompozytora. Po psalmach dod.: Piosneczki z Starego i Nowego Zakonu, na końcu przekł. hymnu: Te Deum laudamus.

Pojedyncze psalmy ogł. osob.: Psalm XXXVI ... Kr. 1558 druk. Ł. Andrysowic [z 4-głosowymi nutami C. Bazylika]. Toż wyd. b.m.r. [druk. M. Siebeneicher (?)]. Przedr. M. Wiszniewski; Historia literatury polskiej. T. 6. Kr. 1844 s. 506–509; teksty: osobny oraz z transkrypcją nut przedr. Z.M. Szweykowski, A. Wiechowicz, jw. poz. 4. – Psalm LXXIX ... B.m.r. [ok. 1558] druk. Ł. Andrysowic [z 4-głosowymi nutami C. Bazylika]. Toż: wyd. Kr. 1558 [druk. M. Siebeneicher (?)]. Przedr. M. Wiszniewski, jw. s. 509–510; Z.M. Szweykowski, A. Wiechowicz, jw. poz. 4.

11. Joba onego męża sprawiedliwego cierpliwość i wiara, nowo po polsku przełożona, z ksiąg Pisma Bożego wyjęta. Kr. 1558 druk. M. Wirzbięta. Egz. dziś nieznan; był w Bibl. Żaluskich. Wiad. podał H. Juszyński; *Dykcjonarz poetów polskich*. T. 1. Kr. 1820, s. 224–225.

12. A. Trzeciński: Oratio pro Re publica et Rege. Przekł. pt. Modlitwa za Rzecz Pospolitą naszą i za króla. Ogł. J. Seklucjan; Pieśni chrześcijańskie. Królewiec 1559. Przedr.: M. Wiszniewski, jw. poz. 9, s. 503; I. Chrzanowski, S. Kot: Humanizm i reformacja w Polsce. Lw. 1927 s. 195; J. Krókowski w: A. Trzeciński: Carmina. Wiersze łacińskie. Wr. 1958, s. 620. *BPP* S. B nr 8.

Utworthy o autorstwie niepewnym

13. Na zana osobę slachetnie urodzonego Pana Mikołaja Reja; Na zacność Oxej herbu; Drugie na też Oxą. W: M. Rej: Świętych słów a spraw Pańskich [...], jw. poz. 3. Wiersz Na zacność Oxej herbu przedr. w: M. Rej: Apocalypsis. Kr. 1565 druk. M. Wirzbięta; M. Rej: Zwierciadło. Kr. 1567/1568 druk. M. Wirzbięta.

Autorstwo przypuszczalne wg A. Brücknera.

14. Historyja prawdziwa, która się stała w Landzie mieście niemieckim. [Kr.] 1568 druk. M. Wirzbięta. Przedr. Z. Celichowski. Kr. 1891 *BPP* nr 13.

Autorstwo wg T. Witczaka za dawnym poglądem A. Brücknera. Przypisywanie utworu M. Rejowi (zob. NK 3, 161–162) obaliła M. Karpluk.

Egz. Bibl. Kórń. sygn. Cim. Qu. 21 63; Ossol. sygn. XVI. Qu. 3431.

15. Rozprawa cudna ... o usługowaniu słowem Bożym w Kościele ... . Przeciwno dziwnym opiniom ludzi dzisiejszych czasów. W: M. Rej: Świętych słów a spraw Pańskich ..., Kronika albo postylla. Kr. 1571 druk. M. Wirzbięta.

Autorstwo domniemane wg A. Brücknera.

Przekłady przypisywane

16. [M. Luter]: Komentarz albo wykład na prośroctwo Hozeasza proroka. Brześć [właśc. Kr.] 1559 druk. M. Wirzbięta. Odbicie tytułowe: Hozeasz prorok. Z wykładem [...] zebrany przez Wita Teodora Noriberczyka. Brześć 1559 [właśc. Kr. 1567]. *Fragm. przedr. A. Brückner – zob. OPRACOWANIA.*

Przekł. z łac., wg A. Brücknera dokonany wspólnie przez J. Lubelczyka i M. Reja. Prawdopodobnie dzieło głównie Lubelczyka.

Zob. też TRZECIESKI Andrzej, poz. 31.

OPRACOWANIA

NK 2 (1964).

A. BRÜCKNER: Mikołaj Rej. Kr. 1905 *Dod.*, s. 102, 395–403. — S. DOBRZYCKI: Psalterz Kochanowskiego, jego powstanie, źródła, wzory. *Rozpr. AU. Wýdz. Filol.* t. 48 (1911) i odb. Kr. 1910. — E. OSTROWSKA: Walka o piękne słowo psalterzowe. (Psalterz Kochanowskiego a Psalterz brzeski). *Jęz. Pol.* 33 (1953) z. 4; przedr. w: *Z dziejów języka polskiego i jego piękna*. Kr. 1978. — Akta synodów różnowierczych w Polsce 1550–1559. Oprac. M. Sipayłło. T. 1–2. Wwa 1966–1972. — M. KOS-SOWSKA: Biblia w języku polskim. T. 1. Pozn. 1968. — *TAŻ.* *Pol. słownik biogr.* 17 (1972). — *Polonia typographica saeculi sedecimi*. Z. 9. Kr. 1974. — K. MELLER: Zapomniane dziełko J.L. *Ruch Lit.* 1980 z. 2. — *TAŻ.* Andrzej Trzeciński czy J.L. autorem parafrazy „Psalmu 67” z r. 1558. *Tamże* 1984 z. 5/6. — *TAŻ.*: O pieśniowej twórczości J.L. *Pam. Lit.* 1984 z. 4. — *TAŻ.*: J.L. Psalterz Dawida z roku 1558. Studium filologiczne. Pozn. 1992. [Rec. S. URBAŃCZYK. *Jęz. Pol.* 1994 nr 4/5].

T.W.

LUBIENIECKI Andrzej (starszy) ok. 1551 – 1623

Urodzony w 1551 (lub 1552); syn Stanisława herbu Rola i Katarzyny z Sobieskich, osiadłych pierwotnie w Lubieńcu koło Przedecca na Kujawach potem koło Lublina. Gimnazjum ukończył najprawdopodobniej w Bychawie. Był dworzaniem Zygmunta Augusta, Henryka Walezego i Stefana Batorego. W 1569 był obecny przy obradach sejmu lubelskiego i ogłoszeniu aktu unii polsko-litewskiej. Na mocy dokumentu pacta conventa w 1573 wyjechał kształcić się do Paryża. Po 1577 (podobnie jak jego bracia, Stanisław i Krzysztof) przeszedł na arianizm i porzucił dwór królewski. Pracował jako minister kolejno w Śmiglu, w Hoszczy na Wołyniu i Czaskowych nad Nidą. W 1601–02 dojeżdżał z Hoszczy do Rakowa na synody generalne. Być może już w 1612 przeniósł się do Rakowa, gdzie w 1617–19 prowadził sztabuch, do którego wpisywali się przybywający tam z kraju i z zagranicy przyjaciele i wyznawcy ideologii braci polskich. Podczas pobytu w Rakowie pełnił obowiązki sekretarza synodu i scholarchy Akademii. W tym też czasie sporządził największe swe dzieło, obejmujące historię Polski XVI w. W rękopisie pozostawił kilka traktatów teologicznych. Wskutek zamieszek wojennych w 1620 wyjechał do Wysokiego w Lubelskiem, w 1621–22 przebywał w Krupem u współwyznawcy Pawła Orzechowskiego, a w 1622 przeniósł się do Siedlisk (Chełmskie). Żonaty był z Krystyną Ostrowską. Zmarł 6 lutego 1623 w Siedliskach; pochowany w Suchodolach.

T W Ó R C Z O Ś Ć

1. Polonoeutychia albo Polskiego Królestwa szczęście a przy tym i W. Księstwa Litewskiego. A potem tegoż szczęścia szwankowanie w roku 1612 i 1613. Powst. zapewne 1616. Fragm. ogł.: A. Batowski: Polonoeutychia. Z rękopisu Zakładu Naukowego Ossolińskich. *Czasopism Nauk. Księgozbioru Publ. im. Ossol.* 1842 t. 1–4 i osob. Lw. 1843; I. Chrzanowski, S. Kot: Humanizm i reformacja w Polsce. Lw. 1927 s. 419–423. Całość wyd. i oprac. A. Linda, K. Maciejewska, J. Tazbir, Z. Zawadzki. Łódź 1982.

Rkpsy: Bibl. Ossol. sygn. 112; Bibl. Czart. sygn. 1370; Bibl. Kórni.

2. Tzw. Pamiętnik przyjaciół Andrzeja Lubienieckiego.

Rkps Bibl. Czart. sygn. 1403.

O P R A C O W A N I A

NK 2 (1964); LP

S. KOT: Ideologia polityczna i społeczna braci polskich zwanych arianami. Wwa 1932. — J. DÜRR-DURSKI: Arianie polscy w świetle własnej poezji. Wwa 1948. — S. TWOREK:

Zbór lubelski i jego rola w ruchu arianism w Polsce XVI i XVII w. Lubl. 1966. — J. TAZBIR. *Pol. słownik biogr.* 17 (1972). — J. NOSOWSKI: Polska literatura polemiczno-antyslamistyczna XVI, XVII i XVIII w. Z. 1. Wwa 1974. — *Hist. nauki pol.* 6 (1974). — H. BARYCZ: Optymistyczna wizja dziejów narodowych. W: Szlakami dziejopisarstwa staropolskiego. Wr. 1981. — J.T. MACIUSZKO. *Rocz. Teolog.* 24 (1982) z. 2. — T. BIENKOWSKI. *Odrodzenie i Ref. w Polsce* 28 (1983) s. 255–256. — T. STACHURSKA-MAJOWA, W. URBAN: „Polonoeutychia” von A.L. und die Entwicklung des arianischen Toleranzgedankens. *Socinianism and its role in the culture of XVIth to XVIIth centuries.* Wwa 1983. — A.W. JAROSZ: „Liber amicorum” A.L. w kręgu myśli i poezji arianskiej. *Studia Bibliol.* 8 (1994) s. 37–56.

I.T.

LUBIENIECKI Stanisław (młodszy) 1623–1675

Urodzony 23 sierpnia 1623 w Rakowie; syn Krzysztofa herbu Rola, kaznodziei arianskiego, i Katarzyny z Filipowskich. Początkowo uczył się w gimnazjum w rodzinnym mieście, w 1638–41 w Kisielinie na Wołyniu, następnie prywatnie. W 1644–1646 w Toruniu poszerzał wiedzę humanistyczną i uczył się języka niemieckiego. W tym czasie czynił starania o udział braci polskich w Colloquium charitativum, co wraz z obserwacjami z przebiegu obrad opisał w niewydanym dziariuszu „Fidelis relatio transactorum Thorunii...”. Wysłany przez zbór na dalsze studia (ze Stefanem Niemirychem jako podopiecznym) podróżował po Francji i Holandii (1646–50). Rok 1648 spędził w Paryżu, gdzie nawiązał liczne znajomości wśród ludzi nauki. W Lejdzie następnego roku poznał Kartezjusza. Po powrocie do kraju przebywał około dwóch lat w Czerniechowie na Ukrainie, na dworze podkomorzego kijowskiego, S. Niemirycha. Po ślubie (1652) z Zofią Brzeską (arianką) został pomocnikiem ministra w Siedliskach, a od 1654 — ministrem zboru w miejscowości Czarkowy nad Nidą. Po spłonięciu zboru, uchodząc przed rozruchami chłopskimi, skierowanymi przeciw różnowiercom, udał się (1655) do Krakowa pod ochronę Szwedów. Tam z polecenia starszyny zborowej zabiegał u Karola Gustawa o względy dla gminy arianskiej. Rok później sprowadził do miasta całą rodzinę, a po kapitulacji opuścił Kraków we wrześniu 1657 wraz z załogą szwedzką. Następnie przez długi czas z ramienia zboru arianskiego był agentem dyplomatycznym u boku króla szwedzkiego. Usilnie działał na rzecz uchylecia ustawy anty-arianskiej z 1658. W 1660–61 przebywał w Danii; założył gminę unitariańską w Altonii. Wówczas pełnił też usługi korespondenta politycznego, m.in. dla Fryderyka III. W 1662 osiedlił się w Hamburgu i zajął organizowaniem opieki nad emigracją arianską, oraz propagowaniem religijnych zasad braci

polskich, co naraziło go na prześladowania ze strony teologów luterzańskich i zmusiło do opuszczenia miasta. Z początkiem września 1664 przystąpił do pracy nad dziełem „Historia reformationis Polonicae”, które stanowi pierwszy w literaturze światowej zarys ruchu unitariańskiego. Oprócz tej pracy pozostawił wiele rozpraw z dziedziny teologii oraz dziełko z dziedziny astronomii o kometach, które można było obserwować do roku 1665. Posługiwał się niekiedy pseudonimami: Brutus; Christianus Thimoteus. Lata 1668–74 spędził w Altonii. Próbował powrócić do Hamburga, ale ponowne przejawy wrogości zmusiły go do rezygnacji z pobytu tam. Zmarł 18 maja 1675 w Hamburgu (jak się przypuszcza, otruty razem z dwiema córkami, w przeddzień wyjazdu z miasta).

T W Ó R C Z O Ś Ć

1. Stosowanie Francuzów z Hiszpany. Niedruk. Powst. po 1649. Ogl. S. Kot: „Descriptio gentium” di poeti polacchi del secolo XVII. *Ricerche Slavistiche* 6 (1958).

2. Compendium veritatis primaevae. Powst. zapewne 1654. Ogl. z rkpsu K.E. Jordt Jörgensen. Kopenhaga 1982. Fragm. pt. Rozmowa pomiędzy przedstawicielami różnych Kościołów, przedr. Z. Ogonowski. *Mysł arikańska w Polsce XVII w. Antologia tekstów*. Wr. 1991.

Tu również inf. biogr.

Rkps w Staatsbibliothek, Preussischer Kulturbesitz, Berlin.

3. Diariusz drogi krakowskiej i legacji krystiańskiej do króla J.M. Karola Gustawa Anno Domini 1655 Octobris. Niedruk. Ogl. J. Tazbir. *Odrodzenie i Ref. w Polsce* 5 (1960).

4. Historia Reformationis Polonicae. Powst. po wrześniu 1664 (dzieło nieukończone). Wyd. Freistadt 1685 druk. J. Aconius. Wyd. fotooffs. z przedmową H. Barycza. Wwa 1971 *Bibl. Pisarzy Reformacyjnych*, 9. Fragm. pt. Historia powrotu do pierwotnej prawdy Bożej, przedr. Z. Ogonowski, jw. poz. 2. Przekł. pol.: E. Bursche. Cz. 1–2. *Rocz. Teolog.* 1938 i odb., 1939 i odb.; cz. 3 przygotowana do wyd. zniszcz. 1944.

Przekł. ang.: E.M. Wilbur, M. Wajsbium, G.H. Williams pt. The History of the Polish Reformation and Related Documents, Zapowiedziany do druku w *Harvard Theological Studies*.

5. Exemplum epistolae, qua viro cuidam magno historiolum commentariorum et vitae ac mortis Jonae Slichtingii p.m. pertexit. Wyd. jako przedmowa do: J. Szlichtyng: *Commentaria posthuma in plerosque Novi Testamenti libros*. T. 1. Irenopoli (Amsterdam post annum 1656) [właśc. 1665] *Bibliotheca Fratrum Polonorum* t. 7.

6. Polonia moriens suos et externos alloquitur. [Gdańsk] 1665 [druk. D.F. Rhete].

Wyd. anonim.

Przekł. holend.: Amsterdam 1667.

7. *Theatrum cometicum*. Cz. 1–3. Wyd. F. Cuyper. Amsterdam 1666–1668 druk. D. Boccamunde. Wyd. nast. Lejda 1681.

8. *Vindiciae pro unitariorum in Polonia religionis libertate*. Wyd. C.C. Sandius: *Bibliotheca Antitrinitariorum*. Freistadt 1684 s. 267–296; toż wyd. nast. Wwa 1967.

9. [Wiersze]. Wyd. J. Tazbir. *Przeegl. Hum.* 1965 nr 2. Dzieła zachowane w rkpsach wymienia F.S. Bock: *Historia Antitrinitariorum*. T. 1 cz. 1. Królewiec 1774 s. 442–459.

O P R A C O W A N I A

NK 2 (1964), LP

J. TAZBIR: S.L., przywódca arikańskiej emigracji. Wwa 1961. — Memoriał antysocyniański pastorów luterzańskich. Wyd. S.M. Szacherska, J. Tazbir. *Odrodzenie i Ref. w Polsce* 7 (1962). — L. SZCZUCKI: Marcin Czechowic. Wwa 1964. — J. TAZBIR: Bracia polscy w Siedmiogrodzie. Wwa 1964. — K.E. JORDT-JÖRGENSEN: S.L. Zum Weg des Unitarianismus von Ost nach West im 17-Jahrhundert. Göttingen 1968. — J. TAZBIR: Księgozbiór S.L. *Rocz. Bibl. Nar.* 4 (1968). — TENZE: *Pol. slownik biogr.* 17 (1972). — *Hist. nauki pol.* 6 (1974). — G.H. WILLIAMS: A colonial rector of Harvard University and S.L.: a note on one of the first book written by a Pole known to have been read by an American, 1699. *Studia anglistyczne lubel. ośrodku nauk.* 1975. — TENZE: The Sarmatian Myth Sublimated in the „Historia Reformationis Polonicae” (1664–1685) of S.L. and Related Documents. *For W. Weintraub*. The Hague 1975. — J. TAZBIR: Bracia polscy na wygnaniu. Wwa 1977. — Z poloników we francuskich bibliotekach. Oprac. J. Starnawski. *Odrodzenie i Ref. w Polsce* 23 (1978) s. 236–240. — H. BARYCZ: S.L. — historyk reformacji polskiej. W: Szlakami dziejopisarstwa staropolskiego. Wr. 1981 [prwdr. 1971]. — L. SZCZUCKI. *Odrodzenie i Ref. w Polsce* 28 (1983) s. 256–263 [rec. Compendium veritatis...]. — J. TAZBIR. *Acta Polonica Historica* 48 (1983) s. 218–221 [rec. jw.]. — J. MISIUREK. *Vox Patrum* 1984 nr 6/7 [rec. jw.]. — E. TRUSKOLASKA: Nieznana dedykacja S.L. *Rocz. Bibl.* 28 (1984) nr 1/2 [z reprodukcją autografu]. — S. KOT: *Descriptio gentium poetów polskich XVII w. W: Polska Złotego Wieku a Europa*. Wwa 1987. — K. MROWCEWICZ: „Theatrum cometicum” S.L. *Tjg. Pol.* 1987 nr 22. — L. SZCZUCKI: S.L. i zmierzch socynianizmu. Na marginesie edycji „Compendium veritatis primaevae”. W: *Nonkonformiści religijni XVI i XVII w.* Wwa 1993.

I.T.

z LUBLINA BIERNAT

zob. BIERNAT Z LUBLINA

LUBOMIRSKI Stanisław Herakliusz

ok. 1642 – 1702

Urodzony 4 marca 1641 (wg źródeł francuskich) lub 25 maja 1642 w Wiśniczu albo w Niepołomicach; syn Jerzego Sebastiana herbu Szreniawa, marszałka

wielkiego, hetmana polnego koronnego, i Konstancji z Ligęzów. Początkowe nauki pobierał zapewne w domu swego dziada, Stanisława Lubomirskiego, pod kierunkiem preceptora z kręgów Akademii Krakowskiej. W 1658 uczestniczył wraz z ojcem w oblężeniu Torunia. Przez wiele lat był pod wpływem ojca; ulegał jego poglądom i planom politycznym. Około 1660, będąc już starostą spiskim, wyjechał przez Holandię i Belgię do Francji. Wszelkierne uzdolnienia, studiował w Paryżu, nawiązując bliższe kontakty z dworem Ludwika XIV (monarcha starał się go pozyskać dla celów swojej polityki w Polsce). Z Paryża udał się w krótką podróż do Hiszpanii, Włoch i Niemiec. W 1662 powrócił do kraju i włączył się w nurt życia politycznego. W konflikcie między dworem a Jerzym Lubomirskim (rokoszaninem z 1665) stanął po stronie ojca. Starał się załagodzić sprawę, zabiegając o pośrednictwo królowej i senatorów. W 1666 był świadkiem uroczystych przeprosin króla przez ojca, po śmierci którego (1667) odstąpił od reprezentowanej przez niego linii politycznej. Jednakże na sejmie w 1670, któremu marszałkował, postarał się o jego rehabilitację. W czasie bezkrólewia 1673/74 opowiedział się za elekcją Jana Sobieskiego, który na sejmie koronacyjnym w 1676 mianował go marszałkiem wielkim koronnym. Mimo to L. ponownie wycofał się z orientacji prokrólewskiej. Do końca życia oscylował między Francją a cesarstwem, niejednokrotnie zwalczając politykę dworu i dopuszczając się niełojalności wobec swego monarchy. Po śmierci Jana III usiłował nie dopuścić do zagarnięcia skarbu koronnego przez królową Marysię i jej synów. Początkowo popierał kandydaturę francuską, lecz widząc jej przegraną, przeszedł na stronę Augusta II. W swoich pismach i listach występował przeciw nadużyciom wojsk cesarskich na Spiszu i bronił praw Polski do ziemi spiskiej. Uprawiał intensywnie twórczość literacką, w której w pełni wypowiedział nurtujące epokę problemy, tak iż u współczesnych uzyskał przydomek „Salomona polskiego”. Przysłużył się również jako wybitny mecenas dzieł architektonicznych. Od 1668 ożeniony był z Zofią Opalińską, córką Łukasza, marszałka nadwornego koronnego, zwaną przez współczesnych „najuczestszą Polką”. W rok po śmierci Zofii poślubił (1676) Elżbietę, córkę Teodora Denhoffa, podkomorzego koronnego. W Jazdowie (Ujazdowie) pod Warszawą posiadał wspaniałą rezydencję z własnym teatrem komediowym. Prace swe podpisywał: Mirobulius Tassalinus; S.L.; S.L.M.K.; Stanislaus Lysimachus Eques Polonus; wiele rękopisów pozostało niepodpisanych. Do dziś nie ustalono kanonu jego twórczości, niektóre jego utwory przywłaszczyli sobie inni, wydając pod własnym nazwiskiem. Zmarł z 16 na 17 stycznia 1702 w Ujazdowie; pochowany na Czerwiakowie w kościele bernardynów (który sam wcześniej erygował).

T W Ó R C Z O Ś Ć

1. Orfeusz. Powst. przed 1664. Pt. Historia Orfeusza i Euredyce ogł. jako utwór anonimowy J.A. Załuski: Zebrań rytymów. T. 3. Wwa 1754 s. 344-360. Parafraza z G.B. Mariniego: Idilli favolosi.

2. Ermida albo Królewna pasterska, to jest ten szczęśliwy, który się swym stanem kontentuje. (Komedia wierszem). Powst. 1664. Wyd. kryt. J. Lewański: Dramaty staropolskie. T. 5. Wwa 1963. Wyst. teatr. Opole 1987.

Adaptacja radiowa 1974.

3. Adverbiorum moralium sive de virtute et fortuna libellus. Powst. 1666. Wyd. Wwa 1688 druk. K.F. Schreiber. Wyd. nast.: Wwa 1691 druk. K.F. Schreiber; w książce: Repertorium opuscula latina sacra et moralia. Wwa 1701 Druk. oo. pijarów (w XVIII w. kilka wyd.); Tor. 1716; b.m. 1716; b.m. 1718.

Przekł. pol. A.Ch. Łapczyński pt. Adwergia moralne albo o cnocie i fortunie książeczka. Wwa 1714; wyd. 2 Wwa 1737; fragm. przedr. *Rozrywki dla Dzieci* t. 4 (1825) – t. 5 (1826).

4. Informacja ... o prawie własnym i dziedzicznym, które ma Rzeczypospolita do Spisza i części ziemi węgierskiej. Powst. 1674. Fragm. ogł. i podał treść T. Modelski: S.H.L.: „Wywód praw Polski do ziemi spiskiej”. *Księga pam. ku czci W. Abrahamia*. T. 2. Lw. 1931 i odb.

5. Genii veridici. Pars prima. Powst. 1676-1690. Druk. 1699. [Dialog polityczny]. Wyd. wraz z własnym przekładem polskim W. Klimas. *Miscellanea staropol.* 2 (1966) *Arch. Lit.* 10. Rkps (częściowo autograf) Bibl. Jagiel. sygn. 5190.

6. Rozmowy Artaksesa i Ewandra, w których polityczne, moralne i naturalne uwagi zawarte. Powst. 1676. Wyd. b.m. 1683 (tu także Sonet na chwałę Tacyta). Wyd. nast.: Wwa 1694; Częstochowa 1708, 1718, 1734, 1745. Fragm. przedr. m.in.: W. Taszycki: Wybór tekstów staropolskich XVI-XVIII w. Lw. 1928 i wyd. nast.; W. Taszycki: *Obrońcy języka polskiego*. Wr. 1953 *BN* I, 146; Z. Spieralski: *Polskie piśmiennictwo ogólnowojskowe do r. 1746*. Wwa 1966 s. 145-163; *700 lat myśli pol.: XVII w. Cz.* 1 (1979); A. Szurczak. *Problemy Oświaty* 1983 nr 2; *Panorama de la littérature polonaise*. Wwa-Paris 1991.

Autograf (pierwsza red.) Bibl. Jagiel. sygn. 5190; kopia (wcześniejsza od prwdr.) rkps Bibl. PAN w Kr. sygn. 1295.

7. Don Alvarez albo niesforna w miłości kompanija. [Komedia prozą]. Powst. przed październikiem 1679. Wyd. kryt. J. Lewański: *Dramaty staropolskie*, jw. poz. 2.

Utwór wykorzystujący fabułę nowelki z Dekameronu (X, 9) G. Boccaccia pt. *Przytrafienia Seladyna z Torellem*. Wyst. teatr.: Pozn. 1959; Gorzów 1964; Kr. 1964; Gdańsk 1972.

Adaptacja radiowa 1976.

8. Komedya Lopeza starego ze Spirydonem. [Proza]. Powst. przed październikiem 1679. Wyd. kryt. J. Lewański, jw. poz. 2.

Utwór wykorzystujący fabułę z Dekameronu (II, 10) G. Boccaccia pt. Kalendarz starych mężów. Wyst. teatr.: Wwa 1965; Olsztyn 1976; Kalisz 1988.

Adaptacja radiowa 1966.

Adaptacja TV 1983.

9. Theomusa sive doctrina fidei Christianae, primum polono ac dein latino carmine descripta. B.m.r. Wyd. nast.: Wwa 1683 Druk. oo. pijarów (dwie ed.); toż tylko tekst polski. Wwa 1697 Druk. oo. pijarów; toż tylko tekst łaciński w: Repertorium opuscula..., jw. poz. 3.

Wykład katechizmu w 74 epigramatach.

10. Tobiasz wyzwolony. Wwa 1683 Druk oo. pijarów. Wyd. nast.: Wwa 1691 druk. K.F. Schreiber; Wwa 1706 Druk. oo. pijarów (współwyd. z Ecclesiastes... zob. poz. 11). *Fragm. przedr. Poeci pol. baroku 2* (1965), *Panorama de la littérature*, jw. poz. 6.

Poemat w 12 pieśniach w oktawach, oparty na opowieści biblijnej; Na wstępie cztery oktawy tłum. z XV pieśni poematu G.B. Mariniego: Adone.

11. Ecclesiastes po hebrajsku zwany Coheleth, z Pisma Świętego na wiersz polski przetłumaczony. Powst. zapewne po 1683. Wyd. jako własny utwór G.K. Hadziewicz pt. Dzieło zbawienne za przyjściem na świat Pana naszego Jezusa Chrystusa. Kr. 1702 druk. M. Schedel (dwie ed.). Do 1731 istniało osiem innych ed. w tym dwie ed. J. Jaklińskiego z tłum. łac.: Wyd. pod krypt. S.L. Wwa 1706 Druk. oo. pijarów (wraz z Tobiasz... zob. poz. 10); wyd. pod nazwiskiem S. Lubomirskiego. Tor. 1731. *Fragm. przedr. Poeci pol. baroku* jw. poz. 10.

W drugiej poł. XVIII w. jako swój utwór wyd. Patrycy Mniński.

12. Poezje postu świętego. Powst. ok. 1686. Wyd. jako własny utwór G.K. Hadziewicz, zob. poz. 11. *Fragm. ogł. W. Gomulicki. Kur. Warsz.* 1907 nr 88; przedr. w: *Kłosa z polskiej niwy*. Wwa 1912; W. Folkierski: *Sonet polski*. Kr. 1923 *BN I*, 82 (*Sonet na całą Mękę Pańską*); *Poeci pol. baroku*, jw. poz. 2; *Z głębokości...* Wyd. 2. Wwa 1974.

13. Decymka myśli świętych albo Dziesięć elegii polskich. Powst. po 1685, przed 1690. Druk przy [S.J. Jabłonowski]: Zabawa chrześcijańska. Lw. 1700 Druk. Kolegium Jezuickiego. Wyd. nast.: J.A. Załuski: *Zebrańie rytmów*. T. 3. Wwa 1754 s. 409–427. Wyd. osob. pt. *Myśli o wieczności*. Kr. 1757. Wyd. kryt. S. Jasińska. *Pam. Bibl. Kórn.* z. 9/10 (1968). *Fragm. przedr. Z głębokości...*, jw. poz. 12.

14. De vanitate consiliorum. Wwa b.r. (prawdopodobnie 1699). Wyd. nast.: Wwa 1700 kilka ed.; do 1768 siedem ed.; Tyrnawa 1745; Wiedeń 1776.

Przekł. pol.: A. Mączyński pt. *Próżność i prawda rady*. Tor. 1705. Wyd. nast.: Pozn. 1739; Lw. 1750; toż pt. O znikomości rad. Wyd. A. Marylski. Wwa

1916 *Pol. Pisarze Polit.* S. I; *Czasy saskie* t. 1. *Fragm. przedr. pt. O bezskuteczności rad. 700 lat myśli pol.*, jw. poz. 6.

Przekł. niem. 1746.

15. De remediis animi humani. Wyd. Repertorium opuscula... jw. poz. 3.

Przekł. pol. pt. *Momenta ostatnie życia*. Wwa 1707; W. Ślizień pt. *Zbawiennych środków książeczka*. Wil. 1728.

Wydania zbiorowe

16. Księgi moralne, polityczne i pobożne z łacińskiego na polski język przełożone. Wyd. F. Bohomolec. Wwa 1771.

17. Wiersze zebrane i przedrukowane. Wyd. M.U. Szostowicz. Wwa 1782.

18. Wybór pism. Wyd. R. Pollak. Wr. 1953 *BN I*, 145.

Tu w Dod.: Instrukcja synom moim do cudzych krajów ode mnie wyprawionym, Teodorowi i Franciszkowi 1699 (rkps Bibl. PAN w Kr. sygn. 1077).

19. Poezje zebrane. T. 1: Teksty. T. 2: Komentarze. Wyd. A. Karpiński. *Adverbia moralia – oprac. M. Mejor*. Wwa 1995–1996.

Tu: bibliogr. utworów poetyckich, wykaz utworów mylnie L. przypisywanych, a także o autorstwie nie w pełni udokumentowanym.

Ponadto pojedyncze wiersze lub fragm. utworów przedr. w antologiach: *Biblia a lit. pol.* Wwa 1984; *Helikon sarmacki*. Wr. 1989 *BN I*, 259; *I w odmianach czasu smak jest*. Wwa 1991; *Wysoki umysł w dolnych rzeczach zawikłany*. Wwa 1993.

Utwory o autorstwie niepewnym

20. Hieroglifiki albo wizerunki amoris. [Cykl 22 wierszy]. Z rkpsu PAN w Kr. wyd. jako wiersze A. Morsztyna W. Seredyński: *A. Morsztyna niewydane poezje*. Kr. 1874.

Autorstwo wg A. Karpińskiego.

21. J. de Mairet: Sylwia, to jest komedia o Sylwii pasterce z włoskiego na polski rytm przetłumaczona. Przekł. powst. między 1662–1668. Wyd. kryt. Z. Skarbińska-Wierzchowska. *Miscellanea Staropol.* 2 (1966) *Arch. Lit.* 10.

Autorstwo sugerowane przez L. Kamykowskiego podtrzymuje edytorka, podważa A. Karpiński.

22. Pyram i Tysbe. (Poemat mitologiczny). Wyd. R. Pollak. Pozn. 1929.

Autorstwo wg wydawcy, kwestionował A. Brückner, podaje w wątpliwość A. Karpiński.

23. Somnus. Fortuna. Invidia. Ogł. R. Pollak. *Pam. Lit.* 1930 z. 4. *Przedr. Poeci pol. baroku 2* (1965); A. Karpiński. *Ogród* 1994 nr 1.

Autorstwo wg R. Pollaka, kwestionuje A. Karpiński.

sarmatyzm – „*Psalmodia*”. Tor. 1995. — J.K. GOLINSKI: „Do smaczniejszego snu przysposobienia...” Igraszki oniryczne St.H.L. Zesz. *Nauk. WSP w Bydgu. Studia Filol.* z. 38 (1995) s. 7–28. — Cz. HERNAS: Ujęcie z obłędzenia – szlachetne próżnowanie. *Res Publica Nova* 1995 nr 4. — J. JANAS: „Piram i Tysbe”. *Il barocco in Polonia*. Napoli 1995. — A. KAPIŃSKI: St.H.L. spotkania z „sacrum”. *Religijność lit. pol. baroku*. Lubl. 1995. — TENŻE: Topografia prywatności „wielkiego człowieka”. O arkadiach St.H.L. *Lit. pol. baroku w kręgu idei*. Lubl. 1995. — W. MAGNUSZEWSKI: W sprawie atrybucji listów przypisywanych St.H.L. *Studia i Mater. Filol. Pol. WSP w Zielonej Górze* z. 7 (1995) s. 17–30. — J. PORAZIŃSKI: St.H.L. „stapanie słowami”. *Barok – sarmatyzm – „Psalmodia*”. Tor. 1995. — M. PREJS: O inspiracjach włoskiego manieryzmu w kulturze polskiego baroku. *Barok* 1995 nr 2. — J. ZGOŹDŻON: Wokół testamentu pana Marszałka. *Duktem czasów*. Opole 1996. — G. BROGI-BERCOFF: Uwagi o rosyjskim przekładzie „Rozmów Artakesa i Ewandra”. *Przekł. lit. Teoria. Historia. Współczesność*. Wwa 1997. — R. GRZEŚKOWIAK: Z notatek na marginesach „Poezji zebranych” St.H.L. *Barok* 1997 nr 1. — G. RAUBO: Barokowy świat człowieka. Refleksja antropologiczna w twórczości St.H.L. Poznań 1997. — TENŻE: O łasce, predestynacji i Bogu ukrytym. Wątki jansenistyczne w twórczości St.H.L. *Pam. Lit.* 1997 z. 4. — TENŻE: Poezje „polskiego Salomona” zebrane po trzech stuleciach. *Pozni. Studia Polon. S. Lit.* 4 (24) 1997. — M. HANUSIEWICZ: Święte i zmysłowe w poezji polskiego baroku. Lubl. 1998. — A. KAPIŃSKI: Między rękopisem a drukiem. *Autor, tekst, cenzura*. Wwa 1998. — A. KAPIŃSKI: L., Karmel i rybki. *Muzy i Hestia*. Wr. 1999 [tu ogl. z rkpsu Pioseneczka o dobrach stanu zakonnego].

L.T.

LUBOWSKI Edward 1837–1923

Urodzony 19 marca 1837 w Krakowie; syn Fryderyka i Fryderyki z domu Szwarzenberg. W 1847–55 uczęszczał do Gimnazjum Św. Anny, a następnie na wydział prawny Uniwersytetu Jagiellońskiego. Należał wówczas do kręgów patriotycznej młodzieży przeciwdziałającej się germanizacji uczelni przez działalność samokształceniowego stowarzyszenia (1857–59). W tym okresie powstała pierwsza sztuka L., czteroaktowa „Pewność siebie”, odczytana na jednym z posiedzeń koła. Przyjaźnił się wtedy z Józefem Szujkim, Janem Matejką, Arturem Grottgerem. W 1859 był krakowskim korespondentem *Tygodnika Ilustrowanego*. W tygodniku *Niewiasta*, (którego był współredaktorem) publikował w 1860–62 komedie, rozprawki, nowele, m.in. „Przyzwyczki, komedia w czterech aktach” (1860 nr 4–9), „Konkury z nudów, szkic z życia” (1861 nr 13–18). Debiutem scenicznym była wystawiona w 1863 w teatrze krakowskim pięcioaktowa komedia „Kariery”. L. brał udział w powstaniu styczniowym. Przypuszczalnie przez pewien czas pełnił funkcję adiutanta Langiewicza, ale przede wszystkim działał w Krakowie jako publicysta, za co był więziony przez władze austriackie.

W 1865 przeniósł się do Warszawy i rozwinął ożywioną działalność publicystyczną. Współpracował z wieloma pismami, m.in. *Bluszczem* (1865–86), *Opiekunem Domowym* (1865–66), *Rodziną* (1865–66), *Kurierem Świątecznym* (od 1866), *Przełogiem Tygodniowym* (1866–70), *Biblioteką Warszawską* (1868–78), *Kurierem Warszawskim* (1872–1921). Uprawiał krytykę literacką i teatralną, wchodził w skład redakcji wielu czasopism, m.in. w 1868–77 należał do redakcji *Kłosów* i prowadził rubrykę „Pokłosie”, w 1879–98 kierował działem krytyki teatralnej *Tygodnika Ilustrowanego*. Równocześnie ogłaszał powieści, opowiadania, studia literackie. Sztuki jego, zaliczane do gatunku „komedii społecznej”, wystawiano na scenach warszawskich. Rozgłos i uznanie krytyki zyskał komedią „Nietoperze” (1875), a „Sąd honorowy” (1879) i „Jacus” (1882) zapewniły mu pozycję jednego z czołowych komediopisarzy. W 1881 został członkiem Komitetu do Dramatu. Brał żywy udział w życiu kulturalnym miasta, przyjaźnił się z wybitnymi przedstawicielami sfer literacko-artystycznych, uczestniczył w spotkaniach w salonach literackich. Wiele również przekładał dla potrzeb teatru, m.in. był pierwszym w Polsce tłumaczem sztuk Martinusa Björnsona Björnsterna i wpływ tego pisarza zaznaczył się w twórczości L. po 1890. Powstałe wówczas sztuki nie zdołały sobie zapewnić scenicznego powodzenia. L. zamilkł po 1900. Ostatnią jego komedią wystawioną w teatrze były „Światowe rozrywki” (1900). Ok. 1900–01 był współwłaścicielem drukarni. W 1922 otrzymał Order Odrodzenia Polski i obchodzony jubileusz jego twórczości. Zmarł w Warszawie 17 marca 1923; pochowany na Cmentarzu Powązkowskim.

T W Ó R C Z O Ś Ć

1. Wierzące dusze. Powieść ze współczesnych dziejów. T. 1–2. Kr. 1864–1865. Wyd. 2 Kr. 1865 (pt. Silni i słabi. Powieść z ubiegłych czasów w obrazkach). Podp.: Spirydion.
2. Prolegowany. Komedia w 4 a. Wyst. Kr. 1865. Niedruk.
3. Co się stało w małym miasteczku. Powieść. Wwa 1867.
4. Kilka charakterystycznych rysów z życia Marii Stuart. Wwa 1867.
5. Zagubiony pierścionek. Powiastka. Wwa 1867.
6. Żony uczonych. Krotochwila w 2 a. Wyst. Wwa 1867. Niedruk.
7. Ubodzy w salonie. Komedia w 4 a. Wyst. Wwa 1868.
8. Żyd. Dramat społeczny w 5 a. Wyst. Lw. 1868. Wyd. Wwa 1869 odb. z *Kłosów*. Nagrodzony na lwowskim konkursie im. A. Fredry w 1868.
9. Aktorka. Powieść. Wwa 1871 odb. z *Tyg. Romansów i Powieści*.

10. Alfred de Musset. Studium literackie. Tor. 1874.

11. Na pochyłości. Powieść. T. 1–2. Wwa 1874. Wyd. 2 Wwa 1896. Podp.: Bolej Krut.

12. Ach! Jakim Kubuś był artystą! Małańka powiastka w trzech niewielkich aktach. [B.m. i r. ok. 1874].

13. Wallenstein. Studium literacko-historyczne. Wwa 1874.

14. Nietoperze. Komedja w 4 a. Wyst. Wwa, Lw., Kr. 1875. Wyd. Wwa 1875. Przedr.: *Dramat mieszczański epoki pozytywizmu warsz.* Wr. 1953; fragm. *Obraz lit. pol.* S. 4 t. 3. Wwa 1969.

15. Kiedyz obiad? Krotochwila w 1 a. Wyst. Kr. 1875. Wyd. Wwa [1893]. Pod pseud. X.Y.

16. Gonitwy. Komedja w 5 a. Wwa 1876. Wyst. Wwa 1877.

17. Przesady. Komedja w 5 a. Wyst. i wyd. Wwa 1876.

18. Rodzina Borgiów. Studium historyczne. Wwa 1876.

19. Pogodzeni z losem. Komedja w 5 a. Wyst. i wyd. Wwa 1878.

20. Czarnokwit. Krotochwila w 3 a. Wyst. Wwa 1878. Wyd. Wwa 1879.

21. Cichy Janek i głośny Franek. Powieść. Wwa 1879.

22. Sąd honorowy. Komedja w 5 a. Wyst. i wyd. Wwa 1880. Wyd. 2 Wil. 1880.

23. Jacuś. Komedja w 4 a. Wyst. Wwa, Kr., Lw., Pozn., Lubl. 1883. Wyd. Wwa 1884.

Przedr.: *Dramat mieszczański epoki pozytywizmu warsz.* Wr. 1953; fragm. przedr. *Obraz lit. pol.* S. 4 t. 3. Wwa 1969.

24. Nie irytuj się (Po co się irytował). Komedja w 1 a. Wyst. Wwa 1883.

25. Powieści niemoralne. Obrazki z życia rzeczywistego. Seria 1. Wwa 1884.

26. Krok dalej. Powieść. T. 1–3. Wwa 1885.

27. My się kochamy. Komedja w 5 a. Wyst. Wwa, Kr., Pozn. 1886. Niedruk.

III nagroda na konkursie dram. im. W. Bogusławskiego w Warszawie w 1886.

28. Osaczony. Komedja w 5 a. Wyst. Wwa 1886.

29. Kochanek Małgosi. Typy gatunkowe. Wwa 1890.

30. Przez wdzięczność. Drobnostka sceniczna w 1 a. Wyst. Wwa 1890. Wyd. Wwa 1892.

31. Przyjaciółka żon. Komedja w 5 a. Wyst. Wwa 1890.

32. Bawidelko. Sztuka w 4 a. Wyst. Wwa, Kr., Łódź 1892. Niedruk.

33. Typy gatunkowe. [Nowele]. Wwa 1892.

34. Kto to? Drobnostka sceniczna w 1 odsłonie. Powst. ok. 1893. Wyst. Wwa 1896. Wyd. Wwa [1899].

35. Wycieczka z przeszkodami. Krotochwila w 3 a. Powst. 1893. Wyst. Wwa 1894. Niedruk.

36. Dzień wigilii. Drobnostka dramatyczna w 1 odsłonie. Wyst. Wwa 1895.

37. Królewicz. Komedja w 4 a. Wyst. Wwa, Łódź, Lubl., Lw., Kr. 1896. Niedruk.

38. Mankiet. Fraszka sceniczna w 1 odsłonie. Wyst. i wyd. Wwa 1896.

39. Światowe rozrywki. Komedja w 5 odsłonach. Wyst. Wwa 1901. Niedruk.

Przekłady

40. V. Hugo: Pracownicy morza. T. 1–3. Wwa 1866.

Wspódum.: F. Faleński.
41. M. Björnson Bjørnstjerne: Bankructwo. Obraz sceniczny w 4 a. Wwa 1876.

42. M. Björnson Bjørnstjerne: Nowożeńcy. Komedja w 2 a. Wwa 1877.

43. E. Pailleron: Świat zabawy. Komedja w 1 a. Wwa 1882.

Tłum. dla potrzeb teatru wiele sztuk wystawianych, ale nieogl. drukiem, m.in. autorów: E. Augier, A. Dumas, G. Sand, A. de Musset, E. Scribe, W. Szekspir.

Koresp. w zbiorach Bibl. Nar. i Jagiel.

OPRACOWANIA

NK 14 (1973); LE

P. CHMIEŁOWSKI: Nasza literatura dramatyczna. T. 2. Petersb. 1898. — I. SCHREIBER: Twórczość dramatyczna E.L. Kr. 1929. — T. SIVERT: Problematyka społeczna w dramacie mieszczańskim pozytywizmu warszawskiego. *Pam. Teatr.* 1952 nr 2/3; przedr. *Teatr warsz. drugiej poł. XIX w.* Wr. 1957. — A. GRZYMAŁA-SIEDLECKI: Dwaj komediopisarze jako figury komediowe. W: Niepospolici ludzie w dniu swoim powszednim. Kr. 1961. — T. SIVERT *Obraz lit. pol.* S. 4 t. 3 (1969). E. IHNATOWICZ: E.L. o mało nie Dumas. *Warszawa pozytywistów.* Wwa 1992.

A.P.

LUDYCYJE WIESNE

1543

Niepowszedni okaz literatury kalendarzowej. Składa się z czterech części: wstępnej, złożonej z „korespondencji” między Maciejem Zaicem z Byliny i sołtysem gromady Krzywaczka, Janczurą; kolędy obejmującej „Zopytanie” i teksty odpowiednich pieśni do gospodarza i gospodyni (tu nieznaną autor posłużył się 7-zgłoskowcem

pełniącym funkcję stylizacji ludowej); prognostyków na rok 1544; oraz „Pieśni o gorzałym winie”. Charakter i pochodzenie L.w. nie zostały definitywnie określone. Być może stanowią satyryczną odmianę kalendarza popularnego lub sowizrzalską w ujęciu parodię kalendarzy z przepowiedniami astrologów krakowskich. Artystyczna część kołędowa o cechach niezwyklej starodawności wywodzi się z folkloru przypuszczalnie z okolic Myślenic; „Pieśń o gorzałym winie” jest literacką repliką na łacińskie „Encomium vini” (ogł. 1532); w całości dopatrywano się również żartu noworocznego pióra któregoś z dworzan królewskich, ukrytego pod sowizrzalskim pseudonimem.

WYDANIA

Rurale iudicium, to jest Ludycje wiesne na ten Nowy Rok 1544. Przez chwalebne pana Macieja Zajcownika w Bysinie podgórnego proroka złożone. Kr. [prawdopodobnie 1543] druk. H. Unglerowa. Przedr. A. Rombowski: Ludycje wiesne. Zabytek literatury ludowej z połowy XVI w. Wr. 1953. (tu: facsimile oryginału). Fragn. przedr.: J. Krzyżanowski: Proza polska wczesnego renesansu. 1510–1550. Wwa 1954; S. Czernik: Polska epika ludowa. Wr. 1958 *BN* I, 167; J. Sokółowska: Poci renesansu. Wwa 1959; całość w transliteracji wyd. S. Vrtel-Wierczyński: Wybór tekstów staropolskich do r. 1543. Wwa 1963; wyd. 5 Wwa 1976; W. Wydra, W.R. Rzepka: Chrestomatia staropolska Wr. 1984; wyd. 2 popr. i uzup. Wr. 1995; *Patrząc na rozmaite światła tego sprawy*. Wwa 1984 (tu: Pieśń o tym ślachetnym trunku).

OPRACOWANIA

NK I (1963); LP.

Cz. HERNAS. *Pam. Lit.* 1954 z. 1. — S. SKWARCZYŃSKA: Wstęp do nauki o literaturze. T. 2. Wwa 1954 s. 382, 561. — M. DŁUSKA: Siedmiozłogokowice. *Sylabizm*. Wr. 1956 s. 258. — J. KRZYŻANOWSKI: W wieku Reja i Stańczyka. Wwa 1958 s. 155. — Cz. HERNAS: W kalinowym lesie. T. 1. Wwa 1965. — J. KRZYŻANOWSKI. *Słownik folkloru pol.* Wwa 1965. — S. GRZESZCZUK: Błażeńskie zwierciadło. Kr. 1970, wyd. 2 zmien. i poszerz. Kr. 1994. — J. KRZYŻANOWSKI: Paralele. Wyd. 2. Wwa 1977. — S. URBANCIK: Polski język literacki w dobie przedpiśmiennej? *Zesz. Nauk. UJ. Prace Językozn.* 54 (1977) s. 51–62; przedr. w: *Prace z dziejów języka polskiego*, Wr. 1979. — S. GRZESZCZUK: Cyganeria sowizrzalska. Kr. 1980. — H. KAPELUŚ: Wokół „Ludycji wiesnych”. *Z badań nad dawną księżką*. T. 1. Wwa 1991, toż w: *O turze złotorogim. Szkice kołędowe*. Wwa 1991. — T. BRAJERSKI: „Archaizm podhalański” w „Ludycjach wiesnych” z r. 1543. *Rocz. Hum.* 41 (1993) nr 6.

z LUDZISKA JAN

zob. JAN Z LUDZISKA

LUTOSŁAWSKI Wincenty
1863–1954

Urodzony 6 czerwca 1863 w Warszawie w rodzinie ziemiańskiej; syn Franciszka, właściciela majątku Drozdowo i Taraskowo koło Łomży, i jego pierwszej żony, Marii ze Szczygielskich. W 1881 ukończył niemieckie gimnazjum w Mitawie i studiował chemię na politechnice w Rydze, w roku następnym przeniósł się na uniwersytet w Dorpacie. Po rocznej przerwie spowodowanej chorobą — podróżował wówczas po Europie — powrócił do zajęć na uczelni; obok chemii studiował filozofię pod kierunkiem Gustawa Teichmüllera. W 1885 uzyskał dyplom kandydata obu kierunków. W 1885–86 spędził rok w Paryżu, pogłębiając znajomość języków romańskich w École Pratique des Hautes Études. Następnie przebywał w Londynie i Hiszpanii, gdzie w 1887 poślubił w Madrycie Zofię Casanova, poetkę hiszpańską. W tym roku uzyskał stopień magistra filozofii. W 1890–93 był zatrudniony jako docent na uniwersytecie w Kazaniu; prowadził wykłady z filozofii, logiki i psychologii. Następne dwa lata spędził na podróżach po Ameryce Łacińskiej i Europie, zatrzymując się na dłużej w Londynie, gdzie w British Museum studiował dzieła Platona. W 1895 osiadł w hiszpańskiej wiosce, Playa de Mera koło La Coruna. Gościł u siebie Tadeusza Micińskiego i Stanisława Przybyszewskiego. W 1898 doktoryzował się na uniwersytecie w Helsinkach. W tym samym roku powrócił do kraju, zamieszkał w Krakowie i przez rok jako docent prywatny prowadził wykłady z filozofii na Uniwersytecie Jagiellońskim. Po zatargu z władzami uczelni wyjechał do Szwajcarii, gdzie wykładał na uniwersytetach Lozanny i Genewy. Często przyjeżdżał do kraju i kontaktował się z działaczami Ligi Narodowej (m.in. Romanem Dmowskim i Janem Ludwikiem Popławskim). Wstąpił do Ligi i uczestniczył w pracach organizacyjnych, biorąc czynny udział w zjeździe nauczycieli w Warszawie (1899), współpracując z *Przeglądem Narodowym* (do 1909). Wkrótce jednak zerwał z Narodową Demokracją. Nadal uprawiał działalność polityczną i społeczną. Przez kilka lat prowadził w Krakowie prywatne seminarium filozofii narodowej, a w 1903 zainicjował powstanie związku Eleusis i do 1912 pisywał w wychodzącym pod tym samym tytułem piśmie. W 1904–06 wykładał literaturę polską na uniwersytecie w Londynie, w 1907–08 propagował w Stanach Zjednoczonych w serii odczytów filozofię meksjanistyczną, nawiązującą do idei romantyków polskich. Od 1908 mieszkał przez dwa lata w Warszawie, następnie podróżował po Europie, nakłaniając do

I.T.

zakładania „Kuźnic” — ośrodków upowszechniania głoszonych przez siebie teorii filozoficznych, przypisujących Polsce i polskiemu duchowi narodowemu wyjątkową rolę w przyszłym porządku świata. Liczne obcojęzyczne publikacje, prowadzona w wielu krajach szeroka akcja odczytowa, a także sława zdobyta dzięki studiom nad Platonem ustaliły ówczesnie jego pozycję jako czołowego przedstawiciela polskiej myśli filozoficznej. Około 1913 (po rozwodzie z żoną Zofią) poślubił Wandę Peszyńską, działaczkę społeczną. Zamieszkał wraz z rodziną w Sabaudii w Château Barby; prowadził „Kuźnicę” i dojeżdżał do Genewy, gdzie wykładał filozofię. W czasie I wojny światowej (ponownie związany z Narodową Demokracją) działał jako publicysta na rzecz sprawy polskiej. Od 1919 pracował w Polskim Biurze Prac Kongresowych w Wersalu. Od 1920 — mianowany profesorem zwyczajnym na Uniwersytecie Stefana Batorego w Wilnie — wykładał filozofię do momentu przejścia na emeryturę. W 1931–32 przebywał we Francji, następnie mieszkał w Dziegielewie pod Cieszynom i zabiegał o utworzenie tam „Kuźnicy”. Na koniec osiadł w Krakowie, gdzie spędził ostatnie lata życia. W 1946–48 prowadził wykłady z wybranych zagadnień z filozofii na UJ. W 1951 mianowano go członkiem Polskiej Akademii Umiejętności. Zmarł 28 grudnia 1954 w Krakowie.

T W Ó R C Z O Ś Ć

1. Das Gesetz der Beschleunigung der Esterbildung. Beitrag zur chemischen Dynamik. Halle 1885.

Praca kandydacka z zakresu chemii.

2. Erhaltung und Untergang der Staatsverfassungen nach Plato, Aristoteles und Machiavelli. Dorpat 1887. Wyd. nast. Leipzig 1888.

3. O logice Platona. Cz. 1. Kr. 1891 odb. z *Rozpr. AU Wyzdz. Hist.-Filoz. Cz. 2*. Wwa 1892.

4. Über die Echtheit, Reihenfolge und logische Theorien von Platos drei ersten Tetralogien. Berlin 1895 odb. z *Archiv für Geschichte der Philosophie*. Por. poz. 6.

5. The Origin and Growth of Plato's Logic, with an Account of Plato's Style and of the Chronology of his Writings. London 1897. Wyd. nast. London 1905.

6. O pierwszych trzech tetralogiach dzieł Platona. Kr. 1898 odb. z *Rozpr. AU Wyzdz. Filol.*

7. Stylometrisches. Leipzig 1898. Toż w jęz. franc. pt. Principes de stylometrie. Paris 1898; toż w jęz. włos. pt. Teoria dell stillometria. Roma 1898.

8. Über die Grundvoraussetzungen und Consequenzen der individualistischen Weltanschauung. Helsingfors 1898.

Praca doktorska.

9. Bańki mydlane. Pogląd krytyczny na tak zwany satanizm nagich a pijanych dusz. Kr. 1899 odb. z *Czasu*.

10. Platon jako twórca idealizmu i socjalizmu. Wwa 1899.

11. Seelenmacht. Abriss einer zeitgemässen Weltanschauung. Leipzig 1899. Toż w jęz. ang. pt. The World of Souls. London 1923.

12. Źródła pesymizmu. Wwa 1899.

13. Nieśmiertelność duszy i wolność woli. Wwa 1900. Wyd. 2 Wwa 1909; wyd. 3 rozszerz. pt. Nieśmiertelność duszy. Zarys metafizyki polskiej. Wwa 1925.

14. O wychowaniu narodowym. Kr. 1900 odb. z *Czasu*. Wyd. 2 Kr. 1902; wyd. 3 Kr. 1903.

15. Z dziedziny myśli. Studia filozoficzne 1888–1889. Kr. 1900. Toż pt. Wstęp do filozofii. Kr. 1900.

16. Wykłady jagiellońskie. T. 1–2. Kr. 1901–1902. Wyd. nast. pt. Początki filozofii greckiej od Thalesa do Demokryta i Sokratesa. Wwa 1910.

17. Un grand initiateur. Adam Mickiewicz. Genève 1902.

18. Wszechnica Mickiewicza w Szwajcarii. Morges 1902. Wyd. 2 Kr. 1903.

19. Z dziejów wstrzemięźliwości. Kr. 1902.

20. Logika ogólna, czyli teoria poznania i logika formalna. Londyn 1906. Wyd. nast. Kr. 1907.

21. Darwin i Słowacki. Według pierwszego wykładu wygłoszonego w Filharmonii Warsz. 23 XI 1908. Wwa 1909.

22. Losy jaźni u Słowackiego. Lw. 1910 odb. z *Pam. Lit.* 1909.

23. Religia w życiu narodowym. Wwa 1909 odb. z *Przeł. Nar.* Wyd. 2 powiększone Wwa [1910].

24. Rozwój potęgi woli przez psychofizyczne ćwiczenia. Wwa 1909. Wyd. nast.: wyd. 2 Wwa 1910; wyd. 3 ulepszone Wil. 1923.

25. Ludzkość odrodzona. Wizje przyszłości. Wwa 1910.

26. Iskierki warszawskie. Seria 1. Wwa 1911.

27. Na drodze ku wielkiej przemianie. Wwa 1912.

28. Psychologie de la volonté. Paris 1912.

29. Volonté et liberté. Tlemcen (Algeria) 1912. Wyd. 2 Paris 1913.

30. Polacy i Niemcy. Luttes séculaires entre Polonais et Allemands. Château Barby [ok. 1916].

31. Armia polska. Paryż 1917. Wyd. 2 popr. Paryż 1918 (pt. Wojsko polskie).

32. The Polish Nation. Paris 1917.

33. La Conscience nationale et la Ligue de Nations. Paris 1919.

34. Lithuania and White Ruthenia. Paris 1919.

35. The Ruthenian question in Galicia. Paris 1919. Współautor: E. Romer.

36. Bolszewizm i Polska. Wil. 1920.

L

37. Wojna wszechświatowa, jej odległe przyczyny i skutki. Lw. 1920. Wyd. 2 Wwa 1925.

38. Bądźmy ludźmi. Wwa 1921.

39. Walka klas. Pozn. 1921.

40. Państwo narodowe. Wil. 1922.

41. Praca narodowa. Program polityki polskiej. Wil. 1922.

42. Pewniki polityki polskiej. Zarys dogmatyki narodowej. Wil. 1923. Wyd. 2 Szamotuły 1926.

43. Tajemnica powszechnego dobrobytu. Zarys polskiej teorii gospodarstwa narodowego. Szamotuły 1926. Wyd. 2 Kr. 1936 (pt. Jak rośnie dobrobyt. Zarys polskiej teorii gospodarstwa narodowego).

44. Preexistence and Reincarnation. London 1928.

45. Knowledge of Reality. Cambridge 1930.

46. Jeden łatwy żywot. Autobiografia. Wwa 1933.

47. Posłannictwo polskiego narodu. Wwa 1939.

48. Młodzi święci współcześni. Kr. 1948.

Prace edytorskie

49. J. Słowacki: Genesis z Ducha. Pierwsze wyd. kryt. z komentarzem treści i formy. Cz. 1: Tekst i komentarz kryt. z przedmową ogólną. Kr. 1903 odb. z *Eleusis*.

OPRACOWANIA

NK 14 (1973).

M. JEZIENICKI: Kwestia platońska w świetle najnowszych badań WL. Lw. 1899. — N.O. LOSSKY: Three Polish Messianists. Praha 1937. — B. MOLLENHAUER: *The American Slavic and East European Review* 1954 nr 2 [wspomnienie pośmiertne]. — A. ŻÓŁTOWSKI: *Wiadomości* (Londyn) 1955 nr 20 (jw.). — T. CZEŻOWSKI: WL. *Ruch Filoz.* 1958 t. 18 nr 1/2. — S. PIGOŃ: Niesamowite spotkania literackie. (T. Miciński – WL.) W: *Miłe życia drobiazgi*. Wwa 1964. — T. WEISS: Od mesjanizmu do prometeizmu narodowego. *Z problemów lit. pol. XX w.* t. 1 Wwa 1965. — TENŻE: Ewolucjonizm WL. *Zesz. Nauk. UJ* 1968 nr 160. — L. KOŁAKOWSKI: *Filoz. w Polsce. Słownik pisarzy*. Wr. 1971. — J. MAKOTA: Filozofia człowieka. Poglądy metafizyczne WL. *Życie i Myśl* 1971 nr 6. — S. PACUŁA: WL. droga do filozofii. *Tamże*. — T. CZEŻOWSKI: *Pol. słownik biogr.* 18 (1973). — Z. ZAGÓRSKI: WL. a śląscy i galicyjscy elsonie. *Acta Universitatis Wratislaviensis* 1973 nr 201. — T. WEISS: Romantyczna genealogia polskiego modernizmu. Wwa 1974. — W. GROBLEWSKI: Neomesjanistyczna koncepcja narodu WL. *Studia z hist. filoz.* Pozn. 1975. — H. FLORYŃSKA: Spadkobiercy Króla Ducha. O recepcji filozofii Słowackiego w światopoglądzie polskiego modernizmu. Wr. 1976. — W. JAWORSKI: O WL. interpretacji platonizmu. *Studia Filoz.* 1976 nr 5. — D. KALBARCZYK: Trzy koncepcje twórczości: Abramowski, Brzozowski, L. *Arch. Hist. Filoz. i Myśli Społ.* 1977. — K. RATAJSKA: Koncepcja ruchu filareckiego w ujęciu WL. W: *Dziedzice filomatyzmu*. Wr. 1987.

A.P.

Ł

ŁABUŃSKI Józef 1852–1922

Urodzony w 1852 w Saratowie nad Wolgą; syn zesłańca za działalność polityczną, i Rosjanki. Kształcił się w Rydze, następnie na wydziale prawa Uniwersytetu Petersburskiego. W Petersburgu otrzymał nagrodę za rozprawę konkursową na temat polskiego konstytucjonalizmu do 1506 r. Po powrocie do kraju pracował jako sędzia w Janowie Lubelskim. W wyniku manifestowania uczuć patriotycznych został przez władze rosyjskie przeniesiony dyscyplinarnie do Słowianoserbska w guberni jekatierinosławskiej. Zdymisjonowany wrócił do Warszawy i otworzył kancelarię adwokacką. W 1914 został rejentem w Tomaszowie Mazowieckim. Lata I wojny światowej spędził w Rosji. Od 1918 pracował jako urzędnik, potem naczelnik kancelarii w Ministerstwie Kolei Żelaznych w Warszawie. Pisał

dużo, ale większość jego dramatów, przekładów (m.in. z Eurypidesa) oraz prac z zakresu historii prawa nie ukazała się drukiem. Utwory podpisywał: Józef Żerbiłło-Łabuński, niekiedy: Józef Żerbiłło. Zmarł 17 lutego 1922 w Warszawie; pochowany na Cmentarzu Powązkowskim.

T W Ó R C Z O Ś Ć

1. Agrypina (Neron). Dramat historyczny w 5 a. z prologiem. Wwa 1886.

Oznaczony na konkursie dram. im. W. Bogusławskiego w 1886.

2. Ziemowit książę mazowiecki. Dramat w 5 a. Wwa 1887.

3. Trzeci maja. Obraz dramatyczny. W setną rocznicę ogłoszenia Konstytucji 3 maja 1791. Lw. 1891.

4. Bolko Szczodry. Tragedia. Wwa 1893.

5. Ostatni sejm grodzieński. Tragedia w 5 a. Wł. 1894.

6. Car Dymitr. Dramat historyczny w 5 a. Niedruk. W 1903 wyróżniony na konkursie im. H. Sienkiewicza w Łodzi.

Przekłady

7. Eurypides: Medea. *Życie* 1889 nr 47–52.

8. Kronika Janka z Czarnkowa, archidiałkonia gnieźnieńskiego, podkanclerzego Królestwa Polskiego. 1370–1384. Przełożył z łacińskiego, wstępem i przypisami uzupełnił... Wwa 1905. Wyd. 2 popr. Oprac. M.D. Kowalski. Kr. 1996.

OPRACOWANIA

NK 14 (1973); LP

P. CHMIELEWSKI: Nasza literatura dramatyczna. T. 2. Petersb. 1898. — Zestawienie bibliograficzne. *Przeegl. Bibliogr.* 1924 nr 21 [tu: spis kilkunastu niedruk. dramatów oryg. oraz przekł. z Eurypidesa i Sofoklesa]. — W. HAHN: J.L. jako tłumacz Eurypidesa i Sofoklesa. *Meander* 1951 nr 7. — A. JOPEK. *Pol. słownik biogr.* 18 (1973). W.A.-Sz.

ŁADYSŁAW Z GIELNIOWA

zob. WŁADYSŁAW Z GIELNIOWA

ŁAŃCUCKI Józef Wincenty
1756–1841

Urodzony 22 czerwca 1756 w Teofilpolu na Wołyniu w rodzinie drobnoszlacheckiej. 22 czerwca 1769 wstąpił do pijarów. Pod odbyciem nowicjatu w Podolińcu studiował tamże nauki humanistyczne (1771/72), a w Rzeszowie i Międzyrzeczu Koreckim — filozofię (1772–75). W 1775/76 – 1776/77 uczył w infimie w Warszawie, a w 1777/78 — w Łukowie. Następnie studiował w Krakowie teologię spekulatywną (1778–80), po czym wrócił do pracy nauczycielskiej. W 1780/81 był profesorem w Łowiczu, w 1781/82 w Radomiu, w 1782/83 w Szczyrcyźnie Mazowieckim, w 1783/84–1784/85 w Collegium Regium w Warszawie i w 1784 debiutował w druku zbiorem kazań. W jesieni 1785 osiadł w Krakowie, gdzie objął stanowisko kaznodziei katedralnego. W 1789 miał uczestniczyć w polemice tzw. Towarzystwa Krytycznego (Jan Śniadecki, Franciszek Ksawery Dmochowski, Onufry Kopczyński) z profesorami krakowskimi. W czasie insurekcji był członkiem Komisji Porządkowej Krakowskiej i głosił patriotyczne kazania. Po powstaniu, usunięty ze stanowiska kaznodziei katedralnego, uczył w domach Urszuli Darowskiej oraz Elżbiety i Franciszka

Wielopolskich. W 1798 wystąpił ze zgromadzenia pijarów i został proboszczem w Młodzawach Wielopolskich, scholastykiem kolegiaty pilickiej, dziekanem kolegiaty opatowskiej, kanonikiem żytomierskim, a od 1802 kanonikiem krakowskim. W 1809–10, powołany przez Hugona Kollataja, sprawował urząd dyrektora wydziału teologicznego Akademii Krakowskiej (14 grudnia 1809 uzyskał stopień doktora teologii). W 1809 został też archiprezbiterem infułatem Kościoła Mariackiego i protektorem Bractwa Miłosierdzia i Banku Pobożnego. W 1811 wybrany deputowanym z gminy pow. krakowskiej na sejm Księstwa Warszawskiego. W 1814 otrzymał komandorię opactwa hebdowskiego, w 1815 — urząd wizytatora diecezji krakowskiej. W 1815–18 należał do Komisji Organizacyjnej, powołanej do opracowania konstytucji Wolnego Miasta Krakowa. Był też przewodniczącym utworzonego w 1815 Komitetu Akademickiego, wielokrotnym posłem Zgromadzenia Reprezentantów, a w 1818 — marszałkiem. Przyczynił się do powstania Towarzystwa Naukowego Krakowskiego i został jednym z pierwszych jego członków (1816). W 1817–18 brał udział w uroczystościach pogrzebowych ks. Józefa Poniatowskiego i Tadeusza Kościuszki. W 1818/19 był profesorem homiletyki; od 1821 prezesem Dozoru Głównego Szkół Początkowych i członkiem Wielkiej Rady Akademii Krakowskiej. Czynnice uczestniczył w życiu literackim Krakowa, bywał w salonie kasztelanowej połanieckiej, Józefy Wielogłowskiej, wiersze publikował w *Pszczółce Krakowskiej* (1819–22), gromadził książki i dzieła sztuki. Po powstaniu listopadowym wchodził w skład komisji powołanej do reorganizacji szkolnictwa. W 1735–37 był rektorem Akademii Krakowskiej, prezesem Towarzystwa Naukowego Krakowskiego i senatorem Rzeczypospolitej Krakowskiej. Uważano go za kryptomasona. Posiadał Order Św. Stanisława. Zmarł 27 grudnia 1841 w Krakowie; pochowany na Cmentarzu Rakowickim.

T W Ó R C Z O Ś Ć

1. Kazania postne i na niektóre uroczystości... Wwa 1784.
2. Wiersz do Urszuli z Trzebińskich Darowskiej, pisarzowej ziemskiej krakowskiej... [Kr.] 1787.
3. Do Teodora Sołtyka, kanonika katedralnego krakowskiego... [Kr.] 1797.
4. Kazanie na uroczystym pogrzebie ... Feliksa Pawła Turskiego, biskupa krakowskiego... Kr. 1800.
5. Modlitwa ubogich w dzień śmierci ... Pani z Hr. Wielopolskich Morsztynowy... Kr. 1807.
6. Cieniom Urszuli z Święcickich Szujskiej... Kr. 1807.
7. Wiersz (polityczny). Kr. 1809.
8. Kazanie na otwarciu Sejmu Głównego Księstwa Warszawskiego po przyłączeniu do niego czterech

departamentów, miane w Kościele Katedralnym Warszawskim ... 9 grudnia 1811. Wwa 1811.

9. Kazanie na pogrzebie zwłoków ... Włodzimierza ... Potockiego, pułkownika artylerii konnej Wojska Polskiego ... miane w Kościele Katedralnym Krakowskim ... 11 kwietnia 1812 r. Kr. 1812.

10. Kazanie podczas religijnych obrządków przy złożeniu w grobie Królów Polskich zwłok Księcia Józefa Poniatowskiego ... miane dnia 23 lipca 1817 r. w Kościele Katedralnym Krakowskim. Wwa 1817 (dwa wyd.).

11. Kazanie w czasie uroczystych religijnych obrządków za duszę śp. Tadeusza Kościuszki w Kościele Katedralnym Krakowskim d. 17 grudnia 1817 r. odprawionych... Kr. 1817.

12. Kazanie w czasie uroczystych obrzędów pogrzebu ciała śp. Tadeusza Kościuszki w Kościele Katedralnym Krakowskim dnia 23 czerwca 1818 ... miane. Kr. 1818.

13. Do cieniów Tadeusza Kościuszki w czasie uroczystych obrzędów spiania mogiły przez wszystkie stany mieszkańców W.M. Krakowa i jego okręgu na uwiecznienie pamiątki jego przeznaczonej, d. 16 października 1820 r. [Kr.] 1820. Toż w: *Opis święta nar. założenia mogiły Tadeusza Kościuszki ... (z Pszczółki Kr.)*. Wwa 1820.

14. Bajki. Kr. 1832 (prwdr. w *Pszczółce Kr.* 1819–1822). Kilka przedr.: *Zbiór poetów pol.* 1 (1959); W. Woźnowski w: *Antologia bajki pol.* Wr. 1982 *BN I 239*.

15. Pisma rozmaite. T. 1: Odezwy przygodne w przedmiotach moralnych, naukowych i obywatelskich. Kr. 1834. (Prwdr. paru pism w drukach ulotnych).

Nadto kilka druków ulotnych kazań pogrzebowych i okolicznościowych przemówień. Miał też Ł. pozostawić w rkpsach (nieznanych): *Zbiór synonimów polskich*.

Wydania zbiorowe

16. Kazania i mowy. Wyd. i wstęp oprac. T. Kiłiński. Pozn. 1856.

Wyd. niepełne, obejmujące głównie mowy pogrzebowe.

OPRACOWANIA

NK 6/1 (1970).

K. SŁOTWIŃSKI: O „Bajkach” ks. Ł. *Czasop. Nauk. od Zakładu Nar. im. Ossol. Wydawane* 1832 z. 2. — L. ŁĘTOWSKI: Katalog biskupów, prałatów i kanoników krakowskich. T. 3. Kr. 1852. — F.M. SOBIESZCZAŃSKI: *Enc. powsz. Orgel.* 17 (1864). — K. SOSNOWSKI: Poezja krakowska z czasów W.M. Krakowa. Kr. 1901. — J.S. PELCZAR: Zarys dziejów kaznodziejstwa w Polsce. Kr. 1917. — M. ROMANKÓWNA: „Pszczółka Krakowska” (1819–1822). Kr. 1939. —

J. PACHONSKI: Drukarze, księgarze i bibliofile krakowscy 1750–1815. Kr. 1962. — R. DUTKOWA: Uniwersytet Jagielloński w czasach Księstwa Warszawskiego. Wr. 1965. — Z. JAGODA: O literaturze i życiu literackim W.M. Krakowa 1816–1846. Kr. 1971. — R. SKRĘT, H. WERESZYCKA: *Pol. słownik biogr.* 18 (1973). — B. KUMOR: *Słownik pol. teologów katol.* 2 (1982). — W. WOŹNOWSKI: *Dzieje bajki polskiej*. Wwa 1990.

E.A.

ŁAPSIŃSKI Józef 1805–1831

Urodzony w 1805 w Pieskowej Skale; syn Franciszka. Dzieciństwo spędził w Białym Prądniku, dokąd przenieśli się rodzice. Uczęszczał do Gimnazjum św. Anny w Krakowie, maturę zdał w 1829; w roku następnym rozpoczął studia na wydziale filozoficznym Uniwersytetu Jagiellońskiego, utrzymując się z korepetycji. Początki jego twórczości wiążą się z anonimowymi wierszami okolicznościowymi, ogłaszanymi w Krakowie w 1826 i 1828: „Na dzień imienin J.W. hrabi Józefa herbu Junosza Załuskiego...”, „Wiersz w dzień imienin J.W. Sebastianowi Girtlerowi, rektorowi...”. W 1828 ogłosił na łamach *Rozmaitości Naukowych* oraz *Gonca Krakowskiego* sonety, które na gruncie krakowskim były jedną z pierwszych prezentacji nowej poezji i regionalizmu romantycznego. W rok później wydał tomik poezji, świadczący o zafascynowaniu utworami Adama Mickiewicza. Ogłaszał także wiersze w warszawskim dwutygodniku dla dzieci *Ziemiomysł* (1830). W lutym 1830 został skazany przez kolegium uniwersyteckie za próbę szantażu na 10 dni aresztu i relegowany z uczelni. Chcąc odkupić swą winę, wziął udział w powstaniu listopadowym i zginął przypuszczalnie pod Grochowem 25 lutego 1831.

T W Ó R C Z O Ś Ć

1. Poezje. Kr. 1829.

2. Elegia na zgon prymasa Woronicza. Kr. 1830.

Przodr. wierszy: *Zbiór poetów pol.* 2 (1961).

OPRACOWANIA

NK 8 (1969), 9 (1972); LP

K. SOSNOWSKI: Poezja krakowska z czasów Wolnego Miasta... Kr. 1901. — A. BIGAY-MIANOWSKA: Tragedia krakowskiego poety. Kraków w czasie powstania listopadowego. J.Ł., jego wiersze, koleje życia. *Kur. Lit. Nauk.* dod. *Ilustr. Kur. Codz.* 1937 nr 50. — Z. JAGODA: O literaturze i życiu literackim Wolnego Miasta Krakowa 1816–1846. Kr. 1971. — TENŻE: *Pol. słownik biogr.* 18 (1973). — R. KANTOR: Niedole poetów. (*Rzecz o J.Ł. i E. Wasilewskim*). *Kraków* 1987 nr 2.

W.A.-Sz.

LASKI Jan

1499 – 1560

Inne formy imienia i nazwiska: Jan z Łaska; Joannes a Lasco; Lascius.

Urodzony 1499 w Łasku koło Sieradza; syn Jarosława herbu Korab, wojewody sieradzkiego, i Zuzanny z Bąkowej Góry. Był bratankiem Jana Ł., arcybiskupa gnieźnieńskiego i prymasa; bratem Stanisława, teoretyka wojskowości i Hieronima (Jarosława), dyplomaty, wojewody sieradzkiego. Młodość spędził na dworze stryja, który — przeznaczając go do stanu duchownego — umożliwił mu nauki za granicą. Studiował humaniora w Bolonii (1514–1518), Padwie (1518/1519) i Rzymie 1519. W połowie 1519 wrócił do kraju już jako dziekan gnieźnieński i kanonik krakowski. W 1521 otrzymał święcenia kapłańskie i nominację na sekretarza królewskiego. W 1524 w Bazylei zaprzyjaźnił się z Erazmem z Rotterdamu, od którego kupił cenny księgozbiór, zostawiając mu go w dożywotnie użytkowanie. Bibliotekę sprowadził do Polski w 1537 po śmierci Erazma. W 1525 przebywał w Paryżu, m.in. słuchając wykładów na Sorbonie. Z początkiem 1526 przez Padwę i Wenecję wrócił do kraju. Otrzymał szereg beneficjów kościelnych, m.in. probostwo łączyckie, probostwo gnieźnieńskie, archidiaconat warszawski. W 1526–1539 jeździł kilkakrotnie na Węgry, do Niemiec i Wiednia, angażując się w działalność polityczną swego brata, Hieronima. Utrzymywał ożywione kontakty z uczonymi z zagranicy (m.in. Erazmem z Rotterdamu, Filipem Melanchtonem, Bonifacym Amerbachem, Janem Hessem) i z polskimi (Stanisławem Hozjuszem, Józefem Strusiem, któremu mecenasował, Andrzejem Fryczem Modrzewskim, którego przyjął na swoją służbę). W 1539 wyjechał do Niemiec i do Lowanium, gdzie w 1540 ożenił się, a następnie osiadł w Emden. W tym czasie przeszedł na kalwinizm. Na wezwanie umierającego brata Hieronima przybył do Krakowa (1542) i — by odeprzeć zarzuty odstępstwa od wiary katolickiej — złożył przysięgę wierności i posłuszeństwa Kościołowi. Jednak wkrótce zrzekł się ostatniego beneficjum i udał się do Emden (1543), gdzie otrzymał eforat (biskupstwo) i zorganizował kościół protestancki Fryzji Wschodniej. W 1548 na zaproszenie arcybiskupa Tomasza Crabmera udał się — z przerwą na krótki pobyt w Królewcu (1549) — do Anglii, gdzie zorganizował i kierował (1550–1553) „gminą cudzoziemską”. W 1551 otrzymał od Edwarda VI obywatelstwo angielskie. Owdowiawszy w 1552, w roku następnym ożenił się z Angielką, Katarzyną. Prześladowany po objęciu tronu przez Marię Tudor, uszedł do Emden (1553) i pracował nad odnowieniem rozbitego zboru kalwińskiego. Wskutek coraz silniejszych wpływów luterańskich musiał opuścić również i Fryzję. W 1555 wyjechał do Frankfurtu nad

Menem, gdzie spotkał się z Janem Kalwinem. W następnym roku wrócił do Polski. W kraju rozwinął szeroko zakrojoną działalność na rzecz zjednoczenia wszystkich wyznań ewangelickich, stwarzając grunt dla późniejszej (1570) tzw. ugody sandomierskiej. Zabiegał o rozbudowę i stworzenie organizacyjnych podstaw zboru małopolskiego, o uposażenie szkół i ministrów, zamyślał o podniesieniu szkoły pińczowskiej do rangi akademii. Działalność pisarską podporządkował całkowicie sprawie wyznaniowej. Jego „Forma et ratio”, mówiąca o urzędzeniu Kościoła w Anglii, pełniła w Małopolsce przez wiele lat rolę agendy. Należał do grona tłumaczy, a zapewne i inicjatorów przekładu tzw. Biblii brzeskiej. Autorytetem osobistym do końca życia podtrzymywał względną spójność obozu innowierczego. Zmarł 8 stycznia 1560 w Pińczowie; tam pochowany.

T W Ó R C Z O Ś Ć

1. Catechismus maior. Powst. prawdopodobnie 1546. Wyd. Londyn 1551.

Egz. nieznan.

Przekł. holend.: Londyn 1551; wyd. nast. Londyn 1553; Emden 1558; b.m. 1563.

2. Catechismus minor. Emden 1554. Wyd. nast. pt. Catechesis ecclesiae Emdanae. Emden 1566; toż 1630; Groningen 1650.

Przekł. holend.: Emden 1554; Emden 1717 i później liczne przedr.; niem. przy wyd. Groningen 1650.

3. Forma ac ratio tota ecclesiastici ministerii in peregrinorum, potissimum vero Germanorum ecclesia, instituta Londini in Anglia, per ... regem Edvardum eius nominis Sextum. B.m.r. (Dedyk. dla Zygmunta Augusta dat. Frankfurt 6 września 1555).

4. Assavoir s'il est licité à l'homme chrétien. Wyd. w: Les Conseils et advis des plusieurs excellens et savans personnages sur le fait des temporeux. Genewa 1556.

5. Epistolae tres lectu dignissimae de recta et legitima ecclesiarum bene instituendarum ratione ac modo, ad ... regem Poloniae, senatum reliquosque ordines. Bazylea 1556 druk. J. Oporinus.

6. Simplex et fidelis narratio. Bazylea 1560. Pamiętnik działalności w Anglii, który ogł. pod nazwiskiem przyjaciela, J. Utenhove'a.

P r z e k ł a d y

7. Biblia święta, to jest Księgi Starego i Nowego Zakonu. Brześć 1563 druk. B. Wojewódka.

Tzw. Biblia brzeska. Współtłum.: Grzegorz Orszak, Piotr Statorius, Jan Thenaudus, Jerzy Szoman, Jakub Lubelczyk.

Wydania zbiorowe

8. Opera tam edita, quam inedita recensuit, vitam auctoris enarravit A. Kuyper. T. 1–2. Amsterdam 1866.

Tu również: 134 listy do różnych osób.

9. Lasciana, nebst den ältesten evangelischen Synodalprotokollen Polens, 1555–1561. Wyd. H. Dalton. Berlin 1898 *Beiträge z. Geschichte d. Evangelischen Kirche in Russland* 3.

Tu: utwory pomniejszych oraz listy. Zob. też *Acta Tomicia-na* t. 15 (1957), t. 16 cz. 2 (1961), t. 17 (1966).

OPRACOWANIA

NK 2 (1964), LP.

H. DALTON: Johannes a Lasco, Gotha 1881; toż Berlin 1898. — G. PASCAL: Jean de Lasco, son temps, sa vie, ses oeuvres. Paris 1894. — A. BRÜCKNER: Różnowiercy polscy. Wwa 1905; wyd. 2 Wwa 1962. — K.E. JÖRDT JÖRGENSEN: Oekumenische Bestrebungen unter den polnischen Protestanten bis zum Jahre 1645. Kopenhaga 1942. — O. BARTEL: J. L. Cz. 1: 1499–1556. Wwa 1955. — J. LECLER: Histoire de la tolérance au siècle de la Réforme. T. 1. Paris 1955. — E. BALAKIER: Kościół narodowy według J.L. Sprawa kościoła narodowego w Polsce XVI w. Wwa 1962. — FA. NORWOOD: The Strangers' „Model Churches” in Sixteenth Century England. *Reformation Studies. Essays in Honor of R.H. Baiton*. Richmond (Virg.) 1962. — O. BARTEL: Reformatorska i ekumeniczna działalność J.L. *Rocz. Teolog. Chrześcijańskiej Akademii Teolog.* 1963 s. 21–36. — J.C. MARGOLIN: Erazmianizm J.L. *Odrodzenie i Ref. w Polsce* 9 (1964). — H. KOWALSKA: J.L. pojęcie Kościoła. Z dziejów myśli ekumenicznej polskiej reformacji. *Tamże* 10 (1965). — *Luther-Jahrbuch* 32 (1965) s. 48–66. — Akta synodów różnowierczych w Polsce 1550–1559. T. 1–2. Oprac. M. Sipaytlo. Wwa 1966–1972. — M. KOSSOWSKA: Biblia w języku polskim. T. 1. Poznań 1968. — H. BARYCZ: Z dziejów polskich wędrowek naukowych za granicę. Wr. 1969. — H. KOWALSKA: Działalność reformatorska J.L. w Polsce. 1556–1560. Wr. 1969; wyd. nast. Wwa 1999. — H. BARYCZ: Z epoki renesansu, reformacji i baroku. Wwa 1971. — T. FIJALKOWSKI: Erazm z Rotterdamu a literatury dysydenckie w Polsce XVI w. *Prace Polon.* 27 (1971). — L. HAJDUKIEWICZ: Erazm z Rotterdamu w opinii polskiej XVI–XVII w. *Zesz. Nauk. UJ* 1971 *Prace Hist.* z. 33. — O. BARTEL: Wizerunek J.L., jego rola i znaczenie w powszechnym i polskim ruchu reformacyjnym. [Fragm.]. *Rocz. Teolog.* 14 (1972) z. 1. — J. KAPUŚCIK. *Przegl. Hum.* 1972 nr 3. — H. ZINS: Leonard Coxe i erazmiańskie kofa w Polsce. *Odrodzenie i Ref. w Polsce* 17 (1972). — H. KOWALSKA. *Pol. słownik biogr.* 18 (1973). — *Hist. nauki pol.* 6 (1974). — T. ORACKI: Słownik biograficzny Warmii, Prus Książęcych i Ziemi Malborskiej. T. 2. Wwa 1983. — *Słownik pracowników książki pol.* Wwa 1986 Supplement s. 125. — A. KISZA: Laikat w kościołach protestanckich. *Chrześcijaństwo Współc.* 1987 nr 1. — S. KOT: Wiekowe związki Polski z Bolonią. [Odczyt z 1949]. W: *Polska Złotego Wieku a Europa*. Wwa 1987. — J. STARNAWSKI: J.J. Kraszewski biografem J. L. – reformatora. *Ruch Lit.* 1990 nr 1. — W. SZELIŃSKA: Książka Erazma z Rotterdamu w środowisku krakowskim w XVI w. Kr. 1990. — J. DYŁ: Traktaty duszpastersko-liturgiczne i spowiednicze oraz książki dotyczące formacji kapłanów i zakonników wydrukowane w Polsce do połowy XVI w. *Rocz. Teolog.* 38/39 (1991/1992) nr 4. — P. BUCHWALD-PELCOWA: Autorzy polscy w indeksach ksiąg zakazanych. *Przegl. Hum.* 1996 nr 1. — E. BUSZEWICZ: Cracovia in litteris. Obraz Krakowa w piśmiennictwie doby Odrodzenia. Kr. 1998. — W. URBAN: Frycz i L. po przysiędze krakowskiej. *Odrodzenie i Ref. w Polsce* 42 (1998).

I.T.

ŁASKI Stanisław
ok. 1505 – 1550

Inne formy imienia i nazwiska: Stanislaus a Lasco; a Lasky.

Urodzony krótko przed 1505 prawdopodobnie w Łasku; syn wojewody sieradzkiego Jarosława herbu Korab, i Zuzanny z Bąkowej Góry. Był bratanikiem kanclerza Jana Ł., a bratem Jana Ł., przywódcy reformacyjnego, i Hieronima (Jarosława), dyplomaty i wojewody sieradzkiego. Początkowo nauki zdobywał na dworze stryja, w 1514–18 kształcił się w Bolonii. Około 1520 odbył podróż do Ziemi Świętej, gdzie otrzymał godność rycerza jerozolimskiego. W 1524 udał się do Francji wraz ze swym bratem Hieronimem (jako posłem królewskim) do króla Franciszka I, u którego wstąpił na służbę. Po drodze w Bazylei poznał Erazma z Rotterdamu. W 1525 przy boku Franciszka I uczestniczył w wyprawie do Włoch przeciw cesarzowi Karolowi V. Wziął udział w bitwie pod Pawią i razem z królem (któremu podobno uratował życie) znalazł się w niewoli. Zwolniony wkrótce za okup, przeprowadził pomyślnie zakończone pertraktacje o oswobodzenie monarchy. W 1526 posłował od króla francuskiego do Polski z misją antycesarską, a w 1527 przebywał na Węgrzech, skąd jako poseł Jana Zapołyi udał się do Francji i Anglii. W 1528 brał udział w wyprawie francuskiej na Neapol. Następnie towarzyszył bratu Hieronimowi w poselstwie do Konstantynopola (Stambułu). W 1530 walczył na Węgrzech po stronie Zapołyi przeciwko Ferdynandowi. W 1531 zawarł związek małżeński z Beatą ze Sprowy Odrowążówną (ich najstarszy syn Mikołaj został sekretarzem królewskim, starostą krasnostawskim i malborskim). W 1534 został kasztelanem przemęckim, a w 1543 wojewodą sieradzkim. W 1539 posłował do elektora Joachima II, w 1547 — do Karola V na sejm Rzeszy w Augsburgu, za co otrzymał od Zygmunta Augusta (choć wyniki poselstwa były nikłe) wysokie wynagrodzenie i w 1548 starostwo łęczyckie. Swoje bogate doświadczenia polityczne i wojskowe zapisał w traktatach, które świadczą o zmyśle obserwacyjnym autora i samodzielności w wyrażaniu wniosków. Odnajdują się też nieprzeciętnymi walorami literackimi (używał pseud. Walenty Poddany). Zmarł 29 marca 1550 w Książu.

TWÓRCZOŚĆ

1. Dialogus de Asiana dieta vel potius de Piotroviensibus comitiis 1535 in mense decembri habitis. Wyd. K. Morawski w: Andreae Cricii Carmina. Kr. 1888 *Corpus Antiquissimorum Poetarum Poloniae Latinorum* t. 3 (wraz z A. Krzyckiego: In vulgata nuper quandam Asianam dietam ... dialogus).

Współautor: Stanisław Odrowąż.

Przekł. pol. wyd. M. Malinowski, zob. poz. 5.

2. Spraw i postępów ryckich i przewagi opisanie krótkie. Powst. między 1539 a 1545. Wyd. bezimiennie S. Karliński. Lw. 1599 druk. M. Bernat. Wyd. nast. M. Malinowski pt. Księgi o gotowości wojennej, zob. poz. 5. Fragm. przedr.: K. Estreicher: Bibliografia polska XXI, 90–93; J. Krzyżanowski: Proza polska wczesnego Renesansu 1510–1550. Wwa 1954; Z. Spieralski: Polskie piśmiennictwo ogólnowojskowe do r. 1764. Wwa 1966.

Traktat oparty na: Otto von Aechterdingen i Jakub Preuss: Kriegsordnung neu gemacht, wyd. anonim. 1527, i na antycznej rozprawie Wegecjusza: De re militari. Autorstwo S.Ł. nie do końca udokumentowane.

3. Napomnienie polskie ku zgodzidoe do wszech krześcianów wobec, a mianowicie ku Polakom uczynione. Kr. 1545 druk. M. Szarffenberg. Przedr. T. Wierzbowski. Wwa 1896 *Bibl. Zapomnianych Poetów i Prozaików Pol. XVI–XVIII w.* z. 6. Przedr. J. Krzyżanowski, jw. poz. 2. Pod pseud.: Walenty Poddany.

Przekł. – przeróbka dziełka Erazma z Rotterdamu: Quaelrela pacis undique gentium eieetae rotfligateaeque.

4. Oratio ... ad Carolum V et proceres S.R.I. in comitiis Augustianis. 1547. Wyd. J.C. Lnię: Orationes procerum Europae. T. 1. Lipsk 1713 s. 353 (285).

Wydanie zbiorowe

5. S.Ł., wojewody sieradzkiego, prace naukowe i dyplomatyczne. Wyd. M. Malinowski. Wil. 1864. Tu również: koresp. i różne dokumenty.

OPRACOWANIA

NK 2 (1964), LP.

W ZAKRZEWSKI: Rodzina Łaskich w XVI w. II. Synowcowie prymas: reformator Jan Łaski i jego bracia Hieronim i Stanisław. *Ateneum* 1882 t. 4. — K. MIASKOWSKI: Z dziejów rodziny Łaskich. *Rocz. Hist.* 9 (1933). — O. BARTEL: Jan Łaski Cz. 1. Wwa 1955. — T. NOWAK: Przegląd polskiego piśmiennictwa z dziedziny artylerii do połowy XVII w. *Studia i Mater. do Hist. Wojskowości* t. 4 (1958). — M. CYTOWSKA: S.Ł. jako tłumacz Erazma z Rotterdamu. *Meander* 1959 nr 7. — J. SIKORSKI: „Księgi hetmańskie” S. Sarnickiego na tle piśmiennictwa wojskowego w Polsce XVI w. *Studia i Mater. do Hist. Wojskowości* t. 12 cz. 2 (1966) – t. 13 cz. 1 (1967). — J. NOWAK-DŁUŻEWSKI: Okolicznościowa poezja polityczna w Polsce. *Czasy zygmuntofskie*. Wwa 1966. —

J. SIKORSKI. *Pol. słownik biogr.* 18 (1973). — Z. SPIERALSKI: N. Machiavelli a S.Ł. *Odrodzenie i Ref. w Polsce* 18 (1973) s. 153–165. — T. WITCZAK: *Studia nad twórczością M. Reja*. Wwa 1975. — K. OLEJNIK: *Rozwój polskiej myśli wojskowej do końca XVII w.* Pozn. 1976. — J. SIKORSKI: *Z dziejów myśli wojskowej w Polsce*. *Nike* 1986 nr 3.

I.T.

ŁĘTOWSKI Julian
1857–1897

Właściwe nazwisko: Władysław Książek

Urodzony 2 lutego 1857 w Krakowie w rodzinie drobnomieszczańskie; syn Michała Książka i Antoniny z Łętowskich. W 1868–70 kształcił się w Gimnazjum Św. Anny. Po trzech latach z powodu trudności materialnych musiał przerwać naukę, rozpoczął wówczas pracę jako praktykant w zawodzie drukarskim, m.in. był zecerem w drukarni *Czasu*. Wykształcenie uzupełniał jako samouk. Zorganizował kółko literackie „Siódemka”, interesował się teatrem, w 1878 wysłał na krakowski konkurs dramatyczny sztukę o tematyce ludowej pt. „Urok”, która wprawdzie nie otrzymała nagrody, ale została przez jury załecona do wystawienia. W 1879 wyjechał do Warszawy i zajął się pracą literacką. Utwory podpisywał używając nazwiska panieńskiego matki. Zaopiekował się nim Józef Tęxel, dyrektor teatryku „Belle Vue”, następnie Zygmunt Sarniecki, dając mu pracę w *Echu*, do którego Ł. pisywał w 1880–82. W 1882 rozpoczął trwającą do 1896 współpracę ze *Słowem*, tu pełnił też funkcję korektora. Krytyki literackie i teatralne, utwory beletrystyczne, sprawozdania z odczytów oraz drobne artykuły zamieszczał także w wielu innych czasopismach, m.in. w *Kurjerze Codziennym* (1883–96), *Niwie* (1886–90), *Przeglądzie Politycznym, Społecznym i Literackim* (1887–91). W dramatach próbował rehabilitować poezję romantyczną („Firduzi”), w nowelach, zwłaszcza wcześniejszych, widać wyraźne wpływy naturalizmu. Interesowała go tematyka orientalna, co znalazło wyraz m.in. w wydany (przez rodzinę po śmierci Ł.) zbiorze wierszy „Sonety i ghazele”. Zmarł 12 maja 1897 w Warszawie; pochowany na Cmentarzu Powązkowski.

TWÓRCZOŚĆ

1. Uroki. Obraz ludowy w 4 a. Muz. J. Waleryan. Wyst. Kr. 1878, Wwa 1879, Lubl. 1881. Niedruk. Pierwotny tytuł: Urok.

2. Droga do piekła. Komedia. Wyst. Wwa 1879. Niedruk.

3. Izrael na puszczy. Obraz dramatyczny w 5 odsłonach na tle biblijnym. Wyd. i wyst. Wwa 1880. Załecony do grania przez jury konkursu krakowskiego w 1879.

4. Firduzi. Obraz dramatyczny w 1 odsłonięciu na tle dziejowym. Wwa 1884.

5. Nowocześni bohaterowie. Nowele i opowiadania. Wwa 1888. Wyd. 2 Wwa 1901 [1900].

Tu m.in.: Imieniny Marcinka (wyd. osob. Wwa 1902, przekł. ros. 1901); Wawrzyńcowie (przekł. franc. 1886, nagrodzona w 1886 na konkursie *Kur. Warsz.* Wyd. osob. Wwa 1907); Jasek Gesundheit i S-ka (wyd. osob. Łódź 1901).

6. Romans praktycznego człowieka. Powieść. *Romans i Powieść* 1888 nr 366–400.

7. Na Bożym świecie. Nowele i obrazki. Wwa [1890].

Tu m.in.: Konkurencja (wyd. osob. Łódź 1889).

8. Rywale. [Opowiadanie]. Wwa 1890.

9. Robakiewicz. Nowele i obrazki. Wwa [1892].

Tu m.in.: Idylla (przekł. ros. 1894); Ja, on i ona (przedr. w poz. 12); Amant komiczny (wyd. osob. Łódź 1901).

10. Rogata dusza. Powieść. Wwa [1893].

11. Stary mąż. [Nowele]. Wwa 1893.

Tu m.in.: Cierń; Wicher (przekł. chorw. 1899).

Przedr. wierszy: *Zbiór poetów pol.* 4 (1965).

Wybory twórczości

12. Nowele: Ja, on i ona. – Stacja kataryniarzy. – Zaliczka. Łódź 1898.

13. Dobrana para. Nowele. Wwa 1899.

14. Sonety i ghazele. [Wiersze]. Łódź 1899.

OPRACOWANIA

NK 14 (1973); LP

T. JESKE-CHOIŃSKI: Najmłodszy w literaturze polskiej. *Wędrownic* 1899 nr 6–7. — B. BIAŁOBLOCKI: Taniec krzywego artysty z kulawą logiką. W: *Szkie społeczne i literackie*. Wwa 1954 [rec. „Firduziego”]; nawiaz: S. SANDLER: U początków marksistowskiej krytyki literackiej w Polsce. Wr. 1954]. — J. SPYTKOWSKI. *Obraz lit. pol. S. 4 t. 2* (1966). — J. MICHALIK. *Pol. słownik biogr.* 18 (1973). — W. OLKUSZ: O zainteresowaniach literaturami Wschodu wśród drugiej generacji pozytywistów. J.E. „Firduzi”, „Sonety i ghazele” oraz „Fata morgana”. *Zesz. Nauk. WSP w Opolu. Filol. Pol.* 1990 z. 29. — A. MAZUR: Obecność parnasistów francuskich wśród przedstawicieli drugiego pokolenia pozytywistów polskich. *Z badań nad lit. i sztuką drugiego pokolenia pozytywistów pol.* Opole 1992.

W.A.-Sz.

ŁĘTOWSKI Ludwik 1786–1868

Urodzony 15 (lub 13) września 1786 w Tarnawce koło Rzeszowa w podupadlej (niegdyś bardzo zaможnej) rodzinie szlacheckiej; syn Franciszka i Teresy z Balickich. Do dwudziestego roku życia przebywał w rodzinnym majątku Bobowa (pow. grybowski), gdzie kształcił się pod kierunkiem prywatnych nauczycieli. W 1806 wstąpił do gwardii galicyjskiej

w Wiedniu i w 1809 jako porucznik austriacki walczył z oddziałami polskimi. Następnie zaciągnął się do armii Księstwa Warszawskiego, brał udział w kampanii 1812, w czasie której dostał się do niewoli. Uciekający z wzięcienia wstąpił w 1815 do armii Królestwa Kongresowego, lecz wkrótce zrezygnował z kariery wojskowej i po kilku miesiącach pobytu w Seminarium Duchownym w Kielcach uzyskał święcenia kapłańskie. Został proboszczem w Końskich, potem w Stobnicy. Często przebywał w Krakowie na dworze biskupa krakowskiego, Jana Pawła Woronicy. W 1820 wybrano go posłem na sejm z powiatów stobnickiego i szydłowskiego; wykładał w seminarium kieleckim, uprawiał także działalność publicystyczną. Pewien rozgłos przyniosły mu kazania wygłaszane w 1821–25 w katedrze wawelskiej. W 1825 został kanonikiem katedry krakowskiej. Od 1827 wchodził w skład Senatu Rzeczypospolitej Krakowskiej. W 1829 otrzymał doktorat teologii na Uniwersytecie Jagiellońskim. Do 1831 był członkiem honorowym Towarzystwa Przyjaciół Nauk w Warszawie, od 1832 Towarzystwa Naukowego Krakowskiego. W czasie powstania listopadowego współpracował z Rządem Narodowym, popierał ruch zbrojny, poglądy swe wyrażał w twórczości publicystycznej. W *Dzienniku Powszechnym Krajowym* ogłosił w 1831 artykuł pt. „Kilka słów o prawie do tak nazwanego usamowolnienia włościan naszych”, w którym przyznawał konieczność zniesienia niewoli pańszczyźnianej, ale bez oddania chłopom ziemi. Po upadku powstania poglądy jego uległy zmianie, przyjął postawę lojalizmu wobec zaborców. W 1839 wszedł ponownie do Senatu Rządzącego i został zastępcą komisarza Instytutów Naukowych Rzeczypospolitej oraz administratorem diecezji krakowskiej. W 1845 otrzymał tytuł biskupa Joppy. Prowadził aktywną działalność społeczną, był długoletnim prezesem Towarzystwa Dobroczynności oraz prezesem Komitetu Sierot w Krakowie. W 1846 i 1848 opowiedział się przeciw ruchowi zbrojnemu. W 1848 zrezygnował z administrowania diecezją, w 1849 został dziekanem kapituły krakowskiej. W ostatnich latach życia zajmował się pracą pisarską. Interesowały go zagadnienia historyczne, narodowe, kościelne, a także filozoficzno-religijne. Utrzymywał kontakty z wieloma pisarzami, m.in. z Wincentym Polem, Zygmuntem Kaczkowskim, Józefem Kremerem, Lucjanem Siemińskim. W 1858–62 współpracował z *Biblioteką Warszawską*, w 1861 z *Czasem*. Był niechętny wobec twórczości romantyków, wyjątek czynił dla poezji Słowackiego, której był jednym z pierwszych wielbicieli. Swoimi wystąpieniami publicystycznymi narażał się niejednokrotnie władzom kościelnym, a także władzom zaborczym. Zmarł 25 sierpnia 1868 w Krakowie; pochowany początkowo w katedrze wawelskiej, w 1872 przeniesiony do kościoła SS. Szarytek na Kleparzu.

T W Ó R C Z O Ś Ć

1. O poezji. Podróż do Rzeczypospolitej uczonych. Powieść. Wwa 1816.

2. O sprawie narodu polskiego. [Kr.] 1831. Niepodp.

3. Nauka poznawania ludzi z uwagi na dobro towarzystwa, poprzedzona odpowiedzią na „Charaktery rozumów ludzkich” Michała Wiszniewskiego. Wwa 1847. Niepodp.

4. Katalog biskupów, prałatów i kanoników krakowskich. T. 1–4. Kr. 1852–1853.

5. Samuel Zborowski i Jadwiga, żona Jagiełły. Tragedie dwie po trzy akty każda. Kr. 1856.

Tu: Samuel Zborowski. Tragedia w 3 a.; Jadwiga, żona Jagiełły. Tragedia w 3 a.

6. Katedra krakowska na Wawelu. Kr. 1859.

7. Wspomnienia pamiętnikarskie. Ogł. wraz z przedmową H. Barycz. Wr. 1952. Wyd. 2 powiększone Wr. 1956.

Tu m.in.: Wspominki pamiętnikarskie. Powst. 1864; Bieg życia mego. Powst. ok. 1863.

8. Miscellanea prozą i wierszem. Kr. 1866.

9. Próby wierszów miarowych. Książ czworo. Kr. 1866.

Zawiera rozprawę o wierszach polskich oraz wiersze oryginalne i przekłady.

Przekłady

10. Tomasz à Kempis: O naśladowaniu Chrystusa. Kr. 1841.

Listy, m.in. do C. i T. Działyńskich, znajdując się w Bibl. Kórń.

Niektóre prace Ł. ogł. z rkpsu H. Barycz w art.: Z kart pamiętnikarskich bibliofila. *Rocz. Bibl.* 1964 z. 3/4; Dziewiętnastowieczny polski dostojnik Kościoła apologetą Erazma i jego „Pochwały głupoty”. *Rocz. Bibl.* 1969 z. 1/2.

Ponadto prace m.in. o treściach religijnych, kwestiach prawnych.

O P R A C O W A N I A

NK 8 (1969), 9 (1972); LP.

J. RUDNICKA, G. LABUDA: Na marginesie wspomnień biskupa ŁŁ. *Przegl. Hist.* 1953 z. 1/2, 4. — H. BARYCZ: ŁŁ. ekscentryczny książę Kościoła. W: Wśród gawędziarzy, pamiętnikarzy i uczonych galicyjskich. T. 1. Kr. 1963. — J. KELLER. *Filoz. w Polsce. Słownik pisarzy.* Wr. 1971. — T. KURYŚ: ŁŁ. zapomniany reformator wiersza polskiego. *Metryka słowiańska* Wr. 1971. — J. DŁUGOSZ. *Słownik pracowników książki pol.* Wwa 1972. — H. BARYCZ. *Pol. słownik biogr.* 18 (1973). — B. KUMOR. *Słownik pol. teologów katol.* 2 (1982). — J. KOZAKIEWICZ:

Pamiętnikarze o Wolnym Mieście Krakowie i wartość źródłowa ich relacji. *Rocz. Bibl. PAN w Kr.* 28 (1983) s. 49–63. — B. KUMOR: Proces informacyjny biskupa ŁŁ. *Rocz. Teolog.-Kanoniczne* 30 (1983) z. 6.

W.A.-Sz.

ŁODZIA Z KĘPY Jan
ok. 1280 – 1346

Urodzony zapewne około 1280; syn rycerza wielkopolskiego, Sędziwoja z rodu Łodziów. Gdzie kształcił się, nie wiadomo; nazwano go „bene litteratus”. W końcu XIII w. brał czynny udział w życiu publicznym swej dzielnicy. Obrawszy stan duchowny, od 1319 występował jako kanclerz Kościoła poznańskiego, na przełomie 1320/21 został archidiaconem poznańskim, a w 1335 (po 18 marca) objął rządzą diecezji. Wielokrotnie występował jako przedstawiciel bądź świadek strony polskiej w prawnych zmaganiach z Krzyżakami: w 1319 należał do komisarzy, których delegaci papieża Jana XXII wysłali do wielkiego mistrza z zaproszeniem na sąd o zabór ziem pomorskich do Inowrocławia, gdzie też brał udział w procesie; od kwietnia 1339 był świadkiem na procesie polsko-krzyżackim w Warszawie. Działalność tej, podobno niewolnej od pobudek interesu rodowego, w 1331 omal nie przyplacił życiem podczas najazdu wojsk zakonnych. W 1343 wraz z episkopatem protestował przeciw rezygnacji Kazimierza Wielkiego z Pomorza. Słynął z zamiłowania do swobodnego życia i muzykowania (sam biegle grał na cytrze). Pozostawił szereg sekwencji łacińskich. Zmarł 14 kwietnia 1346.

T W Ó R C Z O Ś Ć

1. Sekwencje: Salve salutis janua ... – na uroczystość Wniebowzięcia NMP; In laudem sacro praesuli ... – na cześć św. Wojciecha, z akrostychem: Johannes presul Pos[naniensis]; Lux clarescit in via ... – maryjna. Wyd. kryt. H. Kowalewicz. *Cantica Medii Aevi Polono-Latina*. T. 1: *Sequentiae*. Wwa 1964 *Bibl. Latina Medii et Recentioris Aevi* t. 14.

2. Sekwencja: Benedicta ... – na uroczystość Oczyszczenia NMP [Tekst nieznan].
Wiad. zob.: Kalendarz władysławowski. *Monumenta Poloniae Historica* t. 2 (1872) s. 945; J. Długosz: *Opera omnia*. T. 1. Kr. 1887 s. 499.

Utwory o autorstwie niepewnym

3. Sekwencja: De sancto Paulo, inc.: Paule, doctor egregie... Wyd. kryt. H. Kowalewicz, jw. poz. 1.
Autorstwo przypuszczalne wg wydawcy.
Zob. też: Epitafium Bolesława Chrobrego.

H. CHŁOPOCKA: Tradycja o Pomorzu Gdańskim w zeznaniach świadków na procesach polsko-krzyżackich w XIV i XV w. *Rocz. Hist.* 25 (1959). — J. NOWACKI: Dzieje archidiecezji poznańskiej. T. 1–2. Pozn. 1959–1964. — M. ZWIERCAN. *Pol. słownik biogr.* 10 (1962/64). — H. CHŁOPOCKA: Procesy Polski z zakonem krzyżackim w XIV w. Pozn. 1967. — H. KOWALEWICZ: Zasób, zasięg terytorialny i chronologia polsko-łacińskiej liryki średniowiecznej. Pozn. 1967. — H. CHŁOPOCKA: Jan IV h. Łódzia. *Wielkop. słownik biogr.* Wwa 1981. — T. MICHAŁOWSKA: Średniowiecze. Wwa 1995 i wyd. nast.

T.W.

ŁOJKO Feliks

1717–1779

Inna forma nazwiska: Loyko.

Przydomek rodowy: Rędziejowski, Rędziewski.

Urodzony na początku 1717 w majątku Grzybów (Grzybowo; woj. kaliskie) w rodzinie szlacheckiej pochodzenia litewskiego; syn Karola, łowczego orszańskiego, i Teresy z Wojnarowskich. Uczył się w kolegium jezuickim w Poznaniu i w elitarnej Akademii Rycerskiej w Legnicy (1735–36); edukację uzupełniła podróż po Europie. Po powrocie do kraju przebywał na dworze kasztelana krakowskiego, Janusza Wiśniowieckiego (zm. 1741), skąd w charakterze paza dostał się na dwór Augusta III, awansując w 1746 na kamerjunkra, a w 1754 na szambelana. Od 1749 nosił tytuł podczaszego orszańskiego, nadto przez parę lat był posesorem starostwa strużańskiego w Inflantach, a od 1758 — starostą szropskim na Pomorzu. Utrzymywał bliskie związki z wnuczką Wiśniowieckich, Katrizną Mniszchową, i kierował edukacją jej synów — Józefa i Michała Wandalina. W czasie pobytu młodych Mniszchów w Szwajcarii (1762–65) prowadził z nimi korespondencję; pośredniczył w angażowaniu szwajcarskich pedagogów i sekretarzy w służbę Stanisława Augusta i Augusta Czartoryskiego. Od 1765 był szambelanem Stanisława Augusta i współpracownikiem *Monitora*, gdzie ogłaszał cykle artykułów o ważkiej politycznie i ekonomicznie tematyce (1765–67). Na początku 1766 przebywał — jako poseł nadzwyczajny Stanisława Augusta — na dworze wersalskim, następnie załatwiał we Francji rozmaite polecenia królewskie; w tym czasie został wybrany asesorem Dyrekcji Kampanii Manufaktur Wełnianych (21 kwietnia). W drodze powrotnej do kraju (maj – czerwiec) towarzyszył — przybywającej do Warszawy na zaproszenie króla — madame Marie Geoffrin. Na początku 1768 ciężko chory przebywał na dworze Mniszchowej w Wiśniczu, gdzie poznał agronoma i botanika, Étienne'a de

Rieule. W konfederacji barskiej nie uczestniczył. W 1771 był przy umierającej Mniszchowej w Warszawie. W połowie 1772 został dokooptowany przez króla do Komisji Skarbu Koronnego i — potwierdzony w funkcji komisarza przez sejmy 1775 i 1776 — pracował w niej do 1778, wtedy powołano go do Rady Nieustającej na stanowisko komisarza w Departamencie Skarbu. Dysponując dużą wiedzą historyczną, uczestniczył w zorganizowanej przez Stanisława Augusta akcji protestacyjno-polemicznej, skierowanej przeciw wywodom prawnym państw zaborczych; był głównym autorem wydanych w 1772–74 (z zachowaniem anonimowości) druków polemicznych, opracowanych przy udziale szerszego zespołu ludzi (m.in. Jacka Ogrodzkiego, Karola Wyrwicza, Aleksęgo Husarzewskiego, Johna Lindę). Próż opracowań polityczno-historycznych zajmował się badaniami z zakresu historii skarbowości, pieniądza (fragmenty z tej pracy zapewne czytał latem 1774 na obiadach czwartkowych, których był stałym uczestnikiem), ekonomii politycznej i demografii, pozostawiając obszerną spuściznę rękopiśmienną (69 tomów przeważnie nieukończonych prac i materiałów), nazwaną „Zbiorem Ł.” przez Adama Naruszewicza porządkującego ją na polecenie króla. Od 1766 był kawalerem Orderu Św. Stanisława. Zmarł 19 maja 1779 w Warszawie; 21 maja w uroczystościach pogrzebowych w Kolegiacie Św. Jana uczestniczył król i liczni dostojnicy.

T W Ó R C Z O Ś Ć

1. Notes justificatives pour Précis des Recherches sur la Pomeranie. B.m. 1772 (anonim.). Toż w: *Recueil des déclarations, notes et des faits principaux, qui ont précédé et accompagné la Diète Confédérée depuis le 18 Septembre 1772 jusqu'au 14 Mai 1773*. B.m. [1773]; *Réponse à l'Exposé des droits de Sa Majesté le Roi de Prusse sur le Duché de Pomerellie et sur plusieurs autres districts du Royaume de Pologne*. B.m. 1773 (toż w tłum. na niem.).

2. Wywód praw polskich do Pomeranii. B.m. [1773] (anonim.). Toż w: *Zbiór deklaracji, not i czynności główniejszych, które poprzedziły i zaszły podczas sejmku pod wężem konfederacji odprawującego się od dnia 18 września 1772 do 14 maja 1773*. B.m. [1773]; *Odpowiedź na wykład praw Króla Jegomości Pruskiego do Księstwa Pomerelli tudzież do wielu innych krajów Królestwa Pol.* B.m. 1773.

Wersja franc.: Précis de Recherches sur la Pomeranie. B.m.r. (anonim.). Toż w: *Recueil des déclarations...* (poz. 1); *Réponse à l'Exposé des droits de Sa Majesté le Roi de Prusse...* (poz. 1); *L'Insuffisance des prétentions de Sa Majesté Prussienne sur la Grande-Pologne etc. démon-*

strée. Londres 1773; *Partage de la Pologne*. T. 2: *L'Insuffisance et la nullité des droits des trois puissances co-partageantes sur plusieurs provinces de la République de Pologne...* Londres 1774. Przekł. niem. 1773.

3. Wiadomości szczególne o Nowej Marchii. B.m. [1773] (anonim.).

Toż pt. Wywód pretensji do Nowej Marchii służący za kontynuację „Zbioru pretensji do Pomeranii”. B.m. [1773?]. Toż w: *Zbiór deklaracji...* (poz. 2)

Wersja franc.: *Recherches sur la Nouvelle Marche pour servir de suite de Recherches sur la Pomeranie* (anonim.). W: *Recueil des déclarations...* (poz. 1); *Réponse à l'Exposé des droits de Sa Majesté le Roi de Prusse...* (poz. 1); *L'Insuffisance des prétentions de Sa Majesté Prussienne...* (poz. 2); *Partage de la Pologne*. T. 2 (poz. 2).

4. Suplement wyvodu praw Korony Polskiej do Pomeranii (anonim.). W: *Zbiór deklaracji...* (poz. 2); *Odpowiedź na wykład praw Króla Jęgości Pruskiego...* (poz. 2).

Wersja franc.: *Supplément au Précis des Recherches sur la Pomeranie* (anonim.). W: *Partage de la Pologne*. T. 2 (poz. 2).

5. [Wstęp do:] *Odpowiedź na wykład praw Króla Jęgości Pruskiego...* W: *Zbiór deklaracji...* (poz. 2).

Wersja franc. w: *Réponse à l'Exposé des droits de Sa Majesté le Roi de Prusse...* (poz. 1); *Recueil des déclarations...* (poz. 1); *Partage de la Pologne*. T. 2 (poz. 2).

6. Szczegółne wiadomości o Haliczu i Włodzimierzu. Cz. 1–3 oraz krótkie powtórzenia. B.m. 1773 (anonim.). Toż w: *Odpowiedź na wykład poprzedzający praw Korony Węgier do Rusi Czerwonej i Podolia, tak jako i Korony Czes. do Księstw Oświęcimskiego i Zatorskiego*. B.m. 1773; *Zbiór deklaracji...* (poz. 2)

Wersja franc.: *Recherches sur Halicz et sur Włodzimierz*. P. 1–3. Résumé (anonim.). W: *Réponse à l'Exposé préliminaire des droits de la Couronne de Hongrie sur la Russie Rouge et sur la Podolie ainsi que la Couronne de Bohême sur les Duchés d'Oswietzim et de Zator*. B.m. [1773]; *Recueil des déclarations...* (poz. 1); *Partage de la Pologne*. T. 2 (poz. 2).

7. O Księstwach Oświęcimskim i Zatorskim. Dopełnienie szczególnych wiadomości o Haliczu (anonim.). W: *Odpowiedź na wywód poprzedzający praw Korony Węgier...* (poz. 6); *Zbiór deklaracji...* (poz. 2).

Wersja franc.: *Sur les Duchés d'Oswietzim et de Zator pour servir de suite aux Recherches pour Halicz* (anonim.). W: *Réponse à l'Exposé préliminaire des droits de la Couronne de Hongrie...* (poz. 6); *Recueil des déclarations...* (poz. 1); *Partage de la Pologne*. T. 2 (poz. 2).

8. [Wstęp do:] *Odpowiedź na wykład poprzedzający praw Korony Węgier...* (poz. 6).

Wersja franc. w: *Réponse à l'Exposé préliminaire des droits de la Couronne de Hongrie...* (poz. 6); *Partage de la Pologne*. T. 2 (poz. 2)

9. *Odpowiedź na skrypt pt. Wykład postępków Dworu Imperatorskiego Rosyjskiego względem Najjaśniejszej Rzeczypospolitej Polskiej z dedukcją praw, na których on funduje wzięcie w posiadanie wartości wyrównującej pretensjom do tejże Rzeczypospolitej*. B.m. [1773] (anonim.). Toż w: *Zbiór deklaracji...* (poz. 2).

Prawdopodobieństwo współautorstwa Stanisława Augusta i jego ministrów.

Wersja franc.: *Réponse à l'Écrit intitulé Exposé de la Conduite de la Cour Impériale de Russie vis-à-vis la Sérénissime République de Pologne avec déduction des titres sur lesquels elle fonde sa prise de possessions d'Equivalent de ses droits et prétentions à la charge de cette Puissance*. B.m. [1773] (anonim.).

Toż w: *Recueil des déclarations...* (poz. 1).

Inne prace, przeważnie nieukończone, i podstawy prac drukowanych, często w wersjach znacznie obszerniejszych, w rkpsach „Zbioru L.” w Bibl. Czart.

Mylnie przypisywano Ł. autorstwo innych prac polem., np.: *Réflexions d'un Gentil-Homme de la Grande-Pologne sur Lettres Patentes du Roi de Prusse en date 13 Septembre 1772 émanées lors de la prise de possession de la Prusse-Polonoise par Sa Majesté Prussienne*. B.m. 1773, toż w: *L'Insuffisance des prétentions de Sa Majesté Prussienne...* (poz. 2); *Partage de la Pologne*. T. 1: *Les Droits des trois puissances alliées sur plusieurs provinces de la République de Pologne*. Londres 1774. – Examen du système des Cours de Vienne, de Pétersbourg et de Berlin concernant le démembrement de la Pologne. B.m. 1773, toż: *Londres 1773*. – Analyse d'une brochure qui porte le titre D'observations sur les déclarations des Cours de Vienne, de Pétersbourg et de Berlin concernant le démembrement de la Pologne. B.m. 1773, toż *Londres 1773* – Analyse d'une brochure qui porte le titre D'observations sur les déclarations membrement de la Pologne. B.m. 1773. – Wywód historyczny prawa Najjaśniejszego Króla Jmci Pruskiego do Pomerelli, trzech powiatów wielkopolskich i Prus Polskich rozstrząsający oraz odpowiedź na pismo pt. *Wykład praw pruskich...* B.m. 1773. – Krótkie rozstrząśnienie prawa trzech dworów do Korony Polskiej. B.m. 1783.

OPRACOWANIA

NK 5 (1967), 6/2 (1972).

F.M. SOBIESZCZAŃSKI. *Enc. powsz. Orgel*. 17 (1864). — J. BARTOSZEWICZ. *F.L. Tyg. Ilustr.* 1866 nr 334–335. — E. ŁOJKO. *F.L.* jako ekonomista. Życiorys i treść 69 tomów jego rękopisów. Kr. 1885. — TENŻE. *Monografia rodziny Rędziejewskich Łojko*. Kr. 1888 i wyd. nast. Kr. 1891. — B. OLSZEWICZ. *F.L. Roczn. Dziejów Społ. i Gosp.* 4 (1935). — J. FABRE. *Stanislas-Auguste Poniatowski et Europe des*

Lumières. Paris 1952. — A. PRZYBOS, R. ZELEWSKI: Dypłomaci w dawnych czasach. Relacje staropolskie z XVI–XVIII stulecia. Kr. 1959. — S. HUBERT: Poglądy na prawo narodów w Polsce czasów Oświecenia. Wr. 1960. — E. ROSTWOROWSKI: La Suisse et la Pologne au XVIII siècle. *Échanges entre la Pologne et la Suisse du XVI au XIX siècle. Choses – Hommes – Idées*. Genève 1964. — W. KONOPCZYŃSKI: Polscy pisarze polityczni XVIII w. (do Sejmu Czteroletniego). Wwa 1966. — H. MADUROWICZ-URBAŃSKA: Parę słów o F.L. i jego badaniach nad powierzchnią ziem Polskich w 2 poł. XVIII w. *Sobótka* 1966 nr 1. — TAŻ. *Pol. słownik biogr.* 18 (1973). — TAŻ.: Badania i prace naukowe F.L. Spuścizna rękopiśmienna. *Rocz. Dziejów Społ. i Gosp.* 34 (1973). — J. PLATT: L., Naruszewicz i inni. Sprawa odpowiedzi potencjom zaborczym. *Miscellanea z doby Oświecenia* 4. Wr. 1973 *Arch. Lit.* 18. — H. MADUROWICZ-URBAŃSKA: F.L. – wychowanek Akademii Rycerskiej w Legnicy. *Wstępc legnickie* 8 (1974). — E. ALEKSANDROWSKA: Wstęp. W: „Monitor” 1765–1785. Wr. 1976 *BN I*, 226. — A.F. GRABSKI: Myśl historyczna polskiego Oświecenia. Wwa 1976. — H. MADUROWICZ-URBAŃSKA: Prace F.L. nad historią gospodarczą i ekonomiką Polski. Cz. 1: Pieniądz. Wr. 1976. — TAŻ.: F.L. – publicysta „Monitora” i jego program rozwoju gospodarczego Polski. *Studia z dziejów oświaty i kultury umysłowej w Polsce XVIII–XIX w.* Wr. 1977.

E.A.

ŁOŚ Jan 1860–1928

Urodzony 14 maja 1860 w Kielcach; syn Ludwika, rachmistrza pow. kieleckiego, i Marii z Grzegorzewskich. W 1881 ukończył gimnazjum w Piotrkowie Trybunalskim, w 1881–85 studiował na wydziale historyczno-filologicznym Uniwersytetu w Petersburgu podstawy językoznawstwa ogólnego i słowiańskiego oraz gramatykę porównawczą języków indoeuropejskich. Następnie przez dwa lata uzupełniał studia w Paryżu, Fryburgu, Lipsku, Berlinie. Debiutował w 1883 artykułami w petersburskim *Kraju*, z którym współpracował do 1909. Współpracował także z innymi czasopismami, prace naukowe ogłaszał przede wszystkim w *Rozprawach Akademii Umiejętności. Wydział Filologiczny* (1885–1913). W 1890 poślubił Emilię Plocer. W 1890–1902 był docentem na Uniwersytecie Petersburskim, w 1901 uzyskał tam stopień magistra filologii słowiańskiej. W 1902 został profesorem nadzwyczajnym, w 1905 zwyczajnym filologii słowiańskiej na Uniwersytecie Jagiellońskim (UJ). Wyniki swych badań naukowych referował na posiedzeniach AU i ogłaszał w *Sprawozdaniach z Czynności i Posiedzeń AU* (1901–24, od 1921 był redaktorem). Kierował pracami nad *Słownikiem Staropolskim* oraz *Słownikiem gwar polskich*, uczestniczył też w opracowaniu poświęconych językowi polskiemu tomów *Encyklopedii polskiej*. W 1907–20 ogłaszał rozprawy w *Materiałach i Pracach Komisji Językowej*, w 1908–28 współpracował

z *Rocznikiem Sławistycznym*, w 1913–28 z *Językiem Polskim*. W 1907 został członkiem korespondentem, w 1917 członkiem czynnym Akademii Umiejętności. W 1910 otrzymał doktorat honoris causa UJ. Był członkiem licznych towarzystw naukowych krajowych i zagranicznych. W 1923/24 został rektorem UJ. W 1925 odznaczono go Krzyżem Komandorskim Orderu Odrodzenia Polski. W 1928 otrzymał doktorat honoris causa wydziału humanistycznego Uniwersytetu Warszawskiego. Był współzałożycielem krakowskiej szkoły językoznawczej. Zmarł 10 listopada 1928 w Krakowie; pochowany na Cmentarzu Rakowickim.

T W Ó R C Z O Ś Ć

1. Przegląd językowych zabytków staropolskich do r. 1543. Kr. 1915. Wyd. 2 popr. pt. Początki piśmiennictwa polskiego. Przegląd zabytków językowych. Lw. 1922.

Praca odznaczona nagrodą konkursową im. Lindego.

2. Zarys rozwoju wersyfikacji polskiej. Lw. 1916 odb. z *Księgi pam. ku czci B. Orzechowicza*.

3. Pisownia polska w przeszłości i obecnie. Zagadnienia i wnioski. Kr. 1917.

4. Pisownia polska ustalona. Uchwały ostateczne. Przepisy, słowniczek. Kr. 1918. Wyd. nast. m.in. wyd. 7 popr. Kr. 1927.

5. Zarys rozwoju historycznego techniki wiersza polskiego. Cz. 2. Od Norwida do czasów ostatnich. Kr. 1918 odb. ze *Spr. AU*.

6. Wiersze polskie w ich dziejowym rozwoju. Wwa [1920].

7. Zasady ortografii polskiej i słownik ortograficzny według zasad Polskiej Akademii Umiejętności. Lw. 1920. Wyd. nast. m.in.: wyd. 3 rozszerz. Lw. 1924; Lw. 1930. Siedem wyd. do 1930.

8. Gramatyka polska. Cz. 1. Głosownia historyczna. Cz. 2. Słowotwórstwo. Cz. 3. Odmienienia (fleksja) historyczna. Lw. 1922–1927.

9. Gramatyka starosłowiańska. Głosownia – morfologia – składnia. Lw. 1922.

10. Polskość Mikołaja Kopernika. W czterysta pięćdziesiąt rocznicę jego urodzin. Kr. 1923 odb. z *Jęz. Pol.*

11. Krótka gramatyka historyczna języka polskiego. Lw. 1927.

Ponadto inne prace z zakresu gramatyki.

Prace edytorskie

12. Andrzeja Zbylitowskiego „Epithalamium na wesele Zygmunta III”. 1592. Kr. 1893 *BPP* 27.

13. Jakuba, syna Parkoszewego, „Traktat o ortografii polskiej”. Kr. 1907 odb. z *Mater. i Prac Komisji Język. AU*.

14. Pamiętniki Janczara, czyli kronika turecka Konstantego z Ostrowicy napisana między r. 1496 a 1501. Kr. 1912 BPP 63.

15. M. Rej: Zwierciadło albo kształt, w którym każdy stan snadnie się może swym sprawom jako we zwierciadle przypatrzeć. T. 1–2. Kr. 1914. Współwyd.: J. Czubek. Wstęp: I. Chrzanowski.

16. Sebastiana Petrycego „Horatius Flaccus w trudach więzienia moskiewskiego”. 1609. Kr. 1914 BPP 67.

17. Szymona Szymonowicza „Sielanki” i inne wiersze polskie. Kr. 1914 BPP 68. Wyd. 2 Kr. 1921 w serii jw.

18. Marcina Kromera „Rozmowy dworzanina z mnichem”. (1551–1554). Kr. 1915 BPP 70.

19. Wacława Potockiego „Moralia”. (1688). T. 1–3. Kr. 1915–1918 BPP 69, 72, 73. Współwyd.: T. Grabowski.

20. Bartłomieja Zimorowica „Sielanki”. (1663). Kr. 1916 BPP 71.

21. Stanisława Orzechowskiego polskie dialogi polityczne. „Rozmowa około egzekucyjnej” i „Quincunx”. 1563–1564. Z komentarzem S. Kota. Kr. 1919. Kr. 1919 BPP 74.

22. A. Mickiewicz: Pan Tadeusz. Lw. 1921. Współwyd.: J. Kallenbach.

23. Bogurodzica. Pierwszy polski hymn narodowy. Wyd. i objaśnił... Lubl. 1922 *Książeczki Staropol.* 1.

24. Kazania tzw. Świętokrzyskie. Kr. 1934. Współwyd.: W. Semkowicz.

Koresp. Ł. znajduje się m.in. w Bibl. PAN w Kr. Część ogł. J. Starnawski: Korespondencja Ł. z H. Łopacińskim. *Jez. Pol.* 1965 nr 1.

OPRACOWANIA

NK 14 (1973); LP

W. TASZYCKI: J.Ł. W 40-lecie pracy naukowej [tu zestawienie bibliografii]. W: Rozprawy i studia polonistyczne. T. 3. Wr. 1965. — TENŻE: J.Ł., twórca słownika staropolskiego. *Tamże*. — TENŻE. *Pol. słownik biogr.* 18 (1973). — S. URBAŃCZYK: Pamięci prof. J.Ł. *Jez. Pol.* 1978 nr 5. — *Biogramy uczonych pol.* Cz. 1. Wr. 1984. — M. IŻY-KOWSKA: W 60 rocznicę śmierci J.Ł. Bibliografia podmiotowa. *Rozpr. Komisji Język. Wr. Tow. Nauk.* 17 (1991) s. 9–27. — J. DZIENDZIELIŃSKI: Listuwanija J.Ł. z V. Jagiem. *Prace Filol.* 40 (1995) s. 309–354.

W.A.-Sz.

ŁOŚ Wincenty
1857–1918

Urodzony 17 stycznia 1857 w Krakowie; syn Adama Juliana, właściciela Dębnik pod Krakowem, i Euzebii z domu Kirchmajer Ragen von Altenkirchen.

Otrzymał staranne wykształcenie domowe. Wyjeżdżał kilkakrotnie za granicę, w 1875 w Dreźnie spotykał się z Józefem Ignacym Kraszewskim. Pisał liczne utwory beletrystyczne, które zyskiwały mu popularność wśród czytelników, narażając jednocześnie na ostre ataki krytyki. Umieszczał je w czasopismach warszawskich i galicyjskich, m.in. w *Gazecie Lwowskiej* (1878–92), *Biesiadzie Literackiej* (1887–95), *Kurierze Warszawskim* (1887–96), *Ateneum* (1888–92), *Dzienniku Polskim* (1888–96), *Gazecie Polskiej* (1888–92), *Roli* (1888–98), *Nowej Reformie* (1889–99) i *Gazecie Narodowej* (1891–98). W 1884 poślubił Aleksandrę Jasięńską i osiadł w Ożarowie w Lubelskiem. Utrzymywał przyjacielskie kontakty z Juliuszem i Wojciechem Kossakami, Włodzimierzem Tetmajerem i Jackiem Malczewskim. Po uzyskaniu separacji z żoną wrócił w 1910 do Krakowa i zamieszkał w Dębnikach razem z siostrą, Marią Hagen-Schwerin, pisarką. Zmarł 19 września 1918 w Krakowie; pochowany na Cmentarzu Rakowickim.

T W Ó R C Z O Ś Ć

1. 1780. Obraz dramatyczny z faktów dziejowych w 5 a. Kr. 1875.
2. Dzisiejsze małżeństwa. Opowiadania światowca. Kr. 1883. Wyd. 2 Wwa 1897. Przekł. ros. 1897.
3. Jeszcze małżeństwa. Opowiadania światowca. Kr. 1883.
4. Hrabia – starosta. Studium współczesne. T. 1–2. Kr. 1885. Wyd. nast.: wyd. 3 Kr. 1889.
5. Lydia – Rosjanka. Opowiadanie powstańca. Kr. 1885. Wyd. 2 Kr. 1889.
6. Wilma. Studium kobiety. Wwa 1885.
7. Jędrzek. Powieść. Wwa 1890.
8. Linoskoczka. Powieść. T. 1–2. Lw. 1891.
9. Nokturn Szopena. Powieść. Wwa 1892.
10. Tajemnica piątego pułku węgierskich huzarów. Powieść. Wwa 1892.
11. Wczorajsi. Opowiadania i nowele. Seria I. Wwa 1892.
12. Z różnych pułków. Opowiadania i nowele. T. 1–2. Lw. 1892.
13. Zięciowie Domu „Kohn et Cie”. Powieść współczesna. T. 1–2. Lw. 1892. Wyd. 2 Wwa 1895.
14. Nera Polacca. Powieść współczesna w 2 częściach. Lw. 1894.
15. Swat. Powieść współczesna. Lw. 1895 [1894].
16. Hrabina. Powieść współczesna. Wwa 1895. Ciąg dalszy zob. poz. 17.
17. Aktorka. Powieść współczesna. Wwa 1896 [1895].
Stanowi dalszy ciąg poz. 16.
18. Przy naszych dworach. Nowele. Wwa 1895.
19. High-life doktor. Powieść współczesna. Lw. 1896.

20. Historyczne to i owo. Wwa 1896.
Tu m.in.: Wizerunki króla Stanisława Augusta. Przyczynek do dziejów sztuki w dawnej Polsce (wyd. osob. Kr. 1876 odb. ze *Szkiców Społ. i Lit.*).
21. Niedyskrecja. [Opowiadania]. Wwa 1896.
22. Odrębna istota. Powieść współczesna. Lw. 1896.
23. Ostatni. [Opowiadania]. Wwa 1896.
24. Parafianka. Powieść współczesna. Wwa 1896.
25. Rezydenci. Opowiadania i nowele z niedawnej przeszłości. Wwa 1896.
26. Ze Starzów pani Appelstein. Powieść współczesna w 2 częściach. T. 1–2. Wwa 1896.
Ciąg dalszy zob. poz. 29.
27. Wczorajsi. Opowiadania i nowele. Seria 2. Wwa 1896.
28. Chłop. [Opowiadania]. Wwa 1897.
29. Drugie życie pani Appelstein. Powieść współczesna. *Gaz. Nar.* 1897 nr 258–318. Wyd. osob. T. 1–2. Wwa 1904.
Stanowi ciąg dalszy poz. 26.
30. Kaprys hrabianki. [Opowiadania]. Wyd. 2. Wwa 1897.
31. Panna Staryńska. Powieść współczesna. Lw. 1897.
32. Portret pięknej pani. [Opowiadania]. Wwa 1897.
33. Wielka partia. [Powieść]. Cz. 1–2. Wwa 1897.
34. Z pracowni naszych mistrzów. Wwa 1897.
Tu m.in.: Juliusz Kossak; Kraszewski jako zbieracz zabytków; Włodzimierz Tetmajer; Jacek Malczewski.
35. Intrygantka. Powieść. Lw. 1898.
36. Przewrotna kobieta. Powieść współczesna. *Nowa Reforma* 1898 nr 210–273. Wyd. osob. T. 1–2. Wwa 1904.
37. Wśród łap polipa. Powieść społeczna w 4 tomach osnuta na tle stosunków wiejskich Królestwa Polskiego. 1864–1874. Wwa 1898.

Przekłady

38. Pamiętniki Stanisława hr. Nałęcz Małachowskiego, posła do Stambułu w czasie sejmu czteroletniego, generała wojsk polskich, senatora, kasztelana Królestwa Polskiego. Objaśnił, z manuskryptu francuskiego przełożył i wyd.... Lw. 1876. Wyd. nast.: objaśnił i z manuskryptu wyd.... Pozn. 1885.

Koresp. znajduje się m.in. w Bibl. Jagiel., Bibl. Nar., Bibl. Publ. m. Wwy. List do Cz. Jankowskiego ogł. J. Starnawski. *Akcent* 1994 nr 2.

OPRACOWANIA

NK 14 (1973).

A. TREPIŃSKI. *Pol. słownik biogr.* 18 (1973).

WA.-Sz.

z ŁOWICZA SZYMON

zob. SZYMON Z ŁOWICZA

ŁOZIŃSKI Walery
1837–1861

Urodzony 15 stycznia 1837 w Mikołajowie koło Stryja w rodzinie drobnoszlacheckiej; syn Walerego, poczmistrza, mandatariusza, oraz Julii z Lewickich. Był starszym bratem Władysława Ł. Uczęszczał do szkoły w Drohobyczu, potem do gimnazjum we Lwowie, od 1849 w Samborze. Pisać zaczął wcześniej, w 1854–55 współpracował z *Nowinami*. Wiosną 1855, w wyniku konfliktu z grupą uczniów i nauczycieli Ukraińców, został usunięty z ósmej klasy gimnazjum bez prawa uczęszczania do szkół w cesarstwie austriackim. Przez pewien czas przebywał w Smolnicy, następnie wyjechał do Lwowa. Tu dzięki poparciu kuzyna, Karola Szajnochy, otrzymał pracę tłumacza w *Gazecie Lwowskiej*. Współpracował także w edycjach klasyków, przygotowywanych w serii wydawniczej „Biblioteka Polska”. Uczestniczył aktywnie w lwowskim życiu kulturalnym. Bliskie kontakty utrzymywał m.in. z Józefem Dzierzkowskim i Brunonem Bielawskim. Utwory beletrystyczne, artykuły i recenzje umieszczał w *Dzienniku Literackim* 1856–60 i *Rozmaitościach* 1856–60 (od 1858 był ich redaktorem). Od 1859 ogłaszał (pod pseudonimem Walenty ze Smolnicy) opowiadania dla ludu w *Dzwonku*, którego redakcję objął w 1860. W tymże roku nawiązał współpracę z *Kółkiem Rodzinnym*, wszedł także do redakcji *Czytelni dla Młodzieży*. Utwory Ł. zyskały dużą popularność. „Zakłęty dwór” — wyrastający z tradycji treściowych i ideowych „Pana Tadeusza” — należy do najpoczytniejszych powieści romantycznych. W konstrukcji sensacyjnej fabuły wzorował się na francuskiej „literaturze szalonej”, zwłaszcza na powieściach Aleksandra Dumasa (ojca) i Eugenisza Sue. Wprowadzał jednocześnie szeroko zarysowane do obyczajowe środowiska polskiej wsi, ukazywał przenikanie do niego idei wyzwolenieczych. Utwory Ł. narażone były na częste interwencje cenzury, za zakończenie „Dwu nocy” władze austriackie wytoczyły mu proces polityczny. Zmarł 30 stycznia 1861 we Lwowie w wyniku rany otrzymanej w pojedynku; pochowany na Cmentarzu Łyczakowskim.

T W Ó R C Z O Ś Ć

1. Fatalista. *Rozmaitości* 1856 nr 11–15.

2. Izabella Zapolska. Opowiadanie historyczne. *Rozmaitości* 1857 nr 1–5; przedr.: pt. Starsza siostra Zygmunta Augusta. *Szkie historyczny. Kółko Rodz.* 1860 nr 32–39. Przedr. w poz. 12.

3. Szlachcic chodackowy. Powieść. Lw. 1857. Wyd. nast.: Gródek 1892; cz. 1-3, Wwa 1909.

4. Szaraczek i karmazyn. Powieść w dwóch częściach. Lw. 1859 odb. z *Dzian. Lit.* Wyd. nast.: Gródek 1892; Złoczów 1901.

5. Zaklęty dwór. Powieść w dwóch częściach. *Dzian. Lit.* 1859 nr 35-70. Wyd. osob. t. 1-2. Lw. 1864. Wyd. nast. m.in.: oprac. S. Pazurkiewicz. Częstochowa 1925; oprac. A. Bar. Kr. 1926 *BN I*, 96; oprac. i posłowie: F. Przyłubski. Wwa 1952; oprac. i posłowie: M. Podraza-Kwiatkowska. Kr. 1955; zob. poz. 15 t. 1; oprac. J. Krzyżanowski. Wr. 1959 *BN I*, 96; posłowie: W. Żukrowski. Wwa 1970; posłowie: M. Warowny. Wwa 1993. Dwadzieścia dwa wyd. do 1999.

Przekł.: ukr. 1941, ros. 1984.
Ekran. telewizyjna 1976.

6. Żaby. Niepowieść i nierozprawa. *Dzian. Lit.* 1859 nr 78-79. Przedr. w poz. 12.
Przekł. czes. i niem.

7. Czarny Matwij. Powieść z życia ludu górskiego. T. 1-2. Lw. 1860. Wyd. nast. m.in.: z rkpsu wyd. przywracając fragmenty i zakończenie skreślone przez cenzurę, wraz z posłowiem: M. Podraza-Kwiatkowska. Kr. 1954; też Kr. 1956; zob. poz. 15 t. 4. Dziesięć wyd. do 1956.

8. Dwie nocy. Powieść w jednym tomie. *Dzian. Lit.* 1860 nr 1-24. Wyd. osob. Gródek 1892. Wyd. nast. Lw. 1907; Wwa 1950; oprac. i posłowie: M. Podraza-Kwiatkowska. Kr. 1953; zob. poz. 15 t. 3. Od 1950 wyd. pt. Dwie noce.

9. Ludzie spod słomianej strzechy. Spisał na przykład prostemu ludowi... Lw. 1861. Wyd. nast. m.in. Lw. 1909. Siedem wyd. do 1909.

Podp.: Walenty ze Smolnicy.
Odznaczona I nagrodą na konkursie *Dzian. Lit.* w 1860.

10. Niebezpieczny człowiek i Verbum nobile. Dwie komedie. Lw. 1866.
Verbum nobile wyst. Lw. 1858. Niebezpieczny człowiek wyst. Lw. 1864.

Przekłady

11. K. Toepfer: Parafianka we Lwowie. Komedie w 3 a. Wyst. 1858.

Wydania zbiorowe i wybory

12. Pisma pomniejsze. Lw. 1865.
Tu: życiorys WŁ. napisany przez brata, Władysława.

13. Gawędy i powieści. Lw. 1899.

14. Pisma humorystyczne. Złoczów 1900. Wyd. nast. pt. Opowiadania humorystyczne. Wwa 1910.

15. Dzieła wybrane. Przedmowa: S. Frybes. Posłowie i oprac.: J. Skórnicki, S. Frybes, M. Podraza-Kwiatkowska. T. 1-4. Kr. 1956.

OPRACOWANIA

NK 8 (1969), 9 (1972); LP

W. BRUCHNAJSKI: WŁ. Przyczynki do biografii i listy. *Pam. Lit.* 1924/1925. — A. BAR: Zapomniany powieściopisarz lwowski. Lw. 1931. — J. KRZYŻANOWSKI: Na szlaku wielkiej tradycji epickiej. „Pan Tadeusz” — „Zaklęty dwór” — „Popioły”. W: W świecie romantycznym. Kr. 1961. — S. FRYBES. *Pol. słownik biogr.* 18 (1973). — [B. WERNICHOWSKA] B.W.: Polski E. Sue. *Więści* 1977 nr 6. — K. NOWICKA: Fatalny pojedynek. W: Życie jak powieść. Wwa 1982. — M. WOŹNIAKIEWICZ-DZIADOSZ: Powieść polityczna w masce historycznej. O „Zaklętym dworze” WŁ. *W kręgu zagadnień pol. powieści hist. XIX w.* Lubl. 1984. — S. NICIEJA: Dzieje lyczakowskiej nekropolii. *Bracia Ł. Opole* 1985 nr 10. — S. TOMASZEWSKA: Polszczyzna Żydów w utworach WŁ. *Rozpr. Komisji Język Łódzkie Tow. Nauk.* 33 (1987). — TAŻ.: O przewiskach szlachty zaściankowej w powieściach WŁ. *Tamże* 34 (1988). — TAŻ.: Funkcje nazw własnych w „Zaklętym dworze” WŁ. *Tamże* 35 (1989). — J. PACŁAWSKI: „Zaklęty dwór” WŁ. *Powieść pol. XIX w.* Lubl. 1992. — W. TAŃSKI: Struktury mityczne w „Zaklętym dworze” WŁ. *Teksty, konteksty, interpretacje.* Olsztyn 1994.
W.A.-Sz.

ŁOZIŃSKI Władysław 1843-1913

Urodzony 29 maja 1843 w Oparach (pow. samborski) w rodzinie drobnoszlacheckiej; syn Walerego, poczmistrza, mandatariusza, oraz Julii z Lewickich. Był młodszym bratem powieściopisarza Walerego Ł., ciętym bratem Karola Szajnochy, z którym pozostawał w bliskich kontaktach. W 1862 ukończył gimnazjum w Samborze. Pisać zaczął wcześnie — jego debiut przypada na lata gimnazjalne.: w 1860 ogłosił w *Guiaźdze Cieszyńskiej* cykl artykułów pt. „Urywki z nauk przyrodniczych” (nr 26, 27, 48, 50), w 1861 wysyłał artykuły do *Dziennika Literackiego*, *Przyjaciela Domowego* i *Przeglądu Powszechnego*. W 1862 rozpoczął studiować prawo na Uniwersytecie Lwowskim, w roku następnym przeniósł się na wydział filozoficzny, gdzie do 1866 studiował historię i filologię polską, studiów jednak nie ukończył. Nawiązał współpracę z lwowskimi czasopismami, m.in. z *Dzwonkiem*, który redagował w 1864-66 (pisywał tu pod pseudonimem: Wójtek ze Smolnicy). W 1864-78 współpracował z *Gazetą Narodową*, w 1867-70 był redaktorem *Dziennika Literackiego*; w 1867 zamieścił tu (nr 51, podp. Apg) artykuł „O kolorystyce historycznym”, w którym sformułował swój pogląd na powieść historyczną. Obok licznych utworów beletrystycznych ogłaszał tu także recenzje i pogadanki teatralne; teatr był jedną z dziedzin, którymi Ł. żywo się interesował. Pisywał też do czasopism krakowskich: *Niewiasta* (1862-63), *Czas* (1870-74); ogłaszał tu felietony pt. „Szurum - Burum” anonimowo, a następnie pt. „Jygodnik

lwowski" pod kryptonimem Del) i warszawskich, m.in. do *Biesiady Literackiej* (1876–1908). W 1871–72 był skryptorem, a w 1872–73 sekretarzem naukowym Zakładu Narodowego im. Ossolińskich. Zajęcia te ułatwiły mu studia nad historią i estetyką, czego owocem były prace naukowe z tego zakresu. Rozgłos Ł.—zaliczanemu do najwybitniejszych autorów powieści historycznych w dobie przedsenkiewiczowskiej — przyniosły „Opowiadania Narwoja”, ogłaszane w *Przeglądzie Lwowskim* 1872–73. W 1873–83 redagował *Gazetę Lwowską*, w której poszerzył dział kulturalny i literacki. W 1873 przekształcił dotychczasowy *Dodatek Miesięczny do Gazety Lwowskiej* na *Przewodnik Naukowy i Literacki*, pozyskując współpracowników w osobach wybitnych pisarzy i krytyków. Po rezygnacji ze stanowiska redaktora poświęcił się całkowicie studiom historycznym. Był prekursorem badań naukowych nad historią Lwowa. W 1887–1905 współpracował z *Kwartalnikiem Historycznym*. Jako przewodniczący Grona Konserwatorów Zabytków Sztuki i Pamiątek Historycznych Galicji Wschodniej (1889–98) wiele zdziałał w zakresie ochrony zabytków. W 1891 został członkiem Akademii Umiejętności. W 1891–99 był wiceprezesem Towarzystwa Historycznego, w 1894–1901 prezesem Towarzystwa Przyjaciół Sztuk Pięknych. Współorganizował Zjazdy Historyków Polskich we Lwowie (1890) i w Krakowie (1900). Należał do Towarzystwa Miłośników Przeszłości Lwowa oraz Towarzystwa dla Popierania Nauki Polskiej. W 1895 ożenił się z Jadwigą ze Starorypińskich Liskową. W 1900 otrzymał doktorat honoris causa Uniwersytetu Lwowskiego, a w 1907 honorowe obywatelstwo Lwowa i złoty medal. Był posłem do Rady Państwa, od 1902 członkiem Izby Panów w Wiedniu. Zmarł 20 maja 1913 we Lwowie; pochowany na Cmentarzu Łyczakowskim.

T W Ó R C Z O Ś Ć

1. Przybłęda. Obrazek dramatyczny z życia ludu ruskiego ze śpiewkami, w 2 a. Oryginalnie napisany przez... Lw. 1864. Wyd. nast. m.in. Pozn. 1926. Wyst. Lw. 1866. Podp.: Hızop Ziółek.
2. Pogadanki teatralne. Lw. 1866.
3. Pierwsi Galicjanie. Powieść z przeszłości. Lw. 1867.
4. Żółty generał. Z opowiadań wieczornych. *Strzecha* 1868 nr 11–13. Wyd. osob. Chicago 1879. Wyd. nast. Pozn. 1903.
5. Czarne godziny. Powieść współczesna. Lw. 1869. Przekł. niem. ok. 1870.
6. Hazardy. Powieść współczesna. Lw. 1870 odb. z *Dzien. Lit.* Przekł. niem. 1870.

7. Legionista. Powieść z przeszłości. Lw. 1870. Wyd. nast. T. 1–2. Wwa [ok. 1914].
8. Historia siwego włosa. Powieść. Pozn. 1871 odb. z *Tyg. Wielkop.*
9. Galicjana. Kilka obrazków z pierwszych lat historii galicyjskiej. Lw. 1872.
10. O towarzystwie lwowskim przy schyłku XVIII stulecia. Odczyt publiczny. Lw. 1872. Wyd. nast. wraz z poz. 11 pt. Salon i kobieta. Z estetyki i z dziejów życia towarzyskiego. Przygotował do druku i wyd. wraz z przedmową M. Treter. Lw. 1921.
11. Z estetyki i z życia. Lw. 1872. Wyd. nast. wraz z poz. 10.
12. Opowiadania imię pana Wita Narwoja, rotmistrza konnej gwardii koronnej. A.D. 1760–1767. Lw. 1873 odb. z *Przegl. Lu.* Wyd. nast. m.in.: pt. Dwunasty gość. Opowiadania... Wstęp i oprac. B. Gubrynowicz. Lw. 1927; wstęp i oprac. Z. Mitzner. Wwa 1954. Sześć wyd. do 1954. Tu m.in.: Dwunasty gość wyd. osob. Lw. 1901; Zapatan (wyd. osob. Wwa [1909]. Wyd. nast. Kat. 1958).
13. Skarb watażki. Powieść z końca XVIII w. Wwa 1875. Wyd. nast. m.in.: pt. Handlarz dusz. Pozn. 1936 dod. *Orędownika*; postłowie: Cz. Kłak, Rzeszów 1990. Siedem wyd. do 1990. Przekł. lotew. 1887.
14. Nowe opowiadania imię pana Wita Narwoja, rotmistrza konnej gwardii koronnej. 1764–1773. Lw. 1884. Wyd. nast. m.in. Wwa 1955.
15. Madonna Busowska. Nowela. *Dzien. Chicański* 1885 nr 298–301, 1886 nr 1–22. Wyd. osob. Kr. 1892 *Nasza Bibl. Uniwersalna* 6. Wyd. nast. m.in.: wstęp: S. Vincez. Bruksela 1946 *Seria Nowel* I. Wr. 1948. Siedem wyd. do 1948. Przekł.: czes. 1918, franc. 1891, niem. 1900.
16. Lwów starożytny. Kartki z historii sztuki i obyczajów. Cz. 1: Złotnictwo lwowskie w dawnych wiekach. Cz. 2: Patrycjat i mieszczaństwo lwowskie w XVI i XVII w. Lw. 1889–1890. Wyd. 2 znacznie pomnożone: cz. 1 Lw. 1912; cz. 2 Lw. 1892, Lw. 1902.
17. Sztuka lwowska w XVI i XVII wieku. Architektura i rzeźba. Lw. 1898. Wyd. nast. Lw. 1901; reprint Wwa 1989.
18. Oko proroka czyli Hanusz Bystry i jego przygody. Powieść z dawnych czasów. Lw. 1899 *Bibl. Macierzy Pol.* 5 Wyd. nast. m.in.: wyd. nowe opatrzone objaśnieniami. Lw. 1937 [1936]; przedmowa i słowniczek: J. Gawroński. Wwa 1950; postłowie: S. Frybes. Kr. 1957; postłowie jw. Kr. 1989. Dziesięć wyd. do 1989. Podp.: Władysław Lubicz. Ekran. 1982. Przekł. ukr. 1961.
19. Prawem i lewem. Obyczaje na Czerwonej Rusi za panowania Zygmunta III. Lw. 1903. Wyd. nast. m.in.: wyd. 2 przejr. i znacznie pomnożone. T. 1–2. Lw. 1904; wyd. 3 przejr. i uzup.

T. 1–2. Lw. 1913; wyd. 6, przedmowa: K. Piwarski. Kr. 1960.

20. Życie polskie w dawnych wiekach. Wiek XVI–XVIII. Lw. 1907. Wyd. nast. m.in.: wyd. 3 ilustr., przejr. i uzup. Lw. 1912; wyd. 4 przejr. i w dziale ilustr. uzup. M. Treter. Lw. 1921 [1920]; wyd. ilustr., przejr. i uzup. Wwa 1937; Kr. 1969. Szesnaście wyd. do 1978.
Przełt. niem. 1917.

Koresp. znajduje się m.in. w Bibl. Jagiel i w Ossol.; koresp. z M. Sokołowskim ogl. R. Majkowska. *Rocz. Bibl. PAN w Kr.* 32 (1987); Listy od A. Nałęcz-Korzeniowskiego ogl. K. Kossek. *Rocz. Przemyski* 24/25 (1986).

OPRACOWANIA

NK 14 (1973); LP

S. TARNOWSKI *Przełt. Pol.* 1907 t. 166 s. 280–285 [rec. „Życia polskiego”]. — K. HARTLEB: *Historik życia polskiego. Życie polskie w przedstawieniu Wł. Książka* 1912 nr 7. — L. FINKEL: *Śp. Wł. Kwart. Hist.* 1913 nr 1/2. — K.M. MORAWSKI: Wł. jako historyk. *Lit. i Sztuka* od. *Dzien. Pozn.* 1913 nr 23–24. — K.W. ZAWODZIŃSKI: *Pradziwicie piękna nowela. Kieźnica* 1948 nr 42 [rec. „Madonny Busowskiej”]. — A. TATOMIR: *Inny L. Nouve Książki* 1957 nr 23 [rec. „Prawem i lewem”]. — [Z. ZAŁUSKI] *Z.Z. Wojsko Lud.* 1958 nr 3 [rec. „Prawem i lewem”]. — E. MARCZEWSKA-STANDOWA: Listy J. Chociszewskiego do Wł. *Rocz. Bibl.* 1959 nr 3–4. — B. KRÓLIKOWSKI: O źródłach inspiracji twórczej Wł. *Przełt. Hum.* 1967 nr 2. — T. BUJNICKI: *Obraz lit. pol. S.* 4 t. 3 (1969). — K. KOSEK: *Gawędy Wójtki ze Smolnicy w służbie hasel pracy organicznej. Z dziejów kultury i lit. Ziemi Przemyskiej.* *Przemysł* 1969. — TENŻE: Rok 1863 w życiu i twórczości Wł. *Rocz. Przemyski* 13/14 (1970) s. 139–179. — R. MAJKOWSKA: Młodość i początki działalności literackiej Wł. *Pam. Lit.* 1970 z. 3. — A. KNOT: *Pol. słownik biogr.* 18 (1973). — K. KOSEK: Wł. w służbie Melpomeny. *Z dziejów kultury i lit. Ziemi Przemyskiej.* T. 2. *Przemysł* 1973. — R. MAJKOWSKA: Wł. w Ossolineum. (1870–1872). *Rocz. Zakładu Nar. im. Ossol.* 8 (1973). — K. KOSEK: Twórczość literacka Wł. *Rocz. Przemyski* 15/16 (1975). — A. KNOT: *Karty z życia i działalności Wł.* *Rocz. Bibl.* 1976 nr 1/2. — K. KOSEK: *Poglądy teoretyczne Wł. na powieść współczesną i historyczną. Prace Nauk. UŚL w Kat.* 1976 nr 99. — TENŻE: Felietony Deła-Łozińskiego w „Czasie”. *Rocz. Hist. Czasopiśmiennictwa Pol.* 1976 z. 1. — TENŻE: *Początki twórczości literackiej Wł. w latach 1860–1862. „Madonna Busowska” – arcydzieło nowelistyki polskiej. Z dziejów kultury i lit. Ziemi Przemyskiej.* T. 3. *Przemysł* 1978. — TENŻE: *Prace historyczne Wł.* *Studia Hist.* 1979 nr 1. — TENŻE: *Rozprawy historycznoestetyczne Wł.* *Rocz. Przemyski* 21 (1979). — TENŻE: H. Sienkiewicz i Wł. – współpraca, polemika, wpływy i wzajemne zależności. *H. Sienkiewicz. Tradycja – kreacja – styl.* Kat. 1982 *Prace Nauk. UŚL.* 458. — S. NICIEJA: *Dzieje żłakowskiej nekropolii.* *Bracia Ł. Opole* 1985 nr 10. — T. PIERSIAK: O neosarmatyzmie w piśarstwie Wł. *Między lit. a hist.* Lubl.

1986. — O.S. CZARNIK: *Złoty wiek mieszczaństwa lwowskiego. Przełt. Pouz.* 1989 nr 1 [dot.: „Patrycjat i mieszczaństwo lwowskie...”]. — D. BRZOZOWSKA: „Oko Proroka”, czyli symbioza gatunków. *Powieść pol. XIX w.* Lubl. 1992. — I. PAPROCKA: „Pan Wołodyjowski” H. Sienkiewicza i „Skarb watażki” Wł. *Pol. powieść XIX i XX w.* T. 1. Lubl. 1993. — Cz. KŁAK: *Pisarze galicyjscy. Rzeszów* 1994.

W.A.-Sz.

ŁUBIEŃSKA Konstancja
1798–1867

Urodzona 14 lutego 1798 (1799?) w Krzekotowicach (pow. krobski) w rodzinie ziemiańskiej; córka Bogusława Bojanowskiego i Magdaleny z Kęszyckich. Kształciła się na pensji w Dreźnie. W 1819 poślubiła zamożnego ziemianina, Józefa Lubieńskiego, kapitana wojska polskiego w czasach Księstwa Warszawskiego, później uczestnika powstania listopadowego. Od 1827 mieszkała w majątku męża, Budziszewie (pow. obornicki). Latem 1831 poznała Adama Mickiewicza, z którym w czasie jego pobytu w Poznańskim utrzymywała bliską znajomość wywołującą skandal towarzyski. Kontakty zostały zerwane przez poetę po jego wyjeździe z Wielkopolski. W drugiej połowie 1832 pojechała do Ems i Dreznia; tu próbowała bez rezultatu, m.in. za pośrednictwem Stefana Garczyńskiego, odnowić znajomość z Mickiewiczem. W 1838–42 przebywała najczęściej w Poznaniu i Berlinie, potem w zakupionym majątku Marcelin pod Poznaniem, gdzie założyła przytułek dla sierot. Subsydiowała hojnie Towarzystwo Naukowe Pomocy. W salonie Ł. bywali przedstawiciele poznańskiego środowiska literackiego i naukowego, m.in. Karol Libelt i Karol Marcinkowski. W 1840 była jedną z inicjatorek *Dziennika Domowego*, do którego pisywała w 1843–44. W piśmie tym, a także w *Przyjacielu Ludu* (1842) ogłosiła kilka artykułów na temat roli kobiety w społeczeństwie. Problem ten poruszyła także w wydanej w 1842 powieści „Niedowiarek”, w której czytelne są aluzje do jej romansu z Mickiewiczem. Egzemplarz powieści ofiarowała poecie wraz z dedykacją. W latach czterdziestych często podróżowała za granicę, m.in. do Londynu, Brukseli, a zwłaszcza do Paryża, gdzie zbliżyła się do kół emigracyjnych. Zbierała składki na fundusz pomocy dla emigrantów i przysyłała je księciu Adamowi Jerzemu Czartoryskiemu. Od 1841 przebywała pod nadzorem policji pruskiej, podejrzana o przewożenie korespondencji politycznej z kraju. W 1843–44 podejmowała bez rezultatu starania o zezwolenie na wydawanie w Poznaniu *Tygodnika Naukowego*, czasopisma o charakterze literackim. W tym okresie odnowiła również swoje kontakty z Mickiewiczem, z którym kilkakrotnie spotkała się w Paryżu. Udzielała mu odtąd pomocy materialnej i aż do śmierci poety korespondowała z nim, pozosta-

jąc również przez pewien czas pod wpływem towarzysnictwa. We wrześniu 1847 wyjeżdżając z Paryża, zabrała ze sobą córkę Mickiewicza, Marię, która do października 1848 przebywała pod jej opieką w Poznaniu. Po śmierci pierwszego męża (w 1846) Ł. poślubiła w styczniu 1848 Wandalina Wodpola, gubernera swoich dzieci. W styczniu 1856 przybyła wraz z synem Bogusławem do Paryża na pogrzeb Mickiewicza, łożyła także znaczne sumy na budowę jego pomnika w Poznaniu. W 1862 ogłosiła „Odpowiedź na recenzję...”, broszurę, w której broniła Mickiewicza przed zarzutami Jana Koźmiana, w roku następnym opublikowała pisane do niej w l. 1845–55 listy poety, chcąc zapoznać opinię publiczną z charakterem łączących ich stosunków. Znaczna część korespondencji między Mickiewiczem i Ł. uległa zniszczeniu. W czasie powstania styczniowego opiekowała się Marceliną rannymi, działała też w Wielkopolskim Komitecie Niewiast. Była matką poety, Franciszka Ł., towarzyszyka, zmarłego w 1845, któremu Juliusz Słowacki dedykował „Pogrzeb kapitana Mayznera”. Zmarła 16 stycznia 1867 w Poznaniu; pochowana w Budziszewie.

T W Ó R C Z O Ś Ć

1. Bajki dla dzieci. Wwa 1841.

2. Niedowiarek. Powieść moralna. W dwóch częściach. Pozn. 1842.

Tu także wiersze.

Podp.: Konstancja Ł...

3. Upominek moim współziomkom na zbliżający się rok 1854. Pozn. 1853.

Niepodp.

Przedr. wiersza: *Zbiór poetów pol.* 2 (1961).

Koresp.: List do A. Mickiewicza ogł. J. Odrowąż-Pieniążek: Listy do A. Mickiewicza w Muzeum A. Mickiewicza w Paryżu. Wr. 1968 *Arch. Lit.* 12.

Listy od Mickiewicza ogł.: Listy ś.p. Adama Mickiewicza do pani Konstancji. Pozn. 1863; L. Posadzy: Nieznane listy Adama Mickiewicza do K.Ł. Ze wstępem wydawcy. Pozn. 1924 i wyd. nast.; A. Mickiewicz: *Dzieła*. T. 15, 16. Wwa 1954–1955.

OPRACOWANIA

NK 8 (1969), 9 (1972).

Kron. życia i twórczości Mickiewicza 1832–1836 (1965), *1844–1847* (1975), *1848–1849* (1969), *1850–1855* (1978). — Jarosław MACIEJEWSKI: Mickiewicza wielkopolskie drogi. Pozn. 1972. — I. LANDAU. *Pol. słownik biogr.* 18 (1973). — M.B. TOPOLSKA. *Wielkop. słownik biogr.* Wwa 1981. — K. MAĆKOWIAK: W cieniu wieszczki. *Przegl. Ludu* 1987 nr 8. — Z. SUDOLSKI: Miłość w życiu Mickiewicza – legenda i prawda. *Przegl. Powsz.* 1993 nr 2; toż: *Księga w 170 rocznicę wyd. „Ballad i romansów” A. Mickiewicza*. Wr. 1993.

WA.-Sz.

ŁUBIEŃSKA Tekla
1767–1810

Urodzona 6 czerwca 1767 w Warszawie; córka Franciszka Bielińskiego, pisarza wielkiego koronnego, i Krystyny z Sanguszków (zm. 1778). Wychowywała się pod opieką babki, Barbary z Duninów Sanguszkowej w warszawskim pałacu Bielińskich, w Poddębicach w Sieradzkim, w Szymanowie koło Warszawy lub w Lubartowie. 6 listopada 1787 poślubiła Feliksa Lubieńskiego i zamieszkała w majątku męża Szczytniki (Sieradzkie). W czasie Sejmu Czteroletniego była w Warszawie i uczestniczyła w życiu politycznym (pisała wiersze okolicznościowe, przysłuchiwała się obradom sejmowym, brała udział w spotkaniach politycznych w pałacu Bielińskich). W 1791 została damą austriackiego Krzyża Gwiazdowego. W 1793 z powodu groźby wojny z Prusami przebywała z rodziną w Pradze (do września). W końcu 1794 przeniosła się z rodziną ze Szczytnik do Zagości w Krakowskim, następnie w 1797 z Zagości do Guzowa koło Sochaczewa, gdzie — w kontaktach z Tańskimi z Wyczułek, Krasieńskimi z Radziejowic, Szymanowskimi z Izdebnicy — rozwinęła szerszą działalność literacko-towarzystwą. Pisała komedie dla teatru dworskiego (towarzystkowego), wiersze okolicznościowe, moralne i religijne, podjęła też próby przekładów Friedricha Justyna Bertucha (tragedii „Elfryda”), Jeana Racine’a („Andromaka”), sztuk Metastasia („Siroc”) i Woltera („Szczęśliwy”). Tam też powstała pierwsza redakcja „Wandy”, przedstawionej w marcu 1806 (bez wiedzy Ł.) na ogłoszonym w 1803 przez Towarzystwo Przyjaciół Nauk konkursie na tragedię narodową. Pod koniec 1806 mąż Ł. podjął działalność w rządzie organizującego się Księstwa Warszawskiego; Ł zamieszkała wówczas w Warszawie, uczestniczyła w życiu literackim, działała jako efora Izby Edukacyjnej warszawskich pensji i szkół żeńskich. W sierpniu 1810 udała się z mężem do Krakowa na uroczystość zaprowadzenia w Galicji Kodeksu Napoleona. W drodze zachorowała. Zmarła 15 sierpnia 1810 w Krakowie; pochowana w grobie rodzinnym w Wiskitkach w dobrach guzowskich.

T W Ó R C Z O Ś Ć

1. Wanda. Tragedia w 5 a. Wyst. Wwa 1807 (anonim.). Wyd. i wstęp oprac. J. Ujejski. Wwa 1927 *Bibl. Zapomnianych Utworów Dram.* 1.

2. Karol Wielki i Witykind. Drama historyczne we 2 a. wierszem, z muzyką J. Elsnera. Wyst. Wwa 1807. Wyd. Wwa 1808 (dwa wyd.).

Nadto zachowały się fragm. wierszyków Ł. cytowanych w art. H. Skimborowicza i S. Pruszkowej, wiersz. w *Dzielach L. Osieńskiego* (Wwa 1961, t. 1); w rkpśie *Pieśń żołnierza*.

OPRACOWANIA

NK 5 (1967), 6/2 (1972); LP

H. SKIMBOROWICZ: T.L. *Zorza* 1843. — [S. PRUSZAKOWA] S.z. Ż.P.: T. z Bielińskich Ł. *Tyg. Ilustr.* 1863 t. 1 nr 191–192. — M. SZYKOWSKI: Dzieje nowożytnej tragedii polskiej. Typ pseudoklasyk, 1661–1831. Kr. 1920. — H. MORTKOWICZÓWNA: Podania o Wandzie. Dzieje wątku literackiego. Wwa 1927. — E. SZWANKOWSKI: Teatr Wielki Bogusławskiego w l. 1799–1814. Wr. 1954. — J. MAŚLANKA: Słowiańskie mity historyczne w literaturze polskiego Oświecenia. Wr. 1968. — E. ALEKSANDROWSKA. *Pol. słownik biogr.* 18 (1973) — D. RATAJCZAK: Wanda w świetni dziejów. *Studia Polon.* 8 (1980). — TAŻ: Wstęp. W: *Pol. tragedia neoklasykystyczna*. Wr. 1988 BNI 260.

E.A.

ŁUBIŃSKI Stanisław 1574–1640

Urodzony 12 marca 1574 w Łubnej w Sieradzkim; syn Świętosława herbu Pomian, i Barbary z Zapolskich; brat Macieja, prymasa Polski. Początkowo uczył się w Sieradzu, następnie w kolegium jezuickim w Kaliszu. Po ukończeniu szkoły praktykował jako pisarz w tamtejszej kancelarii grodzkiej. Popierany przez biskupa Macieja Pstrokońskiego (cioteczno brata matki), w 1591 został sekretarzem Zygmunta III Wazy. W tym charakterze towarzyszył królowi 1593 w podróży do Szwecji, prowadząc poufną korespondencję. Po roku powrócił do kraju i wkrótce udał się ponownie za granicę. W Grazu studiował teologię, w Perugii prawo, które uwieńczył doktoratem; w Rzymie w 1603 przyjął święcenia kapłańskie. Wróciwszy do Polski w 1606, podjął na nowo obowiązki sekretarza królewskiego. W otoczeniu króla przeżył rokosz Zebrzydowski; wydarzenia opisał w miarę obiektywnie w dziele „De motu civili”. Od 1599 był kanonikiem gnieźnieńskim, w 1607 jako delegat kapituły uczestniczył w sejmie. W następnych latach często posłował na sejmy. W 1608 otrzymał prepozyturę gnieźnieńską. W 1609–11 wraz z bratem Maciejem dokonał inwentaryzacji archiwum koronnego. W 1613 został kanonikiem krakowskim, potem archidiaconem. Posiadał również godność regenta kancelarii królewskiej. W 1618 został opatem tynieckim, w 1623 biskupem łuckim, w 1627 objął diecezję plocką. W 1625–27 sprawował podkanclerstwo. Miał szerokie zainteresowania intelektualne. Był protektorem studium młodzi, uczonych i pisarzy. Przyjaźnił się z Maciejem Kazimierzem Sarbiewskim. Cieszył się sławą wybitnego historyka. W twórczości swej zawarł apologetyczny obraz dziejów panowania Zygmunta III, a nadto wiele monograficznie ujętych opisów współczesnych mu wydarzeń. Zmarł w Wyszakowie 6 kwietnia 1640; pochowany w katedrze plockiej.

TWÓRCZOŚĆ

1. Brevis narratio profectionis in Sueciam Sigismundi III ... 1593. Wyd. zob. poz. 7. Przekł. pol.: A. Jocher pt. Droga do Szwecji. Zob. poz. 8.
2. De motu civili. Wyd. zob. poz. 7. Przekł. pol.: A. Jocher pt. Rozruchy domowe w Polsce. R. 1606 po 1608. Zob. poz. 8.
3. Votum ... na sejmie anni 1628. Wyd. J.S. Piarski: *Mówca polski*. T. 2. Kalisz 1676.
4. Rerum Poloniarum libri tres... [Obejmuje początek panowania Zygmunta III]. Niewyd. Ed. przygotował F. Krček; rkps najprawdopodobniej zaginął.
5. De rebus Silesiacis discursus. Powst. 1632. Wyd. zob. poz. 7. Rkps Bibl. Uniw. Wr. sygn. IV F. 123.
6. Series, vitae, res gestae episcoporum Plo-censium. His accessit Vita auctoris ab Andrea Trzebicki ... conscripta. Kr. 1642 druk. F. Cezary. Przedr. w poz. 7.

Wydania zbiorowe

7. Opera posthuma. Antwerpia 1643 druk. J. Meursius. Część egz. tego wyd. ma tekst w niektórych miejscach współcześnie zmien. Wyd. objęło dzieła ogł. drukiem i pozostałe w rkpsach.
8. Pisma pośmiertne. Wyd. A. Jocher. Petersb. 1855 *Dziejopisowie Krajowi* t. 7.

Listy

9. Korespondencja Macieja Kazimierza Sarbiewskiego ze S.L. Tlum. z łac. i oprac. J. Starnawski. Wwa 1986. *Silva Medii et Recentioris Aevi* 11.

OPRACOWANIA

NK 2 (1964); LP

E. JARRA: Twórczość prawna duchowieństwa polskiego (966–1800). *Sacrum Poloniae Millennium*. T. 1. Rzym 1954. — W. CZAPLIŃSKI. *Pol. słownik biogr.* 18 (1973). — *Hist. nauki pol.* 6 (1974). — E. OZOROWSKI. *Słownik pol. teologów katol.* 2 (1982). — J. STARNAWSKI: O korespondencji M.K. Sarbiewskiego z S.L. *Filomata* 1986 nr 372. — [Korespondencja... wyd. 1986, rec.:] J. TAZBIR. *Kwart. Hist.* 1987 nr 4; M. WŁODARSKI. *Ruch Lit.* 1987 nr 6.

I.T.

ŁUCKI Aleksander 1885–1931

Urodzony 21 czerwca 1885 w Limanowej; syn Jana, radcy Sądu Krajowego w Starym Sączu. Do 1903 uczęszczał do gimnazjum w Nowym Sączu, w 1903–07

studiował filologię polską i klasyczną na Uniwersytecie Jagiellońskim. Już w latach studenckich debiutował jako edytor, ogłaszając z autografu w *Przewodniku Naukowym i Literackim* „Listy Kazimierza Brodzińskiego do stryjecznej siostry Szczęsnej”. W 1908 zdał egzamin nauczycielski, w 1909 obronił doktorat. W 1910 został nauczycielem w Szkole Realnej w Jarosławiu, jednocześnie zajmował się pracą naukowo-badawczą. Rozprawy i szkice ogłaszał m.in. w *Pamiętniku Literackim* 1911–31. Dla kontynuowania studiów wyjechał do Berlina, potem do Paryża. Po powrocie w 1914 uczył krótko w II Szkole Realnej we Lwowie, w 1915 przeniósł się do Krakowa i pracował do 1917 w Gimnazjum Św. Jacka, w 1917–31 w III Gimnazjum im. Jana Sobieskiego i w prywatnym Gimnazjum Żeńskim im. Królowej Jadwigi. Od 1922 był członkiem, a od 1924 sekretarzem Komisji Historii Literatury Polskiej Akademii Umiejętności. W 1923–24 pracował w Bibliotece Jagiellońskiej. Prace naukowe drukował także w *Ruchu Literackim* 1926–29. Zmarł 13 września 1931 w Krakowie.

T W Ó R C Z O Ś Ć

1. Młodość Kazimierza Brodzińskiego. Kr. 1910 odb. z *Rozpr. AU Wydż. Filol.*
2. Epos szlacheckie Kazimierza Brodzińskiego. Kr. 1912 odb. z *Księgi pam. dla J. Tretiaka.*
3. Zapomniana korespondencja Krasieńskiego. Lw. 1912 odb. ze *Spr. Dyr. II Szkoły Realnej.*
4. Rozwój teorii romantyzmu we Francji. Kr. 1920 odb. z *Rozpr. AU Wydż. Filol.*
5. Ewolucja pojęcia literatury narodowej u Mochnackiego. Lw. 1931 odb. z *Pam. Lit.*

Prace edytorskie

6. K. Brodziński: Nieznane pisma prozą. *Arch. do Dziejów Lit. i Oświaty w Polsce* t. 12 (1910) s. 265–456.
7. K. Brodziński: Nieznane poezje. Wyd. z rękopisów... Kr. 1910.
8. Nieznane listy Adama Mickiewicza. *Pam. Lit.* 1914/1915 z. 2.
9. Nieznany list Adama Mickiewicza do George Sand. *Pam. Lit.* 1916 z. 3/4.
10. K. Brodziński: O klasyczności i romantyczności, tudzież o duchu poezji polskiej. Ze wstępem i objaśnieniami. Kr. [1920] *BN I*, 10. Wyd. nast.m.in.: wyd. 4 przejr. Kr. [1932] w serii jw.
11. K. Brodziński: Wybór poezji. W oprac.... Kr. [1921] *BN I*, 34. Wyd. 2 przejr. Kr. [1925] w serii jw.
12. W. Pol: Mohort: Wstęp i objaśnienia... Kr. 1922 *BN I*, 52. Wyd. 2. Kr. 1925 w serii jw.
13. Towarzystwo Filomatów. Wybór tekstów, wstęp i objaśnienia... Kr. 1924 *BN I*, 77.

14. K. Brodziński: Wspomnienia mojej młodości i inne pisma autobiograficzne. Wstępem i objaśnieniami zaopatrzył... Kr. 1928 *BN I*, 113.
15. K. Brodziński: Pisma estetyczno-krytyczne. T. 1–2. Oprac.... Wwa 1934 [1933] *Bibl. Pisarzy Pol. 2 Połowy XVIII i 1 Ćwierci XIX w.* Wyd. pośmiertne, uzup. G. Korbut.

OPRACOWANIA

- NK 14 (1973).
- B. GUBRYNOWICZ. *Pam. Lit.* 1931 z. 3 [nekrolog]. — J. HULEWICZ. *Pol. słownik biogr.* 18 (1973).
- W.A.-Sz.

LUKASZEWICZ Józef
1799–1873

Urodzony około 29 listopada 1799 w Kraplewie koło Stęszewa w Poznańskim, w rodzinie szlacheckiej; syn Teodora, właściciela Kraplewa, zarazem zarządcy dóbr książąt Jabłonowskich, i Katarzyny z Poplewskich. Po wczesnej śmierci ojca znalazł się w trudnych warunkach materialnych. Uczył się u franciszkanów w Pyzdrach i w prywatnej szkole spolonizowanego pastora, Rotwitta, w Bninie, później w gimnazjum w Poznaniu. Po trzyletniej przerwie spowodowanej chorobą zdał maturę w gimnazjum w Kaliszu. Przez parę lat pracował jako nauczyciel prywatny u Żółtowskich w Ujeździe. Twórczość rozpoczął ogłaszając w 1821–22 wiersze w *Mrówce Poznańskiej* („Barbarzynie. Powieść z Gelerta”. 1821 t. 3 nr z sierpnia; „Chloe i Moryl” (z Hamiltona) 1822 t. 6 nr z maja; „Do głupstwa” tamże) i w *Weteranie Poznańskim* (1825). Wkrótce potem zajął się pracą naukową, inicjując badania nad reformacją, skoncentrowane na historii Wielkopolski i historii szkolnictwa. Studiował historię i literaturę na Uniwersytecie Jagiellońskim i pod wpływem Jerzego Samuela Bandtkiego zainteresował się bliżej bibliotekoznawstwem i bibliografią. Po ukończeniu studiów odbywał w 1828–30 — z polecenia Edwarda Raczyńskiego — podróże do archiwów i bibliotek Wrocławia, Królewca, Warszawy, Gdańska, Elbląga i Torunia celem wyszukania cennych pozycji dla planowanych przez Raczyńskiego wydań materiałów źródłowych. Dokonywał zakupu książek dla organizowanej biblioteki w Poznaniu, nabywał również starodruki i gromadził druki emigracyjne dla zbiorów Tytusa Działyńskiego w Kórniku. Od 1829 przez dwadzieścia trzy lata był dyrektorem (pierwszym bibliotekarzem) nowo otwartej Biblioteki Raczyńskich. Sprawował także pieczę nad wydawaniem zabytków piśmiennictwa staropolskiego,

publikowanych przez Raczyńskiego (m.in. pamiętników Jana Chryzostoma Paska, Jędrzeja Kitowicza, Alberta S. Radziwiłła). Od 1832 do 1843 pełnił funkcję archiwisty miejskiego. W 1831 ożenił się z Seweryną Fryze. W 1834 wraz z Janem Poplińskim założył w Lesznie tygodnik *Przyjaciel Ludu* i w 1839–45 redagował go (również po śmierci Poplińskiego). W 1838–39 redagował z Antonim Poplińskim i Antonim Woykowskim *Tygodnik Literacki*. Po przejściu pisma przez Woykowskiego i radykalizacji jego programu założył w 1840 wraz z A. Poplińskim konkurencyjny, utrzymany w duchu organicznikowskim, *Orędownik Naukowy* (wydawany do 1846), który — podobnie jak *Tygodnik Literacki* — skupiał znanych pisarzy z kraju i emigracji. *Orędownik* odegrał ważną rolę w życiu kulturalnym lat czterdziestych. W 1838–42 ł. był nauczycielem języka polskiego w protestanckim gimnazjum Fryderyka Wilhelma. W 1841 wysunięto jego kandydaturę na stanowisko kierownika Katedry Literatury Polskiej projektowanego w Poznaniu uniwersytetu. W tymże roku założył z A. Poplińskim drukarnię i księgarnię. Druk „Listów galicyjskich” Hilarego Maciszewskiego z fikcyjnym miejscem wydania naraził go na represje ze strony policji pruskiej. Utrzymywał kontakty z emigracją, m.in. z Eustachym Januszkiewiczem, i przysuszczałnie przysyłał korespondencje z Wielkopolski do pisma *Trzeci Maj*. W 1844 został wybrany do rady miejskiej. Od 1848 był członkiem poznańskiego Towarzystwa Pedagogicznego i w 1849–53 należał do redakcji wydawanej przez Towarzystwo *Szkoły Polskiej*. W 1852 zrezygnował ze stanowiska kierownika Biblioteki Raczyńskich, sprzedał Kraplewo i opuścił Poznań, przenosząc się do odziedziczonych przez żonę Targoszyc (pow. krotoszyński). W 1856–60 ogłaszał artykuły i recenzje prac historycznych w *Bibliotece Warszawskiej*. Należał do wielu towarzystw naukowych. W 1832 został członkiem Gesellschaft für Pommersche Geschichte und Altertumskunde. W 1839 powołano go na członka Towarzystwa Naukowego Krakowskiego. Od 1857 był członkiem Towarzystwa Przyjaciół Nauk Poznańskiego. Zmarł 13 lutego 1873 w Targoszycach.

T W Ó R C Z O Ś Ć

1. Wiadomość historyczna o dysydentach w mieście Poznaniu w XVI i XVII w. Pozn. 1832.
2. O kościołach braci czeskich w dawnej Wielkopolsce. Pozn. 1835. Przekł. niem. (fragm.) 1877.
- Obraz historyczno-statystyczny miasta Poznania w dawniejszych czasach. T. 1–2. Pozn. 1838. Przekł. niem. 1846.

4. Dzieje kościołów wyznania helweckiego w Litwie. T. 1–2. Pozn. 1842–1843.
5. Das Königreich Polen und die Freistadt Krakau. Stuttgart 1840. Współautorzy: A. Mułkowski, P. Posart.
6. Historia szkół w Koronie i w Wielkim Księstwie Litewskim od najdawniejszych czasów aż do roku 1794. T. 1–4. Pozn. 1849–1851. T. 3–4 także z k. tyt.: Zakłady naukowe w Koronie i Wielkim Księstwie Litewskim od najdawniejszych czasów aż do r. 1794. T. 1–2. Pozn. 1851.
7. Dzieje kościołów wyznania helweckiego w dawnej Małej Polsce. Pozn. 1853.
8. Krótki opis historyczny kościołów parochialnych, kościołków, kaplic, klasztorów, szkółek parochialnych, szpitali i innych zakładów dobroczynnych w dawnej diecezji poznańskiej. T. 1–3. Pozn. 1858–1863.
9. Krótki historyczno-statystyczny opis miast i wsi w dzisiejszym powiecie krotoszyńskim od najdawniejszych czasów aż po r. 1794. T. 1–2. Pozn. 1869–1875. W tomie 2 przedr. wspomnienia pośmiertnego: J.L. *Dzien. Pozn.* 1873 nr 184–185 i wyd. osob. Pozn. 1873.

Przekłady

10. Pliniusz Starszy: Historii naturalnej ksiąg XXXVII. T. 1–10. Pozn. 1845.
- Koresp., m.in. listy do T. Działyńskiego ogł. wraz ze wstępem S.K. Potocki. *Pam. Bibl. Kór.* 20 (1983) s. 197–211.

OPRACOWANIA

- NK 8 (1969); LP
- M. MOTTY: Przechadzki po mieście Poznaniu. Cz. 1. Pozn. 1888 i wyd. nast. — S. KOT. *Sto lat myśli pol.* T. 8. Wwa 1913. — A. WOJTKOWSKI: J.L. jako historyk. *Kron. m. Pozn.* 14 (1936). — B. ZAKRZEWSKI: „Tygodnik Literacki” 1838–1845. Wwa 1964. — A. MICHALEWSKA. *Słownik pracowników książki pol.* Wwa 1972. — RED.: *Pol. słownik biogr.* 18 (1973). — B. WYSOCKA. *Wielkopol. słownik biogr.* Wwa 1981.

A.P.

ŁUKASZEWICZ Lesław
1809–1855

Właściwe imię Leonard.

Urodzony 6 listopada 1809 we wsi Markowa (pow. podhajecki w Galicji) w środowisku drobnej szlachty unickiej; syn Antoniego i Franciszki (nazwisko panieńskie matki nieznanne). Ojciec był ekonomem w pobliskim Zaturzyniu. Ł. uczył się w Buczaczu, następnie w gimnazjum we Lwowie i od

1829 na wydziale filozoficzno-literackim Uniwersytetu Jagiellońskiego. W roku akademickim 1830/31 studiował na wydziale prawa. Walczył w powstaniu listopadowym. Dostał się do niewoli, zdołał jednak zbiec, powrócił do Krakowa i podjął ponownie studia prawnicze. Działal wraz z Gustawem Ehrenbergiem w kręgach patriotycznej młodzieży, należał do tajnych organizacji akademickich, m.in. był współzałożycielem tajnego kółka samokształceniowego pod nazwą Klub Filaretów. W 1834 podróżował do Brna dla nawiązania konspiracyjnych kontaktów z patriotyczną młodzieżą słowacką i czeską, następnie udał się w celach agitacyjnych do Wiednia. Działal w organizacji „Numa”, zbliżonej ideowo do Węglarstwa Polskiego. W 1835 wraz z Sewerynem Goszczyńskim i Leonem Zienkiewiczem założył w Krakowie Stowarzyszenie Ludu Polskiego i odegrał w nim istotną rolę, prowadząc sekretariat Zboru Głównego. Działal pod pseudonimem Więćczysław Strzembosz. W grudniu 1835 wycofał się z władz, a w 1837 został wykluczony ze stowarzyszenia. W 1835 należał do zespołu redakcyjnego *Powszechnego Pamiętnika Nauk i Umiejętności* i ogłaszał w nim artykuły. W 1837 redagował *Pamiętnik Naukowy*. W 1838 został aresztowany, gdy udało mu się uciec z więzienia, przedostał się przez Czechy do Francji. W następnym roku w Strasburgu współpracował z S. Goszczyńskim w *Pszonice* oraz wstąpił do Towarzystwa Demokratycznego Polskiego. W tymże roku wyjechał do Poitiers, siedziby głównej Towarzystwa i działał w Centralizacji. W sierpniu 1838 udał się jako emisariusz przez Czechy do Galicji. Aresztowany przez policję austriacką 28 czerwca 1841 w Dziedziłowie, przebywał w więzieniu śledczym we Lwowie. Podczas przesłuchań załamał się i ujawnił nazwiska i adresy działaczy konspiracyjnych. Skazany na karę śmierci, następnie zamienioną na długoletnie więzienie w twierdzy Spielberg koło Brna, odzyskał wolność po wybuchu rewolucji w marcu 1848 i wyjechał do Lwowa. Brał udział jako delegat Centralnej Rady Narodowej w Zjeździe Słowiańskim w Pradze (maj 1848). Po rozwiązaniu kongresu powrócił do Krakowa i założył tam oraz prowadził drukarnię i księgarnię. Aresztowany za współudział w spisku Juliana Gosłara (drukował i kolportował jego publikacje konspiracyjne), został skazany w 1852 na dziesięć lat twierdzy. Osadzony w Theresienstadt w Czechach przebywał w ciężkich warunkach. Tam zmarł 6 października 1855; pochowany w pobliskich Pauszowicach.

TWÓRCZOŚĆ

1. Rys dziejów piśmiennictwa polskiego. Kr. 1836. Wyd. nast. m.in.: wyd. 2 Kr. 1838; wyd. 3 uzup.

W. Kalinka i A. Mułkowski. Kr. 1848; [wyd. 5] przerobione przez autora. Kr. 1851; [wyd. 7] rozszerz. i dopełnione przez J.N.C. [J.N. Czarnowskiego]. Wwa 1856; wyd. [9] większe uzup. i doprowadzone do r. 1859. Pozn. 1859 (oprac. T. Kiliński); wyd. [12] pt. Rys dziejów... uzup. wiadomością o pisarzach łacińsko-polskich i doprowadzony do 1860 r. Wwa 1861; wyd. [13] trzecie uzup. i doprowadzone do r. 1864. Pozn. 1864; wyd. [14] trzecie większe uzup. i doprowadzone do r. 1866. Pozn. 1866.

Podręcznik używany w szkołach zaboru pruskiego i austriackiego, stale aktualizowany i uzup., znacznie zwiększył swą objętość i miał dwie wersje. Od 95 stron w wyd. 1 do 318 w wyd. [13] z 1864. Wersja większa wyd. w Pozn. 1859, 1860, 1866 od 494 stron doszła do 877. Liczba wydań (przypuszczalnie 14) trudna do ustalenia z uwagi na liczne dodruki.

Przeróbka: L. Rogulski: Rys dziejów literatury polskiej skreślony wedle L. Kondratowicza i L. Łukaszewicza. W: J. Leleweł: Dzieje Polski. Wwa 1853. Wyd. nast. m.in.: wyd. 3 Wwa 1859; wyd. 4 Wwa 1863.

2. Rys geografii powszechnej. Kr. 1850.

OPRACOWANIA

NK 8 (1968), 9 (1972); LP

M. TYROWICZ: Towarzystwo Demokratyczne Polskie 1832–1863. Wwa 1964. — TENZE: W kręgu Stowarzyszenia Ludu Polskiego. W: Wizerunki sprzed stulecia. Kr. 1955; wyd. 2 Kr. 1968. — S. SAWICKI: Początki syntezy historycznoliterackiej w Polsce. Wwa 1969. — Z. PRZYBYŁO-WALCZAKOWA: *Słownik pracowników książki pol.* Wwa 1972. — M. TYROWICZ: *Pol. słownik biograf.* Wd. 18 (1973). — A. ALEKSIEWICZ: Drukarstwo w Rzeczypospolitej Krakowskiej i Galicji zachodniej w l. 1815–1860. *Acta UW. Bibliotekoznawstwo* 8 (1976). — L. SŁOWIŃSKI: Nauka literatury polskiej w szkole średniej w l. 1795–1945. Wwa 1976. — E. NOWICKA: „Poezja” i „proza” w świadomości literackiej romantyzmu polistopadowego. Na marginesie „Rysu dziejów piśmiennictwa polskiego” L.L. *Pam. Lit.* 1986 z. 3.

A.P.

ŁUNIEWSKI Kazimierz 1844–1891

Urodzony 8 listopada 1844 w Kielcach; syn Antoniego, patrona Trybunału Cywilnego w Kielcach, i Józefy Emilii Filipkowskiej. Po ukończeniu gimnazjum kieleckiego studiował na wydziale prawnym Uniwersytetu w Petersburgu. W 1862 przeniósł się do Warszawy na studia prawnicze w Szkole Głównej. W 1863 walczył w powstaniu pod dowództwem Mariana Langiewicza. Po 1864 nadal studiował, ale studiów nie ukończył. Od 1868 był współpracownikiem *Kuriera Warszawskiego* i do 1879 uprawiał wysoko cenioną publicystykę kulturalną oraz ogłaszał drobne utwory

prozą, m.in. cykl obrazków pt. „Z galerii oryginałów”, obierając za temat głównie środowisko prawnicze. Współpracował również z innymi pisarzami warszawskimi, m.in. z *Opiekunem Domo-
wym* (1871), *Tygodnikiem Mód i Powieści* (1872–74, tu pisywał przeglądy teatralne), z *Kłosami* (1873–82, tu przez ostatnie trzy lata prowadził rubr. „Pokłosie”), z *Niwą* (1874–76) i z *Tygodnikiem Powszechnym* (1879–80, redagował rubr. „Z teatru”). Przed 1875 był redaktorem czasopisma *Mucha*. Przekładał również z języka francuskiego powieści i dramaty. Z powodu złego stanu zdrowia wyjechał z Warszawy i około 1882 przeniósł się do rodziny mieszkającej w Stawiszynie pod Kaliszem. Przez pewien czas był tam sędzią gminnym. Zmarł 22 grudnia 1891 w Stawiszynie.

T W Ó R C Z O Ś Ć

1. Sędzia kryminalny. [Opowiadanie]. *Echo* 1878 nr 156–174.
2. Pantofel. Krotoczwila w 1 a. Wyst. Wwa, Lubl., Pozn. 1883.

Przekłady

3. E. Legouvé, P. Merimée: Kwiat z Tlemcenu. Komedja w 1 a. Wyst. Wwa 1878.

OPRACOWANIA

NK 14 (1973).

„Kur. Warsz.” *Książka jubileuszowa*. Wwa 1896. — *Wielka enc. powsz. ilustr.* 45–46 (1911). — M. STOLZMAN. *Pol. słownik biogr.* 18 (1973).

(1905), *Nowej Reformie* (1905–28), *Krytyce* (1909–14), w *Gońcu Krakowskim* (1912–22) wypełniała dział recenzji teatralnych. Po 1930 pisała już coraz mniej. Utrzymywała się z ekspertyz grafologicznych dla sądów krakowskich. Po wybuchu II wojny światowej zamieszkała w przytułku dla starców. Zmarła 3 października 1942 w Krakowie; pochowana na Cmentarzu Rakowickim.

T W Ó R C Z O Ś Ć

1. Chińskim tuszem. Nowele. Kr. 1906.
2. „Pani”. [Powieść]. *Głos Narodu* 1906 nr 369–403.
3. Szopen. Sztuka popularna w 5 a. Z dziejów naszej pieśni. Kr. 1906. Współautor: L. Stępowski. Zakazana przez cenzurę.
4. Viraginitas. Romans stylizowany. Kr. 1906.
5. Wielki Rok. Lw. 1909. Jest to kontynuacja (cz. 5) powieści ojca – Włodzimierza Ł. – pod tym samym tyt.
6. W obronie piękności kraju. Zdobił i układał H. Kuntzek. Kr. 1910.

OPRACOWANIA

NK 14 (1973).

R. SKRĘT. *Pol. słownik biogr.* 18 (1973). — A. BARANOWSKA: „Twarz kobiety na wskroś współczesnej”. W: *Kraj modernistycznego cierpienia*. Wwa 1981. — A. BURY: E.Ł. – zapomniana literatka. *Kraków* 1982 nr 2. — TAŻ: E.Ł. życie atlasowe. Kr. 1993.

I.T.

A.P.

**ŁUSKINA Stefan
1725–1793**

**ŁUSKINA Ewa
1879–1942**

Urodzona w Krakowie 10 września 1879; córka Włodzimierza, inżyniera i malarza, i Wiktorii z Greków. Uzyskawszy średnie wykształcenie ogólne, pracowała zarobkowo. W 1907–09 mieszkała w Rabce i była zatrudniona w biurze zakładu zdrojowego. W 1911–14 przebywała we wsi Gołąbki pod Warszawą, następnie pomagała matce w prowadzeniu pensjonatu w Zakopanem. Przez trzy lata mieszkała w Warszawie. Od 1922 osiadła na stałe w Krakowie. Debiutowała w 1898 opowiadaniem „Z obłąkań” (*Życie* nr 9), które na konkursie ogłoszonym przez to czasopismo uzyskało drugą nagrodę. Utwory ogłaszała (również pod krypt.: E.Ł., Ewa Ł.) m.in.: w *Chimerze*

Urodzony 31 grudnia na Witebszczyźnie; syn Józefa, dziedzica Zaranowa, horodniczego witebskiego, i Teresy z Olszewskich. Kształcił się najpewniej we wspomaganiem hojnie przez ojca kolegium jezuickim w Witebsku. 4 września 1742 wstąpił do jezuitów w Wilnie. Po odbyciu nowicjatu studiował retorykę i filozofię na Akademii Wileńskiej, w 1750–52 fizykę, matematykę i astronomię w Wiedniu, a w 1750–52 teologię w Rzymie. Następnie w Rouen odbywał tzw. trzecią probację zakonną (1756/57). W powrotnej drodze do kraju (1757) zwiedzał „elektoraty niemieckie”. Następnie pracował w Wilnie (do jesieni 1759) w Collegium Nobilium jako „prefekt studiorum”, po czym przeniesiony został do Warszawy na stanowisko profesora matematyki, fizyki i filozofii w Collegium

Nobilium. Równocześnie z pracą dydaktyczną prowadził — dzięki zakupionym we Francji instrumentom fizyczno-astronomicznym — obserwacje astronomiczne. Spostrzeżenia z przejścia planety Wenus przez tarczę słoneczną w dniu 6 czerwca 1761 opisał w dwóch publikacjach z tegoż roku (wydanych również w przekładach francuskich); spotkały się one z szerokim zainteresowaniem w kraju i za granicą, oraz wywołały ostrą, paromiesięczną polemikę z profesorem Akademii Zamojskiej, Stanisławem Duńczewskim, zakończoną ośmieszeniem Duńczewskiego. W 1763–67 ogłosił parę łacińskich i polskich rozpraw z zakresu fizyki, astronomii i filozofii. Od początku 1765 do śmierci Stanisława Leszczyńskiego (luty 1766) przebywał w Lunéville jako spowiednik byłego króla. Po powrocie do Warszawy podjął przednie obowiązki, od 1770 sprawował nadto urząd prokuratora zakonnej prowincji mazowieckiej, a od 4 października 1772 — urząd rektora Collegium Nobilium. Od 1769 współpracował też z Franciszkiem Bohomolcem przy wydawaniu *Wiadomości Warszawskich*. Po kasacie zakonu jezuitów — w zamian za ofiarowany królowi prywatny zbiór instrumentów fizyczno-astronomicznych — otrzymał od Stanisława Augusta przywilej cum iure exclusivo (z 9 listopada 1773) na wydawanie gazet, dzięki któremu wszedł w posiadanie jezuitckiego monopolu prasowego. Odtąd działalność dziennikarska stała się jedynym jego zajęciem. Przejął redakcję *Wiadomości Warszawskich* i od nr 2 z 1774 prowadził to pismo (pt. *Gazeta Warszawska*) aż do śmierci. Broniąc swego monopolu prasowego, walczył z czołowymi redaktorami (w 1783 z Piotrem Świtkowskim) i drukarzami (w 1783–84 z Piotrem Dufourem, w 1784 z Ignacym Gröblem), aż do obalenia jego monopolu w czasie Sejmu Czteroletniego u schyłku 1790. Monopolu swego nie zdołał rewidować również w czasach targowicy, mimo prowadzonej o to ostrej kampanii (walka z *Korespondentem Warszawskim*), jak też solidaryzowania się z ówczesnym rządem odpowiadającym skrajnie konserwatywnemu i prorosyjskiemu stanowisku ideowo-politycznemu Ł., przyjętemu po kasacie zakonu jezuitów, z którą nie mógł pogodzić się do końca życia. Poglądy swoje demonstrował w artykułach i polemikach gazety, co powodowało, że był celem licznych ataków i żartów literackich (m.in. Tomasza Kajetana Węgierskiego, Michała Dymitra Krajewskiego, Stanisława Odrowąża Pieniążka). Zmarł 21 sierpnia 1793 w Warszawie; pochowany na Cmentarzu Powązkowskim.

T W Ó R C Z O Ś Ć

1. Starodawna sława Prześwietnej Akademii Zamojskiej obroniona. [Wwa 1761]. Polem. z S. Duńczewskim.
2. Kopia listu Jmci Pana A... X... pisanego z Warszawy do Jmci Pana Obserwatora Zamojskiego dnia 15 października r. 1761. [Wwa 1761]. Polem. cd.
3. Kopia drugiego listu Jmci Pana A... X... pisanego z Warszawy do Jmci Pana Obserwatora Zamojskiego dnia 22 października r. 1761. [Wwa 1761]. Polem. cd.
4. Ofiara eks-jezuitów z własnych swych osób dla Rzeczypospolitej uczyniona roku 1790. [Wwa 1790] (anonim., druk dod. do *Gaz. Warsz.*). Przedr.: S. Tync. *Komisja Edukacji Nar. Wybór źródeł*. Wr. 1954 BN I; Z. Goliński. *Abyśmy o ojczyźnie naszej radzili. Antologia publicystyki doby stanisławowskiej*. Wwa 1984.

Nadto prace z astronomii i filoz. oraz art. i polem. w *Gaz. Warsz.*

Przypisywano także Ł. bez dowodów: 1) autorstwo wyd. w 1750 w Warszawie tragedii *Virtus amore et timore sive Titus*; 2) wierszowany Odpis Luskyń dany Krasickiemu w Warszawie 1780 r. na „Monachomachię” (*Przyp. Ludu* 1846 nr 26), wielokrotnie (przeważnie anonim.) publikowany (także pt. Reskrypt na uszczypliwe satyry wydane od ... Krasickiego, biskupa warmińskiego lub Do JO. Książęcia Jmci Krasickiego, biskupa warmińskiego, m.in. w: I. Krasicki: „Monachomachia” i „Antymonachomachia”. Wr. 1969 BN I, 197; 3). Odpis na paszkwil rzucony na *Gazetę Warszawską* nr 41 r. 1780. (*Przyp. Ludu* 1845 nr 23).

O P R A C O W A N I A

NK 5 (1967), 6/2 (1972).

Książd S.Ł. *Przyp. Ludu* 1843 t. I. — J. BARTOSZEWICZ: Znakomicy męzowie polscy w XVIII w. T. I. Petersb. 1853. — K.W. WÓJCICKI: Cmentarz Powązkowski pod Warszawą. T. 2. Wwa 1856; wyd. 2 fotooffs. Wwa 1979. — TENŻE. *Enc. powisz. Orgel*. 17 (1864). — A. KRAUSHAR: Pamflety astronomiczne. *Tyg. Ilustr.* 1888 t. 2 nr 292–295; przedr. w: *Drobiazgi historyczne*. T. 2. Kr. 1891. — W. SMOLEŃSKI: Przewrót umysłowy w Polsce w XVIII. Kr. 1891 i wyd. nast. — TENŻE: Pisma historyczne. T. 2. Kr. 1901. — [E. CHWALEWIK] E.Chw. *Wielka enc. powisz. ilustr.* 45/46 (1911). — S. BEDNARSKI: Upadek i odrodzenie szkół jezuitów w Polsce. Kr. 1933. — J. NOWAK: Satyra polityczna konfederacji targowickiej i sejmu grodzieńskiego. Kr. 1935. — H. RZADKOWSKA: Stosunek polskiej opinii

publicznej do rewolucji francuskiej. Wwa 1948. — A. GORIACZKO: „Gazeta Narodowa i Obca”. Wr. 1953. — J. LOJEK: „Gazeta Warszawska” ks. Ł. Wwa 1959. — I. HOMOLA-DZIKOWSKA. „Pamiętnik Historyczno-Polityczny” Piotra Świtkowskiego, 1782–1792. Kr. 1960. — J. LOJEK: Dziennikarze i prasa w Warszawie w XVIII w. Wwa 1960. — J. SZCZEPANIEC: Monopol prasowy S.Ł. w Koronie w l. 1773–1793. *Ze skarbcza kultury* 13 (1961). — Z. LIBISZOWSKA: Opinia polska wobec rewolucji amerykańskiej XVIII w. Łódź 1962. — I. LOSSOWSKA-ZAPOROWSKA: „Korespondent Warszawski” w l. 1792–1796. Wwa 1969. — J. POPLATEK: Komisja Edukacji Narodowej. Udział b. jezuitów w pracach KEN. Uzup. L. Grzebień, przygot. do druku J. Pazenda. Kr. 1973. — J. SZCZEPANIEC. *Pol. słownik biogr.* 18 (1973). — T. JENDRYSIK: „Kościół na piasku”. Przyczynek do dziejów poezji politycznej 1788–1792. *Prace Nauk. UŚL* nr 282: *Prace Hist.-Lit.* t. 12: *Studia Staropol.* 1978. — Enc. *wiedzy o jezuitach na ziemiach Polski i Litwy 1564–1995*. Oprac. L. Grzebień. Kr. 1996. — *Wiersze polit. Sejmu Czteroletniego*. Cz. 1–2. Z papierów E. Rabowicza oprac. K. Maksimowicz. Wwa 1999–2000.

E.A.

ŁUSZCZEWSKA Jadwiga 1834–1908

Urodzona 1 sierpnia 1834 w Warszawie; córka Wacława, radcy stanu, dyrektora Wydziału Przemysłu i Handlu w Komisji Rządowej Spraw Wewnętrznych, szambelana cesarskiego, członka redakcji *Biblioteki Warszawskiej*, i Magdaleny (Niny) z Żółtowskich. Uczyła się w domu pod kierunkiem rodziców i ich przyjaciół, m.in. Józefa Sikorskiego i Antoniego Wagi. Od 1849 uczestniczyła w poniedziałkowych zebraniach salonu literackiego rodziców, skupiającego ówczesną elitę umysłową Warszawy. Niebawem u Ł. ujawnił się dar improwizacji; 17 maja 1852 wystąpiła po raz pierwszy jako improwizorka w salonie swojej matki. W tymże roku debiutowała wierszem pt. „Krucjaty” w *Dzienniku Warszawskim* (nr 325) i *Dzienniku Literackim* (nr 51). Od 1854 wiele podróżowała, głównie po Polsce, ale też za granicę, m.in. do Francji i Włoch, zbierając materiały do swoich improwizacji i utworów poetyckich, które ogłaszała w czasopiśmie i wydawnictwach okolicznościowych: w *Czasie* (1852–57), *Dzienniku Literackim* (1852–54), *Dzienniku Warszawskim* (1852–56), *Gazecie Codziennej* (1853–56), *Gazecie Warszawskiej* (1853–60), *Kronice Wiadomości Krajowych i Zagranicznych* (1856–60), *Tygodniku Ilustrowanym* (1859–62), *Dzienniku Poznańskim* (1860–62). Utwory podpisywała (wymyślonym przez matkę) pseudonimem Deotyma, wiersze patriotyczne ogłaszane poza granicami Królestwa spolszczoną wersją — Bogobojna. W latach

1863–65 dobrowolnie towarzyszyła ojcu w czasie dziewiętnastomiesięcznego zesłania w głąb Rosji (w Jadrynie, Symbirsku i Czembardzu). Po śmierci rodziców od 1870 prowadziła własny salon literacki, w którym aż do 1905 spotykali się przedstawiciele świata literackiego i artystycznego (m.in. Antoni Edward Odyniec, Hipolit Skimborowicz, Antoni Pietkiewicz). Na „czwartkach” wygłaszała improwizacje, które budziły skrajne reakcje, od uwielbienia do szyderstwa. Organizowano tu także uroczyste jubileusze ku czci pisarzy, obchody rocznicowe. Prócz wierszy pisała poematy historyczne, ujęte w cykl „Polska w pieśni”, oraz kilka powieści. Utwory ogłaszała w *Bluszczu* (1868–70), *Kłosach* (1869–70, 1879–80), *Tygodniku Ilustrowanym* (1869–71, 1888–90), *Echu* (1879–81), *Kronice Rodzinnej* (1886–89). W 1897 — z okazji 45-lecia jej pracy literackiej — odbył się w Warszawie uroczysty jubileusz, na którym została odznaczona medalem i otrzymała album z wierszami m.in. Wiktora Gomulickiego, Antoniego Langego i Artura Oppmana. O Ł. z aprobatą wyrażali się Cyprian Norwid (spotkała się z nim w 1860 w Paryżu, poświęcił jej wiersze: „Rzeczywistość i marzenie”, „Zaczepony przez Sybillę...”, „Wczora – i – ja”), Zygmunt Krasiński i Józef Ignacy Krzewski. Zmarła w Warszawie 23 września 1908; pochowana na Cmentarzu Powązkowskim.

T W Ó R C Z O Ś Ć

1. Improwizacje i poezje. Wwa 1854. Przekł. niem. 1862 (fragm.).
2. Tomira. Misterium. Wwa 1855.
3. Improwizacje i poezje. Poczet drugi. Wwa 1858.
4. Polska w pieśni. Z księgi pierwszej: Lech. Wwa 1859.
5. Polska w pieśni. Z księgi pierwszej: Wojna olbrzymów. Wyszymir. Dwunastu wojowodów. Wwa 1860. Przekł. niem. 1873.
6. Polska w pieśni. Gonitwy w dolinie Prądніка. Baśń dziejowa. Dat. 1866. Ogl. *Tyg. Ilustr.* 1869 nr 99–104; wyd. osob. Kr. 1899. Wyd. nast.: Kr. 1913.
7. Polska w pieśni. Wanda. Poemat dramatyczny w 5 a. z epilogiem. Ogl. fragm. *Bibl. Warsz.* 1870 t. 2 pt. Wanda i Rytgier; wyd. osob. całości Wwa 1887.
8. Księga pieśni. Z. 1–3. Wwa 1871, z. 4–5. pt. Poezje Deotymy. Wwa 1872.
9. Poezje: Powrót gołębia. — Królestwo ideału. Wwa 1875 odb. z *J. Ungra kalendarz warsz. popularnonauk. ilustr. na r. 1876*.
10. Narzeczona z Ogródzieńca. Dramat w 5 a. z prologiem. *Kłosa* 1876 nr 562–582.

11. Na rozdrożu. Powieść w 2 tomach osnuta na te prawdziwych wydarzeń. Wwa 1877.

12. Krzyż nad otchłanią. Studium kobiece. [Powieść]. Wwa 1878.

13. Zwierciadłana zagadka. [Powieść]. Wwa 1879. Wyd. nast. Wwa 1990.

14. Branki w jasyrze. Powst. 1880. Wyd. t. 1-3, ilustr. M. Andrioli. Wwa 1889. Wyd. nast. m.in.: wyd. 2 Wwa 1901; wyd. skrócone oprac. S. Draczo. Wwa 1948 *Bibl. Powsz.*; Wwa 1993.

15. Rapsody o Chrobrym królu. (Czytane przez autorkę w sali radnej w Krakowie na korzyść pomnika A. Mickiewicza dnia 23 lutego r. 1881). Kr. 1881 odb. z *Przegl. Pol.*

Fragm. zamierzonego poematu.

16. Na Jasnej Górze. W dzień jubileuszu pięciowiekowego podsluchane. [Dramat]. Powst. 1882. Wyd. Wwa 1910.

17. Panienska z okienka. Starodawny romansik. *Biesiada Lit.* 1893 nr 1-47 [pt. Panienska]. Wyd. osob. jubileuszowe. Wwa 1898. Wyd. nast. m.in.: t. 1-2. Wwa 1911 *Ciekawe Powiesci* nr 5-6; Wwa 1935; oprac. J. Dąbrowa. Wwa 1948; posłowie A. Frybes. Wwa 1983; Wwa 1994. Dziewiętnaście wyd. do 1994.

Przekł. włos. 1960.

Przeróbka: [N. Dzierżkówna] J. Orwicz: W bursztynowym domu. Wwa 1928. Ekran. 1964.

18. Polska w pieśni. Sobieski pod Wiedniem. Śpiewy 1-3. Kr. 1894, cz. 1-4 (śpiewów 6). Wwa 1904 *Bibl. Dzieł Wyborowych* nr 324-325, 360-361; t. 3 (śpiewy 7-9). Wwa 1908.

Fragm. pt. Przelot husarzy. Z autogr. ogł. M. Bogacz. *Kur. Warsz.* 1938 nr 305.

19. Wybór poezji. Księga 1-2. Wwa 1898.

Tu m.in.: Symfonia życia. Scena liryczna napisana na stoletnią [!] rocznicę urodzin Beethovena (wyst. Wwa 1870); Słoneczna kantata. Czterechsetletni jubileusz urodzin Kopernika r. 1473 (wyd. osob. Gniezno 1873).

20. *Pamiętnik jubileuszu Deotymy (1852-1897)*. Kr. 1901.

M. in. wierszowane podziękowania dla 19 adresatów, związane z jubileuszem 1897.

21. Pamiętnik. Wwa 1910 odb. z *Bibl. Warsz.* Wyd. nast. pt. *Pamiętnik 1834-1897*. Wyd. i wstęp: J.W. Gomulicki. Wwa 1968.

22. Kościuszk. Fragmenty poematu. Z rkpśu wyd. S. Kuczyński. Wwa 1917.

23. Biesiada u Ziemomyśla. Scena dramatyczna. - Królwa Jadwiga, czyli Księga miłości. [Dramat]. Wwa 1933.

Fragm. „Biesiady u Ziemomyśla” ogł. *Biesiada Lit.* 1876. „Królwa Jadwiga” ogł. pośmiertnie *Przegl. Powsz.* 1912.

Przodr. wierszy: *Zbiór poetów pol.* 3 (1962).

Koresp. znajduje się m.in. w Muz. Nar. w Wwie, w *Bibl. Jagiel.*, *Bibl. IBL PAN* w Wwie, *Bibl. PAN* w Kr., Ossol. Listy do T. Lenartowicza ogł.

I. Chrzanowski. *Sfinks* 1912 z. 12; do E. Orzeszkowej ogł. E. Jankowski w: E. Orzeszkowa: Listy zebrane. T. 4. Wr. 1958; do A. Jełowickiego ogł. S. Piekut. *Pam. Lit.* 1976 z. 1; od C. Norwida ogł. J.W. Gomulicki w: C. Norwid: Pisma wszystkie. T. 8, 9. Wwa 1971.

OPRACOWANIA

NK 8 (1969), 9 (1972); LP

K. ESTREICHER: Szkice biograficzne. Panna L.J. (Deotyma), poetka ośmnastoletnia. *Dzien. Lit.* 1854 nr 38-43. — Z. KACZKOŃSKI: Deotyma w Krakowie. Wwa 1854. — A.E. KOZMIAN: Listy. T. 2 cz. 1 (1830-1856). Lw. 1894 s. 134-166 i passim. — A. PILECKI: Kobiety - poetki. Wwa 1895. — [A. PIETKIEWICZ] A. PLUG: Deotyma (J.L.) 1852-1897. Wwa 1900. — *Pamiętnik jubileuszu Deotymy (1852-1897)*. Kr. 1901. — W. GOMULICKI: Liryzm Deotymy. W: Sylwety i miniatury literackie. Kijów 1916. — A. KRAUSHAR: Salony i zebrania literackie warszawskie na schyłku w. XVIII i w ubiegłym stuleciu. Wwa 1916. — TENZE: Polki twórcze czasów nowszych. S. 1. Wwa 1929. — S. SKWARCZYŃSKA: Istota improwizacji i jej stanowisko w literaturze. *Pam. Lit.* 1931 s. 185-212. — J. ROKOSZNY: Wspomnienia o Deotymie. Radom 1934. — W. HAHN: O dwóch utworach dramatycznych Deotymy (J.L.): „Królwa Jadwiga, czyli Księga miłości” i „Biesiada u Ziemomyśla”. Lubl. 1938 odb. z *Pam. Lubel.* — B. BIAŁOBŁOCKI: Szkice społeczne i literackie. Wwa 1954 [prwdr. 1883]. — P. WILKOŃSKA: Moje wspomnienia o życiu towarzyskim w Warszawie. Wwa 1959 [prwdr. 1871]. — J. KRZYŻANOWSKI: Dobre chęci Deotymy. W: W kręgu wielkich realistów. Kr. 1962 [prwdr. 1939]. — K. TOKARZÓWNA: Odwiedziny „Wieszczy”. *Lit. przystanki nad Wartą*. Pozn. 1962. — Aneks do: J. Łuszczewska: Pamiętnik 1834-1897. Wwa 1968 [tu fragm. wspomnień H. Skimborowicza, prwdr. 1869; F. Faleńskiego, prwdr. 1964; A. Zaleskiego, prwdr. 1887; Cz. Jankowskiego, prwdr. 1926; A. Oppmana, prwdr. 1908]. — J. KULCZYCKA-SALONI: Życie literackie Warszawy w latach 1864-1892. Wwa 1970. — A. BIERNACKI. *Pol. słownik biogr.* 18 (1973). — B. KRZYWOBŁOCKA: Wieszcza Deotyma. W: Delfina i inne. Wwa 1974. — S. PIEKUT: Teksty Deotymy w rzymskim archiwum O.O. Zmartwychwstańców. *Pam. Lit.* 1976 z. 1. — L. BOBKA: Egzotyczna postać: Młodość Deotymy. *Salon Deotymy. Dzien. Pol. i Dzien. Żołnierza* (Londyn) 1980 nr 126, 138, 198. — G. SKOTNICKA: *Nowe Książki* 1984 nr 6 [omówienie „Panienski z okienka”]. — M. RUSZCZYC: Ostatnia wieszczka Warszawy. W: *Legends i historia*. Wyd. 2 poszerz. Kat. 1987. — J. BACHÓRZ: *Obraz lit. pol. s.* 3 t. 2 (1988). — U. CHEJCZYŃSKA: „Panienski z okienka” powieścią historyczną o tematyce morskiej? *Guliwer* 1994 nr 1. — B. ZAKRZEWSKI: „Istotnie, Bóg dał Polsce genialną poetkę”. Rzecz o Mickiewicowskim falsyfikacie. W: „Spowiednicy” Mickiewicza i Fredry. Wr. 1994. — J. CZARNOMORSKA: „Dziecię swojego wieku”. Głosy o Deotymie. *Zapomniane wielkości romantyzmu*. Pozn. 1995.

WR.-S., WA.-Sz.

MACIEJ Z MIECHOWA**1457–1523**

Inna forma imienia i nazwiska: Miechowita; Matthias de Miechów.

Urodzony w 1457 (1453?) w Miechowie; syn średnio zamożnego mieszczanina, Stanisława nazwiskiem Karpiga (Carpiga). Na nauki początkowe uczęszczał prawdopodobnie do szkoły klasztornej bożogrobców w Miechowie lub do szkoły parafialnej w Krakowie. W półroczu zimowym 1473/74 zapisał się na Akademię Krakowską. W 1476 został bakałarzem, w 1479 uzyskał mistrzostwo sztuk wyzwolonych, po czym rozpoczął prawdopodobnie studia lekarskie. Równocześnie od połowy 1482 do jesieni następnego roku sprawował obowiązki rektora szkoły katedralnej na Wawelu. W 1483 wyjechał na dalsze studia za granicę. Od końca 1484 do lutego 1485 przebywał w Rzymie, następnie w Mirandoli w Lombardii; stopień doktora medycyny uzyskał prawdopodobnie w 1486 lub 1487 w Bolonii. Po powrocie do kraju nostryfikował dyplom na Akademii Krakowskiej i — być może od razu — rozpoczął wykłady na wydziale lekarskim. W tym czasie wstąpił do stanu duchownego; do kapituły katedralnej wszedł dopiero w 1509. Jesienią 1499 udał się na uroczystości „Anno Santo” do Rzymu. Był w Osjaku i w Wilten koło Innsbrucka, zatrzymał się w Dalmacji, zwiedził Florencję, Pragę i Wiedeń. W 1501 podjął wykłady w Krakowie i tegoż roku powierzono mu godność rektora; do 1519 stanowisko to sprawował jeszcze siedmiokrotnie, a w 1506–09 był wicekanclerzem Akademii. W 1504 odbył podróż na Węgry do Władysława II Jagiellończyka, zapewne w misji lekarskiej. Prowadził szeroką praktykę; leczył na dworach królewskich, w domach patrycjatu krakowskiego, a także bezinteresownie biedotę miejską i studentów. Pozostawił popularne podręczniki o ochronie zdrowia przez stosowanie higieny. Posiadał również wiedzę astrologiczną i astronomiczną; już przed 1514 miał w swej bibliotece odpis „Komentarzyka” Mikołaja Kopernika. Prawdopodobnie osobiście zetknął się z Janem Długoszem. Od około 1492 bierał materiały do „Kroniki”, która miała służyć celom dydaktycznym, a stała się inspiracją naukową dla jego następców. Dziełem „Tractatus de duabus Sarmatiis” z odkrywczą myślą i bogactwem informacji wzbudził zainteresowanie ówczesnego świata naukowego całej Europy. Związany z Akademią, przeprowadził na uczelni wiele korzystnych zmian,

a zarazem wpisał się w szereg jej fundatorów: założył drugą Katedrę Medycyny, wyposażył Katedrę Astrologii, dokonał znacznych zapisów na rzecz biblioteki Kolegium Większego, rozbudował gmach uniwersytetu i pomieszczeń dla studentów. Prócz tego wznosił i restaurował wiele szkół w Krakowie i Miechowie, obdarzył legatami szpitale i klasztory, otaczał opieką niezamożnych scholarów. Zmarł 8 września 1523 w Krakowie.

T W Ó R C Z O Ś Ć

1. *Contra saevam pestem regimen accuratissimum*. Kr. 1508 druk. J. Haller (dwie ed.). Wyd. nast.: Kr. 1513 (ed. wątpliwa); Kr. 1526; Kr. 1527. Reprint wyd. Z. Gajda. Tłum. pol. D. Turkowska, ang. T. Bałuk-Ulewiczowa; *Contra saevam pestem regimen accuratissimum*. Editio trilingua: Latina, Polona, Anglica. Cracoviae 1995. Pierwsza drukowana książka medyczna.

2. *Tractatus de duabus Sarmatiis, Asiana et Europiana, et de contentis in eis*. Kr. 1517 druk. J. Haller. Wyd. nast.: Augsburg 1518; Augsburg 1519 (ed. wątpliwa); pt. *Descriptio Sarmatiarum Asianae et Europianae*. Kr. 1521; nadto przedr. w różnych zbior.; dalsze wyd. zob. Estr. XXII, 359–360. Wyd. kryt. S.A. Anninski. Moskwa 1936 (wraz z przekł. ros.). Pierwsze drukowane dzieło polskie etnograficzno-geograficzne.

Przekł. pol.: A. Glaber z Kobylina pt. *Polskie wypisanie dwojey krainy świata*. Kr. 1535 druk. F. Ungler. Wyd. nast.: Kr. 1541; Kr. 1545; fragm. przedr. S. Vrtel-Wierczyński: *Wybór tekstów staropolskich*. Lw. 1930; toż wyd. 5 Wwa 1977; wyd. w transkrypcji i transliteracji W. Wydra, W.R. Rzepka: *Chrestomatia staropolska*. Wr. 1984; toż 2 wyd. popr. i uzup. Wr. 1995; *Z duchem w rozmawianiu*. Kr. 1991.

Całość tłum. i komentarzem opatrzył T. Bieńkowski pt. *Opis Sarmacji Azjatyckiej i Europejskiej*. Wr. 1972 (Wstęp H. Barycz, posłowie W. Voisé). Unikat pierwszej ed. w Bibl. Ossol. we Wr. Przekł.: holend. b.r.; niem. 1518, 1543; ros. 1855; wtoś. 1561 i kilka wyd. nast., ostatnie reprint Bologna 1980.

3. *Chronica Polonorum*. Kr. 1519 druk. H. Wietor (wyd. skonfiskowane). Wyd. nast.: Kr. 1521 druk. H. Wietor (zmien. cztery ostatnie arkusze); przedr. J. Pistoriusz: *Polonicae historiae corpus*. T. 2. Bazylea 1582; W. Mitzler de Kolof: *Historiarum Poloniae ... collectio*. T. 3. Wwa 1776. Warianty wyd. 1519 ogł. J. Szujski: *Lectiones variantes pri-*

mae editionis ... *Chronicae Polonorum. Scriptores Rerum Polonicarum* t. 2 (1874); przedr. fotooffs. Kr. 1986 (wg ed. Kr. 1521).

Pierwsza historia Polski ogł. drukiem; zawiera dzieje do 1506.

Przekł. pol. (część do 1279): S. Chwałczewski tłum. między 1519 a 1549, wyd. Ł. Gołębiowski pt. *Kronika Stanisława Chwałczewskiego*. T. 1–2. Wwa 1829 *Zbiór Pisarzy Pol. Cz.* 3 t. 9–10.

Przekł. włoś.: 1562 (?).

4. *Conservatio sanitatis*. Kr. 1522 druk. H. Wictor. Wyd. nast. pt. *Editio ... pro conservanda hominum sanitate familiarissimo collecta stillo (sic!)*. Kr. 1535. *Fragm.* przedr. L. Krakowiecka, zob. OPRACOWANIA.

Utwór o autorstwie niepewnym

5. *Fructuosa doctrina de sanguinis missione*. Kr. 1508 druk. J. Haller.

Autorstwo przypisał H. Juszyński; kwestionują L. Krakowiecka, L. Hajdukiewicz.

OPRACOWANIA

NK 2 (1954), 3 (1965); LP

T. ULEWICZ: *Sarmacja*. Kr. 1950. — E. JARRA: *Twórczość prawna duchowieństwa polskiego (966–1800)*. *Sacrum Poloniae Millennium*. T. 1. Rzym 1954. — L. KRAKOWIECKA: M. z M. *Lekarz i uczony Odrodzenia*. Wwa 1956. — M. DOBROWOLSKI: *Les Savantes polonais et leurs contribution à la science mondiale*. Wwa 1960. — L. HAJDUKIEWICZ: *Biblioteka M. z M. Wr.* 1960. — M. z M. *1447–1523. Historyk, geograf, lekarz, organizator nauki*. Red. H. Barycz. Wwa 1960. — K. GŁOMBOWSKI: „Traktat o dwóch Sarmacjach” i „Kronika polska” M. z M. na Śląsku. *Rocz. Biblioteczne* 5 (1961) s. 115–138. — S.M. KUCZYŃSKI: *Miechowita jako historyk*. *Studia i Mater. do Dziejów Nauki Pol.* S. A 1965 z. 7. — E. DONNERT: *Bemerkungen zur ausländischen Russlandkunde am Beginn der Neuzeit*. *Zeitschrift für Slavistik* 14 (1969) z. 1. — *Filoz. pol.* XV w. Wwa 1972 s. 206–207. — L. HAJDUKIEWICZ: *Pol. słownik biogr.* 19 (1974). — B. OTWINOWSKA: *Język – naród – kultura*. Wr. 1974. — *Hist. nauki pol.* 6 (1974). — I. LEWANDOWSKI: *Recepcja rzymskich kompendiów historycznych w dawnej Polsce do połowy XVIII w.* Pozn. 1976. — K. PODŁASZEWSKA: *Pierwsze wydania „Kroniki” M. z M. w zbiorach Biblioteki Uniwersyteckiej M. Kopernika w Toruniu*. *Studia o działalności i zbiorach Bibl. UMK* 1 (1980) s. 189–210. — H. BARYCZ: *Pierwsza cenzura dzieła historycznego w Polsce*. W: *Szlakami dziejopisarstwa staropolskiego*. Wr. 1981. — S. FISZMAN: M. z M.: *pierwszy informator o wschodniej Europie*. *Sprach – und Kulturkontakte im Polnischen. Specimina Philologicae Slavicae*. Supplementband 23, München 1987 s. 227–234. — W. URBAN: M. z M. *Pisarze regionu Świętokrzyskiego*. T. 2. Kielce 1987. — W. DECYK: *O kilku wyrazach ruskich w „Tractatus de duabus Sarmatiis” M. z M.* *Prace Filol.* (1990) s. 239–244. — A. OBRĘBSKI: *Ruch Lit.* 1996 nr 1 [rec. ed. *Contra saevam...* 1995].

MACIEJOWSKI Ignacy 1835–1901

Urodzony 7 lipca 1835 w Sandomierzu; syn Franciszka, prawnika, późniejszego profesora prawa w warszawskiej Szkole Głównej, i Karoliny z Kubuszewskich. Uczęszczał do gimnazjum realnego w Warszawie (do 1854), następnie studiował w Instytucie Agronomicznym w Marymoncie, odbywając dwuletnią praktykę rolniczą w Złotym Potoku koło Olkusza. Po ukończeniu studiów w 1858 wyjechał do Paryża, gdzie obracał się w kręgach zbliżonych do Ludwika Mierosławskiego. Do kraju powrócił w połowie 1860 i włączył się w działalność konspiracyjną „czerwonych”. Był jednym z aktywniejszych działaczy, m.in. pełnił funkcje kuriera między Warszawą a Paryżem. W 1862 wyjechał w Sandomierskie i z ramienia Komitetu Centralnego sprawował funkcję komisarza wojennego województwa sandomierskiego. Współpracował z naczelnikiem tegoż województwa, Marianem Langiewiczem. Po wybuchu powstania wydawał odezwy, organizował dostawy broni i być może w związku z tym wyjechał w lutym 1863 do Galicji. W Krakowie zetknął się z L. Mierosławskim, który mianował go naczelnikiem województwa sandomierskiego. Po utworzeniu „rządu wrześniegowego” był komisarzem pełnomocnym w Galicji Zachodniej. Aresztowany w październiku w Krakowie, został przez władze austriackie skazany na osiem lat twierdzy za „próby wzniecenia rewolucji” (odezwami wzywał chłopów do walki pod wodzą L. Mierosławskiego). Zwolniony w wyniku amnestii w 1865, wyjechał z kraju. Przebywał w Monachium; wykładał historię i ekonomię w Komitecie dla Wojskowego Kształcenia Emigracji. W 1868 powrócił do Krakowa. Wszedł do redakcji *Kraju* (1869–71) i w tym piśmie debiutował jako publicysta niesygnowanymi artykułami. Zagrożony aresztowaniem, wyjechał w 1871 do Paryża, następnie do Londynu, skąd pod pseudonimem Sewer nadsyłał korespondencje, artykuły i pierwsze twory literackie do wielu czasopism w Galicji i w Królestwie. Współpracował z *Krajem* (1873), *Dziennikiem Polskim* (1873), *Tygodnikiem Literackim, Artystycznym, Naukowym i Społecznym* (1874–78), *Bluszczem* (1875), *Kłosami* (1875–76), *Kurierem Warszawskim* (1875), *Niwą* (1875–77), *Tygodnikiem Ilustrowanym* (1875–76). W 1876–77 przyjeżdżał parokrotnie do Krakowa. W rok później zdecydował się wrócić do kraju. Zamieszkał w Galicji i w 1879 ożenił się z Marią Günther. Gospodarował w dzierżawionych majątkach, początkowo w Dołędze w powiecie brzeskim (własność teściowej), następnie w Braciejowej koło Dębicy (do 1893). Zajmował się głównie pracą literacką, będącą źródłem zarobkowania. Inspirowany przez przyjaciół (Adama Asnyka, Piotra Chmielowskiego, Stanisława Krzemińskiego, Mie-

czysława Pawlikowskiego) pisał wiele opowiadań, powieści i utworów dramatycznych o różnorodnej, aktualnej tematyce „na zamówienie społeczne”. Utwory ogłaszał w pismach galicyjskich i warszawskich (m.in. *Ateneum*, *Gazecie Lwowskiej*, *Gazecie Polskiej*, *Kurjerze Warszawskim*, *Nowej Reformie*, *Tygodniku Ilustrowanym*, *Wieku*). W 1893 zamieszkał na stałe w Krakowie, część roku spędził w Dołędze. Jego dom w Krakowie stał się ośrodkiem spotkań przedstawicieli świata literackiego i artystycznego miasta. Opiekował się młodymi pisarzami, brał czynny udział w pracach Krakowskiego Związku Literatów; wchodził w skład zarządu i przez pewien czas pełnił funkcje prezesa. W 1896 należał do redakcji *Przeglądu Literackiego*. W czerwcu 1898 nabył od Ludwika Szczepańskiego pismo *Życie* i kierował nim wspólnie z Arturem Górskim i Leonem Wyczółkowskim. W październiku tego roku przekazał je Stanisławowi Przybyszewskiemu. W ostatnim okresie życia zbliżył się do kręgów Ligi Narodowej, m.in. do Romana Dmowskiego. Zmarł nagle na atak serca 22 września 1901 w Krakowie; pochowany na cmentarzu w Zaborowie koło Dołęgi.

T W Ó R C Z O Ś Ć

1. Szkice z Anglii. Powst. 1874–1877. Ogl. *Ateneum* 1880 t. 3, 4, 1881 t. 2, t. 4. Wyd. osob. w 3 cz. Lw. 1883. Wyd. nast. Cz. 1–2. Kr. 1898. Przedr. w poz. 47 t. 1.
Fragm. ogł. uprzednio: *Tydzień Lit.*, *Artyst.*, *Nauk.* i *Spół.* 1874–1875; *Bluszcz* 1875–1876; *Niwa* 1875; *Ruch Lit.* 1875–1876; *Kłosa* 1876; *Przew.* *Nauk* i *Lit.* 1877.
2. Mama sobie życzy. Nowela. Lw. 1876. Wyd. nast. Pozn. 1925. Przedr. w poz. 42 [t. 10].
3. Pojedynek szlachejnych. Komedia w 4 a. Wyst. Kr., Wwa 1876. Wyd. Wwa 1876.
II nagroda na konkursie dram. w Warszawie w 1876. Przekł. czes. 1884.
4. Na pobojujisku. Epizod z wojny 1871 r. Lw. 1877 odb. z *Gaz. Nar.* Wyd. nast. m.in. Pozn. 1901 (pt. Na polu bitwy); [wyd. 6] Kr. 1956 [wraz z poz. 27]. Przedr. w poz. 28, 40, 45 [t. 6], 47 t. 2. Przedr. w czasop. również pt. Ostatnia potyczka; Odciepi.
5. Wyziedziczone. Studium społeczne. Wwa 1877. Wyd. nast. Wwa 1933. Przedr. w poz. 45 [t. 1].
6. Zielona latarka. Nowela. *Gaz. Lw.* 1877 nr 72–76. Wyd. osob. Pozn. [1922]. Wyd. nast. m.in. [wyd. 3 Wwa 1948]. Przedr. w poz. 42 [t. 10].
7. Bratnie dusze. Powieść. *Przegl. Lw.* 1878 t. 16, 1879 t. 17–18 (pt. Wielka księga). Wyd. osob. Lw. 1881. Przedr. w poz. 43 t. 2.
8. Lusja Burlak. Nowela na tle najprawdziwszych faktów osnuta. *Nowiny* 1878 nr 38–48 z przerwami; *Wędrowiec* 1878 nr 2–7; *Tydzień Lit.*, *Artyst.*, *Nauk* i *Spół.* 1878 nr 23–27. Wyd. w poz. 29. Wyd. osob. Wwa 1908. Wyd. nast.: Pozn. 1922; Pozn. 1925. Przedr. w poz. 42 [t. 1].
9. Cztery dni w Baden-Baden. Urywek z pamiętnika. Nowela. Wiedeń [1880]. Wyd. wraz z poz. 14.
10. Głodowa pożyczka. Nowela. *Gaz. Nar.* 1881 nr 220–224; *Prawda* 1881 nr 27–30. Wyd. osob. Wwa 1952 (ze wstępem S. Frybesa). Wyd. wraz z poz. 11. Wyd. nast. Wwa 1954. Przedr. w poz. 42 [t. 1], 47 t. 2.
11. Przybłądy. Nowela. *Ateneum* 1881 t. 1; *Gaz. Nar.* 1881 nr 86–115 z przerwami. Wyd. osob. Wwa 1893. Wyd. nast. m.in.: Wwa 1952 (ze wstępem S. Frybesa). Wyd. wraz z poz. 10; wyd. 3 [właśc. 4] Wwa 1954. Przedr. w poz. 47 t. 2.
12. Nauczycielka na wsi. *Biesiada Lit.* 1881 nr 275–285 (pt. Stracona. Spisał podług opowiadania lekarza...); *Gaz. Nar.* 1881 nr 139–158 (pt. Stracona...). Wyd. osob. Lw. 1883.
13. Walka o byt. Powieść. *Gaz. Nar.* 1882 nr 79–219 z przerwami. Wyd. osob. Lw. 1883. Wyd. nast. Kr. 1896 (pt. Starzy i młodzi).
14. Polka i Amerykanka. Powieść. *Bluszcz* 1883 nr 34–39. Wyd. osob. Cz. 1–2. Wiedeń [1890]. Wyd. wraz z poz. 9.
15. Dola. Nowela. *Ateneum* 1884 t. 1; *Gaz. Lw.* 1884 nr 160–165 (pt. Jaga). Wyd. osob. Wwa 1908. Wyd. nast. m.in. wyd. 2 [właśc. 3] Wwa 1925. Przedr. w poz. 19. Wyd. także pt. Sieroca dola. Przekł. ros. 1896.
16. Zyzma. Powieść współczesna. *Ateneum* 1884 t. 2–4, 1885 t. 1. Wyd. osob. Petersburg. 1896.
17. Na szerokim świecie. Powieść. *Bibl. Warsz.* 1887 t. 1–3. Wyd. osob. Kr. 1895.
18. Dla świętej ziemi – ścieżka przed chatą. Kr. 1888 odb. z *Nowej Reformy*. Wyd. nast.: Wwa [1914] (pt. Dla świętej ziemi. Powieść); Wwa 1920; Przedr. w poz. 19, 42 [t. 6], 45 [t. 2], 47 t. 3. Zob. poz. 20.
Przekł.: czes. 1891, ukr. 1891.
19. Świat ludowy. Nowele. Wwa 1889.
20. Dla świętej ziemi. Sztuka w 4 a. według powieści autora. Wyst. Kr., Wwa, Lubl. 1890. Wyd. Lw. 1898 (pt. Hanusia. Sztuka ludowa w 3 a.). Wyd. nast. m.in. pt. Dla świętej ziemi. Lw. 1909; [wyd. 6] Kat. [1946]. Por. poz. 18.
21. Słowa a czyny. Powieść. Wwa 1890. Przedr. w poz. 42 [t. 3–4], 47 t. 5.
Przeróbka dram. pt. Pan marszałek. Komedia w 4 a. Wyst. Kr. 1890. Niedruk.
22. Wiosna. Obrazki malowane w słońcu. Kr. 1890. Wyd. nast. m.in.: wyd. 2 [właśc. 4] Wwa 1925. Przedr. w poz. 24, 45 t. [3].
23. Dzielną kobietą. Powieść. *Ateneum* 1891 t. 2–3. Wyd. osob. Wwa 1893. Przedr. w poz. 42 [t. 7–8], 45 [t. 10].
24. W cieniu i w słońcu. Obrazki. Wwa 1892.
25. Nafta. Powieść. *Kur. Warsz.* 1893 nr 4–484. Wyd. osob. t. 1–3. Wwa 1894. Wyd. nast. t. 1–2. Pozn. 1918. Przedr. w poz. 45 [t. 7–9]. Przekł. czes. 1907.

26. Do swoich. Opowieść osnuta na tle prawdziwego zdarzenia. Kr. 1894 (współwyd. z utworami: S. Żeromski: Do swego Boga; A. Krasicki: Ojczyzna). Przedr. w zbiorze: *Za świętą wiarę i mowę. Obrazki spod Moskala*. Kr. 1904. Wyd. nast. tegoż zbioru. Kr. 1909; Kr. 1918; Kr. 1920. Przedr. w poz. 40, oraz w zbiorze: *Za wiarę świętą*. Lw. 1908.
Podp.: Gryff.

Liczne przedr. w czasop.

27. Maciek w powstaniu. Opowieść na tle powstania w r. 1863. *Świat* 1894 nr 1-4. Wyd. w poz. 28. Wyd. osob. Kr. 1897. Wyd. nast. m.in. [wyd. 8] Kr. 1956 (wraz z poz. 4). Przedr. w poz. 45 [t. 5], 47 t. 4.

Przedr. również pt. Jak Maciek zdobył karabin.

Przekł.: czes. 1913, słowac. 1925.

28. Nowele. Lw. 1895.

29. Zalotnica. Nowele. Z przedmową P. Chmielewskiego. Lw. 1895.

30. Biedronie. Powieść. Petersburg. 1896. Przedr. w poz. 43 [t. 4].

Przeróbka dram. zob. poz. 31.

31. Marcin Łuba. Dramat w 4 a. Wyst. Kr. 1896. Wyd. osob. Wwa 1905.

Współautor: T. Miciński.

Przeróbka dram. powieści Biedronie (poz. 30).

Przekł.: czes. 1899, niem. ok. 1897, słowac. 1926.

32. Pierwszy utwór. Nowela. *Kur. Codz.* 1896 nr 351-361 z przerwami. Wyd. osob. Pozn. [1922]. Przedr. w poz. 42 [t. 12], 44, 45 [t. 3].

33. U progu sztuki. Petersburg. 1897. Wyd. nast.: wyd. 2 Petersburg. 1902; oprac. A. Jarosz. Kr. 1960. Przedr. w poz. 43 t. 1, 47 t. 6.

Przeróbka dram. pt. Za kulisami. Komedya w 4 a. Powst. 1899. Niedruk.

Adaptacja filmowa: 1961 pt. Komedianty. Scenariusz i reżyseria A. Ścibor-Rylski.

34. W kleszczach. Nowela. - Magdusia. Obrazek malowany w słońcu. Kr. 1897.

35. Bajecznie kolorowa. Nowela. Kr. 1898. Wyd. nast. m.in. [wyd. 8] Wwa 1937. Przedr. w poz. 46 [t. 1], 47 t. 7.

Przekł. serb.-chorw. 1917.

36. Matka. Powieść z życia ludu. Kr. 1898. Wyd. nast. m.in.: [wyd. 6] Kr. 1956 (z posłowiem S. Frybesa); wyd. 2 [właśc. 7] Kr. 1960. Przedr. w poz. 45 [t. 4], 46 [t. 3], 47 t. 7.

Liczne przedr. fragm. w czasop. i całości powieści.

37. Wśród pokus. Powieść. Wwa 1899.

38. Ponad siły. Powieść. T. 1-2. Wwa 1900. Wyd. nast.: Wwa 1901; Wwa 1902.

39. Legenda. - Kto ona? - Euthanasia. [Nowele]. Wwa 1901.

40. Na pobojojskisku. [Nowele]. Lw. 1902.

Tom przygotowany do druku przez autora.

41. Michał Kopeć. - W lesie. - Z Krakowa do Mediolanu. Nowele. Wwa 1903.

Tom przygotowany do druku przez autora.

Wydania zbiorowe

42. Wybór pism. [T. 1-12]. Wwa 1902. Wyd. nast. T. 1-4. Wwa 1903.

43. Wybór pism. T. 1-12. Lw. - Pozn. [1925-1932].

44. Zalotnica i inne nowele. Wwa 1933.

45. Dzieła. Wydanie zbiorowe. [T. 1-10]. Wwa 1933-1939.

46. Dzieła. Wydanie zbiorowe. [T. 1-4]. Łódź [1946] - 1948.

47. Dzieła wybrane. Wybór i red. S. Frybes i J. Skórnicki. Przedmowa [oraz posłowie] S. Frybes. T. 1-7. Kr. 1955.

Korespondencja

Koresp. i mater. w Bibl. Nar., Bibl. Jagiel i Ossol. Ogl. m.in.: koresp. z M. Pawlikowskim z 1870-1892. Ogl. S. Sierotwiński. *Miscellanea lit. 1864-1910* Wr. 1957 *Arch. Lit.* t. 2; z A. Asnykiem z 1884-1890, listy do M. i W. Wolskich z 1898-1901, do T. Micińskiego z 1895-1901, ogl. S. Pigoń, *tamże*.

OPRACOWANIA

NK 15 (1977); LP

A. GRZYMAŁA-SIEDLECKI: Niepospoli ludzie w dniu swoim powszednim. Kr. 1962. - J. ŚLIŹIŃSKI: Z kontaktów I.M. z Czechami. *Przegl. Hum.* 1964 z. 4. - S. FRYBES: I.M. (Sewer). *Obraz lit. pol.* S. 4 t. 2. (1966). - E. ŁOCH: Twórczość nowelistyczna I.M. - Sewera. Wr. (1971). - S. SMAK: Sewer M. Życie i twórczość. Opole 1971. - S. FRYBES: *Pol. słownik biogr.* 19 (1974). - S. SMAK: Ludowość w utworach Sewera M. *Zesz. Nauk. WSP w Opolu. Hist. Lit.* 1974 nr 12. - M. KAČKA: Listy i „Szkice z Anglii”. I.M. (Sewera). *Przegl. Hum.* 1976 z. 4. - Z. KRÓLIKOWSKA: Michał Kubeszewski rektor Szkoły Wydziałowej Sandomierskiej i jego wnuk - Sewer Maciejowski. *Studia Sandomierskie* t. 3 (1984).

A.P.

MACIEJOWSKI Waclaw Aleksander 1792-1883

Urodzony 10 września 1792 w Cierlicku na Śląsku; syn Kazimierza, drobnego dzierżawcy, i Katarzyny z Wojnowskich (Wojnarów?). Od około 1805 uczęszczał w Piotrkowie Trybunalskim do szkoły pijarów, a po jej ukończeniu studiował od 1812 na uczelni krakowskiej. W tym czasie opiekował się nim i kierował nauką łaciny i greki Jerzy Samuel Bandtkie. Od jesieni 1814 do wiosny 1817 M. był lektorem języka polskiego we Wrocławiu, dokąd wyjechał na dalsze studia. Następnie przeniósł się i studiował historię

prawa niemieckiego pod kierunkiem Fryderyka Karola Savigny'ego w Berlinie, a rok później — w Getyndze, gdzie uzyskał doktorat praw za rozprawę „De vita et constitutionibus C.Q. Messii Traiani Decii” (wyd. Getynga 1818). Od jesieni 1818 pracował w charakterze zastępcy profesora w liceum warszawskim (do 1831); zarazem (od 1819) wykładał prawo rzymskie na uniwersytecie, początkowo jako tzw. profesor przybrany (mianowany w 1826 profesorem stałym, a w 1830 — zwyczajnym). W 1820 poślubił Annę Dorotę Heyman. Od 1821 był członkiem korespondentem Krakowskiego Towarzystwa Naukowego. Po śmierci żony (1828) zawarł związek małżeński z Teklą Apolonią Krzyżanowską. Od 1825 prowadził także zajęcia z filologii klasycznej w Instytucie Pedagogicznym. W czasie powstania listopadowego wstąpił do Gwardii Akademickiej. W 1831 został powołany na członka Warszawskiego Towarzystwa Przyjaciół Nauk. Po zamknięciu uniwersytetu otrzymał posadę w sądownictwie. Korzystał jednak głównie z urlopu dla prac badawczych, otrzymując od 1834 subwencje od władz rosyjskich na badania i publikację dzieł. W 1836 został urzędnikiem do specjalnych poruczeń przy dyrektorze Komisji Spraw Wewnętrznych, Duchownych i Oświecenia Publicznego. Od 1837 wykładał literaturę klasyczną w Rzymskokatolickiej Akademii Duchownej w Warszawie. Po zrezygnowaniu z pracy w Komisji Spraw Wewnętrznych objął profesurę i prowadził wykłady z historii prawa polskiego na Kursach Prawnych w Warszawie. Od 1846 dzierżył dobrą rządowe Mazew (pow. łęczycki). W 1849 przeszedł na emeryturę i kontynuował pracę naukową. Zajmował się historią porównawczą praw słowiańskich; był twórcą monarchicznej syntezy dziejów Polski oraz tzw. teorii sweskiej na temat łączenia się Słowian z przybyłymi ze Skandynawii plemionami germańskimi. Był typowym przedstawicielem prorosyjskiego nurtu w słowianofilstwie polskim; jego działalność naukowa spotykała się z przychylnym przyjęciem przez uczonych rosyjskich i z zainteresowaniem wśród Słowian południowych. Popierany przez Henryka Kamieńskiego i Juliana Bartoszewicza, zarazem zwalczany na emigracji przez Józefata Bolesława Ostrowskiego, krytykowany był przez Edwarda Dembowskiego i Adama Mickiewicza. Utrzymywał korespondencję i kontakty naukowe m.in. z Joachimem Lelewelem, Antonim Zygmuntem Helclem, Ignacym Chodźką, Janem Nepomucenem Janowskim oraz sławistami w krajach słowiańskich i w Niemczech. Prace publikował m.in. w *Magazynie Powszechnym* (1837–40), *Orędowniku Naukowym* (1840–45), *Bibliotece Warszawskiej* (1841–91), *Bibliotece Naukowego Zakładu im. Ossolińskich* (1842–48). W 1860 otrzymał honorowe członkostwo Towarzystwa Przyjaciół Nauk Poznańskiego, w 1873 powołano do Akademii Umiejętności

w Krakowie. Był członkiem wielu zagranicznych towarzystw naukowych. Zmarł z 9 na 10 lutego 1883; pochowany na Cmentarzu Powązkowskim.

T W Ó R C Z O Ś Ć

1. Historia prawodawstw słowiańskich. T. 1–4. Wwa–Lipsk 1832–1836. Wyd. 2 zmien. T. 1–6. Wwa 1856–1865.

Por. poz. 3, 12.

Przekł.: niem. 1835, ros. 1842 (t. 1), serb.-chorw. 1856.

2. Obraz Bogarodzicy w mogile pogańskiej na Śląsku w 1817 znalezionej. Wwa 1838.

3. Pamiętnik o dziejach, piśmiennictwie i prawodawstwie Słowian, jako dodatek do Historii prawodawstw Słowiańskich. T. 1–2. Petersb.–Lipsk 1839.

Por. poz. 1, 12.

Przekł.: franc. 1840 (fragm.), ros. 1840 (fragm.).

4. Polska aż do pierwszej połowy XVII w. pod względem obyczajów i zwyczajów. T. 1–4. Wwa–Petersb. 1842.

5. Pierwotne dzieje Polski i Litwy zewnętrzne i wewnętrzne, z uwagą na ościennne kraje, a mianowicie na Ruś, Węgry, Czechy i Niemcy. Wwa 1846. Przekł. serb.-chorw. 1872 (fragm.).

6. Książd Piotr Skarga. Szkic historycznoliteracki. Lw. 1847 odb. z *Bibl. Nauk. Zakładu im. Ossol.* 1847 t. 1.

7. Dyplomata tynieckie przez króla Bolesława Chrobrego i jego następców r. 992–1275 wydane i rzut oka na akta urzędowe polskie najdawniejsze. Wwa 1847 odb. z *Bibl. Warsz.* 1847 t. 4.

8. Kronika polska pierwszych dziesięciu po Chrystusie wieków. Wwa 1848.

9. Roczniki i kroniki polskie i litewskie najdawniejsze. I. Roczniki i kroniki Polski przedlechickiej z uwagą na wszystkie ziemie pierwotnej Polski najdawniejsze. II. Roczniki i kroniki Lechów i Lechii. Wwa 1850.

10. Piśmiennictwo polskie od czasów najdawniejszych aż do roku 1830 z rękopismów i druków zebrawszy w obrazie literatury polskiej historycznie skreślonym przedstawił... T. 1–3. Dod. Wwa 1851–1852 [1853].

Doprowadzony do poł. XVII w.

11. Przegląd najnowszych prawodawstw Słowian w kilku odrębnych artykułach przedstawiony. Artykuł pierwszy zawiera: Przegląd historycznokrytyczny prawa cywilnego ruskiego dziś obowiązującego, z uwzględnieniem tak zwanych Dygestów ruskich. Wwa 1871.

12. Dopełnienia Historii prawodawstw słowiańskich. Wwa 1872.

Por. poz. 1, 3.

13. Historia włościan i stosunków ich politycznych, społecznych i ekonomicznych, które istniały w Polsce od czasów najdawniejszych aż do drugiej połowy XIX w. Wwa 1874.

14. Antoni Zygmunt Helcel jako prawnik-historyk, przedstawiony w sprawozdaniu z czytania jego „Starodawnych prawa polskiego pomników”. Kr. 1876 odb. z *Rozpr. i Spr. AU Wyzd. Hist.-Filoz.* t. 6 (1877).

15. Driewniepolskaja sielskaja obszczina w jeja principie i razwitiu po pismiennym dokumentam i starinnym knigam. Wwa 1877.

16. Żydzi w Polsce, na Rusi i Litwie, czyli opowieść historyczna o przybyciu do pomienionych krajów dziatwy Izraela i o powodzeniu jej tamże w przestworze VIII–XVIII w. Wwa 1878. Przekł. ros. 1881.

17. Historia miast i mieszczan w krajach dawnego państwa polskiego od czasów najdawniejszych aż do połowy XIX w. Z materiałów pozostałych po śp. ... do druku przygotował M. Rawicz-Witanowski. Pozn. 1890 odb. z *Rocz. Tow. Przyj. Nauk Pozn.* t. 17 (1890).

Prace edytorskie

18. Najdawniejsze pomniki prawodawstwa słowiańskiego. Wwa 1838.

19. F.G. Eichhoff. Obraz literatury średniowiekowych ludów, a mianowicie Słowian i Niemców. T. 1–2. Przełożyła S. z Żochowskich Pruszkawa. Wwa 1856.

20. Legendy i pieśni ludu polskiego nowo odkryte. Podał do druku... Wwa 1860 odb. z *Bibl. Warsz.* 1860 t. 2.

Korespondencja

Listy w zbiorach Bibl. Jagiel. (do A. Bielowskiego 30 listów z 1845–74), Bibl. Kórni., Bibl. PAN w Kr., Bibl. Ossol., w Muzeum. Nar. w Pradze (do V. Hanki 78 listów z 1829–59, ogł. W.A. Franczew: Pisma k W. Gankie iz sławianskich ziemel. Wwa 1905).

OPRACOWANIA

NK 8 (1969), 9 (1972); LP

S. BOROWSKI: Maciejowskiana. Materiały do biografii W.A.M. Wr. 1959 [z bibliografią prac WM]. — R. WALICKI: W.M. i Z. Dołęga Chodakowski. Studium z dziejów słowianofilstwa polskiego. *Arch. Hist. Filoz. i Myśli Społ.* 13 (1967) — S. SAWICKI: Początki syntezy historycznoliterackiej w Polsce. Wwa 1969. — R. ERGETOWSKI: Studia W.A.M. w Uniwersytecie Wrocławskim. *Studia Śl. S. nowa* t. 18 (1970) s. 223–247. — J. BARDACH: W.A.M. i jego współczesni. Wr. 1971. — R. WALICKI: *Filoz. w Polsce. Słownik pisarzy*. Wr. 1971. — A.F. GRABSKI: W kręgu W.A.M. *Kwart. Hist.* 1972 nr 2. — W. SOBOCINIŃSKI: W.A.M. w nauce polskiej XIX w. *Czasop. Prawno-Hist.* 1972 z. 2. — J. BARDACH: *Pol. słownik biogr.* 19 (1974). — J. KAPUŚCIK: W.A.M. i jego „Piśmiennictwo polskie”. Między bibliografią a historią literatury. Wwa 1985 [rec.: R. ERGETOWSKI. *Ruch Lit.* 1987 nr 6; I. ROSSOWSKA. *Przeł. Hum.* 1987 nr 7/8; E. WICHROWSKA. *Nowe Książki* 1987 nr 3]. — J. BARDACH: W.A.M.

Historycy warsz. ostatnich dwóch stuleci. Wwa 1986. — J. KAPUŚCIK: W.A.M. o Kochanowskim. *Acta Universitatis Lodziensis S. I. Nauki Hum.-Społ. Folia Litteraria* 1986 z. 16. — TENŻE: Uczeń i mistrz: J.S. Bandtkie – preceptor W.A.M. *Przeł. Hum.* 1986 nr 3/4. — A. WIERZBICKI: *Mową wieki* 1986 nr 11. — M.T. LIZISOWA: Problematyka cyrylo-metodiańska w „Historii prawodawstw słowiańskich” W.A.M. *Dziedzictwo myśli słowiańskiej Cyryla i Metodego.* Kielce 1988.

A.P.

MAGIER Antoni 1762–1837

Urodzony 6 czerwca 1762 w Warszawie w zubożalej rodzinie szlacheckiej herbu Szeliga; syn Rajmunda i Marianny z Małcińskich, właścicielki kamienicy przy ul. Piwnej. Ojciec M. był kasjerem w dobrach Franciszka Bielińskiego, marszałka wielkiego koronnego, a następnie marszałkiem dworu jego bratanka Franciszka, późniejszego pisarza wielkiego koronnego. M. mieszkał z rodzicami w pałacu Bielińskich. Podczas federacji barskiej przebywał w Gdańsku, gdzie rozpoczął naukę pod kierunkiem nieznanego bliżej ks. Rogowskiego. Kontynuował ją w warszawskich szkołach pojezuickich. Następnie do 1780 pracował w kancelarii Andrzeja Stanisława Młodziejewskiego, do 1793 — w Komisji Skarbowej i w biurach domu handlowego Prota Potockiego w Chersoniu. Równocześnie pod kierunkiem profesora Szkoły Rycerskiej, Michała Hubego, pogłębiał wiedzę matematyczno-fizyczną. W okresie insurekcji 1794 był członkiem Deputacji Pocztovej Wydziału Bezpieczeństwa, asesorem Dyrekcji Biletów Skarbowych oraz pracował w Komisji Cywilno-Wojaskowej ziemi czerskiej. Po śmierci ojca (1797) zamieszkał z matką w kamienicy przy ul. Piwnej i prowadził wytwornię przyrządów do badań fizycznych i meteorologicznych, zorganizował też obserwatorium, z którego przez 26 lat (1 stycznia 1803 – 31 grudnia 1828) prowadził systematyczne obserwacje meteorologiczne; w prasie warszawskiej ogłaszał doniesienia o pogodzie (m.in. w *Gazecie Codziennej* i *Orle Białym* Brunona Kicińskiego). W 1828–29 wydał dwie syntetyczne „Karty meteorologiczne stolicy Królestwa Polskiego”. Zajmował się także technologią i wynalazł przyrząd do mierzenia „tęgości wódek, spirytusów, piwa lub innych napojów” (informacja w druku z 1801 i wyd. nast.). Od 1806 był profesorem fizyki liceum warszawskiego (w 1825 wydał „Fizykę dla dzieci”). W 1807 wybrany został radnym Warszawy. Od listopada 1805 należał do Towarzystwa Przyjaciół Nauk, do 1809 jako członek przybrany, w 1809–20 czynny, następnie znowu przybrany i od 1827 ponownie czynny. Zajmował się też leksykografią (notatki o polskich terminach z dziedziny kunsztów i rzemiosł udostępnił Samuelowi Bogumiłowi Linde-

mu) i gromadził materiały do opisu życia obyczajowego Warszawy; sam ogłosił je tylko w krótkich fragmentach (anonim.) w *Kurierze Warszawskim* (1823) i *Rozmaitościach Warszawskich* (1824). Zmarł 6 lutego 1837 w Warszawie; pochowany na Cmentarzu Powązkowskim.

T W Ó R C Z O Ś Ć

1. Estetyka miasta stołecznego Warszawy. Ukończ. ok. 1833. Wyd. z autografu H. Szwan-kowska. Wr. 1963 (wstęp oprac. J. Morawiński, komentarz historycznoliteracki J.W. Gomulicki, teatralny E. Szwanowski). Uprzednio obszerniejsze fragm. z objaśnieniami o autorze ogl.: F.M. Sobieszczański. *Bibl. Warsz.* 1848 t. 1-4; J. Bartoszewicz. *Dzien. Warsz.* 1855 nr 299-313; K.W. Wójcicki w: *Archiwum domowe*. Wwa 1856; W. Korotyński. *Wędrowiec* 1904 t. 1; A. Kraushar w: *Drobiazgi historyczne*. T. 2. Petersb. 1892.

W rkpsach pozostały dwie inne prace M.: Anegdoty o Franciszku Bielińskim (1824) i Ulica Piwna (1825).

O P R A C O W A N I A

NK 5 (1967), 6/2 (1972); LP

K.W. WÓJCICKI: Cmentarz Powązkowski pod Warszawą. T. 1. Wwa 1855, wyd. 2 fotoofs. Wwa 1979. — TENŻE. *Enc. powsz. Orgel*. 17 (1964). — TENŻE: Społeczność Warszawy w początkach naszego stulecia (1800-1830). Wwa 1877, wyd. 2 w: *Pamiętniki dziecka Warszawy i inne wspomnienia warszawskie*. T. 1. Oprac. Z. Lewinówna. Wwa 1974. — A. KRAUSHAR: A.M. i jego „Estetyka Warszawy”. Notatka biograficzno-literacka. Wwa 1903. — J.W. GOMULICKI: M. *Stolica* 1960 nr 32, 1962 nr 17, 24 [z fragm. prac z rkpsów]. — H. SZWANKOWSKA: A.M., fizyk i meteorolog warszawski. *Przeł. Geofizyczny* 1962 z. 1. — [Estetyka Warszawy. Rec. wyd.:] J.W. GOMULICKI. *Rocz. Lit.* 1963 (wyd. 1965); A. ZAHORSKI. *Rocz. Warsz.* 9 (1969). — H. SZWANKOWSKA. *Pol. słownik biogr.* 19 (1974). — S. SZENIC: Cmentarz Powązkowski 1790-1850. Wwa 1979.

E.A.

MAGNUSZEWSKI Dominik 1809-1845

Urodzony 21 czerwca 1809 w Warszawie w rodzinie szlacheckiej; syn Hiacynta (Jacka), właściciela niewielkiego majątku Ustanów w powiecie grójeckim, i Marianny z Borakowskich. W 1815 stracił matkę i wychowywał się w domu dziadka, Dominika Borakowskiego, od 1818 sędziego Najwyższej Instancji Królestwa Polskiego, zaprzyjaźnionego z malarzem Marcello Bacciarellim. Ukończył Liceum Warszawskie w 1826 i od roku następnego studiował na wydziale

prawa i administracji Uniwersytetu Warszawskiego. Jego przyjacielem był Kazimierz Władysław Wójcicki, a do bliskich znajomych należeli Zygmunt Krasieński, Konstanty Gaszyński, Stanisław Egbert Koźmian oraz Fryderyk Chopin, który często bywał w domu dziadka M. Debiutował w 1828 komedią „Stary kawaler”. W tymże roku otrzymał dyplom ukończenia studiów prawniczych i został współzałożycielem *Pamiętnika dla Plci Pięknej*. Razem z K. Gaszyńskim tłumaczył „Hernaniego” Wiktora Hugo, ale do publikacji nie doszło. W powstaniu listopadowym walczył w pułku grenadierów Gwardii Honorowej, gdzie dosłużył się stopnia podporucznika. Pierwszym jego poetyckim utworem był wiersz „Dzień 29 listopada”, drukowany w pismach powstańczych z 1830. Po kapitulacji wraz z korpusem gen. Macieja Rybińskiego przekroczył granicę Prus i zatrzymał się w Elblągu, następnie przebywał u swej ciotki, Ludwicy z Borakowskich Raciborskiej, w Załuczu nad Prutem w Galicji. Tu we wrześniu 1832 odbył się ślub jego siostry z K.W. Wójcickim. W 1833 zamieszkał we Lwowie i nawiązał bliski kontakt z grupą literatów galicyjskich, m.in. z braćmi Aleksandrem i Józefem Borkowskimi, Augustem Bielowskim, Józefem Dzierzkowskim, Lucjanem Siemieńskim. Drobne utwory drukował w wydanych przez tę grupę noworoczniku *Ziewonia* (1834) i w lwowskich *Rozmaitościach* (1834). W październiku 1834 został adoptowany przez bezdzietne małżeństwo, wujostwo Józefa i Ludwikę Raciborskich. W 1838 był współpracownikiem *Prac Literackich* oraz nowej edycji *Ziewonii*, wydanej w Pradze, gdzie jako „Wstęp” ogłosił programowy wiersz, inc.: „Zasiadł mistrz wielki...”, drukowany później pt. „Mistrz” oraz artykuł „Uwagi nad dramatem polskim”. Po konfiskacie nakładu *Ziewonii* z 1838 przez policję austriacką pismo wznowiono w roku następnym w Strasburgu. Późniejsze utwory M. ukazywały się najczęściej pod krypt.: D.M. lub Dominik M. w poznańskim *Tygodniku Literackim* (1839-42), *Dzienniku Mów Paryskich* (1840-44), *Bibliotece Warszawskiej* (1841) i *Orędowniku Naukowym* (1843-44). Po powrocie do Załucza ożenił się z Karoliną Kęszycką i zamieszkał w dzierżawionej wsi Chomiakówka pod Kołomyją. Zmarł na gruźlicę 27 lutego 1845 w pobliskim Gwoźdźcu, majątku Romana Puzyny.

T W Ó R C Z O Ś Ć

1. Stary kawaler. Komedia w 1 a. wierszem. Wyst. Wwa 1828 [przez trupę prowincjonalnych aktorów w gmachu Tow. Dobroczynności]; następnie: Wwa, Teatr Rozmaitości 1830. Ogl. fragm. *Pam. dla Plci Pięknej* 1830 t. 2.

2. Zdzisław, czyli skutki płochości. Komedia w 2 a. wierszem. Wyst. Wwa 1829 [przez trupę prowincjonalnych aktorów w gmachu Tow. Dob-

roczynności]; następnie: Wwa, Teatr Rozmaitości 1830.

3. Inkwizycja święta. Fragment dramatyczny pisany 1829 roku. Wyd. w poz. 16.

4. Dzień 29 listopada. Wiersz wygłoszony: Wwa, Teatr Rozmaitości 10 grudnia 1830 i Wwa, Teatr Narodowy 11 grudnia 1830. Druk: *Bard Oswołodzonej Polski* 1830 t. 1 nr 7; *Podchorąży* 1830 nr 3; Wwa 1830 [wspólnie z wierszem K. Gaszyńskiego: Warszawianka]. Przekł. niem. 1911.

5. Guy du Faur, czyli Pacta conventa. Wyjętek z rękopisu z roku 1573. [Powieść]. *Ziewonia* 1834.

6. Zemsta panny Urszuli. Powieść. *Prace Lit.* (Wiedeń) 1838 t. 1. Przedr. w poz. 19.

7. Posiedzenie Bacciarellego malarza. Powieść prozą. *Tyg. Lit.* 1840 nr 46–56. Przedr. (ze skreśleniami cenzury) poz. 19.

8. Kamil. Dramat w 2 a. Ogl. fragm. *Bibl. Warsz.* 1841 t. 4, *Dzien. Mód Paryskich* 1841 nr 17 oraz K.W. Wójcicki w: Historia literatury polskiej w zarysach. T. 4. Wwa 1846 s. 385–388, toż wyd. 2 Wwa 1861.

9. Rozbójnik salonowy. Dramat w 4 a. Ogl. fragm. *Dzien. Mód Paryskich* 1841 nr 3, 1843 nr 17; *Bibl. Warsz.* 1844 t. 2; całość wyd. w poz. 16. Wyst. Tarnopol 1867, Lw. i Kr. 1874, Lw. 1877, Pozn. 1955.

10. Małgorzata z Zębocina. Powieść historyczna. *Tyg. Lit.* 1842 nr 29, 31–35. Wyd. nast.: pt. Krwawy chrzest roku 1074, w poz. 12; pt. Niewiasta polska z XI w. Małgorzata z Zębocina czyli krwawy chrzest, w poz. 18. *W Tyg. Lit.* Podp.: D.M.

11. Barbara, jeszcze Gasztołdowa żona. Dramat. Rok 1547. Epilog do Barbary roku 1548 dnia 9 czerwca. Wyd. w poz. 12. Wyst.: Zielona Góra 1961.

12. Niewiasta polska w trzech wiekach. Pozn. 1843.

13. Dramat w naturze we 3 obrazach. *Album na korzyść pogorzalców*. Lw. 1844 s. 109–156.

14. Radziejowscy. Dramat w 5 a. Wyd. M. Witkowski. *Miscellanea z okresu romantyzmu*. T. 2. Wr. 1972. *Arch. Lit.* 15.

Wydania zbiorowe i wyboru utworów

15. Poezje. Petersburg. 1853 *Skarbczyk Poezji Pol.* t. 3 cz. 4.

16. Dzieła. Wyd. pośmiertne. T. 1. Wyd. S. Kozowski. Lw. 1857. Wyd. nast. tyt. Lw. 1876. Dalsze tomy niewyd.

17. Dzieła w trzech tomach. T. 1. Wyd. K.W. Wójcicki. Lw. 1877. T. 2 i 3 niewyd.

18. Wyborowe pisma. Wyd. A. Kaczurba. Lw. 1884 *Bibl. Uniwersalna Arcydzieł Pol. i Obcych*.

19. Zemsta panny Urszuli. – Posiedzenie Bacciarellego malarza. Oprac. i posłowie: K. Bartoszyński. Pozn. 1959.

20. Wiersze z okresu powstania listopadowego. Oprac. R. Kaleta. Wr. 1986.

Ponadto fragm. dramatów oraz drobne utwory w Bibl. Instytutu Sztuki PAN w Wwie, Zbiory Rulikowskiego sygn. 1067, 70 /a,b/.

Przedr. wierszy: *Księga wierszy pol.* 1 (1954) i wyd. nast.; *Zbiór poetów pol.* 2 (1961); *Poezja powstania listopadowego*. Wr. 1971 BN I 205.

OPRACOWANIA

NK 8 (1969), 9 (1972); LP

W WOLSKI. D.M. i jego pisma. *Dzwoń Lit.* 1846 t. 1 i odb. — K.W. WÓJCICKI: Cmentarz Powązkowski, T. 1. Wwa 1855 s. 173–182; wyd. fotooffs. Wwa 1974. — W WĘDRY-CHOWSKI: Słów kilka o Józefie Korzeniowskim, D.M., Karolu Balińskim i Aleksandrze Fredrze. Szkic krytyczny. Lw. 1864 [tu rozzd.: D.M.]. — P. WILKOŃSKA: Moje wspomnienia o życiu towarzyskim w Warszawie. Pozn. 1871; wyd. nast. w oprac. Z. Lewinówny. Wwa 1959. — P. CHMIELOW-SKI: Dzieła D.M. *Niwa* 1877 t. 1 z. 54. — K.W. WÓJCICKI: D.M. *Kłosa* 1877 nr 620–621, 624. — H. BIEGELEISEN: D.M. *Złota przędza*. T. 2. Wwa 1885. — W. RENARD-CZARNOCKI: Zygmunt August w dramacie D.M. *Gaz. Warsz.* 1914 nr 114–116. — J. ANDYSZ: Pojęcie dramatu u M. na tle prądów romantycznych. *Alma Mater Vilniensis* 1925 z. 3; wyd. osob. Wil. 1925. — Z. HIEROWSKI: Zaginiony dramat o powstaniu listopadowym. *Kur. Lit.-Nauk.* 1933 nr 48. — S. HEBANOWSKI: D.M. — pisarz nieznan. *Teatr* 1955 nr 18. — M. JANION: Gorączka romantyczna. Wwa 1955. — M. ŻMIGRODZKA: E. Dembowska i polska krytyka romantyczna. Wwa 1957. — A. GORACZKO-BORKOWSKA: Pieśń historyczna ziewoniaków. *Pam. Lit.* 1959 z. 3/4. — E. GERMAN: Chopin i literaci warszawscy. Wwa 1960. — Janusz MACIEJEWSKI: Nowela polska XIX wieku. *Twórczość* 1960 nr 5. — M. PODRAZA-KWIATKOWSKA, J. KWIATKOWSKI: M. Berent – Kaden. Próba analizy nurtu stylistycznego. *Księga pam. ku czci S. Pigońa*. Kr. 1961. — K. POKLEWSKA: W kręgu „Ziewonii” i „Dziennika Mód Paryskich”. (Z dziejów grup literackich w Galicji lat 1830–1848). *Zesz. Nauk. UL*. S. 1. *Nauki Hum.-Społ.* 1962 z. 25: *Filol.* — J. PROKOP: „Zemsta panny Urszuli” D.M. Próba interpretacji. *Pam. Lit.* 1962 z. 4; przedr.: *Nowela, opowiadanie, gawęda*. Wyd. 2 Wwa 1979. — J. DEGLER: Problem dramatu historycznego w polskiej krytyce literackiej lat 1830–1848. *Acta Universitatis Wratislaviensis* nr 13. *Prace Lit.* 5 (1965) — J. ROSNOWSKA: D.M. jako współpracownik „Dziennika Mód Paryskich”. *Przegl. Hum.* 1967 nr 4. — A. ZIELIŃSKI: D.M. *Poezja powstania listopadowego*. Wr. 1971 BN I, 205. — M. WITKOWSKI: D.M. „Radziejowscy”. Dramat w 5 a. *Miscellanea z okresu romantyzmu*. T. 2. Wr. 1972 *Arch. Lit.* 15 — A. JOPEK: *Pol. słownik biogr.* 19 (1974). — K. BARTOSZYŃSKI: *Obraz lit. pol.* S. 3 t. 1 (1975). — M. ŻMIGRODZKA: Proza fabularna w kraju. *Obraz lit. pol.* S. 3 t. 1 (1975). — K. POKLEWSKA: Galicja romantyczna (1816–1840). Wwa 1976. — J. ROSNOWSKA: M. komedyjka o starokawalerstwie. *Teksty* 1979 z. 2. — TAŻ.: D.M. wobec

programu politycznego ziewończyków (na przykładzie kilku wierszy). *Ruch Lit.* 1982 z. 5/6. — R. KALETA: Materiały do życiorysu D.M. *Ze skarbcza kultury* 1986 z. 43. — J. KAMIONKA-STRASZAKOWA: „Widzenie” D.M. — epizod z dziejów polistopadowej poezji wizyjnej. *Dziedzictwo powstania listopadowego w lit. pol.* Wwa 1986. — J. ROSNOWSKA: Dwie metryki D.M. *Ruch Lit.* 1988 z. 3. — J. SKUCZYŃSKI: Romantyczny moralitet D.M. *Od Kochanowskiego do Różewicza*. Wwa 1988. — M. RUSZCZYŃSKA: Romantyczna wersja „Barbary Radziwiłłówny” D.M. *W świetle lit. romantycznej*. Zielona Góra 1991. — J. SKUCZYŃSKI: „Swoi” i „obcy” w dramatach historycznych D.M. *Tamże*. — E. OW CZARZ: Trzy wersje mitu słowiańskiej dawności w prozie D.M., J. Wójkowskiej i J.I. Kraszewskiego. *Acta UNC. Filol. pol.* 1995 z. 289. — M. RUSZCZYŃSKA: D.M. Między historią a naturą. Zielona Góra 1995 [tu: Bibliografia]. — TAŻ.: Juwenilia D.M. *Studia i Mater. Filol. Pol. WSP w Zielonej Górze* 1995 z. 8. — TAŻ.: „Rozbójnik salonowy” — zapomniany dramat D.M. *Tamże* 1996 z. 9 s. 43–54.

Nadto: J. DZIERŻKOWSKI: Powieść o życiu poety. *Bibl. Nauk. Zakładu im. Ossoli.* 1847 t. 1 z. 4, 5.

pieśni religijnych) miał dziewięć wydań (ostatnie Lw. 1879) i przekł. ukr. (w XVIII w.).

OPRACOWANIA

NK 5 (1967), 6/2 (1972); LP

F.M. SOBIESZCZAŃSKI: *Enc. powsz. Orgel.* 17 (1864). — S. SMOLEŃSKI: Szkoły historyczne w Polsce. *Ateneum* 1886 t. 4 i osob. — TENŻE: Przewrót umysłowy w Polsce w XVIII. Kr. 1891 i wyd. nast. — S. BEDNARSKI: Upadek i odrodzenie szkół jezuickich w Polsce. Kr. 1933. — S. GRZYBOWSKI: Spóźniona synteza ks. Sz.M. *Studia i Mater. z Dziejów Nauki Pol. S. A 7* (1965). — W. KONOPCZYŃSKI: Polscy pisarze polityczni XVIII w. (do Sejmu Czteroletniego). Wwa 1966. — S. GRZYBOWSKI: *Pol. słownik biograf.* 19 (1974). — *Enc. wiedzy o jezuitach na ziemiach Polski i Litwy*: Oprac. L. Grzebień. Kr. 1996.

E.A.

H.G.

MAJERANOWSKI Konstanty 1787–1851

MAJCHROWICZ Szymon 1717–1783

Urodzony 9 listopada 1717 w Małopolsce. Po ukończeniu studium filozoficznego w Koszycach na Słowacji, 3 sierpnia 1741 wstąpił do nowicjatu jezuitów w Krakowie i został nauczycielem gramatyki w kolegium w Chojnicach (1743–45) i syntaksy w Łęczycy (1745–47). Następnie studiował teologię w Poznaniu (1747–50), uzyskał święcenia kapłańskie (1749) i odbył tzw. trzecią probację w Jarosławiu (1750/51), zakończoną złożeniem uroczystej profesji. Odtąd pracował jako misjonarz diecezjalny w Poznaniu (dwa lata), Samborze (od 1754/55) i Przemysłu (od 1758), gdzie podjął też (1764) i kontynuował działalność pisarską. Cieszył się sławą świętego kaznodziei. Od 23 kwietnia 1771 był rektorem i zarządcą budowy kolegium przemyskiego. Po kasacie zakonu jezuitów pracował nadal jako misjonarz diecezjalny w Przemysłu, a nadto jako proboszcz w Lipsku. Zmarł przed 2 lipca 1783 w Krośnie.

T W Ó R C Z O Ś Ć

1. Trwała szczęśliwość królestw, albo ich smutny upadek, wolnym narodom przed oczy stawiona na utrzymanie nieoszacowanej szczęśliwości swojej. Cz. 1–4. Lw. 1764. Wyd. 2 Kalisz 1783.

2. Nauka zbawienna na misji Societatis Jesu zwyczajna, krótko objaśniająca co każdy powinien wiedzieć, czynić i czego się wystrzegać. Lw. 1767. Wyd. nast. Przemysł 1776.

Nadto wyd. dwa modlitewniki (1772, 1781), z których pierwszy (opatrzonej dod. pol. i ukr.

Urodzony w 1787 w Goszczynie koło Grójca w rodzinie drobnoszlacheckiej herbu Dąbrowa; syn Tomasza i Elżbiety z Zakrzewskich. Służył w wojsku Księstwa Warszawskiego, prawdopodobnie w 3 pułku ułanów, stacjonującym od połowy 1809 w Krakowie, gdzie w 1810 przeszedł do pracy w administracji na stanowisku „nadkalkulatora dochodów niestałych” Dyrekcji Skarbu Departamentu Krakowskiego. Zadebiutował jako autor sceniczny wystawioną w Warszawie (15 czerwca 1810) komedią okolicznościową „Dla króla i ojczyzny wszyscy w mundurach”. W 1813 ożenił się z Marianną z Bendów. W 1815–19 był urzędnikiem Komory Celnej Królestwa Polskiego, następnie Biura Rachuby Senatu Wolnego Miasta Krakowa. W 1828–30 pełnił funkcję urzędowego tłumacza z języka francuskiego. Od 1819 prowadził ożywioną działalność dziennikarską i wydawniczą; w 1819–22 wydawał *Pszczółkę Krakowską*; w 1821 *Telegraf* (dod. do *Pszczółki Krakowskiej*); w 1822 *Krakusa Towarzystwa Literackiego Pszczółki Krakowskiej*; w 1823 *Muzę Nadwiślańską, Kronikę Codzienną Krajową i Zagraniczną, Pszczółkę Polską, Pielgrzymu z Tęczyna* oraz *Poezje i Romanse tudzież Pisma Rozmaite*; w 1826–27 *Rozrywki Przyjemne i Pożyteczne* (od t. 5 pod. zmien. tyt. *Flora Polska czyli...*); w 1828–30 dziennik *Goniec Krakowski*; od 1830 do kwietnia 1848 *Gazetę Krakowską*. Wydawnictwa te zapelniał w dużej mierze własnymi utworami i przekładami (pod pseud. AB.XZ.HC.NK., Autor „Parafianów”, Autor „Reja z Nagłowic”, Autor „Wiska”, Bałamut, Incognito, K.M., Pielgrzym z Tęczyna, Wydawca „Pszczółki Krakowskiej”, ***), gawędą i powieścią historyczną, fragmentami utworów scenicznych, stanowiących od 1817 trzon repertuaru teatru krakowskiego, poezją,

felietonem i satyrą, krytyką literacką i teatralną. Publikował też w *Pamiętniku Lwowskim* (1819), *Rozmaitościach* (Lw. 1820, 1827), *Motyłu* (1829) i *Rozmaitościach Krakowskich* (1834). Działalność swą zaczynał i przez długie lata prowadził w duchu liberalnym i patriotycznym (w 1820 należał do komitetu budowy mogiły Tadeusza Kościuszki). Jednak krakowska opinia publiczna widziała w nim donosiela pozostającego na usługach szefa policji Królestwa, Aleksandra Roźnieckiego. Od 1825 żonaty był z Antoniną z Oprządkiewiczów. W czasie powstania listopadowego ratował się ucieczką z Krakowa, a po powstaniu sprawował urząd cenzora gorliwie tępiącego wszelkie przejawy swobodniejszego myślenia (1836–48). W 1846 ponownie uciekał z miasta. W 1848 przeszedł na emeryturę. Nadal zajmował się pracą literacką (głównie dla teatru), w ówczesnych pismach jednak nie zamieszczano jego twórczości i pomijano nazwisko. Sporadycznie drukował w *Dzienniku Literackim* 1844 (podp. K.M.). Zmarł 16 lutego 1851 w Krakowie; pochowany na Cmentarzu Rakowickim.

T W Ó R C Z O Ś Ć

1. Pomniki Aleksandra. Scena liryczna. Wyst. Kr. 1817. Wyd. Kr. 1820.
2. Niedowierzanie i przekora, czyli wet za wet. Komedja w 1 a. Wyst. Kr. 1818. Wyd. Kr. 1820. Wg J.M. Dicuľafoy: *Défiance et malice*.
3. Kazimierz Wielki, król chłopków i Bróda, wójt łobzowski. Opera w 3 a. Wyst. Kr. 1820. Wyd. Kr. 1822. Muzyka: J. Węgrzywałski.
4. Młodość Zygmunta Augusta. Powieść polska. *Pszczółka Kr.* 1820 t. 1. Wyd. nast. Kr. 1843 (razem z poz. 22).
5. Opis święta narodowego założenia mogiły Tadeuszowi Kościuszce w d. 16 października 1820 na Górze Bronisławy pod Krakowem. Kr. 1820.
6. Pierwsza miłość Kościuszki. Scena liryczna. Wyst. i wyd. Kr. 1820. Wyd. nast. oprac. A. Kijowski w: *O dobrym Naczelniku i niezłomnym rycerzu*. Kr. 1984.
7. Świątek filozoficzny. Podróż do Szarogrodu. *Pszczółka Kr.* 1820 t. 4 – 1822 t. 1.
8. Wisk. Poemat żartobliwy w 4 pieśniach. *Pszczółka Kr.* 1820 t. 1.
9. Wolna gromada. *Pszczółka Kr.* 1820 t. 1. Wyd. osob. Kr. 1828.
10. Burmistrz oberżysta. Krotofila w 2 a. Wyst. Kr. 1821. Wyd. Kr. 1822.
11. Kościuszek nad Sekwaną. Opera narodowa w 2 a. Wyst. i wyd. Kr. 1821. Wyd. nast. „korsarskie” Kr. [właśc. Wwa] 1821. Muzyka: F.S. Dutkiewicz. Wg K. Holte: *Der alte Feldherr*.
12. Parafianie. Poemat żartobliwy w 2 pieśniach. *Pszczółka Kr.* 1821 t. 1.
13. Ali Basza Janiny. Krotofila w 2 a. Wyst. i wyd. Kr. 1822.
14. Wesele na Pocięzce (inny tyt. Krakowskie wesele na Pocięzce). Opera narodowa w 1 a. Wyst. Kr. 1822. Wyd. Kr. 1823. Muzyka: J. Węgrzywałski.
15. Pielgrzym z Tęczyzna, czyli obraz dobroczyńcy. Komedja w 3 a. Wyst. i wyd. Kr. 1823.
16. Przypadki pana Stanisława Czerwonki przez niego opowiedziane. Z rękopisów pana Moraczewskiego, rotmistrza pancernego, w 2 poł. XVII w. pisanych. *Fragm. Rozrywki Przyjemne i Pożyteczne*. T. 3. Kr. 1826. Całość Wwa 1829.
17. Wiadomości historyczno-krytyczne o pismach periodycznych w Polsce. *Flora Pol. czyli Rozrywki Przyjemne i Pożyteczne*. T. 5–8. Kr. 1826–1827. *Przedr. zmien. Motyl* 1829 nr 1, 4, 8, 10.
18. 24 widoków miasta Krakowa i jego okolic zdjętych podług natury przez Jana Nepomucena Głowackiego wraz z opisami historycznymi. Z. 1–6. Kr. 1832–1836 (tekst w jez. pol. i franc.). Wyd. nast. Kr. 1988.
19. Przewodnik krakowski na rok 1835... Kr. 1835.
20. Historia żon. Z najpewniejszych kronik... T. 1–2. Kr. 1842.
21. Przeszłość i teraźniejszość. Prolog napisany na otwarcie teatru pod nową antrepryzą w Krakowie. Wyst. i wyd. Kr. 1843.
22. Rej z Nagłowic. Przysłowie w 3 a. Wyst. i wyd. (razem z poz. 4) Kr. 1843.
23. Jan Kazimierz na łowach (inny tyt. Pan Czerwonak, czyli król Jan Kazimierz na łowach). Obrazek dramatyczny w 3 odsłonach. Wyst. Kr. 1844. Wyd. Kr. 1855.
24. Pamiętka z Krzeszowic, czyli zbiór wszystkich opisów tego ustronia wierszem i prozą, ze wspomnieniem Artura hr. Potockiego połączony. Kr. 1846.
25. Urszula Meierin (inny tyt. Śmierć Zygmunta III, czyli panna Urszula). Dramat w 5 a. Wyst. Kr. 1846. *Fragm. Bibl. Zakładu Nar. im. Ossol.* 1847 t. 2.
26. Zamek Ogrodzieniec. Powieść historyczna z XII w. Kr. 1847. Podp. XX.
27. Koniec panowania Stanisława Augusta. Dramat w 5 a. Wyd. *fragm.*: Noc 4 listopada. Ustęp z niewydanego dotąd dramatu. Kr. 1848.
28. Kronika 40 dni Krakowa 1848, poprzedzona prologiem dziejów Polski i Krakowa. Kr. 1848 (dwa wyd.). Podp. XX.
29. Sen i przecucia Kościuszki w latach 1790, 1814 i 1815. Kr. 1848.
30. Córka miecznika, czyli dwory polskie z XVII w. Dramat w 3 a. (wg „Marii” A. Malczewskiego). Wyst. Kr. 1850. Muzyka: K. Hoffman. Wyd. i wstęp oprac. Z. Przychodniak, K. Trybuś. *Dramat i teatr romantyczny*. I. Wr. 1992.

Przekłady

31. Voltaire: Brutus. Tragedia w 5 a. Wyst. Kr. 1818. Fragm. *Pszczółka Kr.* 1820 t. 4.

32. C.J. Delavigne: Nieszpory sycylijskie. Tragedia w 5 a. Kr. 1822.

33. Kl Lauren [właśc. K.G.S. Heun]: Zielony płaszczyk w Wenecji. Prawdziwe zdarzenie z roku 1813. T. 1-2. Kr. 1826.

Podp. K.M.

34. T. Barrière: Ulicznik paryski. Komedia w 3 a. Wyst. Kr. przed 1839. Wyd. Pozn. 1928.

35. Ch.P. Kock: Historia mężów. Kr. 1842.

Podp. XX.

36. A. Pauli: Wódka nie jest trucizną, jest napojem dobroczynnym i ochronnym przeciw cholerze. Kr. 1850.

Podp. XX.

Nadto liczne oryginalne i tłum. utwory w czasop. (niektóre o autorstwie domniemanym, większość podp. różnymi pseud.) oraz niewyd. sztuki teatr., z których w rękopisach zachowały się tylko nieliczne.

OPRACOWANIA

NK 5 (1967), 6/2 (1972); LP.

K.W. WÓJCICKI: *Enc. pousz Orgel*. 17 (1864). — K. SOSNOWSKI: *Poezja krakowska 1796-1848*. Cz. 1-3. Kr. 1905-1909. — K. BĄKOWSKI: *Dziennikarstwo krakowskie do 1848 r.* Kr. 1906. — T. GUTKOWSKI: *Cenzura w Wólным Mieście Krakowie, 1832-1846*. Kr. 1914. — W. HAHN: *Kościuszkę w polskiej poezji dramatycznej*. Pozn. 1918. — L. SIMON: *Sfałszowana edycja opery K.M. „Kościuszkę nad Sekwaną”*. *Życie Teatru* 1926 nr 24. — M. ROMANKÓWNA: „*Pszczółka Krakowska*”: (1819-1822). Kr. 1939. — J. KRZYŻANOWSKI] jk. *Słownik folkloru pol.* Wwa 1965. — H. STANKOWSKA: *Początki powieści historycznej w Polsce*. Opole 1965. — J. TAZBIR: *Z dziejów fałszerstw historycznych w Polsce w I poł. XIX w*. *Przegl. Hist.* 1966 z. 4. — A. BIERNACKI: *Zadawniona mistyfikacja naukowa, czyli kpina racjonalisty*. *Kwart. Hist. Nauki i Techniki* 1967 nr 3. — Z. JABŁOŃSKI: *Teatr krakowski pod dyktando J. Mieroszewskiego*. *Rocz. Bibl. PAN w Kr.* 13 (1967). — J. KAPUŚCIK: *J.M. Ossoliński obrońcą J.S. Bandtkiego*. *Przegl. Hum.* 1967 nr 4. — R. ERGETOWSKI: *Pamflet K.M. przeciw J.S. Bandtkiemu*. *Rocz. Bibl.* 11 (1967, wyd. 1969) z. 3/4. — A. ZIELIŃSKI: *Naród i narodowość w polskiej literaturze i publicystyce l. 1815-31*. Wr. 1969. — Z. JAGODA: *O literaturze i życiu literackim Wólneho M. Krakowa*. Kr. 1971. — L. SIMON: *Bibliografia dramatu polskiego*. Oprac. E. Heise i T. Sivert. T. I. Wwa 1972. — S. DURSKI: *Komedia okolicznościowo-polityczna i historyczna l. 1800-1830*. — Z. JABŁOŃSKI: *Pol. słownik biograf.* 19 (1974). — K. GALON-KURKOWA: *K.M. Kartka z dziejów stosunków kulturalnych polsko-rosyjskich pierwszych dziesięcioleci XIX w*. *Acta Universitatis Wratislaviensis. Slavia Wratislaviensis* nr 18 (1979). — K. GRODZIŃSKA-OŻÓG: *Cmentarz Rakowicki w Krakowie*. Wyd. zmien. i popr. Kr. 1987. — J. TAZBIR: *Polityka* 1986 nr 16. — A. NAPIERAŁA: *Dramaty historyczne K.M. Świątopogląd i forma. *Dramat i teatr postamisławowski**. Wr. 1992. E.A.

MAJEWSKI Walenty Skorochód 1764-1835

Urodzony w 1764 we wsi Skorochody Guzy (Podlasie) w rodzinie drobnoszlacheckiej. Wcześniej osiercony przez ojca (prawdopodobnie w czasie konfederacji barskiej), wychowywał się pod opieką matki, a od 1779 pod opieką wujka pijara, Wincentego Skrzetuskiego, w pijarskim Collegium Nobilium w Warszawie. W 1783 uciekł do Galicji, służył w wojsku austriackim i podróżował z nieznanym z nazwiska panem do Włoch. Po powrocie do Warszawy kontynuował naukę u pijarów i tu zaczął pracować jako „dyrektor” (guwerner) i zastępca profesora młodszych klas. Wykształcenie kontynuował samodzielnie na podstawie księgozbioru pijarów i Biblioteki Załuskich, zwłaszcza w zakresie języków. W 1787 ożenił się z Anną Federówną i podjął pracę w palestrze, zmienił ją po dwóch latach na pracę nauczyciela prywatnego. W 1791-92 pracował w kancelarii sejmowej Deputacji Kurlandzkiej, po czym wrócił do pracy nauczycielskiej. W czasie insurekcji 1794 służył w milicji warszawskiej, 13 lipca awansował na kapitana i dowódcę batalionu; wyróżnił się walecznością podczas obrony Warszawy i pod Raclawicami, gdzie został ranny. Po rozbiorach pracował w Warszawie jako nauczyciel prywatny; przez pewien czas wykonywał „przykrą i trudną dyplomatyczną robotę” dla byłego ambasadora austriackiego, Benedikta de Caché, a od 1797 był tłumaczem, potem sekretarzem w Komisji Trzech Dworów. W 1800 został archiwistą w Archiwum Prus Południowych, które przejęło część zwróconych przez Rosję Metryk Koronnych; funkcję tę pełnił również w Księstwie Warszawskim i Królestwie Polskim. Dzięki jego staraniom w 1808 archiwum warszawskie przekształcone zostało w Archiwum Ogólne Krajo-we. W tymże roku został powołany na urząd notariusza publicznego oraz na zlecenie Feliksa Łubieńskiego przetłumaczył francuski „Kodeks handlowy” (Wwa 1808, 1811, 1834). Prowadzonymi przez siebie badaniami archiwalnymi, badaniami nad sankrytem i początkami historii Słowian próbował zainteresować Towarzystwo Przyjaciół Nauk, którego był członkiem. Na posiedzeniach wygłosił wiele rozpraw (pierwszą w 1809), drukowanych następnie w *Rocznikach Towarzystwa* (1812-18). Pomimo ostrej krytyki prac nie zaprzestał działać i na własny koszt odlewał czcionki indyjskie, tabele alfabetów i litery oraz wyraziy sanskryckie, występujące w jego publikacjach. W 1819 ogłaszał prace w *Pamiętniku Naukowym* (podp. W.S.M., W.S.K.R.Mi), w 1820 — w *Pamiętniku Warszawskim*. W 1820 i 1825 posłował z IV Cyркуlu m. Warszawy na sejm Królestwa. Nosił się po polsku i był barwną postacią ówczesnej Warszawy. Zmarł 3 lipca 1835 w Warszawie; pochowany na Cmentarzu Powązkowski.

TWÓRCZOŚĆ

1. Rzecz o archiwach. Wygl. 1809. Wyd. [Wwa] 1813. Wyd. nast. w poz. 2.

2. O Słowianach i ich pobratymcach. Wwa 1816. Wyd. 2 pt. Badania słowiańskie. Wwa 1816. Zamieszczone w tekście przekłady z „Ramajany” przeodr. w: Ramajana. Śmierć Dżajdatty z II ks. Wwa 1920.

3. Rozkład i treść dzieła o początku licznych słowiańskich narodów tudzież każdego w szczególności, we 4 tomach. Wwa 1818.

Prospekt wydawn. pracy niewyd.

4. Zbiór rozpraw podług działów nauk i umiejętności, historią wędrowek, przesiedleń i przenosin, ogólną i szczególną ludów i narodów odrębnych ras czyli plemieni ... wyjaśniających. T. 1–2. Wwa 1827–1828.

5. Gramatyka mowy starożytnych Skuthów, czyli skalnych górali Indoskythów, Indyków, Budhynów Herodota, samskrytem, czyli dokładną mową zwanej. Wwa 1828. Wyd. 2 Wwa 1833. Kompilacyjna, oparta na wcześniejszych wyd. i przekł. europejskich, „a szczególnie podług ... wydania pana Bopp w Berlinie”. Do wyd. 1 dołączona autobiografia M.

6. Brahma Waiwarta-Puranam. Osnowa z rękopismu Biblioteki Królewsko-Berlińskiej przepisana, z przydatkiem przekładu łacińskiego przez Adolfa Fryderyka Stenzlera ... ogłoszona, a przez ... na polskie brzmienie wyrazów samskrytu przepisana i do znaczenia w języku zbliżona. Wwa 1830.

7. Przedmowa do drugiej części „Gramatyki samskryckiego języka” oraz do zarysu dzieł dotąd ogłoszonych i do ogłoszenia przygotowanych autora teje „Gramatyki”. Wwa 1833.

8. Gramatyka języka tureckiego. B.m.r.

Znaczna część prac M. pozostała w 21 tomach rękopisów w Zbiorach Baworowskich we Lwowie.

OPRACOWANIA

NK 5 (1967), 6/2 (1972).

E. DEMBOWSKI: Rys życia W.S.M. *Przeł. Nauk.* 1842 t. 3. — A. TUSZYŃSKI: Rękopisma W.S.M. *Bibl. Warsz.* 1842 t. 1. — K.W. WÓJCICKI: Cmentarz Powązkowski pod Warszawą. T. 1. Wwa 1855, wyd. 2 fotoofs. Wwa 1979. — A. BĄTOWSKI: W.S.M. i jego naukowe prace. *Pismo zbior.* Wyd. J. Ohryzko. T. 2. Petersburg. 1859. — K.W. WÓJCICKI: *Enc. powsz. Orgel.* 17 (1864). — A. KRAUSHAR: Tow. Warsz. Przyj. Nauk. T. 1–7. Kr. 1900–1905. — WA. FRANCEW: Polskoje sławianowiedzenie konca XVIII i pierwej czwartej XIX st. Praga 1906. — S. KRZEMIŃSKI: *Sto lat myśli pol.* 1 (1906). — Z. KLARNERÓWNA: Słowianofilstwo w literaturze polskiej l. 1800–1848. Wwa 1926. — T. MENCEL: Założenie Archiwum Ogólnego Krajowego w Warszawie w r. 1808. *Archeion* 18 (1948). — J. MICHAŁSKI: Z dziejów Towarzystwa Przyjaciół Nauk. Wwa 1953. — T. MENCEL: W.S.M. i jego memoriał o Archiwum Krajowym w Warszawie z r. 1807. *Archeion* 29 (1958). — TENŻE: Archiwum Ogólne

Krajowe 1808–1813. *Księga pam. 150-lecia AGAD w Wule.* Wwa 1959. — TENŻE: *Pol. słownik biogr.* 19 (1974). — S. SZENIC: Cmentarz Powązkowski 1790–1850. Wwa 1979. E.A.

MAJKOWSKI Aleksander
1876–1938

Urodzony 17 lipca 1876 w Kościerzynie w rodzinie chłopskiej; syn Jana, woźnicy, i Józefiny z Basków. Uczęszczał do niemieckiego progimnazjum w Kościerzynie i gimnazjum w Chojnicach. Należał do uczniowskiego tajnego stowarzyszenia patriotycznego „Adam Mickiewicz”. W 1895 złożył egzamin dojrzałości i w 1897 podjął studia na wydziale medycznym Uniwersytetu w Berlinie, następnie przeniósł się do Gryfii (Greifswald). Działal wówczas w polskich organizacjach (relegowano go z uczelni za działalność oświatową, prowadzoną wśród sezonowych robotników polskich) i rozpoczął twórczość literacką w gwarze kaszubskiej. Debiutował przypuszczalnie wierszem „Piełgrzymka wejherowska”, ogłoszonym w 1899 w *Gwiżdze Gdańskiej*, dodatku do *Gazety Gdańskiej*. W 1904 uzyskał stopień doktora medycyny w Monachium, zdał państwowy egzamin i rozpoczął praktykę lekarską w Gdańsku. Równocześnie działał jako publicysta, redagując w 1905 *Gazetę Gdańską* i wydając dodatek literacki *Drużba*. Pod koniec tego roku osiadł w Kościerzynie i rozwinął szeroką działalność społeczno-kulturalną i polityczną na rzecz polskośći Kaszubów. W 1908–12 redagował miesięcznik *Gryfi* i do 1934 publikował w nim artykuły, wiersze i obrazy w gwarze kaszubskiej. Współpracował także z *Tygodnikiem Ilustrowanym* (1907–12), *Światem* (od 1908) oraz *Ziemią* (1911, 1913). Zająmował również edytorstwem. W 1909 założył w Kościerzynie Towarzystwo Czytelni Ludowych, a w 1912 współorganizował w Gdańsku Towarzystwo Młodokaszubów. W 1913 założył w Sopocie (dokąd przeniósł się w 1911) Muzeum Kaszubsko-Pomorskie. Podczas I wojny światowej, wcielony do armii niemieckiej, pełnił obowiązki lekarza początkowo w Chełmnie, następnie w Pilawie, potem na froncie galicyjskim (1916) i we Francji (1917). W 1918–20 działał w polskim ruchu niepodległościowym na Pomorzu, m.in. uczestniczył w pracach komisji ustalającej państwową granicę polsko-niemiecką. W 1919 pełnił funkcje redaktora naczelnego *Dziennika Gdańskiego*, a od 1920 przez kilka lat był prezesem założonej w Grudziądzu Rady Pomorskiej. W 1921 otrzymał stopień pułkownika Wojska Polskiego i zamieszkał w Kartuzach, gdzie otworzył praktykę lekarską. Uczęszczał w życiu kulturalnym Pomorza. W 1921–23 redagował *Pomorzanina*, w 1921–22, 1925, 1931–34 wznawianego kilkakrotnie *Gryfa*. Posiadał odznaczenia: Krzyż Oficerski Orderu

Odrodzenia Polski oraz Złoty Krzyż Zasługi. Za działalność literacką otrzymał w 1935 Srebrny Wawrzyn Akademicki PAL. Zmarł 10 lutego 1938 w Gdyni; pochowany w Kartuzach.

TWÓRCZOŚĆ

1. Jak w Koscerźnie koscelnego obrele abo pięć kawalerów a jedna jedyno brutka. W osem spiewach. Gdańsk 1899. Wyd. nast. Gdynia 1992 (pt. Pielgrzymka wejherowska).

Przeróbki sceniczne: autorska: Straché i zrękwinié. Frantówka dramatyczna w 3 a. Powst. 1936. Wyst. Wejherowo 1938 (przez zespół amatorski). – W Wojciechowski: Jak w Koscerźnie koscelnego obrele abo pięć kawalerów do jednej brutoi. Wyst. Kartuzy 1926 (przez zespół amatorski).

2. Spiewe a frantówci. Pozn. 1905 [1904].

3. Zdroje Raduni. Przewodnik po tzw. Szwarzarii Kaszubskiej. Wwa 1913. Wyd. 2 Wwa 1924; wyd. 3 zmien. Kartuzy 1926.

4. Żécé i przigodé Remusa. Zvjercadło kaszubskji. Kartuzy 1930 [1935] (część pierwsza); Kartuzy 1935 (początek części drugiej pt. Na voli i njevoli; jako wkładka książkowa do: *Zrzeszë Kaszëbskji* 1935 nr 1–2). Wyd. osob. całości: poz. 9, poz. 11 t. 4; Köln 1988.

Przełk. na jęz. lit. pol.: Życie i przygody Remusa. Z gwary kaszubskiej przełożył i posłowie oprac. L. Bądkowski. Gdynia 1964. Wyd. nast.: wyd. 2 Gdynia 1966; 1991; 1995; 1997.

Przełk. franc. 1985, niem. 1988.

5. Historia Kaszubów. Gdynia 1938. Przełk. niem. 1938.

Prace edytorskie

6. H. Derdowski: Jasiek z knieji. Gdańsk [1905].

7. H. Derdowski: Kaszuba pod Widnem. Gdańsk 1905.

8. H. Derdowski: O Panu Czorlińscim, co do Pucka po sece jachoł. Wyd. 2 Kościerzyna 1911 (wraz z przedmową: H. Derdowski. Szkic literacki).

Wydania zbiorowe

9. Pisma. T. 1: Żécé i przigodé Remusa. Tor. 1938 [1939] (przedmowa: A. Bukowski: Życie i twórczość A.M.).

10. Wiersze i frantówci. Zebrał, oprac. i słownikiem opatrzył L. Roppel. Gdynia 1957.

11. Pisma. T. 1–4. Gdańsk 1973–1976.

Tu m.in.: t. 1: Pomorzanie. Powieść. Z rękopisu do druku przygotowała i wstępem opatrzyła D. Majkowska.

Przedr. wiersza: *Zbiór poetów pol.* 5 (1967)

Koresp. i mater. m.in. w posiadaniu Andrzeja Bukowskiego i Józefa Borzyszkowskiego w Gdań-

sku; Bibl. Gdańska; Muzeum Piśmiennictwa i Muzyki Kaszubsko-Pomorskiej w Wejherowie; Arch. Państw. w Tor.

OPRACOWANIA

NK 15 (1977).

A. BUKOWSKI: Oblicze społeczne twórcy ruchu młodokaszubskiego. Pozn. 1950 odb. z *Przełk. Zach.* — T. CIEŚLAK: „Gryf”, pismo dla spraw kaszubskich. *Rocz. Hist. Czasop. Pol.* 1964 t. 3 z. 1. — TENŻE: Sylwetki mazurskie i kaszubskie. Wwa 1967. — J. DRZEŻDŻON: Wędrowki Remusowe po Kaszubach. O A.M. Gdańsk 1971. — A. BUKOWSKI. *Słownik pracowników książki pol.* Wwa 1972. — J. KONIECZNY: Pisarze ziem północnych. *Obraz lit. pol.* S. 5 t. 3 (1973). — A. BUKOWSKI. *Pol. słownik biogr.* 19 (1974). — D. MAJKOWSKA: Z problemów wczesnej twórczości literackiej A.M. *Pomerania* 1976 nr 4. — T. WRÓBLEWSKA: A.M. Siermierz polskiej oświaty. Tor. 1977. — J. BORZYSZKOWSKI. *Zasłużeni ludzie Pomorza Nadwiślańskiego z okresu zaboru pruskiego.* Gdańsk 1979. — TENŻE, D. TUSK. *Słownik biogr. Pomorza Nadwiślańskiego.* T. 3. Gdańsk 1997.

A.P.

MAJORKIEWICZ Jan 1820–1847

Urodzony 1 czerwca 1820 w Płońsku na Mazowszu; syn miejscowego burmistrza i Salomei z Milczyńskich. Uczył się u reformatów w Żurominie, od 1836 w gimnazjum w Płocku. W szkole należał do konspiracyjnej organizacji politycznej, której działania przerwały aresztowania w 1838. W 1840 zdał maturę i wyjechał do Warszawy, gdzie w roku szkolnym 1840/41 uczęszczał na kursy pedagogiczne i prawne dla kandydatów na nauczycieli szkół średnich. Nawiązał kontakty z Edwardem Dembowskim i Cyganerią warszawską. W tym czasie debiutował artykułem „O filozofii życia” w *Piśmiennictwie Krajowym* (1840 nr 40 oddział 1, pod pseud.: J... z Płońska). Współdziałał w reaktywowaniu w gimnazjum płockim organizacji spiskowej, inspirowanej przez Stowarzyszenie Ludu Polskiego. Publikował rozprawki filozoficzne w *Nadwiślaninie* (1841). Po uzyskaniu stypendium rządowego wyjechał na studia do Moskwy, gdzie w 1841–45 uczęszczał na wydział prawa i zajęcia na wydziale filologicznym. Działał tu w konspiracyjnej organizacji politycznej, skupiającej studiującą młodzież polską, kontaktował się z kręgami postępowej młodzieży rosyjskiej. Po ukończeniu studiów jako stypendysta rządowy został skierowany do pracy w charakterze aplikanta przy trybunale płockim. Uzyskał przeniesienie do Warszawy i w początkach 1846 podjął pracę w Komitecie prawodawczym przy Komisji Rządowej Sprawiedliwości. Rozwijał wówczas intensywną działal-

ność naukową i publicystyczną. Współpracował z Hipolitem Skimborowiczem, uczestnicząc w zebra- niach redakcyjnych *Przeglądu Naukowego*, w któ- rym już od 1842 (najczęściej pod pseud. Mazur z Płocka) systematycznie publikował artykuły z dzie- dziny filozofii, historii, prawa i literatury. Zbliżył się do kręgu „entuzjastek” i Narcyzy Żmichowskiej, któ- ra sportretowała go w postaci Alberta-Filozofa we „Wstępnym obrazku” do „Poganki”. M. działał rów- nież w tajnej organizacji politycznej, zwanej spiskiem rzemieślników, kierowanej przez Edwarda Do- maszewskiego. Równocześnie pracował nad historią literatury polskiej, stanowiącej interesujący przykład nowej, romantycznej syntezy literatury. Ciężko chory na gruźlicę zmarł 23 marca 1847 w Warszawie; po- chowany na Cmentarzu Powązkowskim. Jego po- grzeb stał się manifestacją demokratycznej mło- dzieży warszawskiej.

TWÓRCZOŚĆ

1. Nowa metoda uczenia się geografii. Wwa 1841.
2. Rys historii i geografii. *Przegl. Nauk.* 1843 t. 3 nr 23–25 i odb. Przedr. poz. 5.
3. Historia, literatura i krytyka. Literatura pol- ska w rozwinięciu historycznym. Wwa 1847. Wyd. 2 pomnożone w poz. 5 t. 1. Fragm. przedr.: H. Markiewicz: Teoria badań literackich w Polsce. T. 2 Kr. 1960.
4. Historia serca i rozumu. (Uczucia i wiedzy). Rękopism pośmiertny. Cz. 1–2. Wyd. w poz. 5 t. 2–3.

Wydania zbiorowe

5. Pisma pośmiertne. T. 1–5. Wwa 1850–1852.

Przedr. prac: *Pol. krytyka lit.* 2 (1959); *700 lat myśli pol.: 1831–1864* (1977).

OPRACOWANIA

NK 8 (1969), 9 (1972); LP

W. MAJORKIEWICZ: J.M. 1820–1847. W 70 rocznicę zgonu. Wwa 1917. — M. KRIDL. *Sto lat myśli pol.* 9 (1923). — A. ORŁOWSKI: W sprawie autorstwa streszczenia broszury F. Engelsa „Schelling und die Offenbarung” w *Przeglądzie Naukowym* z 1844 r. *Studia Filoz.* 1965 nr 1. — S. SAWICKI: Początki syntezy histo- rycznoliterackiej w Polsce. Wwa 1969. — RED. *Filoz. w Polsce. Słownik pisarzy.* Wwa 1971. — J. MATERNI- CKI. *Pol. słownik biogr.* 19 (1974). — W. LEWANDO- WSKI: J.M. koncepcja filozofii praktycznej. Pozn. 1978 [z bibliogr. prac J.M.]. — W. LEWANDOWSKI: Polskie spory o Kanta. *Studia Filoz.* 1986 nr 8. — J. BARAŃSKI. *Argumenty* 1987 nr 33. — M. GUMKOWSKI. *Obraz lit. pol.* S. 3 t. 2 (1988).

MAKULSKI Franciszek Jaxa

ok. 1740 – po 1795

Inne formy przydomka: Jaxyc; Jaxyd.

Urodzony ok. 1740 w rodzinie drobnoszlacheckiej na Ukrainie (?) lub (wg *Pol. słownika biogr.*) w ro- dzinie mieszczańskiej w Krakowie (?); syn Kazimie- rza. Od 1751 uczył się w Szkołach Nowodworskich w Krakowie (w 1754/55 był kolegą Stanisława Trem- beckiego), następnie studiował teologię na Akademii Krakowskiej, ale ożenił się i święceń du- chownych nie przyjął. Mieszkał na Ukrainie, około 1787 był nauczycielem w szkole kadetów w Niemi- rowie, założonej przez Wincentego Potockiego. Na przełomie 1788/89 przebywał na Śmiliańszczyźnie, w dobrach Franciszka Ksawerego Lubomirskiego, w czasie rozruchów hajdamackich (1789) — w oko- licach Lipowca. Pod koniec 1789 osiadł w Warsza- wie i stał się jednym z najaktywniejszych publicys- tów Sejmu Czteroletniego, związanym z obozem reform. Od 1791 tytułował się obywatelem starej Warszawy i towarzyszem kawalerii narodowej (od 1794 — namiestnikiem kawalerii narodowej). Od 17 kwietnia 1792 pełnił przez krótki okres (do targowicy) funkcję sekretarza Departamentu Registratury m. Warszawy z pensją 600 złp., po wy- buch powstania zaczął ponownie używać tego tytułu, ale obowiązków związanych z urzędem nie podjął. 25 czerwca powołany został na intendenta IV Cyркуlu. W 1795 mieszkał w Warszawie i zaj- mował się nauczaniem języka rosyjskiego. Dalsze losy M. nie są znane.

TWÓRCZOŚĆ

1. Rocznica sejmu polskiego warszawskiego pod konfederacją dnia 6 Oktobra 1788 r. zaczętego. W 4 pieśniach ... dnia 5 Oktobra 1789 r. opisana. [Wwa 1789].

Pod krypt. F.M.

2. Bajka i nie bajka, czyli szczęśliwość ojczyzny przywiecziona wierszem i prozą. Wwa 1790. Wyd. 2 pt. Bajka nie bajka. Wwa 1790 [właśc. 1791].

3. Bunt ukraińskie, czyli Ukrainka nad Ukrainą uwagi. Z przydanym kazaniem w czasie klującego się buntu. [Wwa] 1790. Przedr. *Mater. do dziejów Sejmu Czteroletniego*. T. 1. Wr. 1955.

4. List do Adama, ojca całego świata. Nr 1. Wwa 1790.

5. List do Adama, ojca całego świata, w materii obierania przyjaciół, w materii miłości niewolnej i miłości wolnej. (Nr 2). Wwa 1790.

6. List w materii obierania stanu duchownego i w materii sądów, jakie są i jakie być powinny. (Nr 3). Wwa 1790.

7. List wieśniaka do dworaka. [Wwa 1790].

Pod krypt. F.M.

8. List z pożegnaniem do ... hrabi de Stakelberg ambasadora. [Wwa 1790]. Przedr. *Wiersze polityczne Sejmu Czteroletniego*. Cz. 2. Wwa 2000.

9. Marsz i pobudka Polaków w kilkunastu piosenkach wierszem. Wwa 1790 (dwa wyd.).

10. Nie wszyscy błędzą. Rozmowa Bartka z panem rzecz całą objaśni. Wwa 1790 (pod pseud. Przyjacieli Ludzkości). Przedr. *Mater. do dziejów Sejmu Czteroletniego*. T. 1. Wr. 1955. Polem. z broszurą J. Jezierskiego.

11. Nieprzyjacieli kobiet i mężczyzn. Wwa 1790 (pod krypt. F.M.). Wyd. nast. pt. Przyjacieli i nieprzyjacieli kobiet i mężczyzn: Wwa b.r.; Wwa 1804; Wwa 1806.

Zbiór pieśni miłosnych.

12. Polak odrodzony na nowo. Wwa 1790.

13. Portret Moskwy, czyli odpowiedź na pytanie: Co jest Moskwa i w jakim dziś znajduje się stanie? Jakie krzywdy Moskwa przyczyniła Polakom? I dlaczego Polska z Moskwą poszła do rozrodu? Wwa 1790.

Pod krypt. F.M.

14. Radość Polski po smutku, czyli po Wielkim Poście Wielkanoc. Wierszem. Wwa 1790. Przedr. *Wiersze polityczne Sejmu Czteroletniego*. Cz. 2 (jw.).

15. Sejmiki przez F.M. 1790 roku. Wierszem. [Wwa] 1790. Przedr. *Wiersze polityczne Sejmu Czteroletniego*. Cz. 2 (jw.).

16. Balik Marwaniego roku 1791. [Wwa] 1791. Pod krypt. F.M.

17. Czamarka i sarafan w czasie sejmu patriotycznego w Polskę wprowadzone. Wwa 1791.

18. Wiersz patriotyczny z okoliczności Konstytucji d. 3 Maja 1791 roku zapadłej. [Wwa] 1791 (pod krypt. F.M.T.K.N.). Przedr.: w poz. 19; *Wiersze polityczne Sejmu Czteroletniego*. Cz. 2 (jw.).

19. Opisanie iluminacji w d. 8 maja 1791 roku na anniwersarz imienin Najjaśniejszego Pana ... z okoliczności ... zbawiennej dla narodu Konstytucji w d. 3 Maja t.r. Wwa 1791. Przedr.: *Mater. do dziejów Sejmu Czteroletniego*. T. 4. Wr. 1961; *Wiersze polityczne Sejmu Czteroletniego*. Cz. 2 (jw., tu fragm.).

20. Katechizm o Żydach i neofitach. B.m. [1792] (anonim.).

Autorstwo domniemane.

21. Kogo tu teraz prezydentem obrać. B.m. [1792]. Pod krypt. Ob. M.S.W.F.L.J.M.K.N.T.

22. Triumf dnia 17 miesiąca kwietnia roku 1794. Wwa 1794.

Pod krypt. F.J.M.N.K.N.S.D.R.

23. Polskie bohaterki w dniu 5 m. czerwca 1794. Wwa 1794. Wyd. 2: Do dam. B.m.r.

24. Siedm psalmów patriotycznych i hymn patriotyczny. Z francuskiego (!) na polski język przetłumaczonych w czasie narodowego powstania w r. 1794 pod naczelnictwem Tadeusza Kościuszki. Wwa 1794.

Pod krypt. F.J.M.

Zamieszczony tu anty targowicki Hymn patriotyczny (inc.: Do Ciebie, Panie, wznosim nasze modły...) kolportowany był w rękopisach już w grudniu 1792.

25. Łatwy sposób nauczenia się po rosyjsku i po polsku czytać i pisać w różnych odmianach liter... Wwa 1795.

Pod krypt. F.J.M.

Parę wierszy M. przedr. w antologii *Świat poprawiać – zuchwałe rzemiosło*. Wwa 1981.

Przekłady

26. E. Skerlet: Oda Czas ... dnia 1 września roku 1790 r. napisana przez JP. Manugiewicza ... prozą, a przez ... wierszem przełożona. Wwa 1790.

27. E. Skerlet: Oda szczęśliwość narodu pod rządami rozumnym, na rocznicę koronacji JKMcI ... z rosyjskiego języka na polski ... wierszem przełożona dnia 24 listopada 1790 roku. Wwa 1790. Przedr. *Wiersze polityczne Sejmu Czteroletniego*. Cz. 2 (jw.).

28. Voltaire: Białe i czarne. Z francuskiego. [Wwa] 1790.

Pod krypt. F.M.

28. J. B. de Boyer d'Argens: Niestalość w miłości, czyli Awantury markiza de Vaudreville. Wwa 1793. Wyd. 2 1803.

OPRACOWANIA

NK 5 (1967), 6/2(1972).

F.M. SOBIESZCZAŃSKI. *Enc. pouz. Orgel*. 17 (1864). — R. PILAT: O literaturze politycznej Sejmu Czteroletniego. Kr. 1872. — W. SMOLEŃSKI: Publicyści anonimowi z końca w. XVIII. *Przeł. Hist.* 1912 i odb. — J. NOWAK: Satyra polityczna Sejmu Czteroletniego. Kr. 1935. — J. NOWAK-DŁUŻEWSKI: Poezja powstania kościuszkowskiego. Kielce 1946. — E. RABOWICZ. *Pol. słownik biogr.* 19 (1974). — T. KOST-KIEWICZOWA: Horyzonty wyobraźni. O języku poezji czasów Oświecenia. Wwa 1984. — TAŻ: Sławni poeci polscy wobec Konstytucji 3 Maja. *„Rok monarchii konstytucyjnej”*. *Piśmiennictwo pol. l. 1791–1792 wobec Konstytucji 3 Maja*. Wwa 1992. — K. MAKSIMOWICZ: Konstytucja 3 Maja w anonimowej poezji politycznej l. 1791–92. *Tamże*. — TAŻ: F.J.M. (ok. 1740 – po 1795). *Pisarze pol. Oświecenia*. T. 2. Wwa 1994 [z przedr. kilku tekstów]. — TAŻ: Poezja polityczna a Sejm Czteroletni. Gdańsk 2000.

E.A.

MALCZEWSKI Antoni 1793–1826

Inna forma nazwiska: Malczeski.

Urodzony 3 czerwca 1793 w Warszawie w zamożnej rodzinie szlacheckiej; syn Jana, generał-lejtnanta (od czasu podpisania aktu targowickiego), i Konstancji z Bleszyńskich, rozwiedzionej pułkownikowej Haumanowej. Lata dziecięce spędził w Kniahininie, majątku ojca na Wołyniu, a od stycznia 1798 w Du-

bne, gdzie przenieśli się rodzice. W 1800 stracił matkę. Jego wychowaniem zajęła się Julianna z Błędownskich Skibińska, matka Franciszka, z którym M. serdecznie się zaprzyjaźnił. W 1803 J. Skibińska z synem i wychowankiem przenieśli się z Dubna do Krzemieńca, gdzie przez dwa lata chłopcy pobierali nauki prywatnie. W 1805–11 M. uczył się w krzemienieckim Gimnazjum Wołyńskim, późniejszym Liceum Krzemienieckim. W 1808 zmarł jego ojciec. W maju 1811 M. otrzymał świadectwo za pełny okres nauki (choć nie ukończył ostatniego kursu), wystawione przez Tadeusza Czackiego. Następnie wyjechał do Warszawy, gdzie zaciągnął się do służby wojskowej Księstwa Warszawskiego. Służbę rozpoczął 1 września 1811 w randze podporucznika w szkole aplikacyjnej artylerii i inżynierów. Został zraniony w nogę (prawdopodobnie w marcu 1812) w pojedynku i leczył się przez kilka tygodni. 1 maja 1812 otrzymał stopień porucznika artylerii konnej, 1 lipca został adiutantem połowym w sztabie generała Ksawerego Kosseckiego. W 1813 brał udział w obronie twierdzy Modlin; później przebywał w Warszawie i na Wołyniu. Pod koniec 1814 przyszedł na świat jego niesłubny syn, August Antoni Jakubowski. W 1815 M. przebywał w Warszawie, pracując od maja do grudnia w sztabie Kwaternistrzostwa Generalnego w randze porucznika, następnie na własną prośbę otrzymał dymisję. W połowie 1816 wyjechał za granicę, początkowo towarzysząc w podróży księżnie Franciszce Lubomirskiej. Przebywał w Dreźnie, później w Szwajcarii w Vevey nad Lemaniem, następnie we Włoszech i Francji, gdzie zainteresował się modnym wówczas magnetyzmem. W sierpniu 1818 jako pierwszy z Polaków wraz z 11 przewodnikami zdobył Mont Blanc. Literacko zadebiutował sprawozdaniem z tej wyprawy — w formie listu w języku francuskim, zaadresowanym do profesora Marca-Auguste'a Picteta (*Bibliothèque Universelle* 1818 t. 9; podp. A.M.). Do kraju powrócił zapewne w 1821 i osiadł na Wołyniu, gdzie wziął w dzierżawę wioskę Chotiaczów. Wdawszy się w kłopotliwy romans z Zofią Rucińską, żoną Ignacego, usiłował leczyć ją z napadów hysterii za pomocą magnetyzmu. W 1823 zamieszkał oboje w Hnidawie koło Lucka, następnie w Niemirowie, a od 1824 w Warszawie. Tu krótko pracował w Ministerstwie Spraw Wewnętrznych. W sierpniu 1825 wydał „Marię. Powieść ukraińską”, którą dedykował Julianowi Ursynowi Niemcewiczowi. Z tysiąca egzemplarzy za jego życia sprzedano zaledwie kilkadziesiąt. Zmarł w nędzy, zapewne na raka, 2 maja 1826 w Warszawie; pochowany na Cmentarzu Powązkowskim. W 1855 Hipolit Skimborowicz wystawił pomnik (z napisem „Autorowi Marii”) na grobie przyrodniej siostry M., gdyż ślad po jego mogile zaginął. Powieść poetki „Maria” zyskała później wielką popularność, w XIX w. doczekała się aż 68 wznowień.

1. [Czterowiersz bez tyt., inc.:] Jeżeli jest istota pełnie doskonała ... Powst. w latach szkolnych w Krzemieńcu. Ogl. K.W. Wójcicki: Cmentarz Powązkowski pod Warszawą. T. 1. Wwa 1855 s. 46. Wyd. nast. m.in. w oprac. H. Gacowej: „Maria” i A. Malczewski. Wr. 1974 [w tym wyd. przedr. też poz. 2–6].

2. Oda do wojny. Powst. w Krzemieńcu zapewne w 1809. Tekst niepełny ogl. K.W. Wójcicki, zob. poz. 1 s. 248–249; całość ogl. L. Bernacki: Z korespondencji Jana Milikowskiego. *Tydzień* 1902 nr 24.

3. [Wiersz bez tyt., inc.:] Już też zuchwałość ludzka nie ma żadnych granic... Powst. na Wołyniu zapewne pod koniec 1814. Z kopii zatytułowanej: „Wiersz pisany z Wołynia do Chodkiewicza przez A. Malczewskiego” ogl. K. Szwarzenberg Czerny. *Pam. Lit.* 1918 z. 1/2; odb. Lw. 1918.

4. Portrait de la petite Ida. Powst. 1815–1816. Ogl. S. Pigoń: „Uciec od rozpacz...” Nowe materiały do twórczości i biografii A.M. *Blok-Notes Mus. Mickiewicza* 1963 nr 1/2; przedr. w: Mile życia drobiazgi. Pokłosie. Wwa 1964.

Autograf w Arch. Państw. m. Kr. i woj. kr. na Wawelu sygn. Pot. 138 b. 13.

Przekł. pol. S. Pigoń w 1963, M. Dernałowicz w 1967.

5. Lettre au Prof. Pictet sur une ascension à l'Aiguille du Midi de Chammouni et au Mont Blanc par un gentilhomme polonais, dans les premiers jours d'août de cette année. Dat.: Genève, août 1818. *Bibliothèque Universelle* (Genewa) 1818 t. 9 *Science et Arts* s. 84–89.

Podp.: A.M.

Przekł. pol. J. Reyzniera w 1818, J. Narzymskiej w 1914.

6. [Wiersz bez tyt., inc.:] O jak przykro do swoich wracać bez nadziei!... Powst. prawdopodobnie w 1821. Ogl. *Ateneum* 1876 t. 4 s. 201. Autograf w Bibl. Jagiel. sygn. 7858 IV T. 8 M k. 20.

7. [Wiersz bez tyt., inc.:] Kiedy strapiony Polak po zgonie Ojczyzny... Dat.: „W grudniu 1823 roku”. Ze sztambucha Feliksa Kadłubowskiego ogl. A. Biernacki: „Posiadłeś w kołodniażu te rozkoszy razem...” Nieznany wiersz A.M. *Twórczość* 1985 nr 7/8.

8. Maria. Powieść ukraińska. Wwa 1825; wyd. fotooffs.: Posłowie napisała H. Gacowa. Wr. 1981 *Skarby Bibliofila*. Wyd. nast. m.in.: z wstępem A. Bielowskiego. Lw. 1833; Londyn 1836; Agen 1837; Pozn. 1840; z przedmową S. Goszczyńskiego. Lipsk 1844; z ilustr. M. Fredry. Petersb. 1851; z przedmową A. Mickiewicza. Paryż [1866] *Bibl. Lud. Pol.* S. 1 z. 7 (cztery wyd. do 1867); z dwunastu miedziorytami i pięciu drzeworytami kompozycji A. Zaleskiego. Pozn. 1867, wyd. fotooffs. Wwa 1982; z ilustr. E.M. Andriollego. Wwa 1876 (i wyd. nast.); pierwsze

Lit. i metodologia. Wr. 1970. — E. STACHURSKI: Regionalizmy kresowe w powieści poetyckiej A.M. *Rocz. Nauk-Dydak. Prace Jęz. WSP w Kr.* 1970 z. 38. — M. ZMI-GRODZKA: Dwa oblicza wczesnego romantyzmu (Mickiewicz — M.). *Pam. Lit.* 1970 z. 1. — M. DERNAŁOWICZ. *Pol. słownik biogr.* 19 (1974). — H. GACOWA: „Maria” i A.M. Kompendium źródłowe. Przedmowę napisał Jarosław Maciejewski. Wr. 1974. — M. GRABOWSKA: Nieznane zakończenie „Marii” M., czyli o zapomnianych polonikach niemieckich XIX wieku. *Przeł. Hum.* 1974 nr 5. — M. MACIEJEWSKI: Spojrzenie „w górę” i „wokoło” (Norwid — M.). *Rocz. Hum.* 1976 t. 24 z. 1. — Z. KROPIW-NICKA-WOŹNIAK: Uwagi o stylu „Marii” A.M. *Acta Universitatis Lodzianis. Nauki Hum.-Społ.* I 1977 z. 15. — M. MACIEJEWSKI: Poetyka, gatunek — obraz. W kręgu poezji romantycznej. Wr. 1977. — TENŻE: Śmierci „czarne w piersiach blizny”. (O „Marii” M.). *Pam. Lit.* 1980 z. 3. — M. GIERGIELEWICZ: A.M. jako batalista. W: *Studia i spotkania literackie.* Wwa 1983 s. 19–26. — A. BIER-NACKI: „Posiadłość w kolodniażu te rozkoszy razem...”. Nieznany wiersz A.M. *Twórczość* 1985 nr 7/8. — A. KO-WALCZYKOWA: A.M. i Drezno. *Ruch Lit.* 1985 z. 4. — H. KRUKOWSKA: Noc romantyczna. (Mickiewicz, M., Goszczyński). Białystok 1985. — W. SZTURC: „Maria” A.M. w ma-larskim dominium vanitatis. *Ruch Lit.* 1985 z. 4. — J. MAŚ-LANKA: Poemat skrajnego pesymizmu — „Maria” A.M. *Archy-walista lit. pol. Interpretacje.* T. 2. Rzeszów 1988. — M. KALI-NOWSKA: O samotności i milczeniu w „Marii” M. W: *Mowa i milczenie.* Wwa 1989. — J. LASECKA-ZIELAKOWA: Powieść poetycka w Polsce w okresie romantyzmu. Wr. 1990. — Jarosław MACIEJEWSKI: „Jan Bielecki” w zasięgu „Marii”. W: *Świecie literatury romantycznej.* Zielona Góra 1991. — J. KAMIIONKA-STRASZAKOWA: Wędrownica „bez przytulku — bez celu — bez granic”. *Rozpacz egzystencjalna czy humani-styczny sens istnienia?* W: *Zbłąkany wędrowiec.* Wr. 1992. — Z. PRZYCHODNIAK, K. TRYBUŚ: „Córka Miecznika” K. Ma-jeranowskiego — zapomniany melodramat według „Marii” A.M. *Dramat i teatr romantyczny.* Wr. 1992. — W. SKRZYP-CZAK: O symbolice masek w „Marii” A.M. *Przeł. Hum.* 1993 nr 1. — K. DĄBROWSKI: Polacy nad Lemanem w XIX wieku. Wwa 1995. — A. Malczewski: *Maria.* Powieść ukraińska. Białystok 1995 [tu: H. KRUKOWSKA: Ciemna strona istnienia w romantycznym poemacie M.; J. ŁAWSKI: M. — iluminacje i kłęski melancholijnego wędrowca]. — M. BIENIŃCZYK: „Maria” A.M. Estetyka melancholii. *Trzy-maście arcydzieł romantycznych.* Wwa 1996. — B. DOPART: „Maria” A.M. i wczesnoromantyczne konwencje literackie. *Przeł. Hum.* 1996 nr 2 i nadb. — H. GACOWA: Warszawskie mieszkania A.M. *Romantycy i Warszawa.* Wwa 1996. — W. ŁAWSKI: A.M., poeta — poemat — recepcja. *Przeł. Hum.* 1996 nr 1 i nadb. — S. MAKOWSKI: Słowacki — kontynuator M. *Tamże* 1996 nr 2 i nadb. — W. SKRZYP-CZAK: Nad „Marią” M. — refleksje wokół twórcy i dzieła. *Zesz. Nauk. WSP w Byd.* *Studia Filol.* 1996 z. 40. — W. SZTURC: „Maria” M. Od vanitas ku nihilizmowi. *Przeł. Hum.* 1996 nr 2. — T. ZIE-LIŃSKI: Stronica o miłości i stronica o śmierci à la polonaise. [Tłum. z jęz. franc. J. Gromadzki]. *Rocz. Tow. Lit. im. A. Mic-kiewicza* 31 (1996). — A. Malczewskiemu w 170 rocznicę pierwszej edycji „Marii”. *Mater. sesji nauk.* Białystok 5–7 V 1995. Red. H. Krukowska. Białystok 1997. — E. FELIKSI-AS: „Maria” M. Duch dawnej Polski w stepowym teatrze świata. Białystok 1997. — J. JANKOWSKI: A.M. W: *Nieromantyczni romantycy.* Wr. 1997.

MALECKI Hieronim

ok. 1526 – ok. 1583

Inna forma nazwiska: Maletius.

Urodzony około 1526 w Krakowie; syn Jana Sandeckiego-Maleckiego pisarza, drukarza-wydawcy, i Doroty z Kunickich. Po śmierci matki (1528) wychowywał się prawdopodobnie u dziadka, Wojciecha Kunickiego, w Krakowie i tam odebrał pierwsze nauki. Przez pewien czas był chłopcem do posług lub paziem na dworze królewskim, następnie przeniósł się do ojca, do Elku. Około 1542 udał się do Królewca na studia; najpierw uczył się w szkole partykularnej, a od 1544 na Akademii, lecz zmuszony był przerwać naukę z powodu trudności materialnych. Dwa lata później został rektorem szkoły polskiej w Elku. Otrzymał w 1551 po W. Kunickim spadek zainwestował w drukarnię prowadzoną przez ojca w Elku. W 1558 przebywał w Wielkopolsce, kolportując — bez powodzenia — wydrukowany przez ojca tzw. Katechizm większy Marcina Lutra. Tęgoż roku sprzedał drukarnię. Obrabwszy zawód duchownego, został diakonem w Nidzicy, a od 1559 pomagał w Elku choremu ojcu w obowiązkach ministra lutereckiego. Za namową ojca podjął pracę pisarsko-wydawniczą głównie w dziedzinie literatury wyznawczej i przekładowo-adaptacyjnej. (Używał niekiedy kryptonimu H.M.). W marcu 1563 z woli księcia Albrechta objął czynności głównego „korektora” (nadzorca) oficyny Jana Daubmanna w Królewcu oraz urzędowego tłumacza i cenzora drukowanych tam książek (m.in. zlecono mu korektę językową dzieła Jana Mączyńskiego „Lexicon Latino-Polonicum”). Od 1565 był pastorem w Pisanicy. W tym czasie zawarł związek małżeński. W 1566 nabył niewielką posiadłość, którą nazwał Maleczewem. Po śmierci ojca (1567) został ministrem, tego roku brał udział w synodzie w Królewcu; a następnie w 1578 obrano go superintendentem w Elku. Zmarł tamże z końcem 1583 lub na początku 1584.

Przekłady

1. Ustawa albo porządek kościelny. Królewiec 1560 druk. J. Daubmann. Wyd. nast.: Królewiec 1571; Królewiec 1615.

Współtłum.: J. Radomski, Jan Malecki.

2. Dawid: Psalm 144. Wespółek i z modlitwą przed pożywaniem pokarmów bywa mówiona, polskimi rytmemi uczyniona. Może być śpiewana na notę: Vitam quae facit beatiorum. H.M. Wyd. w fragmentarycznie dochowanym zbiorze pieśni z oficyny J. Daubmanna ok. 1560. Unikat Bibl. Kór. Cim. 0.340.

3. Catechismus albo dziecinne kazania o nauce krześcijańskiej, z niemieckiego języka na polski pilnie przełożone. [Królewiec] 1561 druk. J. Daubmann. Wyd. nast. Królewiec 1615.

Na końcu dod.: Oratio dominica elegiaco carmine reddita. Wykład katechizmu dla dzieci w formie kazań, oparty na „Nürnbergers Kinderpredigten”.

4. N. Caesareus Leukopatheus: Oznajmienie i objawienie prawdziwego biegu a skłonności niebieskiej, zwłaszcza zaćmienia, które się w tych przyszłych dwuleciach staną, jako roku MDLXII i MDLXIII ... Niemieckim językiem napisane ... a z niemieckiego na polski przełożone. Królewiec 1562 druk. J. Daubmann.

5. M. Luter: [Mały katechizm]. Królewiec 1571 druk. J. Daubmann (ed. niezachowana). Wyd. nast.: Królewiec 1588 druk. J. Österberg; Królewiec 1593; pt. Enchiridion. Catechismus mały dla pospolicznych plebanów i kaznodziejów. Z niem. języka na pol. ... przełożony. Królewiec 1615; Gdańsk 1622; Gdańsk b.r. [XVIII w.]. Unikat Bibl. Czart. (bez k. tyt.).

6. M. Luter: Postilla domowa to jest Kazania na ewangelie niedzielne i przedniejsze święta ... A z niemieckiego języka na polski pilnie i wiernie też przełożone. Królewiec 1574 druk. dziedzice J. Daubmanna. Fragm. przedmowy przedr.: W. Tazyski: Wybór tekstów staropolskich XVI–XVIII w. Lw. 1928; toż Wwa 1955, 1969; W. Tazyski: Obrońcy języka polskiego. Wiek XV–XVIII. Wr. 1953 BN I, 146.

Egz.: Bibl. Czart., Bibl. Jagiel.

Prace edytorskie

7. Confessio Augustana to jest Wyznanie wiary niektórych książąt i miast niemieckich, podane cesarzowi Carolusowi V na sejmie augsburskim roku MDXXX. Ktemu przydana jest Apologia tejże Confessij. Przełożona ... przez Jana Radomskiego. Królewiec 1561 druk. J. Daubmann.

Wyd.: ..., J. Radomski (tłum.), Jan Malecki.

8. J. Sandecki (Malecki): Libellus de religione et sacrificiis idolatricis veterum Borussorum, Livonum, Litavorum, aliarumque gentium vicinarum. Królewiec 1563 druk. J. Daubmann.

9. Repetitio corporis doctrinae ecclesiasticae albo powtórzenie summy a gruntownego zamknięcia prawej, pospolitej chrześcijańskiej kościelnej nauki. Królewiec 1569 druk. J. Daubmann.

Wyd.: ..., J. Radomski (tłum.), Jan Malecki.

OPRACOWANIA

NK 2 (1964); LP

K. KOLBUSZEWSKI: Postyllografia polska XVI i XVII w. Kr. 1921. — H. GOLUB: Die beiden Buchdrucker und Erzpriester Maletius. *Königsberger Beiträge* 1929 s. 159–180 i odb. — Drukarze dawnej Polski. T. 4. Pomorze. Wr. 1962. — J. KAWECKI, B. ROMAN: Elk, z dziejów miasta i powiatu. Olsztyn 1970. — K. PODLASZEWSKA. *Słownik pracowników książki pol.* Wwa 1972. — H. BARYCZ. *Pol. słownik biograf.* 19

(1974). — *Hist. nauki pol.* t. 6 (1974). — T. ORACKI: Słownik biograficzny Warmii, Prus Książęcych i Ziemi Malborskiej od pol. XV do końca XVIII w. T. 2. Wwa 1983.

I.T.

MALESZEWSKI Władysław 1832–1913

Urodzony 2 lutego 1832 we Włocławku, w rodzinie ziemiańskiej; syn Józefa i Heleny z Bernatowiczów. Uczył się w Białej Podlaskiej oraz w Warszawie, gdzie ukończył gimnazjum realne. Wykształcenie uzupełniał jako samouk. Przez pewien czas pracował w Komisji Skarbu; po jej likwidacji sześć lat gospodarował w Barcicach koło Grójca. Następnie osiadł na stałe w Warszawie, zajmując się pracą dziennikarską. Debiutował w 1855 w *Dzienniku Warszawskim*, ogłaszając (od nr 155) korespondencje podpisywane pseudonimem Bolesław Kopec. W 1857 współpracował z kontynuacją *Dziennika* — *Kroniką Wiadomości Krajowych i Zagranicznych*. Opublikował tu „Wycieczkę w Świętokrzyskie Góry. Wyjątki z wędrowki na kwestarskim wózku” (nr 118–154). Od 1860 ogłaszał utwory literackie oraz prace publicystyczne w *Tygodniku Ilustrowanym*. Głośne były zwłaszcza jego relacje z podróży do Anglii, drukowane w 1872–74 pt. „Z wieczorów nad Tamizą”. Współpracował też w 1861–64 z *Dziennikiem Powszechnym*, w 1866 z *Gazetą Polską*. Najaktywniejszą działalność publicystyczną rozwinął od 1876 jako redaktor *Biesiady Literackiej*, której w 1881–1906 był także wydawcą. Umieszczał tu — m.in. pod pseudonimem Sep — wiele własnych prac, m.in. felieton pt. „Z Warszawy” w 1877–1906, od 1893 pt. „Wieczory teatralne”. Pismo reprezentowało kierunek zachowawczy, cieszyło się dużą poczytnością; publikowali tu m.in. Henryk Sienkiewicz, Maria Rodziewiczówna, Jadwiga Łuszczewska (Deotyma). Współpracował ściśle z *Gazetą Lwowską* (Adama Krechowickiego), wymieniając z nią przeznaczone do druku materiały. Żoną jego była Zofia z Kropiwnickich. Zmarł 7 czerwca 1913 w Warszawie; pochowany na Cmentarzu Powązkowskim.

TWÓRCZOŚĆ

1. Dziecię Żmudzi. Powieść. Wwa 1863.
2. Jam bogaty. Drobiazg dramatyczny w 1 a. *Tyg. Ilustr.* 1864 nr 268, 271. Wyd. osob. Kr. 1892.
3. Niech będzie burza. Obrazek sceniczny w 1 a. *Tyg. Ilustr.* 1865 nr 292–295.
4. Niewiara. Komedia w 4 a. *Tyg. Ilustr.* 1869 nr 72–78.
5. Z wieczorów nad Tamizą. Wwa 1874.

Listy M. do E.M. Andriollego ogł.: Andriolli – świadek swoich czasów. Wr. 1976; listy od J. Blizińskiego ogł. w: J. Bliziński: Listy. Oprac. A. Żyga. Kr. 1975; listy od E. Orzeszkowej ogł. w: E. Orzeszkowa: Listy zebrane. Oprac. E. Jankowski. T. 8 Wr. 1976.

OPRACOWANIA

NK 8 (1969), 9 (1972).

B. KOCÓWNA: „Biesiada Literacka” – pismo i ludzie. *Roczn. Bibl. Nar.* 1 (1965). — TAŻ. *Pol. słownik biogr.* 19 (1974). — A. KURSKA: Kamienne kraje. O wycieczce W.M. w Góry Świętokrzyskie. *Studia Kieleckie* 1994 nr 1.

W.A.-Sz.

MALISZEWSKI Edward 1875–1928

Urodzony 28 kwietnia 1875 w Warszawie w rodzinie urzędniczej; syn Kajetana, uczestnika powstania styczniowego, i Zofii z Wieleckich. Naukę w IV Gimnazjum przerwał w klasie siódmej, by po śmierci ojca zarabiać na utrzymanie rodziny. Pracował jako guwerner w majątkach ziemiańskich w Kieleckiem i na Ukrainie. W 1896 debiutował, ogłaszając w *Ateneum* szkic pt. „W sobotę”. W 1899 rozpoczął trwającą wiele lat współpracę z *Gazetą Polską*. Chorował na gruźlicę i kilkakrotnie wyjeżdżał na leczenie do Zakopanego. Wszedł tu do Zarządu Czytelni Zakopiańskiej i związał się z Ligą Polską. Od 1903 był korespondentem warszawskiego *Gońca*. Wyjeżdżał kilkakrotnie za granicę, m.in. studiował w Paryżu. Interesował się krajoznawstwem i historią; ogłosił liczne prace z tego zakresu, zgromadził też bogate materiały do słownika biograficznego uczestników powstania styczniowego. Był członkiem Polskiego Towarzystwa Krajoznawczego i współpracownikiem (w 1919–20 redaktorem) *Ziemi*. Uczestniczył w pracach Komisji Geograficznej PAU i „Atlasu historycznego” Warszawskiego Towarzystwa Naukowego; należał do Towarzystwa Bibliofilów Polskich. Żoną jego była Władysława z Freyerów. Zmarł 24 listopada 1928 w Warszawie.

TWÓRCZOŚĆ

1. Z życia. [Poezje]. Wwa 1899.
2. Nad Styrem. [Szkic historyczny]. Wwa 1916.
3. Wydawnictwa z lat ostatnich o powstaniu styczniowym. Wwa 1919 odb. z *Bellony*.
4. Bibliografia pamiętników polskich i Polski dotyczących. Druki i rękopisy. Wwa 1928; przedr. fotooffs. Wwa 1981.

OPRACOWANIA

NK 15 (1977).

W. OLSZEWICZ: Dzieło krajoznawcze E.M. Wwa 1930 odb. z *Ziemi*. — Janusz IWASZKIEWICZ: E. Maliszewski. Wwa 1931. — W. ARMON. *Pol. słownik biogr.* 19 (1974).
W.A.-Sz.

MAŁECKI Antoni 1821–1913

Urodzony 16 lipca 1821 w Objezierzu koło Obornik w Poznańskim; syn Mateusza, rządcy dóbr Turnów, i Rozalii z Litwinowiczów. W 1825 stracił ojca, a w kilka lat później matkę. Jego wychowaniem i wykształceniem zajął się Józef Grabowski, sąsiad z pobliskiego Łukowa. W 1834–41 uczył się w Gimnazjum św. Marii Magdaleny w Poznaniu. Debiutował jako uczeń w 1841 wierszowaną gawędą „Ostatki”, opublikowaną w *Przyjacielu Ludu* (nr 39). Następnie artykuły, rozprawy i wiersze drukował w *Tygodniku Literackim* (1841–43, pod krypt.: M.; M...) i w *Orędowniku Naukowym* (tu: „O życiu i pismach Adama Mickiewicza” 1842 nr 31–32). W 1841–44 studiował na Uniwersytecie w Berlinie filozofię, filologię klasyczną, historię powszechną oraz języki i literaturę słowiańską pod kierunkiem Wojciecha Cybulskiego. W 1844 uzyskał stopień doktora filozofii, a w roku następnym złożył egzamin nauczycielski w zakresie filologii klasycznej i historii powszechnej. W 1845–50 był nauczycielem w Gimnazjum św. Marii Magdaleny w Poznaniu, zajmował się również pracą naukową i literacką. Współpracował z pismami: *Rok* (1846) i *Przegląd Poznański* (1846–48). W 1849 ożenił się z Wincentyną Kierską. W roku następnym otrzymał nominację na profesora nadzwyczajnego na Uniwersytecie Jagiellońskim. Wykładał tu filologię klasyczną. Jednocześnie był dyrektorem Gimnazjum św. Anny. W 1851 musiał opuścić gimnazjum na skutek swego protestu przeciw wprowadzeniu języka niemieckiego jako wykładowego. Szykanowany przez policję austriacką, pozbawiony w grudniu 1852 katedry uniwersyteckiej, a w kwietniu 1853 relegowany z Krakowa, wyjechał do Poznania i przez rok był tu nauczycielem języka polskiego w Gimnazjum Realnym. W 1854–56 był profesorem filologii klasycznej na Uniwersytecie w Innsbrucku. W tym okresie napisał trzy dramaty historyczne. W 1856 został powołany na Katedrę Literatury i Języka Polskiego na Uniwersytecie Lwowskim (od 1865 był profesorem zwyczajnym, w 1872/73 rektorem tej uczelni). Uzyskawszy od Teofila Januszewskiego większość spuścizny rękopiśmiennej Juliusza Słowackiego, zajął się jej wydaniem. Opracował pierwszą monografię o poecie oraz przygotował wydanie

zbiorowe jego utworów. Korzystał również z rękopisów J. Słowackiego, które Salomea Bécu zdepotowała w Zakładzie Narodowym im. Ossolińskich we Lwowie. Przyjaźnił się z Augustem Bielowskim i Karolem Szajnochą. W 1860 został członkiem Poznańskiego Towarzystwa Przyjaciół Nauk. W 1864 odbył podróż do Włoch. Od 1864 uczestniczył w austriackiej Radzie Szkolnej, następnie był współtwórcą i organizatorem Rady Szkolnej Krajowej. Rozprawy drukował m.in. w *Bibliotece Ossolińskich* (1864, 1866, 1868). W 1869–72 i ponownie od 1882 był zastępcą kuratora Zakładu Narodowego im. Ossolińskich we Lwowie, a od 1871 — członkiem Rady Miejskiej. W 1872 został członkiem Akademii Umiejętności w Krakowie. W 1873–76 był współpracownikiem *Przewodnika Naukowego i Literackiego*. W 1874 przeszedł na emeryturę, ale nadal uczestniczył w życiu społecznym, politycznym i literackim Lwowa. W 1876–89 był posłem na Sejm Krajowy, od 1881 do śmierci — członkiem austriackiej Izby Panów w Wiedniu. W 1878–84 był współredaktorem wydawnictwa: *Monumenta Poloniae Historica — Pomniki dziejowe Polski* (t. 3 Lw. 1878, t. 4 Lw. 1884. Wyd. fotooffs. Wwa 1961). W 1884 ogłosił rozprawę: „Jana Kochanowskiego młodość” (*Przegląd Polski* 1884 t. 1) włączając się w obchody jubileuszowe poety. Od 1887 drukował artykuły w *Kwartalniku Historycznym*, od 1893 był współredaktorem tego pisma. W 1891 otrzymał honorowe obywatelstwo miasta Lwowa. Zmarł 7 października 1913 we Lwowie; pochowany na Cmentarzu Łyczakowskim.

T W Ó R C Z O Ś Ć

1. De Academia vetere. Dissertatio inauguralis philosophica. [...] Berlin 1844. Rozpr. doktorska.
2. Prelekcje o filologii klasycznej i jej encyklopedii miane w półroczu letnim r. 1850. Kr. 1851.
3. List żelazny. Tragedia na podaniu historycznym osnuta w 5 a. Pozn. 1854. Wyd. 2. przejrz. Pozn. 1856. Wyst.: Wwa 1860–1862, Kr. 1860, Lubl. 1860, Lw. 1861.
4. Grochowy wieniec, czyli Mazury w Krakowskim. Komedia w 4 a. Pozn. 1855. Wyst.: Kr. 1856, Lubl. 1857 (pt. Intryga przed ślubem), Lw. 1857. Wyst. nast. przerobione przez autora. Lw. 1897.
5. Jadwiga. Dramat w 5 a. Powst. 1855. Ogł. fragm. *Kółko Rodz.* 1860 nr 4–5.
6. Gramatyka języka polskiego mniejsza dla użytku gimnazjów i szkół realnych ułożona. Dzieło przez Stany galicyjskie krajowe zażądane i uwieńczone nagrodą. Lw. 1863. Trzytnaście wyd. do 1919.
7. Gramatyka języka polskiego większa. Dzieło przez Stany krajowe galicyjskie w r. 1845 zażądane, a w r. 1863 przez Wydział Sejmowy uwieńczone nagrodą. Lw. 1863. Dwanaście wyd. do 1911.

8. Juliusz Słowacki. Jego życie i dzieła w stosunku do współczesnej epoki. T. 1–2. Lw. 1866–1867. Wyd. nast.: wyd. 2 popr. i pomnożone. T. 1–3. Lw. 1881; wyd. 3 popr. i pomnożone. T. 1–3. Lw. 1901; wyd. 4 Lw. 1919; Chicago [po 1939].

9. Gramatyka historyczno-porównawcza języka polskiego. T. 1–2. Lw. 1879.

10. Studia heraldyczne. T. 1–2. Lw. 1890.

11. Z dziejów i literatury. Pomniejsze pisma. Lw. 1896.

12. Lechici w świetle historycznej krytyki. Lw. 1897.

13. Z przeszłości dziejowej. Pomniejsze pisma. T. 1–2. Kr. 1897.

Przekład

14. Sofokles: Elektra. Tragedia. Pozn. 1854.

Prace edytorskie

15. Wybór mów staropolskich świeckich, sejmowych i innych. Kr. 1860.

16. J. Słowacki: Pisma pośmiertne. T. 1–3. Lw. 1866. Wyd. 2 znacznie pomnożone. T. 1–3. Lw. 1885 *Bibl. Pol.* t. 40–42.

17. Biblija królowej Zofii, żony Jagiełły. Z kodeksu szarospatackiego. Lw. 1871.

18. J. Słowacki: Pisma chronologicznym porządkiem do druku ułożone. T. 1–4. Lw. 1880 *Bibl. Pol.* t. 13–16. Wyd. 2 pomnożone. T. 1–4. Lw. 1885.

Wydanie zbiorowe

19. Od antyku do romantyzmu. Wybór i oprac. J. Maślanka. Wwa 1979. Bibliogr. utworów A.M. oprac. B. Maślankowa.

Ponadto prace z zakresu językoznawstwa, filol. klas. i hist. oraz pisma związane z działalnością w Zakładzie Nar. im. Ossol. we Lw.

Zbiór listów do różnych osób w Bibl. Ossol. i w Bibl. PAN w Kr.

O P R A C O W A N I A

NK 8 (1969), 9 (1972); LP

F.H. LEWESTAM: A.M. Szkic biograficzno-literacki. *Tyż. Ilustr.* 1863 nr 220–221. — J. KALLENBACH: A.M. *Bibl. Warsz.* 1902 t. 1 i odb. z podtyt.: Sylwetka jubileuszowa. Wwa 1902. — J. KOLLER: O M. dramaturgii. *Kron. Powsz.* 1913 nr 42. — B. GUBRYNOWICZ: A.M. (1821–1913). Lw. 1920. — J. KLEINER: A.M. w: *Szychy*. Lw. 1925. Wyd. 2 Lw. 1933 [prwdr. 1913]. — S. KAWYŃ: Dziedzictwo wróżebne Mickiewicza w biografii A.M. *Pam. Lit.* 1948; też *Studia Mickiewiczowskie*. W 150 rocznicę

urodzin poety: Wwa 1948. — K. POKLEWSKA: Czytając M. (W stułecie wydania monografii o Słowackim), *Zesz. Nauk. UL. S. I z. 65* (Łódź 1969). — W. STEFFEN: Sylwetki filologów wielkopolskich XIX wieku. A.M. *Meander* 1969 nr 9. — R. SKRĘT: *Pol. słownik biogr.* 19 (1974). — J. WOJTAŁ: Ossolińskie wydawnictwo książek szkolnych w działalności A.M. *Roczn. Zakładu Nar. im. Ossol.* 1974 t. 9. — J. MAŚLANKA: Słowo wstępne. W wyd.: A. Małecki: *Od antyku do romantyzmu*. Wwa 1979. — H. SIEWIERSKI: Jak A.M. czytał mistycznego Słowackiego. *Słowacki mistyczny*. Wwa 1981. — J. DETKA: A.M. — teoretyk i twórca teatru. *Kiełceckie Studia Filol.* 2 (1983). — J. MAŚLANKA: A.M. jako historyk literatury polskiej. *Z dziejów pol. nauki o lit.* T. 2. *Zesz. Nauk. UJ* 1988 z. 66. — J. STARNAWSKI: Sylwetki lwowskich historyków literatury. 1. A.M. *Przegl. Wschodni* 1991 z. 4. — E. MALINOWSKA: „Pamiętniki” Jana Chryzostoma Paska jako tekst genetyczny utworów A.M. i A. Belfickowskiego. *Od baroku ku pozytywizmowi*, Kat. 1995.

MAŁPA-CZŁOWIEK 1710–1715

Najobszerniejsza satyra menipejska doby staropolskiej, godząca w polityczne i obyczajowe wynaturzenia społeczeństwa polskiego początków XVIII w. Trójdzielna tematyka utworu objęła kolejno powinności stanów społecznych Rzeczypospolitej od królewskiego po chłopski, ich obyczaje oraz ich system wartości, manifestujący się w „kroju”, czyli noszonych szatach. Anonimowy autor, pochodzący ze szlachty Podgórzka krakowskiego, w czasie pisania satyry (1710–15), być może duchowny, należał do starszego pokolenia; uprzednio służył w wojsku i przebywał jakiś czas za granicą. Widział środowisko dworskie Jana III Sobieskiego i Augusta II Sasa. Mimo miernego wykształcenia, odznaczał się bystrością obserwacji i władą ekspresyjnym stylem, sprawnym tak w rozległej prozie (którą urozmaicał scenkami realistycznych dialogów), jak i w wierszu. Wobec współczesności krytyczny, pesymistyczną jej ocenę wyrażał m.in. poprzez religijno-zachowawczą *laudatio temporis acti*, co uwydatnił formułą tytułu głoszącego pozorność człowieczeństwa ludzi „wieku teraźniejszego”. Niewydane dzieło krążyło w licznych rękopisach.

WYDANIA

Małpa-człowiek w cnotach, obyczajach i kroju, to jest na kształt ludzkiej, ale całe nie ludzka wieku teraźniejszego maniera, przez pewnego szlachcica na świat wystawiona roku Pańskiego 1715 [Tyt. wg zapisu J.A. Załuskiego; inne tyt.: *Małpa-człowiek w cnotach; Słodkie przypomnienie złotej wolności*]. Wyd. kryt. P. Buchwaldówna. *Miscellanea staropol.* Wr. 1962 *Arch. Lit.* t. 6. *Fragm. przedr. Poeci pol. baroku*. T. 2. Wwa 1965. Autograf nieznan. Kopie podaje P. Buchwaldówna, jw.

OPRACOWANIA

NK 1 (1963); LP.

K. BARTOSZEWICZ: Małpa-człowiek, nieznaną satyrą z początków XVIII w. *Ateneum* 1882 t. 3; przedr. w: *Szkice i portrety literackie*. T. 1. Kr. 1930. — P. BUCHWALDÓWNA: „Małpa-człowiek”, anonimowa satyra z czasów saskich. *Pam. Bibl. Kórni.* z. 7 (1959). — P. BUCHWALD-PELCOWA: Satyra czasów saskich. Wr. 1969. — Cz. HERNAS: Barok. Wwa 1973 i wyd. nast.

T.W.

MANN Maurycy 1814–1876

H.G.

Urodzony 2 października 1814 w Siemiakowcach w ziemi kołomyjskiej (Galicja); syn Jana i Ernestyny z Hauseggerów (przypuszczalnie naturalny syn Stanisława Wodzickiego, prezesa Senatu Wolnego Miasta Krakowa). Od 1816 mieszkał w Krakowie, gdzie jego ojciec Jan pracował jako urzędnik. Wychowywał się z Henrykiem Wodzickim. W 1830 ukończył Liceum Św. Anny, następnie studiował na Uniwersytecie Jagiellońskim literaturę polską i prawo (1830–32). Na dalsze studia wyjechał z H. Wodzickim do Genewy, później do Paryża, gdzie był słuchaczem w Collège de France oraz École de Droit. Tu związał się ze stronnictwem Adama Czartoryskiego. W 1837 powrócił do kraju i jakiś czas gospodarował w dzierżawionej wsi Wroźnice, w Królestwie. W 1840–43 odbył podróż po Europie, towarzysząc jako opiekun Zygmuntovi Załuskiemu. Po powrocie przyjął poddaństwo pruskie i mieszkał w Wielkopolsce, głównie u Mycielskich w Rokosowie i Sulckowskich w Rydzynie. W 1846 przebywał w Krakowie, później w Paryżu. W 1848, po wybuchu rewolucji w Berlinie, powrócił do Wielkopolski i rozpoczął działalność polityczną. Był współorganizatorem Ligi Polskiej, należał wraz z H. Wodzickim do jej konserwatywnego skrzydła. W tym też czasie debiutował jako dramaturg utworami o Karolu Marcinkowskim „Sztuka i miłość”. Wydaniu dramatu w 1849 w Poznaniu towarzyszyła atmosfera skandalu towarzyskiego. Od 1848 był współpracownikiem *Czasu*, od 1849 wchodził w skład redakcji pisma, w związku z czym w 1850 przeniósł się do Krakowa. W 1851 wycofał się z zespołu redakcyjnego na znak protestu przeciw „wiernopoddańczemu” artykule Pawła Popiela z okazji przyjazdu cesarza Franciszka Józefa do Galicji. Od końca 1852 do połowy 1853 podróżował z Adamem Potockim po Bliskim Wschodzie. Po powrocie objął redakcję polityczną *Czasu*. Jego autorstwa były zamieszczane tam artykuły redakcyjne, jak również liczne artykuły polityczne w wychodzącym w 1856–60 piśmie *Czas. Dodatek Miesięczny*. W połowie 1862 wyjechał z kraju. Leczył się

w Ems, następnie przebywał w Rzymie. Do Krakowa wrócił w połowie 1863 i odąd datuje się jego współpraca z *Czasem* jako parlamentarnego korespondenta wiedeńskiego. W 1867 otrzymał Komandorię Orderu Św. Grzegorza. Był członkiem Akademii Umiejętności oraz dyrektorem Krakowskiego Towarzystwa Sztuk Pięknych. Zmarł 13 listopada 1876 w Krakowie; pochowany na Cmentarzu Rakowickim.

T W Ó R C Z O Ś Ć

1. Sztuka i miłość. Dramat w 2 dobach rzeczywistego życia. Pozn. 1849.
2. Szara godzina. Powieść. Kr. 1854. Przekł. niem. 1854.
3. Podróż na Wschód. T. 1–3. Kr. 1854–1855. Wyd. nast. pt. Egipt, Syria i Konstantynopol. T. 1–3. Kr. 1859.
4. Nigdy i zawsze, czyli dwie siostry. Dramat w 5 a. *Czas. Dod. Mies.* 1856 t. 4. Wyst. Kr. 1871.
5. Dzisiaj, czyli wieniec konwalii. Dramat w 4 a. *Czas. Dod. Mies.* 1857 t. 6.

Nadto kilka broszur polit. dot. Ligi Polskiej i Państwa Kościelnego.

Listy z 1841–1877 do H. Wodzickiego (36) i T. Wodzickiej (22) oraz A. Szukiewicza (15) w zbiorach Ossol.

O P R A C O W A N I A

NK 8 (1969).

Redaktorowie „Czasu”. M.M. *Księga pam. na 90-lecie dzien. „Czas”*. Wwa 1938. — J. ZDRADA. *Pol. słownik biogr.* 19 (1974). — A. KRAWCZUK: Opowieści o zmarłych. Cmentarz Rakowicki. [T. I]. Kr. 1987. — A. GALOS: Konserwatyści polscy w XIX w. a państwo. *Państwo w pol. myśli polit.* Wr. 1988.

A.P.

MAŃKOWSKA Bogusława 1814–1901

Urodzona 18 marca 1814 w Paryżu; córka gen. Henryka Dąbrowskiego i Barbary z Chłapowskich. Od śmierci ojca w 1818 jej prawnym opiekunem był Ignacy Prądyński, wychowaniem kierował Julian Ursyn Niemcewicz. Częstoymi gośćmi w domu matki byli gen. Karol Kniaźiewicz i gen. Józef Chłopicki. Do 1824 M. mieszkała w Winnogórze, potem w Warszawie, gdzie nauczycielem jej był m.in. Tadeusz Krępowiecki. Poznała wówczas jego kolegów, Bronisława Trentowskiego i Maurycego Mochackiego. Jesienią 1830 wyjechała wraz z matką do Drezna i uczestniczyła w (powołanym z inicjatywy matki) komitecie pomocy powstańcom. Wiosną 1831

poznała Juliusza Słowackiego i Edwarda Odyńca, którzy bywali w salonie generalowej Dąbrowskiej. Lato 1831 spędziła w Winnogórze i Poznaniu; po powrocie do Drezna pomagała w organizowaniu pomocy dla emigrantów. 3 grudnia 1835 poślubiła Teodora Mańkowskiego, zamożnego właściciela ziemskiego z Podola, i zamieszkała z nim w Żrenicy pod Środą. Po aresztowaniu męża przez władze carskie i osadzeniu go w cytadeli kijowskiej (1836) M. rozpoczęła energiczne starania, w wyniku których został zwolniony. W 1844 Mańkowsky nabyli majątek Rudki koło Szamotuł. W 1847–48 bywali często w Londynie, gdzie T. Mańkowski założył dom handlowy, a salon ich stał się miejscem spotkań kół emigracyjnych. Popierali finansowo różne akcje patriotyczne, m.in. legion Mickiewicza oraz wydanie jego prelekcji paryskich. M. jeździła często do Paryża (tu w 1849 poznała Cypriana Norwida, w 1851 Adama Mickiewicza), oraz do Berlina i Drezna. Od 1852 mieszkała przeważnie w Rudkach, w których od śmierci męża (1855) gospodarowała sama. W 1863 włożyła wiele wysiłku w zorganizowanie pomocy adwokackiej dla syna i innych uczestników powstania, znajdujących się w berlińskim więzieniu. Opiekowała się także rannymi powstańcami. W 1866 przekazała Rudki synowi i zamieszkała w Poznaniu. Zajęła się pracą literacką. W 1880–83 ogłosiła w *Warcie* pamiętniki, których część trzecia poświęcona była osobie ojca, gen. H. Dąbrowskiego; obejmowała wydarzenia od insurekcji kościuszkowskiej. Zmarła 14 kwietnia 1901 w Poznaniu; pochowana w Winnogórze.

T W Ó R C Z O Ś Ć

1. Siedziba wodza legionów 1812. [Wiersz]. Pozn. 1879.
2. Laura. Obrazek dramatyczny w 3 a. z epilogiem. Pozn. 1880.
3. Tadeusz Kościuszko, czyli cztery chwile z życia tego bohatera. [Dramat]. Pozn. 1880. Wyst. Pozn. 1917 (pt. Kościuszko). Niepodp.
4. Pamiętniki. Z. 1–3. Pozn. 1880–1883. Odb. z *Warty*.
5. Czterech wielbicieli Lucyny. Obrazek dramatyczny w 4 a. Pozn. 1881.
6. Przed ślubem i po ślubie, czyli dwa prądy elektryczne naszego społeczeństwa. Obrazek dramatyczny w 2 oddz. w 5 a. i 2 odsłonach. Pozn. 1881.
7. Siostra, nie siostra. Obrazek dramatyczny w 1 a. Pozn. 1881.
8. O Legii Nadwiślańskiej w Hiszpanii. Z powodu zdań Przyborowskiego oraz w obronie Legionów Polskich. Pozn. 1882 odb. z *Gonca Wielkop.*

Koresp. znajduje się m.in. w Bibl. Körn. i Bibl. PAN w Kr.

OPRACOWANIA

NK 8 (1969).

M.K. KĘPIŃSKI: B. z Dąbrowskich M. i jej pamiętniki. *Tyg. Ilustr.* 1884 nr 72–73. — Z. GROT. *Pol. słownik biograf.* 19 (1974).

W.A.-Sz.

MAŃKOWSKI Aleksander 1855–1924

Urodzony 6 czerwca 1855 w rodzinnym majątku Sahinka na Podolu; syn Walerego i Tekli z Łaźnińskich. Uczęszczał do gimnazjum handlowego w Odessie, następnie studiował na Politechnice w Karlsruhe i w Dreźnie. W 1877–78 studiował na wydziale filozoficznym Uniwersytetu Jagiellońskiego, po czym zamieszkał w Sahince, następnie w Mańkowie (pow. bałtowski). Obok zajęć związanych z gospodarowaniem na roli oddawał się pracy literackiej. Utwory beletrystyczne i dramatyczne ogłaszał w *Echu Muzyycznym, Teatralnym i Artystycznym* (1886) oraz w *Gazecie Polskiej* (1886–96), początkowo pod pseudonimem Abmer-Az; używał także pseudonimu Tadeusz Zaremba. W 1888 ożenił się z Wiktorią Carpegna di Falconieri, Włoszką, i przebywał najczęściej w rodzinnym kraju żony. W wydanej na cześć Elizy Orzeszkowej książce zbiorowej *Upominek* (Kr. 1893) ogłosił autobiograficzne opowiadanie „Biedny Tadeusz”. Po I wojnie światowej osiadł na stałe we Włoszech. Zmarł 12 lutego 1924 w Carpegni.

T W Ó R C Z O Ś Ć

1. Koszyczek Maryni. Obrazek sceniczny w 1 a. Powst. 1878. Wyd. Lw. 1893 *Bibl. Teatrów Amatorskich* 63. Wyd. nast. Lw. [1918] *Pol. Monologista* 3.
2. Niedobrana para. Powieść. Pozn. 1879. Podp.: Tadeusz Zaremba.
3. Minowski. Komedja w 4 a. Wyst. Wwa 1886. Wyd. Wwa 1887 odb. z *Echa Muzycz., Teatr i Artyst.* W 1866 odznaczona II nagrodą na konkursie im. Bogusławskiego w Wwie.
4. Dziwak. Komedja w 5 a. Wwa 1887. Wyst. Pozn. 1887.
5. Pan Wojciech. Powieść. Wwa 1889 odb. z *Gaz. Pol.*
6. Hrabia August. Notatki i wrażenia. [Powieść]. Wwa 1890.
7. Moja Helenka. Powieść współczesna. Petersburg. 1897.
8. Jadzia. Komedja w 5 a. Wyst. Kr. 1901. Wyd. Kijów 1909.
9. Podróż za granicę. Powieść. Wwa 1903.
10. Dwuzeniec. Komedja w 4 a. Wyst. Kr. 1906.

11. Złodziej. Dramat w 3 a. Wyst. Lw. 1906. Niedruk.

Koresp. znajduje się m.in. w Bibl. Jagiel.

OPRACOWANIA

NK 15 (1977); LP

A. ŁADYKA. *Obraz lit. pol. S. 4 t. 4* (1971). — W. ROSZKOWSKA-SYKAŁOWA *Pol. słownik biograf.* 19 (1974). — S. GIERULSKA. *Studia Filol. Zesz. Nauk. WSP w Bydgu.* 1979 z 5 [dot. „Hrabiego Augusta”]. — K. KŁOSIŃSKA. Powieści o „wieku nerwowym”. Kat. 1988 [dot. jw.]. — S. BRZÓZOWSKI. Wczesne prace krytyczne. Wwa 1988 [prwdr. 1903] [dot. komedii „Jadzia”].

W.A.-Sz.

MARCINKOWSKI Antoni Jaxa 1823–1880

Urodzony 29 stycznia 1823 w Mostyszczach koło Kijowa w rodzinie szlacheckiej; syn Ignacego i Brygidy z Grabowskich. Nauki początkowe pobierał w domu, w 1838–41 uczęszczał do II Gimnazjum w Kijowie, od 1841 studiował na wydziale filozoficznym tamtejszego uniwersytetu. W 1843 debiutował jako publicysta ogłoszonym w *Tygodniku Petersburskim* artykułem na temat języka i kultury ukraińskiej. Wtedy zaczął interesować się folklorem ukraińskim. W latach późniejszych opublikował pracę pt. „Lud ukraiński”, uznaną za jedną z wybitniejszych w dziedzinie folklorystyki romantycznej. Z powodu choroby przerwał studia i osiadł w rodzinnych Mostyszczach. Zajął się wówczas działalnością literacką i publicystyczną. W 1846–48 współpracował z postępowym czasopiśmie kijowskim *Guiazda*, którego był głównym ideologiem i polemistą. Ogłaszał tu „Listy Alberta Gryfa do Benedykta Dołęgi w przedmiotach krytyki, filozofii i historii”. Polemizował w nich z poglądami „koterii petersburskiej”, skupionej wokół *Tygodnika Petersburskiego*, bronił przed jej zarzutami teorii Bronisława Trentowskiego, propagował filozofię Georga Wilhelma Friedricha Hegla. Jako krytyk literacki wyraził swoje poglądy w rozprawie „O dziełach Eugeniusza Sue”, broniąc francuskiej „literatury szalonej” i postulując wprowadzenie problematyki społecznej do powieści. W 1848 redagował i wydał w Kijowie „książkę składkową” *Leuiathan*, gdzie obok utworów m.in. Teofila Lenartowicza, przekładów m.in. z Michaiła Lermontowa, Georga Gordona Byrona i Johanna Wolfganga Goethego zamieścił własną powieść romantyczną „Mara, albo dziwactwo dziwaka i mądrość mądrego świata”. W 1849 współpracował z *Pamiętnikiem Naukowo-Literackim*. W roku następnym podróżował do Odessy i na Krym. Około 1850 poglądy filozoficzne

M. uległy ewolucji, odszedł od heglizmu, polemizował z darwinizmem, postulował, aby filozofia dochodziła do prawdy za „pośrednictwem objawienia”. W 1852 zaczął pisywać do *Dziennika Warszawskiego*, redagowanego przez Henryka Rzewuskiego (do niedawna adwersarza). W 1854–58 współpracował z *Gazetą Warszawską*, używając pseudonimu Antoni Nowosielski. Zawarte tu rozprawy i krytyki (wydane potem osobno w „Pismach krytyczno-filozoficznych”) świadczyły o dużej erudycji i kulturze filozoficznej autora, zyskały mu miano krytyka „intelektualnego”. W połowie XIX w. był najwybitniejszym krytykiem literackim w środowisku warszawskim. Założeń teoretycznych nie potrafił jednak realizować jako powieściopisarz. W utworach beletrystycznych często naśladował innych pisarzy, m.in. Mikołaja Gogola i Fiodora Dostojewskiego. Pod koniec życia dotknęła go choroba psychiczna. Zmarł 12 września 1880 w Kijowie.

T W Ó R C Z O Ś Ć

1. Ideały i karykatury, zarysy fantazji i rzeczywistego świata. (Etiudy nakreślone dwoma tępyimi ołówkami). Kijów 1848.

2. Pamiętniki kuratora magazynów. Ogl. fragm. *Dzien. Warsz.* 1852 nr 123–125, 180–216. Wyd. osob. całości Wwa 1858.

3. Stepy, morze i góry. Szkice i wspomnienia z podróży. T. 1–2. Wil. 1854.

Podp.: Antoni Nowosielski.

4. Dwie siostry. Obrazek z powszechnego życia. T. 1–2. Kijów 1855.

Podp.: A. Nowosielski.

5. Lud ukraiński. T. 1–2. Wil. 1857.

6. Pisma krytyczno-filozoficzne. T. 1–2. Wil. 1857.

Tu m.in.: Kilka myśli o powieści i jej formie. (*Gaz. Warsz.* 1855; przedr. *Pol. krytyka lit.* 1800–1918. T. 2, 1959).

7. Stary biuralista. Kijów 1859.

Podp.: A. Nowosielski.

8. Pogranicze naddnieprzańskie. Szkice o społeczności ukraińskiej w wieku XVIII. T. 1–2. Kijów 1863.

Podp.: Antoni Nowosielski.

Przekłady

9. H.G. Lewes: Dzieje żywota i utworów Goethego oraz zarysy wieku jego i współczesnych mu mężów znakomitych, podług ogłoszonych i nie ogłoszonych drukiem źródeł... Petersb. 1860.

Ponadto przekł. prac o tematyce religijnej.

Fragm. listów do P. Wilkońskiej ogł. w książce: P. Wilkońska: Moje wspomnienia o życiu towarzyskim w Warszawie. Wwa 1959 [prwdr. 1871].

OPRACOWANIA

NK 8 (1969), 9 (1972); LP.

W ARCIMOWICZ: A.M. jako krytyk literacki. Wil. 1932 odb. z *Księgi pam. Kola Polonistów ... w Wil.* — M. ŻMI-GRODZKA: Walka o realizm w estetyce i krytyce literackiej w kraju w latach 1831–1848. Cz. 2. *Pam. Lit.* 1953 z. 2. — A. BARTOSZEWICZ: Spór o powieść historyczną w połowie XIX wieku na tle antagonizmu między „Dziennikiem Warszawskim” a „Gazetą Warszawską”. *Zesz. Nauk UMK Filol. Pol.* 1 (1959). — M. STRASZEWSKA. *Pol. krytyka lit.* 2. Wwa 1959. — *Bibliogr. filoz. pol. 1831–1864.* Wwa 1960. — [R. GÓRSKI] [rg]. *Słownik folkloru pol.* Wwa 1965. — J. KRZYŻANOWSKI: Petersburg – Kijów. *Dzieje folklorystyki pol.* Wr. 1970. — Z. HERBA. *Filoz. w Polsce. Słownik pisarzy.* Wr. 1971. — M. INGLOT. *Pol. słownik biogr.* 19 (1974). — M. KWAPISZEWSKI: O twórczości A.M. Z dziejów środowiska literackiego „Gwiazdy”. *Z problemów preromantyzmu i romantyzmu.* Lubl. 1991. — TENŻE: Powieść i zmierzch romantyzmu. Wokół refleksji historycznoliterackiej A.M. *Lustra bist.* Wwa 1998.

WA.-Sz.

MARCINKOWSKI Kajetan Jaxa ok. 1781 – 1832

Urodzony około 1781 zapewne na Wołyniu; syn Tadeusza, podczaszatego buskiego, dzierżawcy dóbr na Wołyniu. Kształcił się prawdopodobnie w Międzyrzeczu Koreckim i Krzemieńcu (tu w 1793 był uczniem kl.VI i otrzymał złoty medal). W okresie kuratorii Tadeusza Czackiego pracował przez dwa lata jako zastępca wyztatora szkolnego w guberni wołyńskiej. Sławę poety zyskał w salonach T. Czackiego, Stanisława Jabłonowskiego, Adama Wawrzyńca Rzewuskiego. W druku debiutował w 1816 jako tłumacz wyłożonego w Berdyczowie wiersza Aleksandra Pope’a. W 1818 przybył do Warszawy i — wprowadzony do salonów warszawskich przez Jana Amara Tarnowskiego — stał się bywalcem obiadów literackich Wincentego Krasieńskiego i zamieszkał w jego pałacu. Po wydaniu zbioru poetyckiego (1818), sfiansowanego przez Ludwikę z Komarów Małachowską (w którym znalazł się m.in. poemat heroikomiczny „Gorset” wg S. Blota „Au corset de Zéline”), stał się przedmiotem kpin środowiska warszawskich klasyków — z Kajetanem Kozmianem i Ludwikiem Osińskim na czele. Ośmieszające go wiersze, w dodatku podpisywane nieraz jego nazwiskiem, pisali m.in. Franciszek Morawski, Dominik Lisiecki, Gustaw Olizar, Konstanty Gaszyński, a nawet Ignacy Moll i Wincenty Kiszka-Zgierski. W 1820–22 przebywał w Lublinie u F. Morawskiego stacjonującego tu ze swym garnizonem; odwiedzał Puławy Czarotoryskich. W Lublinie napisał parę wierszowanych utworów dramatycznych (niezachowanych), z których „Pszonka” wystawiany był na scenie lubelskiej. Po powrocie do Warszawy staraniem

K. Koźmiana uzyskał posadę inspektora szkolnego w Płocku, został członkiem Plockiego Towarzystwa Naukowego i osiadł tam na stałe. Wiersze, recenzje i rozprawy edukacyjne ogłaszał w *Tygodniku Polskim* (1819, podp. K.T.M.), *Pamiętniku Warszawskim* (1820, 1823, podp. K.J.M.) i *Gazecie Literackiej* (1821, podp. K.L.M.). W drugiej połowie 1830 zapadł poważnie na zdrowiu — utracił mowę, pojawiły się objawy choroby umysłowej. Zmarł w 1832 w szpitalu Bonifratrów w Warszawie.

T W Ó R C Z O Ś Ć

1. A. Pope: Wiersz o krytyce. W angielskim języku napisany, a przez Kajetana Jaxa Marc..... z różnych francuskich tłumaczeń na ojczysty język przełożony. Berdyczów 1816.

2. Zabawy wierszem dla płci pięknej poświęcone, własne i tłumaczenia, przez K. Jaxa M..... Wwa 1818. Fragn. wiersza Gorset przedr. w: *Zbiór poetów pol. XIX w.* 1 (1959).

3. Upominek dla młodzieży polskiej płci obojga. Wwa 1819 (dwa wyd.).

4. Wierszyki ofiarowane Kajetanowi Koźmianowi. [Wwa 1819].

5. Rozrywka w samotności. Tłumaczenia wierszem. Wwa 1821.

6. Rzeki polskie. Poema pomniki sławy narodowej opiewające ... napisane w roku 1821. Wwa 1826. Fragn. przedr. w: *Zbiór poetów pol. XIX w.* 1 (1959).

7. Pobyt u przyjaciela w Lublinie. Lubl. 1822.

8. Rzut oka na stan tegoczesny oświecenia i sposoby dalszego rozwinięcia instrukcji krajowej w Polsce. Wwa 1823.

O P R A C O W A N I A

NK 5 (1967), 6/2 (1972); LP.

F.M. SOBIESZCZAŃSKI. *Enc. pousz. Orgel*. 17 (1864). — L. ZIENKIEWICZ. *Wieczory Lacha z Lachów*. Lipsk 1864. — L. SIEMIENSKI. Ostatni wierszokłeta starej daty. *Kółko Dom.* 1865 nr 8; przedr. w: *Dziela*. T. 2. Wwa 1881. — K.W. WÓJCICKI. *Kawa literacka w Warszawie*. Wwa 1873; wyd. nast. w: *Pamiętniki dziecka Warszawy i inne wspomnienia warszawskie*. Oprac. Z. Lewinówna. T. 2. Wwa 1974. — A. KRAUSHAR. *Typy i oryginały warszawskie*. T. 1. Wwa 1913. — J.S. BYSTRON. *Literaci i grafomani z czasów Królestwa Kongresowego 1815–1831*. Lw. 1938. — A. BAR. *Kumoszki na Pamiasie*. Kr. 1947. — W. KIESZKOWSKA. *Żywot K.J.M. Studium o absorbującym charakterze miernoty*. *Dziś i jutro* 1948 nr 12–13/14. — A. KOWALSKA. *Warszawa literacka w okresie przełomu kulturalnego 1815–1822*. Wwa 1961. — K. KOŹMIAN. *Pamiętniki*. Oprac. M. Kaczmarek, K. Pełcod. T. 1, 3. Wr. 1972. — W. ROSZKOWSKA-SYKAŁOWA. *Pol. słownik biogr.* 19 (1974). — W. PUSZ. *Jan Ignacy Moll. Z problematyki oświeceniowych nominacji literackich*. *Acta Universitatis Lodzensis. Zesz. Nauk. UL. Nauki Hum.-Spol. S. 1 z.* 47 (1979). — J. KAMIONKOWA. *Zbłąkany wędrowiec. Z dziejów romantycznej topiki*. Wr. 1992.

MAREK Andrzej

1880–1943

Właściwie: Marek Arnstein lub Arensztejn.

Urodzony 2 stycznia 1880 w Warszawie w rodzinie żydowskiej; syn Adama Arnsteina (Arensztejna) i Dory z Gotsfartów. Ukończył gimnazjum w Sanoku (być może był samoukiem). Debiutował w 1900 w warszawskim piśmie *Izraelita*; do 1914 zamieszczał tu felietony i recenzje teatralne (1901–03) oraz opowiadania i przekłady. Pisywał również w *Głosie* (1900–01) i *Strumieniu* (1900). Mieszkał w Warszawie. Jego debiutem dramaturgicznym było wystawienie tu (1900) pięcioaktowej sztuki „Chasydzi”. Sam pisał dramaty, przerabiał też dla scen innych autorów; m.in. sztuki o tematyce żydowskiej. (Utwory M. wystawiano w teatrze, nieliczne były wydawane drukami). Interesował się również filmem. W 1911–12 opracowywał scenariusze i reżyserował filmy wytwórni „Sila” w Warszawie. Przez pewien czas był dyrektorem teatru w Witebsku. Współpracował z Henrykiem Zmachem, twórcą Habimy, żydowskiego zespołu teatralnego, powstałego w Moskwie w 1917. Około 1919 wyjechał do Stanów Zjednoczonych, gdzie współpracował z Morrisem Schwartzem, dyrektorem Żydowskiego Teatru Artystycznego w Nowym Jorku. W 1924 wrócił do Warszawy. Uzyskał uprawnienia reżyserskie Związku Artystów Scen Polskich (ZASPu) i od 1926 współpracował kolejno z teatrami: Niezależnym, Nowości, Elizeum, Kameralnym. Wybitnym osiągnięciem reżyserskim było wystawienie (1928) na arenie cyrku warszawskiego własnego misterium dramatycznego „Golem”. M. dążył do unowocześnienia teatru żydowskiego i do zapoznania polskiej publiczności z najwybitniejszymi pozycjami literatury żydowskiej. Podczas II wojny światowej prowadził w getcie Nowy Teatr Kameralny (1941–42). Był też kierownikiem literackim działającego tam teatryku dla dzieci Promyk. Zginął w 1943 zamordowany przez hitlerowców w Warszawie.

T W Ó R C Z O Ś Ć

1. Nieskończona pieśń. Obrazek dramatyczny w 1 a. z życia wyrobników żydowskich. Lw. 1901.

2. Wieczna bajka. Obrazek dramatyczny w 1 a. Wyst. Wwa 1901. Wyd. Wwa 1902. Wyd. nast. Wwa [1915].

3. Bociany. Obrazek ludowy w 1 a. na tle noweli M. Konopnickiej. Wyst. Kr. 1902. Wyd. Wwa 1911.

4. Bzik mojej żony. Krotochwila w 1 a. Wwa 1902. Wyd. nast. Wwa [b.r.].

5. Pieśniarze. Dramat w 4 a. Wyst. Łódź 1902. Ogł. *Izraelita* 1903 nr 1–16.

Wyst. również pt. *Pieśniarze ghetta*.

E.A. Przekł. żyd. 1908.

6. Noemi. Dramat w 3 a. Wyst. Łódź, Wwa 1910. Wyd. osob. Wwa 1912.

Tlum. m.in. sztuki: Sz. Alejchema, J. Gordina, H. Heijermansa, H. Lejwika, przerabiał utwory M. Konopnickiej, E. Orzeszkowej.

OPRACOWANIA

NK 15 (1977).

R. SAKOWSKA-PUPS: O działalności teatralnej w getcie warszawskim. *Biul. Żyd. Instytutu Hist.* 1969 nr 69. — *Słownik biogr. teatru pol.* Wwa 1973.

A.P.

MAREK Z OPATOWCA

pierwsza poł. XV w.

Inna forma imienia i nazwiska: Marcus de Opathovecz.

Pochodził z Opatowca (dawniej miasteczko, obecnie wsi w Kieleckiem). Możliwe, że wykładał na Akademii Krakowskiej. Zajmował się poetyką; pisywał wiersze łacińskie. Inne szczegóły nieznane.

TWÓRCZOŚĆ

I. *Metrificale*. Ogl. A. Brückner: Średniowieczna poezja łacińska w Polsce. Cz. 1. *Rozpr. AU Wyzd. Filol.* t. 16 (1892) i odb. Przedr. (z kryt. koniekturami) R. Gansiniec: *Metrificale M. z O. i traktaty gramatyczne XIV i XV w.* Wr. 1960 *Studia Staropol.* t. 6. (Tu również przekł. pol. R. Gansiniec).

Łac. traktat o wierszowaniu, w formie poematu, oparty na trzeciej części prozodii z „Doctrinale” Aleksandra de Villa Dei z końca XII w., na Pseudo-Petrusie Helie oraz źródłach niezidentyfikowanych.

Fragm. przedr.: *Toć jest dziwne a nowe*. Wwa 1987.

OPRACOWANIA

NK 3 (1965), LP

S. ZABŁOCKI: Poezja polsko-łacińska wczesnego renesansu. *Problemy lit. staropol.* S. 2. Wr. 1973. — K. WEYSSENHOFF-BROŻKOWA. *Pol. słownik biogr.* 19 (1974).

I.T.

MAREWICZ Wincenty Ignacy

1755–1822

Urodzony w 1755 w województwa trockim; syn Bazylego Antoniego herbu Kościeszka (zm. 1787), dzierżawcy „niewielkiej części roli”, i Kasiłowskiej z domu. Uczył się w jezuickich szkołach wileńskich (do

gramatyki włącznie). W 1776 rozpoczął „podróżowanie kilkuletnie” po kraju. Czas jakiś przebywał na dworze wojewody chełmińskiego, Franciszka Czapskiego. W 1780 zabiegał w Warszawie u króla i Rady Nieustającej o opiekę. W 1783 przebywał w Wilnie; na koszt Ignacego Massalskiego uczył się geometrii, zalecał się do starościanki pińskiej, Barbary Jelskiej, opiewanej w wierszach najczęściej pod imieniem Laury; debiutował jako pisarz sceniczny (w przedstawieniu amatorskim). W druku debiutował w 1784 na łamach *Magazynu Warszawskiego* (anonim.); prawdopodobne jest również, że ogłosił parę obrazków satyrycznych w *Monitorze* (koniec 1784 – pocz. 1785). Powróciwszy do Warszawy w 1786 rozpoczął masową publikację swych utworów. Do druków dołączał dedykacje różnym możliwym osobistościom, które upraszał o względy, lub dziękował za okazane. Swoje prace rozsyłał, albo osobiście roznosił po domach, narzucając się z ich sprzedażą. Tytułował się rotmistrzem województwa trockiego. Żywo uczestniczył w publicystyce Sejmu Czteroletniego i zabiegał o wybór na posła lub inny urząd publiczny. Na początku 1789, rozgoryczony niepowodzeniami, żegnał się ze stolicą ponad tysięcznym poematem „Rozbrat z Warszawą” (niezachowany). Wybierał się do Grodna, Wilna i Dereczyna Sapiechów, tymczasem w połowie 1789 wyjechał do Krakowa, gdzie poznał drugą z dam opiewanych w swych pismach — Teklę z Sobieniewskich Sztumerową. Z Krakowa udał się do Wilna, gdzie na początku 1791 otrzymał od Macieja Radziwiłła domek i kawałek ziemi na Łukiszkach i tu zamieszkał; wpisał się do księgi municypalnej Wilna i wybrany został asesorem koła porządkowego II Cyркуtu. 3 maja 1792 urządził na Łukiszkach uroczystą iluminację ku czci króla i konstytucji. Radykalizm niektórych demonstrowanych wówczas haseł (np. „Śmierć lub konstytucja”) i inne okoliczności zdają się wiązać M. z działającym na terenie Warszawy radykalnym klubem politycznym, zwanym Związkiem Patriotycznym lub Klubem Wolontariuszów. Ofiariełożył na cele wojny 1792, a następnie insurekcji. W insurekcji zaciągnął się wraz z żoną (nieznaną nam bliżej, zapewne niedawno poślubioną) do wojska „na prostych żołnierzy”. Po rzezi Pragi był w Warszawie, potem znowu w Wilnie, gdzie wystawił w teatrze parę swoich sztuk; pod koniec 1798 przebywał we Lwowie. Po 1800 mieszkał w Warszawie, był urzędnikiem Stanu Cywilnego i członkiem (II stopnia) Łoży wolnomularskiej Świątynia Izis. Pisanych wówczas utworów („Heroina polska”, „Nefelonikones”) nie drukował, zapewne z powodu przesładującej go opinii grafomana (wyśmiewali go m.in. Alojzy Feliński, Antoni Edward Odyńiec, później Albert Szeliga Potocki). Po jego śmierci Biblioteka Publiczna zakupiła od wdowy 140 tomów z jego księgozbioru (czerwiec 1822). Zmarł 5 marca 1822 w Warszawie.

TWÓRCZOŚĆ

1. O dobrowolnych podatkach. Projekt na sejm. Wwa 1786.
2. Samotne zabawki wierszem. Wwa 1786.
3. Zdarzenia czyli sny ... wierszem i prozą. T. 1–2. Wwa 1786–1787.
4. Miłość dla cnoty. Komedya oryginalna we 3 a. ... ułożona roku 1787. Wwa 1787. Red. I wyst. w 1783 w teatrze amatorskim.
5. Dorywcze zabawki wierszem i prozą. Wwa 1788.
6. Do stanów sejmujących ... w czasie ordynaryjnego sejm w Warszawie. Wiersz. B.m. 1788. Przedr. *Wiersze polityczne Sejmu Czteroletniego*. Cz. 1. Wwa 1998.
7. Doświadczenie, czyli myśl w chorobie. Wwa 1788. Wyd. 2. B.m. 1793.
8. Gołąbek. Wwa 1788.
9. Miłość wszystko porównywa. Komedya oryginalna w 5 a. Wyst. Wwa 1788. Wyd. b.m.r. Wyd. 2 Wil. 1796.
10. Ostatnia do Laury odezwa wierszem i prozą. Wwa 1788.
11. Projekt nieuskuteczniiony prozą i wierszem. Wwa 1788.
12. Przysłowia i maksymy. Wwa 1788.
13. Różne wiersze. Wwa 1788.
14. Sielanki. Wwa 1788.
15. Wariacja. Wiersz nowego rodzaju. Wwa 1788.
16. Interesowanie się W.I.M.R.W.T. do szlacheckiego Magistratu Krakowskiego za biedną Imc Panią Salomeą z Banasiewiczów Nowicką. B.m. 1789 (podp. W.I.M.R.W.T.). Toż wyd. w poz. 18.
17. Polusia, córka kołodzieja, czyli wolność oswojona. Opera tragiczna w 2 a. z rosyjskiego [!] na polski język przetłumaczona. B.m. (dwa wyd. anonim.). Wyd. nast. [Lw.] 1791. Przekł. ros. W. Anastasiewicza w rkpsie Bibl. im. Sołtykowa Szchedrina w Petersburgu.
18. Ustronne zabawki wierszem i prozą. Kr. 1789.
19. Uwaga nad losem biednej Tekluni, z prośbą do Króla. Kr. 1789. Wyd. 2 b.m. 1789.
20. Zaraza powszechna, czyli mody damskie. B.m. 1789.
21. Na imieniny Jaśnie Wielmożnego Imci Pana Józefa Krasieńskiego, oboźnica wielkiego koronnego... Wwa 1790.
22. Satyra na Jaśnie Oświeconego Księcia Imci Aleksandra Sapiehy ... w czasie limity Trybunału ... w Wilnie. Wil. 1790.
23. Kłamtwo, czyli wiersz do Jaśnie Oświeconej Księżny Jmości Elżbiety z hrabiów Chodkiewiczów Radziwiłłowej... Wil. 1791 (dwa wyd.).
24. Szczerze interesowanie się Marewicza z Marewiczem do Jaśnie Oświeconego Księcia Macieja Radziwiłła... [Wil.] 1791.
25. Satyra zamiast wdzięczności na JO. Księcia Imci Macieja Radziwiłła ... mca września 1791. [Wil. 1792].
26. Kolęda na nowy rok dla JW. Pana Roberta Brzostowskiego, kasztelana połockiego ... 1792 stycznia dnia 1. B.m.r.
27. Wąż przyjacielski na oktavę imienin WJO. Marcina Pawłowskiego, asesora magistratu wileńskiego r. 1792... [Wil.]. 1792. Podp. W.M.
28. Na imieniny Jaśnie Wielmożnej Imci Pani Józefy z książąt Radziwiłłów Grabowskiej... [Wil.] 1792 (dwa wyd.).
29. Mowa po ukończonym obiorze urzędników drugiego cyrkułu wileńskiego, roku 1792... [Wil.] 1792. Przedr. *Mater. do dziejów Sejmu Czteroletniego*. T. 5. Wr. 1964.
30. Opis iluminacji danej w dniu 3 maja r. 1792 na przedmieściu wileńskim, ku Łukiszkom idąc na ulicy Podgórskiej pod numerem 465, w chałupie Wincentego Ignacego Marewicza... [Wil.] 1792.
31. Kolęda na nowy rok dla Króla i nieszczęśliwego narodu, dnia 5 stycznia 1794. [Wil.] 1794 (dwa wyd.).
32. Do ... Elżbiety z Chodkiewiczów Radziwiłłowej... [Wil.] 1795.
33. Wszystko się skończyło na projekcie. Komedya oryginalna we 2 a. Wyst. i wyd. Wil. 1795.
34. Zdanie obywatelskie o JW. Panu Aleksandrze Butkiewiczu, brygadierze wojsk rosyjskich... Wil. 1795.
35. Szczęście w nieszczęściu, czyli wzór stałości, ludzkości i cierpliwości. Drama oryginalne we 4 a. Wil. 1797. Wyd. nast. b.m. 1798.
36. Żona opuszczona na bezludnej wyspie. Drama w 1 a. z intrygi wziętej z opery włoskiej. Wyst. i wyd. Wil. 1798.
37. Co to jest wielkość, czyli wiersz z powodu nominacji na biskupstwo lwowskie i z powodu oktav imienin ... Mikołaja Skorodyńskiego... Lw. 1798.
38. Nefelonikones, urywki z ociemnicelstwa. Zbiór osobliwych obrazów z dzieł dawnego świata, w rękopisach Marewicza między powieściami tegoż autora ku wiecznej pamięci zachowany ... Przepisane i wydane przez L.K. [Królikowskiego?]. Paryż 1836. Pod przedmową autora podp. „Józef [!] Marewicz, starej daty Polak”.

Parę wierszy M. przedr. w antologiach: *Świat poprawiać – zuchwałemu rzemiosło*. Wwa 1981; *Wiersze polityczne Sejmu Czteroletniego*. Cz. 1. Wwa 1998.

OPRACOWANIA

NK 5 (1967), 6/2 (1972); LP

FM. SOBIESZCZAŃSKI. *Enc. powsz. Orgel*. 18 (1864). — [E. TYSZKIEWICZ] E.T. W.M. Studium obyczajowe. Wwa 1870. — H. MOŚCICKI: *General Jasiński i powstanie koś-*

ciuskowskie. Wwa 1917. — E. ALEKSANDROWSKA. *Pol. słownik biograf.* 19 (1974). — D. RATAJCZAKOWA. *Komedia oświeconych 1752–1795.* Wwa 1993. — E. ALEKSANDROWSKA. *W.M. Pisarze pol. Oświecenia.* T. 2. Wwa 1994. [tu: przedr. kilku tekstów]. — K. MAKSYMOWICZ. *Początki polityczna a Sejm Czteroletni.* Gdańsk 2000.

E.A.

MARRENÉ MORZKOWSKA Waleria 1832–1903

Urodzona w 1832 w majątku Zbożenna koło Opoczna; córka Jana Mallet de Grandville Malletskiego (spolonizowanego Francuza), oficera napoleońskiego, i Adeli z Krasieńskich. Początkowo nauki pobierała w domu, następnie uczyła się w Puławach i Krakowie (głównie rysunku). Wyszła za mąż w 1848 (lub 1849) za ziemianina, Michała Morzkowskiego, związanego z kręgiem Cyganerii warszawskiej, autora drobnych utworów poetyckich. Debiutowała w 1856 powieścią „Nowy gladiator”, której fragment ogłosiła *Gazeta Warszawska* (nr 166). Pisała powieści ogłaszane w czasopiśmie, m.in. w *Gazecie Codziennej* (1858), *Tygodniku Ilustrowanym* (1864–71), *Kłosach* (1865–90, tu w 1866–90 miała stałą rubr. „Z literatury angielskiej”), *Gazecie Warszawskiej* (1869). Przyjaźniła się z Elizą Orzeszkową, z którą łączyło ją powinowactwo. W 1869 (po śmierci M. Morzkowskiego) wyszła ponownie za mąż za Władysława Marrené, agronoma, administratora Zbożenny, uczestnika powstania 1863 i sybiraka. Kłopoty majątkowe sprawiły, że w 1877 przeniosła się z rodziną do Warszawy. Tu udzielała korepetycji, kontynuowała pisanie, uprawiała publicystykę, zajmowała się pracą społeczną. Pisała liczne utwory beletrystyczne, publikowała artykuły informujące o wydarzeniach literackich i artystycznych, przedstawiające sylwetki przedstawicieli cyganerii warszawskiej (pt. „Zapomniani”, wyd. osob. pt. „Cyganeria warszawska”), pisarzy polskich i obcych, przekłady. W publicystyce przejawiała wszechstronne zainteresowanie. Prace ogłaszała w czasopiśmie niemal całej Polski, m.in. stałe współpracowała z *Biblioteką Warszawską* (1876–81), *Przeglądem Tygodniowym* (1881–84, 1889–1894, tu przeglądy i recenzje literackie). W 1882–83 była właścicielką *Mód Paryskich*, współpracowała z *Prawdą* (1882–91, 1894–99), w 1884 objęła kierownictwo *Suitu*, a od 1886 — po Marii Konopnickiej — jego redakcję. Od 1885 pisywała do *Nowej Reformy*, zamieszczając tu w 1890–1900 przeglądy współczesnej literatury polskiej i obcej, współpracowała ze *Światem* (1888–94), *Wisłą* (1890–1901). Prowadziła salon literacki, w którym bywali m.in. Józefa Sawicka (Ostojka), Adam Pług (Pietkiewicz), Józef Zachariasiewicz, Leopold Méyet, organizowała i wygłaszała odczyty

z zakresu literatury, psychologii, estetyki. M.in. podjęła starania o ufundowanie stypendium dla studentek polskich w Genewie. W 1884 obchodziła 25-lecie pracy literackiej. W 1894 brała udział w zjeździe literatów i dziennikarzy we Lwowie, na którym zabrała głos w sprawie opracowania i wydania podręcznika literatury powszechnej. Była niestrudzoną rzeczniczką emancypacji i wykształcenia kobiet, wygłaszała na ten temat prelekcje i pisała artykuły, przemawiała w 1899 na zjeździe kobiet w Zakopanem. Kilkakrotnie odbywała podróże za granicę (m.in. w 1878 i 1882 do Włoch i Francji). Zmarła w Warszawie 10 października 1903; pochowana na Cmentarzu Powązkowskim. Wyrazem uznania dla jej twórczości i działalności jest ufundowana tablica pamiątkowa w kościele św. Barbary na Koszykach.

T W Ó R C Z O Ś Ć

1. Nowy gladiator. Powieść oryginalnie napisana. Wwa 1857.
2. Jerzy. Powieść. *Tyg. Ilustr.* 1864 nr 265–270. Wyd. osob. Wwa 1882 (wraz z poz. 3).
3. Fragment. *Kłosy* 1865 nr 22–24. Wyd. osob. Wwa 1882 (wraz z poz. 2). Wyd. 2 Florencja 1914.
4. Augusta. Powieść. *Kłosy* 1866 nr 68–75. Wyd. osob. Wwa 1882 *Wyd. Dzieł Tanich* nr 44–45.
5. Życie za życie. Powieść. *Tyg. Ilustr.* 1867 nr 394–412. Wyd. osob. Wwa 1883.
6. Mąż Leonory. Powieść oryginalna. *Gaz. Warsz.* 1869 nr 104–130. Wyd. osob. Wwa 1883. Przekł. niem. ok. 1893.
7. Nemezys. Powieść. Wwa 1871. Wyd. nast. Wwa 1887.
8. Bożek milion. Powieść. Wwa 1872.
9. Róża. Studium małżeńskie. Pozn. 1872.
10. Mężowie i żony. Powieść. Wwa 1874.
11. Dobroczyńca. Powieść w 2 tomach. *Gaz. Pol.* 1875 nr 97–178 z przerwami.
12. Zasady i czyny. Powieść. Wwa 1875 *Dod. Przegl. Tyg.* Wyd. nast. Wwa 1877.
13. Błękitna książeczka. Powieść. Lw. 1876. Wyd. 2 Lw. 1879.
14. Przeciw wrodzie. Powieść. Wwa 1876.
15. Smutna swadźba. Obrazek wiejski. *Kłosy* 1877 nr 650–651. Wyd. osob. Wwa 1885. Wyd. nast. Wil. 1899. Przekł.: czes. 1881, słow. 1910.
16. Zrozpaczeni w literaturze. Studium literackie. Wwa 1878.
17. Błędne koła. Powieść w 2 tomach. *Tyg. Ilustr.* 1879 nr 184–209; przedr. *Kur. Lw.* 1895 nr 303 i nast., 1896 nr 1–131. Wyd. osob. oprac. i przedmowa: T. Jeske-Choiński. T. 1–2. Wwa 1900 *Bibl. Dzieł Wyborowych* nr 128–129.
18. January. Szkic współczesny. *Kłosy* 1880 nr 757–792. Wyd. osob. T. 1–2. Kr. 1891 z nadtytuł:

Wybór pism. Wyd. nast. z podtyt. Powieść współczesna. T. 1–3. Wwa 1900 *Dod. Tyg. Gaz. Pol.* t. 38–40.

19. Kazimierz Brodziński. Studium. Kr. 1881 odb. z *Muzeum*.

20. Przesady w wychowaniu. Studium pedagogiczne. Wil. 1881.

21. Zbiór powieści dla dzieci i młodzieży. I. Kazio. Wwa 1881. Wyd. nast. pt. Kazio. Powieść dla młodzieży do lat 14. Wwa 1896.

22. Józwa Szyczak. Nowela. Wwa 1882.

23. Świat rzeźbiarz. Powieść. *Tyg. Ilustr.* 1882 nr 340–365. Wyd. osob. pt. Przeciw prądowi. Powieść. T. 1–2. Lw. 1895.

24. Zakłęte siły. Powieść. Wwa 1882.

25. Walka. Powieść. Wwa 1884.

26. Panna Felicja. Powieść. *Kur. Warsz.* 1885 nr 174–252 z przerwami; *Nowa Reforma* 1885 nr 135–214. Wyd. osob. Wwa 1892. Wyd. 2 Lw. 1894.

27. Nowele i obrazki. Wyd. 2. Wwa 1887. Wyd. 1 przypuszczalnie pt. Na dzień życia. Zbiór nowel i obrazków. Gródek 1887.

Tu m.in.: Mięśnie i nerwy; W wieczór zimowy; Z wędrówek po mieście.

28. Dwoista. Nowela. Wwa 1889.

29. Bez ratunku. Powieść. *Kur. Lw.* 1890 nr 258–351.

30. Wśród kąkolu. Powieść. *Biesiada Lit.* 1890 nr 27–52.

31. Dzieci szczęścia. Powieść. Wwa 1891.

32. Historia zwyczajnego człowieka. Z opowiadania emeryta. *Gaz. Lw.* 1893 nr 181–240. Wyd. osob. Wwa 1896.

33. Historia sztuki. Na podstawie dzieła R. Peyera opracowała... Wwa 1900.

34. Pensjonarki. Wwa 1901.

Tu: Z pamiętników pensjonarki; Pieszczochy; Wypracowanie.

35. Wakacje w Warszawie. Pogadanki o architekturze. *Wieczory Rodz.* 1901 nr 25–52. Wyd. osob. Wwa 1903.

36. Kobieta czasów obecnych. Wwa 1903 *Książki dla Wszystkich* nr 92.

37. Puścizna Brzeszcza. Lw. 1903.

38. Sewerka. Powieść. Wwa 1904 *Dod. Powieściowy Wieczorów Rodz.*

39. Cyganeria warszawska. Oprac. i przedmowa: H. Galle. Wwa 1905 *Bibl. Dzieł Wyborowych* nr 374. Wyd. pośmiertne.

Ponadto utwory beletrystyczne, ogł. tylko w czasop.

Przekłady

40. H. Balzac: Komedia ludzka. T. 1: Kobieta trzydziestoletnia; Gobseck. Wwa 1880 *Bibl. Najcelniejszych Utworów Lit. Europejskiej*.

41. E.J. Hardy: Świat kobiety. Wwa 1890.

42. G. Eliot: Adam Bede. Wwa 1891.

43. H. Ibsen: Wybór dramatów. Wwa 1898 (wraz ze wstępem).

44. H.L. Grin: Trzydzieści lat wśród dzikich. Dziwne przygody. L. de Rougemonta. Dla młodzieży opracowała... Wwa 1899. Wyd. nast. Wwa 1931.

Prace edytorskie

45. *Lira polska*. T. 6. Wwa 1884.

Antologia poezji.

Koresp. znajduje się w Bibl. Jagiel. (tu m.in. listy do J.I. Kraszewskiego, H. Sienkiewicza), Bibl. PAN w Kr., Ossol.; 54 listy do E. Orzeszkowej znajdują się w Arch. E. Orzeszkowej. IBL PAN w Wwie.

OPRACOWANIA

NK 8 (1969), 9 (1972); LP.

A. SZYCOWNA. *Enc. Wych.* 7 (1904). — A. GOLDBERG. *Wielka enc. powsz. ilustr.* 45 (1910). — I. WYCZAŃSKA. *Obraz lit. pol.* S. 4 t. 2 (1966). — C. WITKOWSKI. *Zesz. Prasozn.* 1968 nr 2. — H. KARWACKA. Łódź w oczach pozytywistki. „Wśród kąkolu” *WM.M. Prace Polon.* 31 (1975). — I. WYCZAŃSKA. *Pol. słownik biogr.* 20 (1975). — M. ZAWIAŁSKA. „Świt” Marii Konopnickiej. *Wr.* 1978. — H. KARWACKA. WM., warszawska emencypanka. *Warszawa pozytywistów.* Wwa 1992. — J. OLKUSZ. W. OLKUSZ: Kilka myśli o literaturze dziecinnej WM.-M. w kontekście pozytywistycznych programów wychowawczo-pedagogicznych. *Kwart. Opol.* 1993 nr 2.

W.R.-S., W.A.-Sz.

MARYCJUSZ Szymon 1516–1574

Inne formy nazwiska i pseudonimy: Maricius (zgreycyzowana forma właściwego nazwiska Kociołek); Chlebo-dziejski; Czystochlebski; Pilźnianian; Simon Maricius Pilźnensis; Szymon z Pilźna. Forma błędna: Marycki.

Urodzony w 1516 w Pilźnie koło Dębicy; syn Macieja, zamożnego mieszczanina. W 1532 naukę rozpoczął w Akademii Krakowskiej, w 1535 uzyskał bakalaureat, a w 1539 został magistrem sztuk wyzwolonych. Prawdopodobnie już w czasie studiów przez jakiś czas uczył w szkole parafialnej św. Jana w Krakowie. Uczniem jego był Andrzej Patrycy Nidecki. Z pracy tej M. wyniósł praktyczną znajomość potrzeb niższego szkolnictwa i zagadnień dydaktycznych. W nauczaniu kierował się renesansową teorią pedagogiczną Erazma z Rotterdamu. W 1540 wszedł do Kolegium Mniejszego, w 1543 do Kolegium Większego i rozpoczął działalność dla unowocześnienia Akademii. Dzięki poparciu wojewody

krakowskiego, Piotra Kmity, wyjechał w 1544 do Włoch w charakterze mentora Walentego Herburta. Tam studiował w Bolonii, Padwie i Ferrarze i we wrześniu 1545 uzyskał doktorat obojga praw. W 1546 powrócił do Krakowa. Po nieskutecznych staraniach o Katedrę Prawa wykładał na wydziale sztuk wyzwolonych, objaśniając głównie Demostenesa. Zniechęcony do uniwersytetu i urlopowany od zajęć, wziął udział w walce o zniesienie krytykowanymi ostro przez humanistów ćwiczeń arystotelesowskich. W półroczu zimowym 1550/51 odbył ostatni wykład (o mowach Cicerona i Demostenesa), a w lecie 1551 odszedł na stanowisko kanclerza biskupa chełmińskiego, Jana Lubodzińskiego, zarzucając całkowicie zajęcia naukowe. W 1552 poślubił Annę Tenk z Torunia, dziedziczkę folwarku i wsi Czystochleb koło Wąbrzeźnia, i części Wądzynia koło Brodnicy. W 1558 ożenił się z Anną Konojacką; po raz trzeci wstąpił w związki małżeńskie w 1568 z Sybillą Szczepańską. W 1559 otrzymał od Zygmunta II Augusta szlachectwo; przybrał nazwisko Czystochlebski. Posłował z ziemi chełmińskiej na sejm lubelski 1569; prawdopodobnie był również posłem na sejm warszawski w 1570. Zmarł 6 (3?) czerwca 1574.

T W Ó R C Z O Ś Ć

1. De scholis seu academiis libri duo. Kr. 1551 druk. H. Szarffenberg.
Pierwszy traktat o szkolnictwie w lit. pol.
Przekł. pol.: A. Danysz pt. Sz.M. z Pilzna, O szkołach, czyli akademiach, ksiąg dwoje. Kr. 1929; toż wyd. H. Barycz. Wr. 1955. Fragm. przedr.: S. Kot: Źródła do historii wychowania. Wybór. Cz. 1: Od starożytnej Grecji do końca w. XVII. Kr. 1929; J. Skoczek: Wybór pism pedagogicznych Polski doby Odrodzenia. Wr. 1957 BN I, 157; 700 lat myśli pol.: XVI w. (1978).

Prace edytorskie

2. Demostenes: De pace oratio. Kr. 1546 druk. wdowa po F. Unglerze.
3. Demostenes: Pro libertate Rhodiorum oratio. Kr. 1547 druk. M. Szarffenberg.
4. In Marcii Tulli Ciceronis pro Publio Quintio orationem annotationes. Kr. 1547 druk. M. Szarffenberg.
5. In Marcii Tulli Ciceronis ad Quintum Fratrem dialogos III de oratore annotationes. Kr. 1548 druk. dziedzice M. Szarffenberga.

O P R A C O W A N I A

NK 2 (1964).

A. DANYSZ: M. jako pedagog. W: Studia z dziejów wychowania w Polsce. Kr. 1921. — L. WINNICZUK: Sz. z Pilzna M. — tłumacz i wydawca Demostenesa. *Księga*

pam. T. Since [...] ofiarowana. Wwa 1951. — Ł. KURDYBACHA: Poglądy pedagogiczne Sz.M. *Rozpr. z Dziejów Oświaty* t. 6 (1963). — J. CZERNIAŁOWICZ: Z dziejów greceistyki w Polsce w okresie Odrodzenia. Wr. 1965. — H. BARYCZ: Zmarowany talent. Sz.M., humanista i pisarz pedagogiczny. W: Z epoki renesansu, reformacji i baroku. Wwa 1971. — *Hist. nauki pol.* 6 (1974). — H. BARYCZ: *Pol. słownik biogr.* 20 (1975). — H. WYCZAWSKI: *Słownik pol. teologów katol.* 3 (1982). — S. KOT: Humanisci polscy między sobą. W: *Polska Złotego Wieku a Europa*. Wwa 1987 [prwdr. 1929] [tu: Koresp. z 1551-1555].

I.T.

MASKIEWICZ Samuel

ok. 1580 – ok. 1640

Inna forma nazwiska: Maszkiewicz.

Urodzony około 1580 prawdopodobnie w Serweczu pod Nowogródkiem w zamożnej rodzinie rusińskiej herbu Odrowąż; syn Jana Semenowicza, który przeszedł na kalwinizm; matka z domu Owsiana. Przed 1600 ukończył nauki (zapewne w Nowogródku), od 1601 służył w wojsku jako husarz najpierw w Inflantach w chorągwi Gabriela Wojny, podkanclerzego litewskiego, a następnie w wojsku kwarcianym na Podolu (do 1607). W czasie rokosz Zebrydowskiego walczył w 1607 pod Guzowem po stronie Zygmunta III Wazy. Pod dowództwem hetmana Stanisława Żółkiewskiego w 1608 wziął udział w wyprawie moskiewskiej; w 1609 był pod Smoleńskiem; w 1610 bił się pod Klusynem. Wkrótce potem został porucznikiem i dowodził chorągwią księcia Janusza Poryckiego. Do czerwca 1612 przebywał w oblężonej Moskwie, w lipcu tego roku powrócił do Serwecza. W niedługim czasie znów stanął na czele chorągwi. We wrześniu 1613 został pułkownikiem. Przyłączył się do konfederacji związanej w celu egzekwowania wypłaty zaległego żołdu. Nie uległ namowom Jana Szczęsnego Herburta, który usiłował go zjednać do wskrzeszenia rokoshu. Natomiast z ramienia swego pułku przystąpił do obowiązków deputata wojskowego przy komisji sejmowej, ustalającej wysokość żołdu. W 1614 załatwiał sprawy spadkowe i przez pewien czas gospodarował w Serweczu. W latach następnych służył u Radziwiłłów; od sierpnia 1619 był „sługą rękodajnym” Krzysztofa Radziwiłła, hetmana polnego litewskiego. Około 1624 ożenił się z córką Pawła Piaseckiego, krewnego i klienta Sapiehów. Pełnił funkcję poborcy ziemi nowogródzkiej (1625), od czerwca 1628 — z polecenie Mikołaja Krzysztofa Sapiehy, wojewody nowogródzkiego — został pisarzem grodzkim nowogródzkim, a następnie podwojewódzkim. W 1625–31 spisał pamiętnik oparty na uprzednio prowadzonych dziennych zapiskach. Zmarł około 1640.

T W Ó R C Z O Ś Ć

1. Diariusz z lat 1594–1621. Pamiętnik, spisany przypuszczalnie w 1625–1631. Wyd.: w skróc. J.U. Niemcewicz: Zbiór pamiętników o dawnej Polsce. T. 2. Wwa 1822 s. 341–432; toż wyd. 2 Lipsk 1838; całość z rkpsu Bibl. Chreptowicza w Szczorsach (z uzup. w przekł. pol. z ed. M. Ustriałowa) wyd. J. Zakrzewski: Pamiętniki do historii Rosji i Polski wieku XVI i XVII. Wil. 1838; całość wyd. kryt. A. Sajakowski: Pamiętniki Samuela i Bogusława Kazimierza Maskiewiczów. (Wiek XVII). Wr. 1961; wyd. i oprac. M. Kubala i T. Ścieżar (z rkpsu Bibl. Kór. nr 308) w: Moskwa w rękach Polaków. Pamiętniki ... 1610–1612. Krępinów 1995.
Rkpsy wymienia A. Sajakowski, jw.
Przekł. ros.: wyd. M. Ustriałow: Skazaniya sowremiennikow o Dimitrie Samozwance. T. 5. Petersb. 1834; toż wyd. 3 Petersb. 1859.

O P R A C O W A N I A

NK 2 (1964); LP

A. WERYHA-DAROWSKI: Pan S.M. Cz. 1. Bruksela 1863.
— B. CHLEBOWSKI: Pamiętnik husarza. *Ateneum* 1883 t. 2; przedr. Pisma. T. 3. Wwa 1912. — J. RYTEL: Pamiętniki Maskiewiczów. *Przeł. Hum.* 1962 nr 1. — A. SAJKOWSKI: Nad staropolskimi pamiętnikami. Pozn. 1964. — T. WASILEWSKI: *Pol. słownik biogr.* 20 (1975). — A. SAJKOWSKI: S.M. progres i koniec wojny moskiewskiej. W: W stronę Wiednia. Pozn. 1984. — U. SOKÓLSKA: Deklinacja rzeczowników rodzaju męskiego w XVII w. na przykładzie „Diariusza” J.A. Chrapowickiego oraz „Pamiętników” S. i Bogusława Maskiewiczów. *Zesz. Nauk. UW, Białystok z. 56 Filol. Pol.* 11 (1987) s. 263–282.

1.T.

MASSALSKI Edward Tomasz

1799–1879

Urodzony 23 września 1799 we wsi Rudawka pod Nieświeżem; syn Onufrego, byłego majora wojsk polskich brygady petyhorskiej, i Katarzyny z Korbutów, starszy brat Józefa. Uczył się u jezuitów w Mohylewie i w Akademii Połockiej. W 1820 rozpoczął studia na wydziale nauk moralnych i politycznych Uniwersytetu Wileńskiego. W tymże roku debiutował wierszem „Myśl o wiośnie” w *Tygodniku Wileńskim* (nr 146). Należał do Towarzystwa Filaretów (Grono Błękitne). Uwieszony w 1823, został niebawem zwolniony. Przerwane studia ukończył ze stopniem magistra prawa i filozofii. W 1830 był współpracownikiem *Dziennika Wileńskiego*, gdzie drukował artykuły przeważnie z zakresu ekonomiki rolnej. W 1832 wyjechał do Petersburga i został tam urzędnikiem w ministerstwie finansów. Z prac literackich współcześni najwyżej cenili jego satyryczno-dydakty-

czną powieść „Pan Podstolic albo czym jesteśmy, czym być możemy”, nawiązującą do „Pana Podstolego” Ignacego Krasickiego. Artykuły drukował w *Tygodniku Petersburskim* (od 1832) oraz był współredaktorem satyrycznego tygodnika *Balamut* (1834). W latach późniejszych był administratorem dóbr Lubomirskich na Wołyniu. Ożenił się z Pauliną Nowosielską. Od 1853 mieszkał w Warszawie i pracował w Bibliotece Głównej. Po przejściu na emeryturę kilkakrotnie wyjeżdżał za granicę do syna, który był profesorem technologii rolniczej na uniwersytecie w Louvain w Belgii. Zmarł 28 czerwca 1879 w Louvain.

T W Ó R C Z O Ś Ć

1. Pan Podstolic albo czym jesteśmy, czym być możemy. Romans administracyjny. Cz. 1–2. Wil. 1831; cz. 3–5. Petersb. 1833.
Przekł. ros. 1832–1833.

2. Tablice porównawcze wszystkich wiadomych monet, wag i miar, wyrachowanych na monety, wagi i miary nowe francuskie, nowe polskie i rosyjskie. Petersb. 1834.
Przekł. ros. 1834.

3. Wyciąg z gramatyki polskiej. Wil. 1849.

4. O skarbach słowiańskich, a szczególnie o gramatyce języka polskiego uwagi. Wwa 1853.

5. Przestrogi dla mówiących i piszących po polsku. Wwa 1857.

6. Gramatyka języka polskiego. Wil. 1858.
Wyd. 2 skrócone Wil. 1858.

7. Gramatyka języka polskiego do wymagań i natury brzmień jego zastosowana. Paryż 1867.

8. Pamiętniki z lat 1799–1853. Fragm. pt. W celi więziennej. Z niedrukowanych pamiętników. *Tyż. Ilustr.* 1916 nr 39–40; pt. Z pamiętników (1799–1824). Wyd. H. Mościcki: Z filareckiego świata. Zbiór wspomnień z lat 1816–1824. Wwa 1924 s. 213–303.

P r z e k ł a d y

9. A. Nicolas: Wywód prawdy chrześcijańskiej ze stanowiska filozofii, dogmatu i historii. Wwa 1856. Wyd. nast. t. 1–2. Wil. 1870.
Podp. R. Michalski.

P r a c e e d y t o r s k i e

10. P. Skarga: Żywoty świętych starego i nowego zakonu. Wwa 1857.
Wydawca podp. K.W. Józefowicz.

O P R A C O W A N I A

NK 8 (1969), 9 (1972); LP

[L. UZIĘBŁO] luz: Setna rocznica Massalskiego. *Tyż. Ilustr.* 1901 nr 13. — A. WITKOWSKA: Rówieśnicy Mickiewicza. Życiorys jednego pokolenia. Wwa 1962.
Wyd. 2 Wwa 1998. — E. KUCHARSKA: Literatura polska

w Rosji w latach 1830–1848. Opole 1967. — H. CIEŚLAKOWA: Charakterystyka językowa w powieści polskiej w latach 1800–1831. Gdańsk 1969. — H. GACOWA. *Pol. słownik biogr.* 20 (1975). — J. BOROWCZYK: Wierszopis i „carski urzędnik”. Jan Jankowski w kronice i legendzie procesu filomatów i filaretów. *Nie tylko o Norwidzie*. Pozn. 1997.

H.G.

1962 s. 256–256. Wyd. 2 Wwa 1998. — J. BOROWCZYK: Wierszopis i „carski urzędnik”. Jan Jankowski w kronice i legendzie procesu filomatów i filaretów. *Nie tylko o Norwidzie*. Pozn. 1997.

H.G.

MATEUSZ Z KRAKOWA

Ok. 1345 – 1410

Inne formy nazwiska: Matthaues de Cracovia; niem. Stadtschreiber (?) wg łac. określenia „Dictus Notarii”.

MASSALSKI Józef

1800 – ok. 1845

Urodzony w 1800 w Bieliczanych koło Mińska (pow. ihumeński); syn Onufrego, byłego majora wojsk polskich brygady petyhorskiej, i Katarzyny z Korbutów, młodszy brat Edwarda Tomasza. Uczył się u jezuitów w Mohylewie i w Akademii Połockiej, gdzie uzyskał stopień kandydata filozofii, później czas jakiś przebywał w domu rodzinnym. W 1822 rozpoczął studia na wydziale literatury i sztuk wyzwolonych Uniwersytetu Wileńskiego oraz podjął obowiązki gubernatora Juliusza Słowackiego w zamian za mieszkanie i utrzymanie w domu Augusta Bécu. W 1823 debiutował w *Tygodniku Wileńskim* (nr 1) wierszowanymi bajkami „Osioł i cielę”, „Żniwiarki i zając”, „Sąd Kupidyna”. W tymże roku, na własną prośbę, został przewieziony do Warszawy i stawiony przez wielkim księciem Konstantym, któremu oświadczył, że chciał uzyskać z nim rozmowę i rozpocząć służbę wojskową. W konsekwencji został uwięziony w Wilnie, a następnie wcielony do wojska rosyjskiego jako szeregowiec. Jego lekkomyślne postępowanie doprowadziło do wielu aresztowań wśród filomatów, filaretów, studentów Uniwersytetu Wileńskiego. Przez pewien czas pełnił służbę we Włodzimierzu Wołyńskim. Po uzyskaniu stopnia oficera wystąpił z wojska i został administratorem dóbr Joanny Moszyńskiej na Wołyniu. W 1830 kupił majątek ziemski, ożenił się z Owsianówną i osiadł w okolicy Uściługu. W czasie powstania listopadowego został uwięziony, a następnie zesłany na Sybir. Po powrocie gospodarował w Uściługu, gdzie zmarł około 1845.

Urodzony około 1345 w Krakowie; syn pisarza miejskiego o imieniu prawdopodobnie Konrad, z zamężnej rodziny zapewne pochodzenia niemieckiego. Początki wykształcenia otrzymał być może w miejscowej szkole mariackiej. W 1345 był bakałarzem nauk wyzwolonych. Od 1347 studiował na Uniwersytecie Karola w Pradze i został magistrem tyche nauk wyzwolonych; odtąd wykładał na wydziale artium. Następnie poświęcił się teologii, osiągając kolejno licencjaturę (1380), magisterium (1381), doktorat (1387) i profesurę. Jako duchowny pełnił również powinności kaznodziei miejskiego w Pradze; otrzymał też kanonikat we Wrocławiu. Wskutek zatargów między nacjami o beneficja w 1390 opuścił Czechy. Od 1394 związany był z uczelnią w Heidelbergu, na której już w następnym roku sprawował rektorat. Tam też działał na usługach religijnych i dyplomatycznych pałatyna Ruprechta; m.in. składał w jego imieniu obediencję w Rzymie. Z Krakowem utrzymywał kontakty (bezpośrednie w 1394), a w 1397–1399 na wezwanie Jadwigi i Władysława Jagielly brał udział w reaktywowaniu Akademii Krakowskiej i utworzeniu wydziału teologicznego. Z ręką króla otrzymał kustodię w Sandomierzu. W 1405, nie rezygnując z profesury heidelberskiej, objął biskupstwo w Wormacji. Odmówił przyjęcia kardynalatu, który w 1408 nadał mu papież Grzegorz XII, natomiast rok później został legatem papieskim na Niemcy i był czynny na soborze w Pizie. Wybił się jako autorytatywny koncyliarysta (wpłynął na poglądy Stanisława ze Skarbimierza i Pawła Włodkowica); głosił konieczność reformy Kościoła oraz odnowy życia religijnego w duchu *via ... i devotio moderna*. Zmarł 5 marca 1410 w Heidelbergu.

T W Ó R C Z O Ś Ć

1. Karnawał. Wiersz. Pisany roku 1823, lutego 22 dnia. Wil. 1823.

Niepodp.

2. Poezje. T. 1–2. Wil. 1827–1828.

Przedr. wierszy: *Zbiór poetów pol.* 1 (1959).

O P R A C O W A N I A

NK 8 (1969).

H. MOŚCICKI: J.M. – gubernier Słowackiego. *Pam. Lit.* 1909; toż pt. Gubernier Słowackiego. W: Pod znakiem Orła i Pogoni. Wwa 1915. Wyd. 2 Wwa 1923. — A. WITKOWSKA: Równieśnicy Mickiewicza. Życiorys jednego pokolenia. Wwa

T W Ó R C Z O Ś Ć

1. Tractatus rationis et conscientiae. (Inc.: Multorum tam clericorum quam laicorum quaerela est ...); pod różnymi tyt. [Traktat teologiczny o Sakramencie Ołtarza]. Wyd. Moguncja 1460, druk. J. Gutenberg (?). Nast. liczne wznowienia. Wyd. kryt. W. Seńko, A.L. Szafrński w zbiorze: Mateusza z Krakowa Opuscula theologica. Wwa 1974 *Textus et Studia Historiam Theologiae in Polonia Excultae Spectantia* t. 2 fasc. 1.

W Opuscula theologica również nowe oprac. edytorskie podręcznika dla spowiedników (przypisywanego w średniowieczu św. Bonawenturze lub św. Tomaszowi z Akwinu) oraz szeregu mów i kazań synodalnych Mateusza z Krakowa.

2. *Rationale operum divinatorum* (Theodicea). Powst. 1391–1394. Wyd. kryt. na podstawie wszystkich znanych rkpsów W. Rubczyński. *Arch. Komisyj do Badań Hist. Filoz. w Polsce*, t. 3 (1930).

Uważana za najważniejsze dzieło Mateusza z Krakowa.

3. De praxi Romanae Curiae. (Inne tyt.: De simonia praelatorum; De squaloribus Curiae Romanae; Moyses sanctus). [Traktat o zepsuciu Kościoła, przedłożony papieżowi Innocentemu VII w 1404]. Wyd. W. Wissenburg w: Petri de Aliaco cardinalis „De emendatione Ecclesiae”. Bazylea 1551. Wyd. nast.: C.F.W. Walch. *Monimenta medii aevi* t. 1 fasc. 1. Getynga 1757; wyd. kryt. W. Seńko. Wr. 1969; reedycja tego wyd. (z uzupełnieniami) J. Miethke i L. Weinrich. *Quellen zur Kirchenreform im Zeitalter der grossen Konzilien des 15. Jahrhunderts*. 1. Teil [...]. Darmstadt 1995. *Ausgewählte Quellen z. Deutschen Geschichte des Mittelalters – Freiberr von Stein-Gedächtnisausgabe* Bd. 38a.

Przekł. pol.: W. Seńko: Mateusza z Krakowa „O praktykach kurii rzymskiej oraz dwa kazania synodalne o naprawie obyczajów kleru. Wwa 1970 *Bibl. Klasyków Filoz.* t. 97.

Przekł. niem. przy ed. J. Miethkego i L. Weinricha, jw.

W wyd. kryt. W. Seńki również nowe oprac. edytorskie szeregu mów i kazań synodalnych oraz listu Mikołaja z Krakowa.

4. Sermones de sanctis „Ambulans Iesus – humanus defectus”. Wyd. kryt. B. Chmielowska. Wwa 1984. *Textus et Studia...* jw. t. 17 fasc. 1–2.

5. *Lectura super „Beati immaculati”*. Wyd. kryt. W. Bucichowski. Wwa 1984. *Textus et Studia...*, jw.

Inedita Mikołaja z Krakowa w rkpsach licznych bibl. europejskich.

OPRACOWANIA

NK 2 (1964).

A. BRÜCKNER: M. z Kr. *Ateneum* 1900 t. 2. — K. MORAWSKI: Historia Uniwersytetu Jagiellońskiego. T. 1. Kr. 1900. — W. WĄSIK: Historia filozofii polskiej. T. 1. Wwa 1958. — J. KRZYŻANIAKOWA: M. z Kr. Działalność w Pradze w latach 1355–1394. *Rocz. Hist.* 29 (1963). — *Dzieje Uj w l. 1364–1764*. T. 1. Kr. 1964. — W. SENKO: Traktaty „De arte moriendi” przypisywane M. z Kr. *Mater. do Hist. Filoz. Średniowiecznej*. 1967 t. 7. — A.L. SZAFRAŃSKI: M. z Kr. Wstęp do badań nad życiem i twórczością naukową. *Tamże* 1967 t. 8. — M. BORZYSZKOWSKI: O liście M. z Kr. do klasztoru w Vadstena. *Tamże* 1970 t. 2 (13). — W. SENKO: Mathieu de Cracovie et son oeuvre „De praxi Romanae Curiae”. *Mediaevalia Philosophica Polonorum* 16 (1971). — J.W. WOŚ: Matteo do Cracovia precursore di Lutero? Note all edizione critica del „De Praxi Romanae Curiae”. *Aetnum*

(Mediolan) 45 (1971). — Z. KAŁUŻA: Czy M. z Kr. nauczał w Paryżu? *Mater. do Hist. Filoz. Średniowiecznej* 1972 t. 5 (16). — W. URBAN: Dzieła M. z Kr. w zbiorach Biblioteki Kapitulnej we Wrocławiu. *Colloquia Salutis* 5 (1973). — C. BOZZOLO: Une traduction médiévale française du „Dialogus rationis et conscientiae” de Mathieu de Cracovie. *Mediaevalia Philosophica Polonorum* 20 (1974). — H. HEIMPEL: Studien zur Kirchen- und Reichsreform des 15. Jahrhunderts. Heidelberg 1974. — TENŻE: Der verketzerte Mathias von Krakau. *Festschrift Walter Schlesinger*. Köln 1974 *Mitteldeutsche Forschungen* 74/II t. 2. — Z. KAŁUŻA: O kilku pomijanych listach M. z Kr. i o dwu dziełkach błędnie mu przypisywanych. *Mater. do Hist. Filoz. Średniowiecznej* 1974 t. 7 (18). — W. SENKO: M. z Kr. *Pol. słownik biogr.* 20 (1975). — Z. KAŁUŻA: Eldeżjologia M. z Kr. (Uwagi o „De praxi Romanae Curiae”). *Studia Medievalistyczne* 18 (1977). — TENŻE: Metateologia M. z Kr. (Rozważania wstępne nad „Rationale operum divinatorum”). *Tamże* 20 (1980). — S. DOBRZAŃSKI: M. z Kr. *Słownik pol. teologów katol.* T. 3. Wwa 1982. — L. PIETRAS: Receptja książki teologiczno-moralnej u paulinów jasnogórskich w XV wieku. *Studia Claromontana* 5 (1984). — W. STRZAŁKOWSKI: Ludzie i idee. Od Platona po czasy obecne. Londyn 1985. — W. SENKO: Dzieła M. z Kr. w rękopisach bibliotek europejskich. *Przegl. Tomistyczny* 4 (1988). — J. DRABINA: Początki koncyliaryzmu na Uniwersytecie Krakowskim w XV w. *Kwart. Hist.* 101 (1994). — M. DANYŚ: Master Matthew of Cracow. Wwa 1995. — W. SENKO: Dzieła M. z Kr. w zbiorach biblioteki klasztornej oo. benedyktynów w Göttingu. *Przegl. Tomistyczny* 6/7 (1997). — R. TATARZYŃSKI: Dzieła M. z Kr. w średniowiecznych rękopisach Herzog August Bibliothek w Wolfenbüttel. *Tamże*.

T.W.

MATKOWSKI Zygmunt 1885–1919

Urodzony 21 czerwca 1885 w Podhajcach. W 1897–1903 uczęszczał do gimnazjum klasycznego w Stryju, w 1903–07 studiował filologię polską i romańską na Uniwersytecie Lwowskim. W 1905 przebywał na wakacyjnych kursach w Grenoble. W 1908–10 kontynuował studia na Sorbonie i w Collège de France w Paryżu. W 1912 uzyskał doktorat we Lwowie, od 1913 pracował tam w bibliotece uniwersyteckiej. Podczas pierwszej wojny światowej uczył w Krajowej Szkole Kupieckiej w Białej Śląskiej. W 1917 powrócił do Lwowa, do pracy w bibliotece; uzyskał dyplom nauczyciela szkół średnich języka polskiego i francuskiego. W 1918–19 współpracował (anonimowo) z pismem satyryczno-politycznym *Szczutek*. Zmarł 25 lutego 1919 w Zakopanem (dokąd wyjechał w celach leczniczych); pochowany w Krakowie.

T W Ó R C Z O Ś Ć

1. Rousseu – Mickiewicz. „Dziady” wileńskie a „Emil”. Studium porównawcze. Kr. 1907 odb. z *Rozpr. Wydz. Filol. PAU*, Przedr. w poz. 4.

2. Cervantes w Polsce. 1. „Don Kichot” a „Dziady” wileńsko-kowieńskie. Lw. 1918 [1919] odb. z *Pam. Lit.* Przechr. w poz. 4.

3. Słownik encyklopedyczny francusko-polski i polsko-francuski. Cz. 1. Francusko-polska. Lw. 1928. Oprac. litery: D, F, J, S. T. Współautor: S. Borkowska.

Wydania zbiorowe

4. Studia literackie. Wyd. i wstęp: J. Kleiner. Kr. 1923.

OPRACOWANIA

NK 15 (1977).

Z. CZERNY. *Pol. słownik biogr.* 20 (1975).

WA.-Sz.

MATLAKOWSKI Władysław 1851 (1850?) – 1895

Urodzony 19 listopada 1851 (1850?) w Warce na Pilią w rodzinie chłopskiej; syn Jana, właściciela młyna, i Jadwigi z Plecińskich. Uczył się do gimnazjum w Warszawie i od 1870 studiował medycynę na tamtejszym uniwersytecie. Zdany na własne siły, w okresie nauki w gimnazjum i na studiach zarabiał na utrzymanie korepetycjami. Po ukończeniu w 1875 studiów niespełna rok przebywał w Paryżu i na południu Francji jako lekarz niedoszedł do skutku wyprawy jachtem Benedykta Tyszkiewicza na wystawę światową w Filadelfii. W 1876-82 pracował w klinice chirurgicznej Juliana Kosińskiego w Warszawie. W 1882 w wyniku konkursu objął stanowisko ordynatora w Szpitalu Dzieciątka Jezus. Od 1880 należał do Towarzystwa Lekarskiego Warszawskiego i wchodził w skład redakcji *Gazety Lekarskiej*. Był znanym chirurgiem, który wprowadzał nowe metody operacyjne. Zamieszczał wiele prac w prasie medycznej. Ceniony był także jako pedagog i prelegent. Interesował się również etnografią i prace z tej dziedziny ogłaszał m.in. w miesięczniku *Wiśła*. Publikował też gwarowe materiały językowe. Chory na gruźlicę (choroba ujawniła się ok. 1878), wyjeżdżał do uzdrowisk zagranicznych, a od 1886 do Zakopanego, skierowany tam przez Tytusa Chałubińskiego. W 1885 poślubił Julię Zaborowską i spędzał zazwyczaj lato w Zbijewie na Kujawach, majątku rodziców żony. Gwałtowny rozwój choroby zmusił go w 1891 do rezygnacji z pracy lekarza chirurga. Od tego roku mieszkał głównie w Zakopanem. Przyjaźnił się ze Stanisławem Witkiewiczem, Marią i Bronisławem Dembowskimi, Tytusem Chałubińskim. Interesował się podhalańską sztuką ludową i pod koniec życia opracował cenioną do dziś pracę na

temat zdobnictwa góralskiego. Zmarł 26 czerwca 1895 w Zbijewie, pochowany w pobliskiej Chodczy.

T W Ó R C Z O Ś Ć

1. Zbiór wyrazów ludowych dawnej ziemi czerskiej. *Spr. Komisji Język.* AU t. 4 (1891) i odb.

2. Budownictwo ludowe na Podhalu. Kr. 1892. Wyd. nast. Kr. 1948.

3. Słownik wyrazów ludowych zebranych w Czerskiem i na Kujawach. *Spr. Komisji Język.* AU t. 5 (1892) i odb.

4. Wspomnienia z Zakopanego. *Wszecławiat* 1897 nr 9-10, 13-14. Wyd. osob. Wwa 1901. Wyd. nast. Kr. 1989 (wstęp: T. Staich).

5. Zdobienie i sprzęt ludu polskiego na Podhalu. Zarysy życia ludowego. Poprzedziwszy życiorysem autora wyd. J. Peszke. Wwa 1901. Wyd. nast.: Wwa 1915; Wwa 1980.

Wyd. 3 przygotowane przez O. Sosnowskiego splonęło w 1939.

6. Grzegorz z Sanoka. Opowiadanie starego żołnierza. *Arch. Hist. i Filozof. Medycyny* 50 (1987) z 1.

7. Wspomnienia z życia przeszłego i teraźniejszego (1850–1895). Wyd. z rękopisu z przedmową i komentarzem J. Kapuścika. Kr. 1991.

P r z e k ł a d y

8. W. Shakespeare: Hamlet, królewic duński. Wyd., przełożył, wstępem, wyjaśnieniami i przypisami opatrzył... Kr. 1894.

OPRACOWANIA

NK 15 (1977).

Gaz. Lekarska 1895 nr 30 [nr specjalny poświęcony W.M. zawiera m.in.: S. WITKIEWICZ: M. i sztuka ludowa]. — I. KOMOROWSKA: W.M., człowiek, życie i praca 1850-1895. *Spr. PAU* t. 51 (1950) nr 3 [streszcz. niepublikowanej pracy]. — S. HELSZTYŃSKI: Chirurg, hamletolog i folklorysta. *Stolica* 1973 nr 8. — Z. RADWAŃSKA-PARYSKA, W.H. PARYSKI: Encyklopedia tatrzańska. Wwa 1973. — A. KOWALSKA-LEWICKA. *Pol. słownik biogr.* 20 (1975). — Z. SZELAĞ: W.M. *Tyg. Radomski* 1986 nr 37; sprost. nr 39. — J. KAPUŚCIK: Dwa przyczynki do młodszej twórczości pisarskiej W.M. *Arch. Hist. i Filoz. Medycyny* 1987 z 1. — M. DELUGA-ŁĘCKA, M. PINKWART: Zakopane. Przewodnik historyczny. Wwa 1988. — *Znani i nieznanzi Ziemi Radomskiej*. Radom 1988. — Testament W.M. Z autografu wyd. i komentarzem opatrzył J. Kapuścik. Wwa 1989. — Z. PIASECKI: Nad manuskrytem „Wspomnień” W.K. *Zesz. Nauk. WSP w Opolu. Filol. Pol.* 1990 z 28. — H. TADEUSIEWICZ. *Kwart. Hist. Nauki* 1992 nr 2. — A. JOPKIEWICZ. *Biul. Głównej Bibl. Lekarskiej* nr 348 (1993). — Z. SZELAĞ: Słownik wiedzy o Grójce. Grójec 1993. — I. ŁOSSOWSKA. *Przeł. Hum.* 1994 nr 3. — Źródła do biografii i bibliografia. Oprac. J. Kapuścik. Wwa 1991 [rec.: H. TADEUSIEWICZ. *Kwart. Hist. Nauki* 1992 nr 1; A. JOPKIEWICZ. *Biul. Głównej Bibl.*

Lekarskiej nr 348 (1993); I. LOSSOWSKA. *Przegl. Hum.* 1994 nr 3]. — J. KAPUŚCIK: WM. *Lekarz*, pisarz, uczoney. Wwa 1995 [rec.: H. TADEUSIEWICZ. *Kwart. Hist. Nauki* 1996 nr 1; I. LOSSOWSKA. *Przegl. Hum.* 1997 nr 1]. — Stulecie śmierci WM. Sesja naukowa. Ujazdów 12 XII 1996. *Biul. Głównej Bibl. Lekarskiej* nr 353–354 (1996) [tu: referaty].

A.P.

MATUSZEWIC Marcin

1714–1773

Inne formy nazwiska: Matusiewicz; Matusiewicz; Matuszewicz.

Urodzony 11 listopada 1714 w Jelnej (woj. brzesko-litewskie); syn Jerzego Józefa herbu Łabędź, starosty stoklińskiego (klienta Sapiehów), i Teresy z Kępskich (Kempskich), podkomorzanki płockiej. Kształcił się w szkołach jezuickich (do retoryki włącznie) w Brześciu Litewskim, Drohiczyźnie i Warszawie, następnie służył w oddziale grandmuskietierów Augusta II. W 1733 walczył po stronie Stanisława Leszczyńskiego. W prowadzonych licznych procesach rodzinnych zetknął się wcześniej w sposób praktyczny z prawem. W 1738 został pisarzem grodzkim brzeskim (do 1751), w 1740 — deputatem kowieńskim na Trybunał Litewski i podstolim brzeskim. W 1744 był sekretarzem przy asesorii kanclerza litewskiego Jana Sapiehy (od 1746 — stolnikiem brzeskim). Jako stronnik Sapiehów czynnie uczestniczył w sejmikach deputackich i biernie (jako obserwator) w sejmach. W 1745 objął w posesję dobra zastawne Czemyry, przeszedł do partii Czartoryskich i za ich poparciem uzyskał w 1748 mandat poselski i wybór do sejmowej Komisji Skarbu Koronnego; udział swój w obradach zaznaczył 24 mowami uzgodnionymi z protektorami. Pod koniec 1752 przystąpił do partii Mniszchów. W 1755, ulegając prokacji Jerzego Mniszcha, wytoczył Michałowi Czartoryskiemu proces trybunałski o rzekome zadanie mu *imparitatis* i — choć uzyskał wyrok dla siebie pozytywny (pod marszałkostwem Karola Stanisława Radziwiłła) — z obawy przed zemstą Familii zbliżył się do partii francuskiej Jana Klemensa Branickiego, a w 1757 zawarł z Czartoryskimi kompromis. 1 stycznia 1756 ożenił się z Anną ze Szczytów Chełchowską, miecznikową kowieńską. W 1758 jako opiekun ordynata kleckiego, Michała Hieronima Radziwiłła, przebywał w Krakowskim u Heleny Morsztynowej. W 1761 za poparcie Radziwiłłów został posłem kowieńskim na sejm, w 1762 — deputatem na Trybunał Litewski. W 1763 zamieszany był w „fundowanie” w Warszawie przez K.S. Radziwiłła Trybunału Litewskiego. Po wkroczeniu na Litwę wojsk rosyjskich, wspierających Czartoryskich (1763), tłumaczył Radziwiłła w kolportowanym w rękopisach anonimowym „Liście od przyjaciela do przyjaciela”. We wrześniu replikował, w stylu frakcji saskiej, na jeden

z numerów *Monitora* 1763. Na początku 1764 uczestniczył w białostockiej naradzie szefów stronnictwa dworskiego, zachował się bardzo „politycznie”, bo — widząc słabnięcie partii Branickiego — wyjechał do chorej matki. Niebawem pojednał się z Czartoryskimi i z ich poparciem posłował na sejm elekcyjny. W 1765 został sędzią brzeskim. W 1767 związał się ponownie z Radziwiłłami, wszedł do konfederacji radomskiej, gdzie pełnił funkcję konsyliarza ziemi białskiej oraz sekretarza generalnego konfederacji; z tego tytułu prowadził „Protokół czynności konfederacji radomskiej”. Był również sekretarzem sejmu 1767–68. Popierany znowu przez Czartoryskich, 28 listopada 1768 został kasztelanem brzeskim. Wobec konfederacji barskiej zachowywał życzliwą neutralność. W 1760–61 gościł na swym dworze w Raśnie (Ratnie) Onufrego Korotyńskiego. Jego syn, Tadeusz M., był publicystą, tłumaczem i poetą oraz ministrem skarbu Księstwa Warszawskiego i Królestwa Polskiego. M. zmarł pod koniec 1773.

T W Ó R C Z O Ś Ć

1. Satyry wszystkie Horacjusza, wierszem polskim przez jednego z obywateli litewskich wyłożone. Powst. 1752–1760. Wyd. Wil. 1784.

Kilka przedr. w: *Wybór pieśni, listów i satyr Horacjusza*. Wil. 1807.

Pod krypt. M.K.B.

Do paru satyr Horacjusza dodał M. trzy „przydatki” stanowiące właściwie satyry oryginalne.

2. Dziariusz życia mego, ile pamiętać mogę, dla wiadomości potomkom moim spisany oraz dla przestrogi, czego się wystrzegać, a co do naśladowania jest pożyteczne. Powst. od 1754. Wyd. A. Pawiński pt. *Pamiętniki ... 1714–1765*. T. 1–4. Wwa 1876 (w t. 1 rozpr.: O życiu i pismach M.M.). Wyd. nast. z autografu: T. 1–2. Oprac. i wstęp B. Królikowski, komentarz Z. Zielińska. Wwa 1986.

W tekście t. 1 zapisał M. kilka swych mów trybunałskich i sejmowych (parę wyd. współcześnie w: *Swada pol. i lac*. t. 1, Lubl. 1745; *Wiad. Lit.* dod. do *Kur. Litew.* 1762); t. 4 zawiera kilka broszur polit., m.in. replikę na *Monitora* 1763.

Nadto zaginione w rkpsach wiersze okolicznościowe; niedruk. przekł. paru pieśni Horacjusza i satyry Boileau: O prawdziwym punkcie honoru.

O P R A C O W A N I A

NK 5 (1967), 6/2 (1972); LP

J. BARTOSZEWICZ: O kasztelanie brzeskim M. jako poecie. *Dzies. Warsz.* 1854 nr 279–283; przedr. w: *Dzieła*. T. 9. Kr. 1881. — TENŻE. *Enc. powsz. Orgel.* 18 (1864). — W. SPASOWICZ: M.M. jako pamiętnikarz. *Ateneum* 1876 t. 4; przedr. w: *Pisma*. T. 1. Petersb. 1892. — W. OGRODZIŃSKI: Polskie przekłady Horacego. *Commentationes Horatia-*

nae 2 (1935) i odb. Kr. 1955. — A. SĄJKOWSKI: Onufry Korytyński. *Pam. Lit.* 1964 z. 3. — B. KRÓLIKOWSKI: O źródłach inspiracji twórczej Władysława Łozińskiego. *Przegl. Hum.* 1967 nr 2. — TENŻE: Drobne formy narracyjne w pamiętnikach M. *Kultura i lit. dawnej Polski. Prace ofiarowane J. Nowakowi-Dłużeńskiemu.* Wwa 1968. — TENŻE: M.M. o czasach saskich świadectwo. *Kwart. Hist.* 1968 nr 2. — TENŻE: M.M. zapomniane satyryki wczesnego Oświecenia. *Przegl. Hum.* 1969 nr 5. — Z. ZIELIŃSKA: Mechanizm sejmikowy i klientela radziwiłłowska za Sasów. *Przegl. Hist.* 1971 z. 3. — B. KRÓLIKOWSKI: M.M. *Tyg. Powsz.* 1973 nr 27. — Z. ZIELIŃSKA: *Pol. słownik biogr.* 20 (1975). — E. ALEKSANDROWSKA: O mało znanym poecie — O. Korytyńskim. *Prace Poloni.* 54 (1999).

E.A.

MATUSZEWSKI Ignacy 1858–1919

Urodzony 2 czerwca 1858 w Wilanowie pod Warszawą; syn Ignacego, księgowego browaru wilanowskiego, uczestnika powstania styczniowego, zesłanego na Sybir, i Eufemii z Lisieckich. Szkołę średnią ukończył w Warszawie (należał do konspiracyjnego koła samokształceniowego), w 1875–78 uczęszczał do Szkoły Handlowej im. Leona Kronenberga. W tym okresie współpracował z pierwszymi nielegalnymi grupami młodzieży socjalistycznej, organizowanymi przez Ludwika Waryńskiego; m.in. prowadził zajęcia z nauk przyrodniczych w kółkach robotniczych. W 1878 wyjechał na dalsze studia do Lipska jako stypendysta Domu Handlowego Kronenberga, w którym po powrocie (1880) do Warszawy objął posesję. W 1883 rozpoczął współpracę z *Przeglądem Tygodniowym* (do 1897); zamieszczał tu początkowo stałe sprawozdania z literatury niemieckiej, a później także własne szkice i artykuły krytycznoliterackie. W pracach swoich — często sygnowanych kryptonimami — opowiadał się jako rzecznik nowej literatury; publikował również w *Ateneum* (1885–95), *Niwie* (1886–93), *Gazecie Polskiej* (1893–97), *Bibliotece Warszawskiej* (1894–97) i *Tygodniku Ilustrowanym* (od 1894). Pełniąc w 1898–1907 funkcję kierownika literackiego, czynił z łamów *Tygodnika Ilustrowanego* forum dla popularyzacji twórczości pisarzy i artystów Młodej Polski i zagranicznych nowych prądów. Krytyki jego budziły u współczesnych ogromne zainteresowanie i uznanie. Książka „Słowacki i nowa sztuka (modernizm)”, wyrażająca najbardziej reprezentatywnie artystyczną świadomość modernizmu, została w 1905 nagrodzona przez Komitet Kasy im. Miąnowskiego. M. jako jeden z pierwszych wyrażał pogląd, że krytyka artystyczna stanowi samoistną dziedzinę twórczości. Po odejściu w 1907 z redakcji *Tygodnika Ilustrowanego* zajął się niemal wyłącznie pracą pedagogiczną. Wykładał literaturę powszechną i polską na kursach Jana Miłkowskiego,

w 1909 w Towarzystwie Kursów Naukowych. Często występował z odczytami publicznymi. W 1912–15 był prezesem Towarzystwa Literatów i Dziennikarzy Polskich w Warszawie. Był także członkiem Towarzystwa Naukowego Warszawskiego. Przyjaźnił się z Bolesławem Prusem, Wacławem Sieroszewskim, Stefanem Żeromskim. Z biegiem lat zwrócił swe zainteresowania ku parapsychologii (mediumizm, telepatia, spirytyzm). Wiosną 1919 został mianowany profesorem Uniwersytetu Warszawskiego i otrzymał Katedrę Literatury Porównawczej, jednakże z powodu choroby pracy nie podjął. Żoną jego była Helena z Beinów. Zmarł 10 lipca 1919 w Warszawie; pochowany na Cmentarzu Powązkowskim.

T W Ó R C Z O Ś Ć

1. Diabeł w poezji. Studium krytyczno-porównawcze. Wwa 1894 [1893]. Wyd. 2 zmien. i poszerz. Wwa 1899. Przekł. ros. 1901.

2. Czarnoksiężstwo i mediumizm. Studium historyczno-porównawcze. Wwa 1896. Przedr. poz. 9.

3. Swoi i obcy. Pokrewieństwa i różnice. Zarysy literacko-estetyczne. Wwa 1898 [1897]. Wyd. 2 popr. Wwa 1903 [1902].

4. Słowacki i nowa sztuka (modernizm). Twórczość Słowackiego w świetle poglądów estetyki nowoczesnej. Studium krytyczno-poznawcze. Wwa 1902 [1901]. Wyd. nast.: wyd. 2 dopełnione Wwa 1904; wyd. 3 z przedmową I. Chrzanowskiego. T. 1–2. Wwa 1911; wyd. 4 oprac. S. Sandler. Wwa 1965. Przedr. poz. 11.

5. Twórczość i twórcy. Studia i szkice estetyczno-literackie. Wwa 1904 [1903]. Przedr. poz. 11.

6. „Król Duch” czy „Królowie Duchy”. Przyczynek do wyjaśnienia niektórych punktów niedokończzonej epopei Słowackiego. Wwa 1910.

7. Potrzeby nauki polskiej w zakresie literatury powszechnej. Wwa 1918 odb. z *Nauki Pol.*

8. Studia o Żeromskim i Wyspiańskim. Wwa [1921]. Przedr. poz. 11.

Wydania zbiorowe

9. Pisma. T. 1. Wydał, charakterystykę autora, bibliografię i przypisy oprac. J. Muszkowski. Wwa 1925.

Dalsze trzy zamierzone tomy nie wyszły.

10. Wybór pism. Nowy Jork 1952.

11. Z pism. T. 1–3. Wyboru dokonał, wstępem opatrzył i oprac. S. Sandler. Wwa 1965.

Tu: w t. 3 bibliogr. w oprac. J. Kamionkowej.

Przedr. fragm.: *Programy i dyskusje lit. okresu Młodej Polski*. Wr. 1973 B/N 1, 252; wyd. 3 uzup. Wr. 2000.

P. CHMIELEWSKI: Dzieje krytyki literackiej w Polsce. Wwa 1902. — W. FELDMAN: Współczesna krytyka literacka w Polsce. Wwa 1905. — S. BRZOZOWSKI: Współczesna krytyka literacka w Polsce. Stanisławów—Wwa [1907]; wyd. nast. Wwa 1971. — T. GRABOWSKI: Krytyka literacka w Polsce w epoce realizmu i modernizmu. Pozn. 1934. — A. REYKOWSKA: *Pol. krytyka lit. (1800–1918). Mater.* T. 4. Wwa 1959. — T. WRÓBLEWSKA: Subiektywizm w krytyce I.M. *Przegl. Hum.* 1961 nr 1. — J.Z. JAKUBOWSKI: *Z dziejów polon. warsz.* Wwa 1964. — H. MARKIEWICZ: Młoda Polska i „izmy”. *Z problemów lit. pol. XX w.* T. 1. Wwa 1965. — S. SANDLER: Ścieżka modernistycznych wtajemniczeń. *Tamże.* — M. GŁOWIŃSKI: Język krytyczny I.M. *Pam. Lit.* 1967 z. 2. — A. KUCZYŃSKA: *Filoz. w Polsce. Słownik pisarzy.* Wr. 1971. — B. ROGATKO: Utopia Młodej Polski. Łódź 1972. — H. FLORYŃSKA: Słowacki w młodopolskiej filozofii sztuki. *Arch. Hist. Filoz.* 18 (1972) s. 105–135. — T. WEISS: Romantyczna genealogia polskiego modernizmu. Wwa 1974. — H. MARKIEWICZ: *Pol. słownik biogr.* 20 (1975). — S. SANDLER: *Obraz lit. pol. S. 5 t. 4* (1977). — H. CHUDAŁ: I.M. sur la symbiose de la poésie et de la peinture. *Poésie et peinture du symbolisme au surréalisme en France et en Pologne.* Wwa 1978. — Z. KUDEROWICZ: Artyści i historia. Wwa 1980. — *Biogramy uczonych pol. Cz. 1 z. 2.* Wr. 1984. — A. GRONCZEWSKI: Wzorzec I: Krytyka „neutralna”. W: Inicjatywa i testamenty. Wwa 1984. — S.L. NÉMETI: Le modernisme et l'idée de la fin de siècle dans les littératures d'Europe Centrale et Orientale. *Neobelicon* (Budapeszt) 1988 nr 1. I.T.

MAZANOWSKI Antoni 1858–1916

Urodzony 10 sierpnia 1858 we wsi Horostyta koło Włodawy na Podlasiu; syn Jana, księdza grekokatolickiego, i Anny z Szymańskich. Uczęszczał do gimnazjów w Białej, Siedlcach, Radomiu, a w 1876–79 do Gimnazjum im. Franciszka Józefa we Lwowie. Jako stypendysta Wydziału Krajowego do 1884 studiował filologię polską i klasyczną oraz historię na Uniwersytecie Lwowskim. W tym czasie opublikował pierwszy artykuł historycznoliteracki, „Balladomania po pierwszym wystąpieniu Mickiewicza”, w lwowskim tygodniku *Ziarno* (1883 nr 8–11). Następne prace ogłaszał w *Dzienniku Polskim* (1884), *Przewodniku Naukowym i Literackim* (1884). Na dalsze studia wyjechał do Monachium i Bazylei (1885–86). Nadsyłał korespondencje i artykuły do prasy krajowej: *Gazety Lwowskiej*, *Gazety Narodowej*, *Kłósów*, *Prawdy*, *Przeglądu Tygodniowego*. Po powrocie do kraju mieszkał w Warszawie. W 1886 ożenił się z Aniłą Pstrokońską i pracował jako dziennikarz publikując w *Kraju* (1886–89), *Ateneum* (1887–88), *Tygodniku*

Ilustrowanym (1888–89). Następnie gospodarował w majątku teścia, Badów-Mścisca, na Mazowszu. Od 1891 zajmował się pracą nauczycielską, początkowo jako zastępca nauczyciela w IV Gimnazjum we Lwowie, a po złożeniu egzaminu w 1893 już jako nauczyciel — w gimnazjum w Stryju. W 1895–1902 uczył w gimnazjum w Podgórzu pod Krakowem, a następnie w III Gimnazjum im. Sobieskiego w Krakowie. Ogłaszał artykuły i prace z metodyki nauczania literatury polskiej w szkole średniej (*Muzeum* 1892–98, 1910, 1912), działał jako krytyk i historyk literatury (*Przegląd Powszechny* od 1896). W serii „Charakterystyki Literackie Pisarzy Polskich”, wydawanej w ramach Biblioteki Powszechnej nakładem Wilhelma Zuckerkandla w Złoczowie, opracował szereg popularnych monografii historycznoliterackich, m.in. Adama Mickiewicza (1897), Kornela Ujejskiego (1898), Jana Kochanowskiego (1899), Stanisława Wyspiańskiego (1907), Marii Konopnickiej (1911). Opracował także wypisy szkolne do nauki historii literatury w wyższych klasach gimnazjalnych. Od 1897 był członkiem Akademii Umiejętności. Zmarł 24 listopada 1916 w Krakowie; pochowany na Nowym Cmentarzu Podgórkim.

T W Ó R C Z O Ś Ć

1. Adam Mickiewicz od r. 1829–1832. Życie, rozwój umysłowy, geneza dzieł. Lw. 1884 odb. z *Przew. Nauk. i Lit.*
2. Mickiewicz w podróży po Europie. Lw. 1884.
3. Stosunki i wzajemne sądy Mickiewicza, Słowackiego i Krasińskiego. Wwa 1890.
4. „Ojciec zadżumionych” Słowackiego i „Treny” Kochanowskiego. Lw. 1892 odb. ze *Spr. Gimm. IV we Lw.*
5. Przegląd najnowszych badań z historii literatury polskiej 1893–1896. Kr. 1897.
6. Młoda Polska w powieści, liryce i dramacie. Kr. 1902 [1901].
7. Podręcznik do historii literatury polskiej. Kr. 1902. Wyd. nast. m.in.: wyd. 6 przejrz. i uzup. Kr. [1922]; wyd. 7 na nowo oprac. M. Mazanowski. Kr. 1928. Wyd. 8 pt. Obraz literatury polskiej. Okresem lat 1918–1947 uzup. S. Papéc. Kr. 1947. Współautor: M. Mazanowski.
8. Uwagi o nauce literatury polskiej w szkole średniej. Kr. 1904 odb. ze *Spr. c.k. Gimm. III w Kr. za r. szk. 1904.*
9. Gorkij, Czechow, Wieresaiew, Andrejew. Kr. 1907.
10. Klucz do symboliki „Anhellego”. Kr. 1909 odb. jw. za r. szk. 1909.
11. Poglasy Młodej Polski w dramacie, powieści i krytyce literackiej. Kr. 1918.

OPRACOWANIA

NK 15 (1977); LP

R. SKRĘT, *Pol. słownik biogr.* 20 (1975). — L. SŁOWIŃSKI: Nauka literatury polskiej w szkole średniej w l. 1795–1914. Wwa 1976 s. 246–248.

A.P

MACZYŃSKI Jan
ok. 1515 – przed 1584

Inne formy nazwiska: Leporinus (?); Leporsky; Macinius; Maczynsky.

Urodzony około 1515 (1520?) w Gzikowie lub Zdziebądowie w Sieradzkiem w rodzinie szlacheckiej herbu Świnka (noszącej uprzednio nazwisko Zajączek); syn Piotra i Anny z Ciemińskich, inaczej Potworowskiej. Możliwe, iż nauki początkowe pobierał w Kolegium Lubrańskiego w Poznaniu lub w którejś ze szkół śląskich. W 1537 jako notariusz publiczny poznański został pisarzem kapituły katedralnej, a następnie adwokatem konsystorsalnym. Po 1540 dostał się na dwór biskupa poznańskiego, Sebastiana Branickiego (w 1543 na jego koszt wyjechał za granicę). 4 kwietnia wpisał się pod nazwiskiem Leporsky (Leporinus?) do metryki uniwersytetu w Wittenberdze; tu słuchał wykładów Filipa Melanchtona. Od 1544 (już na koszt rodziny) studiował kolejno: w Strasburgu, gdzie był uczniem wybitnego filologa i leksykografa, Piotra Dasypodiusa; w Paryżu, gdzie zetknął się z nowoczesną filologią klasyczną, zwłaszcza grecką; w Bazylei, gdzie nawiązał kontakty z profesorem hebraistyki, Marcinem Cellariusem. W tym czasie przystał do reformacji. Od połowy 1545 do końca 1546 przebywał w Zurychu. Tu mistrzem jego był Teodor Bibliander, prekursor językoznawstwa porównawczego, a względami i przyjaźnią wyróżniali go wybitni humaniści i teolodzy (m.in. Henryk Bullinger). W Zurychu opracował słownik łacińsko-polski, pracę pionierską w tej dziedzinie, która do dziś stanowi podstawę do badań nad ówczesnym językiem polskim. W styczniu 1547 wyjechał na rok do Padwy. Jesienią 1550 przebywał w Wittenberdze i zaprzyjaźnił się z Leliusem Socynem. W 1551 powrócił do kraju. Od 1552 pracował w kancelarii królewskiej, potem został sekretarzem Mikołaja Radziwiłła Czarnego; wraz z nim w 1553 podróżował do Wiednia. Był kanonikiem kolegiaty kaliskiej; przyznanej mu kanonii poznańskiej — podobnie jak kanonii sieradzkiej — nie objął. W 1559 poślubił Jadwigę Waldowską. Od 1561 prowadził ożywioną działalność polityczną i religijną (zajmował się m.in. sprawą inkorporacji Infant, za co otrzymał od króla wieś Rosen). W tym czasie rozpoczął starania o edycję swego słownika; wiosną 1564 w Królewcu doglądał druku, którego

korektę powierzono niefortunnie Janowi Sandeckiemu-Maleckiemu. Po śmierci Radziwiłła (1565) osiadł w rodzinnym Zdziebądowie i oddał się propagowaniu reformacji. W następnym roku posłował ze swego województwa na sejm lubelski. Przeszedł na arianizm. Na synodzie w Bełżycach (1569) protokołował obrady. Podczas sejmu warszawskiego (1570) obok Andrzeja Frycza Modrzewskiego domagał się pokoju religijnego i prawnego uznania wolności sumienia. Zmarł około 1584 we wsi Miłkowie (podobno śmiercią samobójczą).

T W Ó R C Z O Ś Ć

1. *Lexicon Latino-Polonicum ex optimis latinae linguae scriptoribus coennatum*. Powst. 1546. Wyd. Królewca 1564 druk. J. Daubmann. (Dod.: List F. Melanchtona pt. *De origine gentis Henetae Polonicae...*; oraz wiersze pochwalne: P. Roizjusza, J. Kochanowskiego, J.D. Solikowskiego, J. Weigeliusa, A. Trzecieckiego, J. Lubelczyka). Wyd. fototyp. całości pt. *Lexicon Latino-Polonicum*. Wyd. R. Olesch. Köln-Wien 1973. *Fragm. dedykacji Zygmuntowi Augustowi w przekł. pol. M. Brożka* wyd. W. Taszycki: *Obroncy języka polskiego. Wiek XV-XVIII*. Wr. 1953 *BNI*, 146.

Zasób leksykalny pol. wyd. kryt. pt. *Wyrazy polskie w słowniku łacińsko-polskim Jana Maczyńskiego*. Cz. 1: A-O. Oprac. W. Kuraszkiewicz. Wr. 1962 *BPP* Ser. B nr 12; cz. 2: P-Z. Oprac. W. Kuraszkiewicz. Opis bibliogr. W. Korotaj. Wr. 1963 *BPP* jw.; *Der polnische Wortbestand in J. M-s Lexicon Latino-Polonicum 1564*. Band 1: Index. Oprac. W. Kuraszkiewicz przy współudziale R. Olescha. Köln-Wien 1985; toż: Band 2: Index a tergo... *tamże* 1983; *Leksykon łacińsko-polski. Wybór i oprac. H. Barycz, W. Kuraszkiewicz, I. Lewandowski*. Lubl. 1996.

2. [Rozprawa łacińska o języku słowiańskim]. Powst. przed 1548. Niedruk. Drobne uryski przytoczył T. Bibliander [Buchmann]: *De ratione communi omnium linguarum et literarum commentarius*. Zurych 1548.

OPRACOWANIA

NK 2 (1964), LP

Z. KLEMENSIEWICZ: O J.M. w czterechsetlecie jego dzieła. *Jęz. Pol.* 1964 nr 2. — TENŻE: Historia języka polskiego. Cz. 2. Wwa 1965; wyd. 2 Wwa 1974. — J. SZEWCZYK: Włoka w „Lexiconie” J.M. *Slavia Occidentalis* t. 27 (1968). — M. KRYCIŃSKA: Kilka uwag o definicjach w dwujęzycznym słowniku M. *Poradnik język.* 1970 z. 7. — H. BARYCZ: J.M. Językoznawca i leksykograf. W: *Z epoki renesansu i baroku*. Wwa 1971. — *Hist. nauk pol.* 6 (1974). — H. LEEMING. *The Slavonic and East European Review* (Londyn) 1974 nr 128. — S. URBAŃCZYK. *Język Pol.* 1974 nr 5. — H. BARYCZ. *Pol. słownik biogr.* 20 (1975). — TENŻE: *Z epistolografii szesnastowiecznej. Odrodzenie i*

Ref. w Polsce 20 (1975). — B. KREJA: Uwagi o słowotwórstwie rzeczowników, przymiotników i czasowników w „Słowniku łacińsko-polskim” J.M. *Studia Polon.* 3 (1976). — A. de VINCENZ. *Zeitschrift für Slavische Philologie* (Lipsk) 1976 nr 1. — J. DŁUGOSZ-KURCZABOWA: Funkcje formantów rzeczownikowych w „Leksykonie” J.M. *Prace Filol.* 27 (1977). — W. KURASZKIEWICZ: Linde wobec J.M. *Studia Polon.* 5 (1977) [1978]. — TENŻE: Wyjątkowe hasła w „Słowniku polszczyzny XVI w.” (t. I–X) z „Leksykonu” J.M. *Slavia Occidentalis* 38 (1981). — I. LEWANDOWSKI: „Lexicon Latino-Polonicum” J.M. *Filomata* 1983 nr 356. — W. KURASZKIEWICZ: Der polnische Wortbestand in J.M. „Lexikon Latino-Polonicum” aus dem Jahre 1564. T. 1–2. Köln 1983, 1985 [rec. H. LEEMING. *The Slavonic and East European Review* (Londyn) 64 (1986) nr 4; M.W. PIANKA. *Wiener Slavistisches Jahrbuch* 32 (1986) s. 166–168; M. KARPLUK. *Kwart. Hist.* 1987 nr 3; T. LEWASZKIEWICZ. *Slavia Occidentalis* 44 (1987) s. 151–154]. — W. KURASZKIEWICZ: Polski język literacki. Wwa 1986 [tu: Regionalizmy w „Leksykonie” J.M.; Uwagi o fleksji rzeczowników w „Leksykonie” J.M.; Formy dualis w „Leksykonie” J.M.; Nad Słownikiem łacińsko-polskim J.M.; Uwagi o narodach słowiańskich w „Leksykonie” J.M. z 1564 r.]. — TENŻE: J.M. tekst Modlitwy Pańskiej. *Prace Filol.* 33 (1986) s. 421–424. — TENŻE: Nazwy osobowe w „Leksykonie” J.M. *Studia Polon.* 14/15 (1986/1987). — T. WITCZAK: Przysłowia w „Leksykonie” J.M. *Tamże*. — W. KURASZKIEWICZ: Wyrazy obce w polskim materiale „Leksykonu” J.M. *Wokół języka*. Wr. 1988. — T. ORACKI: Słownik biograficzny Warmii, Prus Książęcych i Ziemi Malborskiej od połowy XV do końca XVIII w. Olsztyn 1988. — P. ZWOLIŃSKI: Pierwsze drukowane polonice J.M. „Ojciec nasz” z 1548 r. i jego przedruki do 1719 r. W: *Szkie i studia z historii sławistyki*. Wr. 1988 [prwdr. 1968]. — M. KARPLUK: Słownictwo Jana Cervusa z Tucholi a „Leksykon” M. (1564). *Polshczyzna Regionalna Pomorza* 3 (1989) s. 7–14. — E. KĘDELSKA: „Leksykon” J.M. a łacińsko-czeski słownik T. Reszla. *Slavia Occidentalis* 46/47 (1989/90) s. 89–106. — H. WIŚNIEWSKA: Polerowanie słownictwa XVI/XVII w. Na przykładzie „Słownika” J.M. i prac naukowych Jana Ursinusa. *Annales UMCS, Sectio FF: Philologiae* 9/10 (1991/92) s. 277–292. — I. LEWANDOWSKI: Leksykograficzne założenia i wzory „Słownika łacińsko-polskiego” J.M. *Symbolae Philologorum Posnaniensium Graecae et Latinae* 9 (1992) s. 131–158. — E. KĘDELSKA: Osobliwe zapisy wygłosowego w „Leksykonie” z 1564 r. Na marginesie kwestii bohemizmów J.M. *Slavia Occidentalis* 50 (1993) s. 25–33. — Nazwy terenowe typu „Ameryka”, „Korea”, „Sachalin” na obszarze Polski. *Acta Universitatis Lodzensis. Folia Linguistica* 1993 z. 27 s. 169–182. — I. LEWANDOWSKI: Koncepcja porządku społecznego w „Lexicon Latino-polonicum” J.M. i jej związek z autorami starożytnymi. *Meander* 1994 nr 1/2. — E. KĘDELSKA: Renesansowy „Leksykon” J.M. z 1564 r. W: *Studia nad łacińsko-polską leksykografią drugiej połowy XVI w.* Wwa 1995.

MECHERZYŃSKI Karol 1800–1881

Urodzony 4 stycznia 1800 w Krakowie; syn Mateusza, profesora Liceum Św. Anny, i Heleny z Żeromskich. W 1813–16 uczęszczał do tegoż Liceum,

następnie studiował na wydziale filozoficznym Uniwersytetu Jagiellońskiego. Po ukończeniu studiów uzyskał w 1820 prawo nauczania języka polskiego i łacińskiego w szkołach średnich i jako zastępca nauczyciela pracował początkowo w Liceum Św. Barbary, a w 1821 w Liceum Św. Anny. W 1825 otrzymał stopień doktora za pracę „De philosophiae in poesi primordiis”, wydaną w tymże roku w Krakowie. W tym samym roku mianowany profesorem, pracował przez dwa lata w Liceum Św. Barbary, a następnie powrócił do Liceum Św. Anny, gdzie do 1855 uczył języka i literatury polskiej. Obok pracy pedagogicznej rozwijał działalność naukową, ogłaszając od 1828 (głównie w *Roczniku Towarzystwa Naukowego Krakowskiego*) artykuły i rozprawy z dziedziny historii literatury i języka polskiego, prawa, kultury polskiej. Należał do redakcji wychodzącego w 1830 *Pamiętnika Krakowskiego Nauk i Sztuk Pięknych*; współpracował z *Kwartalnikiem Naukowym* (1835–36) i *Pamiętnikiem Naukowym*. W 1837 poślubił Józefę Sokolską. W 1849 uzyskał profesurę na UJ (zabiegał o nią bezskutecznie w 1829–30), powołany na zastępcę profesora literatury powszechnej i polskiej i mianowany profesorem zwyczajnym w 1855, zajmował to stanowisko do 1871. Pracował wówczas nad głównym dziełem „Historia wymowy w Polsce” i ogłaszał rozprawy i artykuły w *Bibliotece Warszawskiej* (1849–76). Działal w Towarzystwie Naukowym Krakowskim, będąc sekretarzem Oddziału Nauk Moralnych (1856–62), członkiem Komitetu Towarzystwa (1857–63), uczestnicząc w pracach Komisji Językowej (1869–71) i Ortograficznej (1870). W 1867–68 sprawował funkcję zastępcy dyrektora Biblioteki Jagiellońskiej. W 1867–72 pracował nad przekładem „Annales Poloniae” Jana Długosza. W powstałej w 1872 Akademii Umiejętności (był jednym z jej założycieli), został wybrany na członka czynnego wydziału filologicznego i do 1874 pełnił funkcję dyrektora wydziału. Publikował artykuły w *Rozprawach Wydziału Filologicznego AU* (1874–80). Zmarł 9 sierpnia 1881 w podkrakowskim Podgórzu; pochowany na Cmentarzu Rakowickim.

T W Ó R C Z O Ś Ć

1. Historia języka łacińskiego w Polsce. Kr. 1833.
2. Prawidła pisania. Kr. 1841.
3. O magistratach miast polskich, a w szczególności miasta Krakowa. Kr. 1845.
4. Historia języka niemieckiego w Polsce. Kr. 1846.
5. Przegląd literatury ludów wschodnich, poezji greckiej, średniowiecznej, polskiej XVI i XIX w. Odczyty publiczne ... z miesiąca maja i czerwca r. z. Kr. 1851.
6. Historia wymowy w Polsce. T. 1–3. Kr. 1856–1859. Wyd. tyt. t. 2 pt. Historia wymowy

L.T.

kaznodziejskiej w Polsce, obejmująca wiadomość o najcenniejszych mówcach Kościoła polskiego w czasach Zygmunta. Kr. 1864.

Zapowiedziany tom czwarty nie został wydany.

7. O reformie Akademii Krakowskiej zaprowadzonej w r. 1780 przez Kołłątaję. Rzecz historyczna, z archiwalnych źródeł zebrana i na uczczenie 500-letnicy rocznicy wydana. Kr. 1864.

8. O poetach czasów Stanisława Augusta. Kr. 1865 odb. z *Rocz. Tow. Nauk. Kr.* t. 32 (1864).

9. Stylistyka, czyli nauka obejmująca prawidła dobrego pisania. Do użytku młodzieży szkolnej ułożona. Kr. 1870. Wyd. nast.: Kr. 1876; Kr. 1884.

10. Wypisy polskie dla szkół żeńskich z najcenniejszych pisarzy krajowych zebrane i ułożone. Kr. 1872. Wyd. 2 1875. Wyd. nowe zmien. pt. Wypisy polskie dla szkół męskich i żeńskich. Kr. 1890.

11. Historia literatury polskiej dla młodzieży opowiedziana w krótkości. Kr. 1873. Wyd. 2 Kr. 1877; wyd. 3 Kr. 1880.

12. Przykłady i wzory z najcenniejszych poetów i prozaików polskich zebrane i zastosowane do Historii literatury polskiej opowiedzianej w krótkości dla młodzieży. Kr. 1874. Wyd. 2 rozszerz. t. 1-2. Kr. 1877-1878.

13. O pobytku w Polsce Konrada Celtesa i jego wpływie na rozbudzenie humanizmu. *Rozpr. i Spr. AU Wdz. Filol.* t. 4 (1876) i odb.

14. O poemacie filozoficznym Lukrecjusza De natura rerum, uważanym ze strony estetycznej. *Rozpr. i Spr. AU Wdz. Filol.* t. 7 (1880) i odb. Kr. 1879.

15. Jana z Wiślicy Wojna pruska. *Rozpr. i Spr. AU Wdz. Filol.* t. 8 (1880) i odb. (tu również fragm. przekł.).

Przekłady

16. J. Długosz: Dziejów polskich ksiąg dwanaście. T. 1-5. Kr. 1867-1870. W tegoż: Dzieła wszystkie. T. 2-6.

OPRACOWANIA

NK 8 (1969, 1972); LP.

F. BIELAK: Katedra Historii Literatury Polskiej Uniwersytetu Jagiellońskiego w l. 1849-1870. *Dzieje Katedry Hist. Lit. Pol. w UJ.* Kr. 1966. — S. SAWICKI: Początki syntezy historycznoliterackiej w Polsce. Wwa 1969. — J. DYBIEC: *Pol. słownik biogr.* 20 (1975). — L. SŁOWIŃSKI: Historia literatury polskiej w szkole średniej w l. 1795-1914. Wwa 1975. — R. SKRĘT: K.M. jako historyk literatury. *Z dziejów pol. nauki o lit.* T. 2. Wwa 1988. — B. KULKA: Wkład K.M. w rozwój polonistyki szkolnej. *Prace Nauk. WSP w Częstochowie. Hist. Lit.* 1989 z. 2. — J. STARNAWSKI: O uniwersyteckim nauczaniu literatury polskiej w latach 1830-1862. W *świecie lit. romantycznej.* Zielona Góra 1991.

MECISZEWSKI Hilary 1803-1855

Urodzony 7 lutego 1803 w Krakowie; syn Kacpra, prawnika, i Barbary z Fogtów. W 1813-17 kształcił się w Szkole Departamentowej Krakowskiej, następnie studiował prawo kolejno na uniwersytetach we Lwowie, Krakowie i Warszawie. Około 1824 odbył podróż po Europie, wróciwszy do kraju zamieszkał w Krakowie i w roku następnym ożenił się z Józefą Szydłowską. W 1827 współredagował tygodnik *Kurier Krakowski Płci Piękną i Literaturze Poświęcony*. W czasie powstania listopadowego został szefem sztabu gwardii miejskiej oraz sekretarzem komitetu pomocy dla rannych powstańców. Wybrany w 1833 na posła, stał się przywódcą liberalnej opozycji. Był autorem projektu utworzenia w Krakowie banku państwowego. W 1834 wydawał i redagował *Tygodnik Krakowski*, gdzie zamieszczał recenzje teatralne. W 1835 został członkiem czynnym Towarzystwa Naukowego Krakowskiego. Od 1838 przysyłał księciu Adamowi Czartoryskiemu informacje charakteryzujące sytuację polityczną w Krakowie, których uwieńczeniem był ogłoszony (pod nazwiskiem Ludwika Królikowskiego) „Memoriał ... o stanie Wolnego Miasta Krakowa”. Zainteresowania teatralne M. znalazły swój wyraz w publikowanych na łamach *Gazety Krakowskiej* (1843) „Uwagach o teatrze krakowskim”. W tymże roku został dyrektorem teatru i w czasie dwuletniej kadencji położył duże zasługi dla jego rozwoju. W latach następnych próbował stworzyć teatralne towarzystwo akcyjne, na co nie wyraziły zgody władze austriackie. W czasie rewolucji 1846 stał na czele stronnictwa umiarkowanego i należał do Komitetu Bezpieczeństwa. Przez kilka miesięcy przebywał w areszcie za ogłoszenie w *Breslauer Zeitung* artykułu domagającego się niezawisłości Wolnego Miasta Krakowa. Po uwolnieniu zamieszkał w Berlinie. Wróciwszy w 1848 do Krakowa objął redakcję *Dziennika Narodowego*. Uczestniczył w Zjeździe Wrocławskim, poprzedzającym Zjazd Słowiański w Pradze, został też członkiem Towarzystwa Naukowego Krakowskiego. Latem 1848 wyjechał do Lwowa i tam redagował czasopismo *Polska*. Zamieszczane tu ataki na biurokrację austriacką doprowadziły do zamknięcia pisma. M. wrócił do Krakowa i w 1849 wszedł do redakcji *Czasu* (pisywał tu do 1855) i *Dwutygodnika Literackiego*. Był członkiem delegacji miejskiej, zabiegającej w Wiedniu u cesarza o pomoc finansową po pożarze Krakowa. Zrezygnowawszy z działalności politycznej, poświęcił się publicystyce. Współpracował z *Dziennikiem Warszawskim* (od 1852) oraz z *Gazetą Warszawską*, w której ogłaszał utwory satyryczne (1854-55). Gospodarował także we własnym majątku Łazany. Zmarł 14 marca 1855 w Krakowie; pochowany na Cmentarzu Rakowickim.

TWÓRCZOŚĆ

1. Memoriał historyczny i polityczny o stanie obecnym W[olnego] M[ia]sta Krakowa i jego okręgu na poparcie adresu obywateli krakowskich podanego rządowi francuskiemu i angielskiemu w październiku 1839 r. z dołączeniem zbioru dokumentów. Paryż 1840.

Podp.: L. Królikowski
Przekł. franc. 1840.

2. Uwagi o teatrze krakowskim. Wyd. S. Gieszkowski. Kr. 1843.

3. Kilka słów do redaktora „Gazety Poznańskiej”. Kr. 1845.

4. Sześć lat bytu politycznego Rzeczypospolitej Krakowskiej. Berlin 1846.

5. Adres mieszkańców Galicji przeciw podziałowi Galicji na dwie prowincje. Lw. 1848 odb. z *Polski*.

6. Do pana Ferdynanda Kojasiewicza ... słów kilkanaście od ... redaktora dziennika „Polska”. Lw. 1848.

7. Zjazd polski we Wrocławiu w dniu 5 maja 1848. Ustęp historyczny z pamiętników... Lw. 1849 odb. z *Polski*.

8. Wizyta braci Malinowskich z Warszawy odbyta w Krakowie d. 17 grudnia 1830 r. Ustęp historyczny z pamiętników... Kr. 1851.

Ponadto prace z zakresu prawa.

Przekł. utwory dram. z franc., m.in. K. Birch-Pfeiffer: Noc balowa na dworze Ludwika XIV, czyli margrabina de Vilette. Dramat w 5 a. Wyst. Kr. 1847.

OPRACOWANIA

NK 8 (1969), 9 (1972).

J. BIENIARZÓWNA: Z dziejów liberalnego i konspiracyjnego Krakowa (1833–1848). Kr. 1948. — S. MORAWSKI: Studia z historii myśli estetycznej XVIII i XIX w. Wwa 1961. — *Teatr kr. pod dyr. H.M. 1843–1845*. Oprac. J. Got. Wr. 1967. — *Słownik biogr. teatru pol.* Wwa 1973. — Z. JABŁOŃSKI: *Pol. słownik biogr.* 20 (1975). — R. GERBER: Studenci Uniwersytetu Warszawskiego 1808–1831. Wr. 1977. — K. LEŻAŃSKA: Początki działalności dziennikarskiej H.M. *Rocz. Bibl. PAN w Kr.* 22 (1977). — Z. JABŁOŃSKI: *Teatr H.M. Tamże* 28 (1983) s. 101–169.

W.A.-Sz.

MELLEROWA Zofia

1848–1909

Urodzona 1848 (1846?) w Warszawie w rodzinie greckich przemysłowców Vergi. Kształciła się w Warszawie. Około 1864 wyszła za mąż za Jana Mellera, korepetytora i dyrygenta chórów opery warszawskiej. Działalność literacką rozpoczęła w 1864 od przekładów komedii francuskich dla potrzeb teatru,

m.in.: Oktave Feuillet: „Siwy włos”, „Popielnica”; Delphine Gay (Mme Emile de Girardin): „Kapelusz zegarmistrza”. Jako autorka dramatyczna debiutowała w 1867 wystawionym w warszawskich Rozmaitościach trzyaktowym obrazem dramatycznym „Złote runo”. Używała pseudonimu Wiktor Burzan. Pisała wiele jednoaktowych sztuk wystawianych ówczesnie w teatrach zawodowych, głównie ogródkowych, i w teatrze amatorskim (niektóre zostały wyróżnione na konkursach dramatycznych). Sztuki M. w większości nie były wydane drukiem. Największą popularnością cieszyły się dokonane wespół z Janem Galasiewiczem udramatyzowane przeróbki powieści Kraszewskiego i Sienkiewicza. W latach osiemdziesiątych prowadziła salon literacki, skupiający ludzi ze sfer literacko-teatralnych Warszawy. W 1893–94 podróżowała po Włoszech, nadsyłała korespondencje do pism warszawskich. Zmarła 29 stycznia 1909 w Warszawie; pochowana na Cmentarzu Ewangelicko-Augsburskim.

TWÓRCZOŚĆ

1. Złote runo. Obraz dramatyczny w 3 a. Wyst. Wwa, Lw. 1867.

2. Postanowienia. Komedja w 1 a. Wyst. Wwa 1869. Wyd. Komedie i monologi oryginalne i tłumaczone. S. I. Wwa 1891. Wyd. osob. Wwa [1901].

3. Zyzio. Komedja w 3 a. Wyst. Kr. 1873, Wwa 1874.

4. Grochowe wianki. Opowiadanie. Wwa 1874. Wyd. nast. Wwa 1874.

5. Dwie miary. Komedja w 1 a. Wyst. Kr., Wwa 1876. Wyd. Wwa 1881. Przedr. w poz. 14.

6. Fałszywe blaski. Komedja w 1 a. Wyst. Wwa, Kr. 1876. Wyd. Wwa 1877. Wyd. nast. Wwa [1896]. Przedr. w poz. 14.

Odnaznaczona na konkursie Teatrów Rządowych Warszawskich w 1876.

Przekł. ros. 1883.

7. Straduj! Komedja w 1 a. Wyst. Wwa 1882. Wyd. Wwa 1883. Wyd. nast. [1883]. Przedr. w poz. 14.

8. Uwieszona. Komedja w 1 a. Wyst. Wwa 1883. Wyd. Wwa 1884. Przedr. w poz. 14.

9. Chata za wsią. Dramat ludowy w 5 a. ze śpiewami i tańcami. Rzecz wzięta z powieści J.I. Kraszewskiego. Muzyka Z. Noskowskiego. Wyst. Wwa, Kr. 1884. Wyd. Pozn. 1912.

Współautor: J. Galasiewicz.

10. Dziewczę z chaty za wsią. Obraz ludowy w 5 a. Rzecz wzięta z powieści J.I. Kraszewskiego. Muzyka Z. Noskowskiego. Wyst. Wwa 1886. Wyd. Pozn. 1927.

Współautor: J. Galasiewicz.

11. Pan Zozbikiewicz. Obraz dramatyczny w 5 odsłonach ze śpiewami i tańcami. Rzecz wzięta z noweli H. Sienkiewicza pt. Szkie węglem. Muzyka Z. Noskowskiego. Wyst. Wwa 1881. Wyd. Pozn. 1915.

Współautor: J. Galasiewicz.

Przekłady

12. A. de Musset: Nie można przewidzieć wszystkiego. Przysłowie dramatyczne w 1 a. Wwa 1872.

13. E. Wichert: Post festum. Komedia w 1 a. Wwa 1894.

Dla potrzeb teatru tłum. m.in. komedie autorów: A. Decomberousse, O. Feuillet, D. Gay (Mme E. de Girardin).

Wydania zbiorowe

14. Komedie i dialogi. Z przedmową C. Walewskiej. Wwa 1911.

Tu m.in.: monologi oraz jednoaktowe komedie: Dwie miary; Uwieczona; Przemędrkował; Wdowa z Efezu.

OPRACOWANIA

NK 15 (1977); LP

R. GÓRSKI: Dramat ludowy XIX w. Wwa 1969. — A. ŻYGA. *Pol. słownik biogr.* 20 (1975).

A.P.

MERZBACH Henryk

1836–1903

Urodzony 29 grudnia 1836 w Warszawie; syn Zygmunta, księgarza, poety, tłumacza, i Heleny z Leszców. Nauki początkowe pobierał w zakładzie wychowawczym Jana Nepomucena Leszczyńskiego, do 1853 uczęszczał do Gimnazjum Gubernialnego w Warszawie, w 1854–55 studiował we Wrocławiu, w 1856 w Brukseli pod kierunkiem Joachima Lelewela, i w 1857 w Paryżu. Wiersze zamieszczał we lwowskich *Nowinach* (1855), a korespondencje w *Gazecie Warszawskiej* (1856–57). Współpracował ponadto z *Gazetą Codzienną* (1858) i *Biblioteką Warszawską* (1859). Drobne utwory poetyckie drukował często pod pseudonimami Agricola, Agrykola lub Henricolo Salvator. W 1860 przebywał we Włoszech, następnie powrócił do kraju i wziął czynny udział w pracach konspiracyjnych, przygotowujących powstanie. Do 1862 prowadził księgarnię swego stryja, Samuela Henryka Merzbacha, później — własną. Przyjaźnił się z Aleksandrem Krausharem. W 1863 emigrował w obawie przed aresztowaniem z powodu antycarskiego wiersza ulotnego „Szłapy dołoj!”, który zyskał niebywałą popularność. Przebywał kolejno we Wrocławiu (od października 1863 do stycznia 1864), następnie w Lipsku, gdzie w 1864 był współzałożycielem dziennika *Ojczyzna*; potem przeniósł się do Brukseli. Utrzymywał bliskie kontakty z Józefem Ignacym Kraszewskim. Pracował w wielkiej księgarni wydawniczej Librairie Euro-

péenne Charles Muquardta, w 1865 został jej dyrektorem, później współwłaścicielem. Wiersze, artykuły i korespondencje wysyłał do pism krajowych, m.in. do *Dziennika Poznańskiego* (1865–67, 1888–97). W 1870 ożenił się z arystokratką belgijską, Pauliną Le Hardy de Beaulieu, i otrzymał tytuł nadwornego księgarza króla Leopolda II. Był też współredaktorem czasopisma belgijskiego *Bien Social*. Przyjaźnił się z Włodzimierzem Wolskim i wspólnie z nim pisał wierszowane „Listy z Belgii” do *Kuriera Warszawskiego* (1878–79). Księgarnię w Brukseli prowadził do 1887, wydając m.in. wiele dzieł polskich, głównie historycznych, geograficznych i przyrodniczych. W 1888 był jednym z organizatorów zjazdu księgarzy w Brukseli, później — prezesem wystawy księgarzy i drukarzy belgijskich w Paryżu. Za napisaną w katalogu z tejże wystawy historię księgarstwa, drukarstwa i sztycharstwa w Belgii został mianowany członkiem honorowym Trybunału Handlowego. Korespondencje i artykuły wysyłał do *Kraju* (1888–89, 1893) i jego dodatku *Przeglądu Literackiego* (1888–90). Uczestniczył ponadto w pracach brukselskiej gminy Zjednoczenia Emigracji Polskiej, zreorganizował Towarzystwo Polskie Wzajemnej Pomocy, skupiające niemal wszystkich Polaków zamieszkałych w Belgii; do końca życia był jego prezesem. W swoim domu gromadził polskie książki, rzeźby i obrazy. Zmarł 20 kwietnia 1903 w Brukseli; tam pochowany.

T W Ó R C Z O Ś Ć

1. Poezje ulotne. Wr. 1854. Podp.: Henricolo Salvator.
2. Antoni Malczewski. Obraz liryczny w pięciu ustępach, oryginalnie napisany. Wwa 1858.
3. Lutnia. [Poezje]. Pozn. 1858.
4. Głos tułacza. (La voix d'un exil). [Wiersze]. Neapol 1861.
5. „Szłapy dołoj!” Wwa, dnia 1 czerwca 1863. Wiersz ulotny, niepodp.
6. Z wiosny. [Poezje]. Lipsk 1864. Wyd. 2 Bruksela 1865. Przedr. w poz. 12. Wyd. 1 niepodp.
7. Adieu à Michel Berend! Quelques mots sur la mission historique des peuples. Bruksela 1867. Na k. przedtyt.: Deux discours maçonniques.
8. Toast wygnania w rocznicę powstania styczniowego. Bruksela 1868.
9. Strzaskana lutnia. Z wspomnień ostatniego powstania. [Wiersze]. Pozn. 1871.
10. Deux socurs. [Nowela]. Bruksela 1877.
11. Listy z Belgii Agrykoli i Paterkula. [Pisane wierszem]. *Kur. Warsz.* 1878 nr 264, 287; 1879 nr 27, 36, 89, 108. Wyd. osob. Bruksela 1882. Przedr. zob. poz. 12. Współautor: W. Wolski, podp. pseud. Paterkul.

12. Z jesieni. [Poezje]. Bruksela 1882. Wyd. 2 poszerz. pt. Z wiosny i z jesieni. Lipsk 1883.

13. Pamiątka pięćdziesiątej rocznicy powstania listopadowego. Bruksela 1884.

14. Joachim Lelewel w Brukseli. Pozn. 1889.

15. Prace numizmatyczne Joachima Lelewela w Belgii. Dopiskami uzupełnił A. Ryszard [A.R. Zaczyński]. Kr. 1889.

Ponadto wiele art. i rozpr. w jęz. franc. druk. w pismach belgijskich.

Przedr. wierszy: *Księga wierszy pol.* 2 (1954) i wyd. nast.; *Zbiór poetów pol.* 3 (1962); *O dobrym Naczelniku i niezłomnym Rycerzu*. Kr. 1984; *Wiara i Odpowiedzialność* 1988 nr 1.

Listy do J.I. Kraszewskiego i do J.N. Janowskiego w Bibl. Jagiel.

OPRACOWANIA

NK 8 (1969), 9 (1972); LP

A. KRAUSHAR: Księgarz – poeta. (H.M.) W: *Obrazy i wizerunki historyczne*. Wwa 1906. — C. MERZBACH [syn]: Emigracja polska w Belgii po 1830 i 1863. *Przegl. Współcz.* 1932 t. 41 nr 120. — L. LITWIŃSKI: H.M. (1837–1903). *Wiadomości* (Londyn) 1964 nr 9. — T. POPIEL: *Słownik pracownikó w księżki pol.* Wwa 1972 s. 577–578. — K. KAMIŃSKI: Emigracja polska w Belgii po powstaniu styczniowym (do schyłku XIX w.). *Przegl. Hum.* 1974 nr 4. — A. STYPULKOWSKA: Skarbiec rodu Merzbachów. *Wiadomości* (Londyn) 1974 nr 39. — K. KAMIŃSKI: *Pol. słownik biogr.* 20 (1975). — A. ZIELIŃSKI: Wrocławskie listy H.M. *Kalendarz Wr.* 1983 s. 270–275. — M. BEROWSKA: „Na ołtarzu z Nadwiśla...”. *Wiara i Odpowiedzialność* 1988 nr 1. — R. ERGETOWSKI: Wrocławski epizod w życiu H.M. *Ze skarbcza kultury* 1990 z. 5.

H.G.

METELICKI Michał Koroway 1855–1891

Urodzony 1855 we wsi Jarowe, w guberni kijowskiej, w rodzinie ziemiańskiej; syn Władysława i Felicji z Miłków. Wcześniej stracił rodziców, wychowywał go stryj, Paweł K. M. Ukończył gimnazjum w Poławie, w 1880–83 studiował prawo na Uniwersytecie Warszawskim. Debiutował w 1881 wierszem pt. „Noc burzliwa” (ogł. w *Prawdzie* nr 53). Po ukończeniu studiów pracował jako urzędnik sądowy najpierw w Radomiu, potem w Warszawie. Zły stan zdrowia zmusił go do powrotu do rodzinnej wsi Jarowe. Zajmował się tu pracą literacką, pisał poezje oryginalne oraz przekładał (m.in. z Aleksandra Puszkina i Michała Lermontowa). Współpracował z *Krajem* 1883–85, *Przeglądem Literackim*

1887–90, *Przeglądem Tygodniowym* i jego *Dodatkiem Miesięcznym* 1885–89; tu ogłaszał m.in. szkice o literaturze ukraińskiej. Żoną jego była Marianna z Metelickich. Zmarł 9 stycznia 1891 we wsi Bożydar koło Radomia; pochowany na cmentarzu parafialnym we wsi Krępa Kościelna.

TWÓRCZOŚĆ

1. Poezje. Petersb. 1893.

Przygotowane do druku przez autora, wyd. pośmiertnie, zaopatrzone w „Krótki rys biograficzny” podp. M.K.M. Tu m.in.: przekł. utworów A. Puszkina, M. Lermontowa.

Przekłady

2. M. Lermontow: Szatan. Powieść wschodnia. Wwa 1889. Przedr. w poz. 1.

Przedr. wierszy: *Zbiór poetów pol.* 4 (1965).

OPRACOWANIA

NK 15 (1977); LP

P. CHMIEŁOWSKI: Współcześni poeci polscy. Petersb. 1895. — C. GAJKOWSKA: *Pol. słownik biogr.* 20 (1975).
W.A.—Sz.

MÉYET Leopold 1849–1912

Urodzony w 1849 (lub 1850) w Warszawie w zamożnej kupieckiej rodzinie żydowskiej; syn Ludwika, obywatela francuskiego, i Pauliny z Kursberskich. Uczęszczał kolejno do gimnazjum Jana Nepomucena Leszczyńskiego i I Gimnazjum Realnego; następnie studiował na wydziale prawa i administracji w Szkole Głównej. Studia prawnicze uzupełniał na uniwersytecie w Lipsku. Po odbyciu aplikantury i przeprowadzeniu czas jakiś w Trybunale Cywilnym prowadził kancelarię adwokacką w Warszawie. Brał żywy udział w życiu literacko-artystycznym miasta. Debiutował w 1870 wierszami zamieszczanymi anonimowo w *Kłosach*. W 1872 był jednym z założycieli *Niwy*; do 1875 należał do jej kolegium redakcyjnego. W 1873 był współzałożycielem *Biblioteki Umiejętności Prawnych*. W 1878–82 należał do udziałowców Spółki Nakładowej Warszawskiej. Od 1878 przyjaźnił się i korespondował z Elizą Orzeszkową, pełniąc funkcję jej pełnomocnika w sprawach wydawniczych. W 1882 poślubił Sewerynę Kaftalównę (małżeństwo wkrótce zostało zerwane). W 1884–87 współpracował *Suwit* oraz — ze Stanisławem Kempnerem — *Encyklopedię handlową*. Sprawował funkcję sekretarza sekcji im. Fryderyka Chopina w Warszawskim Towarzystwie Muzycz-

nym. Uczestniczył w komisjach sędziowskich konkursów artystycznych (m.in. na pomnik Mickiewicza). Współpracował z wieloma pismami, m.in. *Bluszczem* (1878–82), *Światem* (1889–94), *Prawdą* (1890–1903), *Tygodnikiem Ilustrowanym* (1890–1910), *Biesiadą Literacką* (1894–1909), *Przewodnikiem Naukowym i Literackim* (1896–1907), *Kurierem Warszawskim* (1898–1912). Publikował w nich liczne przyczynki dotyczące życia i twórczości Słowackiego i Mickiewicza. Zajmował się także działalnością edytorską, ale przede wszystkim był znanym kolekcjonerem książek, rękopisów i materiałów ikonograficznych z wieku XIX. W 1903 powołano go na członka Komisji Literackiej Akademii Umiejętności w Krakowie, w 1907 — Towarzystwa Naukowego Warszawskiego. W 1911 przeznaczył swój majątek na cele dobroczynne, a zbiory zapisał instytucjom warszawskim, m.in. ówczesnemu Muzeum Miejskiemu (obecne Muzeum Narodowe), Towarzystwu Muzycznemu, Bibliotece Ordynacji Krasieńskich. Zmarł 27 stycznia 1912 w Warszawie; pochowany na Cmentarzu Żydowskim przy ul. Okopowej.

T W Ó R C Z O Ś Ć

1. Do nieznajomej. Nowele. Z rękopisu znalezionego przepisał... T. 1 Wil. 1882 [1881].
2. Wizerunki A. Mickiewicza zestawione i poprzedzone wstępem. Wyjątek z obszerniejszego studium. Lw. 1888 odb. z *Pam. Lit.*
3. Liście. Fragmenty i szkice. Kr. 1895.
4. Kiedy się urodził Juliusz Słowacki? Kilka uwag historyczno-prawnych o dacie urodzin poety. Wwa 1909.
5. Słowacki i Komierowski. Na podstawie listów poety przyczynek do jego życiorysu. Wwa 1909.

6. Słowacki i Wiszniewski. Przyczynek do życiorysu poety. Wwa 1909.

Prace edytorskie

7. Listy Teofila i Hersylii (z domu Bécu) Januszewskich do Józefa Mianowskiego (1829–1837). Z autografów wydał, wstępem i uwagami opatrzył... Wwa 1897.

8. J. Słowacki: Listy. Z autografów poety wydał po raz pierwszy. T. 1–2. Lw. 1899. T. 3 na podstawie mater. L. Méyeta wyd. M. Kridl. Wwa 1915.

9. J. Słowacki: Dzieła. T. 1–6. Wwa 1903–1904. Współwyd.: F. Hoesick.

Koresp. M. i mater. znajdują się w zbiorach Bibl. Nar., Bibl. Jagiel., Ossol.; koresp. z E. Orzeszkową w Bibl. IBL PAN, ogł. E. Jankowski w: E. Orzeszkowa: Listy zebrane. T. 2: Do L. Méyeta. Wr. 1955 (337 listów E. Orzeszkowej z 1876–1909, w przyp. fragm. listów L. Méyeta).

OPRACOWANIA

NK 15 (1977); LP.

Z. RABSKA: Moje życie z książką. T. 1. Wwa 1959 s. 175–186 i passim. — R. EYCZYWEK: Adwokat – literat – bibliofil L.M. *Palestra* 1966 nr 9. — Z. SUDOLSKI: L.M. w książce: S. Makowski, Z. Sudolski: W kręgu rodziny i przyjaciół Słowackiego. Wwa 1967 [tu także przedr. czterech art. L.M. o rodzinie Słowackich]. — J. WIŚNIEWSKA-BIENIEK: *Słownik pracowników książki pol.* Wwa 1972. — E. JANKOWSKI: *Pol. słownik biogr.* 20 (1975).

A.P.

* Materiały opracowano systematycznie do roku 1997 włącznie.

SPIS TREŚCI

- Ilnicka z Majkowskich Maria / W.R.-S., W.A.-Sz. ... 5
Howski Stanisław / I.T. ... 6
Ines Albert / I.T. ... 6
Izdebska Władysława / I.T. ... 7
Jabłonowski Jan Stanisław / I.T. ... 8
Jabłonowski Józef Aleksander / E.A. ... 9
Jabłonowski Władysław / W.A.-Sz. ... 11
Jabłoński Henryk / W.R.-S., W.A.-Sz. ... 12
Jachowicz Stanisław / H.G. ... 13
Jackowski Ignacy / B.Z. ... 15
Jagodyński Stanisław Serafin / I.T. ... 15
Jakubowski August Antoni / W.A.-Sz. ... 16
Jakubowski Wojciech / E.A. ... 17
Jan z Koszyczek / I.T. ... 18
Jan z Ludziska / T.W. ... 19
Jan z Szamotuł / I.T. ... 20
Jan z Wiślicy / I.T. ... 21
Janicki Klemens / I.T. ... 21
Janiszewski Leon / B.Z. ... 23
Janko z Czarnkowa / T.W. ... 24
Jankowski Czesław / I.T. ... 25
Jankowski Józef / W.A.-Sz. ... 26
Jankowski Placyd / W.R.-S., W.A.-Sz. ... 27
Janocki Jan Daniel Andrzej / E.A. ... 28
Januskiewicz Adolf / W.R.-S., W.A.-Sz. ... 30
Januskiewicz Eustachy / W.R.-S., W.A.-Sz. ... 31
Januszowski Jan / I.T. ... 32
Jaraczewska Elżbieta / E.A. ... 34
Jarochocki Kazimierz / A.P. ... 34
Jaroń Jan Nikodem / W.A.-Sz. ... 35
Jaroński Feliks / E.A. ... 36
Jaroszyński Tadeusz / A.P. ... 37
Jarzębski Adam / I.T. ... 38
Jasiński Jakub / E.A. ... 39
Jaszowski Stanisław / W.R.-S., W.A.-Sz. ... 41
Jaškiewicz Mikołaj / E.A. ... 41
Jaškowski Jan Nepomucen / H.G. ... 42
Jatowt Maksymilian / W.A.-Sz. ... 43
Jaworski Stanisław / E.A. ... 44
Jedlicz Józef / W.A.-Sz. ... 45
Jellenta Cezary / W.A.-Sz. ... 46
Jełowicki Aleksander / W.R.-S., W.A.-Sz. ... 47
Jenike Ludwik / H.G. ... 48
Jeske-Choiński Teodor / W.A.-Sz. ... 49
Jeziernski Feliks / W.R.-S., W.A.-Sz. ... 51
Jeziernski Franciszek Salezy / E.A. ... 52
Jeziernski Jacek (Hiacynt) / E.A. ... 54
Jeziernski Michał / W.R.-S., W.A.-Sz. ... 56
Jezus Chrystus / T.W. ... 56
Jeżowski Józef / W.R.-S., W.A.-Sz. ... 57
Jocher Adam Benedykt / A.P. ... 58
Jonston Jan / I.T. ... 59
Jucewicz Ludwik Adam / B.Z. ... 60
Jurkowski Jan / I.T. ... 61
Juszyński Michał Hieronim / E.A. ... 62
Kaczkowski Zygmunt / W.A.-Sz. ... 64
Kadłubek Wincenty / T.W. ... 66
Kajsiewicz Józef Hieronim / W.A.-Sz. ... 68
Kalinka Walerian / A.P. ... 69
Kaliński Wilhelm (Gwilhelm) / E.A. ... 71
Kaliszewski Julian / I.T. ... 72
Kallenbach Józef / A.P. ... 72
Kallimach Filip / I.T. ... 74
Kamieński Adolf / E.A. ... 77
Kamieński Gustaw / A.P. ... 78
Kamieński Henryk Michał / W.A.-Sz. ... 78
Kamieński Wincenty Dadzibóg / E.A. ... 80
Kamiński Jan Nepomucen / E.A. ... 81

- Kamiński Ludwik / E.A. ... 83
 Kapliński Leon / H.G. ... 84
 Kapostas Andrzej / E.A. ... 85
 Karczewski Wacław / W.A.-Sz. ... 86
 Karmanowski Olbrycht / I.T. ... 86
 Karnkowski Stanisław / I.T. ... 87
 Karnowski Jan / A.P. ... 89
 Karp Maurycy Franciszek / E.A. ... 90
 Karpiński Franciszek / E.A. ... 91
 Karpowicz Michał Franciszek / E.A. ... 95
 Kasprowicz Jan / R.L. ... 97
 Kaszewski Kazimierz / A.P. ... 105
 Kaulfuss Jan Samuel / E.A. ... 106
 Kawczyński Maksymilian / W.A.-Sz. ... 107
 Kawecki Zygmunt / A.P. ... 108
 Kazania gnieźnieńskie / T.W. ... 109
 Kazania świętokrzyskie / T.W. ... 110
 Kenig Józef / A.P. ... 111
 Kępski Adam / E.A. ... 111
 Kiciński Bruno / E.A. ... 112
 Kiermasz wieśniacki / I.T. ... 113
 Kiliński Jan / E.A. ... 114
 Kirkor Adam Honory / W.A.-Sz. ... 115
 Kisielewski Jan August / A.P. ... 116
 Kisielnicka Józefa / W.A.-Sz. ... 117
 Kitowicz Jędrzej / E.A. ... 118
 Klaczko Julian / Z.T. ... 119
 Kleczewski Stanisław / E.A. ... 122
 Klimaszewski Hipolit / W.A.-Sz. ... 123
 Klonowicz Sebastian Fabian / I.T. ... 124
 Kłokocki Stanisław / E.A. ... 126
 Kmita Jan Achacy / I.T. ... 127
 Knapiusz Grzegorz / I.T. ... 128
 Kniaźnin Franciszek Dionizy / E.A. ... 129
 Kobierzycki Stanisław / I.T. ... 132
 Koblański Józef / E.A. ... 132
 Kochanowski Andrzej / T.W. ... 134
 Kochanowski Jan / T.W. ... 134
 Kochanowski Mikołaj / T.W. ... 153
 Kochanowski Piotr / T.W. ... 153
 Kochoński Adam Adamandy / I.T. ... 155
 Kochowski Wespazjan / I.T. ... 156
 Kojałowicz Wojciech Wujok / I.T. ... 158
 Kolberg Oskar / W.A.-Sz. ... 159
 Kollątaj Hugo / E.A. ... 161
 Kołodziej Piotr / A.P. ... 165
 Komarnicki Lucjusz / A.P. ... 166
 Komedia rybałtowska nowa / I.T. ... 167
 Komierowski Józef / W.A.-Sz. ... 167
 Komornicka Maria / W.A.-Sz. ... 168
 Komorowski Bronisław / A.P. ... 169
 Konarski Stanisław Hieronim / E.A. ... 169
 Konczyński Tadeusz / A.P. ... 173
 Kondratowicz Ludwik / W.A.-Sz. ... 175
 Konopacki Szymon / W.A.-Sz. ... 178
 Konopnicka Maria / W.A.-Sz. ... 179
 Kopczyński Onufry Andrzej / E.A. ... 185
 Kopernik Mikołaj / I.T. ... 188
 Korbut Gabriel / I.T. ... 192
 Korczak Janusz / A.P. ... 193
 Korczewski Wit / I.T. ... 197
 Korczyński Adam / T.W. ... 197
 Kordecki Augustyn / I.T. ... 198
 Korotyński Wincenty / A.P. ... 199
 Korsak Julian / W.A.-Sz. ... 200
 Korsak Rajmund / E.A. ... 201
 Korwin Wawrzyniec / I.T. ... 202
 Korycki Michał / E.A. ... 203
 Korytyński Onufry Tomasz / E.A. ... 204
 Korzeniowski Apollo Nałęcz / W.R.-S., W.A.-Sz. ... 206
 Korzyński Józef / W.A.-Sz. ... 207
 Kosiakiewicz Wincenty / W.A.-Sz. ... 212
 Kosiński Adam Amilkar / W.A.-Sz. ... 213
 Kossakowski Antoni / E.A. ... 214
 Kossakowski Jan Nepomucen / E.A. ... 216
 Kossakowski Józef Kazimierz / E.A. ... 217
 Kostecki Platon / W.A.-Sz. ... 218
 Kostyn Miron / I.T. ... 219
 Koszutiński Stanisław / I.T. ... 220
 Kościatkowska Wilhelmina Zyndram / I.T. ... 221
 Kościelski Józef / A.P. ... 222
 Kotarbiński Józef / A.P. ... 223
 Kowalski Franciszek / H.G. ... 224
 Kowerska Zofia / A.P. ... 225
 Koziembrodzki Władysław Bołesta / A.P. ... 226
 Kozłowski Stanisław Gabriel / A.P. ... 227
 Koźmian Andrzej Edward / W.A.-Sz. ... 228
 Koźmian Jan / W.A.-Sz. ... 229
 Koźmian Kajetan / E.A. ... 230
 Koźmian Stanisław / W.A.-Sz. ... 233
 Koźmian Stanisław Egbert / W.A.-Sz. ... 235
 Kraiński Krzysztof / I.T. ... 236
 Krajewski Michał Dymitr / E.A. ... 237
 Krakowowa Paulina / W.A.-Sz. ... 239
 Krasicki Ignacy / E.A. ... 240
 Krasieński Józef Wawrzyniec / E.A. ... 248
 Krasieński Zygmunt / H.G. ... 250
 Kraszewski Józef Ignacy / W.R.-S., W.A.-Sz. ... 259
 Kraszewski Kajetan / W.R.-S., W.A.-Sz. ... 270
 Kraushar Aleksander / W.A.-Sz. ... 271
 Krčęk Franciszek / A.P. ... 273
 Krechowicki Adam / A.P. ... 274
 Kremer Józef / W.A.-Sz. ... 275
 Krofey Szymon / T.W. ... 276
 Kromer Marcin / I.T. ... 277
 Kronika książąt polskich / T.W. ... 280
 Kronika wielkopolska / T.W. ... 281
 Kropiński Ludwik / E.A. ... 281
 Krowicki Marcin / I.T. ... 283
 Królikowski Józef Franciszek / E.A. ... 284
 Królikowski Ludwik / W.A.-Sz. ... 285
 Krumłowski Konstanty / A.P. ... 287
 Krupiński Franciszek / W.A.-Sz. ... 287
 Kruszyński Jan / E.A. ... 288

- Krzemieńska Hanna / I.T. ... 289
 Krzemiński Stanisław / W.A.-Sz. ... 290
 Krzycki Andrzej / I.T. ... 291
 Krzymuska Maria / W.A.-Sz. ... 293
 Krzymuska-Iwanowska Maria / W.A.-Sz. ... 293
 Krzywicki Teodozjusz / W.A.-Sz. ... 294
 Krzywoszewski Stefan / A.P. ... 294
 Krzyżanowska Natalia / I.T. ... 295
 Krzyżanowski Adrian / E.A. ... 296
 Księga henrykowska / T.W. ... 297
 Kubisz Jan / W.A.-Sz. ... 298
 Kublicki Stanisław / E.A. ... 298
 Kucharski Andrzej Franciszek / E.A. ... 299
 Kucz Karol / A.P. ... 300
 Kuczborski Walenty / I.T. ... 301
 Kuligowski Mateusz Ignacy / I.T. ... 302
 Kulikowska Marcelina / W.A.-Sz. ... 302
 Kulakowski Feliks / W.R.-S., W.A.-Sz. ... 303
 Kunicki Leon / H.G. ... 303
 Kupiec Jan / W.A.-Sz. ... 304
 Kuraś Ferdynand / A.P. ... 305
 Kwiatkowski Kajetan / E.A. ... 306
 Lachnicki Ignacy Emanuel / E.A. ... 307
 Lach Szymon Krystyn / H.G. ... 307
 Lack Stanisław / I.T. ... 309
 Lam Jan / W.A.-Sz. ... 310
 Lament chłopski na pany / I.T. ... 311
 Lange Antoni / I.T. ... 312
 Laskarys Jerzy / W.A.-Sz. ... 314
 Laskowski Kazimierz / A.P. ... 315
 Lasocki Franciszek / A.P. ... 316
 Lasocki Mikołaj / T.W. ... 316
 Laterna Marcin / I.T. ... 317
 Legatowicz Ignacy Piotr / W.R.-S., W.A.-Sz. ... 318
 Legenda o św. Aleksym / T.W. ... 319
 Legenda złota / T.W. ... 320
 Leleweł Joachim / W.A.-Sz. ... 320
 Lemański Jan / I.T. ... 325
 Lenartowicz Teofil / W.A.-Sz. ... 326
 Lengnich Godfryd / E.A. ... 330
 Leopolda Jan / I.T. ... 331
 Leszczyński Edward / I.T. ... 332
 Leszczyński Rafał / I.T. ... 333
 Leszczyński Samuel / I.T. ... 334
 Leszczyński Stanisław / E.A. ... 334
 Leśmian Bolesław / I.T. ... 337
 Leśniewski Franciszek / E.A. ... 341
 Lewestam Fryderyk Henryk / A.P. ... 342
 Lewocka Katarzyna / A.P. ... 344
 Libanus Jerzy / I.T. ... 344
 Libelt Karol / W.A.-Sz. ... 346
 Libera Anna / W.A.-Sz. ... 348
 Libicki Jan / I.T. ... 349
 Liciński Ludwik Stanisław / A.P. ... 349
 Lieder Wacław Rolicz / A.P. ... 350
 Ligoń Juliusz / A.P. ... 352
 Linde Samuel Bogumił (Gottlieb Teofil) / E.A. ... 353
 Linowski Aleksander / E.A. ... 356
 Lipiński Józef / E.A. ... 357
 Lipski Tadeusz Stanisław / E.A. ... 358
 Lisiecki Dominik / E.A. ... 359
 Lompa Józef / A.P. ... 360
 Londzin Józef / A.P. ... 363
 Lorentowicz Jan / A.P. ... 363
 Lubelczyk Jakub / T.W. ... 365
 Lubieniecki Andrzej (starszy) / I.T. ... 367
 Lubieniecki Stanisław (młodszy) / I.T. ... 367
 Lubomirski Stanisław Herakliusz / I.T. ... 368
 Lubowski Edward / A.P. ... 372
 Ludycyje wiesne / I.T. ... 373
 Lutosławski Wincenty / A.P. ... 374
 Łabuński Józef / W.A.-Sz. ... 376
 Łańcucki Józef Wincenty / E.A. ... 377
 Łapsiński Józef / W.A.-Sz. ... 378
 Łaski Jan / I.T. ... 379
 Łaski Stanisław / I.T. ... 380
 Łętowski Julian / W.A.-Sz. ... 381
 Łętowski Ludwik / W.A.-Sz. ... 382
 Łódzia z Kępy Jan / T.W. ... 383
 Łojko Feliks / E.A. ... 384
 Łoś Jan / W.A.-Sz. ... 386
 Łoś Wincenty / W.A.-Sz. ... 387
 Łoziński Walery / W.A.-Sz. ... 388
 Łoziński Władysław / W.A.-Sz. ... 389
 Łubieńska Konstancja / W.A.-Sz. ... 391
 Łubieńska Tekla / E.A. ... 392
 Łubieński Stanisław / I.T. ... 393
 Łucki Aleksander / W.A.-Sz. ... 393
 Łukaszewicz Józef / A.P. ... 394
 Łukaszewicz Lesław / A.P. ... 395
 Łuniewski Kazimierz / A.P. ... 396
 Łuskina Ewa / I.T. ... 397
 Łuskina Stefan / E.A. ... 397
 Łuszczewska Jadwiga / W.R.-S., W.A.-Sz. ... 399
 Maciej z Miechowa / I.T. ... 401
 Maciejowski Ignacy / A.P. ... 402
 Maciejowski Wacław Aleksander / A.P. ... 404
 Magier Antoni / E.A. ... 406
 Magnuszewski Dominik / H.G. ... 407
 Majchrowicz Szymon / E.A. ... 409
 Majeranowski Konstanty / E.A. ... 409
 Majewski Walenty Skorochód / E.A. ... 411
 Majkowski Aleksander / A.P. ... 412
 Majorkiewicz Jan / A.P. ... 413
 Makulski Franciszek Jaxa / E.A. ... 414
 Malczewski Antoni / H.G. ... 415
 Malecki Hieronim / I.T. ... 418
 Maleszewski Władysław / W.A.-Sz. ... 419
 Maliszewski Edward / W.A.-Sz. ... 420
 Małecki Antoni / H.G. ... 420
 Małpa-człowiek / T.W. ... 422
 Mann Maurycy / A.P. ... 422
 Mańkowska Bogusława / W.A.-Sz. ... 423
 Mańkowski Aleksander / W.A.-Sz. ... 424

SPIS TREŚCI

- Marcinkowski Antoni Jaxa / W.A.-Sz. ... 424
Marcinkowski Kajetan Jaxa / E.A. ... 425
Marek Andrzej / A.P. ... 426
Marek z Opatowca / I.T. ... 427
Marewicz Wincenty Ignacy / E.A. ... 427
Marrené Morzkowska Waleria / WR.-S., W.A.-Sz. ... 429
Marycjusz Szymon / I.T. ... 430
Maskiewicz Samuel / I.T. ... 431
Massalski Edward Tomasz / H.G. ... 432
Massalski Józef / H.G. ... 433
Mateusz z Krakowa / T.W. ... 433
Matkowski Zygmunt / W.A.-Sz. ... 434
Matlakowski Władysław / A.P. ... 435
Matuszewicz Marcin / E.A. ... 436
Matuszewski Ignacy / I.T. ... 437
Mazanowski Antoni / A.P. ... 438
Mączyński Jan / I.T. ... 439
Mecherzyński Karol / A.P. ... 440
Meciszewski Hilary / W.A.-Sz. ... 441
Mellerowa Zofia / A.P. ... 442
Merzbach Henryk / H.G. ... 443
Metelicki Michał Koroway / W.A.-Sz. ... 444
Méyet Leopold / A.P. ... 444
Wykaz skrótów W.A.-Sz. ... 447

Przygotowanie do druku
Redakcja Encyklopedii i Słowników
Wydawnictwa Szkolne i Pedagogiczne Spółka Akcyjna

Projekt graficzny obwoluty, okładki i karty tytułowej
ZYGMUNT ZIEMKA

Skład i łamanie: Jan Dokurno – FIRET, Toruń
Druk i oprawa: Białostockie Zakłady Graficzne SA

Nakładem Wydawnictw Szkolnych i Pedagogicznych ukazały się:

**Współcześni polscy pisarze i badacze literatury.
Słownik biobibliograficzny**
Praca zbiorowa

Zamierzony na 9 tomów słownik został przygotowany przez pracowników Instytutu Badań Literackich PAN. W 1994-2001 ukazało się siedem tomów (A-Sta). Tom 8 ukaże się w pierwszym kwartale 2003 roku.

Alina Cała, Hanna Węgrzynek, Gabriela Zalewska
Historia i kultura Żydów polskich. Słownik

Stanisław Stabryła
Słownik szkolny. Antyczna literatura grecka i rzymska

Publikacje WSiPSA można zamówić:

telefonicznie pod bezpłatnym numerem:
0 800 220 555

pisemnie wysyłając kupon z katalogu
(lub jego kserokopię), kartę pocztową
pod adresem:

**Wysyłkownia WSiP SA
ul. Chrzanowskiego 14,
04-392 Warszawa**

za pośrednictwem Internetu na naszych
stronach
www.wsip.com.pl

ISBN 83-02-08101-9

01

9 788302 081019

<http://rcin.org.pl>